

ព្រះបាទស៊ីហងប្រសាទ

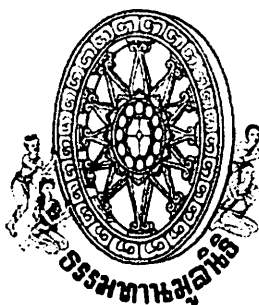


พระพุทธคุณบรรยาย

บรรยายที่ลานหินโค้ง สวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา
ภาควิสาขบูชา พ.ศ. ๒๕๒๐

ของ

พุทธทาสภิกขุ



ธรรมทานมูลนิธิ

จัดพิมพ์ด้วยดอกผลทุน “ธรรมทานปริวรรตน์”

เป็นการพิมพ์ครั้งที่ ๒ ของหนังสือธรรมโฆษณ์ หมวดที่ ๒ ชุดปกรณ์พิเศษ

หมายเลข ๑๑ ก. บนพื้นแถบสีแดง จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

พุทธศักราช ๒๕๔๓

ฉบับที่ระลึกครบ ๑๐๐ ปี พุทธทาสภิกขุ

[ลิขสิทธิ์ไม่สงวนสำหรับการพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน, สงวนเฉพาะการพิมพ์จำหน่าย.]

ธรรมนูญมูลนิธิ ไชยา จัดพิมพ์

พิมพ์ครั้งแรก	๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๔	จำนวน ๑,๕๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๒	๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๗	จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม



พุทธทาสจักอยู่ไปไม่มีตาย
แม้ร่างกายจะดับไปไม่ฟังเสียง
ร่างกายเป็นร่างกายไปไม่ลำเอียง
นั้นเป็นเพียงสิ่งเปลี่ยนไปในเวลา
พุทธทาสคงอยู่ไปไม่มีตาย
ถึงดีร้ายก็จะอยู่คู่ศาสนา
สมกับมอบกายใจรับใช้มา
ตามบัญญัติของคัมภีร์พุทธไม่หยุดเลย

พุทธทาสยังอยู่ไปไม่มีตาย
อยู่รับใช้เพื่อนมนุษย์ไม่หยุดเฉย
ด้วยธรรมโฆษณตามที่วางไว้อย่างเคย
ไอ้เพื่อนเอ๋ยมองเห็นไหมอะไรตาย
แม้ฉันตายกายลับไปหมดแล้ว
แต่เสียงสั่งยังแจ้วแว่วหูสหาย
ว่าเคยพลอดกันอย่างไรไม่เสื่อมคลาย
ก็เหมือนฉันไม่ตายกายธรรมยัง

ทำกับฉันอย่างกะฉันนั้นไม่ตาย
ยังอยู่กับท่านทั้งหลายอย่างหนหลัง
มีอะไรมาเสียได้ให้กันฟัง
เหมือนฉันนั่งร่วมด้วยช่วยชี้แจง
ทำกับฉันอย่างกะฉันไม่ตายเกิด
ย่อมจะเกิดผลสนองหลายแขนง
ทุกวันนัดสนทนอย่าเลิกแล้ง
ทำให้แจ้งที่สุดได้เลิกตายกัน.

พุทธทาส อินฺทุพฺพลฺโย



บริษัท ปูนซิเมนต์ไทย จำกัด

บริษัท ปูนซิเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๕
ฉะเชิงเทรา ๑๐๐ ปี



คนไม่ททท

คนที่ทำงานขงดี ได้อำนาจความสำเร้ง
 แก่การลัดล้มพินทุ์ลือ ชรรมใหม่ซงลัดลัดลัด
 มาในดรั้บ ลี ลีลล อตมาททคนไม่ททท ทั้ง โดย
 ล้วนท้ว แลละโงมทททททททททททททททททท
 โงมทททททททททททททททททททททททททท
 โลกมทททททททททททททททททททททททท
 เป็นอ่ล่ง ยี่๖.

ลอร์ดการโลก ยังไม่สำมารทตั้งอยู่ในฐานะ
 พักพิชัสน์กรทททททททททททททททททท
 ยี่๖แย่งนิกนอย ลอตามดัดเวริยลแกกัณและ กัณเสย
 มากกว่า. ทาสนาเนลืออยู่เป็นทังทัง ทานลัดทัย
 ทังจะเป็นตุตามลัด หรือทังทัง ทอบโลก, แต่ทัก ยี่๖
 โงมเป็นทังเข้าโลกกัณ ลอแบ่งเพีย๖ททท; ยี่๖ลละด้อ๖ทัง
 ตตามเข้าโลกกัณ แลละประสาทททททททททททท
 กรรททททททททททททททททททททททททท
 มีตุตามลัดททททททททททททททททท
 แก่ลัญญา ล่อททท.

ทุกศาสนา ล้วนแต่มีธรรมะเป็นเพือใน ลี
 ทังสำมารทลัดอามาใช้ได้ ก็ลละเก้ใช้ลัดทททททท
 โลกดี. ทททททททททททท ทททท เป็นลัดลัด
ลัดลัด ลัดลัดลัดลัดลัด. ทาสน์ลัดของแต่ลละทาสน์
 ลละลัดลัดลัดลัดลัดลัด ลัดลัดลัดลัดลัดลัด

คือจะร่วมมือกันช่วยโลกได้. กิจกรรมธรรมโยนิชน
กำลังดำเนินไป เพื่อวัตถุประสงค์ สอดคล้อง!

สี่ข้อของระมัดระวัง ตั้งใจสังเกตเป็นพิเศษ
ของหนังสือ ก็คือ เขาใช้คำกันได้ดีแต่เพียง "ธรรมะ;
แต่ "ไม่มี" ธรรมะ, ข้อไม่มีธรรมะใช้ 4 นกกร แก้ว
ปีศาจใน ๗ ๐ ของเพียงพอ. เขาไม่มีบังคับตัวเอง ให้
มีธรรมะ อย่างที่เขาได้เขียนไว้, เขา ยังไม่มีละตาย ๑๖
นกรที่เขามีธรรมะ, เขา ยังไม่มีกลัวอันตรายอื่นเกิด
ขึ้นจากนกรที่เขามีธรรมะ; นกร สอน และ นกร เวียน
ธรรมะ ข้อนี้เป็นสิ่งที่ มีผล ไม่คุ้มทุน. กิจกรรม ธรรม-
โยนิชน สอดคล้อง 4 นกกร ๑๖ นกร = ๑๖ ธรรมะ ซึ่ง
กว่าที่ละเพียงแต่ ๑๖ ธรรมะ เท่านั้น.

นกรสี่กษัตริย์ = ขบ "สี่กษัตริย์" แห่งโลกยุคปัจ-
จุบัน นั้น นอกจากไม่มีสอนธรรมะ, มีสอนแต่หนังสือ-
สี่ กษัตริย์ชาชีพ แล้ว ยังสอนไปในทาง ไม่ให้บังคับ
ตัวเอง ด้วย โดยนกรที่กล่าวเป็นนกรสี่กษัตริย์และ
ฉันทลักษณ์วิทยา; พลโลกยุคปัจจุบัน ซึ่งอยู่ ๑๖
ฐานะ ที่ยาก ที่จะมีธรรมะ มากยิ่งกว่าทุกที่ เพราะหลง
ผิดระยำม แห่งนกรสามสี่ตัว และ ซึ่งเป็นข้าศึก ต่อ
ธรรมะ. คนที่เฝ้าดูปัจจุบัน บุคคลตามรอยคาบ
๓ - ๔ - ๕ - ๖ - ๗ - ๘ - ๙ - ๑๐ - ๑๑ - ๑๒ แห่งนกรสามกษัตริย์-
เจ้า, ทั้งคนแก่และเด็ก, ทั้งศิษย์และอาจารย์,

มีกตมเห็นตรงกัน ใช่ไหม? สิ่งในกรรมภา นี้
 ที่กระทำมาตั้งแต่ครั้ง ๑ นั้นมันมีบุญธรรมะ แหมกรรม
 บุญ ๑๖๗๓๓๓ นั้นมีไว้เพื่อ กตมมณ! นี่แหละกตม-
กตมมณ กำลังครอบงำโลก, โลกกำลังยึดเอา อยู่ด้วย
 เหลือ แห่งกตมมณ และวิธีกรรมวิธี โลกกตม-
มณ อย่างทวีปทวีปต่างๆ ที่ไมเคยมามีมาก่อน;
 ที่กรรมธรรมนิยามัน สิ่งทุกอย่างในลักษณะ เหมือน
กำลังครอบงำ หรือ กับ อยู่ข้าง กตมมณ จะมี
อะไรก็ได้, แต่ พวก เรา ก็ ยัง ขาด การ รู้ วิธี
ที่ มี ได้ อยู่นั้น เอง.

นี่ให้ดูการกระทำ แก่ง กรรม ที่ ทำ อยู่
เพียง นี้ ก็ ยัง มี อยู่ ใน ฐานะ เป็น ผู้ มี พระ คุณ
แก่ พวก เรา อย่าง นี้ นี้ แหละ อยู่นั้น เอง. อ ตม
ที่ แล้ว กับ กตม ของ คุณ อัน มี มาก และ อัน น้อย พร
แต่ ที่ ใน นาม ของ บรรดา ผู้ มี พระ คุณ เห็น ประ โย ชน์ กับ คุณ
แห่ง การ กรรม ธรรม นิยาม ที่ ถูก ถ่วง หนัก.

นี่ให้ท่านผู้เป็นท่านบด มี ความ ตั้ง ใจ กับ การ
ที่ ได้ รับ ผล การ ผล แห่ง การ กรรม ธรรม นิยาม ที่ ได้ ทำ ทั้ง กัน
ทั้ง ใน กาล อัน เป็น มี ปัจจุบัน และ สัม ปราย อีก; ประ ส ม กัน ที่ สุข
ยิ่ง ยิ่ง มี อยู่ ทุก ที่ ใน ชาติ ทั้ง โลก ของ ๙

โลกขมขม (๑๖)

พุทธทาส โอภาส

อนไมททา.*



ข้าพเจ้า ขออนไมททา ในทูลที่ตมฉะกรรมทูล แห่งชาวมณฑล-
 มลฉะ และผู้หนังสืออื่น ๆ ได้มีความศึคคุณตลกขบถร่วมมือกัน คิด
 ตัดทูลที่มีชื่อเก่า " ทูลธรรมทานประวัตรธรรม " นี้ขึ้น เพื่อสรับสนนทูล
 ศึคที่มีมพันธ์กับชื่อธรรมในธรรม เหมือนหนังสืออื่นหนึ่ง. ทูลนี้ แม้จะ
 มีชื่อที่มพันธ์อยู่แล้ว แต่ลฤไปลาทุกข้อทูลต่างๆ ก็ได้มีชื่อตั้งขึ้นไว้ ตาม
 ชื่อขบถคุณ หรือชื่อศึคคุณหนึ่งๆ ก็ตาม, แต่อาณ และฉะลิตาณที่ทูลนี้มี
 อยู่ในลิตาณฉะได้โปรดกัน ใดยแต่.

ทูลนี้ ขบถจะมีประโยชน์เป็นอันมาก ในทูลช่วยให้ประชา-
 ความบรรณาณธรรม หรือชื่อธรรมต่างๆ ในพระมหากษัตริย์ชาติ ที่ควรลิต
 ที่มีชื่อคุณมาเผยแพร่ ได้มีชื่อทูลถูกนำมาเผยแพร่มาจนขึ้น และลิตย
 เรือยั้งขึ้น เป็นแห่งหนอ. ชื่อทูลนี้เอง ก็เป็นชื่อทูลให้ผู้ประวิธาคุณอัน
 ราวช้อยๆ แต่มีความประสงค์มิ่งหมาย ให้ได้ใช้ไปในลิตาณฉะ ธรรม-
 ทูลที่ตัดใช้ทูลมา มาก ใดยตาม, ละได้รับศึคคุณมาลิตี สมเจตทา. และ
 ชื่อทูลนี้เองนี้เอง เป็นทูลศึคคุณแก่ทูลอันเป็นลิตาณฉะของมณฑลนี้ขึ้น-
 เอง ในทูลรวบรวมเป็นอันได้รับมา ลากทูลคำขบถยมีชื่อชื่อขบถส่วน
 ขบถขบถเรือขบถ มารวมไว้ในทูลนี้ เพื่อทูลมพันธ์ที่มีมพันธ์ไว้สืบไป.
 ฉะนั้น ทูลประวัตรธรรมในทูลนี้ ชื่อมีใช้ประวัตรธรรมแต่ทูลนี้ หากแต่เป็น
 ทูลประวัตรธรรม ขบถธรรม นี้เผยแพร่ นี้ลิตย ชื่อทูลศึคคุณประวัตรธรรมไป
 ราวขบถโลก แห่งลิตาณฉะ.

โลกสมพันธ์นี้ ที่ลิตยศึคคุณธรรม ใดยเฉพาะในชั้นนี้ลิตาณฉะ ลิตย
 ในลิตาณฉะนี้เอง; ลิตยเกตุทูลระสังระศึคคุณ, แล้วก็ได้ใช้ลิตาณฉะทูลนี้
 ทูลลาณแห่งลิตาณฉะนี้ไม่ได้ : ทูลทูลนี้ไม่มีเรือขบถ ทูลทูลนี้ขบถลิต และระ-
 แล่งขบถ. วิฐุขบถต่างๆในโลกนี้ตั้งขึ้นมา แก้ไขขบถขบถแห่งประ-
 เทาศนี้หนึ่ง ไม่ได้ และทูลวิฐุขบถ, แม้จะเป็นวิฐุขบถที่ลิตกับลิต
 ลิต ก็ขบถลิตทูล เหมือนกันกับทูลไปลิตยนี้ หาก ทูลนี้มาลิตยไปลิตย
 แห่งนี้เอง, ไปลิตทูลนี้เอง. ทูลจะตัดลิตทูลไปลิตทูลแห่งนี้ ลิต

* เมื่อพิมพ์ครั้งแรก

ละทิ้งสมบัติ ที่ทุกคนเข้าใจกันดีนั้นมา ครอบงำหมด ว่าเราจักทำอะไร,
พระเจ้าจง พระบัญชาของโลก ที่ประกอบอยู่ด้วยศีลธรรม, ที่
เขียนอยู่ในไบเบิล, ที่ซ่อนอยู่ที่ในไบเบิล, ที่สัมพันธ์กับผู้ที่
ดีแล้ว ทั้งหลาย เป็นเพื่อนทุกข์เดือดร้อนใจของทุกคนด้วย
ทั้งนั้น" มิใช่เกิดมาเพื่อเอาตัวเอาเปรียบกันและกันได้ โดยวิธี
เสรีประชาธิปไตย นั่นเอง. ศาสนาที่แท้และ การผลักดันให้เป็น
รัฐบาล ที่ลึกลับขณะแห่งการลี้ภัยไว้ที่ระดับ อารามหรืออื่นๆ เช่นนั้น ก็
ละหมดไปจากโลกแล้ว.

ข้าพเจ้า มีความเห็นว่า ธรรมทานที่วิเศษที่สุด ที่เขียนไว้
อยู่ในไบเบิลคือ ธรรมทานที่แท้แท้ ที่ซ่อนอยู่ในไบเบิลละคน ทำความ
เข้าใจกันแล้ว และเข้าใจกันแล้ว แล้วเข้าใจโลกส่วนรวมทั้งหมด
ดีที่สุดในที่สุด, สัมผัสของพระเจ้าทุกคน มีพระเจ้า อยู่ในไบเบิล, มีศาสนา
มีธรรมะ อยู่ในไบเบิล ภาวะที่ศีลธรรมอยู่ทั่วไป ที่แท้และเวลา
ของพระเจ้า สัมผัสกับวิญญาณส่วนตัว หรือส่วนลับๆ นั้นมา มิได้โดย,
และสามารถแก่ วิญญาณหนึ่ง อย่างที่คิดเสียขวัญ กับอยู่ในเวลา
ที่ ได้สัมผัสพร้อมเพรียงกัน เหมือนดวงจันทร์, มิใช่แต่ในดินแดน
หรือธรรมชาติดูๆ มันจะเด่นชัดไป ในลักษณะอย่างนี้.

โลกที่ลึกลับของลัทธิที่แยกธรรมหรือศาสนา ออกจาก
การที่พระเจ้าทั่วไป, แยกจากโลกจากใจที่จริง, แยกออกจากจาก
ความเป็นจริงของคน หรือแม้แต่ความเชื่อของศาสนิก : มิใช่การที่พระเจ้า
ที่พระเจ้าได้เปิดเผยออกมาโดยเปิดเผย มิใช่สิ่งที่ทำให้มีศีลธรรมกันโดย
ที่ ยึดเหนี่ยวกันด้วยศาสนา ว่าและทำให้พระเจ้าที่พระเจ้า สัมผัส
คนพอๆกัน; หรือที่เกี่ยวกับพระกัมมัตถ์ เป็นคำที่ถูกต้องของ
แท้แท้ มิใช่สัมผัสบุคคลความลับ ภายเบื้องหลัง ซึ่งที่แท้แท้เป็น
ทุกสิ่งทุกอย่างที่จริง ทุกประการ; จึงหากันที่แท้แท้ ทุกอย่าง
ที่แท้แท้ มีพระเจ้าที่พระเจ้าที่พระเจ้าที่พระเจ้า. ทุกคน มุ่งมั่นที่จะ
ประกอบไปด้วยวิธีที่แท้แท้แห่งความลับที่แท้แท้ของพระเจ้า; พระธรรม
ที่แท้แท้ มิใช่สัมผัสที่แท้แท้ที่แท้แท้แห่งความลับที่แท้แท้ที่แท้แท้
ที่แท้แท้แห่งความลับที่แท้แท้ที่แท้แท้ที่แท้แท้ที่แท้แท้ที่แท้แท้
ที่แท้แท้ที่แท้แท้ที่แท้แท้ที่แท้แท้ที่แท้แท้ที่แท้แท้ที่แท้แท้ที่แท้แท้

อะไรคือ...? หรือได้มีไปดัดแปลงมนุษย์ ชนิดใด ยี่สิบห้าทุกที? มี
สัตว์พวกใดบ้าง ที่จะเป็น...? หรือที่เรียกว่า...? หรือที่เรียกว่า...?
ได้? รูปแบบอื่นใด ในกรณีที่เกิดอุบัติเหตุทางธรรมชาติ เช่น...? อันที่จริงจะ
กลายเป็นอะไรพวก...? ประการใดบ้าง?

โดยที่... และ... ไม่เห็นด้วยและ...
โดยที่... และ...
และ...
เป็น...

การ... ไปหาโลกที่...
ธรรม...
ที่...
และ...
เป็น...
และ...
เป็น...
และ...
เป็น...

พุทธทาส...

ในบาง...
๕๕ พฤษภาคม ๑๗

คำปรารภ

[ในการพิมพ์ครั้งที่ ๒]

หนังสือ ชุด ธรรมเนียม ของท่านพุทธทาส ที่ได้จัดพิมพ์ขึ้นมาจนถึงปัจจุบันนี้ มีจำนวนมากกว่า ๗๔ เรื่องแล้ว; แต่บางเรื่องก็ขาดคราวพิมพ์ไปนานแล้ว จึงทำให้มีเผยแพร่อยู่ไม่ครบทั้งชุด ซึ่งมีสหายธรรมหลายท่านได้สอบถามมายังธรรมทานมูลนิธิให้ช่วยพิมพ์ซ้ำอยู่เนืองๆ. เนื่องในโอกาสฉลอง ๑๐๐ ปีพุทธทาส ๒๔๔๕ - ๒๕๔๕ ทางธรรมทานมูลนิธิ จึงเห็นสมควรให้มีการจัดพิมพ์เล่มที่ขาดคราวพิมพ์ไปแล้วขึ้นมาใหม่ให้ครบทั้งชุด โดยจะได้ทยอยจัดพิมพ์ขึ้นมาตามลำดับให้มีครบสมบูรณ์ทุกเล่มต่อไป.

สำหรับหนังสือธรรมเนียม เล่ม พระพุทธคุณบรรยาย นี้ เป็นการจัดพิมพ์ครั้งที่ ๒ ของเรื่องนี้ ด้วยทุน ธรรมทานปริวรรตน์ จำนวนพิมพ์ ๑,๐๐๐ เล่ม.

ในการพิมพ์ครั้งนี้ ได้พยายามรักษาต้นฉบับเดิมไว้ให้มากที่สุด เพื่อเป็นการอนุรักษ์ต้นฉบับเดิมและความสะดวกรวดเร็วในการจัดพิมพ์ด้วย; ถึงอย่างไรคุณภาพของหนังสือก็ยังเป็นเรื่องสำคัญอยู่ ดังจะเห็นได้จากที่มีการปรับปรุงคุณภาพของกระดาษและความชัดเจนของตัวอักษรให้ดีขึ้น.

ธรรมะที่ยังเป็นเพียงถ้อยคำอยู่ในหนังสือนั้น ยังช่วยใครไม่ได้, เมื่อใดถ้อยคำนั้น มีคนเอาไปคิด ไตร่ตรอง เห็นด้วย แล้วพากันปฏิบัติตาม เมื่อนั้นธรรมะเหล่านั้น จะกลายรูปจากที่เป็นเพียงคำพูด มาเป็นองค์ธรรมที่สามารถคุ้มครองผู้ปฏิบัติธรรมนั้นๆ ให้รอดพ้นจากทุกข์ได้. จึงหวังอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จะให้ประโยชน์เป็นแนวทางในการศึกษาและปฏิบัติธรรม แก่ผู้สนใจได้อีกเล่มหนึ่ง.

ธรรมทานมูลนิธิ

คำปรารภ*

ด้วยความกรุณาอันใหญ่หลวงของท่านอาจารย์พุทธทาส ทำให้ข้าพเจ้าได้รับสิ่งที่มีค่าสูงสุดในชีวิต นั่นคือคำบรรยายเรื่อง “พุทธคุณ”

ทราบว่าพระมหาเถระบางรูปบวชอยู่ได้ และทำงานเพื่อพระศาสนาอย่างไม่คิดชีวิต ก็เพราะมีความรัก เคารพ นับถือ บูชา ในพระคุณของพระพุทธเจ้า แม้ท่านอาจารย์พุทธทาสเอง ที่อุทิศตนเป็นทาสของพระพุทธเจ้า ด้วยการตั้งคณะธรรมทาน และสวนโมกขพลารามขึ้นที่ไชยา ก็อาศัยการเคารพรักบูชาในพระคุณของพระคุณเจ้าเป็นที่ตั้ง ในทำนองเดียวกัน ด้วยอาศัยแรงผลักดันของพระพุทธรูป และเพื่อร่วมนโยบายกับคณะธรรมทาน ไชยา ข้าพเจ้าจึงได้จัดตั้งคณะพุทธนิคม และสวนพุทธธรรมขึ้นที่เชียงใหม่ ในสมัยพุทธกาล พระเจ้าพิมพิสารขณะถูกทรมานให้ออกอาหารอยู่ในคุก แต่สามารถดำรงพระชนม์ชีพให้ยืนนานกว่าปกติและเป็นสุขอยู่ได้ ก็เพราะอาศัยพระพุทธรูป โดยเหตุดังกล่าวนี้ ข้าพเจ้าจึงเห็นว่า ถ้าได้มีการบรรยายเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธรูปให้พิศดารกว้างขวางโดยหลายแง่หลายมุม ก็คงจะเป็นการเพิ่มพูนความรัก เคารพ นับถือ บูชา ในพระพุทธเจ้าให้ทวีขึ้น พร้อมกันนั้นก็จะเป็นทางนำไปสู่การบรรลุธรรมไปในตัว ในการนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่า มีท่านอาจารย์พุทธทาสเพียงผู้เดียวที่จะช่วยข้าพเจ้าได้ จึงได้ขอความกรุณาจากท่าน เพื่อช่วยบรรยายพระพุทธรูปโดยพิศดาร แล้วท่านอาจารย์พุทธทาสก็ได้บรรยายให้สำเร็จตามประสงค์ ข้าพเจ้าจึงถือว่าการได้รับสิ่งที่มีค่าสูงสุดในชีวิต ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงต่อท่านผู้บรรยายไว้ ณ โอกาสนี้.

ข้าพเจ้าได้ฟังคำบรรยายชุด “พุทธคุณ” จากแถบบันทึกเสียงอยู่เป็นประจำ ทุกคราวที่ฟังทำให้เกิดความรู้สึกว่า เหมือนได้เฝ้าอยู่เฉพะพระพักตร์ของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้รับความสดชื่น รื่นเริง เบิกบาน แจ่มใส ร่วมเย็น

* เมื่อพิมพ์ครั้งแรก

ในคราวที่เกิดความทุกข์ ความวิตกกังวล ความเศร้าหมองใจ เมื่อได้ฟังเรื่อง พระพุทธคุณแล้ว ทำให้กลีกลายบรรเทาไปได้ คิดว่าในสมัยที่โลกกำลังลุกเป็นไฟนี้ “พระพุทธคุณ” อาจจะช่วยในการระงับดับร้อนได้บ้าง จึงได้จัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ขึ้น ขอทุกท่านจงได้รับพลังแห่งพระพุทธคุณอันมีอานุภาพยิ่งใหญ่มหาศาล เนื้อหาพลัง ึ่งจักรวาลทั้งหลายนี้เกิด.

ในการจัดพิมพ์หนังสือ “พุทธคุณ” นอกจากจะเป็นการแผ่อานุภาพของ พระพุทธเจ้าแล้ว ยังมีความมุ่งหมายเพื่อบูชาคุณของท่านอาจารย์พุทธทาสด้วย ในฐานะเป็นประทีปส่องทาง ให้ข้าพเจ้าได้ดำเนินกิจการของพุทธนิคม เชียงใหม่ อย่างราบรื่นเรียบร้อยตลอดมา เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า ท่านอาจารย์พุทธทาสเป็น นักปราชญ์แห่งยุค ท่านเป็นผู้บุกเบิกนำความก้าวหน้าในทางพุทธศาสนา เข้าสู่ ยุคใหม่ ยุคแห่งการตื่นตัว เพื่อขุดค้นหลักธรรมฝ่ายโลกุตตระ เป็นผู้เปิดเผยความ เร้นลับแห่งพุทธธรรมที่ซ่อนเร้นอยู่ในพระไตรปิฎก ดังเช่นเรื่อง “พุทธคุณ” ที่อยู่ในมือของท่านนี้ ข้าพเจ้าขอรำลึกคุณ บูชาคุณ ต่อท่านอาจารย์พุทธทาส ด้วยความ รู้สึกที่เบียดไปด้วยความกตัญญูกตเวทิตอันสูงสุด.

ขออุทิศบุญกุศลอันจะพึงเกิดขึ้นจากการจัดพิมพ์หนังสือ “พุทธคุณ” นี้ แด่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ผู้เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ให้มีส่วนร่วมในการ ได้รับพลาณภาพแห่งพระพุทธคุณ สำเร็จผลเป็นความรื่นเริงบันเทิงใจ ความ ร่วมเย็นเป็นสุข และได้รับความรอดปลอดภัย จงทุกประการเทอญ.

ชิน สิริโรต

พุทธนิคม เชียงใหม่
๑ มกราคม ๒๕๒๔

สารบัญ

พระพุทธคุณบรรยาย

ครั้งที่ ๑	อารัมภกถาเกี่ยวกับพระพุทธองค์	หน้า	๑
„ ๒	พุทธนวารหคุณ บทที่ ๑-๔	„	๕๒
„ ๓	„ „ บทที่ ๕-๗	„	๑๐๗
„ ๔	„ „ บทที่ ๘-๙	„	๑๖๗
„ ๕	อุบาลีพุทธคุณ	วรรคที่ ๑	„	๒๑๒
„ ๖	„ „	วรรคที่ ๒	„	๒๗๒
„ ๗	„ „	วรรคที่ ๓	„	๓๒๙
„ ๘	„ „	วรรคที่ ๔	„	๓๘๙
„ ๙	„ „	วรรคที่ ๕	„	๔๔๔
„ ๑๐	„ „	วรรคที่ ๖ (มี ๗ บท)	„	๕๐๙
„ ๑๑	„ „	วรรคที่ ๖ (ต่ออีก ๓ บท)	„	๕๔๙
„ ๑๒	„ „	วรรคที่ ๗	„	๕๖๘
„ ๑๓	„ „	วรรคที่ ๘	„	๖๑๗
„ ๑๔	„ „	วรรคที่ ๙	„	๖๘๒
„ ๑๕	„ „	วรรคที่ ๑๐	„	๗๓๒

(โปรดดูสารบัญละเอียดในหน้าต่อไป)

สารบัญละเอียด
พระพุทธรูปบรรยาย

<u>๑. อารัมภกถา เกี่ยวกับพระพุทธรองค์.</u>	หน้า
การบรรยายนี้ทำตามคำขอร้องของวุฒฒอบาสก --- --- --- ---	๑
พระพุทธรูปมีมาก อันดับแรก จะกล่าวถึง “พุทธร” โดยพยัญชนะ --- ---	๒
ระดับความหมายของคำว่าพุทธร --- --- --- ---	๓
กล่าวถึงพระพุทธรเจ้าในหลาย ๆ ความหมาย --- --- --- ---	๕
ความหมายแรก กล่าวอย่างพระพุทธรเจ้าเป็นบุคคล --- --- --- ---	๖
ตัวอย่างการตีความหมายเกี่ยวกับอภินิหาร --- --- --- ---	๘
ความหมายที่สอง พระพุทธรเจ้าอย่างบุคคลในประวัติศาสตร์ --- ---	๑๐
ความหมายที่สาม พระพุทธรเจ้าอย่างที่เป็นสัญลักษณ์ --- --- ---	๑๑
ความหมายที่สี่ พระพุทธรเจ้าในภาษารธรรม --- --- --- ---	๑๒
ความหมายที่ห้า พระพุทธรเจ้าในภาษารธรรมทรงอยู่ โดยพระคุณ --- ---	๑๓
ปัญหาว่า พระพุทธรเจ้าได้เกิดขึ้นเมื่อไร? --- --- --- ---	๑๖
พระพุทธรเจ้าเป็นของใคร? --- --- --- ---	๑๙
พระนามของพระพุทธรเจ้ามีมากแบ่งได้เป็นสี่ส่วน --- --- --- ---	๒๒
พระอุปนิสัยและบุคคลิกลักษณะ --- --- --- ---	๒๗
ข้อควรสังเกตเกี่ยวกับลัทธิของพระองค์ --- --- --- ---	๓๗
พระองค์ทรงดำรงชีวิตประจำวันอย่างไรแต่ค้นจนอวสาน --- --- ---	๔๔

๒. <u>พุทธนวารหคุณบทที่ ๑-๔</u> : อรหันต์ - วิชาจรรณสัมบันโน	๕๓
บททวนภูมิหน้าหลังของพระพุทธองค์	๕๓
ทางสำเร็จประโยชน์เกี่ยวกับพระพุทธคุณ ๓ ประการ	๕๕
เปรียบเทียบพระพุทธคุณที่ต่างกันอย่างตรงข้าม	๕๖
ความเข้าใจผิดบางประการที่เนื่องอยู่กับพระพุทธ, พระธรรม, พระสงฆ์	๕๙
วิธีปฏิบัติต่อพระพุทธคุณ ๗ ประการ :-	
๑. ศึกษาให้เข้าใจจนเกิดศรัทธาไม่หวั่นไหว	๖๑
๒. ระลึกอยู่เป็นประจำ ๓. ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย	๖๒
๔. นำพระคุณมาสู่ตนทำตามท่าน ๕. ก่อนทำ-พูด-คิด ตามท่านก่อน	๖๓
พุทธนวารหคุณ ๔; อธิบายโดยลำดับเริ่มบท อิติ ปิ โส ภควา	๖๖
บทว่า อรหันต์ อธิบายได้ ๔ นัย : สมควร, โกล, บริสุทธิ์, หักวัฏฏะ	๖๙
พระองค์ตรัสว่า ถ้าอยู่กันโดยชอบ โลกไม่ว่างพระอรหันต์	๗๓
คำกลอนช่วยความจำเกี่ยวกับพระอรหันต์	๗๔
วิธีปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระอรหันต์	๗๕
อธิบายพระคุณบทที่ ๒ สัมมาสัมพุทธโธ	๗๘
เรื่องสำคัญที่ตรัสรู้ได้แก่ อริยสัจ ๔, สามัญญลักษณะ,	
ปฏิจจนสมุปบาท, สังขารกับวิสังขาร	๘๐
บทกลอนช่วยความจำเกี่ยวกับสัมมาสัมพุทธโธ	๘๔
หลักปฏิบัติต่อพระพุทธคุณชั้น ^๕ โดยหลัก ๗ ประการตั้งข้างต้น	๘๖
อธิบายพระคุณบท วิชาจรรณสัมบันโน : วิชา ๑-๒-๓-๔-๘	๘๘
จรรณะอธิบายไว้มี ๑๕ กลุ่ม สัมพันธ์กัน	๙๔
บทกลอนช่วยความจำเกี่ยวกับวิชาจรรณสัมบันโน	๙๕
วิธีปฏิบัติเพื่อให้ได้รับพระคุณบทที่ ๓ นี้ ๗ ประการ	๙๗

อธิบายบทว่า สุกโต : ไปได้ถึงดีเพื่อตนเองและผู้อื่น	—	—	—	๙๙
บทกลอนช่วยความจำ เกี่ยวกับ สุกโต	—	—	—	๑๐๑
หน้าที่ที่ต้องปฏิบัติต่อพระคุณข้อสุกโต ๗ ประการ	—	—	—	๑๐๓
จะเป็นสุกโตได้ต้องเป็นตามธรรม ๓ ข้อแรกก่อน	—	—	—	๑๐๕

๓. พุทธนวารหคุณบทที่ ๕-๗ : โลกวิทู-เทวมนุสฺसानิ

บททวนพระคุณ ๔ บทที่กล่าวมาแล้วก่อน	—	—	—	๑๐๗
อธิบายคำว่า วิทู ๔ อย่าง, โลกภาษากนภาษารวม	—	—	—	๑๐๘
โลกนี้หมายถึงร่างกายยาวประมาณวาหนึ่ง	—	—	—	๑๑๓
พระพุทธองค์ทรงรู้แจ้งโลกโดยความเป็นของว่าง	—	—	—	๑๑๕
ทรงเป็นโลกวิทู เพราะรู้ว่าโลกเกิดที่ไหน, หลงที่ไหน ?	—	—	—	๑๒๑
อธิบายเรื่องอาสภิวาจาที่พระพุทธองค์ตรัส	—	—	—	๑๒๒
ข้อยืนยันทรงแสดงว่า เป็นโลกวิทู มีมาก	—	—	—	๑๒๖
บทกลอนช่วยความจำ เกี่ยวกับ โลกวิทู	—	—	—	๑๓๔
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับโลกวิทู	—	—	—	๑๓๕
อธิบายบทว่า อนุตฺตโร ปุริสทมฺม สารถิ	—	—	—	๑๓๗
ลักษณะของคนที่พอจะฝึกได้ และฝึกไม่ได้	—	—	—	๑๓๘
การฝึกมีหลายวิธีเช่นใช้ทมะและวิธีใดอื่น	—	—	—	๑๔๑
บทกลอนช่วยความจำ เกี่ยวกับพุทธคุณข้อนี้	—	—	—	๑๔๔
วิธีปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระคุณข้อนี้	—	—	—	๑๔๖
อธิบายบทว่า สตฺถา เทวมนุสฺसानิ ; เริ่มคำสัตถา	—	—	—	๑๔๙
ข้อแรก เกี่ยวกับครูว่าตัวเองทำได้ถูกเสียก่อนจึงสอนเขา	—	—	—	๑๕๐
ข้อสอง ครูมีได้ทั้งยังมีชีวิต และมีได้โดยพระคุณ	—	—	—	๑๕๒
ลักษณะของครูข้อสาม คือมีความกรุณา	—	—	—	๑๕๓

[๕]

ข้อสี่ พระศาสดาให้เสรีภาพในทางความคิดนึกทุกทาง	---	---	---	๑๕๕
ข้อห้า พระศาสดาทรงสอนเรื่องความดับทุกข์	---	---	---	๑๕๖
อธิบายบทว่า เทวมนุสฺसानํ ตั้งแต่เทวคา กามาวจร ฯลฯ	---	---	---	๑๕๙
บทกลอนช่วยความจำ สำหรับ สตุฏาเทว มนุสฺसानํ	---	---	---	๑๖๔
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการสำหรับพระพุทฺธคุณข้อนี้	---	---	---	๑๖๕
๔. <u>พุทฺธนวารหคุณบทที่ ๘-๙</u>				๑๖๗
บททวนข้อความที่บรรยายมาแล้ว	---	---	---	๑๖๗
อธิบายบทว่า พุทฺโธ ๓ นัย : ผู้รู้, ผู้ตื่น, ผู้เบิกบาน	---	---	---	๑๖๘
ตัวอย่างความเป็นผู้รู้คือทรงทราบเรื่องมิจจาภิภูฏฐิ	---	---	---	๑๗๗
ทรงทราบมัชฌิมาปฏิปทาและอริยสัจจ์ ๔	---	---	---	๑๗๘
ทรงทราบพราหมสัจจะและพรหมโลก	---	---	---	๑๘๑
ทรงทราบคติทั้ง ๕ และทรงรู้อย่างสัพพัญญู	---	---	---	๑๘๕
ความเป็นผู้ตื่น คือตื่นจากกิเลสนิหทา	---	---	---	๑๘๙
ทรงเบิกบานด้วยความรู้แจ้งดังที่กล่าวมาแล้ว	---	---	---	๑๙๑
ความเป็นพุทธะคืออย่างไร มีคำตรัสยืนยันในบาลีฯ	---	---	---	๑๙๒
หน้าที่ ๗ ข้อ ที่เราจะต้องปฏิบัติ เกี่ยวกับคำว่า “พุทฺโธ”	---	---	---	๑๙๔
บทกลอนช่วยความจำเกี่ยวกับคำว่า “พุทฺโธ”	---	---	---	๑๙๘
ความหมายของคำว่า ภควา - ทรงจำแนกธรรม	---	---	---	๑๙๙
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระคุณข้อภควานํ	---	---	---	๒๐๔
บทกลอนช่วยความจำเกี่ยวกับคำว่า ภควา	---	---	---	๒๐๗
๕. <u>อุบาลีพุทฺธคุณวรรคที่ ๑ มี ๑๐ บท</u>				๒๑๒
เหตุที่มีพระพุทฺธคุณชุกชุมมีเรื่องมาในพระสูตรถึง ๑๐๐ บท	---	---	---	๒๑๓
บทที่ ๑ ว่า ธีโร - เป็นนักปราชญ์ผู้ทรงไว้ซึ่งปัญญา	---	---	---	๒๑๕

ทรงมีปัญญาตัดกิเลส, เข้มแข็ง ไม่มีอะไรมาย่ำยีได้	---	---	---	๒๑๗
หน้าที่ ที่เราจะพึงปฏิบัติเกี่ยวกับพระคุณข้อนี้ ๗ ข้อ	---	---	---	๒๑๘
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท “ธีโร”	---	---	---	๒๒๐
บทที่ ๒ วิกตโมโห – ผู้ปราศจากโมหะ, เต็มอยู่ด้วยปัญญา	---	---	---	๒๒๑
ความหลงมี ๒ : ในอารมณ์, ในทิวฐิ	---	---	---	๒๒๒
ข้อพึงปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับการทำให้ปราศจากความหลง	---	---	---	๒๒๕
บทที่ ๓ ว่า ปภินฺนุชชีโล – มีเสาเชื่อนตรึงจิตอันทรงหักแล้ว	---	---	---	๒๒๘
กิเลสที่เป็นเหมือนเสาเชื่อนคือประเภทความยึดมั่นถือมั่น	---	---	---	๒๒๙
ทรงหักเสาเชื่อนคือกิเลสนั้นได้ด้วยปัญญาระดับมรรคญาณ	---	---	---	๒๓๐
ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธรูปคุณข้อนี้ โดยหลัก ๗ ประการ	---	---	---	๒๓๑
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท ปภินฺนุชชีโล	---	---	---	๒๓๓
บทที่ ๔ ว่า วิชิตวิชิโย – ผู้ชนะแล้วอย่างวิเศษสุด	---	---	---	๒๓๔
ทรงชนะอะไร? ตอบอย่างง่าย ๆ ก็คือ ชนะมารทั้ง ๕	---	---	---	๒๓๕
มาร ๕ อย่างคือ กิเลส, ขันธ, มัจจุ, อภิสังขาร, เทวบุตรตมาร	---	---	---	๒๓๖
บ่วงของมารได้แก่อารมณ์ ๖ ทั้งอภิวารมณ, อนิฐวารมณ	---	---	---	๒๓๗
เมืองของมาร คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ	---	---	---	๒๓๗
พระองค์ทรงชนะมารอย่างวิเศษสุดด้วยอาวุธคือปัญญา	---	---	---	๒๓๘
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการต่อพระคุณข้อ วิชิตวิชิโย	---	---	---	๒๓๘-๒๔๐
บทกลอนช่วยความจำสำหรับข้อ วิชิตวิชิโย	---	---	---	๒๔๑
บทที่ ๕ ว่า อนินฺโฆ – ปราศจากสิ่งคับแค้นสะเทือนใจ	---	---	---	๒๔๑
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการสำหรับพระคุณข้อนี้	---	---	---	๒๔๒
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบทอนินฺโฆคือนิพพาน	---	---	---	๒๔๔
บทที่ ๖ ว่า สุสฺมจิตฺโต – ผู้มีจิตสมาสมาด้วยดี	---	---	---	๒๔๔
ขยายความสมาสมาด้วยดีหมายถึงอุเบกขา, ลักษณะของอรหัตต์	---	---	---	๒๔๕

[๑]

ข้อปฏิบัติ ๗ ประการที่เกี่ยวกับพระพุทธรุคณขัณั	---	---	---	---	๒๔๖
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท สุตมจิตุโต	---	---	---	---	๒๔๘
บทที่ ๗ ว่า พุทธรุคณขัณั - ผู้มีปกติภาวะแห่งบุคคลผู้เป็นพุทธรุคณขัณั	---	---	---	---	๒๔๙
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการที่เกี่ยวกับพระพุทธรุคณขัณั	---	---	---	---	๒๕๐
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท พุทธรุคณขัณั	---	---	---	---	๒๕๑
บทที่ ๘ ว่า สารุคณขัณั - ทรงมีปัญญาเครื่องยังประโยชน์ให้สำเร็จ	---	---	---	---	๒๕๓
คำ "สารุคณขัณั" โบราณใช้เรียกบุคคลระดับพระอรหันต์	---	---	---	---	๒๕๔
รากศัพท์ของคำนี้คือ เป็นที่ยอมรับได้สำหรับทุกคน	---	---	---	---	๒๕๕
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการที่พึงปฏิบัติต่อพระคณขัณั	---	---	---	---	๒๕๖
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท สารุคณขัณั	---	---	---	---	๒๕๘
บทที่ ๙ ว่า เวสมนุคณขัณั - ผู้ข้ามไปได้แล้วซึ่งวัฏฏสงสารอันขรุขระ	---	---	---	---	๒๕๙
วัฏฏะวงหนึ่ง ๆ มีการขรุขระด้วยอำนาจของอหังการ - มมังการ	---	---	---	---	๒๖๐
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการที่พึงปฏิบัติเกี่ยวกับพระคณขัณั	---	---	---	---	๒๖๑
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท เวสมนุคณขัณั	---	---	---	---	๒๖๓
บทที่ ๑๐ ว่า วิมโล - ปราศจากซึ่งมลทินทั้งปวง	---	---	---	---	๒๖๔
มละ คือความเคยชินที่สะสมไว้ แสดงออกทางกาย วาจา ใจ	---	---	---	---	๒๖๕
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการ เกี่ยวกับพระพุทธรุคณขัณั	---	---	---	---	๒๖๖
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท วิมโล	---	---	---	---	๒๖๗
บทกลอนสรุคหมวดที่ ๑ ซึ่งมีอยู่ ๑๐ บท	---	---	---	---	๒๖๘
บทกลอนสรุคความหมวดที่ ๑	---	---	---	---	๒๗๐
๖. <u>อุบาลีพุทธรุคณขัณั</u> ๒ มี ๑๐ บท	---	---	---	---	๒๗๒
บทที่ ๑๑ ว่า อกถุคณขัณั - ไม่มีการถามใครว่าอะไรเป็นอะไร	---	---	---	---	๒๗๓
พระองค์ไม่ได้หวังหรือต้องการอะไรจึงไม่มีข้อถาม	---	---	---	---	๒๗๔

ผู้ยังมีกิเลสก็ต้องถามตามอำนาจของกิเลส	---	---	---	---	๒๗๕
ปัญหาที่ขอบถามกันมาก เช่น ตายแล้วเกิดหรือไม่, เกิดอย่างไร?	---	---	---	---	๒๗๖
พระองค์ทรงทราบด้วยพระปัญญาสูงสุด หมกปัญหาที่จะถาม	---	---	---	---	๒๗๗
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระคุณชั้น	---	---	---	---	๒๗๘
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท ออกถังกถี	---	---	---	---	๒๗๙
บทที่ ๑๒ ว่า ตูสิโต – ผู้มีแล้วด้วยความมีในธรรมอยู่เสมอ	---	---	---	---	๒๘๐
มีทางสติปัญญาอย่างถูกต้องเป็นเหตุให้หยุดยากรู้	---	---	---	---	๒๘๑
ข้อควรปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระคุณชั้น	---	---	---	---	๒๘๒
บทกลอนช่วยความจำบท ตูสิโต	---	---	---	---	๒๘๓
บทที่ ๑๓ ว่า วนุตโลกามิโส – ผู้มีเหยื่อในโลกอันกายทั้งแล้ว	---	---	---	---	๒๘๔
เหยื่อ หมายถึงอารมณ์ ๖, เป็นเครื่องทำให้เกิดทุกข์	---	---	---	---	๒๘๕
ทั้งอนิฏฐารมณ์และอิฏฐารมณ์ เป็นเหยื่อได้ทั้งนั้น	---	---	---	---	๒๘๖
ฉะนั้นพระอรหันต์จึงกายเหยื่อทั้งสองประเภท	---	---	---	---	๒๘๗
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรคุณชั้น	---	---	---	---	๒๘๘
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท วนุตโลกามิโส	---	---	---	---	๒๘๙
บทที่ ๑๔ ว่า มุทิโต – มีมุทิตาจิตในสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง	---	---	---	---	๒๙๐
มุทิตาอาจมาจากคำว่ามูทะและมัททวะ แปลว่าอ่อนโยน	---	---	---	---	๒๙๑
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรคุณชั้น	---	---	---	---	๒๙๒
บทกลอนช่วยความจำสำหรับพุทธรคุณบท มุทิตา	---	---	---	---	๒๙๓
บทที่ ๑๕ ว่า กตสมโม – ทรงมีสมณภาวะอันกระทำสำเร็จแล้ว	---	---	---	---	๒๙๔
คำ “สมณะ” คงจะเป็นคำเก่าก่อนเกิดพุทธศาสนา	---	---	---	---	๒๙๕
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพุทธรคุณชั้น	---	---	---	---	๒๙๖
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท กตสมโม	---	---	---	---	๓๐๐
บทที่ ๑๖ ว่า มนุโซ – ถือกำเนิดแต่กำเนิดแห่งมนุ	---	---	---	---	๓๐๑

ในอินทียเขายกย่องพระมनुเป็นผู้มีปัญญาคนแรกของพราหมณ์	---	---	๓๐๒
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรุคณชั้น	---	---	๓๐๓
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท มนุโซ	---	---	๓๐๕
บทที่ ๑๗ ว่า อนติมสรีโร - มีสระอันมีในครั้งสุดท้าย	---	---	๓๐๖
ข้อนี้หมายถึงหมคความยึดมั่นถือมั่นเป็นสัตว์เป็นบุคคล	---	---	๓๐๗
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการสำหรับพระพุทธรุคณชั้น	---	---	๓๐๘
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท อนติมสรีโร	---	---	๓๑๐
บทที่ ๑๘ ว่า นโร - ผู้นำไปด้วยปัญญา	---	---	๓๑๑
ทรงเป็นพระแท้เพราะสามารถนำสัตว์ทั้งปวงออกจากทุกข์ได้	---	---	๓๑๒
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรุคณชั้น	---	---	๓๑๓
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท นโร	---	---	๓๑๕
บทที่ ๑๙ ว่า อโนปโม - เป็นผู้ที่ใคร ๆ กระทำอุปมามิได้	---	---	๓๑๖
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรุคณชั้น	---	---	๓๑๗
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท อโนปโม	---	---	๓๑๘
บทที่ ๒๐ ว่า วิโร - ปราศจากกิเลสที่เปรียบด้วยฝุ่นละออง	---	---	๓๑๙
พระองค์ไม่มีธุลีทั้ง พระกาย วาจา จิต ทิฐฐิ สติปัญญา	---	---	๓๒๐
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรุคณชั้น	---	---	๓๒๑
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท วิโร	---	---	๓๒๓
สรุปใจความสำคัญของทั้ง ๑๐ บทเป็นคำกลอน	---	---	๓๒๔
อธิบายคำในคำกลอนบทสรุปนี้	---	---	๓๒๕
รวมคำกลอนทั้ง ๑๐ บทของวรรค ๒ และบทสรุป	---	---	๓๒๖
๑. <u>อุบาลีพุทธรุคณวรรคที่ ๓</u> มี ๑๐ บท	---	---	๓๒๙
บทที่ ๒๑ ว่า อสงฺสโย - เป็นผู้หมคสิ้นแล้วจากความสงสัยทั้งปวง	---	---	๓๓๐
ความสงสัยมีมากเช่นเรื่องชีวิต, กรรม, ความหลุครอค	---	---	๓๓๑

ความรู้ที่จะทำตัวให้หลุดรอดอยู่ในโลกและรอดอย่างวิมุติ	---	---	---	๓๓๒
มูลเหตุที่ทำให้เกิดความสงสัยคือความอยากที่อยู่ใต้สำนัก	---	---	---	๓๓๓
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธคุณชั้น	---	---	---	๓๓๔
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท อสงฺสโย	---	---	---	๓๓๕
บทที่ ๒๒ ว่า กุสโล - ผู้มีปัญญาเครื่องตัดกิเลสจุกหญ้าคาเสียได้	---	---	---	๓๓๖
อธิบายศัพท์กุสล ๓ ประการ	---	---	---	๓๓๗
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธคุณชั้น	---	---	---	๓๓๘
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท กุสโล	---	---	---	๓๔๐
บทที่ ๒๓ ว่า เวณิโก - ผู้นำสัตว์สู่สภาพอันวิเศษ	---	---	---	๓๔๑
วิ-น-ย หรือ เว-น-ย หมายถึงสัตว์ที่พอจะนำไปได้	---	---	---	๓๔๒
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธคุณชั้น	---	---	---	๓๔๓
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท เวณิโก	---	---	---	๓๔๖
บทที่ ๒๔ ว่า สารถิวโร - เป็นสารดีอันประเสริฐกว่าสารดีทั้งหลาย	---	---	---	๓๔๗
การฝึกนี้กระทำแก่จิตใจตนเอง และผู้อื่นก็ได้	---	---	---	๓๔๘
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธคุณชั้น	---	---	---	๓๔๙
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท สารถิวโร	---	---	---	๓๕๑
บทที่ ๒๕ ว่า อนุตฺตโร - ผู้ไม่มีใครยิ่งกว่าโดยคุณธรรมทั้งปวง	---	---	---	๓๕๒
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการ เกี่ยวกับพระพุทธคุณชั้น	---	---	---	๓๕๓
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท อนุตฺตโร	---	---	---	๓๕๕
บทที่ ๒๖ ว่า รุจิริธฺมโม - มีธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความชอบใจ - ของสัตว์ทั้งปวง	---	---	---	๓๕๖
คำว่า "เป็นที่ชอบใจของสัตว์ทั้งหลาย" นี้ไม่ยกเว้นแม้คนพาล	---	---	---	๓๕๗
"เป็นที่ตั้งแห่งความชอบใจ" นี้มีได้ทั้งระดับธรรมตาและลึก	---	---	---	๓๕๘
ความงามของพระธรรมมีลักษณะเป็นศิลปะอยู่มาก	---	---	---	๓๕๙

ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรูปชั้น	---	---	---	---	๓๖๐
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท รุจิธรรมโม	---	---	---	---	๓๖๑
อธิบายถ้อยคำในบทกลอนนี้	---	---	---	---	๓๖๒
บทที่ ๒๗ ว่า นิกฺกฺโข - มีกัชาเครื่องขึงใจอันทรงนำออกหมดสิ้นแล้ว					๓๖๓
ความขึงใจมี ๒ อย่าง : เพื่อจะรู้, และเพื่อจะได้	---	---	---	---	๓๖๔
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรูปชั้น	---	---	---	---	๓๖๕
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท นิกฺกฺโข	---	---	---	---	๓๖๖
บทที่ ๒๘ ว่า ปภาสฺสโร - ผู้กระทำความสว่างแก่ปวงสัตว์	---	---	---	---	๓๖๘
อธิบายศัพท์ปภาสฺสโร หมายถึงแสงสว่างแห่งปัญญา	---	---	---	---	๓๖๙
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรูปชั้น	---	---	---	---	๓๗๐
บทกลอนช่วยความจำ สำหรับบท ปภาสฺสโร	---	---	---	---	๓๗๒
บทที่ ๒๙ ว่า มานจฺฉิโ - ตัดแล้วซึ่งมานะ	---	---	---	---	๓๗๓
มานะในภาษาธรรม หมายถึงความสำคัญมั่นหมายด้วยอำนาจอุปาทาน					๓๗๔
คำบาลีว่า มานานุสฺสย, เป็นอหังการมมังการ	---	---	---	---	๓๗๕
พระองค์ทรงตัดมานานุสฺสยด้วยญาณุตสัมมปปัญญา	---	---	---	---	๓๗๖
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรูปชั้น	---	---	---	---	๓๗๖
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท มานจฺฉิโ	---	---	---	---	๓๗๘
อธิบายถ้อยคำในคำกลอนบทนี้	---	---	---	---	๓๗๙
บทที่ ๓๐ ว่า วีโร - มีวีรธรรม เครื่องกระทำความแกล้วกล้า	---	---	---	---	๓๘๑
ความขลาดกลัวเป็นกิเลสมาจากอวิชชา, ความกล้ามีด้วยปัญญา	---	---	---	---	๓๘๒
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรูปชั้น	---	---	---	---	๓๘๓
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท วีโร	---	---	---	---	๓๘๔
บทกลอนช่วยความจำรวม ๑๐ บทของวรรคที่ ๓	---	---	---	---	๓๘๕
บทกลอนสรุปของวรรคที่ ๓	---	---	---	---	๓๘๗

๘. <u>อุบาลีพุทธคุณวรรคที่ ๔</u>	—	—	—	—	—	๓๘๘
ปรารภและทบทวนบทต่าง ๆ ที่บรรยายมาแล้ว	—	—	—	—	—	๓๘๐
บทที่ ๓๑ ว่า นิสโก – เป็นยอดมนุษย์แห่งมนุษย์ทั้งหลาย	—	—	—	—	—	๓๘๑
พระพุทธเจ้าเป็นยอดคน เพราะมีคุณธรรมเหนือสุด	—	—	—	—	—	๓๘๒
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธคุณบทนี้	—	—	—	—	—	๓๘๓
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท นิสโก	—	—	—	—	—	๓๘๕
บทที่ ๓๒ ว่า อปฺปเมโย – มีพระคุณอันใคร ๆ กำหนดประมาณให้ไม่ได้	—	—	—	—	—	๓๘๖
พระคุณมีทั้งพุทธวิสัย, พุทธญาณ, พุทธานุภาพ	—	—	—	—	—	๓๘๗
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้	—	—	—	—	—	๓๘๘
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบทอปฺปเมโย	—	—	—	—	—	๔๐๐
บทที่ ๓๓ ว่า คมฺภีโร – มีธรรมสภาวะที่ลึกลับซึ่งไม่มีใครหยั่งได้	—	—	—	—	—	๔๐๐
ความลึกของพระธรรม เป็นสิ่งที่ลึกคั่งเช่นเรื่องปฏิจาสุมุปาบท	—	—	—	—	—	๔๐๑
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้	—	—	—	—	—	๔๐๒
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท คมฺภีโร	—	—	—	—	—	๔๐๔
บทที่ ๓๔ ว่า โมนปฺปตฺโต – ถึงซึ่งปัญญาเครื่องทำความเป็นมุนี	—	—	—	—	—	๔๐๔
อธิบายศัพท์มุนี, โมเนย	—	—	—	—	—	๔๐๕
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้	—	—	—	—	—	๔๐๖
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท โมนปฺปตฺโต	—	—	—	—	—	๔๐๘
บทที่ ๓๕ ว่า เขมฺงฺโกโร – ผู้กระทำซึ่งความเกษมแก่ปวงสัตว์	—	—	—	—	—	๔๐๘
อธิบายคำว่า “ทรงทำความเกษม”	—	—	—	—	—	๔๐๙
พระองค์ทำความเกษมแก่สัตว์ทั่วไปโดยตรงโดยอ้อม	—	—	—	—	—	๔๑๐
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้	—	—	—	—	—	๔๑๑
บทกลอนช่วยความจำ สำหรับบท เขมฺงฺโกโร	—	—	—	—	—	๔๑๔
บทที่ ๓๖ ว่า เวโท – มีเวทเครื่องเจาะแทงซึ่งโมหะ	—	—	—	—	—	๔๑๕

[๑๓]

คำว่าเวทหมายถึงมีความรู้คือ วิชาทำลายอวิชา	—	—	—	—	๔๑๖
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรุคณชั้น ^๕	—	—	—	—	๔๑๗
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท เวโท	—	—	—	—	๔๑๘
บทที่ ๓๗ ว่า ธมฺมฏฺโฆ – ผู้ประคิษฐานอยู่ในธรรม	—	—	—	—	๔๑๙
พระองค์ทรงตั้งอยู่ในธรรมโดยอัครโนมติตลอดเวลา	—	—	—	—	๔๒๐
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรุคณชั้น ^๕	—	—	—	—	๔๒๑
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท ธมฺมฏฺโฆ	—	—	—	—	๔๒๓
บทที่ ๓๘ ว่า สํวตฺตโต – มีพระองค์อันทรงจัดสรรดีแล้ว	—	—	—	—	๔๒๔
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรุคณชั้น ^๕	—	—	—	—	๔๒๕
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท สํวตฺตโต	—	—	—	—	๔๒๗
บทที่ ๓๙ ว่า สงฺคาติโก – ผู้ล่วงกิเลสเครื่องข้องเสียได้	—	—	—	—	๔๒๘
ศึกษา “เครื่องข้อง” คือโยคธรรม ๔ หรืออุปาทาน ๔	—	—	—	—	๔๒๙
เครื่องข้องในรูปแบบภพหรือโลกก็มี กาม-รูป-อรุปร	—	—	—	—	๔๒๙
อีกแบบหนึ่งในรูป วัฏฏะ-กิเลส-กรรม-ผลของกรรม	—	—	—	—	๔๓๐
เครื่องข้องส่วนใหญ่เรียกว่า สักกายะ	—	—	—	—	๔๓๑
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรุคณชั้น ^๕	—	—	—	—	๔๓๒
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท สงฺคาติโก	—	—	—	—	๔๓๓
บทที่ ๔๐ ว่า มุตฺโต – ผู้หลุดแล้วจากบ่วงทั้งปวง	—	—	—	—	๔๓๔
พระองค์พ้นจากบ่วงทั้งที่เป็นของทิพยและของมนุษย์	—	—	—	—	๔๓๕
จิตมีวิสัยที่จะติดบ่วงอยู่เสมอ; ต้องทำลายตัวตนที่จะติดบ่วงนั้น	—	—	—	—	๔๓๖
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรุคณชั้น ^๕	—	—	—	—	๔๓๗
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท มุตฺโต	—	—	—	—	๔๓๘
รวมบทกลอน ๑๐ บทสำหรับวรรคที่ ๔	—	—	—	—	๔๔๐
บทกลอนสรุปของวรรคที่ ๔	—	—	—	—	๔๔๓

๘. <u>อุบายสี่พุทธคุณวรรคที่ ๕</u>	—	—	—	—	—	๔๔๔
บทที่ ๔๑ ว่า นาโค - ผู้เป็นตังพญาช่างตัวประเสริฐ	—	—	—	—	—	๔๔๕
เหตุผลที่อุปมาด้วยสัตว์ตัวประเสริฐ	—	—	—	—	—	๔๔๖
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธคุณชั้นนี้	—	—	—	—	—	๔๔๘
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท นาโค	—	—	—	—	—	๔๕๑
บทที่ ๔๒ ว่า ปนฺตเสโน - มีการนอนที่สงบปราศจากการรบกวน แห่งกิเลส	—	—	—	—	—	๔๕๑
บทนี้เป็นภาพพจน์เปรียบชีวิตเป็นการนอน	—	—	—	—	—	๔๕๒
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธคุณชั้นนี้	—	—	—	—	—	๔๕๓
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท ปนฺตเสโน	—	—	—	—	—	๔๕๖
บทที่ ๔๓ ว่า ชินฺสยมุชโน - มีกิเลสเครื่องประกอบไว้ในภพสิ้นสุดแล้ว	—	—	—	—	—	๔๕๗
อุปาทานเป็นเหมือนเชือกผูกจิตติดกับภพ	—	—	—	—	—	๔๕๘
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธคุณชั้นนี้	—	—	—	—	—	๔๖๐
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท ชินฺสยมุชโน	—	—	—	—	—	๔๖๒
บทที่ ๔๔ ว่า วิมุตฺโต - ผู้พ้นพิเศษแล้วจากทุกข์ทั้งปวง	—	—	—	—	—	๔๖๓
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธคุณชั้นนี้	—	—	—	—	—	๔๖๔
วิธี ๗ ประการนี้สรุปว่าเป็นอยู่ด้วยความเกลี้ยงแห่งจิตใจ	—	—	—	—	—	๔๖๗
บทกลอนช่วยความจำ สำหรับบท วิมุตฺโต	—	—	—	—	—	๔๖๘
บทที่ ๔๕ ว่า ปฏิมนฺตโก - ผู้มีความคิดเหมาะเจาะเฉพาะเรื่อง	—	—	—	—	—	๔๖๙
ลักษณะปฏิมนฺตโก ศึกษาได้จากปฏิสัมภิตา ๔	—	—	—	—	—	๔๗๐
ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธคุณชั้นนี้	—	—	—	—	—	๔๗๓
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท ปฏิมนฺตโก	—	—	—	—	—	๔๗๗
บทที่ ๔๖ ว่า โมโน - มีปัญญาเครื่องทำความเป็นแห่งมุนี	—	—	—	—	—	๔๗๘
พระองค์ทรงเป็นมุนีในลักษณะผู้รู้และทำจิตอยู่ในอำนาจ	—	—	—	—	—	๔๗๙
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการให้ถือปฏิบัติเช่นเดียวกับบท ๓๔	—	—	—	—	—	๔๘๐

บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท โมโน	---	---	---	---	---	๔๘๐
บทที่ ๔๗ ว่า ปนฺนธโซ - เป็นผู้ที่ถูกตรึงแล้ว	---	---	---	---	---	๔๘๑
ธงอุปมาคือกิเลส : อหังการมมังการ ; ทรงลคมตแล้ว	---	---	---	---	---	๔๘๒
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธคุณชั้น	---	---	---	---	---	๔๘๒
สรุปข้อปฏิบัติทั้ง ๗ ก็เป็นอยู่ด้วยการถ่อมตน	---	---	---	---	---	๔๘๖
บทกลอนช่วยความจำ สำหรับบท ปนฺนธโซ	---	---	---	---	---	๔๘๗
บทที่ ๔๘ ว่า วิตรโค - ผู้ปราศจากแล้วจากราคะ	---	---	---	---	---	๔๘๘
ราชาชาธรรมหมายถึงความกำหนัดย้อมใจ ๓ ประการ	---	---	---	---	---	๔๘๙
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธคุณชั้น	---	---	---	---	---	๔๙๑
บทกลอนช่วยความจำ สำหรับบท วิตรโค	---	---	---	---	---	๔๙๔
บทที่ ๔๙ ว่า ทนฺโต - มีการฝึกตนอันฝึกเสร็จแล้ว	---	---	---	---	---	๔๙๕
ถ้าจิตได้รับการฝึกถูกต้องอกุศลกรรมบถก็ไม่เกิด	---	---	---	---	---	๔๙๖
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธคุณชั้น	---	---	---	---	---	๔๙๗
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท ทนฺโต	---	---	---	---	---	๔๙๙
บทที่ ๕๐ ว่า นิปฺปญฺโจ - ผู้หมดสิ้นกิเลสเครื่องทวนเวียนให้เนิ่นช้า	---	---	---	---	---	๕๐๐
ปัญญาธรรมหมายถึงอุปาทาน, สัญโญชน์, ตังคัมมัน	---	---	---	---	---	๕๐๑
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธคุณชั้น	---	---	---	---	---	๕๐๒
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท นิปฺปญฺโจ	---	---	---	---	---	๕๐๔
บทกลอนช่วยความจำรวม ๑๐ บทของวรรคที่ ๕	---	---	---	---	---	๕๐๕
บทกลอนสรุปความของวรรคที่ ๕	---	---	---	---	---	๕๐๘
๑๐. <u>อุบาลีพุทธคุณวรรคที่ ๖</u>	---	---	---	---	---	๕๐๙
บทที่ ๕๑ ว่า อีสิตตฺโตโม - ผู้แสวงหาพบคุณอันใหญ่หลวง องค์ที่ ๗	---	---	---	---	---	๕๑๐
อธิบายคำว่า อีสิ	---	---	---	---	---	๕๑๑

ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรูปอื่น	---	---	---	---	๕๑๓
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท อธิสยตโม	---	---	---	---	๕๑๖
บทที่ ๕๒ ว่า อุกุโห - ผู้ปราศจากแล้วซึ่งความคดโกง	---	---	---	---	๕๑๗
การโกหกแสดงทางกายหรือทางวาจา, ทางสติปัญญาก็ได้	---	---	---	---	๕๑๘
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรูปอื่น	---	---	---	---	๕๑๙
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท อุกุโห	---	---	---	---	๕๒๑
บทที่ ๕๓ ว่า เตวิชโช - ทรงไว้ซึ่งวิชา	---	---	---	---	๕๒๒
วิชาในโลกส่งเสริมกิเลส แต่วิชชานั้นดับกิเลส	---	---	---	---	๕๒๓
วิชา ๓ ในพุทธศาสนาเป็นญาณ ๓ : ระลึกชาติ, ทิพจักขุ, รู้วิธีการทำให้สิ้นอาสวะ	---	---	---	---	๕๒๔
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรูปอื่น	---	---	---	---	๕๒๖
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท เตวิชโช	---	---	---	---	๕๒๘
บทที่ ๕๔ ว่า พุรหมสตุโต - เป็นพรหมแห่งปวงสัตว์	---	---	---	---	๕๒๙
ความหมายบทนี้คือประกอบด้วยเมตตา, ทำให้เจริญ	---	---	---	---	๕๒๙
คนมีลักษณะเป็นพรหมได้ ๔ พวก	---	---	---	---	๕๓๐
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรูปอื่น	---	---	---	---	๕๓๑
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท พุรหมสตุโต	---	---	---	---	๕๓๔
บทที่ ๕๕ ว่า นุหตโก - ผู้สำเร็จจากการอาบการล้างแล้ว	---	---	---	---	๕๓๕
การอาบล้างหมายถึงอาบที่ปฏิวัติด้วยสัมมาสัมโพธิ์	---	---	---	---	๕๓๖
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรูปอื่น	---	---	---	---	๕๓๗
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท นุหตโก	---	---	---	---	๕๓๙
บทที่ ๕๖ ว่า ปทโก - มีหลักเกณฑ์ในการทำทั้งปวง	---	---	---	---	๕๔๐
คำว่า "บท" หมายถึงรากฐานฐานะ ซึ่งเป็นหลักสำคัญ	---	---	---	---	๕๔๑
พระองค์มีบทคือพระนิพพานเป็นที่สุด	---	---	---	---	๕๔๒

ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรูปชั้น	---	---	---	---	๕๔๓
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท ปทโก	---	---	---	---	๕๔๔
บทที่ ๕๗ ว่า ปสฺสทฺโร - มีสันดานอันระงับแล้ว	---	---	---	---	๕๔๔
บทนี้หมายความว่ากิเลสระงับแล้วด้วยอนุภาทิสสนิพพาน	---	---	---	---	๕๔๕
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปชั้น	---	---	---	---	๕๔๖
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท ปสฺสทฺโร	---	---	---	---	๕๔๗
๑๑. <u>อุบาลีพุทธรูปวรรคที่ ๖</u>					๕๔๘
บทที่ ๕๘ ว่า วิทิตเวโท - มีญาณเวทอันวิทิตแล้ว	---	---	---	---	๕๔๘
อธิบายคำว่าเวท	---	---	---	---	๕๕๐
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรูปชั้น	---	---	---	---	๕๕๑
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท วิทิตเวโท	---	---	---	---	๕๕๓
บทที่ ๕๙ ว่า ปุรินฺโท - ผู้ทำลายธาณีนครแห่งกิเลสทั้งหลาย	---	---	---	---	๕๕๔
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรูปชั้น	---	---	---	---	๕๕๕
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท ปุรินฺโท	---	---	---	---	๕๕๘
บทที่ ๖๐ ว่า สกฺโก - ผู้เป็นจอมแห่งสัตว์ทั้งปวง	---	---	---	---	๕๕๙
ความหมายของคำสกฺโก ๓ อย่าง	---	---	---	---	๕๖๐
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรูปชั้น	---	---	---	---	๕๖๑
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท สกฺโก	---	---	---	---	๕๖๔
บทกลอนช่วยความจำรวม ๑๐ บทของวรรคที่ ๖	---	---	---	---	๕๖๕
บทกลอนสรุปสำหรับวรรคที่ ๖	---	---	---	---	๕๖๗
๑๑. <u>อุบาลีพุทธรูปวรรคที่ ๗ (ต่อจากครั้งที่ ๑๐)</u>					๕๖๘
บทที่ ๖๑ ว่า อริโย - ผู้พ้นแล้วจากข้าศึกคือกิเลส	---	---	---	---	๕๖๘
อธิบายความหมายของ "อริยะ" ๔ อย่าง	---	---	---	---	๕๗๐

ความหมายในพระพุทธศาสนา คือ ประเสริฐ ปราศจากกิเลส	---	---	---	๕๗๑
ข้าศึกคือวัฏฏะ ทำลายเสียได้ก็เป็นอริยะ	---	---	---	๕๗๒
คำ “อริย” ใช้เป็นคุณนามหรือวิเศษณ์ทั้งนั้น	---	---	---	๕๗๓
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้	---	---	---	๕๗๔
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท อริโย	---	---	---	๕๗๖
บทที่ ๖๒ ว่า ภาวิตตโต – มีตนอันอบรมถึงที่สุดแล้ว	---	---	---	๕๗๖
อธิบายความหมายของคำว่า “มีตนอันอบรมถึงที่สุด”	---	---	---	๕๗๗
คำที่เนื่องกันกับ อตฺต มีอีกหลายคำ	---	---	---	๕๗๘
การอบรมที่แท้จริง ต้องทำอนุสย, รั้งของกิเลสให้น้อยลง	---	---	---	๕๗๙
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้	---	---	---	๕๘๐
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท ภาวิตตโต	---	---	---	๕๘๒
บทที่ ๖๓ ว่า ปตฺตติปตฺตโต – มีธรรมที่ควรบรรลุนั้นบรรลุแล้ว	---	---	---	๕๘๒
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการที่เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้	---	---	---	๕๘๓
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท ปตฺตติปตฺตโต	---	---	---	๕๘๔
บทที่ ๖๔ ว่า เวยฺยากรโณ – กระทำซึ่งอรรถะทั้งหลายให้แจ่มแจ้ง	---	---	---	๕๘๕
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้	---	---	---	๕๘๖
สรุปทั้ง ๗ ข้อว่าทำอะไรต้องให้ชัดแจ้ง	---	---	---	๕๘๗
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท เวยฺยากรโณ	---	---	---	๕๘๘
บทที่ ๖๕ ว่า สติมา หรือ สติมนฺโต – มีสติอันสมบูรณ์ในทุกกรณี	---	---	---	๕๘๘
อธิบายคำว่า “สติ” – ระลึกถึงที่ดับทุกข์ได้	---	---	---	๕๘๙
ผลของความมีสติสมบูรณ์ ๓ ประการ	---	---	---	๕๙๐
สติสูงสุดในพระพุทธศาสนาก็คือสติบัญญัติ ๔	---	---	---	๕๙๑
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการที่เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้	---	---	---	๕๙๒
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท สติมนฺโต	---	---	---	๕๙๔

บทที่ ๖๖ ว่า วิปัสสี - มีความรู้แจ้งเห็นแจ้งเป็นปกติ	---	---	---	๕๙๕
พระพุทธองค์ทรงเห็นแจ้งในความวินาศของกิเลส	---	---	---	๕๙๖
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการที่เกี่ยวกับพระพุทธคุณชั้นนี้	---	---	---	๕๙๗
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท วิปัสสี	---	---	---	๕๙๘
บทที่ ๖๗ ว่า อนภินโต - มีจิตไม่แพลงด้วยอำนาจกิเลส	---	---	---	๕๙๙
พระพุทธองค์ไม่ทรงมีอุปาทานใด ๆ ที่ทำจิตใจแพบ	---	---	---	๖๐๐
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการที่เกี่ยวกับพระพุทธคุณชั้นนี้	---	---	---	๖๐๑
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท อนภินโต	---	---	---	๖๐๒
บทที่ ๖๘ ว่า โน อปณโต - มีจิตไม่พุ้งขึ้นด้วยอำนาจกิเลส	---	---	---	๖๐๓
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการที่เกี่ยวกับพระพุทธคุณชั้นนี้	---	---	---	๖๐๔
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท โนอปณโต	---	---	---	๖๐๕
บทที่ ๖๙ ว่า อนนโช - มีจิตไม่หวั่นไหวด้วยอำนาจแห่งกิเลส	---	---	---	๖๐๖
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการที่เกี่ยวกับพระพุทธคุณชั้นนี้	---	---	---	๖๐๗
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท อนนโช	---	---	---	๖๐๘
บทที่ ๗๐ ว่า วสิปุตโต - ผู้ถึงซึ่งความมีอำนาจเหนือกิเลส	---	---	---	๖๐๙
ทรงมีอำนาจเหนืออารมณ์ทั้ง ๖ ด้วย	---	---	---	๖๑๐
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการที่เกี่ยวกับพระพุทธคุณชั้นนี้	---	---	---	๖๑๑
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท วสิปุตโต	---	---	---	๖๑๓
สรุปบทกลอนพระพุทธคุณทั้ง ๑๐ บท ของวรรคที่ ๗	---	---	---	๖๑๔
รวมบทกลอนช่วยความจำทั้ง ๑๑ บท ของวรรคที่ ๗	---	---	---	๖๑๔
๑๒. <u>อุบายที่พระพุทธคุณวรรคที่ ๘</u>	---	---	---	๖๑๗
บทที่ ๗๑ ว่า สมมุคคโต - ผู้ไปแล้วและถึงแล้วโดยชอบ	---	---	---	๖๑๗
อธิบายขยายความในกรณีไปดี - ถึงดี	---	---	---	๖๑๘

คำว่า สมมุ แปลว่า สหายได้ช่วย จึงต้องรู้ระดับของสหาย	---	---	---	๖๑๙
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรุคณชั้น	---	---	---	๖๒๐
บทกลอนช่วยความจำของบท สมมุคฤคโต	---	---	---	๖๒๓
บทที่ ๗๒ ว่า ฉายี - ผู้มีความเพ่งพินิจทั้งในสมาธิและปัญญา	---	---	---	๖๒๔
ความเพ่งหมายถึงทั้งเพ่งฌานและเพ่งเพื่อปัญญา	---	---	---	๖๒๕
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรุคณชั้น	---	---	---	๖๒๖
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท ฉายี	---	---	---	๖๒๙
บทที่ ๗๓ ว่า อนุตฺตุนฺตโร - มีสันดานอันกิเลสตามถึงไม่ได้	---	---	---	๖๒๙
สันดานคือพินพิชิตใจอันเป็นส่วนลึก	---	---	---	๖๓๐
พระพุทธรุคณไม่อาจเกิดกิเลสเพราะไม่สั่งสมอนุสัย	---	---	---	๖๓๑
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรุคณชั้น	---	---	---	๖๓๒
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท อนุตฺตุนฺตโร	---	---	---	๖๓๕
บทที่ ๗๔ ว่า สุทฺโธ - ผู้หมดจดแล้วจากสิ่งเศร้าหมองทั้งปวง	---	---	---	๖๓๖
สรุปว่าหมดจดจากกิเลส อนุสัย อาสวะ	---	---	---	๖๓๗
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรุคณชั้น	---	---	---	๖๓๙
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท สุทฺโธ	---	---	---	๖๔๒
บทที่ ๗๕ ว่า อสิโต - ผู้อันตัดหาและทิวฐิอาศัยไม่ได้แล้ว	---	---	---	๖๔๒
ตัดหา-ทิวฐิอาศัยไม่ได้ เพราะสมบุรณแห่งสติและญาณ	---	---	---	๖๔๓
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพุทธรุคณชั้น	---	---	---	๖๔๔
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท อสิโต	---	---	---	๖๔๗
บทที่ ๗๖ ว่า อปฺปภิตโต - ไม่มีความหวาดกลัวในสิ่งเป็นที่ตั้งแห่งความกลัว	---	---	---	๖๔๗
เหตุที่ทำให้กลัวคือตัดหา อุปาทาน ทิวฐิ	---	---	---	๖๔๘
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรุคณชั้น	---	---	---	๖๕๔
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท อปฺปภิตโต	---	---	---	๖๕๖

บทที่ ๗๗ ว่า ปวิวิตโต – ผู้สังข์แล้วจากการรบกวนแห่งกิเลส	—	—	๖๕๗
สรุปสิ่งรบกวนก็คือกิเลส	—	—	๖๕๘
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรุคุณชั้น	—	—	๖๖๐
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท ปวิวิตโต	—	—	๖๖๒
บทที่ ๗๘ ว่า อคฺคปฺปตฺโต – ผู้บรรลุแล้วซึ่งธรรมอันเลิศ	—	—	๖๖๓
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรุคุณชั้น	—	—	๖๖๔
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท อคฺคปฺปตฺโต	—	—	๖๖๖
บทที่ ๗๙ ว่า ตินฺนุโณ – ผู้ข้ามแล้วซึ่งโอฆะกัณดาร	—	—	๖๖๗
ห้วงน้ำใหญ่ที่ทรงข้ามคือ กาม ทิฏฐิ ภพ อวิชชา	—	—	๖๖๘
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรุคุณชั้น	—	—	๖๖๙
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท ตินฺนุโณ	—	—	๖๗๑
บทที่ ๘๐ ว่า ตารยฺนุโต – ผู้ยังบุคคลอื่นให้ข้ามซึ่งโอฆะ	—	—	๖๗๓
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรุคุณชั้น	—	—	๖๗๕
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท ตารยฺนุโต	—	—	๖๗๘
รวมบทกลอนช่วยความจำ ๑๐ บทสำหรับวรรคที่ ๘	—	—	๖๗๙
คำกลอนสรุปวรรคที่ ๘	—	—	๖๘๑
๑๓. <u>อุบาลีพุทธรุคุณวรรคที่ ๘</u>	—	—	๖๘๒
บทที่ ๘๑ ว่า สนฺโต – ผู้มีสันดานอันสงบแล้ว	—	—	๖๘๒
ความหมายต่างๆ ที่ควรทราบคำว่า “สนฺโต”	—	—	๖๘๓
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรุคุณชั้น	—	—	๖๘๕
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท สนฺโต	—	—	๖๘๗
บทที่ ๘๒ ว่า ฐุริปฺปโย – ผู้มีปัญญาอันหนาแน่นดุจแผ่นดิน	—	—	๖๘๘
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรุคุณชั้น	—	—	๖๘๙

บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท ภูริปัญโธ	---	---	---	---	---	๖๙๒
บทที่ ๙๓ ว่า มหาปัญโธ – มีปัญญาอันใหญ่หลวง	---	---	---	---	---	๖๙๒
มีปัญญากว้าง เป็นลักษณะของพระสัพพัญญุตญาณ	---	---	---	---	---	๖๙๓
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธคุณชั้น	---	---	---	---	---	๖๙๔
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท มหาปัญโธ	---	---	---	---	---	๖๙๕
บทที่ ๙๔ ว่า วิตโลโก – ผู้ปราศจากแล้วจากโลภะ	---	---	---	---	---	๖๙๗
ปราศจากโลภะ ทั้งโทสะ โมหะ เพราะไม่มีอวิชชา	---	---	---	---	---	๖๙๘
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธคุณชั้น	---	---	---	---	---	๗๐๐
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท วิตโลโก	---	---	---	---	---	๗๐๒
บทที่ ๙๕ ว่า ตถาคต – มีการไปการมาเหมือนอย่างพระพุทธเจ้าทั้งหลาย	---	---	---	---	---	๗๐๓
ตถาคต อาจแปลว่า ผู้ถึงซึ่งตถา	---	---	---	---	---	๗๐๔
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธคุณชั้น	---	---	---	---	---	๗๐๕
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท ตถาคต	---	---	---	---	---	๗๐๗
บทที่ ๙๖ ว่า สุขโต – ผู้ไปดีแล้วหรือถึงแล้วดี	---	---	---	---	---	๗๐๘
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธคุณชั้น	---	---	---	---	---	๗๐๙
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท สุขโต	---	---	---	---	---	๗๑๑
บทที่ ๙๗ ว่า อปฺปฏิปุคฺคโล – ไม่มีบุคคลใดเปรียบ	---	---	---	---	---	๗๑๑
หมายถึงไม่มีคู่แข่ง, ไม่มีกิเลสทำให้รู้สึกว่าเป็นข้าศึก	---	---	---	---	---	๗๑๒
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธคุณชั้น	---	---	---	---	---	๗๑๔
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท อปฺปฏิปุคฺคโล	---	---	---	---	---	๗๑๖
บทที่ ๙๘ ว่า อสโม – ไม่มีบุคคลใดเสมอ	---	---	---	---	---	๗๑๗
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธคุณชั้น	---	---	---	---	---	๗๑๙
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท อสโม	---	---	---	---	---	๗๒๐
บทที่ ๙๙ ว่า วิสาร์โธ – ผู้มีญาณอันแก้วกล้า	---	---	---	---	---	๗๒๑

[๒๓]

ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรูปซ้อน	---	---	---	---	๗๒๒
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท วิสารโท	---	---	---	---	๗๒๔
บทที่ ๙๐ ว่า นิปุโณ - มีบัญญัติละเอียดอ่อน	---	---	---	---	๗๒๕
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรูปซ้อน	---	---	---	---	๗๒๖
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท นิปุโณ	---	---	---	---	๗๒๘
รวมบทกลอน ๑๐ บทของวรรคที่ ๙	---	---	---	---	๗๒๙
บทกลอนสรุปของวรรคที่ ๙	---	---	---	---	๗๓๑
๑๔. <u>อุปมาพระพุทธรูปวรรคที่ ๑๐</u>					๗๓๒
บทที่ ๙๑ ว่า ตณฺหจฺจิทโ - ผู้เจาะทะลุขั้วคือค้นหา	---	---	---	---	๗๓๓
เครื่องเจาะทะลุก็คือ ยถาภูตสัมมัมภ์ปัญญา	---	---	---	---	๗๓๔
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรูปซ้อน	---	---	---	---	๗๓๕
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท ตณฺหจฺจิทโ	---	---	---	---	๗๓๘
บทที่ ๙๒ ว่า พุทฺโธ - ผู้รู้ผู้ตื่นผู้เบิกบาน	---	---	---	---	๗๓๙
อธิบายคำว่า รู้ ตื่น เบิกบาน	---	---	---	---	๗๓๙
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการสำหรับพระพุทธรูปซ้อน	---	---	---	---	๗๔๐
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท พุทฺโธ	---	---	---	---	๗๔๒
บทที่ ๙๓ ว่า วิตรูโณ - ผู้มีกิเลสจุกจิกจนไฟไปปราศแล้ว	---	---	---	---	๗๔๓
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรูปซ้อน	---	---	---	---	๗๔๔
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท วิตรูโณ	---	---	---	---	๗๔๖
บทที่ ๙๔ ว่า อนฺุปลิตฺโต - ผู้อันตัดหาภิกฺขุวิโมฆาบาฬิกถ่อไป	---	---	---	---	๗๔๗
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรูปซ้อน	---	---	---	---	๗๔๘
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท อนฺุปลิตฺโต	---	---	---	---	๗๕๑
บทที่ ๙๕ ว่า อาหุเนยฺโย - ผู้ควรแก่ของที่เขานำไปบูชา	---	---	---	---	๗๕๑

[๒๔]

ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรูปชั้น	---	---	---	---	๗๕๓
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท อาหุเนยโย	---	---	---	---	๗๕๖
บทที่ ๙๖ ว่า ยกุโช - ผู้ที่คนทั้งปวงต้องบูชา	---	---	---	---	๗๕๗
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรูปชั้น	---	---	---	---	๗๕๘
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท ยกุโช	---	---	---	---	๗๖๑
บทที่ ๙๗ ว่า อุดตมปุกุคโล - เป็นบุคคผลสูงสุดแห่งบุคคผลทั้งหลาย	---	---	---	---	๗๖๑
อธิบายคำศัพท์ของคำ "สูงสุด"	---	---	---	---	๗๖๒
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรูปชั้น	---	---	---	---	๗๖๓
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท อุดตมปุกุคโล	---	---	---	---	๗๖๕
บทที่ ๙๘ ว่า อตุโล - มีคุณอันใคร ๆ วัตไม่ได้	---	---	---	---	๗๖๖
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรูปชั้น	---	---	---	---	๗๖๗
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท อตุโล	---	---	---	---	๗๗๐
บทที่ ๙๙ ว่า มหนโต - ผู้ทรงคุณอันใหญ่หลวง	---	---	---	---	๗๗๑
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรูปชั้น	---	---	---	---	๗๗๒
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท มหนโต	---	---	---	---	๗๗๓
บทที่ ๑๐๐ ว่า ยสกุคปุตโต - ผู้ถึงแล้วซึ่งความเลิศด้วยเกียรติคุณ	---	---	---	---	๗๗๔
พระองค์ทรงลูถึงโลกุตระสภาพเป็น สุนฺญตา	---	---	---	---	๗๗๕
ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธรูปชั้น	---	---	---	---	๗๗๖
บทกลอนช่วยความจำสำหรับบท ยสกุคปุตโต	---	---	---	---	๗๗๘
รวมบทกลอน ๑๐ บทของวรรคที่ ๑๐	---	---	---	---	๗๗๙
บทกลอนสรุปของวรรคที่ ๑๐	---	---	---	---	๗๘๑
บทกลอนสรุปพระพุทธรูปทั้ง ๑๐๐ บท	---	---	---	---	๗๘๒

อาร์มภกตาเกี่ยวกับพระพุทธองค์*

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ ในวันนี้เป็นครั้งแรก แห่งภาควิสาชบุชา ซึ่งอาตมา
จะได้บรรยายโดยหัวข้อ ตลอดทั้งภาคนี้ว่า พระพุทธคุณบรรยาย; แต่ในโอกาสแรกนี้
จักไม่กล่าวถึงพระพุทธคุณโดยตรง; จะกล่าวโดยหัวข้อย่อเฉพาะครั้งแรกว่า อาร์มภกตา,
หรือ ข้อควรทราบในเบื้องต้นเกี่ยวกับพระพุทธองค์, ข้อนี้หมายความว่า เมื่อเราได้ทราบ
เรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับพระพุทธองค์พอสมควรแล้ว จะช่วยให้ทราบพระพุทธคุณโดยเฉพาะได้ง่ายเข้า.

การบรรยายนี้เป็นไปตามคำขอร้องของวุฑฒอนุสภแห่งสกุลสิโรต ซึ่งได้ขอร้อง
อย่างจริงจัง; อาตมาก็เห็นว่าเป็นการสมควร จึงได้บรรยายเรื่องพระพุทธคุณ.

*บรรยายครั้งที่ ๑ เมื่อ ๒ เมษายน ๒๕๒๐

ท่านทั้งหลายควรจะได้ทราบว่า พระพุทธคุณนั้นมีอยู่มากมาย อย่างที่เรารู้จักกันทั่วไปก็ว่า **พระพุทธคุณ ๘** อย่างที่แสดงไว้ใน **ธัมมคคสูตร** เป็นต้น, และยังมีพระพุทธคุณที่แสดงไว้โดยจำนวนมากมาย อย่างใน **อุปาลิวาสสูตร แห่ง มัชฌิมนิกาย** เป็นต้น, นี่เป็นการแสดงลักษณะของพระคุณนั้น ๆ โดยตรง, **เราควรจะได้ทราบถึงสิ่งที่เรียกกันในวันนี้ว่า ภูมิหลัง หรือ ภูมิหน้า** เป็นต้น ของพระองค์ ให้พอสมควรเสียก่อน, แล้วจะเข้าใจพระพุทธคุณข้อหนึ่ง ๆ ได้โดยง่าย. และท่านทั้งหลายคงจะเคยชินต่อการบรรยาย ที่แยกออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ **บรรยายโดยภาษาคน** น้อย่างหนึ่ง, และ **บรรยายโดยภาษาธรรม** นี้อีกอย่างหนึ่ง, **เมื่อกล่าวถึงพระพุทธรองค์ ก็จะต้องกล่าวโดย ๒ ลักษณะ** นี้.

แต่ใน **อันดับแรก** ที่สุดนี้ อยากจะกล่าวถึงคำว่า **พุทธะ โดยพยัญชนะ** หรือโดยตัวหนังสือกันเสียก่อน. เมื่อกล่าว **โดยพยัญชนะ** คำว่า **พุทธะ** แปลว่า **ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน** ดังที่ทราบกันอยู่เป็นอย่างดีแล้ว และเป็นคำแปลที่เหมาะสมที่สุด : ท่าน **เป็นผู้รู้** คือ **ตรัสรู้สิ่งที่ควรจะได้รู้อย่างครบถ้วน**. ท่าน **เป็นผู้ตื่น** : หมายความว่า **ด้วยอำนาจแห่งความรู้ในตัวเอง จึงมีอาการเหมือนกับตื่นจากความหลับ** ซึ่งหมายถึงกิเลส กล่าวคืออวิชชา. อวิชชาเป็นเหมือนกับความหลับ เพราะปราศจากความรู้โดยประการทั้งปวง. **เมื่อทำลายอวิชชาได้** ก็เรียกว่า **เป็นผู้ตื่น**; ส่วน **ผู้เบิกบาน** นั้น หมายความว่า **ดับทุกข์ได้สิ้นเชิง** เพราะไม่มีความทุกข์รบกวน จึงมีความเบิกบาน. ดังนั้นขอให้ถือเอาไว้เป็นหลักว่า คำแปล ๓ คำนี้ เป็นคำที่เหมาะสมที่สุดสำหรับคำว่าพุทธะ. นี่เป็นการแปลโดยพยัญชนะ และโดยตรง.

ที่นี้ ยังมีคำแปลที่เนื่องกันอยู่ ในฐานะเป็นสิ่งที่ผนวกกันได้ ก็ยังแปลได้ต่อไปว่า : **ผู้ปลุกให้ตื่น** หมายความว่า **เมื่อพระองค์ตื่นจากความหลับ ก็คือกิเลสแล้ว**

ก็ปลุกผู้อื่นให้ตื่นจากหลับ คือกิเลสด้วย; ไม่เสียทีที่เป็นผู้ตื่นก่อนใคร ๆ ในโลก. การปลุกให้ตื่น ก็คือ การช่วยให้เบิกบานกันทั่ว ๆ ไป ทุกคนนั่นเอง. ทั้งหมดคนเรียกว่า คำแปล หรือ ความหมายของคำว่า “พุทธะ”.

ที่นี้ ก็จะไต่ต้อนต่อไป ถึง ระดับความหมายของคำว่าพุทธะ ซึ่งมีอยู่เป็นหลายระดับ ตามที่ท่านนิยามกันอยู่นั้น จะแยกเป็น ๔ ระดับ คือ คำว่า **สุดพุทธะ อนุพุทธะ บัณฑิตพุทธะ และสัมมาสัมพุทธะ**. หลักเกณฑ์อันนี้ช่วยให้ง่าย หรือ สะดวกแก่การศึกษา หรือจดจำ.

สุดพุทธะ นี้หมายถึง ความเป็นผู้รู้ หรือเป็นพุทธะด้วยการศึกษา หรือ การสดับตรับฟัง. **สุดะ** นี้ แปลว่า **ฟัง** ซึ่งมีความหมายเป็นการศึกษาในสมัยโบราณ. สมัยโบราณไม่มีการขีดเขียน ไม่มีกระดาษจะใช้ด้วยซ้ำไป; นี้หมายถึงสมัยศึกษาคำบรรพ์; ดังนั้นจึงต้องใช้การพูดและการฟัง, คนก็ต้องจำเอาไว้. ความรู้เกิดจากการฟัง กลายเป็นผู้รู้ขึ้นมาในที่สุด ก็เรียกว่า “**สุดพุทธะ**” นี้พวกหนึ่ง. ข้อนี้ ไม่เกี่ยวกับการละกิเลสเป็นอริยบุคคล; แต่หมายถึง ความรู้ในสิ่งที่ควร จะรู้, และรู้ได้โดยการฟัง. และ พุทธะก็หมายถึงบุคคลที่เป็นผู้รู้ทั่ว ๆ ไป; ไม่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าโดยตรง, ไม่เกี่ยวกับการละกิเลสเป็นพระอรหันต์. ดังนั้น เมื่อพิจารณาคุให้ดีแล้ว **เราทุกคน ก็มีส่วนที่จะเป็นสุดพุทธะกันบ้าง ไม่มากก็น้อย**.

ที่นี้ก็ตามถึง **พุทธะประเภทที่เกี่ยวกับดารละกิเลส** ที่มีอยู่ ๓ จำพวก :—
อนุพุทธะ พวกนี้คือ การรู้ตาม การปฏิบัติตาม ในฐานะที่เป็นสาวกของ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า จนกระทั่งเป็นผู้หมดจากกิเลส; อย่างที่เรียกกันว่า

อรหันต์จีณาสโว — เป็นพระอรหันต์ผู้สันอาสวะ นี้ก็มีอยู่พวกหนึ่ง เรียกว่า **อนุพุทธะ** คือ **พุทธบุคคลเพราะได้ศึกษาตาม ปฏิบัติตามจนตรัสรู้ตาม**, ตามพระพุทธเจ้า ซึ่งมีจำนวนมาก.

ปัจเจกพุทธะ — เป็นพุทธะเฉพาะตนคนหนึ่ง ๆ. คำนี้ก็เป็นคำที่ไต่ถามกันทั่วไปว่า **พระปัจเจกโพธิ์**, หรือ **ปัจเจกพุทธะ** บ้าง. นี้หมายถึงผู้ที่ตรัสรู้ได้ลำพังตนเอง; แต่การตรัสรู้นี้ ยังเป็นของเฉพาะตน ก็ไม่เป็นผู้ที่สามารถจะสอนบุคคลอื่นให้รู้ตามได้ด้วย. แต่เนื่องด้วยบารมีแก่กล้าจนสามารถทำกิเลสให้หมดสิ้นไป ด้วยสติปัญญาของตนเอง.

ถ้าจะขยายความหมายออกไปในทางที่ว่า ท่านไม่มีอะไรมากพอ : เช่นไม่มีกำลังใจมากพอ ที่จะชวนช่วยเพื่อการรอบรู้ ถึงกับจะสอนผู้อื่น อย่างนี้ก็ได้อีก, หรือว่าท่านไม่อยากจะสอนก็ได้, หรือว่าในสมัยที่เห็นว่ามันเหลือที่จะสอนกันไหวก็เลยสอนไม่ได้. ประโยชน์แห่งการตรัสรู้ก็ยังคงมีอยู่เฉพาะตน อย่างนี้ก็เป็นที่ไปได้. ความหมายสำคัญของคำคำนี้ ก็อยู่ที่รู้เฉพาะตน **ไม่มีเจตนาหรือความสามารถที่จะสอนผู้อื่น**; ดังนั้นจึงต้องจัดไว้ **เป็นพระพุทธเจ้าพวกหนึ่ง**.

พวกสุดท้าย เรียกว่า **สัมมาสัมพุทธะ** — เป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ คือ **ครบถ้วนบริบูรณ์** อย่างที่เรียกว่า **สัพพัญญู**; ทำหน้าที่พระพุทธเจ้าได้สมบูรณ์ถึงที่สุด รื้อชนสัตว์โลกจำนวนมากให้พ้นจากวัฏฏสงสาร. นี้ก็เป็นชั้นสมบูรณ์แบบที่สุด อย่างที่เรากำลังจะกล่าวถึงพระคุณของท่านต่อไป โดยละเอียด.

บททวนดูแล้ว ก็เห็นว่า มี**พุทธบุคคล** เพราะการไต่ถามได้ฟัง นี้พวกหนึ่ง. นี้ไม่เกี่ยวกับการละกิเลส เพื่อเป็นพระอรหันต์. ที่นี้มี**พุทธบุคคล** ที่**รู้ตามพระพุทธเจ้า** สัน

อาสวะไป, ยังมีพุทธบุคคลที่รู้เฉพาะตน ไม่เกี่ยวกับการสอนบุคคลอื่น, แล้วก็มีพุทธบุคคลที่สามารถจะสอนสัตว์ ให้ข้ามพ้นจากวัฏฏสงสารได้อีกพวกหนึ่ง. รวมหมกก็มีอยู่เป็น ๔ ระดับ เอมาร้างลำคัมภัก ก็ทำให้เข้าใจง่าย ว่าบุคคลที่เรียกกันว่าพุทธะ, พุทธะนั้น มีอยู่อย่างไร? มีอยู่ที่พวก? แต่ละพวกก็เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานได้ด้วยกันทั้งนั้น; หากแต่ว่าอยู่กันคนละระดับ ไม่เท่าเทียมกัน.

ที่นี้ก็ได้กล่าวต่อไป ถึง พระพุทธเจ้า หรือ พระพุทธเจ้า พระองค์นี้ ในหลาย ๆ ความหมาย คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่เรารับนับถือกันว่าเป็นพระศาสดาของเรา. แต่ถึงอย่างนั้น ก็ยังมีทางที่จะแยกดูได้ในหลาย ๆ ความหมาย; แต่ในชั้นแรกที่สุด ก็ จะแยกดูโดยลักษณะของการกล่าวตามภาษาคน และ ภาษาธรรม นั้นเอง.

เมื่อกล่าวโดยสังเขป เราอาจจะกล่าวได้ว่า พระพุทธเจ้าในภาษาคน นั้น คือ พระพุทธเจ้า ดังที่กล่าวไว้ในตำนานอันศักดิ์สิทธิ์ มีลักษณะเป็นนิยาย; อย่างนี้ก็ยังมีพวกหนึ่ง. และ พระพุทธเจ้าอย่างที่เป็นบุคคลในประวัติศาสตร์; นี้ก็มีอยู่พวกหนึ่ง. และ พระพุทธเจ้าอย่างที่เป็นสัญลักษณ์ : เช่น พระเจดีย์ที่เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้า, เช่น พระพุทธรูป เป็นต้น นี้ก็พวกหนึ่ง, รวมเป็น ๓ จำพวก นี้เรียกว่า พระพุทธเจ้าเมื่อกล่าวโดยภาษาคน.

ที่นี้ พระพุทธเจ้าเมื่อกล่าวโดยภาษาธรรม ไม่เล็งถึงบุคคล ก็ได้แก่ : พระพุทธเจ้าอย่างที่เป็นพระธรรม ในเมื่อพระองค์ตรัสว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม”. พระพุทธเจ้าอย่างนี้หมายถึงพระธรรมที่บุคคลจะต้องบรรลู่, รู้แจ้งด้วยจิตใจของตน; และถือเอาธรรมที่ให้เห็นแจ้งในระดับอันสมบูรณ์แล้ว ว่านั่นคือพระพุทธเจ้า นี้ก็อย่างหนึ่ง. อีกอย่างหนึ่งคือ

พระพุทธเจ้า อย่างที่เรากล่าวกันว่า **ยังทรงอยู่โดยพระคุณ** แม้กระทั่งทุกวันนี้^๕.
นี่ก็อย่างหนึ่ง มีอยู่เป็น ๒ ความหมาย.

เมื่อรวมเข้าด้วยกัน ทั้งที่กล่าว โดยภาษาคนและภาษาธรรม จึงมี
พระพุทธเจ้าอยู่อย่างน้อยก็ ๕ ความหมาย ซึ่งจะได้พิจารณากันให้เป็นที่เข้าใจ
ต่อไป :—

**ความหมายที่แรก พระพุทธเจ้าอย่างทีกล่าวว่าเป็นบุคคล
ในพระกัมภีร์หรือตำนานอันศักดิ์สิทธิ์.**

ท่านทั้งหลายที่เป็นพุทธบริษัทที่เคยได้ยิน ได้ฟัง เรื่องราวเกี่ยวกับ
พระพุทธเจ้าในลักษณะเช่นนี้ มามากพอสมควร : คือคำกล่าวเป็นเรื่องราวตาม
ตำนานนั้น ๆ ว่า **พระพุทธเจ้าเป็นบุคคลที่เกิดออกมาจากตระกูลโคตมะ** ซึ่งตระกูล
โคตมะนี้ ก็มีเรื่องราวมาแต่คึกคักว่า เกิดขึ้นอย่างน่าอัศจรรย์ อย่างเหลือเชื่อ.

วงศ์ของท่านสืบต่อ ๆ กันมา เรียกว่า **วงศ์โศกการว** หลาย ๆ รอบ
จนกระทั่งถึงผู้ที่เป็นพุทธบิดาของพระองค์; อยู่ในรูปของปาฏิหาริย์ด้วยกันทั้งนั้น :
ว่าพระพุทธองค์นี้ ได้บำเพ็ญบารมีเรื่อย ๆ มา และในวาระสุดท้าย มาเป็นเทพบุตร
อยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิต, จนถึงสมัยหนึ่ง เทพดาทั้งหลาย พากันอัญเชิญเทพบุตรนั้น
ให้ลงมาบังเกิดเป็นพระพุทธเจ้าในมนุษยโลกนี้ จึงมีการจุติจากสวรรค์ชั้นดุสิต
ก็ลงมาปฏิสนธิในมนุษยโลกนี้. ในขณะที่จุติจากดุสิตนั้น ก็มีปาฏิหาริย์ คือ
แผ่นดินไหวตลอดสากลจักรวาล เกิดแสงสว่างส่องถึงกัน ทำให้สัตว์ทั้งหลายรู้ว่า
“โอ, สัตว์ทั้งหลายอื่นก็มีอยู่นอ” ดังนี้

พระโพธิสัตว์ก้าวลงสู่ครรภ์ของพระมารดา มาในรูปของช้าง ในความ
ฝันของพระมารดา, แล้วก็เข้าไปสู่ครรภ์, และตั้งอยู่ในครรภ์กว่าจะถึงกำหนดทศมาส.
พระมารดาก็สามารถจะเห็นพระโพธิสัตว์ซึ่งอยู่ในครรภ์ เห็นชัดเหมือนกะว่าเส้นด้าย
ที่ร้อยอยู่ในแก้วมณี. พระมารดามีศีลบริสุทธิ์ตลอดเวลา, มีลาภสักการะ ไม่มี
อาหารหรือความลำบากใด ๆ; อย่างนี้เป็นต้น จนถึงกำหนดทศมาส ก็มีการ
ประสูติ.

การประสูตินั้นก็ **ประสูติโดยบังเอิญ** ในสวนลุมพินี เวลาเที่ยงวัน เมื่อ
พระมารดาเหนียวกิ่งสาละอยู่. อาการที่ประสูตินั้น เหมือนกับว่า ธรรมชาติก็ก้าว
เท้าลงมาจากธรรมาสน์ โดยบันไดที่ละชั้น ๆ สมบูรณ์ด้วยสติสัมปชัญญะ; และ
พระมารดาก็ยืนประสูติ. ประสูติแล้วเทวดาทันหลาย มีเทวดาที่เป็นประธานรับพระ
กุมารก่อน, แล้วเทวดาที่เป็นโลกบาลทั้ง ๔ จึงรับพระกุมารนั้น นำมาทูลถวายแก่
พระพุทธมารดา ไม่เบียดเบียนมลทินแต่อย่างใด, และแถมยังมีท่อนธรรมาภา
เป็นน้ำร้อนน้ำเย็น ชำระสนามพระกาย. และเมื่อประสูติออกมาในลักษณะอย่างนั้น
ก็มีการดำเนินไปได้ ๗ ก้าว พร้อมทั้ง **ประกาศอภิวาจา** ว่า : **อคฺโคหฺมสมฺมิ - เรา**
เป็นผู้เลิศในโลก, เขญฺโฆหฺมสมฺมิ - เราเป็นผู้เจริญกว่าใครในโลก, เสญฺโฆหฺมสมฺมิ
- เราเป็นผู้ประเสริฐกว่าใครในโลก, อยมนฺติมา ชาติ - ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย,
นตฺถิทานิ ปุณฺหฺกโว - การเกิดใหม่ไม่มีอีกต่อไป.

พระองค์ได้เจริญวัย จน **เป็นพระพุทธเจ้า** โปรตสัตว์จันสิ้นพระชนมายุ.
มีเรื่องราวในลักษณะที่น่าอัศจรรย์ จนตลอดพระชนม์ชีพ. นี้เราเรียกว่า เป็น
พระพุทธเจ้าในความหมายหนึ่ง คือ **ในความหมายตามที่กล่าวไว้ในพระคัมภีร์อัน-**
ศักดิ์สิทธิ์.

ใครจะเชื่อตามนั้น ก็ไม่เสียหายอะไร; เพราะเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธา ความเชื่อความเลื่อมใส อันมั่นคง. *แต่ถ้าใครไม่เชื่อตามนั้น*, คือไม่เชื่อตามตัวหนังสือนั้น. *เขาควรจะเป็นคนมีปัญญาพอสมควร ที่จะตีความหมาย*, หรือแปลความหมายแห่งถ้อยคำนั้น ๆ ให้เป็นความหมายที่ลึกลงไป อย่างนี้ก็ได้อีก. แต่ถ้าไปตีความหมายอย่างนั้นแล้ว ก็กลายเป็นพระพุทธเจ้าอย่างอื่นไป; ไม่ใช่พระพุทธเจ้าในฐานะเป็นบุคคล ที่น่าอัศจรรย์ อย่างที่กล่าวไว้ในตำนานนั้น ๆ.

ตัวอย่างที่จะตีความหมายเหล่านี้: เพราะว่า การเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้านั้น จาก *การประสูติ* ก็เกิดพระพุทธเจ้าขึ้นมาในโลก ก็มีลักษณะเป็นการเทียมแทนหมดทั้งโลก; เหมือนกับว่าโลกทั้งโลกมันหวั่นไหว แสงสว่างครอบคลุมไปทั่วโลกเพราะการเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้า; อย่างนี้เป็นต้น.

การคลอตอย่างเดินลงมาจากธรรมาสน์. นึกิตดูก็มองเห็นได้ ก็เกิดขึ้นในโลกอย่างมีสติปัญญา ไม่ใช่หลับหูหลับตา มีสติสัมปชัญญะ

อย่างที่ว่า *เทวดารับก่อนใคร* นั้น ก็ควรจะต้องเอาความว่า พวกเทวดาได้รับประโยชน์ก่อนพวกมนุษย์ คือคนชั้นสูงมีสติปัญญา ได้รับประโยชน์ในการเกิดของพระพุทธเจ้า ก่อนคนธรรมดาสามัญ.

ข้อที่ว่า *โลกบาลทั้ง ๔ รับพระกุมาร* แล้วจึงนำมาถวายแก่พระพุทธมารดา นั้น; ก็ควรจะต้องสนใจความสำคัญที่ว่า เป็นที่ยอมรับของโลกบาล คือผู้เลี้ยงโลก กุมครองโลกแห่งทิศทั้ง ๔.

ไม้เปื้อนมลทิน นั้น ก็ว่าไม่มีอะไรที่จะทำให้พระพุทธองค์เศร้าหมองได้
ในโลกนี้.

น้ำร้อนน้ำเย็นมาถูกต้องพระองค์ ก็ว่า จะเป็นอริฏฐารมณ์ หรือ
อนิฏฐารมณ์ในโลกนี้ มาถูกต้องพระองค์ ก็ไม่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ, ยังทรง
มีความบริสุทธิ์สะอาดอยู่ในภาวะอย่างเดียวกันเสมอไป.

การเปล่งอาสาภิวาจา คือ พุคฺติตั้งแต่แรกคลอดออกมา นี้ ก็หมายความว่า
พอเป็นพระพุทธเจ้าก็รอบรู้ในสิ่งทั้งปวง เหนือใครๆ.

ที่ว่าเดินได้ ๗ ก้าว นี้ อาศัยหลักเกณฑ์ในทางประวัติศาสตร์ พอจะ
ทราบได้ว่า ประเทศอินเดียสมัยนั้น แบ่งออกเป็น ๗ ส่วน หรือ ๗ แคว้น ๗
ประเทศที่สำคัญๆ. พระองค์ก็ได้โปรดคนทั้ง ๗ ประเทศ ให้เป็นผู้ตั้งจากหลัก
คือกิลเลสได้ก็เรียกว่า เดิน ๗ ก้าว; อย่างนี้เป็นต้น.

นี่เป็นการแสดงให้เห็นว่า ข้อความที่กล่าวไว้ ในลักษณะที่เป็น
ตำนานอันศักดิ์สิทธิ์นั้น สามารถจะแปลความหมาย ให้เป็นที่เข้าใจได้
อย่างธรรมดาสามัญ. แต่ถ้ามาเกิดการแปลหรือตีความกันอย่างนี้แล้ว พระ
พุทธเจ้าก็พ้นจากสภาพที่เป็นบุคคลที่น่าอัศจรรย์ ตามแบบตำนานศักดิ์สิทธิ์ไป.

เดี๋ยวนี้อาตมา อยากจะให้ท่านทั้งหลายยอมรับไว้สักแบบหนึ่ง ว่า พระ
พุทธเจ้าตามที่กล่าวไว้ในตำนานอันศักดิ์สิทธิ์นั้นเป็นอย่างไร. ก็ว่า *ล้วนแต่น่า
อัศจรรย์ไปเสียทั้งนั้น, และใครจะเชื่อตามนั้น ก็ไม่เสียหายอะไร; เพราะว่าการ*

เชื่อนั้น มีแต่สร้างศรัทธาความเลื่อมใสในพระองค์ ให้ยิ่งขึ้นไป, แล้วก็ยึดปฏิบัติ ตามคำสอนของพระองค์อย่างเคร่งครัด.

เอ้า, ที่นี้ ถ้าเขาไม่เชื่อตามข้อความที่มันเหลือที่จะเชื่อสำหรับเขา เขาก็ตีความเอาได้โดยนัยอย่างทีกล่ามาแล้ว; ก็เป็นอันว่า เกิดมีพระพุทธเจ้าในอีก ความหมายหนึ่ง คืออย่างที่เป็นไปตามสามัญชน ที่เป็นอัจฉริยมนุษย์เป็นมหาบุรุษ ก็เรียกว่าพระพุทธเจ้าอย่างบุคคลในประวัติศาสตร์ขึ้นมาเป็นความหมายที่สอง.

ความหมายที่สองพระพุทธเจ้าอย่างบุคคลในประวัติศาสตร์
นี้จะไม่กล่าวถึงว่ามาจากสวรรค์ มีปาฏิหาริย์อย่างนั้นอย่างนี้.

ก็เอาเป็นว่า : เมื่อ ๒๕๐๐ กว่าปีมานี้ ซึ่งจะครบ ๒๖๐๐ ปี ในปีนี้ ว่า **บุคคลคนหนึ่งได้เกิดขึ้นมาในโลกนี้** ในประเทศอินเดีย, **เป็นบุคคลพิเศษ มีความรู้ มีความสามารถ ที่จะแสดงธรรมะที่มีประโยชน์อันสูงสุด** ไม่มีใครเหนือไปกว่า. แล้วก็ทำหน้าที่นั้น จนสิ้นพระชนม์ชีพของพระองค์. และคำสอนของพระองค์ก็ได้แผ่ซ่านไปทั่วโลกในเวลาต่อมา จนกระทั่งถึงทุกวันนี้.

เป็นบุคคลที่ได้เกิดขึ้นในประเทศอินเดีย; ถ้าขยายความกว้างออกไป ก็ได้เกิดขึ้นในทวีปเอเชีย. ถ้าขยายความให้กว้างออกไปอีก ก็เป็นบุคคลที่ได้เกิดขึ้นมาแล้วในโลกนี้. เราควรจะถือว่าพระองค์ได้บังเกิดขึ้นในประเทศอินเดีย หรือในทวีปเอเชีย หรือว่าในโลกนี้ดี. ท่านทั้งหลายก็ลองคิดดู ชื่อนั้นมันแล้ว แต่สติปัญญาของท่าน จะถูกจำกัดเขตไว้อย่างไร? มีสติปัญ्यान้อย ก็พูดตามที่เขากล่าว กันทั่ว ๆ ไป ว่าพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในประเทศอินเดีย. ถ้ามีปัญญากว้างออกไปหน่อย ก็เกิด

ทางซีกโลกฝ่ายตะวันออกนี้ ที่เรียกว่าทวีปเอเชีย. ถ้าสติปัญญามันเป็นอิสระไม่ถูกกักขัง มันก็จะรู้สึก ว่า พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นมาในโลก. โลกไหน? โลกมนุษย์เท่านั้นหรืออย่างไร? มันก็กลายเป็นทุก ๆ โลก จนไม่รู้ว่า จะพูดว่าอะไรดี; เพราะว่าปฏิภเวศแห่งการเกิดขึ้นของพระองค์นั้นได้แผ่ทั่วไปในพื้นโลกธาตุ; เขาว่ากันอย่างนั้น. นี่ก็อบุคคลในประวัติศาสตร์ ในฐานะที่เป็นพระพุทธเจ้าพระองค์นี้ เป็นความหมายที่สอง.

ความหมายที่ ๓ ว่าพระพุทธเจ้าอย่างที่เป็นสัญลักษณ์.

นี่ก็ต้องเอามากล่าวด้วยเหมือนกัน เพราะมันมีอยู่จริง; แล้วก็ยังคงเป็นพระพุทธเจ้าในภาษาคน, และยิ่งจะเป็นภาษาคนหนักขึ้นไปอีก.

เพราะถือเอาสัญลักษณ์นั้น **ว่าเป็นพระพุทธเจ้า**; สัญลักษณ์ เหล่านี้ได้แก่ พระเจดีย์ : เช่น **สถานที่ศักดิ์สิทธิ์** ที่เกี่ยวกับพระพุทธองค์, เช่น **ตันโพธิ์, เข่นพระพุทธรูป**. เดียวนี้เราจะเห็นได้ง่าย ๆ ก็ว่า ระพุทธรูปนี้แหละ ช่างมีมากเหลือเกิน บรรดารูปปั้นรูปหล่อสำหรับบุคคลในโลกนี้แล้ว คุณจะไม่มีบุคคลไหนที่มีการปั้นรูปหล่อรูปขึ้น มากเท่ากับพระพุทธเจ้า. เพราะว่าพระพุทธรูปเล็ก ๆ ที่เรียกกันว่าพระเครื่องนั้น ถูกปั้นถูกหล่อขึ้นมาเป็นจำนวนล้าน สิบล้าน ร้อยล้าน พันล้าน หรือถึงกับล้านล้านแล้วก็ได้, จนกระทั่งนับไม่ไหว. นี่ก็เป็นพระพุทธเจ้าอย่างสัญลักษณ์. ถ้ารู้จักใช้ให้เป็นประโยชน์ ก็เป็นประโยชน์ตามความหมายของคำว่า พระพุทธเจ้า ด้วยเหมือนกัน.

สัญลักษณ์ที่หายากยิ่งไปกว่านั้น ก็คือ **พระธาตุ** ซึ่งก็มีอยู่ที่นั่นบ้าง ที่นี้บ้าง ถ้านับเอาทั้งหมดตามที่เขอ้างอิงแล้ว ก็ดูมากไม่น้อย เรียกว่าพระธาตุอย่างนั้นเป็นพระพุทธเจ้า; **คนทั่วไปก็ถือเอาเป็นพระพุทธเจ้า ในลักษณะหนึ่ง** หมายถึง

ส่วนแห่งสวรรค์ที่เหลือน้อยจนกระทั่งบัดนี้ มีพระธาตุเป็นพระพุทธรเจ้า, เป็นที่ตั้งแห่งการเคารพบูชาสักการะอย่างสูงสุด.

แล้วข้อความที่มีอยู่ในหนังสือชั้นหลัง ๆ ต่อมาก็ยังมีถึงกับว่า เมื่อครบ ๕๐๐๐ ปีแล้ว พระสารีริกธาตุที่กระจัดกระจายอยู่ทั่วโลกนั้น จะมารวมกันเข้า ในที่แห่งเดียวกัน ซึ่งระบุที่ที่ไหนก็ลืมเสียแล้ว ซึ่งจะต้องเป็นในประเทศอินเดีย หรือที่ไหนสักแห่งหนึ่ง.

พระธาตุนั้นจะรวมกันเป็นพระพุทธรเจ้า เป็นพระองค์ขึ้นมาอีก มีรัศมีมีอะไรต่าง ๆ อย่างครบถ้วน, แล้วก็ จะกระทำปาฏิหาริย์ครบทุกอย่าง อย่างที่เคยทรงกระทำมาแล้ว, แล้วก็ประวินิพานอีก ครั้งหนึ่ง สูญสิ้นไป ไม่มีพระสารีริกธาตุใด ๆ เหลืออยู่; อย่างนี้ก็มิ ก็เรียกว่า พระธาตุนิพานนั้นก็อีกกันว่า เป็นพระพุทธรเจ้า. วาระสุดท้ายในฐานะที่เป็นวัตถุหรือเป็นร่างกาย อันจะพึงกล่าวได้โดยภาษาคน.

สรุปความว่า เมื่อกล่าวโดยภาษาคน เรามีพระพุทธรเจ้าในรูปแบบของปาฏิหาริย์อันศักดิ์สิทธิ์นั้นอย่างหนึ่ง. เรามีพระพุทธรเจ้าในฐานะเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ นี้ก็อีกอย่างหนึ่ง. และเรามีพระพุทธรเจ้าในรูปแบบของสัญลักษณ์อันศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระธาตุเป็นต้น นี้ก็อีกอย่างหนึ่ง.

ที่นี้ ก็จะพูดถึง พระพุทธรเจ้าในภาษาธรรม ในความหมายที่ ๔ ต่อไป.

พระพุทธรองค์ตรัสว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม”. คำนี้เป็นที่คุ้นหูของท่านทั้งหลายเป็นอย่างดีอยู่แล้ว. ถ้าเข้าใจ

ก็จะเข้าใจได้ชัดเจนถึงกับว่า พระธรรมที่ทำลายกิเลส และทำลายความทุกข์, ทำลายความทุกข์ดับทุกข์ได้สิ้นเชิง นั้นแหละ เป็นองค์พระพุทธเจ้า. พระธรรมชนิดนี้มองไม่เห็นได้ด้วยตา จะปรากฏแก่ใจของบุคคลผู้บรรลุธรรมนั้นแล้วเท่านั้น. ฉะนั้นบุคคลที่บรรลุธรรมในระดับที่สูงที่สุดแล้วเท่านั้นจึงจะรู้สึกโดยประจักษ์แก่ใจของตนเองว่า พระธรรมนั้นเป็นอย่างไร; แล้วถือเอาว่า นั่นเป็นพระพุทธเจ้า. เมื่อเป็นดังนี้ก็ลองถามตัวเองดูเถิดว่า เราเคยเห็นพระพุทธเจ้าพระองค์นี้กันหรือยัง? เดียวก็จะสลดสังเวชเศร้าใจไปตาม ๆ กัน ว่าเราก็งยังไม่ได้เห็นพระพุทธเจ้าเลย.

ในที่นี้นำมากล่าว ก็เพื่อระบุให้ชัดเจนไปว่า พระพุทธเจ้าที่แท้จริงนั้นมีอยู่ในลักษณะอย่างนี้ ซึ่งบุคคลจะเห็นได้ คือ รู้สึกได้ด้วยใจ ต่อเมื่อได้เข้าถึงธรรมนั้นแล้วเท่านั้นเอง. รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้มีมาก เอาไว้พิจารณากันคราวอื่น และเท่าที่ใดกล่าวบรรยายมาแล้วในลักษณะเช่นนี้ ก็มีอยู่มากแล้ว ขอให้ไปทบทวนดู.

ที่นี้ ก็จะกล่าวถึง **พระพุทธเจ้าในภาษาธรรม ในความหมายที่ ๕** ว่าได้แก่พระพุทธเจ้าอย่างทีกล่าวไว้ว่า ยังทรงอยู่โดยพระคุณ แม้กระทั่งทุกวันนี้.

ข้อนี้ขอให้นึกถึง **พระพุทธานุภาพ** ที่ได้ตรัสในขณะที่จะปรินิพพานอยู่แล้วว่า “ดูก่อนอานนท์! ธรรมะก็ดี วินัยก็ดี ที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว นั้นจักอยู่เป็นศาสดาแห่งเธอทั้งหลาย ในกาลเป็นที่ล่วงลับไปแล้วแห่งเรา”.

ใจความสำคัญที่ว่า เมื่อพระองค์ทรงล่วงลับไปแล้ว จะยังมีพระศาสดาคำรงอยู่ คือ พระธรรมวินัย ที่ได้ทรงแสดงแล้วบัญญัติแล้ว. นี้ก็เป็นสิ่งที่มีอยู่จริง, จริงชนิดที่ทุกคนมองเห็นได้; และมีอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้ คือ พระธรรมและพระวินัย ที่ทรงแสดงไว้นั้น ยังคงอยู่

กระทั่งทุกวันนี้ ในรูปแบบที่ต่าง ๆ กัน คือ เป็นธรรมวินัยที่กำลังศึกษาเล่าเรียนกันอยู่ก็มี, เป็นพระธรรมวินัยที่กำลังปฏิบัติกันอยู่ก็มี, เป็นพระธรรมวินัยที่มีอยู่ในรูปแห่งผลของการปฏิบัติอยู่ทั้งนี้ก็มี. ลองใคร่ครวญดูให้ดี ก็จะเห็นได้โดยไม้อาก.

สิ่งที่ควรสังเกตให้เห็นอย่างยิ่ง ก็คือ สิ่ง que แสดงอยู่ใน *ในรอยของประวัติศาสตร์ของโลก* นี้เองว่า เมื่อ ๒๕๐๐ ปีมาแล้ว *โลกได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร เพราะการเกิดขึ้นของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือของพระพุทธศาสนาก็ตาม.*

สรุปใจความให้สั้นสั้นมากที่สุดว่า เพราะพระพุทธศาสนาได้เกิดขึ้น; โลกนี้ก็เปลี่ยนแปลงในรูปแบบอย่างใดอย่างหนึ่ง ตามที่ได้เปลี่ยนแปลง. นี่ยืนยันได้ว่า ถ้าไม่เกิดพระพุทธศาสนาขึ้นมาในโลกนี้ โลกนี้ก็จะไม่เปลี่ยนแปลงในส่วนนั้น; หมายความว่า โลกมีความรู้ความเข้าใจถูกต้องขึ้น มิฉะภาทิฎฐิต่าง ๆ ได้ละไป; แม้ในประเทศอินเดียนั่นเอง ก็มีการเปลี่ยนแปลงมาก, และในโลกนี้ก็มีการเปลี่ยนแปลงมาก. พระพุทธศาสนาแผ่ซ่านไปถึงไหน ก็เกิดการเปลี่ยนแปลงที่นั่น.

ถ้าจะชี้ให้ชัดโดยประจักษ์ ก็ชี้กันที่ตรงนี้เอง ว่า ถ้าพระพุทธเจ้าไม่เกิดขึ้นพวกเราจะได้มานั่งกันอยู่อย่างนี้ได้อย่างไร. ถ้ามองข้อนี้ไม่ออก ก็คงจะไม่ไหว เรียกว่าไม่มีสติปัญญาเอาเสียเลย; ก็จะต้องขอพูดจำกัลดลงไปอีกว่า : ถ้าพระพุทธศาสนาไม่ได้เกิดขึ้น อาตมาก็ไม่ได้มาบวช, สวนโมกข์^๕ก็ไม่มี, และท่านทั้งหลายก็จะไม่ได้มานั่งกันอยู่อย่างนี้; คงจะไปนั่งกราบไหว้ศิวลึงค์กันอยู่ที่ไหนก็ไม่รู้ เป็นหมู่ ๆ กลุ่ม ๆ ก็ได้. นี้ความเปลี่ยนแปลงมันมีอย่างนี้ มีร่องรอยอยู่อย่างนี้หลายอย่างหลายประการเหลือที่จะกล่าวได้. นี้ก็ได้ว่า ได้เคยบรรยายเรื่องนี้ไว้ โดยหัวข้อ ว่า *“พระพุทธรูปที่ยังจารีกรอยอยู่ในประวัติศาสตร์”** และเขาก็ได้เคยพิมพ์เป็นหนังสือขึ้นมาแล้ว สนใจก็ไปหาอ่านดู.

*ตีพิมพ์ไว้ในภาคผนวก หนังสือธรรมโฆษณ์ ฉบับพุทธจริยา. ผู้จัดพิมพ์.

ทีนี้เราจะ **มองให้ละเอียด** กว่านั้น ซึ่งมีประโยชน์กว่านั้น ก็คือมอง **ในข้อที่ว่า พระคุณของพระองค์ ที่กำลังคุ้มครองพวกเราทุกคนอยู่ที่นั่น ในเวลานั้น เป็นอย่างไร?** ใครบ้างที่ไม่ได้รับประโยชน์จากพระคุณของพระองค์ในเวลานั้น ในชีวิตนั้น? ถ้าใครไม่รู้สักข้อนี้กันเสียเลย ก็ดูเหมือนกับว่า เหลือวิสัยที่พระพุทธเจ้าจะโปรดได้ หรือจะช่วยให้. **เดี๋ยวนี้เรามีความสะอาด สว่าง สงบ กันสักเท่าไรในจิตใจ? ขจัดปัดเป่ากิเลสออกไปได้สักเท่าไร? มีจิตใจในสภาพที่เป็นอยู่อย่างนั้น เพราะอำนาจของอะไร? นั่นแหละคือพระคุณของพระองค์ ที่ยังปกป้องเราผู้เป็นพุทธสาวกสืบต่อมา จนกระทั่งถึงทุกวันนี้.**

ทีนี้ก็อยากจะพูดให้เคล็ดเลยออกไปอีกว่า : **แม้ในอนาคตข้างหน้า ก็ยังมีหวังที่จะยังเป็นอย่างนี้.** ใครจะพูดว่า พระศาสนาจะอยู่เพียง ๕,๐๐๐ ปีก็ตามใจ; แต่อาตมาคิดว่า ไม่มีขีดจำกัด แต่ถ้าว่ามีขีดจำกัดลงไปว่า ๕,๐๐๐ ปี ก็ยังเหลืออยู่อีกกว่า ๒,๐๐๐ ปี **นี้ยังเชื่อได้ว่า พระพุทธคุณก็ยังคุ้มครองสัตว์โลกทั้งหลายที่เป็นพุทธบริษัทต่อไป; เหมือนกับที่ได้เคยคุ้มครองมาแล้ว.**

นี่ก็เรียกว่า **พระคุณที่ยังทรงอยู่จนกระทั่งถึงทุกวันนี้.** คำพูดนี้ขอให้ยากันไว้เสมอทุกคนว่า **พระพุทธองค์ยังทรงอยู่โดยพระคุณ แม้กระทั่งทุกวันนี้.** นั่นแหละเขาจะเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าได้จริง. ถ้ามองไม่เห็นชัดแล้ว ก็เลิกเรียกตัวเองว่า สาวกของพระพุทธเจ้ากันเสียเถิด : **จะเป็นพระก็ตาม, จะเป็นฌรก็ตาม, จะเป็นอุบาสกอุบาสิกาก็ตาม; ถ้ายังมองไม่เห็นพระคุณที่ยังทรงอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้แล้ว ก็เลิกเป็นสาวกกันเสียเถิด; มันไม่มีประโยชน์อะไร และมันมากเกินไปแล้ว.**

เท่าที่กล่าวมานี้ได้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงมีอยู่ในความหมายที่ต่าง ๆ กันอย่างน้อยก็ ๕ ความหมายอย่างนี้ แล้วความหมายไหนสำคัญเป็นพิเศษ? ก็พอจะมองเห็นได้. และความหมายไหน ที่แสดงถึงพระพุทธเจ้าผู้ทรงพระคุณอันเรียกว่าพระพุทธคุณ? ที่เราจะบรรยายกันโดยละเอียดในวันข้างหน้า.

ในวันนี้ชี้ให้เห็นเสียทีหนึ่งก่อนว่า อย่างน้อยพระพุทธองค์ก็มีอยู่ใน ๕ ความหมาย : ความหมายในฐานะเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ มีปาฏิหาริย์น่าอัศจรรย์นั้นก็อย่างหนึ่ง. ความหมายอย่างบุคคลในประวัติศาสตร์ ตามที่บันทึกลงไปในประวัติศาสตร์ นี้ก็อย่างหนึ่ง. และมีความหมายในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์อันศักดิ์สิทธิ์ มีพระพุทธรูปและพระธาตุ เป็นต้น; นี้ส่วนภาษาคน. และมีความหมายอย่างพระธรรม ที่ว่าเห็นธรรมคือเห็นตถาคต เห็นตถาคตคือเห็นธรรม นี้ก็อย่างหนึ่ง. และว่าพระพุทธองค์ที่ยังทรงอยู่โดยพระคุณ แม้กระทั่งทุกวันนี้ ก็มีเป็นความหมายหนึ่ง และมีประโยชน์ที่สุด คือมีประโยชน์แก่เรา แม้กระทั่งทุกวันนี้.

ที่นี้ ก็จะได้พิจารณากันต่อไป ว่าเมื่อพระพุทธเจ้ามีหลายความหมาย อย่างน้อยก็ ๕ ความหมายอย่างนี้แล้ว. *เราจะเอาความหมายไหน มาสำหรับบรรยายพระพุทธคุณ?* ทุกคนก็จะมองเห็นได้ว่า เราจะเล็งถึงบุคคลคนหนึ่ง ที่เราเรียกกันว่า พระศาสดาของเรา; หรือเป็น พระศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา ที่ทรงประกอบไปด้วยคุณธรรมอันสูงสุดในส่วนพระองค์, แล้วยังทรง ประกอบไปด้วยพระคุณ ที่เป็นประโยชน์แก่สรรพสัตว์ ในการรื้อขนสัตว์ให้หลุดพ้นจากกองทุกข์ เราจะระบุเอาพระพุทธเจ้าในความหมายนี้, แล้วเราก็จะได้กล่าวถึงพระคุณของพระองค์ต่อไปโดยละเอียด.

ที่นี้ จะตั้งปัญหาปลุกย่อยขึ้นมาอีกว่า *พระพุทธเจ้าในความหมายที่เราเล็งถึงนี้ ได้เกิดขึ้นเมื่อไร?* ถ้ากล่าวโดยพระกาย ในทางภาษาคน

ก็เมื่อวันที่สมมติกันว่าเป็นวันประสูติ อย่างที่เรียกกันว่าวันเพ็ญ วิสาขปุณณมี ในสวนป่าไม้สาละ ในเวลาเที่ยงวัน ในประเทศอินเดีย ซึ่งนับมาถึงวันนี้ก็ ๒,๐๐๐ กว่าปีแล้ว; มันพุดตายตัวลงไปไม่ได้ เพราะว่ามันเลื่อนไปทุก ๆ ปี. แต่ก็พุดได้ว่าก่อนพุทธศักราช ๘๐ ปี ได้เกิดขึ้นโดยทางพระกาย หรือร่างกายได้เกิดขึ้น.

ที่นี้ ถ้าถึงถึงการเกิดขึ้นโดยทางจิต ก็ย่อมหมายถึงวันที่ตรัสรู้ ซึ่งเรียกกันว่า วันเพ็ญ วิสาขปุณณมี อีกอย่างเดียวกัน จำกัตกลงไปได้ว่า เมื่อ ๔๕ ปี ก่อนพุทธศักราช.

นี่แหละทางที่จะตอบได้ว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงอุบัติขึ้นมาในโลกนี้เมื่อไร? ถ้าเอาร่างกายเป็นหลักโดยภาษาคนมันก็กำหนดได้วันหนึ่ง. ถ้าเอาจิตใจเป็นหลักโดยภาษาธรรม มันก็ต่างออกไปเป็นอีกรวันหนึ่ง. ควรจะรู้หรือเข้าใจกันไว้ให้ดี ๆ เพื่อจะได้ไม่ต้องเถียงกัน ในเมื่อเกิดคำถามขึ้นมาว่า พระพุทธเจ้าได้เกิดขึ้นในโลกนี้เมื่อไร? พุดอย่างภาษาคน ก็ตอบอย่างหนึ่ง, เป็นภาษาลูกเด็ก ๆ ง่าย ๆ เข้าไป. ถ้าพุดอย่างภาษาธรรม มันก็ตอบอีกอย่างหนึ่ง เป็นภาษาของผู้รู้หรือผู้มีสติปัญญา.

ที่นี้ ถ้ามีบุคคลที่ชอบคิดไกลไปกว่านั้น ถ้าถามเขาว่า พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นเมื่อไร? เขาจะตอบไปในลักษณะที่ว่า พระพุทธเจ้าได้เกิดขึ้น ในเมื่อโลกมนุษย์เรานี้ ได้ขึ้นถึงระดับสูงสุดในทางจิตใจ. เขาจะไม่ตอบ วัน เดือน ปี อะไร. แต่เขาจะตอบในลักษณะที่น่าฟังที่สุดว่า เมื่อโลกมนุษย์มีความเจริญก้าวหน้าในทางจิตใจสูงสุดแล้ว เมื่อนั้นแหละพระพุทธเจ้าได้เกิดขึ้น. ฟังดูมันก็คล้ายกำปั้นทุบดิน; เพราะว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ที่เป็นวัตถุพยาน หรือเป็นประจักษ์พยาน ที่แสดงให้เห็นว่า ระดับจิตใจของมนุษย์ มันสูงสุดได้เพียงเท่านั้น.

นี่พุทธรวมกันทั้งโลก มนุษย์นี้รวมกันทั้งโลก เมื่อความรู้สติปัญญาของโลกได้ขึ้นถึงระดับสูงสุดแล้ว ก็เกิดบุคคลชนิดที่เรียกว่าพระพุทธเจ้าขึ้นมา, จึงเป็นเหตุให้ตอบว่า เมื่อระดับจิตใจของมนุษย์ขึ้นไปถึงขีดสูงสุด วันนั้นแหละพระพุทธเจ้าได้เกิดขึ้น.

ที่^{นี้} อาจจะมีบางคนคิดไปทางหนึ่งว่า ยังมีอะไรที่^{น่า}จะคิดไกลไปกว่า^{นั้น} ^{อีก}ว่า พระพุทธเจ้าจะต้องบังเกิดขึ้นในโลก^{นี้} เมื่อโลก^{นี้}มันมีสภาพที่พระพุทธเจ้าน่าจะเกิดขึ้น.

เมื่อไรเรียกว่าโลกมันอยู่ในสภาพที่พระพุทธเจ้าน่าจะเกิดขึ้น? คนเหล่านี้เขาก็ต้องตอบว่า เมื่อมันมีกิลียุก เมื่อมีกิลียุกในโลกนั้นแหละ เป็นเวลาที่พระพุทธเจ้าควรจะเกิดขึ้น.

อย่างไรเรียกว่ากิลียุก? กิลียุก^{นี้}คือยุคที่มนุษย์วุ่นวายระส่ำระสายที่สุด ศีลธรรมเสื่อมทรามจนจะเหลือสักนิดเดียว. ถ้ากล่าวตามที่^{เขา}บัญญัติกันไว้^{ก็}ว่า ศีลธรรมของมนุษย์ในโลกนั้นเหลืออยู่ สัก ๑ ใน ๔ เท่านั้น, แล้วมนุษย์กำลังเดือดร้อนวุ่นวายอยู่ ด้วยปัญหาทางศีลธรรมและความรู้ในทางจิตใจ; เหมือนกับว่าโลก^{นี้}มันมีตมณฑลอันธการอย่างยิ่ง ไม่รู้ว่าอะไรจะเป็นอย่างไร. เมื่อโลกอยู่ในลักษณะอย่าง^{นี้}แล้ว เมื่อนั้นแหละพระพุทธเจ้าควรจะเกิดขึ้น, หรือจะใช้คำว่าต้องเกิดขึ้นก็ได้ เพื่อจะช่วยโลกให้ผ่านพ้นจากความเลวร้ายของกิลียุก. คนพวก^{นี้}ก็จะต้องยืนยันว่า พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นเมื่อโลกเป็นกิลียุก.

ถ้ามองเห็นความจริงข้อ^{นี้}แล้ว เราก็จะรักพระพุทธเจ้ามากยิ่งขึ้นกว่าที่เราเคยรัก; เพราะว่าเป็นประโยชน์^{แก่}กิลียุก เป็นโชคดี เป็นการได้^{ที่}ดี

แก่มนุษย์โลกทั้งโลกเป็นอย่างยิ่ง คือข้อที่พระพุทธองค์จะได้มาเกิดขึ้นในกสิยุก. นี้สำหรับที่จะตอบคำถามว่า พระพุทธเจ้าเกิดเมื่อไร ? มันมีนัยยะที่ละเอียดลึกซึ้ง กว่ากันอย่างนี้. ขอให้พุทธบริษัททั้งหลายได้ลองสังเกตดู.

ทีนี้ ก็จะมีปัญหาต่อไปว่า **พระพุทธเจ้าเป็นผู้เป็นของใคร ?** คงจะมีหลายคนนึกอยู่ในใจว่า พระพุทธเจ้าเป็นของกู อย่างนี้ก็ดีเหมือนกัน ดีกว่าที่จะไม่มีพระพุทธเจ้าเสียเลย. เราจะมองกันตามข้อเท็จจริง ที่มันมีอยู่ในโลกนี้ เวลานี้ :-

ข้อแรก ก็คือ ชาวอินเดียทั้งหลายเขาประกาศก้องไปทั่วโลกว่า พระพุทธเจ้าเป็นบุตรแห่งอินเดีย, เป็นลูกอินเดีย, เป็นลูกของประเทศอินเดีย. นี่มันคล้าย ๆ กับอ้างสิทธิตามกฎหมาย; เพราะว่าเกิดขึ้นในประเทศอินเดีย; แล้ว เขาก็รู้สึกภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง ที่พระพุทธเจ้าได้เกิดขึ้นในประเทศอินเดีย, และ เรียกพระพุทธเจ้าว่า เป็นลูกของอินเดีย. ฉะนั้นชาวอินเดีย แม้ที่ไม่นับถือ พุทธศาสนาก็ยังอ้างสิทธิข้อนี้.

ชาวอินเดียยังอ้างพระพุทธเจ้าเขาเป็นลูกอินเดีย ก็ที่จะฉลองปีที่ ๒๖๐๐ แห่งการเกิดของพระพุทธเจ้า กันในปีนี้เอง. ถ้าใครยังไม่ทราบ หรือไม่เคยนึกคิดอะไร ก็พึงทราบเถอะว่า **ปีนี้ปีครบ ๒๖๐๐ แห่งการเกิดของพระพุทธเจ้า.** เพราะว่า ท่านเกิดก่อนพุทธศักราช ๙๐ ปี. เทียบวันพุทธศักราช ๒๕๒๐ เมื่อ บวก ๙๐ กับ ๒๕๒๐ มันก็เป็น ๒๖๐๐ เป็นการครบ ๒๖ ศตวรรษ แห่งการเกิดของ พระพุทธเจ้า เขาก็คิดจะฉลองกันเป็นการใหญ่ โดยเฉพาะในประเทศอินเดีย เพราะว่าพระพุทธเจ้าเป็นลูกอินเดีย.

พวกเราที่นี่จะคิดกันหรือไม่? จะฉลองศตวรรษที่ ๒๖ หรือครบ ๒๖๐๐ ปี แห่งการเกิดของพระพุทธเจ้ากันหรือไม่? ถ้าคิดก็รีบคิด; มันยังมีอีกไม่กี่วันแล้ว คือวันวิสาขะที่จะถึงใน ๒ เดือนข้างหน้าเอง จะเป็นปีที่ ๒๖๐๐ แห่งการเกิดของพระพุทธเจ้าโดยทางพระกาย, เกิดโดยทางกาย. นี้สำหรับผู้ที่เขายืนยันว่า พระพุทธเจ้าเป็นของอินเดีย เพราะว่าท่านเป็นลูกอินเดีย.

ที่^๕ ข้อที่สอง พุทธบริษัททั้งหลาย ก็จะพูดอีกอย่างหนึ่งว่า พระพุทธเจ้า^๕ นั้นเป็นของพุทธบริษัท จะอ้างว่าเป็นลูกอินเดียโดยเฉพาะ; ไม่ยอม. เขาก็จะอ้างวัตถุพยานในทางวัตถุ ว่าเป็นลูกของอินเดียก็ตามใจเขา แต่เราก็จะอ้างโดยทางธรรม, หรือโดยความเป็นธรรม, ว่าพระพุทธเจ้าไม่ควรจะเป็นของใครอื่น นอกจากจะเป็นของผู้ที่รับนับถือพระพุทธเจ้า.

ถ้าใครเคารพรักใคร่นับถือพระพุทธเจ้าอย่างสุดชีวิตจิตใจแล้ว ก็ควรจะพูดว่า พระพุทธเจ้าเป็นของบุคคลนั้น. เรามีคำว่า “พุทธมามกะ” เกิดขึ้นใช้ในประเทศไทยเรา; พุทธมามกะ แปลว่าผู้ที่กล้าปฏิญาณว่า พระพุทธเจ้าเป็นของข้าพเจ้า : มามกะ แปลว่าของข้าพเจ้า, พุทธะ แปลว่าพระพุทธเจ้า รวมกันเป็น พุทธมามกะ ก็แปลว่าผู้ที่กล้าปฏิญาณว่า พระพุทธเจ้าเป็นของข้าพเจ้า.

ฉะนั้นใครมีความบริสุทธิ์ใจอย่างนี้จริง ๆ; ผู้นั้นแหละมีความเป็นธรรมที่จะอ้างว่า พระพุทธเจ้าเป็นของข้าพเจ้า. ดังนั้น เมื่อกล่าวโดยความเป็นธรรม ก็ต้องกล่าวว่า พระพุทธเจ้าเป็นของพุทธบริษัท ผู้นับถือพระพุทธเจ้าด้วยชีวิตจิตใจ : จะเป็นคนไทย, หรือเป็นชาวอินเดีย, หรือเป็นฝรั่งมั่งคั่งที่ไหน, ก็ไม่เป็นประมาณ; มันมีประมาณอยู่แต่ที่ว่า เขายอมรับพระพุทธเจ้าในฐานะเป็นผู้นำในทางจิตทางวิญญาณ ได้มอบกายถวายชีวิตนี้แก่ท่านแล้ว ก็ควรจะมิตีर्थที่จะ

กล่าวว่า พระพุทธเจ้าเป็นของฉันทัน. นี่ก็เป็นการอ้างเอาพระพุทธเจ้าว่าเป็นของเขา ในรูปแบบหนึ่ง.

ที่^๕ ข้อที่สาม จะมีคนอีกสักพวกหนึ่ง มาเหนื่อเมฆไปกว่านั้นอีก เขาจะอ้างว่า พระพุทธเจ้า^๕เป็นของโลก. พระพุทธเจ้า^๕ได้อุบัติขึ้นเพื่อโลก เพื่อประโยชน์แก่สัตว์โลก ทั้งเทวดาและมนุษย์. เพราะว่าเป็นพระพุทธประสงค์ ก็เกิดอ้างพระพุทธประสงค์^๕ขึ้นมา ว่าพระองค์ได้อุบัติขึ้นมาในโลก^๕ เพื่อประโยชน์แก่โลกทั้งปวง ทั้งเทวดาและมนุษย์. มัน^๕เป็นพระพุทธประสงค์ของพระพุทธเจ้า.

ที่^๕เมื่อถือเอาตามพระพุทธประสงค์กันแล้ว พระพุทธเจ้าต้องเป็นคนของโลกทั้งปวง. ใช้คำว่า “โลกทั้งปวง” นับไม่ไหว คำนวณไม่ไหว; มันโลกทั้งปวง, มันมีโลกที่เรายังไม่รู้จักอยู่อีกมาก. เท่าที่เรา^๕รู้จักก็มากอยู่แล้ว *มนุษย์โลก เทวโลก มารโลก พรหมโลก* มันก็มากอยู่แล้ว; มันยังมีที่เราไม่รู้ก็เอาเป็นเหมาๆ เป็นว่าโลกทั้งปวง; อย่าง^๕นี้ก็มิ.

ที่^๕ ข้อที่สี่ ใครจะมาให้เหนื่อเมฆไปกว่านั้นได้อีกไหม? ลองคิดดู อาตมาก็คิดว่า มัน จะมีอีกสักพวกหนึ่ง ก็ได้ *ที่จะพูดด้วยความรู้สึกที่เป็นธรรมบริสุทธิ์ใจที่สุด* ว่า พระพุทธเจ้า^๕เป็นของธรรมชาติ. ใครจะเถียงบ้าง? ถ้าจะมีใครพูดขึ้นมาว่า พระพุทธเจ้า^๕ของธรรมชาติ; หากแต่ว่ามันเป็นธรรมชาติที่เร้นลับ สูงสุด ลึกลับที่สุด เข้าใจยากที่สุด. พระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นมาในโลก^๕นี้ด้วยอำนาจของธรรมชาติ, ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ, ซึ่งไม่มีอะไรจะมีอำนาจเหนือยิ่งไปกว่าธรรมชาติ. ถ้าใครมันเกิดอ้างสิทธิ์ขึ้นมาว่า พระพุทธเจ้าของธรรมชาติ; พวกเราก็เห็นจะต้องหุบปาก เพราะไม่มีเหตุผลอะไรที่จะไปค้านเขา.

เอาละ, นี่พุกมาทั้งนี้ ก็ไม่ใช่เพื่อจะเล่นสำนวนโวหารอะไร เพียงแต่จะนำความรู้สึกในทางจิตใจของท่านทั้งหลาย ให้มันไปไกลในทุกแง่ทุกมุมที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า; เพราะว่าต่อจากนี้ไปเราจะได้พรรณนาถึงพระคุณของท่าน. ถ้าเรารู้จักพระองค์ท่านลึกซึ้งเท่าไร เราก็จะพรรณนาพระคุณของพระองค์ท่านได้ลึกซึ้งเท่านั้น.

ฉะนั้น จึงชักชวนให้มองกันให้ถี่ ๆ ให้รู้จักพระพุทธเจ้าในทุกรูปแบบ ในทุกระดับ ในทุกความหมายอันเร้นลับ; แม้ที่สุดแล้วว่า พระพุทธเจ้านี้เป็นของใคร. ชาวอินเดียเขาจะอ้างสิทธิ์ว่า เป็นลูกอินเดีย ก็ตามใจ. พุทธบริษัททั้งหลายก็อ้างสิทธิ์ได้ ว่าเป็นของพุทธบริษัท. ที่นี้ พระพุทธประสงค์นั้น ต้องการจะเป็นของโลกทั้งหมด ไม่จำกัดเขต. แต่ทั้งธรรมชาติก็อ้างสิทธิ์ขึ้นมาว่า ท่านเป็นของธรรมชาติไว้, พวกเขาย่าเห็นแก่ตัวนัก, จะมาอ้างกันอย่างนั้นอย่างนี้ นี้ก็พุกแทนในนามของธรรมชาติ. ขอให้กตัญญูให้ถี่ ๆ.

อ้าว, ที่นี้ก็จะได้พุกกันถึง พระนามของพระองค์. เราได้ทำความเข้าใจกันแล้วว่า การบรรยายพระบัพผังพระพุทธเจ้าพระองค์นี้. พระพุทธเจ้านี้มีมากมายนับไม่ไหว; เราจะระบุพระพุทธเจ้าพระองค์นี้ ซึ่งเราถือว่าเป็นพระศาสดาของเรา. นี้เราก็จะรู้จักพระนามของพระองค์ให้ถูกต้อง, หรือเพียงพอ.

คำว่านาม นี้เป็นชื่อ, เป็นสมมติบัญญัติ. คำที่พุกนั้นเป็นการบัญญัติโดยภาษาคน ว่าอย่างนั้นว่าอย่างนี้ เอาตามเหตุการณ์ที่ปรากฏในรูปธรรม แต่ความหมายนั้นเป็นภาษาธรรม, มีความหมายที่ลึกซึ้งซ่อนอยู่ในชื่อเหล่านั้น. ฉะนั้น ขอให้คอยสังเกตดูให้ถี่ ๆ ว่าอะไรเป็นภาษาคน? อะไรเป็นภาษาธรรม? จะมีความเข้าใจแจ่มแจ้ง.

เอาละ, จะแบ่งออกเป็นส่วนๆ สำหรับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระนามของ พระองค์ :-

ส่วนแรกที่สุด ก็คือ พระนามตามที่ใช้เรียกกัน ตามที่ใช้เรียกกัน ทั่วไปนั้น ก็เรียก พระพุทธเจ้าว่า : พระภควา หรือ พระผู้มีพระภาค; อย่างนี้ เป็นส่วนมาก, แล้วเป็นคำเก่าที่สุด.

คำว่า ภควา นั้น บางทีก็มีรูปศัพท์เป็น พระภควาน ก็มี แต่ก็เป็นคำคำ เดียวกัน.

บางทีก็เรียกว่า สัตถา คือ พระศาสดา หรือ พระบรมศาสดา.

บางทีก็เรียกว่า พระสุคต คำนี้เป็นอาลปะนะ ที่บุคคลเมื่อจะทูลถาม ปัญหาอะไรกับพระพุทธเจ้าแล้ว ก็จะใช้คำนี้เป็นส่วนใหญ่ว่า : ข้าแต่พระสุคต ขอพระองค์จงตรัสอย่างนี้ ๆ เป็นต้น.

บางทีก็เรียกพระองค์ว่า มุนินิหะ คือ พระจอมมุนี : จอมมุนี คือจอม ผู้รู้; เพราะคำว่า มุนี นี้แปลว่า ผู้รู้, จอมมุนี ก็คือ จอมผู้รู้.

บางทีก็เรียกพระองค์ว่า พระโลกนาถ คือ เป็นที่พึ่งของโลกทั้งปวง.

บางทีก็เรียกพระองค์ว่า ชินสีห์ คือ ราชสีห์ผู้ชนะ. ชินะ แปลว่าชนะ, สีหะ ก็แปลว่า ราชสีห์, ชินสีห์ ก็คือ ราชสีห์ผู้ชนะ. พระชินสีห์มีความหมาย แสดงความเก่งกาจ สามารถ กล้าหาญที่สุด จนถึงกับชนะสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง เหมือนกับราชสีห์มีชัยชนะเหนือสัตว์ทั้งหลายในป่า.

จะอะไร ๆ ก็ไม่มีค่าไหนสำคัญ เท่ากับคำที่เราคุ้นหูกันที่สุด คือคำว่า สัมมาสัมพุทธะ, และบางทีก็ขยายออกไปเป็น อรหันตสัมมาสัมพุทธะ. คนแก่ๆ เมื่อจะตายสมัยโบราณ ก็พรา้หา *พระอรหัน* *พระอรหัน* แล้วก็ร้องสั่งกันว่า *พระอรหันอย่าลืม*, *พระอรหันอย่าลืม*. นี่เป็นชื่อหรือพระนามที่แพร่หลายที่สุด.

นี่คือพระนามที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย และมีอะไรบางอย่างแสดงให้เห็นว่า นี่เป็นนาม, สามัญนาม ใช้แก่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์. หรือจะเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีถึงกับว่า แม้ลัทธิอื่นศาสนาอื่น เมื่อเขาถือกันว่า พระศาสดาของเขาก็เป็นพระภควัน หรือ พระภควา แล้วก็มักจะอ้างเอานามเหล่านี้ไปใช้ด้วยกันทั้งนั้น. เคียวนเราพูดกันอย่างพุทธบริษัท เราจะใช้คำนี้ หรือคำทั้งหมดนี้กันอย่างไร? เราก็ต้องเข้าใจ. นี่แหละคือพระนามที่ใช้กันสำหรับเรียกพระศาสดา.

ทีนี้มาถึงส่วนที่สอง พระนามส่วนพระองค์โดยเฉพาะ นี่หมายถึงเมื่อเราได้ถึงถึงพระองค์โดยเฉพาะ : มีพระนามโดยพระชาติ หรือพระโคตรเป็นต้น. เราก็เรียกพระองค์ว่า พระสมณศากยบุตร. ช่วยจำกันไว้ให้แม่นๆ ว่า *พระสมณศากยบุตร*. *อย่าใส่ อีย เข้าไป*; *ถ้าใส่ อียะ เข้าไป มันหมายถึงพระสงฆ์สาวก*.

พระสมณะศากยบุตรนี้เป็นพระนามที่สมมติให้แก่พระพุทธเจ้า; แต่ชื่อพระองค์จริง ๆ นั้น ก็คือ สิทธัตถะโคตมะ ท่านชื่อ *สิทธัตถะ* *นามสกุลโคตมะ*. เราเรียกว่า *พระสิทธัตถะ โคตมะ* นี้โดยความเคารพ. นี่เราก็ไม่ออกชื่อบุคคลโดยตรง เหมือนธรรมเนียมที่ใช้อยู่ในทุกวันนี้.

ถ้ามีความเคารพใครก็จะไม่ออกชื่อคนนั้น ; ฉะนั้นจึงต้องเลี่ยงไปหา คำอื่นมาแทนเพื่อจะไม่ต้องออกชื่อท่านตรง ๆ ก็เลยมีคำว่า : พระสมณะศากยบุตร เป็นต้น. คนพวกอื่นเรียกพระองค์โดยตรง โดยพระนามว่าพระสมณะโคตม. คำนี้ถือกันว่า ไม่ค่อยแสดงความเคารพ; แต่ถ้าดูแล้ว ก็ไม่เห็นมีอะไรที่ดูหมิ่น ชูชูก. พระสมณะโคตม แปลว่าพระสมณะที่เป็นโคตมโคตร.

คำที่ใช้เรียกพระพุทธองค์โดยนามส่วนพระองค์ก็มีอย่างนี้ บางพวกก็เรียกว่า พระสมณะโคตม ก็มี บางพวกเรียกว่า สมณะศากยบุตร ก็มี แต่ถ้าพูดตามกฎหมายแล้ว พระองค์ทรงพระนามว่าสิทธัตถะ แล้วก็นามสกุล โคตมะ.

ที่ส่วนที่สามเราก็จะมาดูกันถึง พระนามที่พระองค์ทรงใช้เรียกพระองค์เอง; คำนั้นคือคำว่า ตถาคต. พระองค์จะทรงเรียกพระองค์ว่า “ตถาคต” เสมอไป, หรือจะเป็นธรรมเนียมทั่วไปก็ได้. แต่เราจะไม่นึกถึงธรรมเนียมอะไรเหล่านั้น; เอาตามที่ปรากฏอยู่ ก็พบว่า เมื่อพระองค์จะระบุถึงพระองค์เอง แล้วก็ใช้คำว่า “ตถาคต”.

คำว่า “ตถาคต” นั้น มี ๒ ความหมาย อย่างน้อย. ความหมายที่หนึ่ง ก็คือ ตถาคตคือผู้ที่เป็นหรือมา อย่างพระพุทธเจ้าทั้งหลาย : มีการเกิดขึ้น, แล้วมีการกลับไปเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ถ้าถือเอาความหมายอย่างนั้น มันก็เท่ากับว่า พระองค์ทรงยืนยันว่า พระองค์เป็นพระพุทธเจ้าตามแบบฉบับของพระพุทธเจ้า. ดังนั้นจึงเรียกพระองค์เองว่า “ตถาคต” นี้เป็นการทรงยืนยันอย่างหนึ่ง.

ที่นี้ ความหมายอีกอย่างหนึ่ง ของคำว่า ตถาคต นั้น ถือได้ตามตัวหนังสือว่า ผู้ถึงแล้วซึ่งตถา. ตถาคตถึงแล้วซึ่งตถา : ตถา แปลว่าอย่างนั้น, ถึงแล้วซึ่งตถา ก็คือถึงแล้วซึ่งความเป็นอย่างนั้น. ที่นี้ความเป็นอย่างนั้น นั้นหมายถึงอะไร? ข้อนี้ลึกซึ้งกว้างขวางเหลือประมาณ มันจะอย่างนั้นอย่างพระพุทธเจ้าก็ได้. แต่ที่จริงมันมากกว่านั้น : ความเป็นอย่างนั้น หมายถึงความที่ไม่รู้จักเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น. ฉะนั้นพระองค์ได้ถึงแล้วซึ่งความเป็น ชนิดที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น คือได้ถึงธรรมะอันสูงสุด ที่เป็นธรรมะจริงแท้ ที่ไม่มีความเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น มันก็เลยไกลไปถึงที่สุดของธรรมชาติ จนไม่รู้ว่าจะอธิบายกันอย่างไรดี. อธิบายไปมา เคี้ยวมันก็จะเกิดเป็นตัวตนขึ้นมาอีก ว่าถึงซึ่งความเป็นอย่างนั้น, ไม่มีการเปลี่ยนแปลงอีกต่อไป, จะคงอยู่ในความเป็นสภาพอย่างนั้นตลอดกาลนิรันดร; อย่างนี้เป็นต้น.

ถ้าถือเอาความหมายอย่างนี้ ก็แปลว่าพระองค์ทรงยืนยันว่า พระองค์ได้ถึงที่สุดแห่งสิ่งที่จะต้องถึงแล้ว ไม่มีอะไรที่ไกลหรือเหนือไปกว่านั้นแล้ว. ทรงสมัคที่จะเรียกพระองค์เองว่าเป็นอย่างนั้น. นี้ความหมายของคำว่า“ตถาคต” ก็คือคำหนึ่งซึ่งพระองค์ทรงใช้ สำหรับเรียกพระองค์เอง. เราควรจะรู้จักเนื้อหาของเรื่องเหล่านี้ไว้ให้ถูกต้อง ให้ชัดเจน ให้เพียงพอ; เพราะว่าต่อไปเราจะได้เข้าใจในพระพุทธคุณได้มากที่สุด ได้ลึกซึ้งที่สุด หรือดีที่สุด.

ที่นี้ ส่วนที่สี่ ก็อยากจะพูดถึง สิ่งที่เราเรียกว่าไวพจน์. คำว่าไวพจน์นี้ แปลว่าคำที่แทนกันได้. ข้อนี้จะไม่เอามากกล่าวให้เสียเวลา เพียงแต่อยากจะบอกให้ทราบว่ คำที่ใช้เรียกแทนคำชื่อว่าพระพุทธเจ้า หรือ พระภควันอะไรพวกนี้ ยังมีอีกมากมายหลายสิบหลายร้อยคำ.

นี่เป็นคำนามสำหรับใช้เรียก ไม่ได้เสด็จถึงพระคุณโดยตรง. แต่เป็นเรื่องของการเรียก, มันเป็นเรื่องของภาษาไป เป็นเรื่องของภาษา ไม่ใช่เรื่องของพระธรรม ไม่ใช่เรื่องของพระศาสนา. แต่มันเป็นเรื่องของภาษาซึ่งผู้ที่เชี่ยวชาญทางภาษาได้ประดิษฐ์คำขึ้นใช้ เพื่อเรียกพระพุทธเจ้านั้นมากมายเหลือเกิน ไม่รู้จักสืบท่า หรือร้อยคำ สองร้อยคำ ปราภฏอยู่ในคัมภีร์อภิธานทั้งหลาย. ผู้สนใจก็ไปหาดูเอาเอง อาตมาต้องการแต่เพียงจะบอกให้ทราบว่า มีคำแทนชื่อที่ใช้เรียกพระพุทธเจ้านั้นมากมายเหลือเกิน.

นี่แหละคือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระนามของพระองค์ ให้รู้จักแบ่งแยกกันไว้เป็นพวก ๆ ว่า พระนามที่คนทั่วไปเรียกพระองค์ นั้นก็มีอยู่พวกหนึ่ง และพระนามแท้ ๆ ของพระองค์ ที่จะเอามาใช้เรียกไม่ได้ เพราะไม่สมควร นั้นก็มีอยู่พวกหนึ่ง และพระนามที่พระองค์ทรงเรียกพระองค์เองโดยเฉพาะ คนอื่นไม่มีสิทธิ์ หรือหน้าที่ หรือโอกาสอะไรที่จะเรียกได้ นั้นก็มีอยู่พวกหนึ่ง แล้วก็มีคำที่เป็นโวพจน์ใช้แทนกันได้อีกมากมายนั้น ก็อีกพวกหนึ่ง

เอ้า, ที่นี้ ก็จะพิจารณากันในแง่อื่นต่อไป ก็จะพิจารณากันถึงพระอุปนิสัย พระอุปนิสัยและปุกคติกลักษณะ. สิ่งทั้งสองนี้ต้องกล่าวควบกันไป โดยไม่ต้องแยกกัน.

อุปนิสัย คือสิ่งที่ได้สร้างสมไว้ในสันดาน. **ปุกคติกลักษณะ** นั้น คือสิ่งที่แสดงออกมาให้เห็นทางภายนอก. อันหนึ่งซ่อนอยู่ในภายใน, อันหนึ่งออกมาให้เห็นในภายนอก นี้เราเรียกว่า อุปนิสัยและปุกคติกลักษณะ. คนทุกคนมันมีอุปนิสัยและปุกคติกลักษณะด้วยกันทุกคน. ขอให้มองดูตัวเองด้วย ว่าเราก็มีอุปนิสัยเป็นของเฉพาะเรา แล้วเราก็มีปุกคติกลักษณะเป็นของเฉพาะเรา.

สำหรับสิ่งที่เรียกว่า อุปนิสัยของพระพุทธเจ้า นั้น เมื่อเราจะกล่าวถึงสิ่งนี้ ก็ต้องเป็นการกล่าวโดยอนุমান จากพระคัมภีร์ชั้นที่เป็นพุทฺธภาษิต และมิใช่พุทฺธภาษิต; แล้วก็สรุปเอาได้เองว่า พระพุทฺธองค์ใดทรงมีอุปนิสัยอย่างไร.

เพื่อจะทราบพระอุปนิสัย เราก็ตั้งหลักเกณฑ์ขึ้นมาว่า : ตามข้อความที่ได้กล่าวไว้ เป็นที่เชื่อถือได้นั้น ได้แสดงว่า พระพุทฺธองค์ใดทรงสะสม หรือสร้างสมความประพฤติ หรือการกระทำอย่างไร. ข้อนี้หมายถึงสิ่งที่เรียกกันว่า **บารมี ๑๐.**

พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญบารมี ๑๐ ตลอดเวลาอันยาวนาน : สื่อสงขัย-แสนกัปป์ ถ้าพูดอย่างนี้ก็เป็นตัวเลขที่คนตกใจ. ทรงบำเพ็ญบารมีสื่อสงขัยแสนกัปป์ ถ้านับชาติเกิดจากท้องแม่เข้าโลงทีหนึ่ง แล้วมันก็เหลือประมาณ, ก็อ่อนใจ.

แต่ถ้าจะกล่าว *โดยภาษาธรรม* อย่างที่เรากล่าวกันอยู่ที่นี้ ว่า *เกิดอุปาทานในใจว่า ตัวเราครั้งหนึ่งเรียกว่าชาติหนึ่ง; อย่างนี้แล้ววันหนึ่ง ๆ มันมิได้หลายชาติ* หลายสิบชาติ. ฉะนั้นเดือนหนึ่ง ก็มีหลายพัน หลายหมื่น ปีหนึ่งก็มีถึงแสนหลาย ๆ ปีก็มีถึงอสงขัยชาติก็ได้. อย่างนี้พอจะมองเห็นว่า หลาย ๆ อสงขัยชาตินั้นมันคืออย่างไร. ตลอดเวลาเหล่านั้น พระพุทฺธเจ้าท่านได้ทรงบำเพ็ญบารมี ๑๐ จนเต็ม; เพราะฉะนั้น บารมี ๑๐ นั้นแหละ ก็เป็นอุปนิสัยของท่าน.

บารมี ๑๐ นั้นมีอะไรบ้าง? ก็ตามที่กล่าวไว้ในพระคัมภีร์ ก็มีว่า :—
ทาน คือการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่. **ศีล** คือการบังคับควบคุมตนเองอย่างดี. **เนกขัมมะ** คือพยายามตัดตัวออกจาก สิ่งที่เรียกว่ากามารมณ์ของชาวบ้าน. **ปัญญา** คืออรอบรู้

แต่ในสิ่งที่จะมีประโยชน์ ไม่ไปเสียเวลาศึกษาสิ่งที่ไม่มีความประโยชน์ ทำโลกให้ยุ่ง เหมือนคนสมัณ^๕. **วิริยะ** คือความกล้าหาญพากเพียรอย่างยิ่ง. **ขันติ** ออกถัน^๕ ออกทนอย่างยิ่ง ไม่มียอมแพ้; คือมันมีแต่ตาย หรือมีฉะนั้นก็ชนะ, ชนะหรือมีฉะนั้นก็ตาย มันมีอยู่อย่างนี้. แล้ว**สัจจะ** คือความจริง, **จริงหมดทั้งเนื้อทั้งตัว** ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงอุคมคติ. **อิทธิฐานะ** คือการบ่กหักมันลงไป, มันคงอย่างที่ไม่มีความอะไรจะมายกคลอนได้. **เมตตา** คือความเป็นมิตรแก่สรรพสัตว์ **อุเบกขา** คือความวางเฉย คือมีจิตไม่หวั่นไหวไปตามสิ่งที่เข้ามากระทบ.

ที่^๕ท่านผู้ใดพยายามฝึกฝนตนเองอบรมตนเอง ให้ประกอบอยู่ด้วย คุณสมบัติ ๑๐ ประการนี้ ผู้^๕นั้นชื่อว่าบำเพ็ญบารมี ๑๐ อย่าง อย่างที่พระพุทธเจ้า ท่านทรงบำเพ็ญ. สำหรับคนธรรมดาสามัญนั้น ยกเว้นก็ได้ เพราะว่าเขาไม่ต้อง การจะเป็นพระพุทธเจ้า, ไม่ต้องการจะบำเพ็ญบารมีทั้ง ๑๐ ^๕นี้โดยสมบูรณ์แบบ, ก็อาจจะบำเพ็ญบางอย่างบางระดับ ตามที่เขาจะพอใจ. แต่สำหรับ ผู้^๕ที่จะเป็น พระพุทธเจ้าแล้ว ต้องบำเพ็ญครบทั้ง ๑๐ และอย่างเต็มขนาด.

ฉะนั้นเมื่อ **ทรงบำเพ็ญบารมีอยู่อย่างนี้** ตั้งสือสงไขยแสนกัปป์ ก็แปลว่า ได้มีพระอุปนิสัย ที่ประกอบอยู่ด้วยคุณธรรมเหล่านี้ : คือ **ความเอื้อ^๕เพื่อ** **เพื่อ^๕แก่** การบังคับตัวเอง การหลีกเลี่ยงจากกาม การฝึกฝนปัญญา ความพากเพียร อย่างกล้าหาญ ความอดทน ความจริง ความมีจิตใจมั่นคง ความเป็นมิตร และ ความเฉยอยู่^๕ได้ ในเมื่ออะไรเข้ามาผลัดกันให้เปลี่ยนแปลงหวั่นไหว นี้เราถือเป็นหลัก ได้เลยว่า พระพุทธองค์ทรงมีพระอุปนิสัยอย่างนี้.

ที่นี้ อยากจะขอแถมอีกสักเรื่องหนึ่งว่า มีสิ่งที่ควรจะเข้าใจอยู่อีกสิ่งหนึ่ง เรียกว่า โโพธิ. คำว่า “โพธิ” แปลว่า *ความรู้*. ผู้ใดพยายามพัฒนาโพธิให้ ยิ่งขึ้นไป ผู้นั้นชื่อว่าโพธิสัตว์. สำหรับคำว่า *โพธิ* นั้น ควรจะกินความลงไป ถึง *ความรู้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ*. บรรดาสิ่งที่มีชีวิต แม้จะทำตัวยอย่างไร มันก็ มีความรู้สึก; เมื่อมีความรู้สึกแล้ว มันก็มีความรู้อย่างใดอย่างหนึ่งอยู่เสมอไป ที่เป็นธาตุรู้ เป็นธาตุสำหรับรู้นั้น จะเรียกว่า *มโนธาตุ* หรือ *วิญญาณธาตุ* อะไรก็ตาม ในที่นี้จะ *เรียกว่า โโพธิ*.

ฉะนั้นจึงมีคำกล่าวว่า เชื้อแห่งโพธิ นั้น มีอยู่ในสิ่งทั้งปวงที่มีชีวิต. บางพวกก็เติบโตไปถึงว่า แม้สิ่งที่ยังไม่มีชีวิต มันก็ยังมีเชื้อแห่งโพธิ ที่เลวหรือที่ต่ำลงไปอีก. เคียวนี้เราจะไม่พูดกันถึงอย่างนั้น จะพูดถึงว่า โโพธินี้จะมิอยู่แก่สิ่งที่มีชีวิต.

สิ่งที่มีชีวิต ก็ *มีความรู้สึกอะไรก็ได้*; เมื่อรู้สึกอะไรได้ มันก็ต้องมีความรู้อย่างใดอย่างหนึ่ง *อันนั่นคือ โโพธิ*. ถ้ามันรู้ไปในทางที่ทำให้เกิดอันตราย เราก็เรียกว่าโพธิที่ผิด. ถ้ามันรู้ไปในทางที่จะให้เกิดประโยชน์ เราก็เรียกว่าโพธิที่ถูกต้อง.

เมื่อ *ถือเอาตามธรรมชาติเป็นหลัก* แล้ว *โพธิ* นั้นมันเป็นเพียงเชื้อแห่ง *ความรู้*. ต่อเมื่อมีการพัฒนา เรียกว่าภาษาเดียวกันว่าพัฒนา; โพธินั้นก็เจริญงอกงามไปในทางที่ถูกต้อง จนกว่าจะสมบูรณ์ที่สุดที่จะเรียกว่า สัมมาสัมโพธิ.

ผู้ใดทำโพธิ์ให้เจริญ หรือพัฒนาโพธิ์อยู่ **ผู้นั้นชื่อว่าโพธิสัตว์**. ถ้าพูดอย่างยุติธรรมแล้ว เราทุกคนก็เป็นโพธิสัตว์ แต่มันยังน้อยเกินไป มันยังน้อยเกินไป ยังไม่ควรจะเรียก; แต่มันก็มีสิทธิ์ที่จะเรียก เพราะว่าเรากำลังพัฒนาโพธิ์ กำลังปรับปรุงโพธิ์อยู่. ถ้าเราไม่ต้องการจะไปไกลถึงขนาดเป็นพระพุทธเจ้า ก็เรียกได้ว่าเป็นโพธิสัตว์อยู่ในระดับหนึ่ง. เราต้องการโพธิ์อย่างมากแต่เพียงว่า เป็นพระอรหันต์ ไม่ต้องการจะเป็นพระพุทธเจ้ากัน.

เดี๋ยวนี้คำว่าโพธิสัตว์นั้น เขาสงวนไว้สำหรับผู้ที่จะเป็นพระพุทธเจ้าเสียแล้ว เราก็เลยอด ไม่ได้เป็นโพธิสัตว์กัน; แต่ถ้าว่า โดยเนื้อแท้ันแท้จริงแล้ว เราก็เป็นโพธิสัตว์ เพราะว่าเรากำลังพัฒนาโพธิ์ หรือทำโพธิ์ให้เจริญ.

สำหรับเรื่องเกี่ยวกับ **พระพุทธเจ้า** นั้น มีกล่าวไว้ในตำนานชัดเจนว่า **ตั้งต้นพัฒนาโพธิ์มาตั้งแต่สมัยที่เป็นสุเมธคาบส**, เป็นคาบสที่ชื่ออะไวรงค์หนึ่ง; ได้ยินข่าวว่าพระพุทธเจ้าที่บังกรจะเสด็จมา ก็มาอาสาทำถนน ให้พระพุทธเจ้าที่บังกรเสด็จดำเนินไป. แต่เหลวไหลอย่างไรก็ไม่รู้ คนอื่นเขาทำเสร็จหมด แยกทำไม่ทันเสร็จ; แยกต้องทอดตัวของแกลงไปตรงที่เป็นโคลนนั่น ให้พระพุทธเจ้าเสด็จดำเนินเหยียบหลังแกลงไป. นี่เขาว่าเป็นจุดตั้งต้นของการบำเพ็ญบารมีเพื่อความเป็นโพธิสัตว์เรื่อย ๆ ไปของคาบสองครั้ง; แล้วต่อมา ก็มาเป็นพระพุทธเจ้าได้เวียนว่ายตายเกิด มากี่ชาติ ก็อะไร มันก็เหลือที่จะจำได้. ในที่สุดก็มาเป็นพระเวสสันดร เป็นอะไรไป, กระทั่งไปเป็นพระโพธิสัตว์อยู่ในชั้นคฤศิต ที่จะมาบังเกิดเป็นพระพุทธเจ้าในโลกนี้.

ขอเอาใจความแต่เพียงว่า อุปนิสัยของพระพุทธองค์นั้น ก็คือ การสั่งสมโพธิ. พระพุทธองค์เป็นพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะเป็น พระพุทธเจ้า. โพธิสัตว์ก็คือผู้ที่พัฒนาโพธิให้เจริญ ๆ จนกว่าจะเพียงพอสำหรับจะเป็นพระพุทธเจ้า.

สรุปเอาแต่ใจความก็คือว่า มีอุปนิสัยแห่งการพอกพูนโพธิอยู่ตลอดไปตลอดเวลา ; ลักษณะนี้ใช้ได้กับพวกเราทุกคน. ขอให้เราทุกคนพยายามพัฒนาโพธิ เหมือนกับเมล็ดพืชที่ปลูกลงไปในดินแล้ว ก็พยายามรดน้ำพรวนดิน บำรุงรักษาจนกว่ามันจะออกดอกออกผล อย่างนี้เราเรียกว่า มีการพอกพูนโพธิเป็นอุปนิสัย. นี้เพียง ๒ ตัวอย่างเท่านั้น ก็พอเสียแล้วว่าพระพุทธองค์มีพระอุปนิสัยตามพระบารมีทั้ง ๑๐ ที่ทรงบำเพ็ญ. เราสรุปความว่า มีพระอุปนิสัยแห่งโพธิยิ่งขึ้น ๆ จนกว่าจะสมบูรณ์เป็นพระพุทธเจ้านั่นเอง.

ที่นี้ ก็มาคุยกันถึงสิ่งสิ่งหนึ่งที่เราเรียกว่าบุคคลิกลักษณะ บุคคลิกลักษณะ คือ ลักษณะเฉพาะบุคคล ไม่เหมือนกัน แม้จะมีคล้าย ๆ กัน มันก็มีอะไรบางอย่าง ที่ไม่เหมือนใคร ; อย่างนี้เราเรียกว่าบุคคลิกลักษณะ.

พระพุทธองค์ทรงมีบุคคลิกลักษณะอย่างไร ? เราเกิดไม่ทัน, ไม่ได้ทันเห็นด้วยตาเอง. ดังนั้นก็ต้องกล่าวไปตามข้อความที่มีอยู่ในพระคัมภีร์ ที่ควรจะถือเป็นหลักได้ ซึ่งก็มีอยู่มากเรื่องด้วยกัน ; ไม่จำเป็นจะต้องเอามาหมดทุกเรื่อง เอามาบางเรื่องก็พอแล้ว. พอให้มองเห็นภาพได้ว่า **พระพุทธองค์ทรงมีบุคคลิกลักษณะอย่างไร.**

ข้อแรกที่สุด ก็อยากจะให้นึกถึงคำที่เราคุ้นหูกันที่สุด ว่า **พระพุทธองค์ทรงประกอบไปด้วยพระคุณ ๓ อย่าง** : คือพระวิสุทธิคุณ บัญญาคุณ เมตตาคุณ ที่แสดงอยู่อย่างตำตา. ถ้าเราเกิดทันสมัยพระพุทธองค์ ; เราก็จะเห็นลักษณะ

อากัปป์กิริยา ที่ทรงแสดงออกมาด้วย พระวิสุทธิคุณ พระปัญญาคุณ พระเมตตาคุณ เป็นต้น.

เดี๋ยวนี้เราเกิดภายหลัง ไม่ได้เห็นภาพนั้นด้วยตาเราเอง ; แต่ก็พอจะกำหนดได้ว่า ผู้ที่มีวิสุทธิคุณ คือความบริสุทธิ์หมดจดแห่งชั้นธสันตานั้น เขามีลักษณะอย่างไร ? กิริยาทำทางอย่างไร ? มีแววตาอย่างไร ? มีเนื้อตัวอย่างไร ? มันก็พอที่จะกำหนดได้ ; ว่าผู้มีปัญญาคุณอย่างใหญ่หลวง จะแสดงหน้าตาอย่างไร ? อะไรร้อย่างไร ? ว่าผู้มีเมตตาคุณอันใหญ่หลวง เขาจะแสดงทำทางอย่างไร ? มีแววตาอย่างไร ?

เรื่องนี้อาตมาเคยอธิบายให้หลาย ๆ คนรู้จักสังเกต ว่าพระพุทธรูปก็ดี, ว่ารูปพระโพธิสัตว์ก็ดี, เขาพยายามที่จะให้แสดงถึงลักษณะเหล่านี้. อย่างรูป *รูปอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์* ที่เรามีอยู่ในวัดนี้องค์หนึ่งนี่ ก็พยายามให้หลาย ๆ คนสังเกตให้เห็นว่า ในหน้าตาทำทางของรูปอวโลกิเตศวร นั้น มัน แสดงให้เห็นอยู่ซึ่งลักษณะ อย่างน้อยก็ ๔ ประการ คือ *สุทธิ ปัญญา เมตตา ขันติ*. มันก็คล้าย ๆ กันนี้ คือ มีแววแห่งความบริสุทธิ์ อยู่ที่ใบหน้านั้น มีแววแห่งปัญญาเฉลียวฉลาด ที่สุดอยู่ในใบหน้านั้น มีแววแห่งเมตตา คือ มิตรภาพต่อสัตว์ทั้งหลายทั้งโลก อยู่ในใบหน้านั้น และก็แปลกออกไปอีกอันหนึ่ง ก็คือมีขันติ ลักษณะเข้มแข็งอดทนบึกบึน ในการที่จะทำภาระอันใหญ่หลวง ในความยากลำบาก เทียวช่วยเหลือปวงสัตว์นี้ ก็มีแววแห่งคุณธรรมข้อนี้อยู่ในใบหน้านั้น.

นี่กล่าวเพื่อเป็นแนวทาง สำหรับให้ท่านทั้งหลายได้สังเกตดูต่อไป ว่าถ้าเรามีพระพุทธรูป หรือรูปโพธิสัตว์ที่ถูกต้องตามลักษณะแล้ว ก็พอจะแสดงบุคลิก-

ภาพของบุคคลที่เป็นพระพุทธเจ้าได้. นี่นับว่าเป็นเรื่องหนึ่งที่จะช่วยให้มองเห็น
บุคคลลักษณะ.

ที่นี้ ข้อที่สอง เรื่องถัดมาอีก ก็คือเรื่อง สมบัติ ๒ ประการ ตามข้อ
ความที่กล่าวไว้ ว่า พระองค์ทรงสมบูรณ์ด้วยรูปสมบัติ และ คุณธรรมสมบัติ
หรือคุณสมบัติก็ตาม.

รูปสมบัติ นี้ ที่เขากล่าวไว้อย่างพิสดารก็คือ มหาปริสลักษณะ ๓๒
ประการ, และรูปสมบัติอื่นๆ ที่ทำให้คนเห็นแล้ว อย่างน้อยก็สบายใจอย่างมาก;
ก็สนใจถึงกับจะติดตาม เพื่อเอาสิ่งที่ดีที่สุดที่บุคคลนั้นจะมีให้ได้ นี้เรียกว่ารูปสมบัติ
ความสมบูรณ์แห่งรูปร่าง.

คุณสมบัตินี้ หมายถึง คุณธรรมทางจิตใจ ท่านมีจิตใจอย่างไร ?
ท่านมีคุณธรรมแห่งจิตใจอย่างไร ? ที่แสดงออกมาทางภายนอกให้เราได้เห็นได้ อย่างที่
กล่าวมาแล้วในข้อข้างบนนี้ เช่นเดียวกับ วิสุทธิคุณ ปัญญาคุณ เมตตาคุณนั้น
เหมือนกัน.

เมื่อเราศึกษาสมบัติ ๒ ประการนี้ เป็นที่เข้าใจแล้ว; เราก็จะหลับตา
เห็นภาพพระพุทธเจ้าได้ ด้วยความสำนึกของเราเองว่า ท่านต้องมีบุคคลลักษณะ
อย่างนั้น. พุทฺถกถาอีกทีหนึ่ง ว่าบุคคลลักษณะอย่างนั้น มันแสดงความหมาย
อย่างนี้.

ที่นี้ ข้อที่สาม ถัดไปอีก ก็ยาก จะใช้คำที่ต้องผูกขึ้นเองเพื่อใช้
ว่า **ชีวพฤติ** : **ชิวะ** แปลว่า **ชีวิต**, **พฤติ** แปลว่า **ความเป็นไป**, **ชีวพฤติ** คือ
ความเป็นไปแห่งชีวิต. ชิวพฤตินี้อยากจะแบ่งออกเป็น ๓ ตอน :—

เมื่อตอนอยู่ในครรภ์ ก็ถ่ายทอดกรรมพันธุ์ออกมาจากบิดามารดา.
กรรมพันธุ์นั้นก็**เป็นชีวพฤติที่ ๑**.

ที่นี้พอคลอดออกมาจากครรภ์มารดาแล้ว ก็มีสิ่งแวดล้อมข้างนอก ซึ่งจะปรุงแต่ง
เด็กคนนั้นให้เป็นอย่างไรต่อไป : เรียกว่าการศึกษาหรือการอบรม ที่จะแวดล้อมเด็กคนนั้น
ให้เป็นอย่างไรต่อไป; แต่มันก็ไม่มากไปกว่าที่กรรมพันธุ์จะยอมให้ได้. อันนั้นก็**เป็นหลักทั่วๆ**
ไป ที่เดี๋ยวนี้ก็พอจะรับรองกันได้ ว่ากรรมพันธุ์มันมีอยู่อย่างตายตัว จากบิดามารดาที่ดีหรือเลว
อย่างไร.

สำหรับ **พระพุทธองค์** นั้น เป็นที่ยอมรับกันว่า **มีมารดาบิดาที่สูงสุด**
ที่สุด, ที่เรียกตามสมมติของพวกพราหมณ์ ว่าเป็น **อุภโต สุชาติ สังสุทรคณิ**
- มีชาติอันดีทั้ง ๒ ฝ่าย : ทั้งฝ่ายบิดามารดา ถือเอาแล้วซึ่งพันธุ์อันบริสุทธิ์.
ฉะนั้นเราก็พูดตามหลักเกณฑ์อันนี้ว่า พระพุทธเจ้ามีกรรมพันธุ์อันดีเลิศ หมก
บ่ผูกไปอีกเรื่องหนึ่ง.

ที่นี้ **ชีวพฤติที่ ๒** พอพระองค์ **ประสูติออกมา** ก็ได้รับสิ่งแวดล้อม
คือการศึกษาและอบรม. เรารู้ว่า เขาอบรมท่าน ให้การศึกษาท่าน **อย่างดีที่สุด**;
อย่างที่เขาย่านในพระพุทธประวัติแล้ว ท่านก็ต้องเป็นผู้ที่ได้รับการแวดล้อมที่**ดี**
ที่สุด.

ที่นี้ เมื่อมีการแวดล้อมชนิดที่สี่ที่สุดแล้ว ก็มีชีวพุทธิที่ ๓ คือ ความ เป็นตัวเอง เป็นผลสรุปสุดท้าย มีความเป็นตัวเองที่สี่ที่สุดอย่างไร?

เกี่ยวกับข้อนี้ ขอให้ท่านทั้งหลายทุกคนกำหนดเอาไปด้วย ว่าแม้แต่ตัวท่านเอง ทุกคนก็เป็นอย่างนั้น คือว่า เราทุกคนมีกรรมพันธุ์เป็นเดิมพัน, หรือเป็นทุนสำรองมาจาก พ่อแม่ โดยสายเลือดเนื้อที่ถ่ายทอดกันมา. ที่นี้ข้อที่ ๒ พอหลุดมาจากท้องมารคา ก็ได้รับการศึกษาอบรมแวดล้อม. นี้เรียกสั้น ๆ ว่าสิ่งแวดล้อม ทุกคนก็มี มีตั้งแต่เด็ก ๆ มาจนเป็น หนุ่มเป็นสาว, จนกระทั่งหยุดหรือพ้นจากการศึกษาหรืออบรม, หลังจากนั้นก็เป็นตัวของตัว เองที่สำเร็จรูป. เมื่อสิ้นสุดการศึกษาอบรมแล้ว เราก็เป็นตัวเราเอง, เป็นตัวของเราเอง, จะดีจะเลว จะอะไรเท่าไรก็มากน้อย มันก็แล้วแต่ว่าได้ทำมาอย่างไร. แต่ก่อนนี้เป็นตัวของเรา เอง ซึ่งจะต้องรับผิดชอบ จะตกนรกหรือจะไปสวรรค์ มันก็อยู่ที่ตอนนี้อยู่ที่ตรงนี้ เพราะเป็น อิสระแก่ตัว.

สำหรับพระพุทธรูปเจ้านั้น ท่านมีกรรมพันธุ์อันเลิศ มีสิ่งแวดล้อมอันเลิศ ในที่สุดท่านออกไปเป็นตัวของตัวเอง คือเป็นพระองค์ของพระองค์ จนเป็นพระพุทธรูปเจ้า. เมื่อมันสมบูรณ์ที่ทั้ง ๓ ระยะเวลาเช่นี้ จะมีบุคลิกภาพอย่างไร เหลือที่จะกล่าว. จะมีบุคลิกลักษณะอย่างไร ก็เหลือที่จะกล่าว. อาตมาก็ยอมแพ้ที่จะ กล่าว คือจะกล่าวให้หมดไม่ได้ มันเหลือกำลัง; กล่าวได้แต่เหมา ๆ เอาว่า ท่าน มีบุคลิกลักษณะที่ประเสริฐสุด ที่มนุษย์หรือเทวดาจะเป็นไปได้; เพียงเท่านี้ก็พอแล้ว. เกี่ยวกับไม่มีเวลา หรือไม่มีแรงพอจะพูดให้จบเรื่องนี้ในวันนี้ได้.

สรุปความว่า บุคลิกลักษณะของพระองค์นั้น เราจะได้จากพระคุณ ทั้งหลาย, หรือจากพุทธิแห่งชีวิตของพระองค์นั่นเอง. เมื่อเราทราบพระอุปนิสัย และบุคลิกลักษณะ ที่เป็นพื้นฐาน รากฐาน มีอยู่ประจำพระองค์อย่างนี้แล้ว มันก็ง่ายขึ้นมา ที่จะรู้ความหมายแห่งพระพุทธรูป ที่จะกล่าวต่อไปในวันหน้า.

ทีนี้ อยากรจะ ให้อีกถึงการศึกษาโดยเฉพาะ. การศึกษานี้ก็เป็นสิ่ง
แวดล้อมอยู่แล้ว แต่จะดูเฉพาะว่า สำหรับพระพุทธเจ้า นั้น ได้รับการศึกษา
อย่างสูงสุดที่จะรับได้ คุณจะเกินคนสามัญธรรมดาตามปกติ; เพราะว่าท่านเกิดมา
เป็นผู้ที่บิดามารดาต้องการให้เป็นผู้ครองเมือง สืบต่อจากท่าน; ฉะนั้นจึงให้การ
ศึกษาทุกอย่างสูงสุดความสามารถที่จะมี. เขาต้องการให้ท่านเป็นนักรบที่สูงสุด
เพื่อจะครองเมือง ให้เป็นผู้สืบสกุลแห่งศากยวงศ์ นี้ก็เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

ทีนี้ เมื่อท่านไม่ยอมรับข้อนี้ ก็หลีกเลี่ยงไปหาการศึกษาของพระองค์
ใหม่คือ บวช : ไปศึกษาค้นคว้า; อย่างที่เราเรียกกันว่า บำเพ็ญเพียรอยู่
ถึง ๖ ปี. นี้เป็นการศึกษาพิเศษ, ก็ทำให้มีความสมบูรณ์ไปอีกส่วนหนึ่ง.
ฉะนั้นชีวิตจึงได้ผ่านไปอย่างสมบูรณ์ ด้วยการศึกษาทุกรูปแบบ และทุกระดับ
แล้วบุคคลชนิดนี้จะประกอบไปด้วยพระคุณอย่างไรบ้าง? ก็ขอให้ท่านทั้งหลาย
คำนวณเอาเองก็แล้วกัน.

เอ้า, ทีนี้ ก็ยังมีอะไรบางอย่างต่อไปอีก ที่จะต้องพิจารณา สิ่งนั้นก็คือ
ข้อควรสังเกตเกี่ยวกับลัทธิของพระองค์.

สำหรับสิ่งที่เรียกว่าลัทธิ, ลัทธิ นี้ มัน มีอยู่ ๒ ความหมาย, ในภาษาไทย
นั้น มักนิยมใช้คำคำนี้ไปในทางที่มีความหมายต่ำ และเป็นมิฉชาติปฏิเสียมากกว่า.
บัดนี้เราจะใช้คำคำนี้ในฐานะเป็นคำกลางๆ เพื่อจะให้ปลอดภัย เราจะเติมคำเข้าไปว่า
ลัทธิสมัย ช่วยจำไว้ด้วยมันจะสะดวกในวันข้างหน้า ถ้าใช้คำว่า ลัทธิสมัย ก็หมายความว่า
ความว่า หลักพระธรรมคำสอน หรือ ศาสนาหนึ่งๆ นั่นเอง.

คำว่า “สมัย” นี้ ตามธรรมดาแปลว่า *เวลา* สมัยหนึ่ง ระยะเวลาหนึ่ง ทำไมเอามาใช้อย่างนี้ ก็ยังมีคมว่าอยู่? ขอสันนิษฐานสักหน่อยว่า มันคงจะย่อมาจากคำว่า “อภิสมัย”. คำว่า *อภิสมัย* นั้น แปลว่า *รู้พร้อมเฉพาะ สมบูรณ์ที่สุด* อภิสมัย, อภิสมัย : อ ภ สำภา สระอิ ม ไม้ หันอากาศ ย อภิสมัย; หมายถึง *การบรรลุทางจิตใจอย่างแจ่มแจ้งบริบูรณ์ถึงที่สุด*. เช่นคำว่า *ธัมมาภิสมัย* – *การรู้อัจฉพร้อมเฉพาะซึ่งพระธรรม*.

แล้วคำว่าอภิสมัยนี้ จะเหลืออยู่แต่เพียงสมัย แล้วเอามาต่อกันเข้ากับคำว่าลัทธิ คือ สิ่งที่ได้รับ หรือถือเอาได้ เพื่อผลในทางจิตใจ เป็นลัทธิสมัย; *นี่คือตัวพระศาสนา*. ถ้าเรียกไป *ในแง่ของการเมือง* ก็เลยเรียกว่า *ศาสนจักร* หรือ *ธรรมจักร* อะไรไปโน้น. เทียบเราจะยึดถือกันแต่ในทางธรรมะ ก็จะเรียกว่า *ลัทธิสมัย* คือการรู้อัจฉพร้อมเฉพาะที่ควรจะต้องถือเอาเป็นที่พึงได้.

ลัทธิสมัยของพระองค์ก็คือสิ่งที่เราเรียกกันว่า *พระพุทธศาสนา* เป็นลัทธิสมัยอันหนึ่งซึ่งไม่เหมือนใคร. อย่างที่เราจะพูดได้ว่า พุทธศาสนาก็มีหลักลัทธิของพุทธศาสนาโดยเฉพาะ ที่ไม่เหมือนใคร; อย่างน้อยที่สุดก็ในส่วนวัตถุประสงค์เบื้องต้น. ตอนต้น ๆ อาจจะเหมือน ๆ กันก็ได้; แต่พอถึงเนื้อถึงตัวถึงจุดสุดยอดแล้ว ก็ไม่เหมือนใคร. นี่เป็นลัทธิของพระองค์; ก็หมายความว่า พระองค์ต้องไปไกล จนถึงที่สุดของสิ่งที่มนุษย์จะรู้ได้ จะเข้าถึงได้.

ที่นี้ ก็จะคู่ต่อไปถึง *ความสัมพันธ์แห่งลัทธิ* เทียบศาสนาในโลกเท่าที่มีอยู่ในโลกนี้ ศาสนาบางศาสนานี้ เป็นการถ่ายทอดศาสนาอื่นที่มีอยู่ก่อนหน้านั้น หรือลัทธิอื่น ศาสนาอื่นที่มีอยู่ก่อนลัทธินี้. ลัทธินี้ก็ไปรับถ่ายทอดเอา

มา, มาปรับปรุงใหม่ก็มี; หรือเสริมยอดให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปก็มี. อย่างพระเยซูคริสต์^๕ นี้ ท่านก็เสริมยอดลัทธิศาสนาของพวกยิว สมัยโมเสสหรืออะไรก็ตามให้มันสูงยิ่ง ๆ ขึ้นไป อย่างนั้นก็^๕ จนถือกันว่าสูงสุด.

แต่สำหรับ พระพุทธศาสนา หรือพุทธสมัย^๕ นั้น ดูจะเป็นการทิ้งแนวที่แยกตัวออกไป ในทางที่จะตรงกันข้าม คือ เมื่อเขามีตัวตน เขาก็ไม่มีตัวตน จนเกิดเป็นพุทธลัทธิที่เหมือนกันหมด, จนวางหลักลงไปได้ว่า พระพุทธเจ้าทุกพระองค์จะต้องสอนอย่างนี้ : เช่น เรื่อง อริยสัจ ๔, เรื่องอริยมรรคมีองค์ ๘, เรื่อง ปฏิจสุมุบาท, อะไรก็ตาม. พระพุทธเจ้าองค์ไหนจะเกิดขึ้น ก็ล้วนแต่จะสอนอย่างนี้ด้วยกันทุกพระองค์.

นี่เกี่ยวกับ ลัทธิของพระองค์ มันก็เป็นลัทธิตามธรรมชาติ ที่เป็นกฎของธรรมชาติ, และเป็นไปถึงที่สุด ในการที่จะบำบัดปัญหา หรือความทุกข์ของมนุษย์ได้โดยสิ้นเชิง. มันกลายเป็นมาตรฐานที่ธรรมชาติกำหนดให้ เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ที่จะต้องเป็นอย่างนั้น; ทั้งนี้ก็เพราะว่าความทุกข์ หรือตัวความทุกข์^๕ มันเป็นตัวธรรมชาติ, เป็นเรื่องของธรรมชาติ.

ฉะนั้นสิ่งที่มาแก้ความทุกข์^๕ ทั้ทุกข์^๕ ก็ต้องเป็นไปตามธรรมชาติ, ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ฉะนั้นเราจึงอยากจะพูดว่า ลัทธิสมัยของพระองค์ เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ อย่างที่เป็นอิสระจากความคิดนึกของมนุษย์ทีเดียว.

ถ้าเราเข้าใจข้อเท็จจริงอันนี้ ก็จะเข้าใจพระพุทธเจ้ามากขึ้น, และรู้จักพระคุณของท่านอย่างละเอียดประณีตยิ่งขึ้นไปอีกเป็นธรรมดา.

ที่นี้ ก็จะต่อไปอีก ถึงหัวข้อบางข้อที่มันเกี่ยวกับลัทธิ คือ **แง่ที่ถูกกล่าวหาอย่างผิด ๆ เกี่ยวกับลัทธิของพระองค์**, แ่งที่ถูกกล่าวหาอย่างผิด ๆ เกี่ยวกับลัทธิของพระองค์ นี้ก็มีอยู่มาก; เพราะว่ามิชฌาภิภูมิมันมาก. คนในโลกนี้มันมีคนโง่มากกว่าคนฉลาด; ฉะนั้นก็ไม่แปลกอะไร ในการที่คนเป็นอันมาก เขาไม่เชื่อพระพุทธเจ้า; ยิ่งไปกว่านั้นอีก ก็คัดค้าน; ยิ่งไปกว่านั้นอีก ก็กล่าวหากันอย่างผิด ๆ.

ข้อกล่าวหาอย่างผิด ๆ ข้อแรกที่สุด ที่เกิดขึ้นแก่พระพุทธเจ้า ก็คือว่า ทรงถูกกล่าวหาว่าดีแต่จะทำคนให้เป็นหม้าย คือพอพระพุทธเจ้าได้ประกาศพระศาสนาสำเร็จแล้ว ผู้ชายออกบวชจนผู้หญิงเป็นหม้าย อยู่เป็นจำนวนมาก. พระพุทธเจ้าก็เลยถูกผู้หญิงเหล่านั้นตำว่า “มันดีแต่จะทำคนให้เป็นหม้าย” อันนี้เรารู้ว่าเป็นข้อแรก เป็นข้อปฐมสำหรับการถูกกล่าวหาอย่างผิด ๆ.

คำตอบเกี่ยวกับเรื่องนี้มีมากมาย จะวิจารณ์กันในที่นี้ มันไม่มีเวลาพอ. แต่ไปดูเอาเองสักหน่อยหนึ่งว่า คนที่ออกบวชไปนั้นเขาได้อะไร? ถ้ามีค่าเกินกว่าที่จะทำให้คนอยู่ข้างหลังเป็นหม้าย แล้วมันก็ควรจะยอมรับได้ ว่าได้ผลชนิดที่ไม่ควรจะถูกตำหนิ.

ที่นี้ เกี่ยวกับลัทธิต่างๆ ที่สอนกันอยู่ในสมัยนั้น มันมีมากมายเหลือเกิน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ลัทธิที่บุชากามารมณ. ขอให้เข้าใจว่า แม้แต่ลัทธิของชฎิลทั้งหลาย ซึ่งเป็นลัทธิที่นับถือกันสูงสุดในยุคนั้น ก็ยังมีความมุ่งหมายไปในทางกามารมณ. เมื่อพระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้แล้ว ทรงสั่งสอนในทางที่ไม่ข้องแวะกับกามารมณ ก็เลยถูกคนจำนวนมากกล่าวหาว่า เป็นลัทธิที่มีความไม่เป็นรสเป็นชาติ.

ข้อที่สอง คำสอน ลัทธิสมัยของพระองค์ถูกเขากล่าวหาว่า เป็น ลัทธิที่มีความไม่เป็นรสไม่เป็นชาติ เพราะว่าทรงสอนไปในลักษณะที่ไม่เกี่ยวกับกามารมณ์. พระพุทธองค์ก็ยอมรับว่าถูกแล้ว ลัทธินั้นมันไม่มีรสมีชาติ ในทางที่จะเกี่ยวกับกามารมณ์. เขาคำมาอย่างไร พระองค์ก็ทรงรับอย่างนั้น. แต่มันมีความหมายลึก ตรงที่ว่ากามารมณ์นั้นมันไม่ใช่สิ่งที่มีรสมีชาติ; มันเป็น สิ่งที่เผาผลาญให้คนตายในทางจิตใจก่อน แล้วก็ตายในทางร่างกายโดยง่ายตาย. เหมือนข้าวหนังสือพิมพ์ที่ลงอยู่ทุกวัน ๆ ๆ นี้แหละ. หากอ่านดูเถอะ, จะมีทุกวัน และทุกฉบับ ที่มันจะต้องตาย เพราะมันเป็นโทษของกามารมณ์.

ข้อที่สาม อีกแง่หนึ่งเขากล่าวหาว่า ลัทธิสมัยของพระองค์นั้น ไร้ โภคสมบัติ ไร้โภคสมบัติ คือว่า ไม่ทำให้เกิดโภคสมบัติ.

พระองค์ก็ทรงยอมรับว่า ถูกแล้ว มันไร้โภคสมบัติที่เป็นกามคุณ ๕; เพราะเราไม่ถือว่า กามคุณ ๕ นี้เป็นโภคสมบัติ. แต่ว่าคนทั้งบ้านทั้งเมืองเขาถือว่า กามคุณ ๕ นี้เป็นโภคสมบัติ อย่างที่เดี๋ยวนี้กำลังศึกษาเล่าเรียน ทำการทำงาน หาเงินหาทอง แล้วก็เพื่อกามคุณ ๕ ทั้งนั้น. เขาถือว่านี่เป็นโภคสมบัติ; แต่ พระองค์ทรงสอนไปในทางที่ไม่ถือว่านี่เป็นโภคสมบัติ, หรือควรจะต้องว่าเป็น โภคสมบัติ; กลับสอนไปถึงว่า เป็นอิสระอยู่เหนือกามคุณ ๕ นั้นจึงจะเป็นโภค สมบัติในทางจิตใจที่แท้จริง.

ข้อที่สี่ แ่งต่อไป ก็ถูกเขากล่าวหาว่า พุทธแต่เรื่องความวินาศชาติ สุธมฺม. “พุทธแต่เรื่องความวินาศชาติสุธมฺม” พระพุทธเจ้าก็ทรงยอมรับว่า “จริง, เรา พุทธแต่เรื่องความวินาศชาติสุธมฺม. แต่มันเป็นความวินาศชาติสุธมฺมของสิ่งที่ควรจะ

วินาศชาติสูญ คือ กายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต นี่มันเป็นเรื่องที่ควรวินาศชาติสูญ” ฉะนั้น “เราพูดเรื่องความวินาศชาติสูญของสิ่งเหล่านี้”. เมื่อสิ่งเหล่านี้วินาศชาติสูญไปแล้ว มันได้อะไรบ้าง? ทุกคนก็พอจะมองออก; ฉะนั้นเขาหลับตาพูด หลับตากล่าวหา.

ที่นี้ ข้อที่ห้า ต่อไป ก็ถูกกล่าวหาว่า เป็นลัทธิของคนที่ยึดถือเกลียด, ลัทธิของคนที่ยึดถือเกลียด. ถ้าพูดอย่างเดียวกัน เป็นสมัยใหม่เดียวกันก็ต้องพูดว่า มองแต่ในแง่ร้าย. “มองแต่ในแง่ร้าย” พระพุทธเจ้าก็ยอมรับว่า “จริงฉันสอนในเรื่อง เกลียด หรือมองในแง่ร้าย ต่อ กายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต” อีกนั่นเอง. นี่มันเป็นสิ่งที่ควรจะมองในแง่ร้าย, แล้วเกลียดชังกันให้ถึงที่สุดเลย. แต่ก็ได้หมายความว่า มันมีแต่สิ่งที่จะต้องเกลียดกันอย่างนี้เสมอไป. ขอให้เกลียดสิ่งที่ควรจะเกลียดให้ถึงที่สุด แล้วสิ่งที่ไม่น่าเกลียด มันจะมีมา เราก็จะได้รับประโยชน์ในตอนนั้น.

ข้อที่หก บางคน ก็กล่าวหาว่า ดีแต่นำไปสู่ความวินาศ. “ดีแต่นำไปสู่ความวินาศ” พระพุทธเจ้าท่านก็ทรงยอมรับอีกแหละว่า “เรามันทำอย่างนั้นจริง, นำไปสู่ความวินาศแห่ง รากะ โทสะ โมหะ”. เมื่อรากะ โทสะ โมหะ วินาศไปแล้ว อะไรมันจะเกิดขึ้น ขอให้คอยดูต่อไป.

ข้อที่เจ็ด บางพวกก็ใช้คำว่า พระสมณโคตมนี้ เป็นคนล้างผลาญสิ่งต่างๆ ให้วอดวายไปหมด, ตามความรู้สึกของเขา : โลกนี้ไม่มีอะไรดี โลกนี้ไม่มีอะไรที่น่ารักน่าพอใจ. พระองค์ก็ทรงยอมรับว่า “เราก็เป็นคนล้างผลาญบาปอกุศล” เราเองก็ล้างผลาญบาปอกุศลให้หมดสิ้นไป ไม่มีทางที่จะงอกงามได้อีก; เหมือนกับ

ต้นตาลที่ยอดคั่วแล้ว มันงอกอีกไม่ได้, แล้วก็สอนคนทุกคนให้ล้างผลาญบาปอกุศล ให้มันหมดสิ้นไป ไม่มีเชื้อที่จะงอกใหม่ได้.

ข้อที่แปด ที่นี้บางคนก็มาตามลัทธิที่เขาเคยเล่าเรียนมาแต่ก่อน เรื่องตัวเรื่องตนนี้ เขาก็กล่าวหา หรือด่าพระพุทธรเจ้าว่า พระสมณโคดมนี้เป็นคนที่ไม่มีที่ผุดที่เกิด, เป็นคนไม่รู้จักผุดไม่รู้จักเกิด.

คำว่า ไม่รู้จักผุดไม่รู้จักเกิดนี้ แม้ในทุกวันนี้ ในเมืองไทยเรานี้ ก็ใช้เป็นคำคำใช้ใหม่? ลองสังเกตดูให้ดีเถอะ; เมื่อจะด่าใครให้เจ็บช้ำ มันก็ด่าว่า ไอ้คนไม่รู้จักผุดจักเกิด, ไม่มีที่ผุดที่เกิด.

ในสมัยโน้นในอินเดียก็เหมือนกัน ลัทธิทุกลัทธิมันสอนเรื่องเกิด : เกิดใหม่ เกิดดี เกิดสวย เกิดรวย, เกิดกันไปหมด. พอพระพุทธรเจ้ามาทรงสอนเรื่องไม่รู้จักผุดจักเกิด เขาก็ด่า. พระองค์ก็ยอมรับว่า **“ถูกแล้วเรานี้ไม่มีภพใหม่ ไม่มีการเกิดใหม่ ไม่มีสิ่งซึ่งเราจะนำไปสู่การเกิดใหม่ ถูกแล้ว ถูกแล้ว”** ทรงยืนยันอย่างนี้. เราไม่สอนสิ่งที่จะทำให้เกิดใหม่; ก็ไม่ต้องรู้จักผุดจักเกิดกัน. ลองไปทำดูก็แล้วกัน ว่าถ้าไม่ต้องผุดต้องเกิดกันแบบนี้ มันจะดีไหม?

ยังมีคำกล่าวหาอีกมากมาย เอามาบรรยายกันไม่หว่าดไหว. ยกมาพอเป็นตัวอย่างให้รู้ว่าแม้พระพุทธรองค์จะทรงมีพระวิสุทธิคุณ บัญญาคุณ เมตตากุณอย่างไร ก็ยังมีการถูกกล่าวหา, เรียกให้ตรง ๆ ก็คือ ถูกด่า เนื่องด้วยลัทธิของพระองค์ ในลักษณะอย่างนี้. เราจะต้องมองดู แล้วจะรู้สึกเหมือนกับว่าเห็นใจคือเห็นพระทัย ต่อพระองค์เป็นอย่างมาก.

เอ้า, ที่นี้ก็อยากพูดให้จบ จะนานไปสักหน่อยก็ทนเอาหน่อย หัวข้อที่จะพูดต่อไป สำหรับเป็นประโยชน์แก่การสำนึกในพระคุณนั้น ก็คือหัวข้อว่า **ชีวิตประจำวันของพระองค์** คือ พระองค์ทรงดำรงชีวิตประจำวันอย่างไร แต่ต้นจนอวสานนี้.

ข้อนี้อยากจะเอ่ยคำที่เคยพูดแล้วพูดอีก จนบางคนจะเบื่อแล้วก็ได้ คือ คำที่ว่า **อะไร ๆ ก็กลางดิน, อะไร ๆ ก็กลางดิน** : ประสูติกลางดิน ตรัสรู้กลางดิน สอนสาวกกลางดิน ที่อยู่ที่ประทับก็กลางดิน, ในที่สุดก็ตาย คือ นิพพานนั้นกลางดิน.

นี่อย่าลืมเสียว่า **พระพุทธเจ้านั้น** **อะไร ๆ ก็กลางดิน** เป็นอยู่อย่างต่ำที่สุด; **แต่สาวกทั้งหลาย** แม้เตี้ยวันนะ **ทำบุญแล้วอยากไปสวรรค์** อยากทั้งพระพุทธเจ้าให้ห่างลิบก้นเลย มองไม่เห็น ทุ้มไม่ได้ยิน. มันอยากไปอยู่กันบนสวรรค์วิมาน ในเมื่อพระพุทธเจ้านั้น **อะไร ๆ ก็กลางดิน**.

ธรรมะนี้ก็เปรียบเหมือนแผ่นดิน เป็นที่ตั้งแห่งสรรพสัตว์. ธรรมะนี้เหมือนแผ่นดิน เป็นที่ตั้งแห่งจิตใจของสรรพสัตว์; เหมือนกับว่าแผ่นดินนี้เป็นที่ตั้งแห่งหมู่ไม้ทั้งหลาย; อย่างที่เราเห็นอยู่ในวัดนี้ ทุก ๆ ต้นมันงอกอยู่บนแผ่นดิน นั่นแผ่นดินมันคืออย่างนี้.

นี่ขอให้สรุปคำสั้น ๆ ว่า “**อะไร ๆ ก็กลางดิน**” อย่าให้มันเห่อทะเยอทะยานไปในทางที่ผิดธรรมชาติเลย.

ที่นี้ ที่มันเนื่องกันกับ “อะไร ๆ ก็กลางดิน” นี้ ก็มีอยู่อีกมาก. อะไร ๆ ก็ทรงกระทำอย่างชนิดที่เรียกว่า “เท่าที่มันจำเป็น” แล้วก็ “ง่ายที่สุด” แล้วก็ “ตามธรรมชาติที่สุด”. นี้เป็นหลักสำคัญในพระพุทธศาสนา.

ที่นี้ จะพูดถึงไปถึงสิ่งที่เรียกว่า มาตรฐานแห่งการดำรงชีพ นี้มันก็ ออกออกไปจาก “อะไร ๆ ก็กลางดิน”. มาตรฐานแห่งการดำรงพระชนม์ชีพนั้น มันต่ำเหมือนกับว่า อยู่ในระดับดิน : ทรงเสนาสนะป่าอันสงบ. ถ้าไม่จำเป็น ไม่มีฐานะจำเป็น ไม่มีกิจหน้าที่อะไร ก็ไม่เข้าไปในบ้านในเมือง; ไม่เหมือนกับพระณเรสมันนี้ อะไรชนิดหนึ่งก็จะไปตลาด มันไม่มีเรื่องที่ต้องไป ก็ไป.

นี้อาตมายืนยันได้ คือว่า ไม่เคารพตัวอย่างของพระพุทธเจ้า ที่ว่าจะอยู่กับธรรมชาติ, เป็นเกลอกับธรรมชาติ.

ทรงชักชวนในการฉันอาหารเพียงหนเดียว เพื่อมีอาหารน้อย มีความกระปรี้กระเปร่า. นี้เราก็หลับตาเห็นภาพพระพุทธเจ้าได้ว่า พระองค์ทรงกระปรี้กระเปร่า แต่แล้วก็ไม่ทรงเคร่ง จนถึงกับว่าเครียด. บางอย่างบางกรณี แม้สาวกบางองค์จะเคร่งเครียดไป พระองค์ก็ไม่ได้คัดค้าน เพราะถือนั้นเป็นเรื่องส่วนตัว ก็แปลว่าทรงเปิดโอกาสให้ สาวกบางองค์เขาจะเคร่งจะครัดกันอย่างไรก็ได้ ตามใจ.

พระองค์ทรงอยู่ในระดับที่เรียกว่า พอเหมาะสม. สำหรับจะปฏิบัติหน้าที่ของพระองค์ เป็นพระศาสดากับเป็นสาวกนั้น มันไม่เหมือนกัน, หน้าที่มันไม่เหมือนกัน. ดังนั้นบางอย่างพระศาสดาจะเคร่งครัดในเรื่องวัตรปฏิบัติ ก็ทำไม่ได้; แต่สาวกอาจจะปลีกตัวออกไปทำได้ พระองค์ก็ไม่ว่าอะไร.

ที่นี้ มีข้อความเป็นอันมากในพระบาลี เป็นเสียงของคนภายนอก ไม่ใช่ พระองค์ตรัสเอง เป็นคนภายนอกที่ไม่เลื่อมใสในพระองค์ก็มี ที่เลื่อมใสในพระองค์ ก็มี ได้กล่าวถึงพระองค์ในลักษณะเดียวกันนี้ ว่า **ทรงอยู่ในระดับมาตรฐานธรรมชาติ ไม่ชวนขายเพื่อความมักมากในการเป็นอยู่** กินอยู่อะไรต่าง ๆ.

บางคนพูดถึง การฉันทของพระองค์ ว่า แสดงให้เห็นว่า ไม่ได้ติดในรสอาหาร ทรงฉันทอย่างเรียบง่าย มีวัตรในบาตร : วัตรอันพึงประพฤติก็นั้น ในบาตร, เก็บรักษาบาตร ล้างบาตรด้วยพระองค์เอง เป็นต้น. นี้ก็ทรงแสดงว่า แม้เป็นพระศาสดาสูงสุด ก็ยังประพฤติวัตรปฏิบัติ ที่เป็นพื้นฐานทั่วไป เหมือนกับคนบวชใหม่.

ฉันทแล้วที่บ้านไหน ก็หาโอกาสอบรมสั่งสอน ที่เรียกว่า “อนุโมทนา”. เข้ามาอย่างเยือกเย็นแจ่มชัด, กลับออกไปอย่างเยือกเย็นแจ่มชัด.

ข้อความชนิดนี้มีมากเหลือเกิน ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกนั่นเอง ที่เป็นเสียงของคนนอก; แม้แต่ว่า นุ่งห่มเรียบง่าย อย่างนี้ ก็มีมากที่สุด ที่คนอื่น เขากล่าวยกย่องสรรเสริญพระองค์. มีลึลลางว่า มีมรรยาทน่าเลื่อมใส. ข้อความทำนองนี้มากเหลือเกิน. นี้เอามาเป็นตัวอย่างเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ให้รู้กันเสียทีหนึ่ง ก่อนว่า : พระองค์ทรงดำรงชีวิตประจำวัน แต่ละวัน ๆ นั้นอย่างไร, เป็นการพูดอย่างปูพื้นฐานไว้ สำหรับจะเข้าใจในพระองค์ยิ่งขึ้น.

เอาละ, ที่นี้ก็มาถึงข้อสุดท้าย ก็จะปรารภเรื่องเกี่ยวกับพระคุณของพระองค์ ในลักษณะเป็นหัวข้อ ขอยืนยันอีกทีหนึ่งว่า เราจะกล่าวถึง **พระพุทธรูป**

โดยละเอียด, บางทีก็ละเอียดมาก จนบางคนเอือมระอาบ่นก็ได้; แต่เนิ่น
ไม่เป็นไรอาตมาทนได้.

ทีนี้จะกล่าวโดยหวัช้อ ที่เป็นที่สຽงของพระคุณทั้งหลาย ว่า พระคุณที่
ปรากฏเป็นที่ยอมรับทั่วไป. หวัช้อนี้จะเรียกว่า พระคุณที่ปรากฏเป็นที่ยอมรับ
ทั่วไป. มันเป็นเหมือนกับประมวลทั้งหมดของบรรดาพระคุณทั้งหลายที่พระองค์
ทรงมี. เขานิยมแบ่งกัน อย่างนี้ คือ พระคุณที่เนื่องด้วยพระองค์เองอย่างหนึ่ง,
พระคุณที่เนื่องกันกับผู้อื่น อย่างหนึ่ง, แล้ว พระคุณที่เจือกันทั้ง ๒ อย่าง
อย่างหนึ่ง.

ส่วนที่ ๑ สำหรับพระคุณที่เนื่องอยู่กับพระองค์เอง หรือเป็น
ประโยชน์แก่พระองค์เองนี้ พุทธได้โดยหวัช้อย่าง ๆ ว่า : ในทางพระวรกาย
พระองค์มีลักษณะแห่งมหาบุรุษ ซึ่งแสดงถึงความมีสมรรถภาพ แสดงถึงความมี
อนามัยเป็นต้น อย่างดีที่สุคนธ์เอง. นี้เรียกว่า พระวรกายประกอบไปด้วยพระคุณ
อย่างหนึ่ง.

ทีนี้ ก็ในส่วนจิตหรือ พระหฤทัย ก็ประกอบไปด้วยคุณธรรมทางจิต
ทุกชนิด ก็เป็นจิตที่อบรมถึงที่สุดแล้ว ในทุกแง่ทุกมุม; อย่างความมีสมาธิ
อย่างนี้ ก็ไม่ต้องพูดถึง. เพราะเรื่องก็มีถึงกับว่า เมื่อยังเป็นพระกุมาร ในวัน
แรกนาขวัญ ถูกเขาทิ้งไว้ที่ต้นหว้า; พระองค์ก็ยังทรงดำรงจิต ในลักษณะที่
ประกอบไปด้วยปฐมฌาน. นี้แสดงว่าเป็นนักเลงเสียจริงๆ มีจิตที่จะเป็นสมาธิ
โดยธรรมชาติ หรือโดยกำเนิดถึงขนาดนี้. ทีนี้ก็ไม่ต้องพูดถึงคุณธรรมทางจิต
อย่างอื่น เช่น ความเพียร ความเข้มแข็ง ความอดทน อะไรต่างๆ มันก็มีพร้อม
ไปหมด.

ที่^{นี้} ถัดไปอีกก็เป็นปัญญาคุณ คือ พระคุณในทางสติปัญญา, จะเรียกว่า *โพธิคุณ* ก็ได้ คือคุณเพื่อโพธิ คุณจากโพธิ คุณโดยโพธิ อะไรก็ตาม, เป็นปัญญาคุณที่สูงสุด.

พูดอย่างที่เรชอบพูดกันที่ว่า *ทางกายก็สูงสุด ทางจิตก็สูงสุด ทางวิญญานก็สูงสุด.* นี่เป็นพระคุณส่วนพระองค์ ทำให้พระองค์ประสบความสำเร็จในการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า. แล้วทำให้พระองค์ทรงสามารถทำหน้าที่ของพระพุทธเจ้า. เช่น ทำให้พระองค์ทรงสามารถแก้ปัญหิต่าง ๆ, ชนะอุปสรรคต่าง ๆ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระองค์นั่นเอง. ^{นี้}ทั้งหมด^{นี้มี}มากมายจนพรรณาน่ากันไม่ไหวคไหว. สรุปความแล้ว ก็คือพระคุณส่วนที่เป็นประโยชน์^{นี้} เกอกุลแก่พระองค์.

ที่^{นี้} ส่วนที่ ๒ พระคุณที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น. ^{นี้}นี้ก็กล่าวได้โดยกว้าง ๆ ว่า ทรงมีพระคุณแก่สัตว์โลกทั่วไปก่อน.

คำว่า *โลกทั่วไป* ^{นี้} คือ ทั้ง *แก่เทวดาและมนุษย์.* *สัตว์โลกในระดับสามัญ* ก็เรียกว่า *มนุษย์,* *สัตว์โลกในระดับวิสามัญ* ก็เรียกว่า *เทวดา.* เอาอย่าง^{นี้} มันเห็นกันได้ง่ายกว่า. แต่ถ้าใครยังอยากจะถือว่า เทวดาอยู่ในเทวโลก โลกอื่น; พระองค์ต้องเสด็จไปโปรด ^{นี้}ก็ได้เหมือนกันไม่เสียหายอะไร.

แต่ถ้ามาคุยกันถึงจิตใจแล้ว มันก็มาเข้าหลักเดียวกัน^{นี้}ว่า *คนธรรมดายังต้องอาบเหงื่ออยู่* ก็เรียกว่า *มนุษย์,* *คนที่ไม่ต้องอาบเหงื่ออีกเลย* ก็เรียกว่า *เทวดา.* พระคุณของพระองค์เป็นประโยชน์^{นี้} แก่สัตว์ทั่วไปทั้งเทวดาและมนุษย์.

ถ้ามีคนถามว่า ถ้าเช่นนั้นเฝ้าสัปดาห์ รก เปรต อสุรกาย หนีเอาไว้ที่ไหน? มันก็พวกที่ยังต้องอาบเหงื่ออยู่ตนเอง. อย่าไปพูดถึงมันเลย. ข้อแรกเป็นประโยชน์แก่สัตว์โลกทั่วไป.

ที่นี้ มันก็ยังมีหนังสือ คัมภีร์ *คำราบางเล่ม* ซึ่งเราก็ไม่ได้เคยพบว่า พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัส; แต่ก็มีความกล่าวไว้ในคัมภีร์ชนิดนี้ว่า *ทรงกระทำประพฤติประโยชน์แก่พระญาติเป็นพิเศษ.* อ่างเหตุที่ว่า จะต้องพยายามโปรดพระพุทธมารดา หรือว่าโปรดพระญาติของพระองค์เป็นพิเศษกว่าธรรมดาอย่างนี้ก็มี. สรุปความว่า พระองค์เป็นบุคคลมีประโยชน์ ที่ไม่มีขอบเขตไม่มีประมาณ แก่ผู้อื่น แก่คนอื่น.

ที่นี้ ก็มาถึงอย่างที่เราเรียกว่า มัน เจือกันทั้งแก่พระองค์และแก่ผู้อื่น ถ้ามีการสังเกตสักหน่อย ก็จะพบว่า คุณธรรมบางข้อนั้น เป็นประโยชน์แก่พระองค์ด้วย, เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วย. จะยกตัวอย่าง เช่นว่า *พระวิสุทธิคุณ* เป็นผู้บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย อย่างนี้. คุณนี้ ข้อนี้ มันก็ *เป็นประโยชน์แก่พระองค์ก่อน แล้วพระคุณอันนี้จึงทำให้ทำประโยชน์แก่ผู้อื่นได้* คือไม่มีความเข้าข้างตัว หรือเห็นแก่ตัว, หรือจะหวังค่าจ้างค่าอนอะไรต่างๆ ก็เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นได้.

แม้ที่สุดแต่คำว่า *เมตตาคุณ* ที่เขามักจะมองกันไปในแง่ว่า *เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น*; ก็ถูกแล้ว เพราะมีพระเมตตา จึงทำประโยชน์แก่ผู้อื่น. แต่อย่าลืมว่า แม้พระเมตตาคุณนั้น มันก็ยังทำให้พระองค์ได้รับประโยชน์ส่วนพระองค์แท้ ๆ ; เช่น สามารถเอาชนะคนพาลได้; แล้วพระองค์ก็ปลอดภัยอยู่ในโลกนี้ สามารถ

สั่งสอนสัตว์ไป ไต่จนตลอดพระชนมายุอันยาวนาน ไม่ถูกศัตรูล้างผลาญเสียก่อน ก็ด้วยอำนาจเมตตาคุณ ; อย่างนี้เป็นต้น.

ฉะนั้นขอให้ทุกคนสังเกตดูให้ดีๆ พระธรรมนี้ประหลาด มีอันสูงส่งหลายรูปแบบ หลายแง่หลายมุม : เราจะมองในแง่ที่ว่าเป็นประโยชน์ผู้หนึ่งก็ได้, เป็นประโยชน์ผู้อื่นก็ได้, แล้วมันยังมีได้อีกหลาย ๆ ระดับ.

สรุปความในที่นี้ก็คือ พระคุณของพระองค์ที่ปรากฏแก่ชาวโลก รวมทั้งพวกเราด้วยนั้น พอดีแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภทอย่างนี้ว่า : พระคุณที่มีประโยชน์เจาะจงพระองค์ก็มี, พระคุณที่มีประโยชน์เจาะจงสัตว์ทั้งหลายก็มี, พระคุณที่มีประโยชน์เจาะจงคนทุกฝ่าย และที่เจือกันก็มี

นี่เป็นประมวลหัวข้อแห่งพระคุณทั้งหลาย ที่เราจะได้บรรยายกันต่อไปในโอกาสอื่น มีพระคุณจำนวนนับด้วยสิบ ด้วยร้อย หรือว่าด้วยพัน หรือยิ่งกว่าพัน. อย่างมีคำกล่าวที่น่าสนใจอยู่บทหนึ่งว่า สหสฺสตีเส สเจปโต ; อย่างนี้เป็นต้น. มีใจความว่า ถ้าคนคนหนึ่งมันมีศรัทธาตั้งพัน แล้วในศรัทธาตั้งพันนั้น มันมีปากตั้งพันปาก แล้วปากปากหนึ่ง มันมีลิ้นตั้งพันลิ้น แล้วลิ้นทั้งหมดนี้ ระดมกันพรรณนาพระคุณของพระศาสดา เป็นเวลาสักกัปปหนึ่งก็ไม่หมด, ไม่หมดคุณของพระศาสดา. ท่านทั้งหลายไปคำนวณดูเอาเองก็แล้วกันว่า คนที่เขามองเห็นพระคุณของพระพุทธเจ้าจริง ๆ นั้น เขามองเห็นกันเท่าไร? ศรัทธาหนึ่งมีพันปาก ปากหนึ่งมีพันลิ้น ทุกลิ้นพรรณนาคุณของพระองค์ สิ้นเวลากัปปหนึ่งก็ไม่หมด.

ฉะนั้นเราจะเอาพระคุณของพระองค์มาพรรณนากัน ชั่วเวลา ๓ เดือน ภาคมาฆบูชา^๕ ไม่เกิน ๑๓ ครั้ง เชื่อว่าทุกคนคงจะทนฟังได้กระมัง, คงจะไม่มากเกินไปกระมัง, แล้วเราก็จะได้พูดกันต่อไป.

ทีนี้ขอสรุปความว่า เราจะพรรณนาพระคุณของพระองค์ว่ามีอยู่อย่างไร? แต่แล้วในโอกาสครั้งแรกนี้ เรามาพิจารณากันถึงอะไรบางอย่าง ที่เกี่ยวกับพระ-

พุทธเจ้า เรียกว่า ข้อควรทราบในเบื้องต้นเกี่ยวกับพระพุทธองค์ ผู้ทรงพระคุณอันหาประมาณมิได้ เราจึงมาพูดคุยกันถึงภูมิหน้า ภูมิหลัง อะไรต่างๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธองค์ก่อน, แล้วก็เข้าใจพระคุณเหล่านั้นได้โดยง่าย.

ทรงมีคุณประโยชน์ เกื้อกูล แก่ความเป็นพระพุทธองค์ ที่จะทำหน้าที่ของพระพุทธเจ้า. พระองค์ทรงมีคุณแก่โลกทุกชนิด ไม่ว่าโลกชนิกามาวจร หรือรูปาวจร หรืออรุปาวจร. พูดกันง่ายๆว่า แม้แต่โลกแผ่นดินนี้ ก็ได้รับพระคุณจากพระองค์ : ต้นไม้ก็ได้รับพระคุณจากพระองค์, สัตว์เคี้ยวหญ้าก็ได้รับประโยชน์จากพระคุณของพระองค์, สัตว์มนุษย์ก็ได้รับประโยชน์จากพระคุณของพระองค์, เทวดาก็ได้รับประโยชน์จากพระคุณของพระองค์, แม้สัตว์ในอบายก็ได้รับประโยชน์จากพระคุณของพระองค์. พระคุณนั้นสูงค่า ตามความเหมาะสมแก่ภูมิชั้นของสัตว์นั้น ยังเป็นไปเพื่อวิวิธวิญญู ก็เวียนว่ายตายเกิดไปก่อน ก็ยังได้รับผลดี, หรือถ้าเป็นไปเพื่อวิวิธวิญญู หยตเวียนว่ายเสียโดยประการทั้งปวง ก็เป็นไปได้โดยแน่นอน.

นี่เรียกว่า เราารู้จักเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธองค์ เพื่อจะมองเห็นพระคุณของพระองค์ ในทุกแง่ทุกมุมแล้ว ก็จะทำให้เกิดความเชื่อ ความเลื่อมใส ความรักใคร่ ความบูชา ความสวามิภักดิ์ อะไรต่างๆ อย่างถึงที่สุด, จนกระทั่งมอบกายถวายชีวิตแก่พระองค์ได้, จนกระทั่งว่า จะสามารถทำให้เราเปลี่ยนแปลงจากเดิมเป็นคนละคนที่เดียว; คือ เปลี่ยนแปลงไปจนถึงกับว่า ตอนไปเราจะคิด จะพูด จะทำอะไร เราก็จะทูลถามพระองค์ก่อน. ขอให้ช่วยจำคำสุดท้ายนี้ไว้ด้วย ว่า จะคิด จะพูด จะทำอะไร ก็ขอให้ทูลถามพระองค์ก่อน แล้วก็จะได้รับคำตอบที่เป็นความปลอดภัยอย่างยิ่ง. นี่จะทำให้ได้อย่างนี้โดยวิธีใด ก็โดยวิธีที่รู้จักพระองค์อย่างถูกต้องและสมบูรณ์ ซึ่งเราจะได้พรรณนากันต่อไปในโอกาสหน้า.

การบรรยายในวันนี้ก็สมควรแก่เวลาแล้ว ก็ขอยุติไว้เพียงเท่านี้ เพื่อเป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าเหล่านั้นสวดบทพระธรรม ที่ให้เกิดกำลังใจแก่ผู้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติ อย่างสุดความสามารถของตนต่อไป.

พุทธนวารหคุณบทที่ ๑ - ๔*

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ ในชุดพระพุทธคุณบรรยาย เป็นครั้งที่ ๒ แห่งภาควิชาขุขุชาในวันนั้นนั้น อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อ ว่าพุทธนวารหคุณบทที่ ๑ ถึงที่ ๔.

[บททวนคำบรรยายครั้งก่อนถึงหน้า ๕๔.]

ขอให้ท่านทั้งหลาย ทบทวนถึงการบรรยายในครั้งที่แล้วมา เพื่อความเข้าใจอันติดต่อกัน, ในครั้งที่แล้วมา เราได้พูดถึงถึงสิ่งที่เรียกว่าอารัมภกถา, เป็นการกล่าวถึงสิ่งที่เรียกกันว่า ภูมิหน้าภูมิหลังของพระพุทธองค์; เพื่อให้เราเข้าใจพระพุทธองค์ก่อน แล้วก็จะเป็นการง่ายที่จะรู้จักพระคุณของพระองค์.

* บรรยายครั้งที่ ๒ เมื่อ ๔ เมษายน ๒๕๒๐

สำหรับพระนามของพระองค์นั้นเป็นสามัญนามก็มี เป็นวิสามัญนามก็มี. คำว่า พุทธ คำว่าภควา เป็นต้น เป็นสามัญนาม เป็นคำชื่อที่เรียกบุคคลโดยประเภท. แต่คำว่า พระสิทธัตถะโกตมะ หรือพระสมณโคตม เป็นต้น เป็นวิสามัญนาม เป็นชื่อเฉพาะพระองค์ ท่าน ก็พระพุทธเจ้าพระองค์นี้; แล้วก็ยังมีคำแทนชื่อ เรียกพระพุทธเจ้าได้อีกมากมายหลายสิบชื่อ. นี้เราเรียกว่าไวพจน์ หรือเวจาณะ ตามธรรมคทาที่ว่า คำแต่ละคำนั้น มันมีคำแทนชื่อเรียกกันได้ไม่ว่าอะไร.

สำหรับพระอุปนิสัย ฟังศึกษาบารมี ๑๐ ประการเป็นต้น ซึ่งได้ทรงบำเพ็ญมาตลอดกาลอันยาวนาน; เมื่อเข้าใจแล้วก็ทราบพระอุปนิสัยได้ ว่าต้องเป็นตามพระบารมีนั้น ๆ.

สำหรับปุคคลลักษณะของพระองค์ ก็มีทางที่จะทราบได้ แม้ว่าเราไม่ทันจะเห็นพระองค์ด้วยตาของเราเอง. แต่เมื่อเราศึกษาพระคุณ มีวิสุทธิคุณ ปัญญาคุณ เมตตาคุณ เป็นต้น อย่างเข้าใจโดยละเอียดแล้ว เราก็ยังมอง ยังหลับตาแล้วมองเห็น. ฟังดูให้ดีๆ เราหลับตาแล้วเราก็มองเห็น ว่าพระองค์จะทรงมีปุคคลลักษณะ หรือปุคคลสภาพอย่างไรบ้าง; มันเป็นเรื่องที่ละเอียดอยู่ ฉะนั้นจะต้องทำโดยความไม่ประมาท จึงจะได้รับผลอันนี้.

ในที่สุด เราก็สังเคราะห์พระคุณของพระองค์ไว้ใน ๓ รูปแบบ ก็พระคุณที่มีเพื่อประโยชน์ หรือส่วนพระองค์ของพระองค์ นี้ประเภทหนึ่ง, แล้วพระคุณที่มีเพื่อประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง โดยเฉพาะก็แก่พวกเราพุทธบริษัท นี้ก็ประเภทหนึ่ง, แล้วก็ยังมีพระพุทธรูปที่เจือกันปนกันอยู่ ในระหว่างทั้ง ๒ ประเภทนั้น ก็ยังมีอยู่โดยรายละเอียด, ดังที่ได้บรรยายแล้วในการบรรยายครั้งก่อน.

[เริ่มการบรรยายตามหัวข้อครั้งนี้.]

ที่นี้ ในบัดนี้เราก็จะได้พิจารณากันต่อไป ถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกันอยู่ คือ การปฏิบัติที่เราจะต้องปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธรูปนั้น ๆ จึงขอให้ท่านฟังดู

ให้ตี ๆ ว่า เมื่อเราได้หยั่งทราบถึงสิ่งที่เขาเรียกกันสมัยนี้ ว่าภูมิหน้า ภูมิหลังอะไร ของพระองค์เพียงพอแล้ว รู้จักพระพุทธรองค์มากพอ ที่จะทราบถึงพระพุทธรคุณ.

ที่นี้ เราก็คจะได้ทำความเข้าใจกันเกี่ยวกับการปฏิบัติ ซึ่งเราจะพึงปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธรคุณนั้น ๆ เพื่อให้พระพุทธรคุณนั้น ๆ สำเร็จประโยชน์แก่เรา มาก ที่สุดเท่าที่จะมากได้. สำหรับเรื่องนี้จะแบ่งออกเป็นหัวข้อย่อย ๆ พอเป็นเครื่อง สังเกต คือ ทางสำเร็จประโยชน์เกี่ยวกับพระพุทธรคุณ.

ทางสำเร็จประโยชน์เกี่ยวกับพระพุทธรคุณนี้ จะแบ่งออกเป็น ๓ ประการด้วยกัน :—

ประการที่ ๑ ด้วยอำนาจแห่งความเชื่อ คือเรามีความเชื่อในพระองค์ ไม่ว่าจะเป็ความเชื่ออย่างสัจพัคตปรามาส หรือเป็ความเชื่ออย่างบัญญัติก็ตามใจ ย่อมเป็นเหตุให้ได้รับพระคุณได้ ด้วยกันทั้งนั้น. ในบาลีรัชคคสูตร ที่มีเรื่องราว กล่าวไว้ว่า เมื่อพวกเทวดาเขาเข้ารับประจันหน้ากับพวกอสูร เมื่อเขาขาลาดขึ้นมา เขาก็มองดูชายธงของเทวดาที่เป็นหัวหน้า แล้วเขาก็กล้าหาญคิกักขึ้นมาอีก แล้วก็ ีรบได้อีกต่อไป.

พระพุทธรเจ้าตรัสว่า เมื่อพุทธบริษัทเกิดความกลัว ความหวาดเสียว ความสะอุ้งขึ้นมา ก็ให้ระลึกถึงพระพุทธรคุณโดยนัย เป็นต้นว่า อดีปี โส ภควา อรหิ สมฺมาสมฺพุทฺโธ เป็นอาทิ; แล้วความสะอุ้งหวาดเสียวนั้นก็จกหายไป. นี้ ด้วยอำนาจแห่งความเชื่อ; แม้จะเป็นความเชื่อชนิดที่ไม่ประกอบไปด้วยเหตุผล ก็ยังทำให้ใจสบายได้. เหมือนกับที่สมัยนี้ เราก็มัวขวานพระเครื่อง เอาพระพุทธรูป

องค์เล็ก ๆ มาแขวนไว้ที่คอ มีความเชื่ออย่างเต็มที่ ว่าจักเป็นเครื่องคุ้มครอง หรือ
 อำนาจให้เกิดความสุขสวัสดิ์ มันก็ยังมีส่วนที่ทำให้สบายใจได้. นี่เป็นตัวอย่างที่ว่า
 เราปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธคุณ ด้วยอำนาจแห่งความเชื่อ.

สำหรับ ประการที่ ๒ ด้วยอำนาจความเห็นแจ้งด้วยปัญญา. นี่
 ไม่ยกเอาความเชื่อมาเป็นเบื้องหน้า แต่ยกเอาการเห็นแจ้งด้วยสติปัญญามาเป็น
 เบื้องหน้า. เห็นแจ้งในพระพุทธคุณนั้น ๆ แล้ว แต่มันก็หลีกไม่พ้นไปจากความ
 เชื่อ. นี่ยังต้องเชื่ออยู่นั่นเอง แต่เป็นความเชื่อคนละชนิด มันเลยเป็นความเชื่อ
 ที่สูงขึ้นไป และเป็นความเชื่อที่มีรากฐานมั่นคง ไม่อาจจะเปลี่ยนแปลงได้. ดังที่
 เรียกในพระบาลีว่า *อเวจฺจอุปัสสฺสา* ซึ่งเป็นศรัทธาของพระโศตบัน, หรือเป็น
 ศรัทธาที่เป็นองค์ประกอบของความเป็นพระโศตบัน. ความเชื่อนี้มาด้วยอำนาจ
 ของปัญญา หรือสัมมาทิฐิ, เป็นความเห็นแจ้งโดยประจักษ์, ความเชื่อนั้นก็ไม
 หวั่นไหว. ประโยชน์อันจะพึงได้จากความเชื่อชนิดนี้ ก็คือความเป็นพระอรหันต์บุคคล
 มันจึงสูงขึ้นไปกว่า ที่เพียงแต่ระลึกนึกถึงแล้วก็ได้หายกลัว.

สำหรับประการที่ ๓ นั้น สำเร็จได้ด้วยการปฏิบัติ ให้สมควรแก่
 การปฏิบัติ คือเราจะต้องปฏิบัติตามหลักแห่งพระพุทธคุณนั้น ให้สุดความสามารถ
 ของเรา ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้, แล้วเราก็จะได้รับพระพุทธคุณนั้น ๆ โดยสมบูรณ์
 เป็นข้อ ๆ ไป. นี้แหละเรียกว่า ทางสำเร็จในการที่จะเก็บเกี่ยว หรือกอบโกยเอา
 พระพุทธคุณ มาเพื่อเป็นประโยชน์แก่ตน.

ที่นี้ ก็อยากจะให้สังเกตต่อไป ในลักษณะที่เรียกว่าข้อที่ควรสังเกต ;
 ข้อที่ควรสังเกต นี้ก็เป็นเรื่องการเปรียบเทียบ ระหว่างสิ่งที่มีมันต่างกันอย่าง
 ตรงกันข้าม ก็อยากจะให้ทราบว่ :-

คู่ที่ ๑. พระพุทธคุณประเภทที่ปรากฏชัดเห็นง่าย ๆ ก็มี, พระพุทธคุณประเภทที่ไม่ปรากฏชัด เป็นเรื่องโดยอ้อม อย่างนี้ก็มี. บางทีเราก็ไม่ได้ตั้งใจจะระลึกนึกถึงพระพุทธคุณ; แต่เมื่อปฏิบัติอยู่โดยถูกต้อง พระพุทธคุณก็เกิดขึ้น และคุ้มครอง อย่างนี้ก็เรียกว่าโดยอ้อม.

คู่ที่ ๒. หรือจะดูกันว่า พระพุทธคุณที่บางคนเขากอบโกยเอาได้ ด้วยความมกมาย นี้ก็มีอยู่พวกหนึ่ง, แล้วอีกพวกหนึ่งก็กอบโกยเอาได้ ด้วยสติปัญญาอย่างยิ่ง. ฟังดูแล้วก็น่าเศร้า คือว่ากอบโกยเอาด้วยความมกมาย มันจะได้อะไรไป; ก็มันคงจะต้องเนื่องกันอยู่กับความมกมาย. แต่ว่าความมกมายบางอย่างบางประการนั้น อย่างน้อยก็ทำให้สบายใจได้ถึงที่สุด, หรือถึงกับช่วยให้ปลอดภัยได้ ในเมื่อเรื่องราวมันตรงกันเข้ากับความปลอดภัย. ฉะนั้นเราจึงไม่บໍ้ดทิ้งไปเสียทีเดียว ว่าการที่ถือพระพุทธคุณอย่างสืลัฟพัตตปรามาสนี่จะเป็นส่วนผิด มันไม่เป็นส่วนผิดสำหรับบุคคล.

เพราะเหตุใดจึงกล่าวอย่างนั้น? เพราะเหตุว่า ทำอย่างไรเสีย บุคคลก็ต้องมีสืลัฟพัตตปรามาสเป็นสมบัติดั้งเดิม เป็นมรดกตกทอดมา มันมีสืลัฟพัตตปรามาสอยู่อย่างนี้แล้ว จะไม่ให้เข้าเกี่ยวข้องกับพระพุทธคุณเสียอย่างไรได้; มันก็ได้. มันก็ต้องมีพระพุทธคุณในรูปแบบของสืลัฟพัตตปรามาสไปก่อนจนกว่าจะมีสติปัญญาเพียงพอ เป็นสัมมัปป์ปัญญา คือ บัญญาโดยชอบ. พระพุทธคุณนั้น ก็พ้นจากการถูกยึดถือเอาด้วยความมกมาย มาเป็นการถูกยึดถือเอาด้วยสติปัญญาอันแท้จริง.

เราก็พอจะเทียบกันได้ว่า พระพุทธคุณทั้ง ๒ อย่างนี้ ต่างกันอย่างตรงกันข้าม แม้ว่าจะได้ประโยชน์ด้วยกัน; ประโยชน์นั้น ๆ ก็ยังคงต่างกันอยู่นั้น

เอง. นี้เรียกว่า ข้อที่ควรสังเกตกันไว้บ้าง. อย่าง^๕ก็อย่างที่^๕จะสังเกตตามประสา
ของคนโง่ ที่ทำอะไรก็ทำหัวดี ๆ ไปเท่านั้นเอง; มันจึงไม่ค่อยรู้อะไรเพิ่มขึ้นให้ทัน
แก่เวลา ที่ว่า อิกไม่เท่าไรมันก็จะต้องตายไปด้วยกันทั้งนั้น.

คู่ที่ ๓ หรือว่า จะคู่อีกคู่หนึ่งก็ยังได้ว่า พระพุทฺธคุณของคนบางคน เป็น
ที่ตั้งเพื่อศรัทธาอันยังหัวนี้ไหว, แต่สำหรับบางคนนั้น เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาอัน
ไม่หัวนี้ไหว. ข้อนี้ก็ต้องเล็งถึงบุญชนกับพระอริยเจ้าอีกกันนั่นเอง. บุญชนบางคน
ก็มีศรัทธาในพระพุทธเจ้า; แต่ถ้ามีอะไรมากระทบกระทั่ง เช่น ลาก สักการะบาง
อย่างมายั่วชวน ก็เลยยึดถือเอาลากสักการะ เหวี่ยงพระพุทธคุณไว้เสียทางหนึ่งก่อน.
อย่างนี้เรียกว่า มีศรัทธาที่ยังคลอนแคลน, ยังหัวนี้ไหว, ยังไม่ตั้งมั่น. แล้วดู
ให้ดี มันก็ไม่ใช่ของใครที่ไหน; คือมันเป็นศรัทธาของบุญชนทั่วไป ที่ยังตก
อยู่ใต้อำนาจของกิเลสตัณหา; ฉะนั้นบางคราวจึงพ่ายแพ้แก่กิเลสตัณหา เหวี่ยงพระ
พุทฺธคุณไปเสียทางหนึ่งก่อน. ยกเอาประโยชน์ของกิเลสตัณหาหลงกันเสียสักพัก
หนึ่งก่อน. นี้เรียกว่าศรัทธาที่มันหัวนี้ไหว เป็นศรัทธาของบุญชนทั่วไป; ฉะนั้น
มันจึงเป็นเหตุให้เห็นชัด เป็นปัญจธรรมอย่างหนึ่ง ที่ทำให้สัตว์ทั้งหลายเห็น
ชัดอยู่ในวิภูฏสงสารนี้

ตัวอย่างเพียง ๓ คู่^๕นี้ก็พอแล้ว ที่ว่าจะเป็นข้อควรสังเกต เกี่ยวกับพระ-
พุทฺธคุณ ที่เนื่องกันอยู่กับการของเรา.

.....

ที่นี้ ก็อยากจะให้พิจารณาต่อไป ถึงสิ่งที่เรียกว่า ความเข้าใจผิดบาง
ประการ เป็นความเข้าใจผิดบางประการ ที่เนื่องกันอยู่กับการถือพระพุทธ พระ-

ธรรม พระสงฆ์, หรือการหวังที่จะได้จากพระคุณของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์.

เมื่อคุณโดยทั่วไป ก็พอจะเห็นได้โดยไม่ยาก ว่าคนเป็นอันมากนี้ต้องการจะได้อะไรจากพระคุณนั้น ๆ โดยไม่ต้องทำอะไรเลย. ขอให้พระพุทธเจ้าช่วย, ขอให้พระพุทธเจ้าคุ้มครองป้องกัน โดยที่ตัวไม่ต้องทำอะไรเลย. ขออย่างเดียว, หวังอย่างเดียว โดยที่ตัวไม่ทำอะไรเลย.

ท่านทั้งหลายลองคิดดูว่า มันเป็นการเอาเปรียบกันก็มากน้อย? แล้วท่านทั้งหลายเองนั่นแหละ กำลังทำอย่างนั้นอยู่หรือเปล่า? ได้แต่หวัง ได้แต่ร้องขอ ได้แต่อ่อนวอน ว่าให้ช่วยๆ แล้วก็ไม่ได้ทำอะไร; หรือ จะถือว่าการอ่อนวอนให้ช่วยนั้นเป็นการทำ, เป็นการกระทำที่มากอย่างยิ่งอยู่แล้ว. อย่างนี้ก็เรียกว่ามันเอาเปรียบมากเกินไปหรือจะเป็นการมงายอย่างยิ่งตัวก็ได้.

เอาละ, เป็นอันว่าลงทุนท่องอติปิ โส ๖ ทุกคืน ๆ อย่างนี้ก็เรียกว่ากระทำ อยู่ พยายามอยู่ ลงทุนอยู่; ท่องทุกคืน แต่ไม่รู้ว่าอะไร; ก็ขอให้คิดดูว่า มันเป็นอย่างไร ในเมื่อเทียบกับกับคนที่เขาทำอะไรทุกอย่าง ให้ตรงตามพระพุทธคุณ หรือตามพระพุทธประสงค์.

อย่างเอาพระพุทธรูปมาแขวนคอเฉย ๆ อย่างนั้นแหละ; แล้วก็หวังเต็มทีว่า จะทรงช่วยเหลือเต็มที, จะทรงคุ้มครองป้องกันเต็มที. อย่างนี้ มันจะได้อะไรบ้าง? ถ้าเปรียบกับบุคคลบางคนที่เขาปฏิบัติ ให้ตรงตามพระพุทธประสงค์ ทุกอย่างทุกประการ. โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เกี่ยวกับการละเว้นเสีย ซึ่งกายทุจริต

วจีทุจริต มโนทุจริตเป็นต้น ; แล้วประพาศุจริตโดยไตรทวารอย่างนี้ มันต่าง
กันก็มากน้อย? นี่เป็นตัวอย่างอันหนึ่ง แห่งความเข้าใจผิดบางประการ ที่บุคคล
ประพาศุจริตกระทำอยู่ ต่อสิ่งที่เรียกว่าพระพุทธรูปนั้น.

ในศาสนาคริสต์นิกาย หรือศาสนาอื่นที่เนื่องกัน เขามีบทบัญญัติไว้ว่า :
อย่าออกพระนามพระเป็นเจ้าเฉยๆ. การออกพระนามพระเป็นเจ้าเฉยๆ นี้ ปรับ
ให้เป็นบาป เข้าใจหรือไม่เข้าใจ? ลองคิดดู; จะออกชื่อพระพุทธรูปเจ้า หรือออก
ชื่อพระพุทธรูปคุณบทไหนเฉยๆ อย่างนี้ เขว่ามันไม่ถูกต้อง; มันต้องทำอะไรมาก
กว่านั้น คือต้องออกพระนามด้วยความรู้สึกในพระคุณอยู่โดยประจักษ์ มีการอุทิศ
มอภกายถวายชีวิตอย่างถึงที่สุด เพราะมีความแจ่มแจ้งอยู่ในพระพุทธรูปนั้น. ถ้า
ทำอย่างนี้ ไม่เรียกว่าออกชื่อเฉยๆ.

การออกชื่อเฉยๆ นี้ เขาจัดถึงกับว่ามันเป็นบาป; เราก็พอจะผ่อนผัน
ให้ได้ ว่าจะไม่ปรับถึงกับเป็นบาป. แต่จะพูดว่า มันยังใช้ไม่ได้, คือ มันยังไม่
พอสำหรับที่จะเรียกตัวเองว่าพุทธรูปบริษัท. แต่ที่จริงก็ไม่ใช่ว่า จะไม่มีประโยชน์
เสียเลย; **ออกชื่อเฉยๆ มันก็ยังมีประโยชน์ เพราะอย่างน้อยมัน แสดงว่า เขา
ยึดมั่นถือมั่นหมายมันอย่างยิ่ง ในพระพุทธรูป.**

อย่างพวกอาซิมที่นับถือพุทธศาสนาเขาออกชื่อพระพุทธรูปเจ้าอมิตาภะ วัน
หนึ่งหลายพันครั้ง. อาซิมคนที่เคร่งๆ เขาจะออกชื่อพระพุทธรูปเจ้าอมิตาภะว่า :
นโม อมิตอสุก; ว่าอย่างนี้เป็นพันๆ ครั้ง, ว่านมีสการพระพุทธรูปเจ้าอมิตาภะ.
นี่ก็เชื่อว่า ทำไปๆ นับได้ก็หมื่นก็แสนครั้ง แล้วก็รับประกันได้ อย่างแน่นอน
ทีเดียวว่า พอตบจิต ก็มีรถมารับวิญญาณของเขา ไปสู่สวรรค์ของพระพุทธรูปเจ้า

อมิตาภะ. อาชัมคนหนึ่งเขายืนยันว่า พอเจ็บนักเท่านั้นแหละ รถมารออยู่เหนือ
หลังคาแล้ว พอเขาตาย เขาก็ขึ้นรถนั้นไปหาพระพุทธเจ้าอมิตาภะ.

อย่างนี้อาตมาก็เห็นว่า **มันก็มีประโยชน์อยู่เหมือนกัน แม้แต่ออกชื่อ
เฉย ๆ** แต่เขาก็มีความเชื่อมั่นอย่างยิ่ง. ที่จริงถ้าไม่มีความรู้สึกอะไรอยู่สักอย่างหนึ่ง
ก็คงจะไม่ออกชื่อ; แต่ว่าออกชื่อเฉย ๆ เกินไป มันก็คุ้มมันน่าสงสารอยู่.

พุทธบริษัทไม่ควรจะพูดว่า : อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ
อย่างนกแก้วนกขุนทอง; ควรจะรู้สึกต่อความหมายนั้น ๆ ซึบซาบอาบเอิบอยู่ใน
จิตใจ. อย่างนี้เรียกว่า เราไม่เพียงแต่ต้องการให้ท่านช่วย ให้ท่านคุ้มครอง ให้
ท่านอะไรเฉยๆ; แต่เราปฏิบัติด้วย ปฏิบัติทางจิตใจก่อน, แล้วก็ออกมาทางวาจา
ว่าอย่างนั้น ๆ, แล้วก็มีการประพาศิกระทำให้ทางกายที่หลังให้สมบูรณ์ได้.

ที่นี้ ข้อที่อยากจะกล่าวเป็นพิเศษ ก็คือหลักปฏิบัติต่อพระพุทธคุณ **วิธี
ที่จะปฏิบัติต่อพระพุทธคุณ** นั้น ๆ ก็มีมาก, แล้วไม่จำเป็นจะต้องไปนึกถึงให้มัน
หมด มันละเอียดมากเกินไป ก็ไม่จำเป็น. เมื่อสำเร็จประโยชน์ได้อย่างไร หรือ
เพียงเท่าไร เอาเพียงเท่านั้นก็พอ. เท่าที่อาตมาสังเกตเห็น ก็อยากจะพูดว่า สัก
๗ ประการก็พอแล้ว.

ประการที่ ๑ ให้ศึกษาในพระพุทธคุณนั้น ๆ จนเข้าใจ และจนกระ-
ทั่งเกิดสิ่งที่เรียกว่าอเวจจำเป็นปัสสัธา. อเวจจำเป็นปัสสัธา คือ **ศรัทธาที่ตั้งมั่นไม่
อาจจะหวั่นไหวได้**; แม้อันตราย หรือความตาย หรือการชู้เชิญกรรโฆก การยั่ว
เย้าอะไรก็ตาม ไม่สามารถจะทำให้ศรัทธาของบุคคลนั้นหวั่นไหวได้. ขอให้เรา
ศึกษาเข้าใจในพระพุทธคุณ จนถึงกับเกิดอเวจจำเป็นปัสสัธาอย่างนี้.

ที่^๕ ประการที่ ๒ ก็ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ โดยหลักพระบาลีว่า *กาเลน กาลิ - ตลอดกาล โดยกาล*, คือตลอดเวลาที่ควรระลึก. เมื่อมีเวลาที่ควรระลึก แล้วก็ระลึกถึงตลอดเวลานั้น; อย่าง^๕นี้เรียกว่า *กาเลน กาลิ, ระลึกถึงพระพุทธรูปข้อนั้นๆ*, หรือข้อนั้นข้อเดียวก็ได้, *อยู่เป็นประจำ*. อย่าง^๕นี้, การทำอย่าง^๕นี้ มันเป็นการย้ำ หรือการกระทำซ้ำๆ ให้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้นไป ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นไป ควรจะทำอยู่เป็นปกติ.

ที่^๕ ประการที่ ๓ ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย ^๕นี้คือคำว่า *สรวณะ*. *สรวณะ* แปลว่า *ระลึกถึง เมื่อมีอันตรายเกิดขึ้นเฉพาะหน้า*. จิตจะสอดส่ายหาสิ่งที่เป็นที่พึ่ง นั้นแหละคือระลึกถึง เช่น ลูกเล็กๆ มีอันตรายเกิดขึ้นมันก็นึกถึงพ่อแม่ อย่างสุดชีวิตจิตใจ อย่าง^๕นี้เป็นต้น; เพราะว่าพ่อแม่เป็นสรวณะของเขา. ที่^๕เราพุทธรูปบริษัท เมื่อมีอันตรายมาถึงเข้าเฉพาะหน้า^๕นี้จะระลึกถึงอะไร? ก็เรียกว่าระลึกถึงพระพุทธรูป ในความหมายรวมกันทั้งหมด, หรือว่าเฉพาะข้อเฉพาะบทก็ได้, เพื่อจะเกิดความกล้าหาญขึ้นมาทันที; หรือเพื่อจะเกิดความแน่ใจขึ้นมาทันที.

ข้อ^๕นี้มันคล้ายๆ กับเรื่องในรัชคคสูตร ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น คือพวกเทวดาเขามองดูชายธงของหัวหน้า; แล้วเขาก็กล้าหาญ^๕ใจขึ้นมาทันทีเมื่อเขา^๕ชัชลาต. ที่^๕เราก็อชัชลาต ระลึกถึงพระพุทธรูป หรือพระธรรม หรือพระสงฆ์ อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้, ก็เรียกว่า ระลึกถึงคุณของพระองค์ เกิดความกล้าหาญในการต่อสู้, เกิดความแน่ใจในการที่จะกระทำ; อย่าง^๕นี้เรียกว่า ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย.

ประการที่ ๔ เรียกว่า น้อมนำพระคุณเข้ามาสู่ตน. การน้อมนำพระคุณเข้ามาสู่ตนนี้ พุคให้ซัดลงไปก็คือ กระทำตามท่าน; เหมือนที่เรา บัจจะเวกขณฺโอบุสถว่า **เราจักทำตามพระอรหันต์ในวันนี้**; อย่างนั้น ๆ ทำตามท่าน คือการน้อมนำพระคุณของท่านเข้ามาในตน. นี้ก็เห็นได้ว่า เป็นสิ่งที่ต้องกระทำ อยู่เป็นประจำ เรียกว่าเป็นการกระทำตามท่าน.

เท่าไรเรียกว่าเพียงพอ? ข้อนี้วัดได้ด้วยความรู้สึกอย่างหนึ่ง คือ รู้สึก เคารพตัวเองได้, คือเรารู้สึกแน่ใจ จนเคารพตัวเองได้ว่า ไม่ใช่คนหน้าไหว้ หลังหลอก; เป็นคนทำจริง เป็นคนทำเต็มที เป็นคนทำสมบูรณ์แล้ว, ทำตามท่าน จนเรามีพระคุณของท่านอยู่ในตัวเรา จนเราไหว้ตัวเองได้ ก็เป็นคำ จำกัดความที่เพียงพอ.

ประการที่ ๕ ตามท่านก่อน : ก่อนแต่จะทำ จะพูด จะคิด จะ ตัดสินใจอะไรลงไป ขอให้ถามท่านก่อน. ไปตามท่านที่ไหน? บางคนก็ยัง ไม่รู้ว่าจะไปตามท่านที่ไหน? เพราะเขาเป็นคนไม่สนใจหรือเหลวไหลเกินไป; ก็อยากจะพูดเสียให้ซัดลงไปว่า : **เมื่อจะทำ จะพูด จะคิด จะตัดสินใจอะไรนั้น ให้นึกถึงพระพุทธเจ้าก่อน**; แล้วก็พบว่า เรื่องนี้มันต้องอาศัยพระพุทธรูป ข้อไหน? และก็จะทูลถามท่านได้เลยว่า นี่จะอย่างไร? บางทีก็ตั้งปัญหาในรูป ที่ว่า ควรทำหรือไม่ควรทำ? บางทีก็ตั้งปัญหาในรูปว่า จะอย่างไร?

ให้จิตสำนึกในพระพุทธรูปอยู่สักครู่หนึ่งหรือขณะหนึ่งที่พอสมควร. มันก็จะได้คำตอบออกมาว่า เราจะควรทำหรือไม่ควรทำ? เราจะอย่างไร? เป็นต้น. อย่างนี้เรียกว่า จะทำอะไรให้ทูลถามพระพุทธรูปเจ้าก่อน : ก็อนึกถึงพระคุณของท่าน.

ที่ท่านมี ๆ มีอยู่อย่างไหน, แล้วมันจะตอบออกมาเองว่า เราควรจะทำอย่างไร จึงจะไม่เสียที่ที่เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า. นี้เรียกว่า มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ มีปัญญาสมบูรณ์.

แต่เราก็ไม่เคยทำอย่างนี้ อย่างว่าแต่อุบาสกอุบาสิกาเลย; แม้พวกพระ พวกเณรในวัดนี้ก็ยังไม่ทำอย่างนี้ ก็ไม่ถือหลักที่ว่า “ทำอะไรให้ทูลถามพระพุทธเจ้าก่อน” แล้วก็ทำไปตามอำนาจของโทสะเสียโดยมาก : โทสะที่เกิดมาจากโลภะ ที่ไม่ได้ตั้งใจก็มี, โทสะที่เกิดมาจากทิฏฐิมานะ คือโมหะนั้น อย่างนี้ก็มี, ไปทำตามอำนาจของโทสะเป็นต้น เสียก่อน. ไม่เคยทูลถามพระพุทธเจ้าว่า ข้อนี้ว่าอย่างไร? ข้อนี้จะต้องเป็นอย่างไร? ข้อนี้จะควรทำหรือไม่ควรทำ? หรือว่าควรทำอย่างไร? เป็นต้น.

ถ้าใครมีหลักชัดเจนลงไปว่า “ทำอะไรทูลถามพระพุทธเจ้าก่อน” แล้ว ก็จะได้ชื่อว่า เป็นผู้ที่เคารพอย่างยิ่ง แล้ว เต็มไปด้วยพระพุทธคุณ ที่คุ้มครองอย่างยิ่ง เช่นเดียวกัน.

ประการที่ ๖ อยากรจะเรียกว่า ต้องรู้จักละอาย (เมื่อมันบกพร่อง) เมื่อเราสะเพร่าผิดพลาดหรือบกพร่อง ก็ต้องละอายให้มาก. อย่าละอายนิดๆ เลย ละอายให้มาก. แต่เดี๋ยวนี้มันมีแต่จะบิตพลัวแก้ตัว; ยิ่งใครไปทักไปท้วง เข้าด้วยแล้ว มันก็ยังบิตพลัวและยังแก้ตัว. บางทีจะเอาตัวเข้าไป; ถ้าขึ้นทำอย่างนี้แล้ว ไม่มีวันที่จะพบกับพระคุณของพระพุทธเจ้า.

เมื่อทำผิดพลาดอะไรไปแล้ว ขอให้ละอาย, ละอายแล้วละอายอีก, ละอายแล้วละอายเล่า; ว่าเรามันเป็นสาวกของพระองค์น้อยเกินไปเสียแล้ว, เป็นพระน้อยเกินไปเสียแล้ว, เป็นณเตรน้อยเกินไปเสียแล้ว, เป็นอุบาสกน้อยเกินไปเสียแล้ว, เป็นอุบาสิกาน้อยเกินไปเสียแล้ว, อย่างนี้เป็นต้น.

อย่าถือลัทธิว่าช่างหวัมน. ในกรณีอย่างนี้ อย่าถือลัทธิว่าช่างหวัมน. อย่าถือเป็นอันขาดว่าช่างหวัมน; แต่จะต้องถือว่าเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง ไม่ใช่ของเล็กน้อย. นี่ต้องเอาใจใส่ที่สุด จะต้องแก้ไขให้ได้.

ที่นี้ประการสุดท้าย คือ ประการที่ ๗ ต้องทดสอบตัวเอง ในลักษณะที่เป็นการทดสอบ; เช่นการประเมินผลเป็นต้น. ทดสอบว่าเราทำถูกแล้วหรือยัง? เพียงพอแล้วหรือยัง? มีผลเกิดขึ้นหรือเปล่า? แล้วผลนั้นพอที่จะเรียกได้ว่า มันเป็นผลที่ควรจะได้ อย่างเต็มตามที่ควรจะได้.

ขอให้ตรวจสอบตัวเอง เกี่ยวกับพระคุณของพระพุทธองค์ ในลักษณะอย่างนี้อยู่ตามโอกาส จะทุกวันนี้ก็ได้. ถ้าไม่ไหว ก็ทุกสัปดาห์ก็ได้, ไม่ไหวทุกเดือนก็ได้; แต่ถ้าทุกปีมันก็จะนานเกินไป เพราะว่าเรามีเรื่องมาก. มันก็จะต้องหาโอกาสตามที่มีมันจะได้, และใช้โอกาสนั้น เป็นการสอบไล่ตัวเอง; เหมือนกับเป็นการกรอง. กรองว่ามันจะลอคไปได้หรือไม่? เครื่องกรองมันเป็นเครื่องมืออันหนึ่งที่จะกรองว่า อันนี้มันใช้ได้แล้ว มันลอคไปได้; ควรให้มันลอคไปได้. นี่เรามีการทดสอบอย่างที่เราเรียกว่า กรองตัวเองอยู่เสมอ.

เจ็ดประการนี้เป็นหลักปฏิบัติ ที่จะพึงใช้ต่อสิ่งที่เรียกว่าพระพุทธรูป
 ทุกๆ ประการ แล้วเป็นที่แน่นอน คือวางใจได้ ว่าเราจะได้รับพระพุทธรูปนั้น
 มาอย่างเต็มที่ สำหรับคุ้มครองเรา.

เอาละ เป็นอันว่าพวกกันที่ สำหรับสิ่งที่จะทำความเข้าใจกันในเบื้องต้น
 เพื่อประพาศปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธรูปทั้งหลาย.

.... ..

พุทธรูป ๙.

ต่อไปนี้จะพูดกันถึงตัวสิ่งที่เรียกว่าพระพุทธรูป. อาตมาได้กล่าวมา
 แล้วข้างต้น ว่าวันนี้จะพูดถึงสิ่งที่เรียกว่า พุทธรูป, คือพระคุณของ
 พระพุทธเจ้า ตามที่เราควรจะนำมา เป็นที่พึ่ง แล้วก็ ๙ ประการที่เขาเรียกกันว่า
 พระพุทธรูป ๙ นั้นเอง. เราเรียกเต็มๆตามภาษาเดิมๆนั้นว่า “พุทธรูป ๙”-
 — คุณที่ควรนำมาระลึกถึง ๙ ประการของพระพุทธเจ้า.

ทุกคนรู้จักแล้ว ว่าพระพุทธรูป ๙. แต่ในวันนี้จะเอามาพูดทั้ง ๙
 คงไม่ได้ คือเวลาไม่พอ; ฉะนั้นจึงจะพูดเพียงสัก ๔ หัวข้อข้างต้น แล้วก็ไล่ไป
 ตามลำดับของพระบาลีนั้นๆ ซึ่งท่านทั้งหลายก็เคยชินกันเป็นอย่างดีอยู่แล้ว ว่า :
**อิติปิ โส ภควา อรหํสมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชา จรณสมฺปนฺโน สุกโต โลกวิทู อนุตฺตโร
 ปุริสธมฺมสารถิ สตุถา เทวมนุสฺसानํ พุทฺโธ ภควา อิติ.**

พระบาลี^๕แสดงพระพุทฺธคุณ ๔ ประการ ภควาคำแรกนั้น ไม่ใช่เป็น บทแสดงพระพุทฺธคุณ ; เป็นบทที่แสดงถึงองค์พระพุทฺธเจ้า, คือ บุคคลที่เราจะนำมาพูดถึง, แล้วก็แสดงพระคุณของท่านด้วยคุณบทอีก ๔ บท นับตั้งแต่บทว่า อรหํ เป็นต้นไป จนถึงบทว่า ภควา เป็นบทสุดท้าย.

บทว่า อิติปิ โส ภควา.

ที่^๕นี้ ก็ไล่ไปตั้งแต่ต้น คือพระบาลีที่ว่า *อิติปิ โส ภควา* ขึ้น^๕ท่านทั้งหลายทำผิดอย่างไรบ้าง? อาตมาสังเกตเห็นว่า ท่านทั้งหลายก็ยังให้ความสนใจน้อยเกินไป; แม้ในการที่จะออกเสียงพระบาลี^๕นี้ให้ถูกต้อง. เพราะได้ยินอยู่เสมอว่า ท่านทั้งหลายได้เปล่งเสียงออกมาว่า “*อิติปิ โส ภควา*” เพียงเท่านั้นก็แสดงว่าถูกแล้ว มันหยาบเสียบางอย่างแล้ว. เพราะว่าพระบาลี^๕นี้มีอยู่ว่า อิติปิ แล้วก็ โส แล้วก็จึง ภควา. เราก็ต้องออกเสียงว่า *อิติปิ* แล้วก็ *โส ภควา*; ไปออกเสียงว่าอิติปิโส ภควา ก็แสดงความสะเพร่า ความไม่ละเอียดลออ ความไม่ตั้งใจจริง ซึ่งมันก็เป็นนิสัยที่จะหยาบที่จะสะเพร่าต่อไปอีก.

นี่พอเอ่ยขึ้นมาเพียงบทแรก ก็พบความบกพร่องหรือความสะเพร่าต่อพระบาลีที่เราจะใช้เป็นหลักของพระพุทฺธคุณ. ^๕นี้ *ควรจะระลึกด้วยจิตใจที่ละเอียดลออให้ถูกต้องทุกตัวอักษร*, กลับตาเห็นตัวอักษรเหล่านั้นได้ ก็ยังดี ไม่เสียหายอะไร.

อิติปิ แปลว่า *แม้เพราะเหตุนี้*, *โส-นั่น* *ภควา-พระผู้มีพระภาค*. กลับตาเห็นตัวหนังสือว่า : “*พระผู้มีพระภาคนั้น ทรงประกอบไปด้วยพระคุณ*

อย่างนั้น ๆ ที่จะกล่าวต่อไป” . **อติปิ**—**แม่ด้วยเหตุนี้**, คือว่าแม่ด้วยเหตุนี้, เหตุที่จะกล่าวต่อไปนี้ : **พระผู้มีพระภาคนี้** ได้ทรงพระนามว่า **อรหิ** เป็นต้น, และทรงพระนามว่า **สมุมาสมพุทโธ** เป็นต้น.

คำว่า **อติปิ** นั้น มีความหมายมาก คือ ทำความไปถึงความรู้สึกในใจของเรา ที่เรารู้สึกอยู่ว่า เพราะเหตุใดบ้าง? เพราะเหตุอะไรบ้าง? พระผู้มีพระภาคนี้จึงได้ทรงพระนามว่าพระอรหันต์, หรือได้ทรงพระนามว่าสมุมาสมพุทโธ.

ข้อนี้ไม่มีใครช่วยได้ เราต้องศึกษา เราต้องระลึกรู้คิดนึก. ต้องทำความเข้าใจ จนรู้ประจักษ์แก่ใจของเราว่า : เพราะเหตุไรพระองค์จึงได้ทรงพระนามว่า อรหันต์? ตั้งปัญหาขึ้นถามตัวเองก่อนว่า : เพราะเหตุไร พระองค์จึงได้ทรงพระนามว่าอรหันต์? ก็คิดไปซิ, ก็ใคร่ครวญไปซิ, ถ้าว่าคิดไม่ออก เพราะไม่เคยศึกษาเสียเลย; ก็ไปไต่ถาม ใครรู้ก็ไปไต่ถามคนนั้นว่า : เพราะเหตุไรนะ พระผู้มีพระภาคของเรา จึงได้ทรงพระนามว่าพระอรหันต์, หรือพระอรหันต์? เขาก็คงจะบอกให้. ถามคนนั้นที่, ถามคนโน้นที่, นาน ๆ เข้ามันก็มีความรู้เพียงพอ ว่า เพราะเหตุใดพระผู้มีพระภาคนี้ จึงได้ทรงพระนามว่าพระอรหันต์.

ที่นี้ เราก็เอามาทำในใจ อย่างที่เรียกว่าระลึกรู้ถึงพระคุณ **อติปิ โส ภควา อรหิ** ว่าเพราะเหตุอย่างนั้น ๆ ๆ ๆ ที่เรารู้แล้ว; พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น จึงได้ทรงพระนามว่าพระอรหันต์.

บทถัดไปก็เหมือนกันอีก ก็ไปศึกษาจนรู้ว่า **สมุมาสมพุทโธ** มันเกี่ยวเนื่องกันกับอะไร? จนรู้ประจักษ์แก่ใจ แล้วจึงจะมาสวดพระพุทธคุณ หรือระลึกรู้ถึง

พระคุณว่า อิติปิ โส ภควา สมฺมาสมฺพุทฺโธ - แม้เพราะเหตุอย่างนี้ๆๆที่เดียว พระผู้มีพระภาคนั้น จึงได้ทรงพระนามว่า สัมมาสัมพุทฺโธ. ก็ได้ไปที่ละบท ๆ จนครบ ๔ บท แล้วมารวบทที่เดียวทั้ง ๔ บท ก็ว่า อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชชาจรณสมฺปนฺโน เรื่อยไป จนครบทั้ง ๔ บท. ^{นี้คือคำอธิบายสำหรับบทแรกที่ว่า อิติปิ โส ภควา}

ที่^{นี้} บทต่อไปก็คือ อรหํ แล้วก็บทต่อไปว่า สมฺมาสมฺพุทฺโธ บทต่อไปก็ว่า วิชชาจรณสมฺปนฺโน บทต่อไปก็ว่า สุกโต ^{วันนี้เราพูดกันแต่เพียงสัก ๔ บทก็พอ} อิทมา จึงกำหนดไว้ว่าวันนี้เราจะพูดกันแต่เพียงบทที่ ๑ ถึง บทที่ ๔ แห่งพุทธนวารหคุณ เอละเริ่มพูดบทที่ ๑ กันเสียที.

บทที่ ๑ อรหํ.

พระคุณบทหนึ่ง อรหํ บทนี้แปลว่า เป็นพระอรหันต์ ^{ก็ตั้งบัญญัติตาม}ตัวเองอยู่ในใจว่า เป็นอย่างไร? ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น? แล้วก็ว่าไป. ^{นี้}อิทมาก็จะได้ยกเอาหัวข้อ ที่อาจจะใช้เป็นที่ตั้งแห่งการศึกษา การพิจารณา หรือการน้อมระลึกในจิตใจ ไปตามลำดับ.

คำว่า อรหํ แปลว่า ^{พระอรหันต์} คำนี้มีความหมายหลายอย่าง เอาความหมายตามตัวหนังสือ ที่เห็นได้ง่ายๆ ก็จะได้สัก ๒ อย่าง :- ^{นัยที่ ๑} อรหะ แปลว่า สมควร. ^{ที่นี้} รหะ + ^{อันตะ} เข้าไป เป็น อรหันตะ ^{นี้ก็ต้องแปลว่า}สมควรที่สุด ^{ผู้ที่เป็นพระอรหันต์} คือ ผู้ที่สมควรหรือสมควรที่สุด.

ก็มีบัญญัติขึ้นมาว่า : สมควรอะไร? คำตอบที่แรก ก็ตอบได้อย่างกำปั้นทุบดินว่า สมควรแก่การเป็นมนุษย์ที่สุด, เป็นนรชน ^{คือเป็นคนแท้,}

คือเป็นมนุษย์ที่แท้ ที่ควรแก่นามว่ามนุษย์ถึงที่สุด; อย่างนี้ก็ยังได้. **อรรถ**
 แปลว่า *ควร*, *อรหันตะ* แปลว่า *ควรถึงที่สุด* แก่การที่จะเรียกว่ามนุษย์.

แล้วขยายความต่อไปว่า สมควรที่สุด ที่จะควรเคารพนับถือบูชา,
 สมควรที่สุดที่จะได้รับเครื่องสักการบูชา อันบุคคลนำมาบูชา. นี่สมควรอย่างนี้
 มีความหมายหลายชั้นหลายระดับ, กระทั่งจะสรุปรวบรัดว่า สมควรที่สุดที่จะ
 ปรีนิพพาน นี้ อรหันต์ แปลว่าสมควรอย่างนี้.

ที่นี้ คำคำนี้ยังเปลอย่างอื่นได้อีก **นัยที่ ๒** คือแปลว่า *ไกล*, **อรรถ** นี้
 แปลว่า *ไกล* ก็ได้, *ไกล* จากกิเลส *ไกลจากความทุกข์* หรือหมดจากกิเลส, หรือ
หมดจากความทุกข์. นี้อยู่ในความหมายของคำว่าไกล เพราะไกลก็คือหมดไม่มีเหลือ.
 ฉะนั้นท่านหมดกิเลสความเศร้าหมอง โดยประการทั้งปวง; ตั้งนั้นท่านจึงไกล
 หรือหมดจากความทุกข์ ซึ่งเป็นผลของกิเลสนั้น ๆ โดยประการทั้งปวงด้วย. นี้
 เรียกว่าไกล; **นัยที่ ๑** ว่าสมควร, **นัยที่ ๒** ว่าไกล.

นัยที่ ๓ จะเรียกว่า *บริสุทธิ์* ให้มีความหมายแปลออกไปจากหมดกิเลส
 หรือหมดทุกข์ก็มีความหมายว่า *บริสุทธิ์* คือสะอาด. ควรจะถือเอาคำนี้เป็นคำหลัก
 ก็คำบริสุทธิ์นี้เป็นคำหลัก สำหรับคำว่าพระอรหันต์ บริสุทธิ์โดยธรรมชาติ ตาม
 ธรรมชาติ; ไม่มีอะไรมาเจือปนให้เป็นมลทิน ไม่มีมลทิน. ท่านเป็นผู้ไม่มีมลทิน
 ก็คือไม่มีความลับ ไม่มีความชั่ว, ไม่มีแ่งปมอะไรที่ไหน สำหรับที่จะติดเียนท่านได้;
 อย่างนี้เรียกว่าบริสุทธิ์.

ที่นี้ **นัยที่ ๔** ก็อยากจะพูดว่า เป็นผู้หักเสียซึ่ง *วัฏฏะ* : *วัฏฏะ* แปลว่า
วงกลม บางทีก็ *เรียกเต็ม ๆ ว่าวัฏฏสงสาร* - ความหมุนเวียนแห่งวงกลม. ถ้ายังเป็น

วงกลมอยู่ได้ มันก็หมุนไปได้; แต่ท่านหักเสียให้มันบู้บู้ไม่กลม มันก็หมุนไปไม่ได้ พระอรหันต์เป็นผู้หักเสียซึ่งวัฏฏะ ทำให้วัฏฏะหมุนไปไม่ได้.

สำหรับสิ่งที่เรียกว่าวัฏฏะนั้น เขาถือกันเป็นหลักทั่วไปในการอธิบายว่าประกอบอยู่ด้วยส่วน ๓ ส่วน เพื่อเป็น กง ของมัน. กง คือ *วงรอบนอก* แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน : เรียกว่า *กิเลสวัฏฏ์* *กัมมวัฏฏ์* *วิปากวัฏฏ์*.

กงที่หนึ่ง เรียกว่า *กิเลสวัฏฏ์* ได้แก่กิเลสที่เป็นเหตุให้ทำกรรม. *กงที่สอง* ก็คือ *กรรม อันเนื่องมาจากกิเลส*, *กงที่สาม* ก็คือ *วิปาก* หรือ *ผลกรรม* ที่เนื่องมาจาก*การกระทำกรรมนั้น*; แล้ววิปากนั้นก็ก่อกิเลสในรูปใหม่—มันก็เกิดกิเลสใหม่—ทำกรรมใหม่, มีวิปากใหม่—ก่อกิเลสใหม่—ทำกรรมใหม่, มีวิปากใหม่ ฯลฯ ก็เรียกว่าเป็นวงกลมแห่งวัฏฏะ. นี้เรียกว่าวัฏฏะ เป็นวงกลมที่ประกอบอยู่ด้วย กง คือกงของล้อ ประกอบอยู่เป็นส่วนหนึ่งของวงกลม.

ที่นี้ยังมีที่เขาเรียกว่า *กำ* คือ *ชี้กำ* *ชี้กำ* ของวัฏฏะนั้น ระบุไปยังวิชา *ตัณหา* *อุปาทาน* แล้วก็ *กรรม* อีกเหมือนกัน.

นี้กล่าวตามที่ท่านถือเป็นหลักกันอยู่ทั่วไป; *วัฏฏะ* นั้น ประกอบอยู่ด้วย *กิเลส* *กรรม* และ *วิปาก* เป็น *กง*; มี *วิชา* *ตัณหา* *อุปาทาน* *กรรม* นี้เป็น *ชี้กำ*. ถ้ามันยังคุมกันอยู่ได้ในรูปนี้แล้ว มันยังเป็นวงกลมที่หมุนอยู่เรื่อยไปในภาวะของความเป็นสัตว์ คือนามรูปที่ประกอบอยู่ด้วย *กิเลส* ก็เรียกว่ามีวัฏฏะ.

ที่นี้ *พระอรหันต์* ท่านหักเสียซึ่งวัฏฏะ. คำว่า “*หัก*” นี้เป็นภาพพจน์, เป็นคำพูดที่แสดงความหมายด้วยอุปมา; ดังนั้นจึงใช้คำว่า “*หักเสียซึ่งวัฏฏะ*”.

ท่านทำลายกิเลสเสียได้ ก็เป็นอันไม่กลม, วงล้อก็ไม่กลม; หรือว่าทำลายกิเลสเสียได้ กรรมก็ไม่มี, วิชากรรมก็ไม่มี; มันก็เลยหมุนไม่ได้. นี่พระอรหันต์หรือพระอรหันต์ แล้วแต่จะเรียก คือบุคคลที่ทำลายวิภวัญญะเสียได้ อย่างน้อยก็ ๔ ความหมาย ที่แสดงถึงพระคุณของท่าน ในฐานะที่เป็นพระอรหันต์.

นี่เราก็คงจะให้ชัดเจนไปอีกหน่อย ถึงคุณธรรมอันอื่นที่มันเนื่องกันอยู่ด้วย เช่นว่า พระคุณที่มีความหมายว่าเป็นผู้สมควร; มันก็ให้เกิดผลสืบเนื่องกันไป ถึงความสมควรที่ท่านจะทำอะไรทุกอย่างที่ควรจะทำ, กระทบกระทั่งที่เคารพนับถือสักการะของพวกเขา.

หรือพระคุณของท่านที่เรียกว่า โกล หรือ หมดจากกิเลส มันก็เป็นเหตุให้หมดความทุกข์ มันก็เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส. เรามันระทมทุกข์อยู่; พอเห็นหรือรู้เรื่องคนที่หมดความทุกข์ เราก็ตนใจและเข้าไปหา, เข้าไปฟังคำแนะนำสั่งสอนเพื่อจะปฏิบัติ. นี่คุณอันหนึ่งของท่าน มันก็เลยกลอดคุณอันนี้ของเรา หรือสำหรับเราออกมา.

หรือว่าเมื่อท่าน ประกอบไปด้วยบริสุทธิคุณ ก็มีความบริสุทธิ์แล้ว; ท่านก็เป็นผู้สมควรอย่างยิ่ง สามารถอย่างยิ่ง เหมาะสมอย่างยิ่ง ที่จะสอนผู้อื่น. คนที่ไม่บริสุทธิ์แล้วไปสอนผู้อื่น ท่านว่าเป็นบัณฑิตสกปรก, เป็นคนสกปรก เพราะตัวเองทำไม่ได้แล้วสอนผู้อื่น. เมื่อท่านบริสุทธิ์แล้ว ท่านก็เหมาะหรือสมควรที่จะสอนผู้อื่น, ก็ไม่เป็นบัณฑิตสกปรกนั่นเอง.

หรือจะมองไปยังคุณชื่อที่เรียกว่า หักเสียได้ซึ่งวิภวัญญะนี้ ถ้าท่านหักเสียได้ซึ่งวิภวัญญะ มันก็หยุด. ท่านก็เป็นบุคคลที่หยุด; อย่างที่ท่านทรงออกแถงคุณิมาลว่า “ฉันหยุดแล้วแกไม่หยุด” นี่เพราะท่านหักเสียได้ซึ่งวิภวัญญะ วงล้อนี้มันไม่หมุน; เพราะฉะนั้น “ฉันหยุดแล้วแกมันไม่หยุด” หักเสียได้ซึ่งวิภวัญญะมันก็หยุด; หยุดมันก็เย็น เย็นมันก็เย็น, มันคงยังเย็น. จะพูดอีกก็คำก็ได้ มันเนื่อง ๆ กันไป พอหยุดมันไม่วิ่งไม่หมุน มันก็เย็นคือไม่ร้อน, แล้วมันก็ยังเย็นคือสิ่งที่ คงที่ตายตัว ยังเย็น เป็นต้น เพราะหักเสียได้ซึ่งวิภวัญญะ.

นี่คือคำว่า อรหิ เป็นชื่อของพระคุณข้อที่ ๑ ซึ่งใช้แก่พระพุทธเจ้า เราจะตั้งรู้จักให้ดี เป็นข้อแรก.

สรุปความ ของพระคุณข้อนี้ ซึ่งมีนัยต่าง ๆ กันนั้น ได้ความ เป็นคำสั้น ๆ คำเดียวว่า สะอาด, สะอาดก็พอแล้ว สำหรับคำว่าพระอรหัง แปลว่า สะอาด.

ทำไมจึงชอบกำหนดหลักเกณฑ์อย่างนี้? อาตมานั้นมันเป็นคนบ้า ๆ บอ ๆ อย่างไม่รู้ไม่ทราบอยู่อย่างหนึ่งว่า อยากจะสรุปอะไรให้มันสั้น ให้มันง่าย ท่องง่าย ให้มันสั้น; ฉะนั้นจึงสรุปพระคุณของพระอรหันต์ ลงในคำคำเดียวว่า สะอาด. สะอาดก็ปราศจากทุกข์ ก็ไม่วุ่นวาย ไม่ยุ่งเหยิง ไม่สกปรก ไม่ทุกอย่างแหละ.

คำว่า สะอาด สำหรับพระอรหันต์^{นี้} ขอให้จำไว้ก่อน เคี้ยวมันก็จะไปเข้าชุกกับคำว่า "ฉลาด" สำหรับคำว่า สมุมาสมพุทฺโธ, แล้วมันจะไปเข้าชุกกับคำว่า สามารถ ของคำว่า วิชฺชาจรณสมปนฺโน, แล้วมันจะไปเข้าชุกกับคำว่า ถึงขนาด ของคำว่า สุกโต; เดี่ยวจะว่าให้ฟัง. ในที่นี้ถือเอาคำว่า สะอาดกันก่อน สำหรับคำว่าพระอรหัง หรือพระอรหันต์.

ที่^{นี้} ขอนอกเรื่องหน่อยเกี่ยวกับคำว่าพระอรหันต์^{นี้} ให้ระลึกถึงอยู่เสมอว่า **พระพุทธองค์ได้ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย! ถ้าภิกษุเหล่านั้นจะพึงเป็นอยู่โดยชอบไซ้โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์"** นี่ก็ความหวังอย่างยิ่ง ความหวังที่น่าชื่นใจอย่างใหญ่หลวง; โดยที่พระองค์ตรัสว่า **ถ้าพวกเธออยู่กันโดยชอบไซ้**

โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์. ฉะนั้นการที่เราหวังที่จะมีพระอรหันต์ จะพบพระอรหันต์จะได้รับพระคุณจากพระอรหันต์นั้น มันเป็นเรื่องที่มีเหตุผลไม่เลื่อนลอย.

สรุปความก็ว่า ควรจะถือว่า พระอรหันต์นี้เป็นของคู่กันกับโลก จะไม่พ้นไปจากโลก จะไม่หมดไปจากโลก “ในเมื่อยังมีการเป็นอยู่ชอบ คือการประพฤติชอบอยู่”

นี่คือคำอธิบายเกี่ยวกับคำว่า *อรัญ* ซึ่งเป็นพระพุทธคุณข้อที่ ๑. อย่างไรก็ดี ควรจะทราบว่า อรัญ หรือ อรัญต์ นี้มีอยู่เป็นอยู่ ๒ ชนิด หรือ ๒ ชั้น ถ้าอรัญต์สัมมาสัมพุทธโธ หมายถึงพระพุทธเจ้า; ถ้าอรัญต์ ชีณาสโว หมายถึง พระอรหันต์สาวกทั่วไป; มีอยู่ ๒ พระอรหันต์. ในที่สุด ก็จะสรุปความช่วยเหลือง่าย ๆ เป็นคำกลอนว่า :—

ไอ้พระองค์ ทรงเป็นพระ อรัญต์
เพราะประทาน กิเลส— สวะหาย
เหตุแห่งทุกข์ ไหลลับ ไม่กลับกลาย
ทุกข์จึงวาย คายไป ไม่กลับคืน.

กิเลสตัวนี้ ถูกขจัด ทลายลง
วัฏฏ์ทั้งวง หักกระจาย ไม่อาจสิ้น
หมุนต่อไป จึงได้ หยุดเย็นเย็น
ควรชมชื่น ว่าท่านรอด เป็นยอดคน.

ยอดมนุษย์ สูงสุด ด้วยคุณธรรม
อยู่เหนือกรรม เหนือเหตุ และเหนือผล
ถึงความว่าง ห่างพ้นทั่ว จากตัวตน
นิรมล นิรทุกข์ วิมุกต์มवल.

เป็นคำกลอนช่วยจำ บางคำจะต้องอธิบาย สำหรับบางคน คำว่า “**เพราะ
ประหानกิเลส - สวะหาย**” ประหาน ^๕ตัวนั้น หนูสะกด ไม่ใช่ ร เรือ สะกด
แปลว่าละ, **ละกิเลสและอาสวะหมดสิ้น.**

คำว่า “**อยู่เหนือกรรม เหนือเหตุ เหนือผล**” ^๕นี้เป็นหลักทั่วไปใน
พระพุทธศาสนา. **เหนือกรรม** ก็คือว่า **ไม่ทำกรรมอีกต่อไป**; กรรมที่ทำแล้ว
ก็ยกเลิก. ^๕นี้เรียกว่าอยู่เหนือกรรม. **เหนือเหตุ** นั้นหมายความว่า **อะไรปรุงแต่ง
ไม่ได้.** ^๕ที่ว่า **เหนือผล** นั้น ก็คือ **ไม่ต้องรับผลของอะไร.**

นิรมล แปลว่า **ไม่มีมลทิน,** **นิรทุกข์** หมายความว่า **ไม่มีทุกข์,**
วิมุกคีมวล วิมุกตะ คือ วิมุตตะ, **วิมุกตมวล** นี้ก็แปลว่า **หลุดพ้นแล้วโดยประการ
ทั้งปวง.**

ที่^๕นี้ก็ตามถึง **วิธีที่จะต้องปฏิบัติ ๗ ประการ** โดยหลักที่กล่าวมาแล้ว จะ
ขออธิบายพอเป็นตัวอย่างเท่านั้น ; เพราะได้ให้หลักเกณฑ์ไว้อย่างเพียงพอแล้ว ;
แต่กลัวว่าจะยังไม่เข้าใจ ก็ต้องให้ตัวอย่าง :—

อย่างคุณบทแรก คือพระอรหันต์ หรือความเป็นพระอรหันต์^๕

ข้อที่ ๑ จะต้องศึกษาให้เข้าใจ จนเกิดความศรัทธา ในสิ่งที่เรา
เรียกกันว่าพระอรหันต์.

ข้อที่ ๒ ระลึกถึง พระอรหันต์ เป็นประจำอยู่ตลอดเวลา ธรรมเนียม
เก่าๆเมื่อนี้ เขาจะตะโกนใส่หู คนที่กำลังจะตายจะจับจิตอยู่แล้วนั้น ว่า อรหันต์
อย่าลืม, อรหันต์ อย่าลืม. ถ้าเราระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ก็ไม่ต้องมีใครมาบอก.

ข้อที่ ๓ ที่ว่า ระวังถึงเมื่อมีอันตรายนั้น ขอให้ระวังถึงพระอรหันต์ ในฐานะที่อยู่เหนือปัญหา โดยประการทั้งปวง : เหนืออันตราย เหนืออะไรหมด นึกถึงพระอรหันต์อย่างถูกต้อง ก็หมดความกลัว หมดความโลเล หรือความลังเล ในจิตใจ.

ข้อที่ ๔ ว่า ทำตามท่าน น้อมนำคุณของท่านเข้ามาสู่ตัวนี้ ก็ตั้งสัจจาธิษฐานที่จะยึดถือความจริง ความตรง ความบริสุทธิ์ ของพระอรหันต์นี้แหละ เป็นหลัก. แม้แต่เด็ก ๆ เขาก็ยังสอนให้ถือว่า เสียชีวิตอย่าเสียสัตย์, เสียชีวิตอย่าเสียสัตย์ มันก็เป็นคุณบทอันหนึ่งของพระอรหันต์ด้วยเหมือนกัน. นึกคนโต ๆ ก็เอามาถือได้ “เสียชีวิตแต่อย่าเสียธรรมะเลย”. *ยอมเสียชีวิตดีกว่า ที่จะต้องเสียธรรมะไป.* ธรรมะนี้ก็คือพระคุณของพระอรหันต์, *คุณธรรมของพระอรหันต์นี้ อย่าได้เสียไปเลย แม้ว่าเราจะต้องเสียชีวิต.*

ข้อที่ ๕ ที่ว่า ทำอะไรตามท่านเสียก่อน นี้ ถ้ามันเกิดปัญหาขึ้นมา ก็ให้นึกถึงพระอรหันต์ หรือคุณของพระอรหันต์ ให้เต็มอยู่ในใจเสียก่อน แล้ว คำตอบที่ถูกต้องมันจะดังออกมาเอง ตอบออกมาเอง จากจิตใจชนิดนั้น ผัวเมียจะหย่ากัน ลองถามพระอรหันต์ดูก่อน ทำให้คุณธรรมของพระอรหันต์มาเต็มอยู่ในใจก่อน เทียบมันก็จะตอบได้เองว่า สมควรจะหย่ากันหรือไม่ควรจะหย่ากัน.

เรื่องจะหย่ากันนี้ มันเป็นเรื่องบ้านของกิเลสทั้งนั้นแหละ ไม่ใช่เรื่องความรู้สึก ผิดชอบชั่วดีอะไร หรือถ้า มันยังแต่งงานกันมาด้วยกิเลส แล้วมันก็ยังง่ายเหลือเกินที่จะหย่ากันด้วยกิเลส ไม่ได้คิดว่า ความเป็นสามีภรรยาทั้งนี้ เพื่อจะสืบอายุของการปฏิบัติธรรมะไว้ในโลกนี้ เป็นต้น เหมือนกฎหมายที่เกี่ยวกับการหย่าร้างนี้ ออกมามากขึ้น เพิ่มชั้นละเอียดถี่ถ้วนแล้วในโลกนี้ยังมีคนหย่าร้างกันมากขึ้น สมน้ำหน้ามันที่เกี่ยว สมน้ำหน้ามันที่นอกกฎหมาย

ชนิดนั้นมา แต่ถ้ามาระลึกถึงคุณธรรมของพระอรหันต์ หรือของศาสนา ที่เขาให้ความหมายไว้ว่า แต่งงานสมรสเพื่ออะไรแล้ว มันก็หย่ากันไม่ค่อยลง หรือไม่อาจจะหย่ากันเลย ซึ่งพวกคริสเตียนทำให้ดี เพราะเขามีบทบัญญัติไว้ในพระคัมภีร์เกี่ยวกับการสมรสหรือการหย่าร้าง ศาสนาอิสลามก็ไม่หยอกในเรื่องนี้ เพราะว่ามีรู้ความหมายอันแท้จริงของการกระทำนั้น ๆ ว่าทำไม? ทำเพื่ออะไร? จนมีจิตใจประกอบไปด้วยคุณธรรมเสียก่อน แล้วก็ตอบปัญหาตัวเอง.

นี่อาตมาพูดนอกเรื่องออกไป แต่มันจำเป็นที่จะต้องยกตัวอย่างให้ดูว่า แม้แต่เรื่องโลก ๆ แท้ ๆ นี้โลกของชาวบ้านแท้ ๆ ก็ยังพาดพิงถึงเรื่องของพระอรหันต์. ถ้าหากว่าเอาพระคุณของพระอรหันต์เข้ามากำกับอยู่แล้ว โลกนี้ก็จะเป็นโลกที่น่าดู.

ข้อที่ ๖ ที่ว่า ละอายเมื่อบอกพร่อง ก็เพราะว่าเรามันเป็นสาวกของพระอรหันต์น้อยเกินไปเสียแล้ว ที่มาทำอยู่อย่างนี้, ที่มาทำในสิ่งที่ไม่น่ากระทำอย่างนี้. ทุกคราวที่กระทำสิ่งที่ไม่น่ากระทำแล้วก็ระลึกรู้ให้ได้อย่างนี้.

ข้อที่ ๗ ตรวจสอบคุณของพระอรหันต์ที่เรายึดถืออยู่เป็นหลักนั้น ว่ามีความอ่อนแอคลอนแคลนในจิตใจของเราอย่างไร. รมัถระวังอยู่ตามเวลาตามโอกาส เหมือนกับคนเลี้ยงควายนี้; เดียวก็ต้องไปดูควาย, เดียวก็ต้องไปดูคอกควาย, กลางคืนก็ต้องไปดูควาย, ก็ต้องไปตรวจสอบดูอยู่ตามโอกาส. คนเลี้ยงหมูก็เป็นอย่างนั้น, คนเลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่ก็เป็นอย่างนั้น, หรือคนทำอะไรก็ตามเถอะ มันจะต้องคอยตรวจสอบความถูกต้องของสิ่งนั้น ๆ อยู่ ตามโอกาสนั้น ๆ เสมอ.

เดี๋ยวนี้ เราเลี้ยงคุณของพระอรหันต์เอาไว้ ก็ต้องตรวจสอบในลักษณะนั้นแหละ อย่างเดียวกัน อย่าให้มันพลั้งพลาดได้. แม้จะปลุกต้นไม้สักต้นหนึ่ง

มันก็ต้องไปคู่ม้อยๆ เผลอมันก็ตาย. นี่การตรวจสอบให้รอบคอบ ระมัดระวัง ทั้งข้างหน้าข้างหลังอยู่อย่างนี้ ก็เป็นการดีที่สุด.

....

บทที่ ๒ สมมาสมพุทฺโธ.

เอ้า, ที่นี้ก็มาถึง พระคุณบทที่ ๒ ก็บอกว่า สมมาสมพุทฺโธ แปลว่า ตรัสรู้ชอบ พร้อมด้วยพระองค์เอง. *สมมา* แปลว่า *ชอบ* หรือ *ถูกต้อง*. คำว่า *สัง* หรือ *สัม* นั้นนะ แปลว่า *พร้อม* หรือ *ครบถ้วน* หรือ *เอง*, *สัมมาสัมพุทฺโธ* แปลว่า *รู้พร้อมโดยชอบเอง*.

ที่นี้เป็นคุณบทที่ ๒ ของพระพุทธเจ้า พุคกันโดยเนื้อความ ว่าเพราะเหตุไรจึงได้ทรงพระนามว่าสัมมาสัมพุทฺโธ? แล้วก็จะได้ตอบได้ว่า เพราะเหตุอย่างนี้ ๆ ๆ ท่านจึงทรงพระนาม ว่าสัมมาสัมพุทฺโธ, เป็นสัมมาสัมพุทฺธะ, เพราะว่า *ตรัสรู้โดยชอบเอง* ตรัสรู้ *ตรัสรู้ครบถ้วน* จะถือว่าโดยชอบนี้ คือ *ถูกต้อง ไม่มีทางที่จะผิด*. เรามีความเชื่อในการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทฺธเจ้า ว่าถูกต้อง ไม่มีส่วนที่ผิด นี่เป็นศรัทธาอย่างหนึ่ง.

ที่นี้ คำที่ว่า *พร้อม* หรือ *ครบ* นี้ คือ *ไม่ขาด* กระทั่งว่า *ไม่เกิน* ด้วยก็ได้. เกินนี้ก็ต้องเรียกว่าไม่ชอบ, หรือไม่ถูกต้อง ขาดไปก็เรียกว่าไม่ชอบไม่ถูกต้อง; แล้วมันก็ต้อง *ครบถ้วนเท่าที่ควร* จะรู้ :-

รู้สำหรับความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็มีมาตรฐานอันหนึ่ง, รู้สำหรับเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า. ก็มีมาตรฐานอันหนึ่ง, รู้สำหรับเป็นพระอรหันต์ธรรมดาทั่วไป ก็ เป็นอนุพุทธะ นี้ก็มาตรฐานอันหนึ่ง. เกียว เราหมายถึง ความเป็นสัพพัญญูของพระพุทเจ้า ประเภทสัมมาสัมพุทธะ ดังนั้นนอกจากท่านจะ ตรัสรู้ เพื่อทำลายกิเลสส่วนพระองค์แล้ว ยังจะ ต้อง ตรัสรู้ในส่วนที่จะช่วยเหลือปวงสัตว์อีกด้วย.

ผู้มีความหมาย ขยายออกไป จนถึงผู้ที่ สามารถสอน, แล้ว ผู้ต้น นี้มันมีความหมาย ขยายออกไป ถึง ความเป็นผู้ปลุกคนอื่น ที่ยังหลับอยู่ให้ตื่นด้วย; อย่างนี้เป็นต้น. ถ้ารู้โดยนัยอย่างนี้แล้ว ก็เรียกว่ารู้ครบถ้วน สำหรับความเป็น สัมมาสัมพุทธะ.

ที่นี้ ก็มาถึงคำว่า “รูเอง” นี้ก็ต้องฟังให้ดี เข้าใจผิดได้. พระพุทเจ้า ตรัสรูเอง โดยไม่ต้องเล่าเรียนศึกษามากจากบุคคลอื่นนั้น มันมีใจความจำกัดอยู่ อย่างเฉพาะ คือ เรื่องที่ทรงยืนยันว่าไม่เคยได้ยินได้ฟังมาแต่ก่อน จากบุคคลใดนั้น มันก็ควรมีแต่เรื่อง อริยสัจจ์ เรื่อง ปฏิจจสมุปบาท เรื่อง สามัญญลักษณะ โดยบทว่า อนัตตา หรือ เรื่องสัจจตามันถูกต้องของพระพุทธศาสนา อย่างนี้เป็นต้น. ส่วน เรื่องธรรมดาสามัญทั่วไป พระองค์ก็ทรงเล่าเรียนมาจากครูบาอาจารย์ ตั้งแต่เล็กแต่น้อย.

เราก็เคยอ่านพุทธประวัติ ว่าอะไรที่จะต้องศึกษาเล่าเรียนกันในสมัยนั้น สำหรับเด็ก ๆ; และโดยเฉพาะสำหรับคนที่จะเป็นเจ้าเป็นนาย เป็นเจ้าแผ่นดิน ครองบ้านครองเมือง แล้วก็เรียนหมด, พระพุทเจ้าก่อนแต่จะเป็นพระพุทเจ้า ก็เคยเรียนหมด; ตั้งแต่ก่อนออกบวช สำหรับวิชาเหล่านั้น.

ออกบวชแล้ว ก็ยังเที่ยวศึกษาแสวงหาสำนักต่าง ๆ; อย่างที่ปรากฏอยู่ในพระบาลี มีคาบสทั้ง ๒ อาพารคาบส อุทกคาบส เป็นต้น; จนไม่มีใครอาจจะสั่งสอนเรื่องอะไร ให้เป็นที่พอใจสำหรับพระองค์ได้ จึงได้ทรงหนีออกไป ค้นคว้าโดยลำพังพระองค์. แล้วก็ได้พบตามพระประสงค์ คือที่เรียกว่า ตรีสรู้อนุตตร-สัมมาสัมโพธิญาณ. เรื่องนี้มีเรื่องอะไรบ้าง มันก็มีมากเรื่อง; เอาแต่เรื่องที่สำคัญ ที่รู้จักกันดีก็คือ :-

๑. เรื่อง อริยสัจ ๔ ซึ่งชินหูพวกเราที่สุด; แต่ไม่ใช่ อริยสัจ ๔ แต่โดยทางทฤษฎี; คือ รู้ว่าอะไรเป็นอย่างไร, อะไรเป็นอย่างไร; เท่านั้น มันไม่พอ; มันก็ต้องรู้ เรื่องการปฏิบัติ ให้สำเร็จประโยชน์ในขั้นนั้นจริงๆ ด้วย.

จะยกตัวอย่าง เรื่องอริยสัจ ๔ ที่เป็นทฤษฎี หรือเรียกว่าในรูปแบบของทฤษฎี มันก็เป็นเพียงความรู้ที่รู้ว่า ความทุกข์นั้นเป็นอย่างนี้ ๆ, และเหตุให้เกิดทุกข์นั้น คือ สิ่งนี้ ๆ, ความดับสนิทแห่งทุกข์นั้น เป็นอย่างนี้ ๆ, ทางให้ถึงความดับสนิทแห่งทุกข์นั้น คือ การปฏิบัติอย่างนี้ ๆ. พูดแต่อย่างนี้ เพียงเท่านั้น มันก็เป็นเพียงทฤษฎี คือเป็นหลักทฤษฎี เป็นหลักสัจธรรม มันยังเป็นเพียงการรู้.

ที่นี้ เรื่อง อริยสัจ ๔ นี้แหละ พอไป อยู่ในรูปของการปฏิบัติให้ถูกต้องตามธรรมสัจจะขั้นนั้น ๆ แล้ว มันจะเหลืออยู่เพียงอย่างเดียว คือ ปฏิบัติในอวัจรังคิกรมรรค หรือหลักที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทาโดยทั่วไป ไม่ต้องไปคำนึงถึงทุกข์หรือเหตุแห่งทุกข์ หรือความดับทุกข์ ๓ อย่างข้างต้นนั้นก็ได้, ลืมเสียก็ได้.

เมื่อมองเห็นว่า ทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์เป็นอย่างนี้แล้ว ก็ปฏิบัติ
อย่างนี้ คือมี *สัมมาทิฐิ* ให้มันจริงลงไป *สัมมาสังกัปป* *สัมมาวาจา* *สัมมากัมมันโต*
สัมมาอาชีโว *สัมมาวาจาโม* *สัมมาสติ* *สัมมาสมาธิ* ที่เป็นตัวจริง, เป็นการปฏิบัติ
จริง อยู่ที่เนื้อที่ตัว ที่กาย วาจา ใจ ที่ทิฐิ ความคิดความเห็นอะไร ก็ล้วนแต่
เต็มไปด้วยอัญญะอริยมรรคนั้น. นี่คือ อริยสังข์ในรูปของการปฏิบัติ.

การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า รู้ทั้งโดยหลักสังขารธรรมหรือทฤษฎี, กระทั่ง
ตรัสรู้ใน ส่วนการปฏิบัติ คือได้มีการปฏิบัติอยู่จริง, รู้ยู่ว่ามี การปฏิบัติจริง, รู้ยู่ว่ามี
ได้รับผลจริง ๆ นี้ *การตรัสรู้ในอริยสังข์* นั้นจึงจะสมบูรณ์ตามหลักที่กล่าวไว้ *ในพระ*
บาลี ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร นั้น ว่า *สังจญาณ* — ความรู้ รู้ว่าอันนั้นมันเป็นอย่างไร.
ที่นี้ *กิจจญาณ* คือรู้ว่าเรื่องนี้จะต้องทำอะไร. แล้วก็มาถึง *กตญาณ* คือรู้ว่า
มันทำเสร็จแล้วไว้อย่างไร, มันทำไปเสร็จแล้วโดยสมบูรณ์. นี้จึงจะเรียกว่าตรัสรู้หรืออริยสังข์
คือรู้ว่าต้องทำอะไร, รู้ว่าทำเสร็จแล้วตามนั้น.

๒. เรื่องที่รู้ถัดไป จะประมวลเข้าเป็นหัวข้ออีกข้อหนึ่งก็ว่า ได้ตรัสรู้
เรื่อง ธรรมนิยาม หรือ สามัญญลักษณะ. เอาคำว่าสามัญญลักษณะกันดีกว่า
เพราะมันคุ้นหูพวกเราชาวบ้านนี้อยู่มากแล้ว. คำว่าธรรมนิยาม นั้นยังพรา หรือ
ยังไม่ค่อยรู้ว่าอะไร แล้วธรรมนิยามก็มีแตกแยกเป็นหลายอย่างด้วย.

ที่นี้ ระบุไปยัง สามัญญลักษณะ คือ ความจริงของธรรมชาติ เกี่ยวกับ
อนิจจัง — ไม่เที่ยง, เกี่ยวกับ *ทุกขัง* — เป็นทุกข์, เกี่ยวกับ *อนัตตา* — มิใช่ตน. ก่อนนี้
ก่อนพระพุทธเจ้านั้น อาจจะมีคนรู้เรื่องอนิจจังบ้าง, รู้เรื่องทุกขังบ้างหรือม ๆ แหมม ๆ,
แต่ไม่รู้เรื่องอนัตตาเลย, ถ้ารู้เรื่องอนัตตาก็ผิดเป็นนัตติกทิฐิ เป็นอุจเฉททิฐิ

อะไรไปทำนองโน้น; ไม่ใช่เรื่องอนัตตาอย่างถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนา. ฉะนั้น เราอาจจะกล่าวได้เลยว่า เรื่องอนิจจังที่ถูกต้อง เรื่องทุกขังที่ถูกต้อง เรื่องอนัตตาที่ถูกต้อง^๕ เป็นการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านก็ได้ตรัสรู้เรื่องนี้ โดยชอบ ครบถ้วน ด้วยพระองค์เอง.

๓. ที่^๕ เรื่องที่ควรรยกขึ้นมาพูดอีก ก็คือเรื่อง **ปฏิจสุมุปบาท** หรือ เรื่องของการที่ เมื่อมีสิ่ง^๕ เป็นปัจจัย สิ่ง^๕ ย่อมเกิดขึ้น. หรือจะสรุปให้สั้นกว่านั้นก็ว่า เรื่องของการที่มันอาศัยซึ่งกันและกันแล้วเกิดขึ้น. ก่อนหน้าพระพุทธเจ้า เขาค่อยคิดกันอย่างนี้ เขาคิดไปในทางมีตัวมีตน มีเหตุปัจจัย อย่างอื่น เช่นพระเป็นเจ้า หรือโศกษาทาดวงดาวอะไรก็มี ว่านั่นนะ มันเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้สัตว์เกิดขึ้น ให้สัตว์มีความทุกข์ ให้สัตว์เป็นอะไรก็ตามใจ.

ที่^๕ พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ ก็ไม่ยอมรับหลักการชนิดนั้น ทรงบัญญัติ เรื่องปฏิจสุมุปบาท คือการที่มันอาศัยซึ่งกันและกัน แล้วเกิดขึ้น ที่เราเคยบรรยาย เคยศึกษากันมาอย่างละเอียดอยู่แล้ว. เรื่องปฏิจสุมุปบาทของสิ่งที่เรียกว่า ปฏิจสุมุปปันนธรรม.

ในโลกนี้ไม่ว่าภายนอกก็ดี ภายในก็ดี เรื่องมีจิตใจ หรือไม่มีจิตใจก็ดี มันตกอยู่ในกฎเกณฑ์ของปฏิจสุมุปบาท คือ อาศัยซึ่งกันและกันแล้วเกิดขึ้นด้วยกัน^๕ ทั้งนั้น; แต่ถ้ามันไม่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความทุกข์โดยตรง แล้วก็ถือว่าสำคัญ. เคียงว่าเราก็พูดเรื่อง **ปฏิจสุมุปบาท** เท่าที่ **เกี่ยวกับความทุกข์เกิดขึ้นอย่างไร** และ **ความทุกข์จะดับลงได้อย่างไร** โดยชัดแจ้ง. ^๕นี่เป็นสิ่งที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้ โดยชอบ โดยครบถ้วน และ โดยพระองค์เอง.

๕. เรื่องที่ควรจะเอามาพูดอีกเรื่องหนึ่ง ก็คือ เรื่อง **สังขารกับวิสังขาร**. เมื่อพวกอื่นเขาพูดถึง เรื่องพระเป็นเจ้าของเจ้าเป็นปฐมเหตุของสิ่งทั้งปวง สร้างโลก กุมโลก ดับโลก อะไรก็ตามใจเขา; การตรัสรู้ของพระองค์ทรงแสดงออกมาแต่เพียงว่า มัน **มีธรรมชาติ** ประเภทที่เรียกว่า **สังขาร** อยู่พวกหนึ่ง แล้วก็มี **วิสังขาร** อยู่อีกส่วนหนึ่ง หรืออีกสิ่งหนึ่ง.

สังขาร ก็คือสิ่งที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งกันเป็นไป ไม่มีที่สิ้นสุด ถ้ามันยังมีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง. ที่อื่นพวกหนึ่ง เรียกว่าวิสังขาร นั้น ไม่มีการปรุงแต่ง เพราะไม่เป็นที่ตั้งแห่งเหตุปัจจัยจะปรุงแต่ง.

คนทั้งหลายอย่าไปทำให้จิตให้ติดอยู่ในสังขารเลย. จงมองให้เห็นสิ่งที่เรียกว่าวิสังขาร ทำจิตให้เข้าถึงสิ่งที่เรียกว่าวิสังขาร ก็คือสภาพที่เหตุปัจจัยอะไรจะปรุงแต่งมิได้; เพราะเหตุฉะนั้นจิตนั้นก็ จะไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลง ความกลัว ความเกลียด ความอิจฉาริษยาใดๆ ทั้งสิ้น. เพราะจิตนั้นมันได้เข้าถึงธรรมชาติ ที่เรียกว่าวิสังขารแล้ว.

สังขาร กับ วิสังขาร มีอยู่เป็นคู่กันในฐานะเป็นเครื่องเปรียบเทียบ หรือเป็นคู่ปรับกันก็ตามใจ. พระพุทธเจ้า ได้ตรัสรู้สิ่งนี้ หรือ ความจริงอันนี้ โดยชอบ โดยครบถ้วน และ โดยพระองค์เอง.

เพียง ๔ เรื่องนี้ก็พอแล้ว เป็นหัวข้อใหญ่ที่พอแล้ว ว่าเรื่องอื่น ๆ ปกติย่อยทั้งหลาย มันจะมาสรุปรวมลงได้ใน ๔ หัวข้อนี้ คือ เรื่องอริยสัจ, เรื่องสามัญญลักษณะ, เรื่องปฏิจ-สมุปบาท, และเรื่องสังขารกับวิสังขาร. ความเป็นสัมมาสัมพุทธะ ตรัสรู้โดยชอบ ตรัสรู้

ครบถ้วน ทวีรู้โดยพระองค์เอง เป็นไปในธรรมะของธรรมชาติ ในรูปของธรรมส์จะ ๔ ประเภทนี้. นี่ก็พระพุทธคุณโดยใจความ โดยสังเขป แต่ว่าครบถ้วน, สังเขปโดยหัวข้อที่ครบถ้วน ควรจะเข้าใจ.

ทีนี้จะสรุปความว่า พระคุณโดยรายละเอียด ของคำว่า *สัมมาสัมพุทธโธ* นี้ สรุปเอาใจความสั้น ๆ ว่าฉลาด ฉลาดในภาษาธรรม ไม่ใช่ฉลาดในภาษาชาวบ้านหรือภาษาโลก ๆ ฉลาดในที่นี้ เป็นภาษาธรรมะชั้นสูง ก็คือรู้เท่าทันธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวง รู้เท่าทันธรรมชาติเหล่านี้แล้ว “จะไม่หลงในธรรมชาติใดๆ จะไม่หลงแม้ในธรรมชาติใดๆ” นี่สำคัญมาก คือที่เป็น *สังขตะ* หรือ *สังขาร* นี้ ก็ไม่หลง แม้ที่เป็น *อสังขตะ* หรือเป็น *วิสังขาร* นี้ ก็ไม่หลง ก็เป็นอันว่าไม่มีหลงโดยประการทั้งปวง จึงเรียกว่าฉลาด.

สำหรับพระคุณบทที่ว่า *อรหํ* นั้น เราแปลว่า *สะอาด*. สำหรับพระคุณบทที่ว่า *สมุมาสมุพุทธโธ* นี้เราแปลว่า *ฉลาด*; แต่ต้องตามความหมายของเราะ นี้เพื่อจะจำง่าย ๆ.

ทีนี้ก็มาถึง *บทช่วยจำโดยคำกลอน* มีประโยชน์จำง่าย ๆ เป็นคำกลอน :—

ไอ้พระองค์ ทรงเป็น พระสัมมา
สัมพุทธะ ศาสดา ทุกกระสวน
รู้โดยชอบ พร้อมครบ จบกระบวน
โดยพระองค์ เองล้วน ไร้ครุบา

ทรงแจ่มแจ้ง ทางตลอด อริยสังข์
สามัญญลักษณะ ประจักษ์ชัด ตัดโมหา
ปฏิจจ - สมุปปา - ทธรรมา
อสังขตะ สังขตา ประจักษ์จริง

สัพพัญญู รู้แจ้ง ทุกแห่งธรรม
 อาศัยอำนาจ - นาจตรัส - รู้ยิ่ง
 ทรงมหิท - ธิบัญญัติ ทำให้ถึง
 มาร พรหม วิ่ง หนีหน้า ไม่ทำอะไร.

มีคำที่ต้องอธิบายบางคำ “*ไอ้พระองค์ ทรงเป็น พระสัมมา สัมพุทธ-
 ศาสดา ทุกกระบวน*” คำว่ากระบวนคงจะแปลกหูคนบางคน. อาตมาต้องการ
 ให้มันสัมพันธ์กับบทข้างต้น จึงต้องใช้คำว่ากระบวน. คำว่า*กระบวน* นี้หมายถึง*รูป/
 แบบต่าง ๆ*. พระองค์ได้ตรัสรู้ครบในทุกแง่ทุกมุม หรือทุกรูปแบบ.

ที่นี้คำว่า “*สัพพัญญู รู้แจ้ง ทุกแห่งธรรม*” แผลงในที่นี้ก็หมายถึง
 แผลงที่เกิดอะไรต่าง ๆ ที่อยู่ของอะไรต่าง ๆ นี้ ถ้ากลอนมันต้องการสัมผัส มันจึงมี
 คำอย่างนี้ แล้วมันก็ไม่เสียหายอะไร “*สัพพัญญู รู้แจ้ง ทุกแห่งธรรม*” *ธรรมไหน
 ก็ได้* : รูปธรรมก็ได้ นามธรรมก็ได้ สังขารก็ได้ วิสังขารก็ได้ ก็ว่าทุกอย่าง
 ก็แล้วกัน

“*ทรงมหิท-ธิบัญญัติ*” นี้ *บัญญัติที่ประกอบไปด้วยอิทธิ* ก็คือไม่ใช่
 บัญญัติธรรมดา. มันเป็นเหตุให้ทรงสามารถทำทนาย ในลักษณะของผู้ที่มีทศพลญาณ
 ถ้ามีทศพลญาณแล้ว กล้าหาญถึงกับทำทนาย ว่า “*แกมาพิสูจน์ความผิด หรือความ
 บกพร่อง ของสิ่งที่ฉันได้กล่าวไปนี้*” ทรงทำทนายอย่างนี้.

ที่นี้พวกคนทั้งหลาย ที่มันเก่งกล้าสามารถในสมัยนั้น ไม่ได้มีใครกล้า
 ทำทนาย ในที่นี้คำกลอนมีว่า “*มาร พรหม วิ่ง หนีหน้า ไม่ทำอะไร*”. คำว่า*มาร*

ในที่นี้ หมายถึง *ยอดสุดของพวกกามาวจร*. สัตว์ทั้งหลายที่เป็นประเภทกามาวจรแล้ว มันไปสูงสุดอยู่ที่พวกที่เขาเรียกว่ามาร เช่น วัสสวัตถีมารมาผจญพระพุทธเจ้า เมื่อวันจะตรัสรู้ นั่นนะ มันยอดสุดของสัตว์ทั้งหลายประเภทกามาวจร หัวใจนั้นก็ไม่นึกจะทำลายการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ในที่สุด ก็หนีไป.

ที่นี้คำว่า *พรหม* นี้ คือ *พวกที่ไม่เกี่ยวกับกาม*, ไม่เกี่ยวกับกามาวจร จะเป็นรูปาวจร อรูปาวจร อะไรก็ตาม เรียกว่าพรหมได้ทั้งนั้น; แล้วก็สูงสุดของบุคคลประเภทนี้ ก็ไม่นึกทำลายพระพุทธเจ้า, ก็ไม่กล้ารับคำทำของพระพุทธเจ้า แล้วมันก็ยอมแพ้. เพราะฉะนั้นเราจึงพูดสรุปสั้น ๆ ว่า “มาร พรหมวิ้ง หนีหน้าไม่ทำอะไร”.

นี่คือบทช่วยจำ สำหรับพระพุทธคุณ ที่เรียกว่า **สมาสมพุทโธ**.

ที่นี้ หลักจะปฏิบัติต่อพระพุทธคุณข้อนี้อย่างไร? ท่านทั้งหลาย ก็ควรจะสังเกตพิจารณาเห็นเองได้ เพราะว่าอาตมาก็ได้พูดให้เห็นเป็นตัวอย่างแล้ว ในบทของพระคุณที่เรียกว่าอรหันต์. ช่วยเหลือกันอีกสักหน่อย ก็จะช่วยอธิบายว่า :—

วิธีปฏิบัติ ข้อที่ ๑ ศึกษาให้เข้าใจ จนเกิดความเชื่อมั่นไม่หวั่นไหว ว่าพระพุทธองค์นั้นทรงเป็นสัมมาสัมพุทธะจริง. ข้อนี้ถ้าจะให้ดีถึงที่สุด คนนั้นจะต้องเข้าถึงเรื่อง *อริยสัจ* เรื่อง *สามัญญลักษณะ*, เรื่อง *ปฏิจาสุมุบาท*, เรื่อง *สังขาร วิสังขาร*, มาพอสมควรแล้ว จึงจะรู้สึกได้ด้วยตนเองว่า การตรัสรู้โดยชอบครบถ้วนเองนั้น มันจะต้องเป็นอย่างไร; จะมัวท่องกันแต่ตัวหนังสืออย่างนี้ ไม่มีผลถึงที่สุดได้.

ข้อที่ ๒ จะระลึกนึกถึงพระคุณข้อนี้^๕อยู่เป็นประจำ ก็คงจะช่วยได้หลายอย่าง ก็จะเกิดความอ่อนใจ ในการที่จะทำอะไรๆ ให้มันครบถ้วน ให้มันถูกต้อง, แล้วคิดไปในทำนองที่จะช่วยตัวเองให้มาก. อย่าโง่ไปในทางที่จะให้คนอื่นช่วย หรือที่แต่ละ^๕ขี้เกียจ เจียศการงานให้คนอื่นทำ มันไม่มีประโยชน์สำหรับเรา. ถ้าคนอื่นทำคนอื่นมันได้; ฉะนั้นเราต้องทำเองเราจึงจะได้, ก็คิดจะช่วยตัวเองกันมากขึ้น ว่าทำอะไรต้องทำให้ถูกต้อง; ถูกต้องแต่ไม่เพียงพอ^๕นั้นมันก็ใช้ไม่ได้เหมือนกัน. ถ้าถูกต้องแล้ว มันต้องมากพอที่จะครบถ้วนทุกเรื่องทุกราว ที่ควรจะมี. ถ้าถือเป็นหลักประจำใจอยู่^๕อย่างนี้ ก็เรียกว่ามีพระพุทธานุภาพ^๕บพันคุ้มครองบุคคลนั้นอยู่.

ข้อที่ ๓ ที่เรียกว่า ระลึกถึงเมื่อมีอันตรายน^๕; พอมีอันตรายภายนอกก็ดี ภายในก็ดี จิตระลึกถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้า. มันจะยังอ่อนใจยิ่งกว่าสิ่งใดหมด, มันจะเกิดความรู้สึกว่า ไม่มีอะไรที่จะช่วยได้ นอกจากผู้ที่ตรัสรู้โดยชอบครบถ้วนโดยพระองค์เอง, หรือว่าเราจะต้องทำให้อยู่ในร่มเงาของบุคคลประเภทนั้นมันกระตือรือร้นไปในทางที่จะเป็นผู้รู้ชอบครบถ้วนเองขึ้นมา.

ข้อที่ ๔ ที่ว่า ทำตามท่าน คือนำพระคุณข้อนี้^๕เข้ามาสู่ตนนั้น. มันก็ไม่ลึกซึ้งแก่การที่จะเข้าใจ คือมันพอจะเข้าใจได้ ว่าเราจะเป็นผู้ยึดถือหลัก^๕ทำอะไรถูกต้องครบถ้วน และช่วยตัวเอง, แล้วเราก็จะไหว้ตัวเองได้. เคียงวัน^๕เราทำอะไรอย่างโง่เขลา แล้วก็มาหึงจองหงอนกหูชูหาง, ทั้งที่ทำอะไรก็ทำอย่างโง่เขลาไม่เข้ารูปรอยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเลย ก็มายกหูชูหางอยู่นั้นแหละ. อย่างนี้มันปราศจากพระคุณข้อนี้^๕ ของพระพุทธรองค์มากเกินไป.

ข้อที่ ๕ ที่ว่าทำอะไรก็ตามทำก่อนนั้น ตัดบทสั้น ๆ ว่า เมื่อจะทำอะไรให้นึกให้มันครบถ้วน ทุกแง่ทุกมุม ทุกชั้นทุกระดับ ทุกทิศทุกทาง. จะทำอะไรนั้นก็อย่างนี้ก่อน; คล้าย ๆ กับว่า ทำอะไรนี้ไปทูลถามพระพุทธเจ้าก่อน. ก่อนแต่ที่จะคิด จะพูด จะทำ หรือจะตัดสินใจอะไรลงไป^๕ ให้ทูลถามพระสัมมาสัมพุทธะเสียก่อน, โดยอ้างเอาพระคุณข้อนี้มาใส่ไว้ในใจ เกี่ยวคำตอบก็จะออกมาอย่างถูกต้อง.

ข้อที่ ๖ ว่า ละอายเมื่อบอกพร่อง ก็หมายความว่า เมื่อเราไม่ทำอย่างที่ว่ามาแล้ว เราก็จะรู้สึก^๕ว่า เสียที่ที่เป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า.

ข้อที่ ๗ ให้ตรวจสอบตัวเอง เกี่ยวกับความหมายของคำว่าสัมมาสัมพุทธะอยู่เสมอ ตามเวลา ตามโอกาส. เมื่อถึงโอกาสนั้นแล้ว ก็ตั้งปัญหาถามขึ้นมาว่า เรานี้เป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจริงหรือไม่? เกี่ยวมันก็จะตอบออกมาเอง ว่าจริงหรือไม่จริง.

นี่คือคำอธิบายของพระพุทธคุณบทที่ ๒ ที่เรียกว่า สมุสาสมุพุทธโธ เป็นผู้ตรัสรู้โดยชอบครบถ้วนได้ด้วยพระองค์เอง.

....

บทที่ ๓ วิชาจรณสัมปันโน.

ที่^๕ก็มาถึงพระคุณข้อที่ ๓ คือ วิชาจรณสัมปันโน แปลว่าถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ. อาตมาจำได้ว่า เรื่องนี้เคยอธิบายหลายหน แล้วตั้งใจอธิบาย

ให้ละเอียดทุกครั้งสำหรับคำคำนี้ เพราะเป็นคำสำคัญ; โดยเฉพาะเมื่อแสดงธรรมในวันวิสาขบูชา วันนั้นก็ผูกกันอีกตามสมควร.

วิชาจรณสมปโน แปลว่า **ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ** : วิชา ก็คือ วิชา, จรณ ก็คือ จรณะ, สมปโน ก็คือ ถึงพร้อม. วิชา นั้น คือ ความรู้ จรณะ นั้น คือ การปฏิบัติเพื่อให้ สองอย่างนี้ท่านถึงพร้อม. วิชา ความรู้ ที่ทำให้ดับทุกข์ได้จริงๆ เท่านั้นพอแล้ว.

แต่เดี๋ยวนี้ท่านไปแจกให้มันมากเข้า จนทำให้เอือมระอา; เช่น วิชา ๓ ก็มี, วิชา ๔ ก็มี, วิชา ๘ ก็มี. คุณเอาแต่ใจความก็จะได้ว่าความว่า มันเรื่องของสิ่งที่ควรจะรู้, และสำหรับเป็นพระพุทธรเจ้า ก็ยังต้องรู้มากกว่าพวกเราทั้งหลาย ร้อย หลายพัน หลายหมื่น หลายแสน เท่าทีเดียว. ฉะนั้นคำว่า วิชา สำหรับพระพุทธรเจ้าจึงมีมากมาย จำแนกไว้เป็นวิชา ๓ :—

วิชาที่ ๑ ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ใจความที่แท้จริง เล็งถึง **ความรู้เรื่องการเกิดแห่งตัวกู—ของกู** ที่ได้เกิดมาแล้วแต่หนหลัง ว่ามีอย่างไรบ้าง. เกิดตัวกู—ของกู หมายความว่ามันเกิดปัจจุปาทานันท์; หลงยึดมันในเบญจขันธ์ โดยความเป็นตัวกู—ของกู มันเคยเกิดมาอย่างไร ก็ครั้งก็หน, ถอยหลังไปให้ถึงที่สุด ก็สิบครั้ง ก็ร้อยครั้ง ก็พันครั้ง ก็ยังนึกได้. อย่างนี้ก็เรียกว่า วิชาที่ ๑ คือ ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ.

วิชาที่ ๒ นั้น จุตูปปาตญาณ **มองเห็นการเกิด การดับ** การเคลื่อนไปแล้วการเกิดใหม่ ของสรรพสัตว์ โดยอำนาจแห่งกรรม ที่ตนได้กระทำไว้. นี้ก็เป็นวิชา มีความหมายไปทางหนึ่ง.

วิชาที่ ๓ เรียกว่า อาสวัภยญาณ. วิชาที่ ๒ นั้นเรียกว่า จุฑุปปาตญาณ วิชาที่ ๓ เรียกว่า อาสวัภยญาณ. *ความรู้ที่ทำอาสวะให้สิ้น* คือ สิ่งที่หมักคองอยู่ในสันดาน, คือ ความเคยชินแห่งกิเลส ที่จะบูตเน่าแล้วไหลออกมาภายนอกทางกาย ทางวาจา หรือทางจิตก็ตาม; นี้เรียกว่าอาสวะ. *ทำอาสวะนี้ให้สิ้น ด้วยอำนาจของวิชา*, วิชาที่นี้ชื่อว่า อาสวัภยญาณ.

สามประการนี้ก็ใหญ่โตมโหฬารทีเดียว ที่พระพุทธรเจ้าท่านมี หรือว่าผู้ที่ เป็นพระพุทธรเจ้าจะต้องมี.

ที่นี้ ท่านมีวิเศษอย่างอื่นอีก เรียกว่า วิชา ๔ คือ *รู้เรื่องทุกข์, รู้เรื่องเหตุให้เกิดทุกข์, รู้เรื่องความดับสนิทแห่งทุกข์, รู้เรื่องทางให้ถึงความดับสนิทแห่งทุกข์*; ก็คือ อริยสัจ ๔ โดยแท้จริง แต่ละอย่างๆ นี้ก็เป็นวิชา จึงมีวิชา ๔ ขึ้นมา.

ที่นี้ วิชา ๘, วิชา ๘ นี้บวกกันเข้าไป คือ *รู้วิชา ๔ โดยนัยแห่งอริยสัจ* ทั้ง ๔ เสียที่หนึ่งก่อน; แล้วก็มา *รู้เรื่องอดีต, เรื่องอนาคต, และเรื่องอดีตอนาคตเนื่องกัน*; แล้วก็ *รู้เรื่องปฏิจสมุปบาท*; กลายเป็นวิชา ๘ แยกให้มันมากออกไปเท่านั้นเอง. แล้วยังมีวิชา ๘ ที่จำแนกอย่างอื่นอย่างน่ารำคาญอีกก็มี จะไม่เอามาพูด รวมความสั้น ๆ ว่า *รู้วิธีทำความทุกข์ให้สิ้นไป* นี้ คือวิชา.

ที่นี้ จะมีวิชา ต้องมีเครื่องมือสำหรับสร้างวิชาขึ้นมา เรียกว่า *จรณะ*. *จรณะ* นี้ แปลว่า *เครื่องดำเนิน*, มันมาจากคำว่าเดิน ที่เราเดินไปนี้มันก็ถึง; นี้ *จรณะ* เป็นเครื่อง *ดำเนินในทางจิต ก็เพื่อให้ถึงวิชา*. ในหนังสือชั้นหลังอธิบายไว้

ว่าเป็นอย่างไร ท่านชอบอธิบายกันมากๆ ตามแบบของท่าน. **เดี๋ยวนี้ก็เอามาให้ฟังดูว่า *ขณะนี้ ท่านแจกกันไว้ว่ามีอยู่ ๑๕ :-***

กลุ่มที่ ๑ คือ **ศีลสัมปทา อินทรีย์สังวร โภชนเมตตัญญูตา ซาคริยานุโยค** มีอยู่ ๔ อย่าง : ให้มีศีล แล้วให้สำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, ให้รู้ประมาณในการบริโภค, แล้วประกอบความเพียรของบุคคลที่มีจิตใจแจ่มใสสดชื่น **ตื่นอยู่เสมอ.**

ธรรมตากนมันไม่ค่อยจะมีศีลก็ต้องพูดถึงเรื่อง **ศีล ให้มันถูกต้อง** กันเสียก่อน, แล้ว**รู้จักระวัง ตา หู จมูก ลิ้น กาย** อย่าให้เกิดความยินดีในร้าย, และ**ให้รู้ประมาณในการกินอยู่ใช้สอย** อย่าไปทำในสิ่งที่มันไม่จำเป็น, แล้ว**ให้มีจิตใจแจ่มใส เหมือนกับคนตื่นนอนใหม่ๆ** ไม่งัวเงีย อยู่เสมอ. **นี้กลุ่มหนึ่ง มีอยู่ ๔ อย่าง.**

ที่นี้ กลุ่มที่ ๒ คือ **ศรัทธา-ความเชื่อ, หิริ-ความละอาย, โอตตัมปะ-ความเกรงกลัว, พหุสัจจะ-มีการศึกษามากพอ, วิริยะ-ความพากเพียร, สติ-ความระลึกได้, ปัญญา-ความรอบรู้.**

นี้ก็คือหลักธรรมต่างๆไป ที่เราได้ยินได้ฟังกันอยู่นั่นเอง มาทะล่อมให้เป็นรูปเป็นร่างว่า **ต้องมีศรัทธา** ที่ถูกต้องอย่างมงาย **แล้วก็ใช้ได้จริง.**

แล้วมีหิริ-ละอายบาป, มีโอตตัมปะ-เกลียดกลัวบาป.

พหุสัจจะ **นี้-ต้องศึกษาสิ่งที่ควรศึกษา** ให้เพียงพออยู่เสมอ; **เกี่ยวกับข้อนี้**คนบางคนทำผิดมาก **คือไม่อยากจะศึกษาอะไร** ปล่อยมันไปตามเรื่องตามราว.

วิริยะ—ความพากเพียร ก็มักจะพากเพียรแต่เรื่องหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง ; ไม่พากเพียรในเรื่องที่จะทำจิตให้เจริญ.

สติ นี้ก็เป็นสิ่งที่เขา **มองข้ามกันไปเสียหมด.** **สตินี้** เป็นสิ่งที่จำเป็นใน **ทุกกรณี** : จะป้องกัน ก็ป้องกันด้วยสติ, จะแก้ไข ก็แก้ไขด้วยสติ, จะหามาก็หามาด้วยสติ, จะบริโภកใช้สอย ก็ต้องด้วยสติ, จะเก็บไว้ ก็ด้วยสติ, ไม่อย่างนั้นมันก็มีโทษ. ทุกอย่างต้องมีสติเข้าไปเกี่ยวข้อง แม้แต่จะกิน จะถ่าย จะดื่ม จะกิน จะอาบ จะถ่ายอะไรทุกอย่าง. ขอให้นึกถึงสติ.

ที่นี้ **ปัญญา** — **ความรู้ที่ควรจะมี** หรือความรู้ที่ควรจะมี **อุตส่าห์** สะสมให้เพียงพอ.

ที่นี้ **กลุ่มที่ ๓** มีอยู่เพียง ๔ อย่าง คือ **ฉานทั้ง ๔** ก็หมายถึงรูปฉาน ๔ คือมันค่อนข้างจะไกลมาทางที่คนธรรมดาสามัญจะทำได้ เรียกว่า **ปฐมฉาน** **ทุติยฉาน** **ตติยฉาน** **จตุตถฉาน.**

ที่นี้มาคุยกันในข้อที่ว่า มัน **เป็นจรณะอย่างไร?** จรณะแปลว่าเครื่องดำเนินไป. การดำเนินไปต้องดำเนินไปตามลำดับ ฉะนั้นความที่ดำเนินไปตามลำดับ นี้ เป็นใจความสำคัญของคำว่าจรณะ; เหมือนขึ้นบันไดทีละขั้น หรือว่าเดินทางไปที่ละตอน. นี้ความเป็นจรณะนี้ มันเป็นจรณะแก่กันและกัน ในธรรมทั้ง ๑๕ ประการนี้ ก็มีอยู่ส่วนหนึ่ง, แล้วทั้งหมดนี้ มันเป็นจรณะแก่สิ่งที่เรียกว่า **วิชา** โดยส่วนเดียวกันก็มี.

เช่นว่า มีศีลแล้วก็ง่ายที่จะมีอินทรีย์สังวร, มีอินทรีย์สังวร แล้ว ก็ง่ายที่จะมีโภชนเนมัตตัญญูตา, มีโภชนเนมัตตัญญูตา อย่ากินเข้าไปให้มาก มันก็ง่ายที่จะมีจิตแจ่มใส ไปได้ตลอดวันอย่างนี้. **ประพฤติปฏิบัติถูกต้องในเบื้องต้นแล้ว** มันก็ง่ายที่จะมีคุณธรรมอันละเอียดประณีตยิ่งขึ้นไป คือมีศรัทธา หิริ โอตตัมปะพาหุสัจจะ วิริยะ สติและปัญญา. ถ้าได้มาถึงขั้นนี้แล้ว มันก็ง่าย **ที่จะมีสมาธิ** ในรูปแบบต่าง ๆ กัน ที่เรียกว่ารูปฌาน ๔. นี้เรียกว่ามันเป็นจรณะของมันและกัน จนครบทั้ง ๑๕ ชั้น; แล้วทั้งหมดชั้นมันเป็นจรณะของวิชา ให้เกิดสิ่งที่เรียกว่าวิชาโดยนัยที่กล่าวแล้ว. นี้แหละคือ ถึงพร้อมด้วยวิชาเป็นอย่างนี้ ถึงพร้อมด้วยจรณะเป็นอย่างนี้.

ที่นี้ อยากจะพูดให้ง่ายสำหรับคนสมัยนี้ ก็จะมีพูดว่า **วิชชานี้มันเป็นเหมือนกับวิชาการ, จรณะมัน เป็นเหมือนกับวิธีการ.** เรามีความรู้แล้ว เราจะต้องมีวิธีปฏิบัติ เพื่อความรู้มันเกิดผลเต็มตามที่ต้องการ.

คนเดียวกันเขาก็คลั่งไคล้ไหลหลงกันมากกับสิ่ง ๒ สิ่ง ที่เรียกว่า **เทคนิค (technic)** คือวิชาการ กับสิ่งที่เรียกว่า **เทคนิค (technique)** คือสิ่งที่เรียกว่า **วิธีการ.** ฉะนั้นธรรมะนี้ไม่เคยล้าสมัยเลย; เพราะว่าเป็นกฎของธรรมชาติ เมื่อหลายหมื่นปีมาแล้ว มันก็มีอย่างนี้ ที่คนรู้จักใช้, จนกระทั่งพระพุทธเจ้าท่านก็ใช้, จนกระทั่งเดี๋ยวนี้คนก็ต้องใช้หลักการอันนี้ คือว่าให้มันสมบูรณ์ทั้งส่วนวิชาการและวิธีการ.

ข้อนี้ควรพิจารณาต่อไปอีก ก็คือคำว่า **“ถึงพร้อม”**, ถึงพร้อมนี้เกือบจะไม่ต้องอธิบายอะไร คือมัน ครบถ้วน. อะไรเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ จะต้องมี

มาอย่างครบถ้วน. นี้เรียกว่าถึงพร้อมแล้ว, ถึงพร้อมด้วยวิชา ถึงพร้อมด้วย
จรณะนั้น แสดงชัดอยู่แล้ว.

ที่นี้คำว่าถึงพร้อม^{นี้} มันมีความหมายอีกอย่างหนึ่ง ช้อน หรือ
ช้อนอยู่ในนั้น ก็คำว่าสัมพันธ์ มันต้องสัมพันธ์กัน. มันจะถึงพร้อมโดย
ไม่มีการสัมพันธ์กันนั้น มันเป็นไปได้. เอ้า, แม้วามันจะมีอยู่เพียง ๒ อย่าง
ถ้ามันไม่สัมพันธ์กัน มันไม่ถึงพร้อมได้; เพราะฉะนั้น วิชา กับ จรณะจะต้อง
สัมพันธ์กัน.

จรณะจะมีสัก ๑๕ อย่าง มันก็ต้องสัมพันธ์กันทั้ง ๑๕ อย่าง, วิชามัน
จะมี ๓ อย่าง ๔ อย่าง ๘ อย่างก็ตาม มันก็ต้องสัมพันธ์กัน. ที่นี้ระหว่างวิชา
กับจรณะ มันก็ยังจะต้องสัมพันธ์กันอีก. นี้คือคำว่าถึงพร้อม แห่งการที่มัน
สัมพันธ์กันอยู่ ไม่มีอะไรขาดตกบกพร่องในหน้าที่ของตน ๆ. คำว่า วิชาจรณ-
สัมพันธ์โน มีความหมายอย่างนี้.

ที่นี้ก็มองเลยไปอีกหน่อยหนึ่ง. แล้วตั้งปัญหาเป็นคำถามว่า *ทั้งหมดนี้*
เพื่ออะไร? ก็ตอบว่า วิชาจรณสัมพันธ์โน ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะนี้
เพื่อความเป็นพุทธะอย่างหนึ่ง, ก็เพื่อทำหน้าที่ของพุทธะได้ นี้ก็อีกอย่างหนึ่ง.
เพราะสมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะ ก็เกิดเป็นพุทธะขึ้นมา; แต่จำกัดความว่า
ต้องถึงพร้อมถึงขนาดที่ทำหน้าที่ของสัมมาสัมพุทธะได้ ซึ่งพระปัจเจกพุทธะ
ท่านไม่สนใจ, หรือไม่เคยคิดว่าจะต้องมีในส่วนนี้ จึงมีแต่เพียงว่าเป็นพุทธะ
ก็แล้วกัน.

ทีนี้สำหรับพระคุณชั้นนี้ มันยังเลยไปถึงว่า จะต้องถึงพร้อม ถึงขนาด
ทำหน้าที่ของบุคคลที่เป็นสัมมาสัมพุทธะได้ด้วย. นี่มองดูถึงชั้นนี้แล้วก็จะ
พบว่า มันมีใจความสำคัญอยู่ตรงที่ **มีความสามารถถึงที่สุด** คือ **สมรรถนะของความ**
เป็นสัมมาสัมพุทธะเป็นไปได้ถึงที่สุด โดยบทว่า **วิชาจรณสมบุโน.**

ดังนั้นขอสรุปความ พระคุณชั้นนี้ โดยคำพูดสั้น ๆ ว่า สามารถ, มี
ความสามารถ. **วิชาจรณะ** นี้คือ **สิ่งที่สร้างความสามารถ**, สามารถ เอกกันตาม
ความหมายธรรมตา ก็ต้องหมายความว่า ทำได้จริง ไม่ใช่แค่พูด. เรามักจะรู้อะไร
กันแต่ในลักษณะที่ว่า พูดได้แต่ทำไม่ได้. เคยวนมีอยู่มากที่สุด วันหนึ่งคืนหนึ่ง
ก็พูดกันไม่หวาดไหว แต่แล้วก็ทำไม่ได้ เพราะมันไม่ใช่วิชาจรณสัมบุโนนั่นเอง.

นี่พระคุณที่ ๓ **วิชาจรณสมบุโน** นี้หากมาอยากจะทำสรุปใจความสั้น ๆ เหลือ
แต่เพียง ๒ พยางค์ว่า สามารถ มันจะได้ไปเข้าแถวกันทั้ง ๒ พระคุณ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า
สะอาด แล้วก็ฉลาด แล้วก็ สามารถ ทีนี้จะมีอะไรต่อไป? เกี่ยวข้องผูกกัน.

เกี่ยวกับชั้นนี้ ก็มี **บทช่วยจำเป็นคำกลอน** ว่า :-

โอ้พระองค์ ทรงสมบุรณ์ ด้วยวิชา
และจรณะ ปฏิปทา อันยิ่งใหญ่
ทั้งสองธรรม สัมพันธ์ แก่กันไป
มีผลได้ อิงวิมุตติ สุตพรรณนา.

เพื่อความ เป็น พระสัมพุทธ สุตประเสริฐ
ที่สามารถ ก่อกำเนิด พระศาสนา
ทำหน้าที่ รื้อขน เวไนยยา
เพราะวิชา - จรณะ - สัมบุโน.

สมัยนี้ เรียกว่ามี ทั้งเทคนิค
และเทคนิค เชี่ยวชาญ ขำนาญ
วิชาการ วิธีการ ญาณภิชโย
มอบนโม นมัสการ สมานใจ.

อธิบายคำบางคำ สำหรับคนบางคนที่อาจจะฉงน คำว่า “ทั้งสองธรรม
สัมพันธ์แก่กันไป” สองธรรมก็คือธรรมะ ธรรมะหนึ่งคือ วิชา, ธรรมะหนึ่งคือ
จรณะ, ทั้ง ๒ ธรรมะนี้สัมพันธ์แก่กันไป.

คำว่า “ทำหน้าที่ รออน เวไนยยา” นี้เป็นภาษาบาลีโดยตรง เวไนยยา
แปลว่า สัตว์ทั้งหลาย ที่อยู่ใต้อุ้งมือที่พระพุทธองค์จะทรงนำไปได้. นี้เข้าใจกัน
ไว้ให้คิดว่า สัตว์บางชนิดนั้นไม่อยู่ในอุ้งมือที่พระองค์จะทรงนำไปได้. โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งในบัดนี้ สัตว์ชนิดนั้นไม่ต้องพูดถึง พูดถึงแต่สัตว์ที่มีกิเลสในดวงตาเบาบาง
พอที่จะเข้าใจพระธรรมคำสอนได้; อย่างนี้เรียกว่าเวไนยยา. “ทำหน้าที่ รออน
เวไนยยา” คือ พระองค์จะทรงขนเอาไปได้, หรือช่วยให้ข้ามวิญญูสงสารได้; เฉพาะ
เวไนยสัตว์เท่านั้น. ทุกๆ คนรีบทำตน ให้มารวมอยู่ในพวกเวไนยสัตว์. อย่า
แตกคอกออกไป อยู่ในจำพวกสัตว์ที่พระพุทธองค์ก็ไปปรตไม่ได้.

ที่นี้คำว่า “วิชาการ วิธีการ ญาณภิชโย” : วิชาการเข้าใจแล้ว วิธีการ
ก็เข้าใจได้ง่าย. ญาณภิชโยนี้เป็นภาษาบาลี ก็หมายความว่ามีความรู้ ในสิ่ง
ทั้ง ๒ นี้อย่างยิ่งยวด คำว่า ภิชโย ภิชโยนี้ แปลว่า อย่างยิ่งยวด อย่างยิ่งยอด
ท่านมีวิชาการ วิธีการ อย่างยิ่งยวด ก็เป็นอันว่า เข้าใจความหมายของบทช่วยจำ
ที่เป็นคำกลอนได้.

ที่นี้สำหรับวิธีปฏิบัติเพื่อให้ได้รับพระคุณข้อที่ ๓ คือ วิชาจรณ-
สมฺปนฺโน นี้ ก็อยากจะมอบให้เป็นหน้าที่ของผู้ฟัง ไปสวดสวดเองมากขึ้น ถ้า
เกณฑ์ให้อธิบาย ก็อธิบายสั้น ๆ ย่อ ๆ ว่า :-

ข้อที่ ๑ ศึกษาให้เข้าใจทั้งวิชาการและวิธีการ จนมองเห็นว่าเป็น
ความจำเป็น สำหรับมนุษย์ที่จะอยู่ในโลก.

ข้อที่ ๒ ก็ระลึกถึง ความที่เราจะต้องสมบูรณ์ทั้งวิชาการและ
วิธีการนี้ อยู่เป็นประจำ คือเอามาซักซ้อมทำความเข้าใจ เห็นแจ่มแจ้งอยู่เสมอว่า
วิธีการเป็นอย่างไร, วิชาการเป็นอย่างไร. คนโดยมากก็ขี้เกียจ ก็ทำอะไรด้วยความ
คิดนึกชั่วขณะ ไม่มีการตระเตรียม ไม่มีการตระเตรียมอย่างสมบูรณ์รอบคอบ;
เหมือนบิดามารดา บู่ ย่า ตา ยาย สมัยก่อนโน้น ท่านทำอะไรมีการตระเตรียมดีกว่า
ลูกหลานสมัยนี้.

ข้อที่ ๓ ที่ว่า ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย; นี่จำเป็นอย่างยิ่ง พอ
อันตรายเกิดขึ้น จะต้องนึกถึงข้อที่ว่า จะใช้วิธีการอันไหน? จะใช้วิชาการนั้นเพื่อ
ประโยชน์อันไหนอย่างไร? ถ้าใจมันประหม่า ใจฟุ้งซ่าน ใจเคลิบเคลิ้มไปเสีย ก็ไม่
สามารถจะใช้วิชาการหรือวิธีการ เพื่อเผชิญอันตรายเหล่านั้นได้.

ที่นี้ ข้อที่ ๔ ที่ว่า ทำตามท่าน ยึดหลักให้มันแน่วแน่ไว้ เราจะ
คนที่มีความวิชาการและวิธีการ ไม่ใช่เป็นคนโง่ คนเขลา เป็นคนบ้า เป็นคนคอย
ทำอะไรไปตามที่มกมาย.

ข้อที่ ๕ ว่า นึกถึงท่านก่อนทำอะไร, จะนึกถึงว่า ท่านมีการสั่งสอนในเรื่องนี้อย่างไร. นึกถึงวิชาการของท่าน, วิธีการของท่าน, เคี้ยวมันก็จะออกมาในรูปที่เป็นของที่เหมาะสม สำหรับวิชาการและวิธีการของเราเอง.

ข้อที่ ๖ ว่า ละอาย เมื่อเราเป็นคนสะเพร่า ไร้วิชาการและไร้วิธีการ; อย่างที่เขาตำหนิสมันว่า มันไม่มีเทคนิค ก็ต้องเสียใจให้มาก.

ข้อที่ ๗ ตรวจสอบอยู่เสมอ ว่าเรามีความบกพร่อง หรือมีความถูกต้องในสิ่งทั้ง ๒ นี้เป็นมาอย่างไร ?

นี่จะพูดย่อๆ ยิ่งขึ้นทุกที คือเกณฑ์ให้คิดเอาเองบ้างว่าจะประพฤติปฏิบัติต่อพระพุทธคุณแต่ละข้อๆ นั้นอย่างไร.

.....

บทที่ ๔ สุกโต.

ที่นี้ก็มาถึง พระพุทธคุณข้อที่ ๔ ที่เรียกว่า สุกโต แปลว่า ไปดี เสด็จไปดี. เพื่อจำง่าย เข้าใจง่าย ตูกันตามตัวพยัญชนะก่อน *สุ* แล้วก็ *กโต*. พวกที่เรียนบาลีมาแล้ว ก็มองเห็นทันทีว่า แปลได้ ๒ อย่าง คือ แปลว่า ถึงดี ก็ได้, แปลว่า ไปดี ก็ได้. ถ้าไปดี ก็ต้องถึงดี; ถ้ามีการถึงดี ก็เพราะเหตุที่มันไปดี. *สุ* แปลว่า *ดี*, *กโต* นี้แปลว่า *ไป* ก็ได้, แปลว่า *ถึง* ก็ได้.

ถ้าแปลว่า *ไปดี ก็ไปจากทุกข์*, ไปจากกองทุกข์ ไปจากกิเลส น้อย่างหนึ่ง เรียกว่าไปดี. *ไปดีอีกอย่างหนึ่ง* ก็คือว่า *ไปเพื่อทำประโยชน์แก่สรรพสัตว์ ให้พ้นจากทุกข์* หรือจากกิเลสอย่างนั้นบ้าง. ไปดีส่วนท่าน คือไปจากทุกข์ไปจากกิเลส, แล้วไปดีเพื่อผู้อื่น ก็คือไปช่วยผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์ด้วย.

นี่คือความหมายที่ว่า *ถึงดี* คือถึงอะไร? โดยหลักที่ควรจะนึกกันไว้ก่อน อย่างคล่องแคล่ว คล่องปากนี้ ก็ควรจะนึกว่า *ถึงดีนั้นคือถึงนิพพาน. นิพพาน คืออะไร?* ก็พูดกันมากมายแล้ว รวมความว่าดับเย็น, *ถึงนิพพานคือดับเย็น* : ดับเย็นแห่งความทุกข์, ดับเย็นแห่งปัญหาทั้งหลาย, ดับเย็นแห่งกิเลส ดับเย็นแห่งสิ่งที่เป็นความร้อน, *นี่ถึงดี* คือถึงนิพพาน.

พูดให้แบบคายกว่านั้น ก็ว่าถึงความว่าง, ถึงความว่างจากตัวตนและของตน. เข้าถึงธรรมสัจจะของตัวธรรมชาติ ซึ่งมีอยู่เป็นหลักว่า ทุกอย่างมันว่างจากตัวตน ว่างจากของตน : *นับตั้งแต่ขี้ฝุ่นอย่างเร็วที่สุด, สูงขึ้นไปถึงที่สุดคือพระนิพพาน.* ทั้งหมดนั้นก็ว่างจากตัวตน และว่างจากของตน. *ถ้าถึงดี* ก็คือว่าถึงความว่าง *ที่เรียกว่าสุญญตา* : ว่างจากกิเลสและว่างจากความทุกข์ แต่รวมความแล้วก็คือว่างจากตัวกู ว่างจากของกู.

นี่ถึงดีอีกอย่างหนึ่ง ก็จะใช้คำว่า *ถึงซึ่งตถา. ตถา* แปลว่า *ความเป็นอย่างนั้น, ความไม่อาจจะเป็นอย่างอื่น.* อะไรที่จะมีความเป็นอย่างนั้นอย่างคงตัว? ก็คือ ธรรมชาติประเภทอสังขตธรรม ไม่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง, ไม่มี การเกิดขึ้น ไม่มีการตั้งอยู่ ไม่มีการดับไป, สิ่งนั้นก็เรียกว่า ตถา.

เรื่องนั้นก็เคยอธิบายกันมาโดยละเอียด ในการบรรยายบางครั้ง. นัตตา-ความเป็นเช่นนั้น แต่อย่างเดียวกันนั้น ไม่มีความเป็นอย่างอื่น ไม่เปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นอย่างอื่น. ถ้าถึงสิ่งนั้น ก็เรียกว่าสุคโตก็ได้ ถึงสิ่งที่ดีที่สุด ที่มันจะไม่ก่อให้เกิดความทุกข์ หรือปัญหาใดๆ ขึ้นมา.

ที่นี้ มีคำอีกคำหนึ่งว่า *ตถาคโต* - *ผู้ถึงแล้วซึ่งตถา* แต่คำนี้สงวนไว้สำหรับพระพุทธองค์ ทรงใช้เรียกพระองค์เอง เมื่อกล่าวถึงพระองค์เอง ก็จะใช้สรรพนามด้วยคำว่า *ตถาคโต* หรือ *ตถาคต*. นี้ความหมายอย่างเดียวกันกับสุคโต เมื่อเรามองกันในแง่นี้.

เพียงเท่านั้น ก็พอจะเข้าใจคำว่า *สุคโต* ได้แล้ว. *สุคโต-ไปได้* ไปจากความทุกข์ไปเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งปวง. *สุคโต* แปลว่า *ถึงดี* คือ *ถึงนิพพาน* ถึงความว่างจากตัวตน แล้วก็ถึงซึ่งตถา ธรรมชาติอันสูงสุดที่ไม่รู้จักเปลี่ยนแปลง.

ที่นี้มาดู *สุคโต*, *สุคโต* *ไปได้* *ถึงดี* ทั้งเพื่อตนเอง ทั้งเพื่อผู้อื่น สรุปลงแล้ว อาตมาสรุปใจความสั้นๆ ว่า ถึงขนาด. ฟังดูมันค่อนข้างจะโงกโปก แต่ยกเอาความหมายนั้นออกไปเสีย ที่ว่า *ถึงขนาด* หมายความว่า *ดี จนถึงขนาด*. *ความเป็นสุคโต* ก็คือ *ความดีที่ถึงขนาด* ก็เรียกว่า เกิดดี ตายดีของคนเรา ตามธรรมคาสามัญนี้ก็ได้; แต่พระพุทธเจ้าท่านไปไกลกว่านั้น ไปจนเหนือเกิดเหนือตาย ท่านจึงถึงขนาดมาตรฐาน ถึงขนาดมาตรฐาน ยิ่งกว่าพวกเรา.

คำว่า *ถึงขนาด* นี้ จะเอาไปต่อท้าย ๓ คำ ที่ว่ามาแล้วข้างต้น : *อรหัง* คือ *สะอาต*, *อรหัง* คือ *สะอาต*, *สมฺมาสมฺพุทฺโธ* คือ *ฉลาด*, *วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน*

คือสามารถ, **สุคติ** นี้คือถึงขนาด. ถ้าใครเข้าใจ แล้วก็จะมีความรู้ลึกมาก
ที่เดียว กับคำว่าถึงขนาด; เพราะว่าเรานี้มันยังไม่ขึ้นถึงขนาดตามที่มุ่งหมายไว้.

ที่นี้ **บทช่วยจำ** คือคำกลอนเกี่ยวกับ**สุคติ** :-

ไอ้พระองค์ ทรงพระนาม พระสุคติ
เพราะถึงบท อันสูงสุด เป็นวิสัย
ชั้นโลกุตตร์ หลุดพ้น จากวัฏฏ์ตรัย
อภิไชย เกิดขึ้นมา ว่า “ไปได้”.

หรือ “ถึงดี” คือถึงที่ แห่งนิพพาน
ดับกิเลส ในสันดาน ทุกวิถี
ถึงสภาพ นิรันดร นามกรรม
ไพเราะดี ว่า “มหา- สุธญตา”.

อีกนามหนึ่ง ซึ่งไม่คุ้น หูคนนัก
ถ้าประจักษ์ ก็เรียกกัน ว่า “ตถา”
เพราะไม่เปลี่ยนแปลงอย่างไร ไรเวลา
ใครถึงแล้ว ก็เรียกว่า “ผู้ไปได้”.

คำที่จะต้องอธิบายแก่คนบางคน ก็คือคำว่า **วัฏฏ์ตรัย**. วัฏฏ์ตรัย
แปลว่าวัฏณะสาม, **วัฏฏ์ตรัย** ก็แปลว่า **วัฏฏะสาม**. “ชั้นโลกุตตร์ หลุดพ้น จาก
วัฏฏ์ตรัย” : วัฏฏะ คือ หมุนเวียน. วัฏฏะมีอยู่ ๓ คือ กิเลสวัฏฏ์ กรรมวัฏฏ์

วิปากวัฏฏ์ สามนี้เรียกว่าวัฏฏ์ตรัย. เอาตรัยมาไว้ข้างหลังเป็นวัฏฏ์ตรัย. ธรรมที่เราเรียกว่าตรัยวัฏฏ์ เช่นเดียวกับเราจะเรียกว่าพระรัตนตรัยก็ได้, จะเรียกว่าพระตริยรัตน์ก็ได้. เดียวนี้เหมือนกับเรียกว่าพระรัตนตรัย ก็คือวัฏฏ์ตรัย.

ที่นี้คำว่า “**อภิไชย เกิดขึ้นมา ว่าไปดี**”. อภิไชย ไชยนี้ สระไอ ไม่้มลาย ฐ ฐง ย ยักษ์, **อภิไชย** แปลว่า**นาม** หรือชื่อ. นามอภิไชย ขอย่อมาจากคำว่านามอภิไชย นาม เกิดขึ้นมา ว่าไปดี “อภิไชย เกิดขึ้นมา ว่าไปดี”

คำว่า “**ถึงสภาพ นිරันตร**” : **สภาพนिरันตร** ก็คือ**สภาพอสังขตะหรือวิสังขาร** แปลว่ามีอยู่ตลอดกาล ไม่มีระหว่าง ถ้าไม่ตลอดกาล ก็หมายความว่า เป็นช่วง ๆ. ถ้านิรันตร ก็คือไม่เป็นช่วง ๆ เป็นที่เดียวหมด; มีความหมายเหมือนกับไควล์ย์ นิรันตรเป็นลักษณะของพระนิพพาน.

“**ถึงสภาพ นිරันตร นามกรมี; ไทเราะดี ว่ามหา สุธัญญา. สุธัญญา** แปลว่า**ความว่าง** ในที่นี้เติมคำว่ามหาขึ้นมาอีก ก็เพื่อจะให้ถึงถึงสุธัญญา ชนิดที่เป็น**คำแทนชื่อของพระนิพพาน**. พระนิพพานคือว่างอย่างยิ่ง : ว่างจากกิเลส ว่างจากทุกข์ ว่างจากตัวตน ว่างจากความเปลี่ยนแปลง ว่างจากอะไรก็ตามเถอะ: นั้นแหละเราจะเรียกว่า ว่างอย่างนิพพาน ว่างอย่างนี้; จะเติมคำว่ามหาเข้ามา เรียกว่ามหาสุธัญญา.

ที่นี้คำว่า **ตถา** ก็คือ**ความเป็นอย่างนั้น ไม่เปลี่ยนแปลง**; น้อธิบายแล้ว. คำว่า “**เพราะไม่เปลี่ยนแปลงอย่างไร ไรเวลา**” : คำว่า **ตถานัน** เป็นตั้ง

ที่ไรเวลา, มันไม่มีเวลาในตถา, หรือว่าเวลาเข้าไปเกี่ยวข้องกันไม่ได้ กับสิ่งที่เรียกว่าตถา. นี่ ใครถึงตถา แล้วก็เรียกว่าผู้ไปดี. นี่บทช่วยจำ.

ที่นี้ก็มาถึงหน้าที่ที่จะพึงปฏิบัติต่อพระคุณที่ ๔ นี้ คือคำว่าสุคติ ก็จะได้เกณฑ์ให้รู้เอาเองยิ่งขึ้น จึงอธิบายแต่เล็กน้อย ว่า ศึกษาหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ — :

ข้อที่ ๑ ก็ศึกษาให้เข้าใจ คำว่าสุคติ จนเกิดศรัทธาในพระพุทธเจ้า, จนกระทั่งถึงว่า แม้เราแต่ละคน ๆ ที่เป็นอริยสาวกอย่างถูกต้องนี้ ก็เป็นสุคติอยู่ส่วนหนึ่ง ก็มันไปดี มันไปหาพระนิพพาน. ฉะนั้นถ้าใครไม่มีลักษณะของสุคติ คือไปหาพระนิพพานแล้ว ทำอย่างไรดี ไปผูกคอตายเสีย มันก็ไม่ถูก; ฉะนั้นมันก็ต้องทนต่อไป คือทำให้มันมีความไปดี ๆ นี้เพิ่มขึ้นมาบ้าง. ถ้ามองเห็นอย่างนี้ ก็เรียกว่าคนนั้นมันเข้าใจความหมายของคำว่าสุคติ.

ข้อที่ ๒ ให้ระลึกถึงเป็นประจำทุกเวลา ก็เพื่อเตือนให้มันสุคติ ๆ ๆ คอยเตือนไว้ว่า เรามันต้องสุคติ ๆ ๆ, ตามพระสุคติไป, ตามพระสุคติไป.

ข้อที่ ๓ ที่ว่า ระลึกถึงสุคติ เมื่อมีอันตราย นี้ ถ้ามองเห็นความไปดี แล้วมันก็ไปอย่างคลาดแคล้วจากอันตราย เป็นแน่นอน.

ข้อที่ ๔ ว่าทำตามท่าน คือ จนไหวตัวเองได้ นี้ คอยหาเวลาคอยหาโอกาส รู้สึกว่าตัวมันมี ไปดีเมื่อไร ก็รีบไหวตัวเองเสียทันที. เต็มมันจะกลับไปกลับมา เป็นธรรมดาของบุคคล เรียกว่าสมยวิมุตติ. ความเป็นข้อนี้ ความเป็นอย่างนี้ เขาเรียกว่า สมยวิมุตติ ; มันว่างหรือพ้นจากกิเลสตัณหาบางขณะ, บาง

ขณะเท่านั้นแหละ, เทียวมันก็กลับมามาก. ที่นี้ขณะไหนมันว่างจากกิเลสบ้าง เป็นสุคติ แล้วก็รีบไหว้ตัวเอง, รีบไหว้ตัวเอง, เทียมมันขึ้นไป; เทียมมันก็จะไม่ลกลงมา คือ เขียมมันขึ้นไปจนอย่าให้มันลกลงมาได้.

ข้อที่ ๕ ว่าถามท่านก่อน แต่จะทำอะไร. พระสุคตท่านไปได้อย่างไร? ถามท่านก่อนนั้น ก็คือว่า *ระลึกนึกถึงที่ที่จะต้องไป คืออย่างไร.* ระลึกข้อนั้นให้ได้ก่อนเถอะ, เทียมมันก็บอกได้โดยตัวมันเองว่าต้องทำอย่างนั้น ต้องทำอย่างนั้น.

ข้อที่ ๖ ละอายเมื่อบอกพร่อง คือเมื่อเกิดความไม่เป็นสุคติขึ้นมาเมื่อไร ก็ควรจะอย่างไรดีล่ะ? จะตำมันสักทีดีไหม? หรือว่าจะชกหัวตัวเองสักทีจะดีไหม? เมื่อมองเห็นความไม่สุคติแล้วก็ควรจะสลกสังเวช เสียใจ ละอายให้มาก; ไม่ถึงกับต้องทุบหัวตัวเองให้มันเจ็บ, นี่มันจะคันไปเสีย. แต่ว่าละอายให้มาก, ละอายให้มาก, ละอายให้มากกว่าที่แล้วๆ มา.

ข้อที่ ๗ ก็ตรวจสอบ ให้มีลักษณะของสุคติอยู่เป็นประจำ. อย่ามัวท่องสุคติ, สุคติแต่ปาก; จะเป็นสาวกของอาชัมตามโรงเจ กงจะไม่ไหว, คือว่าสุคติ แล้วก็มองเห็นจริงๆ มันน่าคุณ งดงาม อยู่ที่กาย วาจา ใจ ความคิด ความเห็น สติ ปัญญา มันถูกต้องไปหมด.

นี่เรียกว่าหน้าที่ ที่จะต้องปฏิบัติต่อพระพุทธรูปข้อที่ ๔ คือคำว่า สุคติ.

เป็นอันว่า อากมาได้พิจารณาถึงพระคุณของพระพุทธรูป ในสุคติเรียกกันว่าพุทธรูปนวารหุณ ๔ แล้ว ๔ หัวข้อแรก : ก็บพว่า อรหิ บพว่า สมมาสมพุทฺธ. บพว่า วิชฺชา-

จรณสมุปนุโน. และบทว่า สุกโต พอสสมควรแก่เวลาแล้ว. ในวันนี้เราพูดกันเพียง ๔ พระ-
คุณก่อน อธิบายจะชี้ให้เห็นว่า ทั้ง ๔ บทนั้นมีลักษณะที่ควรสังเกตุอย่างไรบ้าง.

ตามความรู้สึกรู้สึกของอาตมาแล้วเห็นว่า ทั้ง ๔ บทนี้มีลักษณะเป็นพระคุณ
ส่วนพระองค์ เป็นส่วนใหญ่; ยังไม่เล็งถึงสัตว์ทั้งหลาย, ยังไม่เล็งถึงพระคุณเพื่อ
ประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย, มุ่งกล่าวถึงพระคุณที่เนื่องกับพระองค์เองก่อน จะเรียก
เป็นบาลีสักหน่อยก็ว่า อตุตทิตคุณ, อตุตทิตคุณ, พระคุณที่เป็นประโยชน์แก่กุล
แก่พระองค์เอง.

แล้วมองคู่อีกทีหนึ่งว่า : มันจะมีอะไรที่แปลกกันบ้างใน ๔ บทนี้? ทำ
ให้เกิดความคิดว่า บทว่า อรหํ นี้ก็เป็นลักษณะของเหตุ. บทว่า สมฺมาสมฺพุทฺโธ
นี้ก็มี ลักษณะของเหตุ. บทว่า วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน นี้ก็มีลักษณะของเหตุ, หรือ
ความเป็นเหตุ. แต่บทว่า สุกโต นั้นมันมี ลักษณะของความเป็นผล.

อาตมาอยากจะกล่าวอย่างนี้ คนอื่นอาจจะเห็นอย่างอื่น; แต่อาตมา
กล่าวอย่างนี้ ก็เพื่อให้มันง่ายแก่การศึกษา หรือการเข้าใจ ว่าความมุ่งหมายส่วน
ใหญ่เราจะให้เป็นสุกโต. เมื่อจะเป็นสุกโตให้ได้ ต้องเป็นอรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ
และ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน ก่อน; แล้วมันก็ง่ายนิดเดียว ที่จะเป็นสุกโต.
เมื่อเราจะปฏิบัติตามท่าน เราก็เดินตามหลักนี้ สร้างคุณธรรม ๓ ข้อแรก ให้
คล้าย ๆ กับเป็นเหตุ; แล้วเดี๋ยวก็เกิดผลที่พึงปรารถนา คือความเป็นสุกโต.

การที่เลือกกล่าวเพียง ๔ บทนี้ก่อน เพราะมันเนื่องกันเป็นชุด, แล้วต่อไปก็จะได้
เห็นว่า โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานิ. ๓ บทนี้ มันเนื่องไปถึง

สัตว์อื่นยิ่งกว่าพระองค์เอง. ฉะนั้นเราจึงพูดกันถึงบททั้ง ๔ ที่เนื่องกันถึงพระองค์ก่อน, แล้ววันหลังเราก็จะพูดถึง ๓ บท ที่เนื่องไปถึงสัตว์อื่น อีกชุดหนึ่ง ก็จะเข้าใจได้ง่าย สำหรับการศึกษาศึกษาและการปฏิบัติ.

การบรรยายในวันนี้สมควรแก่เวลาแล้ว อาตมาก็ขอยุติการบรรยาย เปิดโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย ได้สวทพระบาลีคณสาธยาย เพื่อส่งเสริมกำลังใจแห่งบุคคล ผู้จะปฏิบัติตามรอยของพระพุทธองค์ โดยพระคุณทั้งหลายเหล่านี้ สืบต่อไป.

พุทธนวารหคุณบทที่ ๕ - ๗^๑

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาควิสาขบูชา เป็นครั้งที่ ๓ ในวันนี้
นั้น จักได้กล่าวถึงพระพุทธานุภาพบรรยายต่อไปตามเดิม. และในวันนี้จะได้กล่าว
โดยหัวข้อว่า พุทธนวารหคุณบทที่ ๕ ถึงบทที่ ๗ คือตั้งแต่บทว่า โลกวิทู ไป
จนถึงบทว่า สตุถา เทวมนุสุสานิ.

[บททวนอิงหน้า ๑๐๘]

ขอให้ท่านทั้งหลาย ทบทวนถึงการบรรยายเรื่องนี้ ที่ได้เป็นมาโดยลำดับ ว่าเรา
มุ่งหมายจะได้ทราบถึงพระพุทธานุภาพ ให้ยิ่งไปกว่าที่เพียงแต่จะท่องได้. ให้ยิ่งไปกว่าที่เพียงแต่
จะเข้าใจความหมายว่าอะไร; ก็ต้องการให้ซึมซาบ รวากับว่าพระพุทธานุภาพนั้นๆ ได้เข้ามา

^๑บรรยายครั้งที่ ๓ เมื่อ ๑๖ เมษายน ๒๕๒๐.

กุ่มครองอยู่ในจิตใจกันจริง ๆ. เราได้วินิจฉัยทำความเข้าใจกัน เกี่ยวกับเรื่องส่วนพระองค์ ในหลายแง่หลายมุมในวันแรก เพื่อจะเป็นเหตุให้เข้าใจได้ง่ายว่า : ทำไมพระองค์จึงได้ทรง มีพระพุทธรูปโดยบทนั้น ๆ เช่นบทว่า อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุกโต อย่างที่ กล่าวมาแล้ว.

ถ้าท่านทั้งหลายทบทวน พระคุณเกี่ยวกับ ๔ บทข้างต้นนี้ ให้เข้าใจได้เป็นอย่างดี ก็จะมีใจเข้าใจพระพุทธรูป ซึ่งจะได้อีกต่อไปนี้ มีบทว่าโลกวิทูเป็นต้น. ข้อนี้เพราะเหตุว่า เมื่อเราได้ทราบถึงพระคุณ ที่มีอยู่เป็นส่วนพระองค์อย่างชัดเจนแล้ว ก็จะทราบได้จากพระคุณ นั้น ๆ เองว่า พระคุณข้อไหน ทำให้สามารถช่วยสัตว์โลกได้ต่อไป; เช่นว่าพระคุณข้อ สมฺมาสมฺพุทฺโธ-ตรัสรู้ชอบเอง โดยครบถ้วนนี้ ก็ช่วยให้เกิดพระคุณข้อที่ว่าโลกวิทู-ทรงรู้แจ้ง ซึ่งโลกได้. นี่เป็นตัวอย่างที่ว่า พระคุณทั้งหลาย แต่ละบทๆ ย่อมจะเกี่ยวข้องกัน. ขอให้ สนใจศึกษาในส่วนนี้ด้วย.

....

ในวันนี้จะได้อีกถึงพระพุทธรูป ทั้งแต่บทว่า โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ แล้วสฤตา เทวมนุสฺसानํ ไปทีละบท :-

บทที่ ๕ โลกวิทู.

บทแรกของวันนี้ คือ **บทที่ ๕** ของทั้งหมด เรียกว่า **โลกวิทู** แปลว่า **รู้แจ้งโลก**.

เราจะศึกษาคำว่า “วิทู” กันเสียก่อน, แล้วจึงค่อยศึกษาคำว่า “โลก” แล้วก็ศึกษาพร้อมกันไป โดยคำว่าโลกวิทู. คำว่า **วิทู** นี้ อย่างที่ ๑ ก็แปลกันมาว่า **รู้แจ้ง**; แต่ความหมายของคำคำนี้ ไม่จำเป็นจะต้องหมายถึงรู้แจ้งด้วยญาณ

อย่างเดียวกันนั้น ; แม้ **รัฐแจ้ง** หรือ **รัฐตามธรรมดาสามัญ** นี้ ก็เรียกว่า **วิทู** ได้เหมือนกัน. เพราะในบาลีเวสสันดรชาดก เราพบคำว่า **โก เม เวสฺสนฺตรํ วิทู?** แปลว่า **ใครรู้จักพระเวสสันดรของฉันบ้าง?** ใช้คำว่า **โก เม เวสฺสนฺตรํ วิทู.** เพราะฉะนั้น คำว่า **วิทู** ในที่นี้หมายถึง **รู้จัก** อย่างบุคคลรู้จักบุคคล; ความหมายมันเป็นไปได้ต่างกันอย่างนี้. คำที่ชุกกแก่คร่ำครวญอยู่ว่า “**ใครรู้จักพระเวสสันดรของฉันบ้าง ช่วยบอกฉันที**” เพราะฉะนั้น **คำแรกนั้นก็จะเป็นว่ารู้จัก.**

ที่นี้ถัดไปอีก อย่างที่ ๒ ก็จะเป็นว่า **รัฐเรือง** เช่น เราศึกษาจนรู้เรื่องนั้น **รัฐเรือง** นี้ แล้วก็ใช้สติปัญญาตามธรรมดา; **แม้อย่างที่เล่าเรียนในโรงเรียน** มันก็เรียกว่า **วิทู** ได้เหมือนกัน ก็แปลว่า **รัฐเรือง.**

ที่นี้ อย่างที่ ๓ ถัดไปอีก **วิทู** ก็จะเป็นว่า **รัฐแจ้ง** ข้อนั้นต้องอาศัย **รัฐแจ้ง** ด้วยปัญญาสูงสุดกว่าธรรมดา คือ ปัญญาถึงขนาดที่เรียกว่า **มรรคญาณ**; อย่างที่พระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งโลก **ว่าเป็นอย่างไร. อย่างบาลีว่า กิสมํ โลกสมุปฺปนโน - โลกคือหมู่สัตว์นี้ เกิดขึ้นแล้วในอะไร? ฉสฺ โลก สมุปฺปนโน - โลกคือหมู่สัตว์เกิดขึ้นแล้วในสภาวะธรรม,** ก็คือแห่งอายตนะทั้งหลาย ๖ อย่างนี้เป็นต้น; อย่างนี้ ต้องรู้แจ้งโลกด้วย **มรรคญาณ,** หรือถ้าเป็นญาณ ในระดับ **พระพุทธเจ้า** ก็ต้องเรียกว่า **สัมมาสัมโพธิญาณ** ความหมายในระดับที่ ๓ นี้ อยากจะแปลว่า **รัฐแจ้งด้วยมรรคญาณ.**

นี่อยากจะมีส่วนที่ ๔ อีกระดับหนึ่ง เรียกว่า **รัฐสีกเสวย** นี้เป็นการ **รัฐสีก** ยิ่งกว่า **รัฐแจ้ง,** คือเป็นการ **รัฐสีกต่อรส** ที่ได้รับอยู่ในใจเกี่ยวกับความรู้แจ้งนั้น. นี่จะใช้คำอะไร ก็ยังนึกไม่ค่อยออก; นึกออกกว่า **รัฐสีกเสวย** คือ **เสวยรส.** อย่างนี้ ต้อง **รัฐแจ้งด้วยผลญาณ.**

ท่านทั้งหลายลองเปรียบเทียบดูให้ดี ว่าแม้แต่คำว่า **วิทู วิทู** นี้ก็มีอยู่หลายชั้น. แล้วพระองค์ทรงเป็นโลกวิทู รู้แจ้งโลก มันก็จะมองกันได้ทุกแง่ทุกมุม. ถ้าจะมองแต่เพียงว่า พระองค์ก็อยู่ในโลก ก็รู้จักแผ่นดินรู้จักอะไรอย่างนี้ ก็เหมือนกับคนทั้งหลายทั่วไป ไม่ค่อยจะแตกต่างกัน. ^๕ จึงมีความหมายอย่างอื่นที่สูงไปกว่านั้น. ถ้าว่าจะเป็นที่รู้เรื่องโดยการศึกษาให้ละเอียดจากตำรับตำรา คนอื่นเขาก็พอจะรู้ได้; แต่ถ้าเป็นการรู้แจ้งด้วยมรรคญาณผลญาณ นี่จะแปลกกว่าที่คนธรรมดา. เพราะพระองค์ทรงเป็นสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ต้องรู้มากกว่าที่พระอรหันต์ทั่วไป จะรู้จักโลกนี้ได้ด้วยมรรคญาณ หรือผลญาณ.

^๕สรุปความของคำว่า **วิทู ในบทว่าโลกวิทู** : **รู้จัก รู้เรื่อง รู้แจ้ง รู้ลึกเสวย.** ไปศึกษาทบทวนเอาใหม่ ว่ามันแตกต่างกันอย่างไร.

ที่^๕นี้อยากจะเทียบกันสักหน่อย วิทู ก็แปลว่า **รู้แจ้ง** แล้วพุทธะ ก็แปลว่า **รู้** มันต่างกันอย่างไร? วิทู กับ พุทธะ ที่รู้แจ้งโลก ทำไม่ไม่พูดว่า **โลกพุทธะ**; ไปพูดว่า **โลกวิทู**; ฉะนั้นวิทู กับ พุทธะ มันก็ต้องไม่เหมือนกันทีเดียว. พุทธะ ก็รู้ วิทูก็รู้; แต่ว่าเติมแจ้งเข้าไปด้วย. เอาคำว่าวิทูมาใช้กับโลก ก็สันนิษฐานว่า เพราะมันมีแง่มุมต่างๆ มากสำหรับจะรู้ ยิ่งกว่ารู้อย่างพุทธะ ซึ่งรู้ตรงไปยังความกับทุกข้ออย่างเดียวกันพอ. โดยเหตุที่โลกมันมีเรื่องสลบซับซ้อน สำหรับการรู้นั้นมากมายนัก จึงใช้คำว่าวิทู แทนคำว่าพุทธะ.

ที่^๕นี้ เราก็คงพิจารณากันถึงคำว่า “โลก” เมื่อพูดขึ้นว่า **รู้จักโลก รู้เรื่องโลก รู้แจ้งโลก รู้ลึกเสวยโลกนี้** ความหมายมันต่างกันอย่างไร? เราไม่เคยสนใจกันถึงขนาดนี้ แม้จะสวดพระพุทฺธคุณโดยบทว่า **โลกวิทู** เป็นต้น นับด้วยร้อยครั้งพันครั้ง ก็ไม่มีความเข้าใจอะไรออกมาเลย.

แม้ **คำว่า โลก** นี้ ก็ยังไม่ค่อยรู้จักกันนัก ว่ามันมีอยู่ที่โลกหรือชนิดไหนบ้าง. คนธรรมดาสัมผัสรู้แต่แผ่นดินโลกนี้, แล้วก็ยังเถียงกันว่าแบนหรือกลม จนทะเลาะกันก็มี. นี่มันน่าหัว คือมันเป็นเด็กอมมือมากเกินไป. เราควรจะรู้จักคำว่าโลกกัน ให้สมกับที่เป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า.

เมื่อจะรู้จักโลก ในขั้นแรกที่สุด ควรจะรู้จักกันตามตัวหนังสือเสียก่อน คือคำว่า โลก, โลกนี้ มันแปลว่าอะไร? ตามตัวหนังสือคำว่า **โลก** ก็แปลว่า **สิ่งที่จักต้องแตกเป็นธรรมดา, และต้อง แดง่ายด้วย.** ฟังดูแล้วมันก็ประหลาด บางคนก็อาจจะตกใจ ว่าโลกมันจะแตก แล้วกูก็ไม่รู้ว่าจะอยู่ที่ไหน?

นี่เป็นแต่เพียงบอกให้รู้ว่า ที่เรียกว่า โลก, โลกนั้นะ คือสิ่งที่จะต้องแตกเป็นแน่นอน, แล้วก็ยัง แดง่ายเสียอีกด้วย. ถ้าคนมันรู้จักแต่โลกแผ่นดิน มันก็คงจะงงๆ อยู่มากที่สุด; เพราะว่ามันมีมานานแล้ว มันก็ยังไม่แตกสักที, และที่ว่า **จะแดง่าย** นี้ **ก็ไม่น่าเชื่อ.** นี่ก็เพราะรู้จักสิ่งที่เรียกว่า โลกน้อยเกินไป.

เมื่อเอาโลกแผ่นดินเป็นหลักแล้ว มันก็ยากที่จะรู้ได้ว่า สิ่งที่เรียกว่า โลกๆ นี้ มันแตกอยู่แทบทุกขณะจิตก็ว่าได้; เที่ยงก็จะได้พูดให้ฟัง ว่าโลกชนิดไหนที่มันแตกอยู่ตลอดเวลา. เที่ยงนี้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับคำพูดคำนี้กันเสียก่อนว่า คำว่า **โลก** นี้ แปลว่า **สิ่งที่พังแตก หรือ ต้องแตก** และก็ **แดง่าย** อย่างที่ว่ามาแล้ว.

ที่นี้ ก็ดูต่อไปถึงความหมายเป็นต้นของคำคำนี้ คำว่า **โลก พังแยก** **พิจารณาออกไปเป็น ๒ อย่าง** ตามหลักทั่วไป ที่เราใช้กันอยู่ คือ โดยภาษาคน หนึ่งอย่างหนึ่ง, และโดยภาษารธรรมอีกอย่างหนึ่ง.

ประเภทที่ ๑ เมื่อพูดว่าโลกโดยภาษาคน ก็คือตามความรู้สึกของคน; เพราะว่าคนธรรมดาสามัญที่ยังไม่รู้เรื่องโลกอะไรนัก เขาก็รู้ หรือเห็น หรือพูด ไปตามที่เขาว่าเขาเห็น. ฉะนั้นโลกในภาษาคน มันก็เป็นเรื่องโลกภายนอกตน, คือภายนอกตัวออกไป. มันจึงได้แก่โลกแผ่นดิน โลกต้นไม้ แล้วก็โลกสัตว์ ซึ่งจะแจกเป็นโลกสัตว์เดรัจฉาน ก็ได้ โลกมนุษย์ สัตว์ประเภทที่ไม่เรียกว่ามนุษย์ก็ได้ กระทั่งถึงโลกมนุษย์; นี้เรียกว่ามันโลกโดยภาษาคน.

หรือจะเอาตามที่เขาพูดกัน ตามแบบแผน แบบฉบับว่า นิรียโลก - โลกนรก, มนุษยโลก - โลกมนุษย์, เทวโลก - โลกเทวดา, พรหมโลก - โลกของพรหม. นี้ก็ยังเป็นภาษาคนอยู่นั่นเอง. ก็เป็นภาษาถิ่น ๆ ตามความรู้สึกของคน; ยังไม่ลึกซึ่งถึงกับจะเรียกว่า เป็นภาษาธรรม.

แล้วยังมีโลกอีกชนิดหนึ่ง เขาเรียกกันว่า โลกทิพย์ มันเป็นที่พิศ มองดูด้วยตาไม่เห็น; ต้องปรับปรุงจิตให้เป็นพิเศษ ให้มีตาพิเศษ จึงจะมองเห็นโลกทิพย์. โลกทิพย์นี้เชื่อว่ากันว่า มันเป็นโลกทิพย์ ที่ซ้อนกันอยู่กับโลกธรรมาสامัญญ์; หมายความว่า โลกทิพย์ นี้ ของแผ่นดิน ก็มี ของต้นไม้ ก็มี ของสัตว์ทั่วไป ก็มี. นี้ก็เรียกว่าโลกทิพย์ แม้มันจะเป็นทิพย์ไปอย่างไร มันก็ยังเป็นภาษาคน, ภาษาคนโง่ ไม่รู้เรื่องโลกที่แท้จริงอยู่นั่นเอง.

ที่นี้ก็จะต้องถึงโลก ประเภทที่ ๒ คือโลกในภาษาธรรม ซึ่งจะต้อถือว่า เป็นโลกในภายใน, ภายในบุคคลนั้น; ไม่ใช่อยู่นอกออกไปจากบุคคลนั้น. โลกในภาษาธรรม ที่เป็นภายในนั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้หลายปริยายด้วยกัน ที่ตรัสไว้อย่างสำคัญ ให้ถือเป็นเรื่องที่ต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษ; อย่างนี้ก็ คือ :-

โลกที่มีอยู่ในกาย อันยาวประมาณวาหนึ่ง ของสัตว์ที่ยังเป็น ๆ คือ ยังมีชีวิตอยู่. พระองค์ตรัสว่า “เราบัญญัติโลกก็ดี เหตุให้เกิดโลกก็ดี ความดับแห่งโลกก็ดี ทางให้ถึงความดับแห่งโลกก็ดี ว่ามีอยู่ในกาย ซึ่งยาวประมาณวาหนึ่งนี้ที่ยังมีสติปัญญาและมีใจ.

โลกนี้อยู่ที่ไหน? ลองนึกดูว่าเมื่อพระองค์ตรัสว่า “มันมีอยู่ในร่างกาย ที่ยาวประมาณวาหนึ่งนี้, มีทั้งตัวโลก, และตัวเหตุให้เกิดโลก ตัวความดับสนิทของโลก และตัวหนทางให้ถึงความดับสนิทแห่งโลกนั้น” โลกในลักษณะอย่างนี้หมายถึงความทุกข์ คือ ทรงแสดงไว้ในเรื่องของอริยสัจจ์ ๔.

ที่นี้ทำไม่ได้ ทรงใช้คำว่าโลก กับสิ่งนี้? ก็เพราะมันเป็นสิ่งเดียวกัน ใน ความหมายที่ว่า มันแตกแน่ดับแน่, แล้วก็เป็นที่ทุกข์ทรมานอยู่อย่างหนึ่ง. อีกทางหนึ่งก็ตรงกันข้าม คือ ไม่ใช่โลกหรือไม่ใช่ทุกข์, แต่เรียกว่าความดับแห่งโลก, หรือความดับแห่งทุกข์; นี้เรียกว่าโลกภายใน. มีอยู่ในร่างกายที่ยาวเพียงวาเดียวนั้น แล้วมีครบทุกอย่างที่เกี่ยวกับโลก.

โดยปริยายอื่น แสดงอารมณ์ทั้ง ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ รัชมารมณฺ์ ที่จะรู้แจ้งได้ทั้งตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ ว่านี่แหละคือโลก; เพราะมีอารมณ์ ๖ ประการนี้ จึงมีสิ่งที่มีความหมายสำหรับมนุษย์ หรือว่าโลกทั้งปวงที่เป็นภายนอก, ถ้ามันไม่มาอยู่ในรูปของสิ่งทั้ง ๖ นี้ ก็ไม่มีความหมายอะไร.

รูปที่เห็นด้วยตา, เสียงที่ได้ยินด้วยหู, กลิ่นที่รู้ได้ด้วยจมูก, รสที่รู้ได้ด้วยลิ้น, สัมผัสผิวหนังที่รู้ได้ด้วยผิวหนัง, ความคิดความนึกที่รู้สึกได้ด้วยใจ, มันมีลักษณะเป็นอารมณ์ สำหรับใจจะรู้สึก. เมื่อใจรู้สึกเมื่อใด ก็เรียกว่ามันเกิดขึ้นเมื่อนั้น; พอใจไม่รู้สึกเมื่อใด มันเท่ากับไม่มี คือมันแตกไป.

นี่สรุปความให้สั้น ๆ ก็ว่า รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณ์ แต่ละอย่าง ๆ ๖ อย่างนี้ เดี่ยวก็เกิดขึ้น เดี่ยวก็แตกไป, เดี่ยวก็เกิดขึ้น เดี่ยวก็แตกไป, นี่ช่างสมกับความหมายของคำว่าโลก ซึ่งแปลว่า *สิ่งที่ต้องแตก* แล้วก็ *แตกแน่* แล้วก็ *แตกง่ายด้วย*.

พระบาลีในสุตตนิบาต ขุททกนิกาย มีกล่าวไว้ชัดเรื่องโลกชนิดนี้ เดียวก็จะได้วินิจฉัยกันให้ฟัง. ในที่นี้ต้องการแต่ให้รู้จักสังเกตและเข้าใจ หรือถึงกับรู้แจ้งตามพระองค์ด้วยก็ได้ ว่าโลกมันมีอยู่ ๒ ประเภท : คือโลกข้างนอกตามภาษาคนพูด, แล้วก็โลกข้างในตามภาษาพระอริยเจ้า และโดยเฉพาะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าท่านตรัส.

ที่นี้ก็จะได้คู่ต่อไป ถึงคำว่ารู้แจ้ง ให้ละเอียดยิ่งขึ้นไปอีก แล้วจะได้เอาสิ่งที่เรียกว่าโลกกับรู้แจ้งโลกนี้ มาต่อเนื่องเข้าด้วยกัน. คำว่า *รู้แจ้ง รู้จัก รู้ชัด* รู้อะไรก็ตาม ก็ยังต้อง *แบ่งเป็น ๒ ประเภทอีก* คือ; ประเภทรู้แจ้งในความหมายที่เป็นภาษาคน, รู้แจ้งในความหมายที่เป็นภาษาธรรม.

รู้จัก รู้แจ้ง ในภาษาคน ก็เหมือนที่เรารู้จักกัน : รู้จักคนนั้นรู้จักคนนี้, รู้จักสิ่งนั้นรู้จักสิ่งนี้, หรือแม้ที่สุดแต่ที่ลูกเด็ก ๆ เขาเรียนหนังสือในโรงเรียนทุกวัน ๆ มันก็มีรู้แจ้งรู้จัก ไปตามแบบของลูกเด็ก ๆ ในโรงเรียน หรือคนโตแล้ว

เรียนเรื่องนี้เรียนเรื่องโน้น ก็รู้แจ้งรู้จักมากขึ้น ; ทั้งหมดนี้เป็น รู้แจ้ง หรือ รู้จัก
ในลักษณะของภาษาคน ทั้งนั้น. ไม่มีคำ ไม่มีมีความหมายที่สูงสุดอะไรที่จะ
เอามาใช้กับพระพุทธเจ้า.

ที่นี้ ความรู้แจ้ง รู้จัก รู้อะไร ก็แล้วแต่จะเรียกอีกเหมือนกัน ที่เป็น
ภาษาธรรม นี้นหมายถึง รู้ความจริงอันลึกซึ้ง ด้วยญาณ อย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้น
ได้แก่ : *ความรู้แจ้งในสามัญญลักษณะของสิ่งทั้งปวง. ถ้ารู้จักโลก ก็หมายความว่า
ว่า รู้จักความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา* ของสิ่งที่เรียกกันว่าโลก, หรือทุกสิ่ง
ก็ได้ ;

หรือว่า *รู้แจ้งโดยสุญญตา.* ที่สูงขึ้นไป คือ รู้โดยความเป็นของว่าง
จากตัวตน ไม่มีมีความหมายแห่งตัวตนใดๆ เหลืออยู่ ; นี้รู้แจ้งความว่างที่มีอยู่ในสิ่ง
ทั้งปวง ทั้งที่เป็นสังขาร และวิสังขาร, ทั้งที่เป็นสังขตะและเป็นอสังขตะ. แม้ที่สุด
แต่พระนิพพานก็กล่าวว่า เป็นของว่าง, และยิ่งว่างที่สุดกว่าสิ่งใด ๆ เสียด้วย. มีคำ
กล่าวว่า พระนิพพานเป็นของว่างอย่างยิ่ง. สิ่งอื่น ๆ นั้นยังว่างตามธรรมดา
ไม่ถึงกับอย่างยิ่ง : *พระนิพพานว่างอย่างยิ่ง* ว่างจากตัวตน ว่างจากกิเลส ว่างจาก
ความทุกข์ ว่างอย่างยิ่งคือนิพพาน.

พระพุทธองค์ทรงรู้จักโลก โดยความเป็นของว่าง ดังที่ทรงสั่งสอน
คนทั่วไป ให้มองเห็นโลกโดยความเป็นของว่าง. ถ้าจะกล่าวอีกทางหนึ่งก็ว่า
ทรงเห็นแจ้งโลก โดยความเป็นโลกุตตระ. ถ้าพูดนี้ออกจะสับสน คือทรงรู้แจ้ง
โลก จนถึงกับโลกหายไป ; มีสิ่งอื่นเข้ามาแทน คือโลกุตตระที่เหนือโลกหรือพ้น
โลก. พึงดูให้คัมมันอย่างไร ๆ อยู่. ทรงเห็นแจ้งโลก จนโลกุตตระเข้ามาแทน,
คือ โลกมันหายไป มันไม่ได้มีอยู่จริง มันเลยว่างถึงที่สุด ; พอไปคัมมันเข้า ก็พบ
โลกุตตระแทนอยู่.

นี่ โลกวิทู ทรงรู้แจ้งโลกในระดับสูงสุด คือท่านรู้อย่างนี้, รู้แจ้งอย่างนี้, เรียกว่ากล่าวโดยภาษาธรรม เป็นคู่กันกับรู้แจ้งในภาษาคน. อย่างที่คนทั่วไป เขาไม่รู้แจ้งอะไร ๆ รู้แจ้งอย่างนั้นจะเอามารู้แจ้งโลกในคำว่าโลกวิทูนี้ไม่ได้.

สมมติว่า คนหนึ่งเขาเป็นนักวิทยาศาสตร์ รู้เรื่องแผ่นดินโลกนี้โดยประการทั้งปวง รู้ว่า : มันมาจากไหน? มันมีอะไร? อย่างไร ๆ? รู้ทุกอย่างหมดนี้ก็ยังไม่เรียกว่าโลกวิทู; เพราะมันรู้เรื่องแผ่นดินโลกนี้ มันไม่มีประโยชน์อะไรในทางธรรม คือไม่มีประโยชน์อะไรในทางที่จะปล่อยวาง หรือดับทุกข์ได้; คือไม่รู้แจ้งกันในลักษณะที่เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หรือสุญญตา นั้นเอง; ยิ่งรู้แจ้งไปในทางที่น่ารักน่าพอใจ น่ายึดถือเอา ประกอบอยู่ด้วยประโยชน์ จะได้กำไรอีกมากมาย. ถ้าเราเอาโลกนี้มาใช้เป็นประโยชน์ให้หมด : เอาโลกพระจันทร์ด้วย, เอาโลกพระอังคารด้วย, แล้วแต่เขาจะบ้ากันก็มากน้อย อย่างนี้ ไม่ใช่โลกวิทูเลย แม้แต่สักนิตเดียว.

ถ้าเป็นโลกวิทู ก็ต้องรู้ในรูปแบบที่จะทำให้ไม่หลงรักหลงชัง หรือว่า ไปยึดมั่นถือมั่น แต่ประการใด; เห็นโลกว่างไป จนเหลืออยู่แต่สภาพที่เหนือโลก หรือพ้นโลก. จิตใจมีความทุกข์ไม่ได้ นี่จึงจะเรียกว่าโลกวิทู.

ท่านทั้งหลายทบทวนดูให้ดีๆ คำว่าโลกนี้ มันคือของที่แตก ต้องแตก แยกแน่, แล้วก็แตกง่าย. และมีอยู่เป็น ๒ ชั้น คือโลกสำหรับคนโง่รู้จัก ก็คือโลกแผ่นดิน ตามภาษาคน; และโลกสำหรับผู้ฉลาด หรือพระอริยเจ้าจะรู้จัก ก็คือโลกที่เป็นนามธรรม รู้จักแล้วจะดับกิเลส ดับความทุกข์ในใจของตนได้.

ที่นี้ คำว่ารู้แจ้งก็เหมือนกัน ก็แบ่งออกเป็น ๒ ชนิด : ที่รู้แจ้งเท่าไรก็ดับทุกข์ไม่ได้ นั่นก็เป็นเรื่องภาษาคน, ถ้ารู้แจ้งแล้วดับทุกข์ได้ นั่นก็เป็นเรื่องของภาษาธรรม. ที่พระพุทธเจ้าทำรู้แจ้งโลก ในลักษณะที่จะดับทุกข์ได้ แล้วยังจะสอนให้ผู้อื่นดับทุกข์ได้ด้วย; ฉะนั้น เราควรจะดูของท่านต่อไป ว่าท่านเป็นโลกวิทูนั้น เป็นอย่างไรบ้าง; แล้วเราก็จะได้ทำตามท่านได้.

ก่อนแต่จะพูดต่อไปถึงเรื่อง รู้แจ้ง รู้จักนี้ อยากจะขอเตือนย้ำให้ระลึกนึกถึงถ้อยคำที่เคยพูดกันมาบ่อยๆ เป็นถ้อยคำที่จะชวนให้เข้าใจได้ง่าย ว่าที่ว่ารู้หรือเห็น หรืออะไรนั้นมันหมายถึงอย่างไร? คำพูดนั้นก็คือคำพูดที่ว่า “*นกไม่เห็นฟ้า ปลาไม่เห็นน้ำ หนอนไม่เห็นดิน ไม้เดือนไม่เห็นดิน แล้วก็คนไม่เห็นโลก*”.

ที่จริงก็ตั้งใจจะพูดถึงคน ว่าคนนั้นมันไม่เห็นโลก; จะเข้าใจว่าคนไม่เห็นโลก นี้ให้ไปเทียบดูกับที่ว่า “*นกมันไม่เห็นฟ้า ทั้งที่มันบินอยู่ในฟ้า ตามันก็ลืออยู่ในฟ้า แต่ทำไมจึงไม่เห็นฟ้า*” นี้เขาหมายความว่าอย่างไร? คนทั่วไปก็จะต้องเถียงว่า นกก็ต้องเห็นฟ้า; แต่คนหนึ่งก็เถียงหรือยืนยันว่า *นกก็ยังไม่เห็นฟ้า แล้วก็ปลาก็ไม่เห็นน้ำ; ทั้งที่น้ำมันก็ตะตาปลาอยู่เสมอ, หนอนกินอุจจาระอยู่ในอุจจาระ ก็ไม่เห็นอุจจาระ, ไม้เดือนนอนไขไปตามดิน กินดิน ถ่ายดินอะไรออกไป มันก็ยังไม่เห็นดิน*.

ที่เป็นอย่างนี้ ก็เพราะความหมายของคำว่าเห็น, หรือ เห็น นี้ มันมีอยู่หลายชั้น, *อย่างน้อย มันมีอยู่ ๒ ชั้น* : นอกจากจะเห็นฟ้าในความหมายธรรมดา, แต่คนก็ได้เห็นฟ้าในความหมายในภาษาธรรมหรือพิเศษ, เพราะว่ามันไม่ต้องการจะดู. ปลาก็ไม่เห็นน้ำ เพราะมันไม่ต้องการจะดูน้ำ; แม้น้ำถึงตามัน มันก็ไม่ได้ต้องการจะดูน้ำ. เช่นเดียวกับ คน ที่อยู่ในโลกนี้ แต่ก็ไม่เห็นโลก;

มันก็ *เลยจมโลก หลงอยู่ในโลก มีความทุกข์เพราะโลก*, มีโลกเป็นความทุกข์. แล้วความทุกข์หรือโลกมันก็อยู่ในตัวคนโง่นั้นเอง; ในตัวของคนโง่จึงเต็มไปด้วยโลก, หรือเต็มไปด้วยความทุกข์. นี้ขอให้ท่านทั้งหลายช่วยจำถ้อยคำนี้ไว้เป็นหลัก จะได้ช่วยให้มันง่ายในการที่จะเข้าใจอะไร ๆ.

ถ้าเราพูดว่า “*นกไม่เห็นฟ้า*” กับจะพูดว่า “*นกก็เห็นฟ้า*” นี้มันต่างกันอย่างไร? แล้วก็โน้มมาสู่ตัวเราเอง ว่าเรากำลังเป็นชนิดไหน? เราเป็นนกชนิดที่มองเห็นฟ้า หรือเป็นปลาที่มองเห็นน้ำหรือเปล่า? เอ้า, สมมติว่ามองเห็นแล้ว แต่ก็มองเห็นชนิดไหนล่ะ? ชนิดที่ให้โง่จมอยู่ในโลกอย่างนี้หรือ? นี้จะเรียกว่าเห็นหรือ? ถ้าเห็น ทำไมจึงโง่จมอยู่ในโลกหรือในกองทุกข์เล่า? ฉะนั้นเห็นที่ดีกว่า หรือเห็นที่แท้จริง มัน ควรจะเป็นการเห็นชนิดที่ไม่ทำให้โง่ ให้จมอยู่ในโลก หรือจมอยู่ในกองทุกข์นั้นแหละ. ขอให้สังเกตดูให้ดี.

เอ้า, ที่นี้ก็ขออธิบายต่อไปอีก ถึงคำว่า โลก ที่จะต้องรู้แจ้ง *ตามพระบาลีสุดตนิบาตขุททกนิกาย* อย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้น. พระบาลีนี้อยู่ในรูปของการถามตอบ ท่านลองกำหนดให้ตีจะมีประโยชน์ คำถามมีว่า *ภิสุมิ โลโก สมุปปนุโน?* *โลกคือหมู่สัตว์ เกิดขึ้นแล้วในอะไร? ฉสุ โลโก สมุปปนุโน -โลกคือหมู่สัตว์ เกิดขึ้นแล้วในสภาวะธรรม คือคู่แห่งอายตนะทั้งหลาย ๖.*

พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้อย่างนี้ หรือท่านได้ตอบคำถามอย่างนี้ ท่านเป็นโลกวิทูหรือไม่? หรือว่าท่านเป็นโลกวิทูชนิดไหน? ก็ท่านตอบว่า *โลกคือหมู่สัตว์*. โลกในที่นี้หมายถึงหมู่สัตว์ เพราะมันมีความหมายมากกว่าโลกแผ่นดิน; *เกิดขึ้นแล้วในสภาวะธรรม คือ คู่แห่งอายตนะทั้งหลาย ๖* คือตาที่คู่กับรูป หูที่คู่กับ

เสียง จมูกที่คู่กับกลิ่น ลิ้นที่คู่กับรส กายที่คู่กับสัมผัสทางผิวหนัง และใจที่คู่กับ
กับธัมมารมณฺ์ มันเป็น ๖ คู่. นี้เรียกว่าคู่แห่งอายตนะ. แล้วโลก นี้มัน สมบูรณ์โน
มัน เกิดขึ้นหรือตั้งขึ้น ในคู่แห่งอายตนะ ๖.

เป็นคำตอบที่ลึกหรือตื้น ? แล้วเป็นคำตอบที่มันกินความแคบหรือกว้าง?
ถ้าไม่เคยศึกษามาก่อน ก็จะคิดว่า นั่นมันคงเป็นแต่เรื่องนามธรรม ไม่ได้หมายถึง
โลกแผ่นดิน : โลกต้นไม้ โลกก้อนหิน โลกก้อนกรวดก้อนทรายเหล่านั้นก็ได้.
ที่จริงมันไม่ใช่อย่างนั้น, คือมันรวมหมด แม้แต่โลกแผ่นดิน, หรือว่า โลก
อะไรก็ตามเถอะ, มัน เกิดขึ้นมาด้วยอำนาจของการสัมผัส ของสิ่งที่เป็นคู่ ๆ
คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กับ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณฺ์ ทั้งนั้น.

ถ้าเราไม่มีตา โลกที่เราเห็นอยู่ในบัดนี้ มันก็มีไม่ได้. ทุกคนก็กำลัง
ลืมตาอยู่ แล้วท่านเห็นอะไรบ้าง? ที่เราเรียกกันว่าโลก. ถ้าเราไม่มีตา มันก็มี
ไม่ได้ตอกโลกอย่างนี้; เพราะว่ามันมีตาที่เห็นสิ่งนั้น, แล้วสิ่งนั้นมันก็ปรากฏ
ออกมา. นี้เรียกว่าภาษาวัตถุ, ภาษาวัตถุธรรม วัตถุธาตุ.

เป็นอันว่า คำกล่าวนี้ก็รวมถึงโลกแผ่นดินด้วย; ทั้งที่โดยเนื้อแท้มัน
มุ่งหมายจะกล่าวถึงโลกทางนามธรรม ที่อาศัยอายตนะทั้ง ๖ คู่นี้; จึงเกิดความ
หมายของโลกหลาย ๆ รูปแบบ, จนกระทั่งเกิดกิเลส, จนกระทั่งเกิดความทุกข์
ที่เรียกว่าโลก.

ที่นี้ คำถามต่อไปว่า กิสมิ กุพฺพติ สนฺถวิ ? โลกคือหมู่มสัตว์ ย่อม
กระทำซึ่งความชิตขมอยู่ในอะไร ? คำตอบว่า ฉสุ กุพฺพติ สนฺถวิ - โลกคือหมู่มสัตว์

ย่อมกระทำซึ่งความชิตชมในสภาวะธรรม คือคู่แห่งอายตนะทั้งหลาย ๖. มันเกิดขึ้นมาในคู่แห่งอายตนะทั้งหลาย ๖, มันทำความชื่นชมชิตชม คือบ้ำหลงไหลอยู่ในคู่แห่งอายตนะ ๖. ลองคิดดูอีกทีว่า ความเป็นโลกวิทูของพระพุทธองค์นั้น มันเป็นอย่างไร? ท่านเป็นโลกวิทูที่มากน้อย?

และคำถามต่อไปก็ว่า **ภิสุมิ โลโก อุปาทาย** — **โลกคือหมู่สัตว์ เข้าไปยึดถือแล้ว ซึ่งอัสสาทะแห่งอะไร?** ถามว่าโลกคือหมู่สัตว์นี้ มันเข้าไปยึดถืออัสสาทะคือเหยื่อหรือความอร่อยหรือเสน่ห์อันยั่ววนนี้ ของอะไร? แล้วคำตอบก็มีว่า **ณฺนเมว อุปาทาย** — **โลกคือหมู่สัตว์เข้าไปยึดถือแล้ว ซึ่งอัสสาทะแห่งสภาวะธรรม คือคู่แห่งอายตนะทั้งหลาย ๖ นั้นเทียว.** มันก็อยู่ที่คู่แห่งอายตนะทั้งหลาย ๖ นี้ ไม่ไปไหนเลยเห็นไหม? เข้าไปยึดถือ คือยึดมันถือมัน อยู่ในอัสสาทะคือรสอร่อยของสภาวะธรรม คือคู่แห่งอายตนะ ๖. ถ้าคนมันไม่โง่เกินไป ก็คงจะรู้จักว่า ตัวเราทุกวัน ๆ นั้นมันก็หลงอยู่ในเสน่ห์ รสอร่อย, หรือเหยื่ออันอร่อย ที่ออกมาจากทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ.

ทีนี้คำถามต่อไปว่า **ภิสุมิ โลโก วิทฺถุณฺณติ** — **โลกคือหมู่สัตว์ ย่อมลำบากเดือดร้อนอยู่ เพราะเหตุแห่งอะไร?** ข้อนี้ถามว่า มันลำบากเดือดร้อนทนทรมาณอยู่นี้ เพราะเหตุแห่งอะไร? คำตอบว่า **ณฺสฺสฺ โลโก วิทฺถุณฺณติ** — **โลกคือหมู่สัตว์ย่อมลำบากเดือดร้อนอยู่ เพราะเหตุแห่งสภาวะธรรม คือคู่แห่งอายตนะทั้งหลาย ๖.** คำตอบไม่ไปไหน, คำตอบอยู่ที่คู่แห่งอายตนะ ๖ อยู่เรื่อยไป. นี่คือเรื่องโลกที่พระองค์ทรงเห็นแจ้ง จนถึงกับทำให้พระองค์ได้ทรงพระนามว่าโลกวิทู.

สรุปความในข้อนี้ว่า เมื่อถามว่า โลกเกิดจากอะไร? จากอายตนะ ๖ คู่. เมื่อโลกมันซิคชมอยู่ในอะไร? ก็ในอายตนะ ๖ คู่. มันหลงความอร่อยอยู่ในอะไร? ก็ในอายตนะ ๖ คู่. แล้วมันเคือคร้อนอยู่เพราะอะไร? ก็เพราะอายตนะ ๖ คู่.

เฮ้, ที่นี้ทุกคนก็จะไม่คิดคู้บั้งหรืออย่างไร? ว่าอายตนะ ๖ คู่มันอยู่ที่ไหน? ทั้งที่มันมีอยู่ในตัวคนทุกคน; แต่คนก็ไม่รู้จักมัน. นี้ก็ชาติโง่ เหมือนกับนกไม่เห็นฟ้า ปลาไม่เห็นน้ำ นอนไม่เห็นคูด ไล่เคือนไม่เห็นดิน, ก็อว่ามันมีอยู่ที่เนื้อที่ตัวทั้ง ๖ คู่ มันก็ยังไม่มองเห็น.

ถ้าจะเห็นละ ก็เห็นที่ไหน? มันก็เห็นที่นี้ ที่มันมีอยู่ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่เราใช้มันอยู่ทุกวัน. เราก้ไม่รู้จักมัน ไม่เห็นมันโดยความจริงถึงที่สุด ว่ามันคืออะไร? มันเป็นอย่างไร? มันก็เหมือนกับนอนไม่เห็นคูดที่คูดกินจมอยู่ในโลกนี้ ในลักษณะอย่างนี้.

เพราะฉะนั้นเราจึงไม่มีส่วนแห่งความเป็นโลกวิฑู ตามอย่างพระพุทเจ้าเลย; ทั้งเราก้อยู่ในโลก หรือว่าโลกมันก็อยู่ในตัวเรา. ความโง่ของเรา มันไปยึดอะไรเป็นตัวเราไปเสียหมด; มันก็ไม่เห็นอะไร เหมือนกับปลาไม่เห็นน้ำ เพราะน้ำมันถึงตาเกินไป.

นี่คือเรื่องหนึ่งแล้ว ที่ควรจะสนใจกันเพื่อจะเกิดความเข้าใจอันถูกต้อง ว่าพระพุทเจ้าท่านเป็นโลกวิฑูนี้ ก็เพราะท่านรู้ว่า โลกนี้มันเกิดที่ไหน? มัน หลงอยู่ที่ไหน? มัน เคือคร้อนอยู่ที่ไหน?

เอ้า, ที่นี้ก็จะแสดงต่อไปด้วยบทอื่น เพื่อให้ทราบความเป็นโลกวิทูยิ่งขึ้นไปอีก ขอให้ทำความเข้าใจไว้เสียก่อนว่า พระพุทธคุณบเทว่าโลกวิทู^๕ มีเรื่องมาก, แล้วก็น่าสนใจมาก สลับซับซ้อนมาก; ไม่เหมือนกับบเทว่า *อนุตฺตโร ปริสทมฺมสารถิ หรือ สดฺดา เทวมฺนุสฺสานิ* ซึ่งต่อไปอีก ๒ บท เพราะฉะนั้นจะได้กล่าวถึงบเทว่าโลกวิทู^๕ ให้เต็มที่ มันคงจะกินเวลามาก.

ข้อแรก ที่จะกล่าวต่อไป ก็คือสิ่งที่เราเรียกกันว่า **อาสภิวาจา**. คนที่เกลียดวัด ไม่ค่อยอยากเข้าวัดนี้คงไม่รู้ว่า อาสภิวาจา^๕ คืออะไรเป็นแน่? เพราะแม้แต่คนที่งมอยู่ในวัด ก็ไม่รู้ว่าอาสภิวาจา^๕ คืออะไร?

ขออภัย ที่จะพูดคำคล้ายกับว่าจ้วงจาบสักหน่อย อาสภิวาจา ถ้าเป็นของคนธรรมดา ก็คือคำสำหรับคุยไม้ ที่มันไม้ด้วยความโง่งนั่นแหละ มันเป็นอาสภิวาจาของคนโง่ แล้วมันไม้. แต่ถ้า ของพระพุทธเจ้า เราก็ไม่เรียกว่าไม้ เพราะท่านพูดจริง ฉะนั้น อาสภิวาจาที่เปล่งออกมาโดยพระพุทธองค์นั้น เป็นสิ่งที่ควรจะสนใจอย่างยิ่ง เพื่อจะแสดงความหมายของคำว่าโลกวิทู คือรู้แจ้งโลก.

นี่ว่ากัน ตามตัวหนังสือ ก่อน ว่าพอพระพุทธเจ้าท่านประสูติ หรืออุบัติขึ้นมาในโลกนี้ จากพระกรรมมารดา เขยิบลงแผ่นดินแล้ว ท่านได้กล่าวคำว่า *อคฺโคทฺทมสฺมิ โลกสฺส - เราเป็นคนเลิศในโลก. เขฏฺโฏทฺทมสฺมิ โลกสฺส - เราเป็นคนเจริญ* คือเป็นที่ขายเขาหมดในโลก. *เสฏฺโฏทฺทมสฺมิ โลกสฺส - เราเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในโลก. อยมนฺตฺติมา ชาติ - ชาตินี้เป็นสุดท้าย. นตฺติทานิ ปฺนุพฺภโว - ภพใหม่ไม่มีอีกแล้วในบัดนี้.* นี้เรียกว่า อาสภิวาจา ถ้าคนธรรมดา

พูดอย่างนี้ มันก็เป็นจอมไม้; แต่ พระพุทธเจ้าท่านตรัสอย่างนี้ กลับกลายเป็นความจริง แล้ว ประกาศถึงการที่พระองค์ทรงเป็นโลกวิทู, ถึงกับรู้ว่า ในโลกนี้ท่านเป็นผู้เลิศ เป็นผู้ประเสริฐ หรือ เป็นผู้ที่แก่กว่าเขาทั้งหมด.

ความซึ้งจะพูดโดยภาษารวมก็ได้, โดยภาษาคนก็ได้, จะคุยกันในทางวัตถุ เนื้อหนัง ก็เป็นอย่างนั้น, จะคุยกันในทางคุณสมบัติ ก็เป็นอย่างนั้น. ท่านต้องรู้จักพระองค์เองเพียงพอ, รู้จักโลกเพียงพอ, จึงจะกล่าวอย่างนี้ได้. ถ้าข้อความนี้เป็นความจริงเท่าไร; พระองค์ก็เป็นโลกวิทูเท่านั้น. นี้จะมาพิสูจน์กันว่า ข้อความนี้จริงอย่างไร, อธิบายอย่างไร, เวลานั้นไม่พอ, เอาไว้คิดเองบ้าง. เกี้ยวนี้จะแสดงเฉพาะลักษณะของโลกวิทู.

ที่นี้ อาสภิวาจา นี้ ยังมีอีกหลายบทหลายตอน เช่นว่า พระพุทธองค์ตรัสว่า : เราเป็นบุคคลเดียวในโลก ที่ทำลายเปลือกหุ้มของอวิชชา ออกมาได้ ก่อนใคร ๆ ในโลก, คือว่าเมื่อคุยกันทั้งโลกแล้ว พระองค์เป็นเหมือนกับว่า ลูกไก่ตัวแรก ที่ทำลายเปลือกไข่แห่งอวิชชา ออกมาได้; เรียกว่าเป็นบุคคลแรก บุคคลเดียวในโลก ก่อนใคร ๆ ในโลก; เพราะฉะนั้น พระองค์ก็ต้องเป็นโลกวิทู คือ รู้แจ้งโลก รู้มากกว่าใคร รู้ก่อนใคร ๆ.

ที่นี้ยังมี อาสภิวาจา อีกอีกว่า : ตถาคต ประกอบด้วยผลญาณ ๑๐ อย่าง, เวสาร์ชชญาณ ๔ อย่าง จึงได้ปฏิบัติญาณตำแหน่งจอมโลก, บรรลือสีหนาทประกาศ พรหมจักร, ท่ามกลางบริษัททั้งหลาย. นี้ทรงยืนยันว่า พระองค์ปฏิบัติญาณพระองค์ว่าเป็นจอมโลก ก็อบุคคลสูงสุดในโลก; เพราะว่าประกอบไปด้วย ทศผลญาณ ๑๐ อย่าง, เวสาร์ชชญาณ ๔ อย่าง. รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ ท่านไปดูเอาเองเถิด ไม่มีเวลาที่จะมาพูด. จะชี้เฉพาะที่ว่า พระองค์ทรงประกอบด้วยสิ่ง

ซึ่งเป็นเหตุผลอันเพียงพอ ที่จะถือได้ว่าเป็นจอมโลก; ฉะนั้นสิ่งที่ทรงทราบ หรือทรงมีนั้น มันก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงของโลก ทุกอย่างทุกประการ.

เฮ้, ที่นี้ยังมี อาสภิวาจา ต่อไปอีกว่า “ตถาคตไม่มองเห็นวิเวกหรือช่อง ทาง ที่ใคร ๆ ในโลก จะหวังดึงเราโดยชอบด้วยเหตุผลว่า ที่ท่านว่าท่านเป็นสัมมาสัมพุทธะนั้น ท่านก็ไม่ได้เป็นดอก, ที่ท่านปฏิญาณว่าท่านสิ้นอาสวะนั้น ท่านก็ไม่ได้สิ้นอาสวะดอก, ที่ท่านกล่าวธรรมใว้ทำอันตรายแก่บุคคลผู้เสพแล้ว ธรรมนั้นก็ไม่ได้ทำอันตรายใครดอก, หรือว่าที่ท่านแสดงธรรมเพื่อประโยชน์อย่างใด ประโยชน์ที่ท่านแสดงนั้น ไม่ใช่เป็นความดับทุกข์แก่สัตว์ทั้งหลายเลย”.

นี่คือข้อที่ถ้าจะมีใครมาขัดขวาง หรือ ทำลายล้าง จะพิสูจน์ให้ล้มเหลว เขาก็จะใช้หัวข้อ ๔ ประการนี้เป็นหลัก. เช่นเขาจะทำลายพระพุทธเจ้า นี้; เขาก็จะต้องมาตั้งเหตุผลแสดงว่า : ท่านไม่เป็นสัมมาสัมพุทธะอย่างที่ท่านพูด, ท่านไม่ได้สิ้นอาสวะอย่างที่ท่านว่า, ท่านแสดงธรรมที่เป็นบาปเป็นอกุศล ว่าจะทำอันตรายแก่ผู้ปฏิบัตินั้น มันก็ไม่ใช่อย่างนั้น; คือที่ท่านแสดงว่ามันเป็นบาปเป็นอกุศลนั้น มันก็ไม่ได้ทำอันตรายใคร, หรือท่านแสดงธรรมที่เป็นประโยชน์แก่ออกุศลแก่สัตว์ทั้งหลาย มันก็มีได้แก่ออกุศลจริง.

ที่นี้ พระพุทธองค์ทรงมีพระคุณที่ทรงทำท่าย หรือว่าท่อนรับแก่คำคัดค้านเหล่านี้ จนถึงกับตรัสว่า ไม่มีใครในโลกที่จะมากัดค้านด้วยข้อเหล่านี้ได้. แล้วก็ทรงปฏิญาณพระองค์ว่าเป็นจอมโลก ก็สูงสุดในโลก ที่ใครทำลายลงไปไม่ได้; เพราะว่าสิ่งทั้ง ๔ ที่พระองค์ได้ตรัสไว้กล่าวไว้แสดงนั้น มันเป็นอย่างนั้นจริง. นี่คือข้อที่แสดงให้เห็นว่า ทรงเป็นโลกวิทู ในความหมายที่ลึกซึ้ง ไม่ใช่เพียงแต่รู้จักแผ่นดินโลก ว่าอย่างนั้นอย่างนี้.

ทั้งหมดนี้เป็นตัวอย่างเท่านั้น ตัวอย่างแห่งอาสภิวาจา คือ คำทำทนาย. ถ้าคนโง่พูดก็เป็นคำอวดดี, ถ้าคนมีปัญญาแท้จริงกล่าว ก็เป็นอาสภิวาจา. เรา รู้ได้จากอาสภิวาจาทั้งหลายเหล่านี้ ว่าพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ท่านเป็นโลกวิทู ถึงขนาดไหน.

เอ้า, ข้อที่สอง ที่นี้ มาดูกันในรูปอื่นอีก คือ ไม่ใช่อาสภิวาจา แต่ ว่าเป็นเรื่องราวที่ทรงแสดงไว้ หรือเป็นเรื่องราวที่ทราบกันอยู่, มีอยู่ในพระบาลี ต่างๆ หลายแห่ง ที่แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงมีอะไรเกี่ยวเนื่องกันอยู่กับโลกนี้ อย่างไร, ซึ่งจะกล่าวคละกันไป ทั้งโลกในภาษาคนและโลกในภาษาธรรม.

ในบาลีเอกนิบาตอังคตตรนิกาย มีมากเหลือเกิน ที่กล่าวถึงลักษณะ ของพระองค์โดยเฉพาะ. เช่นว่า การปรากฏของตถาคต มีได้ยากในโลก; หมายถึงตถาคตผู้อรหันต์ ตรัสรู้ชอบเอง เป็นบุคคลเอก ไม่เหมือนใครนี้ มีขึ้นมา ได้ยากในโลก. นี่ก็หมายความว่าพระองค์ทรงมองเห็น ว่าใครๆ มันก็มีอยู่มากใน โลก; แต่บุคคลที่จะเป็นเช่นกับตัวพระองค์นี้ ยากที่จะมาปรากฏ. ฉะนั้น ความรู้แจ้งโลกของพระองค์ จึงอยู่เหนือสุด หรือครอบงำหมด ในแง่มุมต่างๆ; จึงยกพระองค์ขึ้นเป็นบุคคลเอก, เกี้ยว ในโลก ที่ไม่เหมือนใคร แล้วยากที่จะมี ขึ้นมาได้.

ที่นี้ พระบาลีอื่นต่อไปอีก ว่า การมีธรรมะของตถาคตอยู่ในโลกนี้ คือความสุขของโลก. พุคเป็นถ้อยคำก็คือว่า : พระสุคต กัตติ, ระเบียบวินัย ของพระสุคต กัตติ, ยังมีอยู่ในโลกเพียงใดแล้ว; มันจักเป็นเป็นไปเพื่อความสุข เพื่อความสุข เพื่ออนุเคราะห์ เพื่อประโยชน์แก่โลก. ถ้าพุกกลับกัน

ก็ว่า ประโยชน์ ความสุข หรืออะไรก็ตาม ที่มันดีสำหรับโลกนี้ มันมีเพราะความ มีอยู่แห่งพระองค์ กับระเบียบวินัย คือศาสนาที่พระองค์ทรงแสดงไว้.

ข้อนี้ย่อมาหมายความว่า พระองค์ต้องทรงมองเห็นชัดว่าธรรมะที่ทรง แสดงนั้น มันเป็นอย่างไร? พูดได้เลยว่า ที่ทรงแสดงนั้น เพื่อประโยชน์แก่โลก. ถ้าพระองค์ไม่ทรงรู้แจ้งโลกโดยแท้จริง แล้วก็จะไม่ทรงสามารถแสดงธรรม ที่เป็น ประโยชน์แก่โลกได้. ฉะนั้น ต้องรู้จักโลกโดยแท้จริง ว่ามันเป็นอย่างไร อย่าง ครบถ้วน จึงจะสามารถบัญญัติธรรมะ แสดงธรรมะ ทั้งหลาย ให้เป็นประโยชน์ แก่โลกได้. นี่คือข้อที่แสดงว่า ทรงเป็นโลกวิทู.

ที่นี้ มีคำตรัสในทำนองยืนยัน ในที่ทั่วไป มากมายหลายสิบแห่งในพระ ชาติ ในพระไตรปิฎก นั้นแหละ. เช่น เมื่อได้กล่าวถึงอะไรพอสมควรตามที่ จะ กล่าวแล้ว ก็ทรงเอ่ยข้อความนี้ ซึ่งท่านทั้งหลายก็เคยได้ยิน เป็นบทสวดมนต์ ทำวัตรเช้าอะไรก็มี ว่า : *ตถาคตนั้นได้ทำให้แจ้งซึ่งโลกนี้ กับทั้งเทวดา มาร พรหม ให้แจ้งซึ่งหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณะพราหมณ์ทั้งเทวดาและมนุษย์ ด้วยปัญญาอันยิ่ง เองแล้ว ประกาศให้ผู้รู้แจ้งตาม.*

ใจความมีว่า ทรงทำให้แจ้งซึ่งโลกนี้, คือเข้าใจโลกนี้ดี ถึงกับสามารถทำให้ ผู้อื่นเข้าใจโลกนี้ได้เหมือนกัน. ถ้าจะถือว่าโลกคือความทุกข์; พระองค์ก็ต้องทรงรู้แจ้งใน ความทุกข์ดี ถึงขนาดที่ทำให้ผู้อื่นรู้แจ้งในความดับทุกข์ได้. หรือถ้าว่า ทรงรู้แจ้งในความดับ แห่งโลก ก็ต้องทรงรู้แจ้งถึงขนาดที่ทำให้ผู้อื่นพลอยรู้แจ้งในความดับแห่งโลกนี้ได้ด้วย. มัน เป็นคำที่ทรงปฏิญาณ มีมากในพระชาติ จนจำไม่ไหว ว่าตรงไหนบ้าง.

ที่นี้ ก็มีข้อความที่ทรงแสดงไว้ในอังคุตตรนิกายจตุกกนิบาต. สนใจก็ไปค้นดูเอง. มีใจความว่า **สิ่งอันเป็นวิสัยโลกต่างๆ ที่ชาวโลกรวมทั้งเทวดาและมนุษย์ ได้เห็นแล้ว ได้ยินแล้ว ได้รู้รสแล้ว ได้รู้สึกแล้ว ได้พบปะแล้ว ได้แสวงหากันแล้ว คิดกันกันแล้ว; สิ่งนั้นๆ เรากล่าวได้ว่า เรารู้จักมันดี.** ท่านยืนยันว่าอย่างนี้ ว่าเรารู้จักดี ในสิ่งที่สัตว์โลกทั้งเทวดาและมนุษย์ เขาได้เห็น ได้ยิน ได้รู้รส ได้รู้สึก ได้พบปะ ได้แสวงหา ได้คิดกัน; หมายความว่า ไม่มีอะไร ในบรรดาที่สัตว์โลกกระทำกันอยู่นั้น จะเป็นสิ่งที่พระองค์ไม่รู้จัก.

ท่าน **ตรัสต่อไปว่า :** มันจะเป็นการมูสาแก่เรา ถ้าเราจะกล่าวว่า เรารู้จักมันบ้าง ไม่รู้จักมันบ้าง. นี้ลองฟังดูซิว่า. พระองค์ตรัสว่า ถ้าพระองค์จะตรัสว่า ในสิ่งที่มนุษย์เขารู้จักกันนั้น พระองค์รู้จักบ้างไม่รู้จักบ้าง; คำกล่าวอย่างนี้จะเป็นการมูสาแก่พระองค์. นี้ยืนยันข้อที่ทรงทราบสิ่งที่ชาวโลกเขารู้ เขาเข้าใจ เขาคิดกัน เขาแสวง เขาแสวง อะไรกันอยู่.

แห่งอื่นอีกก็มีว่า : **วาเสฏฐะ! เรารู้จักพวกพรหม เรารู้จักพรหมโลก เรารู้จักปฏิบัติที่ทำให้เข้าสู่ถึงพรหมโลก. เมื่อพูดถึงพรหมโลกแล้ว ก็ไม่มีโลกไหนจะสูงกว่า.** ตามที่ได้บัญญัติกันไว้ในทางศาสนา หรือทั่วไป ถือว่าพรหมโลกเป็นโลกสูงสุด. พระองค์ก็ทรงยืนยันว่า ทรงรู้จักพรหมโลก และข้อปฏิบัติเพื่อเข้าสู่ถึงพรหมโลก; โลกที่ต่ำกว่านั้น มันง่ายนิดเดียวไม่ต้องพูดถึงก็ได้; จึงเป็นอันว่า ทรงเป็นโลกวิทู ต่อโลกที่สูงที่สุดที่เรียกกันว่าพรหมโลก.

ที่นี้ ข้อที่สาม ก็มีข้อความที่น่าสนใจอย่างยิ่ง ต่อไปอีกว่า : **เมื่อเราแสดงธรรมว่า สักกายะเป็นอย่างนี้ เหตุให้เกิดสักกายะเป็นอย่างนี้ ความดับแห่ง**

สักกายะเป็นอย่างนี้ ทางให้ถึงความดับแห่งสักกายะเป็นอย่างนี้ ๆ ดังนี้แล้ว เทพ, พวกเทพ ที่มีอายุ วรรณะ ชั้นสูงอยู่ในวิมานตลอดกาลนาน ก็พากันสะอึกสะเทือน สำนึกในความโง่เขลาของตนเอง.

ใจความมั่นมืออยู่ว่า พระองค์ทรงทราบโลกสูงสุดนั้น แล้วทรงแสดง ธรรมในลักษณะที่ พอทรงแสดงธรรมนั้นออกไปแล้ว เทวโลกพรหมโลกนั้น มั่น สั่นสะเทือน เหมือนกับจะพังทลายลงมา.

อธิบายว่า เมื่อเขายังไม่รู้อะไรมาก เขาก็คิดว่า เทวโลก พรหมโลกนั้น มันช่างวิเศษสูงสุดเสียเหลือเกิน, มันคงเสียเหลือเกิน. พอพระองค์ทรงแสดง เรื่องจริง หรือ ความจริงของโลกนั้นออกมา โลกอันสูงสุดของพวกเทวดา พวกนั้นนะ มันสั่นสะเทือน; ก็ว่ามันพิศุจน์ความเหลวไหล, พิศุจน์ความเป็นเด็กอมมือ พรหมชั้นมาที่เดียว; ก็จะไม่ต้องไปหลงไหลกับเรื่องโลกชนิดนั้น แม้จะถึงขนาดที่เป็นเทวโลก หรือเป็นพรหมโลก.

นี้เรียกว่า ทรงบรรลุสี่สนาหา พระบาลีใช้คำว่าสี่สนาหา เหมือนกับการ แผลเสียงของพญาราชสีห์; จึงเปรียบเทียบการแสดงธรรมะชั้นนี้ว่า เหมือนกับราชสีห์ แผลเสียง. พอราชสีห์แผลเสียงออกมาเท่านั้นแหละ; สัตว์ทั้งหลายในป่านี้ มันก็วิ่งหนีซ่อนกันอย่างหัวซุกหัวซุน ไม่มีที่สงบเลย เพราะได้ยินเสียงของราชสีห์. เทวโลกและพรหมโลกทั้งหลายก็เหมือนกัน พอได้ยินธรรมะชั้นนี้ของพระองค์ แล้ว มันก็สั่นคลอนเหมือนกับจะพังทลายลงมา. พระองค์ทรงทราบโลกนี้ถึงขนาดนี้; แล้วทำไมจะไม่ให้เรียกพระองค์ว่าเป็นโลกวิทู. ขอให้ท่านทั้งหลายได้พิจารณา คุณด้วยตนเอง.

เอ้า, ที่นี้ ข้อที่สี่ พูดถึงอย่างอื่นกันบ้าง คือ เรื่องปกิณณะกะทั่วไปที่มันเกี่ยวกับโลก ตามที่พระพุทธองค์ทรงทราบ. ในพระบาลีมีขณิกนิกายตรัสว่า : ในโลกธาตุหนึ่ง ๆ จะมีพระพุทธเจ้าแต่เพียงพระองค์เดียว. ในโลกธาตุหนึ่ง ๆ จะมีพระพุทธเจ้า ๒ องค์พร้อมกันไม่ก่อนไม่หลังกันนั้น ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้.

นี้เราต้องคำนวณดูว่า มันต้องรู้อะไรมาก หรือเรียกว่าทั้งหมด. มากจนหมดนะ จึงจะพูดอย่างนี้ได้ : คือรู้จักโลกธาตุ จะมีอยู่ที่โลกธาตุก็ตามใจ; หนึ่งโลกธาตุนั้น จะมีพระพุทธเจ้าแต่เพียงองค์เดียว. หมายความว่าท่านทรงทราบโลกธาตุทั้งหลาย ก็หมื่น ก็พัน ก็แสน ก็ไม่มีใครบัญญัติให้มันแน่นอนได้; แต่ว่าในหนึ่งโลกธาตุแล้วก็ต้องมีพระพุทธเจ้าพระองค์เดียว.

ในที่อื่นก็ตรัสว่า พราหมณ์! เราเกิดในโลก เจริญในโลกก็จริง แต่เราครอบงำโลก แล้วตั้งอยู่ โลกไม่ฉวยพาแปดเปื้อนเราได้. นี่พระองค์ตรัสถึงพระองค์เองว่า : แม้ว่าจะเกิดอยู่ในโลก เจริญอยู่ในโลก แต่ก็ไม่ได้ติดโลก โลกครอบงำพระองค์ไม่ได้. โลกที่สกปรกนั้นจะมาแปดเปื้อนพระองค์ไม่ได้. นี่ก็คิดว่า ถ้าไม่ทรงทราบโลกอย่างกับโลกวิทูจริงแล้ว ๆ จะทำอย่างนี้ได้อย่างไรกัน.

ในที่อื่นอีก ตรัสแก่พระอานนท์ว่า : พระองค์จะทรงเปล่งพระสุรเสียง แสดงธรรม คราวเดียวได้ยินหมดทุกโลกธาตุ. ข้อนี้ออกจะอธิบายยาก ว่าทรงแสดงธรรม เปล่งพระสุรเสียง ทรงแผ่รัศมีไปก่อน; เมื่อสัตว์ทั้งหลายในโลกธาตุรู้สึกต่อพระรัศมีนั้นแล้ว ก็จะได้ยินพระสุรเสียงที่เปล่งออกไป; แม้ในคราวเดียว

ก็ได้ยินทั่วกันทุกโลกธาตุ นี่ความเป็นโลกวิทู รู้จักแสดงธรรม หรือเปล่งเสียง
ที่ก็ได้ยินทุกโลกธาตุ.

ข้อที่ห้า ในเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับพระองค์ที่สำคัญๆ แล้ว จะเกิด
อาการที่ทำให้โลกธาตุหวั่นไหว. เขาเรียกว่าโลกธาตุหวั่นไหว ในคราวประสูติ
ในคราวตรัสรู้ ในคราวอะไรๆ หลายๆ คราว; กุจะสัก ๗-๘ คราว ล้วนแต่เป็น
เหตุให้โลกธาตุหวั่นไหว.

ในชั้นแรกนี้ พุถึง การจุติเพื่อจะบังเกิดในมนุษย์โลกนี้ ก็มีอาการ
ที่เรียกว่า โลกธาตุหวั่นไหว. ข้อความตามตัวหนังสือก็มีว่า **แสงสว่างอันโอฬาร**
หาประมาณมิได้ ยิ่งใหญ่เกินกว่าที่อาณาเขตของเทวดาจะบันดาลได้ แสงสว่างนั้น
ปรากฏขึ้นแล้วในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้ง
สมณพราหมณ์ พร้อมทั้งเทวดาและมนุษย์ และแม้ในโลกันตริกนรก อันโล่งโกล
มีตมณฑ์ หากกษุัญญาณมิได้ แสงอาทิตย์ แสงจันทร์ ก็ส่องลงไปไม่ถึง.

นี้หมายความว่า อำนาจหรือความยิ่งใหญ่ของพระองค์ มีอยู่เหนือโลก
ถึงขนาดที่ว่าถ้ามีการเคลื่อนไหวที่สำคัญอย่างใดแล้ว จะมีการหวั่นไหวไปทั้งโลก,
และทุก ๆ โลก คือทั้งมนุษย์โลก พรหมโลก มารโลก โลกนรก โลกอะไรต่างๆ
มีรายละเอียดมาก เอาแต่ใจความมันก็เป็นอย่างนี้.

ที่นี้ เรื่องก็มีว่า เมื่อพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้วใหม่ ๆ ทรงรู้สึกว่
ธรรมะนี้ลึกเกินกว่าที่คนทั่วไปจะเข้าใจได้ ก็มีพระทัยน้อมไป ในทางที่จะไม่แสดง
ธรรมประกาศสิ่งที่ได้ตรัสรู้. ท้าวสหัมบดีพรหมได้ทราบเรื่องนี้ ก็ตกใจสุกซิด

พูดขึ้นว่า โลกจักฉิบหาย โลกจักวินาศ คือข้อที่พระองค์ทรงน้อมพระทัยไป เพื่อ
จะไม่แสดงธรรม.

ท้าวสหัมบดีพรหมจึงมาเฝ้า ทูลวิงวอนนานาประการ : มีอยู่คำหนึ่ง
ซึ่งได้ทูลขอร้อง พระพุทธองค์ว่า : ขอพระองค์จงเที่ยวไปในโลกเถิด จะกล่าวอย่าง
ธรรมาธิฐานหรือปุคคลาธิฐานก็ได้ทั้งนั้นแหละ. แต่ให้ได้ใจความสำคัญว่า
พระองค์ได้ทรงน้อมพระทัยไป เพื่อแสดงธรรม เพื่อเห็นแก่โลกและให้ทั่วโลก;
โดยหวังว่า สัตว์บางพวกที่มันมีกิเลสน้อย คือมีวิชาน้อย มันก็มีอยู่ มันจะได้
รับประโยชน์อันนี้. ถ้าไม่แสดงธรรมเสียเลย สัตว์ที่มีวิชาน้อย มันก็ไม่ได้รับ
ประโยชน์อะไร; ก็เป็นอันว่า โลกนี้จักฉิบหาย โลกนี้จักวินาศ เหมือนกับ
ที่ท้าวสหัมบดีพรหมเขาคิดใจ.

นี่อาตมานำเรื่องแต่ละเรื่องนี้ มาแสดงแก่ท่านทั้งหลาย ก็เพื่อจะให้เห็นในข้อที่ว่า
พระพุทธองค์ทรงเป็นโลกวิทู. มันยังมีอีกมาก แล้วชนเอามาไม่ไหว ก็ชนเอามาเท่าที่จะชน
มาได้ ซึ่งแต่ละข้อๆ ที่เอามาแสดงนี้ มันแสดงชัดทีเดียว ว่าพระองค์ทรงเป็นโลกวิทูและเป็น
อย่างไร.

ในที่สุดตอนนี้จะแสดงด้วยข้อความที่ว่า : เมื่อพระพุทธองค์จะทรง
ปริณิพพานอยู่แล้วในคืนวันนั้น มีคนชื่อสุภทัตตะเป็นปริพาชกมาก่อน มารบเร้าให้
พระองค์ทรงแสดงธรรมเรื่องสามัญญผล. ในที่สุดพระองค์ได้ ตรัสประโยค
ที่สำคัญที่สุด ที่เราควรระกำหนดจดจำไว้เป็นอย่างดี คือประโยคที่พระองค์ตรัสว่า
“ดูก่อนสุภทัตตะ! ถ้าภิกษุทั้งหลายเหล่านี้ จักพึงอยู่โดยชอบไซ้รั โลกก็จะ
ไม่ว่างจากพระอรหันต์”.

นี้ ตรัสไว้สำหรับโลกทั้งโลก ว่าโลกนี้จะไม่ว่างจากพระอรหันต์ ; ถ้าภิกษุ คือพุทธบริษัทนี้จะพึงเป็นอยู่โดยชอบ, คือปฏิบัติปฏิบัติชอบตามนัยแห่งปฏิบัติ เครื่องยังสัตว์ให้ถึงซึ่งความดับทุกข์นั่นเอง.

ทรงรู้แจ้งโลก จนถึงกับทรงแสดงสิ่งใดสิ่งหนึ่งไว้ ว่าถ้าประพฤติปฏิบัติตามกันอยู่แล้ว โลกนี้จะไม่ว่างจากพระอรหันต์. รวมความว่า เรื่องทั้งหมดนี้เป็นเรื่องโลก หรือเรื่องเกี่ยวกับโลกที่พระองค์ทรงแสดง. เอ้า, นี่มันเสร็จไปตอนหนึ่ง.

ข้อที่หก ที่นี้จะพูดต่อไปอีก อย่างที่ได้พูดมาแล้วเมื่อตะกั๊น ว่า พระองค์ทรงรู้แจ้งโลก จนถึงกับโลกุตตระปรากฏออกมา. เพราะฉะนั้น เราควรจะต้องถึงสิ่งที่เรียกว่าโลกุตตระกันบ้าง; เพราะมันเป็นของคู่ตรงกันข้าม, ถ้ารู้แจ้งโลกจนถึงที่สุดแล้ว โลกจะหายไป, และโลกุตตระจะปรากฏอยู่แทน.

เกี่ยวกับข้อนี้ พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า : *เราบัญญัติโลกุตตรธรรมอันประเสริฐว่าเป็นทรัพย์สมบัติของทุกคน.* นี่ *บาลี เอสุการีสูตร* ที่มาชนิดนี้ไม่ค่อยมากนัก; ถ้ามีก็ช่วยจำกันได้ด้วย. เพราะว่ามีคนเฉลไถลพูดกั้ตักันหวังดีหวังร้ายก็ไม่ทราบ ว่าโลกุตตระนั้นไม่ใช่เรื่องของคน ไม่ใช่เรื่องของคนทั่วไป.

แต่พระพุทธองค์ทรงยืนยันว่า : *เราบัญญัติโลกุตตรธรรมอันประเสริฐนี้เป็นสมบัติของคนทุกคน;* คือพวกพราหมณ์เขาบัญญัติกันต่าง ๆ : บัญญัติอาวุธว่าเป็นของวรรณะกษัตริย์, บัญญัติตำรับตำราเป็นอาวุธของพวกพราหมณ์, บัญญัติเครื่องมือทำมาหากินเป็นของพวกเวศย์, บัญญัติเกี่ยวกับไม้คานว่าเป็นของ

พวกศูทร, พระพุทธองค์ทรงตักตบว่า : ไม่เอา, ไม่เอา, ฉันทบัญญัติโลกุตตร-
ธรรมสำหรับทุกคน.

ถ้ารู้เรื่องเหนือโลก มันก็หมกบังมุ่นหา คือหมกความทุกข์. ฉะนั้น
เราต้องรู้จักโลกถึงที่สุด จึงจะรู้เรื่องเหนือโลก; ฉะนั้นการรู้เรื่องเหนือโลก
มันก็เป็นผลมาจาก การที่รู้จักเรื่องโลกโดยประการทั้งปวง.

ที่นี้มี พระบาลีในมัชฌิมนิกาย ที่ควรจะสนใจเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า : “ก่อน
ภิกษุทั้งหลาย เราเป็นผู้ฉลาดในเรื่องโลกนี้ เป็นผู้ฉลาดในเรื่องโลกอื่น เป็นผู้ฉลาด
ต่อวิญญูะเป็นที่อยู่แห่งมาร ฉลาดต่อวิญญูะอันไม่เป็นที่อยู่ของมาร ฉลาดต่อ-
ฉลาดต่อวิญญูะอันเป็นที่อยู่ของมฤตยู ฉลาดต่อวิญญูะอันไม่เป็นที่อยู่ของมฤตยู
ชนเหล่าใดเข้าใจ จนถึงกับเห็นว่า เรื่องนี้ควรฟัง เรื่องนี้ควรเชื่อได้ ดังนี้แล้ว
ข้อนั้นจะเป็นไปเพื่อประโยชน์ เกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ชนทั้งหลายเหล่านั้น
ตลอดกาลนาน”.

ใจความสำคัญมันมีอยู่ว่า ถ้าใครเข้าใจโลก จนถึงกับเข้าใจสิ่งที่มีมัน
ตรงกันข้ามกับโลก คือโลกุตตระแล้ว ความเข้าใจนั้น จะเป็นประโยชน์
เกื้อกูลแก่คนเหล่านั้น ตลอดกาลนาน. พระองค์ทรงทราบเรื่องทั้งหมดนี้ ถึง
กับทรงยืนยันว่า : เราเป็นผู้ฉลาดในเรื่องโลกนี้ ฉลาดในเรื่องโลกอื่น แล้ว
ก็ฉลาดในเรื่องที่มีมันเหนือโลกพ้นโลก ไม่เกี่ยวกับวิญญูะ ไม่เป็นที่อยู่แห่งมาร ไม่
เป็นที่อยู่แห่งมฤตยูเหมือนกับโลกนี้. นี่คือนิยามของโลกุตตระ สิ่งซึ่งเหนือ
ไปจากโลก.

เอาละ, เป็นอันว่า มันควรจะพอกันที สำหรับข้อความที่ทรงแสดงให้
เห็นว่า พระพุทธองค์นั้นทรงเป็นโลกวิทู คือทรงรู้แจ้งโลกกันสักก็มาน้อย. ขอ
ให้ทบทวนดูว่า พระองค์ทรงรู้แจ้งโลกอย่างไร จะขอสรุปเป็น *บทช่วยจำ* โดยคำ
กลอน ไว้สักบทหนึ่งว่า :—

ไอ้พระองค์ ทรงสมัญญา *โลกวิทู*
ทรงหยั่งรู้ *โลกธาตุ* *ทุกวิถี*
แม้ *วิจิตร* *พิสดาร* *ปานมณี*
ก็ไม่มี *ส่วนที่* *น่าคิดพัน.*

ทรงทราบโลก *และเหตุ* *ให้เกิดโลก*
ความดับโลก *และทางถึง* *ความดับนั้น*
อยู่ในกาย *มีชีวา* *นำอัศจรรย์*
รวมด้วยกัน *อยู่ที่* *อายตนะ.*

สัตว์โลกเกิด *อยู่ใน* *อายตนะ*
หลงตะกละ *ทุกข์* *แสดง* *อย่าง* *แรงกล้า*
ส่วนพระองค์ *ทรงสภาพ* *เหนือ* *โลกา*
เพราะรู้โลก *จนเรียกว่า* *โลกวิทู.*

คำที่เข้าใจยาก คือคำที่ว่า “รวมด้วยกัน อยู่ที่อายตนะ”; นี้กลอน
มันพาไป เป็นอายตนะ ก็อายตนะทั้งหลายมาก และเป็นคู่ๆ *โลก* หรือ *เหตุให้เกิด*
โลก ความดับโลก ทางให้ถึงความดับโลก นี้ มันสำเร็จอยู่ที่อายตนะ จะเดิน
ไปผิดหรือจะเดินไปถูก.

คำที่ว่า “สัตว์โลกเกิด อยู่ในคู่ อายตนะ” ก็อธิบายแล้ว ว่าตากู้กับรูป หูกับเสียง เป็นต้น สัตว์โลกมันเกิดอยู่ที่ตรงคู่ของอายตนะ เป็นเรื่องๆไป เป็นคราวๆไป : เกิดเรื่องนี้แล้วก็ดับไป เพื่อจะเกิดเรื่องอื่น.

นี่เป็นใจความสำคัญ สำหรับคำว่าโลกวิทู ซึ่งเป็นคุณสมบัติของพระองค์, เป็นเรื่องโลกอย่างลึกซึ้ง; ไม่ใช่เรื่องโลกแผ่นดิน ที่จะเข้าใจกันได้ง่ายๆ หรือเข้าใจกันอย่างที่บางคนชอบอธิบายว่า แผ่นดินโลกนี้หนาเท่าไร. ใต้แผ่นดินโลกนี้ ก็เป็นน้ำรองอยู่, ใต้น้ำก็มีปลาตัวใหญ่ๆ รองอยู่, ใต้โลกลงไป เป็นอากาศ, อย่างนี้ไม่ใช่เรื่องโลกวิทู. แม้จะเขียนไว้ในพระคัมภีร์เก่าแก่ ที่เขาอ้างกันว่าเป็นคัมภีร์พระพุทธศาสนา มันไม่มีในพระบาลีเลย.

เอ้า, ที่นี้มาถึง ข้อปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้ :-

ข้อที่ ๑ ให้ศึกษาให้เข้าใจ. ข้อปฏิบัตินี้มีอยู่ ๗ ประการ อย่างที่เคยพูดมาแล้วทั้งนั้นแหละ. นี้จะแยกเป็นข้อๆไป ว่าเราจะต้องศึกษาให้เข้าใจ จนเกิดศรัทธาไม่หวั่นไหวในพระพุทธรูป ว่าทรงเป็นโลกวิทูจริง.

ข้อที่ ๒ ระลึกถึงอยู่เป็นประจำว่า พระองค์ทรงรู้แจ้งโลก. เราจะได้เป็นผู้เดินตาม ในความหมายที่ว่า แม้เราก็จะรู้แจ้งโลก อย่างหลับตาก็หวังมายอยู่ที่นี้.

ข้อที่ ๓ ว่าระลึกถึงเมื่อมีอันตราย จะได้เกิดความกล้าหาญและความแน่ใจ; คือให้ถือเป็นหลักว่า เมื่อมันเกิดอันตราย โดยเฉพาะทางจิตใจขึ้น ก็ให้

นี่ถึงข้อที่ว่า เพราะเรามันไม่รู้แจ้งโลกเว้ย, อยู่ที่นี่ก็เหมือนกับนกไม่เห็นฟ้า ปลาไม่เห็นน้ำ, นี่มันบรมโง่งอย่างนี้; จะได้คิดกันเสียใหม่ จะได้ดูกันเสียใหม่, จะได้เปลื้องตนออกมาเสีย จากความที่ไม่มองเห็นโลก ไม่เข้าใจโลก.

ข้อที่ ๔ ทำตามพระองค์ น้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาไว้ในตน ให้เป็นคนรู้จักโลกอยู่เสมอ ไม่พลั้งเผลอได้ จนยกมือไหว้ตัวเองได้; ก็อย่าได้พลั้งเผลอเกี่ยวกับรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ ธรรมารมณ์ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ. อย่าได้เผลอเลย; ถ้าเผลอเมื่อไร ก็ไหว้ตัวเองไม่ได้เมื่อนั้น มันสกปรก ตกจม หมักหมมอยู่ในกองกิเลส.

ข้อที่ ๕ ว่า ทำอะไรให้ถ้ามทำเสียก่อน คือจะทำ หรือจะพูด หรือจะคิด จะตัดสินใจ ให้มีสติ ว่าโลกนี้มันเป็นอย่างไร. คนโง่ๆ มันทำอะไรไปอย่างซุ่มๆ หัวๆ, แล้วก็อวดดี จนเป็นนิสัย, แล้วก็จงหองพองขนตัว; อย่างนี้คือคนที่ไม่รู้จักโลก ฉะนั้นเขาควรจะมีหลักที่ยึดถือไว้ว่า จะคิด จะพูด จะทำ จะตัดสินใจอะไร ควรจะนึกถึงความเป็นโลกวิทู ว่าโลกนี้มันเป็นอย่างไร; แล้วเขาก็จะ ประพฤติปฏิบัติตามสัปปริสธรรม ๗ ประการนั้น ได้โดยง่าย. นี่ประโยชน์มันมีอยู่อย่างนี้.

ข้อที่ ๖ ก็อย่าได้เป็นคนหน้าด้าน หรือเป็นคนเก้อยากละอายยาก จงเป็นคนละอายให้มาก เมื่อล้มเหลว; เมื่อทำผิด ทำอะไรพลาดล้มเหลวลงไปแล้ว ก็ให้ละอายให้มาก. โดยรู้สึกว่า แหม! นี่มันเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า น้อยเกินไป, น้อยจนจะไม่มีเหลืออยู่แล้ว; เหมือนกับน้ำไม่เหลือติดกันกะลาอยู่แล้วนี่.

ข้อที่ ๗ ให้มีการตรวจสอบตัวเอง ในลักษณะเป็นการสอบไล่, เป็นการประเมินผล อะไรก็แล้วแต่จะเรียก อยู่ตามโอกาสและทันที, ทันทีที่เป็นโอกาส ที่จะต้องสอบสวนตัวเอง ลงโทษตัวเอง อะไรก็ตาม; ว่าเรานั่นไม่มีลักษณะแห่งโลกวิทู สมกับที่เป็นทาสของพระพุทธเจ้า ของพระธรรม ของพระสงฆ์เอาเสียเลย.

นี่จบบทโลกวิทู ที่นี้ก็จะได้กล่าวถึงบทถัดไป :—

.....

บทที่ ๖ อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ

อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ แปลว่า เป็นสารถีผู้ฝึกบุรุษไม่มีสารถีไฉยยิ่งไปกว่า. ใจความสั้น ๆ ก็คือว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นเหมือนกับสารถี. สารถีนี้เป็นคำธรรมดาสามัญ คือ ฝึกสัตว์ เช่นช้าง เช่นม้า เช่นอะไรก็ตาม เขาเรียกว่าสารถี. แต่พระพุทธเจ้าท่านฝึกคน; เหมือนกับพระเยซูท่านชวนชาวประมงกลุ่มหนึ่งว่า มาซิ, มาซิ, มากับฉันซิ ฉะนั้นจะให้แก่จับคนแทนจับปลา. มาเป็นชาวประมงที่จับคนกันดีกว่า ที่จะเป็นชาวประมงที่มัวแต่จับปลา. นี่พระพุทธเจ้าก็เหมือนกันแหละ ท่านเป็นสารถี แต่ไม่ได้ฝึกช้าง ฝึกม้า หรือขับรถอะไร ท่านเป็นสารถีฝึกคน.

การฝึกสัตว์นั้น เขาก็ฝึกให้มันสำเร็จประโยชน์ เป็นสัตว์ที่มีประโยชน์สูงสุด จนถึงกับเรียกว่ามันนิพพานก็ได้. ถ้าสัตว์ชนิดไหนเราฝึกดี จนไม่มีโทษ

ไม่มีอันตรายอีกต่อไป แล้วกลับมีประโยชน์อย่างยิ่งแล้ว. เขาใช้คำว่า สัตว์นั้น นิพพานได้เหมือนกัน ในพระบาลีมีที่ใช้.

เดี๋ยวนี้ก็มี *การฝึกคน ให้หมดโทษ หมดพศ คือหมดกิเลส แล้วก็* เป็นคนที่ได้รับประโยชน์สูงสุด จึงได้พระนามว่า อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ – เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีสารถีอื่นใดยิ่งไปกว่า.

ที่นี่ ก็ขอให้สังเกตต่อไปว่า การที่จะ ทรงเป็นสารถีได้ดีถึงขนาด นั้นน มั่น เนื่องมาแต่พระพุทธคุณขั้นต้น ๆ นับตั้งแต่ความเป็นอรหันต์ สัมมาสัมพุทธโธ วิชาจรณสัมบันโน สุคติ กระทบโลกวิทู ซึ่งสำคัญอย่างยิ่ง ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว; เพราะต้องมีคุณสมบัติส่วนพระองค์อย่างยิ่ง แล้วทรงรู้งานโลกอย่างยิ่ง. ฉะนั้นก็ ไม่เป็นการยากลำบาก ที่จะ เป็นสารถี ฝึกบุรุษที่ควรฝึกได้. นี้เราต้องรู้จักทำ พระพุทธคุณเหล่านั้นให้เนื่องกัน, ให้สัมพันธ์กัน ตามที่มันได้เนื่องกันอยู่อย่างไร.

เอา, ที่นับทว่าจะต้องพิจารณาคัดต่อกันไปตามลำดับ บทแรกก็คือคำว่า *ปุริสทมฺม* หรือ *บุรุษที่พอฝึกได้* หรือ *ที่สมควรแก่การฝึก*.

คน นั้นมัน มีหลายชนิด; มันฝึกไม่ไหว พระพุทธเจ้าก็ช่วยไม่ได้ นี้ก็มีอยู่; ถึงแม้พวกที่พอฝึกได้ฝึกไหว ก็ยังมีอยู่เป็นชั้น ๆ. หนังสือชั้นหลังได้ กล่าวถึงคนเหล่านี้ไว้ก็มี เช่นว่า : *อุคฺคตัตถัญญ* – มีไหวพริบอย่างยิ่ง; พอสักว่าพูด ก็เข้าใจ. *วิปจิตถัญญ* – ไม่สู้ฉลาดนัก ต้องอธิบายกันบ้าง. แล้วก็ *เนยยะ* นี้ *ต้องปลุกปล้ำกันหน่อย* ส่วน *ปทปฺระมะ* นั้น *ไม่มีหวัง คือฝึกไม่ได้*. ที่นี้พวก ที่ฝึกได้ มันก็อยู่ที่ ๓ พวกแรกข้างต้น.

คำว่า **พอฝึกได้** หรือ **อาจฝึกได้** **สมควรจะฝึกได้** มันจึงมีความหมายกว้างมากที่สุด, กินความกว้าง แล้วก็ยังมีหลายระดับ อย่างที่กล่าวแล้ว. เราต้องนึกถึงข้อเท็จจริงที่กำลังมีอยู่ในเวลานี้ ในโลกนี้ และเกี่ยวกับเราด้วย.

เช่น การฝึกเด็ก ๆ ลูกหลานของเรา **มัน** เกเรถึงขนาดฝึกไม่ได้ ก็มี, **มัน** เกเรแต่ก็อยู่ในขนาดที่ฝึกได้ ก็มี; **ฉะนั้น** ต้องระวังให้ดี ๆ. แต่ถึงอย่างไร **มัน** ก็มีสิ่งที่ทำให้มองเห็นว่า **พอจะฝึกได้** อยู่แน่แท้ละ; เพราะว่าพ่อแม่ของ **มัน** เป็นพันธุ์ดี ไม่ใช่พันธุ์เลวร้ายเสียหาย. **มัน** มีกรรมพันธุ์ที่ดี แล้ว **พอ** **มัน** คลอดออกมา **มัน** ก็มีการแวดล้อมที่ดี หรือที่พอใช้ได้; **ฉะนั้น** ลูกเด็ก ๆ ของเรา **สมควรจะถือว่า** **มัน** มีลักษณะที่พอจะฝึกได้.

ที่นี้ก็ให้มองในทางที่กลับกัน ว่าแม้เป็นเด็กดี แต่ถ้าฝึกผิดละ จะเป็นอย่างไร? เด็กมันดี ๆ แต่การฝึกมันผิด เพราะว่าสิ่งแวดล้อมมันไม่ถูก หรือพ่อแม่มันโง่. **นี่** เด็กที่มีกรรมพันธุ์ดี **มัน** ก็มีทางที่จะเป็นอันธพาลได้; เพราะ **มัน** มีการฝึกผิด หรือว่าไม่ได้รับการฝึกเอาเสียเลยทีเดียว โดยเหตุอะไรก็ตาม.

เพราะฉะนั้นสรุปความได้ว่า **มัน** แล้วแต่เหตุแล้วแต่ปัจจัย **ฉะนั้น** จงไปสนใจที่เหตุที่ปัจจัย ให้มีกรรมพันธุ์ดี ให้มีการแวดล้อมดี ให้มีการฝึกที่ดีในที่สุด. **นี่** ก็จะรวมอยู่ในคำว่า **พอฝึกได้** ไม่อย่างนั้นก็อย่างนี้, ไม่อย่างนี้ก็อย่างโน้น. **มัน** จะต้องดึงมาให้อยู่ในขอบเขต ที่เรียกว่า **พอฝึกได้**.

แต่เดี๋ยวนั้นมันเป็น เรื่องทางจิตใจ มากกว่า แล้วก็ **เป็น** เรื่องฝึกในระดับสูง ไม่ใช่ฝึกเด็ก ๆ; **มัน** ฝึกคนโต ๆ คนที่เห็นโลกมานานแล้ว อยู่ในโลกมานานแล้ว

จะฝึกเขาให้สลัดทั้งโลกนี้ให้ได้, ให้อยู่เหนือความบีบคั้นของโลก; มันอยู่ที่นั่น. ฉะนั้นความฝึกได้หรือความล้มเหลว มันมีความหมายไกลออกไปอีก พิเศษมากทีเดียว.

มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับการฝึกคนนี้ ไว้ในบาลีแห่งหนึ่งคือว่า : คนที่ฝึกม้าชาย หรือ รับจ้างฝึกม้า ชื่อว่านายเกสึ เขามีเคล็ดของเขา เก่งกว่าใครๆ ในการที่จะฝึกม้า ที่คนเขาเอามา จ้างให้ฝึก เขาฝึกได้ดีที่สุด; แต่นานๆ มันก็มีม้าบางตัว ที่มันเหลือวิสัยที่จะฝึกได้; ฉะนั้น เขาแกล้งทำให้มันตายเสีย. ม้าตัวนั้น ไม่ต้องคืนเจ้าของ; แล้วก็ไม่ต้องเสียชื่อเสียง ว่าเขา ฝึกม้าไม่ดี. นี่เขามีวิธีป้องกันชื่อเสียงของเขาอย่างนี้ เกี่ยวกับการฝึกม้า.

นายสารถิคนั้นเขาก็ ทูลถามพระพุทธเจ้าบ้างว่า ถ้าเมื่อสาวกของพระองค์ไม่ยอม รับการฝึกเสียเลย หรือฝึกไม่ได้เลย พระองค์จะทำอย่างไร? พระองค์ก็ทวิตว่า : “ฉันก็ฆ่าเขา เสียเหมือนกันแหละ”. ที่นี้นายสารถินั้นก็ว่า : “เป็นพระเป็นเจ้า ไปฆ่าคนได้อย่างไร?” พระพุทธเจ้าก็ทวิตว่า : “ฉันก็ฆ่าตามวิธีของฉัน, คือฉันบอกเลิกเขาเสีย ไม่ยุ่งกับเขาคือไป ไม่รับเอาว่าเขาเป็นคนของฉันอีกต่อไป” นั่นแหละคือ การฆ่าตามแบบของอริยวินัย.

ที่นี้พวกเราทุกคนที่นั่งอยู่ที่นี้ จะเอาอย่างไรล่ะ? จะสมัคให้ถูกฆ่าอย่างนั้น หรือ? ควรจะระวังกันให้มาก. อย่าให้มันถูกฆ่าโดยอริยวินัย, คือว่าธรรมวินัยนั้นก็ช่วยไม่ได้; แล้วก็เหมือนกับบุคคลที่พระพุทธเจ้าทรงบอกเลิก ว่าแกไม่ใช่คนของฉัน. นี่เกี่ยวกับฝึก ไม่ได้ มันเป็นอย่างนี้. ฉะนั้นเราจงระวัง จงพยายามทำให้ดีที่สุด อย่าให้พลัดตกไปอยู่ในพวก ที่มันถูกฆ่า. ถูกฆ่าเสียแล้ว ในทางวิญญาณ; ไม่มีวิญญาณที่จะงอกงาม หรือองงยศต่อไปอีกได้.

นี่ ความหมายของคำว่า พอฝึกได้ หรือ ไม่อาจจะฝึกได้ มันมีอยู่ อย่างนี้. สำหรับเรื่องของพระองค์นั้น ก็มีคำกล่าวไว้ชัดอยู่แล้วว่า **ปริสทมม** คือ ผู้ที่พอจะฝึกได้ ที่อาจจะฝึกได้; ถ้าในบรรดาผู้ที่อาจจะฝึกได้กันแล้ว พระองค์ ฝึกดีที่สุดใน ไม่มีใครดีเท่า, ไม่ต้องมีใครดีกว่า.

เอาละ, ที่นี้มาพูดถึงการฝึกกันต่อไป คำว่า การฝึก^{นี้} ก็มีความหมายหลายอย่าง. แม้ในโลก^{นี้} ที่เกี่ยวกับเราๆในโลก^{นี้} มันก็มีหลายอย่าง ฝึกนั้น ฝึกนี้, มันมีหลายฝึกเหลือเกิน. ฉะนั้นเราก็ต้องดูเอาเองว่า เราจะเอาการฝึกชนิดไหน?

คำบาลีใช้คำว่า ทม (ทะมะ) คำนี้แปลว่า บีบ หรือบังคับ หรือข่มขู่. เหมือนกับความข้งข้างที่ฉลาด สามารถบีบบังคับข้งข้างที่ตกนั้นมันได้ ด้วยฝีมือของเขา

นี่คำว่าฝึกหรือทะมะ มันมีความหมายไกล ลึก รุนแรงถึงขนาด^{นี้}. เดียวกันคนเรานั้นมีกิเลส แล้วมันบักกิเลส มันยิ่งกว่าข้งตกมัน, แล้วมันยากกว่า^{นี้}อีก ก็คือว่ามันต้องบังคับตัวเอง, จะเอาใครที่ไหนมาฝึกให้ได้. แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะเป็นผู้ฝึก ท่านก็ทรงแสดงในลักษณะ ที่เขาจะต้องรับวิธีปฏิบัติ^{นี้}มา บีบบังคับตัวเอง.

เอาละ, บัดนี้เราจะยอมรับในข้อที่ว่า พระองค์ทรงเป็นผู้ประทานการฝึกอย่างใดอย่างหนึ่งมา คนนั้นจึงได้รับประโยชน์. คำว่า ทะมะ แปลว่า บีบ บังคับ ข่ม. อาตมาสันนิษฐานเอาว่า มันคงจะคำเดียวกันกับคำว่า ทรมาน. คำว่า ทรมาน เช่น ทรมานช้างนาพาคีรี ทรมานโจร ทรมานอะไรก็ตาม^{นี้}. คำว่า ทะมะ^{นี้} ก็คือ คำว่า ทรมานในภาษาไทยเราก็ได้, แล้วอาการมันก็เหมือนกัน. ฉะนั้นจึงพูดได้ อีกอย่างหนึ่งว่า พระพุทธเจ้าสามารถทรมานผู้ที่พอจะทรมานได้; แต่ทรมานในที่^{นี้} มันด้วยเจตนาที่ด้วยเมตตากรุณา; ไม่ใช่ทรมานให้มันตายเปล่า เหมือน คำคำ^{นี้}ที่เขามักจะใช้กันในความหมายที่เลวร้าย เป็นการลงโทษให้มันตายด้วยการทรมาน เป็นต้น.

สรุปความของคำว่าทรมานก็ดี ทมะก็ดี^๕ ให้มันมีใจความว่า กระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี. ชัดพอไหม? ว่ากระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี. ขอให้มีการกระทำ ในทางที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดี จะเขียน จะตี, หรือจะให้กินขนม, จะให้ส탕ค์ แล้วแต่จะใช้. ขอแต่ให้มันเป็น การทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี; ฉะนั้นลูกเด็ก ๆ ของเรา ก็ต้องได้รับการฝึก ได้รับการทรมาน ได้รับการกระทำในความหมายนี้.

ที่^๕ ในทางธรรมในทางศาสนานี้ เป็นเรื่องสูงขึ้นไป. จะยก ตัวอย่าง พระพุทธเจ้าทรงทรมานองคุลีมาลโจรได้สำเร็จ จนเป็นพระอรหันต์. ข้อ^๕พระองค์ทรงใช้ปาฏิหาริย์ ในทางภาษาธรรมชั้นสูง คือ *อาเทศนาปาฏิหาริย์* : ทรงตกใจโจรคน^๕นี้ได้, แล้วทรง *อนุศาสน์ปาฏิหาริย์* ที่เป็นภาษาธรรมชั้นสูง เช่น คำว่า “ฉันหยุดแกไม่หยุด” อย่างนี้เป็นต้น; เป็นอุบายที่ละเอียดประณีต สมกับ ที่ว่าองคุลีมาลเขาเป็นคนฉลาด และมีการศึกษาสูง แล้วพระองค์ก็ทรงชนะ องคุลีมาลได้.

ที่^๕เรื่องอื่นอีก ทรงทรมานพะกพรหม ผู้หนาแน่นด้วยทิฐิ ว่า ตัวกู-ของกู ไม่มีใครยิ่งกว่า, พระพุทธเจ้าเป็น^๕ขีว เป็นคนขีว. พระพุทธเจ้าก็ทรงทรมานพะกพรหมนี้ ให้ละทิฐิ อัสสมิมานะ อันเลวร้ายนั้นได้ ด้วยปาฏิหาริย์หลาย ๆ ปาฏิหาริย์. มีเรื่องราว ยืดยาวมาก ไปอ่านดูเอาเอง; แต่ในที่สุดก็สำเร็จด้วยอนุศาสน์ปาฏิหาริย์ คือคำพูดที่มีเหตุผล เขาก็ละทิฐิได้.

หรือพระพุทธเจ้าทรงทรมานสัจจกะนิครนถ์ ที่เขายึดตัวอัตตาคำตน ให้ปล่อยวาง ลัทธิอัตตาคำตนนั้นได้ โดยอาเทศนาปาฏิหาริย์. ทรงตกใจเขาได้ ตกข้านั้น ตกข้านี้ ตกข้านั้น จนเขาไม่มีทางจะพุก จนต้องแพ้แก่ตัวเอง. สัจจกะนิครนถ์ต้องพ่ายแพ้แก่คำพูดของ

ตัวเอง โดยพระพุทธองค์ไม่ต้องทำอะไร; นอกจากตัดไว้ทุกทิศทุกทาง ทุกทิศทุกทาง ไม่มีทางรอด ไม่มีทางที่จะหนีไปไหนได้เขาก็พ่ายแพ้ จำนวนแก้คำพูด, แล้วก็ละทิ้งฐินั้นได้. ช้างตัวนี้ก็ตกมัน อย่างน่ากลัวอย่างยิ่งแหละ เขามีพรรคพวกมาก เขาแห่กันมาที่จะให้พระพุทธเจ้า.

ที่นี้ พระพุทธเจ้าก็ ทรงทรมานอาพวกยักษิ์ นั้นมาก่อนข้างไว้; ก็ต้องใช้อิทธิปาฏิหาริย์เป็นพิเศษ.

และพระพุทธเจ้า ทรงทรมานชฎิล ๑๐๐๐ รูป บุษายัญญ์หวังว่าจะมีผลเป็นกามคุณในปรโลก. ทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ เรื่องความเชื่อความอวดก็อะไรเสียชั้นหนึ่งก่อน, แล้วก็ ทรงแสดงอนุศาสน์ปาฏิหาริย์ โดยเฉพาะก็คือ อภิตตปริยายสูตร ก็เป็นพระอรหันต์กันหมด. ทรงทรมานชฎิล ๑๐๐๐ รูป.

ตัวอย่างที่โกลัที่สุด ก็คือ บัญญัติคือ พระองค์ก็ทรงฉลาดเหนือคนเหล่านี้ ด้วยการตกใจไว้ในทุกทิศทุกทาง, แล้วก็ทรงแสดงด้วยอนุศาสน์ปาฏิหาริย์ : ชี้แจงข้อเท็จจริงของสังขาร ของเบญจขันธ์ โยมนัยแห่งอนัตตลักขณสูตร เป็นต้น ก็สำเร็จอีกเหมือนกัน.

นี่คือ การฝึกในชั้นสูง หลายความหมาย จะเรียกว่าการทรมานก็ได้ อะไรก็ได้ มันแล้วแต่จะเรียก ซึ่งล้วนแต่ทำให้พระองค์ทรงพระนามว่า อนุตฺตโร ปริ-สมมุตฺตโร เพราะเหตุนี้.

เอ้า, ที่นี้มาพูดกันถึงคำว่า อนุตฺตโร โดยเฉพาะ; อนุตฺตระ ตัวหนังสือแปลว่า ไม่มีดีกว่านี้อีกแล้ว, อุตฺตระ แปลว่า ยิ่งกว่า ณะ หรือ ณะ นี้แปลว่า ไม่มี. อนุตฺตระ แปลว่า ไม่มียิ่งไปกว่านี้แล้ว; จะเป็นอะไรก็ตามเถอะ ถ้าไม่มีอะไรยิ่งไปกว่านี้อีกแล้ว ก็เรียกอนุตฺตระได้ทั้งนั้น.

ที่^๕นี้คำว่า อนุตตระของพระองค์^๕นี้ ยังแบ่งออกไปได้ ในภาษาคนก็ได้, ในภาษาธรรมก็ได้. หรือถ้าจะระบุให้ชัดว่า ถ้าประสงค์มุ่งหมายเอาผลอย่างโลกียะ ก็ยังต้องท่องเที่ยวไปในวัฏฏะเป็นอย่างดี เต็มไปด้วยกุศลอย่างนี้; พระองค์ก็ทรงทำได้ถึงที่สุด ถึงขนาดที่จะเป็นอนุตตระได้เหมือนกัน.

คำสั่งสอนของพระองค์ประเภทหนึ่ง ช่วยให้ประสบประโยชน์และความสุขในโลก^๕นี้ ในความเป็นอยู่อย่างฆราวาส ผู้ครองเรือนอยู่ด้วยบุตรภรรยา ไม่ต้องตกจมลงไปใบบาย อยู่ได้ในความหมายของบุคคลผู้อยู่ในโลกเป็นผาสุก ^๕นี้คืออนุตตระอย่างโลกียะ.

ที่^๕นี้ ทางโลกุตตระ ก็ไม่ต้องพูดถึง เพราะได้พุทฺธมาแล้ว ไม่ต้องพูดถึง; ก็ทรงกระทำการเปลื้องสัตว์ ให้หลุดไปจากวัฏฏสงสาร ไปเป็นพระอรียเจ้า มีพระอรหันต์เป็นที่สุด. เพราะเหตุที่ไม่มีอะไรดีไปกว่านั้นแล้ว จึงเรียกว่าเป็นอนุตตระในประเภทโลกุตตระ.

เราอาจจะมองเห็นได้ว่า ถ้าว่าพระพุทธรองค์ทรงฝึกไม่ได้แล้ว ก็ไม่มีใครที่จะฝึกได้อีก. ถ้ามองเห็นข้อนี้ ก็มองเห็นความเป็นอนุตตระของพระองค์ได้ทันที. เข้าใจหรือไม่เข้าใจ? คือให้นึกถึงข้อที่ว่า เมื่อพระพุทธรองค์ฝึกไม่ได้แล้ว ก็อย่าหวังเลยว่าใครจะฝึกได้; ฉะนั้นการฝึกของพระองค์ก็ต้องเป็นอนุตตระ คือถึงระดับสูงสุด ไม่มีใครดีไปกว่าอีกได้. ฉะนั้น พระองค์จึงทรงพระนามว่า อนุตฺตโร ปริสทมฺมสารถิ ไม่มีใครยิ่งกว่า ทั้งในแง่ของโลกียธรรมและโลกุตตรธรรม.

คำอธิบายเกี่ยวกับข้อ^๕นี้ไม่ต้องมีมาก ไม่เหมือนกับบทโลกวิทู ซึ่งมันมีมากแ่งมากมุ่ม ดังนั้นขอสรุปเป็นบทช่วยจำ เกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อ^๕นี้ ว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ยอดสารถิ
เพราะฝักสัตว์ ที่พอมิ นิสสัยอยู่
พอฝักได้ ต่างต่างกัน ตามชั้นคุณ
ฝักแล้วรู้ ถอนพราศ จากวัฏฏ์วน.

เพราะพระองค์ ทรงเป็น สัพพัญญู
ทรงล่วงรู้ วิสัยสัตว์ ไม่ขัดสน-
ปาฏิหาริย์ ตักใจสัตว์ ถนดจน-
ยอมจำนน ดำเนินตาม พระองค์มา.

ออกจากโลก พันโลก หมดโสศคัลย
เป็นอรหันต์ ยอดสุด มนุสสา
ประทานสิ่ง สูงเหลือ เหนือโลกา
คือมรรคา พระนิพพาน ผ่านพ้นตาย.

คำเข้าใจยาก คือคำว่า “เพราะฝักสัตว์ ที่พอมิ นิสสัยอยู่” สัตว์ที่พอมิ นิสสัย ก็หมายความว่า คุณธรรมฝ่ายดี ที่เขาได้สะสมไว้ในสันดานนั้นมีอยู่ สิ่งนั้น เรียกว่า วาสนา, แล้วก็เข้าไปในนิสสัยฝ่ายดี. สัตว์นั้นต้องพอมิ นิสสัย จึงจะ เรียกว่า ปริสทมม; ฉะนั้นทุกคนต้องสนใจในสิ่งที่เป็นคุณธรรมฝ่ายความดีที่ สะสมเอาไว้ สะสมเอาไว้.

เอ้า ทีนี้ จะพูดถึง วิธีปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธรุคคุณชั้นนี้ คือข้อที่ว่า พระองค์เป็นสารถิฝักบุรุษไม่มีใครยิ่งกว่า :-

ข้อที่ ๑. เราจะต้องศึกษาให้เข้าใจความเป็นสารัตถ์ของพระองค์; ไม่ใช่ทำให้เสื่อมใสในพระองค์อย่างเดียว. ศรัทธานั้นมันก็จะเกิดมาเรื่อย ๆ ตั้งแต่บัพทอื่น ๆ แล้ว. เคียวนี้ศึกษาให้เข้าใจในข้อที่ว่า เรานี้มันต้องมีสารัตถ์ผู้ฝึกเราบัพทชนนี้ ถ้าไม่มีสารัตถ์ผู้ฝึก มันก็ ไม่มองเห็นทางที่มันจะรอดไปได้. ฉะนั้น เราจะต้องทำพระองค์ให้เป็นสารัตถ์, แล้วทำพระองค์ให้เป็นสารัตถ์อยู่กับเรา จนวันนี้ จนที่นี่ และเคียวนี้.

ถ้าเราศึกษาจนเข้าใจ เราจะสามารถทำให้พระองค์เป็นสารัตถ์ อยู่กับเราที่นี่ เคียวนี้ ตลอดเวลาเลย จนกว่าจะประสบความสำเร็จ. ถ้าโง่ก็ทำไม่ได้ ไม่มีพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ จะอยู่กับคนได้; เป็นคนไม่มีสธนะ ไม่มีสธณกมน์ ไม่มีอะไรทำนองนั้น. ยอมรับความเป็นสารัตถ์ของพระพุทฺธเจ้า, ยอมรับความที่เราจำเป็นที่จะต้องมีสารัตถ์, เหมือนกับคอยถือไม้ตามหลังอยู่นั้นแหละ จึงจะเข้าใจพระพุทฺธคุณข้อนี้, แล้วก็ใช้ประโยชน์ให้เป็นประโยชน์ได้.

ข้อที่ ๒. ที่ว่า ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ นี้มันก็เนื่องกันแหละ ก็ว่าเราอย่าเผลอสติ. ถ้าเราเผลอสติเมื่อไร มันจะเกิดช่องว่าง; ที่ตรงนั้นมันจะว่าง จะอยู่โดยความว่างจากการควบคุมของพระพุทฺธองค์. เวลาใดมันเผลอสติไป เวลานั้นเป็นช่องว่าง ที่ปราศจากการควบคุมของสารัตถ์; นั้นมันอันตราย. ฉะนั้น การมีสติ ระลึกนึกถึงสารัตถ์ของเราอยู่เสมอ นี้เป็นบุญ เป็นกุศล เป็นอานิสงส์อย่างยิ่ง อย่าได้ประมาทเสียเลย.

ข้อที่ ๓. ที่ว่า ระลึกถึงพระองค์เมื่อมีอันตรายนั้น ให้มันมีความมั่นใจ เหมือนกับว่ามีผู้ช่วยที่สูงที่สุด มายืนเคียงข้างอยู่เสมอ. คนภายนอกช่วยไม่ได้

คือช่วยไม่ได้เหมือนกับที่ธรรมะจะช่วย, หรือที่พระพุทธร่องค์จะมาทรงช่วย อยู่ในรูปของธรรมะหรือพระธรรมะ. ถ้าเราแน่ใจในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มันก็จะมีอาการเหมือนกับว่า มีผู้ที่มาทำความแน่ใจให้เราอยู่ตลอดเวลา.

ข้อที่ ๔. ที่ว่า ทำตามท่าน ก็ควรจะถือเอาหลักเกณฑ์อันนี้มาใช้เหมือนพระองค์บ้าง. เราจงฝึกลูกฝึกหลาน แล้วก็ฝึกคนที่เราจะพอฝึกได้; อย่างน้อยที่สุด ก็คิดว่าเอาบุญก็แล้วกัน. ที่จริงฝึกลูกฝึกหลานนี้ คงไม่ได้คิดว่าเอาบุญ; เพราะว่ามันกลัวจะฉิบหายเสียมากกว่า ก็ควรจะฝึกให้ได้, จะนี้กว่าเอาบุญก็ได้เหมือนกัน ฝึกลูกฝึกหลาน; แต่ถ้าฝึกคนอื่นที่ไม่ใช่ลูกหลานนั้นนะ มันดีมาก มันได้บุญมาก เพราะมันไม่ได้มีส่วนได้ส่วนเสียอะไร ที่เป็นค่าจ้างค่าอนเป็นต้น.

อาตมาคิดว่า แม้แต่ฝึกสุนัข ฝึกแมว ฝึกอะไร ให้มันดีนั้น มันก็ยังมีประโยชน์, ก็มันทำให้ผู้ฝึกนั้นหายโง่. คนในโลกเวลานี้ มีก็คนที่ฝึกสุนัขให้เป็นสุนัขที่ฉลาด, นี่มันก็ยังหายาก, แล้วเขาก็ไม่สนใจกันเลย. ฉะนั้น ควรจะทำตามพระองค์ คือ ถือโอกาสที่จะทำประโยชน์แก่ผู้อื่น ด้วยการช่วยกันฝึกเขา ชูชกเถลาเขา ในเมื่อเขาช่วยตัวเองไม่ได้.

ข้อที่ ๕. ที่ว่า ทำอะไรตามท่านก่อน นี่มันเป็นหลักทั่วไปแล้ว จะไปฝึกใคร หรือจะรับการฝึกของใคร ก็ให้นึกถึงพระองค์ก่อน ว่าท่านมีหลักอย่างไร? เราจะคิด จะพูด จะทำ จะตัดสินใจปัญหา จะหย่าลูกหย่าเมีย อะไรก็ตามนี้ มันก็จะต้องนึกถึงพระองค์ก่อน; แล้วจะมีอะไรมาบังคับจิตใจให้อยู่ในครรลองคลองธรรม ให้เป็นไปในแนวของความถูกต้อง, แล้วมันก็จะได้ผล ก็มันจะเป็นไปในแนวของความถูกต้อง.

ข้อที่ ๖. ว่า ละอายเมื่อล้มเหลว นัยหมายความว่า เมื่อเราบังคับตัวไม่ได้; แล้วก็ควรจะต้องว่ามันเร็วมาก, ก็ไม่มีอะไรมาเป็นสารดีบังคับเราได้ : ตัวเองก็บังคับไม่ได้, พระพุทธเจ้าก็บังคับไม่ได้, อะไร ๆ ก็บังคับไม่ได้ ไปเสียหมด; นอกจากกิเลสอย่างเดียว มันขึ้นมาซึ่คอ ไสหัวไป ตามความต้องการของกิเลส. แล้วอย่างนี้ ไม่ควรละอายแล้วจะไปละอายกันเมื่อไร. ถ้าไม่ละอายถึงที่สุดในแต่ละขณะอย่างนั้นแล้ว จะไปละอายชนิดไหนกัน. ฉะนั้น ขอให้ให้มีhiriและโอตตัมปะ ถึงขนาดนี้ เกี่ยวกับการฝึกตน กิตี เกี่ยวกับการฝึกผู้อื่น กิตี.

ที่นี้ข้อสุดท้าย ข้อที่ ๗. ให้ประเมินผล เป็นการสอบไล่การฝึกตนอยู่ทุกโอกาส. ฉะนั้นควรจะต้องเป็นหลักว่า พอค่ำลงเท่านั้นแหละ *ควรจะนึกถึงสักแวบหนึ่ง* ก็ยังดี *ว่าวันนี้มันมีอะไรพลาดบ้าง?* คือปราศจากการควบคุม แล้วก็ทำพลาดไป มันมีอะไรบ้างวันนี้? วันนี้แต่เข้าจนถึงค่ำนี้ มันมีอะไรผิดพลาดบ้าง? มัน *จะได้เอามาแก้ไข* หรือมัน *จะได้เอามาละอาย*; แล้วมันก็จะเปลี่ยนนิสัย. ถ้าทำอย่างนี้ได้ ก็เหมือนกับมีพระพุทธเจ้าเป็นสารดีฝึกบรูษ มาคอยฝึกเราอยู่ตลอดเวลาเป็นแน่นอน.

นี่คือพระพุทธคุณบทที่ว่าโดยพระบาลี *อนุตฺตโร ปุริสมุสสารถิ* ซึ่งไม่ค่อยจะมีเรื่องอะไรมาก. ที่นี้ก็มาถึงบทที่ ๗ :

.....

บทที่ ๗ คอบทว่า สตุถา เทวมนุสุสานั
- ทรงเป็นพระคำสาคา ของเทวดาและมนุษย์.

บทนี้ก็ไม่เ็นเนื้อความที่จะต้องพูดกันมากมาย, แล้วมันก็คล้าย ๆ หรือเนืองกันอยู่กับบทที่แล้วมา คือ บทว่า *อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ*; หากแต่ว่านี่เล็งถึงคำสั่งสอน แล้วก็แยกบุคคลที่ควรจะได้รับ การสั่งสอนให้เห็นชัด.

บทว่า สตุถา.

ข้อแรก ก็จะต้องพิจารณากันถึงคำว่า สตุถา ซึ่งแปลว่า พระศาสดา. คำว่า *ศาสดา* ก็แปลว่า *ผู้สั่งสอน*. แต่อาตมา *อยากจะทำมันไกลออกไป* จะแปลคำว่า *สตุถา* นี้ว่า *ผู้มีศาสตราสำหรับฆ่าแต่ละคน*. ฟังแล้วน่ากลัวไหม? คำว่า *สตุถ* ก็แปลว่า *ศาสตรา* ได้. คำว่า *สตุถา* ทำไมจะไม่อาจถึงเอา มาว่า มันแปลว่า *ผู้มีศาสตรา คือของมีคม*. ของมีคม มีทำไม? *มีไว้แล้วเนื้อเนื้อหนังคน*. คนชนิดไหน? คนโง่, คนปลุกไม่ตื่น จนถึงกับจะต้องถลกหนังหัวเท่าเงินเหรียญ มันจึงจะตื่นขึ้นมา.

ฉะนั้นคำว่า *สตุถา* ที่แปลว่า *ผู้มีศาสตรา สำหรับฆ่าแต่ละคน* นี้ มันจะมีความหมายถึงที่สุดเ็นบทนี้. หรือใครจะชอบอย่างไรก็ตามใจ คนซึ่งฉลาดก็เอาแต่สั่งสอนด้วยปาก หน้าเข้าก็เบ็นเป่าบีให้เรดพัง. อาตมาก็อยากจะทำเอา มีคม ๆ มาถลกหนังหัวมันเท่าฝ่ามือ ให้มันตื่นสักที.

คำว่า **ผู้สั่งสอน**นี้ ขอให้มองให้กว้างว่า **สอนผิดก็ได้สอนถูกก็ได้**; เพราะมีการสอนผิดสอนถูกมาแล้วตั้งแต่ศึกตำบรบพ ก่อนพระพุทธเจ้า. และ **เกี่ยว**นี้ เมื่อพูดถึงพระองค์ ก็ต้องหมายความว่าสอนถูก ทั้งนั้นแหละ **ไม่มี** สอนผิด. ถ้าสอนผิด ก็หมายความว่าสอนให้รู้เรื่องที่มีมันผิด, อย่าไปผิดกับมันเข้า. ก็สอนเรื่องผิด ๆ ให้เข้าใจ, แล้วก็สอนเรื่องถูก ๆ ให้เข้าใจ. เขาก็จะละส่วนที่ผิด ๆ เสีย; แล้วถือเอาแต่ส่วนที่ถูก.

เกี่ยวกับข้อนี้ ก็มันเหมือนกับข้อที่แล้วมา ก็ว่าจะเป็นการสอนผู้ฝึกก็ดี จะเป็นครูผู้สอนเทวดาและมนุษย์ ก็ดี จะต้องเนื่องมาจากโลกวิทูก่อน. ต้องเป็นโลกวิทูก่อน แล้วก็สอนได้ทั้งเทวดาและมนุษย์; **จะเป็นโลกวิทูได้ ก็ต้องเป็น อรหันต์ สัมมาสัมพุทธโธ วิชาจรณสัมบูรณ์ สุกโต** ก่อน. ฉะนั้นขอให้ท่านทั้งหลาย รู้จักทำพระพุทธรคุณเหล่านี้ให้เนื่องกัน. ถ้าเป็นผู้เป็นโลกวิทูแล้ว ก็จะง่าย ที่จะสอนสัตว์ทั้งหลายให้ถูกแก่นิสัย แก่อุปนิสัย แก่จริต แก่อะไรต่าง ๆ ของเขา.

ข้อแรกที่จะนึกถึงเกี่ยวกับการเป็นพระศาสดา หรือครูผู้สอนนี้ มันมีหลักทั่วไปอยู่ข้อหนึ่ง ซึ่งถือเป็นหลักทั่วไปได้เลย ไม่ต้องเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าก็ได้ มีพระบาลีว่า : **อตฺตานเมว ปจฺมํ ปฏฺฐึเป นิवासเย** — พึงตั้งตัวเองไว้ ในทางที่ถูกที่ควรให้ได้เสียก่อน. **อดณฺณมนฺสาเสยฺย นกฺกิลฺลเสยฺย ปณฺฑิต** — แล้วจึงสอนผู้อื่นก็จะเป็นบัณฑิตสกปรก. นี่แปลตามตัวหนังสือมันว่าอย่างนี้. **น กิลฺลเสยฺย ปณฺฑิต** — ไม่เป็นบัณฑิตสกปรก.

ถ้าว่าตนเองทำไม่ได้ แล้วไปสอนคนอื่น ก็เป็นบัณฑิตสกปรก; ลักษณะนี้ไม่อาจจะมิแก่พระพุทธเจ้าได้ เพราะว่าได้ทรงเป็นสัมมาสัมพุทธโธมาก่อน

แล้ว, เป็นวิชาจรณสัมบันโน สุกโต อะไรมาก่อนแล้ว, ฉะนั้นจึงมีความเหมาะสมที่จะสอน.

เกี่ยวกับข้อนี้พระบาลี ที่กล่าวถึงพระองค์ ได้ตรัสยืนยันพระคุณของพระองค์เอง คือ **พระองค์ยืนยันว่า : ในโลกนี้โลกไหนก็ตาม ที่เขาจะพูดกันถึง ศีลวาที** คือผู้กล่าวถึงศีล, **ก็ไม่มีใครจะยิ่งไปกว่าพระองค์** เพราะว่าพระองค์มี **อธิศีล มีปรมศีล.**

หรือว่า เมื่อจะกล่าวกันถึง **ตโปฉิคุฉวาที** คือ **การเกียดกันกิเลสออกไป เสียด้วยอำนาจของตะบะ.** เมื่อพูดกันถึงข้อนี้แล้ว ก็ไม่มีใครจะยิ่งไปกว่า หรือ จะเสมอด้วยพระองค์ ในโลกนี้หรือในโลกไหน คือ การประพฤติปฏิบัติเพื่อขจัดกิเลส นั้น **ไม่มีใครจะยิ่งไปกว่าพระองค์;** นับตั้งแต่ว่า มีหิริโอตตทัปปะ เกลียตบาปละอายบาป อย่างนี้เป็นต้นไป จนถึงชั้นสูง.

หรือเมื่อจะกล่าวกันถึง **ปัญญาวาที** คือ **เรื่องของปัญญา** ว่าเป็นผู้ที่มีปัญญา ก็ไม่มีใคร ที่ควรจะเรียกตัวเองว่า เป็นปัญญาวาทีเท่ากับพระองค์. พระองค์มีปรมปัญญา มีอธิปัญญา.

หรือเมื่อจะกล่าวถึงวิมุตติ ว่าเป็น **วิมุตตวาที,** ผู้กล่าวโดยชอบธรรม ว่ามีวิมุตตินี้ ก็ไม่มีใครจะควรกล่าวเท่ากับพระองค์ เพราะ พระองค์มีปรมวิมุตติ และ อธิวิมุตติ.

นี่หลักอย่างนี้มันมีอยู่ที่ตรงนั้นตรงนี้ทั่วไปหมด ที่สรุปความแล้วก็แสดงว่า พระองค์ทรงมีอะไรที่ยืนยันได้ ว่าควรจะเป็นผู้สั่งสอน; ฉะนั้นคุณสมบัติที่สำคัญที่สุด ของผู้ที่

เป็นครูบาอาจารย์นั้น ก็คือ การตั้งตนไว้ได้แล้วในสิ่งที่จะสอนผู้อื่น. ถ้าจะแยกออกเป็น กิล, เป็นกโปดิภูจจะ หรือว่าเป็นปัญญา, หรือว่าเป็นวิมุติ, จะแยกไปอันไหนก็สุดแท้ มีครบบริบูรณ์ถึงที่สุด, ก็ว่าเขามีคุณสมบัติเหมาะสม หรือว่าชอบธรรมยุติธรรม เพื่อจะเป็นผู้สั่งสอนผู้อื่น.

ที่นี้ ข้อที่สองให้คู่ต่อไปว่า ศาสตรา หรือ ผู้สอน นั้น มีอยู่ ๒ ชนิดด้วยกัน. อย่าเพิ่งเข้าใจว่า พระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว เราจะไม่มีศาสดาพระองค์นั้น; ถ้าใครคิดอย่างนี้หรือรู้สึกอย่างนี้ คนนั้นยังศึกษาไม่พอ. ขอให้ไปศึกษาเรื่องพระพุทธเจ้ากันเสียใหม่ ให้เพียงพอ; เพราะเราจะสามารถมีพระศาสดาได้ถึง ๒ ประเภทด้วยกัน คือ พระศาสดาที่ยังมีชีวิตอยู่, และ พระศาสดาที่ไม่มีชีวิตแล้ว แต่ยังทรงอยู่ด้วยชีวิตอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งดีไปกว่า.

ถ้าว่าครูบาอาจารย์ยังมีชีวิตอยู่ เหมือนพระพุทธเจ้าสมัยพุทธกาลมีชีวิตอยู่; ใครเป็นลูกศิษย์ ก็เรียกว่ามีพระศาสดาที่ยังมีชีวิตอยู่. ที่นี้ต่อมาพระศาสดาล่วงลับไปแล้วโดยพระกาย; แต่ยังมีพระศาสดาอะไรที่ยังมีชีวิตอยู่ยิ่งไปกว่านั้นอีก, คือไม่รู้จักตายนี้, แล้วยังอยู่โดยพระคุณ.

พอเราบูชาพระคุณของพระพุทธเจ้าที่ไร เราก็ออกชื่ออย่างนี้เสมอ; ว่าแม้เสด็จปรินิพพานนานทีแล้ว; แต่ยังทรงอยู่โดยพระคุณ ปรินิพพานานทีแล้วมันเรื่องของร่างกาย. ในที่นี้หมายถึงอย่างนั้น. นี่เราว่าเอาเองนะ มันผิดหลักธรรมะอยู่บ้างนะ. แต่เอาละ, เป็นอันยอมรับกันว่า : ปรินิพพานานทีแล้วนี้ หมายถึงร่างกาย; แต่ส่วน พระองค์จริง ที่จะอยู่เป็นที่พึ่งแก่เราทั้งหลายนั้น ยังไม่ปรินิพพาน ยังอยู่, ยังอยู่, และ จะยังอยู่ตลอดกาลนิรันดรด้วย; แล้วยังอยู่โดยพระคุณ.

ถึงแม้ พระองค์ก็ได้ตรัสว่า : *ธรรมะก็คือ วินัยก็คือ อันใดที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว นั้นจักอยู่เป็นศาสดาของพวกเธอ โดยกาลเป็นที่ล่วงลับไปแห่งเรา.* นี่เมื่อจะปรีนิพพานก็ยังตรัสอย่างนี้อยู่ว่า *อย่ากลัว, อย่ากลัว, ธรรมะ วินัย ที่ได้แสดงและบัญญัตินี้ จะเป็นพระศาสดาอยู่กับพวกเธอ.*

แต่ที่นั่นมัน *ไม่สำเร็จประโยชน์หรอก ถ้าเราไม่เอามาทำไว้ในใจ; ฉะนั้น* พระศาสดาที่เราเอามาทำไว้ในใจของเรานั้นแหละสำเร็จประโยชน์, *ก็คือว่า ธรรมะ วินัย อะไรก็ตาม ถ้าไม่เอามาทำไว้ในใจ มันก็ไม่สำเร็จประโยชน์; มันไม่มาอยู่ใน* ใจของเรา มันอยู่ในตู้ แล้วปลวกมันกิน มอคมันกิน หรืออยู่ที่ไหนก็สุดแท้เถอะ ฉะนั้นมันจะต้องมาอยู่ในลักษณะที่พูดได้ว่า *อยู่ในหัวใจของเรา, อยู่ในหัวใจของเรา.* เหมือนกับที่พูดมาแล้วพูดมาแล้วว่า *เรามีพระคุณของพระพุทธองค์ แจ่มชัด อยู่ในใจของเรา* นี่เรียกว่าพระศาสดาที่ยังอยู่กับเรา; สำเร็จได้ก็ตรงที่ ลูกศิษย์หรือสาวกนั้นทำในใจถึงพระศาสดานั้นอยู่เสมอ.

สรุปความว่า *ไม่ต้องกลัว, ไม่ต้องกลัว, ไม่ต้องกลัว, เราจะไม่เป็นผู้* *ว่างจากพระศาสดาเลย ถ้าเรายังมีสติปัญญา, เป็นพุทธบริษัทแล้ว เราจะไม่ว่าง* จากพระศาสดาเลย. *และเราจะมีพระศาสดาที่จริงยิ่งขึ้นทุกที, มีพระศาสดาที่มี* *พระคุณช่วยเราได้ยิ่งขึ้นทุกที ยิ่งขึ้นทุกที ที่เราได้เข้าใจเรื่องนั้นมากขึ้น ๆ.*

เอา ที่นี้ ข้อที่สาม เรื่องต่อไป ก็จะพูดถึง ลักษณะของพระศาสดา ส่วนที่เป็นพิเศษ คือความกรุณา. พระศาสดานี้ประหลาดอยู่อย่างหนึ่ง ศึกษา มาทั่วไปหมดแล้ว : ศาสดาของศาสนาไหน, ศาสดาองค์ไหนก็สุดแท้ ย่อมมีคุณสมบัติอันหนึ่ง เกียงคู่กันอยู่ด้วยเสมอไป; นั่นคือเมตตา.

เอ้า, ที่นี้ ข้อที่ห้า ทุ้งแ่งอื่นต่อไปอีกว่า พระศาสนานั้นสอนอะไร, พระศาสนาจะสอนอะไรๆ เท่าไรๆ มันก็เหลือเพียงคำเดียวว่า สอนความดับทุกข์; เพราะสิ่งอื่นมันไม่มีค่า ไม่มีอะไรมีค่านอกจากความดับทุกข์ ที่ไปหลงในความสุขนั้น มันเข้าใจผิด ไปเอาความทุกข์มาเป็นความสุข. พอรู้เรื่องจริงๆ เข้า มันก็มีแต่ความทุกข์, แล้วก็ดับทุกข์ให้หมดไป จะเรียกความดับทุกข์นั้นว่า ความสุขอีกทีหนึ่ง ก็ตามใจเขา; แต่ถ้าเขาฉลาด เขาจะไม่เรียกว่าความสุข. เขาจะเรียกว่า สิ้นสุดแห่งความทุกข์ เหมือนที่พระพุทธเจ้าท่านเรียก.

แต่ที่นี้เราจะโฆษณาชวนเชื่อ, จะตึงคนอื่น, จะล่อเขามา ให้มาสนใจในเรื่องนี้, จึงได้พูดว่าความสุข. เช่น พระนิพพานนี้ จะพูดว่าเป็นความสุขอย่างยิ่งก็ได้, เพื่อให้คนสนใจ. แต่โดยแท้จริงนั้น พระนิพพานเป็นเพียงที่สิ้นสุดแห่งความทุกข์โดยไม่ต้องพูดถึงความสุขกันอีก.

พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า : ปุพฺเพ จาหิ ภิกฺขเว เอตฺรหิ จ ทุกฺขญฺเจว ปณฺญาเปมิ ทุกฺขสฺส จ นิโรธิ — ว่าภิกษุทั้งหลาย แต่ก่อนนี้ก็คิด เคยวนก็คิด เราตถาคต บัญญัติแต่เรื่องความทุกข์ และเรื่องความดับไม่เหลือแห่งความทุกข์เท่านั้น.

ทำไมจะต้องยกเอาความทุกข์ขึ้นมาเป็นอีกเรื่องหนึ่ง? พูดแต่ความดับทุกข์ไม่ตีหรือ? ที่นี้คนก็ค้านได้ว่า ถ้าไม่มีความทุกข์ แล้วจะดับทุกข์อะไรกัน? ดังนั้นจึงต้องพูดถึงความทุกข์ที่มันมีอยู่จริงกันเสียก่อน, ที่มันเป็นปัญหาที่มีอยู่จริง. มันจะได้มีสิ่งสำหรับดับ, แล้วจึงพูดถึงความดับทุกข์.

แต่ถ้าเราจะพูดอย่างที่ว่า ไม่มีใครขัดคอ เราพูดได้ตามชอบใจเรา เราก็อ
พูดว่า : ดับทุกข์เท่านั้นแหละ พระพุทธองค์จะตรัสแต่เรื่องดับทุกข์เท่านั้น
แหละ อย่างที่ได้ตรัสไว้ในที่อื่นว่า : พรหมจรรย์นี้ก็มีวิมุตติเป็นจุดหมาย เป็น
อานิสงส์. วิมุตติ คือ หลุดพ้นจากความทุกข์ คือ ดับทุกข์นั่นเอง.

เอา ที่นี้ก็มาถึงคำว่า ดับทุกข์ นี้ มัน มีอยู่ ๒ ระดับ : ดับทุกข์อย่าง
ชาวบ้าน, ดับทุกข์อย่างวิสัยโลก ของชาวบ้าน, นี้ก็ดับทุกข์. ให้มีอะไรกิน
ให้มีอะไรใช้ ให้เป็นอยู่สุขสบาย มีอนามยคติ มีเพื่อนฝูงดี สมาคมกันดี บ้านเมือง
เป็นสุขสงบ; เอา, นี้ก็ดับทุกข์. นี้อย่างโลกๆ ชาวบ้านเขาต้องการ ไม่เกี่ยว
กับศาสนา; แต่ถึงอย่างนั้น พระพุทธเจ้าท่านก็สอนได้.

ดูให้ดี, มีพระบาลีมากมายในพระไตรปิฎก นั้นแหละ ที่ตรัสด้วยเรื่อง
ของฆราวาส. ถ้ารวบรวมมาให้หมดแล้ว มันก็จะเป็นหนังสือเล่มใหญ่ เรียกว่า
ฆราวาสธรรมจากพระโอษฐ์ มากมายทีเดียว; แต่เราก็ไม่ได้มุ่งหมายในข้อนี้.

เดี๋ยวนี้เรามุ่งหมายในข้อที่ว่า ดับทุกข์ในทางจิต ในทางวิญญาน
ที่มีอยู่ เป็นวิธีการอย่างพิเศษเฉพาะในพระพุทธศาสนา; เพราะว่าในศาสนาอื่น
เขาก็มี เรื่องดับทุกข์ แต่หลักการวิธีการมันไม่ค่อยจะเหมือนกัน.

เดี๋ยวนี้ เรามีความทุกข์อย่างนี้, มีความดับทุกข์อย่างนี้ แล้วก็พูดกัน
ด้วยเรื่องอย่างพุทธศาสนา คืออย่าไปยึดมั่น หมายมั่นด้วยอวิชชา ในสิ่งใด
สิ่งหนึ่งว่า เป็นตัวกู-ของกู. นี้หัวใจของพุทธศาสนามีอยู่อย่างนี้ : เรา
ต้องการมีจิตว่าง ไม่มียึดมั่นถือมั่นอะไร เป็นความดับทุกข์. คนอื่นเขาจะ

บัญญัติอย่างอื่น ว่าอยู่กับพระเจ้า มีพระเจ้า ตัวเราเข้าเป็นอันเดียวกับพระเจ้า; ^{๕๗}นี่เป็นที่สิ้นสุดแห่งความทุกข์ ก็ได้เหมือนกัน. เขาเชื่ออย่างนั้น, เขาชอบ ^{๕๘}อย่างนั้น.

แต่ถ้าเราจะแปลความให้ชัดอีกทีหนึ่ง ก็จะมาสู่ความเป็นอย่างนี้ : เพราะ ว่าพระเจ้านั้น หมายถึง ว่าง—ว้าง—ว้าง, ว้างจากตัวกู—ว้างจากของกูเหมือนกัน ถ้าพระเจ้ายังมีตัวกู—ของกูอยู่ ก็เป็นพระเจ้าบ้า พระเจ้าที่บ้าบอที่สุด; ฉะนั้น พระเจ้านั้นสูงที่สุดเท่าไร, ก็ว้างจากตัวกู—ของกูเท่านั้น. ฉะนั้นเข้าไปเป็นอันเดียวกับพระเจ้า ก็คือว้างจากตัวกู—ของกู ควรจะเป็นอย่างนี้; ถ้าเขาไม่เห็นด้วย เขาไม่ยอม เขาก็ค่าอาตมา ก็ได้ ไม่เป็นไร.

ฉะนั้นเราเล็งถึงข้อที่ว่า ดับทุกข์แท้จริง ^{๕๙}สิ้นเชิง สูงสุด หมดกิเลส ที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์; ^{๖๐}นี่คือสิ่งที่พระศาสดาท่านสอน.

บทว่า เทวมनुสฺสานี.

เอา, ^{๖๑}ที่นี้ข้อต่อไป ก็จะดูกันว่า คำว่าเทวดาและมนุษย์นี้ มันหมายความว่าอย่างไรกัน? ^{๖๒}สตฺธา เทวมनुสฺสานี —ทรงเป็นพระศาสดาของเทวดาและมนุษย์ ^{๖๓}ทั้งหลาย. สังเกตดูซิ เอ๋ยมาแต่เพียงเทวดากับมนุษย์; แล้วสัตว์นรกเอาไปไว้ที่ไหน? หรือว่าพวกพรหม พวกยักษ์ พวกมาร พวกนี้เอาไปไว้ที่ไหน? เกี่ยว กับข้อนี้ ถ้าเข้าใจแล้วก็จะหมดปัญหา ก็จะทราบได้เองว่า ตรัสแต่เพียงว่า เทวดากับมนุษย์นี้มันพอแล้ว; ^{๖๔}ไม่ต้องพูดอะไรให้มากไปกว่านี้ ก็มันพอแล้ว มันพออย่างไร จะได้พิจารณากันต่อไป.

คำว่า *เทวดากับมนุษย์* นี้ เราจะพูดเป็นภาษาคนก็ได้, พูดเป็นภาษาธรรมก็ได้. ถ้าพูดเป็น *ภาษาคน* มันก็มีที่เนื้อที่ตัวของคน แล้วอยู่ในโลกอย่างโลกแผ่นดิน. ถ้าพูดเป็น *ภาษาธรรม* มันก็หมายถึงจิตใจ มันไม่เกี่ยวกับเนื้อหนังไม่เกี่ยวกับแผ่นดิน. นี่เป็นสิ่งที่ต้องพิจารณา ให้พบความหมายของคำว่า *เทวดาและมนุษย์* ในภาษาธรรมนั้นหมายถึงอะไร?

อาตมาอยากจะให้คำบัญญัติ เกี่ยวกับเรื่องนี้ เพื่อศึกษาเข้าใจง่าย อย่างนี้ ว่า *เทวดา หมายถึงผู้ที่มีความสุขอย่างใดอย่างหนึ่ง* ตามความเข้าใจของเขา เป็นที่พอใจอยู่แล้ว, คือพวกที่มีความสุขอย่างใดอย่างหนึ่ง ตามความพอใจของเขา; โง่หรือฉลาดก็ตามเถอะ เป็นที่พอใจของเขาอยู่แล้ว เวลานั้นเขาเป็นเทวดา. ที่มนุษย์นั้น ก็ยังต่อสู้ กำลังต่อสู้ เพื่อความสุขตามที่เขาต้องการนั้น อยู่อย่างเต็มที่.

นี่มันต่างกันอย่างนี้ คนที่มันบ้าความสุขอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่นั้น มันเป็นเทวดา. คนที่ยังต้องต่อสู้เพื่อหาความสุขมา นี่มันเป็นพวกมนุษย์. ทั้ง ๒ พวกนี้ยังต้องการคำสั่งสอน; ไม่ใช่เทวดา ว่าหมกบังเหียรเรื่องกิน เรื่องการเรื่องงาน แล้วมีความสุขอยู่แล้ว มันจะหมกบังเหียร. เทวดาอย่างนี้ก็ยังไม่ ยังไม่ประสีประสาอะไร ต่อเรื่องของความคับทุกข์; ฉะนั้นแม้จะเป็นเทวดาชนิดนี้แล้ว ก็ยังต้องรับคำสั่งสอนของพระศาสดาด้วย. เพราะฉะนั้นพระศาสดาจึงเป็นผู้สั่งสอน ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์.

เฮ้, ที่นี้พูดถึงเทวดากันอีกสักหน่อย. *เทวดามีความสุขเป็นที่พอใจอยู่แล้ว* ชั้น *กามาวจร* สมบูรณ์ด้วยกามารมณ์ก็ได้, ชั้น *รูปาวจร* ไม่เกี่ยวกับกามารมณ์ อยู่ด้วยความสุขเกิดแต่จิตบริสุทธิ์จากกามเป็นรูปฌาน อย่างนี้ก็ได้อีก เรียกว่า เทวดาพวกรูปาวจร. อยู่ที่ไหนอย่าเพ้อพูดถึง เพราะว่าคนที่นี้เดี๋ยวนี้ก็เป็นได้ มีจิตใจอยู่ในภุมิรูปาวจร. ที่นี้เทวดาชนิด *อรุปาวจร* มีความสุขยิ่งขึ้นไปอีก ด้วยความ

สุขตามแบบของเขา ไม่เกี่ยวกับกาม แล้วก็ไม่ต้องเกี่ยวกับรูป เหมือนกับพวกที่เป็นรูปาวจร; เพราะเขาใช้รูปเป็นที่ยึดแห่งจิต เพื่อมีจิตเป็นสมาธิ แล้วเป็นสุขอยู่ด้วยนิมิตอันนั้น อารมณ์อันนั้น อย่างนี้ก็เรียกว่าอรูปาวจร.

กามาวจร มีกามารมณ์เป็นที่ปรารถนา แม้จะเป็นเทวดาอยู่ในสวรรค์ชั้นกามาวจร หรือว่ามนุษย์บางคนในโลกนี้ กำลังมีกามารมณ์เต็มเปี่ยมอยู่ แม้ระยะหนึ่ง เขาก็เป็นเทวดากามาวจร. มันก็ยังโง่ ไม่รู้ประสีประสาอะไร ยังต้องได้รับคำสั่งสอน เกี่ยวกับเรื่องความยึดมั่นถือมั่นแล้วเป็นทุกข์. อย่าไปยึดมั่นถือมั่นเลย พวกเทพในสวรรค์ชั้นกามาวจรก็เป็นอย่างนี้.

ที่นี้ พวก*รูปพรหม อรูปพรหม* ในพรหมโลก ก็เป็นอย่างนี้. มันยังโง่ ไม่รู้ประสีประสาเลย ไม่รู้ว่าความยึดมั่นถือมั่นนั้นเป็นความทุกข์ มันเป็นความทุกข์อย่างละเอียดยิ่งขึ้นไป. จะนั้นแม้จะเป็นเทพชั้นพรหมในพรหมโลก รูปพรหมอรูปพรหมก็ตาม ยังจะต้องถูกจับตัวมาสั่งสอนให้หายโง่; ว่าอย่ายึดมั่นเรื่องตัวกู เรื่องของกูเลย.

ที่นี้ ไม่มีหอรก ไม่มีใครสูงไปกว่านี้แล้ว ที่สัตว์มันจะสูงได้ มันก็แค่พรหมโลกชนิดอรูปาวจร; ก็เป็นอันว่า *พวกเทพทั้งหลายนี้ ควรจะถูกจับตัวมาสั่งสอนให้รู้* อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, แล้วก็อย่ายึดมั่นถือมั่นสิ่งใดเลย.

เดี๋ยวนี้ พวกเทพเทวดาเหล่านั้น กามาวจรก็ดี รูปาวจรก็ดี อรูปาวจรก็ดี ยังเป็นเด็กอมมือ; ไม่รู้จักโลกุตตรธรรม ยังเห็นกงจักรเป็นดอกบัว คือ

เห็นความยึดมั่นถือมั่น ว่าเป็นความสุข ไม่ประสีประสาอะไรเลย. ฉะนั้นการจะจับตัวมาให้พระพุทธเจ้าสั่งสอน พระองค์จึงได้พระนามว่า เป็นศาสตาของเทวดา.

นี่ระวังกันหน่อยนะ พวกเรามันอยากจะเป็นเทวดากันนั้นนะ ก็ต้องนึกถึงข้อ^{๕๗}ไว้บ้าง; เทวดามีตัวกู มากกว่าพวกมนุษย์ ไปดูให้ดีๆเถอะ เพราะเขากำลังเป็นสุขสนุกสนานเอรีคอรัย, เขามีตัวกูนี้ยิ่งไปกว่ามนุษย์.

เอ้า, ที่นี้มาถึงมนุษย์กันที คำว่า มนุษย์ นี้ เมื่อตะกั้นกับบอกแล้วว่า มนุษย์คือคนที่ยังกำลังต่อสู้เพื่อความอยู่ อย่างอุตุตุค, อย่างอุตุตุคไม่มีหยุดไม่มี^{๕๘}ยง; ยังกำลังต่อสู้ เพื่อความสุขตามที่เขาเข้าใจว่า จะเป็นความสุข.

มนุษย์^{๕๙}ทั้งฆราวาสและทั้งบรรพชิต ถ้ายังไม่ได้รับความสุขสมใจ ในแบบที่กล่าวมาแล้ว ก็ต้องจัดเป็นมนุษย์ทั้งนั้นแหละ : เป็นฆราวาสอยู่ที่บ้านที่เรือนก็ได้, เป็นบรรพชิตอยู่ในวัดในป่าในอะไรก็ได้, เขายังเป็นมนุษย์ ที่ต่อสู้ อย่างอุตุตุค เพื่อให้ได้ความสุขชนิดที่ความโง่ของเขาต้องการ; จนกว่ามันจะค่อยฉลาดๆขึ้น นี้ก็จะผ่านเทวดาไป แล้วก็ผ่านไปยังโลกุตตระได้.

ดังนั้น เรากล่าวได้เลยว่า ฤๅษีชีไพรอะไรก็ตาม ที่ไหนมันก็ยังอยู่ในพวกมนุษย์; ถ้ายังไม่สำเร็จประโยชน์ในการมีความสุข อย่างแบบกามาวจร รูปาวจร อรูปาวจรอะไร. ที่นี้สัตว์นรก สัตว์เดรัจฉาน เปเรต อสุรกาย ในภาษารธรรม นี้ก็คือลักษณะหนึ่งๆของมนุษย์; มันก็ยังต้องการคำสั่งสอน. หรือว่าถ้าว่านรก เดรัจฉาน เปเรต อสุรกาย มีอยู่จริง อีกแผนกหนึ่งในภาษาคน; มันก็ยังต้องการคำสั่งสอน. ฉะนั้น จึงสรุปความว่า พวกที่ยังไม่ได้รับความสุข

ตามที่ตัวพวจิน เรียกว่ามนุษย์ ก็แล้วกัน, กำลังดิรน เพื่อจะให้สูงขึ้นไป ก็เรียกว่ามนุษย์.

คือ ทั้งเทวดาและทั้งมนุษย์ เท่าที่มีอยู่แล้ว ยังจำเป็นที่จะต้องได้รับการสั่งสอนทั้งนั้น; เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงเป็นพระศาสดาทรงของเทวดาและมนุษย์. อย่าได้เข้าใจเสียว่า พอเป็นเทวดาแล้วมันก็จบเรื่องกัน ไม่ต้องรับคำสั่งสอนอะไรจากพระพุทธเจ้าอีก. นี่ระวังให้ดี, มันจะผิดเอามากตอนนี่.

ตามความรู้สึกของอาตมาเห็นว่า พวกเทวดานั้นแหละระวังให้ดีเถอะ มันหลงใหลมากกว่ามนุษย์นัก ควรจะได้รับคำสั่งสอนเป็นพิเศษ; เป็นอันยุติได้ที่ว่า พระศาสดาทรงสั่งสอน ทั้งเทวดาและมนุษย์.

เอ้า, ที่นี้ก็มาพูดถึงคำว่า สั่งสอน, สั่งสอนนี้ มันมีความหมายอะไรเป็นพิเศษอยู่บ้าง. ภาษาไทยกับภาษาบาลีมันต่างกันยุ่ง พอแปลออกมาเป็นภาษาไทยตามรูปศัพท์นั้น ความหมายมันแจ่มใสไปทางอื่น; เพราะฉะนั้นจะยึดเอาตัวหนังสือหรือคำพูดเป็นหลักกันก็ไม่ได้ จะต้องยึดเอาความหมาย. ขอให้กำหนดความหมายให้ดี ๆ.

คำว่าสั่งสอน กับคำว่า ทะมะ; เมื่อตะกันมันไม่เหมือนกัน : สั่งสอน ก็สั่งสอน, ทะมะ ก็แปลว่า ทรมาณ. ฉะนั้นถ้าสั่งสอน อย่างกับพูดกันด้วยปากใส่หูนี้ มันก็จะไม่อยู่ในเรื่องนี้; แต่ถ้าสั่งสอนให้เล่าเรียน ให้ศึกษา ให้เข้าใจ เรื่องที่ลึกซึ้งนี้ ก็ใกล้ ๆ เข้าไป คือถ้าว่าอบรม ชูชกเลา ให้มันเจ็บปวด. เพราะว่า ธรรมะชูชกเลากิเลส แล้วมันเจ็บปวดอยู่ในจิตใจของคนมีกิเลส. นี่มันมีความหมายเต็มที ของคำว่าสั่งสอน.

ที่นี้คำว่า สัจจะ สอน เฉย ๆ กับคำว่า อบรม หรือ ชุตเกลลา หรือ ทรมาน นี้ มันไม่เหมือนกัน; ถ้าใช้กับพระพุทธเจ้า แล้วก็ต้องเป็นสิ่งที่มีความหมาย และ สำเร็จประโยชน์ ในการแก้ไขหรือทำลายกิเลสและความทุกข์ จึงจะได้. เพราะฉะนั้นเมื่อได้ยินคำว่า สัจจะ สอน, สัจจะ สอน, สำหรับพระพุทธเจ้า; ขอให้ถือว่า มีความหมายพิเศษ; แม้ว่าท่านจะพูดหรือตรัสออกไป แล้วมีคนฟัง แล้วก็รู้ แล้วก็บรรลุผล มันก็ยังมีหมายเป็นพิเศษ; ไม่ใช่ความหมาย เหมือนกับที่เราพูดเราสอนกันอยู่ ทั้งวันทั้งคืนทั้งปี มันก็ไม่ได้อะไร. นี่แหละ ภาษาทำยุ่ง เราต้องเอาความหมายที่ถูกต้องของคำนั้น ๆ มาเป็นหลัก.

ที่นี้ สัจจะ สอนทั้งเทวดาและมนุษย์ ก็คือ ธรรมะของพระองค์นี้ จะชุตเกลลาหรือลดหนักหัวแห่งอวิชชา ของเทวดาและมนุษย์ ให้เล็ดไหลซิบ ๆ เลย แล้วความโง่มันก็จะได้หมดไป. นี่พูดตรง ๆ อย่างนี้ มันค่อนข้างจะหยาบคาย; แต่แล้วนี่แหละคือพูดจริง พูดตรง พูดเข้าใจง่าย พูดประหยัดเวลา ว่าพระองค์ทรงเป็นพระศาสดา มีศาคตรา ของมีคมชำแหละมนุษย์. ส่วนใดเป็นเนื้อร้าย ตัดออกไปเสียให้หมดจากจิตใจ ให้มันเหลือแต่เนื้อดี, ที่มันจะไม่มีโทษมีภัย ไม่มีปัญหา. ฉะนั้นขอให้ยินดีรับความเจ็บปวดที่จะเกิดขึ้น จากการชุตเกลลาในการ ประพฤติพรหมจรรย์ ไม่ว่าจะระดับไหนหมด : ระดับอุบาสกอุบาสิกาก็ตาม, ระดับ ภิกษุสามเณร ภิกษุณีหรืออะไรก็ตาม, ถ้ามันจะมี; แล้วก็ขอให้ถือว่า พรหมจรรย์นี้จะต้องชุตเกลลา แล้วต้องได้รับความเจ็บปวดในขั้นต้น แล้วก็สบาย เมื่อ หายจากโรคแล้ว.

นี่คือการเป็นพระศาสดา แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ของพระพุทธเจ้า พระพุทธคุณบทนี้ที่ไม่มีเรื่องราวมากอะไรนัก ไม่เหมือนกับบทว่าโลกวิทู ก็เป็นอันว่า จบคำอธิบายเกี่ยวกับบทนี้ได้

ที่นี้ **บ**ทช่วยจำเป็นคำกลอน ก็มี เพราะมันซ้ก็จะสนุกขึ้นมาแล้ว มีบทช่วยจำคำกลอนง่าย ๆ :-

ไอ้พระองค์ ทรงเป็น พระศาสดา
 ของเทวา แลมนุษย์ มีจุดหมาย
 สอนให้พ้น ทุกข์ภัย ทั้งใจกาย
 ถึงระดับ สุดท้าย สิ้นทุกข์เลย.

เทพกามา รูปร่าง อรูปา
 ยังสุขอย่าง โลกียา หลงเสวย
 ยังมีทุกข์ เพราะยึดมั่น กันอย่างเคย
 ทรงเปิดเผย สุขโลกุตร์ วิมุตติไป.

พวกมนุษย์ อุตลุต ในแหล่งทุกข์
 บ้างล้มลุก ในอบาย ยิ่งร้ายใหญ่
 ทรงเปิดเผย สุขโลกุตร์ สุดทุกข์ภัย
 หมดทุกข์ได้ ทั้งเทวดา แลมนุษย์.

คำยากก็คือคำว่า “**พวกเทวดา ทั้งกามา รูปร่าง อรูปา**” นี้ก็อธิบายแล้วว่าพวกเทวดาพวกเทพนั้น : กามาจารย์ก็มี, รูปร่างจารย์ก็มี, อรูปาจารย์ก็มี, แต่จะมีกันอย่างไร ก็เป็นโลกียะทั้งนั้น; มันก็มีความทุกข์ตามแบบของตน ๆ เสวยทุกข์อยู่เพราะยึดมั่น ยึดติดมากก็ยิ่งยึดมั่นมาก. พวกกามาจารย์ยึดมั่นกาม, พวกรูปร่างจารย์ ก็ยึดมั่นความสุขที่เกิดจากรูปธรรมอันบริสุทธ์, พวกอรูปาจารย์ ก็ยึดมั่น

ความสุขที่เกิดจากอรูปธรรมอันบริสุทธิ์, มันก็เท่านั้นเอง. ทั้งหมดนี้เรียกว่า สุข
อย่างโลกิยะ พระองค์ทรงเปิดเผยสุขอย่างโลกุตตระ ซึ่งควรจะได้รับทั้งเทวดาและ
มนุษย์ ฉะนั้นจึงได้ชื่อว่า เป็นพระศาสนาทั้งของเทวดาและมนุษย์นั่นเอง.

เอา, ที่นี้ ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธคุณ ข้อนี้ :-

ข้อที่ ๑. ศึกษาให้เข้าใจ พระศาสนาในฐานะเป็นพระศาสนา คือ
ผู้สอนที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์. เราก็จะมีศรัทธามั่นคง
เลื่อมใสไม่หวั่นไหวในพระศาสนา นี้ข้อแรก.

ที่นี้ ข้อที่ ๒. ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ว่าเรานี้มันอย่าเพื่ออวดดี ยัง
ต้องมีคนสนตะพาย จูงจุมูก ตีข้างท้าย จูงข้างหน้า เหมือนกับควายโง่ๆ ข้างหน้า
ก็จูง ข้างท้ายก็แทงอะไร ให้มันไป ให้มันถูกทางอย่างนี้. เมื่อรู้สำนึกตัวอยู่
อย่างนี้ ก็ไม่ประมาท ก็จะรอดพ้นได้ เพราะความไม่ประมาท.

ที่นี้ ข้อที่ ๓. ที่ว่า ระลึกถึงเมื่อมีอันตรายนี้; ถ้าเกิดอันตรายอะไร
มากกระทบกระทั่งจิตใจแล้วก็รีบวิ่ง จิตมันวิ่งพุ่งไปหาพระศาสนา, ก็อนึกถึงพระ
ศาสนา, อย่าไปนึกถึง ลูก เมีย ภรรยา สามี อะไร ให้มันมากเรื่องเลย. ถ้ามัน
เกิดอันตรายขึ้นในจิตใจ นึกถึงพระศาสนา; แล้วก็มีจิตใจฉลาดขึ้นมา จะ
แน่วแน่ขึ้นมา จะกล้าหาญขึ้นมา.

ที่นี้ ข้อที่ ๔. น้อมพระศาสนาเข้ามาไว้ในตน นี้ก็ไม่ต้องวิ่งไปหา.
นี้มันเก่งมาก ทำพระศาสนาให้มันมีอยู่ในตัว; ไม่ใช่เพียงแต่เอาพระเครื่องมาแขวน
คอ นี้มันยังไม่แน่. อาตมาก็ไม่พูด ว่าเขาจะมีอะไรอย่างไร. แต่รู้ว่ามันยัง

ไม่แน่; ถ้าให้แน่ มันต้องมีคุณ พระคุณของพระศาสดา แขนงอยู่ในใจ. ถ้าใครแขนงพระเครื่อง ชอบแขนงพระเครื่อง ก็ให้ถือว่า มันเป็นสิ่งสัญลักษณ์ ที่เราเอาพระคุณของพระพุทธเจ้า มาแขนงไว้ในดวงใจ. นี้เรียกว่าเราทำตามท่าน น้อมท่านเข้ามาสู่ตน, มองเห็นแล้วก็จะให้ตัวเองได้ เพราะมีพระพุทธเจ้ามาอยู่ในเรา.

ข้อที่ ๕. ที่ว่าทำอะไรตามท่านก่อนนี้ มันซัดอยู่แล้ว. เมื่อนับถือท่านเป็นครู จะเคลื่อนไหวอะไรทางกาย ทางวาจา ทางจิต ก็ต้องนึกถึงท่านก่อน; มันก็ไม่มีทางที่จะผิดได้, แล้วเป็นเรื่องของสติ : จะเรียกว่ามีพุทธานุสสติ ธัมมานุสสติ สังฆานุสสติ มาเป็นเพื่อนคุ้มครอง เป็นผู้แนะนำ เป็นผู้ตอบปัญหาที่ดี.

ข้อที่ ๖. ละอายเมื่อล้มเหลว นี้ก็เหมือนกับข้ออื่น ๆ นั้นแหละ. ถ้าเมื่อเราผลอไปเป็นคนว่างจากพระศาสดา ก็ควรจะเสียใจให้มาก สลดใจให้มาก ว่ามันจะเข้าโลงอยู่แล้ว มามัวงุ่มง่ามอยู่อย่างนี้ มันก็จะเสียที.

ข้อสุดท้าย ข้อที่ ๗. ตรวจสอบความบกพร่อง หรือความถูกต้องเกี่ยวกับเรื่องนี้อยู่ทุก ๆ โอกาส. เราก็จะมีพระศาสดาประจำตัวเรา ยิ่งขึ้นไปกว่าเดิมเป็นแน่แท้.

เฮ้, เป็นอันว่า วันนี้เราได้ฟังกันถึงพระพุทธคุณอีก ๓ บท คือบทที่ ๕ บทที่ ๖ บทที่ ๗ ซึ่งมีพระนามว่า โลกวิทู อนุคฺคโร ปุริสทมฺมสารถิ และ สตฺถา เทวมนุสฺसानิ พอสสมควรแก่เวลาแล้ว. บางคนรำคาญแล้ว เพราะมันกินเวลาไปมาก ที่จริง. แต่อาตมานี้ มันลำบากพูดอะไรไม่จบมันทำไม่ได้ มันก็ต้องพูดจนจบ มันก็กินเวลาไปบ้าง

ขอยุติการบรรยาย ก็ให้โอกาสแก่พระคุณเจ้าทั้งหลาย จะได้สวดบทพระธรรมที่เป็นเครื่องกระตุ้นเตือนใจ ให้มีความแน่ใจ เข้มแข็ง กล้าหาญ ในการปฏิบัติพระพุทธานุสสติ

พุทธนวารหคุณ บทที่ ๘ - ๙.*

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาควิสาขบูชา เป็นครั้งที่ ๔ ในวันนี้
อาตมาก็จะได้บรรยาย เรื่องพระพุทธานุภาพบรรยาย ต่อไปตามเดิม. และในครั้ง
นี้จะได้บรรยายถึง พระพุทธนวารหคุณ บทที่ ๘ และบทที่ ๙ คือ บทว่า **พุทโธ
ภควา.**

[ทบทวนถึงหน้า ๑๖๘]

ขอให้ท่านทั้งหลาย ทบทวนถึงข้อความที่ได้บรรยายมาแล้ว เกี่ยวกับพระพุทธานุ
ทุกบท ในพระพุทธานุภาพทั้งหลายเหล่านั้น มีลักษณะแสดงให้เห็น ว่าแตกต่างกันอยู่เป็นพวก ๆ :
บางพวกก็แสดงถึงพระคุณของพระองค์เอง, หรือเนื่องกันกับพระองค์เอง, แต่บางพวกแสดงถึง
พระคุณที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น และก็มีอีกบางพวก ที่กล่าวถึงอย่างเนื่องกันทั้ง ๒ ฝ่าย.

* บรรยายครั้งที่ ๔ เมื่อ ๒๓ เมษายน ๒๕๒๐

ในการบรรยายครั้งแรกของพระพุทธรูปนั้น ก็ได้พูดถึงบทว่า อรหํ บทว่า สมมาสมพุทฺโธ, บทว่า วิชชาจรณสมุปฺโน และบทว่า สุกโต; แต่ละบทมีลักษณะแสดงพระคุณเกี่ยวกับพระองค์ อย่างเต็มที่.

ในครั้งต่อมาได้พูดถึงพระคุณ ที่เรียกว่า โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ และสตุฏฺธา เทวมนุสฺसानํ เหล่านี้เกี่ยวกับสัทธิโลก คือ พระคุณของพระองค์ที่เนื่องไปถึงสัทธิโลก.

.....

ในวันนี้ จะได้พูดถึงบทว่า พุทฺโธ และบทว่า ภควา ซึ่งเป็นบทที่ถูกนำมากล่าวขานกันมากที่สุด ตามปกติเราก็จะเรียกพระพุทธรูปว่า ภควา มากกว่าบทอื่น; และถือว่าเป็นบทที่แสดงความเคารพอย่างยิ่ง. บทว่า พุทฺโธ ก็ยังนำมากล่าวถึงน้อยกว่า แต่รวมความแล้ว สองบทนี้เป็นบทที่กล่าวถึงมากที่สุดนั้นในวันนี้ ก็เป็นการกล่าวถึงบทพระคุณ ที่ถูกกล่าวขานมากที่สุดนั่นเอง.

บทว่า พุทฺโธ.

ลำดับนี้ ก็จะได้อธิบายโดย บทว่า พุทฺโธ. คำว่า พุทฺโธ นี้ มี ๒ นัยะ ก็เป็นชื่อธรรมาสามัญที่ใช้เรียกพระองค์ นี้ก็มีอยู่นัยะหนึ่ง, อีกนัยะหนึ่งก็เป็น การแสดงพระคุณ ว่าพระองค์ทรงประกอบด้วยพระคุณอย่างไร ในความหมายของ คำว่า พุทฺโธ. สำหรับบทที่ใช้เป็นคำชื่อ หรือสาumanasam สำหรับเรียกพระองค์นั้น ไม่ต้องวินิจฉัยอะไร; ส่วนบทที่แสดงพระคุณอันสูงสุดอยู่ในคำคำนี้ นี้แหละ เป็นบทที่จะต้องนำมาวินิจฉัยกันให้มากเท่าที่จะทำได้.

เพื่อจะทราบถึงพระคุณชั้น^๕ ในชั้นแรก ก็ทราบคำคำนี้โดยพยัญชนะ คือโดยคำพูดนั่นเองกันเสียก่อน. คำว่า **พุทธะ โดยพยัญชนะ** ท่านก็ตีความกันมากมายหลายอย่าง; ในที่สุดยุติกันได้สัก ๓ อย่าง หรือ ๓ นัยะ : คือ **พุทธะ** แปลว่า **ผู้รู้**, **พุทธะ** แปลว่า **ผู้ตื่นจากหลับ**, **พุทธะ** แปลว่า **ผู้เบิกบาน**.

ภาษาบาลีเป็นภาษาที่มีความหมายอยู่ในตัวคำพูดนั้น ๆ; จะเป็นเพราะท่านบัญญัติกันขึ้น หรือว่ามันเป็นคำที่มีความหมายสำเร็จมาแล้วในตัว ทั้งแต่มนุษย์รู้จักใช้พูดคำคำนั้น. เที่ยวนี่เอาตามทีปรากฏอยู่ในพระคัมภีร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคัมภีร์ชั้นหลัง ๆ ซึ่งท่านชอบกันกว่าประมวลความหมายแห่งคำนั้น ๆ กันอย่างเต็มที่, หรือถ้าพูดอย่างสมัยนี้ ก็เรียกว่าสุกเหวียง. ฉะนั้นในบางคัมภีร์ก็เลยเพ้อ หรือเกินไปก็มี; ส่วนที่เพ้อหรือเกินอย่างนี้ เราไม่เอามาวินิจฉัยกัน มันไม่จำเป็น.

เป็นอันว่าจะวินิจฉัยคำว่า **พุทธะ** นี้ แต่เพียง ๓ นัยะ คือ ๑. ผู้รู้ ๒. ผู้ตื่นจากหลับ ๓. ผู้เบิกบาน แล้วก็ขยายความออกไป ในทางที่เป็นคู่ ๆ กัน ออกไปอีกสักตอนหนึ่ง.

ตัวอย่างเช่น **ผู้รู้** ก็ขยายความออกไปถึง ความหมายที่ว่า : เป็นผู้สามารถสั่งสอน. ถ้า **ผู้ตื่นจากหลับ** ก็ขยายความหมายออกไปถึงว่า : ท่านสามารถปลุกผู้อื่นให้ตื่นด้วย. ความหมายที่ว่า เป็น **ผู้เบิกบาน** นั้น ขยายความหมายต่อไปว่า : เป็นผู้สามารถจูงใจผู้ที่ได้พบเห็นให้สนใจหรือให้ทำตาม.

นี่ขอให้สังเกตดู ความหมายอะไรบางอย่าง ที่แฝงอยู่ ในตัวหนังสือหรือคำพูดนั้น ๆ.

พระองค์เป็น **ผู้รู้** เพราะเป็น **ผู้รู้** จึงสามารถสอนเขา; ฉะนั้นความสามารถสอนเขามันแฝดกันอยู่กับ **ผู้รู้**; นี่เป็นตัวอย่าง. ฉะนั้น ท่านทั้งหลายก็จะต้องลองศึกษาคูเองบ้าง ว่ามีพระคุณอะไรที่แฝงอยู่ ในคำพูดที่บัญญัติไว้ตรง ๆ.

ความเป็นผู้รู้ มัน เป็นพระคุณส่วนพระองค์, และ ความเป็นผู้
สามารถสอน มันกลายเป็นพระคุณที่เกี่ยวไปถึงผู้อื่น. พระคุณของพระพุทธ-
องค์ จะอยู่ในรูปแบบที่เป็นคู่ ๆ อย่างนี้เสมอไป.

ความเป็นผู้ดี ก็มี *ความสามารถที่จะปลุกผู้อื่นให้ตื่น*; คนที่
หลับอยู่ไม่สามารถจะปลุกใครให้ตื่นได้. ที่นี้ ผู้ดีนออย่างพระพุทธเจ้า นั้น ก็ถึง
ถึงความที่สามารถ ทำโลกนี้ทั้งโลกให้มันตื่นขึ้นมา. ฉะนั้นความเป็นผู้ดี
กับความสามารถในการปลุก จึงเนื่องอยู่ด้วยกัน.

ความเป็นผู้เบิกบาน หมายถึงมี *ความสุข มีความแจ่มใส มีความ
น่าเลื่อมใส*; พอใครมองเห็นเข้า มันก็ครอบงำใจบุคคลนั้น ทำบุคคลนั้นให้
สนใจ, ให้สมัครใจที่จะทำตาม เพื่อความเป็นอย่างนั้นบ้าง.

ที่นี้เราทั้งหลายเป็น *สาวกของพระองค์*; แล้วก็เรียกกันว่า เกิดใน
สุดท้ายภายหลัง ไม่มีโอกาสที่จะเห็นพระองค์ โดยพระวรกายหรือโดยเนื้อหนัง.
เราก็ *เห็นพระพุทธองค์ยังทรงอยู่โดยพระคุณ*.

นี้ *คุณเหล่านี้ก็ไม่ไช่จะเห็นได้โดยง่าย* ต้องมีสติปัญญาพิจารณา ต้องใช้
สติปัญญาพิจารณา ที่แยบคายและไม่น้อย เพราะฉะนั้น จึงเป็นการสมควร ที่เรา
จะได้นำมาพิจารณา คือทำการ ศึกษาให้เข้าถึงพระคุณนั้น ๆ. นี้ขอให้ท่าน
ทั้งหลายพยายามทำในใจโดยแยบคาย เพื่อเข้าใจความหมายเหล่านี้ จนเราได้ซึมซาบ
ในพระคุณ ถึงขนาดที่จะเป็นประโยชน์ได้จริง ไม่เสียที่ที่เป็นพุทธบริษัท.

เอาละ, ในขั้นนี้ก็จะได้แสดงถึง พระคุณโดยนัยะที่ ๑ ของคำว่า พุทฺธะ นั่นคือ ผู้รู้.

เท่าที่รู้จักกันโดยมาก ก็จะนึกถึงคำว่า ตรัสรู้หรือริยสัจจ์ ๔ : รู้ทุกข์ รู้เหตุ ให้เกิดทุกข์ รู้ความดับทุกข์ และทางให้ถึงความดับทุกข์; นั่นก็ถูกต้องอย่างยิ่ง; แต่ที่เรา ควรจะรู้อะไรกันให้มากขึ้นไปกว่านั้นอีกสักหน่อย. อาตมาก็จะ รวบรวม เอามาแสดงให้เห็นที่เข้าใจโดยลำดับ. คำว่าแสดงโดยลำดับนี้ ก็มีความประสงค์ เฉพาะและก็อาจจะเฉพาะอาตมา ที่เห็นว่า แสดงอย่างไร มันจึงจะเข้าใจง่ายโดย ลำดับ.

[คำว่า ผู้รู้ หมายถึงทรงรู้เรื่องที่พ้นวิสัยโลก.]

คำว่าผู้รู้ ในข้อแรกนี้ จะแสดงโดยหัวข้อว่า ทรงฉลาดในเรื่องที่ พ้นวิสัยโลก อันเป็นเหตุให้ทรงแสวงหาสิ่งที่อยู่นอกโลก.

ท่านทั้งหลายลองคิดดูให้ดี ว่าพระพุทฺธองค์ทรงฉลาด ในเรื่องที่มีน นอกเหนือไปจากที่คนธรรมดาเขารู้สึก หรือคิดนึกกัน. คนธรรมดาที่คิดนึกรู้สึก วนเวียนกันอยู่แต่ในเรื่องโลก ๆ, เรื่องวิสัยโลก; เพราะว่าเขาไม่ฉลาด ในการที่ จะรู้ออกไปถึงเรื่องเหนือวิสัยโลก.

แต่ พระองค์ทรงฉลาดออกไปนอกวิสัยของโลก; นี้จึงทรงกระทำ ไปในลักษณะอย่างนั้น คือแสวงหาสิ่งเหนือโลก; เช่น การออกผนวช ไปเป็น นักบวช แสวงหาการตรัสรู้. ถ้าไม่ฉลาดในเรื่องนี้ ก็จะจมอยู่ในโลก ครอบงำ

ครองเมือง เป็นคนอยู่ในโลก; แล้วพระพุทธเจ้าก็จะไม่เกิดขึ้น; นี่ควรจะถือว่า เป็นความรู้พื้นฐานอันแรก ที่ทำให้เกิดพระพุทธเจ้าขึ้นในโลก หรือให้แคบเข้ามา ก็คือทำให้พระองค์สละโลก ออกไปหาสิ่งที่เหนือโลก.

นี่ข้อที่ทราบได้ตามพระบาลี จูฬโคปาลสูตร มัชฌิมนิกาย ซึ่งมีใจความว่า : ภิกษุทั้งหลาย! เรานี้แล เป็นผู้ฉลาดในเรื่องโลกนี้ ฉลาดในเรื่องโลกอื่น; เป็นผู้ฉลาดต่ออวิชฺฐะ อันเป็นที่อยู่ของมาร. เป็นผู้ฉลาดต่อวิวิญฺฐะ อันไม่เป็นที่อยู่ของมาร; เป็นผู้ฉลาดต่ออวิชฺฐะ อันเป็นที่อยู่ของมฤตยู. เป็นผู้ฉลาดต่อวิวิญฺฐะ อันไม่เป็นที่อยู่ของมฤตยู. ขนเหล่าใดถือว่าเรื่องนี้ควรฟังควรเชื่อ ข้อนั้นจะเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ชนทั้งหลายเหล่านั้น สิ้นกาลนาน.

ขอให้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับคำพูดเหล่านี้ ว่าพระองค์ตรัสว่า ทรงเป็นผู้ฉลาดในเรื่องโลกนี้ และฉลาดในเรื่องโลกอื่น คือปรโลก.

คำว่าโลกอื่น หรือปรโลกนั้น คือ มันตรงกันข้ามกับโลกนี้; และมิได้หมายความว่า ตายแล้วจึงจะไปสู่ปรโลก. แม้อยู่ที่นี้เดี๋ยวนี้ ก็ยังมีทางที่จะรู้หรือเห็นหรือพบปรโลก คือความเป็นอยู่อย่างอื่นที่มันไม่เหมือน หรือตรงกันข้ามกับโลกนี้.

ถ้าผู้ใดมีความเข้าใจว่า ปรโลกนั้นเป็นแผ่นดินโลกอื่น และไปถึงได้ต่อตายแล้ว, เข้าโลงไปแล้วจึงจะไปถึง ดังนี้แล้ว; ขอให้คิดเสียใหม่; ไม่อย่างนั้น จะไม่ได้รับประโยชน์อะไร จากการตรัสรู้ของพระองค์ ว่าเราอยู่ที่นี้ ในโลกนี้ ในแผ่นดินนี้ แต่มีจิตใจอย่างอื่น ซึ่งอิทธิพลของโลกนี้ครอบงำจิตใจไม่ได้; นี้เรียกว่าโลกอื่น.

ธรรมตาของมนุษย์รู้สึกกันอย่างไร; **ถ้ามีความรู้สึกที่เป็นอย่างอื่น**
แปลกออกไปหรือตรงกันข้าม กับความรู้สึกของมนุษย์แล้ว ก็เรียกว่า **ผู้นั้นเข้าถึง**
โลกอื่นได้ทั้งนั้น. พระองค์ทรงฉลาดในเรื่องของโลกอื่น อีกมากมายหลายสิบ
รูปแบบ ที่มันไม่เหมือนกับโลกนี้. ^๕นี่เป็นต้นเหตุให้ทรงแสวงหาโลกอื่น ที่ยิ่งๆ
ขึ้นไป, และเป็นเหตุให้รู้เรื่อง ที่อยู่เหนือวิสัยโลกโดยประการที่ปวง ^๕นี้ข้อหนึ่ง.

ข้อที่ตรัสว่า **เป็นผู้ฉลาดต่อวิภูฏะ** ที่เป็นที่อยู่ของมาร และ
ต่อวิภูฏะ **อันไม่เป็นที่อยู่ของมาร.** ^๕นี้ก็ไม่ต้องไปนึกถึงเรื่องต่อตายแล้ว
หรือเรื่องภพอื่นที่ไหนก็ยังไม่รู้.

ขอให้มองเห็น เข้าใจประจักษ์ชัดว่า **ในการหมนเวียนแห่งจิตใจ**
ที่มีความคิดนึกไปตามอำนาจของกิเลส ก็เรียกว่าวิภูฏะ. **ถ้ามีกิเลสก็เป็น**
เหตุให้ยึดถือว่าตัวว่าตน, ก็หมนไปตามอำนาจของกิเลส, **มีการกระทำความ**
และรับผลแห่งกรรม เป็นต้น; แล้วมันก็มีเรื่องทุกขร้อน.

ทุกขร้อนนี้นี้เรียกว่ามาร พระองค์ตรัสว่า : **วิภูฏะอันเป็นที่อยู่ของมาร**
คือการไหลเวียนแห่งจิตใจของคนใจคนเขลา คนบุดุษนที่ไม่รู้อะไรเอาเสียเลย. ใน
ความวนเวียนแห่งจิตใจนั้นมันมีมาร คือสิ่งที่ทำให้เป็นทุกข์ ให้เดือดร้อน ให้เสื่อม
เสีย ให้ไม่มีค่าของความเป็นมนุษย์.

ที่นี้ ได้ตรัสสิ่งที่เป็น คู่ตรงกันข้ามว่าวิภูฏะ **อันไม่เป็นที่อยู่ของ**
มาร; หมายความว่า จิตที่ไม่ประกอบไปด้วยกิเลส มีพฤตินันบริสุทธ์ของจิต
ชนิดนี้ ^๕ไม่มีกิเลส ไม่มีกรรม ไม่มีการรับผลกรรม; ^๕ก็ไม่มีอาการที่เรียกว่ามาร
นี้นะ ^๕คือทำให้เป็นทุกข์เป็นร้อน; ^๕อย่างนี้เรียกว่าวิภูฏะ พระองค์ก็ทรงทราบ.

ที่นี้คู่ถัดไปว่า เป็นผู้ฉลาดต่อวิวิฏฐะ อันเป็นที่อยู่ของมฤตยู คือ ความตาย, และฉลาดต่อวิวิฏฐะ อันไม่เป็นที่อยู่ของมฤตยู ก็คือไม่มีความตาย. นี่ทรงทราบทั้ง ๒ ฝ่าย ว่าถ้าโง่กันขนาดนี้แล้ว ความตายก็เกิดมีความหมายขึ้นมา กรอบำจิดใจ, ทำให้มีความทุกข์อันเนื่องด้วยความตาย เหมือนกับที่ทุกคนมันมีปัญหาและความทุกข์ อยู่ที่ความตาย; โง่มากถึงขนาดที่ว่า ต้องมีความทุกข์เพราะความตาย โดยที่ความตายยังไม่มาถึง. ความตายก็เลยมีปัญหาคือทำให้สะดุ้ง, ทำให้หวาดเสียว, ทำให้กลัว.

เราทุกคนมีความสะดุ้ง หวาดเสียว *มีความกลัว ชนิดไหนก็ตาม*; มัน *ล้วนแต่มาจากความตาย คือความกลัวตาย*. จิตที่วนเวียนอยู่แต่ในรูปแบบอย่างนี้ มันก็มีความกลัวตายท่วมทับอยู่ตลอดเวลา.

นี้ พระพุทธเจ้าท่านทรงทราบวิวิฏฐะ คือเพิกถอนสภาพวนเวียนอยู่ด้วยอวิชชาอย่างนี้ ออกไปเสียได้; ก็เลยเป็นวิวิฏฐะ คือไม่หม่นเวียน, แล้วก็ *ไม่เป็นที่อยู่ของความหมายแห่งความตาย* เรียกว่า *ง่าย ๆ ว่า ไม่เป็นที่อยู่ของมฤตยู*.

ที่จริงท่านก็ตรัสถึงเรื่องเดียวกัน แต่ใช้คำพูดที่ต่างกัน *ว่าเป็นผู้ฉลาดในเรื่องโลกนี้, และฉลาดในเรื่องของโลกอื่น*. โลกนี้มันก็โลกของคนบ้า ๆ บอ ๆ ของปุถุชนที่มีความทุกข์. โลกอื่นก็ไม่มีอะไร มันต้องเป็นโลกของคนที่มีความรู้ แล้วก็ *ไม่มีความทุกข์*. ที่นี้คนมันไม่รู้จักโลกอื่นชนิดไหน เขาโลกอื่นกันอย่างประสาटकอมมือ มันก็เป็นโลกอื่นชนิดที่ยังมีความทุกข์อยู่. ผู้มีปัญญาเขาก็หัวเราะเยาะ ว่ามันจะเป็นโลกอื่นไปอย่างไรได้; เมื่อมันยังมีความทุกข์และความตาย. ถ้ามันจะเป็นโลกอื่นจริง ๆ มันก็ไม่ควรจะมี *ความทุกข์ หรือมีความตาย*.

เอาละ, เป็นอันว่า ให้มีโลกกันหลาย ๆ แบบ แต่สรุปแล้วก็ขอให้สรุปว่า ให้มันมีโลกชนิดที่เป็นไปกับด้วยความทุกข์และความตาย, แล้วมีสภาพที่เหนือความเป็นอย่างนั้น คือ

เหนือโลก. สมมติเรียกว่า โลกที่ไม่มีมีความทุกข์และไม่มีความตาย. นี้พูดโดยภาษาคนธรรมดาก็ต้องพูดอย่างนี้. ถ้าไม่อย่างนั้น ก็ไม่มีใครต้องการ; ก็พูดด้วยภาษาคนธรรมดา ว่ามีโลกโลกหนึ่ง ที่ไม่มีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย เป็นโลกถาวร นิรันดร เป็นต้น.

นี่แหละความตรัสรู้ หรือความเป็นผู้รู้ของพระองค์ ทรงทราบเรื่องที่เป็นของตรงกันข้าม ว่ามีความทุกข์ มีความตาย, กับไม่มีมีความทุกข์ ไม่มีมีความตาย. ถ้าผู้ใดเข้าใจเรื่องนี้จนเห็นว่าเป็นเรื่องที่ควรเชื่อและควรฟัง ควรฟังและควรเชื่อ นี่แหละจะเป็นประโยชน์แก่คนเหล่านั้น.

นี่เดี๋ยวนี้ เรามีความรู้สึกรู้สึกที่ทำให้เห็นว่า เป็นเรื่องที่น่าเชื่อหรือควรฟังกันหรือเปล่า? ขอให้ไปกิดคิดดูเองเถิด.

เมื่อพระองค์ ได้ตรัสใจความอย่างที่ ได้กล่าวแล้วนั้น ก็ได้ *ตรัสคำประพันธ์* ที่เรียกกันว่าภาดาต่อไปอีกว่า : “ทั้งโลกนี้และโลกอื่น ตถาคตทราบดีอยู่ ได้ประกาศไว้ชัดแจ้งแล้ว ทั้งที่ที่มารไปไม่ถึง และที่ที่มฤตยูไปไม่ถึง ตถาคตรู้ชัด เข้าใจชัด; ได้ประกาศไว้ชัดแจ้งแล้ว เพราะรู้โลกทั้งปวง. ประตูนครแห่งความไม่ตาย ตถาคตได้เปิดไว้โล่งแล้ว เพื่อสัตว์ทั้งหลาย จะเข้าถึงถิ่นอันเกษม นั้น. กระแสแห่งมารผู้มีบาป ตถาคตปิดกั้นเสียแล้ว กำจัดเสียแล้ว ทำให้หมดพิษสงแล้ว. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มากหมกไปด้วยปราโมทย์ *ปรารณาธรรมอันเกษมจากโยคะเถิด*”.

พระพุทธภาษิตนี้ตรัสยืนยันว่า มันมีโลกที่ไม่มีมีความทุกข์ ไม่มีมีความตาย ที่พระองค์ ได้ทรงทราบ แล้วก็เปิดเผยให้คนอื่นทราบ. ตรัสโดยสำนวนโวหารว่า ประตูเมืองที่ไม่มีมีความตายนั้น ตถาคตเปิดไว้โล่งแล้ว ให้สัตว์ทั้งหลายเข้าไป. เดียวนี้ก็กิดคิดดูเถาะ ว่ามีใครสักกี่คน ที่เห็นว่าประตูนั้นอยู่ที่ไหน มันเปิดโล่งอยู่อย่างไร.

ที่ยิ่งไปกว่านั้น ก็ตรัสว่า *กระแสน้ำแห่งมารผู้มีบาป* ก็หมายความว่า *ลูกทางหรือแนวทางที่จะไปสู่อำนาจแห่งมาร พระองค์ก็ช่วยปิดกั้นไว้แล้ว*, หรือสอนให้เห็นว่ามันเป็นอย่างไร ได้ทรงกระทำโดยพระองค์เองให้เป็นตัวอย่าง ว่าปิดกั้นกระแสน้ำแห่งมารได้แล้ว.

นี้แสดงว่า เมื่อทรงเป็น ^๕ผู้รู้ ก็เป็นผู้สามารถสั่งสอน, เมื่อเป็น ^๕ผู้ตน ก็เป็นผู้สามารถปลุก, เมื่อเป็นผู้เบิกบาน ก็สามารถจูงใจ ให้คน ^๕สมัครใจที่จะเดินตาม.

แล้วที่เราจะนึกกันให้มากเป็นพิเศษ ก็คือ *พระพุทธคำรัสமாகมาย* หลายสิบแห่ง *ที่ตรัสไว้ในลักษณะเหมือนกับวิงวอนอ่อนวอน ให้พวกเราทำความเกษม หรือปลอดภัยให้แก่ตัวเอง.* นี่คือพระคุณของพระองค์อันใหญ่หลวง ที่คนไม่มองเห็น ไม่ยอมรับ ไม่รับรู้ เพราะว่ามันเป็นสัตว์อภัตตัญญู มันไม่เคยได้ยิน และไม่เคยสนองพระพุทธคำรัสข้อนี้ ที่มีอยู่ทั่วไป.

และ *ในสูตรนี้ก็มีว่า : คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย! เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มากไปด้วยปราโมทย์ ปรารถนาธรรมอันเกษมจากโยคะเถิด.* ใครบ้างที่คน ทั้งที่เป็นพระเป็นเณร ทั้งที่เป็นอุบาสกอุบาสิกา ได้มากไปด้วยปราโมทย์ในธรรมะนี้; และปรารถนาความเกษมจากโยคะ? มันมีแต่จะมุดหัวจมลงไปในโลก จึงไม่เคยทราบถึงพระคุณของพระองค์ ก็ไม่ต้องพูดถึงความกตัญญูกตเวทีที่เกี่ยวกับเรื่องนี้.

นี้อาตมานำเอาพระบาลีมาแสดง เพื่อให้ทราบว่า คำว่าเป็นผู้รู้, ผู้รู้นั้น รู้อะไร? ข้อแรกคือรู้อย่างนี้ : *รู้ว่ามันมีเรื่องที่อยู่เหนือวิสัยโลก; ไม่ต้องมี*

ความทุกข์อย่างโลก ๆ. จงแสวงหากันเถิด ดังที่พระองค์ทรงแสวงแล้ว และพบแล้ว และทรงนำมาแสดงไว้ให้ปรากฏอยู่.

[ทรงทราบเรื่องมิจฉาทิฎฐิ.]

ทีนี้ ตัวอย่างต่อไปของความเป็นผู้รู้ ก็คือความ ทรงทราบทิฎฐิผิด ก็คือความที่ทรงทราบมิจฉาทิฎฐิทั้งหลายทั้งปวง โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ ทิฎฐิ ๖๒ ว่า นั่น เป็นเครื่องกักขังสัตว์.

อาตมากำลังพูดถึงสิ่งที่พระองค์ทรงทราบพวกที่ ๒ คือ สิ่งที่เป็นเครื่องกักขังสัตว์ ได้แก่มิจฉาทิฎฐิทั้งหลาย แล้วประมวลอยู่ในทิฎฐิ ๖๒. ท่านทั้งหลายจะต้องไปหาเรื่องราวของทิฎฐิ ๖๒ อย่างที่แสดงไว้ในพระมหาชาสุตตรมาศึกษา แล้วก็ทราบได้ว่า พระองค์ทรงทราบมิจฉาทิฎฐิ ๖๒ นี้ อย่างครบถ้วน, ครบถ้วนหมายความว่า สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง มันมีมิจฉาทิฎฐิ อยู่ในรูปแบบต่าง ๆ กัน แล้วก็ไม่นอกออกไปจาก ๖๒ นี้. ทีนี้ใครมีทิฎฐิผิด ๆ อย่างไร ทิฎฐิ นั้นก็ขังคนนั้นไว้ในอวนในแหของทิฎฐินั้น มันคิอยู่ที่นั่น ถ้าไม่รู้จักทิฎฐิเหล่านั้นแล้ว มันก็ออกไปไม่ได้ คือ มันจะออกมาจากกองทุกข์ไม่ได้.

การทรงทราบทิฎฐิ ๖๒ นี้ ก็คงจะได้ทรงทราบมาเรื่อย ๆ คือ ได้ศึกษาลัทธิอื่นมาเรื่อย ๆ นับตั้งแต่ออกผนวช กว่าจะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็เป็นเวลานานถึง๖ปี. และเมื่อตรัสรู้ ในวันตรัสรู้ นั้น ก็ทราบแจ่มแจ้งกระจ่างทั่วถึงกันหมด จนรู้ว่า; การสัมผัสทางจิตใจ ได้ทำให้เกิดทิฎฐิต่าง ๆ กันขึ้นมา ผูกพันจิตของสัตว์ไว้ ในความคิดผิด ๆ เป็นประเภท ๆ ไป :-

เช่น ประเภทว่า เทียง หรือ เทียงทุกอย่าง หรือ เทียงแต่บางอย่าง, ว่ามีที่สุด ว่าไม่มีที่สุด, ว่ามีที่สุดแต่บางอย่าง, ไม่มีที่สุดบางอย่าง, ว่าเป็นอตฺตาที่มีรูป อตฺตาที่ไม่มีรูป,

เป็นอตฺตาทมึที่สุคฺ อตฺตาทมึไม่มีที่สุคฺ, อตฺตาทมึเหมือนกัน อตฺตาทมึต่างกัน, อตฺตาทมึสุข อตฺตาทมึทุกข์, กระทบที่ว่าชาคตฺตมึไม่มีตัวตน, กระทบที่หลงเอาการมณเฑาะเป็นนิพพาน, หรือเอาความสุขที่เกิดแต่ฌานหรือสมาธิ ว่าเป็นนิพพาน. นี้เมื่อกล่าวกันให้หมดก็ต้องกล่าวอย่างนี้ ว่ามันมีมากอย่างนี้ เป็นมิจฉาทิฏฐิตุทำให้สัตว์ติดอยู่ในกองทุกข์.

พระองค์ทรงทราบทิฏฐิผิดๆ เหล่านี้ทุกรูปแบบ จึงได้พระนามว่า เป็นผู้รู้; แล้วก็รู้มิจฉาทิฏฐิว่ามีอยู่อย่างไร. นี้เราจะไม่พูดกันแต่เพียงว่ารู้ อริยสัจจ์; เตียวนี้มารู้ส่วนที่มันผิด ซึ่งเป็นการกักขังสัตว์ไว้ในความผิด ก็ทรงทราบ. การทรงทราบมิจฉาทิฏฐินี้ ก็เรียกว่าผู้รู้.

[ทรงทราบมัจฉิมาปฏิปทา.]

ที่นี้ตัวอย่างต่อไป ก็จะมาเข้ารูปของเรื่องที่เราเรารู้กันอยู่โดยมากว่า พระองค์ทรงทราบส่วนสุด และมัจฉิมาปฏิปทา. ข้อนี้เป็นหลักของพระพุทธศาสนา มีกล่าวไว้ในบาลีมากแห่ง ที่เรารู้จักกันมาก ก็คือ *บาลีธัมมจักกัปปวัตตนสูตร*; แต่พระบาลีอื่นที่ชัดเจนละเอียดลออกว่านั้น ก็ยังมีอีกมาก ขอให้สนใจ.

ทรงทราบส่วนสุด หมายความว่า *สุดเหวี่ยง* จะเรียกว่า *เหวี่ยงซ้ายเหวี่ยงขวา*; เหวี่ยงอะไรก็ตามเถอะ มันไปสุดเหวี่ยง ไม่อยู่ตรงกลาง นี่คือ กามสุขัลลิกานุโยค กับ อตฺตกิลมณานุโยค : อย่างหนึ่งมันทำให้ลำบากเหมือนกับนอนอยู่ในกองไฟ, อย่างหนึ่งมันทำให้เบียดข่มอยู่ในกองกาม. ก็เลยเรียกว่า *สุดเหวี่ยง*. นี้อย่าเข้าไปหาสุดเหวี่ยงทั้ง ๒ อย่างนั้น ก็เรียกว่ามัจฉิมาปฏิปทา.

พระองค์ได้ตรัสว่า : ภิกษุทั้งหลาย! ชรามใดเป็นมัชฌิมาปฏิปทา ที่ ตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว, ได้เห็นแจ้ง กระทำให้เป็นดวงตาแล้ว, กระทำให้เป็นญาณแล้ว เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อรู้อย่าง เพื่อรู้พร้อม เพื่อนิพพาน; ชรามนั้นไม่เป็นทุกข์, ไม่ทำความคับแค้น, ไม่ทำความแค้นผากแค้นใจ, ไม่เพลาถน; แต่เป็นสัมมา- ปฏิปทา. เพราะเหตุนั้น ชรามนั้นชื่อว่าไม่เป็นข้าศึก. ก็คำที่ตถาคตกล่าวแล้ว ว่า มัชฌิมาปฏิปทา ไม่ไปหาส่วนสุดทั้งสองนั้น หมายถึงอะไรเล่า? หมายถึงอริย- มรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปิ สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวาจาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ. ที่ทุกคน ได้ยินได้ฟังจนจำได้ และท่องได้ แต่แล้วก็ยังไม่รู้ว่าอะไร? ไม่รู้ว่ากลางอยู่ที่ตรงไหน? มันก็ควรจะศึกษาต่อไป ให้เข้าใจสิ่งสำคัญที่สุด ที่พระพุทธรองค์ได้ตรัสรู้.

ทำไมจึงว่าสำคัญที่สุด? ก็ตอบได้ง่ายๆว่า เพราะเป็นเหตุให้เดินถูกทาง. เตี้ยวันมันเดินผิดทางอยู่ตลอดเวลา ไม่รู้จักทำให้ตั้งอยู่ในมัชฌิมาปฏิปทา คือ เดินผิดทางอยู่ตลอดเวลา. เตี้ยเวเปียกและอยู่ในกาม, เตี้ยเวหม้อยู่ในกองไฟ.

พระองค์ทรงทราบส่วนสุดเหวี่ยงซ้ายขวา แล้วก็ทรงทราบมัชฌิมา- ปฏิปทา คือที่อยู่ตรงกลาง. ทรงยืนยันว่า ไม่เคยได้ยินได้ฟังมาแต่ก่อน จึงเป็น การตรัสรู้ของพระองค์เอง.

[ทรงทราบอริยสัจ ๔.]

ที่นี้มาถึงเรื่องที่ว่า ทรงทราบอริยสัจ ๔ นี้รู้กันอยู่ทั่วไปแล้ว. อาตมาก็ไม่ต้องอธิบายอะไรนัก. เอาமாகว่าอีกทีหนึ่งก็ว่า เป็นสิ่งที่ทรงทราบ

ในฐานะเป็นสิ่งที่มีความสูงสุดสำหรับสัตว์โลกทั้งหลาย คือให้ทราบกันว่า ความทุกข์ เป็นอย่างนี้ ๆ, เหตุให้เกิดความทุกข์เป็นอย่างนี้ ๆ, ความไม่มีทุกข์เลยเป็นอย่างนี้ ๆ, แล้วทางปฏิบัติให้ถึงความไม่มีทุกข์เลยนั้น เป็นอย่างนี้ ๆ.

ที่นี้ ข้อที่พระองค์ทรงทราบ สิ่งเหล่านี้ ก็ยืนยันไว้ในที่มากมาย หลายแห่ง : ว่ามีจักขุ มีญาณ มีปัญญา มีวิชา มีแสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้ว ในเรื่องนี้, เรื่องทุกข์ เรื่องเหตุให้เกิดทุกข์ เรื่องความดับทุกข์ เรื่องทางให้ถึงความดับทุกข์. และถ้ายังไม่แจ่มแจ้งในสิ่งเหล่านี้ ก็ยังไม่ปฏิบัติญาณพระองค์ ว่า เป็นผู้รู้ ชนิดที่เรียกว่าสัมมาสัมพุทธะ.

นี้สรุปความว่า ทรงทราบอริยสัจจ์ ในส่วนพระองค์เองก็ทรงทราบ ถึงว่า ความทุกข์เป็นอย่างนี้, ความทุกข์นี้ ควรรู้ แล้ว ก็รู้แล้ว. เหตุให้เกิดทุกข์เป็นอย่างนี้, เหตุให้เกิดทุกข์นี้ ควรละเสีย และก็ได้ละแล้ว. ความดับแห่งทุกข์นี้เป็นอย่างนี้ ๆ, ความดับแห่งทุกข์นี้เป็นสิ่งที่ ควรทำให้แจ้ง แล้ว ก็ได้ทำให้แจ้งแล้ว. ทางให้ถึงความดับทุกข์นี้เป็นอย่างนี้ ๆ ทางนี้เป็นสิ่งที่ ควรทำให้เกิดมีขึ้นมา และก็ได้ทำให้เกิดขึ้นแล้ว. นี้ส่วนพระองค์เองทรง ยืนยันอย่างนี้ คือ ตรัสรู้ อริยสัจจ์ ๔ โดยความหมายอย่างนี้.

นี้ก็เหลืออยู่แต่สาวกทั้งหลาย ที่จะเดินตามพระองค์ ก็พยายามทำให้มีความรู้ในลักษณะอย่างเดียวกัน ; หากแต่ว่าไม่ใช่รู้เอง เพียงรู้ตามพระพุทธองค์.

นี้ก็เรียกว่า ทรงทราบอริยสัจจ์ ซึ่งเป็นหัวใจของพุทธศาสนา มีความสูงสุดสำหรับสัตว์โลก.

[ทรงทราบพราหมณส์จะ.]

ที่นี้ เรื่องที่ทรงทราบต่อไป มันก็ยังมีอีกมาก จะยกมาเป็นตัวอย่างสัก ๒-๓ อย่าง ว่า ทรงทราบพราหมณส์จะ นี้ฟังก็แปลก ว่า *สัจจะของพวกพราหมณ์*. พวกตรงกันข้าม เขารู้เรื่อง สิ่งเดียวกันกับที่พระองค์ทรงทราบ แต่ในความหมายที่ต่างกัน.

ฝ่ายตรงกันข้ามเขารู้อะไรแล้ว ก็รู้สำหรับที่จะยกขึ้นมา เป็นเรื่อง โอ้อวดความรู้ และเป็นเหตุให้เกิดความถือตัวถือตนว่า ดีกว่า เลวกว่า หรือเสมอกัน; ส่วน *พระองค์ไม่ทรงทราบ เพื่ออวดความรู้*อย่างนั้น ฉะนั้นจึงมีการตรัสถึงสิ่งที่เรียกว่า พราหมณส์จะ แล้วก็ตรัสแต่พวกปริพพาชกทั้งหลาย คือลัทธิอื่น เป็นทำนอง ทำทายเป็นตัว. *ข้อความนี้มีในบาลีอังกุตตรนิกาย* ตรัสแก่พวกปริพพาชกว่า :—

“*ดูก่อนปริพพาชกทั้งหลาย! พราหมณส์จะ ๔ อย่างนี้ เราทำให้แจ้ง ด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้ว ประกาศให้ทราบทั่วกัน. พราหมณส์จะ ๔ อย่างนั้น เป็นอย่างไรเล่า? ดูก่อนปริพพาชกทั้งหลาย! ในธรรมวินัยนี้ พราหมณ์ได้พูดกันอย่างนี้ว่า ‘สัตว์โลกทั้งปวงไม่ควรฆ่า’ พวกพราหมณ์ที่พูดอยู่อย่างนี้ ชื่อว่า พูดคำสัตย์ ไม่ใช่กล่าวมุสา, และพราหมณ์นั้นไม่ถือเอาการที่พูดคำสัตย์นั้นเป็นเหตุสำคัญคิดว่า เราเป็นสมณะ เราเป็นพราหมณ์ เราดีกว่าเขา เราเสมอเขา เราเลวกว่าเขาเป็นต้น. เป็นแต่ว่า ความจริงอันใดมีอยู่ในข้อนั้น ครั้นรู้ความจริงนั้นด้วยปัญญา ยิ่งแล้ว ก็เป็นผู้ปฏิบัติ เพื่อความเอ็นดูสงสารสัตว์ทั้งหลาย เท่านั้นเอง.”*

ใจความของเรื่องนี้ ก็มีอยู่แต่เพียงว่า เมื่อรู้สัจจะอันประเสริฐ ว่า สัตว์ทั้งปวงไม่ควรฆ่า อย่างนี้แล้ว ก็ไม่สำคัญคิดว่าดี ว่าตัวดี หรือดีกว่าคนอื่นเป็นต้น. รู้พราหมณส์จะนั้นก็เพื่อปฏิบัติ ให้เกิดความเอ็นดูในสรรพสัตว์ทั้งหลายเท่านั้นเอง.

ถ้าท่านไม่เข้าใจ ก็จะสรุปความให้สั้น อีกทีหนึ่งว่า : การรู้นั้น
รู้เพียงพอปฏิบัติให้สำเร็จประโยชน์ตามนั้น; ไม่ใช่รู้เพื่อว่า เราจะเป็นคน
ดีกว่าผู้อื่น ว่าเป็นสมณะ, ว่าเป็นพราหมณ์; เพราะเหตุนี้ ก็คือ เราดีกว่าเขา
เพราะเหตุนี้ เป็นต้น.

โดยหัวข้อก็มีอยู่ ๔ หัวข้อ: ข้อที่ ๑. : **รู้ว่าสัตว์ทั้งปวงไม่ควรฆ่า**
นก็อย่างหนึ่ง.

ข้อที่ ๒. ว่า : **ภพทุกภพไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีอันแปรปรวนเป็น**
ธรรมดา. นี้ก็รู้เพื่อเป็นผู้ปฏิบัติให้เกิดความหน่ายในภพ, ความคลายกำหนดใน
ภพ; เพื่อดับภพทั้งหลายเสียเท่านั้นเอง; ไม่ใช่เพื่อจะอวดว่า เราเป็นสมณะ
เราเป็นพราหมณ์เพราะเหตุนี้.

ในข้อที่ ๓. ถัดไป ก็ว่า **ภพทุกภพไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีอันแปรปรวน**
เป็นธรรมดา นี้เหนือขึ้นไปจากภพ เป็นความหมายที่กว้างกว่า เพื่อรู้ว่า ภพนี้
ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีอันแปรปรวน เป็นธรรมดา. รู้ความจริงข้อนี้ เพื่อเป็น
ผู้ปฏิบัติสำหรับจะหน่ายในภพ คลายกำหนดในภพ เพื่อดับภพเสียเท่านั้น; ไม่ใช่
เพื่อว่ารู้แล้ว มีความทะนงตัวว่าเราเป็นสมณะ. เราเป็นพราหมณ์, เราดีกว่าเขา,
เหมือนที่เป็นกันโดยมาก.

ข้อที่ ๔. ข้อสุดท้ายนี้มีหัวข้อว่า **เราไม่เป็นที่กังวลแก่สิ่งใด ๆ แก่**
ใคร ๆ, และ ความกังวลของเราในสิ่งไหน ๆ ในใคร ๆ ก็ไม่มี. การรู้พราหมณ์สัจจะ
ข้อนี้ ก็เพื่อว่าจะปฏิบัติ เพื่อทำลายความกังวล โดยประการทั้งปวงเสีย; ไม่ใช่

เพื่อว่ารู้แล้วจะได้คุยโวว่า เราเป็นสมณะ, เราเป็นพราหมณ์, เราดีกว่าเขา ทำนองนี้เป็นต้น.

นั่นมันมีความหมายซ่อนอยู่ก็อย่างหนึ่ง ว่าความรู้หรือความเป็นผู้รู้ของพระองค์นั้น ไม่ใช่เพื่อจะอวดใครว่า เราเป็นผู้รู้; แต่ว่ารู้นี้ก็เพื่อจะทำหน้าที่ให้ถูกต้อง ตามความจริงต่างๆ ตามที่รู้นั้น.

ท่านทั้งหลายควรจะเอาไปถกถกให้ดี; เกี่ยวจะมีความประมาทที่หลอกลวงตัวเองว่าเราก็กำลังทำอยู่อย่างนี้. เกี่ยวนี้เราไม่ได้ทำกำลังทำอยู่อย่างนี้; เรารู้อะไรก็รู้เพื่อหากิน, นี้ข้อแรกรู้อะไรก็เพื่อหากิน วัชรธรรมก็เอาไปขายกิน; ไม่ใช่รู้เพื่อปฏิบัติให้มันสำเร็จประโยชน์ตามนั้น.

ฉะนั้นเรื่องรู้อย่างโลกๆ ก็ไม่ต้องพูดถึง; เพราะว่าแม้แต่วัชรธรรม มันก็ไม่ได้รู้เพื่อปฏิบัติให้สำเร็จตามนั้น แล้วพอรู้อะไรสักหน่อยก็คุยโว ว่าเป็นผู้รู้, ว่าเป็นครูบาอาจารย์, อยากให้ใครเขาเรียกว่า "อาจารย์". มันเป็นโรคบ้าอาจารย์กันทั้งบ้านทั้งเมือง; เพราะมันไม่มีความรู้ซื่อๆ แล้วควรจะรู้กันเสียที.

[ทรงทราบพรหมโลก.]

นี่ตัวอย่างต่อไปอีก เกี่ยวกับความเป็นผู้รู้ ก็มีหัวข้อว่า ทรงทราบพรหมโลก.

ข้อนี้ท่านต้องทราบถึงคำว่า *พรหมโลกนั้นคืออะไร*? โดยสรุปแล้ว ก็จะต้องทราบว่า ในประเทศอินเดียในสมัยพุทธกาลนั้น ความรู้มันไปสิ้นสุด ตายจ้านลงเพียงแค่รู้พรหมโลก : อย่าง *รูปพรหม ๔ ชนิด*, อย่าง *อรุปรหม ๔ ชนิด* ;

ก็เรียกว่าเรื่องพรหมโลก. ความรู้มันไปสุดเสียเพียงเท่านั้น, ไม่รู้เรื่องที่เหนือไป
กว่านั้น.

แล้วที่นั่นมันยังนำหัวมากไปกว่านั้น ก็คือว่า รู้แต่คำพูด ไม่ได้รู้จริง
ก็รู้ตามที่บอกต่อๆ กันมา ว่า พรหมโลกเป็นอย่างนั้น, แล้วก็เหมาเอาเหมือนกับว่า
เป็นโลกตามธรรมดา อย่างมนุษย์โลก ที่เราเห็นๆ กันอยู่; **ไม่รู้ความหมายของ
คำว่าพรหมโลกอันแท้จริง, ไม่รู้ข้อปฏิบัติให้เข้าถึงพรหมโลกนั้น.**

เรื่องราวมีอยู่ว่า : เมื่อพระองค์ได้ประทับอยู่ที่หมู่บ้าน หมู่บ้านหนึ่ง
เรียกว่าบ้านมนสาคตคาม ได้สนทนากับคนหนุ่มที่เป็นพราหมณ์คนหนึ่ง ถึงเรื่อง
พรหมโลก แล้ว**ตรัสว่า** **ดูก่อนวาเสฏฐะ บุรุษที่เกิดแล้ว เจริญแล้ว ในบ้าน
มนสาคตคามนี้ เมื่อถูกถามถึงหนทางของบ้านมนสาคตคาม; บางคราวก็ยังไม่อีก
ตอบช้า ตอบไม่ได้ ตอบไม่รู้เรื่อง, อย่างนี้ก็ยังมี. ส่วนเราเมื่อใครถามถึงพรหมโลก
หรือปฏิบัติทาง เครื่องให้ถึงพรหมโลก; เราก็ไม่มีการอีกอีก, หรือตอบไม่ได้เรื่อง
เช่นนั้น. เพราะว่าเรารู้จักพรหม รู้จักพรหมโลก รู้จักปฏิบัติทางปฏิบัติให้เข้า
ถึงพรหมโลก.**

ข้อนี้มันมีใจความอย่างนี้ว่า : เราอยู่กับที่ไซยานี้ บางทีมีการถามกันถึงเรื่องถนน
หนทางไปมาในไซยานี้ ก็ยังตอบไม่ถูก ตอบผิดๆ ถูกๆ, หรือตอบไม่ได้เลยก็มี; แล้วจะ
ไปตอบหนทางไปพรหมโลกได้อย่างไร. คำตรัสของพระองค์มีความหมายอย่างนี้ ว่าอย่าพูด
กันถึงเรื่องบ้านนี้เมืองนี้เลย; แม้แต่เรื่องของพรหม ของพรหมโลก และทางให้ถึงพรหมโลก
เราก็ตอบได้อย่างแจ่มแจ้ง ชัดเจน ถูกต้อง ครบถ้วน และบริบูรณ์.

ที่นี้ เมื่อพราหมณ์หนุ่มคนนั้นเขาถามว่า **ทางไปพรหมโลกนั้นเป็นอย่างไร?** พระองค์ก็ตรัสปฏิบัติทำให้ถึงพรหมโลก โดยยกตัวอย่างกฤษทุตรออกบวช : **ประพาศิพรหมจรรย์ ทำสมาธิ** คือจิตที่ตั้งมั่นให้เกิดขึ้น **เป็นจิตที่ประกอบไปด้วยเมตตา** แผ่ไปสู่ทิศที่ ๑ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องต่ำ ทิศโดยรอบก็ตาม. แล้ว **มีจิตเป็นสมาธิ ประกอบไปด้วยกรุณา** แผ่ไปทุกทิศ, **มีจิตเป็นสมาธิ ประกอบไปด้วยมุทิตา** แผ่ไปทุกทิศ, **มีจิตประกอบไปด้วยสมาธิ** ที่ประกอบด้วยอุเบกขา แผ่ไปทุกทิศ, และนี่แหละเป็นปฏิบัติให้เข้าถึงพรหมโลก.

ใจความสำคัญมันอยู่ตรงที่ว่า สิ่งที่พระองค์ได้ทรงทราบ ทรงนำมาสอน แล้วทรงนำมาปะทะกันเข้า กับลัทธิที่เขาเชื่อ เขาพูด เขาสอนกันอยู่ก่อน. ในที่สุดพิสูจน์ว่า ที่พระองค์ทรงนำมาแสดงนั้น มันจริงกว่า ถูกกว่า, หรือมันปฏิบัติได้จริงๆ กว่า, อย่างนี้เป็นต้น. ก่อนหน้านั้นไม่มีใครทราบถึงขนาดนี้; เป็นการเพียงแต่บอกต่อๆ กันมาเป็นต้น.

แง่ที่จะต้องสังเกตดู ก็คือว่า การตรัสรู้ หรือ ความรู้ ของพระองค์นั้น มัน แยกตัวออกมาจากการรู้กัน แต่สักว่าบอกต่อๆ กันมา, หรือทำตามๆ กันมา; อย่างที่เกี่ยวกันยังมีอยู่ ไม่ได้เข้าถึงตัวจริง ไม่ได้ปฏิบัติได้จริง. ฉะนั้นของเก่าที่เขา มีอยู่ มันไม่ถึงที่สุด หรือมันไม่จริงถึงที่สุด; พระองค์ก็ทรงทราบในส่วนที่ให้มันจริงถึงที่สุด จึงได้นำมาว่า เป็นผู้รู้.

[ทรงทราบคติทั้ง ๕.]

ตัวอย่างอันสุดท้าย ก็คือพระพุทธานุชาตที่ตรัส ว่า พระองค์ทรงทราบคติทั้ง ๕ และนิพพาน. คตินี้แปลว่า **หนทาง**, **หนทางทั้ง ๕** และ **นิพพาน** นั้นมันคือ **ปลายทาง**. **พระองค์ทรงทราบทิศทางต่างๆ แล้วก็ทรงทราบปลายทาง.**

ดูก่อนสารีบุตร! เหล่านี้เป็นคติ ๕ อย่าง คือ นรก เตรัจฉาน เปเรตวิสัย มนุษย์ และเทวดา. ดูก่อนสารีบุตร! เรารู้จักนรก, รู้จักทางไปสู่ นรก, รู้จักข้อปฏิบัติที่ทำให้บุคคลให้ไปสู่ นรก, รู้จักบุคคลที่ปฏิบัติ แล้วไปสู่ นรก; อย่างนี้เป็นต้น. เรื่องเตรัจฉานก็อย่างเดียวกัน, เรื่องเปเรตวิสัย ก็อย่างเดียวกัน, เรื่องมนุษย์ก็คล้ายกัน, คือว่า รู้จักมนุษย์ รู้จักทางไปสู่ มนุษย์โลก. รู้จักข้อปฏิบัติที่ทำให้ ไปสู่ มนุษย์โลก. รู้จักบุคคลผู้ปฏิบัติอย่างไร แล้วจึงไปเกิด, หรือเข้าถึงซึ่งมนุษย์โลก. เรื่องเทพก็เป็นอย่างนี้.

ที่นี้ ข้อสุดท้ายก็คือ นิพพาน. “เราจักนิพพาน รู้จักทางไปนิพพาน รู้จักข้อปฏิบัติที่ทำให้บุคคลได้ถึงนิพพาน รู้จักตัวบุคคลผู้ปฏิบัติแล้วอย่างไร จึงทำให้แจ้งได้ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ ไม่มีอาสวะ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ในธรรมอันตนเห็นแล้วและเข้าถึงอยู่”.

นี่สังเกตดูให้ดีๆ ในเรื่องของพระนิพพาน นี้ ไม่มีคำว่า ตายแล้ว จึงไปถึงนิพพาน; แต่ส่วนในเรื่องของนรก เตรัจฉาน เปเรต มนุษย์ เทพ นั้นนะ มีคำว่า หลังจากการตาย เพราะการทำลายร่างกาย แล้วก็เข้าถึงที่นั้น ๆ. ที่มัน ตายแล้วไปถึงนั้น ก็เรียกว่าคติ, ที่ไม่ต้องตายแล้วถึงนั้นก็กลับเรียกว่านิพพาน;

ถ้ามันยังมีวิชาหลงไหลอยู่ มันก็มีความรู้สึก ว่า ตัวตนไปที่นั่น มาที่นี้; รู้สึกว่าเกิด รู้สึกว่าแก่ รู้สึกว่าตาย ตายแล้วก็เกิดอีก. ส่วนนิพพานนั้น มันหมดเรื่องที่ว่า จะต้องเป็นอย่างนั้น; จึงเอามาครัสไว้ในที่เดียวกันว่า ทรงทราบคติ ๕ คือ นรก เตรัจฉาน เปเรต มนุษย์และเทพ และนิพพานเป็นสิ่งสุดท้าย.

ถ้าพูดกันอย่างโวหารธรรมศาสาณ ก็รู้จักที่มาที่ไปทุกแบบ ทุกรูปแบบ; ด้วยความโง่ ด้วยความหลง ด้วยวิชา คิดว่ามีตัวกู แล้วก็ไปอย่างนั้น

แล้วก็ไปอย่างนี้ คือว่าเกิดอย่างนั้นตายอย่างนั้น แล้วไปเกิดอย่างโน้น; *นี่เรียกว่า คติ* คือเรื่องไปด้วยความโง่ แล้วอันสุดท้ายก็คือ *นิพพาน ไม่มีอวิชชาแล้วก็ไม่ต้องไป.*

สรุปให้สั้นอีกทีก็ว่า ทรงทราบเรื่องที่มีนัยเป็นการไปด้วยความโง่ และเรื่องที่ไม่ต้องไป เพราะมันหมกโง่. การตรัสรู้ของพระองค์เป็นอย่างนี้ จึงได้ทรงพระนามว่า ผู้รู้หรือ พุทฺโธ.

ถ้าจะให้อธิบายกตัวอย่างรูปแบบอย่างนี้มาพูดกัน ก็พูดกันได้ตั้งปี. เกียวนก็เอามาเป็นตัวอย่าง พอเป็นตัวอย่าง เพื่อให้ทราบว่ ที่เรียกกันว่า เป็นผู้รู้ ผู้รู้นั้นเป็นอย่างไร. เราจะได้รู้จักพระพุทฺธองค์จริงยิ่งขึ้น, ทรงยิ่งขึ้น ชักเงนยิ่งขึ้น.

ขอให้เอาไปพิจารณา *อย่าสักแต่ว่าท่องพุทฺโธ พุทฺโธ.* บางคนเก่งถึงขนาดว่า เข้าพุทฺธออกโร เข้าพุทฺธออกโร; อย่างนั้นก็มี. มันก็ยังไม่มีทางที่จะรู้จักพุทฺโธ เว้นไว้แต่มาศึกษาเรื่องอย่างนี้ให้เข้าใจแจ่มแจ้ง.

[ทรงเป็นผู้รู้อย่างสัพพัญญู.]

ที่นี้เรื่องเกี่ยวกับผู้รู้ พุทฺโธในความหมายว่าผู้รู้นั้น ก็จะต้องนึกถึงคำอีกคำหนึ่ง คือคำว่า สัพพัญญู คำนี้ก็คุ้นหูคนทั่วไป *สัพพัญญู แปลว่ารู้ทุกอย่าง* จนเกณฑ์ให้พระพุทฺธเจ้ารู้ไปเสียทุกอย่าง.

ครั้งหนึ่งเกิดโมโหกันขึ้นมา ก็ยกตัวอย่างว่า ถ้าเอาพระพุทฺธเจ้ามา ให้ทรงขบรถยนต์เดี๋ยวนั้น ขบได้ไหม? พวกหนึ่งก็เดียงว่า ขบได้ซิเพราะท่านรู้ทุกอย่าง. พวกหนึ่งก็เดียงว่า มันไม่ใช่อย่างนั้น; เพราะสัพพัญญูไม่ได้รวมอยู่ในเรื่อง

มาข้บรณนค์ได้, หรือพูดแจ้กพูดฝรังอะไรได้. ท่านทรงทราบทุกอย่างที่ควร
จะทราบสำหรับพระพุทธเจ้า.

ฉะนั้น เราจะต้องรู้กันเสียก่อนว่า พระพุทธเจ้าต้องทราบอะไร ในการ
ที่จะปฏิบัติหน้าที่ของพระพุทธเจ้า? อย่างนี้ท่านเป็นร้หมคแน่. แต่สิ่งที่ไม่
จำเป็น, ไม่เกี่ยวกัน, ก็ไม่ต้องไปเกณศให้ท่านรู้ท่านทราบ. ฉะนั้นเราจึงถือเอา
ความหมายของคำ สัพพัญญู ร้ทุกอย่าง นั้น คือทุกอย่างที่พระพุทธเจ้าจะต้อง
ทรงทราบ.

แล้วมีปัญหาคือไปอีกว่า ทรงทราบนี้ ทรงทราบอยู่ตลอดเวลา เหมือน
กับว่าทุกกลมหายใจเข้าออกหรือเปล้า? นี้ก็เป็นอีกปัญหาหนึ่ง มีคำตรัสของพระองค์
เอง คือตรัสว่า คุณกอนวัจจะ คนเหล่าใดที่กล่าวว้า พระสมณโคดมเป็นสัพพัญญู ร้สิ่ง
ทั้งปวงอยู่เสมอเป็นธรรมดา เป็นสัพพทัสสวี่ เห็นสิ่งทั้งปวงอยู่เสมอเป็นธรรมดา และ
ปฏิจญา ความรู้ความเห็นทั่วทุกเวลา ไม่มีส่วนเหลือว้า เมื่อเราเที่ยวไปก็ดี หยุกอยู่ก็ดี
หลับอยู่ก็ดี คีนอยู่ก็ดี ความรู้ความเห็นนั้น ย่อมปรากฏแก่เราต่อเนื่องกันอยู่เสมอ ดังนี้;
แล้วชนพวกนั้นไม่ได้กล่าวตรงตามที่เรากล่าว; แต่เขากล่าวท้เรา ด้วยคำอันไม่จริง ไม่เป็น
จริง, คือ พระพุทธองค์ไม่ได้ทรงยืนยันว้าสัพพัญญูทุกอิริยาบถ ทั้งหลับทั้งคีน; แล้ว
ก็ตรัสว้า เมื่อต้องการจะน้อมจิตไปเพื่อญาณใด เพื่อร้เรื่องใดนี้ ท่านก็น้อมจิตไปเพื่อญาณนั้น
แล้วก็ร้แจ้งตามท้ควรจะร้เกี่ยวกับญาณนั้นๆ จนกระทั่งอาสาวัคขยญาณนี้”.

นี้ก็เป็นส่วนที่ควรจะทราบไว้ เกี่ยวกับ สัพพัญญู ว้าไม่ได้ร้ไปทุก
เรื่อง ตลอดถึงเรื่องที่ไม่จำเป็นจะต้องร้; และความรู้ันั้น ไม่ใช่มาร้้อยู่ทุก

อริยาบถ หรือทุกกลมหายใจเข้าออก. หากแต่ว่าเมื่อต้องการจะรู้สิ่งไร^๕ ก็เกิดความรู้ขึ้นมาโดยไม่ติดขัด. นี่เป็นคำอธิบายเรื่องความเป็นผู้รู้ของพระองค์. เออละ, ความเป็นผู้รู้ เท่าที่กล่าวมานี้ ก็มากพอ ที่จะเข้าใจพระพุทธเจ้าได้.

ที่^๕ ก็มาถึง **นิยัตินะที่ ๒ ความเป็นผู้ตน กอตนจากหลับ ตื่นจากกิเลสนิทรา.**

ภาษาพระอาจารย์ชั้นหลัง ท่านก็พูดไว้ไพเราะ เรียกว่ากิเลสนิทรา หลับด้วยอำนาจแห่งกิเลส. พระพุทธเจ้าเป็นผู้ตื่นจากกิเลสนิทรา ไม่มีการหลับ.

ควรจะตั้งปัญหาถามขึ้นมาว่า พระองค์ตื่นจากกิเลสนิทรานี้ ตื่นเฉพาะเมื่อตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ หรือว่าเริ่มต้นมาตั้งแต่ครั้งไหน? ถ้าเราอ่านดูพระบาลีแล้ว ทำให้เข้าใจว่า ท่านเริ่มต้น เริ่มต้น เริ่มต้นน้อย ๆ มาตั้งแต่จะออกบวช ข้อความนี้ก็ตรัสไว้ ปราภฏอยู่ในมกคณทียสูตร มีใจความว่า :—

ดูก่อนมกคณทียะ! ปราสาทของเรานั้น มีแล้ว ๓ แห่ง : ปราสาทหนึ่งเป็นที่อยู่ในอุทยาน. ปราสาทหนึ่งเป็นที่อยู่ในอุทยาน. ปราสาทหนึ่งเป็นที่อยู่สำหรับดูกร้อน. มกคณทียะ! เราให้บำเรอตนอยู่ด้วยคนตรี ล้วนแต่สตรีไม่มีบุรุษเจือปน ณ ปราสาทเป็นที่อยู่ในอุทยาน ๔ เดือน, ไม่ลงไปจากปราสาท.

ดูก่อนมกคณทียะ! ครั้นล่วงไปถึงสมัยอื่น เรามามองเห็นเหตุเป็นที่บังเกิด, และ ความตั้งอยู่ไม่ได้, และความอร่อยและโทษอันค่าทาราม, และอุปายเป็นเครื่องออกไปพ้นแห่งกาม ทั้งหลายตามที่จริง, จึงละความอยากในกามเสีย บรรเทาความเดือดร้อนเพราะกาม ปราศจากความกระหายในกาม.

คำตรัสเกี่ยวกับเรื่องนี้มีอยู่ คือ มีคำตรัสในอังกุตตรนิกายจตุกกนิบาต กับพราหมณ์คนหนึ่งว่า : คู่ก่อนพราหมณ์! เปรียบเหมือนบัวอุบล คือบัวเขียว บัวปทุม คือบัวหลวง บัวขาว คือ บัวอุทริก, เปรียบเหมือนดอกบัวเขียว บัวหลวง บัวขาว มันเกิดในน้ำ เจริญในน้ำ โผล่ขึ้นพ้นน้ำแล้วตั้งอยู่; น้ำไม่เบียด ไม่ตีคมันได้ ฉันทก็ฉันทนั้นนะพราหมณ์. เราเกิดในโลก เจริญในโลกก็จริง แต่เราครอบงำโลกเสียได้แล้ว และอยู่ในโลก ชนิดที่โลกไม่ฉาบทาแปดเปื้อนเราได้.

ดูอาการที่ว่า เกิดอยู่ในโลก เหมือนบัวเกิดอยู่ในโคลนในน้ำ ก็โผล่มาจากโคลนจากน้ำได้ โดยที่น้ำก็ไม่เบียดตอกบัวนั้น. พระองค์ก็เกิดในโลก เจริญในโลก แล้วก็ไม่มีเบียดอยู่ด้วยโลกนั้น. ถ้าเราหลับตาเห็นความงามของดอกบัวที่บ้านอยู่อย่างไม่มีเบียดด้วยอะไร ๆ; เราก็ควรจะเข้าใจ ความที่พระองค์ตรัสรู้และหลุดพ้น ออกมาจากโลก จากมลทินของโลก ว่าจะมีคามเบิกบานอย่างไร, มีความงามอย่างไร, แล้วใครเห็นเข้าจะสะศุกตา หรือสะศุกใจอย่างไร.

ตรงนี้มีข้อความที่เนื่องกัน อยู่ในสูตรเดียวกันนี้ คือพราหมณ์นั้นเขาทูลถามพระองค์ว่า พระองค์เป็นเทวดาหรือ? พระองค์ก็ตรัสว่าไม่ใช่. ถามว่า พระองค์เป็นคนธรรพหรือ? ก็ตรัสตอบว่าไม่ใช่. เป็นยักษ์หรือ? ก็ตรัสว่าไม่ใช่. เป็นมนุษย์หรือ? ก็ตรัสว่าไม่ใช่.

แล้วพราหมณ์เขาก็ถามว่า ถ้าอย่างนั้นเป็นอะไร? พระองค์ตรัสว่า อาสวกิเลสเครื่องหมักคองเหล่าใด ที่ทำให้คนเป็นเทวดา เพราะละไม่ได้ อาสวะเหล่านั้นเราละขาดแล้ว ถอนขึ้นทิ้งรากแล้ว ทำให้เหมือนตาลยอดด้วนงอกไม่ได้อีกต่อไป. อาสวะเหล่าใดที่ทำให้เป็นคนธรรพ เป็นยักษ์ เป็นมนุษย์ เพราะยังละไม่ได้อาสวะเหล่านั้นเราก็ละได้ขาด ถอนขึ้นทิ้งราก ทำให้เป็นเหมือนตาลยอดด้วน ไม่งอกได้อีกต่อไป. พราหมณ์เอ๋ย! ท่านจงจำเราไว้ว่าเป็นพุทธะ ดังนี้เถิด.

ความเป็นพุทธะนี้ ไม่ใช่เทวดา ไม่ใช่คนธรรพ ไม่ใช่ยักษ์ ไม่ใช่มนุษย์; เพราะว่าจะจะเป็นเทวดา เป็นคนธรรพ เป็นยักษ์ เป็นมนุษย์นั้น ต้องเป็นด้วยอาสวะ. **อาสวะ** คือ **กิเลสที่สะสมไว้ในสันดาน แล้วไหลออกมาเป็นความรู้สึก ว่าตัวกูเป็นอย่างนั้น ตัวกูเป็นอย่างนี้** ตามแต่มันจะชอบเป็นอะไร. คนเรามันไม่เหมือนกัน : **เป็นเทวดา** ก็ต้องเรียกว่า **หลงไหลในกามารมณ์, เป็นคนธรรพ** ก็ **เครื่องบำรุงบำเรออย่างอื่น**, ถ้า **เป็นยักษ์** นี้ จะแปลคำนี้ให้สุภาพสักหน่อย ก็ **หลงไหลให้เขานับถือ** ให้เขาบูชา. ระวังให้ดี, พวกอาจารย์ทั้งหลายนั้น จะเป็นยักษ์ เพราะต้องการให้คนเขานับถือบูชา. แม้แต่สอนลูกเด็ก ๆ เล็ก ๆ ก็ยังต้องการให้เขานับถือบูชา.

คำว่า **ยักษ์** นี้ แปลว่า **ผู้ที่คนอื่นเขานับถือบูชา**; เพราะว่าเขาถ้ายักษ์มันจะกัดเอา. ถ้าเป็นมนุษย์นี้ คือ **ธรรมดาสามัญ** มันอาบเหงื่อต่างน้ำ; มันก็อดไปตามประสาที่ว่า มันได้อะไรสักหน่อย ทำนองว่า **กึ่งกำมันไต่ทองมันก็อด**. **ทีนี้จะเป็นเทวดา** ก็ต้องเป็นด้วยอาสวะชนิดนั้น, **จะเป็นคนธรรพ** ก็ต้องเป็นด้วยอาสวะชนิดนั้น, **จะเป็นยักษ์** ก็ต้องเป็นด้วยอาสวะชนิดนั้น, **จะเป็นมนุษย์** ก็ต้องเป็นด้วยอาสวะชนิดนั้น.

ทีนี้ **คำว่าอาสวะ** นั้น มันแปลว่า **บุดเปรี้ยวเพราะการหมักดอง**. อะไรที่เราหมักดองให้มันบูดมันเปรี้ยว นั่น คำนั้นก็คืออาสวะ, หรือมันหมักหนอง กลัดหนอง; หนองนี้ก็เรียกว่าอาสวะ อย่างนี้เป็นต้น. มันต้องด้วย อาสวะอย่างหนึ่ง คนมันจึงถือว่า **กูเป็นอย่างนั้น, อาสวะอีกอย่างหนึ่ง กูเป็นอย่างนั้น** มันเรื่อน่าสังเวช.

นี่ **พระองค์เป็นพุทธะ** คือ **ตื่นเสียแล้วจากหลับ คือกิเลส** แล้วก็ **เบิกบาน**; เพราะว่ามันไม่เบือนด้วยอาสวะ. ถ้า **เบือนด้วยอาสวะ** มันก็สกปรก. **เดี๋ยวมันไม่เบือน** ด้วยอาสวะ ก็เรียกว่ามัน **เบิกบาน สดชื่น แจ่มใส**.

รวมความว่า ผู้เบิกบาน นี้ เป็นผลของความรู้อย่าง เป็นผลของความหมดกิเลส ซึ่งเป็นเหมือนความหลับ แล้วก็ได้ตรัสรู้ถึงที่สุด จนเป็นที่พอพระทัย ก็เลยเป็นผู้เบิกบาน. ที่เราสวดกันอยู่ทุกวันนี้ละ พุทธะ พุทธโธ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน. ขอให้ช่วยจดจำข้อความเหล่านี้ไว้ สำหรับทำในใจให้แจ่มแจ้งอยู่ ในขณะที่ปากเราพูดออกไปว่า พุทธโธ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ด้วยกันทุกคน.

นี่คือคำอธิบายของคำว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน.

ที่นี้ เราก็มายัง หน้าที่ที่เราจะต้องปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธคุณชื่อว่าพุทธโธ หน้าที่นี้อาตมาก็ได้บอกท่านทั้งหลายแล้วว่า เราจะพิจารณากัน ในลักษณะ ๗ ประการเสมอไป เป็นพื้นฐาน. แล้วก็มิอะไรพิเศษบ้างไปกว่านั้นก็ค่อยพูดกัน เกี่ยวกับหลักปฏิบัติพื้นฐานทั่วไปของคำว่าพุทธโธนี้.

ข้อที่ ๑. ก็ศึกษาให้เข้าใจ จนเกิดศรัทธาอันไม่หวั่นไหว โดยเหตุที่พุทธโธเป็นคำที่เราออกชื่อ พูดกันมากที่สุด แม้ในยามปกติ; และแม้ในยามที่ผิดปกติ. ต้องถือว่า เป็นความดีพิเศษอะไรอย่างหนึ่งของคนไทยเรา ที่ยึดเอาคำว่า “พุทธโธ” นี้เป็นหลัก ติดอยู่ที่ปากสำหรับพูด, ติดอยู่ที่ใจสำหรับคิดนึก. อาจจะถ่ายรูปแบบนี้มาจากชาวอินเดียก็ได้ ซึ่งเขาได้เคยทำอย่างนั้นมาก่อน; แล้วเขามาสอนให้เรา. เช่นพอเราตกใจอะไรขึ้นมา เราก็มาร่ำหาพุทธโธ, พุทธโธ คือร่ำหาพระพุทธเจ้าให้ช่วย, มันจึงติดอยู่ที่ปาก.

ที่แรกก็ทำไปทีๆ ว่าพุทธโธ ด้วยความรู้สึกที่ดี; ต่อมามันค่อยๆ ว่างหรือค่อยๆ ประมาทเข้า จนกลายเป็น แม้เรื่องที่ไม่ควรจะทำออกอุทานว่าพุทธโธ มัน

ก็ออก. อาตมาเชื่อว่า คำที่มันเพี้ยนมา พุทกันอยู่ว่าพุทโร พุทโร นี้ มันก็ต้องมาจากพุทโร. ที่นี้ ต่อมากคนสัปคนบางคน มันว่าพีโรพีถึงอะไรขึ้นมาอีก. รากเดิมของมันก็ต้องเป็นคำว่าพุทโร เขาทำไว้ดีแล้ว. ที่นี้คนปากเสียเหล่านี้ มันมาเปลี่ยนเสีย ให้เป็นคำที่ไม่น่าฟัง : พุทโรบ้าง พิโรบ้าง, อะโรบ้าง, บู้ ยา ตา ยาย เขาทำไว้ดีแล้ว.

ฉะนั้น พยายามรักษาคำนี้ไว้ สำหรับจะออกอุทานมาว่าพุทโร เมื่อแล้วต้องการให้ช่วย, หรือเมื่อสลดสังเวชอะไร ก็ต้องใช้คำว่าพุทโร; คือ เรามองเห็นคำที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ ว่า นี่มันเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็ออกชื่อเจ้าของผู้สอนกันว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, ว่าพุทโร พุทโร. เมื่อประสบอิฏฐารมณ์ น่ารักน่าพอใจ ก็พุทโรเข้าไว้ก่อนเถอะ มันจะไม่ไปหลงบ้า ในอารมณ์ที่น่ารักน่าพอใจ, หรือเมื่ออารมณ์ที่มันไม่น่ารักไม่น่าพอใจ เกิดขึ้นก็พุทโร นี้ก็ถึงพระองค์ก่อน. นี้เรียกว่า เข้าใจคำว่าพุทโร มาอย่างดีที่สุด แล้วก็มาติดอยู่ที่ปากค้าย.

ข้อที่ ๒. ว่าระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ก็คล้าย ๆ กัน มีเวลาสักหน่อยหนึ่ง วันหนึ่งก็มีเวลานึกถึงพระพุทธเจ้าอยู่เป็นประจำ; ก่อนนอนก็ตี ตื่นนอนก็ตี.

ข้อที่ ๓. ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย คือมีเหตุการณ์พิเศษอะไรเกิดขึ้น เฉพาะหน้า ก็รำลึกถึงพระองค์.

ที่นี้ ข้อที่ ๔. น้อมนำเข้ามาสู่ตน คือ ทำตามพระองค์ ในความหมายว่าพุทโรอยู่เสมอ, คือเราพยายามเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ตามพระพุทธเจ้า เท่าที่กำลังสติปัญญาความสามารถของเราจะทำได้.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรตามท่านก่อน ทำอะไรนี่ก็ถึงพระพุทธเจ้าก่อน, ก่อนแต่จะทำอะไร นี่ก็ถึงพระพุทธเจ้าก่อน. ก่อนแต่จะพูดอะไรให้นี้ก็ถึงพระพุทธเจ้าก่อน. ก่อนแต่จะตัดสินใจอะไรให้นี้ก็ถึงพระพุทธเจ้าก่อน. ทำอย่างนี้ให้เป็นนิสัย แล้วคนนั้นก็เลยไม่มีการทำผิด ทางกาย ทางวาจา ทางใจ ไม่ทำอะไร ผิดคุณผลัน อย่างที่ท่า ๆ กันอยู่โดยมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมัยนี้.

พูดกันลึ้ม, พูดจาง่าย ๆ ก็ว่า มัน สมัยปรมาณู สมัยที่มัน บำสุดเหวี่ยง ที่มันเร็วยิ่งกว่าลมพัด มันเร็วเกินไป มันไม่คิดนี่ก็อะไร มันคิดนี่ก็ไม่ทัน มันก็ ทำผิดมาก. นี่ขอให้อีกหลักที่ว่า จะทำ จะพูด จะคิดอะไร นี่ก็ถึงพระพุทธเจ้า ก่อนเถอะ ทำอะไรตามท่านก่อน.

ข้อที่ ๖. ว่า เมื่อเราทำพลาดไปในเรื่องนี้ ให้ละอายให้มาก. มัน มีความเป็นพระน้อยเกินไป, มันมีความเป็นสามเณรน้อยเกินไป, มีความเป็น อุบาสกน้อยเกินไป, มีความเป็นอุบาสิกาน้อยเกินไป จนละอาย ไม่รู้ว่าจะเอาหน้า ไปไว้ที่ไหน. ถ้าเมื่อล้มเหลว ผิดพลาดอะไร ก็ขอให้ละอายกันขนาดนี้. เตี่ยวัน คนมันไม่ละอาย เพราะมันถือเสียว่า ไม่มีใครมารู้ของเรา; ของที่ไม่น่าละอาย มันกลับละอาย, แล้วของที่น่าละอาย มันกลับไม่ละอาย มันกลับกันอยู่.

ที่นี้ ข้อที่ ๗. ข้อสุดท้าย ที่ว่าตรวจสอบตัวเองในลักษณะสอบไล่ หรือประเมินผลอยู่เป็นประจำ หรือทุกโอกาสที่ควรจะทดสอบดู : วันนี้ได้ทำอะไร ผิดความหมายของคำว่า พุทฺโธบ้าง, มันโง่กี่ครั้ง, มันเหมือนกับคนหลับคนละเมอ กี่ครั้ง, แล้วมันห่อเหี่ยว ซีดเซียว ไม่เป็นที่พอใจตัวเองนะมันกี่ครั้ง, ก็ว่ามันไม่ เบิกบานนั่นแหละ.

นี่คือการประพฤติปฏิบัติต่อพระพุทธรูปที่ว่า พุทฺโธ พุทฺโธ ตามหลัก ๗ ประการ เป็นปกติ.

ทีนี้^{๕๕}ก็อยากจะพูดเป็นพิเศษ ว่าสำหรับพระพุทธรูปอันนี้ ขอพิเศษสักอย่าง ว่าจงเจริญสมาธิ ที่เรียกว่า พุทธานุสติอยู่เป็นประจำ ในฐานะเป็น อารักขกัมมัฏฐาน. อารักขกัมมัฏฐาน นี้ขอแปลว่า กัมมัฏฐานที่จะรักษาเรา และเราจะรักษากัมมัฏฐาน. เราจะรักษาพุทธานุสติ, และพุทธานุภาพก็จะรักษาเรา การเจริญพุทธานุสติอย่างไร ก็มีอยู่แล้วในแบบแผน ไปศึกษาดู.

สรุปใจความสั้น ๆ ว่า เรานึกถึงพระพุทธรูปทั้งหลายทั้งปวง ว่าจะมีอยู่ที่ร้อยบาท พันบาท; แต่พระพุทธรูปเหล่านั้น จะต้องมาสรุปรวมลงไปได้ในบทว่าพุทฺโธ. ฉะนั้นเมื่อเราแปลงเสียงว่าพุทฺโธ ก็คือเราแปลงเสียงพระพุทธรูปทั้งหมด. เมื่อเรานึกถึงความหมายของคำว่า พุทฺโธ ก็คือเรานึกถึงความหมายของพระพุทธรูปทั้งหมด. ฉะนั้น การที่จะบริกรรมว่า พุทฺโธ-พุทฺโธ-พุทฺโธ ด้วยสติสัมปชัญญะ รู้ในความหมายนี้คำเดียวก็ใช้ได้ ก็หมายถึงพระพุทธรูปทั้งหมด.

มันเหลืออยู่แต่เราจะหัดขยายความรู้สึกของเรา ให้มันกว้างออกไป ในตอนแรก ๆ เราคงขยายได้น้อยมาก. พูดว่าพุทฺโธ มันก็ได้น้อยมาก จะไม่กินไปถึง อรหัง สัมมาสัมพุทฺโธ วิชชาจรณสัมปันโน ก็ได้. แต่เมื่อเราพยายามอยู่เสมอ พยายามอยู่เสมอ มันก็ขยายออกไปได้; เพราะว่าเรารู้จักกิริยารู้จักนึกอยู่เป็นประจำ ว่า พระคุณทั้งหลายนี้ มันเนื่องมาจากความทวิสัญ, ก็เจริญพุทธานุสติ โดยบทบริกรรมว่าพุทฺโธ อยู่เป็นประจำ นี่คือนึกที่ควรปฏิบัติ, หรือว่าต้องตึกว่า ใช้คำว่าควรมันยังน้อยไป. ใช้คำว่าต้องปฏิบัติอยู่เป็นประจำ เกี่ยวกับพระพุทธรูป บทว่าพุทฺโธ.

ทีนี้ ก็มาถึง บทช่วยจำเป็นคำกลอน เกี่ยวกับคำว่า พุทฺโธ :—

ไอ้พระองค์ ทรงพระนาม ว่าพุทธร
 ทรงทราบ ธรรมสัจจะ อันสูงสุด
 สามารถสั่ง สอนวิถี แห่งวิมุตติ
 ลุโลกตรี วัระจับ ดับทุกข์ตน.

อีกพุทธร มีอัคระ ว่า “ผู้ค้น”
 อย่างสดชื่น จากความหลับ ที่สับสน
 สามารถปลุก สัตว์ทั้งหลาย ได้ตื่น จน-
 ไม่มีคมนตรี ด้วยกิเลส- นิทรา.

อีกพุทธร มีอัคระ ว่า “เบิกบาน”
 เมฆหมอก ไม่พองพาน สักนิคหนา
 จิ่งสกลใส สุกปลั่ง ดั่งจันทรา
 ทัศนียภาพ ผ่องไพไล ไร่ละออง.

คำที่ต้องการการอธิบายก็ “ไอ้พระองค์ ทรงพระนาม ว่าพุทธร ทรงทราบ ธรรมสัจจะ อันสูงสุด”. คำว่าธรรมสัจจะ เคยบรรยายกันแล้วในการบรรยายบางชุด ชัดเจนละเอียดแล้ว. บางคนยังไม่เคยฟัง ในที่นี้กับบอกใจความสั้น ๆ ว่า ธรรมสัจจะนั้น คือตัวจริงตัวแท้ของพระธรรมในความหมายหนึ่ง ๆ. ตัวจริงตัวแท้ของพระธรรม เจพะอะบถ เจพะอะเร่อง; ไม่ใช่รวมเรียกกันทั้งหมดว่าสัจจธรรม. นั้นมันเอาเปรียบ พุคอย่างเอาเปรียบ พุคเหวียงแห พุคคลุมไปหมด ว่าสัจจธรรม ก็ไม่รู้ว่าจะไร. เคียวนี้เราจะให้ แยกเป็นตัว ๆ เป็นบท ๆ เป็นเรื่อง ๆ ไป ใช้คำใหม่ว่า ธรรมสัจจะ. พระองค์ทรงทราบธรรมสัจจะ

สิ่งทั้งหลาย ก็คือ ทุกแง่ ทุกบาท ทุกประเด็น ของสิ่งที่เรียกว่าธรรม; “สามารถสั่งสอนวิถี แห่งวิมุตติ ลุโลกุตร์ รุระงับ คับทุกข์ตน” คือทรงสอน สัตว์ทุกหมู่ทุกพวก ได้รับประโยชน์ คือ คับทุกข์แห่งตนๆ ได้.

ที่นับที่ว่า “อีกพุทธะ มีอรรถะ ว่าผู้ต้น อย่างสดชื่น จากความหลับที่สับสน” นี้คือกิเลสนิทรา; โดยเหตุที่กิเลสมันมีมาก; ฉะนั้นความหลับของคนบุญชนมันก็มีมาก มีมากชนิดจนสับสนจนถึงกับว่า กิเลสหนึ่งมันมาหลอกกิเลสหนึ่ง ให้เห็นเป็นของฉลาดไป. ระวังหน่อย, มันมีกิเลสอยู่หลายอย่าง. แล้วกิเลสหนึ่งมันจะช่วยหลอก หรือช่วยแก้ตัวให้กิเลสหนึ่ง ยืนยงรักษากิเลสชนิดนั้นไว้; อย่างนี้เราเรียกว่า ความหลับที่สับสน, ความโง่งมันช่วยแก้ตัวให้ความโง่ง. “ไม่มีคัมภีร์ ด้วยกิเลส-นิทรา” พุคแล้วอธิบายแล้ว ว่าความหลับด้วยอำนาจของอวิชชา เรียกว่ากิเลสนิทรา.

พระพุทธองค์ทรง เบิกบาน แจ่มใส สดใส เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศุแล้วสบายใจ เหมือนพระจันทร์ในวันเพ็ญ ที่ไม่มีเมฆหมอก.

นี่พระพุทธคุณบทว่าพุทโธ มีความหมาย ๓ นัยะ ดังที่กล่าวมานี้.

บทที่ ๙ ภควา.

เอาละ ที่นี้ก็มาถึงพระพุทธคุณบทที่ ๙ คือบทสุดท้าย บทที่เรียกกันว่า ภควา - ทรงจำแนกธรรม สั่งสอนสัตว์.

คู่กันโดยตัวหนังสือก่อน ที่มีใช้อยู่ในพระคัมภีร์ทางศาสนาหรือมิใช่ศาสนา ก็พบว่ามีการว่า ภควา ก็มี, ภควันต์ ๓ การันต์ก็มี, ภควานต์ ๓ การันต์ก็มี, ภควาน น หนู สะกดเฉย ๆ ไม่มี ๓ การันต์ก็มี. มันเป็นรูปบาลีบ้าง, เป็นรูปสันสกฤตบ้าง เป็นรูปหนังสือเก่ายุคโบราณบ้าง หนังสือใหม่ปัจจุบันบ้าง.

คำว่า ภควา นี้มีใช้มากเหลือเกิน แล้วตามธรรมดา คำนี้ ใช้มากกว่าคำไหนหมด ทั้งในฝ่ายพุทธศาสนา และมีใช้พุทธศาสนา. พวกที่มีใช้พุทธศาสนาหรือกระทั่งมีอยู่ก่อนพระพุทธเจ้า เขาก็เคยใช้คำนี้กันมาแล้วก็ได้; เพราะว่าในสมัยพระพุทธเจ้านั้น คำว่า ภควา นี้ใช้กันกันไปหมด แม้กระทั่งนอกพุทธศาสนา. ฉะนั้นจึงถือเอาใจความว่า คำนี้เป็นคำสามัญนามคำหนึ่ง ใช้กับบุคคลสูงสุดในทางคุณธรรม.

พระฤๅษีชั้นเลิศ ก็ถูกเรียกว่า ภควา, พระอรหันต์ ก็ถูกเรียกว่า ภควา หรือถ้าใครนับถือใครถึงขนาดนั้น ก็เรียกว่า ภควา; ทั้งที่ว่าเขาจะไม่เป็นพระอรหันต์ หรือว่าเป็นจอมแห่งฤๅษี. นี้เท่าที่ได้ผ่านตามาในวรรณคดีทั้งหลาย โดยเฉพาะที่นอกพุทธศาสนา ก็พบว่าเขาใช้คำว่าภควา ภควันต์ ภควานต์ ภควานะ ภควาน กันอย่างนี้.

ที่นี้ ดูความหมายของคำคำนี้ ที่ใกล้ชิดกับรูปศัพท์ที่สุด ภควา หรือ ภควันต์ แปลว่า ผู้มีภักยะ ผู้มีภักยะหรือภักยธรรม. ผู้ใดมีภักยธรรม, ผู้นั้นชื่อว่าภควันต์ หรือภควานต์ หรือภควา.

ที่นี้ ภัคยธรรมนั้นคืออะไร ? นี้ก็พูดกันไว้มากมาย ไม่ได้ยุติลงเป็นอันเดียวกันนัก. แต่ว่าสรุปความแล้ว ก็พูดได้ตามความรู้สึกคนธรรมดาสามัญ ภัคยธรรมในที่นี้คือ ความดี นั่นเอง ความประเสริฐ.

ที่นี้ชาวบ้านนั้นเขาทำอะไรต่อไป; เพราะฉะนั้น อะไรที่เขาว่าดี ก็กลายเป็นภัคยธรรมไปหมด. เช่นว่า มันมีโชคดีมีวาสนา เขาก็เอาโชคดีหรือเอาวาสนานั้นแหละ เป็นภัคยธรรม. อย่างนั้นมันเป็นของเด็กเล่น มันเป็นที่น่าหัวของพระอริยเจ้า; เพราะว่าพระอริยเจ้าท่านก็เอาภัคยธรรมกันที่ความหมตกิเลส. ความดีของพระอริยเจ้า คือความหมตกิเลส; แต่ความดีของบุดูชนก็คือ รวย คือสวย คือโชคกลาง อะไรก็แล้วแต่.

ฉะนั้นคำคำนี้ เอาใจความโดยสรุป ก็ว่าความดี แล้วคนเขาจะเอาความดีกันที่ไหนก็ตามใจเขา; แม้เราจะพูดว่า ความประเสริฐ มันก็ประเสริฐอยู่ที่สิ่งมันชอบมันรัก; ถ้ามันบ้ากามารมณ์ กามารมณ์ก็เป็นความดีหรือความประเสริฐ. ฉะนั้น คำว่า ภัคยธรรม ก็เลยปล่อยไว้กว้างๆ ว่าความดี แล้วก็ระบุเอา ความดีที่แท้จริง แล้วก็ที่สูงสุด.

ฉะนั้นเราใช้คำว่า ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะมีจะได้ นั้นแหละคือภัคยธรรม. แต่ถ้ามันยังเด็กเกินไป มันก็ไม่มองเห็นอะไร นอกจากของกินของเล่นนั้นแหละ มันดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้. พวกหนุ่มสาวบ้ากามารมณ์ มันก็กามารมณ์นั้นแหละดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้. แล้วมันก็เลื่อนขึ้นไปเป็นลำดับๆ จนกว่าจะไปถึงความสงบ; ความสงบ ความไม่มีทุกข์เลยนี่เป็นภัคยธรรม.

ฉะนั้น พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าภควา ไปเยี่ยมเอาคำโบราณดีก็ตำบรร์พมาใช้ ในความหมาย ว่าพระองค์เป็นผู้ที่ทรงภัคยธรรม หรือมีภัคยธรรม ก็คือ ความดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะมีได้.

ถ้าเราจะพูดว่า พระพุทธเจ้าเป็นคนมีโชคดี อย่างนี้ก็ได้เหมือนกัน ; ก็ตีความหมายโชคดี นี้ ให้มัน เป็นภาษาธรรม หรือว่าให้มันสูงขึ้นมา. พระพุทธเจ้า มีโชคดี พุทกันอย่างนั้นะ ท่านก็ประสบความสำเร็จโดยง่าย ในการตรัสรู้ และการเผยแผ่พระศาสนาของท่าน ; ไม่เหมือนกับพระศาสนาบางองค์แห่งบางศาสนา ไม่ประสบโชคดี พบแต่ความต่อต้าน จนต้องเสียชีวิตลงไปในเวลาอันสั้น ; อย่างนี้ใครจะพูดว่าอย่างไรก็สุดแท้.

ชาวบ้านทั่วไป เขาก็ต้องพูดว่ามีโชคไม่ดี เต็มไปด้วยการต่อต้าน และต้องเสียชีวิตลงไปในเวลาอันสั้น ; แต่พระพุทธเจ้าท่านไม่เป็นอย่างนั้น ทำอะไรมาอย่างเหมือนกับว่าคนโชคดีเรื่อย ๆ มา แล้วก็อยู่นาน จนสิ้นพระชนม์ชีพ เมื่อ ๘๐ ปี ; ก็ต้องถือว่าโชคดี. ถ้าอยู่นานกว่านั้นคงจะลำบาก ; เพราะคนมันแก่ห่อหมกก็ลำบาก. ตายเสียภายใน ๘๐ ปีก็ดี ; ก็ต้องถือว่า โชคดีอีกเหมือนกัน นี่เราตีความหมายกันอย่างนี้.

ที่นี้ ท่านโชคดี แล้วท่านยังสามารถทำให้คนอื่นมีโชคดี. ที่นี้ อยู่ที่นี่ ใครไม่ยอมรับล่ะว่าเป็นคนโชคดี ? ที่ได้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า. ถ้าใคร ไม่ยอมรับ, อาตมาก็ไม่ต้องพูดด้วย คือถ้าท่านไม่ยอมรับว่า มีโชคดีที่ได้เป็นสาวก ของพระพุทธเจ้า ฉะนั้นเราก็ถือว่า พระพุทธเจ้าท่านเป็นผู้ที่ได้ทรงกระทำให้คนอื่น มีโชคดีเหมือนกับท่าน จะได้มีโอกาสได้สิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้. ที่นี้ เมื่อท่านได้ประกาศพระศาสนาของท่าน แก่คนที่มิรู้ลึในดวงตาแต่เล็กน้อยแล้ว ก็มีคนทำตามท่าน ; แล้วก็มีโชคดีเหมือนท่าน อย่างแน่นอน, แน่แน่นอนที่สุด ว่าจะมีโชคดีเหมือนท่าน เพราะได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์เราควรจะได้,

นี่แหละความหมายของคำว่า ภควา : มีความดี มีความประเสริฐสุด มีโชคดี ก็ใช้ได้.

ที่นี้ พุคเป็นภาษารวมๆ เอาเปรียบสักหน่อย ก็จะพูดว่า คนที่เต็มไปด้วยสิ่งที่มนุษย์ควรจะมี. ชอบไหม? ไกรชอบไหมถ้าพูดอย่างนี้? คนที่สมบูรณ์ไปด้วยสิ่งที่มนุษย์ควรจะมี นั่นแหละคือภควา.

เราคล้ายตัวเองเป็นภควาตัวน้อยๆ. อย่างไง, อย่างกลัวให้มันมากเกินไป. ถ้าพระพุทธเจ้าเป็นภควา เราก็เป็นลูกภควาตัวน้อยๆ โดยพยายามที่จะมีสิ่งที่มนุษย์ควรจะมี เหมือนพระพุทธเจ้า.

นี่พูดอย่างภาษาสากล กลางคามธรรมชาติ ว่า สิ่งที่มีมนุษย์ควรจะมี คืออะไร ก็ไปว่าเอาเอง. ถ้ามีแล้วก็เป็นแหละคือภควา. และความนิยมอันนี้ หรือความหมายอันนี้ เขาใช้กันมาแล้วแต่ก็คำบรรพ์ก่อนพระพุทธเจ้า.

ฉะนั้น เราก็อยากจะได้ว่า หรืออยากจะทำ : พอมนุษย์เริ่มมีสติปัญญาขึ้นมาบ้างในโลกนี้ ก็มีมนุษย์คนหนึ่งหรือพวกหนึ่ง เขาคำนึงถึงสิ่งที่ดีที่มนุษย์ควรจะมี ทั้งที่เขายังไม่รู้ว่าคืออะไร.

พอเขาเริ่มรู้จักคำว่าดี หรือดีนี้ ยึดมั่นในความดีขึ้นมาแล้ว, เขาก็วาดภาพลวงหน้าไว้เลย ว่ามันมีสิ่งที่ดีที่มนุษย์ควรจะมี; แล้วคำนั้นถ้าเป็นภาษาบาลี หรือภาษาอินเดียสมัยนั้น ก็คือคำที่เกี่ยวข้องนี้ เรียกกันว่า ภคยธรรม ภคยธรรมก็ได้, ภคยธรรมก็ได้. ออกเสียงสั้นๆก็ได้ ออกเสียงยาวๆก็ได้. ผู้ใดมีภคยะ ผู้นั้นชื่อว่าภควา, กระทั่งวันนี้ คนก็ใช้กันอยู่ : สิ่งที่ดีที่มนุษย์ควรจะมี. มันต้องการกันทุกคนแหละ สิ่งที่ดีที่มนุษย์ควรจะมี; แต่มันให้ความหมายต่างๆกัน. แล้วความหมายนี้ก็เปลี่ยนไปๆ ตามความฉลาดของเขา ที่มันเพิ่มขึ้นๆ.

ฉะนั้นขอให้ถือว่า ทุกวันนี้ ก็ยังมีคนหวังที่จะได้สิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้ แล้วยังไม่ได้; เพราะว่าที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ นั้น ว่างหนืออยู่เรื่อย ตามมันไม่ค่อยทัน. ที่แรกเราก็คิดว่า นี่แหละดีที่สุดแล้ว; เที่ยวกก็มาพบว่า อ้าวมันยัง ยังไม่ใช่ ก็ติดตามต่อไปอีก, ต่อไปอีก, ต่อไปอีกกว่าจะถึงที่สุด ที่เป็นที่พอใจว่า นี่พอ นี่หยุด นี่ที่สุด นั่นแหละคือ *ภักยธรรม* ตามความหมายของคำว่า *ภควา ภควันต์*.

เนื่องจากพระพุทธคุณข้อนี้ ไม่มีรายละเอียดอะไรนัก เป็นเพียงคำสรุปความ ตามที่ได้ใช้มาในภาษาโบราณจนกระทั่งถึงทุกวันนี้ ว่าความดีที่มนุษย์ควรจะมีให้ถึงที่สุด นี้เรียกว่าภักยธรรม เราก็ต้องมีให้ถูกต้อง.

ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ เราจะแยกดู ๗ ประการ
ตามเคย :—

ข้อที่ ๑ ศึกษาให้เข้าใจจนเกิดอเวจจับัสัทธา คือ ศรัทธาที่มันไม่หวั่นไหวได้อีกต่อไป ในบุคคลที่เรียกว่าภควา. ฉะนั้นเราอย่าไปเอาภควาที่ฤาษีชีไพรนอกศาสนา เอาภควาที่พระพุทธเจ้าพระองค์นี้ อยู่ที่สติปัญญาของเราจะมองพระพุทธเจ้าพระองค์นี้ ให้ซึ่งถึงที่สุด จนพบภักยธรรมของท่าน เราก็จะเกิดอเวจจับัสัทธาในพระภควา.

ข้อที่ ๒ ที่ทำให้ระลึกถึงอยู่เป็นประจำตลอดกาลโดยกาลนี้ คุณมันเป็นสัญชาตญาณอันหนึ่งแล้ว สำหรับมนุษย์ จะนึกถึงแต่สิ่งที่ตัวคิดว่าดี ลูกดี เมียดี ผัวดี เงินดี อะไรดี มันทำไมหายใจออกไปดี ๆ อย่างนั้นล่ะ. เที่ยวนั้นมันก็

เปลี่ยนกันสักหน่อยว่า ความดีที่มันจริงกว่านั้น คือภักยธรรมนี้ ก็ระลึกถึงความดีที่แท้จริง ที่สูงสุด ที่มนุษย์ควรจะได้ อยู่เป็นประจำ, นึกถึงอยู่ตลอดเวลาที่ควรระลึก. แล้วมันก็ควรจะเป็นการชักฟอกสิ่งที่ตัวคิดว่าดีนี้ ให้มันดีจริงยิ่งขึ้นทุกที; อย่างระลึกเปล่า ๆ.

ข้อที่ ๓ ว่าระลึกถึงเมื่อมีอันตราย เมื่อเรามีความรู้สึกขลาดกลัว เพราะอันตรายภายนอกก็ดี ภายใน; เช่น ความตายก็ดี ก็ระลึกนึกถึงภควา, คือ ท่านตีจนความตายไม่มีความหมาย. ความตายนี่คือธรรมตาที่สุด แต่คนมันเห็นเป็นผิดธรรมตา แล้วมันก็กลัว. ผู้ที่มีความเข้าใจถูกต้องก็ไม่กลัวอะไร. พระภควาที่แท้จริงก็ไม่กลัวอะไร. มันกลายเป็นอยู่เหนือความกลัว, เหนือความมีตัวตน ก็ไม่มีอันตราย ไม่มีผู้ที่รับอันตราย; มีแต่จิตที่กลัวไม่เป็น จิตที่รู้สึกเป็นทุกข์ไม่ได้ นั่นแหละคือพระภควา. จะเอาภความาใส่ในใจของเรา หรือว่าทำใจของเราให้เป็นพระภควาเสียเอง ความหมายมันก็พอ ๆ กัน.

ข้อที่ ๔ ที่ว่าทำตามท่าน คือเราน้อมเอาพระคุณว่าภควา เข้ามาใส่ในตนจนไหวตัวเองได้ ว่าในเรานี้มันเต็มไปด้วยภควา, หรือว่าธรรมะที่ทำความเป็นภควา เราเลื่อนชั้นแห่งความดี ให้ดีจริงดีแท้ยิ่งขึ้นมา, แล้วเราจัดให้มีความดีจริงดีแท้ขึ้น อยู่ในตัวเรื่อยขึ้นมา. นั่นเรียกว่าน้อมเข้ามาสู่ตน; เลื่อนชั้นจากเป็นลูกเด็ก ๆ ขึ้นมา จนถึงเด็กโต คนหนุ่ม คนสาว คนแก่ คนเฒ่า, หรือคนที่รู้จักโลกดีถึงที่สุด นึกควาเจริญงอกงาม.

ข้อที่ ๕ ว่าทำอะไรตามท่านก่อน นี่ก็เหมือนกับคำอธิบาย ข้อที่ ๒ ได้อธิบายมาแล้วข้างต้น ทำอะไรนึกถึงพระพุทธเจ้าก่อน ก็คือนึกถึงพระภควาก่อน.

แต่เดี๋ยวนี้ภความีความหมายว่าดี; เราก็นึกถึงก่อนว่า ที่ทำนมนั้นจะดีหรือจะไม่ดี? ที่กำลังจะทำ จะพูด จะคิดนี้ มันจะดีหรือจะไม่ดี? ให้สคิมันมาก่อน; นึกถึงคำว่าดี ในความหมายของคำว่าภควา.

ข้อที่ ๖ ให้ละอายเมื่อพลาดพลั้งหรือล้มเหลว ว่าเรามันเป็นสาวกของภควาน้อยเกินไป หรือช่างไม่มีความเป็นภควาในเราเสียเลย ก็ละอายสุดที่จะละอายได้.

ที่นี้ ข้อที่ ๗ ให้ประเมินผลหรือสอบไล่ตัวเอง เกี่ยวกับข้อนี้อยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ว่ามันมีดีไหม? มีดีอะไรบ้างไหม? มีดีสมกับที่เป็นสาวกของพระภควาไหม? อย่างนี้เป็นต้น.

และมีข้อปฏิบัติ ที่จะต้องผนวกเข้ามาอีกสักประการหนึ่ง จาก ๗ ประการ นั้น ว่าจะเป็นคนดี ตามความหมายของคำว่าภควา, คือเป็นคนดีที่ไม่ติดดี ไม่บ้าดี ไม่เมาดี เหมือนพระบาลีที่ได้เอามากล่าวเมื่อตะกน^{๕๕} เรื่องพราหมณสัจจ์, พราหมณสัจจ์. *พราหมณสัจจ์จะ นี้ รู้อะไรแล้วก็ไม่ใช่รู้เพื่อว่า กูจะดีเพราะรู้ข้อนั้น; แต่ารู้เพื่อจะปฏิบัติให้มันเป็นอย่างนั้น. นี่ก็ถือว่าเป็นคนดีตามแบบของภควาแล้ว ก็จะไม่ติดดี ไม่บ้าดี ไม่เมาดี เหมือนคนเดี๋ยวนี้ ซึ่งมีแต่เรื่องที่กระทบกระทั่งกันเรื่อย เพราะบ้าดีหรือเมาดี. นี่ข้อปฏิบัติข้อพิเศษเกี่ยวกับคำว่าภควา.*

อ้อ, ที่นี้ก็มาถึงบทช่วยจำ เกี่ยวกับพระพุทธรุคุณว่าภควา :-

ไอ้พระองค์ ทรงนาม ภควา
เพราะหนักหนา ด้วยภักย - ธรรมผอง
คือความดี มีอยู่ ทุกหมู่กอง
ไม่มีพร่อง มีเปลี่ยน เสถียรธรรม.

อนึ่งพระองค์ ทรงนาม ภควา
จำแนกธรรม แก่ประชา เพื่ออุปถัมภ์-
ให้หมู่สัตว์ หักวัฏฏ์ แห่งวงกรรม
ไม่ชักนำ ภพใหม่ ให้ติดตาม.

อนึ่งพระองค์ ทรงนาม ภควา
ที่คบหา แห่งสัตว์ ในภพสาม
ได้เป็นที่ พังพา พยายาม
มิใช่ความ ตามพระองค์ ทรงภักยธรรม.

คำเข้าใจยาก ก็คือคำว่า “ภักยธรรมผอง” ภักยธรรม เข้าใจแล้ว อธิบายแล้ว. ผอง คือทั้งหมดทั้งสิ้น. “หนักหนา” หมายความว่า มันหนาย่างแท้จริง มันเต็มที. ภาษาไทยเขาใช้คำว่าหนักหนา หรือหนาหนั้น. หนาแน่น ๆ ไม่ใช่หนาหลวม ๆ. “ความดี ที่มีอยู่ ทุกหมู่กอง” นี้สัมผัสมันพาไป คือความดีทุกชนิด ทุกหมู่กอง. “ไม่มีพร่อง มีเปลี่ยน เสถียรธรรม”; เสถียรธรรม แปลว่า เป็นธรรมที่ตั้งมั่น ไม่พร่อง และไม่เปลี่ยนแปลง. ภักยธรรมทั้งหลายต้องเป็นอย่างนี้ คือไม่พร่อง ไม่เปลี่ยน.

นี้ทรงแสดงธรรมแก่สัตว์ทั้งหลาย เพื่ออุปถัมภ์สัตว์นั้น ๆ “ให้หมู่สัตว์
 หักวัฏฏ์ แห่งวงกรรม” วัฏฏ์ คือ วัฏฏะ. ให้หมู่สัตว์หักวัฏฏะแห่งวงกรรม : วงกรรม
 นี้ คือ กิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรม กรรมให้เกิดผลกรรม ผลกรรมทำให้เกิดกิเลส
 ขอเรียกว่าวงกรรมกันเสียที. ที่มันจะเป็นวงกลมแล้วหมุนนี้ ให้หักเสีย. อย่าให้
 มันหมุนได้. หักวงล้อแห่งกรรม อย่าให้มันหมุนได้. นี้ก็เป็นคำที่ใช้ในพระ-
 พุทธศาสนา *กมฺมชย ปตฺโต* - ถึงแล้วซึ่งความสิ้นไปแห่งกรรม; จะถึงซึ่งความ
 สิ้นแห่งกรรม ก็เพราะว่า เขาหักวงล้อแห่งกรรมเสียได้.

จุดที่ควรมุ่งเข้าไปทำลาย นั่นก็คือกิเลส มันเป็นส่วนหนึ่งแห่งวงล้อ
 ของกรรม. *ทำลายกิเลสได้ ก็ไม่มีกรรม*, ก็ไม่เป็นกรรม, ทำอะไรก็ไม่เป็น
 กรรม. กรรมที่ทำแล้วก็เป็นอย่างเล็กไป ไม่ถูกแก่จิตใจของบุคคลนั้น; แม้ว่า
 จะถูกแก่ร่างกายของบุคคลนั้น ก็ไม่ถูกแก่จิตใจของบุคคลนั้น. พุทฺโธโดยภาษา
 ชาวบ้าน ก็เช่นว่า *พระองค์ลีมาลไม่รับผลกรรมโดยจิตใจอีกต่อไป*. แต่ที่ชาวบ้าน
 ก็ยังขวางกั้นอริสูก้อนหิน ไปที่ท่านอยู่บ่อยๆ เพราะที่ท่านเคยเป็นโจร; นี้
 เป็นต้น. แต่เดี๋ยวนี้ในจิตใจเท่านั้น มันไม่มีกรรม มันสิ้นไปแห่งกรรม;
 เพราะว่าการกรรมใหม่ก็ไม่มี, กรรมเก่าก็เป็นอันเพิกถอน.

“*พระองค์ ทรงนาม ภควา ที่คบหา แห่งสัตว์ ในภพสาม*” นี้หมายความว่า
 ว่า สัตว์ในทั้ง ๓ ภพ มันอยู่ในกองทุกข์ มันควรจะไปคบหาสมาคมต้องเสพบกับ
 พระองค์; เพื่อจะได้พบหนทางแห่งความดับทุกข์ ที่ได้พระองค์เป็นที่พึ่งพา
 ก็จะได้เป็นผู้มีโชคดี ตามที่พระองค์ทรงชักจูง.

นี่คือ คำบรรยายแห่งพระพุทธรูปบทสุดท้าย คือคำว่า *ภคว* ^๕ เที่ยวน ^๕ เราก็มายังบทสุดท้ายของ *พุทธนวารหคุณ* คือ พระพุทธรูป ๘. ในที่บางแห่งเรียกว่า พุทธรูปทรงก็มี ไม่ทราบว่าเขาจะอาศัยหลักอะไร? บางท่านเห็นว่าพุทธรูปทรงก็มี, พุทธนวารหคุณก็มี, แต่อาตมานี้ชอบจะพูดว่า *พุทธนวารหคุณ* แปลว่า *คุณของ พระอรหันต์ ๘ อย่าง* ที่จะนำมาพูดกัน.

นี่ขอให้ทบทวน ว่าวันนี้เป็นบทสุดท้ายแล้ว เราถือกันว่า *พระพุทธรูป มี ๘ บท* เมื่อได้สอบสวนดูก็แล้วก็พบว่า *ไม่เคยพบในพระบาลี หรือในพระพุทธรูปภาพ* ที่เรียกบท ๘ บทนี้ว่า พุทธรูป แล้วก็*ไม่เคยพบพระองค์ตรัสคำว่า ๘. นี้เราว่าเอาเอง.*

คำเหล่านี้เป็นบทสำหรับระลึก เมื่อจะระลึกถึงพระองค์; ขอให้ระลึกอย่างนี้. ^๕ ^๕ เรามานับกันเองเมื่อไรก็ไม่ทราบ นับได้ ๘ ก็เรียกว่าพระพุทธรูป ๘; เราก็พอใจ, เราก็มองเห็นว่า ควรจะกล่าวอย่างนั้น ก็ไม่มีใครว่าอะไร. แต่ตามพระบาลีพระพุทธรูปภาพ *ไม่เคยพบ* คำว่าพระพุทธรูป แล้วก็*ไม่เคยนับว่า ๘ เรามานับเอง.*

เราอยากจะนับ ใครจะว่าอะไร. แต่มันก็มีข้อขัดแย้งอยู่หน่อยหนึ่งว่า *บทว่า อรหัน* ^๕ มันเป็นบททั่วไป; *ใช้แก่พระอรหันต์ธรรมคาสามัญก็ได้. ถ้าจะให้ถึงถึงพระพุทธรูปก็โดยเฉพาะ* *เราก็จะต้องนับว่า อรหัน สมฺมาสมฺพุทฺโธ ๒* บทนี้เข้าเป็นบทเดียวกันเสีย. ถ้าอย่างนี้แล้ว พระพุทธรูปจะเหลือ ๘ เพื่อนก็ไม่ยอมอีก. เอ้า, ก็ทั้งไว้ ๘.

เมื่อศึกษาโดยหลักธรรมแล้ว สำหรับพระพุทธเจ้า เรียกว่า *อรหัน สมฺมาสมฺพุทฺโธ* สำหรับพระอรหันต์ธรรมคาสาวกนั้น เรียกว่า *อรหัน ชีณาสโว*; จึงเห็นได้ว่า คำว่า *อรหัน* ^๕ เป็นกลางๆ หมายถึงพระพุทธเจ้าก็ได้, หมายถึงพระอรหันต์สาวกทั่วไปก็ได้. ถ้าเอาคำนี้ไป พ่วงกันเสียกับคำว่า *สมฺมาสมฺพุทฺโธ* มันก็ขาดไปหนึ่ง; พระพุทธรูปก็จะเหลือ ๘. แต่ดูก็มีเหตุผลดี เป็นอันว่าไม่ต้องเถียงกันในเรื่องนี้. แล้วอาตมาก็ไม่ได้มุ่งหมายจะยกเลิกคำว่า ๘ แล้ว มาถือเอาเพียง ๘; เพียงแต่บอกให้ฟัง ว่าเมื่อวินิจฉัยดูแล้ว มันสอดคล้องอย่างนี้.

สำหรับคำว่า “คุณ” นี้ เรามันเรียกเอาเอง. พระบาลีนั้น เป็นเพียงลักษณะสำหรับให้ระลึก ให้ระลึกโดยนัยอย่างนี้.

ที่นี้ก็ต่อไปถึงว่าพระพุทธรูปทั้ง ๔ นี้ ๔ บทแรกนี้เห็นได้ชัดว่า เล็งถึงส่วนพระองค์. ที่นี้ ๓ บทต่อมา คือคำว่า โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตุธา เทวมนุสฺสานิ นี้ มันเล็งถึงผู้อื่น มันไปเกี่ยวกับสัตว์โลก. ที่นี้ ๒ บทสุดท้าย คือ พุทฺโธ ภควา นี้ เกี่ยวพันกันทั้ง ๒ ฝ่าย คือพระองค์ต้องเป็นอย่างนั้นเสียก่อน, แล้วจึงจะไปช่วยคนอื่นได้. หรือว่าในคราวเดียวกัน ต้องทำทั้ง ๒ อย่าง เช่น เป็นผู้รู้ แล้วก็สอน เป็นผู้ตื่น แล้วก็ปลุก เป็นผู้เบิกบาน แล้วก็จูงคนได้. ภควา ก็เหมือนกัน เป็นผู้จำแนกแจกธรรม ให้คนเขาได้รับพระธรรม เพราะพระองค์มีพระธรรม จึงสามารถจะจำแนกแจกธรรม. ถ้าถือตามหลักนี้ ก็เราได้พระพุทธรูปทั้ง ๔ นี้ เป็น ๓ กลุ่ม:—

กลุ่มแรกมี ๔ บท คือ อร์หิ สมฺมาสมพุทฺโธ วิชชาจรมสฺมปฺนโน สุกโต นี้พระพุทธรูปของพระองค์.

นี้กลุ่มที่ ๒ มี ๓ บท โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตุธา เทวมนุสฺสานิ นี้เกี่ยวกับสัตว์โลก.

กลุ่มที่ ๓ มี ๒ บทท้าย ว่า พุทฺโธ ภควา นี้มีความหมายคู่กันไปควบคู่กันไป.

จึงไปหลับตามองให้เห็นชัด ว่าเรากำลังเอ่ยถึงพระพุทธรูปกลุ่มไหน ; แล้วให้ตาข้างในมันมองเห็นชัด ว่าเป็นพระพุทธรูปกลุ่มไหน. เราจะได้ทำสติสัมปชัญญะถูกต้อง ว่าเรากำลังพูด กำลังนึก กำลังอะไรถึงพระพุทธเจ้า, หรือว่า

นึกถึงสัตว์โลก ที่ต้องรับความช่วยเหลือจากพระพุทธเจ้า, หรือว่าเราได้นึกถึงความสัมพันธ์กัน ระหว่างสัตว์โลกกับพระพุทธเจ้า. ถ้าทำได้ดังนี้ เราก็จะมีศรัทธา ความเชื่อ ความเลื่อมใส ในพระพุทธเจ้ายิ่งขึ้น มีความเอ็นดู กรุณาในสัตว์โลก ยิ่งขึ้น; เราก็จะเป็นสาวกที่ดี มีพระคุณของพระพุทธองค์ อยู่กับเนื้อกับตัว สำหรับคุ้มครองบ้าง สำหรับทำความเจริญบ้าง สำหรับช่วยเหลือผู้อื่นบ้าง.

นี่ พุทธนวารหฤตม์ทั้ง ๘ บท มีอธิบายโดยย่อ ด้วยการบรรยาย ๓ ครั้ง ก็พอสมควรแก่เวลาแล้ว; จะได้บรรยายพระพุทธคุณชุดอื่นต่อลำดับจากนี้ ในการบรรยายครั้งต่อไป.

วันนี้ขอยุติการบรรยายไว้เพียงเท่านี้ก่อน ให้โอกาสแก่พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวคคณสาธยายบทพระธรรม ซึ่งเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนใจ ให้เราปฏิบัติหน้าที่ของพุทธบริษัท ให้เข้มแข็ง ให้ก้าวหน้ากว่าที่แล้วๆ มา ด้วยกันทุกคนเถิด.

อุบาสีพุทธคุณ วรรคที่ ๑*

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

ในการบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาควิสาชบรูชาเป็นครั้งที่ ๕ ในวันนี้. อาตมายังคงบรรยาย คำบรรยายที่เรียกว่า พระพุทธคุณบรรยาย ต่อไปตามเดิม ท่านทั้งหลายก็ได้ทราบอยู่เป็นอย่างดีแล้ว ว่าใน ๔ ครั้งของการบรรยายที่แล้วมาได้พูดถึงถึงพระพุทธคุณ ๔, ที่เรียกว่า พุทธนวกคุณ แต่ละอย่างๆ จบไปแล้ว. เมื่อยังจะบรรยายพระพุทธคุณต่อไปอีก ก็จำต้องแสวงหาเรื่องของพระพุทธคุณ มาบรรยายให้ได้ต่อไปอีก.

ในบัดนี้จะได้บรรยายพระพุทธคุณ ชุดที่เรียกว่า อุบาสีพุทธคุณ ท่านควรจำไว้ว่า อาตมากำลังบอกว่า พระพุทธคุณชุดนี้ชื่อว่ อุบาสีพุทธคุณ มีอยู่ ๑๐๐ บท โดยแบ่งเป็น ๑๐ หมวดๆ ละ ๑๐ บท.

* บรรยายครั้งที่ ๕ เมื่อ ๓๐ เมษายน ๒๕๒๐

[ปรารภการบรรยายอุบาสีพุทธคุณ.]

เหตุผลที่ได้บรรยายพระพุทธรุคชุดนี้ มีอยู่อย่างน่าสนใจ พุทธรุค ๙ นั้น เป็นบทพระพุทธรุคทั่วๆไปในที่ทั้งหลาย และกุศลต่างๆกับว่า แม้ในฝ่ายอื่น เขาก็ใช้บทพระพุทธรุคเหล่านี้ ตามความหมายแห่งลัทธิของเขา. ในพระคัมภีร์ฝ่ายพุทธศาสนาเรา ก็ได้ใช้พระพุทธรุค ๙ บทนี้ ในลักษณะต่างๆกัน มีปรากฏอยู่ทั่วไป ในสุดตันตปิฎก หรือแม้ในวินัยปิฎก. ส่วน อุบาสีพุทธคุณ นั้น มีแห่งเดียวในสุดตันตปิฎก แล้วก็มีเรื่องชนิดที่จะเรียกว่าแปลกประหลาดก็ได้ น่าสนใจอย่างยิ่งก็ได้.

มูลเหตุให้เกิดพุทธรุคชุดนี้ กล่าวโดยย่อๆ ก็คือว่า นายบ้านผู้มีชื่อเสียงคนหนึ่งชื่อว่า อุบาสี; แต่ก่อนนี้เคยนับถือศาสนานิกรนต์ ซึ่งนิกันถนาฏบุตรเป็นศาสดา. ต่อมาเผอิญได้ฟังการโต้เถียงข้อธรรมะบางอย่าง ในระหว่างพระศาสดากับนิกรนต์บางคน; อุบาสีผู้นี้ก็เกิดความเลื่อมใสในพระพุทธรุคศาสนา. พวกนิกรนต์ยังไม่เชื่อว่า บุคคลผู้นี้ได้กลายเป็นพุทธบริษัทไปเสียแล้ว; ก็ได้พยายามต่างๆ นานา ที่จะให้เขายังคงรับนับถือศาสนานิกรนต์ต่อไป แม้ที่สุดแก่ศาสนานิกันถนาฏบุตร จะมากลอบใจอุบาสีผู้นี้ ก็ไม่ประสบความสำเร็จ.

ถ้าสุดท้ายที่ศาสนานิกันถนาฏบุตร ได้ถามกะอุบาสีนี้ ก็ถามว่า ถ้าอย่างนั้น จะให้เราดูว่าท่านเป็นสาวกของผู้ใด? อุบาสีอุบาสกผู้นี้ ก็ได้กระทำอุชติไปในทิศทางที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่แล้ว ก็ได้กล่าวพระคุณ ๑๐๐ บทนี้ เป็นหมวดๆ ไปทีละหมวด. ในที่สุดแห่งการกล่าวพระพุทธรุค ๑๐๐ บทนั้น, ข้อความได้มีอยู่ในตอนท้ายแห่งสูตรนั้นว่า นิกันถนาฏบุตร ได้อาเจียนเป็นโลหิตอันอุ่น.

เกี่ยวกับลัทธิ นิกรนต์นี้ บางคนจะยังไม่ทราบ ขอให้ทราบว่า ลัทธิหรือศาสนานิกรนต์นั้น เป็นคู่แข่งขันกันกับพระพุทธรุคศาสนามาตลอดเวลา. ข้อความในหนังสือภายนอก ยังมี

กล่าวถึงกันว่า แม้ในสมัยที่ยังไม่เป็นพระศาสดาค้วยกัน; พระผู้มีพระภาคเจ้ากับนิคังถนาฏบุครนี้ ก็ได้เคยเป็นเพื่อนนักศึกษาค้นคว้าค้วยกันมาก่อน. อย่างที่เราก้เคยได้พบในพระบาลีสุตกัณฑ์บางแห่งว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าก่อนแต่ตรัสรู้ นั้น ก็ได้เป็นนิครนถ์มาก่อน, ศึกษาค้นคว้าอย่างแบบของนิครนถ์โดยสมบุรณ์, แล้วทรงละทิ้งเสียในภายหลัง. ส่วนนิคังถนาฏบุครนั้น กงยักถือหลักของนิครนถ์สืบไป จนมาได้เป็นศาสดาแห่งศาสนานี้ แห่งศาสนานิครนถ์นี้.

เรื่องในทางประวัติศาสตร์ก็ยังมีว่า บุคคลที่สำคัญ เช่น พระเจ้าอโศกมหาราช ก้เคยนับถือลัทธินิครนถ์ หรือศาสนานิครนถ์นี้มาก่อน; เพิ่งจะเปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนา มีเรื่องราวอีกมาก ในรูปของประวัติศาสตร์ ที่แสดงว่า เป็นคู่แข่งกันมา.

ดังนั้นการที่เราได้ ฟังพระพุทธคุณ ๑๐๐ บทนี้ ควรจะถือเอาใจความสำคัญให้ได้ว่า เป็นพระพุทธคุณ ที่สาวกในพระพุทธศาสนา กล่าวแก่ผู้ที่เคยเป็นศาสดาของตน จนถึงกับอาเจียนเป็นโลหิต. ความหมายสำคัญมันก้อยู่ที่ว่า เป็นพระพุทธคุณชนิดที่มีน้ำหนัก หรือมีความขลังความศักดิ์สิทธิ์อะไรอยู่มากทีเดียว. อาตมาจึงเห็นว่า เป็นสิ่งที่ควรนำมาบอกกล่าวแก่กัน ให้ได้ทราบถึงพระพุทธคุณอีกชุดหนึ่ง ที่แปลกจากที่เคยฟังกันมาแต่ก่อน, และแต่ละบท ๆ ก้มีเนื้อความดี.

บทพระพุทธคุณเหล่านี้ ก้ได้นำมาแปลเป็นภาษาสำหรับจะสวดเป็นกณสาธยายให้ฟังง่าย, และใช้สวดอยู่เป็นประจำ อย่างที่ท่านทั้งหลายก็ได้ฟังพระภิกษุสงฆ์ได้สวดไปแล้วเมื่อตะกัณฑ์ ๑๐๐ บท. บัณฑิตก้จะได้นำพระพุทธคุณนี้ มาบรรยายให้ทราบถึงอรรถาธิบายโดยละเอียด และตั้งใจว่าจะทำเช่นนี้ทีละวรรค ๆ สืบต่อไป จนครบทั้ง ๑๐ วรรค ก้คือ ๑๐๐ บท.

ในวรรคที่ ๑ นี้ ปรากฏตามพระบาลี ว่า เคนหิ ภนฺเต สฺสฺโณหิ - คุก่อนท่านผู้เจริญ! ขอท่านจงฟังซึ่งคำของข้าพเจ้าเถิด; ยสฺสหา สวาโก - ข้าพเจ้านั้นเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาค พระองค์ใด, ธีรสฺส - พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นนักปราชญ์ผู้ทรงไว้ซึ่งปัญญา, วิกตโมหฺสฺส - เป็นผู้ปราศจากแล้วจากโมหะ, ปภินฺนชฺชิตฺสฺส - เป็นผู้มิเสาะเชือนเครื่องตรึงจิตอันหักแล้ว, วิชิต วิชยสฺส - เป็นผู้มิชยชนะอันวิจิตแล้ว, อนินฺนสฺส - เป็นผู้ปราศจากแล้วจากสิ่งคับแค้นสะเทือนใจ, สฺสฺสมจิตฺตสฺส - เป็นผู้มิจิตสมาเสมอด้วยดี, พุทฺธสฺสิตฺสฺส - เป็นผู้มิปกติภาวะแห่งบุคคลผู้เป็น พุทฺธะ, สารุပ္พณฺสฺส - เป็นผู้มิปัญญา เครื่องยังประโยชน์ให้สำเร็จ, เวสฺมนฺตารฺสฺส - เป็นผู้ ข้ามไปได้แล้ว ซึ่งวัฏฏสงสารอันขรุขระ, วมิลสฺส - เป็นผู้ปราศจากแล้วจากมลทินทั้งปวง.

ต่อไปนี่ก็จะได้อธิบายเนื้อความ แห่งพระพุทฺธคุณ ๑๐ บทนั้น ทีละบท :-

บทที่ ๑ ว่า ธีโร ซึ่งให้คำแปลสำหรับสวดฟังง่าย ๆ ว่า **เป็นนักปราชญ์ผู้ทรงไว้ซึ่งปัญญา.**

พระพุทฺธคุณข้อนี้ต้องสงเคราะห์ลงในพระปัญญาคุณ. เมื่อเราเอา พระพุทฺธคุณ ๓ มาเป็นหลัก คือปัญญาคุณ บริสุทฺธิคุณ เมตตากุณ. พระพุทฺธคุณ ข้อนี้ก็อยู่ในพวกปัญญาคุณ.

ทีนี้ก็จะได้วินิจฉัยถึงความหมายของคำว่าธีโรหรือธีระ. คำว่า **ธีระ** ตามตัวหนังสือแท้ ๆ เห็นได้ว่าเป็นภาษาชาวบ้าน ; ในเมื่อกล่าวถึงของแข็ง เมื่อ เราพูดว่าแข็ง ก็หมายความว่า มันมีอะไรไปข่มขี้ยาก. ทีนี้มัน **แข็งด้วยอะไร ?** ในที่นี้มันก็ **แข็งด้วยสติปัญญา** คำว่า **ธีโร** ในสมัยต่อมา เมื่อเป็นภาษาที่สูงขึ้นมากกว่าภาษาชาวบ้าน ก็แปลว่า **ผู้คงแก่เรียน, ผู้ที่ทรงจำไว้ได้มาก,** หรือผู้ฉลาดปราศเปรื่อง.

ข้อนี้ขอให้เข้าใจไว้ตลอดเวลา อย่างที่โต้เถียงบอกแล้วบอกอีกบอกเล่า ว่าคำพูดที่เป็น *ภาษาธรรมในพระพุทธศาสนา* นั้น ยืมมาจากภาษาชาวบ้านธรรมดา ที่ใช้อยู่ในสมัยนั้น. ภาษาชาวบ้านธรรมดาสัณนั้น ก็ยืมมาแต่ภาษาชาวบ้านธรรมดาสัณนั้น สมัยศึกคำบรรพ์.

อย่างที่ขอให้ถือเอาคำว่านิพพาน เป็นตัวอย่าง หรืออุทาหรณ์ สำหรับเรื่องนี้ ว่านิพพาน นั้น ก็เป็นคำแรกที่มนุษย์รู้จักเปล่งเสียงออกมา เมื่อได้กระทบกันเข้ากับความเย็น; ไม่มีความหมายเป็นธรรมชาติอะไร มนุษย์รู้จักพูดเป็นครั้งแรกในโลก เพราะรู้สึกเย็น ก็ว่านิพพาน. คำนี้ก็ใช้ในความหมายว่าเย็นเรื่อย ๆ มา จนกระทั่งในชั้นหลังนี้ อะไรเย็นก็เรียกว่านิพพาน มาใช้เป็นคำทางศาสนา ก็หมายถึงเย็นเพราะไม่มีกิเลส; ดังนี้เป็นตัวอย่าง.

คำว่า *วิโร* หรือ *วิระ* นี้ เชื่อได้ว่า มาจากคำว่า *แข็ง*, *แข็งด้วยสติปัญญา* *วิชาความรู้* ก็เรียกว่า *แข็ง* *แข็ง* กันมาเรื่อย; เป็นภาษาบาลี ออกเสียงอย่างนี้; มาเป็นภาษาไทย เราก็แปลตามที่ภาษาไทยจะอำนวยให้แปลอย่างไร. เมื่อเรารับภาษามาในยุคในสมัยที่มีพระพุทธศาสนาแพร่หลายแล้ว การแปลคำแต่ละคำ ก็แปลไปตามความหมายในทางศาสนาทั้งนั้น. นี่ข้อนี้เอาจากกล่าวให้เป็นที่เข้าใจกันไว้เสีย ชั้นหนึ่งก่อน จะได้ไม่ฉงนในคำแปลต่าง ๆ แล้วจะได้รู้จักถือเอาใจความของคำนั้น ๆ มาใช้ให้สำเร็จประโยชน์เต็มที่.

คำว่า *วิโร* แปลว่า *แข็ง* : *แข็ง* ด้วยมีความรู้, ความสามารถ, ความฉลาดปราดเปรื่อง. เกียวกันในภาษาไทยเรา ก็มักจะใช้ถึงผู้ที่มีปัญญามาก; ไม่ต้องถึงกับเป็นพระอรหันต์ก็ได้ ก็มีความเป็นนักปราชญ์ในระดับทั่ว ๆ ไป. แต่

ถ้าเป็นใน **ระดับของพระอรหันต์** คำว่า **ธีระ** นี้ก็ต้อง **หมายถึงฉลาดปราดเปรื่องจนทำกิเลสให้หมดสิ้นไป.**

แล้ว**ความแข็งจะมีความหมายอย่างไร ?** ก็ลองกិតู ความแข็งก็จะเกิดมีความหมายในรูปที่ว่า ไม่มีกิเลสอะไร มาครอบงำผู้ให้มีความเศร้าหมอง และไม่มี**ความทุกข์อันใด** จะมาครอบงำผู้ให้มีความเจ็บปวด นี่**คือความหมายของคำว่าธีโร.**

ความมีสติปัญญา นั่นคือสิ่งที่ทำให้เกิดความแข็ง ตรงตามใจความของคำว่า**ธีโร หรือธีระ.** แต่เมื่อเราพูดกัน ก็เรามาทหมายถึง**สติปัญญา** และในภาษารธรรมดา อาจจะมีหมายถึง**สติปัญญา**ที่ต่ำลงมา ในการศึกษาเล่าเรียน แม้ที่ไม่เกี่ยวกับศาสนา, และบางทีก็ใช้ไปในหมู่คนที่เฉลียวฉลาดในทางกวีนิพนธ์อย่างนี้ก็ยังมี.

เดี๋ยวนี้ **พระพุทธองค์ทรงพระนามว่าธีโร - เป็นนักปราชญ์ผู้ทรงไว้ซึ่งปัญญา** ก็ขอให้เข้าใจว่า **ปัญญาที่ตัดกิเลสได้** แล้ว **พระองค์ก็ทรงมีความแข็งชนิดที่ไม่มีอะไรมาข้ายได้.** นี่**คือใจความของคำว่าธีโร** ซึ่งเป็น**พระพุทธคุณ** ข้อแรกของอุบาลีพุทธคุณ.

หน้าที่ที่เราจะพึงปฏิบัติ เกี่ยวกับ**พระพุทธคุณ**ข้อนี้ โดยหลัก ๗ ประการ ก็มีว่า :-

ข้อที่ ๑ จะต้องศึกษาให้เข้าใจ ในความหมายของ**คำว่าธีโร** และที่มีอยู่ใน**พระผู้มีพระภาคเจ้า** จนเกิดอเวจจับปล้ำธา ก็ มีศรัทธาไม่หวั่นไหว,

มีศรัทธาไม่หวั่นไหวในพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็เป็นที่แน่ใจว่า พระองค์ทรงคุณธรรม สูงสุด.

ข้อที่ ๒ ที่ว่า ระวังอยู่เป็นประจำ ตลอดเวลาที่ควรระวัง นั้น หมายความว่า จะชักจูงให้เรานิยมความเป็นอย่างนั้น หรือเดินตามทางนั้น. อย่า ทำคนให้เหลวไหล ไม่สมกับที่เป็นสาวกของบุคคลที่เป็นธัมม. ระวังอยู่ตาม สมควร ที่ควรระวังว่า เรายังโง่ (ใช้คำที่หยาบคายอย่างนี้) อยู่อย่างไรบ้าง; ขอ ให้เลื่อนชั้นขึ้นไปโดยเร็ว. เรามักจะคิดว่า เรารู้ ด้วยอำนาจของความโง่ หรือ ความประมาทนั้น เลยทำให้ไม่ก้าวหน้า ยังจะโง่อยู่ตามเดิม.

ข้อที่ ๓ ที่ว่า ระวังถึงเมื่อมีอันตรายโดยเฉพาะนั้น ให้คิดถึง พระองค์ผู้ทรงมีปัญญา, แล้วเราก็ทำตนให้เป็นผู้มีปัญญา เพื่อจะต่อสู้กับ อันตรายนั้น. อย่าต่อสู้ด้วยความโง่, อย่าต่อสู้ด้วยความหวาดกลัว, อย่าต่อสู้ ด้วยจิตที่ฟุ้งซ่าน เป็นต้น. เมื่อพระองค์แข็ง เราก็ต้องแข็งเหมือนกัน; เพราะว่า เราเป็นสาวกของพระองค์, นี้เป็นเหตุให้เราต่อสู้ได้.

ข้อที่ ๔ ที่ว่า ทำตามท่าน หรือ น้อมคุณธรรมข้อนั้นเข้ามาสู่ตน จนพอใจในตัวเอง, หรือยกมือไหว้ตัวเองได้. ข้อนี้ก็ขอให้สนใจเป็นพิเศษ คนยังโง่เท่าไร ยังไม่สนใจในการที่จะมีอะไรให้ดี จนตัวเองยกมือไหว้ตัวเองได้; นี้เป็นมาตรฐานสำหรับวัดคนโง่. คนโง่มันไม่สนใจที่จะยกมือไหว้ตัวเอง; เพราะ มันไม่รู้ว่า เป็นสิ่งที่ทำได้หรือควรจะทำ; มันก็ปล่อยให้วันคืนเตลิดไป ด้วยความ ประมาท. เกียวนี้เรามาดึงใจกันใหม่ ในการที่จะพยายามยกตนให้สูงขึ้นมา, ให้สูงขึ้นมา ในความหมายของความเป็นคนมีสติปัญญา ที่กล้าแข็ง ที่กิเลส ย่ำยีไม่ได้.

ข้อที่ ๕ ที่ว่า ทำอะไรให้ถ้ามานก่อน สำหรับพระพุทธรูปข้อนี้ ก็หมายความว่า ถ้ามันเกิดปัญหาอะไรขึ้นมา ในการทำ การพูด การตัดสินใจ ก็ให้มีสติระลึกถึงข้อที่ว่า จะใช้สติปัญญา. ไม่ทำอย่างพรวดพราดขาดสติ, ไม่ทำอย่างโง่เขลาหรือขาดปัญญา, จะยับยั้งตัวเองก็ตั้งปัญหาถามตัวเองว่า เรากำลังมีสติและปัญญา ในการแก้ปัญหาค้อนหรือเปล่า? นี่คือการที่เรียกว่า ทำอะไรให้ ทูลถามพระพุทธเจ้าก่อน.

และ ข้อที่ ๖ ว่า ละอายเมื่อล้มเหลว. สำหรับพระคุณข้อนี้ ก็หมายความว่า ให้ละอายเมื่อเราโง่. เทียบกันคนมันไม่เคยละอายเมื่อมันโง่; มันก็โง่ หนักขึ้น, และโง่ซ้ำๆกันมากขึ้น จะต้องทำจิตใจให้ละเอียด ประณีต สุขุม พอให้รู้จักว่าเราโง่ ทุกคราวที่เราโง่ คือทุกคราวที่เราทำผิด. ถ้าทำได้อย่างนี้ เราจะฉลาดขึ้นโดยเร็ว, และทุกคราวที่เราโง่ ถ้าเราไม่ทำอย่างนี้ เราจะโง่ หนักลงไปอีกทุกคราวที่เราโง่ มันกลายเป็นเพิ่มอนุสัยแห่งความโง่ ให้มัน มากขึ้นในสันดาน. แต่ถ้าเราระลึกได้ และละอายทุกคราวที่เราโง่ มันจะไม่ สร้างอนุสัยแห่งความโง่ลงไป ในสันดาน มันจะเพิ่มอนุสัยแห่งความฉลาด ที่ตรง กันข้ามกับความโง่ให้มากขึ้น.

ข้อที่ ๗ ที่ว่า จะพยายามตรวจสอบ ในลักษณะเป็นการประเมิน ผลอยู่ทุกคราวที่มีโอกาส. ทุกคราวที่มีโอกาสจะสอบสวนตัวเองเมื่อไร ก็ จะสอบสวนตัวเองทันที ในเรื่องที่มีเกี่ยวกับความโง่หรือความฉลาดนี้.

สรุปความแล้วก็คือว่า *ความเป็นริโร* หรือ *ความแข็งด้วยสติปัญญา* อยู่ในวิสัยที่ทุกคนควรจะได้, หรือควรชวนชวย. ถ้าใครไปนอนใจเสียว่า

ไม่ใช่วิสัยของเรา, ไม่อยู่ในวิสัยของเรา ก็หมายความว่า เขาสมัครเป็นคนโง่ตลอดกาล; ไม่มีส่วนแห่งความเหมาะสมใด ๆ ที่จะเรียกตัวเองว่าเป็นสาวกของพระพุทธองค์ ผู้ทรงนามว่าชิโร.

ใจความสำคัญ พระองค์ทรงพระนามว่า ชิโร เพราะมากไปด้วยปัญญาอันกล้าแข็ง ดุจบ้อมค้ำย ที่เข้าศึกทำลายไม่ได้, แล้วปัญญานั้นยังสามารถจะเจาะแทงเข้าศึก คือกิเลส.

บทช่วยจำในพระพุทธคุณชั้น^๕ ก็มีว่า :—

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าชิโร
 เพราะภยโย ด้วยปัญญา อันกล้าแข็ง
 ดุจคัง บ้อมปรากฏ อันเกรียงแกร่ง
 และปราดเปรื่อง เรื่องเจาะแทง กิเลสมลาย.

นี่ขอให้บทช่วยจำเป็นคำกลอนไว้ สะดวกแก่การที่จะทำในใจถึงพระพุทธคุณชั้น^๕.

....

ที่นี่ ก็มาถึง **อุบัติพระพุทธคุณบทที่ ๒** ซึ่งมีอยู่ว่า **วิคตโมโห, วิคตโมโห** ซึ่งแปลว่าผู้ปราศจากแล้วจากโมหะ.

คำอธิบายพระพุทฺธคุณชั้นนี้ มีเรื่องที่จะวินิจฉัย ต่อไปดังนี้ **พระพุทฺธคุณ** **ข้อที่ว่า ปราศจากโมหะ** นี้ คุโดยทั่วไป ก็จะต้อง **สงเคราะห์ลงในพระปัญญาคุณ** ; เพราะถ้าเราปราศจากโมหะ ก็หมายความว่า เต็มอยู่ด้วยปัญญา. แต่โดยเหตุที่โมหะเป็นชื่อของกิเลสอย่างหนึ่งด้วย การปราศจากกิเลส ก็มีความหมายเป็นความบริสุทธิ์. พระพุทฺธคุณชั้นนี้จึง **มีบริสุทธิ์คุณเจืออยู่ในบางแง่.**

การที่พยายามชี้แนะอย่างนี้ ก็เพื่อให้ท่านทั้งหลายได้เข้าใจ และฉลาด ในการที่จะวินิจฉัย แยกแยะศุด้วยตนเอง ในอรรถของถ้อยคำ; และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในที่นี้ ก็คือของพระพุทฺธคุณ ซึ่งมักจะมีอะไรเจือกัน หรือสัมพันธ์กัน อยู่บ้าง ไม่มากก็น้อย.

พูดได้ง่าย ๆ ก็ว่า พระพุทฺธคุณบางบทนั้น มีลักษณะเป็นพระพุทฺธคุณ ที่เจือกัน ระหว่างปัญญาคุณกับบริสุทธิ์คุณก็มี, หรือระหว่างปัญญาคุณกับเมตตาคุณก็มี. เราพยายามดูให้ละเอียดสักหน่อย ก็จะมองเห็นเอง.

ที่นี้ ก็มาดูกันถึงคำว่า **โมหะ**. คำว่าโมหะ ถ้าเป็นภาษาชาวบ้านตามธรรมดา ก็หมายถึง **อาการที่ปราศจากสติปัญญา กระทั่งไม่มีสติสมปฤดี**. เท่าที่ค้นดูถึงความหมายของคำคำนี้ ลงไปถึง **ภาษาชาวบ้าน** ก็พบว่าคำว่าโมหะนี้ **ใช้หมายถึงอาการที่สลบไสลอยู่**. เมื่อพูดว่ามันกำลังโมหะอยู่นี้ หมายถึงว่าคนนั้น กำลังสลบไสลอยู่ก็ได้. คนสลบนั้นไม่ตายนะ ขอให้เข้าใจว่าไม่ตาย; แต่มีอาการ เหมือนกับตาย ปราศจากสติสมปฤดี.

เมื่อปราศจากสติสมปฤดี แล้วก็ไม่ต้องสงสัย มันก็ **ต้องปราศจากสติปัญญา** แม้คนสลบอยู่ตามธรรมดา อาการนั้นก็เรียกว่าโมหะ. นี้เป็นภาษาชาวบ้าน,

และเป็นภาษาลูกเต๋ก ๆ ทั่วๆ ไป. ภาษาชาวบ้านคำนี้ ก็ถูกนำมาใช้ในความหมายที่สูงขึ้น จนเป็นภาษาทางวรรณคดี, และเป็นภาษาในทางศาสนา. เช่นว่า ถ้าเราจะพูดว่า สลบบอยู่^{นี้} ในทางธรรมะในทางศาสนา ก็หมายความว่า มันโง่อยู่ หรือมัน หลงไหลอยู่ในอะไร อย่างไม่สืมหื้มตา.

คำว่า *โมหะ* มาจากรากศัพท์ว่า *เวจิตเต* มาจากรากศัพท์ที่มีความหมายว่า *เวจิตเต* คือ *มัจฉิวิปริต* อยู่ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง; เช่นเมื่อสลบบอยู่ ก็หมายความว่า เขามีจิตผิดปกติดูอยู่ในลักษณะนั้น

ที่^{นี้} ก็ยังมีความผิดปกติของจิต หรือความวิปริตของจิต ในลักษณะอื่นที่สูงขึ้นมา กระทั่งว่าไม่ต้องสลบ คือมีสติสมปฤติอยู่แต่ ๆ; แต่ว่ามันมีอะไรที่พอจะเปรียบได้กับว่ามันสลบบอยู่ ก็คือมันโง่อยู่. เพราะฉะนั้นมันจึงเป็นการ สลบบในทางวิญญาณ คือสลบบอยู่ในทางสติปัญญา. ครั้นมา เป็นภาษาที่ชั้นสูงของทางศาสนา มันก็คือความหลง ไม่รู้จักทิศทางของความถูกต้อง. เราจึงแปล *โมหะ* ว่า ความหลง บ้าง ความโง่ บ้าง หรือ ความมัวเมา บ้าง แต่ที่ใช้กันทั่วไปก็คือความหลง.

โมหะ นี้ก็ หลง เมื่อถามว่าหลงในอะไร? ก็รู้จักแยกออกดู เป็น ๒ ประเภทด้วยกัน : ประเภทที่ ๑ มันหลงในอารมณ์. ประเภทที่ ๒ มันหลงในทิวฐิ.

หลงอย่างที่ ๑ หลงในอารมณ์ นั้น คือ หลงใน รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และ รัสมารมณ : หรือถ้าพูดให้ชัดลงไปอีกทีหนึ่ง คือ มันหลงใน

รสของอารมณ์ ; เหมือนที่คนทั่วๆไปหลงในรสกามารมณ์ เป็นต้น. หลงอย่างนี้ เรียกว่าหลงในอารมณ์ แล้วก็หลงกันอยู่เป็นธรรมดาสามัญ.

ที่นี้ หลงอย่างที ๒ เรียกว่า หลงในทิฏฐิ. ที่นี้มันเกี่ยวกับสติปัญญา, เห็นผิดเป็นถูก, เห็นถูกเป็นผิด. อย่างที่เรียกว่า เห็นกงจักรเป็นดอกบัว อย่างนี้เป็นต้น. สิ่งที่ไม่เที่ยง หลงเห็นเป็นของเที่ยง, ที่เป็นทุกข์หลงเห็นเป็นสุข, ที่ไม่ใช่ตนก็หลงเห็นว่าเป็นตน ; ตัวอย่างนี้เรียกว่าเป็นความหลงในทิฏฐิ ซึ่งก็หลงกันอยู่เป็นธรรมดา ยิ่งเรียกว่า หลงในทางอารมณ์ด้วยซ้ำไป.

ที่นี้เมื่อ หลงในอารมณ์ ก็ดี, หลงในทิฏฐิ ก็ดี, มันมีอาการ เหมือนคนสลบ หรืออาการเหมือนกับคนหลับ. นี้ขอให้ใคร่ครวญดู ว่าเรา บุคคลธรรมดาสามัญนี้ ได้เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรียกว่าโมหะ มากหรือน้อยเท่าไร ? คุณมันจะเต็มไปด้วยเสียทุกกระเบียดนิ้ว ที่โมหะครอบงำเรา : หลับอยู่ก็หลง, ตื่นอยู่ก็หลง, จะนั่ง นอน ยืน เดิน กิน อาบ ถ่ายอะไร มันก็เต็มไปด้วยความหลง.

ถ้ามองไม่เห็น ก็ช่วยไม่ได้ ที่จะให้เข้าใจคำว่าโมหะ ; แต่ถ้าพยายาม สักหน่อย ก็คงจะเห็น ว่าสิ่งที่เรียกว่าโมหะนั้น มันแวดล้อมเราอยู่ ในลักษณะที่เป็นบรรยากาศทางจิตทางวิญญาณ, แล้วก็กำลังโอบอ้อมตัวอยู่ว่า เราไม่หลง.

ที่นี้ก็มาถึงคำว่าปราศจากโมหะ. ปราศจากโมหะ ตามตัวหนังสือก็ ชัดอยู่แล้ว ว่า **ไม่มีโมหะ** นี้จะปราศจากโมหะได้อย่างไร ? ก็ต้องประพฤติปฏิบัติ **สิ่งที่มันแก้หลง ทำลายความหลง** ; เหมือนกับว่าแสงสว่างเข้ามา ก็ทำลายความมืด ให้ความมืดหายไป. แสงสว่างที่จะทำลายโมหะได้นั้น เรียกกันทั่วๆไป

มากที่สุด ในพุทธศาสนาเรา หรือในพระคัมภีร์ของเรา ก็เรียกว่า ยถาภูตสัมมป-
 ปัญญา คำนี้เคยอธิบายมามากแล้ว ในการบรรยายครั้งก่อน ๆ โน้น. สรุปใจความ
 ได้ว่า :—

ปัญญาหรือความรู้ที่ถูกต้องตามที่เป็นจริง : ยถาภูตตะ แปลว่าตาม
 ที่เป็นจริง, สัมมะ แปลว่าถูกต้อง ปัญญา แปลว่ารอบรู้ : ต้องรอบรู้ คือ
 รู้ทุกอย่างที่ควรจะรู้, ที่ไม่ควรจะรู้ ไม่จำเป็นจะรู้ ก็อย่าไปเสียเวลา ไปชวนขายเลย.

เดี๋ยวนี้คนมันโง่หนักขึ้น มันเห่อตาม ๆ กัน ไปสนใจหลงใหลในความรู้
 ชนิดที่ไม่จำเป็นแก่มนุษย์; ฉะนั้นเรื่องที่ไม่จำเป็นแก่มนุษย์ มันก็มีมากขึ้น;
 เรื่องที่จำเป็นแก่มนุษย์มันก็หายไป. โลกนี้ก็เต็มไปด้วยความยุ่งเหยิง. ฉะนั้น
 เราจะต้องรู้สิ่งที่ควรรู้ แล้วก็รู้ให้ถูกต้อง ให้ตรง ให้เป็นสัมมา ที่แปลว่า
 โดยชอบ. ใจความสำคัญอยู่ตรงที่ว่า ให้มันสำเร็จประโยชน์ได้; จะพูดว่ารู้จริง
 รู้ถูกต้อง นี่ยังไม่พอยังไม่ปลอดภัย; จะต้องใช้คำว่า ที่มันเป็นประโยชน์ หรือ
 สำเร็จประโยชน์ได้; นั่นแหละจึงจะเรียกว่า โดยชอบ รู้โดยชอบ.

นี้คำว่า ยถาภูตตะ นี้ ตรงตามที่เป็นจริงของธรรมชาติ อย่าไปเอาตามที่
 คนโง่พูด, หรืออย่าเอาตามที่ความโง่ของเราเองมันพูด : ความโง่ของเราก็ใช้
 ไม่ได้, ความโง่ของคนอื่นก็ใช้ไม่ได้; โดยรู้สึกตัวก็ไม่ได้, โดยไม่รู้สีกตัว
 ก็ไม่ได้, ถ้ามันเป็นความโง่แล้วมันใช้ไม่ได้. นี่จะต้องใคร่ครวญให้ดี ศึกษา
 ให้ดี ทดสอบให้ดี ให้มันตรงจริงตามกฎหมายเกณฑ์ของธรรมชาติ จึงจะเรียกว่ายถาภูตตะ
 คือตรงตามที่เป็นจริง.

ปราศจากโมหะ ด้วยอำนาจของยถาภูตสัมมัตตปัญญา แล้วก็ตั้งในระดับเด็ดขาด หรือสูงสุด ที่เรียกว่า ในระดับแห่งสมุจเฉตปหาน ประทานนั้น หนุ สะกตนะ. คนที่จืดๆนะเขียนให้ถูก สมุจเฉตปหาน แปลว่า ละเสียอย่างไม่มีเชื้อเหลือ; ถ้าละชั่วคราว หรือละมีเชื้อเหลือ อย่างนี้ยังไม่เรียกว่า สมุจเฉตปหาน.

ที่นี้ ก็มาถึง ข้อพึงปฏิบัติ ๗ ประการ เกี่ยวกับการทำให้ปราศจากโมหะ ซึ่งเป็นพระพุทฺธคุณ.

ข้อที่ ๑ ศึกษาให้เข้าใจ ความที่พระองค์เป็นผู้ปราศจากโมหะอย่างไร? มีคำพูดที่ไพเราะ พูดแล้วพูดอีกอยู่ว่า : ทรงตื่นแล้วจากกิเลสนิทรา, ตื่นแล้วจากกิเลสนิทรา; นิทราคือความหลับ, กิเลสนิทรา — ความหลับด้วยอำนาจของกิเลส. พระพุทฺธองค์ทรงตื่นแล้ว จากกิเลสนิทรา เป็นคำที่นำมาพูดมากที่สุด ในวรรณคดีในพระพุทฺธศาสนา. ถ้าเราเข้าใจ เราก็มีศรัทธาเต็มทีในพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ตื่นแล้วจากความหลับด้วยอำนาจแห่งความหลง.

ข้อที่ ๒. ว่า ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ตามเวลาที่ควรระลึกถึง. นี้ก็เหมือนกับข้ออื่นแหละ คือ เราไม่ค่อยจะระลึกถึงพระพุทฺธองค์ อย่างถูกต้องหรือแท้จริง. เราว่าพระพุทฺธคุณกันแต่ปาก, หรือว่าเราสอนให้ระลึกกันแต่ปาก จิตใจมันทำไม่ได้ มันก็ไม่มีการระลึกถึงโดยแท้จริง. ฉะนั้นต้องศึกษาเรื่องความหลงให้เข้าใจ, แล้วก็รู้ความที่มันไม่หลงว่าเป็นอย่างไร มันจึงจะทำได้.

ข้อที่ ๓. ที่ว่า ระลึกถึงเมื่อมีอันตรายโดยเฉพาะนั้น จะได้เกิดกำลังใจว่า ถ้าเราไม่โง่ไม่หลงเสียอย่างเดียว เป็นปลอดภัยแน่ เป็นต่อสู้อันตราย

ได้แน่. ฉะนั้นเราอย่าไปหวังอย่างอื่นเลย ตั้งหน้าตั้งตาหวังความถูกต้อง หรือความจริงของสิ่งนั้น ให้ปราศจากความโล่ง ความหลง ความเข้าใจผิดต่อสิ่งนั้น.

ข้อที่ ๔. ว่า ทำตามพระองค์อยู่เสมอ. ให้มีความหลงน้อยลงๆ จนกว่าจะหมดสิ้นแห่งความหลง. ความหลงน้อยลงไปเท่าไร ก็ควรจะยกมือให้ตัวเองได้เท่านั้น.

ข้อนี้ไม่ใช่เรื่องเล็กๆ น้อยๆ หรือว่าเป็นเรื่องเอามาพูดกันเล่น; แต่เอามาพูดในฐานะที่เป็นเรื่องสำคัญ ที่มันจะช่วยแก้ปัญหาได้, คือให้เจริญในคุณธรรมโดยแท้จริง ก็คือคอยหาโอกาสที่จะให้ตัวเองให้ได้. หรือพูดให้ยิ่งกว่านั้นไปอีก ก็คือคอยหาโอกาสที่จะทำให้ตัวเองมีดีอะไรขึ้นมาบ้าง พอที่จะให้ให้ตัวเองได้วันหนึ่งสักครั้งหนึ่งก็ยิ่งดี. หมายความว่าให้มีความพอใจตัวเอง หรือเคารพในตัวเอง โดยถูกต้องและบริสุทธิ์ ได้วันหนึ่งสักครั้งหนึ่งก็ยิ่งดี.

ข้อที่ ๕. ว่า ทำอะไรตามท่านก่อนนี้. ทำอะไรให้นึกถึงพระพุทธองค์ ผู้ทรงปราศจากแล้วจากโมหะเสียก่อน. เพราะว่าถ้าเราทำอยู่เป็นประจำ ก็จะเข้าใจเรื่องนี้ดี เข้าใจสิ่งที่เรียกว่าโมหะดี, เข้าใจความที่ปราศจากโมหะดี; แล้วจิตใจของเราก็คล่องหรือไว ในการที่จะปราศจากโมหะ โดยเฉพาะในขณะที่จะทำอะไรนั่นเอง. นี้อาการนี้เรียกว่า ทำอะไรให้ทูลถามพระพุทธองค์ก่อน. นี้เราทูลถามพระพุทธองค์ที่ปราศจากโมหะ ด้วยการที่พยายามปรับปรุงจิตใจของเรา ให้ปราศจากโมหะเสียก่อน; แล้วก็รู้ว่า เราควรจะทำอย่างไร เกี่ยวกับเรื่องนี้ ในการกระทำทางกายก็ดี ทางวาจาที่ดี ทางใจก็ดี.

ข้อที่ ๖. ว่า ละอายเมื่อล้มเหลว. นี่ขอเตือนไว้เสมอ ถ้าเป็นคนไม่ละอาย ก็เป็นอันว่าล้มละลาย **เป็นคนไม่ละอายขึ้นมาเมื่อไร ก็เรียกว่าเป็นคนตายแล้วเมื่อนั้น.** อย่าดูหมิ่นว่า หิริหรือโอตตปปะ ธรรมะหน้าปากคอกันเป็นของเล็กน้อย ธรรมะนี้จะต้องใช้กันเรื่อยไป จนกระทั่งเป็นพระอรหันต์แหละ, คือละอาย เมื่อรู้สึกว่ามันยังขาด สิ่งที่ไม่ควรจะขาด, ละอายเมื่อรู้ว่ามันบกพร่อง ในสิ่งที่ไม่ควรจะบกพร่อง. พระโศคาบันท่านก็ยังมี, พระสกิทากามี, อนากามี, ทานก็ยังมี สิ่งที่จะต้องทำให้ยิ่งๆ ขึ้นไป จนกว่าจะถึงที่สุด; อย่างน้อยท่านก็ต้องมีหิริและโอตตปปะ ในการที่ ถ้าหากว่าไม่ได้ทำ ในสิ่งที่ควรจะทำ. เพราะฉะนั้นไม่ต้องพูดถึงเรื่องล้มเหลว คือเหลวไหลหมด แม้แต่เพียงบกพร่อง ก็ยังละอาย.

ข้อที่ ๗ ว่าตรวจสอบในลักษณะประเมินผล ของความปราศจากโมหะ. ข้อนี้คงจะยากสักหน่อย เพราะโมหะนี้ มันเป็นเรื่องที่ละเอียดลึกซึ้ง หลอกหลวงที่สุด. อย่างที่เราที่พูดกันอยู่เป็นประจำว่า คนโง่มันก็ไม่เคยยอมรับว่าโง่ หรือมันไม่รู้สึกว่ามันโง่; เราจึงต้องกลัวให้มาก. หรือว่าคนบ้ามันก็ไม่เคยยอมรับว่าเป็นคนบ้า และไม่เคยรู้สึกว่าเป็นบ้า. คนบ้าไม่เคยรู้สึกว่าเป็นตัวเองบ้า นั่นเพราะอำนาจของโมหะ ที่เป็นความมืด เป็นความหลง หรือว่าเป็นความหลบก็แล้วแต่จะเรียก.

ที่นี้ **บทช่วยจำเป็นคำกลอน** เพื่อความง่าย :—

ไอ้พระองค์ ทรงปราศ จากโมหะ
 บุญญาจักขุ แจ่มกระจะ และเฉิดฉาย
 ทรงเห็นชัด สัปปายะ และอบาย
 มีธรรมกาย เป็นพระองค์ ทรงความงาม.

“โอ้พระองค์ ทรงปราศ จากโมหะ” นี้เข้าใจได้ง่าย ความหมายชัด. “ปัญญาจักขุ แจ่มกระจ่าง” หมายความว่า ปัญญาจักขุ กำกอลมันต้องการเพียงจักขุ “ปัญญาจักขุ แจ่มกระจ่าง” ชัดเจน และ“เนติดาย” คือถูกต้อง และงดงาม ตามแบบของธรรมชาติความงาม. ที่นี้ปัญญาชนคนนั้น ทำให้เห็นชัดทั้งในส่วนสัปายะ และอปัายะ คืออบาย. *สัปายะ—ส่วนที่ดับทุกข์ได้, อปัายะ ก็คือส่วนที่ทำให้มีความทุกข์.* ความรู้ของใครก็ตาม ถ้าสมบูรณ์ มันต้องรู้ทั้งฝ่ายได้และฝ่ายเสีย คือ ทั้งฝ่ายผิดและทั้งฝ่ายถูก จึงจะเรียกว่าสมบูรณ์. เพราะทรงมีปัญญาอย่างนี้ ก็มีธรรมะนั้นแหละเป็นพระองค์เอง; เราเรียกว่า มีธรรมกาย เป็นพระองค์เอง แล้วก็มี ความงามตามแบบของธรรมชาติ.

.....

ที่นี้ก็มาถึง **อุบาลีพุทธรคุณบทที่ ๓** ซึ่งมีบาลีว่า **ปภินุจโธ.**

แปลตามตัวพยัญชนะว่า มีเสาะเขื่อนเครื่องตรึงจิต อันทรงหักได้แล้ว อะไรเป็นเสาะเขื่อน? เสาะเขื่อนนั้นตรึงจิตอย่างไร? พระองค์ทรงหักเสาะเขื่อนนั้นได้อย่างไร? นั่นแหละคือเรื่องที่จะต้องทำความเข้าใจ.

อรรถะแห่งพระพุทธรคุณข้อนี้ ถือว่า **เป็นพระบริสุทธิตุณ** และ **เจือด้วยปัญญาคุณ** การที่หักเสาะเขื่อน คือกิเลสเครื่องตรึงจิตเสียได้นี้ เป็นบริสุทธิตุณ; แต่ลักษณะแสดงอยู่ชัดว่า ต้องหักด้วยปัญญา ฉะนั้นจึงมีปัญญาคุณเจืออยู่ในพระบริสุทธิตุณนั้น.

ที่นี้ ดูกิจคำว่า *เสาเชื่อน* คือ ชี-ละ ศัพท์นี้รากศัพท์มีอรรถว่า วติตถัมภ มีความแข็งเฉพาะ. เข้าใจว่า เฉพาะในที่นี้ หมายถึงเฉพาะที่มันจะแข็ง, เฉพาะที่มันจะต้องแข็ง หรือจุดที่มันจะต้องแข็ง. *ถัมภะ* ก็แปลว่า *เสา*; แต่ในบางกรณี แปลว่าของแข็งเหมือนกัน. เสามันต้องตั้งย่นขึ้น แล้วไปกดบนหัวมัน เตะะ มันแข็ง. ถ้ามันนอนลงหรือนอนอยู่ ไปกดมัน มันยังอ่อนได้. ฉะนั้น คำว่าแข็งเฉพาะ ก็ต้องแข็งเมื่อมันตั้งไว้ถูกต้องทาง สำหรับที่มันจะแข็ง.

คำคำนี้มีความหมายในแง่ตีก็มี คือเสาเชื่อน ในแง่ที่เป็นประโยชน์ สำหรับทำบ้านเรือน หรือทำอะไร ที่เขาจะใช้มันให้เป็นประโยชน์นี้ก็มี คำว่าชีละ ในลักษณะอย่างนี้ ไม่ได้หมายถึงกิเลสเครื่องตรึงจิต; ชีละ **ที่หมายถึงเสาเชื่อน เครื่องตรึงจิตนั้น มีความหมายในทางร้าย** หรือทางไม่ดี.

กิเลสที่เป็นเหมือนเสาเชื่อน เสาหลักปักลงไปแล้วยากที่จะถอนนั้น ก็คือกิเลสประเภทความยึดมั่นถือมั่น จะนับไปตั้งแต่ *อวิชชา มานะ อุปาทาน* อะไรก็ได้ เพราะมันต้องเนื่องกันเสมอ; เช่น *กิเลสทั้งหลายก็มีอวิชชาเป็นมูลเสมอ* ฉะนั้นจะดูที่อวิชชาก็ได้ มันก็ตรึงจิตอย่างลึก อยู่ในส่วนลึก. ถ้ามันออกมาเป็นตัณหา อุปาทาน มานะ ทิฏฐิ มันก็ตรึงออกมา สูงขึ้นมาตามลำดับ.

เราดูเสาสักต้นหนึ่งก็ได้ ที่เขาฝังลงไปในดินโดยเฉพาะ เสาคอนกรีตที่มีฐานรากสมัยนี้ จะเห็นว่ามันมีความแน่นลงไปในดินนี้ ในระดับที่ต่าง ๆ กัน. ที่นี้ กิเลสที่มีชื่อต่าง ๆ กัน ก็มีอาการที่ตรึงจิตในลักษณะที่ต่างกัน, หรือสูงต่ำต่างกัน, หรือว่าหนักเบากว่ากัน เป็นต้น.

ที่ว่าตรึงจิต ต้องคู่ต่อไปว่ามันตรึงให้ติดอยู่ในอะไร? หลักนี้เป็นหลักทั่วไป ถ้าเข้าใจแล้วก็ควรจะเข้าใจได้ตลอดไปทุกเรื่อง; แม้ที่ไม่เคยฟังมาแต่ก่อน. เช่น ในกรณีนี้ เมื่อพูดว่า *ตรึงจิตให้ติดในอะไร?* ก็ตะโกนออกไปได้เลยว่า *ตรึงจิตให้ติดอยู่ในภพทั้ง ๓*, ในความเป็นในลักษณะ ๓ อย่าง : *กามภพ - ติดอยู่ในกาม, รูปภพ - ติดอยู่ในรูป, อรูปภพ - ติดอยู่ในอรูป*; แล้วก็ไม่มีอะไรอีกสำหรับจะติด.

ฉะนั้น กิเลสตรึงจิต ให้ติดอยู่ในภพทั้ง ๓ : ชั้นเลวหรือชั้นธรรมดาทั่วไป ก็ติดอยู่ใน กามภพ ซึ่งมีกามารมณ์เป็นอัสสาทะ เป็นเครื่องล่อใจ. สูงขึ้นไปก็ใน รูปภพ ก็ไม่ต้องมีกามารมณ์ แต่มีรูปธรรมที่จับใจอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นอัสสาทะ เครื่องพ้อใจหรือหลงไหล. ที่สูงขึ้นเป็น อรูปภพ ก็เป็นนามธรรมล้วน เช่น บุญกุศล เกียรติยศ ชื่อเสียงอะไร ก็เป็นนามธรรม ก็เป็นที่ติดแห่งจิต. หรือว่าที่กิเลสมันจะตรึงจิตให้ติดอยู่ที่นั่น โดยใจความที่ว่า ติดอยู่ในภพทั้ง ๓.

ที่นี้ ก็มาพูดถึงคำว่า *หักแล้วซึ่งเสาะเชื่อน*. กิเลสเป็นเสาะเชื่อนก็ทรงหักเสียได้ที่เสาะเชื่อน. *หักด้วยอะไร? ก็ด้วยสิ่งที่ทุกคนก็ตอบได้*. ถ้าเคยสนใจธรรมะมาก่อน เคยฟังมาก่อน ก็คือปัญญาในพุทธศาสนานี้. เครื่องที่จะกำจัดกิเลส หรือความทุกข์ ในความหมายทั่วไปก็คือปัญญา; แต่ว่าจะต้องรู้ว่า *ปัญญามีหลายระดับ*; ฉะนั้น ต้องเป็นปัญญาในระดับมรรคญาณ ซึ่งแน่ว่าจะดับได้ จะตัดได้ จะทำลายได้. แต่ถึงอย่างนั้นก็ฟังเข้าใจว่า *มรรคญาณก็ยัง* มีอยู่หลายระดับ มันต้องเป็นมรรคญาณระดับสุดท้าย ก็ระดับพระอรหันต์มรรค มีลักษณะที่เป็นสมุทเจตประทานอย่างเดียวกัน. นี่ก็ความหมายของคำว่า *ปกิณฺณขีโล* มีเสาะเชื่อนเครื่องตรึงจิตอันทรงหักได้แล้ว.

ข้อที่ต้องปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ โดยหลัก ๗ ประการนี้:-

ข้อที่ ๑ ศึกษาให้เข้าใจเรื่องของเสาเขื่อน ว่าพระองค์ทรงหมดเสาเขื่อนเครื่องตรึงจิต; แล้วก็มึศรัทธาในพระองค์ พุทกันแต่ปากไม่สำเร็จประโยชน์. คนนั้นจะต้องรู้จักเสาเขื่อน ด้วยจิตใจของตน, คือรู้สึกให้ได้ ในขณะที่จิตของตนถูกบัก ถูกเสียบ ถูกตอก ด้วยเสาเขื่อน ว่ามันมีลักษณะอย่างไร? เมื่อไรบ้าง? เมื่อโรมันแก่นใจจนจะหายใจไม่ออก น้ำตาตกใน หรืออะไรก็แล้วแต่จะพูดเถอะ. อาตมาก็พูดไม่ค่อยเป็น.

แต่ท่านทั้งหลายก็จะรู้ว่า เมื่อไร? ลักษณะไหน? ที่เรียกว่ามันถูกเสาเขื่อนนี้บักตรึงลงไปแล้วที่จิต, หรือจะคิดไปในทางกลับตรงกันข้าม; ว่าถ้าอันนี้มันไม่เกิดขึ้น แล้วไม่มีทางที่จะเกิดขึ้นเลย. ผู้นั้นจะต้องวิเศษสูงสุด นั่นคือพระพุทธเจ้า ศรัทธาก็จะเกิดขึ้น.

เดี๋ยวนี้เรามีแต่ห้อง ๆ ๆ แล้วก็บังคับให้ศรัทธา ศรัทธาก็เหมือนกับคนบ้า เหมือนกับคนที่จมอยู่ในโมหะ ศรัทธามันก็เกิดขึ้นไม่ได้. ฉะนั้นต้องให้ปัญญามันจูงแทนโมหะ เห็นชัดอยู่ว่า นี่เป็นอย่างนี้, นี่เป็นอย่างนี้, แล้วศรัทธาแท้จริงก็เกิด.

ฉะนั้นเราจะต้องรู้จักเสาเขื่อนที่ตรึงจิตของเรา อย่างชัดแจ้ง; แล้วก็กำหนดเอาเองก็ได้ ว่าถ้ามันไม่มีจะเป็นอย่างไร, แล้วศรัทธาก็เกิดในบุคคลผู้ไม่มีเสาเขื่อนเครื่องตรึงจิต

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ คือ เราหายใจด้วยลมหายใจ ที่มี ความหวังว่า อย่านี่เสาเชื่อมเครื่องจริงจิตเลย. เราเองจึงเป็นผู้ที่อย่านี่เสาเชื่อม มาเสียบแทงจิตเลย. ระลึกถึงพระองค์ผู้ที่ทรงหักเสาเชื่อมเสียไต้้นี่ อยู่เป็นประจำ, มันจะถึงจงไปในทางที่ให้ง่ายขึ้น.

ที่ข้อที่ ๓. ที่ว่า พออันตรายมันมาถึงเข้า ระลึกรู้ถึงพระองค์ ที่ไม่มีเสาเชื่อมจริงจิต. อันตรายทั้งหลายย่อมทำความคับแค้นใจให้ทั้งนั้นแหละ. คิดดูสักนึกหนึ่งก็เข้าใจได้ ว่าอุปสรรค หรืออันตราย หรือศัตรู หรืออะไรก็ตาม เกิดขึ้นแล้วย่อมทำความคับแค้นใจให้ทั้งนั้น. ความคับแค้นใจนั้นแหละ คือ เสาเชื่อมที่ปักเข้าไปที่จิตแล้ว จะทำอย่างไร? **ระลึกนึกถึงที่พึ่ง คือพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ผู้ไม่มีเสาเชื่อมเครื่องจริงจิต มันก็จะเกิดความเบา ความโล่ง ความเห็นทาง เห็นหนทางขึ้นมา.**

ข้อที่ ๔. ทำตามท่าน คือ น้อมพระคุณของท่านเข้ามาสู่ตน จน ใจตัวเองได้; นี่ทำอยู่เป็นประจำเหมือนกัน ให้เราใจตัวเองได้ โดยที่มีลม หายใจสะดวกอยู่เสมอ. บางทีเราก็มึลลมหายใจแค้นขัด หายใจแค้น หายใจไม่ค่อย ออก หายใจติดขัด หายใจไม่ค่อยออก ต้องสะท้อนหายใจอยู่บ่อยๆ โดยที่ไม่รู้เลย ว่ามันเป็นอะไร. เราจะทำตนให้มันไกลออกจากอาการเช่นนั้น.

ข้อที่ ๕. ที่ว่า ทำอะไรให้ถ้ามท่านก่อน นี้ ก็มีสติสัมปชัญญะว่า ระวัง, ระวัง, มันจะมีเสาเชื่อมพุงมาปักอก. นี่ก่อนแต่จะทำอะไรลงไป ให้ มันนึกได้อย่างนี้ก็พอ : ว่าระวัง, ระวัง, อย่าทำสะเพร่า อย่าทำอวดดี อย่า ทำเล่น ๆ มันจะมีเสาเชื่อมมาปักอก ไม่อย่างนั้นก็อย่างนี้; มันมีได้ง่ายเหลือเกิน.

ข้อที่ ๖. ละอายเมื่อล้มเหลว ก็หมายความว่า เมื่อถูกเสาะเชื่อนเครื่อง
จริงจิตบักเอาแล้ว อย่าไปนั่งร้องไห้อยู่ มันจะโง่; มาละอายกันดีกว่า. เจ็บก็
เจ็บไปเถอะ มันไม่มีความหมายอะไรนัก. ความหมายมันอยู่ตรงที่ มันน่าจะอาย
มันเสียหาย มันน่าจะอายอย่างยิ่ง มาเอากันที่ตรงนี้ดีกว่า.

ข้อที่ ๗. ท้าว ตรวจสอบตัวเอง ในลักษณะประเมินผลของการ
ปฏิบัติธรรมอยู่เสมอ นั้น เป็นหลักทั่วไปในทุกข้อ. โอกาสเมื่อไรตะกรับเอา
ทันที. วัน^{นี้}เรามีเสาะเชื่อนบักจริงจิตกี่ครั้ง? เรื่องอะไรบ้าง? พอถึงเวลาที่จะ
ตรวจสอบดู เช่น จะนอนแล้วอย่าง^{นี้} ก็น่าจะนึกถึงสิ่งเหล่านี้^{นี้} มันเหมือนกับนึกถึง
พระพุทธคุณไปในตัว; แล้วพระพุทธคุณ^{นี้}จะค่อยมันคงเข้า ๆ. แล้วก็จะ
กุมครองได้ยิ่ง^{ขึ้น}.

^{นี้}เป็นข้อปฏิบัติ ๗ ประการ ในพระพุทธคุณข้อ^{นี้}. สรุปความว่า
เราจะปฏิบัติอยู่ในลักษณะที่เป็นการทำลายเสาะเชื่อน คือ ทัศนียานะ ^{นี้}อยู่ตลอดเวลา.

บทช่วยจำสรุปเป็นคำกลอนว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงหัก ชั่งเสาะเชื่อน
เคยจริงจิต ไม่เขื่อน ในภพสาม
ทั้งในรูป อรูป หรือกองกาม
ไม่คิดตาม ครึ่งจิต สักนิดเดียว.

พระพุทฺธคุณของพระองค์เกี่ยวกับเรื่องเสาะเขื่อน กำเหล่าน้ำง่ายแล้ว.
 ในรูปภพ หรืออรุณภพ หรือกามภพ; ก็ไม่สามารถตรึงพระองค์ได้ จึงไม่ทรง
 มีความยึดติดในสิ่งใด และแม่แต่นิดเดียว.

....

ที่นี้ก็มาถึง **บาลีคุณข้อที่ ๔ มีบาลีว่า วิชิตวิชโย, วิชิต -
 วิชโย.**

แปลกนุสำหรับคนที่ไม่เคยอ่านพระไตรปิฎก โดยเฉพาะชาวบ้าน.
 ฉะนั้นมาทำให้มันคุ้นหูกันเสียบ้าง ก็จะเป็นการดี วิชิตวิชโย, วิชิตวิชโย, วิชิต-
 วิชโย. **วิชิตะ** เป็นคำกริยา แปลว่า**ชนะแล้ว**, **วิชยะ** เป็นคำนาม แปลว่า
การชนะอย่างวิเศษสุด. การชนะอย่างวิเศษสุดนั้น บุคคลใดชนะแล้ว ก็ได้รับ
 แล้ว บุคคลนั้นชื่อว่า วิชิตวิชโย.

อรรถะหรือความหมายของพระพุทฺธคุณข้อนี้ เราจะรู้สึกว่าเป็น**พระ
 บริสุทธิกคุณก่อน**. ถ้าชนะกิเลสแล้วต้องสะอาด ชนะข้าศึกก็ต้องสะอาด ปราศจาก
 ข้าศึก มันจึงไปถึงพระบริสุทธิกคุณก่อน; แล้วก็จะมองเห็นติดต่อกันไปเลย ว่า
 ความสำเร็จทั้งหลาย ต้อง**เนื่องด้วยบุญญา**. ฉะนั้นจึงมี**พระบุญญาคุณเจืออยู่ใน
 ความชนะนั้น**; แต่ว่าส่วนที่แสดงตัวออกมาให้เห็นชัดนั้น เราไปถึงพระ-
 บริสุทธิกคุณ ก็ปราศจากศัตรู.

ที่นี้ ก็มาพูดถึงคำว่า ชยะ คำว่าชยะนี้ **รากศัพท์**เขามีอรรถะว่า **ชเย
 อภิภเว** : **ช-ช** แปลว่า**ชนะ อภิภเว** แปลว่า**ครอบงำ**. ครอบงำคือกระทำไว้

ในอำนาจ เราครอบงำสิ่งใดได้ ก็หมายความว่า เราทำสิ่งนั้นให้อยู่ในอำนาจของเรา; อย่างนี้ก็เรียกว่าอภิภเว คือครอบงำได้. ฉะนั้นคำว่า *ชยะ* นั้น แปลว่า *เรามีอำนาจเหนือสิ่งนั้น*; นั่นแหละคือชนะ หรือชัยชนะ. ที่นี้ก็มีคำว่า วิ เข้ามาอีก เป็นศัพท์ประเภทอุปสรรค *ขยายความหมายของคำว่าชยะ ให้สูงขึ้น* ไป เป็น *วิชยะ* หรือ *วิชัย* คือ *ชนะอย่างวิเศษ*, ชนะอย่างหมดจดเกลี้ยงเกลา ไม่มีเหลือก็ได้อีก. นั่นแหละคือคำว่า *วิชยะ* หรือ *วิชัย*; *วิชัย* นั้นเป็นสิ่งที่พระองค์ทรงได้รับแล้ว.

ที่นี้ ก็คุยต่อไปว่า *ชนะอะไร?* คนที่กินข้าววัดแล้ว ไม่เสียข้าวสุกเปล่า มันก็ต้องตอบได้เหมือนกำปั้นทุบดินว่า *ชนะมาร*, ชนะมารโวย. ที่นี้คำว่า *มาร* นี้ มันคืออะไร? ถ้าตอบกันตามตัวหนังสือ ก็มี *มาร ๕ อย่าง* : *กิเลสมาร* – *มารคือกิเลส*, *ขันธมาร* – *มารคือเบญจขันธ์*, *มัจจุมาร* – *มารคือความตาย*, *อภิสังขารมาร* – *มารคือกรรม* หรือการกระทำ ที่ทำให้เกิดวิบาก, และ *เทวบุตรมาร* – *มาร* คือ *เทวบุตร* หรือมารที่มาจากเทวบุตร.

ถ้าเรา *ชนะกิเลสมาร* ก็คือ ทำให้ไม่มีกิเลส ให้กิเลสพ่ายแพ้ราบเตียนไป.

ถ้า *ชนะขันธมาร* ก็หมายความว่า ต่อขึ้นไป ไม่มีควมยึดมั่นถือมั่นในเบญจขันธ์อีกแล้ว. เบญจขันธ์ไม่มาหลอกให้เรายึดมั่นถือมั่นได้อีกแล้ว; อย่างนี้เรียกว่า *ชนะขันธมาร*.

ที่นี้ *ชนะมัจจุมาร* ก็หมายความว่า เมื่อเห็นบุญญาตอหน้าตาแล้ว ไม่มีอะไรที่มันตาย. มันมีแต่สังขารทั้งหลายเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติ; ไม่มี

อะไรที่มันตาย, ไม่มีเราตาย, ไม่มีเขาตาย, ไม่มีลูกตาย, ไม่มีเมียตาย, ไม่มี
 ผัวตาย, ไม่มีอะไรตาย อย่างนี้เรียกว่าชนะมัจจุร.

ที่นี้ อภิสังขารมาร กรรมหรือกฎแห่งกรรม หรือความที่ต้องเป็นไป
 ตามกรรม หรือว่าสิ่งปรุงแต่งทั้งหลายก็ทำตาม สงเคราะห์อยู่ในคำนี้. เรามีความ
 รู้แจ้งชัดเฉพาะในเรื่องการปรุงแต่งนี้; ไม่มีจิตที่โง่งง ไปหลงไหลการปรุงแต่งนี้
 โดยความเป็นตัวตน, ก็เรียกว่า ไม่มีอะไรมาปรุงแต่งจิตนี้ให้มีกิเลส หรือให้
 มีความทุกข์ได้, ไม่มีอะไรมาปรุงแต่งจิตนี้ ให้มันเป็นไปในวิภวภูติได้; อย่างนี้
 เรียกว่าชนะอภิสังขารมาร.

ที่นี้ มารตัวสุดท้าย เรียกกันว่า เทวปุตตมาร. ท่านอธิบายกันว่า
 พวกเทวดาชนิดไหนก็ไม่รู้ มันชอบรังแกมนุษย์ เบียดเบียนมนุษย์ หรือเล่นแกล้ง
 มนุษย์. เขาอธิบายกันอย่างนั้น ก็ตามใจเขา. อาตมาไม่เห็นว่ามันจะอธิบาย
 อย่างนั้น.

คำว่า เทวบุตร นี้ มัน เป็นความหมายของการได้ตามใจชอบ ในเรื่อง
 ความสุข โดยเฉพาะเกี่ยวกับกามารมณ์ก่อน. ความหมายหรือคุณค่าแห่งกามารมณ์
 ที่พวกเทวบุตรเขาหลงไหลกันนั้นนั้น ไม่ครอบงำจิตใจเราได้; อย่างนี้เรียกว่า
 เราชนะเทวปุตตมาร. แม้มันจะสูงขึ้นไปถึงเรื่องรูปธรรม อรูปธรรม ก็เป็น
 พรหม ก็รวมอยู่ในข้อนี้แหละ; มันไม่ทำอะไรแก่เราได้ มันไม่หลอกให้เราไป
 หลงไหลได้. แต่คำว่า เทวปุตตะ นี้ เขาจะเล็งกันเฉพาะในระดับของกามารมณ์
 หรือกามภพเท่านั้น.

เป็นอันว่า มารทั้ง ๕ นั้นถูกฆ่าตายหมด. สำหรับ พระพุทธองค์นั้น ทรงชนะมาร แล้วมาร ก็คือมาร ๕ น.

ที่นี้ อยากจะดูต่อไปถึงอีกสิ่งหนึ่ง ซึ่งเนื่องกันและมีความสำคัญมาก นั่นก็คือ บ่วงมาร. *อะไรเป็นบ่วงมาร?* ที่ถือกันเป็นหลักทั่วไป ก็ *ได้แก่อารมณ์ทั้ง ๖* : รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ เรียกว่าอารมณ์ทั้ง ๖. ที่เป็น *อริยารมณ์* ก็เป็นบ่วงไปแบบหนึ่ง, ที่เป็น *อนิยารมณ์* ก็เป็นบ่วงไปอีกแบบหนึ่ง. แล้วส่วนใหญ่่นั้น มัน เป็นอริยารมณ์ คือ รูป รส กลิ่น เสียง โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์. ที่น่ารักน่ายินดี ที่เป็นที่ตั้งแห่งกิเลส ซึ่งกิเลสจะจับฉวยเอา ได้โดยง่ายโดยสะดวก. นี้ก็เรียกว่าบ่วงมาร.

ส่วน *อนิยารมณ์* นั้น มันก็มีความหมายมาก คือว่า เราไม่อาจจะ มองข้าม หรือเมินเฉยต่ออนิยารมณ์ด้วยเหมือนกัน. คนทั่วไปคงจะรู้จักดีว่า *สิ่งที่เราเกลียดเหลือประมาณ ไม่รักเลยนี้* ทำไมเข้ามาทวนอยู่ในใจได้? ก็เพราะว่า มันมีลักษณะที่เป็นบ่วงในทางที่ตรงกันข้าม ซึ่งทำให้เกิดกิเลสได้อย่างเดียวกัน. *อริยารมณ์ทำให้เกิดราคะหรือโลภะ, อนิยารมณ์มันก็ทำให้เกิดโทสะหรือโกรธะ ;* มีอาการที่ผูกพันจิต ครอบงำจิต ได้ด้วยกันทั้งนั้น. นี้เราจะเรียกมันว่า บ่วงแห่งมาร.

นี่ขอเตลิดไปอีกสักชนิดหนึ่ง ถึง เมืองมาร, นครแห่งมารหรือ *เมืองของมาร มันอยู่ไหน?* ก็ *ระบุไปยังภพทั้ง ๓ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ,* ทั้ง ๓ นั้นแหละ คือเมืองแห่งมาร. *ไม่มีภพไหนที่ไม่ประกอบไปด้วยมาร ;* ฉะนั้นจึงเอาภพทุกภพเป็นเมืองแห่งมาร. *มีมาร แล้วมันก็มีบ่วงแห่งมาร* แล้วก็มัน มีตัวมาร พญามาร เสนามาร ลูกน้องมาร ที่จะครอบงำย่ำยีมนุษย์เรา.

นี้ พระองค์ทรงชนะมารอย่างวิเศษสุด หรืออย่างเกลี้ยงเกลา ด้วยอำนาจของอะไร? ด้วยอำนาจของอาวุธสำหรับฆ่ามาร. อาวุธสำหรับฆ่ามารนี้คืออะไร? ก็คือปัญญา โย เท ฆมมารุ ธิ บัญญา อุเทน. คำกลอนในภาษาบาลีมีอย่างนี้ *ท่านทั้งหลาย จงรบมารด้วยอาวุธ คือปัญญา.*

เรื่องปัญญานั้นมันเป็นอีกเรื่องหนึ่ง มันยืดยาว แล้วก็อธิบายอยู่เป็นประจำ ไปค้นหาเขาก็ได้; แล้วหลักเกณฑ์มันก็ตายตัว คือรู้อะไรทั้งหลายทั้งปวงอย่างถูกต้องตามที่เป็นจริง นี่คือ *ปัญญา เป็นอาวุธสำหรับจะตัดความโง่ความหลง, หรือทำลายเชื้อแห่งความโง่ความหลง, ทำลายความเคยชินแห่งความโง่ความหลง. มันเป็นอาวุธวิเศษอย่างนี้.*

ที่นี้ เมื่อว่าปัญญาได้เจริญออกงาม ถึงระดับเป็นมรรคญาณ กระทั่งเป็นมรรคญาณในระดับสุดท้าย คือ อรหัตตมรรคญาณ มันก็ตัดมาร หรือทำลายมาร ล้างผลาญมาร อย่างราบคาบเรียบร้อยในพริบตาเดียว; ยิ่งกว่าระเบิดปรมาณูสมัยนี้ไปเสียอีก. พระองค์ทรงชนะมาร อย่างบทสวดที่สวดว่า เป็นผู้ที่มีชัยชนะอันวิจิตรแล้ว.

ข้อปฏิบัติต่อพระพุทธคุณข้อนี้ทั้ง ๗ ประการ ควรจะพิจารณากัน ดังนี้ ว่า :-

ข้อที่ ๑. พระองค์ทรงชนะมาร เรารู้เรื่องมาร : รู้เรื่องการชนะมาร, รู้ผลแห่งการชนะมาร, รู้ความเป็นอิสระของบุคคลชนะมาร, ซึ่งเป็นที่น่าพอใจอย่างยิ่ง; เราก็เกิดศรัทธา ไม่หวั่นไหวในพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น.

ถ้าเกิดมาแพ้ มันใช้ไม่ได้. แต่คนเราก็ไม่รู้ว่าจะอย่างไรเรียกว่า แพ้? อย่างไม่เรียกว่าชนะ? กลับเอาแพ้มาเป็นชนะ เอาชนะมาเป็นแพ้. ใน วัตรนี้มีพระเถรหลายองค์ยังโง่ในเรื่องนี้ คือ ไม่ยอมเชื่อว่า แพ้ นั้นเป็นพระ ชนะนั้นเป็นมาร; คอยแต่จะชนะด้วยกำลัง, ชนะด้วยปากแข็ง, ชนะด้วย กิเลส, มันไม่รู้ว่ามันนั้นคือแพ้. อาตมาอุทิศสำหรับอธิบาย อธิบายเท่าไรก็ไม่ยอม เชื่อ ก็เลยต้องเอามาพูดไว้เสียในที่นี้ด้วย.

ข้อที่ ๒. ว่าระลึกถึงเป็นประจำ ขอให้ระลึกถึงพระองค์ผู้ชนะมาร เป็นประจำอยู่ในจิตใจ ตลอดกาลโดยกาล; ถ้าพูดเป็นบาลีต้องพูดอย่างนั้น. ตลอดเวลาที่ควรกระทำ เวลาไหนควรกระทำเป็นทำทันที อย่างนี้เขาเรียกว่า กาลเลนกาลิ - ตลอดกาล โดยกาล คือ ทุกคราวที่ควรจะทำหรือกระทำได้. อย่าไปนึกถึงเรื่องอื่นเลย, มานึกถึงเรื่องที่น่านึก คือ ความชนะมารของพระองค์.

แล้ว ข้อที่ ๓. ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย นั้น ยิ่งสำคัญมาก เพราะว่า มารนั้นก็้ายเราอยู่ตลอดเวลา ไม่มากก็น้อย. คำว่าตลอดเวลาไม่ได้หมายความว่า ตลอดทุกครั้งที่ยาใจออกเข้า; แต่หมายความว่า มันทุกวัน วันละหลายๆครั้ง ไม่มากก็น้อย. เกี่ยวกับกิเลสมาร, เกี่ยวกับขันธมาร, เกี่ยวกับมัจจุมาร, เกี่ยวกับ อภิสังขารมาร, เกี่ยวกับเทวปุตตมาร, ไปคิดดูเอาเอง. พอมีอันตรายเกิดจาก มารไหน? จิตใจระลึกถึงพระพุทธองค์ ผู้ทรงชนะมาร ก็มีกำลังใจเกิดขึ้น มีความ แน่ใจเกิดขึ้น.

ข้อที่ ๔. ว่า ทำตามท่าน หรือน้อมนำเข้ามาสู่ตน ข้อนี้ก็หมายความว่า ให้เราพิจารณาในลักษณะที่พอจะเห็นได้ว่า เรามีการชนะมารอยู่ อย่างน้อย

กีนิดหนึ่ง. เราก็ไม่พ่ายแพ้หมดสิ้นโดยประการทั้งปวง วันหนึ่งคืนหนึ่ง เราจะต้องมีเรื่องชนะมาร ตามสมควร.

ข้อที่ ๕. ที่ว่าทำอะไรให้ถ้ามทำก่อน นี้ก็หมายความว่า ระวัง, ระวัง, เมื่อจะทำอะไรระลึกถึงคำว่า แพ้แก่มารหรือชนะแก่มารเสียก่อน แล้วจึงจะทำอะไรลงไป. พุทก็ดี ทำก็ดี คิดก็ดี ตัดสินใจอะไรก็ดี มีสติถึงมารก่อนเสียก่อน. นี้เราเรียกว่า ทำอะไรนึกถึงพระพุทธเจ้าก่อน ว่าท่านเป็นอย่างไร ในกรณีอย่างนี้ท่านชนะมาร.

ข้อที่ ๖. ละอายเมื่อล้มเหลว คือ เมื่อพ่ายแพ้แก่มาร ในลักษณะใด ในระดับใด ก็ละอายว่าคนพ่ายแพ้แก่มาร และยอมแพ้แก่มารนั้น, ไม่มีความชอบธรรมใดๆ ที่จะมาเป็นสาวกของพระองค์ผู้ทรงชนะมาร. ถ้าความรู้สึกอย่างนี้ มีแล้วไม่เท่าไร ก็จะชนะมารตามรอยพระพุทธองค์ไปได้. ขอให้มีความละอายอย่างนี้.

ข้อที่ ๗. สุดท้ายตรวจสอบในลักษณะประเมินผล อยู่เป็นประจำ ตามโอกาส นี้หมายความว่า คนนั้นมันก็มีความรู้พอที่จะรู้ว่าอะไรเป็นมาร, และชนะกันอย่างไร มันจึงจะประเมินผลได้. แต่ถ้าคนนั้นมันอยู่ในระดับที่ไม่รู้ว่ามารคืออะไร, แล้วมันเอามารมาเป็นพระพุทธเจ้าเสียอย่างนี้แล้ว ไม่มีทาง. ควรจะระวังกันให้มาก.

บพ้วยจำ เป็นคำกลอนสั้น ๆ ว่า :

ไอ้พระองค์ ทรงพิชิต ได้พิชัย
แก้หม่อมาร น้อยใหญ่, ไม่หวาดเสียว
ไม่กลับแพ้ แก่อะไร เรื่อยไปเทียว
ไม่ข้องเกี่ยว กับบ่วงมาร สถานใด.

คำที่ต้องอธิบาย คือคำว่าพิชิต คือชนะอย่างสิ้นเชิง แล้วก็ได้มาซึ่ง
สิ่งที่เรียกว่าวิชัย คือ ความชนะอย่างสิ้นเชิง; จึงพูดว่า “ไอ้พระองค์ ทรงพิชิต
ได้พิชัย แก้หม่อมาร น้อยใหญ่ ไม่หวาดเสียว”. ทุกคนมันกลัวตายหรือกลัวมาร.
เกี่ยวนี้พระองค์ไม่ทรงหวาดเสียว; ที่แล้วมาหรือต่อไป ก็ไม่มีความหวาดเสียว
ไม่กลับแพ้แก่มารอีกต่อไป, แล้วไม่ข้องเกี่ยวกับบ่วงมาร หรือคอกไม้อันล่อลวง
ของพญามาร ที่เต็มอยู่ในโลกนี้ แม้แต่สถานใด.

.....

ต่อไปก็เป็น **อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๕** ซึ่งมีพระบาลีว่า **อนันโต**.

อนันโต แปลว่าปราศจากสิ่งคับแคบสะท้อนใจ. พระองค์เป็นผู้ปราศจาก
สิ่งคับแคบสะท้อนใจ นั่นคือกิเลสที่ทำให้คนเราต้องคับแคบ คือเป็นทุกข์ หรือ
อย่างน้อยก็ทวนใจ.

พระคุณข้อนี้จะสงเคราะห์ เป็นพระบริสุทธิ์คุณ แห่งพระคุณทั้ง ๓ แล้ว
ก็มีความหมายในระดับสูงสุด คือเป็นลักษณะแห่งการบรรลุถึงพระนิพพาน.

คำที่จะต้องศึกษา ก็คือคำว่าอนิโฆ. *อนิโฆ* แปลว่า *ไม่มีนิฆะ*; ไม่มีนิฆะ แล้ว *นิฆะนั้นคืออะไร?* *นิฆะ* นั้น แปลว่า *ลำบาก* หรือ *ความทุกข์* หรือ *ความขั้ว* หรือ *ความฉิบหาย*; นี้เรียกว่านิฆะทั้งนั้น, แล้วแต่ว่าจะใช้ในระดับภาษาชาวบ้านธรรมดา ภาษาลูกเต๋ๆ หรือภาษาวรรณคดี หรือภาษาพระศาสนา.

ภาษาชาวบ้านธรรมดา *นิฆะ* หมายถึง *ความฉิบหาย* อย่างที่ไม่มีใครต้องการนั้นก็ได้ ความทุกข์ยากลำบากนั้นก็ได้, *ภาษาธรรมะ* ก็หมายถึง *ความขั้ว* หรือความทุกข์นั่นเอง. ที่นี้ถ้า *ไม่มีนิฆะ* เหล่านี้แล้ว ก็เรียกว่า *อนิฆะ* คือ *ไม่มีความลำบาก* *ไม่มีความทุกข์* *ไม่มีความขั้ว* *ไม่มี*ความฉิบหาย ทั้งทางวัตถุหรือทางจิตใจ หรือทางสติปัญญา; เป็นสภาพตรงกันข้ามจากนิโฆ. พระองค์ทรงได้พระนามว่าอนิโฆ, ไม่มีนิฆะ; เป็นพระบริสุทธิคุณ ในระดับบอรรถเหตุผล.

ข้อพึงปฏิบัติ ๗ ประการ นั้น เห็นได้ง่าย ๆ ว่า :—

ข้อที่ ๑. พอใจในสิ่งที่อยู่เหนือนิฆะทั้งหลาย, มีความเลื่อมใสในพระองค์ ผู้ทรงไม่มีนิฆะเลย ก็เกิดศรัทธา.

ข้อที่ ๒. แล้วถัดจากนั้นไป ก็ระลึกถึงอนิฆะนี้อยู่เป็นประจำ. ขอให้เราอย่าได้มีนิฆะมากกระทบกระทั่งจิตใจเลย พระองค์ไม่มีนิฆะ เราเดินตามพระองค์ พระองค์จะทรงคุ้มครองเรา.

ข้อที่ ๓. พอมีอันตรายหรือนิฆะมาเกิดขึ้น มีสติสัมปชัญญะทันที เพื่อจะสลัดมันออกไปเสีย.

ข้อที่ ๔. ทำตามพระองค์ ก็จะมีหลักปักลงไปในการปฏิบัติว่า เราจะไม่ยอมให้นีหะนี้มาเกิดขึ้น; ทั้งที่ว่า ที่แล้วมาเราเ็ง ถึงกับไปชอบสิ่งที่เป็นนีหะ มานมนานแล้ว.

ข้อที่ ๕. ทำอะไรตามท่านก่อน, ทำอะไรระลึกถึงพระองค์ ผู้ไม่ทรงมีนีหะ.

ข้อที่ ๖. ละอาย เมื่อได้ปล่อยให้นีหะอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น โดยรู้สึกว่ ความชั่วนั้นแม่นิดหนึ่งก็ไม่ไหว. ทั้งสำนวนอุทาหรณ์ที่ว่า อูจจาระ หรือคูด แม้นิดหนึ่งก็ไม่ไหว คือ เหม็น หรือว่า น่ารังเกียจ.

ข้อที่ ๗. ก็ตรวจสอบตัวเอง เกี่ยวกับนีหะหรือนีหะนี้ อยู่เป็นประจำ.

สรุปความสั้น ๆ ว่า เราจะมิหลักว่า จะเลือกเอาฝ่ายที่ไม่มีนีหะไว้เสมอไป นี้คนเรามากจะลืม; ผลอไปชอบฝ่ายนีหะ คือฝ่ายให้เกิดทุกข์เข้ามาได้แล้วก็ไม่รู้สีกตัวด้วย. อย่างที่เขาเรียกว่าคนมันชอบหาเรื่อง มันไม่มีเรื่องมันยังหาเรื่อง, มันเข้าไปใกล้เรื่อง ที่จะทำให้เกิดความทุกข์ขึ้นมา. ฉะนั้นให้ภาวนาไว้ว่า เราจะเอาข้างฝ่ายที่ไม่มีทุกข์ไว้เสมอไป, รังเกียจเกลียดชังความทุกข์นี้อย่างยิ่ง แม้แต่สักนิดหนึ่งก็รังเกียจ; เหมือนกับเกลียดคูด อูจจาระนะ แม้แต่นิดหนึ่งมันก็เหม็น; บางทีมองไม่เห็นเนื้อเยื่อของคูด เพราะมันเล็กน้อยเกินไป แต่มันก็ยังมักกลิ่นเหม็น.

นี้ ^๕บทช่วยจำเกี่ยวกับอนิโฆ มีอยู่ว่า :—

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา อนิโฆ
 ปริสุทโธ จากสิ่ง กระทบให้—
 ต้องทุกข์ช้ำยาก ลำบาก แห้งผากใจ
 มีพระทัย หยุคเหี้ยน เป็นนิพพาน.

เห็นได้ว่า อนิโฆก็คืออนิพพาน นั่นเอง. พระองค์ทรงสมญาว่าอนิโฆ ไม่มีนิโฆ; เพราะว่า พระองค์ปราศจากสิ่งที่จะมาปรุ้งแต่ง ให้เกิดความทุกข์ช้ำยาก; เมื่อเป็นอนิโฆแล้วก็หยุคและเหี้ยน ซึ่งเป็นความหมายของนิพพาน.

.....

ที่นี้ ^๕ก็มาถึง อุบัติพระพุทธคุณบทที่ ๖ ซึ่งมี พระบาลีว่า สุตมจิตโต แปลว่า ^๕ผู้มีจิตสมาเสมอด้วยดี.

ข้อนี้สงเคราะห์ เป็นพระบริสุทธิคุณ คือ ความมีจิตสมาเสมอด้วยดีนี้ มันหมายถึงว่า ไม่มีกิเลสรบกวน จึงจัดเป็นพระบริสุทธิคุณ ในบรรดาพระคุณทั้ง ๓ นั้น. แต่แล้วก็อย่าลืมอีกแหละว่า ไม่ว่าอะไร จะขึ้นอยู่กับพระปัญญาคุณ ไม่มากก็น้อย; เพราะพระปัญญาคุณนั้น เป็นสิ่งที่จะทำให้เป็นเช่นนั้น ๆ.

เอา, ที่นี้ก็มาถึง ความหมายของคำว่าจิต พระองค์มีจิตสมาเสมอด้วยดี. ^๕จิตในที่นี้คืออะไร? จิตในที่นี้มีความหมายกว้าง เพราะว่าภาษามันกว้าง หรือตันได้.

จิตในลักษณะนี้ มันหมายหมดทั้งเนื้อทั้งตัว ที่เรียกกันว่าชีวิต. พระองค์มีจิตสมาสมาธิ, เมื่อจิตสมาสมาธิ แล้วข้างนอกก็สมาสมาธิ กาย วาจา อะไรก็สมาสมาธิ.

ที่นี้คำว่าสมาสมาธิ เป็นภาษาธรรมะ มีความหมายเฉพาะ คำว่าสมาธิ หมายความว่า รวบรวม หรือรวบรวมอยู่สมาธิ; เหมือนกับว่า ผิวน้ำไม่ถูกลมพัด ผิวน้ำก็เรียบสมาสมาธิและนิ่ง. ที่นี้คำว่าสมาธิในที่นี้ หมายถึงไม่ถูกกิเลสกระทบกระทั่ง จึงสมาสมาธิ; ฉะนั้นถ้าจะพูดให้เป็นภาษาธรรมะแท้ ๆ ก็หมายความว่า จิตชนิดนี้ไม่ถูกปรุงแต่งอีกต่อไป อย่างนี้ก็ได้, หรือว่าจิตชนิดนี้ไม่มีอะไรที่จะมาปรุงแต่งมันได้อีกเลย อย่างนี้ก็ได้ อย่างนี้ก็เรียกว่า ความสมาสมาธิของจิตนั้น.

ที่นี้ มีคำว่าด้วยดี เข้ามาอีก, มีจิตสมาสมาธิด้วยดี. คำว่า “ด้วยดี” ในที่นี้ ก็มีความหมายอนุโลม ไปตามการกระทำนั้น ๆ, ก็คือ เดียวกันจิตได้รู้ถึงภาวะที่เป็นวิสังขาร คือความที่อะไรปรุงแต่งไม่ได้อีกต่อไป. ที่นี้ความที่อะไรปรุงแต่งไม่ได้อีกต่อไปนั้นแหละ เรียกว่าด้วยดี, ด้วยดีเพราะอยู่เหนือการปรุงแต่ง.

ถ้าจะระบุธรรมะข้อหนึ่งข้อใดลงไปก็ได้ ก็ควรจะระบุคำว่าอุเบกขา. คำว่าอุเบกขามีหลายคำหลายความหมาย; อุเบกขาในที่นี้ หมายถึงอุเบกขาซึ่งเป็นคุณลักษณะของพระอรหันต์. อุเบกขาของพระอรหันต์นั้น คือลักษณะที่ท่านหวั่นไหวไม่ได้อีกต่อไป. ดังนั้น คำว่าสมาสมาธิด้วยดี นั้น หมายถึง มีอุเบกขาที่เป็นลักษณะของความเป็นพระอรหันต์.

ขยายความออกไปว่า ไม่ไหวไปตามอารมณ์ด้วย, ไม่ไหวไปตาม ผลกรรม หรือปฏิภิกิริยาใดๆ ที่เนื่องด้วยการกระทำด้วย, หรือว่าไม่หวั่นไหว

ไปตามอำนาจ แม้ของธรรมชาติด้วย, อารมณ์ชนิดไหนก็มาทำจิตให้หวนไหวไม่ได้. ที่นี้ผลกรรม หรืออะไร ๆ ที่มันเนื่องด้วยกรรม ก็มาทำให้หวนไหวไม่ได้; แม้ความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ เช่น ความแก่ เจ็บ ตาย; หรือว่าแม้แต่ธรรมชาติภายนอก ที่มันเนื่องถึงมนุษย์นี้ ก็ไม่ทำให้ท่านหวนไหวได้. นี่คือคำว่า **ด้วยดี** ของคำว่าไม่หวนไหว.

ที่นี้ ข้อปฏิบัติที่จะควรปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทฺธคุณข้อนี้ :-

ข้อที่ ๑. ศึกษาให้เข้าใจ คำว่า **จิตสม่าเสมอด้วยดี** พระองค์มีจิตสม่าเสมอต่ออริยธรรม อริยธรรม. ตัวอย่างที่เขาชอบยกกันมานักในเมื่อเทศน์แสดงธรรมอะไรก็ว่า เช่นว่า **พระองค์ทรงมีจิตใจเสมอกัน ในพระราหู หรือว่าในข้านาหากีร์ หรือเทวทัต** เป็นต้น, คือว่าในพระโอรสเป็นที่รักก็ดี หรือในศัตรู เช่นเทวทัต เป็นต้น. **พระองค์มีพระหฤทัยเท่ากันเสมอกัน.** เราก็พอที่จะมีความเลื่อมใส มีความศรัทธาในพระองค์ได้; เพราะว่าอยู่เหนือความมีตัวตน หรือของตน จึงไม่มีความหวนไหวไปตามอารมณ์ แม้จะต่างกันอย่างไร ในเมื่อมันเข้ามากกระทบใจ.

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงเป็นประจำ ระลึกถึงจิตไม่หวนไหว, จิตไม่หวนไหวนี้, อยู่เป็นประจำ. นั่นแหละคือระลึกถึงพระพุทฺธองค์อยู่เป็นประจำ, ระลึกถึงพระคุณข้อนี้อยู่เป็นประจำ ตลอดเวลาด้วยซ้ำไป. จะไปไถนา ก็ระวังว่าจิตจะไม่หวนไหว, จะไปตลาด ก็ระวังว่าจิตไม่หวนไหว, จะไปที่ไหนก็ตาม แม้จะไปทำอะไรที่ไหน ถ้ามันเก่งจริง มันก็ควรจะนึกถึงจิตไม่หวนไหว. แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีใครสอนให้ไปทำอะไร หรือไปแสวงหาอะไรจากความเลว. จะไปทำ

อะไรที่ไหน ที่ควรทำ จะต้องประคองจิตไม่ให้หวั่นไหวอยู่เป็นประจำ คือระลึกถึงพระพุทธรูปอยู่เป็นประจำ.

ข้อที่ ๓. ว่าโดยเฉพาเมื่อมีอันตราย เมื่อมีอันตราย จิตระลึกถึงที่พึง ระลึกถึงพระพุทธรูป ผู้มีจิตสมาธิเสมอกันด้วยดี; แล้วเราก็จะได้พระคุณนั้น มาก้มครอง เมื่อมีอันตราย.

ข้อที่ ๔. ที่ว่า ทำตามท่าน คือน้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาสู่ตน ก็คือ นิยมความไม่หวั่นไหว, บุชาความไม่หวั่นไหว, พอใจในความไม่หวั่นไหว, ชักชวนเพื่อนฝูงในความไม่หวั่นไหว, สรรเสริญคุณของความไม่หวั่นไหว, ให้พอใจในตัวเองที่มีความไม่หวั่นไหว.

ข้อที่ ๕. ทำอะไรตามท่านก่อน มีสติระลึกถึงว่า หวั่นไหวหรือไม่หวั่นไหวกันเสียก่อน. เคี้ยวเนื้อจิตปกติหรือเปล่า ที่จะไปทำอะไรนี้? แม้ที่สุดแต่ว่า จะไปเผชิญหน้ากับใคร จิตหวั่นไหวหรือเปล่า? จะไปเผชิญหน้าศัตรู แล้วก็ยิ่งจำเป็นอย่างมาก ที่จะต้องมีจิตไม่หวั่นไหว. อย่างภิกษุสามเณรจะออกไปบิณฑบาต จะต้องถึงความที่มีจิตไม่หวั่นไหว ในเมื่อจะไปกระทบกันเข้ากับวิสภาคารมภ์ในหมู่บ้าน นี่เป็นต้น.

ข้อที่ ๖. ละอายเมื่อล้มเหลว. พอจิตหวั่นไหวหนักหน่วงก็เสียใจละอาย ละอายอย่างยิ่ง, ไม่หน้าต้านในกรณีอย่างนั้น. ให้ถือว่าเมื่อจิตหวั่นไหวแล้วมันก็เสียความเป็นภิกษุ เสียความเป็นสมณะ, เสียความเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า.

ข้อที่ ๗. ข้อสุดท้าย ตรวจสอบประเมินผลการปฏิบัติ เกี่ยวกับความไม่หวั่นไหวอยู่ทุกโอกาส. คำว่าตรวจสอบอยู่ทุกโอกาสนี้ คงจะทำให้ท่านผู้ฟังรำคาญเต็มทีแล้วก็ได้. แต่อาตมาก็ยังต้องพูดอยู่นั้นแหละ; เพราะมันเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง หรือมีความสำคัญอย่างยิ่ง ที่เราจะต้องเอามาตรวจสอบอยู่ทุกโอกาส. เดียวมันเสียในข้อนี้แหละ เสียในข้อที่ไม่หยิบขึ้นมาดู หรือตรวจสอบอยู่ทุกโอกาสที่ควรตรวจสอบ. ดังนั้นปีหนึ่งผ่านไป, ปีหนึ่งผ่านไป ก็ไม่เคยหยิบอะไรขึ้นมาตรวจสอบ; มันก็ไม่มีความจริงในทางของพระศาสนา.

ข้อปฏิบัติเหล่านี้ สรุปเอาเป็นว่า ไม่หวั่นไหว, ไม่หวั่นไหวคือลักษณะของยอดมนุษย์ ของมหาบุรุษ ของวีรบุรุษ. เอ้า, ใครชอบคำไหนก็เลือกเอา : ชอบคำว่ามหาบุรุษ ก็เอา, ชอบคำว่าวีรบุรุษ ก็เอา, ชอบคำว่าบุรุษอาชาไนย ยอดมนุษย์, อุตโม นิสโกอะไรก็ตาม มันอยู่ที่ความที่มีจิตไม่หวั่นไหว. ฉะนั้นเราเมื่อยังเป็นปุถุชนอยู่. ถ้าชอบจะเป็นวีรบุรุษหรือมหาบุรุษก็ตาม จงสนใจในเรื่องความมีจิตไม่หวั่นไหวให้มากที่สุด, แล้วก็จะประสบชัยชนะในหน้าที่การงาน ทุกเวลา ทุกสถานที่.

บทช่วยจำเป็นคำกลอน มีว่า :—

ไอ้พระองค์ ทรงมีจิต สม่่าเสมอ

ไม่ล่อหลอบ ฟุบเพื่อ อย่างชาวบ้าน

อนุสัย ไม่เหลื่ออยู่ ในสันดาน

อาสวะ ไม่มีผ่าน เข้าออกเลย.

อธิบายคำว่า *มีจิตสมาเสมอ* นี้ คำชาวบ้านเสียหน่อย ว่าชาวบ้านนะ มีจิตล่อบ้าง หลุบบ้าง ฟุบบ้าง เพ้อบ้าง คือ ขึ้น ๆ ลง ๆ ฟุ่ ๆ แฝบ ๆ ; นั้นแหละคือความห้วนไหว. นี่พระองค์ทรงมีจิตไม่ห้วนไหว คือไม่เป็นอย่างชาวบ้าน. ทำไมเป็นอย่างนั้น? เพราะว่า “*อนุสัยไม่เหลืออยู่ในสันดาน*”. *อนุสัย* คือ *ความเคยชินของกิเลส* ชนิดใดชนิดหนึ่ง ซึ่งทำให้จิตห้วนไวนั้นไม่มีแล้ว. อนุสัยนั้น ถูกถอนรากขึ้นหมดแล้ว ไม่มีเหลืออยู่เลย ไม่งอกงามได้อีกต่อไปด้วย ; ดังนั้น อาสวะจึงไม่มีการไหลออกไหลเข้า. *เพราะอนุสัยไม่มี อาสวะก็ไม่มี* สำหรับจะแสดงการไหลออกมาให้เห็น. พุคง่าย ๆ หน่อย ก็อาสวะก็คือการไหลออกแห่งอนุสัย ออกมาให้เห็นว่า มันเป็นกิเลสอะไร ; เมื่ออนุสัยไม่มีอาสวะไม่มี ; ก็ไม่มีอะไรปรุงแต่งจิตให้ห้วนไหว.

.....

ที่นี้ ก็มาถึง **อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๗ มีพระบาลีว่า พุทธสี่โล.**

พุทธสี่โล มีคำแปลว่า *ผู้มีปกติภาวะแห่งบุคคลผู้เป็นพุทธะ*. พระคุณข้อนี้เป็นพระปัญญาคุณ ตามความหมายของคำว่าพุทธะ คือ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ก็เราเอาลักษณะที่เด่นที่สุดมาเป็นหลัก ก็จัดพระคุณข้อนี้เป็นพระปัญญาคุณ.

ที่นี้ ก็ถึงคำว่า *ปกติภาวะ*, ภาวะปกติ ที่เรียกว่าสี่ละ. *สี่ละ* แปลว่า *ปกติ* หรือ *ปกติภาวะ*. ถ้าวัตถุปกติ เขาก็ไม่กระตุกกระติก เหมือนก้อนหินนี้ ไม่กระตุกกระติก ; ถ้าภาษาคนก็หมายความว่า คนมันไม่กระตุกกระติก. แต่นี้เป็นภาพพจน์เอามาเปรียบเทียบ ว่าพระองค์ทรงมีภาวะแห่งความเป็นพุทธะอยู่เป็นปกติ คือไม่เปลี่ยนแปลง.

ปกติภาวะในภาษาศาสนา เป็นคำที่กลาง หรือ ทั่วๆ ไป สำหรับ สถานการณ์อะไรๆ ก็ได้ ที่มันไม่มีกิเลส, หรือไม่มีกิเลสเข้าไปเกี่ยวข้อง. ถ้า จระระบุพระพุทธคุณข้อนี้ ก็หมายความว่า ปกติเพราะถึงตถาก็ได้ ปกติเพราะ ถึงวิสังขาร ก็ได้ ; ๓ อย่างนี้มันพอแล้ว.

ปกติเพราะถึงตถา. ตถา คือความเป็นอย่างนั้น, คือความไม่ เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น คือได้เข้าไปถึงธรรมชาติแห่งความจริง ที่มันคงที่หรือ ไม่เปลี่ยนแปลง. ที่นี้ พุทธอีกทีหนึ่ง ก็พูดว่า เพราะถึงภาวะวิสังขาร คือไม่มีอะไร ปรุงแต่ง ซึ่งเป็นเหตุให้ไม่เปลี่ยนแปลง. นี้ พุทธภาวะของพระองค์ปกติอย่างยิ่ง ก็เพราะ ทรงเข้าถึงตถา ก็ได้ หรือเพราะ ทรงเข้าถึงวิสังขาร ก็ได้ พระองค์ในที่นี้ ก็หมายถึงจิตอีกนั่นเอง ; แต่เราพูดภาษาคน ก็ใช้คำว่าพระองค์.

สำหรับความเป็นพุทธะ นั้น อธิบายกันมามากแล้ว, อธิบายอย่างยิ่ง แล้ว, ในพระพุทธคุณบทว่าพุทธโธแห่งนวารหคุณ ซึ่งจบไปเมื่อครั้งที่แล้วมานี้เอง.

ดังนั้น เราจึงสรุปความว่า ความเป็นผู้รู้ ความเป็นผู้ตื่น ความเป็นผู้เบิกบาน ของพระองค์นั้น เป็นปกติภาวะของพระองค์.

ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ ที่ว่ามีอยู่โดยหลักทั่วไป ๗ ประการนั้น เห็นได้ไม่ยาก, เอาความหมายของคำว่า เป็นปกติ หรือมีปกติ ภาวะนั้นแหละเป็นหลัก.

ข้อที่ ๑. ก็ศึกษาให้เข้าใจภาวะปกติ หรือมีปกติภาวะนี้ เป็นคุณสมบัติที่สำคัญ ; แล้วก็ชอบใจ, แล้วก็ศรัทธา, แล้วไม่หวั่นไหว.

ข้อที่ ๒. ก็ระลึกถึงคุณธรรมข้อนี้อยู่เป็นประจำ เพื่อว่าจะไม่เสียความเป็นปกติ.

ข้อที่ ๓. เมื่อมีอันตรายเกิดขึ้น ก็จะต้องรีบระลึกถึงภาวะปกติ. **จงมีความเป็นปกติแห่งกาย วาจา ใจ เมื่อเผชิญหน้ากับศัตรูหรืออันตราย.** ฉะนั้นอย่าประหม่าเลย; เมื่อจะต้องต่อสู้กับอันตราย ก็ต่อสู้ด้วยใจคอที่ปกติ. อย่างที่ได้ยกตัวอย่าง ที่คนเขาหัวเราะเยาะนะ :-

เมื่อพบกับเสือกลางป่านี้ ก็ต้องมีใจคอปกติ, จะหยุดยั้งคู่มือก็ด้วยใจคอปกติ, จะวิ่งหนีก็ต้องวิ่งหนีด้วยใจที่ปกติ, ถ้าไม่อย่างนั้น มันก็จะหล่ม ถ้าจะขึ้นต้นไม้ ก็ต้องขึ้นด้วยใจคอที่ปกติ; ถ้าไม่อย่างนั้น มันก็จะตกลงมา. นี่มันน่าหัวอย่างนี้.

ถ้าเผชิญอันตราย ก็ต้องมีใจคอปกติ. ที่นี้เป็นพระแท้ ๆ พอขึ้นธรรมาสันต้ามันสั่น ตึงนโมเสียงสั่นฟังไม่ได้เรื่อง; นี่ใจคอมันไม่เป็นปกติอย่างนี้เลยเห็นว่า ผู้ฟังนี้เป็นศัตรูเป็นข้าศึกไปเสียหมด มันก็กลัว.

ข้อที่ ๔. ทำตามท่าน คือ น้อมพระคุณข้อนี้เข้ามาสู่ตัว จงให้ตัวเองได้; เมื่อไรมีความปกติแห่งจิตอย่างสม่าเสมอ มันก็ควรแล้ว ที่จะให้ตัวเองได้.

ข้อที่ ๕. ที่ว่าทำอะไรตามท่านก่อน. คือเราจะเคลื่อนไหวอะไรทางกาย ทางวาจา ทางใจ จะต้องนึกถึงภาวะปกติก่อน, ภาวะที่มีจิตสม่าเสมอ

นั่นแหละก่อน ว่ามันเป็นอยู่อย่างไร. แล้วเราก็จะได้เตรียม ปรับปรุง การกระทำนั้น ๆ ให้มันอยู่ในรูปของความเป็นปกติ และสม่ำเสมอ.

ข้อที่ ๖. เมื่อมันล้มเหลว มันสูญเสียภาวะปกติแล้ว มันก็ต้อง ละเอียด, ละเอียดด้วยเกียรติยศของพระสาวก ว่ามันไม่สมควรแก่ความเป็นสาวก ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเลย.

ข้อสุดท้าย ข้อที่ ๗. ก็ตรวจสอบหรือสอบไล่ตัวเอง เกี่ยวกับความ มีจิตสม่ำเสมอหรือไม่ อยู่ทุกโอกาสที่ควรตรวจสอบ.

นี่ข้อพึงปฏิบัติ ๗ ประการ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อที่ว่า ทรงมีจิต สม่ำเสมอด้วยดี.

ที่นี้สรุปให้มันง่ายสำหรับชาวบ้านกันอีกที ก็จะสรุปว่า : อย่าเห่อ เปลี่ยนกันนักเลย. เต็มวันมันเป็นโรคเปลี่ยนเสียเรื่อย. อย่าเห่อเปลี่ยนกัน นักเลย พยายามยึดหลักที่ปกติไว้ให้มาก. อย่าหวั่นไหวหรือเห่อเปลี่ยน เหมือนมนุษย์ในยุควัตถุนิยม ที่เปลี่ยนไปหาความวิनाศ รุนแรงยิ่งขึ้นทุกที.

บทช่วยจำสั้น ๆ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ เป็นคำกลอน ก็มีว่า :—

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าพุทธสีล
มีระบิล พุทธภาพ ที่เปิดเผย
ทั้งปกติ มิแปรเปลี่ยน เห็นจากเคย
พวกเราเอ๋ย เปลี่ยนเรื่อยไป ไม่ยุ่ง.

พุทธสีล ก็มาจากคำว่าพุทธสีโล มีพุทธภาวะอยู่เป็นปกติ; เรียกสั้นๆ ว่า พุทธสีละหรือพุทธสีล. ^๕นี้เป็นสมญาหรือเป็นพระคุณอันหนึ่งของพระองค์ “มีระบิล พุทธภาพ ที่เปิดเผย” มีระบบ ระเบียบ ระเบียบ ระบิล อะไร ของ ความมีพุทธภาวะนี้ แสดงให้เห็นชัดเจนอยู่ตลอดเวลา เรียกว่าปกติ ไม่เพี้ยนไปจาก ความเป็นปกติ. ^๕แล้วก็น่าสงสารพวกเรา ที่มันเปลี่ยนเรื่อย ไม่อยู่ในร่องในรอย กันเสียเลยอย่างนี้.

.....

ที่^๕ก็มาถึง **อุบาลีพุทธคุณข้อที่ ๘** ซึ่งมีพระบาลีว่า **สาธูปัญญา** แปลว่าทรงมีปัญญาเครื่องยังประโยชน์ให้สำเร็จ.

ความหมายแห่งคำ^๕มันชัดอยู่แล้ว คือ คำว่า **ปัญญา** หรือ **มีปัญญา**. ^๕ดังนั้นพระพุทธรูป^๕ข้อ^๕ จึง **สงเคราะห์ลงในพระปัญญาคุณ** แห่งพระพุทธรูป^๕ทั้ง ๓, คือมีพระปัญญาคุณ ที่เป็นความฉลาด เนื่องในอุบายแห่งการประพฤติปฏิบัติ เพื่อยังประโยชน์^๕นั้นให้สำเร็จ. ^๕ดังนั้นจึง **มีคำว่าสาธู** เข้ามาข้างหน้า กลายเป็น **สาธูปัญญา**, มีปัญญาเครื่องยังประโยชน์ให้สำเร็จ. ผู้ใดมีปัญญาชนิดนี้ ^๕ผู้นั้น ^๕ชื่อว่า **สาธูปัญญา**.

เอา, ที่^๕ก็มาพิจารณากันถึงคำว่าสาธู. คำว่า **สาธู** ^๕นี้ ศัพท์ธรรมดาสามัญ^๕แท้ๆ ของพวกชาวบ้าน^๕ แปลว่า **มันคง**. ธาตุที่เป็นรากศัพท์ของคำ^๕คำ^๕นี้ มีความหมายไปในทางมันคง. **อีกคำหนึ่ง** ว่า **เป็นที่ยอมรับ**. **ถ้าเป็นสาธูก็ต้องเป็นที่ยอมรับ**. ที่^๕นี้ ความหมายที่เลื่อนต่อไปอีก ก็แปลว่าดี คือ **เป็นของดี**.

เลื่อนต่อไปอีก ตามความต้องการของมนุษย์ ก็ว่าสำเร็จประโยชน์ ; เพราะฉะนั้น คำว่ามั่นคงก็ดี เป็นที่ยอมรับก็ดี หรือเป็นของดีก็ดี สำเร็จประโยชน์ก็ดี เราเรียก ด้วยคำบาลีด้วยคำเดียวว่า สาธุ.

ในประเทศอินเดีย ได้ใช้คำคำนี้เป็นชื่อของนักบวชทั่วไป จนกระทั่ง ทุกวันนี้. ใครไปอินเดีย ก็ลองสังเกตดูเถอะ. ถ้านักบวชหรือบรรพชิตมา เขาก็จะพูดว่า สาธุมาแล้ว, สาธุมาแล้ว. บางทีคำนี้มันเข้ามาในเมืองไทย ตั้งแต่สมัยโบราณ โดยชาวอินเดียที่มาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล, หรือก่อนพุทธกาล อะไรก็ตามเถอะ เขาเอาวิธีการอันนั้นมาใช้. พอเห็นพระหรือนักบวชมา เขาว่า สาธุ, สาธุ คือบอกเด็ก ๆ ให้รู้ว่าสาธุมาแล้ว ให้เด็ก ๆ ไหว้.

ฉะนั้นคำว่า สาธุ, สาธุที่ใช้ให้เด็ก ๆ ไหว้อย่างนั้น เเล็งถึงเขาผู้นั้นเป็นสาธุ ; ฉะนั้นคำว่าสาธุ นั้นก็เปลี่ยนความหมายมาเป็นกิริยาอาการของการไหว้ไป. ที่แท้ก็คือการกระทำที่กระทำต่อผู้ที่มีความดีความงาม.

แล้วเข้าใจต่อไปอีกว่า คำว่าสาธุ นี้ คงเป็นคำโบราณดึกดำบรรพ์ ใช้เรียกบุคคลผู้มีคุณธรรมสูงสุด ในระดับพระอรหันต์, หรือยอดของบุคคล. นี้คือ คำว่าสาธุ เราแปลกันว่า เครื่องยังประโยชน์ให้สำเร็จ.

ที่นี้ จะเอาประโยชน์จากคำนี้ให้ได้ ก็ต้องเอาที่ความหมายของคำคำนี้ ที่มันเป็นเนื้อหาหรือรากศัพท์ของคำคำนี้ คือ คำว่ามั่นคง หรือคำว่า เป็นที่ยอมรับ.

คำว่า มั่นคง นั้น ความหมายมันมีสำคัญอยู่ในข้อที่ว่า มัน ทนต่อการ
กระทบกระทั่ง เช่น การพิสูจน์เป็นต้น. ใครจะมาพิสูจน์ให้เป็นอย่างอื่น
พิสูจน์ไม่ได้; มันทนต่อการพิสูจน์ ว่ามันดีเสมอไป. นี่คือความมั่นคงของ
สิ่งที่เรียกว่าสารุ; ใครมาพิสูจน์ให้เป็นของเหลว หรือว่าอสารุไปไม่ได้.

ที่นี้ ความหมายอีกอันหนึ่งที่ว่า เป็นที่ยอมรับ นี้เขาเหมือนกับทำทาย
คือทำว่าคนทั่วไปตามปกติจะชอบและจะยอมรับ. สิ่งใดที่เรียกว่าสารุแล้ว คน
ทั่วไปแม้โดยธรรมชาติจะยอมรับ; ฉะนั้นคำว่า สารุจึงไม่มีความหมายไปในทาง
ที่จะเป็นพิษเป็นภัย, หรือเป็นโทษแก่ประการใด.

คำว่า “เป็นที่ยอมรับได้สำหรับทุกคน” เดียวกันเขาถือ เป็นหลักที่
สำคัญมาก ที่ใช้เป็นองค์ประกอบของสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม (morality). ในหลัก
สากลทั่วไปในโลกนี้ จำกัดความของคำคำนี้ไว้ ในฐานะเป็นคำสำคัญคำหนึ่งด้วย
“ว่าทุกคนยอมรับได้”. ถ้าทุกคนยอมรับไม่ได้ มันก็เป็นหมัน.

ฉะนั้นถ้า สารุ คือ ดีจริง มันต้อง อยู่ในวิสัยที่ทุกคนยอมรับได้. ถ้า
มันอยู่นอวิสัยที่ใครยอมรับได้ มันก็เป็นหมัน เอาไปทิ้งเสียดีกว่า. ฉะนั้นขอ
ให้เข้าใจคำว่า สารุ หรือ ดี-ดี นี้ มันสำเร็จประโยชน์ ในลักษณะที่ทุกคนยอมรับได้
และทนต่อความพิสูจน์ หรือการพิสูจน์เสมอไป นี่คือ คำว่าสารุ.

ที่นี้คำว่าบัญญัติหรือบัญญัติ บัญญา หมายถึง ความรอบรู้. บัญญา
หมายถึง คนที่มีความรอบรู้ เข้าใจได้ง่าย. ถ้าเราจะนึกถึงคำอีกคำหนึ่ง ซึ่งเรา
ก็ใช้กันจนชินปาก ก็คือคำว่าบัณฑิต. บัณฑิต นะคือ ผู้ที่มีบัณฑิต หรือ มีปัญญา.

ที่นี้คำว่า *บัณฑิต* มันก็แปลว่า *ผู้ที่ดำเนินกิจด้วยปัญญา*. *ผู้ใดดำเนินกิจด้วยปัญญา ผู้นั้นชื่อว่าบัณฑิต*; กำลังไถนาอยู่ก็ได้, ไถนาอยู่กลางนา แต่เขามีปัญญาเป็นเครื่องดำเนินกิจนั้น. เพราะฉะนั้นเขาก็เป็นบัณฑิตผู้ไถนา, เป็นบัณฑิตแห่งการไถนา.

แต่เดี๋ยวนี้เขาไม่ได้ใช้กันในลักษณะอย่างนั้น ถ้าเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ท่านมีปัญญาที่จะทำลายกิเลส; แล้วท่านทำทุกสิ่งทุกอย่างไปตามอำนาจของปัญญา, เพื่อประโยชน์แก่มนุษย์หรือเทวดาทิ้งหลายทิ้งปวง. ฉะนั้นท่านเป็นบัณฑิตชนิดที่เป็นจอมเป็นโจก หรือเป็นยอดสุดของบัณฑิต; แล้วปัญญาของท่านก็ยังประโยชน์ให้สำเร็จ เป็นที่ยอมรับได้แก่สัตว์โลกเหล่านั้น ดังนั้น *ท่านจึงทรงพระนามว่า สารบัญญไญ*.

ที่นี้ ข้อปฏิบัติที่จะพึงปฏิบัติต่อพระพุทธคุณข้อนี้ :—

ข้อที่ ๑. ศึกษาให้เข้าใจคำว่าปัญญา ให้ถูกต้อง. *อย่าเอาไปปนกับคำว่าเจโก ซึ่งก็แปลว่าปัญญาด้วยเหมือนกัน*. ปัญญาที่ชาวบ้านมีกันอยู่ตามธรรมดา ที่เรียกว่าผู้มีสติปัญญาฉลาดเฉลียวนั้น; ถ้าเรียกให้ถูกต้องตามภาษาบาลีแล้ว ก็เรียกว่าเจโก. เดี่ยวนี้เราร่ำรวยกันแต่ด้วยเจโก. เราไม่มีปัญญาชนิดที่แท้จริง เราจึงเข้าใจไม่ค่อยจะได้; เพราะว่าเรามันร่ำรวยแต่เจโก. มันมีแต่ปัญญาแสวงหาประโยชน์ให้แก่ตัว ปัญญาอันบริสุทธิ์มันไม่มี.

ขอให้ศึกษากันเสียใหม่ จนรู้จักปัญญาข้อนี้ แล้วก็เห็นว่า เป็นสิ่งที่มีไต่ยาก หรืออยู่ในระดับสูงสุด. พระพุทธเจ้าท่านเต็มเปี่ยมไปด้วยพระปัญญา ฉะนั้นเราจึงมีศรัทธาเลื่อมใสในพระองค์.

ข้อที่ ๒. ที่ว่า ระลึกถึงพระองค์อยู่เป็นประจำ ในความหมายที่ว่า มีปัญญาเครื่องยังประโยชน์ให้สำเร็จ จะช่วยให้เราดำเนินกิจด้วยปัญญา. ที่แล้ว มาเราดำเนินกิจด้วยโมหะ ด้วยกิเลส ด้วยโลภะ ด้วยราคะ หรือด้วยอะไรก็ตาม. เดี๋ยวนี้เราจะเปลี่ยนแล้ว จะเปลี่ยนเป็นผู้ดำเนินประโยชน์กิจด้วยปัญญา เป็นปกติ วิสัย.

ข้อที่ ๓. จงระลึกถึงเมื่อมีอันตราย; มีอันตรายมาเฉพาะหน้า แล้ว ในใจให้มันร้องตะโกนขึ้นมาว่า สารูปปัญญา, สารูปปัญญา; มันจะต่อสู้อันตรายได้ เพราะมีปัญญาที่เพียงพอ สำหรับจะแก้ไขอุปสรรคศัตรูได้. ถ้าอันตรายเกิดขึ้น อันนั้นมันคล่องอยู่ในใจแล้วก็ จะไม่มีประมาท จะไม่มียอมแพ้; เพราะว่า มันหวังอยู่ที่ประโยชน์ของปัญญา จะเป็นผู้มีสารูปปัญญา เราจะมีสารูปปัญญาเหมือนกับพระพุทธเจ้าท่านมี.

ข้อที่ ๔. ที่ว่า ทำตามพระองค์ ด้วยการน้อมนำคุณธรรมข้อนี้เข้ามา สู่ตน ให้เป็นคนดำเนินประโยชน์กิจด้วยปัญญาอยู่เสมอแล้ว ก็พอใจตัวเอง ยกมือไหว้ตัวเองได้. เดี๋ยวนี้มันมีแต่คนอวดดี สะเพร่า ประมาท ทำอะไรหวัّتๆ; แม้แต่แผนการที่จะทำอะไรอย่างไร มันก็ไม่มี จะมีสารูปปัญญานั้น คุณยังไม่มีทาง.

ข้อที่ ๕. ทำอะไรตามท่านก่อน ก็เพื่อให้มีสารูปปัญญามาตักเตือน มาควบคุม มาชี้หนทาง.

ข้อที่ ๖. ละอายเมื่อล้มเหลว ก็คือเมื่อเราทำอะไรไปอย่างโง่เขลา.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบเป็นการประเมินผล ว่าเรากำลังดำเนินประโยชน์กิจ
ของตน หรือของผู้อื่นอยู่ ด้วยสารบัญญานี้หรือไม่?

สรุปความข้อนี้ว่า เราเป็นผู้มีสารบัญญานี้ คือมีปัญญาให้เป็นปัญญา
ฟังดูคล้ายกับบ้าแต่ไม่บ้า. นี่แหละคือคำพูดที่ถูกต้องที่สุด จึงมีปัญญาให้มัน
เป็นปัญญา, จึงใช้ปัญญาให้มันเป็นปัญญา; เหมือนกับที่เขาพูดว่า เป็น
มนุษย์นี่เป็นให้เป็นผู้มนุษย์ เถอะ ไม่ต้องการอะไรมากไปกว่านั้น. เดี๋ยวนี้เรามักจะ
มีกันแต่เจโกปัญญา.

บทช่วยจำเป็นคำกลอน สำหรับพระพุทธคุณข้อนี้ ก็มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงสา - ธิบัญญานี้
ที่มันคง แก่กล้า ไม่ไหลหลง
สำเร็จประโยชน์ แจ่มกระจ่าง เป็นทางตรง
ดียังยง ตรงเหลือ เพื่อนิพพาน.

ไม่มีคำอะไรยาก แต่ก็อยากจะแนะนำให้สังเกตว่า สารบัญญานี้ มัน
มันคง แล้วแก่กล้า แล้วก็ ไม่ไหลหลง แล้วก็ สำเร็จประโยชน์ แล้วก็ แจ่ม
กระจ่าง แล้วก็ ตรงแนว ดีสูงสุด เพื่อพระนิพพาน.

.....

นี่ ก็มาถึง **อุปมาพระพุทธคุณบทที่ ๘** ซึ่งมีพระบาลีว่า เวสมนุตตโร.

เวสมนตาโร แปลว่า **ผู้ข้ามไปได้แล้ว** ซึ่ง**วิญญูสงสารอันขรุขระ**. พระคุณชั้นนี้ ต้องจัดไว้ในพวก หรือในกลุ่มแห่ง **พระปัญญาคุณ**. แม้ว่ามันจะ **เนื่องกันกับพระบริสุทธิ์คุณ**; เพราะว่าการข้ามวิญญูสงสารนี้ มันต้องข้ามเพราะ **หมตกิเลส** คือ ความบริสุทธิ์จากกิเลส จึงจะข้ามวิญญูสงสารได้. แต่เราเสด็จถึงความสามารที่จะข้ามวิญญูสงสารนี้ ทำได้ด้วยปัญญา จึง **จัดพระพุทธรูปบทเวสมนตาโร** นี้ **ว่าเป็นพระปัญญาคุณ**.

ที่นี้ มาพิจารณาถึงคำว่า **วิญญูสงสาร** คำนี้อธิบายกันมามากมายหลายสิบครั้งแล้ว. ถือเอาคำอธิบายนั้นโดยรายละเอียด โดยใจความก็คือว่า **วิญญู** หรือ **วงกลม** แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือ **กิเลสวิญญู** — ส่วนที่เป็นกิเลส, **กัมมวิญญู** — ส่วนที่เป็นกรรม, **วิปากวิญญู** — ส่วนที่เป็นผลกรรม เป็นวงกลมหนึ่งๆ; แล้ววงกลมหนึ่งมันหมุนเรื่อยไป ในการทั้งเจ็อนไว้ สำหรับสร้างวงกลมที่ ๒ วงกลมที่ ๓ วงกลมที่ ๔.

ข้อนี้หมายความว่า ส่วนที่เป็นวิปากวิญญู ของวิญญูที่แรกนั้น มันจะกลายเป็นกิเลสวิญญู หรือส่งเสริมให้เกิดกิเลสวิญญูสำหรับวงกลมที่ ๒. แล้วมันทำกันอย่างนี้เรื่อยไป ฉะนั้นมันจึงเป็นวิญญูสงสาร ที่กลมอยู่ในตัวเอง, แล้วก็ส่งเสริมให้เกิดวงกลม ทะยอยต่อกันไปไม่มีที่สิ้นสุด. เราเรียกว่าวิญญูสงสาร แต่ถ้าดูในวงวงเกี่ยวจะพบว่า มันเป็นไตรวิญญูะ ก็มีสามของวิญญูะ คือ กิเลส กรรม และวิปาก.

ที่นี้ ก็มาตูกันว่า **มันขรุขระที่ตรงไหน ?** คำตอบนี้แยกออกได้เป็น ๒ คำ คือว่า ในวิญญูะวงหนึ่งๆ **วงเดียวนี้มันก็ขรุขระ**, แล้วการที่มัน **เกี่ยวข้องกันหลายวงเป็นพืดต่อกันไป** นี้ **มันก็ขรุขระ**.

นี่คือ คำว่า *ขรุขระด้วยอะไรกัน* ก่อน? *ขรุขระ* นี้ ก็หมายความว่า มัน *มีสูงมีต่ำ, มีสูงมีต่ำ,* นี้เรียกว่า *ขรุขระ.* ที่นี้ *สิ่งที่ขรุขระอยู่ในวิญญูะ* นั้น ก็คือ *ของที่เป็นคู่* เช่น *กุศล - อกุศล* มันสูงและต่ำตรงกันข้ามต่อกัน. เพราะฉะนั้นมันก็ *ขรุขระ* หรือว่า *ความดี* กับ *ความชั่ว* มันสูงต่ำอย่างตรงกันข้ามต่อกัน; ดังนั้นมันก็ *ขรุขระ.* *บุญกับบาป* มันตรงข้ามต่อกัน มันก็ *ขรุขระ.* *สุขและทุกข์* มันตรงกันข้ามต่อกัน มันก็ *ขรุขระ.* *หัวเราะกับร้องไห้* มันตรงกันข้ามต่อกัน; เพราะฉะนั้นมันก็ *ขรุขระ.*

ฉะนั้น ในวิญญูะวงหนึ่งๆ มัน ก็มีการ *ขรุขระ* ด้วยอำนาจของสิ่งที่มันแตกต่างกันอย่างตรงกันข้าม. ที่นี้พอมา *ต่อกันเข้าหลายๆ วง* มัน *ยังมีความขรุขระนั้นมากขึ้น.* นี้เราเรียกว่า *วิญญูสงสารอันขรุขระ;* เรียกว่า *เวสมะ* หรือ *วิสมะ - ความขรุขระ.* พระองค์ทรงข้ามความขรุขระแห่งวิญญูะไปได้.

ที่นี้ ถ้าจะดูให้กว้าง กว้างออกไปอีก ก็จะเห็นว่า *ในภพทั้งหลาย :* จะเป็น *กามภพ* ก็ดี *รูปภพ* ก็ดี *อรุภพ* ก็ดี *ล้วนแต่มีความขรุขระ,* ก็ *ขรุขระ* ด้วยสิ่งที่ เป็นคู่ๆ ตรงกันข้าม อย่างที่กล่าวมาแล้ว : *ดี - ชั่ว* *บุญ - บาป* *สุข - ทุกข์* *ได้ - เสีย* *แพ้ว - ชนะ* *นับไม่ไหว* ที่เป็นคู่ๆ นี้.

แต่เราจะสรุปเรียกให้สั้น ก็เรียกว่า *ความขึ้นๆ ลงๆ* แห่ง *ตัวตน* หรือของตน, *ความรู้สึก* ว่า *ตัวกู* คือ *อหังการ* นั้นมันก็ *ขึ้นๆ ลงๆ,* *ความรู้สึก* ว่า *ของกู* คือ *มมังการ* นั้นมันก็ *ขึ้นๆ ลงๆ.* ที่นี้ *ในภพทั้งหลาย* จะเป็น *กามภพ* ก็ดี *รูปภพ* ก็ดี *อรุภพ* ก็ดี *ล้วนแต่มีการเกิด - ดับ* แห่ง *อหังการ* *มมังการ* อยู่เป็นนิจ; เพราะฉะนั้นเราจึงเรียกว่า *ที่ขรุขระ;* ไม่ว่าภพไหน จะมีความ *ขรุขระ* อย่างนั้น.

ที่นี้พระองค์ ทรงข้ามวิภูฏสงสารอันขรุขระเสียได้ ก็คือไม่ปรุงวิภูฏะ ไม่มีอะไรที่จะทำให้เกิดวิภูฏะ. ของขรุขระก็ไม่มีที่ตั้ง เหมือนกับว่าไม่มีแผ่นดิน ; แล้วต้นไม้มันก็ไม่มีที่ตั้ง, สัตว์คนก็ไม่มีที่ตั้ง, ไม่มีที่อยู่อาศัย อย่างนั้น ; เตี่ยวน ไม่มีวิภูฏะก็ไม่มีของขรุขระ. ดังนั้นจึง สรุปความว่า พระองค์ทรงข้าม เสียได้ ซึ่งวิภูฏสงสารอันขรุขระ ระบุไปยังความหมดแห่งกิเลส, ทรงทำลาย กิเลสเสียได้นั่นเอง.

ที่นี้ มาพูดถึง ข้อปฏิบัติ ที่จะพึงปฏิบัติต่อพระพุทธรูปข้อนี้ :-

ข้อที่ ๑. ศึกษาให้เข้าใจความหมายอันแท้จริง ของการที่ทรงข้าม วิภูฏสงสารเสียได้ จนให้เกิดศรัทธา. ทำไมจึงมีเผื่อเลือกมากนัล่ะ? นี้ก็ขอ ให้มองดูเอาเอง. คนเรามันต่างจิตต่างใจ; เราจะรักใครคนใดคนหนึ่ง ด้วย คุณธรรมที่ตรงเป็นอันเดียวกันนี้คงไม่ได้; จึงมีไว้ให้เลือกตามพอใจ ว่าเราจะรัก จะเลื่อมใส จะศรัทธาในพระพุทธรเจ้า ด้วยคุณธรรมข้อไหนเป็นพิเศษ.

เตี่ยวนมันเป็นคำอธิบายที่กว้างหรือเป็นกลาง จึงระบุทุกข้อว่า ขอ ให้ระลึกถึงข้อที่ทรงชนะมาร เป็นต้นได้. ส่วน ในที่นี้เราจะเล็งถึงทรงข้าม วิภูฏสงสารอันขรุขระได้; คนธรรมคามันข้ามไปไม่ได้ มันก็สะดุดหล่มจมอยู่ ที่ตรงนั่นเอง เพราะมันขรุขระมากเกินไป. แต่ พระองค์ทรงดำเนินข้ามความ ขรุขระนี้ไปได้ เราก็มึศรัทธา ถึงขนาดที่ไม่หวั่นไหวในพระองค์.

ข้อที่ ๒. ให้ระลึกถึงเป็นประจำ ว่าพระองค์ทรงข้ามวิภูฏสงสาร อันขรุขระ. เราหันมันก็ล้มลุกอยู่ที่นั่นแหละ. ถ้าใครเคยไปเดินที่บนภูเขา บน

ยอกกุเขา บนข้างภูเขา หรือริมทะเล, หรือที่ตรงไหนก็ตาม ที่มันขรุขระเหลือ
ประมาณนั้นนะ, แล้วมันก็ทกล้มปากคอแตก จมโคลนจนน้ำอยู่ที่ตรงนั้น มัน
ข้ามไปไม่ได้. ที่นี้ก็ให้มองดูตัวเอง ว่าเรากำลังเป็นอย่างนี้; อยู่ตัวคั่นก็ได้
ที่บ้านก็ได้ มันล้มลุกคลุกกลาน เพราะความขรุขระแห่งวิภูฏสงสาร ที่เกิดอยู่ใน
จิตใจ. ระลึกถึงตัวเองอย่างนี้; แล้วก็ระลึกถึงพระพุทธเจ้า ในลักษณะที่ตรง
กันข้าม อยู่เป็นประจำ.

ที่นี้ ข้อที่ ๓. ที่ว่า ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย ก็ระบุงไปเลยว่า เมื่อเรา
จะต้องต่อสู้กับความขรุขระ; เคี้ยวร้องไห้ เคี้ยวหัวเราะ เคี้ยวรัก เคี้ยวโกรธ
เคี้ยวเกลียด เคี้ยวกลัว เคี้ยวเศร้า เคี้ยวอะไรก็ตามเถอะ. มันขรุขระมากมาย
หลายอย่างหลายประการ. ในวันหนึ่งๆ มีความขรุขระชนิดหนึ่งมาก เป็นหลัก
เป็นประธาน; แต่แล้วก็มี ความขรุขระชนิดอื่นอีกหลายอย่างหลายประการ เป็น
เครื่องแวดล้อม ให้มันขรุขระแปลกประหลาดยิ่งขึ้นไปอีก. **เมื่อมีอันตราย ก็
ระลึกนึกถึงผู้ที่ไม่ขรุขระ คือพระพุทธองค์.** เราจะทำจิตอย่างไร มันจึงจะไม่เกิด
การขรุขระขึ้นมาในจิตใจ ไม่ยินดียินร้าย สรูปความแล้วมันก็อยู่ที่คำ ๒ คำนี้.

ข้อที่ ๔. ทำตามท่าน น้อมเข้ามาสู่ตน มีพระคุณซ้อนอยู่ประจำตัว.

ข้อที่ ๕. ทำอะไร ถ้ามานก่อน สรูปเสียเลยว่า อย่าทำอะไรให้
มันขรุขระ ระลึกถึงความขรุขระ; แล้วก็อย่าทำอะไรให้มันขรุขระ. ความรู้ที่
เกิดขึ้นในเรื่องนี้นั้นแหละคือพระพุทธเจ้าที่เสด็จมาเดี๋ยวนี้, มาตอบคำถาม
ของเรา ว่าจะผ่านความขรุขระนี้ไปได้อย่างไร.

ข้อที่ ๖. ที่ว่า ละอายเมื่อล้มเหลว เหมือนกับเด็กหกล้ม เราก็อ้วเราะเยาะเขา ; แต่ที่เราหกล้มทางจิตทางวิญญาณอย่างยิ่ง ยิ่งกว่านั้นไปอีก เรากลับไม่ละอาย.

ข้อที่ ๗. หรือข้อสุดท้าย ก็ตรวจสอบในลักษณะเหมือนกับสอบไล่ตัวเองอยู่เสมอ ว่าเราหกล้มอยู่เรื่อยไปใช่ไหม? เราเคยไม่หกล้มกี่ครั้ง? แล้วเราเคยหกล้มกี่ครั้ง? เามาเปรียบเทียบกับกันดู ส่วนไหนมันมากกว่ากัน.

ทั้ง ๗ ประการนี้ คือข้อปฏิบัติต่อพระพุทธคุณข้อนี้. เราจะมีหลักปฏิบัติง่าย ๆ คือ ตรวจสอบตัวเอง ว่าเราไม่มันไม่สม่ำเสมอ ; เพราะมันตกไป ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง มากเกินไป, บางคนก็ตกไปฝ่ายซ้ายมากเกินไป, บางคนก็ตกไปฝ่ายขวามากเกินไป ; อยู่ตรงกลางด้วยความสมดุลย์นั้นไม่มี. นี้หมายถึง **กามสุขัลลิกานุโยคบ้าง, อตตกิลมถานุโยคบ้าง ; มันไม่อยู่ตรงกลางได้เลย.**

บทช่วยจำเป็นคำกลอน เกี่ยวกับเรื่องนี้มีว่า :-

**ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าผู้ข้าม-
ซึ่งขวากหนาม ยิ่งใหญ่ ในสงสาร
ทั้งคิ้ว บัญบาป หยาบตระการ
ล้วนกันดาร ขรุขระ ทรงละไป.**

**พระองค์ทรงพระนามว่าผู้ข้าม ซึ่งขวากหนาม ; นั่นคือความขรุขระ
เหมือนกับขวากหนามแหลมคมตำเท้าอยู่ในวัฏฏสงสาร ; หมายถึง ตี - ขวาก็มี**

บุญ — บาปก็มี; หยาบก็มี ทรายก็องตงามก็มี. ^๕นี้ล้วนกันการ หมายความว่า
ข้ามยาก ^๕นี้ พระองค์ก็ทรงละไปได้.

.....

ที่^๕นี้ ก็มาถึง **อุบายพระพุทธคุณบทสุดท้ายแห่งหมวดนี้** **คือบทที่ ๑๐**
มีพระบาลีว่า วิมโล. วิมโล แปลว่า **ปราศจากซึ่งมลทินทั้งปวง.** ความหมาย
แห่งพระคุณข้อ^๕นี้ **เป็นพระบริสุทธิ์คุณ** อย่างที่เห็นได้ชัดอยู่แล้ว. แต่ก็ไม่เว้น
ที่จะ **เป็นผลของปัญญาคุณ** ที่แสดงออกมา.

วิมโล แปลว่า **ปราศจากมลทิน.** ที่^๕นี้ก็ดูว่า **อะไรคือสิ่งที่เรียกว่า**
มลทิน ? ที่เป็นภาษาบาลี เขามีคำว่า **มล** หรือ **ม-ล** คำเดียวเท่านั้น. ถ้าดู
ปทานุกรมธรรมคาสาัมณีย์ จะพบว่า คำว่า **มล** หรือ **ม-ล** ^๕นี้ ความหมายเดิมแท้ๆ
ธรรมคาสาัมณีย์แท้ๆ แปลว่า **ขี้** หรือ **อุกการะ** ซึ่งแปลว่า **อุจจาระ** หรือ **ขี้** นั้นเอง.
เป็นคำแรกซึ่งมาตั้งแต่คิกคำบรรพ์ ที่มนุษย์จะรู้จักพูดจา เขาก็ได้เรียกอุจจาระ
นั้นแหละ ด้วยคำคำนี้ว่า **มละ.** แล้วคำว่า **มละ** ก็เปลี่ยนความหมายเรื่อยมาๆ
จนถึงสกปรกอย่างอื่น, จนกระทั่งสกปรกทางวิญญาณ คือกิเลส ก็ให้รู้เสียที่ว่า
คำว่า **มละ** ^๕นี้ แปลว่า **ขี้หรืออุจจาระ.**

ที่^๕นี้ **ความหมายมันก็คืบคลานออกไป** **อะไรที่มีความหมายเหมือนกะษ**
ก็เรียกว่ามละหมด. ดังนั้นสนิม เช่นสนิมเหล็กเป็นต้น ก็พลอยได้รับการใช้
คำว่า **มละ** ไปด้วย. **มละแห่งเหล็ก** ก็คือ **สนิมเหล็ก,** และในภาษาไทยเรา
ก็เรียกว่า **ขี้** เหมือนกัน คือ **ขี้สนิม.**

นี้พอมายังภาษาธรรมะ *ภาษาศาสนา* นี้ คำว่า *มละก็เลื่อนขึ้นมา* มีความหมายใช้กับสิ่งที่เรียกกันว่า : ความผิด ความชั่ว หรือโทษ, กระทบเป็นโทษในทางจิต ก็คือกิเลส. ฉะนั้นกิเลสจึงเป็นตัวมละในที่นี้ ที่ว่าพระองค์เป็นผู้ปราศจากมละหรือมลทิน โดยประการทั้งปวง.

ที่นี้ *มละอยู่ที่ไหน ?* มละหรือมลทินหรือขี้หมันอยู่ที่ไหน ? *เราเห็นได้เฉพาะเมื่อมันออกมาทางกาย ทางวาจา หรือทางใจ* ทางใจที่เนื่องกันอยู่กับกาย ; แต่ *ส่วนลึกลับมันอยู่ในสันดาน.*

มละ นี้มัน อยู่ในสันดาน คือ *ความเคยชินที่สะสมไว้* แล้วมันแสดงออกมาทางกาย ทางวาจา ทางใจ ชั่วขณะ ชั่วเวลา ตามเหตุปัจจัยนั้น ๆ. ฉะนั้นจึงต้องชำระชะล้างให้ลึกลงไปถึงสันดานโน่น ; จะมัวชำระชะล้างกันอยู่ที่กาย วาจา ใจอย่างเดียวนั้นไม่พอ ; ต้องให้ลึกลงไปถึงสันดาน คือความเคยชินที่สะสมอยู่ในจิตใจ.

นี่ พระองค์ทรงชำระชะล้างมลทินเหล่านี้ สิ่ง que เรียกว่า *อนุสัย* ในสันดานนั้น ถูกชำระชะล้างเสียแล้วด้วยมรรคญาณ หรือเรียกกันเต็มๆ สำหรับพระองค์ ก็เรียกว่าสัมมาสัมโพธิญาณ สัพพัญญุตญาณ อะไรก็แล้วแต่จะเรียก. ที่นี้ *อนุสัยถูกทำลายแล้ว* ซ้ำก็ไม่มีทางที่จะออกมาอีกได้ คือ *มลทินไม่อาจจะปรากฏอีกได้.* พระองค์จึงทรงพระนามวิมล : *วิมล,* คือ *ปราศจากมละ* ในระดับเด็ดขาด เป็นสมุจเฉตปหาน.

นี้ข้อปฏิบัติ ๗ ประการ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้. พุทกันสั้นๆ เพียงอย่างเดียวกัจะพอกระมัง ว่าให้มันเกลียดชักันให้จริงจังก็แล้วกัน เดียวกันคนไม่เกลียดชั ยังชอบชัอย่างนั้นอย่างนั้นอยู่.

ข้อที่ ๑. ให้ศึกษาให้เข้าใจ ว่าพระองค์บริสุทธ์ผ่องใสปราศจากมลทิน ทั้งภายนอกและภายใน. เรากัเกิดศรัทธาไม่หวั่นไหวในพระองค์ มีความสนิทสนมแก่พระองค์ถึงที่สุด.

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ก็อภาวาความไม่มีมลทินอันน่ารังเกียจเลยอยู่เป็นประจำ.

ข้อที่ ๓ ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย นี้ก็คือให้มันมีจิตปราศจากมลทิน. เช่นความกลัวเป็นต้น, หรือความโกรธ หรืออะไรก็สุดแท้, ความอาฆาตพยาบาทอะไรไม่ต้องเป็นมลทินอยู่ในจิตใจ เพื่อจะเผชิญหน้ากับอันตราย. หรือดูให้ดีแล้ว สิ่งนั้นมันเป็นอันตรายอยู่ในตัวมันเองแล้ว; แล้วมันจะไปช่วยต่อสู้อันตราย ให้แก่เราอย่างไรได้.

ข้อที่ ๔. ที่ว่าทำตามท่าน โดยน้อมเข้ามาสู่ตัวนี้ บุชาความไม่มีมลทินอยู่เป็นปกตินิสัย.

ข้อที่ ๕. ทำอะไรตามท่านก่อน. มีสติสัมปชัญญะยับยั้งระลึกถึงมลทินหรือไม่มีมลทินนี้ ให้มันแน่ชัดเสียก่อน. แล้วจิตมันจึงรู้หน้าที่ของมันเอง ว่า ควรจะอย่างไร; อย่างนี้เราเรียกว่าพระพุทธเจ้ามาโปรด. พระพุทธเจ้ามาตัดสินใจให้เรา.

ข้อที่ ๖. ที่ว่า ละอายเมื่อล้มเหลว. เมื่อสกปรกก็ละอาย; ไม่ต้องอธิบายอะไรให้มันยืดยาว. คนสกปรกจะเป็นสาวกของคนสะอาดไม่ได้ ก็ละอาย.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะประเมินผลอยู่เสมอ นี้ก็ตรวจสอบความสะอาดของตนอยู่เป็นประจำ.

สรุปความแล้ว ว่าให้มันเกลียดมลทิน จนไม่มีมลทิน. ถ้าใช้คำหยาบ ๆ กับคนสันดานพาล ก็ให้มันรู้จักเกลียดชังเสียบ้าง, แล้วมันก็จะไม่มีชื้อชื่อของสกปรก.

บทช่วยจำในเรื่องนี้ ในพระคุณซ้อน มีว่า:-

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าวิมล
เพราะห้องหัน กิเลส- สวานุสัย
ไม่แปดเปื้อน เปื้อยพัง ทั่งนอกใน
มีกายา วาจาใจ ไม่ปฏิกุล.

“พระองค์ ทรงสมญา ว่าวิมล”; วิมลคือไม่มีมลทิน “เพราะห้องหัน กิเลสวานุสัย” เป็นคำสนธิต่อกัน : กิเลสอย่างหนึ่ง, อาสวะอย่างหนึ่ง, อนุสัยอย่างหนึ่ง, คำกลอนพาไป ต้องการให้สนธิอย่างนี้. อย่ามีกิเลส, แล้วก็อย่ามีการสะสมกิเลส คืออนุสัย, แล้วก็อย่ามีการไหลออกแห่งกิเลส ที่เรียกว่า อาสวะ. พระองค์ไม่มีกิเลส ไม่มีอนุสัย ไม่มีอาสวะ.

ไอ้พระองค์ ทรงหัก ชั่งเสาชื่อน
เคยตรึงจิต ไม่เขื่อน ในภพสาม
ทั้งในรูป และอรุรูป หรือกองกาม
ไม่ติดตาม ตรึงจิต สักนิตเดียว.

ไอ้พระองค์ ทรงพิชิต ได้พิชัย
แก่มุมาร น้อยใหญ่, ไม่หวาดเสียว
ไม่กลัวแพ้ แก่อะไร เรื่อยไปเทียว
ไม่ข้องเกี่ยว กับบ่วงมาร สถานใด.

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา อนินโฆ
บริสุทธิ์ จากสิ่ง กระทบให้-
ต้องทุกข์ยาก ลำบาก แห่งผากใจ
มีพระทัย หยุตเย็น เป็นนิพพาน.

ไอ้พระองค์ ทรงมีจิต สม่่าเสมอ
ไม่ล่อหลอบ ฟุบเพื่อ อย่างชาวบ้าน
อนุสัย ไม่เหลืออยู่ ในสันดาน
อาสวะ ไม่มีผ่าน เข้าออกเลย

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าพุทธสีล
มีระบิล พุทธภาพ ที่เปิดเผย
ทั้งปกติ มิแปรเปลี่ยน เพี้ยนจากเคย
พวกเราเอ๋ย เปลี่ยนเรื่อยไป ไม่อยู่คง.

ไอ้พระองค์ ทรงสา- ธิ์ญา
 ที่มันคง แก่กล้า ไม่ไหลหลง
 สำเร็จประโยชน์ แจ่มกระจ่าง เป็นทางตรง
 ดียังยง ตรงเหลือ เพื่อนิพพาน.

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าผู้ข้าม
 ชิงชวากหนาม ยิ่งใหญ่ ในสงสาร
 ทั้งคิ้ว บัญบาป หยาบตระการ
 ล้วนกัณดาร ขรุขระ ทรงละไป.

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าวิมล
 เพราะผ่องพัน กิเลส- สวานุสัย
 ไม่แปดเปื้อน เปื้อนพัง ทั้งนอกใน
 มีกายา วาจาใจ ไม่ปฏิกุล.

บทสรุปความ

ทั้งฉลาด ทั้งสะอาด เป็นปราชญ์แท้
 กิเลสแม่ กิเลสลูก ประยุกต์สูญ
 ไม่มีปรุจ จึงไม่มี ปฏิกุล
 บริบูรณ์ บริสุทธิ์ หยุคว่ายเวียน.

ทั้งหมดนี้ คือ พระพุทธคุณที่เรียกว่า อุบาสีพุทธคุณ หมวดที่ ๑ มีอยู่ ๑๐ บท เป็นการบรรยายตามที่เห็นว่าควรจะนำมาบรรยาย; เพื่อให้พุทธบริษัททั้งหลาย ฟังทราบในพระคุณของพระองค์ ในลักษณะที่เป็นเพียงลักษณะก็ได้ หรือในลักษณะที่เป็นพระคุณธรรมอันสูงสุดก็ได้, ในลักษณะที่เป็นประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายก็ได้, ขอให้ท่านทั้งหลายจงได้นำไปพิจารณาอุให้ดีๆ.

คำบรรยายในวันนี้ สมควรแก่เวลาแล้ว. ขอยุติการบรรยาย เป็นโอกาสให้พระสงฆ์สาวกนสาชยาย เพื่อประโยชน์แก่กำลังใจในการปฏิบัติธรรมะนี้ สำหรับทุกๆ คน ค่อยไปเถิด.

อุบาสีพุทธคุณ วรรคที่ ๒*

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ เป็นครั้งที่ ๖ แห่งภาควิชาขุขุชาในวันนั้นนั้น การบรรยายคงเป็นเรื่องพระพุทธรุคคุณบรรยายต่อไปตามเดิม. แต่ในครั้งที่ ๖ นี้ จักได้กล่าวถึงพระพุทธรุคคุณ ที่จะเรียกว่า อุบาสีพุทธคุณ ๑๐๐ บท แห่งวรรคที่ ๒ ซึ่งประกอบไปด้วยพุทธรุคคุณ ๑๐ บท ติดต่อกันไป.

[ทบทวน]

บางท่านที่ไม่เคยฟังมาแต่แรก อาจจะยังไม่เข้าใจ ก็ขอช่อมความเข้าใจสักหน่อย หนึ่งว่า พระพุทธรุคคุณของพระผู้มีพระภาคนั้นมีมาก. จนถึงกับพระโบราณจารย์ท่านกล่าวกันว่า; แม้ว่ามีบุรุษคนหนึ่งมีปากสักพันปาก ในแต่ละปากมีลิ้นพันลิ้น; เขาจะพรว่ำบรรยายพระพุทธรุคคุณ

* บรรยายครั้งที่ ๖ เมื่อ ๗ พฤษภาคม ๒๕๒๐

ไปตลอดทั้งปีหนึ่ง ก็ไม่สามารถจะพรรณาพระพุทธรูปให้หมดสิ้นได้. ถ้าตามที่เราได้ยินได้ฟัง หรือได้ถือกันอยู่ ว่ามีพระพุทธรูปอยู่ ๔ บท ที่สวดท่องกันว่า อิติปิ โส ภควา อรหํ สมมาสมบุทุโร เป็นต้นไป และเป็นทีที่เข้าใจกันอยู่พอสมควร.

เดี๋ยวนี้มีพระพุทธรูปอีกชุดหนึ่ง ในสูตรอันชื่อว่า อุปาสีวาหสูตร แห่งพระกัมภีร์ มัชฌิมนิกาย ประกอบอยู่ด้วยพระพุทธรูป ๑๐๐ บท แบ่งเป็น ๑๐ วรรคๆ ละ ๑๐ บท ในลักษณะที่น่าสนใจ. อาตมาจึงนำมาบรรยาย ในฐานะที่เป็นพระพุทธรูปอันแปลกออกไป ควรแก่การศึกษา. พระพุทธรูป ๑๐๐ บทนี้ ได้บรรยายไปแล้ววรรคหนึ่งคือ ๑๐ บท ในวันเสาร์ก่อน วันเสาร์นี้ก็จะได้บรรยายวรรคที่ ๒ ซึ่งมี ๑๐ บทเช่นเดียวกัน.

.....

วรรคที่ ๒ มีพระบาลีว่า ออกองฺกถิ ตฺสฺสิตโต วนฺตโลกามิสฺส มุทิตโต กตสมฺโภ มนุสฺส อณฺติมสฺรีโร นโร อโนปโม วิโร รวมกันเป็น ๑๐ บท ดังนี้.

ต่อไปนี้จะได้บรรยายใน **อุบายพิพุทธคุณบทที่ ๑๑** ซึ่งมีพระบาลีว่า **ออกองฺกถิ.**

แปลตามตัวหนังสือพยัญชนะนี้ว่า พระองค์ไม่มีการถามใครว่าอะไรเป็นอะไร. ข้อความนี้แสดงชัดอยู่แล้วว่า เป็นผู้รอบรู้; เพราะฉะนั้น **พระพุทธรูปบทนี้** จึงถูกจัดเข้าไว้ในพระบัญญัติคุณ แห่งพระคุณทั้ง ๓. คุณทั้ง ๓ คือ บริสุทธิตุคุณ บัญญาคุณ และเมตตาคคุณ บางท่านยังไม่ทราบ.

ที่นี้ ก็จะพิจารณากันโดยรายละเอียดพอสมควร คำว่า **ออกองฺกถิ** เป็นชื่อของบุคคลที่จะไม่ต้องคิด หรือไม่ต้องประกาศออกมา ว่า **น้ำมันอย่างไรกันนะ,**

หรือถึงกับจะต้องถามผู้อื่นว่า นี่มันอย่างไรกันนะ. คนธรรมดาสามัญคงจะต้องพูดประโยคนี้วันหนึ่งหลาย ๆ ครั้งก็ได้ ทั้งที่มันเป็นเรื่องธรรมดาสามัญ ในบ้าน ในเรือน ในโลก ก็ยังต้องถามกันอย่างนี้.

สำหรับ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ไม่ว่าในเรื่องอะไร ทรงอยู่ในลักษณะที่ไม่ต้องถาม ว่าอะไรเป็นอะไร. เรื่องที่ไม่จำเป็นก็ไม่ไปสนใจนี้ก็ไม่ต้องถาม. เรื่องที่จำเป็นก็ทรงทราบ จนไม่เหลืออยู่สำหรับจะต้องถามว่าอะไรเป็นอะไร.

โดยส่วนใหญ่เช่นนี้ ก็เพราะว่า **พระพุทธองค์** หรือ **พระอรหันต์ทั้งหลาย** ไม่ได้หวังว่าจะได้อะไร, ไม่มีความอยากความต้องการอะไร, เพราะความหมดไปแห่งกิเลสและความยึดมั่นถือมั่น. ดังนั้นเรื่องที่จะต้องให้ถามว่า อะไรเป็นอะไร มันจึงไม่มี.

แต่สำหรับคนธรรมดาเรามันมี จึงต้องอธิบายกันบ้าง เพื่อประโยชน์แก่คนธรรมดาสามัญ. คำถามที่จะต้องถามสำหรับคนธรรมดาสามัญนั้น มันมีได้มากมาย. ทางวัตถุล้วนๆ ก็ยังต้องถาม ว่านี่เป็นอะไร? พอมันไม่รู้จักขึ้นมา เห็นอะไรแปลก มันก็ต้องถาม; เพราะมันอยากรู้อ่าง, เพราะความกลัวบ้าง, หรือความรัก ความหวังว่าจะได้ประโยชน์อะไรจากสิ่งเหล่านั้นบ้าง. มันก็ถามแม้แต่เห็นสิ่งที่แปลกประหลาด และคนธรรมดาสามัญ ก็ไปโง่ในการที่จะถาม. เมื่อได้เห็นอะไรแปลกประหลาด วัตถุก้อนต่างๆอะไรสักอันหนึ่ง เห็นเขาก็จะต้องถาม; เพราะมันคิดว่า อาจจะเป็นเพชรพลอยก็ได้.

ทีนี้ถ้าเป็นพระอรหันต์แล้วจะเป็นอย่างไร; ท่านก็ไม่ได้สนใจว่ามันจะเป็นเพชรพลอยก็ได้, เป็นเงินเป็นอะไรอย่างวิเศษวิโสก็ได้, เพราะไม่ได้ต้องการ แม้แต่ทางวัตถุนั้นก็ฝึกกัน อย่างนี้เสียแล้ว.

นี้แม้ในทางร่างกาย คนธรรมดาที่ถามว่า มันคืออะไร? มันเป็นโรคอะไร? ทำไมมันจึงเป็นอย่างนี้? มีแต่จะสนใจให้มันสวยให้มันงามยิ่งๆ ขึ้นไป, มันก็ต้องตามอยู่นั้นแหละ; แม้สูงขึ้นไปทางจิต มันก็ยังจะถามว่า จะอบรมจิตกันอย่างไร? ทำอย่างไรจึงจะเป็นสมาธิ? ล้วนแต่ถามเข้าๆ จนไม่รู้ว่าจะตอบอย่างไรกันแล้ว.

ที่นี้สูงขึ้นไปในทางสติปัญญา ยิ่งต้องถามมากขึ้นไปอีก คือวิชาความรู้, คนธรรมดาสนใจในวิชาความรู้ ที่ไม่กับทุกข์; มันจึงมากมายเต็มไปหมด. มันเป็นความรู้ที่จะทำให้เกิดความทุกข์โดยไม่รู้สึกรู้สึ มันก็ยังยิ่งมากขึ้นไปอีก. ถ้าถามกันแต่วิชาความรู้เรื่องกับทุกข์ มันก็จะน้อยเข้า.

ที่นี้ถ้าเป็นเรื่องราวในชั้นโลกุตตรธรรม คนธรรมดายังไม่รู้, ไม่รู้ว่าจะถามอย่างไร. พอได้เงื่อนไขสำหรับจะถาม ก็ถามจนตอบไม่ไหว. รวมความแล้วว่า คนที่ยังมีกิเลสนั้น, มีกิเลสเหล่านั้นแหละ เป็นเหตุให้สงสัย. ความรัก ความหวัง ความอยาก ความกลัว หรือความรู้สึกรู้สึอย่างอื่น ล้วนแต่เป็นเหตุให้ถาม.

รวมความว่า ถ้ายังมีกิเลสอยู่แล้วก็ต้องถาม ตามอำนาจของกิเลส : ความโลภหรือความกำหนัด มันก็ให้ถามไปอย่างหนึ่ง, ความโกรธหรือความเคียดที่ประทุษร้าย มันก็ให้ถามไปอย่างหนึ่ง, ความโง่ความหลง มันก็ให้ถามไปอีกอย่างหนึ่ง.

ที่นี้จะพูดถึง สิ่งที่น่าจะถาม คำถามที่น่าจะถาม เช่น คำถามว่า ชีวิตนี้มันคืออะไร? ชีวิตนี้มันมาจากไหน? แล้วมันไปสิ้นสุดที่ไหน? ชีวิตนี้จะมีค่าหรือมีประโยชน์สูงสุดได้สักเท่าไร? นี้คือปัญหาที่น่าถาม แต่ก็ไม่มีใครค่อยจะถาม. บางคนไม่เคยนึกถึงคำว่าชีวิตด้วยซ้ำไป.

ปัญหาทางธรรมะที่ถามกันมากที่สุด ก็เช่น ถามว่า **ตายแล้วจะเกิดหรือไม่? แล้วจะไปเกิดอย่างไร?** ทำให้เสียเวลามาก ที่มันเป็นอยู่เดี๋ยวนี้ คือมีชีวิตอยู่เดี๋ยวนี้. ทำไมไม่ถามว่า จะต้องทำอะไร มันจึงจะหมดปัญหา หรือได้รับสิ่งที่ดีที่สุด? จึงอยากจะแนะนำว่า ท่าน ควรจะตั้งต้นด้วยปัญหาที่ควรจะถาม ถ้าเป็นเรื่องของชีวิต ก็ถามให้รู้ว่ามันคืออะไร? มาแต่ไหน? จะไปไหน? มันจะมีค่าสูงสุดได้อย่างไร? แล้วรีบทำให้ได้อย่างนั้น.

แต่เมื่อ เป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านก็ไม่มีคำถามอย่างนี้ จะกล่าวว่า ทราบหมดแล้วก็ได้. ที่จริงก็ไม่ถูก; ท่านไม่ได้สนใจที่จะทราบเรื่องเหล่านี้ ให้หมดหรือให้ยิ่งขึ้นไป. ท่านต้องการเพียงแต่จะทราบว่า ชีวิตนี้ หรือความทุกข์นี้ มากกว่า มันจะดับไปได้อย่างไร? พอจิตใจขึ้นไปสู่สภาพที่ไม่รู้สึกว่าเป็นทุกข์, เห็นทุกอย่างเป็นเพียงธรรมทาสามัญ ก็เป็นธรรมชาติที่เป็นไปตามเหตุตามปัจจัยอยู่เนื่องนิจดังนั้นแล้ว; ท่านก็ไม่มาฆังถาม ว่าชีวิตนี้คืออะไร? มาจากไหน? หรือไปไหน? จะมีค่าสักเท่าไร?

ที่คนธรรมดาคิดกันว่า ชีวิตมีค่าที่สุดนั้น มันจะเป็นชิ้นสักเม็ดหนึ่งก็ไม่ได้ สำหรับบุคคลที่เป็นพระอรหันต์. พระอรหันต์ผู้มีจิตว่างจากความหมายแห่งตัวตน, ไม่มีตัว ไม่มีตน ที่เป็นของตน, ก็ไม่มีปัญหาว่าชีวิตนี้ จะมีค่าสักเท่าไร.

ที่นี้ คนธรรมดาสามัญ ไม่เป็นอย่างนั้น ยังมีตัวตน; ปัญหาที่เกิดขึ้นจากความรู้สึกว่ามีตัวคนรอบด้าน. แต่แล้วก็ตอบปัญหาที่ควรจะตอบนั้นไม่ได้ เพราะว่ามันไปโง่ไปหลงในเรื่องมีตัวตน จนไม่รู้ว่ สิ่งนั้น ๆ คืออะไร; แม้แต่สิ่งที่ลบล้างอยู่ทุกวัน มันก็ยังโง่ ไม่รู้ว่ สิ่งนั้นคืออะไร.

ตัวอย่าง เช่น ทพยสมมติ เขาก็ไม่รู้ว่าเป็นอะไร, บุตร ภรรยา สามี ก็ไม่รู้ว่าเป็นอะไร, เกียรติยศชื่อเสียงก็รู้ว่าอะไร, แต่เขารู้ว่าเขาไม่รู้, มันรู้ด้วยความโง่ ก็รู้ผิด ๆ มันจึงไปหลงในทพยสมมติ บุตร ภรรยา สามี เกียรติยศ ชื่อเสียง. ถ้ายังหลงอยู่ในสิ่งเหล่านี้ มันก็ย่อมบอกอยู่ในตัวแล้วว่า มันไม่รู้จักว่าสิ่งนี้คืออะไร.

เพราะฉะนั้นขอให้มองดูให้ดี จนเห็นว่าสิ่งที่เราลุ่มลุ่มลุ่มอยู่ทุกวัน เราก็ไม่รู้ว่าเป็นอะไร. คนชนิดนี้จะมีคำพูดที่เรียกว่า *กถงกถา* อยู่เสมอ. คำพูดว่า *กถงกถา* คือถามว่า *อะไร ๆ อย่างไร? คนมีคำพูดชนิดนี้ก็เรียกว่า กถงกถิ.*

แต่พระผู้มีพระภาคเจ้า นั้น ทรงเป็น อภกถงกถิ คือ ไม่มี กถงกถา พระองค์ทรงทราบสิ่งที่ควรจะทราบ ซึ่งเราก็ศึกษาเล่าเรียนกันมาด้วยกันทุกคน ว่าทรงทราบอริยสัจจ์, *ทรงทราบสิ่งที่ต้องรู้ คือความทุกข์, ทรงทราบสิ่งที่ต้องละ คือเหตุให้เกิดทุกข์, ทรงทราบสิ่งที่ต้องทำให้แจ่มแจ้ง ก็คือความดับทุกข์, ทรงทราบสิ่งที่ต้องทำให้เกิดมี ก็คือหนทางให้ถึงความดับทุกข์* นั้น; ที่เราเรียกว่า อริยสัจจ์ ๔. เมื่อทรงทราบอริยสัจจ์ ๔ หมายความว่าทรงทราบความดับทุกข์ที่มีอยู่จริงในพระองค์เอง เรื่องมันก็จบกันเท่านั้น.

ที่นี้คืออีกสักหน่อยหนึ่งในตอนสุดท้าย ก็คือ พระองค์ทรงทราบหรือทรงเห็น ด้วยสติปัญญาอันสูงสุด ที่เรียกว่าสัมมาสัมโพธิญาณ : ทรงเห็นสิ่งทั้งปวง โดยความเป็นอนัตตา ไม่ว่าอะไร. “*ไม่ว่าอะไร*” นะ หมายความว่าไม่ว่าจะเป็นสังขตธรรม หรือ อสังขตธรรม, ไม่ว่าจะเป็นสังขาร หรือวิสังขาร, ไม่ว่าจะอยู่ในโลกหรือว่านอกเหนือไปจากโลก; ล้วนแต่มันเป็นอนัตตา คือไม่ใช่ตน, เป็นอนัตตนิยา - ไม่เนื่องกับของตน คือไม่เป็นของตน. นี่คือใจความสำคัญที่สุด ที่ทำให้ทรงหมดปัญหาที่จะต้องเอ่ยปากถามว่า *อะไรเป็นอะไร.*

สรุปความว่า เพราะทรงเห็นซึ่งอนัตตาและอนัตตนิยา ในสิ่งทั้งปวง ก็เลยหุบปาก ไม่รู้จะถามอะไร : ถามเพื่ออะไรๆ ก็ไม่มี ลักษณะนี้เรียกว่า ออกถุงถึ.

เกี่ยวกับ พระพุทธรูปข้อนี้ มีหลักปฏิบัติสำหรับพวกเรา ที่ได้ จำแนกไว้ ๗ ประการ :-

ข้อที่ ๑. ทำอนุสสติในพระผู้มีพระภาคเจ้า ถึงความที่พระองค์ไม่ ทรงมีกิเลส อันเป็นเหตุให้ต้องถาม ว่าอะไรเป็นอะไร. ให้เข้าใจชัดถึงน้ำพระทัย ของพระองค์ ที่ไม่มีปัญหาเหลืออยู่ ก็จะเกิดศรัทธา ความเชื่อ ความเลื่อมใส ไม่หวั่นไหว ในพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น.

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ตลอดกาลโดยกาล ก็หมายความว่า ทำอนุสสติเป็นพิเศษถึงพระพุทธรูปข้อนี้.

ข้อที่ ๓. เมื่อมีอันตราย โดยเฉพาะในทางจิตเกิดขึ้น ให้ถือเป็น โอกาสสำหรับศึกษา ว่าอะไรเป็นอะไร, จนพบว่า ที่มีปัญหาเกิดขึ้น ก็เพราะ ไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร ไม่สามารถจะปลดเปลื้องความรู้สึกว่าตัวตนเสียได้ ก็ต้องเผชิญ กันกับอันตราย.

ข้อที่ ๔. นั่นคือ การปฏิบัติตามพระองค์ นำอัมมำคุณธรรมข้อนี้ เข้ามาไว้ในตน จนมีปัญหาน้อยลง หรือไม่มีปัญหาเลย, จนถึงกับพอใจในตัวเอง หรือยกมือไหว้ตัวเองก็ยังได้. สรุปความว่า อย่าเป็นคนเจ้าปัญหา อย่าเป็น คนขมกัถาม.

คนที่มาที่นี่ มากมายเหลือเกินถามคำถามที่ไม่ควรจะถามเลย ; เป็นคนโง่ เสียเวลาไปเปล่าๆ ทั้งเขาและทั้งอาตมาผู้ที่จะต้องตอบ. ส่วน ปัญหาที่ควรจะถามนั้นไม่ถาม. เช่น จะถามว่าฉันมีเนื้อที่เท่าไร ก็บอกให้สมันหน้าว่าไม่ขายไวย ; อย่างนี้เป็นต้น. มันเสียเวลาเปล่าๆ. ทำไม่ไม่ถามปัญหาที่จะมีประโยชน์.

ข้อที่ ๕. ที่ว่า ทำอะไรให้ถามท่านก่อน เรามีปัญหาอะไรที่จะต้องคิดนึกหรือตัดตัดสินใจ ก็จะต้องนึกถึงพระพุทธองค์ก่อนเสมอไป. ถ้ามันเกิดสงสัยเหมือนกับเป็นบ้าเป็นหลังขึ้นมา ว่าอะไรเป็นอะไร อะไรเป็นอะไร ; นึกถึงพระพุทธเจ้าก่อนเถอะ ว่าท่านไม่ต้องการให้เราวิถามกันอย่างนั้น, ต้องการให้ตกลงไปที่ความรู้สึกนั้นๆ แล้วก็ตอบขึ้นมาได้เองว่า อะไรมันเป็นอย่างไร.

ข้อที่ ๖. ให้ละเอียดเมื่อล้มเหลว คือ เมื่อถามปัญหาที่ไม่ควรจะถามขึ้นมาแล้ว ก็ขอให้ละเอียดให้มาก ว่ามันเป็นคนที่ไม่มีสติปัญญาเอาเสียเลย, หรือซุ่มักจะถามเท่านั้นแหละ ไม่ได้ต้องการคำตอบอะไรที่แท้จริง. ขอให้ท่านทั้งหลายสังเกตดูว่า คนขี้ถามนั้น ไม่ได้ต้องการคำตอบที่แท้จริงหรอก เป็นโรคจิตชนิดหนึ่ง คือขี้ถามเท่านั้นเอง.

ข้อที่ ๗. ให้ประมวลผล เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ ที่ตนนำมาประพฤติปฏิบัติได้มากน้อยอย่างไร คือมัน ดีขึ้น หรือ ไม่ดีขึ้น หรือว่ามันยังขี้ถามมากไปกว่าแต่ก่อน.

นี้รวมความที่เราจะต้องปฏิบัติ เนื่องด้วยพระพุทธคุณข้อนี้ อยู่ในลักษณะอย่างนี้ อย่าสงสัยในส่วนที่มันไม่ควรจะสงสัย. ให้สงสัยเฉพาะแต่ใน

ส่วนที่มันควรจะสงสัย ; ถึงแม้อย่างนั้นก็อย่าขี้ตาม คือเก็บเอาไว้ตอบเองดีกว่า
เที่ยวถาม, หรือแม่แต่จะถามตัวเอง ก็อย่าถามเลย. มองดูลงไปที่ปัญหาที่
มันกำลังมีอยู่ คือความรู้สึกที่ไม่ดี ที่เป็นความทุกข์ หรือเป็นอะไรก็ตาม,
มองดูจนเห็น ว่ามันเป็นอย่างไร ; ก็จะเป็นการปฏิบัติตามพระพุทธองค์
ผู้ทรงได้สัมมาตามพระคุณบทที่ว่า *อกองฺกถิ*.

สำหรับบทช่วยจำเป็นคำกลอน เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ มีว่า :-

โอ้พระองค์ ทรงพระนาม อะถกถิ
เพราะไม่มี ข้อสงสัย ต้องได้ถาม
เรื่องดับทุกข์ ได้อย่างไร ไม่มีความ-
สงสัยตาม ที่คนเรา เผ้าละเมอ.

.....

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๑๒ ซึ่งมีพระบาลีว่า *ตุสฺสิตอ* แปลว่า *ผู้่อม*
แล้วด้วยความ่อมในธรรมอยู่เสมอ.

ท่านทั้งหลายที่เคยศึกษาธรรมะมาบ้าง ก็คงจะเข้าใจได้ด้วยตนเองว่า
พระพุทธคุณบทนี้ เราจะสงเคราะห์เข้าไปใน *พระบริสุทธิตุณ* ; ว่าคนที่มีความ
รู้สึก่อมอยู่เสมอ ไม่หิว ไม่กระหาย ไม่ต้องการนั้น *เป็นผู้มีบริสุทธิตุณ* คือไม่มี
กิเลสที่เป็นเหตุให้หิว *แล้วก็่อมอยู่*.

ถ้าพูดอย่างสรุปรวบรัด ก็ต้องพูดว่า อืมเพราะไม่มีกิเลสเครื่องให้
ทิว. ขอให้ช่วยจำสำนวนโวหารเช่นนี้ไว้ด้วย ว่าถ้าเป็น **ธรรมะชั้นลึก** แล้ว มัน
จะไปรวมอยู่ที่กิเลส ที่เป็นเหตุให้รัก ที่เป็นเหตุให้เกลียด ที่เป็นเหตุให้กลัว,
ที่เป็นเหตุให้เศร้า หรืออะไรก็สุดแท้เถอะ, มันมีกิเลสโดยเฉพาะ อยู่ส่วนหนึ่ง
เสมอที่เป็นเหตุให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ขึ้นมา.

ในที่นี้ คนทั่วไปมีกิเลส ที่เป็นเหตุให้ทิว; ส่วนพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ทรงหมด
กิเลส โดยประการทั้งปวง; **ไม่มีกิเลสเป็นเหตุให้ทิว** เท่านั้น, แล้วมันจะเป็นอะไร? มันก็
คืออืม. คนโง่จะมองกันแคในทางที่ว่า ต้องกินเข้าไป, กินเข้าไป, กินเข้าไป มันจึงจะอืม.
ลองนึกถึงตัวเองบ้าง มันรู้สึกอย่างนั้นหรือเปล่า? แต่ถ้าอืมที่แท้จริงนี้ ก็มันไม่อยาก ก็
มันไม่ทิว นั่นแหละจึงจะเป็นความอืมที่แท้จริง. ท่านจึงระบุลงไปว่า **อืมด้วยความอืมใน
ธรรมอยู่เสมอ**

เราจึงแยกความอืมออกเป็น ๒ พวกด้วยกัน : ความอืมทางวัตถุ เช่น จะต้องกิน
อาหารให้อืม, จะต้องมีทรัพย์สมบัติ บุตร ภรรยา สามี อะไรให้มันเต็มตามที่มันอยาก, ก็ด้วย
หวังว่า จะเป็นผู้อืมกันสักที, แต่แล้วมันก็ไม่เคยอืม; นอกจากมันจะอืมอย่างหลอกๆ ชั่ว
ประเดี๋ยวประด๋าว. เช่นว่า ทิวข้าว กินแล้วก็อืม, ประเดี๋ยวมันก็ทิวอีก.

ที่จริงที่มันว่าอืมแล้วนั่นแหละ; ลองเอาอะไรที่ถูกต้องปากจริงๆ มาให้มันอีก มันก็
ยังกินอีก ทั้งที่มันบอกว่าอืมแล้ว. และความอืมชนิดนี้ เราจะถือว่า มันอืมโดยธรรมชาติ;
เช่น ทิวข้าว กินข้าวแล้วก็อืม **อืมโดยธรรมชาติ ไม่ได้เกี่ยวกับธรรมะ** อะไรเลย.

พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้อืม ด้วยความอืมในธรรม หรือโดยธรรม.
ฉะนั้นจึงมีความอืมอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งจะเรียกว่า ความอืมโดยธรรม หรืออืมด้วย
ธรรม คือไม่ทิว ไม่มีตัณหา ไม่มีความทุนทุร้าย. แม้เป็นความอืมโดย
ธรรม ก็แยกได้เป็นอย่างไรๆ เช่นว่า :—

อิมในทางกาย มีกายรำบ มีกายเยือกเย็น เพราะควบคุมกายสังขาร มีลมหายใจเป็นต้น ได้; กายมันสงบรำบ ก็เกิดความอิมในทางกาย.

ในความหมายทางภาษาธรรม ยังมีความ อิมในทางจิต ด้วยอำนาจของสมาธิ หรือว่าองค์ใดองค์หนึ่งแห่งสมาธินั้น; เมื่อเป็นอย่างนั้นจิตมันก็อิม, หรือ เพราะระงับจิตตสังขาร เช่น เวทนา เป็นต้นเสียได้ จิตนี้มันก็อิม.

นี่ยังมีอิมที่สูงขึ้นไป คือ อิมทางสติปัญญา หมายถึง สติปัญญาที่รู้ อย่างถูกต้อง เป็นเหตุให้หยุดความอยากรู้ โดยประการที่ปวงเสียได้. คนธรรมดาไม่เคยอิมทางสติปัญญา; มันยังมีกิเลสตัณหา มากเกินไป ที่เป็นเหตุให้อยากรู้ ทางวิชาความรู้หรือทางสติปัญญา. แต่พระบรมศาสดา หรือพระอรหันต์ทั้งหลาย ไม่ต้องการจะรู้อะไรอีกแล้ว.

อย่างว่า นักวิทยาศาสตร์อยากรู้วิธีไปโลกพระจันทร์; อย่างนี้ ก็คือกันว่า เป็นความรู้ประเสริฐที่สุด อยากรู้ยิ่งกว่าอยาก. ในที่สุดก็เอาละ, เป็นอันว่าไปได้ แต่แล้วมันก็ไม่หยุดหิวได้. ฉะนั้นความรู้อย่างที่ทำได้ไปโลกพระจันทร์ได้นั้นนะ มันก็กลายเป็นเรื่องไม่มี ความหมาย สำหรับพระอรหันต์ทั้งหลาย. เพราะว่าแม้จะไปอยู่ได้ที่โลกพระจันทร์เป็นต้น ก็ยังไปทนทุกข์ทรมานเท่ากัน หรือบางทีจะยิ่งกว่าที่จะอยู่ในโลกมนุษย์นี้.

แต่ว่าท่าน มีสติปัญญาในทางที่จะอยู่ที่ไหนก็ได้, กระทั่งอยู่กับความตายก็ได้ ถ้ามันอยู่กันได้ ก็ไม่มีความทุกข์ความร้อน; อย่างนี้เรียกว่า มีความรู้สูงสุดในทางสติปัญญา ท่าน อิมอยู่ด้วยธรรม, ด้วยธรรมะ ทางกายก็ได้ ทางจิตก็ได้ ทางสติปัญญาก็ได้; เรียกว่า ทรงอิมด้วยความอิมในธรรมอยู่เสมอ เป็นผลของการที่หมดกิเลส ที่เป็นเหตุให้ต้องการ.

ข้อควรปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้ :-

ข้อที่ ๑. ก็ศึกษาให้เข้าใจ เรื่องอ้อมหรือไม่อ้อมกันอย่างไร. ความอ้อมชนิดไหนอ้อมได้, ความอ้อมชนิดไหนมันอ้อมไม่ได้ ก็มันไม่มีอยู่จริง, จนกระทั่งเราทราบถึงความอ้อมชนิดที่พระอรหันต์ทั้งหลายมีอยู่ ก็จะมีเอาเวจจับปัสัทธิา—ความเชื่อความเลื่อมใสไม่หวั่นไหว ในพระอรหันต์ทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพระสัมมาสัมพุทธเจ้า.

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ เพื่อว่าเราจะรู้จักอ้อมไปตามท่านได้บ้าง. ระลึกถึงความอ้อมที่ถูกต้องอยู่เป็นประจำ นี้จะมีประโยชน์ ก็จะช่วยให้เกิดความอ้อมชนิดนั้นขึ้นมาได้โดยไม่ยาก.

ข้อที่ ๓. เมื่อมีอันตรายเกิดขึ้น จะมีความกล้าหาญแนใจ ไม่กลัวอันตรายได้อย่างไร. ถ้าคนนั้นมันอ้อม โดยนัยะที่กล่าวมาแล้ว; อันตรายไม่มีสำหรับบุคคลนั้น, อันตรายไม่อาจจะเกิดขึ้น แก่บุคคลผู้อื่นแล้วด้วยความอ้อมในธรรม. ถ้าเรามีอันตรายเผชิญหน้า เรานึกถึงความอ้อมในธรรม, ความไม่ต้องการอะไรโดยประการทั้งปวง. จิตใจก็ยังจะว่างไปทันที คือว่างจากความกลัว, ว่างจากปัญหา, แล้วก็จะแก้ไขปัญหานั้น ๆ ได้ อย่างที่มีชัยชนะ.

ข้อที่ ๔. ที่ว่า ทำตามพระองค์ น้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาใส่ไว้ในตน. ถ้าตัวเองรู้สึกอ้อมโดยธรรมเมื่อไรแล้ว ก็จงยกมือไหว้ตัวเองทันทีในขณะนั้นเถิด. ถ้ามันยังหิวด้วยกิเลสตัณหาอยู่แล้ว ก็ควรจะลงโทษตัวเองบ้าง.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรก็ตามทำมาก่อน เมื่อปัญหาเกิดขึ้น ก็ให้นึกถึงความอึดในธรรม ว่านั่นมันเป็นความอยาก หรือความหิวอย่างโง่เขลาเสียแล้วกรรมัง. เมื่อดูให้ดี มันก็เป็นอย่างนั้นจริง นี้เราก็มีทางที่จะตัดสินปัญหานั้นได้โดยถูกต้อง; ไม่ตัดสินปัญหานั้น ๆ ไปโดยความหิวกระหายด้วยกิเลสตัณหา.

ข้อที่ ๖. ที่ว่า ละอายเมื่อล้มเหลว คือเราพ่ายแพ้แก่ความหิว อย่างโง่เขลาที่สุด โดยเฉพาะในทางจิตทางใจ ก็ละอายอย่างยิ่งว่า มันช่างเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าน้อยเหลือเกิน, หรือเป็นไม่ได้เอาเสียเลย.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบภาวะของตน เกี่ยวกับความอึดหรือความหิวนี้ ทุกคราวที่ควรตรวจสอบ, อย่างน้อยก็ให้เป็นผู้อึดอยู่บ้าง ตามสมควรแก่ฐานะของตน ๆ.

นี้เรียกว่า ข้อปฏิบัติที่ควรปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้.

สำหรับบทช่วยจำเป็นคำกลอน ในพระพุทธคุณข้อนี้ ก็มีว่า:-

โอพระองค์ ทรงสมญา ว่าผู้อึด
 เพราะความปรึ้ม อยู่ด้วยธรรม สม่่าเสมอ
 ไม่มีกิเลส ที่เป็นเหตุ ให้ทะเลอ—
 ทะยานเห่อ หิวอะไร ไม่รู้พอ.

....

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๑๓ ซึ่งมีพระบาลีว่า วนตโลกามิโส :-

แปลว่า **ผู้มีเหยื่อในโลกอันตายทั้งแล้ว**. สำหรับคนที่คุ้นกับวัด เคยฟังธรรมะธรรมโมอยู่บ้าง ก็เข้าใจได้. สำหรับชาวบ้านที่เป็นชาวบ้านกินไปก็คงจะยังฟังไม่ถูก ว่าเหยื่อในโลกนี้มันคืออะไรกัน; เพราะว่าเขามัวกินเหยื่อเหล่านั้นอยู่ โดยไม่รู้สีกว่ามันเป็นเหยื่อ.

บทว่า **มีเหยื่อในโลกอันทรงตายทั้งแล้ว** นี้ ย่อมแสดงชัดอยู่แล้ว ว่า **เป็นพระพุทธรูปในประเภทบริสุทธิตุณ**. ถ้ายังไปหลงในเหยื่อของโลกอยู่ ก็บริสุทธิตุณไปไม่ได้ จึงจัดพระพุทธรูปชั้นไว้ ในกลุ่มแห่งพระบริสุทธิตุณ.

ที่นี้ก็พิจารณากันดูถึงคำว่า **เหยื่อ**. คำว่าเหยื่อเป็นภาษาชาวบ้าน ก็เช่นเหยื่อสำหรับตกปลา ตกนก หรือเหยื่อที่จะใส่ยาพิษให้สัตว์มันกินเข้าไปแล้วตาย; ถู้อเอาความหมายของคำว่าเหยื่อนี้ให้ถูกต้อง. ถ้าเราจะฆ่าสัตว์ด้วยยาพิษก็เอาเหยื่อที่มันชอบจะบรรจุนยาพิษ แล้วก็ให้มันกิน, หรือเหยื่อตกนกตกปลาอะไรก็เหมือนกัน; ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ทำไปด้วยความหวังดี, ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ปลอดภัยจรรู้จักเหยื่อไว้ในลักษณะที่เป็นอันตราย.

ที่นี้คำว่า **เหยื่อ** นี้ เมื่อถูกนำมา **ใช้เป็นภาษาธรรมะขั้นสูงสุด** ก็หมายถึงสิ่งที่ช่วยวนแก่จิตใจ ในลักษณะที่เป็นเหยื่อ แล้วก็ทำให้สัตว์โลกนั้น ๆ ผู้หลงเหยื่อ ติดอยู่ในกองทุกข์อย่างสิ้นเชิง. แต่แล้วมันก็ต่างกันอยู่ตรงที่ว่า สัตว์เหล่านั้นก็ไม่รู้จักว่า นี่เป็นเหยื่อที่ทำอันตรายแก่เรา ถึงตายหรือเจียนตาย. แต่เขาไปหลงในความเอร็ดอร่อยของเหยื่อ ที่มีอยู่บ้างนั้น ก็เลยไม่คิดว่าเป็นเหยื่อ;

เห็นเป็นของดี เป็นของวิเศษ มีคุณค่ากว่าสิ่งใดไปเสีย นี่คือวิชาที่สูงสุดของบุคคลนั้น.

คำว่า *เหยื่อ* ในโลกนี้ *โดยหลักทั่วไปก็หมายถึงอารมณ์ ที่เป็นอภิวรรณณ์ทั้งหลาย* โดยเฉพาะก็อารมณ์ ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ที่น่ารัก น่าปรารถนา น่าพอใจ แก่กิเลส, หรือว่าโลกธรรมในฝ่ายที่เป็นอภิวรรณณ์ คือความมีลาภ มียศ ได้สรรเสริญ และความรู้สึกที่เป็นสุข. สิ่งเหล่านี้ก็ทราบกันอยู่แล้ว ไม่ต้องอธิบายมากนักก็คงจะได้.

สำหรับ *อารมณ์ ๖* คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ที่จะรู้สึกกันได้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนัง และทางจิตใจนั้น; ถ้าส่วนไหนมันเป็นสิ่งที่น่ารัก น่ายินดีน่าพอใจ *ทำให้สัตว์เข้าไปหลงรักแล้ว ก็เรียกว่า อภิวรรณณ์.* เมื่อไปหลงรัก หลงพอใจเข้า ก็เกิดยึดมั่นถือมั่น เป็นตัวตนและเป็นของตน, คือมีตนที่ไปรักเข้า แล้วรักเอามาเป็นของตน; อย่างนี้ก็เรียกว่า มีอุปาทานในสิ่งนั้น.

มีอุปาทานในสิ่งใด ก็ต้องมีความทุกข์เพราะสิ่งนั้น ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม. ฉะนั้น *เหยื่อทั้งหลายจึงให้เกิดความทุกข์* ไม่ว่าจะ เป็นเหยื่อตามธรรมชาติสามัญ เหยื่อตกปลา, หรือว่าจะเป็นเหยื่อของพญามาร ทางจิต ทางวิญญาณ มันก็ให้เกิดความทุกข์ทั้งนั้น. ทำให้เห็นได้อีกครั้งหนึ่งว่า *ขึ้นชื่อว่าเหยื่อแล้ว ก็คือเครื่องทำความทุกข์* ทำความทรมานให้ ด้วยการล่อลวงอย่างสูงสุด.

ที่นี้จะถูกกันให้ละเอียด ความวิสัยแห่งพุทธบริษัทบ้าง จะหาว่าอาตมาตาก็ตามใจ เพราะถูกหามาเสียจนเคยชินแล้ว ว่าไม่ค่อยจะรู้จักมองในส่วนที่มันยังลึกไปกว่านั้น. เช่นว่า ถ้าน่ารักที่น่าพอใจ แล้วมันก็เป็นเหยื่อ. แต่ที่มันไม่น่ารักไม่น่าพอใจเล่า มันเป็นเหยื่อหรือไม่เป็น? คงจะตอบกันโพล่งออกไปว่า มันไม่เป็น.

ที่จริงส่วนที่ไม่น่ารักไม่น่าพอใจ มันก็เกี่ยวข้องกับความเป็นเหยื่อ. อารมณ์ทั้งหลายที่น่ารักน่าพอใจ, มันมีความหมายน่ารักน่าพอใจได้ ก็เพราะมีอารมณ์ประเภทที่มีความหมายไม่น่ารักไม่น่าพอใจ.

จะยกตัวอย่างกันง่ายๆ เช่น คำว่ายากจน. ความยากจนนั้น มันทำให้ความมั่งมีมีความหมาย. ถ้ามันไม่มีความยากจนมาเป็นคู่เปรียบเทียบ หรือเกี่ยวข้องกันแล้ว ความมั่งมีมันก็ไม่มีความหมาย. ความได้หน้าได้ตาได้เกียรติยศชื่อเสียง มันมีความหมาย เพราะมันมีความที่ไม่ได้หน้าไม่ได้ตา หรือเสียชื่อเสียง มาเป็นคู่เปรียบเทียบ. ฉะนั้นฝ่ายอนิฏฐารมณ์มันก็เป็นสิ่งที่ทำให้ฝ่ายอิฏฐารมณ์นั้นเกิดมีความหมาย. ฉะนั้นเราจึงถือว่า เป็นเหยื่อโดยอ้อม.

แต่ถ้ามองให้ลึกไปกว่านั้นอีก ก็ตอบได้ง่ายๆ ว่า มัน เป็นเหยื่อแก่กิเลส ทำให้กิเลสเกิดขึ้น. เช่น ไม่น่ารัก ไม่น่าพอใจ มันก็เป็นเหยื่อให้กิเลส ประเภทโทสะ โกรธ นี่มันเกิดขึ้น; ถ้าไม่เอาสิ่งนี้มาล่อ กิเลสประเภทโทสะหรือโกรธ ก็มิได้เกิดขึ้น. สิ่งที่ไม่น่ารักไม่น่าพอใจนี้ มันสะสมปฏิฆานุสัย, อนุสัย สำหรับจะเป็นขีไกรธ จะเป็นคนขีไกรธ ขี้เกลียด ขี้บ่นด่าโทสะนั้น.

ฉะนั้นเมื่ออยู่ในส่วนลึกแล้ว แม้อิฏฐารมณ์ทั้งหลาย ก็เป็นเหยื่อด้วยเหมือนกัน; แต่ตามธรรมดาสามัญ เราไม่พู่กันถึงอย่างนั้น เอาเป็นแต่เพียงว่าที่น่ารักน่าพอใจนั้นแหละ เป็นเหยื่ออยู่ในโลกนี้. แต่ถ้าสำหรับพระอริยเจ้า

หรือพระอรหันต์โดยเฉพาะแล้ว แม้อิน္ถฐารมณทั้งหลาย ก็อยู่ในลักษณะที่เป็นเหยื่อ; ดังนั้นท่านจึงกายทิ้งออกหมด ทั้งส่วนที่เป็นอิน္ถฐารมณและอิน္ถฐารมณ.

ที่นี้ก็ตามดูกันถึงคำว่า การคาย. การคายถ้าเป็นเรื่องทางวัตถุ ก็กายออกจากปาก. ฉะนั้นภาษาคนตามธรรมดา คำว่า *การคาย* ก็คือ *การสำรอก การขบถกลั้วออกมาจากปาก*. แต่ถ้าเป็น การคายในทางภาษารธรรม เรื่องกิเลสตัดแล้ว, การคายในที่นี้หมายถึง การที่ไม่ยอมกินเข้าไปเป็นอันขาด คือไม่ยอมรับเอาอารมณ์เหล่านั้นเข้าไปเป็นอันขาด. นี้เรียกว่า *การคาย*; เพราะมันเนื่องกับเหตุการณ์ที่ผ่านมาแล้วแต่หันหลัง : เคยกินเหยื่อชนิดนี้เข้าไป แล้วมันเกิดเรื่องอะไร, ต่อไปมันก็ไม่ยอมกินอีก. ความที่ไม่ยอมกินอีกนี้เรียกว่าการคาย; ไม่มีกิเลสเหลืออยู่สำหรับเป็นเหตุให้กินเข้าไป. อย่างนี้เรียกว่าการคาย ในความหมายนี้.

พุทฺธอย่างธรรมดาสามัญ ก็คือ *การเบือนในเสน่ห์อันชั่วเยวณของสิ่งทั้งหลาย*. สิ่งที่มีเสน่ห์ก็ย่อมมีความชั่วเยวณ; ในนั้นมีความหลอกลวง. รู้เท่าทันเสน่ห์ของสิ่งชั่วเยวณแล้ว ก็ไม่รับเอาเข้าไป อย่างนี้ก็เรียกว่า เบื่อต่ออัสสทาหะของสิ่งทั้งปวง. และคำว่าเบือนในที่นี้ ไม่ใช่เบือนอย่างคนชาวบ้านเบือน.

คนชาวบ้านเบือนั้น มัน *เบือนอย่างหลอกลวง* : เบื่อเงิน เบื่อทอง เบื่อของ เบื่อผ้า เบื่อเมีย มันก็เบือนหลอกลวงๆ เคี้ยวเคี้ยวเท่านั้นเอง; เพราะ *ไม่ได้เบือนด้วยการเห็นความจริง ที่เรียกว่านิพพิทา*. พระอริยเจ้าเบือนสิ่งหลอกลวงด้วยอำนาจของนิพพิทา; ฉะนั้นจึงไม่กลับมาหลงไหลได้อีก อย่างนี้เรียกว่าการคาย.

ข้อปฏิบัติ ๗ ประการ เกี่ยวกับพระพุทธรูป :-

ข้อที่ ๑. กตึกษาให้เข้าใจ ในเรื่องการกาย หรือการกินเข้าไป ทั้งโดยภาษาธรรมและโดยภาษาคน, จนรู้ว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้มีเหยื่อในโลกอันทรงกายทั้งแล้ว อย่างเด็ดขาดและสิ้นเชิง. เมื่อรู้สึกตัวใจจริง ๆ ก็เกิดศรัทธา ความเชื่อ ความเลื่อมใส ในพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นไปกว่าแต่ก่อน.

ข้อที่ ๒. ก็ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ทำอนุสสติระลึกถึงพระพุทธเจ้า ในการที่พระองค์ทรงเป็นอย่างไร อยู่ทุกเวลาที่เราอาจจะทำได้; ฉะนั้นถ้าใครเป็นคนตะกละในเหยื่อในโลกนี้แล้ว ชยันทำพุทธานุสสติข้อนี้เถิด มันคงจะช่วยได้มาก.

ข้อที่ ๓. ที่ว่า ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย นี้ มันกินเหยื่อเข้าไปติดคอ, หรือว่าสุเมฆาเราร้อนอยู่ในดวงจิต กำลังจะตายอยู่แล้ว; ก็รีบระลึกนึกถึงพระพุทธองค์ ผู้ทรงกายเหยื่อในโลกนี้ ก็จะเกิดกำลังอันใหม่ กำลังแห่งธรรมะ เพื่อจะช่วยปลดเปลื้องความรู้สึก อันเป็นทุกข์นั้นเสียได้.

ข้อที่ ๔. ทำตามท่าน คือน้อมพระคุณเขื่อนเข้ามาสู่ตน จนเป็นคนที่ไม่เผือกกินเหยื่ออะไร ๆ เข้าไป : จะเป็นเรื่องกิน ก็รู้เท่าทัน, จะเป็นเรื่องกาม ก็รู้เท่าทัน, จะเป็นเรื่องเกียรติ ก็รู้เท่าทัน, เรียกว่าทั้ง ๓ อย่างนี้ เป็นผู้รู้เท่าทัน ว่ามันเป็นเหยื่อด้วยกันทั้งนั้น. แล้ว **ก็ระมัดระวังเบ็ดที่มันมีอยู่ในเหยื่อ** : ในเรื่องกินก็มีเบ็ดอยู่ในนั้น, เรื่องกามก็มีเบ็ดอยู่ในนั้น, เรื่องเกียรติก็มีเบ็ดอยู่ในนั้น, ให้ประพฤติตามพระองค์ ไม่ต้องติดเบ็ดในเหยื่อนั้น ๆ.

ข้อที่ ๕. ทำอะไรให้ถ้ามทำก่อน คือเมื่อจะทำอะไร คือเกี่ยวข้อง กับสิ่งเหล่านั้นให้ระลึกนึกถึงพระองค์ก่อน ว่านี่มันอะไรกัน, นี่มันอะไรกัน; แล้ว ก็จะมีควมรู้อย่างแจ่มแจ้ง ก็เป็นสติปัญญาของพระพุทธองค์นั้นแหละ มาช่วย ค้ำครองให้; ก็จะทำถูก พุทถูก กิตถูก ตัดสินใจถูก เกี่ยวกับเหยื่อในโลก ที่มัน แวดล้อมเราอยู่อย่างที่จะหนีไม่พ้น เกี่ยวทางตา เกี่ยวทางหู เกี่ยวทางจมูก เกี่ยว ทางลิ้น เกี่ยวทางผิวหนัง เกี่ยวทางจิตใจ.

ข้อที่ ๖. ละอายเมื่อล้มเหลว ถ้ากินเหยื่ออะไรเข้าไปแล้ว, ทิดเบ็ด แล้ว ถึงจะไม่ตาย, ก็ให้เห็นว่าเป็นเรื่องเสียหาย ให้ละอายให้มาก. เป็นสาวก ของพระพุทธเจ้าทั้งที่ มาติดเบ็ดอยู่อย่างนี้ มันน่าละอายก็มากน้อย.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะประเมินผลอยู่เสมอ วันหนึ่ง หรือ สัปดาห์หนึ่ง หรือเดือนหนึ่ง มันกินเบ็ดเข้าไปกี่ครั้ง?

เอ้า, สำหรับบช่วยจำเป็นคำกลอน สำหรับพระพุทธคุณข้อนี้ มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงกาย ชิ่งอามิส
เครื่องข้อมติด น้อยใหญ่ ไม่เหลือหลอ
อัญจรมณ์ ไตโต ไม่อาจรอ
หรือหลอกถ่อ ดวงใจ ให้ติดตั้ง.

.....

.....

.....

.....

**อุบายพิพุทธคุณบทที่ ๑๔ ซึ่งมีพระบาลีว่า มุทิตา แปลว่ามีมุทิตา
จิตในสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง.**

พระองค์ทรงมีมุทิตาจิตในสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง พระคุณข้อนี้จะ
สงเคราะห์เข้าไปประเภทไหน? คำว่ามี **มุทิตา** ก็แสดงว่ามัน **อาศัยเมตตา** ความรัก
ความเอ็นดู เป็นต้น; ก็พอเห็นได้เองด้วยกันทุกคน ว่าพระคุณข้อนี้ **สงเคราะห์**
เข้าไปพระเมตตาคุณ แห่งพระคุณทั้ง ๓.

ที่พิจารณาต่อไปถึงคำว่า **มุทิตา** ถ้าว่ากันตามภาษาบาลี **มุท** นี้
เป็นรากศัพท์. ความหมายของมันนั้นชื่อว่า **หัสเส** คือ **รื่นเริง** หรือ **บันเทิง** อย่างนี้ก็มี.
ความหมายของมันว่า **สังสัคเค** ระคนปนกันอยู่ด้วย ดังนี้ก็มี.

ถ้าถือว่ามาจาก **หัสเส** พระองค์ทรงรื่นเริงบันเทิงต่อสัตว์ทั้งหลาย,
พุดง่าย ๆ ก็คือ **ไม่ทรงเกลียดชัง แม้ในบุคคลที่เป็นข้าศึกศัตรูต่อพระองค์**; อย่าง
เทวทัตหรือช่างนาพาคีรี พระองค์ก็ยังทรงมีมุทิตาได้.

ที่ว่า **สังสัคเค - ระคนอยู่ด้วย**, รวมอยู่ด้วย ก็คือพระองค์ **ไม่ทรง**
ทอดทิ้งสัตว์ทั้งหลาย เหล่านี้. ข้อนี้ น่าจะระลึกรู้ถึง เหตุการณ์เมื่อตรัสรู้แล้ว
ใหม่ๆ ทรงน้อมพระทัยไปในทางที่จะไม่สั่งสอนสัตว์, ปลอຍให้สัตว์เป็นไปตาม
กรรม. แต่แล้ว **เกิดหวนพระทัยมาในทางที่ว่า สัตว์บางจำพวก มีรูปในดวงตา**
เล็กน้อย จะเข้าถึงธรรมะได้ก็มีอยู่; ก็ทรงพระเมตตาแก่สัตว์ประเภทนี้ จึงทรง
ยอมเปลี่ยนพระหฤทัย ตั้งใจว่า ลำบากก็ลำบาก เราจะเที่ยวไป เพื่อสั่งสอนคนเหล่านี้.
พระองค์จึงได้ทรงมาระคนปนอยู่กับพวกเรา, สัตว์ที่โง่เขลา ที่เต็มไปด้วยกิเลส.

นี่คือ ลักษณะของมุกิตา – ความไม่รังเกียจและมีความยินดีด้วย ที่จะมา
ท่องเที่ยวไป ในหมู่สัตว์ที่เต็มไปด้วยกิเลส; เพื่อช่วยเขา. พระองค์ทรงมี
มุกิตาจิตในสัตว์ทั้งหลายนั้น มันมีลักษณะอย่างนี้.

พิจารณาอีกทีหนึ่ง ก็มีว่า *มุกิตา* นี้ *อาจจะมาจากคำว่ามูทะ* ก็ได้. คำนี้
แปลว่า *อ่อนโยน มุทฺทวํ – ความอ่อนโยน, มุทฺตา – ความอ่อนโยน, มุทฺทตา –*
ความอ่อนโยน มุกิตา – ผู้มีความอ่อนโยน. ถ้าถือเอาคำนี้เป็นหลัก ก็หมาย
ความว่า ทรงมีความอ่อนโยนในสรรพสัตว์ ตรงกันข้ามกับคำว่ากระต้างหรือ
ถือตัว.

คนทั่วไปเป็นปุถุชน ย่อมกระต้างหรือถือตัว, ไม่มีความอ่อนโยน
แม้แต่กับบิดามารดาของตน ซึ่งจะเห็นได้ในสัตว์เนรคุณทั้งหลาย แม้ที่เป็น
มนุษย์ มันไม่มีความอ่อนโยนแม้แก่บิดามารดาของตน. ส่วนพระพุทธองค์
ทรงมีความอ่อนโยน แม้ในสรรพสัตว์ทั่วไป.

สรุปความเข้าทั้ง ๒ ความหมาย คือทั้งมูทะและทั้งมัททวะ ก็จะจำกัด
ความได้ว่า ทรงยินดี ที่จะระคนอยู่ด้วยความอ่อนโยน ในลักษณะที่เป็น
เพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย แก่สัตว์ทั้งหลายผู้ท่องเที่ยวไปในวัฏฏะ. พระองค์
ทรงยินดี หมายความว่าว่าเรงบันเทิง ที่จะยอมระคนอยู่กับสัตว์โลก, ก็อยู่กัน
ด้วยความอ่อนโยน ในฐานะเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย. นี่ก็ความหมาย
ของพระพุทธคุณข้อที่ว่ามุกิตา ทรงมีมุกิตาจิตในสัตว์ทั้งหลาย.

ข้อควรปฏิบัติตามเกี่ยวกับพระพุทฺธคุณข้อนี้ใน ๗ ประการนี้ :-

ข้อที่ ๑. ก็ศึกษาความเป็นอย่างนี้ของพระองค์ ว่าทรงยินดีด้วยในสรรพสัตว์. พวกเรา^{นี้} มีก็คน ลองคิดดูให้ดี ว่าที่มีจิตใจยินดีด้วยกับผู้อื่น^{นี้}; ตามธรรมดา^{นี้} แต่ความอิจฉาริษยานั้น. เขาไม่ได้เป็นศัตรูคู่แวนะไรกับเราหรอก; แต่พอเห็นเขาคดี เห็นเขาเด่น เห็นเขาก้าวหน้าเท่านั้นแหละ มันก็ริษยาแล้ว; เพราะมันมีโรคริษยาเป็นเจ้าเรือน. ฉะนั้นมุทิตาไม่รู้อยู่ที่ไหน. นี่คนธรรมดาสามัญเป็นเสียอย่างนี้.

ทีนี้พอเรา^{นี้} ระลึกถึงพระพุทฺธองค์^{นี้} ซึ่งทรงมีลักษณะตรงกันข้าม เราก็เกิดความเลื่อมใส ความศรัทธาในพระคุณข้อ^{นี้} หรือเพิ่มศรัทธาในพระองค์. เนื่องด้วยพระคุณข้ออื่น เพิ่มมากยิ่งขึ้นไป จนมีศรัทธาตั้งมั่นไม่หวั่นไหว ในพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น.

ข้อที่ ๒. ที่ว่า ให้ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ^{นี้} ก็คือเรายืม เหาพระมุทิตาจิตของพระองค์^{นี้} มาทำเป็นอารมณ์สำหรับพุทธานุสสติ, ทำจิตให้ยินดีด้วยบุคคลผู้อื่น แม้ที่เป็นศัตรูอยู่ข้างบ้าน. ใครไม่เคยมีศัตรูอยู่ข้างบ้านบ้าง? คุณจะหายากเต็มที ก็เอามุทิตาธรรม^{นี้} มาทำเป็นอารมณ์ของพุทธานุสสติอยู่เป็นประจำเถิด.

ข้อที่ ๓. ที่ว่า ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย; โดยหลักของพระพุทฺธเจ้าแล้ว ท่านดับความร้อนด้วยความเย็น คือเมตตา, ชนะความเลวด้วยความดี. เราก็มีมุทิตาที่จะต้องระลึกขึ้นมาให้ได้ ทุกครั้งที่มอันตราย คือมีมุทิตาต่อสิ่งที่

อันตราย. ถ้าโกรธหม้อให้ขึ้นมา อย่าไปพัดให้มันแตกกระจัดกระจาย ยินดีกับมันบ้าง, ชอบใจกับมันบ้าง, มีมุทิตาจิตแม้ในหม้อในไห ในแก้ว ในโตะ อะไรก็ตาม. เมื่อเกิดความไม่ชอบใจ หรือความอิจฉาริษยา ก็ต้องระลึกถึงพระพุทธคุณข้อนี้.

ข้อที่ ๔. ว่าทำตามท่าน โดยน้อมพระคุณข้อนี้เข้ามาไว้ในตน จนถึงขนาดที่ยกมือไหว้ตัวเองได้. ช่วยจำไว้ตลอดกาล และอย่างแน่นแฟ้นมั่นคงสำหรับคำว่ายกมือไหว้ตัวเองได้; แล้วก็ทำอะไร ๆ ให้มันมีลักษณะที่จะให้ยกมือไหว้ตัวเองได้ อยู่เสมอไป. ความอิจฉาริษยานั้น จะทำโลกให้วินาศ, ฉะนั้นอย่าเอาได้เลย. เอาออกไปได้เท่าไร ก็จะยกมือไหว้ตัวเองได้.

ข้อที่ ๕. ที่ว่าทำอะไรให้ถ้ามท่านก่อนนั้น *พอเกิดอะไรเป็นปัญหาขึ้นมา นึกถึงมุทิตาก่อน*, นึกถึงความหวังดี ความอ่อนโยน ความยินดีที่จะร่วมทุกข์แก่ผู้มีทุกข์นี้แหละก่อน; ถึงแม้แก่ตัวเองก็ได้ ตัวเองที่มันโง่ไป มันควรจะได้รับความเมตตาปรานีจากตัวเองที่ฉลาด, คือว่าสติปัญญาควรจะเมตตากรุณาแก่กิเลส เพื่อจะแก้ไขกิเลส. ระลึคนึกถึงความอ่อนโยนแห่งจิตใจก่อน จิตใจนั้นก็จะมีความเหมาะสม ที่จะคิด จะพูด จะทำ โดยไม่ต้องมีความผิดพลาด, จะตัดสินปัญหาอะไร จะถูกต้องดีกว่ากระทำไปด้วยจิตที่ปราศจากความอ่อนโยน.

ข้อที่ ๖. ว่า ละอายเมื่อล้มเหลว. เมื่อไรเรามีความกระด้าง เราก็จะติเตียนตัวเองว่า นี่มันสัตว์เดรัจฉานต่างหาก; ความละอายมันก็จะเกิดขึ้น. *เมื่อมีความกระด้าง ก็นึกว่าไม่ควรจะเป็นสาวกของพระศาสดา* ผู้มีความอ่อนโยน. เตียวหน้ภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา ก็ยังมีความกระด้าง ที่แสดงให้เห็นอยู่เป็น

ประจำ. ความอ่อนโยนเมื่อเทียบกันแล้ว มันมีสัดส่วนน้อยไม่สมกัน ; แต่
พระพุทธองค์นั้นทรงต้องการความอ่อนโยนโดยส่วนเดียว.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบคุณธรรมข้อนี้ ในลักษณะประเมินผล อยู่
เป็นประจำ โดยระวังไว้ด้วยความกลัว ว่ามันจะสูญเสียความเป็นสาวกของพระ-
ศาสดา, ต่ำลงมากกว่า มันไม่มีความเป็นมนุษย์ เพราะว่าความเป็นมนุษย์มันก็
ยังต้องการความอ่อนโยน. ถ้ามันกระต้างเทอะทะเงอะงะ มันเป็นเรื่องของสัตว์
ที่มีใช้มนุษย์. คนพาลหรืออัมพาลนี้เราไม่เรียกว่ามนุษย์ ; ถ้าถือเอาความหมาย
ทางธรรมะเป็นหลัก เพราะว่าจิตใจไม่สูงเหมือนกับคำว่ามนุษย์.

บทช่วยจำเป็นคำกลอน สำหรับพระพุทธคุณข้อนี้ มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงมี มุทิตา
ความอ่อนโยน นานา เพราะว่าหวัง-
จะเป็นมิตร แก่หมู่สัตว์ จัดประทัง
ให้โลกหยิ่ง สู่สภาพ ภราดร.

คำเหล่านี้ง่าย เกือบจะไม่ต้องอธิบาย สภาพภราดร ก็คือภาวะแห่ง
ความเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น. พระองค์ทรงมี
เครื่องมือคือมุทิตา สำหรับจัดให้สัตว์ทั้งหลาย หยั่งลงสู่ภราดรภาพ. แต่
คำกลอนมันบังคับบ้าง มันก็ต้องบิตผันกันบ้าง เลยพูดว่า “ให้โลกหยิ่ง สู่สภาพ
ภราดร”. มันไพเราะตามบทกลอน มันเกะกะ เป็นภาษาชาวบ้าน.

....

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๑๕. มีพระบาลีว่า กตสมโณ แปลว่า ทรงมีสมณภาวะอันกระทำสำเร็จแล้ว.

หน้าที่การงานของสมณะ พระองค์ทรงทำสำเร็จแล้ว; พระองค์จึงทรงเป็นมหาสมณะ. ^{ที่}นี้เมื่อพิจารณาคุณถึงพระคุณชั้น^{นี้} ใคร ๆ ก็พอจะเอาตัวเอง แม้อาตมาจะไม่บอก ก็รู้ว่า **พระคุณชั้น^{นี้}ก็เป็นพระบริสุทธิ์คุณ**; หมายความว่าเมื่อทำสมณธรรมสำเร็จ ก็เป็นผู้เป็นสมณะ. **สมณธรรม** คือ **ธรรมที่ทำความสงบ**; เพราะ **สมณะ** แปลว่า **สงบ**. เมื่อเป็นผู้สงบแล้ว ก็เป็นผู้บริสุทธิ์ **พระคุณชั้น^{นี้}จึงมีลักษณะแห่งพระบริสุทธิ์คุณ** ในบรรดาพระคุณทั้ง ๓ นั้น.

^{ที่}นี้พิจารณาคูกันสักหน่อย : **สมณภาวะ** ก็แปลว่า **ภาวะแห่งสมณะ**; **สมณะในพระศาสนานี้**นิยมแบ่งเป็น ๔ คือ **พระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี และ พระอรหันต์**; เรียกกันว่าสมณะ ๔ ในพระพุทธศาสนานี้. มีสมณภาวะก็มีภาวะแห่งพระสมณะ ระดับใดระดับหนึ่งใน ๔ ระดับนั้น.

^{ที่}นี้ก็มาคุยกันถึง **สมณภาวะอันสูงสุด** เพราะว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธระนั้น ต้องดำรงอยู่ในสมณภาวะชั้นสูงสุดเป็นแน่นอน ก็คือเป็นพระอรหันต์. แต่ยังมีอะไรที่มีความหมายมากไปกว่านั้น ซึ่งจะต้องมองดูด้วย สมณภาวะสูงสุดนั้น ก็ต้องแปลว่า ภาวะแห่งความสงบที่สูงสุด **สงบอย่างสูงสุดไม่มีสงบใดจะยิ่งไปกว่าแล้ว อย่างนี้มีลักษณะอย่างไร ?**

โดยหลักทั่วไปก็พูดได้ เหมือนที่พูดมาแล้วซ้ำๆ ซากๆ ว่า : **เพราะไม่มีบัจจัยปรุงแต่งได้, ไม่มีบัจจัยอะไรๆ จะมาปรุงแต่งได้ มันจึงจะสงบถึงที่สุด.**

ถ้ามีปัจจัยอะไรปรุงแต่งได้ มันสงบไม่ได้; เหมือนกับมีอะไรมาเหยยู่อยู่เสมอ, มีอะไรมาเช็ดอยู่เสมอ.

พูดภาษาชาวบ้าน ก็ว่ามีอะไรมาชักโยอยู่เสมอ มันก็สงบไม่ได้. เมื่อไม่มีเหตุปัจจัยอะไรปรุงแต่งได้ มันจึงจะสงบ ถึงขนาดที่เรียกว่า สงบเย็นเป็นพระนิพพาน. คำว่า *นิพพาน* แปลว่า *เย็น* อธิบายกันมาเป็นที่เข้าใจแล้ว; นั่นแหละคือ *ภาวะสงบสูงสุด*.

เอ้า, ที่นี้จะเขยิบออกไปอีกสักนิด ว่าสูงสุดชั้นพิเศษ ยกให้เป็นชั้นพิเศษ เพราะภาวะนี้เป็นของพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธะ, พระมหาสมณะคือ พระพุทธเจ้า ทรงเป็นอรหันต์สัมมาสัมพุทธะ คือ ไม่เพียงแต่สงบอย่างเดียว; ท่านรู้แจ้งจนถึงกับช่วยทำผู้อื่นให้สงบระงับด้วย, ไม่ใช่สงบระงับแต่พระองค์เอง; แต่ทรงสามารถทำผู้อื่น ทั้งเทวดาและมนุษย์ให้สงบระงับด้วย. ฉะนั้นเราจึงถือว่า เป็นสมณะสูงสุดชั้นพิเศษ.

คำว่าสมณะ, *สมณะ* คำนี้ *คงจะเป็นคำเก่า ก่อนเกิดมีพระพุทธศาสนา*; เพราะเขาหวังความสงบกันมาแล้ว; แต่เขาไม่พบความสงบอันสูงสุดถึงระดับนี้. พระพุทธองค์ทรงพบความสูงสุดถึงระดับนี้, แล้วก็พิสูจน์อยู่บนกระทั้งบัตินี้ ว่าไม่มีใครสามารถค้นพบความสงบอย่างอื่น ให้ดีหรือให้สูงไปกว่านี้ได้. เป็นอันว่า ยุติกันที่เรื่องความสงบ มันสูงสุดเพียงเท่านั้น.

สำหรับข้อปฏิบัติ ๗ ประการ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ น่าสนใจ

มาก :-

ข้อที่ ๑. กระทำพุทธานุสสติในพระพุทธองค์ ถึงความที่ทรงเข้า ถึงความสงบชั้นสูงสุด และเป็นชั้นพิเศษ อย่างที่กล่าวมาแล้วนั่นเอง; และ ศรัทธาของเราที่จะมั่นคง เป็นอเวจจับปัสัทธา ซึ่งเป็นลักษณะแสดงความเป็น พระโสดาบัน. นี้คนที่ยังไม่ทราบก็อาจจะมี ว่าศรัทธาในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์นั้น ถ้าถึงขนาดที่หวั่นไหวไม่ได้อีกต่อไปแล้ว คนนั้นเป็นพระ- โสดาบัน.

คนธรรมดาเห็นว่าศรัทธา *ศรัทธาอย่างยิ่ง* ศรัทธาสูงสุด; แต่พอ *มีอะไรมาถ่อ* เข้านิคหน้อยเท่านั้นแหละ *ก็ขว้างทิ้งพระพุทธเจ้าหรือพระธรรม,* ไปเอาสิ่งที่ตัวรักและพอใจ; อย่างนี้เรียกว่า ศรัทธามันยังหวั่นไหว. เราต้องมีศรัทธาชนิดที่ไม่หวั่นไหว; เพราะมองเห็นอะไรชัดเจนอย่างยิ่ง ที่ทำให้ศรัทธา ไม่หวั่นไหว.

ข้อที่ ๒. ว่าระลึกถึงเป็นประจำ; ถ้าเราระลึกถึงความสงบอยู่เป็นประจำ นั่นก็คือระลึกถึงพระพุทธองค์อยู่เป็นประจำ. เพราะพระพุทธองค์ทรง อยู่โดยพระคุณ ความเป็นพระพุทธเจ้านั้น เป็นอยู่โดยธรรม; *ดังที่พระองค์ ตรัสว่า “ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา”.* ไม่ได้เอา ร่างกายเป็นประมาณ; ระลึกถึงความสงบอยู่เป็นประจำ, ก็คือระลึกถึงพระคุณ ที่ทำความเป็นพระพุทธเจ้าของพระองค์นั้น อยู่เป็นประจำ ก็จะเกิดการไหลไปหา ความสงบ.

ข้อที่ ๓. ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย. *ถ้าอันตรายเกิดขึ้น ให้ระลึกนึก ถึงความสงบ.* อย่าฟุ้งซ่าน อย่ากลัว อย่าตกใจ อย่าประหม่า อย่าอะไร; ไป

เอาความสงบของพระองค์มายืนอยู่เคียงข้าง ประคับประคองอยู่. ความสงบนั้น จะช่วยให้เกิดความถูกต้อง ในการที่จะต่อสู้หรือป้องกันอันตราย.

ข้อที่ ๔. ทำตามท่าน *ด้วยการน้อมนำเข้ามาสู่ตน จนให้ตัวเองได้ อยู่เป็นประจำ* นี้ ก็คือมีความสงบ; ฉะนั้นลงทุนกันเสียหน่อย; พอเมื่อใด รู้สึกว่ามีความสงบสะอาดดี แล้วก็ให้ตัวเองเสียทุกทีไป. อย่าให้มันจมลง คือ เชิดมันให้ขึ้นไปทางข้างบนเรื่อย. พอมันมีความสงบก็ให้มันเสียทีหนึ่ง, หลายๆ หนเข้า มันไม่กลัลดลลงมาหาความวุ่นวาย.

ข้อที่ ๕. ทำอะไรตามท่านก่อน; ทำอะไรให้ตามความสงบก่อน, จะตัดสินปัญหาอะไร ให้ระลึกรู้ถึงความสงบก่อน, ถ้ามันเป็นไปเพื่อไม่สงบแล้ว หยุดไว้ก่อน; ก็ทำไปแต่ในทางที่มันจะเป็นความสงบ จะหย่าผัวหย่าเมียหย่าอะไร ก็นึกถึงความสงบก่อน.

ข้อที่ ๖. ที่ว่า *ละอายเมื่อล้มเหลว*. ความล้มเหลวเกิดขึ้น เมื่อเรา ไม่สามารถจะมีจิตใจปกติหรือสงบ คือหาความสงบในเนื้อในตัวไม่ได้ ก็ละอายยิ่งกว่า ความละอายใดๆ; เพราะว่าไม่เป็นสาวกของพระพุทธเจ้าเสียเลย.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบลักษณะความสงบของตน *อยู่เป็นประจำ* นี้ ป้องกันไม่ให้มันพลอได้, ป้องกันอย่าให้มันเลื่อนไปได้.

สำหรับบทธ่วยจำเป็นคำกลอน สำหรับพระพุทธคุณชั้นนี้ ก็มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงสำเร็จ เป็นอย่างดี
 ในหน้าที่ สมณะ ลือกระฉ่อน
 สงบเย็น เป็นนิพพาน อุดมพร
 ไม่มีร้อน แต่สักนิต หมดพิษเลย.

ดูจะไม่มีคำยากอะไร มีแปลกอยู่คำหนึ่งว่า *อุดมพร*, “*สงบเย็น เป็นนิพพาน อุดมพร*” ใครเรียนภาษาไทยมาบ้าง? คงจะอธิบายได้เอง *อุดม* แปลว่า *สูงสุด*, *พร* แปลว่า *ความดี*. *อุดมพร* ก็แปลว่า *สูงสุดแห่งความดี*. ในที่นี้เราพูดอย่างภาษารธรรมคาสัมมัญว่า พระนิพพานนั้นเป็นจุดสูงสุดแห่งความดี. พวกที่เขาถือพระเจ้า เขาก็จัดพระเจ้าเป็นจุดสูงสุดแห่งความดี.

เดี๋ยวนี้เราเอาพระนิพพานเป็นจุดสูงสุดแห่งความดี เพื่อจะจูงคนให้ไปหาก็คได้; ครั้นไปถึงเข้าจริง คือไปถึงสูงสุดแห่งความดี มันเลยอยู่เหนือความดีขึ้นไปอีก. ฉะนั้นคำว่า *อุดมพร* ก็ย่อมมีความหมายว่า *อยู่เหนือความดีได้อีกชั้นหนึ่ง*; เพราะนิพพานนั้นเมื่อก้าวตามภาษารธรรมแล้ว ก็ย่อมจะอยู่เหนือบุญเหนือบาป เหนือดีเหนือชั่ว เหนือสุขเหนือทุกข์ เหนือกุศลเหนืออกุศล โดยประการทั้งปวง.

.....

อุปมาลัพระพุทธคุณบทที่ ๑๖ มีพระบาลีว่า มนุโช คำนี้แปลว่า ถือกำเนิดแต่กำเนิดแห่งมนุ.

เพียงแต่บอกว่า ถือกำเนิดแต่กำเนิดแห่งมनु; คนที่ไม่รู้เรื่องมनु ก็ไม่รู้ว่าอะไร ก็เลยไม่รู้ว่าจะพระพุทธรูปเจ้าทรงประกอบไปด้วยคุณอย่างไร. เพราะฉะนั้นจะต้องพูดกันถึงเรื่องมनु ให้เข้าใจพอสมควร :-

โดยสมมติหรือโดยบัญญัติก็ตาม ในประเทศอินเดียเขาถือว่า บุคคลผู้มีปัญญาสูงสุด เป็นคนแรกในโลกนั้น ก่อนแต่มีพระพุทธรูป ก็มีคนที่มปัญญาขนาดที่เรียกว่าฉัตธรรมดา สูงสุดแล้ว. คนนั้นเขาชื่อมनु; จะเป็นฤๅษีมุนี หรือเป็นนักปราชญ์อะไรคนหนึ่ง เขาก็เรียกว่ามनु; เป็นคนแรกของคนมีสติปัญญาในโลก อย่างนี้.

ที่นี้ที่ว่า ทรงถือกำเนิดแต่กำเนิดแห่งมनु ก็คือ ถือกำเนิดแต่กำเนิดแห่งปัญญา. นี้เราจะเล่นตลกกันบ้างดีไหม? ว่าที่กำเนิดแต่กำเนิดนั้น คือกำเนิดแต่ปัญญา. ให้พระพุทธรูปเจ้าทรงมีกำเนิดออกมาจากปัญญา. หรือว่าปัญญา, หรือว่าบรรดาสิ่งที่เรียกกันว่าความรู้หรือสติปัญญาทั้งหลายในสากลจักรวาลนี้ มันรวมตัวกันเข้มขันๆ เข้า แล้วเกิดเป็นพระพุทธรูปขึ้นมา. อย่างนี้ก็เข้าฟัง; แล้วมันก็ไม่ทั้งความหมายของคำว่า ถือกำเนิดแต่กำเนิดแห่งมनुอยู่นั่นเอง.

เป็นคำเก่าแก่ในประเทศอินเดีย ยึดถือกันทั่วไป, ไม่ว่าในศาสนาไหนหรือลัทธิอะไร; เขายกย่องพระมनु ผู้มีปัญญาเป็นคนแรก ในชมพูทวีป, ในประเทศอินเดีย. พูดอย่างนั้นมันก็มีกลิ่นไอแห่งศาสนาพราหมณ์; แต่เราจะไม่พูดว่าศาสนาพราหมณ์ จะถือว่าลัทธิสากลในประเทศอินเดียก็แล้วกัน.

ทุกลัทธิเขายอมรับพระมनु. พออธิบายคำว่ามनुขึ้นมาในลักษณะอย่างนี้; ท่านทั้งหลายก็ทายออกแล้ว ว่าพระพุทธรูปคุณซ้อนนี้ ต้องสงเคราะห์ลงในพระปัญญาคุณ แห่งพระคุณทั้ง ๓; ก็เลยถือเอาใจความว่า บทว่าถือกำเนิดแต่กำเนิดแห่งมनुนี้ เป็นพระปัญญาคุณ.

เพื่อให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้นไปอีกหน่อย จะพิจารณากันถึงคำว่า *กำเนิด* หรือ *การเกิด* :- *การเกิดนี้ทางกาย* ก็มี เช่น เกิดจากพ่อแม่ คนก็เกิดจากพ่อแม่ สัตว์เศรษฐกิจก็เกิดจากพ่อแม่ ต้นไม้มันก็เกิดจากพ่อแม่ของมัน, อย่างนี้เรียกว่า เกิดทางกายกันทั้งนั้น.

ที่นี้มี การเกิดโดยอริยวินัย หรือ *โดยธรรมวินัย* ; เช่น *ภิกษุบวชเข้ามาในพุทธศาสนา* นี้ ก็เรียกว่า *เกิดโดยอริยวินัย* เป็นสมณศากยบุตติยะ นับเนื่องในพระสมณะศากยบุตร คือพระพุทธองค์ อย่างนี้เรียกว่าการเกิดเหมือนกัน. อย่างที่พระองค์สุเลียมลท่านอ้างว่า นับตั้งแต่การเกิดโดยอริยวินัยแล้ว ไม่เคยทำสิ่งที่มิชีวิตให้ตายเลย.

ที่นี้ความเกิดที่สำคัญไปกว่านั้นอีก ; ไม่เป็นพิธีรีตอง ไม่เป็นบทบัญญัตินั้น, มันหมายถึงการเกิดทางสติปัญญา ถ้าเรามีสติปัญญารู้แจ้งแทงตลอดในสังขารมข้อใดลงไปแล้ว ; มันเกิดการเปลี่ยนแปลงอันใหญ่หลวง. คนนั้นเปลี่ยนแปลงไปในสภาพที่ว่าตรงกันข้าม เหมือนกับเกิดใหม่. อย่าง *พระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ* ท่านก็มีการเกิดใหม่เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า, หรือว่าเมื่อบุคคลรู้แจ้งแทงตลอดในธรรม บรรลุอรหัตตผล ก็เกิดใหม่เป็นพระอรหันต์ขึ้นมาอย่างนี้. นี้ก็เรียกว่าการเกิดเหมือนกัน.

ข้อที่ว่า นายอุบาลีเขาสรรเสริญพระพุทธองค์ว่า กำเนิดแต่মনุ เพื่ออธิบายให้พวกพราหมณ์ทั้งหลายฟังนั้น เขาคงจะหมายถึงกำเนิดจากพระมนุ ที่เป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ของเขา. ที่นี้เราเป็นพุทธบริษัท เราเต็มความเชื่อมั่นว่า พระองค์ทรงกำเนิดแต่อำนาจของปัญญา ที่มีอยู่ในสากลจักรวาล ; เพราะว่ามันเป็นมนุ ในความหมายที่แท้จริงยิ่งกว่าสิ่งใด.

สำหรับข้อปฏิบัติ ที่ควรปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้

ข้อที่ ๑. ศึกษาให้เข้าใจ จนเกิดศรัทธาและเลื่อมใสในพระพุทธรูป ผู้ทรงมีกำเนิดแต่มนุษย์. เขาอนุญาตอย่างชาวพุทธ ว่าสติปัญญาอันสูงสุดให้กำเนิดแก่พระองค์ใหม่ เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า. แล้วทำไม เราจะไม่รัก จะไม่นับถือ จะไม่พอใจเลื่อมใสในพระพุทธรูปเจ้ายิ่งขึ้นไปกว่าเดิมหรืออย่างไร. นี้เรียกว่า ศรัทธา มันปรุงขึ้นมาใหม่ ถึงขนาดที่มันคงไม่หวั่นไหว; ฉะนั้นขอให้ทำพุทธธานุสสติถึงพระปัญญาคุณพิเศษข้อนี้ อยู่เป็นประจำ.

ข้อที่ ๒. ที่ว่า ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ก็ระลึกถึงปัญญาอยู่เป็นประจำ อย่าให้โอกาสแก่ความโง่. ธรรมดาเรามักจะอยู่ด้วยความโง่ นาน ๆ ปัญญาจะเยี่ยมกรายมาสักทีหนึ่ง. ทีนี้เราสับกันเสีย ให้มันอยู่ด้วยปัญญาเป็นประจำ อย่าให้โอกาสแก่ความโง่. ระลึกถึงอยู่เสมอว่า อะไรเป็นปัญญา? **ปัญญา** แปลว่า **ความรู้**, รอบรู้ในสิ่งที่ควรจะรู้ ไม่ต้องมากไปให้มันเพื่อ แล้วก็รักษาปัญญาเท่าที่จำเป็นนี้ ไว้เป็นประจำ.

ข้อที่ ๓. ที่ว่า ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย นิ่งชัดเจนมาก. พอมีอันตรายเมื่อไรให้ระลึกถึงสิ่งสูงสุดคือปัญญา. ปัญญาที่ถูกต้องนั้น หมายถึงปัญญาที่ประกอบไปด้วยธรรม. ปัญญาศกโกงนั้นเรียกว่าเฉโก ใช้ไปในทางทุจริต. ปัญญาบริสุทธิ์นี้เรียกว่าปัญญา เป็นสิ่งที่สามารถแก้ปัญหาทิ้งหลายได้.

ในที่อื่น เรียกปัญญานี้ว่าสัมมาทิฏฐิ, คือความรู้ ความเข้าใจ ความเห็น ความถูกต้อง นี้เรียกว่า **สัมมาทิฏฐิ** นี้เป็นชื่อแทนกันเดียวกับสิ่งที่เรียกว่า **ปัญญา**.

ถ้าสิ่งนี้มีมาแล้ว จะป้องกันอันตรายได้, และขจัดอันตรายอื่นได้; คนนั้นจะมีความกล้าหาญแน่ใจ ในการต่อสู้กับอันตราย.

จงถือเอาพระปัญญาคุณ มาเป็นเครื่องประคับประคองตน อยู่ในจิตใจ. อย่าเพียงแต่เอามาแขวนไว้ที่คอ แล้วก็ไม่ว่าอะไร; เหมือนที่นี้ก็กำลังแขวนกันอยู่มาก. เอามาแขวนไว้ที่คอก็ต้องให้รู้ว่า มันมีความหมายอะไร? มีพระคุณข้อไหน? จะได้ป้องกันอันตรายได้จริง.

ข้อที่ ๔. ที่ว่าทำตามพระองค์ คือ น้อมนำพระองค์เข้ามาสู่ตน ให้มีพระองค์อยู่ในตน จนยกมือไหว้ตัวเองได้. ฉะนั้นทุกคราวที่เรารู้สึกที่เราแก้ปัญหาก็ ด้วยสติปัญญา เราก็ยกมือไหว้ตัวเองเสียสักครั้งหนึ่งเถิด. ถ้ากลัวใครจะเห็นแล้วว่าบ้า ก็แอบไปที่ลับ ๆ ยกมือไหว้ตัวเองให้มันชินเป็นนิสัย ก็จะได้มีปัญญาเจริญงอกงามยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรให้ถามท่านก่อน. โดยหลักทั่วไปเราใช้คำว่า จะทำอะไรให้ทูลถามพระพุทธเจ้าก่อน. เราเชิญพระพุทธเจ้ามา แล้วก็ทูลถามท่าน ในข้อนี้หมายถึงพระปัญญาคุณ ที่จะต้องเข้ามาแจ่มแจ้งกับเราก่อน. แล้วเราจะทำอะไร จะพูดอะไร จะคิดอะไร จะตัดสินใจอะไร ก็ปรึกษาหรือทูลถามพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น; เป็นอันรับรองได้ว่า มันไม่มีผิดอีกต่อไป.

ข้อที่ ๖. ที่ว่า ละอายเมื่อล้มเหลว ก็เหมือนกับข้อที่แล้ว ๆ มา ถ้าทำผิดพลาดก็ต้องละอายทั้งนั้น; ไม่อย่างนั้นมันจะผิดพลาดยิ่งขึ้นไปกว่าเดิม. แต่ถ้าว่าละอายทุกทีที่ผิดพลาด มันจะผิดพลาดน้อยลง ๆ จนระมัดระวังได้ไม่มีความผิดพลาด.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบพระพุทธรูปข้อนี้ ที่มีอยู่ในเรา, ที่เราน้อมนำเข้ามาสู่เรา อยู่เป็นปกติ ว่าเราทำได้ดีก็มากน้อย? ถ้าเอาจริงเอาจัง จะเขียนเป็นตารางไว้สำหรับกรอก นับคะแนนความโง่ความฉลาด ที่มันสลัดกันเกิดขึ้น ก็คงจะมีประโยชน์.

บทช่วยจำสำหรับพระพุทธรูปข้อนี้ มีเป็นคำกลอนว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงกำเนิด แต่มนุ
เป็นมนุ กว่ามนุ ผู้เปิดเผย -
ธรรมศาสตร์ แห่งโลกุตระ สุดเปรียบเปรย
ว่าใครเคย พบธรรมใด ใหญ่เปรียบปาน.

มีคำบางคำที่ยังฟังไม่เข้าใจก็ได้ ว่า “ไอ้พระองค์ ทรงกำเนิด แต่มนุ” นี้ตามบทเดิม ตามตัวบทเดิม. “เป็นมนุ กว่ามนุ” นี้คนบางคนไม่เข้าใจ ว่า *พระองค์* เกิดแต่มนุ แล้วกลับเป็นมนุ ที่ยิ่งไปกว่ามนุนั้น จึงเรียกว่า “เป็นมนุกว่ามนุ” “ผู้เปิดเผย ธรรมศาสตร์” นั้น. พระมนุนั้นเขาถือว่า เป็นผู้เปิดเผยหลักธรรมะนั้นขึ้นมาในโลกเป็นคนแรก; แต่มันเป็นหลักธรรมะหรือธรรมศาสตร์ ในรูปแบบเพื่อสังคมเสียมากกว่า. ส่วน พระพุทธเจ้า นี้ ท่านเปิดเผยธรรมศาสตร์แห่งโลกุตระ คือ ธรรมศาสตร์ที่จะทำให้คนชนะโลก อยู่เหนือโลกได้, ก็เป็นธรรมศาสตร์สูงสุดที่จะเปรียบปานว่า ใครเคยพบธรรมะใด สูงใหญ่เท่านี้บ้าง.

....

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๑๓ ที่มีพระบาลีว่า อนติมสรีโร.

มีคำแปลว่า **มีสรีระอันมิในครั้งสุดท้าย**, มีร่างกายสุดท้าย; เอาใจความก็ว่าอย่างนั้น. มีร่างกายครั้งสุดท้าย หมายความว่าไม่เกิดอีก ตามภาษาชาวบ้านก็หมายความว่าอย่างนั้น. คุณสมบัติข้อนี้ก็ต้องจัด **เป็นพระบริสุทธิ์คุณ**. ถ้ายังไม่บริสุทธิ์จากกิเลสก็ต้องเกิดอีก; เพราะบริสุทธิ์จากกิเลสจึงไม่มีการเกิดอีก ฉะนั้นเราจึงจัดเป็นบริสุทธิ์คุณ.

ข้อที่ควรจะพิจารณาต่อไป ก็คือความมีสรีระหรือมีตัวมีตนนั้นนะ มันมีได้กี่อย่าง? กี่ทาง? ความมีตัวตน มีได้อย่างน้อยก็ ๒ ทาง :-

ทางร่างกาย เราได้ร่างกายมาจากบิตามารตา นี้เรียกว่า **เกิดทางกาย มีสรีระทางวัตถุ**.

ที่อื่นอีกทางหนึ่ง เป็น **การเกิดด้วยทิฏฐิด้วยอุปาทาน**, มีความหมายมั่นว่าตัวกูว่ของกูขึ้นมาเมื่อไร, เรียกว่าเกิดเมื่อนั้น. เกิดนั้นมีสรีระเป็นนามธรรมหรือจิตใจ แล้วเกิดบ่อยที่สุด. ฉะนั้นจึงได้ความหมายว่า ตัวตนอย่างร่างกาย ก็มีอยู่พวกหนึ่ง, ตัวตนอย่างนามธรรม ก็อุปาทาน นี้ก็มีอยู่พวกหนึ่ง, ที่ที่ตัวตนไหนละที่พระองค์ทรงมีเป็นครั้งสุดท้าย?

พิจารณาคำว่า **สุดท้าย** กันก่อน. คำว่า **สุดท้าย** ก็คือ **ไม่มีมาอีก**. ถ้าครั้งสุดท้ายในภาษาคน คือทางร่างกาย ก็แปลว่าตายครั้งนี้ เข้าโลงแล้วไม่เกิดอีกอย่างนั้นก็ได. ฉะนั้นภาษาคนเป็นเรื่องทางกาย.

แต่ถ้าเป็น *ภาษาธรรม* ก็หมายความว่า *อุปาทานว่าตัวกู* ของกูนี้ เกิดเป็นครั้งสุดท้าย. *ต่อไป* ไม่เกิดอีก, แล้วร่างกายนี้ก็ยังอยู่ไม่ต้องตาย, ยังไม่ต้องเข้าโลง. ฉะนั้นพูดว่า *มีสรีระอันสุดท้าย* นี้ ถ้าความหมายในภาษาธรรม ไม่ได้หมายถึงการตายและเข้าโลง. *มีตัวตนอันสุดท้าย* คือ *ไม่เกิด* *อุปาทานว่าตัวตนอีกต่อไป* ก็ยังมีเวลาเหลืออยู่ สำหรับอยู่ด้วยพระนิพพานเรื่อยๆไป จนกว่าร่างกายจะแตกดับ. อันไหนได้เปรียบกว่ากัน ใครจะชอบอันไหน ก็ให้เลือกเอาเอง.

นายอุปาส์กล่าวข้อความนี้ เขาจะกล่าวไปตามภาษาธรรมตาของชาวบ้านก็ได้; เพราะว่าเขากล่าวกับผู้ฟังที่เป็นคนธรรมดา. แล้วคนธรรมดาเหล่านั้นในประเทศอินเดีย ก็รู้เรื่องแต่เรื่องเกิดเรื่องตายทางร่างกายกันทั้งนั้น; แล้วเขาก็ยอมรับว่า มันสูงสุดอยู่แล้ว *ถ้าใครตายเข้าโลงไปแล้ว ไม่กลับมาเกิดอีก ก็สูงสุดอยู่แล้ว*. เพราะฉะนั้นเขาพรรณนาคุณข้อนี้ให้บริวารของเขาฟังมันก็เพียงพอ.

แต่สำหรับ *พุทธบริษัท* เรา *ไม่ถือเอา* ร่างกายชนิดนั้นเป็นหลัก เพราะมันหลอกหลวง หรือมันเปลี่ยนแปลง หรือมันอะไรได้ ไม่แน่ใจ; จะเอาแน่ใจกันที่ว่า *ตัวตนที่เกิดจากอุปาทานนั้นหยุดเกิดเลย* ไม่มีการเกิดอีกต่อไป; ก็เรียกว่า *มีสรีระเป็นครั้งสุดท้าย*; *ครั้งสุดท้าย* ในภาษาธรรมะต้องเป็นอย่างนี้. พระพุทธองค์มีสรีระเป็นครั้งสุดท้าย คือ มีตัวตนเป็นครั้งสุดท้าย; เมื่อถึงกาลที่บรรลุนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ *ตัวตนไม่เกิดอีกต่อไป*.

พูดสรุปให้สั้นที่สุด เพื่อคนทั่วไปจะจำง่ายๆ ก็ว่า มันหมดความยึดมั่นถือมั่นว่าสัตว์ว่าบุคคล, ว่าเกิดหรือว่าตาย. เมื่อโทมกความหมายมันหรือยึดมั่น *ว่าเป็นสัตว์ เป็น*

บุคคล; เช่นเป็นเราหรือเป็นของเรา, หรือเป็น นาย ก. นาย ข. นาย ง. แล้วแต่ละจะเรียกมันหมกความยึดมั่นถือมั่น ว่าสัตว์ ว่าบุคคล อย่างนี้เสีย, หมกความยึดมั่นถือมั่นว่าเกิด ว่าอยู่ ว่าตาย อย่างนี้เสีย, มันก็ไม่มีสัตว์หรือคน ที่เกิด หรืออยู่ หรือตาย. นี่เพราะหมกอุปาทาน ว่าตัวตน ก็เรียกว่า มันสิ้นสุดลงแห่งความเวียนว่าย ของสิ่งที่เรียกว่าตัวตน.

ข้อปฏิบัติ ๗ ประการ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ :-

ข้อที่ ๑. ศึกษาให้เข้าใจ จนเกิดศรัทธาไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า, ว่าท่านถึงที่สุดแห่งการมีสรีระหรือตัวตน สำหรับเวียนว่าย. พุทธอย่างนี้เป็นภาษาฝ่ายศาสนาพราหมณ์ เขาก็ยกมือท่วมหัว; เพราะเขาต้องการคำพูดอย่างนี้เหมือนกัน. แม้ว่าเรื่องจริงหรือตัวจริง มันจะไม่เหมือนกัน; แต่คำพูดนี้เขายอมรับเต็มที แล้วก็ถ่ายทอดกันมา มาสู่พระพุทธศาสนา. ฉะนั้นเขาจะมีศรัทธา มีความเลื่อมใส มีความจงรักภักดี แก่บุคคลผู้ที่มีสรีระเป็นครั้งสุดท้าย ไม่เวียนว่ายอีกต่อไป. เราทำความเข้าใจเรื่องนี้ จนเกิดศรัทธาในบุคคลผู้เป็นอย่างนี้.

ข้อที่ ๒. ที่ว่า ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ. เราจะระลึกถึงการหยุดเวียนว่ายตายเกิดนี้ อยู่เป็นประจำ. เราอาจจะระลึกได้หลาย ๆ อย่าง; แต่สิ่งที่เราจะระลึกมากที่สุดกว่าสิ่งใด ก็คือระลึกถึงการหยุดเวียนว่ายตายเกิด, ระลึกถึงการหยุดนี้ อยู่เป็นประจำ เท่าที่มันจะอำนวยให้ระลึกได้.

ข้อที่ ๓. ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย นี้เราจะต้องระวังให้ดี ๆ. ถ้าอันตรายคือกิเลส ก็จะต้องระลึกถึงการหยุดเวียนว่ายแห่งกิเลส, หยุดการปรุงแต่งแห่งกิเลส, คือเป็นพระพุทธคุณโดยตรง. แต่ถ้าจะยกมาพูดกันถึงอันตรายทางกาย. เช่น ความเจ็บความไข้ หรือความตายมากुकคามอย่างนี้; เราจะเปลี่ยน

รูปแบบของการระลึกว่า เออ, ก็เหมือนกัน เราจะตกกระโตปลอยโจน จะคับ
ไม่เหลือที่นี้ ที่ตรงนี้ หยุดการเวียนว้ยตายเกิด ด้วยอำนาจแห่งความเจ็บไข้
หรือความตายกรงนี้.

ถ้าแก่งจริง อาจจะไม่ไปถึงว่า ถ้ามีใครจะมาฆ่าให้ตาย ก็ยังจะยินดี,
มันช้เกียจอยู่, ช้เกียจที่จะทนอยู่; ก็เอาชนะศัทรูหรือชนะอันตรายได้. ศัทรู
หรืออันตรายมันก็เปลี่ยนรูปเป็นมิตรสหายไปเลย. ทำไมจะไม่เรียกว่าชนะอันตราย
ถ้าเราต้องการพระนิพพาน ต้องการหยุดเวียนว้ยตายเกิดนี้ มันจะชนะทุกสิ่งเลย.

ข้อที่ ๔. ที่ว่าทำตามท่าน โดยการน้อมนำพระคุณของท่านเข้า
มาสู่ตน. ให้ไหว้ตัวเองได้อยู่เสมอ; เมื่อใดเราหยุดความเกิดแห่งตัวกู— ของกูได้
ก็ไหว้ตัวเองเสียทีหนึ่ง. มันไม่พลุ่งขึ้นมาเป็นตัวกู— ของกู แห่งความโลภก็ดี
แห่งความโกรธก็ดี แห่งความงัก็ดี มีสติยับยั้งไว้ให้ทัน ก็ไหว้ตัวเองเสียทีหนึ่ง,
ทีหลังมันจะเป็นอย่างนั้นมากขึ้น.

ข้อที่ ๕. ที่ว่า ทำอะไรตามท่านก่อน. ทูลถามพระพุทธเจ้าก่อน
คือให้นึกถึงความหยุดเวียนว้ยตายเกิดนั้นแหละก่อน; แลเอาสิ่งนั้น แม้ว่าจะ
ต้องเสียสละสิ่งอื่นออกไป. การตัดสินใจจะถูกต้อง จะยุติปัญหาทุกอย่างทุก
ประการได้.

ข้อที่ ๖. ว่า ละอายเมื่อล้มเหลว คือมันเกิดตัวกู— ของกูขึ้นมาแล้ว
มาเต้นเร่าๆ อยู่แล้ว, ถ้าคนนั้น ตีคนนั้น, หรือว่าอึดอึดขัดใจอยู่คนเดียวก็ตาม,
มันต้องประณามตัวเองว่า ช่างไม่เป็นสาวกพระพุทธเจ้าเอาเสียเลย.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบพระพุทธคุณในลักษณะประเมิณผลอยู่เป็นประจำ. เรามีพระคุณข้อนี้ของพระองค์อยู่ในจิตใจนี้มากน้อยเท่าไร? ทำได้ดีหรือว่าผิดพลาดไปอย่างไรบ้าง อย่าปล่อยแล้วก็เป็นแล้วไป แล้วก็เป็นแล้วไป. มันจะชินในการเกิดใหม่, เกิดตัวกู – ของกูรุนแรงหนักขึ้น จนไม่อยู่ในวิสัยที่จะหยุดความเกิดได้.

บทช่วยจำแห่งพระพุทธคุณข้อนี้ สรุปเป็นคำกลอนว่า:-

**ไอ้พระองค์ ทรงประกาศ ขาดที่สุดท้าย
ไม่เวียนว่าย อีกต่อไป ในสงสาร
ดับกิเลส อัดตาทาย ได้นิพพาน
ไม่มีการ ก่อร่าง สร้างภพใด.**

บางคนยังฟังไม่ถูกก็ได้ว่า **“ไม่เวียนว่าย อีกต่อไป ในสงสาร”** คือ **อย่าไปวนเวียนอยู่ในเรื่องกิเลส – แล้วก็ทำกรรม – รับผลกรรม,** แล้วเกิดกิเลส ซึ่งเรียกว่า เวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสาร. ที่นี้ที่ว่า **ดับกิเลสแล้วอัดตาทาย** นี่ย่าตกใจ ว่าตัวตนหายมันจะตายไป, หรือบางคนมันเล่นไม่เชื่อ มันจะถือเอาเป็นคาถาทายตน แล้วไปปล้นไปขโมยอะไรเขา.

ดับกิเลสหมดกิเลส, แล้ว ตัวตน หรือ ตัวกู – ของกูก็หมดไปหาย **ไป** ไม่ต้องตายหรอก. ดับกิเลสแล้วตัวตนก็หาย, แล้วก็ได้นิพพาน ในความหมายที่ว่า เย็น เรื่อย ๆ ไป จนกว่าร่างกายนี้จะแตกจะทำลาย **“ไม่มีการก่อร่าง สร้าง**

ภพใด” – ไม่มีกิเลสตัดหาเหลือไปก่อภพใด, ก็จะไม่ไปมีความเกิดเป็นตัวกู – ของกู, เป็นมนุษย์ เป็นเทวดา เป็นมาร เป็นพรหม เป็นอะไรอีกต่อไป.

.....

อุบายพุทธคุณบทที่ ๑๘ มีพระบาลีว่า นโร แปลว่าเป็น นระแท้.

นระในภาษาไทย แปลกันว่าคน แต่คงไม่ถูก; เช่นเดียวกับมนุษย์ แปลว่าคน นี้ไม่ถูก. มนุษย์นั้นเขาแปลว่าสัตว์มีใจสูง; ถ้าคนไหนไม่มีใจสูง คนนั้นไม่เป็นมนุษย์. เพราะฉะนั้นคำว่ามนุษย์ แปลว่าคนนั้น ใช้ได้แต่เพียง สอนลูกเด็ก ๆ ในโรงเรียนอนุบาล. คำว่า “นระ” นี้ก็เหมือนกัน มันมีความหมาย ของมันต่างหาก; แต่เรามาแปลกันว่าคน. เช่น นรชน มันมีความหมายอย่างอื่น ไม่ใช่คน. เอาละ, ต้องวินิจฉัยกันต่อไป.

แล้วก็จะอย่างเดียวกันอีกกับบทที่แล้วมา ก็คือว่าผู้ที่ไม่ทราบความหมาย ของคำว่านระนี้ ก็ตอบไม่ถูก, ว่าพระพุทธรูปข้อนี จะสงเคราะห์ลงในพระ- พุทธรูปหมวดไหน? ไม่รู้ว่าบริสุทธิคุณ หรือปัญญาคุณ หรือเมตตาคุณ.

ทีนี้ก็มาพูดถึงคำว่า นระ แล้วก็เข้าใจ. คำว่า นระ นี้แปลว่า **ผู้นำไป, มีสมรรถภาพแห่งการนำไป.** นำอะไร? คือนำปัญหา นำอุปสรรค นำอันตราย ไปเสียก็ได้, หรือนำเพื่อน นำพวกพ้องให้ไปสู่ที่ปลอดภัยก็ได้. นระ นี้แปลว่า **ผู้นำไปด้วยปัญญา;** ฉะนั้น พระพุทธรูปบทนี้ ก็ต้องเป็นพวกปัญญาคุณ เพราะ ว่าสามารถนำไป.

คำว่า นร นี้เป็นรูปศัพท์ มีความหมายว่า นยเน แปลว่าในความนำไป. ที่นี้ ออกมาเป็นรูปศัพท์ว่า นโร หรือ นระ แปลว่า ผู้นำไปซึ่งความเจริญ : นำไปซึ่งสิ่งที่ควรนำไป, แล้วนำไปสู่ความเจริญความวิวัฒนาการ. ฉะนั้นคำว่าวิวัฒนาการนั่นเอง ชื่อว่า นระ; อย่างนี้ก็ได้อีก.

ถ้าหมายถึงบุคคลก็เรียกว่า นโร แปลว่า ผู้นำไป รูปศัพท์เป็นเพศชาย. ถ้าเป็นผู้หญิงรูปศัพท์ก็ออกมามี นรี, นรี แปลว่า เนื่องด้วยนระ ถ้านระมีความหมายอย่างไร, มีหน้าที่อย่างไร, มีภาระงานอย่างไร, นรีก็มีหน้าที่ หรือความหมาย หรือภาระงานอย่างนั้น. ฉะนั้นคำว่า นรี ก็ยังมีความหมายว่า เป็นผู้นำไป อยู่นั่นเอง ไม่ใช่เป็นของเล่นของบุตร, ขอกัย ที่ต้องใช้คำอย่างนี้ ก็ต้องมีความหมายเป็นผู้นำไป ตามประสาที่เป็นเพศหญิง. ที่นี้ทั้ง ๒ คน คือทั้งหญิงทั้งชายแหละ ก็มีหน้าที่ที่จะนำไปสู่ความพัฒนา, ทั้งหญิงทั้งชายถ้าเป็นนระแท้ ก็ทำหน้าที่นำสิ่งทั้งปวงไปสู่ความเจริญ.

ถ้าคำมันจะขยายความออกไปเป็นนรชน ก็แปลว่า ผู้เกิดมาเพื่อการนำไปสู่ความเจริญ. ชน แปลว่า เกิดมา, ผู้เกิดมา. นระ แปลว่า ผู้นำไปสู่ความเจริญ; ถ้าเป็น นรชน ก็คือ ผู้ที่เกิดมาเพื่อนำไปสู่ความเจริญ, หรือว่าสามารถนำไปสู่ที่ที่ควรจะไปถึง.

ฉะนั้นเราจะสรุปความว่า เป็นผู้นำไปซึ่งปัญหา ก็คือ ทำให้หมดปัญหา เป็นผู้นำโลกนี้ไปสู่ความหมดปัญหาดีกว่า ความหมายสูงสุดของคำว่า นรชน.

ที่นี้ พระพุทธเจ้าได้รับการสรรเสริญว่า เป็นนระแท้ ก็เป็นนระที่แท้. ขอให้นึกถึงพวกเรา ที่เป็นนระที่ไม่แท้กันเสียก่อน, แล้วก็จะเข้าใจพระพุทธเจ้าในฐานะที่เป็นนระที่แท้. เพราะว่าพระองค์ทรงสามารถนำสัตว์โลกทั้งหลายทั้งปวง ออกจากกองทุกข์ได้ ด้วยอะไร? ก็ด้วยเครื่องนำ. เครื่องนำนั้นคืออะไร? คือ อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ. เพราะฉะนั้นเมื่อถามว่า พระ-

พุทธคุณบพนี้ สงเคราะห์เข้าในพระคุณหมวดไหน? ก็ตอบได้ทันทีว่า **สงเคราะห์ลงในหมวดพระปัญญาคุณ**; เพราะมีปัญญา เครื่องนำสัตว์โลกทั้งหลายทั้งปวง ออกไปจากปัญหาโดยสิ้นเชิง.

เกี่ยวกับข้อปฏิบัติ ๗ ประการ เกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้ :-

ข้อที่ ๑. ว่าศึกษาให้เข้าใจ จนเกิดศรัทธามั่นคงไม่หวั่นไหว; ก็ทำอนุสติในพระองค์ โดยพระปัญญาคุณข้อนี้ คือข้อที่พระองค์ทรงนำเวไนยสัตว์ทั้งหลายออกไป ๆ, ออกไปจากกองทุกข์. เหลืออยู่แต่ว่า เรานั้นเป็นเวไนยสัตว์ตัวหนึ่ง รวมอยู่ในนั้นด้วยหรือเปล่า? นึกกันให้มากด้วย. แต่ถ้าไม่เข้าข้างตัวเอง ก็นึกถึงพระพุทธรูปโดยส่วนเดียว, ก็มองเห็นว่า พระองค์ทรงนำสัตว์หรือเวไนยสัตว์ทั้งหลาย ออกจากกองทุกข์แท้จริง ก็มีศรัทธาในพระพุทธเจ้าอย่างมั่นคงไม่หวั่นไหว.

ข้อที่ ๒. ที่ว่าระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ก็ให้ทำความเข้าใจให้ถูกต้องว่า พระองค์ยังทรงนำอยู่กระทั่งเดี๋ยวนี้. อย่าเข้าใจเขลาๆ ไปตามคนเขลา ว่า พระพุทธเจ้านิพพานแล้ว, ไม่น่าแล้ว ไม่เป็นที่พึ่งแล้ว. เดี่ยวนี้ก็เป็นข้ออ้างของพวกลัทธิอื่นศาสนาอื่น ที่เขาทำตนเป็นคู่แข่งชั้นกับพระพุทธศาสนา. เขามาสอนคนไทยนี้ว่า อย่าไปหวังพึ่งพระพุทธเจ้าเลย นิพพานแล้ว, หวังพึ่งพระยะโฮวาห์ดีกว่า ยังอยู่กระทั่งเดี๋ยวนี้. มันมีความหมายที่ไม่เข้าใจกันได้อย่างนี้.

นี่เราให้ระลึกถึง ด้วยมองเห็นอยู่ ว่าพระพุทธองค์ยังอยู่ และยังทรงนำอยู่ จนกระทั่งวันนั้นวันนี่. เรามั่นคนตาบอด มันไม่เห็น, หรือ

ถ้าเห็นก็เห็นด้วยใจ ก็เป็นเด็กคือ ไม่ยอมให้พระองค์ทรงนำไป. ถ้าเป็นอย่างนั้นแล้วจะไปโทษใคร. ระลึกถึงอยู่เป็นประจำว่า ยังทรงนำอยู่ สำหรับนำเราอยู่ แล้วเราก็จงสมัครเป็นผู้ถูกนำโดยพระองค์.

ข้อที่ ๓. ระลึกถึงพระองค์เมื่อมีอันตราย. เมื่อมีอันตรายเกิดขึ้นทางกายก็ดี, ทางจิตก็ดี, *ขอให้ระลึกนึกถึงพระองค์ว่าจะทรงนำออกไปจากอันตรายนี้ได้.* เคยวนเวียนก็ถอยกลับอยู่อย่างนั้นแล้ว คือเขavnพระเครื่องไว้ที่คอ; คูเหมือนจะถอยกลับอย่างนั้นทั้งนั้น. แต่ขอให้มันจริงอย่างนั้นเถอะ, ว่าพระองค์ทรงพร้อมที่จะนำ ออกไปจากอันตรายนี้อยู่ทุกเวลา.

ข้อที่ ๔. ที่ว่าทำตามท่าน ระลึกนึกถึงคุณของท่าน จนไหว้ตัวเองได้. *นี่ถ้าเรารอดพ้นอะไรออกไปได้ โดยวิธีใด; ก็ให้ถือว่า เป็นเพราะพระพุทธคุณ.* แม้ว่าจะเป็นที่สติปัญญาของเราเอง ช่วยเราให้รอดมาได้; นั่นแหละคือพระปัญญาคุณที่เข้ามาอยู่ในสติปัญญาของเรา; *นี่ว่าทำตามพระองค์แล้ว ก็จะนำตัวเองให้รอดพ้นจากอันตรายได้.* ให้เป็นการทำตามพระองค์อยู่เสมอ, แล้วจะต้องเลยไปถึงว่า เราควรจะทำตนเป็นเพื่อนฝูงกับผู้อื่น เพื่อจะนำเขาไปด้วยได้. นี่ก็เรียกว่าประพฤติตามพระพุทธองค์ยิ่งขึ้นไปอีก ก็จะไหว้ตัวเองได้มากยิ่งขึ้นไปอีก.

ที่นี้ ข้อที่ ๕. ที่ว่าทำอะไรให้ทุลถามพระพุทธองค์ก่อน คือให้พระองค์เป็นผู้นำ : นำการกระทำ นำการบูชา นำความคิดนึก, นำการตัดสินใจในปัญหาใดๆ ก็ตาม ให้พระพุทธคุณมาคอยกำกับอยู่สำหรับเป็นผู้นำ. อย่าสะเพร่า, อย่าประมาท. สะเพร่าเมื่อใด ก็เลสหรืออวิชชา ก็จะเข้ามาเป็นผู้นำ; แล้วมันจะนำไปที่ไหน ก็รู้เอาเองเถอะ.

ข้อที่ ๖. ที่ว่า ละอายเมื่อล้มเหลว. ถ้าเกิดความล้มเหลวผิดพลาดขึ้น ในหน้าที่การงาน หรือในอะไรก็ตาม; ให้พึงถือว่า เรามีได้มีพระพุทธองค์ทรง เป็นผู้นำ ไม่มีพระปัญญาคุณเป็นเครื่องชักจูง เราไม่เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า เสียเลย, แล้วเราก็เสียใจและละอาย.

ข้อที่ ๗. ว่าตรวจสอบในลักษณะประเมิณผลในพระคุณข้อนี้ อยู่เป็นปกติ. เราจะเป็นนรชน ก็คนแท้ เหมือนพระพุทธเจ้า. เราถูกนำ โดยยอดแห่งนรชน. พระองค์ทรงเป็นนรชนสูงสุด นำนรชนทั้งหลายไป. เรา ควรจะเป็นอย่างนั้นอยู่เป็นประจำ; ก็จะไม่เสียที่ที่ว่า ได้มีพระองค์เป็นผู้นำ เราก็อยู่ด้วยพระคุณของพระองค์นั้น.

บทช่วยจำที่เป็นคำกลอนของพระพุทธคุณข้อนี้ มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา นระแท้
เพราะเปี่ยมแปล้ นรธรรม ล้ำสัตว์ไหน
สามารถนำ สัตว์ทั้งหลาย ไปได้ไกล -
จากกิเลส ทุกข์ภัย ได้นิพพาน.

“ไอ้พระองค์ ทรงสมญา นระแท้”; นี้ทรงได้รับสมัญญา เป็นนรชน ที่แท้จริง. ตามความหมายของคำว่า นระ “เปี่ยมแปล้นรธรรม” คือ มีนรธรรม, คือ ธรรมสำหรับนระ. พระองค์ทรงมีอย่างเต็มเปี่ยมล้นนระไหนหมด. นระไหน ก็ไม่มีนรธรรมเปี่ยมแปล้เหมือนพระองค์. พระองค์จึงสามารถนำสัตว์ทั้งหลายไป ได้ไกล ไกลคือออกจากกิเลสและกองทุกข์ แล้วก็ถึงพระนิพพาน.

.... ..

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๑๘ ซึ่งมีพระบาลีว่า อโนปโม แปลว่า เป็นผู้ที่ใคร ๆ กระทำอุปมามิได้.

คือพระองค์ทรงอยู่ในฐานะที่ไม่มีใครจะเอาอุปมาใด ๆ มาเปรียบกับพระองค์ได้. การที่เราให้สมัญญาแก่พระองค์ ในลักษณะที่เป็นการเปรียบเทียบนั้นนะ มันก็ได้; แต่มันไม่เต็มความหมาย คือมันไม่ถึงที่สุดได้. เช่น เราจะอุปมาพระองค์ว่า เป็นผู้นำ, เป็นผู้ชี้ทาง, เป็นผู้ปลุกให้ตื่น, เป็นผู้อะไรก็ตาม, มันก็ยังเป็นการพุทธธรรมคา ไม่สามารถที่จะทำอุปมาให้สูงสุดได้. พระองค์ทรงประกอบไปด้วยพระคุณทั้งหลาย ในลักษณะที่ทำอุปมามิได้.

ถ้าจะถามว่า **พระพุทธคุณข้อนี้ จะสงเคราะห์ลงในพระพุทธคุณหมวดไหน?** ก็ควรจะตอบไปในทำนองที่ว่า มันเป็นพระพุทธคุณที่รวมกันทุกบท จะ **สงเคราะห์ในบทไหนก็ได้** คือ **พระบริสุทธิคุณ** ก็มี **พระปัญญาคุณ** ก็มี **พระเมตตาคุณ** ก็มี, หรือพระคุณอะไรก็ได้ ถ้ามันจะมีอีก; เลยพูดกลับกันเสียว่า พระพุทธคุณทุกบท สรุปรวมลงไปได้ในพระพุทธคุณข้อนี้ คือข้อที่ว่า เป็นผู้ที่ใคร ๆ ทำอุปมาให้มิได้, คือไม่มีใครจะวัด จะชั่ง จะตวง จะอะไร ในพระคุณของพระองค์ได้.

ถ้าจะเข้าใจต่อไปอีก ก็จะต้องนึกถึงคำว่าอุปมา เพราะเรื่องมันมีว่า เป็นผู้ที่ใคร ๆ ทำอุปมาให้มิได้. ก็พูดต่อไปว่า สิ่งที่เรียกว่าอุปมานั้นมันคืออะไร? ถ้าดูตามศัพท์นี้ มีรากศัพท์มาอย่างไร มันก็กลายเป็นเรื่องง่าย ๆ นิดเดียว. **อุปมา** แปลว่า **การนำเข้าไปสู่การวัด การตวง การนับ** นั่นคืออุปมา. **ศัพท์**นี้มาจาก **มา ธาตุ, มา** ฐานนี้ มีอรรถว่า **ปริมาณ** คือในการ **ปริมาณ**. การปริมาณนี้คือการนับ การวัด การตวง การตรวจ การสอบ การอะไรก็ตาม. ที่นี้อุปมา ก็นำเข้าไปสู่การวัด การสอบ การตรวจ การตวง.

ที่นี้ พระองค์เป็นอินปมา - เป็นผู้ที่ไม่สามารถจะอุปมาได้ คือเราไม่มีอุปมาอะไร ที่จะเอาไปวัด ไปจับ ไปตวงกับพระองค์ได้. พระคุณบทนี้ ไม่แสดงลักษณะของพระคุณอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ แต่ไปแสดงในพระคุณ รวบยกอันสูงสุดว่า พระองค์ทรงมีพระคุณ อยู่เหนือการอุปมา.

เราจะเอาบท อรหัง - บริสุทธิคุณมา, พระองค์ก็อยู่เหนือการอุปมา. จะเอาบทสัมมาสัมพุทธโธ - พระปัญญาคุณมา, พระองค์ก็อยู่เหนือการอุปมา. จะเอาบท มหาการุณิก - เป็นเมตตาคุณมา, พระองค์ก็อยู่เหนือการอุปมา. เลยไม่มีอะไรที่จะต้องอธิบาย; นอกจากบอกว่า พระองค์ทรงอยู่เหนือการอุปมา. พุทธ ภาษาชาวบ้านก็ว่า ทรงมีพระคุณหรือความดีอยู่เหนือการอุปมา โดยประการที่ปรวง.

ข้อพึงปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้ :-

ข้อที่ ๑ ว่าศึกษาให้เข้าใจจนเกิดศรัทธา ข้อนี้คงจะลำบากบ้าง เพราะหมายถึงพระพุทธรูปทุกบท, แล้วมันคงจะพร่ำหรือกำหนดยาก สำหรับที่จะทำอนุสสติ. เอาเป็นว่า สรุปรูปพระคุณทุกบททุกชนิดทุกอย่าง ก็ร้อยก็พันอย่างก็ตาม มาสู่คำพูดที่ว่า *เหนือการอุปมา* แล้วก็เพ่งปริกรรมว่า เหนืออุปมา, เหนืออุปมา, เหนืออุปมา. ให้มีความพอใจ เลื่อมใส ไม่หวั่นไหวในพระพุทธรูป.

ข้อที่ ๒. ก็ระลึกอยู่เป็นประจำว่า มันมีเรื่องอยู่บางเรื่องนะ เหนืออุปมานะ ก็คือพระคุณของพระองค์นั่นเอง.

ข้อที่ ๓. ว่า ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย พระพุทธองค์ทรงมทิตธานุภาพ เหนือการอุปมา; เพราะฉะนั้นพระองค์จะทรงช่วยเราได้ ยิ่งกว่าพระเป็นเจ้าทั้งหลาย นี้เอาเปรียบหน่อย.

ข้อที่ ๔. ว่า ทำตามพระองค์จนไหว้ตัวเองได้ ใครกล้าบ้าง? ใครจะกล้าทำตัวเอง ให้มีอะไรที่จนอยู่เหนืออุปมาบ้าง? อาตมาก็ไม่พูด เอาไว้เป็นเรื่องไปกิดเขาเอง.

ข้อที่ ๕. ว่า ทำอะไรให้ทูลถามท่านก่อน ก็นึกถึงพระคุณข้อที่ว่า ทรงเลิศจนอยู่เหนือการอุปมา. ฉะนั้นเราก็จะเป็นผู้ไม่ประมาท จะเป็นผู้ไม่สะเพร่า, จะระมัดระวังอย่างดียิ่งให้มีอะไรผิดพลาด, จะไม่เป็นผู้ทำลายพระคุณของพระองค์ ไปเสียโดยไม่รู้ตัว.

ข้อที่ ๖. ละอายเมื่อล้มเหลว ทำอะไรไม่ก็สมชื่อพุทธบริษัทแล้ว ก็ละอาย ว่าช่างไม่เป็นพุทธบริษัทเขาเสียเลย.

ข้อที่ ๗. มีการตรวจสอบในลักษณะประเมินผล ข้อนี้ก็คงจะทำยาก สำหรับคนธรรมดาสามัญ แต่ก็ตั้งความหวังไว้เหมือนกัน ว่าเราก็จะต้องมีอะไรที่ดี จนเกินเปรียบบ้าง ก็แล้วกัน.

บทช่วยจำ สำหรับพระพุทธคุณข้อนี้ มีว่า :-

โอ้พระองค์ ทรงสมญา อโนปะโม
 เพราะความเป็น สัมพุทธ ในทุกสถาน
 สมบูรณ์ด้วย เหตุและผล ท้นประมาณ
 สมบูรณ์ญาณ ไม่มีอะไร ให้อุปมา.

คำทั้งหมดง่าย ที่ว่า **สมบูรณ์ด้วยเหตุและผล**; ธรรมใดเป็นไปเพื่อเหตุแห่งการดับทุกข์ พระองค์ก็ทรงมี ผลแห่งการดับทุกข์ก็มี, และถ้าเป็นความตรัสรู้แล้ว ก็รู้ทั้งเหตุและผล. ดังนั้นพระญาณของพระองค์จึงสมบูรณ์ที่สุดในลักษณะที่ไม่มีอะไรให้อุปมา.

....

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๒๐ ซึ่งเป็นบทสุดท้ายแห่งวรรคนี้ มีพระบาลีว่า **วิโรห วิโรห** แปลว่า **ปราศจากกิเลสที่เปรียบด้วยฝุ่นละออง**. คำว่า **ฐล** หมายความว่า **ฝุ่นละออง**. พระองค์ปราศจากกิเลสอันเปรียบได้ด้วยฐล. พระองค์เป็นอย่างนี้ พระองค์จึงได้พระนามว่า **วิโรห** ตามตัวแท้ ๆ ก็แปลว่า **ปราศจากฐล**.

พอได้ยินอย่างนี้ พุทธบริษัทก็ตอบได้ทันทีว่า พระพุทธคุณข้อนี้ **จะต้องสงเคราะห์เข้าไปในพระบริสุทธิคุณ** แห่งพระคุณทั้ง ๓.

เฮ้, มาพิจารณากันสักหน่อย ถึงคำว่า **วิโรห** คำแรกที่ต้องหยิบขึ้นมาพิจารณา ก็คือคำว่า **โรห** หรือ **ระหะ**; **ระหะ** นี้แปลว่า **ฐล**, **โรห** ก็แปลว่า **มีฐล**. คำว่า **ระหะ** นี้มาจากศัพท์ศัพท์หนึ่ง ซึ่ง **เป็นวิ ธาตุ**. ธาตุศัพท์หรือรากศัพท์ว่า **วิ**, **มีความหมายเป็น คติทสฺสเนตฺ** แปลว่า **หุงไป** หรือแสดงตัวเองอย่างฟุ้งไป. รูปศัพท์ออกมาเป็น **เรณู** แปลว่า **ฝุ่นละออง** อย่างละอองตอกไม้. **ระหะ** นี้มาจากคำว่า **เรณู**, ฉะนั้น **ระหะ** จึงแปลว่า **ฝุ่นละออง**. แต่ **ภาษาไทยใช้คำว่าฐล** หาไม่พบว่า เป็นรูปอะไรกันแน่, เลยยุติว่าเป็นภาษาไทย ว่า **ฐลคือฝุ่นละออง** เรียกโดย **ภาษาบาลี** ว่า **ระหะ**, **วิโรหะ** ก็แปลว่า **ปราศจากฐล**.

ที่นี้เมื่อพูดถึง **ฐิติ** หรือ **ผู้่นละออง** ก็มีอยู่ทั่วไปในผิวโลก, ทั่วโลกมีผู้่นละออง. นั้นเป็นภาษาชาวบ้านใช้อยู่แต่เดิม เป็นภาษาชาวบ้าน. พอขึ้นมาใช้ในพระศาสนา หรือในภาษาธรรม คำว่า **ฐิติ** นี้ก็เปลี่ยนความหมายมาเป็นกิเลส; เพราะว่ากิเลสนี้ก็พุ่งไปอย่าง **ฐิติ**, แสดงตัวเองอย่างเบ็ดเผยกว้างขวาง ครอบงำสัตว์ ใจของสัตว์; ฉะนั้นกิเลสจึงเปรียบเหมือนกับผู้่นละออง ที่พุ่งไปเพื่อครอบงำผิวพื้นทั่ว ๆ ไป.

ที่นี้อีกคำหนึ่ง คำว่า **ระชนัน** แปลว่า **ของข้อม** หรือ **น้ำข้อม** หรือ **สีย้อม** ก็หมายถึงกิเลสอีกเหมือนกัน; กิเลสมันข้อมจิตให้เป็นจิตแคง จิตเขี้ยว จิตขาว จิตดำ จิตต่างกันได้. ถ้า **วิโรช** มาจากคำนี้ ก็แปลว่า **พระองค์ทรงปราศจากน้ำข้อม หรือสีย้อม**, คือจิตของพระองค์บริสุทธิ์ปราศจากสีย้อม. ดังนั้นคำว่า **วิโรช** จึงแปลได้ ๒ ความหมาย ว่า : ปราศจากกิเลสเพียงตั้ง **ฐิติ** อย่างนี้ก็ได้, ว่า ปราศจากกิเลสเครื่องข้อมจิตก็ได้.

ที่นี้คำว่า **พระองค์ไม่มีฐิติ** หรือ **ไม่มีการข้อมอย่างใด**? ฐิติที่พระกายก็ไม่มีฐิติ คือ ความผิดทางกาย; หรือถึงกระทั่งว่า พระสังคีติการจารย์คือพระอาจารย์ทั้งหลาย ท่านเขียนไว้ว่า ที่พระวรกายนั้นฐิติติดไม่ได้, คือพระองค์มีพระกายที่เกลี้ยงไม่มีฐิติอยู่เสมอ อย่างนี้ก็มี.

ที่เราเอาเป็นว่า **พระกาย** ของพระองค์ **ไม่มีฐิติ** คือความผิดพลาดหรือเศร้าหมอง. ที่ **พระวาจา** หรือคำพูดของพระองค์ ก็ **ไม่มีฐิติ** หรือความผิดพลาดเศร้าหมอง. ที่ **พระจิต** พระเหตุทัย ก็ **ไม่มีฐิติ** กิเลสเครื่องเศร้าหมอง. **ขันธสันดาน** ของพระองค์ ก็ **ปราศจากฐิติ** คืออนุสัย, ก็เป็นสันดานที่บริสุทธิ์ ไม่มีความเศร้าหมอง. **ทัญญู** ความคิดความเห็นของพระองค์ ก็ **ปราศจากฐิติ** ไม่มีความเศร้าหมอง. **สติปัญญา** ของพระองค์ ก็ **ปราศจากฐิติ**, ไม่มีอวิชชา นี้คือความหมายของคำว่า ปราศจากกิเลสอันเปรียบได้ค้ำยฐิติ.

ทำไมจึงเป็นขนาดนี้? ก็เพราะว่าด้วยอำนาจของสมุทเฉทปทาน โดยพระสัมมาสัมโพธิญาณ ก็เป็นการละกิเลสเด็ดขาดสูงสุด ไม่มีอะไรยิ่งกว่า ด้วยอำนาจอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณนั้น. เพราะฉะนั้น พระองค์ทรงพระนามว่า วิโรช - ปราศจากธุลี, มีความหมายเหมือนกับคำว่านิรมล คือไม่มีมลทิน.

ข้อพึงปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้ โดยหลัก ๗ ประการนั้น ควรจะมีดังนี้ :

ข้อที่ ๑. เราจะศึกษาให้เข้าใจ ในความหมายของคำว่า ปราศจากธุลี ที่กาย วาจา ใจ. เอาอย่างระดับพวกเราที่ว่า อย่ามีธุลีที่กาย วาจา ใจ; ระลึกถึงพระพุทธรูป ท่านก็ปราศจากธุลีโดยประการทั้งปวง, มีขันธสันดานอันบริสุทธิ์ปราศจากกิเลส ก็ยิ่งกว่าเราหลายร้อยเท่าหลายพันเท่า, ศรัทธาปสาทะก็เกิดขึ้นในเราอย่างแน่นแฟ้น.

ข้อที่ ๒. ว่าระลึกถึงอยู่เป็นประจำ คือ ระลึกถึงความไม่มีธุลี ความไม่มีมลทินนี้ อยู่เป็นสภาวะ ทุกการหายใจเข้าออก, ภาวนาถึงแต่ความไม่มีมลทิน ไม่มีบาป ไม่มีกรรมชั่ว ที่จะต้องปกปิดซ่อนเร้น ไม่มีมลทิน.

ข้อที่ ๓. ที่ว่า ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย พออันตรายเกิดขึ้น ระลึกถึงความถูกต้อง ความไม่ผิดพลาด ความไม่มีมลทินก่อน. ถ้ามีมลทินก็รับว่ามีมลทิน. ถ้าจะต้องต่อสู้ ก็ต้องต่อสู้ด้วยความบริสุทธิ์ หรือความไม่มีมลทิน. เอาความบริสุทธิ์เป็นหลักยึด ก็จะมีกำลังใจ หรือความแน่ใจ ในการต่อสู้กับอันตราย.

ข้อที่ ๔. ที่ว่า ทำตามพระองค์ โดยการน้อมนำพระคุณของพระองค์ เข้ามาสู่ตน จนไหว้ตัวเองได้ ข้อนี้ง่ายจนไม่ต้องอธิบายแล้ว; เข้าใจว่า ท่านทั้งหลายก็คงยึดถือหลักอย่างนี้อยู่แล้วว่า เราที่จนน่าไหว้ ก็เพราะว่าไม่มีมลทิน ไม่มี ความผิดพลาด.

ข้อที่ ๕. ว่า ทำอะไรตามท่านก่อน : จะทำ จะพูด จะคิด จะตัดสินใจ ระลึกนึกถึงความไม่มีมลทินก่อน คือความถูกต้อง ความบริสุทธิ์ ความยุติธรรม ก่อน. นั้นแหละพระพุทธเจ้าจะมาประทับยืนอยู่ข้างๆ บอกว่า ทำอย่างนี้, ทำ อย่างนี้, ทำอย่างนี้, จะไม่มีมลทิน; ไม่ใช่ผีหรือวิญญาณอะไร ที่ไปเชื่อเชื่องามนะ.

อาตมาไม่ได้พูดถึงว่า พระพุทธเจ้าเป็นวิญญาณที่เชื่อเชื่องามาได้ นะ ช่วย เป็นพยานด้วย. ถ้าที่อื่นเขาพูดกันก็ตามใจเขา; ที่นี้เราไม่พูดอย่างนั้น, เราพูด แต่ว่า พระคุณของพระองค์มาปรากฏอยู่ในสติปัญญาของเรา เหมือนกับ มานาสติปัญญาของเรา ตามที่เราเคยศึกษามาแล้วอย่างไร เกี่ยวกับพระพุทธองค์ นั้นเอง.

ข้อที่ ๖. ที่ว่า ละอายเมื่อล้มเหลว. **ทุกคราวที่รู้สึกว่าคุณไม่มีมลทิน ก็ละอาย, ละอาย, ละอายยิ่งกว่าความละอายอย่างอื่น.** เตียวนี้เขาไม่ละอายกัน เสียแล้ว ในสิ่งที่ควรละอาย. ศีลธรรมกำลังเสื่อม, สิ่งที่น่าละอายเขาไม่ละอาย กันแล้ว. วัยรุ่นหนุ่มสาวกำลังนำหน้าในเรื่องนี้ : บนรถไฟแท็กซี่ก็ทำสิ่งที่น่า ละอายกันเป็นหมู่ๆ, ในวัดนี้ก็มาทำสิ่งที่น่าละอายกันเป็นฝูงๆ เพราะมันไม่มีความ ละอายนี้ จะทำอย่างไร; นี้โลกมันกำลังจะเป็นอย่างนี้. ฉะนั้นเราจะต้องนึกถึง และละอายในสิ่งที่เรียกกันว่าไม่มีมลทิน.

ข้อที่ ๗. ข้อสุดท้าย ตรวจสอบในลักษณะเป็นการประเมินผล
 ของความเป็นผู้ไม่มีมลทินอยู่เป็นประจำ. เกี่ยวนี้ด้วยความประมาท :
 หัวเราะว่า ยกหูชูหาง เป็นคนเก่ง, คุยโวมโง่งเงง ทั้งพระทั้งเณร ทั้งอุบาสก
 อุบาสิกา; ยังใช้ไม่ได้. ต้องคิกกันเสียใหม่; มันเต็มไปด้วยมลทินอยู่ในการ
 พุท การทำ การคุยโวมโง่งเงงนั้นอยู่แล้ว.

บทช่วยจำ เป็นคำกลอนสำหรับพระพุทฺธคุณบทนี้ มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าวิรัช
 พระทรงสลัด จากฐลี กิเลส
 ไม่พุ่งออก ไม่พุ่งเข้า ไม่เนามนา
 เพราะอวิชา ถูกทำลาย ให้สิ้นไป

ทรงมีสมญาว่าวิรัช นี้เข้าใจได้ง่าย เพราะพ้นจากฐลีคือกิเลส. ที่ว่า
 กิเลสไม่พุ่งออก กิเลสไม่พุ่งเข้า นี้ก็พอจะเข้าใจได้ ว่ากิเลสข้างในไม่พุ่งออกมา,
 กิเลสข้างนอกหรือสิ่งปรุงแต่ง กิเลสจากข้างนอก ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้
 ก็ไม่ให้โอกาสที่จะเข้าไปก่อข้างใน. นี้กิเลสไม่พุ่งออก กิเลสไม่พุ่งเข้า แล้วกิเลส
 ไม่เนามนา คือไม่ตั้งรกรากอยู่ในจิตใจ. ขออภัยให้คำกลอนมันหน่อย มันต้องการ
 สัมผัส มันต้องใช้คำว่ามนา “ไม่เนามนา” คือไม่เนาอยู่ในจิต เพราะเหตุว่า
 อวิชาถูกทำลายให้สิ้นไป. นี้เป็นพระพุทฺธคุณบทสุดท้ายของหมวดที่ ๒.

ที่นี้สรุปความทั้งหมดแห่งหมวดที่ ๒ นี้ เป็นพระบริสุทธคุณ ๘ บท ก็บอกว่า
 กุสโล อิมแล้วในธรรม. วนฺตโลกมิโส-มีเหยื่อในโลกอันทรงกายทั้งแล้ว. กตสมโณ-มี

สมณภาวะอันกระทำสำเร็จแล้ว. **อนุคิมสรีโร**— มีสรีระเป็นครั้งแรกทำ. **วิโร**— ปราศจากธุลี. พระพุทธคุณทั้ง ๕ นี้ เป็นพระบริสุทธิคุณ.

พระปัญญาคุณ ๓ คือ **อกตงกถิ**— เป็นผู้ไม่ปกปิดไม่ต้องเย้ยปาก หรือถามใครว่าอะไรเว้ย? อะไรเป็นอย่างไร? **มนุโ**— เป็นผู้กำเนิดแก่มนุษย์โดยแท้. **นโร**— เป็น นระแท้ นี้เป็นปัญญาคุณ เพราะแต่ละคำมีความหมายในทางของปัญญา.

มีพระเมตตาคุณอยู่ ๑ บท คือบทว่า **มุกฺกิต**— มีความอ่อนโยน ยินดี ปรีดา ปราณี ในสรรพสัตว์ทั้งหลาย จนสมภารพระองค์ที่จะทรงระคนกัวยได้ เพื่อประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น. ข้อนี้สำคัญมาก จะได้ไม่มีความกึกที่ไม่กัถุญต่อพระองค์.

มีพระพุทธคุณที่มีความหมายรวบรวมอยู่บทหนึ่ง คือ บทว่า **อนนโม**— ทรงมีพระองค์ หรือ พระคุณ หรือภาวะ ที่ใคร ๆ ทำอุปมาให้มีได้. ถ้าจะเล็งถึงพระคุณสูงสุด ก็คือพระนิพพาน. พระนิพพานเป็นสิ่งที่อุปมาไม่ได้, พุทฺธะก็ไม่ได้, แต่ให้ถึงที่สุดมันไม่ได้; ฉะนั้นจึงจัดไว้ในฐานะเป็นสิ่งที่ต้องหุบปากดีกว่า.

ที่นี้ก็มี **บทช่วยจำ** ที่เป็นการสรุปใจความสำคัญของทุก ๆ บท แห่ง **หมวดนี้ทั้ง ๑๐ บท** อีกครั้งหนึ่งว่า :-

ทั้งสะอาด ทั้งฉลาด ทั้งเมตตา

มากจนเหลือ อุปมา อย่างไรไหว

ทั้งเทวา มานุษย์ วิมุติไกล

อยู่ในโลก ไม่มีภัย ในโลกหลง.

บางคำจะฟังไม่ออก “ทั้งสะอาด” นี้ พระองค์ทรงบริสุทธิสะอาดปราศจากกิเลส. “ทั้งฉลาด” คือ พระองค์ประกอบด้วยปัญญา ในระดับสัมมาสัมโพธิญาณ. “ทั้งเมตตา” คือปรารถนาความเป็นมิตรในสัตว์ทั้งปวง. ทั้ง ๓ อย่างนี้ มากจนเหลือจะอุปมาได้ เป็นเหตุให้ทั้งเทวดาและมนุษย์หลงผิดได้.

ที่พูดว่าเทวดาและมนุษย์นั้น บางคนยังไม่เข้าใจ ขอบอกให้ทราบว่าเป็นคำสำหรับใช้เรียกสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ว่าเทวดาและมนุษย์. มนุษย์ธรรมดาในโลกนี้, เทวดานั้นก็ชั้นกามาวจร ชั้นรูปาวจร อรูปาวจร พวกพรหมด้วย. แต่ถ้าว่าจะถือเอาความหมายที่ง่ายกว่าก็คือว่า คนธรรมดาเรียกว่ามนุษย์. ถ้าเทวดาก็คือคนที่ไม่มียุทธาอย่างมนุษย์.

สรุปให้สั้นกว่า ถ้าเป็นมนุษย์ ยังต้องใช้เหงื่อ อาศัยเหงื่อในการยังชีพ; ถ้าเป็นพวกเทวดาแล้วก็ ไม่ต้องอาศัยเหงื่อ ไม่รู้จักเหงื่อ มีอยู่ที่ไหนบ้าง ก็ไปหาเอาเอง. ถ้าในเมืองไทยหาไม่พบ ก็ถือว่าไม่มีเทวดาก็แล้วกัน; เทวดานั้นไม่ต้องใช้เหงื่อ, มนุษย์ต้องใช้เหงื่อ. พระพุทธองค์ทรงมีคุณธรรม ที่ยิ่งไปกว่าพวกที่ไม่ต้องใช้เหงื่อ เพื่อให้พันทุกข์กันได้ทั้งเทวดาและมนุษย์.

“อยู่ในโลก ไม่มีภัย ในโลกหลวง”, นี้พระองค์ทรงโปรดสัตว์ ให้อยู่ในโลกอันหลอกลวงนี้ได้ โดยไม่มีภัย จากโลกที่เต็มไปด้วยความหลอกลวง.

นี่เป็นการสรุปความของพระพุทธคุณทั้ง ๑๐ บท แห่งหมวดที่ ๒ ที่นับประมวลมาทุก ๆ บท และรวมทั้งบทสุดท้ายนี้ด้วยอีกครั้งหนึ่ง เป็นการปิดการบรรยาย ขอให้ฟังอีกครั้งหนึ่ง ว่าพระพุทธคุณทั้ง ๑๐ บทนี้ สรุปแล้วมันจะเป็นอย่างนี้ :-

ไอ้พระองค์ ทรงพระนาม อะกัจฉกัถิ
 เพราะไม่มี ข้อสงสัย ต้องไต่ถาม
 เรื่องคับทุกข์ ได้อย่างไร ไม่มีควา-
 มสงสัยตาม ที่คนเรา เผ้าละเมอ.

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าผู้เฒ่า
 เพราะความปรีม อยู่ด้วยธรรม สม่่าเสมอ
 ไม่มีกิเลส ที่เป็นเหตุ ให้ทะเล-
 ทะยานเห่อ หัวอะไร ไม่รู้พอ.

ไอ้พระองค์ ทรงกาย ชึ่งอามิส
 เครื่องข้อมคิด น้อยใหญ่ ไม่เหลือหลอ
 อัญจรมณั์ ไคไค ไม่อาจรอ
 หรือหลอกล่อ ดวงใจ ให้ติดตั้ง.

ไอ้พระองค์ ทรงมี มุทิตา
 ความอ่อนโยน นานา เพราะว่าหวัง
 จะเป็นมิตร แก่ปวงสัตว์ จัดประคัง
 ให้โลกหยั่ง สู่สภาพ ภราดร.

ไอ้พระองค์ ทรงสำเร็จ เป็นอย่างดี
 ในหน้าที่ สมณะ ลือกระฉ่อน
 สงบเย็น เป็นนิพพาน อุดมพร
 ไม่มีร้อน แต่สักนิต หมดพิชเลย.

ไอ้พระองค์ ทรงกำเนิด แต่มนุ
เป็นมนุ กว่ามนุ ผู้เบียดเหย -
ธรรมศาสตร์ แห่งโลกุตร์ สุดเปรียบเปรย
ว่าใครเคย พบธรรมใด ใหญ่เปรียบปราน.

ไอ้พระองค์ ทรงประกาศ ขาดิสุดท้าย
ไม่เวียนว่าย อีกต่อไป ในสงสาร
คับกิเลส อัดตาทาย ได้นิพพาน
ไม่มีการ ก่อร่าง สร้างภพใด.

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา นระแท้
เพราะเปี่ยมแปล้ นรธรรม ถ้าสัตว์ไหน
สามารถนำ สัตว์ทั้งหลาย ไปได้ไกล -
จากกิเลส ทุกข์ภัย ได้นิพพาน

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา อโนปะโม
เพราะความเป็น สัมพุทโธ ในทุกสถาน
สมบูรณ์ด้วย เหตุและผล พันประมาณ
สมบูรณ์ญาณ ไม่มีอะไร ให้อุปมา.

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าวิรัช
เพราะทรงสลัด จากขุถี่ กิเลส
ไม่พุ่งออก ไม่พุ่งเข้า ไม่นามนา
เพราะอวิชชา ถูกทำลาย ให้สิ้นไป.

๕ ทั้งสะอาด ๕ ทั้งฉลาด ๕ ทั้งเมตตา
 มากจนเหลือ อุปมา อย่างไรไหว
 ๕ ทั้งเทวา ๕ มานุษย์ ๕ วิมุตติไกล
 อยู่ในโลก ไม่มีภัย ในโลกสง.

เป็นอันว่าการบรรยายในวันนี้ ถึงที่สุด เพราะความสมควรแก่เวลาแล้ว. อากมา
 ก็ขอยุติการบรรยาย เพื่อให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย ได้สวดบทพระธรรมคณสาธยาย เพื่อ
 ส่งเสริมกำลังใจ ในการปฏิบัติพระธรรมสืบต่อไป.

อุบาสีพุทธคุณ วรรคที่ ๓*

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ เป็นครั้งที่ ๗ แห่งภาควิสาขบูชา ในวันนี้ นั้น อาตมาจะได้กล่าวถึงอุบาสีพุทธคุณ ๑๐๐ บทต่อไป บัดนี้ก็มาถึง วรรคที่ ๓ แห่งพระพุทธรุคุณนั้น ซึ่งมีอยู่ ๑๐ บท อย่างเดียวกัน ได้แก่พระพุทธรุคุณ ว่า อสงสโย กุสโล เวณียโก สารถิวโร อนุตฺตโร รุจिरธมฺโม นิกฺกงฺโข ปภาสกโร มานฉิทฺโถ และ วีโร เป็นคำรบ ๑๐.

ต่อไปนี้จะได้พรรณนาอุบาสีพุทธคุณนั้นทีละบท :-

อุบาสีพุทธคุณบทที่ ๒๑ มีพระบาลีว่า อสงสโย เป็นผู้หมด
สิ้นแล้ว จากความสงสัยทั้งปวง.

* บรรยายครั้งที่ ๗ เมื่อ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๒๐

ผู้ที่เคยสวดรับฟังแล้ว ย่อมเข้าใจได้ด้วยตนเองว่า; พระพุทธคุณ
บทนี้ คือปราศจากความสงสัยทั้งปวงนี้ ย่อม *สงเคราะห์ลงได้ในพระปัญญาคุณ,*
และพึงพิจารณาเห็นโดยละเอียด ต่อลงไปอีกสักหน่อยหนึ่งว่า *ย่อมเจืออยู่ด้วยพระ-*
บริสุทธิคุณด้วย. พระปัญญาคุณทำให้หมดความสงสัย; ความสงสัยนั้นเป็น
กิเลสชนิดหนึ่ง. เมื่อหมดความสงสัยก็หมายความว่า หมดกิเลสเครื่องเศร้าหมอง
ชนิดนั้นหรือข้อนั้น; ดังนั้นเราจึงเห็นได้ ว่าพระปัญญาคุณข้อนี้ เจืออยู่ด้วย
พระบริสุทธิคุณ.

ข้อควรพิจารณาต่อไป ก็คือคำว่าความสงสัย. *สงสัย* แปลว่า *ความ*
สงสัย, อสงสัย แปลว่า *ไม่มีความสงสัย* มีอยู่ในลักษณะที่ตรงกันข้ามต่อกัน.
ความสงสัยมีไวพจน์หลายคำ : เช่นคำว่า *วิกิจฉา* คือ *ความลังเล,* *วิมตี* คือ
ความคิดที่ยังไม่แน่นอน, ทเวทปโธ – ทางสองแพร่ง, อย่างเป็นต้น.

แม้จะมีชื่อต่าง ๆ กัน ในลักษณะที่เป็นอุปมา ก็มี. ความหมายก็ยังคง
เป็นอย่างเดียวกัน คือ *ความไม่แน่ใจในสิ่งซึ่งควรจะแน่ใจ.* *วิกิจฉา* ก็คือ *ลังเล*
เพราะไม่รู้ว่าจะเอาอย่างไรแน่. *วิมตี* ก็คือ *มติที่ยังไม่เด็ดขาด,* หรือมติที่แกว่งไป
แกว่งมา. เหล่านี้มีลักษณะเหมือนกับว่า หนทางสองแพร่ง ซึ่งบุคคลคนหนึ่ง
มาถึงเข้าแล้ว *ไม่รู้ว่าจะไปทางไหนดี;* เพราะไม่รู้ว่าจะทางไหนเป็นทางที่ถูกต้อง
ทั้งนี้เป็นต้น. ลักษณะอย่างนี้เรียกว่าความสงสัย.

ที่นี้ก็ดูต่อไปว่า *ความสงสัยนั้นจะมีขึ้นได้ในอะไร?* สำหรับคนธรรมดาสามัญทั่วไป
ความสงสัยก็มีอยู่ในการทำงานที่ตนกระทำ. คนโดยมากไม่แน่ใจในการทำงานที่ตนกระทำ; แม้ว่า
กระทำอยู่ก็ยังไม่สงสัย ว่ามันจะเป็นไปได้ตลอดรอดฝั่งหรือไม่? หรือสงสัยว่าจะมีอะไรเกิดขึ้น? เป็น

อุปสรรคขัดขวางอย่างไม่รู้เนื้อรู้ตัว. ความท้อใจ ความลังเล ความสงสัย ก็มีได้มากมายในบุคคลทั่วไป แม้ในชีวิตหรือการงานตามธรรมดา.

ขอให้ท่านทั้งหลายจับตัวความสงสัย ที่เป็นธรรมดาสามัญนี้ให้ได้กันเสียก่อน, แล้วให้สังเกตดูต่อไปว่า มันให้โทษหรือเป็นอันตรายอย่างไร? อย่างน้อยที่สุดมันก็รบกวนจิตใจ ทำให้หาความสุขไม่ได้.

เราจะกำหนดความสงสัย ว่ามีอยู่ในสิ่งเหล่านี้ โดยหลักใหญ่ๆ คือในชีวิตนั่นเอง, และในกรรมที่เป็นการกระทำ, และในความรอหรือความหลุดพ้น, และในความรู้เพื่อความหลุดพ้น, กระทั่งถึงความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า.

ข้อแรกที่ว่า ความสงสัยในชีวิตนั้น มันมีใจความมากเหลือเกิน โดยส่วนใหญ่ที่เป็นกันอยู่มาก ก็คือไม่รู้ชีวิตนี้มันคืออะไร; แม้แต่ว่าเกิดมาทำไม ก็เอาความแน่นอนไม่ได้. มันตั้งต้นที่ไหน? มันจะไปสู่ลงที่ไหน? ก็ไม่รู้ หรือแม้จะเอาเอาบ้างก็ไม่แน่ใจ แม้จะศึกษามาบ้าง ก็ยังไม่อาจจะเชื่อสนิทลงไป. ขอให้พิจารณาดูว่า มันจะรบกวนจิตใจสักเท่าไร?

ข้อถัดไปที่ว่า สงสัยในกรรม ไม่เชื่อกรรม ไม่เชื่อผลของกรรม ไม่เชื่อความที่บุคคลผู้ทำ จะต้องเป็นผู้รับผลของกรรม; ก็มีความลังเลในข้อที่ว่า จะเชื่อก็ไม่ชอบ, จะไม่เชื่อก็ไม่ได้, ก็ยังกลัวอยู่, ความสงสัยในเรื่องกรรมก็ยังคงมีอยู่.

ที่นี้มาถึง ความหลุดรอด ที่เรียกกันว่า ความปลอดภัยของมนุษย์นั้นคืออะไร? ก็ยากที่จะรู้. ยิ่งความรอดพ้นที่เรียกกันว่าวิมุตติ ตามหลักของพระ-

ศาสนาด้วยแล้ว ก็ยังไม่เข้าใจ; แม้ได้ยินอยู่ทุกวัน ก็ไม่เชื่อว่ามันจะเป็นของดีอะไร.

ที่นี้ก็นื่องไปถึง ความรู้ ที่จะทำตัวให้รอด นับตั้งแต่รอดอยู่ได้ในโลกนี้ ไม่ต้องยากจน ไม่ต้องลำบากยากเข็ญ หรืออันตรายอย่างอื่น ก็ล้วนแต่ไม่แน่ใจ; และความรู้เพื่อหลุดรอดอย่างวิมุติในพระพุทธศาสนา ก็ยังไม่แน่ใจดังที่เป็นอยู่แก่ภิกษุสามเณร หรืออุบาสกอุบาสิกา. ความลังเลครั้งสุดท้าย ที่ไม่น่าจะเป็นไปได้สำหรับพุทธบริษัท, คือลังเลในการตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาคเจ้านั่นเอง.

แม้ว่าจะประกาศตัว เป็นผู้นับถือพระพุทธพระธรรมและพระสงฆ์ ก็ได้ทำไปสักว่าปากพูด; ในจิตใจไม่ได้เข้าใจแจ่มแจ้ง, หรือไม่ได้เห็นแจ้งแทงตลอด ในธรรมะที่ว่า บุคคลรู้แล้วจะเป็นอย่างไร; มันก็ยังสงสัยในการตรัสรู้อยู่ในตัวเอง. เช่น สงสัยว่าเราจะรู้ตามพระพุทธองค์ได้หรือไม่? หรือว่าการตรัสรู้ของพระพุทธองค์นั้น จะเหมาะสมแก่เราหรือไม่? และโดยมากก็ลังเลในข้อที่ว่า สูงเกินไป เราไม่สามารถจะทำได้; อย่างนี้เรียกว่าความสงสัยของคนทั้งปวง.

ส่วนพระพุทธเจ้าท่านได้ผ่านสิ่งเหล่านี้ไป คือ มีการตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ จึงได้ทราบความจริงเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้, จึงไม่มีความสงสัยในสิ่งใด ๆ โดยเฉพาะความสงสัยในสิ่งที่ได้ตรัสรู่นั้นเอง. ไม่มีความสงสัยว่านี่จะคับทุกข์ไม่ได้, หรือสงสัยว่าเรายังเป็นผู้คับทุกข์ไม่ได้, หรือได้แต่ไม่สูงสุด; เพราะ พระองค์ได้ตรัสรู้อย่างสมบูรณ์ ทั้งในการหลุดพ้นเนื่องจากการตรัสรู่นั้น. และ ทรงเสวยอยู่ ซึ่งผลแห่งความรอดพ้น; ดังนั้นจึงหมดความสงสัย.

เราก็ลอง *เทียบกันดูว่า ผู้มีความสงสัยเต็มไปหมด, กับผู้ไม่มีความสงสัย* โดยประการทั้งปวงนั้น มัน *จะต่างกันอย่างไร?* เมื่อเข้าใจในข้อนี้ ก็จะเข้าใจในพระพุทธคุณ ข้อที่ว่าพระองค์เป็นผู้หมดสิ้นแล้ว จากความสงสัยโดยประการทั้งปวง.

สิ่งที่ควรระหราบเกี่ยวกับเรื่องนี้ต่อไปอีกหน่อยหนึ่ง ก็คือข้อที่ควรระหราบว่า ความสงสัยนั้นก็เกิดจากความอยาก ในสิ่งอันเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัย, คือคนต้องมีความอยากอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็จะเป็น กามตัณหา ก็ได้ ภวตัณหา ก็ได้ วิภวตัณหา ก็ได้ ในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง; แล้วความสงสัยก็จะเกิดขึ้น ว่าเราจะได้รับผลนั้นหรือไม่? หรือว่าเรายังมีความไม่เหมาะสม ความไม่สามารถ ที่จะได้รับผลนั้นก็ตาม; ความสงสัยอยากรู้ให้ยิ่งขึ้นไป มันก็มีมากขึ้น. ถ้าไม่มีความอยากเกี่ยวเนื่องกับสิ่งใด ก็จะไม่มีความสงสัยเกี่ยวกับสิ่งนั้น, คือจะไม่มีความข้องใจใดๆ เกี่ยวกับสิ่งนั้น.

มูลเหตุที่ใกล้ชิด ที่ทำให้เกิดความสงสัย ก็คือความอยาก, ความอยากมาจากอวิชชา มาจากโมหะ นั้นเป็นธรรมดา; แต่เรื่องนี้ก็ไม่มอง หรือมองไม่เห็น เพราะว่ามันอยู่ภายใต้ของความสำนึก. ตัณหาคือความอยาก ซ่อนอยู่ภายใต้อย่างไม่แสดงตัว, เป็นมูลเหตุให้เกิดความสงสัยอย่างนั้นอย่างนี้. ถ้าอยากได้; ก็สงสัยว่าจะได้, จะไม่ได้, หรือจะได้. ถ้าอยากเป็น; ก็สงสัยว่าจะได้เป็น, หรือไม่ได้เป็น, หรือเป็นแล้วมันจะคืออะไร. ถ้าอยากไม่ให้มันไม่ให้เป็น; ก็ยังสงสัยอยู่ว่า มันจะเกิดมีเกิดเป็นขึ้นมา ในลักษณะที่เราไม่อยาก.

ความอยากนี้อยู่ใต้สำนึก, ลึกเกินกว่าที่จะมองเห็นได้ง่ายๆ. ถ้ามองเห็น ก็จะช่วยในการที่จะขจัดความสงสัย, ก็คือตัดความอยาก ที่เกี่ยวข้อง กับสิ่งที่สงสัยนั้นเสีย. ถ้าหากเป็นสิ่งที่ต้องทำให้ได้, จะต้องเอาให้ได้, ก็ต้องเพิ่มพูนไปในทางปัญญา; เมื่อได้สิ่งนั้นแล้ว ความอยากก็จะระงับไป.

ความสงสัยในระดับสูงสุด ที่จะทำให้หลุดพ้นจากภพ จากวัฏฏะนั้น ต้องตัดด้วยอริยมรรค ในลักษณะที่เป็นสมุทเฉทปหาน ถึงขนาดที่เรียกว่า ไม่มี

อะไรที่ควรจะได้หรือควรจะเป็น, ล้วนแต่เป็นธาตุ สักว่าธาตุที่หมุนไปตาม
ธรรมชาติ, ไม่มีอะไรที่จะถือเอาได้ โดยความเป็นตัวเป็นตน. ถ้าระงับวิชา
หรือโมหะชนิดนี้ได้; ความอยากในสิ่งเหล่านั้นก็จะหมดไป, ความสงสัยใดๆ
ก็จะไม่เกิดขึ้น.

*พระพุทธรูปองค์นี้ได้หมดสิ้นจากความสงสัยโดยประการทั้งปวง ด้วยอำนาจ
อรหัตตมรรค ในระดับสูงสุด ที่เรียกกันว่าสัมมาสัมโพธิญาณ. นี้คือพระคุณข้อนี้
ที่เรียกโดยพระบาลีว่า อสงฺสโร.*

ข้อควรปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้ ในลักษณะ ๗ ประการ :-

ข้อที่ ๑. ก็คือว่า ทำอนุสสติถึงพระพุทธรูป ที่เรียกว่าพุทธานุสสติ
ในลักษณะที่ทำให้เห็นว่า ทรงปราศจากความสงสัยโดยประการทั้งปวงแล้วอย่างไร,
จนกระทั่งเกิดศรัทธาความเชื่อ ความเลื่อมใส อันไม่หวั่นไหวในพระองค์.

ข้อที่ ๒. ก็ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ซึ่งพระคุณข้อที่ทรงปราศจาก
ความสงสัย ตามเวลาที่ควรจะนึกได้ ในฐานะเป็นพระคุณอันประเสริฐข้อหนึ่ง.

และ **ข้อที่ ๓.** ระลึกนึกถึงเมื่อมีอันตราย. ถ้าระลึกนึกถึงสภาพที่
ปราศจากความสงสัย ก็ทำให้เกิดความกล้าหาญและความแน่ใจ ในการที่จะเผชิญกับ
กับอันตราย, อ่างพระคุณของพระผู้มีพระภาคเจ้า คือความปราศจากความสงสัยนั้น
มาเป็นหลัก.

ข้อที่ ๔. ที่เรียกว่า ทำตามท่าน ก็คือน้อมพระคุณข้อนี้เข้ามาสู่ตน จนเป็นผู้ทำลายความสงสัยลงไปได้โดยลำดับ แล้วแต่ว่าจะมีอะไรจะมาถึงเข้าก่อน.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรให้ทุลถามพระองค์ก่อน. นี้ก็จะอ้างเอา คุณแห่งความไม่สงสัยนี้ มาเป็นพระพุทธรองค์ สำหรับจะทำ จะพูด จะคิด จะตัดสินใจใดๆ ก็มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ ไม่มีความลังเลในสิ่งที่ตนจะกระทำ.

ข้อที่ ๖. มีความละเอียดเมื่อประสบความล้มเหลว ก็คือการเป็นอยู่ ด้วยความสงสัย, หรือมีความสงสัยเฉพาะหน้า ในสิ่งที่ตนจะพึงกระทำ เป็นผู้ที่ไม่มีการกังวลใจในการกระทำ, ก็ละอายว่าช่างเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าน้อยเหลือเกิน.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบลักษณะประเมิณผล อยู่ตามโอกาส ว่าความสงสัยของเราได้ลดลงไปตามลำดับ ทุกวัน ทุกเดือน ทุกปี หรือหาไม่? หรือว่า ยังมีคมัว สงสัยเต็มไปหมดอย่างแต่ก่อน.

สรุปความว่า จะต้องเป็นผู้เจริญปัญญา, พอกพูนปัญญาอยู่เป็นประจำ, เพื่อสร้างศรัทธาอันมั่นคง คือศรัทธาที่ประกอบไปด้วยปัญญา ในธรรมะนั้น ๆ. แล้วก็มีกรอธิษฐานสัจจะ ที่จริง ที่แท้ ที่เด็ดขาด อย่างใดอย่างหนึ่งลงไป ก็จะขจัดความสงสัยได้. นี้คือข้อปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธรคุณข้อนี้.

บทช่วยจำ เกี่ยวกับพระพุทธรคุณข้อนี้ มีว่า :—

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา อสังสโย
เพราะความเป็น สัมพุทธโธ สิ้นสงสัย
ทรงทราบสิ่ง ควรทราบ เสร็จสิ้นไป
ไม่เหลือไว้ ให้กังขา ทุกกรณี.

คำทั้งหมดนี้ไม่มีคำยาก. บางคนอาจจะไม่เข้าใจคำว่ากังขา, *กังขา* ก็คือ *ความสงสัย* ชนิดหนึ่ง. ในทุกกรณี พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ไม่มี ความสงสัยหรือกังขาใดๆ เหลืออยู่.

.....

อุปมาที่พุทธคุณบทที่ ๒๒ ซึ่งมีพระบาลีว่า กุสโล แปลว่า ผู้มี บัญญาเครื่องตัดกิเลสจุกุญาคาเสียได้. นี่คือคำแปลที่เราใช้กันอยู่ทั่วไป.

พระคุณข้อนี้ แสดงลักษณะแห่งความเป็นพระ**บัญญัติคุณ** มีอยู่โดย ประจักษ์ เพราะได้มีถ้อยคำปรากฏชัดอยู่แล้วว่า มีบัญญัติตัดกิเลสจุกุญาคาเสียได้. แต่คำว่า *กุสโล* หรือ *กุสล* ที่ใช้กันในตอนหลังนี้ มีความหมายขยายออกไปถึงความ ฉลาด ความดี ความมีบุญ ความมีสุข อย่างนี้ก็ได้. แต่ *ความหมายเดิมแท้ นั้นหมายถึงบัญญัติ*; ถ้าจะเรียกว่า *ความดี* ก็หมายความว่า *ความดีที่จะตัดกิเลส หรือตัดอวิชชา*. ถ้าจะหมายถึงความมีบุญมีความสุข; ก็หมายถึงบุญหรือสุข ที่ เกิดมาจากการตัดกิเลสเสียได้. ฉะนั้นความหมายของคำว่า *กุสล* จึงมีความสำคัญ ส่วนใหญ่อยู่ที่ความมีบัญญัติ; คงจะได้พิจารณาถึงคำคำนี้ ตามที่มีกล่าวไว้ในพระ- คัมภีร์ เกี่ยวกับถ้อยคำ.

คำว่า *กุสโล* ก็คือ *ผู้มี กุ-ส-ธ*. ที่นี้ *กุ-ส-ธ* นั้นคืออะไร? อย่างน้อย ก็มีความหมายอยู่ ๓ นัย;—

นัยอันแรก ประกอบขึ้นด้วยคำว่า *กุ-ส* กับ *ธ* ในอรรถว่า *เจตเน* ได้ ใจความว่า *เป็นการตัดเสียซึ่ง กุ-ส* คือ กิเลสเพียงตั้งญาคา ตั้งนี้ก็มี. ในบาง

กรณี คำว่า กุ-ส ก็หมายถึง *ความฉลาด*; ดังนั้นความหมายจึงเป็นไปในทำนองว่า *ได้ตัดสิ่งที่ควรตัดเสียแล้ว ด้วยความฉลาด*. แต่ในที่นี้เราเอาความหมายว่า ตัดซึ่งกิเลสอันเป็นจุดจุกจิกหรือ *หญ้ากุงะ* คือ *หญ้าใบบางมีคม* ก็รกหนาแน่นยากที่จะบุกเข้าไปได้. สิ่งใดที่สามารถตัดหญ้ารก ซึ่งเปรียบด้วยกิเลสอันเสียได้สิ่งนั้นก็เรียกว่า กุ-ส-ล นั้นหนึ่ง.

นัยที่ ๒. ถือว่ามาจากคำว่า กุ-ส บวกกับ ลา, ลา ธาตุ. อาทานในความหมายว่า *ถือเอา*, กุ-ส กับ ลา บวกกัน จึงได้ความว่า ถือเอาด้วยความฉลาด. ฉะนั้นคำว่ากุศลนี้ก็แปลว่า การถือเอาสิ่งซึ่งควรจะทำด้วยความฉลาด. สิ่งซึ่งควรจะทำเอานั้น ก็ถือกันตามความหมายธรรมดา ว่าสิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง, ระดับใดระดับหนึ่ง, แล้วบุคคลนั้นก็ถือเอาได้ด้วยความฉลาด ดังนั้น *บุคคลนั้นชื่อว่ากุศล, คือผู้ที่มีกุศล*.

นัยที่ ๓. ถือว่ามาจากคำว่า กุ บวกกับ ส-ล ธาตุ, ส-ล ธาตุเป็นไปในอรรถว่า *จรเน* คือ *ความหวั่นไหว*. กุ แปลว่า *สิ่งชั่ว* หรือความชั่ว, กุ-ส-ล ในความหมายนี้จึงแปลว่า *ยังความชั่วให้หวั่นไหว กระจัดกระจายไป*. สิ่งใดยังความชั่ว หรือสลัดความชั่วให้หวั่นไหว กระจัดกระจายสูญหายไป สิ่งนั้นเรียกว่า กุ-ส-ล. ผู้มี กุ-ส-ล เรียกว่า กุศล, กุศล คือ *บุคคลผู้สามารถยังความชั่วให้สิ้นสะเทือน หวั่นไหว กระจัดกระจายไป*. นี่เป็นสิ่งที่ควรจะทำความเข้าใจเป็นพิเศษ เพราะว่าเราก็พูดกันถึงคำว่ากุศล กุศล อยู่ทุกวัน, แล้วเราก็ต้องการกุศลอย่างยิ่ง คือต้องการจะเป็นผู้มีกุศล; ดังนั้นควรจะทำความเข้าใจ ในความหมายของคำคำนี้ให้ครบถ้วน.

นัยะที่ ๑. ก็คือ ตัดกิเลสดูจนรู้ค่าเสียได้ ก็เรียกว่าทำกุศลหรือมีกุศล.

นัยะที่ ๒. ก็คือเอาสิ่งที่ควรถือเอาให้ได้ด้วยความฉลาด นี้ก็เรียกว่า การทำกุศล หรือผู้มีกุศล.

นัยะที่ ๓. ว่ายังความชั่วให้หวนไหว ให้กระจัดกระจายไปไม่มีเหลือ นี้ก็เรียกว่าการทำกุศลหรือผู้มีกุศล.

ควรจะเข้าใจต่อไปว่า คำว่ากุศลนี้ เป็นคำเก่าแก่เกินเปรียบ คือไม่มีใครรู้ว่ามัน มีกันมาตั้งแต่ครั้งไหน. คำนี้ไม่ใช่เพิ่งบัญญัติขึ้นในสมัยพุทธกาล. เขารู้จักคำว่ากุศล กุศล กันมาแล้ว เพียงแต่ว่าคัดอะไรที่ทรงรังไว้ได้ ก็เรียกว่ากุศล. ความหมายค่อยเจริญ ค่อยเปลี่ยนแปลงมาในทางสูง จนกระทั่งว่าตัดกิเลสเสียได้.

แต่อย่างไรก็ดี คำนี้ก็เป็คำพูดที่มีอยู่ในวงการพูจจา ของชาวบ้าน ทั่วๆไป ทั้งในยุคนี้และในยุคโบราณ; อย่าง พระพุทธเจ้าเมื่อทรงออกผนวช ก็มี คำกล่าวว่่า ทรงออกแสวงหาว่า อะไรเป็นกุศล, อะไรเป็นกุศล? คำนี้เป็นต้น. ซึ่งต้องหมายความว่่า อะไรหนอจะเป็นสิ่งที่ตัดปัญหาทั้งปวงได้? พระองค์ทรง ออกผนวชเพื่อค้นหาสิ่งนั้น, การตรัสรู้ทำให้พบสิ่งนั้น; พระองค์จึงได้ทรง พระนามว่า กุสโล,

ข้อพึงปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทฺธคุณข้อนี้ ในลักษณะ ๗ ประการ นั้น ก็มีอยู่ว่า

ข้อที่ ๑. จงกระทำพุทธานุสสติ ระลึกถึงความที่พระองค์ทรงตัด สิ่งที่เป็นปัญหาเสียได้ ทั้งในแง่ของกิเลสและความทุกข์ จึงทรงพระนามว่ากุสโล

เห็นชัด การตัดกิเลสและความทุกข์เสียได้, แล้วก็จะเกิดศรัทธาปสาทะ คือความเชื่อความเลื่อมใสในพระพุทธองค์นั้น ชนิดที่เป็นอาเวจจำปัสสัธา ซึ่งถือกันว่าเป็นศรัทธาที่ใช้เป็นจุดตั้งต้น อันแน่นแฟ้นอันมั่นคง ในการที่จะบรรลุนิพพานอริยมรรคอริยผล.

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ว่าพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นเป็นกุสโล คือสามารถตัดปัญหาได้ เราก็ควรจะเดินตามพระองค์:

ข้อที่ ๓. ว่า ระลึกถึงพระคุณนี้เมื่อมีอันตราย เพื่อจะเกิดความกล้าหาญความแน่ใจในการที่เราจะตัดปัญหา หรืออุปสรรค หรืออันตรายนั้นได้ เหมือนกับพระองค์.

ข้อที่ ๔. ว่า ทำตามท่าน ก็อน้อมนำพระคุณข้อนี้ มาฝึกฝนปฏิบัติ อยู่เป็นประจำ จนรู้ว่าตัวเองตัดอะไรได้; แม้จะเป็นเรื่องเล็กน้อยก็ยังดี. แต่ขอให้เป็นการตัดที่แท้จริง รู้สึกถึงนั้นแล้วก็ยกมือไหว้ตัวเองได้ ไม่มากก็น้อย.

ข้อที่ ๕. ทำอะไรให้ทุลถามพระองค์ก่อน. นี่คือลักษณะของคนฉลาด หรือคนมีกุศลนั่นเอง ไม่ใช่คนโง่ ทำอะไรผลุนผลันไม่มีสติสัมปชัญญะ ระลึกถึงกุสโล—กุสโล, คือ ฉลาด—ฉลาด—ฉลาดนี้ ก่อนแต่ที่จะทำ จะพูด จะคิด หรือจะตัดสินใจอะไร.

ข้อที่ ๖. ละอายเมื่อล้มเหลว ก็คือละอายเมื่อโง่, ละอายเมื่อปรากฏว่าตนเป็นคนโง่. ให้ละอายอย่างยิ่ง แม้จะไม่มีใครรู้ใครเห็น ก็ต้องละอายเป็นอย่างยิ่ง รู้สึกว่า ช่างเป็นสาวกของพระองค์น้อยเกินไป.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะประเมินผล ความเป็นไปในชีวิตเกี่ยวกับพระพุทฺธคุณขึ้นอยู่กับประจำ ก็จะช่วยให้เกิดการก้าวหน้า ในการที่จะเป็นกุสโล คือบุคคลผู้มีกุศลนั่นเอง.

บทช่วยจำ เกี่ยวกับพระพุทฺธคุณข้อนี้ มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงพระนาม กุสโล
ทรงเติบโต ด้วยกุศล จนเต็มที
ทรงถือเอา เป็นปัญญา บารมี
สามารถที่ ทลายกิเลส เฉลทกระเจาย.

“ไอ้พระองค์ ทรงพระนาม กุสโล” ไม่มีคำยาก. “ทรงเติบโต ด้วยกุศล จนเต็มที” นี้ควรจะเข้าใจข้อที่ว่า เติบโตด้วยกุศลนั้นหมายความว่าอะไร? พระองค์ทรงเจริญวัย เจริญคุณ เจริญทุกอย่าง นี้เรียกว่าทรงเติบโตขึ้นมา ในลักษณะที่เป็นกุศลหรือด้วยกุศล, คือด้วยความฉลาด : ฉลาดมาตั้งแต่เล็ก, แล้วก็ฉลาดเรื่อยไปจนออกบวช, แล้วก็ฉลาดถึงที่สุด คือตรัสรู้อรุณตรัสสัมมาสัมโพธิญาณ. เราจึงพูดว่า “ทรงเติบโต ด้วยกุศล จนเต็มที”. “ทรงถือเอา เป็นปัญญา บารมี” ข้อนี้ก็หมายความว่า ทรงถือเอาสิ่งที่เรียกว่ากุศลนั่นเอง ประมวลขึ้นมาอย่างเข้มข้น จนเป็นปัญญาบารมี. ปัญญาบารมีนี้ “สามารถที่ทลายกิเลส เฉลทกระเจาย”. คำกลอนมันพาไป. คำว่า เฉล นี้ ท ทหารสะกด แปลว่า ตัด หรือ ทำลาย หรือ ขาดออก.

....

....

....

....

อุบายพิพุทธคุณบทที่ ๒๓ มีพระบาลีว่า เวณยโก - ผู้นำสัตว์
สู่สภาพอันวิเศษ. เมื่อนึกถึงคำว่านำหรือผู้นำ ก็ย่อมแสดงอยู่ในตัวแล้วว่า
 เป็นผู้ที่มีสติปัญญาสามารถ; ดังนั้นพระพุทธรูปข้อนี้ ก็มีลักษณะ **เป็นพระปัญญา**
คุณ. แต่โดยเหตุที่ว่ามีการนำผู้อื่น ยังจะต้อง **เจือด้วยพระคุณ** อีกบทหนึ่ง คือ
พระเมตตากุณ. และด้วยอำนาจของพระเมตตากุณนั้น จึงทรงทนยอมลำบาก
 เพื่อจะนำสัตว์อันโง่งเง่า ให้หลุดพ้นจากความโง่งเง่า.

สรุปความว่า ส่วนใหญ่อยู่ในรูปของพระปัญญาคุณ แล้วก็เจืออยู่ด้วย
 พระเมตตากุณ จึงออกมาในรูปของคำว่า ผู้นำสัตว์สู่สภาพอันวิเศษ ให้สัตว์คือ
 เวไนยสัตว์ สัตว์ที่ไม่โง่งจนถึงกับนำไม่ได้ มันมีความโง่งน้อยหน่อย จนถึงกับนำ
 ไปได้ แล้วก็สู่สภาพอันวิเศษได้.

ที่นี้พิจารณากันต่อไป ถึงคำว่า **เวณยโก** ศัพท์นี้พอจะมองเห็นได้ว่าเป็น
 จากคำว่า **วิ-น-ย** คือ **การนำไปอย่างวิเศษ.** **ผู้มี วิ-น-ย** ชื่อว่า **เวณยโก,** คือ
 ผู้มี วิ-น-ย. วิ-น-ย นี้มีความหมายอย่างน้อยก็ ๒ ความหมาย ตามที่พบแล้ว
 ในพระบาลีนั้น ๆ คือบาลีหลายแห่ง.

วิ-น-ย แปลว่า **นำไปอย่างวิเศษ** นำไปสู่สภาพอันวิเศษ น้อย่างหนึ่ง.
 อีกอย่างหนึ่ง เครื่องนำไปทำให้วินาศแห่งความทุกข์หรือกิเลส นี้ก็เรียกว่า **วิ-น-ย**
 เหมือนกัน.

ความหมายที่ ๑. **นำไปอย่างวิเศษ** คือวิธีที่นำไปนั้น **นำไปอย่าง**
วิเศษ, คือ สามารถนำไปได้ และไม่ลำบากยากแค้นจนเกินไป. หรือบางทีก็

นำไปได้อย่างสะดวกสบาย. นี่มีการนำไปอย่างวิเศษ, แล้วก็นำไปสู่สภาพอันวิเศษ. สภาพอันวิเศษ ก็คือโลกุตตรสภาพ อยู่เหนือโลก เหนือกรรม เหนือทุกข์ โดยประการทั้งปวง. นี่ความหมายอันแรก ความหมายข้อแรก ที่ว่านำไปสู่สภาพอันวิเศษ.

ที่นี้ ความหมายที่ ๒ วิ-น-ย - เครื่องนำไปกระทำให้พินาศแห่งความทุกข์ หรือกิเลสนั้น. สิ่งที่เราเรียกกันว่าวินัย, วินัย ที่ภิกษุสามเณรถือวินัยนี้ จะเล็งถึงความหมายอันหลังนี้เป็นส่วนใหญ่. วินัยนี้สามารถกระทำควาพินาศ ให้แก่กิเลส หรือความทุกข์ หรือความชั่วใด ๆ ก็ตาม, วินัยเป็นเครื่องทำควาพินาศแก่กิเลส หรือความทุกข์ หรือความชั่วใด ๆ ก็ตาม; ฉะนั้นเมื่อเรายังถือวินัยกันอยู่ ก็มีการกระทำให้พินาศแก่กิเลส หรือความทุกข์ หรือความชั่วใด ๆ ก็ตาม. แต่นัยที่ ๒ นี้ ไม่ได้เกี่ยวกับในฐานะเป็นผู้นำ แต่เป็นผู้มีเครื่องนำไปทำให้พินาศ; แล้วแต่ใครจะถือเอาความหมายไหน.

พระพุทธองค์ได้ทรงกระทำ หรือประพฤติ เป็นไปในทั้ง ๒ ความหมาย คือทรงมีสิ่งซึ่งนำไปกระทำให้พินาศ แก่กิเลสแก่ความทุกข์แล้ว, พระองค์จึงสามารถทรงนำสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงไปสู่สภาพอันวิเศษ คืออยู่เหนือโลก เหนือทุกข์ เหนือกรรม สิ้นทุกข์ สิ้นกรรม สิ้นกิเลส นี้เป็นต้น.

คำว่า สัตว์ ในกรณีนี้ หรือในกรณีทั่วไป ที่เกี่ยวกับการนำไหน ๆ ชนิดไหนก็ตาม ย่อมหมายถึง เวไนยสัตว์. เวไน-ย ก็คือ รากศัพท์เดียวกัน วิก กับ น-ย แต่ลงท้ายศัพท์แสดงความหมายอย่างอื่น คือแสดงความหมายว่า พึงนำไปได้ จึงเกิดคำว่า เวไน-ย ขึ้นมา. สัตว์ทั้งหลายที่เป็น เวไน-ย นั้น คือสัตว์ที่จะพอนำไปได้.

ที่นั้นก็มาถึงคำว่า *นำ* หรือ *น - ย* ก็ควรจะมีความเข้าใจถูกต้องกันสืบไป; เพราะว่ามันจะเข้าใจผิดมาก ถึงกับเข้าใจว่า จะเป็นเหมือนกับว่า พระองค์มาทรง อุ้มเอาไป มาจุคลาก มาคร่า มาจูงเอาไป นั่นมันเป็นเรื่องทางวัตถุทางร่างกาย.

เกี่ยว^ขมันเป็นเรื่องทางจิตทางวิญญาณ มันทำอย่างนั้นไม่ได้ ความหมาย ของคำว่า *นำ* หรือ *น - ย* ในกรณี^ขนี้ หมายถึง *การบอกหนทางให้เดินไปด้วยตนเอง.* ทั้งพระบาลีว่า *คฺมุเหท กิจจํ อาตปฺปํ อกฺขากาโร ตถาคตา - ความเพียรเป็นสิ่งที่ พวกเธอทั้งหลายจะต้องทำเอง, ตถาคตทั้งหลายเป็นแต่เพียงผู้บอกทาง.*

เมื่อเด็ก ๆ จะได้เคยสวดมนต์ตามประสาเด็ก ๆ ในโรงเรียนด้วยกันแล้ว ทุกคนก็ได้ มีบทที่สวดอยู่ตอนหนึ่งว่า “*ขี*ทางบรรเทาทุกข์ และ*ขี*สุขเกษมศานติ” ให้นึกถึงคำว่า*ขี*, *ขี*นั้น*ไม่ได้อุ้มไป แต่ขีให้*; แล้วก็*ขี*หนทางแล้ว คนที่ได้ รับการ*ขี* ก็เดินไป. นี่เรียกว่า “*นำ*” ในความหมายแห่งภาษารธรรม ที่เป็นเรื่องทาง จิตหรือทางวิญญาณ.

สรุปความว่า พระพุทธองค์ทรงนำเวไนยสัตว์ ด้วยการ*ขี*บอก หนทางอันประเสริฐ, คือ*อฏฺฐังคิกมรรค* นั้น; แล้ว*เป็นการนำ สัตว์ทั้งหลาย ไปสู่สภาพอันวิเศษ,* เป็นที่วิเศษแห่งกิเลสและความทุกข์.

ข้อปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อ^ขนี้ มีว่า :-

ข้อที่ ๑. พึงกระทำพุทธานุสสติ ระลึกรู้ถึงพระคุณหรือพระ มหากรุณาธิคุณ ที่ทรงพยายามนำสัตว์ ด้วยความที่พระองค์ทรงยอมทนความลำบาก

ในการนำสัตว์. และพระองค์ก็ได้ประสบความสำเร็จในการนำสัตว์ แม้ว่าจะไม่
นำไปได้ทุกคนในโลก; แต่นำได้ทุกคนที่พอจะนำไปได้; จึงมีศรัทธาปสาทะ
ในพระพุทธองค์อย่างมั่นคงไม่หวั่นไหว สมัครที่จะเป็นผู้กระทำตามการนำของ
พระองค์ ซึ่งยังมีการนำอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้.

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ระลึกถึงพระคุณข้อนี้เป็นประจำ
ก็คือให้ระลึกในข้อที่ว่า เรา^{นี้}ถูกนำอยู่เป็นประจำจนกระทั่งเดี๋ยวนี้. และเราก็อ่
เขียนไปที่ละนิต ๆ เป็นอย่างน้อย เพื่อไปสู่จุดหมายปลายทาง. ดังนั้นเราขอระลึก
นึกถึงพระองค์อยู่ตลอดเวลาโดยกาล คือทุกขณะที่เราจะนึกได้.

ข้อที่ ๓. ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย. พอันตรายเกิดขึ้น ทางกายก็ดี
ทางจิตก็ดี หรือทางวิญญาณ ก็อทางสติปัญญาที่ดี ระลึกนึกถึงพระองค์ ผู้มีการนำ
ว่านำไว้อย่างไร; มีใจสงบ มีสติสัมปชัญญะ ก็จะเกิดความรู้สึกเป็นความแจ่ม
แจ้งในการที่จะเดินไปภายใต้การนำของพระองค์ ดังนี้. ทำให้มีความกล้าหาญความ
แน่ใจ ในการที่จะเผชิญกับอันตรายนี่.

ข้อที่ ๔. ทำตามท่าน คือน้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาสู่ตน ว่าเพื่อ
ไม่ให้เสียที่ที่เป็นสาวกของพระองค์ ก็จะทำตามท่าน ด้วยการนำคนอื่นบ้าง. เรา
ไม่ได้ตั้งตัวเป็นพระพุทธเจ้า ไม่ได้ตั้งตัวเป็นครูบาอาจารย์ เหมือนที่เขาตั้งกัน
โดยมาก. เราเป็นแต่เพียงสาวกเงียบ ๆ อยู่ ก็ยังอาจจะนำบุคคลบางคนได้ ในบาง
โอกาสในบางกรณี; จะไม่เป็นคนใจจืดในข้อนี้ คือไม่ยอมเสียสละความสุขของตน
เพื่อความรอดของผู้อื่นเลย, จะพยายามทำการนำ เพื่อนฝูงมิตรสหายหรือคนทั่วไป
ที่พอจะนำไปได้ อยู่ตามโอกาส. เมื่อประสบความสำเร็จแม้เล็กน้อย ก็เป็นการสมควร

ที่จะยกมือไหว้ตัวเองได้, ในข้อที่ว่า เราก็มียพระคุณซ้อน^๕ของพระพุทธเจ้านั้น อยู่ในตัวเราด้วย.

ข้อที่ ๕. ทำอะไรตามท่านก่อน. ทำอะไรทูลถามพระพุทธองค์ก่อน. ในกรณีแห่งการนำ^๕ จะต้องระลึกรู้ถึงให้มาก. เราจะนำตัวเอง ในการทำการพูด การคิด การตัดสินใจ ให้ระลึกรู้ถึงพระองค์ก่อน, คือระลึกรู้ถึงสิ่งที่พระองค์ได้ทรงสอนไว้ทั้งหมดทั้งสน^๕นั้น : มีใจความว่าอย่างไร? จะเอามาใช้ได้อย่างไร? จะแก้ปัญหาคืออย่างไร? ทำอย่างนั้นแหละเรียกว่า ทำอะไรจะทูลถามพระพุทธองค์ก่อน, ไม่สะเพร่าผลุนผลันกระทำไป ด้วยอำนาจของความประมาท.

ข้อที่ ๖. ว่า ละอายเมื่อล้มเหลว เมื่อประสบความล้มเหลว ในการนำตนเองก็ดี, ในการนำผู้อื่นก็ดี, ก็เสียใจให้มาก จนไม่รู้ว่า จะเอาหน้าไปไว้ที่ไหน ทั้งไม่มีใครรู้เรื่องของเรา; เพราะทำหุนิติตีเยนตัวเองว่า เป็นสาวกของพระพุทธเจ้าน้อยเกินไป.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะประเมินผลแห่งคุณซ้อน^๕ ตามโอกาส ทันทีที่มีโอกาส; เมื่อตรวจสอบอยู่ ก็จะพบความผิดหรือความถูก ความประสบความสำเร็จ หรือความล้มเหลว. ถ้าเห็นว่าเป็นความผิด หรือเป็นความล้มเหลว ก็จะใช้เป็นความรู้ เพื่อแก้ไขให้ถูกต้องต่อไป. ถ้าประสบความสำเร็จ ก็อย่าลึงโลด อย่าดีใจ, จะกลายเป็นความประมาทไปเสียอีก; เพียงแต่ถือเอาความสำเร็จนั้นเป็นครู เพื่อทำความก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไปดังนี้. เมื่อปฏิบัติตามอยู่โดย ๗ ประการนี้แล้ว พระพุทธคุณซ้อน^๕ก็จะคุ้มครอบงำคุณนั้น.

บทช่วยจำ เกี่ยวกับพระพุทธคุณชั้นนี้ มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าผู้นำ—
 สัตว์สิ้นสุด แห่งกรรม วิบากหาย
 สุขภาพ แสนวิเศษ สะดวกตาย
 คือนำให้ หลุดรอด ยอดผู้นำ.

“ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าผู้นำ” นี้เข้าใจง่าย. “สัตว์สิ้นสุด แห่งกรรม วิบากหาย” นี้ต้องอ่านให้ติดต่อกันว่า “ผู้นำสัตว์สิ้นสุดแห่งกรรม วิบากหาย”. “ผู้นำสัตว์สิ้นสุดแห่งกรรม วิบากหาย” ก็คือว่าสัตว์สิ้นกรรม เมื่อสิ้นกรรมวิบากก็ไม่มี, การเป็นไปตามผลแห่งกรรมก็ไม่มี. พระองค์ทรงนำสัตว์ ขึ้นไปถึงสภาพ ที่เป็นที่สุดแห่งกรรม : กรรมใหม่เป็นอันว่าไม่มีทำ, กรรมเก่าหมดอำนาจไป. เพราะความไม่มีการกระทำความในใจว่า มีสัตว์บุคคลตัวตน เป็นกรรมที่ ๔ ที่ทำลายอวิชชา : หมดความรู้สึกว่าสัตว์ ว่าบุคคล ว่าตัวว่าตน ; เมื่อไม่มีตัวตน ที่เป็นที่ตั้งแห่งกรรม หรือวิบากแห่งกรรมแล้ว กรรมหรือวิบากแห่งกรรมนั้นก็หายไป. ดังนั้นจึงกล่าวว่ “ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าผู้นำ สัตว์สิ้นสุด แห่งกรรม วิบากหาย”. “สุขภาพ แสนวิเศษ สะดวกตาย” นี้ง่ายไม่ต้องอธิบาย “คือนำให้ หลุดรอด ยอดผู้นำ”. การนำนั้นสรุปความลงไปแต่เพียงว่า นำให้หลุดรอด ให้ออกไปได้จากกองทุกข์.

.....

อุบายพิพุทธคุณบทที่ ๒๔ โดยพระบาลีว่า สารถิวโร, แปลว่า เป็นสารถีอันประเสริฐกว่าสารถีทั้งหลาย.

คำว่าสารถีขอให้ถือเอาความหมายตามธรรมดา ที่ใช้กันอยู่ในภาษาไทย : นับตั้งแต่ผู้ขับเกวียนขับรถ, กระทั่งว่าขับรถยนต์ ก็ใช้คำคำนี้ได้. ความหมายมันอยู่ที่ว่า จะฝึกสัตว์ หรือฝึกคน หรือบังคับสัตว์ หรือบังคับคน ให้ไปตามร่องรอยที่พึงปรารถนา.

ความหมายส่วนใหญ่ถึงถึงการฝึก; แต่ในการฝึกนั้น ต้องมีการบังคับหรือการควบคุม. ความหมายมันจึงรวมอยู่ด้วยกันว่า **เป็นผู้บังคับ เป็นผู้ควบคุม เป็นผู้ทรมาน เป็นผู้ฝึกฝน,** จนประสบความสำเร็จ ตามวัตถุประสงค์ว่า เราจะต้องทำให้สัตว์ตัวนั้น หรือบุคคลคนนั้น หรือว่าสิ่งใดก็ตาม มีการกระทำตรงตามที่เราประสงค์.

สารถีต้องมีสติปัญญา; ไม่มีสติปัญญาแล้วจะไปฝึกใครได้. ดังนั้นพระพุทฺธคุณข้อนี้ คือ **เป็นสารถีอันประเสริฐนี้ จึงเป็นพระปัญญาคุณ;** แต่โดยเหตุที่ต้องกระทำแก่สัตว์ ที่นำเสนอสารทั้งหลาย พระคุณข้อนี้จึง **เจืออยู่ด้วยพระเมตตาคุณ.**

ที่นี้ขูต่อไปให้ละเอียดสักหน่อยว่า ที่ว่า **ฝึก** หรือ **บังคับ** หรือ **ทรมาน** หรือ **ควบคุม** นี้ มันกระทำแก่อะไร? มีทางที่จะตอบได้หลายอย่าง. **การฝึกนี้** **กระทำแก่จิตก็ได้, กระทำแก่บุคคลอื่นก็ได้, กระทำแก่สัตว์ทั่วไปก็ได้.** ทรงเป็นสารถีฝึกจิตของพระองค์ก็ได้ เพราะพระองค์ได้ทรงฝึกจิตของพระองค์ จน

ประสบความสำเร็จ, ดำเนินไปโดยลำดับ ลุถึงพระนิพพาน. นี้เรียกว่าฝึกจิตของพระองค์; เป็นสารถิแก่ฝึกจิตของพระองค์ มันมีความหมายลึกมาก, ไม่ใช่เพียงแต่ถือสายเชือกเฉย ๆ ของสารถิขั้บรม้า; จะต้องกระทำแกจิต ซึ่งในชั้นแรกนั้น มีพยศอันร้ายกาจยากที่จะฝึก.

ครั้นพระองค์ทรงประสบความสำเร็จ ในการฝึกจิตแห่งพระองค์แล้ว ต่อไปนั้นก็ ทรงฝึกจิตของคนอื่น โดยผ่านทางคนนั้น จึงเรียกว่าฝึกคน ฝึกบุคคลนั้น ที่ควรจะมี หรือพอจะฝึกได้. เพราะว่าเขามีจิต ชนิดที่ไม่ประกอบไปด้วยกิเลสหนาแน่นจนเกินไป อาจจะมีใจได้; พระองค์ก็ทรงสอนให้เขากระทำการฝึกจิต ก็มีผู้ประสบความสำเร็จในชั้นนี้, เป็นสาวกของพระองค์ นับตั้งแต่พระโสคาบัน สกิทากามี อนาคามี ขึ้นไปจนถึงพระอรหันต์.

ที่นี้ถ้าอยากจะพูดไปถึงว่า สำหรับสัตว์เดรัจฉานเล่า จะมีการฝึกด้วยหรืออย่างไร? เราจะถือว่า มีการฝึกโดยอ้อม : พระองค์ทรงทรมานสัตว์เดรัจฉานให้ตั้งอยู่ในคุณที่ควรจะมี ปรากฏอยู่มากมายในอรรถกถา. นี้ขอยืนยันว่าในอรรถกถาก่อน, ส่วนในพระบาลีโดยตรงนั้นยังไม่แน่ใจ; ด้วยเหตุนี้เป็อันกล่าวได้ว่า ทรงเป็นสารถิ ทั้งแก่พระองค์เองและแก่ผู้อื่น.

ที่นี้มาถึงคำว่า *ประเสริฐ*, เป็นสารถิอันประเสริฐ. *ทำไมเรียกว่าประเสริฐ?* ก็เพราะ *การฝึกของพระองค์นั้น* ทำให้ผู้ได้รับการฝึก บรรลุถึงผลอันสูงสุด; ไม่มีผลใดจะสูงสุดไปกว่า ชั้นนี้คือ *ภาวะที่อยู่เหนือภพ เหนือกรรม เหนือกิเลส เหนือทุกข์.*

เหนือภพ คือไม่ต้องมีภพอีกต่อไป **เหนือกรรม** คือไม่มีการทำกรรม, หรือเสวยผลกรรมอีกต่อไป. **เหนือกิเลส** ก็คือว่าไม่มีกิเลสเกิดขึ้นได้อีกต่อไป. **เหนือทุกข์** ก็คือไม่มีความทุกข์อีกต่อไป. เมื่อรับผลถึงขนาดนี้แล้ว ยังไม่ให้เรียกว่าสารถิอันประเสริฐ แล้วจะให้เรียกว่าอย่างไร ?

ข้อพึงปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้ :-

ข้อที่ ๑. ศึกษาให้เข้าใจในความเป็นสารถิของพระองค์ ซึ่งมีอยู่เหนือเศียรเกล้าของเราทุกคน ที่อยู่ที่นี้หรือที่อยู่ที่ไหนก็ตาม. ถ้าคนมันโง่เกินไป ก็คงจะไม่มองเห็นว่า พระองค์ทรงเป็นสารถิ มีพระคุณอยู่เหนือศีรษะของเรา จนกระทั่งวันนี้ : คือ พระองค์ก็กำลังทรงฝึกเราอยู่, ฝึกเราอยู่ แม้กระทั่งวันนี้. นี้ก็จะเกิดความรู้สึกธาความเลื่อมใส ในพระเมตตาคุณ, ในพระปัญญาคุณของพระองค์, ถึงขนาดเป็นศรัทธาอันมั่นคงแก่การก้าวหน้า ไปตามทางแห่งอริยมรรค อริยผล.

ข้อที่ ๒. ว่าให้ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ก็คือให้กระทำไปในลักษณะ ที่ให้ได้รับการฝึกของพระองค์อยู่เป็นประจำ.

ข้อที่ ๓. ว่าระลึกถึงเมื่อมีอันตราย. เมื่อมีอันตรายเกิดขึ้นทางกาย ทางจิต ทางวิญญาณก็ตาม จะระลึกนึกถึงพระคุณข้อที่พระองค์ทรงสามารถฝึกสามารถนำ ก็ระคุ้มครองอันตราย ก็มีความกล้าหาญ มีความแน่ใจในการต่อสู้.

ข้อที่ ๔. ว่าทำตามพระองค์ ก็อ่อนน้อมพระคุณข้อนี้เข้ามาสู่ตน, รับเอาพระองค์เป็นสารถิฝึกตน, แล้วก็พร้อมทั้งที่ตนจะพยายามฝึกฝนบุคคลอื่น ตาม

ที่ควรจะมีก็ได้. เป็นบุญ เป็นตา เป็นย่า เป็นยาย เดินก็ไม่ค่อยได้แล้ว ก็ยังสามารถพูดจาสั่งสอนอบรมลูกหลานหลานหลาน ให้มันอยู่ในร่องในรอยของพระธรรม. อย่างนี้ก็ยิ่งเรียกว่าทำตามพระองค์, ยิ่งเป็นครูบาอาจารย์ แล้วก็ยังปฏิบัติหน้าที่นั้นได้มากยิ่งขึ้นไปอีก, เป็นพระเจ้าพระสงฆ์ ก็ยิ่งทำได้มากขึ้นไปอีก.

ข้อที่ ๕. ที่ว่าทำอะไรให้ทุลถามพระองค์ก่อน : จะทำ หรือจะพูด หรือจะคิด หรือจะตัดสินใจอะไรนั้น ให้กระทำไปในลักษณะที่บังคับตัวเองได้, เป็นสารพัดแก่ตัวเองได้, บังคับการทำ การพูด การคิด การตัดสินใจของตนเองได้, นี้เรียกว่า จะทำอะไรทุลถามพระองค์ก่อน.

ข้อที่ ๖. ละอายเมื่อล้มเหลว ด้วยความประมาท สะเพร่า ใจเขลา อะไรก็ตาม มันล้มเหลวในการกระทำนั้น เรียกว่าบังคับตนเองไม่ได้, บังคับผู้อื่นก็ไม่ได้, บังคับอะไร ๆ ก็ไม่ได้เอาเสียเลย. ให้ละอายจนไม่รู้ว่าจะละอายกันอย่างไร แม้ว่าจะไม่มีใครทราบเรื่องนี้ของเรา ก็ยังละอายอย่างยิ่ง ด้วยอำนาจของหิริอันแท้จริงว่า มันช่างเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าเหนื่อยเกินไป, แล้วจะเรียกมันว่า ไอ้สัตว์ตัวนี้ มันช่างเลวเกินไป.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะประเมินผล แห่งพระคุณข้อนี้ อยู่ตามโอกาส : ว่าเราฝึกอะไรได้, บังคับอะไรได้, ตัวเองก็ดีผู้อื่นก็ดี ประสบความสำเร็จก็พอใจ; แต่ก็ไม่ได้นำมาซึ่งความประมาทหลงไหล; ไม่ประสบความสำเร็จก็ไม่เสียใจ แต่จะค้นหาหนทางกระทำให้สำเร็จต่อไป. นี้คือข้อพึงปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ ๗ ประการ ซึ่งวางไว้เป็นมาตรฐาน.

สรุปความ แห่งเรื่อง^{นี้} ไว้สักอย่างหนึ่งว่า เป็นสารัตถ์ที่แท้จริงนั้น คือการหยุดเอาไว้ได้, หรือหยุดจับเอาไว้ได้ ซึ่งการลุกลามของสิ่งที่ เป็นภัยเป็นอันตราย มีความวินาศ ความฉิบหาย ความเสื่อมเสีย อะไรก็สุดแท้. เมื่อได้ตั้งเค้าขึ้นมา และมีท่าทีว่าจะลุกลามใหญ่ต่อไปแล้ว; การยึดเอาไว้ได้, การหยุดเสียได้ ซึ่งการลุกลามนั้น, เรียกว่าเป็นสารัตถ์อันประเสริฐ. พระพุทธองค์ได้ทรงทำอย่าง^{นี้}.

บทช่วยจำ เกี่ยวกับพระพุทุทธคุณข้อ^{นี้} มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา สารัตถ์ประเสริฐ
ทรงฝักจิต หันเกิด แก่ ตาย, มิหนำ -
ทรงฝักสัตว์ ปฏิบัติ อยู่เหนือกรรม
อยู่เหนืออำ - นาจกิเลส วิเศษงาน.

“ไอ้พระองค์ ทรงสมญา สารัตถ์ประเสริฐ” คำเหล่านี้ยังไม่ต้องอธิบาย. “ทรงฝักจิต หันเกิด แก่ ตาย มิหนำ” ฝักจิตของพระองค์จนพ้นจากความเกิด ความแก่ ความตาย เสร็จไปแล้ว, มิหนำยัง “ทรงฝักสัตว์ ปฏิบัติ อยู่เหนือกรรม.” ไปจับเอาสัตว์ ที่เป็นเวไนยสัตว์ ให้มาปฏิบัติอยู่ เพื่อการอยู่เหนือกรรม ให้สิ้นกรรม ให้พ้นกรรม เรียกว่าอยู่เหนืออำนาจกิเลส. สรุปเรียกว่า “วิเศษงาน” คืองานอันวิเศษ; ไม่มีงานไหนจะวิเศษมาก เท่ากับงานฝักสัตว์ให้อยู่เหนือกรรม.

.....

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๒๕ ซึ่งมีบาลีว่า อนุตฺตโร แปลว่า **ผู้ไม่มีใครยิ่งกว่า** โดยคุณธรรมทั้งปวง.

ในบรรดาคุณธรรมทั้งปวง ที่มีประโยชน์แก่สรรพสัตว์ ในทุกระดับแล้ว พระองค์ไม่มีใครยิ่งกว่า ในคุณธรรมเหล่านั้น หรือโดยคุณธรรมเหล่านั้น. พระคุณข้อนี้จะเรียกว่า พระคุณอะไรกัน? ท่านทั้งหลายลองคิดดู มันเป็นหมดทุก พระคุณ เรียกว่า **สรรพคุณ, สัพพคุณ เป็นทั้งพระปัญญาคุณ ทั้งบริสุทธิคุณ ทั้งเมตตาคุณ.** ใน ๓ คุณนั้นก็ไม่มีใครจะยิ่งไปกว่าพระองค์; ฉะนั้นพระพุทธคุณ ข้อนี้ก็ต้องเรียกว่า เป็นสรรพคุณ, เป็นสัพพคุณ ในระดับพระพุทธเจ้า. ถ้าไม่ถึงระดับพระพุทธเจ้า เป็นเพียงพระอรหันต์ตามธรรมดาแล้วย่อมไม่มี, จึงมีแก่พระพุทธเจ้าเท่านั้น.

นี่ขอให้ระลึกถึงคุณธรรมทั้งหลาย ซึ่งเราอาจจะสรุปได้ ตามลักษณะหรือตามระดับ ตามชนิดต่างๆกัน ในหลายรูปแบบ. เช่น จะสรุปเอาโดยหลักแห่งพระพุทธคุณนั่นเอง ก็ได้ ว่าพระบริสุทธิคุณ ว่าพระปัญญาคุณ ว่าพระเมตตาคุณ ทั้ง ๓ คุณนี้ พระองค์ก็เหนือกว่าใคร หรือไม่มีใครยิ่งกว่าพระองค์.

ทีนี้ถ้าจะใช้คำอื่นมาพิจารณา ก็เช่นคำว่า **ประโยชน์** สิ่งที่เป็นคุณเป็นประโยชน์แก่ตนเองก็ดี แก่ผู้อื่นก็ดี หรือผูกพันกันทั้ง ๒ ฝ่ายพร้อมกันไปก็ดี; ในบรรดาประโยชน์คุณทั้งหลายเหล่านี้ ก็ไม่มีใครกระทำได้เสมอเหมือนพระองค์, หรือยิ่งไปกว่าพระองค์. นี่เป็นสิ่งที่พอจะมองเห็นกันได้ ไม่ต้องการอธิบายมากนัก.

ทีนี้ จะมาพูดถึง **หมวดธรรมที่ใช้เป็นหลัก** ในการศึกษาและการปฏิบัติ ก็คือสิ่งที่เรียกว่า **ธรรมสาระ ๕ อย่าง,** ธรรมสาระ ๕ อย่างนั้น ก็คือ

ศีลสาระ - ศีลที่เป็นสาระ, สมာธิสาระ - สมာธิที่เป็นสาระ, บัญญาสาระ - บัญญาที่เป็นสาระ, วิมุตติสาระ - วิมุตติที่เป็นสาระ, วิมุตติญาณทัสสนะ สาระ ก็คือวิมุตติญาณทัสสนะ - ความรู้ว่าวิมุตติแล้ว. คำทั้ง ๕ นี้เป็นคำที่ใช้ ในการกล่าวถึงคุณธรรมในพระพุทธศาสนา ศีล สมาธิ บัญญานั้นเป็นตัวการปฏิบัติ, วิมุตติ นั้น เป็นตัวผล, วิมุตติญาณทัสสนะ นั้น เป็นญาณเครื่องรู้ว่าประสบผล, มันก็หมกกันเท่านั้นเอง.

ว่าโดยศีล พระองค์ก็ยิ่งกว่าใคร, ว่าโดย สมาธิ ก็ยิ่งกว่าใคร, ว่า โดยบัญญัติ ก็ยิ่งกว่าใคร, โดย วิมุตติ ก็วิมุตติยิ่งกว่าใคร, โดย วิมุตติญาณ- ทัสสนะ ก็ยิ่งกว่าใคร.

คำว่าอนุตตโร^๕ ไม่ได้มุ่งหมายจะแสดงเนื้อหาของธรรมะ; เพียงแต่ จะบอกว่า ในบรรดาธรรมะทั้งหลายแล้ว พระองค์ทรงประกอบไปด้วยคุณ ธรรม ไม่มีใครยิ่งกว่าพระองค์.

ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ :-

ข้อที่ ๑. ศึกษาให้เข้าใจ ว่าพระองค์ทรงเลิศกว่าผู้ใด โดยคุณธรรม ทั้งปวง. กระทำอนุสสติในข้อนี้ให้จริงจัง จนแจ่มแจ้งแล้ว ก็ย่อมจะเกิดศรัทธา ปสาทะในพระองค์ ชนิดที่เรียกว่าตั้งมั่นไม่หวั่นไหว.

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงเป็นประจำ ว่าเราไต่ที่พึงอันถาวร, ไต่ที่พึงอัน สูงสุด, ไต่ที่พึงอันแท้จริง, หรือบุคคลที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม ไม่มีใคร ยิ่งไปกว่า.

ข้อที่ ๓. ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย. ระลึกรู้ถึงอนุตตรบุคคล ผู้ประกอบไปด้วยอนุตตรธรรม; ก็เกิดความกล้าหาญ ความแน่ใจ ความเข้มแข็ง ถึงขนาดไม่กลัวตาย ต่อศัตรูหรืออันตราย เอาชนะแก่กิเลสได้, หรือเอาชนะแก่ศัตรูภายนอกได้.

ข้อที่ ๔. ก็ทำตามท่าน คือน้อมพระคุณเขื่อนเข้ามาสู่ตน. ให้ตนเองก็มีพระพุทธคุณซ้อนอยู่ในระดับใดระดับหนึ่ง ในแง่ใดแง่หนึ่ง. อย่าให้ถึงกับว่าเป็นอนุตตรเลย; แต่ทำให้มันมีอะไรที่ดียิ่งขึ้นไป, ยิ่งขึ้นไป, มุ่งหมายไปสู่จุดสูงสุดนั้นด้วย. พอให้มองเห็นว่า เราก็มีความก้าวหน้า ความขยับเคลื่อนเรื่อยไป สู่คุณธรรมเบื้องสูง ซึ่งเรียกว่าเป็นอนุตตระ.

ข้อที่ ๕. ทำอะไรทูลถามพระองค์ก่อน : จะทำก็ดี จะพูดก็ดี จะคิดก็ดี จะตัดสินใจก็ดี มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์เสียก่อน; ระลึกรู้ถึงสิ่งสูงสุด พระพุทธองค์เป็นอนุตตรियบุคคล พระธรรมเป็นอนุตตรสภาพ การปฏิบัติก็เป็นอนุตตรปฏิบัติ อะไรๆ มันก็ดีเลิศอย่างนั้น. แล้วทำไมเราจะมัวโง่งเขลาอยู่อย่างนี้? ทำไมจะประมาทกันอย่างนี้? การระลึกในลักษณะที่เหมือนกับทูลถามพระองค์เสียก่อน ก่อนแต่จะทำ จะพูด จะคิด จะตัดสินใจ เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง.

ข้อที่ ๖. ละอายเมื่อล้มเหลว เมื่อกระทำอะไรลงไป ไม่มีความถูกต้อง สักนิดเดียว, ไม่มีอะไรที่สักนิดเดียว, ไม่มีอะไรก้าวหน้าสักนิดเดียว, ก็ให้ละอายอย่างยิ่ง; ละอายว่า มันช่างไม่เป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเอาเสียเลย.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบลักษณะประเมินผล เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ ตามโอกาส ให้พบว่าเรามีความก้าวหน้าเรื่อย ๆ. แม้บางครั้งประสบความล้มเหลว ก็ไม่ทำให้เป็นการขาดทุน, จะให้การล้มเหลวนั้นเป็นเหมือนกับการลงทุน เพื่อความเจริญก้าวหน้าต่อไป. คนโง่ ๆ นั้น เมื่อประสบความล้มเหลวหรือขาดทุน มันก็มานั่งร้องไห้อยู่ สมน้ำหน้าของคนโง่. แต่ถ้าไม่โง่แล้วก็ใช้ความล้มเหลวนั้น เป็นเหมือนกับการลงทุน เพื่อความฉลาดยิ่งขึ้นไป; มันก็มีแต่การได้ไม่มีการ เสียเลย ไม่ว่าจะทำสำเร็จหรือไม่สำเร็จ, ก็ยังใช้ให้เป็นประโยชน์ เพื่อความ ก้าวหน้าได้ทั้งนั้น ความหวังที่จะถึงอนุตตรสภาพก็ย่อมมี.

เกี่ยวกับบทช่วยจำ ข้อนี้ มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา อนุตตรโ
ไม่อวดไอ้ แต่ยั้งล้ำ ด้วยธรรมสาร
ศีล สมာธิ บัญญา วิมุตติญาณ
บริสุทธิ ปริมาณ มากกว่าใคร.

“ไอ้พระองค์ ทรงสมญา อนุตตรโ” นี้ไม่มีความหมายที่ลึกอะไร.
“ไม่อวดไอ้ แต่ยั้งล้ำ ด้วยธรรมสาร” นี้ระวังให้ตี คนธรรมตามันมีแต่อวดไอ้ แล้วมันไม่มีอะไรดี. พระพุทธองค์นี้ไม่มีการอวดไอ้; แต่กลับมีสิ่งที่ดีนั้น มากเหลือที่จะพรรณนา. ถ้าเป็นคนโง่คนพาลแล้ว มันก็อวดตายเลย, ตายเพราะ อวดเลย. พระองค์ไม่ทรงมีการอวดไอ้ ทั้งที่มีสิ่งที่เขาใช้เป็นเครื่องอวดไอ้กัน นั้นแหละเหลือประมาณ. ดังนั้นจึงกล่าวว่า “ไม่อวดไอ้ แต่ยั้งล้ำ ด้วยธรรมสาร”.

ธรรมสาร ในที่นี้ ก็คือ ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ
 ทั้งที่กล่าวแล้ว จึงย้ำอีกทีหนึ่งว่า “**ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติญาณ บริสุทธิ ปริมาณ
 มากกว่าใคร**”. ธรรมสารเหล่านั้นบริสุทธิถึงที่สุด แล้วยังมีปริมาณมากกว่าใคร
 ดังนั้นพระองค์จึงทรงพระนามว่า **อนุตตโร**.

.....

อุปมาปุพุทธคุณบทที่ ๒๖ มีพระบาลีว่า รุจิรภูมิ. แปลว่า
มีธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความชอบใจของสัตว์ทั้งปวง.

ทรงมีธรรมคือมีคุณธรรม คือมีพระพุทธคุณนั้นแหละ เป็นที่ชอบ
 ใจของสัตว์ทั้งปวง. พระคุณข้อนี้ไม่เล็งถึงพระคุณใดโดยเฉพาะ ; แต่เล็งถึง
 ลักษณะหนึ่ง หรือจะเรียกว่าพระคุณอันหนึ่งก็ได้ ; แต่ครอบคลุมพระคุณทั้งหลาย
 ทั้งสิ้น เราจึงเรียกว่าสรรรพคุณ.

จะดูในแง่ของพระปัญญาคุณ พระองค์ก็ทรงมีถึงขนาดเป็นที่ชอบใจของ
 สัตว์ทั้งปวง. จะดูกันในแง่ของพระบริสุทธิคุณ พระองค์ก็ทรงมี ถึงขนาดเป็นที่
 ชอบใจของสัตว์ทั้งปวง. จะดูกันในแง่ของพระเมตตาคุณ ก็ทรงมี ถึงขนาดเป็น
 ที่ชอบใจของสัตว์ทั้งปวง. จะดูกันในแง่ของพระคุณข้อไหนอีกก็สืบก็ร้อยบาทก็ตาม
 ก็ทรงมีในขนาดเป็นที่ชอบใจของสัตว์ทั้งปวง. ดังนั้นจึงขอเรียกพระคุณข้อนี้ว่า
 เป็นสรรรพคุณ เป็นสัพพคุณ, เป็นที่รวบรวมแห่งคุณทั้งหลาย. แต่อย่างไรก็ดี
 ถ้าเราจะแหวกดูให้ลึกลงไปอีกสักหน่อย เราจะพบว่า **ทั้งหมดนี้เป็นไปด้วย
 อำนาจแห่งปัญญา** จึงทรงมีพระคุณข้อนี้ได้.

ที่นี้ก็จะพิจารณากันถึงคำว่า **ชอบใจ** **ทรงมีธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความ**
ชอบใจของสัตว์ทั้งปวง : ชอบใจแก่พระองค์เอง, ของพระองค์เองก็ได้, ชอบใจ
ของสัตว์อื่นก็ได้.

เป็นที่ชอบใจของพระองค์เอง ก็คือทรงพอพระทัยในการประพตฺติเป็นไป
จนกระทั่งตรัสรู้ และประสบความสำเร็จ, ประกาศพระองค์ว่า เป็นผู้บรรลุนุตตร-
สัมมาสัมโพธิญาณ ประกาศความเป็นผู้เลิศผู้ประเสริฐ เหนือสัตว์ทั้งปวง. ^๕
สรุปความว่า เป็นที่ชอบใจของพระองค์เอง.

เป็นที่ชอบใจของสัตว์ทั้งหลาย ; ถ้าได้ถึงบัณฑิต ก็ผู้มีสติปัญญา
มันก็ง่าย บัณฑิตย่อมรู้จักสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ ดังนั้นจึงชอบใจธรรมะ. แต่พอ
มาถึงคนพาลเล่า คนพาลจะไม่ชอบใจพระธรรมของพระองค์ ^๕ โดยสิ้นเชิงหรือ
อย่างไร? ท่านทั้งหลายก็มีสติปัญญาลองคิดดู.

อาตมาเห็นว่า **แม้คนพาลบางประเภท** **ก็ยังพอใจและยังเห็นด้วย,**
เห็นจริงกับพระธรรมที่พระองค์ตรัสรู้. หากแต่ว่า ^๕ เรายังไม่เอา เขายัง
ไม่ยอมรับ เขายังไม่ประพตฺติปฏิบัติ; ^๕ อย่างนี้ก็ต้องมีได้.

ฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่า **คนพาลทั่วไป** ^๕ แม้ในปัจจุบันนี้ ^๕ ก็ไม่ใช่เขาจะไม่รู้ว่า **อะไรดี**
อะไรชั่ว; เขาก็ยังพอจะรู้ว่าอะไรดีอะไรชั่ว, เขายอมรับนับถือสิ่งที่บัญญัติสมมติกันไว้ดี.
แต่ว่าเขายังไม่เอา เพราะเขาชอบอะไรบางอย่าง ^๕ ที่มันถูกใจเขามากกว่า; ^๕ ฉะนั้นเราจึงมีอันธพาล
ประพตฺติสังซึ่งเป็นบาปเป็นอกุศล กันอยู่ทั่ว ๆ ไป.

ที่นี้จะมองกันให้ลึกไปกว่านั้น **ว่าเป็นที่ตั้งแห่งความชอบใจ** นั้นมัน **มีได้ทั้งในระดับธรรมดา** สามัญทั่วไป, แล้วมันมีอีก **ระดับหนึ่งซึ่งลึกซึ้ง** คือยากที่จะชอบใจ. ระบุชัดลงไป ว่าธรรมะอันประเสริฐสูงสุด ในชั้นอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณนี้ มันยากที่จะมองเห็น; ดังนั้นมันจึงยังยากที่จะชอบใจ หรือจะเป็นที่ชอบใจ.

ขอให้สังเกตดูให้ดี ๆ ว่า **สิ่งที่เรายังไม่รู้จัก เราก็คงไม่ชอบ**, หรือไม่อาจจะชอบ; ถึงแม้จะชอบก็ชอบด้วยความสงสัย. ข้อนี้มันตกเป็นหน้าที่ของเราที่จะต้องศึกษาให้รู้จักสิ่งนี้ คือให้รู้จักพระธรรมอันล้ำลึกของพระองค์ จนเกิดความชอบใจ ของที่ลึกที่เห็นยาก มันก็ยากที่ใครจะชอบใจ. แม้ว่าจะรู้สึกว่าเป็นของดี เขานิยมกันนัก, ก็ไม่ได้พยายาม หรือพยายามเข้าในครั้งแรก; พอประสบความยากลำบาก ก็ถอยหลังหรือก็ละทิ้ง. นี่แหละคือข้อที่ **ไม่ค่อยจะมีใครพยายามสุดความสามารถ ในการจะประพาศิพรหมจรรย์** ในชั้นที่ต้องใช้ความอดกลั้นอดทน ความยากลำบากในระดับที่สูงสุด.

เอาละ, ที่นี้ก็จะ มีลูทางให้ศึกษาและสังเกต ซึ่งจะช่วยให้ง่าย ในการที่จะชอบใจของที่มีมันลึก คือข้อที่ว่า **พรหมจรรย์** หรือ **พระธรรม** ของพระองค์ นั้น **มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในเบื้องปลาย** ซึ่งท่านทั้งหลายก็สวดบทสาธยายข้อนี้อยู่เป็นประจำ เมื่อทำวัตรเข้าเป็นต้น.

ธรรมะของพระองค์งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในเบื้องปลาย; อุตส่าห์สอดส่องในข้อนี้ ว่าเหมาะแก่คนชั้นต่ำ, เหมาะแก่คนชั้นกลาง, เหมาะแก่คนชั้นสูง, เหมาะในกิจการงานชั้นต่ำ, กิจการงานชั้นกลาง,

กิจการงานชั้นสูง. ความประพฤติก้งามในชั้นต้น ท่ามกลาง และชั้นสูง. ผลก้งามในเบื้องต้น ในท่ามกลาง และในชั้นสูง เช่นว่า มีศีล สมาธิ ปัญญา; เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า มีความงามในเบื้องต้น ในท่ามกลาง และเบื้องปลาย.

ฉะนั้น พยายามมองดูความงามของพระธรรม จนกระทั่งรู้จักความงามของพระธรรม. เรื่องนี้มันมีลักษณะแห่งศิลปะอยู่มากทีเดียว; คนโง่ไม่มีนิสัยแห่งศิลปะแล้ว ยากที่จะเข้าถึงความงามใดๆได้; เห็นเป็นไม่งามไปหมด. ที่มันงามอยู่ตามธรรมชาติ ก็ไปทำลายเสีย; นี้เรียกว่าคนมันไม่มีนิสัยแห่งศิลปะก็มันไม่เป็นศิลปะินเอาเสียเลย.

พระธรรมนี้เป็นศิลปะ ผู้บรรลุนิพพานต้องเป็นศิลปิน ในทางจิต ในทางวิญญาน จึงสามารถที่จะชมเชยพระพุทธรูป พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ได้, จึงแสดงถึงความชอบใจในพระธรรมนี้. บัณฑิตพระผู้มีพระภาคเจ้าชั้นทรงมีพระธรรม คือคุณธรรมทั้งปวง เป็นที่ตั้งแห่งความชอบใจของสรรพสัตว์. แม้ยังไม่ถึงขนาดที่จะเป็นศิลปิน ก็มองดูอะไรไม่ลึก ก็ยังมีความชอบใจกันอยู่, และเห็นได้ทั่วไป, กระทั่งว่าคนพาลที่ไม่เป็นพาลเกินไป ก็ยังชอบใจในพระธรรมของพระองค์.

ข้อพึงปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้; ซึ่งไม่ได้มุ่งหมายแสดงอะไรชัดลงไปเฉพาะเรื่อง, เป็นการกล่าวคลุมไปทั้งหมด ก็คือความเป็นผู้ชอบใจในสิ่งที่ควรชอบใจ. พระองค์ทรงประกอบด้วยพระคุณ ในลักษณะที่ควรจะชอบใจหรือน่าชอบใจ.

ข้อที่ ๑. เราก็คศึกษาให้เข้าใจ จนเกิดความพอใจ และเกิด *ศรัทธา* -ความเชื่อ, *ปสาทะ* — ความเลื่อมใส มั่นคงไม่หวั่นไหวในธรรมของพระองค์ โดยอาศัยความพอนั้นเป็นกำลัง.

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ อยากรจะระบุว่า เราจะมี ความชอบใจในพระธรรม อยู่ตลอดเวลาโดยกาล, คือเมื่อถึงโอกาสใด ที่พอจะเจียดเวลาได้ ก็ควรจะมานั่งชมเชยพระธรรม อยู่ในรูปของพระพุทธคุณบ้าง พระธรรมคุณบ้าง พระสังฆคุณบ้าง. นี้ก็จะเรียกว่า ระลึกถึงพระคุณข้อนี้อยู่เป็นประจำได้เหมือนกัน.

ข้อที่ ๓. ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย รู้สึกว่ามีอันตรายทางกายก็ดี ทางจิตก็ดี ระลึกถึงคุณของพระธรรม ที่เป็นที่ยึดแห่งความชอบใจแล้ว ก็จะมีพระธรรมเกิดขึ้น เป็นกำลังใจให้กล้าหาญให้แน่ใจ, และจะยึดถือธรรมเป็นหลัก คือไม่ให้เสียไปในส่วนธรรม แม้ว่าจะต้องเสียชีวิต ทั้งนี้. เมื่อเป็นดังนี้ การได้ชีวิตหรือการมีชีวิตของบุคคลนั้น ก็ไม่เสียหาย เพราะประกอบอยู่ด้วยธรรม.

ข้อที่ ๔. กระทำตามท่าน คือ น้อมพระคุณข้อนี้เข้ามาสู่ตน, ก็หมายความว่า ตัวเองจะต้องทำอะไร ที่มีลักษณะที่น่าชอบใจแก่ตัวเองและผู้อื่น อยู่เป็นประจำ. ถ้ามีอะไรดี ก็ชอบใจจนถึงกับยกมือไหว้ตัวเองได้อยู่บ่อยๆ. วันหนึ่งไครยกมือไหว้ตัวเองได้กี่ครั้ง? ก็ไปสำรวจดูเอาเองก็แล้วกัน. คุณเหมือนว่าจะไม่รู้สักชอบใจอะไรเสียเลย; ชีวิตนี้เต็มไปด้วยความมืดมัวเร่าร้อน, ไม่มีอะไรที่น่าชอบใจ; เพราะตนเองมันไม่ได้ปฏิบัติอะไร เพื่อความเป็นอย่างนั้น, เป็นพระก็ดี เป็นฌณก็ดี เป็นอุบาสกอุบาสิกาที่ดี ขอให้ช่วยนำเอาไปคิดกันให้มากในเรื่องนี้.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรให้ทุลถามพระองค์ก่อน เมื่อจะทำ จะพูด จะ กิจ จะตัดสินใจอะไร, ขอให้ระลึกถึงภาวะที่น่าพอใจ จะได้ทำ ได้พูด ได้คิด ได้ ตัดสินใจ กระทำไปแต่ในลักษณะที่น่าพอใจ. นี่คือนโยบายของการที่จะทำอะไร ให้ทุลถามพระองค์ก่อน : อ้างเอาพระคุณของพระองค์ซึ่งทรงอยู่โดยพระคุณนี้ เหมือนกับยังทรงมีชีวิตอยู่โดยแท้จริงนี้ มายืนอยู่ข้างๆ, แล้วจะได้ทุลถามท่านว่า ทำอย่างไรมันจึงจะน่าพอใจ.

ข้อที่ ๖. ละอายเมื่อล้มเหลว เมื่อทำอะไรไม่เป็นที่น่าพอใจแก่ใคร แม้แก่ตนเองเอาเสียเลย ก็ควรจะละอาย, หรือดีกว่านั้นก็ควรจะตำตัวเองให้มัน เหลลไปเลย ว่ามันช่างไม่มีอะไรที่ดีเสียเลย ไม่เป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เอาเสียเลย.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะเป็นการประเมินผล แห่งพระ พุทธคุณข้อนี้ ว่าเราได้ประพฤติปฏิบัติมาตลอดเวลาเหล่านี้ : มีอะไรที่ไม่น่าพอใจ, มีอะไรที่ควรจะพอใจ, และมีทางที่จะทำอะไรให้น่าพอใจยิ่งขึ้นไป. ทั้งนี้แล้ว ย่อมจะเกิดความเจริญงอกงามก้าวหน้า ไปตามทางแห่งพระธรรม หรือพระศาสนา ของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นแน่นอน.

บทช่วยจำ เกี่ยวกับพระพุทคุณข้อนี้ มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงมี ธรรมรส
ที่ปรากฏ แก่สัตว์ ทุกวิสัย
ล้วนชื่นชม บรมธรรม ถ้าเดิคนัย
ทุกดวงใจ ชื่นชม บรมธรรม.

“**โธพระองค์ ทรงมี ธรรมรส**” ธรรมรส แปลว่ารสแห่งธรรม. รสแห่งธรรมนี้อยู่นอกเหนือวิสัยที่จะพูดว่าหวาน หรือขม หรือเปรี้ยว หรือมัน หรือหอม หรืออะไรต่าง ๆ. มันเป็นรสของพระธรรมโดยเฉพาะ บอกกันไม่ได้: ทำได้อย่างเดียว เพียงแต่ไปกระทำให้มีธรรมะอยู่ในใจ แล้วก็รู้รสของพระธรรมนั้น ว่าเป็นอย่างไร. อย่างนี้ก็พอจะบอกได้พอใกล้เคียง ว่ามันเย็นนอกเย็นใจเท่านั้นเอง; แต่มันยังมีอะไรมากกว่านั้น : แม้ว่าจะบอกให้รู้รสโดยตรงไม่ได้ แต่ก็บอกให้ไปทำดู, แล้วก็กินเข้าไป คือชิมดู ก็จะรู้รสของพระธรรม.

พระองค์ทรงมีธรรมรส “**ที่ปรากฏ แก่สัตว์ ทุกวิสัย**”, นี้หมายความว่าปรากฏได้แก่สัตว์ทุกวิสัย; นี้พูดโดยอ้อม บ้าง. ว่าโดยตรง สัตว์ผู้ปฏิบัติธรรมย่อมรู้รสของพระธรรม. ที่นี้สัตว์ที่มีได้ปฏิบัติพระธรรมโดยตรง แต่ว่าอยู่ร่วมโลกกันกับสัตว์ผู้ปฏิบัติธรรม เขาก็พลอยได้รับรสของสันติสุขหรือสันติภาพโดยไม่รู้ตัว; ก็ถือว่าธรรมรสของพระองค์ปรากฏได้แก่สัตว์ทุกวิสัย.

“**ล้วนชื่นชม บรมธรรม ล้ำเลิศนัย**”. บรมธรรม แปลว่า ธรรมอย่างยิ่ง, ธรรมะอย่างยิ่ง ธรรมะสูงสุด; นี้ถึงถึงความหลุดพ้นหรือพระนิพพาน. เมื่อพูดถึง ความหลุดพ้น คือ วิมุตติ ก็เราหมายถึงกิริยาอาการ ที่ประพฤติปฏิบัติหรือกระทำไปจนสำเร็จ, มันเป็นกิริยาอาการที่หลุดรอดออกไปแล้ว. เมื่อพูดถึงคำว่านิพพาน ก็หมายถึงรสแห่งความหมดทุกข์ หมดอุปัทวะ หมดอันตราย หมดอะไรโดยประการทั้งปวง; พระนิพพานนี้ ในที่นี้หมายถึงรสแห่งพระธรรมในระดับสูงสุด จึงใช้คำว่าล้ำเลิศใน, ล้วนชื่นชม บรมธรรม ล้ำเลิศนัย.

“**ทุกดวงใจ ชื่นชม บรมธรรม**”; ทุกดวงใจ หมายความว่า ความรู้สึกของสัตว์ทุกชนิด จะต้องชื่นชมใน บรมธรรม ซึ่งมีคุณสมบัติเย็น หรืออย่างน้อย

ก็หยุด. ถ้าหยุดมันก็ไม่วิ่ง เมื่อไม่วิ่งมันก็ไม่กระหืดกระหอบ หรือไม่เหนื่อย ; ถ้าเย็นมันก็หมดปัญหา เย็นกาย เย็นใจ เย็นสติปัญญา.

.....

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๒๗ ซึ่งมีพระบาลีว่า นิกงฺโข ; แปลว่า มีกังขาเครื่องข้องใจ อันตรงนำออกหมดสิ้นแล้ว.

ในที่นี้แปลคำ *กังขา* ว่า *เครื่องข้องใจ*. *นิก* แปลว่า *ไม่มี*, หรือ *ปราศจาก*, *นิกงฺโข* ก็ *ปราศจากกังขา*, ปราศจากเครื่องข้องใจเครื่องสงสัย ; ก็ลองคิดดูเองว่า จะสงเคราะห์ลงในพระพุทธคุณข้อไหน ? ที่เราเห็นได้ชัดเจน ที่ก่อนอื่นก็คือ *พระปัญญาคุณ* ทำให้ปราศจากกังขา เครื่องข้องใจหรือสงสัย. นั่นมันเป็นอำนาจของพระปัญญาคุณ ; แต่เพราะเหตุที่เมื่อกำจัดกังขา ซึ่งเป็นกิเลสออกไปเสียได้แล้ว ย่อมมีความบริสุทธิ์เกิดขึ้น ดังนั้นจึง *เจืออยู่ด้วยพระบริสุทธิ์คุณ* ตามสัดส่วน.

ที่นี้ก็มาพิจารณากันถึงคำว่า *กังขา* โดยเฉพาะ. คำว่า *กังขาเป็นไวพจน์* ของ คำว่า *สงสัย*. ถ้าเมื่อพูดไปแต่ตามคัมภีร์ทางศัพทศาสตร์ ก็คือคัมภีร์ถ้อยคำแล้ว เขาเอาเป็นไวพจน์กันได้ *กังขา* ก็คือ *สงสัย*, *สงสัย* ก็คือ *กังขา*. แต่ว่า *กังขาโดยรูปศัพท์* นั้น เมื่อพิจารณาคู่กันถึงรากของศัพท์แล้ว มันมีอยู่ ๒ ความหมาย :—

ความหมายที่ ๑ ก็เป็น *ความเคลือบแคลงสงสัย* ก็ได้, และเป็น *ความหวังอยู่อย่างยึดถือ* ก็ได้. ในภาษาไทยเราก็ใช้คำนี้ จนกลายเป็นภาษาไทย

ไปแล้ว เรียกว่ากังวล. เด็กๆ ก็ยังไม่ค่อยจะรู้ว่า กังขาน^๕คืออะไร? แต่พอได้ยินหลาย ๆ หนเข้า ก็พอจะรู้ว่ามันข้องใจ. กังขา ๒ ความหมาย, ความหมายแรกคือเกลือบแคลงหรือสงสัย เช่นเดียวกับคำว่าสงสัยโย มันยังไม่รู้อะไรแน่นอนลงไป ยังลังเล ยังสงสัย นั่นคือ *ความข้องใจเพื่อจะรู้*.

ที่^๕นี้ ความหมายที่ ๒ แปลว่า *ความหวังจะได้*, มันยังหวังอยู่ ว่าจะได้. มันยังเชื่ออยู่ ว่าสิ่ง^๕นี้จะมีประโยชน์, จะเป็นลาภอันใหญ่หลวง, อย่างนี้เป็นต้น. ความหวังก็จะยังคงเหลืออยู่ในสิ่งนั้น. อันนี้^๕ก็เรียกว่าความข้องใจ; แต่เป็น *ความข้องใจเพื่อจะได้*.

อย่าง^๕ที่ ๑ เป็นความข้องใจเพื่อจะรู้. อย่าง^๕ที่ ๒ เป็นความข้องใจเพื่อจะได้. ความข้องใจทั้ง ๒ ชนิด^๕ เรียกว่ากังวล.

ที่^๕นี้ก็คู่ต่อไปว่า *เมื่อกังขามีอยู่ในใจ แล้วมันสนุกหรือไม่? ถ้าตอบไม่ได้* ก็หมายความว่า ยังไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่ากังวล. ถ้ารู้จักสิ่งที่เรียกว่ากังวล ก็ตอบได้เองว่า : เมื่อกังขาอย่างใดอย่างหนึ่ง มันมีอยู่ในใจแล้วมันสนุกหรือไม่? มันจะนอนหลับหรือไม่? มันจะเยือกเย็นหรือไม่? ถ้าเป็น *กังวล* ของกิเลส *ประเภทโลกะ* รากะ ต้วยแล้ว ก็ *จะยังมีอำนาจมีฤทธิ์เดช ยิ่งกว่ากังวลอย่างอื่น* ไปรู้จักเอาเอง, ไม่ต้องเสียเวลาเกี่ยวกับข้อนี้.

ที่^๕นี้จะนำกังวลออกเสียได้อย่างไร? จะตัดกังวลกันอย่างไร? ตัดความข้องใจกันอย่างไร? ความข้องใจย่อมมาจากความอยาก ความประสงค์ : ประสงค์จะรู้ก็^๕ดี, ประสงค์จะไต่ถามก็^๕ดี, เรียกว่ากังวล. ฉะนั้นจึงเป็นความอยาก ที่เรียกว่าค้นหา; เพราะมีค้นหาเป็นต้นเหตุ จึงเป็นกังวลขึ้นมา.

จะคับปัญหา คือความอยากรู้หรืออยากได้นั้นเสียได้ด้วยอะไร? ก็จะต้องตอบไถ่อย่างๆ ว่า ค้วยอำนาจของปัญญา, คือเครื่องรู้จริง รู้แจ้งตามที่เป็นจริง เรียกว่า *ตถภูตสัมมปัญญา*. รู้โดยชอบถูกต้องตามที่เป็นจริง มันก็บอกให้ทันทีว่า ควรอยากหรือไม่ควรอยาก? แต่มันจะบอกมากกว่านั้นว่า ไม่ต้องอยากหรอก.

ถ้ามันเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ ก็ทำไปโดยไม่ต้องอยาก; แต่ขอให้ทำไป แล้วมันก็จะได้ หรือมันก็จะรู้; ไม่ต้องไปอยากให้เป็นกังขาแล้วมีความทุกข์. ฉะนั้นปัญญาก็ตัดกัมมเหตุหมดกัมมเหตุแล้วก็หมดกัมมชลา. นี่คือวิธีที่จะนำออกเสียได้ซึ่งกัมมชลา.

ข้อปฏิบัติ ๗ ประการ เกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้ :-

ข้อที่ ๑. ศึกษาให้เข้าใจ ในข้อที่กัมมชลาคืออะไร, แล้วพระองค์ทรงหมดกัมมชลาโดยประการทั้งปวง จึงเป็นที่ตั้งแห่งความเชื่อความเลื่อมใสของพระสาวก จึงมีศรัทธามั่นคงไม่หวั่นไหวในพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น. ทำอนุสสติในพระพุทธรูปข้อนี้ ให้เข้าใจถึงขนาดนี้.

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ว่าพระองค์ทรงหมดกัมมชลา จึงอยู่อย่างสบาย. พุคภาษานักขบถบ้านกันตีกว่า ว่าเพราะหมดกัมมชลาจึงอยู่อย่างสบาย; ไม่ได้พุกจ้วงจาบพระพุทธเจ้า แต่ใช้คำพุทธธรรมต่างๆ เพื่อฟังกันง่ายๆ : สบายสักเท่าไรสำหรับคนที่หมดกัมมชลา ไปรู้เอาเอง. ระลึกถึงเป็นประจำว่า พระพุทธรูปทรงปราศจากกัมมชลา. เรามันเป็นคนมีกัมมชลาอยู่, มันเป็นคนบ้า, หรือเป็นคนดี, หรือเป็นคนอะไร, ก็วินิจฉัยเอาเอง.

ข้อที่ ๓. ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย ทางกาย ทางจิต ทางวิญญาณ เกิดอันตรายขึ้นแล้ว ให้รู้ว่ามันมีมาเพราะกัมมชลา. อันตรายทั้งหลายมีมาเพราะกัมมชลา,

เพราะไปกังวลในอันตราย หรืออะไรก็ตามที่มันเกี่ยวกับอันตราย. เราไม่รู้แจ้งในสิ่งนั้น ๆ หวังพึ่งพระองค์ซึ่งปราศจากกังวล, มีความแน่ใจไม่ต้องกังวล ในการปฏิบัติเพื่อจะขจัดเสียซึ่งอันตราย มีกิเลสเป็นต้น.

เราศึกษาอยู่ตลอดเวลา แต่พอถึงคราวเอาเข้าจริง มีอันตรายเช่นกิเลสเกิดขึ้น กลับไปกังวลเสีย. นี่ก็คือคนที่สิ้นเนื้อประดาตัวในเวลานั้น; ฉะนั้นเมื่อมีอันตรายมาถึงเข้า ต้องมีความแน่ใจ ไม่ลังเล ไม่สงสัย ไม่กังวล ในสมรรถภาพของตัวเอง, หรือว่าในเครื่องมือ ในพระธรรม ที่จะต้องใช้เพื่อขจัดอันตราย.

ข้อที่ ๔. ทำตามท่าน, คือน้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาสู่ตัวเอง. ให้รู้ว่าเราชนะกังวลได้ มากยิ่งขึ้นทุกที. ตัดกังวลอะไรออกไปเสียได้ทีหนึ่ง ก็ควรจะให้ตัวเองเสียทีหนึ่ง, คือในนั้นมันมีสติปัญญาเกิดขึ้นมา พอที่จะตัดกังวลเสียได้. ใหว่คุณธรรมข้อนี้ก็แล้วกัน ก็เหมือนกับใหว่พระพุทธเจ้า.

ข้อที่ ๕. ทำอะไรทูลถามพระพุทธองค์ก่อน : จะทำ จะพูด จะคิด จะตัดสินใจอะไร ให้มีสติยับยั้งไว้; เหมือนกับว่ามีพระพุทธองค์มาประทับอยู่ใกล้ๆ แล้วทูลถามก่อนว่าจะทำอะไร? ก็จะมีสติสัมปชัญญะ มีปัญญากลับมา, มากันอย่างพร้อมพรั่ง ตามที่เราได้ฝึกฝนอบรมไว้อย่างไรแต่หนหลัง; ก็พอที่จะเป็นคำตอบว่า จะต้องทำอะไร โดยปราศจากกังวล.

ข้อที่ ๖. ละอายเมื่อล้มเหลว ก็คือมีกังวลจนทำอะไรไม่ถูก ว่านี่แหละคือคนพาล นี่แหละคือคนโง่, หรือกระทั่งเป็นคนบ้าชนิดหนึ่งไปเลย แล้วก็ละอาย, ละอายเพื่อว่ามันจะไม่กลับมาอีก.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะที่เป็นการประเมินผล เกี่ยวกับ
พระพุทธรูปข้อนี้ : ว่ามาคุ้มครองเราได้อย่างไร ? มันเต็มไปด้วยกัณฑ์ ซึ่งเป็น
พญามาร หรือว่าเกลียดไปจากกัณฑ์ ซึ่งเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ใครมาประทับ
อยู่ในจิตใจของเรามากกว่าใคร ?

บทช่วยจำข้อนี้ มีว่า :—

ไอ้พระองค์ ทรงสิ้น สุกกัณฑ์
เพราะบุญญา ช่วยขุบ อุปถัมภ์
หมดสงสัย ในกิเลส และในกรรม
ที่อาจนำ ให้เวียนว่าย ในวัฏฏ์วน.

“ไอ้พระองค์ ทรงสิ้น สุกกัณฑ์” นี้ใจความซัดไม่ต้องอธิบาย. “เพราะ
บุญญาช่วยขุบ อุปถัมภ์” คือความสิ้นกัณฑ์นั้น เป็นไปด้วยอำนาจของบุญญา.
“หมดสงสัย ในกิเลส และในกรรม” คือ หมดสงสัยในเรื่องอันเกี่ยวกับกิเลส
หรือในเรื่องอันเกี่ยวกับ กรรม. เช่นว่าจะยังมีกิเลสเหลืออยู่หรือไม่ ? หรือยังมี
กรรมเหลืออยู่หรือไม่ ? หรือว่าจะตัดกิเลสอย่างไร ? จะทำให้สิ้นกรรมได้อย่างไร ?
การตรัสรู้ของพุทธสัมมาสัมโพธิญาณถึงที่สุดหรือไม่ ? อย่างนี้เป็นต้น. นี้เรียกว่า
หมดกัณฑ์ ในลักษณะที่พระพุทธรูปท่านจะหมดจะสิ้น.

“หมดสงสัย ในกิเลส และในกรรม ที่อาจนำให้เวียนว่าย ในวัฏฏ์วน”
นี้ไม่ต้องอธิบายก็ได้.

ที่นี้เราจะประพฤติปฏิบัติโดยสรุปในข้อนี้ที่ว่า มีปัญญารู้ว่าธรรมทั้งหลายทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น โดยความเป็นตัวตนหรือของตน ; มันก็จะเป็นวิธิตัดอย่างยิ่ง ที่จะทำให้หมดสงสัยได้เลย, ไม่มีสงสัยเหลืออยู่ว่า มีอะไรที่หน้าเอาน่าเป็น ต้องสลัดออกไปโดยหมดสิ้น จึงจะบรรลุนิพพาน.

.....

**อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๑๘ มีพระบาลีว่า ปภาสกโร แปลว่า ผู้กระทำ
ความสว่างแก่ปวงสัตว์.**

เพราะมีคำว่าความสว่าง ก็ควรจะเข้าใจได้ทุกคนว่าพระพุทธคุณข้อนี้เป็นพระปัญญาคุณ ; แต่โดยเหตุที่กระทำแก่ปวงสัตว์ มันก็ต้องมีพระเมตตาคุณเจืออยู่ด้วยตามสัดส่วน. ส่วนใหญ่หรือโดยตรงนั้น **เป็นพระปัญญาคุณ** ส่วนที่ **เจืออยู่เป็นพิเศษ** หรือโดยอ้อมนั้น **เป็นพระเมตตาคุณ.**

คำว่า **ปภาสกโร** แปลว่า **ผู้กระทำซึ่งประกาศ. ประกาศ**ในที่นี้ **ถึงถึงแสงสว่าง.** **ปภาโส** มาจากธาตุว่า **ภาสุ, ภาสุธาตุ** ในอรรถว่า **ทิตฺติยํ ทิตฺติยํ** หมายความว่า **รุ่งเรือง สว่างไสว, ปภาโส** จึงแปลว่า **มีความรุ่งเรืองสว่างไสวอย่างสมบูรณ์.**

ที่นี้ก็มาพิจารณาถึงคำว่า **ความสว่าง** หรือ **แสงสว่าง.** พระองค์ทรงกระทำซึ่งความสว่าง. เป็นความสว่างชนิดไหนกัน ? ความสว่างตามธรรมคาสามัญญ เป็นความสว่างทางวัตถุ ; เช่น **มีดวงอาทิตย์ก็มีแสงสว่าง** ดังที่เราได้อาศัยอยู่เดี๋ยวนี้. แสงสว่างชนิดนี้ไม่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า เป็นแสงสว่างตามธรรมชาติทางวัตถุ.

แต่ก็ควรจะรู้ความหมายไว้ ว่าขึ้นชื่อว่า **แสงสว่าง** แล้ว **ย่อมจำเป็นอย่าง** **ยิ่ง, โดยเฉพาะ ชีวิตจะมีอยู่ได้ก็เพราะแสงสว่าง.** ลองไม่มีแสงสว่างเท่านั้น ชีวิตไม่มี; จะเป็นชีวิตคน ชีวิตสัตว์ ชีวิตต้นไม้ ชีวิตของจุลินทรีย์ต่ำสุดเซลล์เดียวกัน ไม่มีแสงสว่างในระดับใดระดับหนึ่งแล้ว มันมีไม่ได้. นอกจากชีวิตจะมีไม่ได้แล้ว มันไม่เจริญด้วย; แต่เมื่อมันมีไม่ได้ แล้วก็ไม่ต้องพูดถึงความเจริญ.

แสงสว่างเป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตมีอยู่ได้, แล้วทำให้ชีวิตนั้นยับยั้งขยายเจริญเติบโตอีกต่อไป. สมมติว่าต้นไม้เหล่านี้ ถ้าหยุดแสงสว่างเสีย มันก็หยุดชะงักทันที เจริญเติบโตอีกต่อไปไม่ได้; เพราะแสงสว่างนั้นเป็นปัจจัยสำคัญ ในการที่จะทำให้ต้นไม้ใบไม้ แปรสภาพจากวัตถุธาตุที่มันดูดขึ้นไปจากดินนั้น, กลายเป็นสิ่งที่เป็นเนื้อเป็นหนังขึ้นมา คือเป็นเนื้อเป็นตัวของใบไม้ เปลือกไม้ แก่นไม้อะไรขึ้นมา ฉะนั้น **แสงสว่างจำเป็นให้ชีวิตมีอยู่;**

แม้ในการทำการงาน ถ้าไม่มีแสงสว่างเราก็ยากที่จะทำได้, อย่างมากก็ต้องจุดได้ จุดตะเกียง เพื่อให้มันมีแสงสว่าง แล้วก็จะได้ทำการงาน.

ฉะนั้นแสงสว่างจำเป็นแก่ชีวิต และแก่การทำการงาน ในทางร่างกายอย่างไร; แสงสว่างในทางจิตก็จำเป็นอย่างนั้น. **แสงสว่างในทางจิต ทำให้จิตมันเป็นจิตอยู่ได้,** แล้วทำให้จิตมันเจริญได้, ทำให้ปัญญามันงอกงามได้ ให้จิตรู้จักสิ่งทั้งหลายทั้งปวง อย่างถูกต้องตามที่ เป็นจริง.

นี่คือแสงสว่างแห่งปัญญา เครื่องตรัสรู้ของบุคคล ผู้มีการตรัสรู้; ให้รู้จักการดำเนินไปสู่จุดสูงสุดของความเจริญ, ทำให้รู้ว่า เกิดมาทำไม? เกิดมาทำไม? จะเดินไปอย่างไร? จะไปถึงจุดสุดท้ายของชีวิตได้อย่างไร? ไม่ต้องไปคิดไปค้นอยู่ในวัฏฏะ หรือในกองทุกข์. หรือพูดอีกทีหนึ่งว่า ให้มันหลุดรอกออกไปได้ จากความผูกพันของกิเลส ของกรรม ของภพ แสงสว่างในทางจิตเกิดแก่จิต มันเป็นไปเพื่อปัญญา.

พระพุทธองค์เป็นผู้ทรง กระจ่างปภา-ส คือแสงสว่างอย่างสมบูรณ์ แก่ปวงสัตว์. อุปมาเหมือนกับว่าเป็นไฟดวงใหญ่ เป็นประทีปดวงใหญ่; แล้วคุณลองคิดดูว่า จะใหญ่กว่าดวงอาทิตย์ไหม? ถ้าคิดเป็น ก็คงจะมองเห็นว่า แสงอาทิตย์นั้น มันส่องเข้าไปในจิตใจคนไม่ได้; แม้แต่ในกันถ้าที่คบเกี่ยว ลึกสักหน่อย แสงอาทิตย์ก็หมดปัญญาที่จะส่องเข้าไปได้ เพราะฉะนั้นแสงสว่าง จากพระพุทธองค์ย่อมใหญ่กว่า คือส่องเข้าไปได้ในทุกแห่ง ทุกหนทุกแห่ง ในทุก ลักษณะ; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็คือ ส่องเข้าไปในจิตใจ เพื่อจะทำลายความมืด คือ โมหะ หรือ อวิชชา นั้น. ฉะนั้นจึงเป็นดวงประทีปของโลก เป็นประการ ในทางวิญญาณของสัตว์ ผู้ต้องเวียนว่ายไปในวัฏฏสงสาร, เพื่อถ่ายแก้การที่จะเข้าไป หาเกาะ คือพระนิพพาน.

ข้อปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ มีอยู่โดยหลัก ๗ ประการ อย่างที่เราถือเป็นมาตรฐาน ก็คือว่า :—

ข้อที่ ๑. ศึกษาให้เข้าใจ ความที่พระพุทธองค์เป็นเหมือนประการ ของสัตว์ ที่ตกอยู่ในทะเล. สัตว์มันจมอยู่ในทะเล มันว่ายน้ำอยู่ มันไม่รู้ไป ทิศทางไหน? ถ้ามีประการส่องแสงอยู่ที่ไหน; มันก็ว่ายไปหาประการนั้น. สัตว์ที่ตกอยู่ในวัฏฏสงสาร เหมือนทะเล ด้วยอำนาจของอวิชชา ได้รับแสง สว่างจากพระองค์แล้ว ก็จะว่ายไปสู่เกาะ คือนิพพานได้. ศึกษาในพระพุทธ- คุณข้อนี้ ทำอนุสสติในพระพุทธองค์อย่างนี้ ก็จะเกิดศรัทธาปสาทะตั้งมั่นไม่ หวั่นไหว มีแต่จะก้าวไปข้างหน้า ไม่มีถอยกลับเลย.

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ระลึกถึงประการอยู่เป็นประจำ. หลับตาก็ยังมองเห็นประการ.

ข้อที่ ๓. ว่าระลึกถึงเมื่อมีอันตราย พออันตรายเกิดขึ้น โดยเฉพาะทางจิตทางวิญญาณ ซึ่งเป็นเรื่องนี้โดยตรง; ระลึกถึงแสงสว่างของพระธรรม ซึ่งได้ประทานไว้โดยพระองค์ ที่จะส่องให้เกิดแสงสว่างที่จะเอาชนะอันตรายได้.

ข้อที่ ๔. ทำตามพระองค์ โดยการน้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาสู่ตัวเอง ก็คือทำตัวเองให้เป็นประภาคาร; อย่างน้อยก็แก่ตัวเอง, หรือทำให้เป็นประภาคารแก่สัตว์หรือบุคคล ที่ยังมีแสงสว่างน้อยกว่าเรา. ลูกเด็ก ๆ ลูกหลานเหลนนี้ เขายังมีแสงสว่างน้อยกว่าเรา บู่ ยา ตา ยายหรือบิดามารดา; ก็ควรจะทำตนเป็นประภาคาร ให้ความสว่างแก่ลูกแก่หลานอยู่ตามสมควร. อย่างนี้ก็เรียกว่าทำตามพระองค์.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรทูลถามพระองค์ก่อน : จะทำ จะพูด จะคิด จะตัดสินใจอะไร ก็จุดดวงไฟขึ้นก่อน, ก็ทำกรรมประภาคารให้สว่างไสวในใจเสียก่อน; แล้วจึงทำ จึงพูด จึงคิด จึงตัดสินใจ ก็ไม่มีทางที่จะผิดพลาด. นี่จึงบอกว่า ให้สำรวจตนทันทีเมื่อมีอันตราย หรือมีปัญหา หรือมีเรื่องเกิดขึ้น ให้สติมา ให้สัมปชัญญะมา, ให้ปัญญามันมา; นั่นแหละคือแสงสว่างมันได้โผล่ขึ้น เพื่อการกระทำที่ถูกต้อง.

ข้อที่ ๖. ละอายเมื่อล้มเหลว เมื่อไม่สามารถจะสร้างแสงสว่าง หรือมันมีแต่ความมืดอยู่ตลอดไป ก็ละอายแก่ใจว่า มันเป็นสาวกของพระพุทธเจ้ายังไม่ได้. พระพุทธเจ้าเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน นั้นมันเต็มไปด้วยแสงสว่าง.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะการประเมินผล เกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้ ว่าเรามีตี่ครั้ง? เราสว่างกี่ครั้ง? คือเราฉลาดกี่ครั้ง? เราโง่กี่ครั้ง? ใน

วันหนึ่งๆ ในเดือนหนึ่งๆ ในปีหนึ่งๆ มันมีคมมากเข้าหรือมันสว่างยิ่งขึ้น? ก็ควรจะมองดูให้แน่นอน ว่าโง่งงหรือว่าฉลาดขึ้น? เมื่อแน่ใจในความฉลาดขึ้น ก็ควรจะพอใจ; เพราะว่าได้รับแสงสว่างซึ่งได้ประทานมาแก่ปวงสัตว์.

สรุปความว่า เราจะระมัดระวังเป็นอย่างยิ่งให้ดีที่สุด ในการที่จะรับเอา, และจะมีไว้, และจะใช้แสงสว่างนั้น ให้ถูกต้องอยู่เสมอไป. รับเอามา จากพระองค์ แล้วมีเอาไว้ แล้วก็ใช้แสงสว่างนั้น จึงจะมีพระพุทธคุณชั้นนี้ คຸ້ມครองเราอยู่.

บทช่วยจำ เกี่ยวกับพระพุทธคุณชั้นนี้ มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ประภากร
 รั้งศีลธรรม ประภัสสร ทุกแห่งหน
 สัตว์ทั้งหลาย ได้รับแสง แห่งธรรม, ยล-
 หนทางตน ถูกต้อง คลองนิพพาน.

“ทรงสมญา ประภากร” : ประภากรก็แปลว่าผู้กระทำซึ่งประกษา คือแสงสว่าง. ในบาลีนั้นว่า *ปภาสกร* นี้คำกลอนตรงนั้นมันไม่ยอม ก็เหลือแต่ประภากร. ความหมายก็ยังเท่ากัน *ประภากร* ก็ทำ *ประกษา*, *ปภาสกร* ก็ทำ *ประกษา* - ส แสงสว่างเหมือนกัน. “ทรงสมญา ประภากร” ก็คือเป็น *ประภากร* เท่านั้น.

“**รังสีธรรม ประภัสสร ทุกแห่งหน**” เพราะความเป็นประการของ พระองค์นี้ ทำให้รัศมีแห่งพระธรรม เรียกว่ารังสีธรรม. **ประภัสสร** ก็แปลว่า **สว่างไปทั่ว** และทุกแห่งหน.

ย้ำอีกทีว่า “**โอ้พระองค์ ทรงสมญา ประภากร รังสีธรรม ประภัสสร ทุกแห่งหน**” “**สัตว์ทั้งหลาย ได้รับแสง แห่งธรรมยล**”. สัตว์ทั้งหลายได้รับแสง แห่งธรรมแล้ว **ยล** คือ **เห็น**. สัตว์ทั้งหลายเห็น “**หนทางตน ถูกต้อง กลอง นิพพาน**” : สัตว์แต่ละตัวได้ **มองเห็นหนทางของตน ในลักษณะที่ถูกต้อง** ไปตาม กลองของนิพพาน ก็คือ **ถึงพระนิพพานโดยแน่นอน**.

....

อุบายพิพุทธคุณบทที่ ๒๘ มานจฺจิทโ. พระบาลีนี้แปลว่าตัดแล้ว ชั่งมานะ, เครื่องกระทำความสำคัญมั่นหมาย ตัดแล้วชั่งมานะ.

ความหมายโดยส่วนใหญ่ ก็คือ **พระปัญญาคุณ** ทำให้ตัดมานะได้. ครั้นตัดมานะซึ่งเป็นกิเลสอย่างหนึ่งแล้ว ก็ **มีความบริสุทธิ์ขึ้นมา** จึงเจืออยู่ด้วย **พระบริสุทธิ์คุณ,** แล้วเป็นพระปัญญาคุณ แล้วก็วงเล็บว่าเจืออยู่ด้วยพระบริสุทธิ์คุณ.

ที่นี้ **มานะคืออะไร?** ถูกันต่อไปเพื่อความเข้าใจยิ่งขึ้น. **มานะ** ในภาษาไทยมีความหมายอย่างหนึ่ง, **มานะ** ในภาษาบาลี ก็มี **ความหมายอย่างหนึ่ง,** ทั้งที่ภาษาไทยยิ่งคำว่า **มานะ** มาจากภาษาบาลี. แต่ก็เอามาทำเสียไป ในความหมายที่ลึก มาเหลือแต่ความหมายอันต่ำ อันกระต้าง. ฉะนั้นคำว่า **มานะ** ในภาษาไทยนี้ หมายถึง **ความกระต้างด้วยทิฏฐิ;** แม้เราจะ

ยอมรับว่า เพราะมันอยากตี, เพราะมันอยากตี, อยากตี, มันจึงกระถ่างด้วยทิวฐิ; มันก็ยังตีไปไม่ได้ เพราะมันเป็นเพียงมานะเท่านั้น.

ฉะนั้น มานะในภาษาไทย จึงหมายถึงทิวฐิ, และโดยมากเป็นไปในลักษณะที่ชั่ว, ไม่ค่อยมีมานะไปในลักษณะที่ดี ทั้งที่ว่า มานะ คำนี้ อาจจะใช้ไปในลักษณะที่ดีก็ได้ ก็มีความพยายามที่จะเอาชนะให้ได้. ถ้าหมายความอย่างนี้ ก็เป็นมานะที่เป็นไปในทางดี.

ส่วน มานะในภาษาบาลี นั้น ไม่เป็นอย่างนี้; มานะในภาษาธรรม หรือภาษาศาสนานั้น แปลว่า ความสำคัญมั่นหมาย ด้วยอำนาจแห่งอวิชชา, แม้ในขั้นที่เบาบางที่สุด ก็ยังไม่รู้แจ้งถึงที่สุด เป็นอวิชชาที่เบาบางเต็มที่แล้ว ทำให้เกิดมานะคือความสำคัญมั่นหมาย ว่าอะไรเป็นอะไร.

ที่จริงอะไรเป็นอะไรไม่ได้ นอกจากกระแสแห่งธรรมชาติ, หรือกระแสแห่งปฏิจสมุปบาท, ไม่เป็นเรา เป็นเขา เป็นสัตว์ เป็นบุคคลอะไรก็ได้. แต่เมื่อยังมีสิ่งที่เรียกว่า มานะในภาษาธรรม ความหมายนี้แล้ว ก็จะมี ความสำคัญมั่นหมาย ด้วยอำนาจของอุปาทาน. ดังนั้นจึงมีความสำคัญมั่นหมาย ว่าเราเป็นเรา, ว่าเขาเป็นเขา, ว่าเราดีกว่าเขา, ว่าเราเสมอกันกับเขา, ว่าเราเลวกว่าเขา, ล้วนแต่เป็นมาตรการอันหนึ่ง ซึ่งอวิชชามันจัดให้แก่จิตใจดวงนั้น จึงมีความสำคัญมั่นหมายว่าอย่างนั้น.

และ บัญญัติส่วนใหญ่ มันก็อยู่ที่นี้แหละ คือ อยู่ที่ว่า ดีกว่า หรือ เลวกว่า หรือ เสมอกัน. ถ้าใครยังมีความรู้สึกอย่างนี้อยู่ ในบุคคลใด ในอะไรก็ตาม; ขอให้ถือว่า บุคคลนั้นยังรักมานะอยู่อย่างเต็มที่, เขากอดรัดมานะไว้เต็มที่,

มัน ทำให้สำคัญว่า เราดีกว่าคนนั้น เราเลวกว่าคนนี้ เราเสมอกันกับคนนั้น. รู้จัก เชื่อกันเสียบ้าง.

ในภาษาบาลี มีคำที่กล่าวไว้เฉพาะ เรียกว่า *มานานุสัย*. *มานะ* + *อนุสัย*, *อนุสัย*คือ*มานะ*. *มานานุสัย* - *อนุสัยคือมานะ* คือความเคยชิน ที่พร้อมที่จะ สำคัญลงไปว่า ดีกว่า เลวกว่า เสมอกัน.

ฉะนั้นเราไม่ทันคิดอะไรมาก เราก็เกิดความรู้สึกเสียแล้วว่า *กุติกว่า* *มีงเลวกว่า*, เออ *เท่ากัน*; อย่างนี้. นี่เพราะอำนาจแห่ง*มานานุสัย* มาจากการ กระทำ*มานะ*ในครั้งหนึ่ง ๆ.

กระทำความ*มานะ*ในครั้งหนึ่ง ๆ ถ้า *เกี่ยวกับตัวเอง* เขาเรียกว่า *อหังการ*. *อหังการ*, มีความรู้สึกเป็น*อหังการ*. ทำความรู้สึกว่าเป็นตัวเราครั้งหนึ่ง อย่างนี้เรียกว่า กระทำความ*มานะ*ครั้งหนึ่ง หรือกระทำ*อหังการ*.

ที่^๕ในกรณีที่ *เกี่ยวกับของนอกตัวเรา* ก็กระทำความ*มานะ*ว่าของเรา. *มานะ* *ว่าของเรา*นี้ เรียกว่า *มมังการ* - กระทำความรู้สึกของเรา. ในวันหนึ่ง ๆ คนเราก็มีการกระทำความรู้สึก*อหังการ* *มมังการ*อยู่บ่อย ๆ นี้เรียกว่ากระทำความ*มานะ*อยู่บ่อย ๆ. พอทำอยู่บ่อย ๆ มันก็เคยชิน กลายเป็น*มานานุสัย*.

พระพุทธเจ้าท่านทรงละได้ ทั้ง*อหังการ* *มมังการ* และ*มานานุสัย*. ตัว*มานะ*ประจำวันคือ*อหังการ* *มมังการ* ท่านก็ละได้, ตัว*อหังการ* *มมังการ* ที่สะสมไว้ เป็น*อนุสัย* ที่เรียกว่า*มานานุสัย* ท่านก็ละได้. พระอรหันต์ทั้งหลายย่อมละได้ ซึ่ง*อหังการ* *มมังการ* และ*มานานุสัย* นี้เรียกว่า*มานะ*ชั้น*อนุสัย*.

ที่นี้ **มานะอนุสัย** นี้ มัน **ผูกพันไว้กับการเกิดมานะเรื่อยไป ทำให้ติดอยู่ในวัฏฏสงสาร**, ก็ **เป็นภพ** เกิดขึ้นมา **เป็นตัวกู** อย่างนั้นอย่างนี้. นี้เรียกว่า **มานะที่เป็นสังโยชน์** : ผูกจิตของสัตว์ให้ติดไว้ในภพ, คือการเกิดขึ้นแห่งความสำคัญว่าตนเป็นอะไร; แล้วถ้ามันไหลออกมาข้างนอก มันก็ทำความลำบากยุ่งยากให้แก่ผู้อื่น.

สิ่งที่เรียกว่า **มานะ** ก็ **ไหลออกมาเป็นอาสวะ ในรูปแบบของอวิชชา** เรียกว่า **อวิชชาสวะ** อยู่บ่อย ๆ ทั่ว. พระองค์ทรงละได้หมดทั้งอหังการ มมังการ และ มานานุสัย มานะสังโยชน์ หรือ มานะในรูปแบบของอวิชชา ที่ไหลออกมาเป็นอาสวะ, จึงกล่าวว่าพระองค์ทรงตัดแล้วซึ่งมานะ; โดยทุกรูปแบบ โดยทุกกิริยาอาการ **ทรงตัดด้วยญาณสัมมัตตปัญญา อริยมรรคญาณ** เต็มมาตรฐาน ซึ่งเรานิยมเรียกกันว่า **อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ** จึงสามารถจะประหารกิเลสทุกชนิดได้ และการตัดความสำคัญมั่นหมายว่าตัวตน ว่าของตน โดยประการทั้งปวง.

ข้อพึงปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ ในลักษณะ ๗ ประการ ย่อมมีว่า :-

ข้อที่ ๑. **กระทำอนุสสติในพระพุทธองค์** ว่าเป็นผู้ที่บริสุทธิ์สะอาด ปราศจากอหังการ มมังการและมานานุสัย, ซึ่งสรุปเรียกสั้น ๆ ว่า **ทรงตัดแล้วซึ่งมานะ** อันเป็นเครื่องกระทำความสำคัญมั่นหมาย; จะมองเห็นพระปัญญาคุณ และพระบริสุทธิ์คุณอย่างลึกซึ้ง ศรัทธาปสาทะก็ตั้งอยู่อย่างมั่นคงไม่หวั่นไหว.

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงเป็นประจำ ว่าเราพึงเป็นผู้ก้าวหน้าไปในคลองของพระธรรม ในลักษณะเดียวกันนั้นเกิด, คือทำลายอยู่ซึ่งมานะ ในภาษาบาลีในภาษาธรรม หรือว่าจะทำลายอยู่ซึ่งมานะในภาษาไทยก็ได้; แต่อย่าไปทำลายถึงกับทำลายความพยายามที่จะทำความดี. ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ เพื่อให้พระองค์เป็นแบบอย่างของเรา.

ข้อที่ ๓. ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย เมื่อมีอันตรายทางกายทางจิต ก็แยกแยะดูว่า จะใช้ความไม่มีตัวตน ความไม่ยึดมั่นเป็นตัวตนนี้ ในลักษณะอย่างไร จึงจะชนะอันตรายนั้นได้. ถ้าทางจิตนั้นไม่มีปัญหา; **ถ้าถึงถึงความไม่มีตัวตน** ขึ้นมาได้เท่านั้นแหละ **กิเลสมันก็หายไป.**

ที่นี้ใน **เรื่องธรรมคาสามัญ** เกี่ยวกับอยู่ในโลกนี้ **ก็รู้จักใช้ความหมายแห่งความเป็นสัตว์เป็นบุคคล เป็นตัวเป็นคน, ดีกว่า เลวกว่า เสมอกัน** นี้ ให้มันถูกวิธี. พูดยตามทางภาษาโลก ถ้าเขาคิดว่าก็เคารพนับถือ, ถ้าเขาเลวกว่าก็สงสารเมตตาเขา, ถ้าเสมอกันก็เอาไปเป็นเพื่อน, อย่างนี้. ใช้มานะให้ถูกวิธี คือไม่ไปทำให้มานะนั้น กลายเป็นข้าศึกหรือเป็นอันตรายแก่ตน; แต่ว่าประพฤติปฏิบัติในลักษณะที่ภาษาชาวบ้านเขาเรียกว่าแก้ลำ, หรือว่าจะไรทำนองนั้น. อย่าให้มานะมันเป็นอันตรายขึ้นมาได้.

ข้อที่ ๔. ทำตามพระองค์ โดยน้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาสู่ตน คือเป็นผู้ทำลายมานะอยู่. ในกรณีใดหยุดเสียได้ซึ่งมานะ : หรือทำลายมานะที่เกิดขึ้นแล้วได้, ก็จงยกมือไหว้ตัวเองเถิด มันดีที่สุกแล้ว มันใกล้ชิดพระองค์ถึงที่สุดแล้ว.

ข้อที่ ๕. ทำอะไรทูลถามพระพุทธเจ้าก่อน : อย่างบันดาลอะไร อย่างบันดาลจิต อย่างบันดาลความรู้สึก ทำอะไร พุทอะไร คิตอะไร ตักสินใจไป โดยไม่ยั้งไว้ด้วยสติ; เพื่อทูลถามพระพุทธเจ้าก่อน, คือให้มีความรู้เรื่องมานะ, เรื่องตัวตนเรื่องของตน, เรื่องของเราเรื่องของเขา, อะไรต่าง ๆ นี้ ปรากฏขึ้นมาในจิตใจอย่างถูกต้องเสียก่อน; แล้วเราก็จะไม่ทำผิดเป็นแน่นอน เหมือนกับว่า พระองค์ทรงมาประทับยืนอยู่เคียงข้าง คอยชี้ คอยแนะ คอยช่วยแก้ปัญหาก็.

ข้อที่ ๖. ละอายเมื่อล้มเหลว กล่าว*โดยภาษาไทย* ก่อน เมื่อไร เกิด *อาการยกหูชูหาง* ขึ้นมาแล้ว เสียใจให้มาก. ใช้คำหยาบ ๆ ก็ว่า ลงโทษตัวเองอย่าง เลวที่สุด จะเอาไม้ตีหัวตัวเองสัก ๑๐๐ ที ก็ยังไม่สาสม. เมื่อล้มเหลว*ในทางธรรม* คือ *ปล่อยให้ความรู้สึกประเภทตัวตนของตนเกิดขึ้น* ก็เสียใจและละอาย ว่าช่างเป็น สวากของพระพุทธเจ้า น้อยเหลือเกิน, ประมาทเหลือเกิน, สะเพร่าเหลือเกิน, เผลอเหลือเกิน ปล่อยให้สิ่งนั้นมันเกิดขึ้น.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะเป็นการประเมินผล อยู่ตามโอกาส ว่ามันเกิดตัวกู-ของกูขึ้นมาในจิตนี้ ก็ครั้งก็หนในวันหนึ่ง เดือนหนึ่ง ปีหนึ่ง ในเรื่องอะไรบ้าง? บางทีในเรื่องที่ไม่ควรจะเกิดเลย มันก็อุตุสำหรับเกิดขึ้นมาจนได้. อย่างนี้ก็จะได้เกิดความไม่ประมาท.

บทช่วยจำ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงตัด ชิ่งมานะ
จึงทรงละ ความหมายมั่น ทุกชั้นฐาน
ไม่มีตน วนอยู่ ใน "ประมาท"
ว่าดีเลว หรือสมาน เสมอกัน.

“**ไอ้พระองค์ ทรงตัด ซึ่งมานะ**” ทุกคำง่าย เข้าใจได้ง่ายไม่อธิบาย. “**จึงทรงละ ความหมายมั่น ทุกขั้นฐาน**”; เพราะตัดมานะเสียได้ จึงไม่มีความหมายมั่น คือไม่มีความสำคัญมั่นหมาย ว่าดีกว่า เลวกว่า เสมอกัน เรียกว่า ทุกขั้นฐาน. **ไม่มีตน วนอยู่ ใน “ประมาณ”**. ประมาณนี้ขอให้เขียนอัญญาประกาศกร่อมเอาไว้ เป็นศัพท์พิเศษเฉพาะ เรียกว่า **ประมาณ เป็นภาษาศาสนา** หรือเป็นภาษาปรัชญาในอินเดีย. **ประมาณ** แปลว่า **เครื่องกำหนดลงไปว่าอะไรเป็นอะไร**.

“**ไม่มีตน วนอยู่ ในประมาณ**” ไม่มีพระองค์ที่มาตกอยู่ในขอบวงของการประมาณว่า พระองค์เป็นอะไร. พระอรหันต์ทั้งหลายย่อมไม่มีประมาณ ทั้งพระบาลีว่า **อตถิ คตานิ น ปมาณมตถิ — ประมาณย่อมไม่มีแก่บุคคลผู้มีได้ตั้งอยู่. ผู้มิได้ตั้งอยู่** นั่นคือ **พระอรหันต์**; เพราะว่าพระอรหันต์ไม่มีตัวตน. ถึงความไม่มีตัวไม่มีตนแล้ว จึงมิได้ตั้งอยู่.

เมื่อมิได้ตั้งอยู่ก็ไม่มีประมาณอะไร ที่จะไปใช้กับพระอรหันต์ได้, คือ **ไม่มีประมาณที่จะไปใช้กับพระอรหันต์** ว่า : พระอรหันต์นี้เป็นคนหรือเป็นสัตว์, พระอรหันต์นี้ดีหรือเลวหรือ กลาง ๆ, พระอรหันต์นี้เป็นชายหรือเป็นหญิง, พระอรหันต์นี้เป็นผู้แพ่หรือเป็นผู้ชนะ อะไรไม่มีทั้งนั้น.

ถ้าไม่เคยฟังก็ขอให้จำไว้ ว่าคำว่า **ประมาณ** นี้ **เป็นภาษาปรมัตถธรรม**, เป็นภาษาปรมัตถธรรมชั้นลึก แล้วก็ใช้อยู่ในประเทศอินเดีย; แม้นอกพุทธศาสนา แม้ในปัจจุบันนี้ ก็ยังใช้คำนี้อยู่ ในวงของปรัชญา ว่า **ถ้าใครยังคงอยู่ในประมาณ คนนั้นหลุดพ้นไม่ได้**. คนนั้นยังไม่หลุดพ้น ยังมีจิตใจตกอยู่ในประมาณ ก็คือยึดถือโดยความเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง. จำคำว่าประมาณนี้ไว้เป็นพิเศษ เพื่อเข้าใจธรรมะในชั้นลึก.

“ไม่มีตน วนอยู่ ในประมาณ”; ไม่มีตนแล้วก็มีอะไรไปวนละ เพราะไม่มีตนจึงไม่มีไปวนอยู่ในประมาณ. ประมาณจึงใช้ไม่ได้แก่พระอรหันต์ ผู้มิได้ตั้งอยู่. หมกกิเลสแห่งความมีตัวตนแล้ว ประมาณทั้งหลายก็มีได้มี เพื่อจะใช้แก่พระอรหันต์ทั้งหลายเหล่านั้น.

จึงมีคำสรุปว่า “ไม่มีตน วนอยู่ ในประมาณ ว่าดีแล้ว หรือสมาน เสมอ กัน” ในระดับพระพุทธองค์ ก็กล่าวได้เลยว่า พระพุทธองค์ไม่ทรงมีความรู้สึก มันหมายความว่า “ฉันเป็นพระพุทธเจ้า”. ไม่เหมือนครูบาอาจารย์ชั๊โอ, โดยเฉพาะ อาจารย์วิปัสสนา เป็นอะไรสักชนิดหนึ่งก็โอ้ก็อวดอย่างนั้นอย่างนี้ “ฉันเป็นอย่างนั้น อย่างนี้”. แต่พระพุทธเจ้าท่านจะไม่มีความรู้สึกว่า “ฉันเป็นพระพุทธเจ้า”.

ในบางกรณีจะตรัสไปในลักษณะเป็นการสั่งสอน จะพูดว่า “เราตถาคต” หรือว่า “เราตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ” นั่นก็เป็นการกล่าวโดยโลกีย์โวหาร พุทกับชาวบ้าน; ส่วนในพระทฤษฎีนั้นไม่มีความสำคัญมันหมายอย่างนั้น. ฉะนั้นจึงไม่มีการโอ้อวด ไม่มีการหมายมั่น เพื่อจะโอ้อวดแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง.

ขอให้เราทุกคนปฏิบัติข้อนี้ คือ การตัดเสียซึ่งมานะ — ความหมาย มันด้วยประมาณ อย่างไม่อย่างหนึ่งเสีย. ที่เป็นส่วนลึกก็คือ ควบคุมไว้ซึ่งอัสสมิ-มานะ; อัสสมิมานะที่จะเกิดขึ้นว่าเรามีเราเป็น, ของเรามีของเราเป็น. ควบคุม อย่าให้มันเกิด; ถ้ามันเผลอเกิดขึ้นมาแล้วก็รีบละ มีสติสัมปชัญญะว่า ไหนี่มา อีกแล้ว มันก็จะหายไป.

.....

อุปมาผู้พุทธคุณบทที่ ๓๐ เป็นบทสุดท้ายแห่งวรรคนี้ มีพระบาลีว่า **วีโร**; แปลว่ามีวีรธรรม เครื่องกระทำความแก่ล้าวกล้า.

พระพุทธองค์ทรงประกอบด้วยพระคุณคือ **ทรงมีวีรธรรม** — **เครื่องกระทำซึ่งความแก่ล้าวกล้า**, ทรงมีความแก่ล้าวกล้า. ลองคิดดูที่ว่า จะเป็นพระพุทธรูปข้อไหน? ถ้าคิดไม่ออกก็คิดเปรียบเทียบว่า ความแก่ล้าวกล้านี้ มันตรงกันข้ามอยู่กับความชลาดกแล้ว. **ความชลาดกแล้วเป็นอะไร? ความชลาดกแล้วเป็นกิเลสมาจากอวิชชา.**

เมื่อพระองค์ทรงมีความแก่ล้าวกล้า ก็คือปราศจากความหวาดกลัว ซึ่งมีมูลมาจากอวิชชา; ฉะนั้นพระคุณคือความแก่ล้าวกล้า นั้น ย่อมสงเคราะห์ **เป็นพระบริสุทธิ์คุณ**, มีความบริสุทธิ์จากอวิชชา ซึ่งเป็นเหตุให้ชลาดกแล้ว แต่เป็นพระบริสุทธิ์คุณที่ **เจืออยู่ด้วยพระปัญญาคุณ.**

วีโร แปลว่า **ผู้มีวีระ**. วีระนี่คืออะไร? ถ้าตามภาษา ตามวิชาทางภาษา **วีระ** ก็ **เป็นรากศัพท์** อันหนึ่ง **เป็นธาตุ** ตัวหนึ่ง ในอรรถว่า **วิกนฺติย**. **วิกนฺติย** ในความหมายว่า **บุกเข้าไป**, **วิกนฺติย** แปลว่า **บุกเข้าไป**. **วีระ ธาตุ** ในอรรถว่า **วิกนฺติย**; ฉะนั้นสิ่งที่เรียกว่า **วีระ** นี้ คือ **ธรรมเครื่องบุกเข้าไป** หรือ **การบุกเข้าไป**. **เรามาแปลเสียอีกชั้นหนึ่ง** เรียกว่าความกล้าหาญ. เอามาพ่วงกันเสียเลยก็ได้ เรียกว่า **การบุกเข้าไปด้วยความกล้าหาญ** มีคำกริยาว่า **วีรยติ** แปลว่า **ย่อมกล้าหาญ**; แต่เดี๋ยวนี้เรามาใช้ **เป็นชื่อของความเพียร** ว่า **วีรียัง**.

คัมภีร์ศัพทศาสตร์ เกี่ยวกับคำว่าวีระและวี - ร - ย ^{นี้} **ยังสับสนไม่แน่นอน.**
 ในที่^{นี้}เอาความหมายแต่ว่า **วีระ** แปลว่า **การบุกเข้าไปด้วยความกล้า**; ^{จะ} **นั้น**
 ผู้มีวีระเรียกว่าวีโร **วีโร**—ผู้บุกเข้าไปด้วยความกล้า.

ที่^{นี้}ก็มีปัญหาอยู่ที่ว่า ความกล้านั้นเป็นความกล้าของอะไร? **ความกล้า**
 มีอยู่ **๒ ชนิด** : **กล้าด้วยความใจ ด้วยอวิชา** ด้วยกิเลสตัณหา อย่างนั้นจะไม่
 เรียกว่าวีระหรือวีโรในที่^{นี้}, เป็นความบ้าบิ่นอย่างอื่น.

ที่^{นี้} **ความกล้าด้วยอำนาจของวิชา หรือ บัญญา** เรียกว่า **วีระ** ในที่^{นี้} คือ
กล้าด้วยวิชา ด้วยปัญญา บุกเข้าไปเผชิญกับกิเลส เพื่อจะทำลายเสียซึ่งกิเลส ^{นี้}
 เป็นความกล้าเพื่อจะบุกเข้าไปทำลายกิเลส.

ที่^{นี้}มีความ **กล้าอีกระดับหนึ่ง ในระดับพิเศษ** คือ **ความกล้าที่เกิดขึ้น**
ต่อเมื่อหมดกิเลสแล้ว. พระอรหันต์ทั้งหลายหมดกิเลสแล้ว; พระอรหันต์จึงมี
 ความกล้าในระดับของพระอรหันต์ ไม่สะอึก ไม่หวาดเสียว ไม่วิ่งหนี ไม่อะไรต่างๆ
 มีบาลีเรียก **“เพราะไม่มีตัวตนที่จะตายที่จะแพ้ ฉะนั้นจึงไม่มีความกลัว”**, เรียกว่า
 ความกล้าเมื่อหมดกิเลสแล้ว.

นี่ฝนจะมาชกอกแล้ว ฉะนั้นต้องรวบรวมรักษันหน่อยว่า **ข้อปฏิบัติ** เกี่ยวกับพระ-
 พุทธคุณข้อ^{นี้}ในลักษณะ **๗ ประการ**นั้น.

ข้อที่ **๑.** เราจะทำอนุสสติถึงพระพุทธองค์ **เป็นพุทธานุสสติว่า** :
 พระองค์ทรงประกอบไปด้วยความกล้า ด้วยอำนาจของปัญญาและวิชา^{ก่อน} แล้ว

จึงทรงชนะกิเลส. ครั้นทรงชนะกิเลสแล้ว ก็มีความกล้าสูงสุด ในระดับที่ไม่มี
ประมาณ เป็นอนันตะ. นี้พระองค์ทรงมีความกล้าสูงสุดอย่างนี้; เราก็มีศรัทธา
ความเลื่อมใสในพระองค์.

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงพระองค์อยู่เป็นประจำ ก็ระลึกนึกถึงความกล้าอยู่
เป็นประจำ เพื่ออย่าให้พลาดด้วยความโง่เขลา.

ข้อที่ ๓. ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย ถ้าอันตรายเกิดขึ้นในลักษณะใด
ก็ขอให้มัวรรวม คือความกล้าในหลายความหมาย ไม่มีเวลาที่จะจำแนก.

ข้อที่ ๔. ทำตามพระองค์ น้อมนำพระคุณนี้ เข้ามาไว้ในตน
ให้มีความกล้าที่จะต่อสู้, ที่จะขจัดปัญหาทั้งในเรื่องโลกเรื่องธรรมะ, และในทุก
ระดับ ทั้งอย่างต่ำ อย่างกลาง และอย่างสูง. เป็นผู้มีความกล้า ไม่รู้จักกันกับ
ความขลาด เพราะมีปัญญาเป็นเครื่องแนใจ. นี้ก็ทำให้ไหว้วางใจได้ โดยไม่
ยากเลย.

ข้อที่ ๕. ทำอะไรทูลถามพระพุทธองค์ก่อน : เมื่อจะทำ จะพูด
จะคิด จะตัดสินใจอะไร ให้นึกถึงการที่จะมีความกล้าหาญ อย่างที่พระพุทธองค์มี
เอามาใช้ในกรณีนี้.

ข้อที่ ๖. เมื่อล้มเหลวก็ละอาย เป็นคนขลาดเมื่อไร ก็มีความโง่เขลา
เมื่อนั้น มีวิชาเมื่อนั้น, แล้วก็ละอายว่า ช่างไม่เป็นสาวกของพระพุทธองค์
เสียเลย.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะการประเมินผล เกี่ยวกับความฉลาดและความกล้าของตนเองอยู่เป็นประจำ, แล้วก็ปรับปรุงเสียให้ดีขึ้น เพื่อให้มีความกล้าเจริญงอกงามก้าวหน้าขึ้นไปตามทำนองคลองธรรม แห่งคุณธรรมข้อนี้.

ถ้าจะสรุปความอีกทีหนึ่ง ก็ขอให้กล้าเพียงเท่ากำลังของปัญญา. อย่างกล้าเกินกำลังของสติปัญญา; มันจะบ้า มันจะบ้าบิ่น หรือมันจะทำลายตัวเองให้วินาศไป. ถ้าจะกล้าหาญกันบ้าง ก็กล้าเพียงเท่าที่กำลังของสติปัญญามันมีให้.

บทช่วยจำ ของพระพุทธคุณข้อนี้ มีว่า:-

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าวีโร
 มีวีรกรรม นำโศล่ จากโมหันธ์
 ไม่รู้หวาด หวั่นไหว อะไรงัน
 จึงฟาดฟัน กิเลสฆราว โฉงล้านไป.

ถ้ากลอนนี้ค่อนข้างจะโสกโศกหน่อย มันไม่มีเวลา มันรีบร้อน “ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าวีโร” นี้เข้าใจง่ายไม่ต้องอธิบาย. “มีวีรกรรม นำโศล่ จากโมหันธ์” นี้ขอยอมสารภาพว่ามันโสกโศก; แต่มันยังรักษาใจความได้. ทรงมีธรรมะแห่งความกล้า นำโศล่ขึ้นไปเสียจากโมหันธ์. โมหะ + อันธ เรียกว่า โมหันธ์ แปลว่า ความมืดแห่งโมหะ; โศล่ขึ้นไปเสียได้จากโมหันธ์ เพราะอำนาจของวีรกรรมนั้น.

“ไม่รู้หวาด หวั่นไหว อะไรกัน” เพราะมีวีรธรรมอันนี้ ไม่รู้จักกลัว
อะไร; “จึงฟาดฟัน กิเลสมาร โลง่ลั่นไป” ก็คืออะไรไม่ออก ใช้คำว่าโล่งลั่นไป
เที่ยวคนหัวล้านจะโกรธ. ฟาดฟันกิเลสมารเตียนโล่ง แล้วก็ลั่นไป เหมือนกับ
ภูเขาลั่น หัวล้าน. นั้นมันรีบเพราะเพิ่งเสร็จเมื่อตอนเที่ยงนั่นเอง.

ที่^๕ ขอสรุปความหมดทั้งวรรคนี้ ๑๐ หัวข้อ เป็นพระบัญญัติคุณ ๖
หัวข้อ คือ อสังสโย กุสโล เวณโยโก สารถิวโร นิกกุงโข ปภาสกโร ๖ บทนี้
เป็นพระบัญญัติคุณ, พระบริสุทธิคุณ ๒ บท. มานจฺฉิทฺโท และวีโร ที่^๕ เป็น
สรรพคุณรวบยอด ๒ บท คือ อนุตฺตโร รุจฺจิมฺโม รวมเป็น ๑๐ บท, เป็นวรรค
ที่ ๓ แห่งพระพุทฺธคุณชฺชฺช อุปาลิปุทธคุณ ๑๐๐ บท.

ใจความสำคัญ จากบทช่วยจำทุกบท รวมกันแล้ว ก็จะได้ใจความอย่างนี้ :-

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา อสังสโย
เพราะความเป็น สัมพุทธโธ สันตสสัย
ทรงทราบสิ่ง ควรทราบ เสร็จสิ้นไป
ไม่เหลือไว้ ให้กังขา ทุกกรณี.

ไอ้พระองค์ ทรงพระนาม กุสโล
ทรงเติบโต ด้วยกุศล จนเต็มที
ทรงถือเอา เป็นบัญญัติ บารมี
สามารถที่ ทลายกิเลส เฉลยกระจาย.

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าผู้นำ
 สัตว์สันตฺต แห่งกรรม วิบากหาย
 สู่สภาพ แสนวิเศษ สะดวกตาย
 คือนำให้ หลุดรอด ยอดผู้นำ.

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา สารดีประเสริฐ
 ทรงฝึกจิต พ้นเกิด แก่ ตาย, มีหน้า
 ทรงฝึกสัตว์ ปฏิบัติ อยู่เหนือกรรม
 อยู่เหนืออ้า- นากิเลส วิเศษงาน.

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา อนุตฺตโร
 ไม่อวดไอ้ แต่ยิ่งใหญ่ ด้วยธรรมสาร
 ศีลสมาธิ บัญญา วิมุตติญาณ
 บริสุทธิ์ ปริมาณ มากกว่าใคร.

ไอ้พระองค์ ทรงมี ธรรมรส
 ที่ปรากฏ แก่สัตว์ ทุกวิสัย
 ถ้วนชั้นชม บรมธรรม ถ้าเลิศนัย
 ทุกดวงใจ ชั้นชม บรมธรรม.

ไอ้พระองค์ ทรงสิ้น สุดกังวล
 เพราะบัญญัติ ช่วยชบ อุปถัมภ์
 หมดสงสัย ในกิเลส และในกรรม
 ที่อาจนำ ให้เวียนว่าย ในวัฏฏ์วน.

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ประภากร
รังสีธรรม ประภัสสร ทุกแห่งหน
สัตว์ทั้งหลาย ได้รับแสง แห่งธรรม, ยล
หนทางตน ถูกต้อง คลองนิพพาน.

ไอ้พระองค์ ทรงตัด ชิ่งมานะ
ได้ทรงละ ความหมายมั่น ทุกขั้นฐาน
ไม่มีตน วนอยู่ ใน “ประมาณ”
ว่าดีแล้ว หรือสมาน เสมอกัน.

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าวิโร
มีวีรธรรม นำโพล่ จากโมหันธ์
ไม่รู้หวาด หวั่นไหว อะไรกัน
จึงฟาดฟัน กิเลสมาร โลงล้านไป.

ทั้ง ๑๐ บทนี้ สรุปเป็นบทสุดท้าย เป็นการสรุปทั้งวรรคอีกทีหนึ่งว่า

ทั้งสามารถ ทั้งฉลาด ทั้งบริสุทธิ์
มวลมนุษย์ และเทวา ได้อาศัย
พระองค์เป็น ผู้นำ ข้ามวิญญูภัย
กรรมกระษัย ไตรภพสูญ อาครุมลาย.

“ทั้งสามรถ ทั้งฉลาด ทั้งบริสุทธิ์” นี้เข้าใจง่าย ไม่ต้องอธิบาย “มนุษย์และเทวา ได้อาศัย”. “พระองค์ เป็นผู้นำ ข้ามวัฏฏภัย” ผลเกิดขึ้น คือ “กรรมกระสับ”. กระสับ แปลว่า สิ้น กรรมกระสับ คือ สิ้นกรรม. “ไตรภพสูญ” คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ ว่างไปไม่อาจจะเกิดขึ้นอีก. “อาคฺรฺมลาภ” คือ ความทุกข์สลายไป อาคฺรฺมเป็นภาษาบาลี มาจากคำว่า อาคฺรฺ-ร แปลว่า มีความทุกข์ อยู่อย่างกระสับกระส่าย อาคฺรฺมสลายก็ไม่มี ความทุกข์อีกต่อไป.

พระพุทธคุณในแบบอุปาลีสัพพคุณ วรคที่สาม ๑๐ บท มีเนื้อความ ทั้งบรรยายมานักสมควรแก่เวลาแล้ว.

ขอยุติการบรรยาย เพราะความสมควรแก่เวลานั้น เพื่อโอกาสที่ยังเหลืออยู่เล็กน้อยนี้ สำหรับพระสงฆ์จะได้สวดคณเฑียรบายบทพระธรรม อันส่งเสริมกำลังจิต เพื่อจะปฏิบัติตามรอยพระพุทธองค์สืบต่อไป.



อุบาสีพุทธคุณ วรรคที่ ๔*

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ เป็นครั้งที่ ๘ แห่งภาควิสาขบูชา ประจำปีนี้ ในวันนั้นนั้นจักได้บรรยายในพระพุทธรูป ต่อไปตามเดิม วันนั้นก็มาถึง อุบาสีพุทธคุณ ๑๐๐ บท วรรคที่ ๔.

[คำปรารภและทบทวนถึงหน้า ๓๙๐.]

ท่านทั้งหลายควรจะนึกอยู่ในใจ ว่าทำไมจึงมีพระพุทธรูป ที่นำมาบรรยายมากมาย ไม่รู้จักหมดสิ้น. ชื่อนี้ก็ขอให้ถือเป็นหลักไว้ทีก่อน ว่ามันเป็นอย่างนั้นเอง ยิ่งพิจารณาไปก็ยิ่งเห็นพระพุทธรูปในลักษณะใดลักษณะหนึ่งเพิ่มขึ้น จนถึงกับพระโบราณอาจารย์ท่านกล่าวกันอยู่

* บรรยายครั้งที่ ๘ เมื่อ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๒๐

ในหมู่ของท่านเห็นว่า แม้ว่าบุรุษจะมีศีรษะสัก ๑,๐๐๐ ศีรษะ ในศีรษะหนึ่งๆก็มีสัก ๑๐๐ ปาก ในปากหนึ่งๆก็มีลิ้น ๑๐๐ ลิ้นที่พูดได้; บุรุษนั้นก็มฤตยูมีกำลังเหลือประมาณ จะพรรณนา พระคุณของพระผู้มีพระภาคเจ้าตลอดเวลา สักกัปปหนึ่ง ก็ไม่สามารถจะพรรณนาคุณนั้นให้หมดสิ้นได้.

นี่คืออุปมา ที่ท่านทั้งหลายควรจะเอามาพิจารณาดู เราไม่จำเป็นจะต้องถือเอาตรงตามตัวอักษร แต่ควรจะหยั่งทราบถึงความมากกว่า ว่าคงจะมีอยู่อย่างไร.

อีกประการหนึ่ง ซึ่งมีความสำคัญเป็นพิเศษ สำหรับพระพุทฺธคุณที่นำมาบรรยาย อยู่ในบคัณนั้น เราเรียกกันว่า อุปาสติพุทฺธคุณ ๑๐๐ บท. มีความสำคัญพิเศษอีกอย่างหนึ่ง ตามเรื่องที่ถูกกล่าวไว้ในพระบาลีนั้นเอง : ว่าเมื่ออุปาสติผู้เคยเป็นสาวกของนิกรนถ์มาก่อน ได้มาเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว; เมื่อถูกนิกรนถ์อาจารย์เดิมของตน ชักถามถึงพระคุณของพระศาสดาองค์ใหม่. เขาก็ได้กล่าวพระพุทฺธคุณ ๑๐๐ บทนี้ให้ฟัง ทำให้อาจารย์นั้น มีโลหิตอันอุ่นพลุ่งออกมาจากปาก ซึ่งในบาลีก็ไม่ได้กล่าวไว้ว่า ถึงแก่ความตายหรือไม่ตาย.

นี่ก็เป็นสิ่งอีกสิ่งหนึ่ง ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องถือเอาตามตัวอักษรก็ได้; แต่ควรจะถือเอาความหมายที่ลึกซึ้ง ว่ามีอยู่อย่างไร จนถึงกับทำให้เกิดอาการเช่นนั้นขึ้นมาได้; จึงหวังว่าท่านทั้งหลาย คงจะมีกำลังใจ สำหรับจะฟังและจะพิจารณาในพระพุทฺธคุณ ดังที่จะได้กล่าวต่อไป.

ในวันนี้ก็มาถึง อุปาสติพุทฺธคุณวรรคที่ ๔ ซึ่งมีบทว่า *นิสโก อปฺป-
เมยฺโย คมภโร โมนปฺปตฺโต เขมฺภโร เวโท ธมฺมฏฺฐิสุ สฺสงฺวุตฺโต สงฺกาคฺติโค และ
มุตฺโต* เป็นบทสุดท้าย ซึ่งจะไต่บรรยายโดยรายละเอียดสืบไป.

.....

**อุบายพิทุทธคุณบทที่ ๓๑ มีพระบาลีว่า นิสโก แปลว่า เป็น
ยอดมนุษย์แห่งมนุษย์ทั้งหลาย.**

เมื่อพิจารณาอุบายความ ก็มีได้ระบุดังพระคุณใดๆ โดยเฉพาะ. กล่าวถึง
ความเป็นยอดแห่งมนุษย์ ก็ย่อมประกอบอยู่ด้วยคุณทั้งปวง ก็ถือว่าบทรหัสซึ่ง
พระคุณอันเจือด้วยพระคุณทั้งปวง, แล้วก็มีพระบาลีว่า **นิสโก** ซึ่งเป็นคำที่ควร
จะทราบกันไว้สักคำหนึ่ง.

ตามตัวหนังสือ แปลกันว่า **บุคคลผู้สูงสุด** ซึ่งเราจะเรียกในที่นี้ว่า **ยอด
แห่งมนุษย์**. คำคำนี้หากอธิบายได้ยาก ในคัมภีร์วิทยาศาสตร์ทั้งหลาย; แต่มี
ทางที่จะค้นคว้าได้ว่า ความหมายอันแท้จริงนั้นเป็นอย่างไร? คำว่า **นิสโก** มีความ
หมายอย่างเดียวกับคำว่า : **อสุโก วาสโก ปุญฺคโว**; อย่างน้อยก็ ๔ คำนี้เป็นคำที่
ใช้พูดกันมากที่สุด ในครั้งพุทธกาล; เล็งถึงบุคคลที่เป็นยอดมนุษย์.

ตัวหนังสือเป็นคำที่ถือเอาใจความยาก; แต่สรุปความแล้ว ได้ความว่า
มีความหมายแห่งวัฏฏิก ที่ประกอบไปด้วยผละกำลังสติปัญญาอันเฉลียวฉลาด.
คำว่า **อสุโก** มีความหมายชัดอยู่แล้วว่า **วัฏฏิก** ได้นามว่า **อสุ - ก.** คำว่า **ปุญฺคโว**
ก็แปลว่า **วัฏฏิก**. ส่วนคำว่า **นิสโก** กับ **वासโก** นั้น **มีรากศัพท์อันลึกลับ**; แต่
ท่านใช้ในความหมายเดียวกันกับคำว่า **อสุโก** หรือ **ปุญฺคโว**. คำว่า **ปุญฺคโว** นั้น **บางที่
ก็มีคำว่า มุนิ** มาต่อเข้าด้วย **เป็นมุนิปุญฺคโว**.

ความสำคัญที่จะต้องศึกษา ก็คือว่า **ทำไมในครั้งโบราณนั้น จึงยกเอา
วัฏฏิกตัวผู้ขึ้นมาเป็นสัตว์อันเป็นสัตยญลक्षण ของบุคคลผู้ประเสริฐ? ทำไมไม่ยก
เอาสัตว์เช่นราชสีห์หรือช้างเป็นต้น ?**

ข้อนี้ขออธิบายโดยย่อต่อไปนี้ว่า ถ้าจะยกเอา *ราชสีห์* มาเป็นสัตว์สูงสุด ก็คุ้ม *ครุฑ* มากเกินไป, แล้วจะไม่มีประโยชน์อะไรแก่ใครด้วยซ้ำไป. ถ้าจะยกเอา *ช้าง* มาเป็นหลัก ก็คุ้ม *เกะกะแก้งก้าง* ไป. ท่านก็เลยยกเอา *วัวตัวผู้* ที่ *เข้มแข็ง* และ *เฉลียวฉลาด* ว่าเป็นสัตว์ที่ยอดสัตว์ สำหรับจะเอามาเปรียบกับยอดคน. ดังนั้น *พระพุทธเจ้าจึงได้รับการขนานพระนาม* ว่าเป็น *อสูรโก* เป็น *นิสโก* เป็น *วาสิโก* เป็น *ปุกุโก* เป็นต้น; ล้วนแต่เปรียบด้วยวัวทั้งนั้น.

เราควรระถือเอาความหมายของคำคำนี้กันให้ถี่ ๆ คือว่า *เฉลียวฉลาด มีประโยชน์ มีกำลัง* มีอะไรทุกอย่าง, แล้วก็ *ไม่ครุฑ* เหมือนกับเสือหรือราชสีห์ เป็นต้น, แล้วก็ *ไม่เกะกะแก้งก้าง*; แต่ว่ามีรูปร่างสวยงามน่าดู กิจเอาเอง ก็พอจะรู้ ว่าท่านประสงค์ลักษณะอย่างไร.

ความหมายของคำว่า *นิสโก* แปลว่า *ยอดมนุษย์* หรือ *ยอดคน*, เมื่อคู่กันในฝ่ายกุศล. เพราะว่าไม่ได้มุ่งหมายจะกล่าวไปในฝ่ายอกุศล; ถ้าเป็นยอดอกุศล ก็กลายเป็นอัมพาลสูงสุด. เทียบนี้เป็นยอดคน ในเมื่อกล่าวกันโดยฝ่ายกุศล. เป็นยอดแห่งสัตว์ทั้งปวง นี้หมายความว่า ในบรรดาสัตว์ที่จัดได้เป็นภพทั้ง ๓ คือ สัตว์ในกามภพ ในรูปภพ ในอรุภพแล้ว พระพุทธเจ้าเป็นยอดคน หรือยอดแห่งสัตว์; เพราะมีคุณธรรมเหนือสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น; ไม่ใช่ว่ามีอะไรเข้มขัน ทำนองเดียวกับสัตว์เหล่านั้น.

เมื่อพูดถึง *กามภพ* พระองค์ก็ *ทรงอยู่เหนือ* กาม. เมื่อพูดถึง *รูปภพ* ก็ *อยู่เหนือรูป*. เมื่อพูดถึง *อรุภพ* ก็ *อยู่เหนืออรุ*; ไม่มีสิ่งที่เป็นกามารมณ์ หรือเป็นความสงบสุขเนื่องด้วยรูปอันบริสุทธิ์ หรือเนื่องด้วยอรุอันบริสุทธิ์ก็ตาม ที่จะมาชักจูงจิตใจของพระองค์ให้โน้มไปได้.

พุท้ออีกทีหนึ่งก็ว่า **เป็นยอดสุดที่มนุษย์เราจะคิดได้** ในบรรดาที่จะบัญญัติกันว่า มีความมีหรือมีความเป็น ; หากแต่ว่าพระองค์มิได้มีหรือเป็น ด้วยอำนาจของกิเลส อันเป็นเหตุให้ยึดถือตามความหมายนั้น ๆ.

บางที **อาจารย์ในกาลก่อน ใช้คำว่าจอมใจ** หรือใช้คำว่า **จำฝูง** ก็มี กับพระผู้มีพระภาคเจ้า ในความหมายที่ว่าเป็นนิสโก หรืออุสโก หรือมุณีปุงกุโว เป็นต้น. เพราะว่าพระองค์เป็นจอมใจแห่งบุคคล ผู้ทำลายข้าศึกของมนุษย์ หรือจะนำมนุษย์ ในการทำลายข้าศึกของมนุษย์ก็ตาม. ความหมายสำคัญแล้งไปถึงความเป็นจำฝูง คือหัวหน้า หรือเป็นจอมใจ ก็เป็นผู้สูงสุดในหมู่ในขณะนั้น.

พระบาลีเกี่ยวกับพระคุณข้อนี้ก็มี เช่นคำว่า **อกุโค เสฏฺโฐ เขฏฺโฐ** อันเป็น คำที่กล่าวไว้ในตำนานนั้น ๆ ว่า : **พอพระองค์ประสูติจากพระครรภ์มารดา ประทับยืนบนแผ่นดินกล่าวคำว่า เราเป็นผู้เลิศ เราเป็นผู้ประเสริฐ เราเป็นผู้แก่กว่า ;** ฉะนั้นจะถือเอาตามความหมายว่า **อกุโค**—เป็นผู้เลิศ, **เสฏฺโฐ**—เป็นผู้ประเสริฐ, **เขฏฺโฐ**—เป็นผู้พี่, คือเกิดก่อนกว่าเขาทั้งหมดก็ได้ นี่เป็นลักษณะที่เป็นความหมายของพระคุณบทนี้.

สำหรับข้อปฏิบัติอันจะพึงปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธานุสสติ ในลักษณะ ๗ ประการ :—

ข้อที่ ๑. ทำความศึกษาหรือแม้แต่เจริญอนุสสติ จนมองเห็นความเป็นผู้เลิศ ในทุกแง่ทุกมุมของพระองค์, จนกระทั่งเกิดศรัทธาปสาทะอย่างมั่นคงไม่หวั่นไหว ในพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นการจงใจของบุคคลผู้เป็นสาวกนั้น ให้ดำเนินไปในทางสูง หรือมุ่งหมายในทางสูงอยู่ตลอดเวลา.

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงความเป็นผู้เลิศอยู่เป็นประจำ ตามเวลาที่ควรระลึกถึง ก็เป็นเหตุให้นำจิตใจของบุคคลนั้น ไปแต่ในทางที่สูง. ขอให้คิดนึกให้ดี ว่าเรามากจะปล่อยใจไปตามอำนาจของกิเลส ไปตามสบายของตน, แล้วก็คิดว่านี่ถูกแล้ว ดีแล้ว เหมาะสมแล้ว จิตจะโน้มไปสู่ความต่ำโดยไม่รู้สีก้าว; และยังหลอกลวงบุคคลนั้น ให้เห็นว่าสูงไปด้วย; จึงต้องจัดการให้ดี ๆ. ให้มีความหมายที่ถูกต้อง, ให้จิตโน้มไปในทางสูงอยู่เป็นประจำ. แม้ว่าร่างกายจะอยู่ในสภาพที่ต่ำในลักษณะใด ๆ จะขัดสนยากจน จะลำบาก จะทุกข์ยาก จะกินอยู่อย่างเหมือนกับคนขอทาน; ก็ขอให้มึจิตใจที่ระลึกรู้ไปในพระคุณอันสูงสุด ซึ่งจะดึงบุคคลนั้นให้ขึ้นไปในทางสูง.

ข้อที่ ๓. ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย มันก็จะมีลักษณะคล้ายกับว่า มีพระเป็นเจ้ามาคอยช่วยอยู่ในเบื้องบน ที่จะดึงบุคคลนั้นขึ้นมาเสียจากอันตราย ก็จะมี ความกล้าหาญ มีความแน่ใจ ในการเผชิญกันกับอันตราย.

ข้อที่ ๔. ทำตามพระองค์ ก็อน้อมนำพระคุณของพระองค์เข้ามาสู่ตน ก็คือว่า พยายามทำตนให้สูง ให้มองเห็นความสูงอยู่ไม่มากก็น้อย. มองเห็นความสูงที่ไร ก็จะมีจิตใจเคารพนับถือตัวเองจนยกมือไหว้ตัวเองได้. นี่ก็เป็นอุบายอันหนึ่ง เพื่อจะแก้นิสัยสันดานอันเลวทราม ของคนทั่วไปที่ไม่เคยคิดนึกถึงว่า ตนจะมีอะไร สำหรับให้ตนเคารพนับถือตัวเองได้ เพราะว่าปล่อยไปตามสบายใจ.

ข้อที่ ๕. เกิดอะไรให้ขูลถามพระองค์ก่อนนั้น หมายความว่า จะทำอะไร พุท จะคิด จะตัดสินใจอะไร ให้ระลึกนึกถึงความสูงไว้เสมอไป; บ้างกันไม่ให้เผลอสติ น้อมไปในทางต่ำ.

ข้อที่ ๖. ละอายเมื่อล้มเหลว หมายความว่า ทุกคราวที่ปล่อยให้จิต
น้อมไปในทางต่ำได้ ก็จะทำให้เสียใจและละอาย ละอายว่าเป็นสาวกของพระองค์น้อยเกินไป

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะประเมินผลทันที ตามโอกาส เรา
จะระลึกนึกถึงความถูกต้อง หรือความผิดพลาด เกี่ยวกับข้อนี้. และสรุปให้ได้
ว่า มันดีขึ้นที่ละนิดๆ หรือว่ามันเลวลง โดยไม่รู้สีกตัว.

ในที่สุด สรุปความทั้งหมดนี้ว่า เราจะอยู่ในลักษณะที่มียอดมนุษย์
เป็นผู้นำ ถ้าพูดเป็นภาษาธรรมก็พูดว่า มีความดีหรือความสูงเป็นเป้าหมาย.

บทช่วยจำ ของพระพุทธคุณบทนี้ มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่านิสโก

เป็นอัคโค เพราะว่าเลิศ ด้วยจิตสูง

เป็นเสฏโฐ ประเสริฐนัก เรื่องชักจูง

เป็นเชฏโฐ ก็อำฝุง สัตว์เวไนย.

.....

อุบายพุทธคุณบทที่ ๑๒ ซึ่งมีพระบาลีว่า อปฺปเมยฺโย แปลว่า
มีพระคุณอันใคร ๆ กำหนดประมาณให้มิได้.

พระคุณข้อนี้ก็เป็นอย่างเดียวกันกับบทที่แล้วมาคือ เป็นที่ประมวลแห่ง
พระคุณทั้งหลาย ว่าพระคุณของพระองค์แต่ละบทๆ นั้น อยู่เหนือการกำหนด
การประมาณ การวัด กระทั่งการทำอุปมา. คนเราเมื่อพูดตรงๆ ไม่ได้ ก็พูดด้วย

อุปมา; ส่วนพระคุณของพระองค์นั้น อยู่เหนือการระบุงไปตรง ๆ, และยังอยู่เหนือการกระทำอุปมา. **พระองค์จึงได้พระนามว่า อุปฺปเมโย มีพระคุณ อันใคร ๆ จะกำหนดประมาณให้มิได้แม้ด้วยอุปมา.**

เกี่ยวกับเรื่องนี้ อยากรจะให้นึกกันไปถึง **เรื่องที่ท่านถือกันว่า ไม่ควรคิดนึก** หรือคิดนึกก็คิดนึกไม่ได้ อันเรียกกันว่า **อินโดยัตถุ** ซึ่งมีอยู่ ๔ อย่างด้วยกัน คือ : **พุทธวิสัย—ว่าวิสัยพระพุทธเจ้านั้น จะไปสิ้นสุดลงที่ไหน. ฉานวิสัย—คืออำนาจแห่งจิต** ที่เพ่งด้วยสมาธิ หรือด้วยปัญญาก็ตาม ว่ามันจะไปสิ้นสุดลงที่ไหน ก็กำหนดไม่ได้; เพราะว่ามันทำอะไรได้ มากเกินไปกว่าที่มนุษย์จะกำหนดได้ **กรรมวิบาก** คือ **การให้ผลแห่งกรรม** นี้ก็ยากที่จะกำหนดลงไปได้ อย่างนั้นอย่างนี้; เพราะมันยังมีอะไรซับซ้อนมาก เกินกว่าที่จะระบุงอะไรได้. ข้อสุดท้ายเรียกว่า **โลกจินต์** คือ **ความคิดอย่างโลก ๆ** ของชาวโลก นี้ก็กำหนดไม่ไหว, กำหนดไม่ได้.

อย่างที่เรเห็นอยู่เดี๋ยวนี้ เช่นว่าเรามีความคิดมากจนไปโลกพระจันทร์ได้แล้ว; แต่ก็ยังอาจจะเป็นเพียงความคิดอย่างเตี้ยก้อมมือ คือมันยังจะคิดอะไรได้มากกว่านั้นอีกร้อยเท่าพันเท่า หมื่นเท่า แสนเท่า, นี้ความคิดของโลก หรือในโลก หรืออย่างโลกนี้ ยังจะไปไกลอีกไม่รู้สักเท่าไร.

ในอินโดยัตถุ ทั้ง ๔ อย่างนี้ **พระพุทธวิสัยรวมอยู่อย่างหนึ่งด้วย** นั่นแหละ คือข้อที่พระองค์ทรงประกอบไปด้วยพระคุณ **อันใคร ๆ จะกำหนดประมาณลงไปอย่างนั้นอย่างนี้ไม่ได้** เรียกว่า **พุทธวิสัย** นั้นเรากำหนดไม่ได้.

ที่นี้จะดูอีกบางอย่าง เช่น พุทธญาณ หรือความรู้ของพระองค์ ก็มีเรื่อง ที่กล่าวไว้ พอใช้เป็นเครื่องทำความเข้าใจในที่นี้ได้ ว่า : พระองค์ได้ตรัสว่า “สิ่ง ที่ตถาคตตรัสรู้นั้น มีปริมาณเท่ากับใบไม้ทั้งป่า ; ส่วนสิ่งที่นำมาสอนนั้น มีเท่ากับ ใบไม้กำมือเดียวนี้. นี่ก็ลองคิดดูเอาเองว่า ที่พระองค์ทรงสอนเท่ากับใบไม้กำมือ เดียวนี้มันเท่าไร ? ในพระพุทธศาสนาทั้งหมด, แล้วใบไม้ทั้งป่านั้น มันยังมีมาก อีกเท่าไร ? นี่ความรู้หรือพระญาณของพระองค์นั้น มีเท่าไร ? ไม่มีใครสามารถวัด. หรือตวง แม้ด้วยการอุปมา ; เช่นว่าไม่มีใครจะกำหนดใบไม้ทั้งป่าได้ ว่ามันสัก เท่าใด.

ที่นี้มองดูถึง พระพุทธานุภาพ คือสิ่งที่มีความอานาจ ที่จะบันดาลอะไรก็ได้. พระองค์ทรงมีอานุภาพ ที่สำคัญอยู่ ๒ ประการ : ก็คือทรงชนะมาร แล้วยังทรง สอนสัตว์ ให้เอาชนะตามอย่างพระองค์ได้, หรือจะใช้คำตรงๆ ว่า ทรงชนะ ความทุกข์ และทรงสอนสัตว์ให้เอาชนะความทุกข์ได้ ; ไม่ว่าความทุกข์ชนิดไหน นี้ก็เป็นสิ่งที่มาก จนทำประมาณให้มิได้.

ความทุกข์ นี้มันยังมีอีกมาก แม้ที่เป็นไปตามธรรมชาติ ที่ว่าอยู่ใน โลกนี้ ยังจะประสบกับความทุกข์ไปตามธรรมชาติ มันมีปริมาณมากจนกำหนด ไม่ไหว แต่พระองค์ทรงมีวิธีที่จะเอาชนะความทุกข์เหล่านั้นได้ โดยสิ้นเชิง, จนอยู่นเหนือความทุกข์ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ.

ส่วน ความทุกข์ที่เกิดจากกิเลสภายในโดยตรง นั้น ดูจะยิ่งมีมากไป กว่านั้น ; พระองค์ก็ทรงชนะได้, และสอนให้คนอื่นชนะได้. เราจึงถือว่า พระคุณของพระองค์มีมาก จนใคร ๆ กำหนดประมาณให้มิได้. ตั้งที่ยกมาเพียงเป็น

ตัวอย่าง ๓ อย่างเท่านั้น ว่า พระพุทธวิสัยกัฏฐิ, พระพุทธญาณกัฏฐิ, พระพุทธา-
นุภาพกัฏฐิ, อยู่เหนือวิสัยที่ใคร ๆ จะกำหนดประมาณได้.

ข้อปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ ก็มี :-

ข้อที่ ๑. การทำในใจถึงสิ่งที่กำหนดประมาณไม่ได้ เพราะมันมีอยู่
มากอย่าง แต่มันยังไม่เท่ากันกับพระคุณของพระองค์ ซึ่งอยู่ในลักษณะที่ใคร ๆ
จะนับ จะตวง จะประมาณมิได้; แล้วบุคคลผู้ทำอนุสติอย่างนั้น ก็จะมีศรัทธา
ความเลื่อมใสในพระพุทธองค์นั้น อย่างแน่นแฟ้น.

ข้อที่ ๒. ที่ว่าให้ระลึกถึงอยู่เป็นประจำตลอดเวลา ที่มี ข้อนี้คือการ
เพิ่มความแน่นแฟ้น หรือฝังลงไปให้แน่นแฟ้น ในพระคุณของพระองค์, คือฝัง
ศรัทธา หรือปลงศรัทธา หรือปล่อยศรัทธาลงไปในพระพุทธคุณของพระองค์ให้
แน่นแฟ้น อยู่เป็นประจำ.

ข้อที่ ๓. ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย นี้ทำให้มีความกล้าหาญแน่ใจ ว่า
มันมีสิ่งที่เราจะไม่ทราบ หรืออยู่นอกวิสัยที่เราทราบ จะเป็นสิ่งที่ฟังแก่เราได้ กล่าวคือ
พระพุทธคุณข้อนี้.

ข้อที่ ๔. ว่าทำตามพระองค์ น้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาใส่ตน
ว่าเราก็จะหวังกระทำความดี ความงาม หรือจะเรียกว่ากุศลอะไรก็ตาม ในลักษณะ
ที่ยิ่งกว่าธรรมดา คือให้ยิ่งกว่าธรรมดาที่กำหนดได้ วัดได้ หรือตวงได้.

ข้อที่ ๕. ทำอะไรทูลถามพระองค์ก่อน : จะทำ จะพูด จะคิด จะตัดสินใจอะไร ให้ระลึกนึกถึงสิ่งที่มีมันมีอยู่มากมาย เหลือที่จะกำหนด ประมาณ มิได้ ว่าจะต้องมีสิ่งที่เหมาะสมเฉพาะเรื่องที่จะแก้ปัญหของเรา. พูดอย่าง เอะเปรียบก็พูดว่า พระพุทธคุณทั้งหมดนั้น มีอยู่อย่างหนึ่งเป็นแน่นอน ที่เหมาะสม เจาะกับปัญหาของเรา, เราจะทำ จะพูด จะคิด จะตัดสินใจ ด้วยความรู้อัน เหมาะเจาะ หรือเหมาะสมที่สุดกับเรื่องของเรา.

ข้อที่ ๖. ว่าละอายเมื่อล้มเหลว หมายความว่าเราไม่มีอะไรที่ควรจะเป็นที่พอใจ หรือที่จิตมันรู้สึกยินดีพอใจ; อย่างว่าจะพูดถึงมากจนไม่มีประมาณ หรือทำอุปมามิได้เลย แม้แต่ว่าจะกระทำในลักษณะที่วัดได้ ทวงได้ ประมาณได้ นี้ก็ยังล้มเหลวเสียแล้ว. อย่าเป็นคนอย่างนั้นอีกต่อไปเลย.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะที่เป็นการประเมินผล ให้รู้ว่าเรามี ความก้าวหน้าหรือถอยหลัง. การหยุดอยู่กับที่นั่น เขาถือว่าเป็นการถอยหลัง; เพราะเวลามันล่องไป. ถ้าใครหยุดอยู่กับที่ คนนั้นก็เท่ากับถอยหลัง เขาก็ละอาย เหมือนกัน.

สรุปความของพระพุทธคุณบทนี้ คือให้มีความแจ่มแจ้ง จนแน่ใจว่า พระองค์ทรง อยู่เหนือประมาณ. คำว่าประมาณนี้ได้อธิบายแล้วในบทก่อน, คำว่าประมาณแปลว่า เครื่อง กำหนดหรือเครื่องวัด ในความหมายต่างๆกัน มากมายหลายสิบอย่างหลายร้อยอย่าง ประมาณ เหล่านั้นมาใช้กับพระองค์ไม่ได้.

บทช่วยจำ เกี่ยวกับพระพุทธรูปคุณข้อนี้ มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าอคุลย์
 เพราะทรงคุณ อันใครใคร ไม่วัดได้
 ไม่อาจจะทำ อุปมา กัน(ทำไร)
 สุกวิสัย ไซ้ประมาณ การคำนึง.

คำว่า **อคุลย์** มีใจความว่า **ทำอุปมาไม่ได้** หรือ **อยู่เหนือวิสัยแห่งการ** **ทำอุปมา**. อยากจะให้นึกเลยไปถึงว่า มีคำว่าอุปมาอุปไมย คำคำนี้มีความหมายพิเศษ และใช้อยู่ในลัทธิต่าง ๆ. เมื่อระบุถึงสิ่งสูงสุด เช่นคำว่าพระเจ้า แห่งศาสนานั้น ๆ ก็ดี, หรือแม้แต่คำว่าเต๋า แห่งลัทธิเต๋าก็ดี, เขาถือว่า สิ่งเหล่านั้นล้วนแต่อยู่เหนือประมาณวัดไม่ได้. ดังนั้นจึงเอามาพูดช่วยปากว่า เป็นอย่างนั้นอย่างนั้นไม่ได้; เช่นเดียวกับพระคุณของพระองค์ อยู่เหนือวิสัยที่จะวัดจะประมาณได้, โดยบัญญัติลงไปว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนั้น.

.....

อุปมาที่พระพุทธรูปบทที่ ๓๓ ซึ่งมีพระบาลีว่า **กมฺภีโร มีธรรมสภาวะ** **ที่ลุดถึง ลึกซึ้งไม่มีใครหยั่งได้.**

พระพุทธรูปบทนี้ ก็เป็นการกล่าวรวบยอดแต่พระพุทธรูปทั้งหลาย หรือพระพุทธรูปใด ๆ ก็ลึกซึ้ง, เมื่อรวมกันเข้าทั้งหมดก็ยิ่งลึกซึ้ง, เป็นธรรมสภาวะที่ลึกซึ้ง จนไม่มีใครหยั่งได้.

พระองค์ทรงประกอบไปด้วยพระคุณ เช่น สติปัญญา นี้ก็ลึกจนไม่มีใคร **หยั่งได้;** แล้วธรรมชาติแท้ของความเป็นพุทธะ ก็ยิ่งจะกว้างขวางไปกว่านั้น,

ลึกลงไปกว่านั้น เพราะว่าอะไร ๆ ที่เกี่ยวกับความหมายของคำว่า **พุทธะ** แล้ว ย่อมมีความลึกลงในลักษณะนี้.

ที่นี้มาพิจารณากันถึงคำว่าลึกลง ซึ่งมีอยู่โดยภาษาบาลีว่า **คัมภีโร** หรือ **คัมภีร** แปลว่าลึกลง. **รากศัพท์** ของคำคำนี้ เชื่อกันว่ามาจาก **ภี** **ธาตุ** ซึ่งแปลว่า **ความกลัว** **ค** แปลว่า **ไป** **ภี** แปลว่า **กลัว**. นี้ใช้ศัพท์เป็น **ร บัณฑิต** ได้รูปศัพท์เป็น **คัมภีร** แปลว่า **เมื่อเข้าไปใกล้แล้วจะดูน่ากลัว**.

เช่นเราเข้าไปใกล้ น้ำที่ลึก เราก็กว้, หรือแม่แต่น้ำลึกในความฝัน เราก็กว้ในความฝัน. **มันน่ากลัวเพราะว่ามันมีความลึก**. ฉะนั้น **คัมภีร** แปลว่า **ลึกลงน่ากลัว**, คือว่าลึกลงเกิดความตื่นเต้นสูงสุดขึ้นในจิตใจ.

นี้ธรรมะที่พระองค์ทรงสดึง ก็มีคุณลึกลงอย่างนี้, และพระองค์ก็มีคุณลึกลง ในธรรมสภาวะของพระองค์เองอย่างนี้; พระองค์จึงได้พระนามว่า **คัมภีโร** คือ **สิ่งที่ลึกลง** หรือ **บุคคลที่ลึกลง** หรือ **สภาวะที่ลึกลง**.

ในภาษาไทย เอา **คัมภีร** นี้มาใช้เป็นชื่อของสมุทบั๋ง ไบสถานบั๋ง ก็เรียกว่า พระคัมภีร. เด็ก ๆ อาจจะไม่ว่าใจ, และเข้าใจผิดว่า นั่นเป็นตัวคัมภีรหรือความลึกลง. ที่จริงไม่ใช่อย่างนั้น; หมายความว่า **พระคัมภีร** นี้ เช่น ไบสถานเป็นต้นนี้ มัน **บรรจุน้ำซึ่งข้อความอันลึกลง**.

ความลึกลงของพระธรรม ฟังดูในเรื่องของ **ปฏิจสุมุปาบท** ว่าลึกลงอย่างไร? พระพุทธองค์ก็ได้ตรัสเองในเรื่องนี้ ว่ามันลึกลง, และมีอาการลักษณะที่แสดงซึ่งความลึกลง; เพื่อจะห้ามเสียซึ่งคำกล่าวของพระอานนท์ ที่พูดว่า ปฏิจสุมุปาบทนี้ปรากฏแก่ข้าพระองค์ว่า เป็นของต้น.

เรื่องอื่นเช่น เรื่องอนัตตา เป็นต้น ก็เป็นเรื่องลึก เรื่องที่เข้าใจยากสำหรับคนทั่วไป; อีกเรื่องหนึ่งก็คือ ความสันกรรม หรือ อยู่เหนือกรรม. คนทั่วไปพูดถึงกันแต่ว่า จะต้องเป็นไปตามกรรม จะต้องเป็นไปตามกรรม แล้วย่อมแพ้; แต่หลักพระพุทธศาสนานั้น มีเรื่องที่สูงไปกว่านั้น คือลึกไปกว่านั้น เป็นการศึกษาที่อยู่เหนือกรรม และความสันไปแห่งกรรม ซึ่งจะต้องศึกษากันโดยเฉพาะ.

ธรรมสัจจะข้อใดที่มีความลึกเท่ากับเรื่องปฏิจจสมุปบาท หรือ เรื่องอนัตตา หรือ เรื่องเหนือกรรมสันกรรม ก็นับว่าเป็นเรื่องลึกทั้งสิ้น.

เกี่ยวกับข้อปฏิบัติ ในพระพุทธรูปข้อนี้ ในลักษณะ ๗ ประการ มีอยู่ว่า :-

ข้อที่ ๑. พึงพิจารณาให้เห็น ความที่พระพุทธองค์ทรงมีธรรม-สภาวะทุกอย่าง ลึกซึ่งไม่มีใครหยั่งได้, ไม่เป็นที่สงสัยเลย ว่ามันมีอะไรเป็น เรื่องง่าย ๆ ตื้น ๆ ที่เกี่ยวกับพระองค์.

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ก็เพื่อให้เกิดความมุ่งหมาย ที่จะเจาะจะแทงให้ทะลุสิ่งที่มันลึก ตามรอยพระองค์ไป.

ข้อที่ ๓. ระลึกถึงเมื่อมีอันตรายนั้ ก็หมายความว่า ระลึกถึงธรรม หรือพระธรรม หรือพระคุณ ที่มีความลึกมากกว่าอันตราย. อันตรายนั้ก็กลายเป็น ของเล็กน้อย, เป็นของตื้น ๆ เป็นของง่าย ๆ.

ข้อที่ ๔. ว่า ทำตามพระองค์ ก็อันน้อมนำพระคุณข้อนี้ของพระองค์ มาสู่ตน ก็เป็นผู้ที่ทำอะไรให้ถือหลักว่า มันจะต้องทำให้ดีที่สุด ให้ลึกซึ่งที่สุด;

คือไม่ทำหวัต ๆ ง่าย ๆ อย่างที่คนทั่วไปเขาทำกัน ซึ่งเราเคยทำอย่างนั้นมาแต่ก่อน, เป็นผู้โลเลหรือเหลาะแหละ ในการกระทำ.

ข้อที่ ๕. ทำอะไรทูลถามพระองค์ก่อน. ข้อนี้ก็หมายความว่า เมื่อพระองค์ทรงประกอบไปด้วยคุณธรรม หรือสภาวะธรรมอันลึก เราก็ต้องนึกถึงสิ่งที่ลึกอยู่เสมอไป ในการที่จะตัดสังใจ หรือจะพูด จะคิด จะทำ; ไม่มีอะไรที่จะเป็นของที่ทำได้อย่างหวัต ๆ.

ข้อที่ ๖. มีความละเอียดเมื่อลุ่มเหลว เมื่อทำอะไรมันตันไป จนถูกเขาค่าว่า ไ้คันตัน แล้วเราก็โกรธเขา; อย่างนั้นมันไม่ถูก. เมื่อเรามันเหลวไหลทำอะไรตัน ๆ; เขาก็ควรจะตำเรา, แล้วเราก็ควรจะละเอียด, แล้วควรจะกลับตัวเสียใหม่ มากกว่าที่จะไปโกรธเขา.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะประเมินผลอยู่เสมอ ว่าเราเดินตามพระองค์ไป ในลักษณะที่ลึกซึ่งยิ่งขึ้นหรือเปล่า? หรือว่ามีแต่ทำอะไรตัน ๆ อยู่.

สรุปความแล้ว ก็ควรจะต้องเป็นหลักประจำใจว่า ระวังอย่าทำเล่นกับของลึก, ระวังอย่าทำเล่นกับของลึก. แม้แต่ตัวชีวิตเองนั้นมันก็ลึก, แล้วอะไร ๆ ที่เกี่ยวกับชีวิต มันก็พลอยลึก; แล้วจุดหมายปลายทางของชีวิต มันก็ยิ่งลึกไปกว่านั้น. พวกคนโง่ทั้งหลาย ไม่เคยประสบความสำเร็จ ในเรื่องอันเกี่ยวกับชีวิต แม้ของตน.

บทช่วยจำ สำหรับพระพุทธคุณบทนี้ มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าคัมภีร์
 เพราะทรงมี ธรรมสภาพ เกินชาวข้ง
 ทรงทราบธรรม ลึกล้ำ เกินรำพึง
 เพราะลุดถึง ธรรมลึก เกินตรึกตรอง

คำทุกคำง่าย ไม่ต้องอธิบาย.

.....

อุปมาดีพระพุทธคุณบทที่ ๓๔ ซึ่งมีพระบาลีว่า โมณปฺปตฺโต แปลว่า
 ดั่ง ชงบัญญัติเครื่องทำความเป็นมุนี.

พระคุณชั้นนี้ พอสักว่าได้ยิน ก็ทราบได้ว่า เป็นพระคุณ ประเภท
 บัญญัติคุณ หากแต่ว่าเป็นชั้นสูงสุดเท่านั้น.

คำว่า มุนี มีความหมายพิเศษและสับสน โดยเฉพาะในภาษาไทยแล้วจะ
 ยิ่งสับสน; เขาคำว่ามุนีมาล้อเล่นเสียก็มี หรืออย่างมากที่สุดจะยกให้เป็นเพียงฤาษี
 อยู่ตามป่าตามดง. แต่เดิยวนคำว่า มุนี นี้ **เอามาใช้กับพระพุทธองค์**; แม้จะ
 ใช้คำว่ามุนีก็ยังได้, ไม่ต้องถึงกับใช้คำว่าจอมมุนี. ถ้าใช้คำว่าจอมมุนีก็ยิ่งชัด.
 และที่ **ใช้เป็นพิเศษ** อีกคำหนึ่ง ก็คือคำว่า **มุนีมุนี** แปลว่า **มุนีแห่งมุนีทั้งหลาย**;
 หมายความว่า ในบรรดาผู้รู้คือเป็นมุนีนั้น, **พระพุทธองค์ยังเป็นมุนีเหนือมุนี
 เหล่านั้น.** ถ้าเป็นอย่างนี้ ก็จะเรียกว่า **มุนีมุนี** แปลว่า **มุนีแห่งมุนีทั้งหลาย.**

ที่^{๕๕}ก็อยากจะให้ศึกษาความหมายของคำคำนี้ ให้ลึกลงไปสักหน่อย. คำว่า มุนี รากศัพท์ ว่า มุ คำว่า มุ ธาตุ ๓^{๕๖} หมายหลายความหมาย : มุ ในอรรถว่า พนฺธเน คือ การผูกไว้ก็มี ถ้าอย่างนี้ คำว่า มุนี แปลว่า ผู้สามารถผูกจิต หรือ ควบคุมจิตของตนไว้ได้ ไม่ให้จิตฟุ้งไปในที่ชั่ว, นี่มุนีคือผู้ที่ผูกจิตของตนไว้ได้.

นี่ มุ อีกธาตุหนึ่ง ในอรรถว่า ภาณ แปลว่า ความรู้. มุนี ก็แปลว่า ผู้รู้ เป็นมุนีเพราะความรู้; ไม่ใช่เป็นมุนีเพราะความนิ่งอย่างนี้ก็มี. คำว่า มุนี จึงแปลว่า ผู้รู้ หรือนักปราชญ์ แต่มีคำว่า มุ ในอรรถว่า กติยฺ คือว่า ในความ ไป. มุนีอย่างนี้ มีความหมายว่า ไปถึงสิ่งที่ตนมุ่งหมาย มุนี ก็แปลว่า ผู้ที่ไปได้ จนถึงสิ่งที่ตนมุ่งหมาย.

คำอีกคำหนึ่งก็คือ คำว่า โมนะย แปลว่า เพื่อความเป็นมุนี. ^{๕๗}ก็ หมายถึงปัญญาที่ทำความเป็นแห่งมุนี. ท่านอธิบายกันไปตามธรรมเนียม แปลก ออกไปว่า เป็นผู้นิ่ง และเป็น ผู้มีก่น้อย นี้แสดงอาการภายนอกของมุนี. เพราะว่ามี ความคิดมาก มีความรู้มาก ปากเลยไม่มีโอกาสจะพูด คือหุบปากอยู่เรื่อย เลยแปลว่าผู้นิ่ง; ไม่เหมือนพวกเราที่คุยโวเบีตปากอยู่เรื่อย มันไม่รู้จักนิ่ง.

แล้วมุนีที่มาจากความหมายว่า น้อย ก็เพราะว่า เป็นผู้รู้ ถึงอยู่ด้วยวัตถุ บ้างจ้อยเท่าที่จำเป็น. ดังนั้นมันจึงมีอะไรน้อยๆ จนนึกจะไม่มีอะไร. ความ เป็นอยู่ด้วยสติปัญญาที่ทำความนิ่ง และความมีอะไรน้อย นี้เรียกว่า โมนะยะ. ผู้ใดปฏิบัติอยู่อย่างนั้น เรียกว่า มี โมนะยปฏิบัติทา.

แต่ที่นี้ตัวหนังสือมันสับสน แล้วแต่เราจะเอาเงาไหนมาพูด. เช่นว่า เป็นมุนีเพราะความรู้ มิใช่เพราะความนิ่ง. นี่สำหรับจะค่าคนโง่ มันไม่รู้อะไร

มันพูดอะไรไม่ได้ แม้แต่คำเดียว แล้วก็มันทำตัวว่า “ฉันเป็นมุนี, ฉันเป็นมุนี, ฉันไม่พูด” อย่างนั้นมันก็เลยถูกตำว่าไม่ใช่เป็นมุนีกันเพราะความหนึ่ง.

เรามีข้อปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้ออื่น ก็คือ :-

ข้อที่ ๑. มีการระลึกนึกถึง ความเป็นมุนีอย่างถูกต้อง ว่าพระองค์ เป็นจอมมุนี, หรือเป็นยอดแห่งมุนี เต็มไปด้วยสติปัญญา ในการที่จะผูกจิตเอาไว้ ได้ในอำนาจ, และการทำให้มันเกิดปัญญาถึงที่สุด ตามที่จะต้องการ, และก็เป็นอยู่ มีชีวิตอยู่ ด้วยความหนึ่ง และอาศัยปัจจัยน้อยที่สุด.

ข้อที่ ๒. ว่าระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ระลึกถึงพระมุนีอยู่เป็นประจำ; ก็จะไถ่หนึ่ง และจะไถ่น้อย; แต่เต็มไปด้วยสติปัญญา. สมัยนี้เขามักจะเปรียบ อุปมาของสติปัญญาอันแท้จริงและมากมาย ว่ามันเหมือนกับไดนาโม เครื่องกำเนิด ไฟฟ้า ที่มันหมุนอยู่อย่างหนึ่งที่สุด แล้วก็ส่งเสียงน้อยที่สุด จะกังฉินิทหนึ่ง; แต่มันมีกำลังมหาศาล ไม่รู้ว่าที่มันโวลต์กันทีเดียว. เราระลึกถึง เพื่อจะทำตนให้ เป็นเหมือนกับมุนี *นิ่งแต่มีกำลังมาก น้อยแต่ว่ามีกำลังมาก.*

ข้อที่ ๓. ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย *มีอันตรายเกิดขึ้น ต้องนิ่งไว้ก่อน ;* จะได้เป็นมุนีในแบบหนึ่ง. แล้วก็ *จะมีปัญญาอย่างมุนี คือ ปัญญาที่ไม่เพื่อเจ้อ ไม่เพื่อ ปัญญาที่มันตรงจุด* ตามความหมายของคำว่ามุนี ที่แปลว่าผู้ผูกจิตเอาไว้ได้. เราต้องบังคับจิตไว้ได้ อยู่ในอำนาจได้ มันจึงจะเป็นจิตชนิดที่จะต่อสู้กับอันตรายได้. คนซึ่งฉลาดซึ่กลัว อะไรริทหนึ่งก็สะตุ้ง อะไรริทหนึ่งก็โวยวายนั้น ยังห่างไกลจาก ความเป็นมุนีมากนั้.

ข้อที่ ๔. ทำตามพระองค์ น้อมพระคุณของพระองค์เข้ามาสู่ตน คือ **น้อมนำโมณธรรมเข้ามาสู่ตน**. โมนะ ก็แปลว่า **เครื่องทำความเป็นมุนี**. เราเรียกสั้น ๆ ว่า **โมณธรรม-ธรรมที่ทำความเป็นมุนี**. น้อมนำธรรมที่ทำความเป็นมุนีเข้ามาสู่ตน, ประพฤติปฏิบัติอยู่อย่างนั้น จนพบความเป็นมุนีว่ามีอยู่ในตน, แล้วก็ยกมือไหว้มุนีที่ในตนนั้นได้ โดยไม่ต้องไปไหว้มุนีที่ในป่า.

ข้อที่ ๕. ทำอะไรทูลถามพระองค์ก่อน : จะทำ จะพูด จะคิด จะตัดสินใจอะไร มีสติ ทำความเป็นมุนีขึ้นมาเสียให้ได้ก่อน, ก็ความมีสติสัมปชัญญะ บังคับจิตให้มันคงอยู่ร่องรอยได้ มีปัญญาแจ่มแจ้งออกมา, แล้วก็ตัดสินใจถูกต้องว่า จะต้องทำอย่างไร จะพูดอย่างไร จะคิดอย่างไร.

ข้อที่ ๖. ละอายเมื่อล้มเหลว คือเมื่อหาไม่พบความเป็นมุนีในตนเอง ก็ละอายว่าช่างไม่เป็นสาวกของพระองค์เสียเลย.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะประเมินผล : ตรวจสอบอยู่เสมอว่า ความเป็นมุนีของเรา นั้นมันเป็นอย่างไร? มันตายตัว หรือว่ามันไม่มีเสียเลย หรือมันถอยหลัง? จะเป็นการพอกพูนให้เกิดความเจริญองกามแห่งโมณะธรรม คือ ธรรมซึ่งมีความเป็นมุนี.

เกี่ยวกับคำว่า **มุนี** นี้ จึงมีคำที่จะต้องกำหนดจดจำว่า **มุนี** ก็แปลว่า **ผู้ที่ผูกจิตไว้ได้**, ผู้ที่มีปัญญา, ผู้ที่อยู่ด้วยความนิ่งและความน้อย. แล้วก็โมณะธรรม ก็คือ **ธรรมที่ทำความเป็นมุนี**—โมเนยธรรมก็ธรรมะเพื่อความเป็นมุนี.

บทช่วยจำ ของพระพุทธคุณบทนี้ มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าโมณะปัตต์
มีโมณะธรรม กำจัด สิ่งเศร้าหมอง
ควบคุมจิต วิเศษได้ คงใจปอง
ตามทำนอง มุนิมุนี ที่โลกถือ.

มีคำยากก็คือคำว่า *โมณะปัตต์*. ปัตต์แปลว่าถึง, *โมณะปัตต์* แปลว่า *ผู้ถึงซึ่งโมณะธรรม*. โมณะธรรมก็คือธรรมที่ทำให้ความเป็นมุนี กำจัดความไม่รู้ กำจัดความฟุ้งซ่าน กำจัดอะไรให้หมด แล้วพระองค์ทรงเป็นมุนิมุนี จนเป็นที่ระบือลือชาไปทั่วโลก.

.....

อุปมาดีพระพุทธคุณบทที่ ๓๕ มีพระบาลีว่า *เขมงฺกุโร ผู้กระทำซึ่งความเกษมแก่ปวงสัตว์*.

พวกเราที่เคยได้ยินได้ฟังมาแล้ว ในเรื่องของพระพุทธองค์ ก็จะสามารถช่วยตนเองว่า พระพุทธคุณข้อนี้ จะต้องสงเคราะห์ลงใน *พระเมตตากุณ* ในฐานะที่พระองค์ทรงพยายามกระทำความเกษมแก่ปวงสัตว์; แต่ถึงอย่างไรก็ตาม *ไม่พ้นไปจากปัญญาคุณ* เพราะว่าการที่จะทำความเกษมแก่ปวงสัตว์ คือสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงนั้น ย่อมอาศัยสิ่งที่เรียกว่าปัญญาเสมอไป.

คำว่า *เกษมเป็นภาษาไทย ยืมมาจากคำสันสกฤต* ซึ่งออกชื่อว่าเกษมคล้าย ๆ กัน. สำหรับ *ภาษาบาลี* นั้น เป็นเพียง *เขม* หรือ *เข-ม*. *เกษม* แปลว่าอะไรก็ยาก แปลว่า *เกษม* นะดีกว่า หรือถูกอยู่แล้ว.

แต่ถ้าใครไม่รู้ว่าเป็นอย่างไร? ก็ให้รู้ว่า ความหมายของคำนี้ คือ *ปลดอกภัย, ปลอดอันตราย, ไม่มีอะไรบกรวน* และเราอยู่ได้อย่างมีความสุขสวัสดิ์; ไม่ใช่หมายถึงว่าได้อะไรมาก หรืออยู่ในท่ามกลางการมณเฑาะพุ่มเฟือย เหมือนที่คนเขาหวัง ๆ กัน; อย่างนั้นก็ไม่ใช่เกษม. การมณเฑาะพุ่มนั้นแหละมันจะทำความไม่เกษมให้เสียอีก.

ฉะนั้น *เกษม* นี้จะต้องปลดอกหรือว่าง หรือเว้น จากสิ่งรบกวนโดยประการทั้งปวง. *ทางร่างกายที่เกษม* ก็ร่างกายของเราสบายดี, ไม่ต้องเสียแรงเสียขา, ไม่ต้องยุ่งยากลำบากทางกาย; อย่างนี้เรียกว่า ร่างกายมันเกษม.

ที่นี้ *ชีวิต* มัน *เกษม* ก็คือไม่ต้องเสียชีวิต, ไม่มีอะไรมากกระทบกระทั่งให้เกิดความหม่นหมองแก่ชีวิต หรือความยากลำบากแก่ชีวิต ก็เรียกว่า *เกษมแก่ชีวิต*.

เกษมในทางวิญญาณ คือ *ทางจิต* หรือ *ทางสติปัญญา*. เมื่อจิตเกษม ก็จิตไม่ถูกกิเลสหรือนิเวศรบกวนแล้วเป็นจิตเกษม. *ถ้าสติปัญญาเกษม ก็คือเป็นสัมมาทิฐิ*, ไม่มีอวิชาเบียดเบียน; เรียกว่าสติปัญญามันเกษม. คำว่า *เกษม* ควรจะให้ความหมายกันทั้ง *ทางร่างกายทางชีวิต* และ *ทางวิญญาณ* คือจิตและสติปัญญา.

ทรงทำความเกษม เพราะทรงแสดงธรรม ที่เป็นไปเพื่อสัตว์นั้น ๆ *จะสามารถทำความเกษมให้แก่ตน* ทำนองเดียวกับที่พระองค์ทรงกระทำแล้ว.

คำว่า *ปวงสัตว์* หรือ *สรรพสัตว์* นั้น *ระบุเพียงเวไนยสัตว์* ถ้าสัตว์ที่ไม่อยู่ในวิสัยที่จะฟังธรรมเข้าใจได้ มันก็ไม่ได้รับความเกษมโดยตรง เอาไว้รับความเกษม

โดยอ้อม. เวไนยสัตว์ได้ฟังพระธรรมแล้ว ปฏิบัติสำเร็จประโยชน์ตามนั้น ก็มี
ความเกษมได้โดยตรง.

พระพุทธองค์ได้ตรัสแก่ สุตกรๆ หนึ่ง : **เป็นอุปมา** เปรียบกับฝูงเนื้อ
ที่หากินอยู่ในป่าใกล้บึงแห่งหนึ่ง พวกนายพรานเขาทำความฉิบหายแก่ฝูงเนื้อ ด้วย
การใส่บ่วง ใส่เครื่องดัก. เอาเนื้อตัวเมียมาล่อเนื้อตัวผู้, เอาเนื้อตัวผู้มาล่อเนื้อ
ตัวเมียอย่างนั้น; เนื้อฝูงนั้นก็ไม่มีความเกษม คือถึงความวินาศ.

ที่นี้มีบุรุษอีกคนหนึ่ง ซึ่ง **โดยอุปมา** นั้นก็หมายถึงพระพุทธองค์ ทรง
รื้อบ่วงรื้อเครื่องดักต่างๆ ทั้งเสียหมด, ทรงกำจัดเนื้อล่อตัวผู้, เนื้อล่อตัวเมียเสีย
หมด, กำจัดอะไรทุกอย่าง ที่มันจะทำให้เกิดความวินาศ แก่ฝูงเนื้อนั้น. ในที่สุด
เนื้อฝูงนั้น ก็ถึงซึ่งความเกษม ตลอดถึงลูกหลานเหลนของมัน. อุปมาที่พระ-
องค์ทรงทำความเกษมแก่ฝูงสัตว์.

ที่นี้ยังมี **พวกสัตว์ที่เป็นปะทะประมา** **ไม่มีปัญญา**; แม้แต่จะเข้าใจ
พระธรรมนี้ได้ ก็ยังได้รับความเกษมโดยอ้อม. อย่างว่าในโลกนี้ ยังมีพระธรรม
ของพระองค์อยู่ ด้วยอำนาจของบุคคลบางพวก ทำให้โลกนี้มีสันติสุขหรือสันติภาพ
ที่คนที่ไม่รู้เรื่องของพระองค์ ไม่รู้จักพระองค์และไม่ได้ทำอะไรเลยเกี่ยวกับเรื่องนี้
ก็พลอยได้รับความเกษม; อย่างนี้เรียกว่าโดยอ้อม.

เราควรระมองไปในทางที่ว่า พระองค์ทรงทำความเกษมแก่ปวงสัตว์
นั้น, ทรงกระทำทั้งโดยตรงและโดยอ้อม. **โดยอ้อมนั้น** อาศัยหลักที่พระองค์
ตรัสว่า “ถ้ากรรมวินัยของคณาครคยังมีอยู่ในโลกนี้เพียงใด สัตว์โลกนี้ก็จะยังเป็นไป
เพื่อความปลอดภัย ทั้งเทวดาและมนุษย์.”

ข้อควรปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้ :-

ข้อที่ ๑. ก็คือ ทำพุทธรูปusstiให้เห็นชัดว่า พระองค์ทรงเป็นผู้กระทำ ความเกษมแก่สรรพสัตว์จริง ๆ เรามองกันได้หลายแง่หลายมุม ; แต่ว่ามันจะมีแต่บางแง่บางมุม หรือมุมเดียวเท่านั้นแหละที่จับอกจับใจของเราผู้มอง. ที่นี้เราจะมองพระองค์ในลักษณะไหน ง่ายแก่เรา เป็นผลดีแก่เรา? ก็จงใช้ความหมายในลักษณะนั้น. เช่นอย่างนั้นก็คือ *ความเกษม*; พระองค์ทรงเกษม, และทำความเกษม เห็นชัดด้วยปัญญาของเรา; ก็มีความเชื่อความเลื่อมใสในพระองค์ แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น, เป็นการรับประกันว่า จะไม่ถอยหลังไปจากพระธรรมวินัยนี้ ซึ่งทำความเกษม.

ข้อที่ ๒. ว่า ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ก็คือระลึกในการที่จะกระทำ ความเกษม อย่าปล่อยให้มันเป็นไปตามบุญตามกรรม ตามเรื่องตามราว หรือตามวิสัยของคนใจ ระลึกถึงความเกษมเป็นจุดหมายปลายทาง.

ข้อที่ ๓. ทว่า ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย. เมื่อเราเป็นไข้นอนเจ็บอยู่ เราระลึกถึงอะไร?

อาตมาเข้าใจว่า ทุกคนคงจะระลึกนึกถึงความหาย. ใครนอนเป็นไข้อยู่ แล้วไม่ระลึกนึกถึงความหายบ้าง? คงจะเป็นคนพิเศษผิดปกติ. ระลึกถึงความเกษมอยู่เป็นประจำ ก็เหมือนคนเจ็บไข้ก็ระลึกนึกถึงความหายอยู่เป็นประจำ.

เราเจ็บไข้อยู่ด้วยโรคะ โทสะ โมหะ หรือว่าเจ็บไข้อยู่ด้วยความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย, อย่างนี้เรียกว่าคนเจ็บไข้ระลึกนึกถึงความหาย ก็ความเกษมจากสิ่งเหล่านี้อยู่เป็นประจำ.

ที่ระลึกถึงเมื่อมีอันตรายนั้น จะให้กล้าหาญขึ้นมา; แน่ใจว่า ทางรอดนั้นมันมีอยู่ เหมือนกับว่าหมอที่เราไว้ใจมีอยู่, แล้วมีความแน่ใจว่าจะช่วยได้ แล้วก็สบายใจทันที. บางทีก็หายตั้งมากมาย โดยไม่ต้องลงมือรักษาอะไร.

เมื่อมีความเจ็บไข้ โดยเฉพาะทางจิตใจ ระลึกนึกถึงพระพุทธองค์ ซึ่งทรงเป็นนายแพทย์ ผู้เชี่ยวชาญโรคของสัตว์โลกทั้งปวง สัพพ โลก ตักกิลโก, สัพพ โลก ตักกิลโก, สัพพ โลก ตักกิลโก, - พระองค์ทรงเป็นนายแพทย์ ผู้เชี่ยวชาญโรคของสัตว์โลกทั้งปวง นั่นคือ ทำความเกษมให้ปวงสัตว์.

ข้อที่ ๔. ว่า ทำตามพระองค์ คือน้อมนำคุณของพระองค์เข้ามาสู่ตัว. ใครมีความเกษม รู้สึกว่ามีความเกษม ขอให้เชื่อเถอะว่า มันมีการกระทำที่ถูกต้อง; มันจะเกษมขึ้นมาเองอย่างล่อยๆไม่ได้ ทุกอย่างต้องมีเหตุมีปัจจัย; ดังนั้นเรามีความเกษมเมื่อไร; ก็รู้เถอะว่า มันมีการประพฤติถูกต้องตามทางธรรม มีพระธรรม มีพระพุทธ มีพระสงฆ์ เข้ามาเกี่ยวข้องแล้ว, ก็พยายามทำให้มันเกษมยิ่งๆขึ้นไป. โดยเฉพาะทางจิตใจ ให้อยู่ด้วยจิตที่ปราศจากโรคะ โทสะ โมหะ ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้; เรียกว่าน้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาสู่ตน.

ข้อที่ ๕. ว่า ทำอะไรทูลถามพระองค์ก่อน หมายความว่าอย่างน้อยก็มีสติ หยฺขระลึกนึกถึงว่า มันมันเป็นไปเพื่อความเกษมหรือไม่? ถ้าไม่เป็นไป

เพื่อความเกษมแล้วก็ไม่ทำแน่นอน, จะต้องแก้ไขการกระทำ ให้เป็นไปเพื่อความเกษมเสียก่อนเสมอ.

ข้อที่ ๖. ว่า ละอายเมื่อล้มเหลว คือเขามีชีวิตอยู่โดยปราศจากความเกษม แม้ที่เป็นโดยธรรมชาติ; อย่างนี้ก็ควรจะถือว่ามันเลวร้ายที่สุด. พุคภาษายาบายก็ไปตายเสียดีกว่า วันหนึ่งคืนหนึ่ง ไม่มีความเกษมแห่งจิต แม้โดยธรรมชาติ. ตามธรรมชาติมันจะมีความเกษมอยู่บ้าง ตลอดเวลาที่กิเลสยังมีได้เกิดขึ้นในจิตใจ; เพราะว่ามันไม่ใช้กิเลสมันจะเกิดขึ้นในจิตใจ เป็นไฟเผาผลาญ อยู่ตลอดทุกวินาที. มันมีเวลาที่มันมีได้เกิด เมื่อกิเลสยังไม่เกิด ก็ยังมีความเกษมอยู่โดยธรรมชาติอยู่ตลอดเวลาเท่านั้น จึงเป็นอันว่ามัน **เป็นไปได้** หรือ **ที่เราจะไม่พบ** **กันกับความเกษมโดยธรรมชาติ.**

ที่นี้เรามันโง่เกินไป ไม่รู้จักชื่อ ไม่รู้จักเรียก ไม่รู้จักทำให้มันเจริญองงาม ยิ่งไปกว่าธรรมชาติ; ฉะนั้น **ขอให้ทุกคนรู้จักขยายความหมายของคำว่าเกษมโดยธรรมชาตินี้** ออกไปเป็นความเกษมโดยการประพฤติกกระทำ ตามคำสั่งสอนของพระองค์; เราก็จะมีความเกษม. ถ้าว่าทำไม่ได้ ก็พยายามทำไม่ต้องทอดทิ้ง; แต่ที่จะทำไม่ได้นั้นไม่มี.

ที่มันมีจริงๆ นั้น คือมันมีแต่ความเหลวไหลไม่สนใจ กระทั่งไม่รู้จักว่า คำว่าเกษมจากโยคะนั้นคืออะไร; แม้ว่าจะได้สวคมนต์ ทำวัตรเช้าเย็น เยี่ยมถึงคำว่า เกษมจากโยคะอยู่บ่อยๆ : **โยคคุเขโม — ผู้มีความเกษมจากโยคะ, โยคคุเขมิ — ความเกษมจากโยคะ** นี้ ว่ากันบ่อยเหลือเกิน.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะประเมินผล ว่ามันเกษมมากขึ้นหรือน้อยลง? ชีวิตนี้มันล่องไป วันคืนมันล่องไป ชีวิตนี้มันมีความเกษมมากขึ้นหรือน้อยลง? จะได้จัดให้มันมีความก้าวหน้า คือมันมากขึ้น แล้วก็จะพบกับโยคัมเขม็ง คือเกษมจากโยคะนี้ได้ ก่อนแต่ที่จะตาย.

สรุปความว่า ขอให้หายใจเป็นความเกษม, มีลมหายใจเป็นความเกษม, เกษมอยู่ที่ลมหายใจ คือหายใจสะดวกก่อน หายใจล่องก่อน. อย่าให้หายใจชัก ให้หายใจอย่างเป็นความเกษม ทั้งแก่ตนเองและแก่เพื่อนสัตว์ทั้งหลาย. สัตว์ทั้งหลาย เพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น พลอยมีความเกษม. ขอให้ม่มีจิตใจในความหมายอย่างนี้.

บทช่วยจำ ของพระพุทธคุณบทนี้ มีว่า :-

โอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าเขมะกร
 เพราะทรงสอน เวไนยสัตว์ ตัดยึดถือ
 เกษมจาก สรรพพิษ กิตติระบือ
 ได้มีชื่อ ว่าศิษย์พระ เขมะกร.

เขมะกร แปลว่า กระทำซึ่งความเกษม เป็นสมัญญาที่มีอยู่ในพระบาลี. พระองค์ทรงทำความเกษม เพราะพระองค์ทรงสอนเวไนยสัตว์ ให้ตัดความยึดถือ, แล้วสัตว์นั้น ๆ ก็เกษมจากสรรพพิษ คือทุกข์ภัยอันตราย ทางกายทางจิต ทางวิญญาณ; เหล่านี้เราเรียกว่าพิษ คือพิษร้าย. เกษมจากสรรพพิษกิตติระบือ คือ กิตติศัพท์ อหฺกฺโต; อย่างในบทสวดมนต์ว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นอย่างนั้น ๆ”. ในที่นี้พระองค์ทรงเป็นเขมะกรหรือเขม็งกะโร. เราทั้งหลายก็ได้ชื่อว่าศิษย์พระเขมะกร ทุก ๆ คนนี้เป็นลูกศิษย์ของพระเขมะกร.

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๓๖ มีพระบาลีว่า เวโท แปลว่ามีเวทเครื่อง
เจาะแทงซึ่งโมหะ.

มีความรู้ มีปัญญา มีญาณ เครื่องเจาะแทงซึ่งโมหะ ซึ่งเป็นเหมือนกับ
กับม่านกัน; พระคุณชั้นนี้มีลักษณะ เป็นพระปัญญาคุณ อย่างเห็นแจ้งชัด;
เพราะคำว่า เว-ท นี้ ก็ หมายถึงปัญญา อยู่แล้ว, มี เว-ท มีปัญญาเครื่องทำลาย
ซึ่งอวิชชา.

คำว่า เวท นั้นมันเป็นคำเก่าแก่ก่อนพุทธกาล; ถ้าพูดอย่างธรรมคาสามัญ คำว่าเวทก็
แปลว่าความรู้. คนแก่สมัยโบราณนั้น เมื่อเขาเมื่อเรื่องอยู่บ้านอย่างซ้าๆ ซากๆ นี้ ก็ออกไปสู่
ที่สังกัด, ค้นหาความรู้ที่ศึกษา, แล้วเขาก็พบความรู้ นั้น ก็เรียกมันว่าเวท คือความรู้; ฉะนั้น
สิ่งที่เรียกว่าเวท, เวท นี้ ต่อมามันมากเข้าๆ จนต้องเอามาศึกษามาเล่าเรียน มาจัดกันเป็น
หมวดเป็นหมู่อย่างนั้นอย่างนี้.

อย่างที่พวกพราหมณ์เขาเรียกว่า ไตรเวท หรือ ไตรเพทก็ได้ มีอยู่ ๓ เวท ซึ่งเป็นเวท
ที่ดี เป็นไปเพื่อประโยชน์ ความสุขแก่อกุล. ส่วนเวทที่ ๔ เวทที่หลังที่เรียกว่าอาถัพพเวท เจือ
ไปด้วยความเบียดเบียน, เจือไปด้วยการเบียดเบียน. ผู้มีจิตใจที่สุจริต เขาไม่ศึกษาอาถัพพเวท
ที่เรียกกันเดี๋ยวนี้อาถรรพ์. สิ่งทีเรียกว่าอาถรรพ์ หรือ อาถัพพเวทนั้น เจืออยู่ด้วยบาป
อกุศล; ถ้าไตรเพทอยู่ด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์. นี้พวกพราหมณ์เขาถือกันอย่างนี้.

แม้ว่าอุบาลีคนนี้ ก็ต้องเป็นพราหมณ์มาก่อน ถิถลัทธิพราหมณ์มาก่อน หรือว่าอยู่ใน
หมู่คนที่รู้จักสิ่งที่เรียกกันว่าไตรเพทนั้นดี. เมื่อเขามาเป็นสาวกของพระพุทธองค์ ก็สรรเสริญ
พระพุทธรองค์ ว่าเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งเวท.

ฝ่ายพราหมณ์ก็มีไตรเพทหรือไตรเวท, ฝ่ายพุทธจะมีไตรเวท หรือไตรเพท ได้อย่างไร? อยากจะให้ระลึกนึกถึงหลัก ๓ ประการ ที่ใช้แบ่งพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา เช่นว่า : *พรหมจรรย์นี้ มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในเบื้องปลาย*; แบ่งออกเป็น ๓ สาย ก็เห็นได้ว่ามีอยู่ ๓ พวก ก็พอจะสมมติว่าเป็นไตรเพทหรือไตรเวทได้. แต่เรื่องนี้ไม่สำคัญ เป็นเรื่องคำพูดคำหนึ่งเท่านั้น.

ที่นี้เราจะมารู้จักว่า *เวท* ในความหมายที่เป็นพุทธ หรือสำหรับพวกพุทธ ได้อย่างไรจะดีกว่า? แต่อยากจะทำให้รู้ละเอียดสักหน่อยหนึ่งว่า คำว่า *เวท* นั้นมีขอบเขตแห่งความหมายมากน้อยอย่างไร?

เมื่อคำว่า *เวท* มาจากรากศัพท์ว่า *วิ-ท*, ในอรรถะว่า *ญาเณ* เตียนก็มีคำว่า *วิชา* เกิดขึ้น แปลว่า *ความรู้*. *วิฑู* เกิดขึ้น, คำว่า *วิฑู* เกิดขึ้นแปลว่า *ผู้รู้*. คำว่า *เวท* เกิดขึ้น หมายถึง *ผู้มีเวท* หรือ *มีความรู้*, หรือคำว่า *เวโท* ซึ่งหมายถึง *ตัวเวท* นั้นเอง.

ถ้าคำว่า *เวท* นี้มาจาก *วิ-ท* ในอรรถะว่า *ลาเก* คือ *ในการได้มาแล้ว*, ก็เกิดคำว่า *เวทนา* : สุขเวทนา ทุกขเวทนา, อทุกขมสุขเวทนา, เหล่านี้. คำว่า *เวทนา* นี้ก็ มาจาก *วิ-ท* คำเดียวกับคำว่า *เวท*. บางทีก็มีรูปอื่นแปลกออกไป เช่น *เวทยัต* ก็แปลว่า *ความมีเวทนา*.

ที่นี้ประมวลเอามาให้หมด ก็ได้ความหมายสั้น ๆ เพียงคำเดียวว่า *รู้* หรือ *รู้สึก* คำว่า *เวท* นั้นหมายความว่า *มันรู้* หรือมัน *รู้สึก* ว่าอะไรเป็นอะไร อะไรเป็นอย่างไร.

ความรู้คือวิชา ย่อมเจาะแทงสิ่งที่ตรงกันข้าม คืออวิชา, อวิชาถูกทำลายด้วยวิชา. ฉะนั้น**เวทมนต์ก็ทำลายอวิชา หรือความรู้**.

พระพุทธองค์ทรงเป็น เวทภู แปลว่า**ผู้ถึงเวท** คือ**มีเวท**. บางทีก็ใช้คำว่า **เวทปารค** **ผู้ถึงฝั่งแห่งเวท**; **ฝั่งแห่งเวท** ก็หมายความว่า **ที่สิ้นสุดแห่งความรู้**. **ความรู้สูงสุด** ก็คือ**ความรู้พระนิพพาน**. พระองค์ทรงถึงที่สุดแห่งความรู้ เพราะทรงทราบซึ่งพระนิพพาน จึงได้ทรงพระนามว่า **ผู้ถึงเวท**, **ผู้มีเวท**, **ผู้ถึงฝั่งแห่งเวท**. ในที่นี้เรียกสั้น ๆ ว่า **เวโท** แปลว่า**ผู้มีเวท**.

ข้อควรปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ :-

ข้อที่ ๑. **กว่าศึกษาความเป็นผู้มีเวทของพระองค์** ทำอุปมาเหมือนกับว่า พระองค์ทรงมีเครื่องเจาะแทงซึ่งกิเลส เครื่องกีด เครื่องกั้น เครื่องบัง เครื่องห่อหุ้ม เครื่องอะไร ก็ถูกทำลายให้ทำลายไป, หรือแม้แต่เครื่องเผาผลาญ ผูกมัดตรึงพอกอะไร ก็ถูกทำลายให้หมดไป ด้วยสิ่งที่เรียกว่าเวท. เราก็มองความเชื่อในพระองค์ว่า ทรงมีเครื่องมือประเสริฐวิเศษที่สุด ในการที่จะช่วยสัตว์โลก; ไม่ใช่เพียงแต่ช่วยพระองค์ผู้เดียว ก็จะเกิดศรัทธาปสาทะไม่หวั่นไหวในพระองค์.

ข้อที่ ๒. **ที่ว่า ระลึกถึงเป็นประจำ.** ถ้าเราระลึกถึงคำว่าเวท อยู่เป็นประจำ มันจะเป็นมนต์ศักดิ์สิทธิ์กันเอง บัองกันความโง่; เพราะมันตรงกันข้ามแก่กันและกัน. ถ้ามุ่งหมายถึงเวทหรือความรู้ หรือแม้แต่พูดว่า **รู้—รู้—รู้** เพียงคำเดียวเท่านั้น; มันก็มีประโยชน์มาก ในการที่จะคุ้มครอง ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ กระทำในใจถึงความรู้ ที่จะช่วยสัตว์โลกได้ อยู่เป็นประจำ.

ข้อที่ ๓. ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย ข้อนี้ก็คือระลึกในฐานะเป็นอาวุธ. เวทนี่จะฆ่าอุปสรรคศัตรู อันตรายทั้งหลายได้. เราก็มีเวท เราก็มียศสิทธิ์ของ พระพุทธองค์ผู้ทรงเวท; นี่มันทำให้กล้าหาญ อย่างน้อยก็จะปากบั่นไม่ให้เสียชื่อ ไม่ให้เสียเกียรติแก่พระศาสนา.

ข้อที่ ๔. ว่าทำตามพระองค์ คือ น้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาใส่ตน ก็ไม่มีอะไร นอกจากอยู่ด้วยสิ่งที่เรียกว่าเวท คือความรู้ ให้มันมีแสงสว่างประจำตน, แล้วก็ให้หัวตัวเองได้ เพราะว่ามันมีธรรมะนี้.

ข้อที่ ๕. ทำอะไรทูลถามพระองค์ก่อน : จะทำ จะพูด จะคิด จะตัดสินใจอะไร ให้นึกถึงคำว่า เวท—เวท—เวท นี้เสียก่อน ว่าเรามันเป็นผู้ทำด้วย ความรู้ หรือว่าทำด้วยความโง่เขลา, แล้วก็แยกแยะดู ว่าสิ่งที่กระทำลงไปนี้ มัน อยู่ในฝ่ายแห่งความรู้, หรือฝ่ายแห่งความโง่เขลา. นี่สติสัมปชัญญะจะเกิดขึ้น ทำให้เป็นไปแต่ในทางที่เป็นความรู้หรือเป็นเวท.

ข้อที่ ๖. ละอายเมื่อล้มเหลว คือละอายเมื่อโง่เขลา.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะประเมินผลอยู่เสมอ ว่าเรามันฉลาด ชนหรือมันโง่ลง ?

สรุป ความว่า ให้มีความเป็นอยู่ เหมือนกับว่าตื่นอยู่ไม่หลับใหล แล้วความรู้มัน มันก็จะฆ่าความโง่อยู่ในตัวมันเอง; เช่น เมื่อแสงสว่างเกิดขึ้น ความมืดมันอยู่ไม่ได้; เพราะมันกำจัดกันอยู่ในตัวมันเอง. ฉะนั้นเราก็ตื่นอยู่

ทั้งวันทั้งคืนนี้ด้วยความรู้, แล้วมันก็ฆ่าความไม่รู้ ตามหน้าที่ของมันเองอยู่ ตลอดเวลา.

บทช่วยจำ สำหรับพระพิรุณคุณข้อนี้ มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าทรงเวท
เพราะทรงเดช เรื่องแสง ดังแสงศร
ขจัดเสีย ซึ่งโมหันธ์ ทุกชั้นตอน
ไม่กลับย้อน มาปรุงสัตว์ วิบัติไกล.

ไม่มีคำยาก คำว่าทรงเวทก็เป็นคำธรรมดา. พระองค์ทรงมีเวท ทรง
เดชก็เดชแห่งความรู้ เรื่องแสง; แล้วอุปมาเหมือนกับว่าเป็นการแสงศร ฆ่า
ความมืดแห่งโมหะ. ความมืดแห่งโมหะ เรียกว่าโมหันธ์ - ความมืดแห่งโมหะ
อยู่ทุกชั้นทุกตอน, ทุกชั้นทุกตอน, ทุกชั้นทุกตอน, ไม่ให้โมหะนั้นย้อนมา
ปกคลุมสัตว์ได้อีกต่อไป.

.....

อุบายพิรุณคุณบทที่ ๓๗ มีพระบาลีว่า ธมมภูโธ แปลว่า ผู้
ประดิษฐานอยู่ในธรรม.

เมื่อพระองค์ทรงตั้งอยู่ในธรรม; เราจะสงเคราะห์พระคุณข้อนี้ ใน
พระพิรุณคุณบทไหนหมวดไหน ? ใคร ๆ ก็ต้องตอบว่า สงเคราะห์ใน พระบริสุทธิตุณ

เพราะว่าการตั้งอยู่ในธรรมนั้นะ มันจะไม่บริสุทธิ์ไปไม่ได้. แม้ว่าการตั้งอยู่ในธรรมะนี้ จะเป็นความไม่บริสุทธิ์ไปไม่ได้, และการกระทำนั้นย่อมจะอาศัยปัญญา. แต่แม้จะอาศัยปัญญา ก็ไม่ได้ยกขึ้นมาเป็นความหมายแห่งพระคุณข้อนี้ จึงยกเอาพระบริสุทธิ์คุณขึ้นเป็นบทตั้ง.

ที่นี้ก็ตามถึงคำว่า *ตั้งอยู่ในธรรม*. อะไรคือธรรม? *ธรรมะนี้เป็นความรู้ก็ได้, ธรรมะนี้เป็นการปฏิบัติก็ได้, ธรรมะนี้เป็นผลแห่งการปฏิบัติก็ได้*. นี้ในเบื้องต้นจะต้องผ่านมา ตามขั้นตอนแห่งสิ่งที่เรียกว่า *ธรรม* ในลักษณะอย่างนี้ เรา *ต้องเรียน* แล้วเรา *ต้องปฏิบัติ* แล้วก็ *ได้รับผลของการปฏิบัติ*; นี้เป็นหลักทั่วไป.

ในเบื้องต้น พระองค์ก็ *ทรงตั้งอยู่ในธรรมในความหมายนี้*; เช่น เมื่อพระองค์ยังไม่ได้ออกผนวช ก็ทรงศึกษาเล่าเรียน ออกผนวชแล้ว ก็ทรงศึกษาเล่าเรียน, ซึ่งเราจะต้องถือว่าใช้เวลาถึง ๖ ปี ในการศึกษาเล่าเรียนของพระองค์. แล้วก็เป็นการปฏิบัติไปในตัว จนกว่าจะถึงขณะหนึ่งซึ่งเป็นการปฏิบัติสูงสุด จนบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ, แล้วก็บรรลุความเป็นพระพุทธเจ้า. นี้เรียกว่า *ตั้งอยู่ในธรรม* แต่ต้องตั้งแต่ต้นจนเป็นพระพุทธเจ้า.

ครั้น เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ก็เป็นการตั้งอยู่ในธรรมโดยอัตโนมัติ คือโดยไม่ต้องเจตนา, ไม่ต้องมีเจตนาที่จะเรียน หรือจะปฏิบัติ หรือจะบรรลุอะไรอีกแล้ว, เป็นการตั้งอยู่ในธรรมโดยไม่เจตนา คือเป็นความถูกต้องตามธรรมชาติซึ่งไม่อาจจะเกิดกิเลสใด ๆ ขึ้นในพระหฤทัยของพระองค์อีก.

ที่^๕ ธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้แล้ว^๕ ก็ทรงนำมาสอน ทรงแสดง ทรงบัญญัติ เป็นเรื่องๆไปตามเหตุตามปัจจัยที่เกิดขึ้น : *ส่วนหนึ่งก็เป็นธรรมตามธรรมชาติ, เป็นความจริงตามธรรมชาติ, เป็นหลักความจริงตามธรรมชาติ* ที่พระองค์ทรงค้นพบแล้วทรงนำมาสอน. *อีกส่วนหนึ่งก็ทรงนำมาจัด ทรงนำมากระทำ เรียกว่าทรงปรับปรุง ให้เหมาะแก่อุปนิสัยปัจจัยของคน เฉพาะคนๆไป.* เราจึงเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ไม่ได้ทรงแสดงหัวข้อธรรม ในรูปแบบเดียวกันแก่ทุกคน, ทรงแสดงในรูปแบบที่เหมาะสมเฉพาะแก่บุคคลนั้นๆ เพราะพระองค์ทรงแตกฉานในธรรม.

สรุปความว่า ครั้งแรกพระองค์ก็ต้องทรงชวนชวายเป็นเพื่อจะตั้งอยู่ในธรรม. ครั้นพระองค์ทรงตั้งอยู่ในธรรมแล้ว โดยไม่มีเจตนาที่จะทำความลำบากอีกต่อไปแล้ว; ก็ทรงตั้งอยู่ในหน้าที่ของพระพุทธเจ้า คือสั่งสอนสัตว์ ที่เรามักจะเรียกกันว่า ทรงหรือชนสัตว์ออกจากวิภวสังสาร. การที่ทำนทรงทำหน้าที่ของท่านอย่างนี้ก็เรียกว่า ตั้งอยู่ในธรรมด้วยเหมือนกัน มันจึงมีความหมายเป็นชั้นก่อนกันอยู่.

ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ :-

ข้อที่ ๑. ที่ว่าศึกษาให้เข้าใจจนเกิดศรัทธาไม่หวั่นไหว นี้คงจะไม่ยาก หรือไม่ลึกเกินไป. พอเราเข้าใจเรื่องนี้ เห็นว่าพระองค์ทรงตั้งอยู่ในธรรมจริง ทั้งเพื่อพระองค์เองและเพื่อบุคคลอื่น; ศรัทธาก็คงจะเกิดขึ้น ศรัทธาก็จะเกิดขึ้นอย่างมั่นคงและไม่หวั่นไหว.

ข้อที่ ๒. ที่ว่าระลึกถึงอยู่เป็นประจำ นั้น ระลึกนั้นก็ถึงความตั้งอยู่ในธรรม ที่จะต้องมีอยู่เป็นประจำ ตามตัวอย่างของพระองค์.

ข้อที่ ๓. ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย; หมายความว่า มีความแน่ใจว่า เมื่อตั้งอยู่ในธรรมย่อมไม่มีอันตราย, หรือยอมขจัดอันตรายออกไปได้ เพราะอำนาจของพระธรรมนั้น.

ข้อที่ ๔. ที่ว่า ทำตามพระองค์ ด้วยการน้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาสู่ตน ก็หมายความว่าดำรงตนอยู่ในธรรม ตามขั้นตอนแห่งการปฏิบัติ : นับตั้งแต่การเล่าเรียน การค้นคว้า การพิสูจน์ทดลองและปฏิบัติจนได้ผล รู้ความที่ตนตั้งอยู่ในธรรม; ก็ย่อมเกิดปีติและปราโมทย์ มีลักษณะเหมือนกับยกมือไหว้ตัวเองได้.

ข้อที่ ๕. ที่ว่า ทำอะไร ให้ทุลถามพระองค์ก่อน ก็ว่าก่อนแต่จะทำ จะพูด จะคิด จะตัดสินใจอะไร ก็จะมีสติหยุดยั้ง สำหรับทดสอบดูว่า อย่างไรเรียกว่าตั้งอยู่ในธรรม? อย่างไรเรียกว่าไม่ตั้งอยู่ในธรรม? แล้วก็จะได้เลือกเอาแต่ในลักษณะที่ตั้งอยู่ในธรรม ก็มีแต่ความถูกต้องโดยส่วนเดียว.

ข้อที่ ๖. ที่ว่า ละอายเมื่อล้มเหลว นั้น คือละอายเมื่อรู้สึกว่า มันไม่ได้ตั้งอยู่ในธรรมเสียแล้ว.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะประเมินผลอยู่ตลอดเวลา ว่ามีการกระทำที่ประกอบด้วยธรรม หรือไม่ประกอบด้วยธรรม มากน้อยอย่างไร? เป็นเหตุให้ชำระสะสางความไม่ตั้งอยู่ในธรรมนั้น ให้หายไป ในที่สุด.

สรุปความข้อนี้ว่า หายใจอยู่ด้วยสิ่งที่เรียกว่าธรรม ทุกครั้งที่หายใจ, หายใจเป็น *ธรรม* ว่าธรรม—ธรรม—ธรรม อยู่เสมอ.

บทช่วยจำ สำหรับพระพุทธรูปข้อนี้ มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงพระนาม **ธัมมัญญู**
ดำรงอยู่ **อ่ำไอ้** ตามวิสัย -
ผู้ลุถึง **โลกุตร์** หลุดอาลัย -
อันยิ่งใหญ่ ในตัวเอง ทุกเพรงกาล.

พระองค์ทรงพระนามว่า **ธัมมัญญู** คือ **ผู้ตั้งอยู่ในธรรม**, ดำรงอยู่อย่าง **อ่ำไอ้** นี้คือไม่ต้องอาวต; เพราะว่ามันเป็นความงามของพระธรรม ตามวิสัยผู้ลุถึง **โลกุตร์** มันเป็นอย่างนั้นเอง : ไม่ได้มีกิเลส เป็นเหตุให้อวตเหมือนคนเดียวกัน. รุ้ออะไรสักนึกก็อาวต, ปฏิบัติอะไรได้สักนึกก็อาวต, บางทีก็อวตอย่างหลอกลวงด้วย ข้อนี้ไม่เกี่ยวกับกับพระพุทธรูป.

ที่นี้คำว่า **“ถึงโลกุตร์ หลุดอาลัย”** นี้พึงยากสำหรับผู้ที่ไม่รู้เรื่อง. คำว่า **อาลัย** ในภาษาบาลี หมายถึง **กิเลสที่ยึดถือ**, ที่เป็นความยึดถือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง. ในภาษาไทย คำว่า **อาลัย** นั้น มีความหมายนึกเดียว คือ **อาลัยอาวรณ์** - ความรู้สึกนึกถึงเรียกว่าอาลัย. ส่วน **อาลัยในภาษาบาลี** และโดยเฉพาะ **ภาษาธรรมะ** นั้น **อาลัยหมายถึงกิเลส** เป็นที่ข้องเกี่ยว, หรือว่า **เหยื่อของกิเลส** ก็เป็นอาลัยแก่ **กิเลส** อีกชั้นหนึ่ง.

สรุปว่า สิ่งที่เรียกว่า **อาลัย** นั้นแหละ เป็นเหตุแห่งความทุกข์. นี้ หลุดจากอาลัย ก็หลุดจากสิ่งที่ เป็นเหตุแห่งความทุกข์. ถ้าหลุดหมด ก็เรียกว่า หลุดพ้นจากโลกเป็นโลกุตร์.

อาลัยอันยิ่งใหญ่ในตัวเอง ก็หมายความว่า **ตัวเอง** นั้นแหละ **เป็นอาลัยอันร้ายกาจ**. คนมีความรักมีความยึดถือในตัวเอง; ตัวเองก็เป็นอาลัย คือที่อยู่ที่รัก ที่พอใจ ที่อาลัยของกิเลส. ฉะนั้นระวางตัวเองให้ตีๆ มันเป็นเรื่องที่ธรรมดา. นี่พระองค์ทรงหลุดจากอาลัยชนิดใหญ่ยิ่ง แล้วก็ในตัวเอง แล้วก็ตลอดเวลา.

.....

อุบายพระพุทธคุณบทที่ ๓๘ มีพระบาลีว่า สุตฺตโต แปลว่ามีพระองค์อันทรงจัดสรรดีแล้ว.

คำว่าจัดสรรดีแล้ว ย่อมบอกให้เราทราบได้เองว่า **เป็นพระบริสุทธิ์คุณ**; เพราะว่าทรงจัดสรรเพื่อความหมดจดแห่งกิเลสและความทุกข์.

พระองค์ทรงจัดสรรพระองค์ หมายความว่า **ตั้งแต่ยังไม่ทรงบรรลุ** อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ **ก็จัดสรรเพื่อการบรรลุ** อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ. **หลังจากบรรลุ** อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว **การจัดสรรพระองค์ย่อมเป็นไปได้โดยอัตโนมัติ**; เพราะความรู้อันสูงสุดที่ทรงทราบนั้น ย่อมบังคับหรือบันดาล ให้กาย วาจา ใจ เป็นไปตามความรู้แห่งการตรัสรู้ นั้น โดยไม่ต้องมีเจตนา. เพราะฉะนั้นจึงไม่ต้องมีอัครา, ไม่ต้องมีตัวตน ที่จะเป็นผู้จัดหรือถูกจัด; เรียกว่าไม่ต้องมีตัวกู-ของกู ที่จะเป็นผู้จัด : ไม่มีตัวกู-ของกู ที่จะถูกจัด ในที่สุด.

แต่ว่าสำหรับคนเราทั่วไปนี้ มันต้องมีตัวตน เพราะมันมีอยู่แล้ว มันเอาออกไม่ได้; ฉะนั้นมี **ตัวตนที่อยากจะได้** แล้ว **ก็ต้องมีการจัดตัวตน**. คนทั่วไปจึงต้องจัดด้วยธรรมะเป็นเครื่องจัด. เช่น สติเป็นต้น. พระอรหันต์เป็นผู้จัดเสร็จแล้ว, อยู่ต่อมาโดยไม่ต้องมีเจตนาจะจัด; เรียกว่าจัดโดยอัตโนมัติ.

คำว่าจัดสรรดีแล้ว. คำว่า ดี ในที่นี้ ก็คือถูกต้อง ปราศจากตัณหา ไม่มีกิเลส ไม่มีความทุกข์. ถ้าจัดดีมันก็ง่าย ที่จะประสบความสำเร็จ, ครั้นจัดได้ก็มีลักษณะงดงาม. ดังนั้นท่านจึงถือเอาตามตัวหนังสือ คำว่าดี ว่างาม ว่าง่าย นี้แหละ เป็นความหมายของคำคำนี้ คือคำว่า **สุสังวุโต**.

สำหรับพวกเราก็มีเจตนาที่จะจัด จัดจนถึงที่สุดแล้ว อย่างสมมติว่าเป็น พระอรหันต์แล้วท่านก็จัดในตัวเองโดยอัตโนมัติ ของธรรมชาตินั้น ๆ. พระองค์มีพระองค์อันทรงจัดสรรดีแล้ว นั่นมันเป็นตัวหนังสือ ฟังไม่ดี เคี้ยวจะเข้าใจว่ามีตัว มีตน, เป็นตัวเป็นตน, เป็นจัดเป็นทำด้วยความประสงค์เพื่อตัวตน; จะเข้าใจผิด.

ขอให้ถือว่า มันมีอยู่เป็น ๒ ชั้นตอน : ถ้ายังไม่เป็นอรหันต์ ก็มีเจตนาจัด; ครั้นเป็นพระอรหันต์แล้ว มันยอมเป็นไปโดยอัตโนมัติ ด้วยอำนาจของอริยมรรคญาณ ที่ทำความเป็นพระอรหันต์นั้น.

ข้อพึงปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทฺธคุณข้อนี้ ในลักษณะ ๗ ประการ ก็มีว่า :-

ข้อที่ ๑. กระทำพุทธานุสสติ ถึงสภาวะที่ทรงจัดสรรดีแล้ว และเลยไปถึงว่า ทั้งเพื่อพระองค์เอง และเพื่อบุคคลอื่นในโลก; ก็เกิดศรัทธา ความเชื่อ ปราศจากความเลื่อมใส อย่างมั่นคงไม่หวั่นไหวในพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น.

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงเป็นประจำ ระลึกถึงความที่มีสภาพอันจัดสรรดี แล้วนี้ อยู่เป็นประจำ.

และ ข้อที่ ๓. ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย จะได้ถือเอาความหมายว่า การจัดสรรดีแล้วนั้น ป้องกันอันตราย, หรือเมื่อมีอันตรายเกิดขึ้น ก็ต้องมีการ จัดสรรให้ดี. คำว่าจัดสรรให้ดีนั้นคือถูกต้อง. คำว่าถูกต้องนั้น คือสำเร็จประโยชน์ ตามความมุ่งหมายที่ถูกต้อง.

ข้อที่ ๔. ทำตามพระองค์ น้อมนำคุณของพระองค์มาสู่ตน จน มองเห็นความจัดสรรที่จัดดีแล้ว ก็พอใจในตน มีปีติปราโมทย์ ในลักษณะที่เรียกว่า ไหว้ตัวเองได้.

ข้อที่ ๕. ทำอะไรทูลถามพระองค์ก่อน ก็ทูลถามความที่ว่า : จัด สรรดีแล้วหรือหาไม่? การทำ การพูด การคิด การตัดสินใจ เป็นการจัดสรรที่ ถูกต้องดีแล้วหรือหาไม่? นี้อาศัยสติสัมปชัญญะเป็นเครื่องตรวจสอบทดสอบ ยับยั้ง เพื่อการตรวจสอบหรือทดสอบนั้นให้เพียงพอ ว่าเป็นการจัดสรรที่ดีแล้วหรือหาไม่?

ข้อที่ ๖. ละอายเมื่อล้มเหลว เป็นหลักทั่วไปว่าละอายหรือเสียใจ เมื่อ ปรากฏเป็นความผิดพลาด หรือบกพร่อง, หรือไม่ประกอบไปด้วยธรรมะ ใน กรณีนั้น ๆ.

ข้อที่ ๗. ทิวาตรวจสอบในลักษณะประเมินผล อยู่ตามโอกาส ก็คือตรวจสอบความจัดสรรดีแล้วหรือไม่? วันคืนล่วงไปในลักษณะอย่างไร? ชีวิต นี้ได้รับการจัดสรรอย่างไร? มีดีขึ้น ๆ คือเจริญขึ้นสูงขึ้น หรือหาไม่?

สรุปความว่า จะจัดสรรให้ชีวิตนี้ มีวันคืนวันอันล่วงไป ๆ ในลักษณะที่ถูกต้อง. สรุปเป็นใจความสั้น ๆ ว่า หายใจอยู่ด้วยสติ มีสติอยู่ทุกลมหายใจ; ก็เป็นอันรับประกันได้ว่าจะมีการจัดสรรอันถูกต้อง. ถ้าจะต้องการฝึกฝนระเบียบเกี่ยวกับสติให้ถูกต้อง ก็ฝึกฝนเป็นพิเศษได้, แล้วก็เอาความถูกต้องนั้น มาใช้เป็นการควบคุม ให้มีความถูกต้องในลักษณะนั้น อยู่ทุกครั้งที่มีการหายใจ เรียกว่าอานาปานสติได้อย่างหนึ่งทีเดียว.

บทช่วยจำ สำหรับพระพุทธคุณชั้นนี้ มีว่า :-

ไอ้องค์พระ บรมครู สุตสังวตัตต์
 ผู้ทรงอรรถ - -ตภาพธรรม ถ้ำสังขาร
 ไม่มีตน ไตโต ทั่วยุพาทาน
 ชัชวาลย์ จากกิเลส เหตุจัตติ.

คำยาก คือคำว่า *สุตฺต* คือคำบาลี ถอดออกมาตรง ๆ จาก *สุตฺต*. *สุตฺต* ก็มีพระองค์อันจัดสรรดีแล้ว. “ผู้ทรงอรรถ ภาทธรรม ถ้ำสังขาร”. เดี่ยวนี้มีธรรมะเป็นอรรถภาพ ไม่ใช่มีตัวตนแห่งกิเลสเป็นอรรถภาพ. อรรถภาพหรืออรรถภาพนั้นมันหมายถึง ภาวะแห่งตน. ภาวะแห่งตนของคนธรรมดา ก็ประกอบอยู่ด้วยกิเลส : มีกิเลสเป็นตัวตน, มีตัวตนเป็นอรรถภาพ. สำหรับผู้บรรลุพระอรหัตผลแล้ว ก็มีธรรมะเป็นอรรถภาพ. คำว่า *อรรถภาพ* นั้น หมายความว่า *ความหมายแห่งตัวตนด้วยอำนาจของกิเลส*. แต่มันไม่มีความหมายว่า ตัวธรรมะนั้นเองเป็นอรรถภาพ, จึงต้องเป็นอรรถภาพของธรรมะ, ไม่ใช่อรรถภาพของสัตว์บุคคลใด ๆ.

“ไม่มีตน ไตโต ด้วยอุปาทาน” : คนที่เกิดจากอุปาทาน ไม่มีอีกแล้ว, มีแต่ตนที่เป็นตัวธรรมะ โดยธรรมะ โดยธรรมชาติ. “ชัชวาลย์ จากกิเลส” : รุ่งเรือง แจ่มแจ้ง แจ่มใสอยู่ ด้วยความปราศจากกิเลส. เพราะเหตุใดจึงเป็นอย่างนั้น? เพราะเหตุว่ามีการจัดที่ดี ดังนั้นจึงกล่าวว่า “ชัชวาลย์ จากกิเลส เหตุจัดดี”.

.....

อุปาลีพุทธคุณบทที่ ๓๕ มีพระบาลีว่า สงฺกาทิโก แปลว่าผู้ล่วงกิเลสเครื่องข้องเสียได้.

นี้ก็แสดงความหมายชัดว่า เป็นพระบริสุทธิ์คุณ. ทรงล่วงกิเลสเครื่องข้องเสียได้; แม้ว่าการล่วงนั้น ล่วงได้ด้วยอำนาจของปัญญา ผลปรากฏอยู่คือ ความบริสุทธิ์จากเครื่องข้องนั้น ๆ.

สิ่งที่ควรศึกษาในกรณีนี้ ก็คือคำว่า เครื่องข้อง. เครื่องข้อง ก็คือ เครื่องเกี่ยวข้อง เครื่องเกี่ยวเกาะ เครื่องผูกพัน เครื่องเหนี่ยวรั้ง เครื่องจับยึดเอาไว้ ไม่ปล่อยไป, มีอะไรบ้าง? ถ้าว่าโดยกิเลส ก็เช่น สังโยชน์ ๑๐ ประการ. ไปศึกษาดู แล้วก็ได้เคยบรรยายมามากแล้ว.

โยคธรรมทั้ง ๔ คือ กามโยคะ ภวโยคะ ทิฏฐิโยคะ อวิชชาโยคะ; ^{๕๔}นี้ก็^{๕๕}เป็นเครื่องข้อง :-

กามารมณ์เป็นเครื่องข้องแห่งจิต เรียวก่ากามโยคะ. ความเป็นอย่างนั้น ความเป็นอย่างนี้ ตามพอใจของตน นี้เป็น เครื่องเกี่ยวข้องแห่งจิต อย่างนี้ก็เรียวก่า กวโยคะ.

ที่นี้ความคิดความเห็น อันเป็นสิ่งที่ประจำตัว ที่เรียวก่า *สังขารนิเวส* คือจริงแต่เฉพาะของบุคคลนั้น ตามความคิดของบุคคลนั้น. นี้ก็เป็นเครื่องเกี่ยว ข้องของบุคคลนั้น ก็เรียวก่าทิวฐิโยคะ หรือเรียกสั้น ๆ ว่า ทิวฐิมะ.

สิ่งสุดท้าย คือ *อวิชา* ภาวะที่ปราศจากความรู้ันถูกต้อง เรียวก่า อวิชา นี้ทำให้ข้องอยู่ในความมืดมนนี้ ตัวอย่างของสิ่งที่เรียวก่าเครื่องข้อง ใน ความหมายแห่งกิเลส.

แม้ *อุปาทานทั้ง ๔* คือ *กามอุปาทาน* *ทิวฐิอุปาทาน* *สัลพัตตอุปาทาน* *อตตวาทอุปาทาน* ซึ่งพูดถึงกันอย่างซ้า ๆ ซาก ๆ นี้ก็เป็นเครื่องข้อง ไปศึกษาดูใหม่ หมดนี้เป็นตัวอย่างแห่งเครื่องข้องที่เป็นกิเลส. ที่นี้เครื่องข้องที่จะกล่าว *ในรูปแบบ* อันอื่น ก็คือภพหรือโลก เช่น *กามโลก - โลกที่มีกาม*, *รูปโลก - โลกที่มีรูป- ธรรมอันบริสุทธ* เป็นที่พึงใจ, *อรูปโลก* คือ *โลกที่มีรูปธรรมอันบริสุทธ* เป็นที่ พึงใจ.

โดยทั่วไป *สัตว์ทั้งหลายตกอยู่ในกามโลก* คือมีสิ่งที่เรียวก่ากามเป็นที่ พึงใจ; เมื่อใดจิตเป็นอย่างนั้น เมื่อนั้นเรียวก่าอยู่ หรือตกอยู่ หรือข้องอยู่ ใน กามโลก.

ที่นี้เมื่อใดจิต มันไปพะวง *หลงไหลอยู่ในความสุข* อันเกิดแต่รูปอัน
บริสุทธ์ที่ไม่เกี่ยวด้วยกาม เมื่อนั้นเรียกว่า *จิตนั้นมันตกอยู่* ข้องอยู่ จมอยู่ *ในรูป-*
โลก.

หรือว่าในบางครั้งมันยิ่งไปกว่านั้น ละเอียดประณีตไปกว่านั้น *จิตมันไป*
หลงไหลอยู่ในความสุข ที่มีมาจากสิ่งที่ไม่มียุรูป ก็เรียกว่ามันจมอยู่ *ข้องอยู่* *ในรูป-*
โลก.

ทั้งนี้ย่อมาหมายความรวมไปถึงวัตถุประสงค์ต่างๆ ที่มีอยู่ในกรณีนั้น ๆ เพื่อ
ช่วยให้จิตเป็นอยู่ในลักษณะอย่างนั้น ก็เรียกว่าเครื่องข้องด้วยเหมือนกัน พระองค์
ทรงหลุดพ้นจากเครื่องข้องเหล่านี้ ^{๕๕} ทั้งหมดทั้งสิ้น.

ที่นี้ *เครื่องข้องอีกรูปแบบหนึ่ง* ก็จะเรียกว่า *วิภวสังสาร - ความว้ายเวียน*
อยู่ในกิเลส ในกรรม และในผลแห่งกรรม; ออกมาไม่ได้. ^{๕๖} นี้เรียกว่า ข้องอยู่
ในวิภวสังสาร จะเรียกว่าข้องอยู่ในกิเลสวิภวสังสารก็ได้, จะเรียกว่าข้องอยู่ในวิภวสังสารก็ได้,
จะเรียกว่าข้องอยู่ในวิปากวิภวสังสารก็ได้. แต่ในที่นี้หมายถึงข้อที่มันรวมกันอยู่เป็น
วงกลม, แล้วติดอยู่ในวงกลมนั้น ก็เรียกว่า ข้องอยู่ในวิภวสังสาร.

ตัวอย่างง่าย ๆ สั้น ๆ ที่จะแยกออกมาได้ ก็มีเป็นเรื่อง ๆ ไป; เช่นว่า มัน *ข้องอยู่*
ในวิปากของกรรม มัน *ติดอยู่ในวิปากของกรรม* ต้องรับวิปากของกรรม มันออกไปไม่ได้.
นี่ก็เป็นเครื่องข้อง ที่เป็นส่วนย่อย หรือปลีกย่อยออกไป.

ขอให้พิจารณาดูให้ถี่ ว่า เรามีการข้องอยู่ในอะไร? เพื่อเข้าใจสิ่งที่เป็นเครื่องข้อง,
หรือเป็นการเกี่ยวข้อง ให้ชัดเจน.

นี่จะ สรรูป ที่เกี่ยวทั้งหมด ว่าขึ้นอยู่กับอะไร? ในขั้นลึก ในส่วนใหญ่ ทั้งหมดทั้งสิ้นแล้ว มัน ขึ้นอยู่ในสิ่งที่เรียกว่าสักกายะ. สักกายะ คำนี้แปลว่า *กายแห่งตน*, ให้เข้าใจง่าย ก็ระบุไปยังสิ่งที่เราเรียกว่า *ตัวกู - ของกู, ตัวกู - ของกู* นั้นแหละ; เรียกในบาลีว่าสักกายะ, คือทุกคนจะมีความรู้สึกเป็นตัวกู - ของกู. ถ้าว่าไม่มีตัวกู - ของกู เขาก็หมายถึงตายแล้ว, แล้วก็ไม่มีใครอยากตาย; เพราะฉะนั้นจึงไม่มีใครอยากจะสูญเสียตัวกู - ของกู. ฉะนั้นเขาจึงขึ้นอยู่กับตัวกู - ของกู ถ้าเรียกโดยบาลีก็เรียกว่าสักกายะ.

มีพระบาลีตอนหนึ่งแสดงไว้ชัดว่า : *พวกพรหมหวั่นไหว เพราะได้ฟังคำว่าสักกายนิโรธ คือการดับแห่งสักกายะ.* เพราะพวกพรหมชั้นสูงสุด ซึ่งหมายถึงอรุปรหมชั้นสูงสุด ก็รู้สึกว่าเขามีตัวตนที่ดีที่สุด, มีการได้ตัวตนที่ดีที่สุด, ไม่มีตัวตนอะไรดีกว่านี้. เขาพอใจอยู่ในความมีตัวตนอย่างนี้; นั่นเรียกว่า เขาพอใจในสักกายะของเขา.

พอได้ยินคำว่าสักกายนิโรธ - ความดับแห่งสักกายะ เขาก็สะดุ้ง เหมือนกับที่เรา ตามธรรมดาได้ยินคำว่าตาย; แต่ความตายของพรหมเหล่านั้น มีความหมายมาก. เพราะว่าเขาถือว่า เขาได้ชีวิตที่ดีสุด, ที่ประเสริฐที่สุด มีค่าที่สุด. ฉะนั้นเขาจึงขึ้นอยู่กับความเป็นอยู่อย่างนั้นอย่างยิ่ง อย่างสูงสุด กว่ามนุษย์ธรรมดา ที่ขึ้นอยู่กับความเป็นมนุษย์อย่างนี้.

เพราะว่าอยู่ในโลกมนุษย์นี้ เดียวก็ได้อย่างใจ, เดียวก็ไม่ได้อย่างใจ เดียวก็เจ็บไข้อย่างนั้นอย่างนี้; มีอุปัทวะเบียดเบียนเรื่อย จนบางคนมันอยากจะตายอยู่วันหนึ่งหลาย ๆ หนก็มี. แต่ในภาวะแห่งการเป็นอยู่ อย่างที่เรียกว่า อยู่อย่างอรุปรหมนั้น มันเป็นเวลาที่ไม่มีความทุกข์ หรืออุปัทวะใด ๆ, ฉะนั้นจึงรักตัวตนของตน ในรูปแบบแห่งสักกายะอย่างยิ่ง.

นี่คือสิ่งที่เรียกว่าสักกายะ; นับตั้งแต่เวลาที่สุขของสัตว์เดรัจฉาน ของมนุษย์ ขึ้นไปจนถึงเทวดา มาร พรหมในระดับสูงสุด; เรียกเป็นไทยๆว่า *ตัวกู หรือ ของกู* เกิดขึ้นด้วยมานะ ที่เรียกว่าอัสมีมานะ; นี่เป็นเครื่องข้อง ที่ข้อง ที่มีการข้องสูงสุดกว่าการข้องใดๆ.

พระองค์ทรงล่วงกิเลสเครื่องข้องเสียได้, ไม่มีกิเลสที่จะไปข้องใน
สิ่งใด ในภพใด ในลักษณะใด ๆ หรือว่าในสักกายะใด ๆ. การก้าวล่วงนี้มีได้ด้วย
อำนาจแห่งปัญญาสูงสุดเป็นอริยมรรคญาณ.

ข้อปฏิบัติในลักษณะ ๗ ประการ เกี่ยวกับพระคุณข้อนี้ ก็คือ :-

ข้อที่ ๑. ระลึกนึกถึง ความที่พระองค์ทรงเป็นผู้หลุดรอด ไม่มี
การข้อง จะมองเห็นความวิเศษประเสริฐ และความสงบสุข จากการศึกษาที่ไม่มีความ
ข้อง; ก็เกิดศรัทธาในบุคคล หรือว่าในธรรมแห่งบุคคลผู้ไม่มีความเกี่ยวข้อง;
เป็นศรัทธาปสาทะที่ไม่อาจจะหวั่นไหว หรือเปลี่ยนแปลงอีกต่อไป.

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ระลึกถึงบุคคลที่เป็นอิสสระเสรี
อย่างน้อยเป็นประจำ มีพระพุทธองค์เป็นประธาน.

ข้อที่ ๓. ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย, ระลึกถึงพระองค์ผู้ทรงหลุดพ้น
ผู้ปราศจากอันตราย; แล้วก็เกิดความกล้าหาญความแน่ใจ ในการที่จะทำความ
หลุดพ้น.

ข้อที่ ๔. ทำตามพระองค์ น้อมเอาพระคุณข้อนี้เข้ามาใส่ตน คือ
ทำลายสิ่งซึ่งเป็นเครื่องข้องอยู่เป็นปกตินิสัย.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรพูดถามพระองค์ก่อน : มีสติยับยั้งทันที ก่อน
ที่จะทำ จะพูด จะคิด จะตัดสินใจว่า มันเข้าไปเกี่ยวข้องไหม? มันเข้าไปใน

บ่วงของการขังไหม? ต้องระวังในขั้นก่อน ต่อเมื่อมันไม่เป็นการนำตนเข้าไปสู่ การเกี่ยวข้ง จึงจะแน่ใจว่า ควรทำ ควรพูด ควรคิด แล้วก็ตัดสติในลักษณะ นั้นได้.

ข้อที่ ๖. ละอายเมื่อล้มเหลว ก็คือไปติดบ่วงเข้าแล้วก็ละอาย เสียใจ หรือเสียชีวิต ในความที่เป็นสาวกของพระพุทธองค์น้อยเกินไป.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะประเมินผล ว่าเรากำลังขังอยู่ใน สิ่งใด? หรือว่าเราเหมือนสุนัขเป็นความเคยชิน ในการที่จะเกี่ยวข้งกับสิ่งใด? เมื่อ ตรวจสอบดูก็จะรู้ว่า เทียบวันเรากำลังมีความเกี่ยวข้งอยู่ในสิ่งใด? คือเป็นทุกข์ มีความทุกข์อยู่ เพราะการเกี่ยวข้งในสิ่งใด? ถ้าเห็นว่ายังว่างอยู่ยังไม่มี ก็ตรวจดูว่า การสะสมไว้ซึ่งกิเลส เป็นเหตุให้เข้าไปเกี่ยวข้งนั้น มันยังมีอยู่มากในสิ่งใด? จิต จะโน้มไปในสิ่งใดเพื่อการเกี่ยวข้ง? มันก็จะพบว่า เรามีการเกี่ยวข้งในสิ่งใดอยู่; หรือว่าเราเป็นผู้มีความเคยชิน ในการที่จะต้องเกี่ยวข้งกับสิ่งใดอยู่ พยายาม ทำลาย, และให้เห็นว่า เรามีความเกี่ยวข้งที่น้อยลง.

บทช่วยจำ เกี่ยวกับพระพุทธรูปบทนี้ มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงเป็น สักคาตโค

มีมโน ก้าวออก นอกวิถี -

แห่งวิญญะ หันทั่ว ทั้งขั้วดี

จึงไม่มี เครื่องข้ง ยึดครองใจ.

พระองค์เป็น **สังคตโค**; ฟังประหลาด เพราะเป็นภาษาบาลี. **สังคตโค** – **ก้าวล่วงเครื่องข้องเสียได้**. “**มีมโน ก้าวออก นอกวิถี**” คือ **มีดวงใจ** ที่ **ก้าวออกไปเสียนอกวิถีทางแห่งวิญญะ** จึงได้พ้นทุกข์ชั่วและดี. น้อธิบายกันมามาก แล้ว ว่า **พิน** นะมัน **ต้องพินดี** ด้วย; ไม่ใช่พินชั่วอย่างเดียว **ไม่ติดอยู่ในความชั่ว และความดี** ซึ่งเป็นที่ตงแห่งความยึดถือ. ดังนั้นจึงไม่มีสิ่งใดเป็นเครื่องข้อง ยึดครองจิตใจนั้นอยู่.

.....

อุปมาผู้พุทธคุณ บทสุดท้ายแห่งวรรคนี้ คือ **บทที่ ๔๐ มีพระบาลีว่า มุตโต**, แปลว่า **ผู้หลุดรอดแล้วจากบ่วงทั้งปวง**.

พอได้ยินเท่านั้น ก็รู้ทันทีที่ว่าเป็น **พระบริสุทธิ์คุณ** เพราะมีลักษณะแห่งความหลุดรอด.

คำว่า **หลุดรอด** นี้เป็นคำเก่าแก่มาก เก่าแก่ก่อนพุทธกาล ก่อนพระพุทธเจ้าเกิดขึ้น; เช่นคำว่านิพพานเป็นต้น ก็เป็นคำเก่าแก่ก่อนพุทธกาล. แต่ว่าความหมายนั้นมันไม่ลึกถึงพอ ก็ยังไม่ใช่หลุดพ้นจริง หรือนิพพานจริง. เมื่อมากล่าวกันใน **พระพุทธศาสนา** นี้ **ย่อมหมายถึง พระนิพพานจริง, หรือ การหลุดพ้นจริง**; และการหลุดพ้นนี้ เท่าที่ได้ตรวจสอบดู มีใช้ตรงกันหมดในทุก ๆ ศาสนา.

ในทุก ๆ ศาสนาจะมีคำว่า **รอด** นี้อยู่ด้วยกันทั้งนั้น; คล้ายกับว่าเป็นคำพิเศษคำหนึ่ง ซึ่งมันเกิดขึ้นมาในจิตใจของมนุษย์มาตั้งแต่ที่แรก. นับตั้งแต่ว่ามันเห็นเครื่องผูกพันเล็ก ๆ น้อย ๆ, กระทั่งผูกพันชั้นสูงสุด, ผูกพันชั้นลึกที่สุด, แล้วก็อยากจะหลุดรอด; ก็มีวิธีหลุดรอดตามแบบแห่งศาสนาของตน ๆ แม้จะต่างกันโดยวิธี. แต่ความมุ่งหมายเหมือนกันทั้งนั้น **ต้องการจะหลุดรอด โดยเฉพาะก็หลุดรอดจากความทุกข์**.

เกี่ยวกับพระพุทธองค์ มีพระบาลีที่ควรจะสนใจ ในตอนที่พระองค์ได้ตรัสรู้แล้ว และมีพระสาวกเกิดขึ้นแล้ว ชุดแรกจำนวน ๖๐ องค์ นั้น. พระองค์ได้ตรัสแก่สาวกเหล่านั้นว่า : มุตตาหิ ทานิ ภิกขเว ปาเสหิ เย จ ทิพฺพา เย จ มานุสฺสา — ภิกขุทั้งหลาย! เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งหลาย ทั้งที่เป็นของทิพย์และเป็นของมนุษย์; แม้เราทั้งหลายก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งหลายทั้งที่เป็นของทิพย์และเป็นของมนุษย์.

บ่วงของทิพย์ คือ กามารมณ์อันประณีตขั้นสูงสุด ไม่มีโอกาสที่จะเจือด้วยความทุกข์; ส่วน บ่วงของมนุษย์ นั้น มันปนกันอยู่ มันเคล้ากันอยู่ ทั้งความสุข สนุกสนาน เฮอร์ตอรรอย และ ความทุกข์. ฉะนั้นจึงต้องตรัสว่า “พ้นแล้วจากบ่วง ทั้งที่เป็นบ่วงทิพย์และบ่วงมนุษย์” บ่วงทิพย์ ก็ดี บ่วงมนุษย์ ก็ดี นั้นมัน เป็นของที่เนื่องด้วยกิเลสทั้งนั้น. ถ้าไม่มีกิเลสแล้ว ก็จะไม่เข้าบ่วงไหนหมด. นี้เรียกว่า บ่วงที่เนื่องด้วยกิเลส.

ที่นี้มันยังมี การผูกพันอีกบางอย่าง ที่อาจจะเรียกว่าบ่วงก็ได้ คือ การผูกพันอยู่ตามธรรมชาติ; เช่น การที่เราจะต้องเกิดขึ้น ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตายตามธรรมชาติ; อย่างนี้มันก็เป็นบ่วงเหมือนกัน คือมันเป็นลักษณะข้างนอกของธรรมชาติ. แต่ว่าบ่วงชนิดนี้ จะเกิดเป็นบ่วง ขึ้นมา ก็เพราะว่าคนมันมีกิเลส; มันจึงจะรู้สึกเป็นบ่วง ที่เกิดมาจากธรรมชาติ. เมื่อหมดกิเลสเมื่อใด บ่วงตามธรรมชาตินี้ ก็จะพลอยหมดไปด้วย. ดังนั้นจึงพูดได้ว่า ต้องหมดกิเลส จึงจะพ้นจากบ่วงทั้งปวง, ทั้งบ่วงตามธรรมชาติ และบ่วงที่มนุษย์จัดให้มันมีขึ้นด้วยอำนาจของกิเลส.

ที่นี้ขอให้นึกต่อไปอีก ถึง *บ่วงอีกชนิดหนึ่ง* คือ *บ่วงที่ดวงตาหรือพวงตา* ที่ใคร ๆ ไม่เห็นว่าเป็นบ่วง. เขาไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นบ่วง, เขาไม่เห็นว่าเป็นการผูก, แล้วเขาเลยสมัครให้ผูก, แล้วเขาไม่สมัครที่จะตัดบ่วงอันนั้น; เหมือนกับคนที่ *รักถูกรักเมีย ภรรยาสามี* เกียรติยศชื่อเสียง บ่วงเหล่านั้นกำลังเป็น *บ่วงที่ดวงตา*.

คนเหล่านั้น *ไม่เห็นว่าเป็นบ่วง*, เขา *ไม่อยากจะหลุดจากบ่วง* เหล่านี้, และเขาไม่เห็นถึงกับว่าเป็นเครื่องผูก. เขาไม่เห็นว่าเป็นเครื่องผูก, เขาอยากจะนอนอยู่ที่นั่น, และเขาสมัครจะให้มันผูก. ตัวอย่างนี้ก็เรียกว่า มันยังลึกมาก, ก็ว่ามันยังเค็มที่มาก, ก็ไม่รู้จะตัดบ่วงเอาเสียเลย. ฉะนั้นเราจะพิจารณาให้รู้ทันต่อสิ่งที่ดวงตา, คือโดยเนื้อแท้มันก็เป็นบ่วง. แต่มันแสดงในลักษณะที่เป็นของน่ารักน่าพอใจ. อย่างเขาก็เรียกว่าบ่วงมาร, บ่วงแห่งพญามาร, เป็นบ่วงที่จะต้องหลุดออกไปด้วย.

ที่นี้พูดถึงความหลุดรอดกันบ้าง *หลุดจากบ่วงโดยประการทั้งปวง* มันก็ *หลุดจากบ่วงที่มันหลุดง่าย ๆ*; *แล้วก็ไปติดบ่วงที่มันหลุดยาก*, หลุดแล้วก็ไปติดบ่วงที่หลุดยากยิ่งขึ้นไปกว่านั้น กระทั่งไปติดบ่วงตัวกู — ของกู *ไม่รู้ว่าเป็นตัวกู — ของกู* มันก็เป็นบ่วงอยู่ในตัวมันเอง, บ่วงสุดท้าย.

ธรรมชาติของเราที่มีเวลาว่าง คือไม่ได้ติดอยู่ในบ่วง; แต่มันอยู่ในวิสัยที่จะติดบ่วง, พร้อมเสมอที่จะติดบ่วง. *นี่เรียกว่ามัน มีนิสัยที่สะสมไว้สำหรับจะติดบ่วง*, คือสะสมความรู้สึกชนิดหนึ่งไว้สำหรับพร้อมที่จะติดบ่วง; จึงเป็นเรื่องที่จะต้องดูให้ดี. เดียวก็จะประมาทเสียว่า *เราก็ไม่ได้ติดบ่วง* *เราก็สบายดีอย่างนี้*. แต่พอมันมีอะไรผ่านมา มันก็กลายเป็นกระโจนเข้าไปในบ่วง, ไปนั่งร้องไห้อยู่ในนั้น; ก็ไม่รู้สึกรู้ว่าติดบ่วง. ไปหัวเราะเหมือนกับคนบ้าอยู่ในนั้น มันก็ *ไม่รู้สึกรู้ว่าติดบ่วง*. *นี่คำว่าบ่วง* จึงเป็นสิ่งที่เร็นลับมาก อย่างนี้.

เราอาจจะสลัดบ่วง โดยวิธีต่างๆกัน : ด้วยการบวกรรม สวคมนต์ ภาวนา; นี้ก็สลัดบ่วงออกไปได้ชั่วคราว. ด้วยการทำจิตให้เป็นสมาธิเสีย; นี้ก็สลัดบ่วงออกไปได้ชั่วคราว, แต่ไม่เด็ดขาด; จึงจะต้องกระทำด้วยอำนาจของการมีอริยมรรค. หรือว่าถ้ามีอริยมรรคมีองค์ ๘ อยู่เป็นประจำ บ่วงก็ไม้อาจจะเกิดขึ้น จนกว่ามันจะหมดสภาพหมดวิสัย ที่จะเกิดเป็นบ่วงขึ้นมาอีก. ฉะนั้นการหลุดจากบ่วง ที่ถึงที่สุด ระดับสุดท้าย ก็คือหลุดจากบ่วงแห่งตัวตน หลุดจากบ่วงแห่งความรู้สึกว่ามีตัวกู - ของกู.

ระบบการทำให้หลุดจากบ่วงทั้งดงามที่สุดนั้น คือ ระเบียบปฏิบัติ ที่เนื่องเฉพาะด้วยสัญญาตา ที่พระพุทธองค์ตรัสเรียกว่าสัญญาตปปฏิสังยุตตา ซึ่งเราจะเรียกสั้น ๆ ว่าสัญญาตาก็ก็นั่น. ระบบสัญญานั่นแหละ คือ ระบบที่จะทำลายบ่วง กระทั่งถึงบ่วงสุดท้าย คือตัวผู้ที่จะติดบ่วง. พุทเป็นภาษามรรคคาถา ก็ว่า ทำลายบ่วง และทำลายตัวบุคคลผู้ที่จะติดบ่วง; โดยทำให้ว่างไป ทั้งบ่วง และทั้งผู้ที่จะติดบ่วง. แต่ตามความจริงนั้น ทำลายตัวตนที่จะติดบ่วงเสีย มันก็หมดปัญหา, ไม่มีตัวตนแล้วมันก็ไม่มียอะไรที่จะติดบ่วง แม้บ่วงแห่งตัวตนนั้นเอง.

ข้อปฏิบัติอันพึงปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ ในลักษณะ ๗ ประการนั้น มีอยู่ว่า :-

ข้อที่ ๑. ศึกษาเรื่องความหลุดหรือความติดนี้ ให้เป็นที่เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง รู้ความหมายของคำว่าหลุด รู้ลักษณะของผู้หลุด, แล้วก็จะพอใจในสิ่งที่เรียกว่าวิมุตติ ซึ่งเป็นสิ่งสูงสุดในพระพุทธศาสนา ที่พระองค์ตรัสว่า : พรหมจรรย์นี้มีวิมุตติเป็นแก่นสาร มีวิมุตติเป็นอันสงส วิมุตติเป็นปริโยสาน ก็จะทำให้เกิดความเลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อย่างไม่หวั่นไหว.

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ให้ทุกคนระลึกถึงความรอดอยู่เป็นประจำ ความรอดๆๆ ให้มันก้องอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก.

ข้อที่ ๓. ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย ก็อย่างเดียวกับว่า เมื่อเห็นมันติดบ่วง, นกมันติดบ่วง, ไก่มันติดบ่วง, มันนี่ก็ถึงแต่ความหลุดจากบ่วง ในขณะที่มีอันตราย. เราก็ก็นั่นแหละ เมื่อมันมีอันตราย; แล้วก็ดูให้ตีเถอะ มันมีบ่วงอะไรติดอยู่ เมื่อมีความทุกข์? ก็นี่ก็ดูให้ตีเถอะ มันมีบ่วงอะไรติดอยู่? พอมีอันตรายก็นี่ถึง อันตรายนั้นมันมาจากการติดบ่วงอยู่ ก็มีวิธีที่จะแก้ให้หลุดจากบ่วง.

ข้อที่ ๔. ทำตามพระองค์ น้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาสู่ตน ก็ต้องพูดด้วยคำธรรมคาสามัญว่า มันคันรนๆๆ อยู่ในทางที่จะหลุดจากบ่วง. เคียวมันมีแต่คันรนๆๆ เข้าไปหาบ่วง, แล้วมันก็ได้ติดบ่วง, แล้วมันก็ไม่รู้ว่าติดบ่วง, แล้วมันก็ไม่ได้คันรน เพื่อจะหลุดจากบ่วงกันเสียเลย.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรทูลถามพระองค์ก่อน : ก่อนแต่จะทำ จะพูดจะคิด จะตัดสินใจ มีสติสัมปชัญญะ. ระวังบ่วงไว้, อย่าปล่อยให้มันเป็นการพูด การคิด การทำ ที่มุกเข้าไปในบ่วง. นี่เหมือนกับว่า ทูลถามพระองค์ก่อนคือ *สติสัมปชัญญะยับยั้ง* ว่าคุณมันเป็นบ่วงหรือไม่เป็นบ่วง? หรือมันจะเข้าไปสู่บ่วงหรือว่ามันจะถอยออกมาจากบ่วง?

ข้อที่ ๖. ว่า ละอายเมื่อล้มเหลว ก็เมื่อติดบ่วงแล้วก็ควรจะละอายควรจะเสียใจ เรียกว่าเสียใจกันสุดเหวี่ยงเพราะติดบ่วง. เรามันเป็นพุทธบริษัท

เรามีหิริโอตตทัปปะ มันละลายทั้งภายนอกและภายใน ตามความหมายโลก ๆ ก็
ละลาย, ตามความหมายภายในไม่มีใครเห็นก็ละลาย. ถ้าติคบ่วงแล้วก็ละลาย
มันรู้ยู่คนเดียวว่า มันมีจิตใจจมไปโนบ่วง ก็ละลาย.

คนอันธพาลเขาไม่ละลายในทั้ง ๒ ความหมาย : ในภาษาธรรมะ เขา
ก็ไม่ละลาย ฉะนั้นเขาจึงทำชั่ว. ที่นี้เมื่อทำชั่วทำผิด เขาจับได้ ใส่ตรวนที่เขา
นำมาสู่ที่สาธารณะ มันยังขี้มแง่งอยู่ มันไม่ละลาย. นี้เห็นได้ตามหน้าหนังสือพิมพ์
คนที่ทำความผิด กำลังนำไปสู่คุก สู่ที่ประหารชีวิต; เพราะมันทำความผิดที่เลว
ร้ายเหลือประมาณ มันยังขี้มอยู่ก็มี มันเป็นบ้าไปแล้ว.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะที่ประเมินผลอยู่เสมอ ก็ดูเถอะเรา
อยู่ในบ่วง หรือหลุดจากบ่วง. วันนี้มีบ่วงเล็กหรือบ่วงใหญ่บ่วงชนิดไหน? เรา
รู้จักบ่วงมากขึ้นหรือเปล่า? เรากลายแคล้วจากบ่วงชนิดเลว ๆ ใจ ๆ นั้นหรือเปล่า?
ให้มันเป็นการเลื่อนชั้นยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

สรุปความว่า ให้ระวังบ่วง; แล้วก็ระวังบ่วงที่มองไม่เห็น, และ
บ่วงที่ลวงตา ทำให้ไม่เห็นว่าเป็นบ่วง.

บทช่วยจำของพระพุทธคุณข้อนี้ มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่ามุตโต
เพราะพ้นหลุด มุตโต จากวิสัย-
แห่งโลกีย์ กลายเป็น โลกุตร์ไป
จึงว่างไกล จากคนตัว เครื่องทัวพัน.

พระองค์ทรงนามว่ามุตโต ความหมายพิเศษในที่นี้ ที่ชาวบ้านเขาพูดกัน เขาอาจจะหมายอย่างอื่น เป็นของตกลงขบขันไปก็ได้. แต่มุตโตในที่นี้หมายถึง ผู้หลุดแล้ว ผู้รอดแล้ว เพราะพ้นหลุดจากบ่วง, แล้วผูกผืนขึ้นมาเสียได้จากวิสัยแห่งโลกีย์, แล้วก็ได้กลายเป็นโลกุตตระ หรือโลกุตตรวิสัยไป; “จึงว่างไกลจากตนตัว เครื่องพัวพัน” เหมือนกับที่ได้อธิบายมาแล้วว่า ไม่มีอะไรเป็นเครื่องผูกยังไปกว่าสิ่งที่เรียกว่าตัวตน มันเป็นเครื่องผูกพันอยู่ได้ในตัวมันเอง.

ที่นี้ ก็สรุปข้อความหมดทั้งวรรค พระพุทธรูป ๑๐ ข้อแห่งวรรคที่ ๔ นี้ เป็นพระบัญญัติคุณเสีย ๒ ข้อหรือ ๒ บท คือบทว่า โมนปฺปคฺโต และ เวโท. เป็นพระบริสุทธิคุณ ๔ บท คือ บทว่า ธมฺมภูโจ สุตฺตคฺโต สงฺคาคฺโค และ มุตฺโต. เป็นพระเมตตากุณ ๑ บท คือบทว่า เขมฺภโร เป็นพระคุณทั่วไป โดยรวบยอด มีอยู่ ๓ บท คือ บทว่า นิสฺโส อปฺปเมยฺโย และ คมภโร มีใจความดังที่ได้พรรณานามาแล้ว แต่ละบทๆ.

ที่นี้ สรุปใจความหมดทั้ง ๑๐ บท เป็นบทท่องจำอีกครั้งหนึ่ง พึงดูกราวเดียวกันหมด ของพระพุทธรูปแห่งวรรคที่ ๔ ทั้ง ๑๐ บท นี้ว่า :—

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่านิสฺโส
เป็นอัคโค เพราะว่าเลิศ ด้วยจิตสูง
เป็นเสฏฺโฐ ประเสริฐนัก เรื่องชักอง
เป็นเขฏฺโฐ คืออำฝุง สัตว์เวไนย.

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าอคุลฺโย
เพราะทรงคุณ อันใครใคร ไม่วัดได้

ไม่อาจทำ อุปมา กันเท่าไร
สุดวิสัย ใช้ประมาณ การค้ำนึ่ง.

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าคัมภีร์
เพราะทรงมี ธรรมสภาพ เกินชาวซึ่ง
ทรงทราบธรรม ลึกล้ำ เกินรำพึง
ทรงลุ่มลึก ธรรมลึก เกินตรึกตรอง.

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าโมณะบัตต์
มีโมณะธรรม กำจัด สิ่งเศร้าหมอง
ควบคุมจิต วิเศษได้ ตั้งใจปอง
ตามทำนอง มุนิมุนี ที่โลกถือ.

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าเขมะกร
เพราะทรงสอน เวไนยสัตว์ ตัดยึดถือ
เกษมจาก สรรพพิษ กิตติระบือ
ได้มีชื่อ ว่าศิษย์พระ เขมะกร.

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าทรงเวท
เพราะทรงเดช เรื่องแสง ตั้งแสงศร
ขจัดเสีย ชึ่งโมหันธ์ ทุกชั้นตอน
ไม่กลับย้อน มากลุ่มสัตว์ วิบัติไกล.

ไอ้พระองค์ ทรงพระนาม รัชมัญโญ
 ดำรงอยู่ อย่างอำเภอ ตามวิสัย
 ผู้ลุดึง โลกุตร์ หลุดอาลัย
 อันยิ่งใหญ่ ในตัวเอง ทุกเพรงกาล.

ไอ้องค์พระ บรมครู สุตสังวัตตต์
 ผู้ทรงอัต - - ตภาพธรรม ถ้ำสังขาร
 ไม่มีตน ไคไค ด้วยอุปาทาน
 ขั้ววาลัย จากกิเลส เหตุจัดดี.

ไอ้พระองค์ ทรงเป็น สังคาคิโค
 มิมโน ก้าวออก นอกวิถี
 แห่งวัฏฏะ พันท้ว หังขั้วดี
 จึงไม่มี เครื่องข้อง ยึดครองใจ.

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่ามุตโต
 เพราะพันหลุด มุตโผ จากวิสัย-
 แห่งโลกีย์ กลายเป็น โลกุตร์ไป
 จึงว่างไกล จากคนตัว เครื่องพัวพัน.

สรุปทั้งหมดว่า

ทั้งฉลาด ทั้งสามารถ ทั้งวิสุทธิ
ทั้งวิมุติ จากตัวตน พันโศกศัลย์
ตามพระองค์ ได้โฉน อย่างไม่กัน
ควรพวกท่าน ตรองตรึก นึกได้เอง.

เป็นอันว่า พระพุทธคุณประเภทอุปาสีพุทธคุณ วรรคที่ ๔, ๑๐ บท ได้นำมา
บรรยายในวันนี้แล้ว ตามสมควรแก่เวลา และตามที่เห็นว่า ควรจะบรรยายกันสักเท่าไร.

เป็นอันว่า ขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้เพียงเท่านี้ ให้เป็นโอกาสแก่พระคุณเจ้า
ทั้งหลายจะสวดคณสาธยายบทพระธรรม ที่จะเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนใจ ให้เราทั้งหลาย
ดำเนินตามความหมายแห่งบทพระพุทฺธคุณนั้น ๆ สืบต่อไป.

อุบาสีพุทธคุณ วรรคที่ ๕*

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาควิสาขบูชา เป็นครั้งที่ ๔ ในวันนี้ นั้น ยังเป็นการบรรยายเรื่องพระพุทธรูปต่อไปตามเดิม. ในวันนี้ก็มาถึงอุบาสี-พุทธคุณ ๑๐๐ บท วรรคที่ ๕ ประกอบไปด้วยพุทธรูป ๑๐ บท คือ บทว่า นาโค ปนฺตเสโน ชีณสญฺโฆชโน วิมุตฺโต ปฏิมนฺตโก โมโน ปนฺนชโช วัตรโค ทนฺโต นิปฺปปลฺยโธ รวมด้วยกันเป็น ๑๐ บท.

[ปรารภและทบทวน.]

ท่านทั้งหลายบางคนอาจจะฉงนสนเท่ห์ ว่าทำไมจึงมีชื่อแปลกประหลาดอย่างนี้ นั้น ก็เพราะว่า ตามปกติเราเคยได้ยินกันแต่พระพุทธรูป ๔ บท ตามบท อิติปิ โส ภควา อรหิ

* บรรยายครั้งที่ ๔ เมื่อ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๒๐

สมมุติพุทธุโ เป็นตัน. พระพุทธคุณ ๔ บทนั้น เป็นคำที่ใช้กันแพร่หลาย กระทั่งว่า ใน ลัทธิอื่นหรือในศาสนาอื่นก็มีใช้ จะว่ายืมไปจากพุทธศาสนาก็ได้. ข้อนี้ไม่จำเป็นจะต้องวินิจฉัย; เพราะแม้ว่าเขาจะได้อืมไปใช้ หรือเราจะยืมของเขามาใช้ ก็ยังคงมีความหมายที่แตกต่างกัน; แม้ว่าคำนั้นจะเหมือนกัน. เรามีความหมายและมีคำอธิบาย ภายในพระพุทธานุชา อย่างจำกัด วัตถุประสงค์อยู่แล้ว. พระพุทธคุณ ๔ บทนั้น เป็นที่รู้จักกันดี และแสดงไว้ในลักษณะของบุคคล ผู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยตรง.

ส่วนพระพุทธานุชาอื่น เช่น อุปาส์พุทธคุณ ๑๐๐ บท ทั้งที่กล่าวถึงบรรยายอยู่นั้น แสดงลักษณะทั่วไปแห่งพระอรหันต์ทั้งหลาย ในฐานะที่พระพุทธานุชา ก็ทรงเป็นพระอรหันต์องค์ หนึ่ง ประกอบด้วยพระคุณ ที่มีไว้สำหรับพระอรหันต์ทั้งหลายโดยสมบูรณ์. และการที่บุคคลคนหนึ่ง คืออุปาส์ ผู้เคยเป็นสาวกศิษย์มาก่อน มาบรรยายพระพุทธานุชาของพระองค์ได้ ในลักษณะ อย่างนี้, เป็นที่เชื่อได้ว่า คำเหล่านั้นทั้ง ๑๐๐ คำ ที่นำมาใช้เป็นพระพุทธานุชานั้น เป็นคำที่ใช้ กันอยู่ทั่วไปหมายถึงบุคคลในระบอบที่เรียกว่าลัทธิ พ้น คือพระอรหันต์.

ข้อนี้ไม่เป็นที่สงสัยแล้ว ว่าจะเป็นที่ถ้อยคำในพุทธศาสนาหรือไม่; เพราะบางที ก็ใช้ร่วมกัน อธิบายด้วยความหมายที่ต่างกัน เรามาพรรณนากันตามหลักเกณฑ์ที่มีอยู่ในพระพุทธานุชา.

อุปาส์พุทธคุณบทที่ ๔๑ ว่า นาโค, ผู้เป็นดังพญาช้างตัว ประเสริฐ.

พระพุทธานุชาบทแรกแห่งวรคนี้ จัดเป็นบทที่ ๔๑ แห่งพระพุทธานุชา ๑๐๐ บท. พระพุทธานุชาบทที่ ๔๑ นี้ มีบาลีว่า นาโค แปลว่า ผู้เป็นดังพญาช้างตัวประเสริฐ. พระพุทธเจ้าทรงประกอบไปด้วยคุณ เปรียบได้ดังพญาช้างตัว ประเสริฐ. พระคุณข้อนี้มีได้เสด็จถึงพระพุทธานุชา ๓ คือ บริสุทธิคุณ บัญญาคุณ

หรือเมตตาคุณ โดยเฉพาะ, คือเล็งถึงพระคุณทั่วไป. ทุกๆ อย่างประกอบกันเข้าแล้วก็ *ทรงมีพระคุณที่ใหญ่หลวง* มหาศาล สูงสุด หรือประเสริฐ. ความเป็นผู้ประเสริฐนี้ ในกรณีนี้เปรียบด้วยพระยาช้าง.

ในชั้นนี้ควรจะทำความเข้าใจกันสักหน่อยว่า มหาบุรุษในชั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ยังถูกกระทำอุปมาด้วยสัตว์ ซึ่งเราเห็นได้ว่าเป็นสัตว์ไตรัจฉาน *ข้อนั้นเป็นได้เพราะเหตุไร?* ถ้าเราศึกษาให้ถี่ก็จะพบว่า มันเป็นเรื่องที่เป็นไปตามธรรมชาติ; เพราะว่ามีมนุษย์นั้น ได้รู้จักสัตว์ไตรัจฉานดีมาก่อน ที่จะมารู้จักบุคคลชั้นสูงสุด เช่นพระอรหันต์เป็นต้น.

เรามีความรู้สึกต่อสัตว์บางชนิดในลักษณะพิเศษ; ความรู้สึกนั้นฝังอยู่ในใจ. หรือพูดกันไปเป็นธรรมเนียม ว่าสัตว์นี้ประเสริฐวิเศษอย่างนี้; ครั้นต่อมาเกิด *มีบุคคลเป็นมหาบุรุษสูงสุดพิเศษ* เขาก็ *ไม่รู้ว่าจะเรียกด้วยคำอะไรดี* ก็เลยเอาคำที่มีความหมายตามความรู้สึกที่มีอยู่แต่ก่อนนั้น มาเป็นคำเรียกโดยอุปมา.

สำหรับ *สัตว์ที่ถูกนำมากระทำเป็นอุปมา* สำหรับมหาบุรุษ เช่น พระพุทธเจ้าเป็นต้นนี้ *เท่าที่แพร่หลาย* มากที่สุด ก็เห็นว่า *มีอยู่ ๓ คำ* คือคำว่า *สีหะ* หรือ *ราชสีห์* นี้คำหนึ่ง, คำว่า *ปุงคะวะ อูสะกะ อาสะกะ* ซึ่งหมายถึง *วัว* นี้ก็อีกคำหนึ่ง, แล้วก็มาถึงคำว่า *นาคะ* ซึ่งหมายถึง *ช้าง* นี้อีกคำหนึ่ง. ที่แพร่หลายน้อยกว่านั้น หรือ *รองๆ ลงไป* ก็เช่นสัตว์ที่เรียกกันว่า *มัว* เป็นต้น แต่ไม่ค่อยมี; ปรากฏว่าที่พบมากที่สุด จะเปรียบด้วย *วัว* แล้วก็ถึง *สีหะ* ที่เปรียบด้วย *ราชสีห์* แล้วก็ถึง *นาคะ* ที่เปรียบด้วย *ช้าง*.

ที่นี้เราก็พิจารณาดูโดยความรู้สึกสามัญสำนึกของเราเอง : ว่าถ้าเรามองเห็นช้าง เราจะรู้สึกอย่างไร? ถ้าเรามองเห็นราชสีห์ เราจะรู้สึกอย่างไร? ถ้าเรามองเห็นวัว เราจะรู้สึกอย่างไร? คนทั่วไปก็พอจะเข้าใจได้หรือพอจะรู้สึกได้; แม้ว่าจะไม่เคยเห็น *ราชสีห์* แต่ก็รู้เรื่องดี, นี้ *หมายถึงอำนาจ*; ส่วน *วัว* หมายถึง *ประโยชน์*; ส่วน *ช้าง* นี้ก็จะ *หมายถึงกำลังอันเข้มแข็ง* หรือว่า *ความที่มันสง่างาม*.

พระพุทธเจ้าถูกเปรียบด้วยราชสีห์ ในความหมายที่ว่า *มีอำนาจครอบงำสัตว์ทั้งปวง*. *ถูกเปรียบด้วยวัว* ก็เพราะว่าพระองค์ *ทรงมีประโยชน์มหาศาล* ครอบงำทุกด้านทุกแง่ทุกมุม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในฐานะที่จะเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต. ในประเทศอินเดียนั้น แทบจะกล่าวได้ว่า เลี้ยงชีวิตกันอยู่ได้ด้วยวัว : ใช้น้ำทำกสิกรรม, ได้พืชผลมาเลี้ยงชีวิต; เพราะว่ามันมากก็ไม่กินเนื้อ แล้วยังกินนมวัวใช้เป็นอาหารที่สำคัญที่สุด. เพราะว่าเขาไม่มีอะไรแทนนมวัว; ฉะนั้นวัวจึงมีความหมายไปในทางที่เป็นประโยชน์ เพื่อจะหล่อเลี้ยงชีวิต. ไม่เหมือนกับ *ราชสีห์* ที่ *นำเกรงขาม* หรือ *มีอำนาจ*; ส่วนช้างนั้นมีลักษณะสง่างามเข้มแข็ง, อย่างที่ใครมองเข้าแล้ว ก็ารู้สึกว่ามันมีกำลังมหาศาลเอาที่เดียว.

ในพระพุทธคุณบทนี้ ผู้กล่าวได้เปรียบพระพุทธองค์ว่า เป็นดัง *พญาช้างตัวประเสริฐ*. คำว่า *หัตถิ* หมายถึง *ช้างธรรมดาสามัญทั่วไป*; แต่ถ้คำว่า *นาคะ* แล้วยังหมายถึง *ช้างชนิดเลิศ*, เป็นพญาช้างตัวประเสริฐ. ที่จริงถ้คำว่า *นาคะ* นั้นไม่ได้แปลว่าช้าง. คำว่า *นาคะ* แปลว่า *ท่อที่พ่นน้ำได้* : จะเป็นวงช้างก็ได้, จะเป็นพญานาคก็ได้, มันเป็นท่อที่พ่นน้ำได้. แต่เดี๋ยวนี้เอามาใช้เป็นคำสำหรับช้าง เพราะว่ามันมีวง.

ถ้าเรารู้ลักษณะของช้างชั้น พญาช้าง ก็พบว่า มันมี ความมงคล หรือ ความสง่า ปรากฏอยู่ในลักษณะนั้น ๆ. ถ้าดูต่อไปอีก ก็จะพบลักษณะที่ว่า เป็นสัตว์ที่ชื่อและบริสุทธิ์. ถ้าดูต่อไปอีก ก็พบว่า เป็นสัตว์ที่ฉลาด. อาจจะถูกดูต่อไปอีกได้ ถึงกับว่าเป็นสัตว์ที่มีเมตตา กรุณา. ฉะนั้นจึงเป็นที่รวบรวมแห่งคุณธรรมหลายอย่าง อยู่ในสัตตคุณลักษณะของช้าง. ช้างจึง เป็นสัตว์สัตตคุณลักษณะของมหาบุรุษ มาตั้งแต่กึ่งคำบรรพ์ก่อนพระพุทธเจ้า; แม้พระพุทธเจ้า ได้เกิดขึ้น ก็ยังไม่พ้นไปจากความที่จะถูกอุปมาด้วยสัตตคุณลักษณะ ก็ช้างนี่.

ความหมายแห่งพระพุทธคุณข้อนี้ ก็หมายถึงความเลิศหรือความ ประเสริฐ ในความหมายต่างๆ ที่ใช้กับช้าง. เขาเลิศอย่างไร? เขาประเสริฐ อย่างไร? เขาใหญ่กว่าใครอย่างไร? ก็ขอให้ลองคิดดู. พระผู้มีพระภาคเจ้า นั้น มีลักษณะช้าง ก็คือว่า บริสุทธิ์ ฉลาด เมตตา, แล้วก็มีส่วนน่าเกรงขาม. ทั้งที่เป็นสัตว์ที่ดูแล้วก็อ่อนโยนนี้มนวล ไม่แข็งกระด้าง.

นี่คือความหมายที่สำคัญของพระพุทธคุณข้อนี้ คือคำว่า นาค - เป็น เทียงตังพญาช้างตัวประเสริฐ; ไม่จำเป็นที่จะต้องอธิบายหัวข้อธรรมใดก็ได้. เพราะว่าข้อธรรมทั้งหลายเอามาประมวลกันแล้ว ก็มีอยู่พร้อมในพระองค์; ดูแล้ว ก็มีลักษณะที่น่าจับใจหลายอย่างหลายประการ เหมือนกับพญาช้างตัวประเสริฐ.

เราจะทำความรู้สึกกันอย่างไร? ให้ชัดเจนลงไป ว่าพระผู้มีพระภาคเจ้า นั้น มีลักษณะเหมือนพญาช้างตัวประเสริฐ. ถ้าเราหาความรู้สึกอันนี้ได้ เราจะ สามารถจะมีการปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ได้ ตามหลัก ๗ ประการ อย่างที่เราเคยใช้มา ในพระพุทธคุณบทก่อน ๆ.

ข้อที่ ๑. ว่าศึกษาให้เข้าใจ จนเกิดศรัทธา ความเชื่อ ความเลื่อมใส ที่ไม่เปลี่ยนแปลง. เราจะชมเชยพระพุทธเจ้าว่าเป็นเหมือนช้าง, เราจะมีศรัทธา

ในพระองค์ อย่างไม่หวั่นไหวไม่เปลี่ยนแปลง ใดอย่างไกรกัน? มันคงจะทำได้ยาก ถ้าหากสำหรับผู้มีสติปัญญาอ่อน; ฉะนั้นขอให้เข้าใจลักษณะของช้างในความหมาย ที่ลึก ว่าเป็นสัตว์ที่ดี, เป็นสัตว์ที่งามสง่า, ว่าเป็นสัตว์ที่แข็งแรง, เป็นสัตว์ที่อ่อน น้อม เป็นสัตว์ที่มีประโยชน์อันใหญ่หลวงด้วยเหมือนกัน. เรามองเห็นข้อนี้แล้ว ก็ พอใจเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคเจ้า ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรมเหล่านี้.

ข้อที่ ๒. ที่ว่า ระลึกถึงอยู่เป็นประจำนั้น ก็ระลึกถึง เพื่อให้ตัว เองนี้มีคุณธรรมเหล่านี้ คือเป็นคนดี มีค่ามาก มีความแข็งแรง; แต่แล้วก็ไม่ แข็งกระด้าง ไม่อวดดี ไม่ยกหูชูหาง กลับอ่อนน้อม อย่างนี้เป็นต้น. ระลึกถึงอยู่ เป็นประจำ เพื่อให้เรามีการประพฤติกระทำของเราเอง, ให้ประกอบอยู่ด้วย คุณสมบัติของพญาช้างตัวประเสริฐ.

ข้อที่ ๓. ที่ว่า ระลึกถึงเมื่อมีอันตรายนั้น; เปรียบข้างชั้นที่เลิศนั้น เขาใช้เป็นข้างออกศึก, สู้อันตรายข้าศึกศัตรูได้; เราก็อย่าเลวกว่าช้างเลย. ควรจะ สามารถแก้ปัญหิต่าง ๆ ได้, ต่อสู้ข้าศึกศัตรูได้ เหมือนกับช้างตัวประเสริฐ. ใน บาลีหรืออรรถกถา ก็มีเรื่องความประเสริฐของช้างในสนามรบ : อดทนต่อลูกศร ที่เขายิงมาดังท่าฝน, ไม่วิ่งหนี เพราะเป็นช้างที่ดี. นี้กลัวว่าคนจะไม่ดีเหมือนช้าง.

ข้อที่ ๔. ที่ว่า ทำตามท่าน คือ น้อมนำพระคุณของพระองค์เข้ามา สู่ตน; แม้จะมีคุณที่เปรียบด้วยช้างก็ยังน่าให้. อย่าให้มันเลวกว่าช้าง แล้วก็ จะมีอะไรๆ พอที่จะให้ตัวเองได้บ้าง? มีความดี มีความงาม มีความแข็งแรง มี ความอ่อนน้อม ไม่ยกหูชูหางอย่างช้างที่เป็นบ้า.

ข้อที่ ๕. ทำอะไรให้ตามพระองค์ก่อน : ถ้ามันเกิดอะไรขึ้น จะนึกถึงพระองค์ ในลักษณะที่ทรงพระคุณอันเปรียบด้วยช้าง ก็นึกได้. ก่อนแต่จะทำ จะพูด จะคิด จะตัดสินใจอะไร ก็มีสติระลึกถึงช้าง ว่าเราอย่าเลวกว่าช้างเลย; เพราะว่าช้างมีพระคุณ ที่ทำอุปมากันได้กับพระคุณของพระองค์.

ข้อที่ ๖. ที่ว่า ละอายเมื่อล้มเหลว หมายความว่าเมื่อเราทำอะไรให้ครบถ้วน ให้ดีครบถ้วน ด้วยคุณสมบัติอย่างช้างไม่ได้, ก็ละอายว่า ช้างเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ผู้เป็นเพียงตังพญาช้างนั้น น้อยเกินไป.

ข้อที่ ๗. ที่ว่า ตรวจสอบในลักษณะเป็นการประเมินผลอยู่ตลอดเวลา. นั่นก็คือตรวจตัวเองว่า เป็นช้างชนิดที่เป็นบริวารของพญาคชสารอันยิ่งใหญ่ คือพระพุทธเจ้าอยู่หรือไม่? หรือเป็นช้างที่เกเร ไม่มีประโยชน์อะไร.

นี่แหละสรุปความแล้วก็ถือว่า จะได้ประพฤติกะทำให้ต้องตามลักษณะแห่งพญาช้าง, ก็มีความสง่าผ่าเผยอย่างยิ่ง มีความดี มีความซื่อสัตย์ มีความกตัญญู มีความแข็งแรง แต่กลับอ่อนน้อมอ่อนโยน, ก็มีประโยชน์เป็นพิเศษ ในลักษณะที่ว่าสัตว์อื่นไม่มี คือว่าเราจะสามารถทำสิ่งที่ดี มีประโยชน์ ในลักษณะที่คนอื่นทำไม่ได้.

เหมือนอย่างว่าใน *การทำสงคราม* เขาใช้ช้างเป็นผู้บุกเบิกเข้าไป, เหมือนกับสมัยนี้เขาใช้รถถัง เขาบุกเบิกเข้าไปเหยียบย่ำข้าศึกศัตรู ทำลายค่ายคูหอรบด้วยช้าง นี่มีประโยชน์ชนิดที่สัตว์อื่นทำไม่ได้.

พระพุทธรเจ้าทรงมีอะไร ๆ เหมือนช้าง ในลักษณะนี้, ก็ทรงกระทำ
อะไรได้ ในลักษณะที่สัตว์อื่นทำไม่ได้. เราเป็นสาวกของพระองค์ ก็ควรจะมีหลัก
ในการปฏิบัติข้อนี้ ก็จะพยายามทำในสิ่งที่คนอื่นทำไม่ได้.

อาตมาบูชาคุณธรรมข้อนี้ ถือเป็นหลักประจำตัว; แต่ลดลงมาว่า
เราจะไม่ทำอะไรที่ซ้ำ ๆ กับใคร; เมื่อคนอื่นเขาทำได้แล้วเราก็ไม่ต้องทำ.

นี่คือข้อปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธรคุณข้อนี้ ๗ ประการ.

บทช่วยจำ สรุปเป็นคำกลอน เกี่ยวกับพระพุทธรคุณข้อนี้ มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา นาคะประเสริฐ

พระคุณเลิศ อุปมา พญาหัตถ์

ทั้งเข้มแข็ง ทั้งอ่อนน้อม พร้อมวิธี

เกิดความคิด หัวใจวัลย์ สุดพรรณนา.

.....

อุบายพิรุณคุณบทที่ ๔๒ มีพระบาลีว่า ปนุตเสโน-มีการนอน
ที่สังกัดปราศจากการรบกวนแห่งกิเลส.

พูดเป็นภาษาราชการศัพท์กว่า มีการประหม่อมที่สังกัดปราศจากการรบกวน
แห่งกิเลส. พระพุทธรคุณข้อนี้ ใคร ๆ ก็พอจะทราบได้ว่า ต้องสงเคราะห์ลงใน

พระบริสุทธิตุณ ; เพราะว่าหมายถึงความบริสุทธิ์จากกิเลส ไม่มีกิเลสรบกวน สิ้นกิเลส จึงจะนอนสงบไม่มีกิเลสรบกวน.

ชาวบ้านทั่วไป ระลึกเอาเองก็แล้วกัน ว่าเรานอนโดยที่ไม่มีกิเลสรบกวนได้หรือไม่? แล้วกิเลสอะไรรบกวน โดยมากก็พอจะรู้ได้, อย่างต้องนำมากล่าวในที่นี้เลย. มันเป็นเรื่องของชาวโลกมากเกินไป; กล่าวได้แต่เพียงว่า พระองค์ปราศจากกิเลสชนิดนี้ จึงมีการประหมัดหรือบรรทมที่สงบจากการรบกวนของกิเลสประเภทนี้.

คำในพระบาลีใช้คำว่า *เส-นะ* ซึ่งแปลว่า *นอน*. ข้อนี้ไม่ต้องหมายถึงเฉพาะการนอนอย่างเดียว : เพราะว่าคำพูดอย่างนี้ ตามธรรมทาสาสามัญใช้กันในลักษณะที่ความหมายกว้าง. ที่ว่า *นอนสบาย* นี้ ก็หมายความว่า *มีชีวิตอยู่สบาย*. *ถ้าคนมันมีเขานอนสบาย* ก็หมายความว่า *เขามีชีวิตอยู่อย่างสบาย*; ไม่ได้หมายความว่าอิริยาบถนอนอย่างเดียว.

นี้ขอให้เข้าใจความหมายว่า มันเป็นภาพพจน์ คือ *เปรียบการเป็นอยู่ทั้งหมดด้วยการนอน* ก็ขอให้ขยายความออกไปว่า; แม้ในอิริยาบถอื่นที่นอกจากการนอน ก็ปราศจากการรบกวนของกิเลสอยู่นั่นเอง, คือให้หมายถึงทุกอิริยาบถ. ถ้าจะพูดเป็นคำสั้น ๆ โดยสรุปแล้ว ก็หมายความว่า *ชีวิตหรือการเป็นอยู่นั่นเอง* สงัดจากการรบกวนของกิเลส. นี้จะเป็นความหมายที่สมบูรณ์.

ถ้าเราจะถือเอา *ความหมายตรงตามตัวหนังสือ* อย่างเดรตรงก็ได้ ก็ต้องหมายว่า *มีการนอนที่ปราศจากการรบกวนของราคะกิเลส*, แล้วก็ยังมีข้อที่จะต้องศึกษาให้เข้าใจและระมัดระวังต่อไป ว่าแม้เป็นอย่างนั้น ก็มีได้แสงสุขจากการนอน. เดียวใครจะเข้าใจผิด ว่านอนสบายแล้วก็มีแว้แต่จะแสวงหาความสุขจากการนอน.

ที่^๕ถ้าจะเอาความหมายให้กว้าง ก็หมายความว่า มีชีวิตอยู่อย่างที่ไม่ม
กิเลส. เราอยู่ในโลกนี้มันก็คล้าย ๆ กับนอนอยู่ในโลกนี้. *การนอนในโลกนี้*
ของเรา ปราศจากการรบกวนของกิเลส. สำหรับคำว่า *นอน* นี้ ก็ต้องหมายถึง
อิริยาบถที่เป็นสุข; ไม่ต้องหมายถึงนอนลงไปบนที่นอนก็ได้. เมื่ออยู่ด้วย
อิริยาบถที่พักผ่อนเป็นสุขแล้ว ก็ควรจะเรียกว่าการนอน, แล้วก็ไม่ต้องหมายถึง
การหลับ.

กิเลสเป็นสิ่งรบกวน รบกวนความสงบ. มันเป็นธรรมชาติหรือเป็น
หน้าที่ของกิเลส ก็จะรบกวนความสงบ. เมื่อ *ไม่มีกิเลส ก็ไม่มีอะไรที่จะรบกวน*
ความสงบ ก็เป็นความสุขอยู่ในตัว, จึงได้ความว่า มีชีวิตอยู่ในโลกนี้อย่างสงบสุข.

สำหรับข้อปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ ตามหลัก ๗ ประการ
นี้ ก็มีว่า :-

สำหรับ ข้อที่ ๑. ศึกษาให้เข้าใจจนเกิดศรัทธาในพระคุณข้อนี้.
นอธิบายได้ง่าย ๆ ว่า คนทั่วไปมิได้มีชีวิตอยู่ อย่างปราศจากการรบกวนของกิเลส.
พระองค์มีชีวิตอยู่ อย่างปราศจากการรบกวนของกิเลส; เราจึงมีความพอใจ
มีความรัก มีความนับถือบูชาพระคุณของพระองค์; แล้วก็มีศรัทธาจะเกิดขึ้น
อย่างไม่หวั่นไหว ในบุคคลที่มีชีวิตอยู่อย่างปราศจากกิเลสรบกวน.

กิเลสใหญ่ ๆ เช่น โลภะ โทสะ โมหะ ก็ดี, *กิเลสน้อย ๆ* เช่น นีวรณ
ทั้ง ๕ เป็นต้นก็ดี, *รบกวนแล้วมันไม่ไหวทั้งนั้นแหละ.* คนที่เคยถูกแมงหวี
ตอมตาก็จะรู้สึกได้ว่ามันไม่ไหว; แม้แต่แมงหวีตัวเล็ก ๆ ถ้ามันมาตอมอยู่ที่ตา

หากความสุขมิได้เลย. นี้อย่าทำเล่นกับกิเลส แม้ตัวเล็กตัวน้อยมันก็รบกวนมาก
อย่างนี้; คนที่ไม่มีกิเลสรบกวนเลยนี้ มันน่าเลื่อมใส.

ข้อที่ ๒. ที่ว่า ให้ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ. ระลึกถึงพระคุณข้อนี้
ก็ระลึกถึงการที่มีความเป็นอยู่ โดยไม่มีกิเลสรบกวน, ไม่มีทั้งเมงวัน ไม่มีทั้ง
เมงหวี; คือไม่มีกิเลสใหญ่กิเลสย่อย กิเลสชนิดไหนที่จะมารบกวน. นี้ก็แต่จะ
ให้เป็นอย่างนี้.

ข้อที่ ๓. ที่ว่า ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย จะระลึกนึกถึงพระพุทธรูป
ผู้ชนะกิเลสได้ ว่ากิเลสนี้เป็นสิ่งที่กำจัดเสียได้; ถ้าเราตั้งใจจริง มีพระพุทธรูป
เป็นตัวอย่างอันสูงสุด. เราก็ทำตามพระองค์โดยหลักที่ ๔ ที่ว่าทำตามท่าน.

ข้อที่ ๔. ที่ว่า ทำตามท่าน คือ *น้อมพระคุณของพระองค์ในข้อนี้เข้า
มาไว้ในตน.* รบกวน ก็ยกมือไหว้ตัวเองเสียทีหนึ่ง. อย่าเพื่อหัวเราะเยาะใน
ข้อแนะนำนี้. ลองไปทำดูก่อนก็แล้วกัน. ถ้าทำไปๆ มันจะเปลี่ยนนิสัย ใน
ทางที่จะระมัดระวังรักษาไว้ได้ เพื่อไม่ให้กิเลสรบกวน. *ถ้าอวดดีแล้วก็จะโง่,
โง่แล้วก็จะประมาท,* แล้วก็จะปล่อยให้เป็นไปในลักษณะที่กิเลสรบกวนบ่อยขึ้น
แล้วก็นาน ๆ เข้าด้วย.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรให้ตามพระองค์ก่อน คือ *มีสติก่อนแต่ที่จะทำ
จะพูด จะคิด จะตัดสินใจอะไรก็ตาม;* ระลึกนึกถึงบุคคลผู้ไม่มีกิเลสรบกวน
ก่อน คือมีจิตใจเกลี้ยงเกลา. จิตใจที่เกลี้ยงเกลานั้นแหละ จะรู้อะไรได้ดีว่าควร
จะทำอย่างไร? เราสลัดกิเลสที่รบกวนจิตใจออกไปหมด, ก็จะมีคำถามขึ้นมาใน

ใจของตนเองทันทีว่า ในกรณีนี้เราจะต้องทำอะไร? จะเป็นเรื่องอะไรก็ตาม ที่มนุษย์ธรรมดาสามัญเขาจะทำกันอยู่นั้น. ขอให้มึ่หลักกว่าเราจะพูด จะคิด จะทำ ต่อเมื่อมีจิตใจ ในลักษณะที่ไม่มีกิเลสรบกวน, จะมีผลเหมือนกันว่า เราไปทูลถามพระพุทธองค์ก่อน แล้วทรงแนะนำว่าอย่างไร?

ข้อที่ ๖. ที่ว่า ละอายเมื่อล้มน้เหลว คือเมื่อเราประมาทหรืออวดคึ่ มีความล้มน้เหลวเกิดขึ้น ก็เสียใจให้มาก ว่าเราซึ่งข้างเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า น้อย เกินไป; ก็ตั้งต้นกันเสียใหม่ มีหิริโอตทัปะเพื่อจะไม่กระต้าง กลายเป็นคนต่ำ เป็นคนที่ไม่ละอาย.

ขอให้ระวังสังวรณั้ไว้จ้งทุกคนว่า ถ้าเมื่อเกิดความผิดพลาดแล้ว อย่า เป็นคนกระต้าง. ความเป็นคนกระต้างในเมื่อเกิดความผิดพลาดนั้น เป็นธรรมตา สามัญที่สุค, เป็นสัญชาตญาณอันหนึ่ง ที่มนุษย์จะใช้แก้ตัวให้แก้ตัวเอง; อย่างที่ เรียกว่า ทำอะไรก็ทำไปอย่างแก้เก้อ พอเป็นนิสัยมากเข้าก็คึ่เป็นอันตรายอันใหญ่ หลวง.

ข้อที่ ๗. ที่ว่า ตรวจสอบในลักษณะเป็นการประเมินผลอยู่เสมอ. ว่า วัน คึ่เดือน ปี ล่วงไปเท่าไรนี้ เรามีเวลาที่ว่างจากการรบกวนของกิเลส นั้น คึ่มากน้อย? จะได้พยายามระมัคระวังให้มันมากขึ้น ๆ เวลาที่กิเลสรบกวนนั้นให้มัน น้อยลง ๆ จนกระทั่งไม่มีเหลืออยู่เลย.

นี้เรียกว่ามีการปฏิบัติในพระพุทธคุณชั้นอยู่ โดยลักษณะ ๗ ประการ สรุปเป็นคำสั้น ๆ ว่า จะเป็นอยู่อย่างเยือกเย็นเป็นนิพพาน ตามความหมาย

ของคำคำนั้น. อยู่อย่างเย็นเป็นนิพพาน; เพราะนิพพานนี้แปลว่าเย็น, เย็น
เมื่อกิเลสไม่รบกวน. เพราะว่ากิเลสเป็นของร้อน หรือว่าเมื่อมีอะไรรบกวนแล้ว
คนเราก็เย็นอยู่ไม่ได้; จะเย็นได้ก็ต่อเมื่อไม่มีอะไรรบกวน.

ถ้าทำอะไรไม่ได้มาก ก็จำไว้แต่สั้น ๆ ว่า จะอยู่อย่างเย็นเป็นนิพพาน
อยู่ทั้งกลางวันและกลางคืน. นี่ก็จะเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติตนตรงตามความหมาย
แห่งพระพุทธคุณข้อนี้ ที่มีไว้ในรูปของการอุปมาว่า “ทรงมีการนอนอันสงบ
ปราศจากการรบกวนของกิเลส”

บทช่วยจำเป็นคำกลอน ของพระพุทธคุณข้อนี้ มีให้ว่า :-

ไอ้องค์พระ บรมครู ผู้อิสระ
กิเลสใด ไม่ประทะ ไปทุกท่า
ทุกกาละ ทุกข์ใดใด ไม่มีบา
เรียกได้ว่า มีวิเวก เป็นเอกจริง.

ทุกคำมีความหมายชัดเจน คือเป็นคำสั้น ๆ เข้าใจได้ง่าย เกือบจะไม่ต้อง
อธิบาย. เป็นผู้อิสระจากกิเลส ไม่ว่ากิเลสชนิดไหนมากกระทบกระทั่งไม่ได้ ใน
ทุกกิริยาอาการ ทุกกาละเทศะ เรียกได้ว่า *เป็นผู้วิเวก*. คำว่า *วิเวก* นี้ คือ *ไม่มี
อะไรรบกวน*. *เอ-ก* แปลว่า *หนึ่ง* *วิเวก* แปลว่า *มันหนึ่งอย่างยัง*, *หนึ่งอย่าง
ไม่มีอะไรรบกวน*.

.....

.....

.....

.....

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๔๓ ซึ่งมีพระบาลีว่า **ขีณสณโฆชโน** ;
แปลว่า **มีกิเลสเครื่องประกอบไว้ในภพนั้นสิ้นสุดแล้ว**.

พระพุทธคุณข้อนี้ มีลักษณะแสดงชัดอยู่แล้วว่า จะต้องสงเคราะห์ลงในพระคุณทั้ง ๓ ข้อ ที่เรียกว่า **บริสุทธิคุณ** ในความหมายทั่วไปตามธรรมคาสามัญ เพราะเป็นการสิ้นกิเลส.

คำว่า **สัตถุโยชณะ** หรือ **สังโยชน์** นั้น แปลว่า **เครื่องประกอบไว้**, คือ **ประกอบไว้ในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง** ก็คือผูกพันอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง. **สิ่งใดมีลักษณะผูกพันก็เรียกว่าสังโยชน์**.

การผูกพันจะต้องมีสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งการผูกพัน. สิ่งนี้เรียกว่า **ภพ** นั้นแหละ **เป็นที่ตั้งแห่งการผูกพัน** ; แต่เราจะเรียกสิ่งอื่น ในฐานะที่เป็นที่ตั้งแห่งการผูกพันก็ได้เหมือนกัน. แต่ในที่สุดมันก็จะมารวมอยู่ในสิ่งที่เรียกว่า **ภพ** คือ **ความมี** **ความเป็น** ที่มันมาถึงขั้นสมบูรณ์ เรียกว่า **ภพ**.

ถ้า **กามภพ** - ก็ **เป็นอยู่ในกาม** คือหมายความว่า **พอใจในกาม**. ถ้าสูงขึ้นไปกว่านั้นก็เป็น **รูปภพ** - **เป็นอยู่ด้วยความพอใจในรูปอันบริสุทธิ์**, ไม่เกี่ยวกับกาม. ถ้าจะให้สูงขึ้นไปกว่านั้นอีก ก็มาถึง **อรูปภพ** - **เป็นอยู่อย่างพอใจในสิ่งที่ไม่มีรูป**. ที่มีรูปมันก็ไม่เกี่ยวกับกามแล้ว ที่ไม่มีรูปมันก็ยิ่งไกลไปกว่านั้นอีก ก็เลยประณีตกว่ากันมาก.

ที่ผูกกันอยู่ในภาษาคนนั้น คำว่า **ภพ** นี้เขาหมายความกันว่า **ต้องตายเข้าโลงแล้ว** จึงจะไปเกิดในภพนั้นภพนี้ แล้วก็อยู่นานมาก จนกว่าจะเปลี่ยนแปลง บางทีถึงกับปีติงกัลป์ก็มี

อย่างนี้ไม่สำเร็จประโยชน์ในการปฏิบัติ. เราไม่เข้าใจอย่างนั้น แต่เราก็ไม่คัดค้านที่เขาพูดกันไว้อย่างนั้น. แต่เราจะทำความเข้าใจใหม่ว่า : เมื่อใดจิตมันมามีความพอใจหลงไหลอยู่ในกาม คือ กามารมณ์ ซึ่งเป็นกิจกรรมระหว่างเพศ ก็เรียกว่า ถูกผูกพันอยู่ในกามภพ.

บางเวลา ก็เมื่อระอาในการที่จะมาจมอยู่ในกาม ก็ไปมีความสงบ เป็นสุขอยู่ด้วยรูป ก็ทำสมาธิชนิดที่มีรูปธรรมเป็นอารมณ์ ได้รับความสุขแล้ว ก็หลงไหลพอใจอยู่ในความสงบนั้น. เวลานั้นเรียกว่า คนนั้นอยู่หรือ มีความเป็นอยู่ในรูปภพ แล้ว รูปภพชนิดนั้น ก็ผูกพันจิตใจของเขาให้ติดแน่นอยู่.

ทีนี้บางคนหรือคนเดียวกัน แต่บางเวลาเขาเก่งไปกว่านั้นอีก ทำจิตให้ประณีต ละความพอใจในรูปเสีย, ไปแสวงหาความพอใจอันประณีตยิ่งขึ้นไป ในสิ่งที่ไม่มีรูป เสวยความสงบนั้นอยู่ เรียกว่า ในขณะที่นั้นเขากำลัง เป็นอยู่ในอรุภพ; แล้ว อรุภพ นั้น ก็ผูกพันเขาไว้.

นี่จึงเห็นได้ชัดว่า สิ่งเป็นที่ตั้งแห่งความผูกพันนั้น โดยสรุปแล้วมันก็คือ กามภพ รูปภพ อรุภพ. แต่อย่าลืมว่า เราจะอธิบายอย่างอื่นก็ได้; แต่การอธิบายอย่างนั้นมันง่าย เข้าใจง่าย มองเห็นได้ชัดเจนดี.

ทีนี้อะไรเล่าที่จะเป็น สายใย ที่จะทำการผูกพันจิตใจไว้กับภพ? นั่นก็คือกิเลส ที่เรียกว่า อุปาทาน โดยเฉพาะ. อุปาทาน แปลว่า ความยึดมั่นถือมั่น; เกิดจากความอยากที่โง่เขลา คืออยากด้วยอำนาจอวิชชา แล้วก็เข้าไปยึดมั่นถือมั่นสิ่งใดอยู่. อุปาทาน นั้นแหละ เป็นเหมือนกับว่าเชือก หรือสายหรืออะไรก็ตาม ที่จะผูกพันจิตใจ ของสัตว์นั้น ๆ ให้ติดอยู่กับกามภพ เป็นต้น.

ความเคยชินแห่งกิเลส ไม่ว่าจะ เป็นกิเลสประเภทโลภะ หรือโทสะ หรือโมหะ เมื่อมีความ เคยชินมากขึ้นก็เปลี่ยนเป็นอนุสัย เพิ่มขึ้นๆ อยู่ในสันดาน ยาก

ที่จะพ้นไปจากการเกิดแห่งกิเลส. การเกิดแห่งกิเลสจะมีได้ง่ายตาย; เพราะว่า
 สะสมอนุสัยแห่งกิเลสชื่อนั้น ๆ ไว้ในสันดาน. เช่น *ราคานุสัย - เคยชินในทางที่
 จะรักจะกำหนัด. ปมาณุสัย - เคยชินในการที่จะโกรธ* กระทบกระทั่ง. *อวิชชา-
 นุสัย - เคยชินในการที่จะโง่.*

อนุสัย เหล่านี้ก็จะ *เป็นเหมือนกับสิ่งผูกพัน* คือสายใยที่จะผูกพันให้จิตใจ
 ของสัตว์นั้น ๆ *หมกมุ่นอยู่แต่ในความโลภ ความโกรธ หรือความหลง;* เป็น
 การผูกพันให้ติดอยู่ในกิเลส ก็เป็นภพที่เลว.

แม้ว่าจะเป็น *กามภพ* ของสัตว์ผู้ปรารถนากาม ก็ *เป็นภพที่เลว* ที่เราจะ
 ต้องเรียกว่า *นรก* หรือ *อบาย* หรือ *ทุกข์คติวินิบาต,* หรือจะเรียกว่า *นรก เสร็จฉาน
 เปรี๊ต อสุรกาย* ก็ได้. ขอให้สนใจกันเป็นพิเศษสักหน่อย ว่ามันมีอะไรที่ผูกพัน
 ไว้กับสิ่งเหล่านี้ ซึ่งจิตใจซุ่มักจะตกลงไปในทางต่ำ ลงไปถึงอบายเหล่านี้; ก็เพราะ
 กิเลสที่สะสมไว้ในรูปของอนุสัย. นี้เรียกว่าเป็นเครื่องผูกพัน แจกเป็นข้อตั้ง ๑๐
 อย่าง. อย่างที่ว่าสังโยชน์ ๑๐ ประการ นั้น; มีรายละเอียด ซึ่งไม่จำเป็นที่จะต้อง
 นำมาอธิบายไว้ในที่นี้, ไปหาศึกษาเอาเอง. ในที่นี้มุ่งหมายแต่จะชี้ให้เห็นพระพุทฺธ-
 คุณว่า พระองค์ทรงมีสังโยชน์ชนิดนั้นสิ้นสุดแล้ว คือไม่เหลืออยู่สำหรับทำหน้าที่
 ผูกพันอีกต่อไป.

สำหรับข้อปฏิบัติ เกี่ยวกับการขจัดเสียซึ่งสิ่งผูกพัน ที่เรียกว่า
 สังโยชน์นั้น ไม่ว่าสิ่งผูกพันนั้นจะอยู่ในรูปของกิเลสตามธรรมดา, หรือว่าอยู่ใน
 รูปแบบของอนุสัยก็ตาม, ต้องอาศัยสิ่งที่เรียกว่าสติ เป็นเบื้องต้น, คือมีสติทำ
 ในทางที่จะเกิดกิเลส เพื่อไม่ให้เกิดกิเลส. เพราะ *กิเลสนั้นจะต้องอาศัย* สิ่งที่ว่า

อนุสัยในภายใน สัมพันธ์กันกับการรับอารมณ์ หรือกระทบด้วยอารมณ์ในภายนอก ถ้ามีสติทันทั่วทั้งที่ในเวลาอันแล้ว ก็ไม่อาจจะเกิดกิเลสใด ๆ ได้; แม้กิเลสประเภทที่มีลักษณะเป็นการผูกพัน มีสตินี้เป็นประจำ.

ที่นี้ หลักปฏิบัติ ๗ ประการ เกี่ยวกับพระพุทธรูปคุณข้อนี้ :-

ข้อที่ ๑. จะต้องปลุกศรัทธาที่แน่นแฟ้นไม่หวั่นไหว ในพระผู้มีพระภาคเจ้า ในความหมายที่ว่า พระองค์เป็นผู้ไม่มีเครื่องผูกพัน. เมื่อไม่มีเครื่องผูกพัน หมายความว่าเกลียดเกลียด, ไม่มีความทุกข์, ไม่มีอาการแห่งการผูกพัน, ไม่มีกิเลสที่เป็นเครื่องผูกพัน; ก็ให้มีจิตที่เพ่งจ้อง ต่อความที่จิตเกลียดเกลียดจากสิ่งเหล่านี้ ไม่มีกิเลส, ไม่มีการผูกพันแห่งกิเลส, ไม่มีอารมณ์ที่เป็นที่ตั้งแห่งการผูกพันของกิเลส คือภพทั้งหลายทั้งที่กล่าวแล้ว.

สำหรับ ข้อที่ ๒. ที่ว่า ให้ระลึกรู้ถึงอยู่เป็นประจำนั้น ก็ระลึกในการที่จะเป็นผู้มีความเกลียดเกลียดจากความผูกพันของกิเลส; เพราะว่ามันแหละคือพระพุทธรูปองค์ในความหมายนั้น เหมือนกับว่า *ภาวนาอยู่เสมอ เพื่อความเป็นผู้เกลียดเกลียดจากความผูกพันใด ๆ*. นี้ระลึกรู้ถึงอยู่เป็นประจำในลักษณะอย่างนี้.

ที่นี้ ข้อที่ ๓. เมื่อมีอันตรายเกิดขึ้น ก็อย่าได้เสียสติ. อย่าได้ชลาตกกลัวถึงกับเสียสติ; เพ่งเอาความเกลียดเกลียดจากกิเลส หรือจากความผูกพันของกิเลสเป็นอารมณ์ ก็จะขจัดความฟุ้งซ่าน หรือความหวาดกลัวนั้นเสียได้. นี่คือการปฏิบัติในเมื่อมันมีอันตรายเกิดขึ้นทางกายหรือทางจิต โดยเฉพาะเกี่ยวกับการที่จิตเข้าไปผูกพันกับสิ่งใด ด้วยอำนาจของกิเลสแล้วมีความทุกข์เกิดขึ้นอยู่.

ข้อที่ ๔. ว่าทำตามท่าน ก็ทำตามพระพุทธองค์ ด้วยการน้อมนำ พระคุณซ้อนเข้ามาสู่ตน. ให้มีเวลาที่ว่างจากการผูกพันให้ปรากฏอยู่. ไม่มีความผูกพันแห่งจิตเมื่อใด ก็พอใจจนกระทั่งเคารพนับถือบูชาตัวเองได้; อย่างที่เราใช้ คำพูดว่า ไหว้ตัวเองได้นั่นเอง.

ข้อที่ ๕. ที่ว่าทำอะไรให้ถ้ามพระองค์ก่อน. นี้หมายความว่าถ้า อาศัยพระพุทธคุณซ้อนแล้ว ก็จะทำให้จิตให้เกลี้ยงเกลาเสียก่อน จึงจะทำ หรือจะพูด หรือจะคิด หรือจะตัดสินใจอะไร. อย่าทำไปทั้งที่จิตมันกำลังสับสนวุ่นวาย, หรือว่า จิตนั้นถึงกับตกไปเป็นทาสของสิ่งที่มันผูกพัน. ซ้อนทำได้ด้วยสติ ซึ่งเป็นหลัก ทั่วไปว่า *อะไรๆ ก็ต้องการอนุภาพของสิ่งที่เรียกว่าสติทั้งนั้น.*

ข้อที่ ๖. ให้รู้จักละอาย เมื่อมีความล้มเหลวเกิดขึ้น; แม้ที่สุดแต่ ด้วยอำนาจของความเปลือ. คนธรรมดาเขามักจะเข้าข้างตัว แล้วให้อภัยแก่ตัวเอง มากเกินไป; ว่าเปลือก็ไม่ใช่ไร ไม่ควรจะปรับเราให้เป็นบาปหรือมีความทุกข์. ถ้าพูดกันกับบุคคลอย่างนั้นได้มันก็ได้; แต่เนื้อเรื่องของธรรมะไม่เป็นเช่นนั้น. *ถ้าเปลือให้กิเลสเกิดขึ้น ก็ไม่มีข้อแก้ตัว ก็ต้องมีทุกข์,* แล้วเราก็จะเสียใจ หรือว่าจะกลัวความเป็นอย่างนี้ ให้มันมากเข้าไว้ อย่าได้ผลอกันอีกต่อไป.

ข้อที่ ๗. ที่ว่า ทดสอบตัวเองในลักษณะที่เป็นการประเมินผล เกี่ยวกับพระคุณซ้อนอยู่เป็นปกตินั้น ก็หมายความว่า *สำรวจความที่จิตปราศจาก เครื่องผูกพัน,* หรือให้ไกลกว่านั้น ก็คือจิตไม่มีการผูกพันในกามภพ รูปภพ อรูปภพ; *เป็นการพยายามอยู่เสมอ ด้วยอำนาจของสติ* ที่จะไม่เกิดกิเลสประเภทที่เป็นการ

ผูกพัน, หรือทำหน้าที่ผูกพัน. ถ้าผูกพันอยู่ก็มีสติระลึกได้ เพื่อจะหยุดความผูกพันนั้นเสีย.

นี่คือวิธีปฏิบัติโดยหลัก ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้. ที่นี้ถ้าจะสรุปให้สั้นเป็นคำพูดสั้น ๆ ก็สรุปได้ว่า ให้มีสติระงับการเกิดขึ้นแห่งตัวกูหรือของกู. สิ่งที่เราเรียกว่าตัวกูหรือของกูคืออะไรนั้น เราได้พูดถึงมามากมาย ซ้ำ ๆ ซาก ๆ หลายครั้งหลายสิบครั้งแล้ว; ก็ไม่ต้องพูดถึงในที่นี้.

สรุปความว่า การที่ระงับไม่ให้เกิดตัวกู-ของกู นี่เป็นการสรุปยอดของการปฏิบัติที่จะไม่ให้เกิดการผูกพัน; เพราะว่าความรู้สึกที่เป็นตัวกูเกิดขึ้นมาที่หนึ่งนั้น ต้องมีการผูกพันในสิ่งใด, นับตั้งแต่ในอารมณ์ใด, ในความเป็นอย่างไร, หรือในผลที่เกิดขึ้นมาจากความเป็นอย่างนั้น มันมีความรู้สึกเป็นตัวกูก็ผูกพันอยู่ในสิ่งที่เรียกว่าของกู. นี่คือใจความที่เป็นการสรุป.

ที่นี้ บทช่วยจำเป็นคำกลอน สำหรับพระพุทธคุณข้อนี้ มีว่า :—

ไอ้พระองค์ ผู้ทรงสัน สิ้นผูกพัน
ไม่เหลืออยู่ แต่สักชั้น วิสุทธียิ่ง
อารมณ์ใด ก็เลสใด ไม่พาดพิง
จึงแน่วแน่ ไม่โคลงโยก : เป็นโลกอุดร.

คำทุกคำมั่นต้นเข้าใจได้ง่าย เกือบจะไม่ต้องอธิบาย ว่าพระองค์สิ้นสิ่งผูกพัน. สิ่งผูกพันทุกชั้นไม่มี จึงได้บริสุทธิ์ยิ่ง : อารมณ์ใดก็ไม่ผูกพัน,

กิเลสใดก็ไม่ผูกพัน ; มันจึงเกิดการผูกพันไม่ได้, จึงมีความแน่วหนึ่ง เพราะความ
เกลียดจากการผูกพัน. *ภาวะเช่นนี้เราเรียกว่าโลกอุดรได้,* คืออยู่เหนืออำนาจ
บีบคั้นของโลกได้.

....

**อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๔๔ มีพระบาลีว่า วิมุตโต แปลว่า ผู้พ้น
พิเศษแล้วจากทุกข์ทั้งปวง.**

ความหมายแห่งพระพุทฺธคุณชั้นนี้ ก็เห็นได้ชัดว่า *อยู่ในรูปของ
บริสุทธิคุณ,* ในความหมายทั่วไป ว่า : *บริสุทธ์แล้วจากกิเลส ก็ บริสุทธ์แล้ว
จากความทุกข์ ;* เรียกว่าหลุดพ้นแล้วจากกิเลส, หลุดพ้นแล้วจากความทุกข์.

คำที่เราได้ยินเสมอๆ คือคำว่า *วิมุตติ* แปลว่า *ความหลุดพ้น.* *วิมุตโต*
แปลว่า *ผู้หลุดพ้น ;* แม้จะเอา วิ ออกเสียก็ยังใช้ได้ แปลว่าผู้พ้น. ถ้ามี วิ เข้ามา
ก็ว่า *เป็นขณวิเศษ* หรือชั้นที่สมบูรณ์.

คำนี้ *มีความหมายอย่างเดียวกับคำว่าโมกข์.* *โมก-ข* แปลว่า *ความ
หลุดพ้น.* ถ้า *ใส่วิ* เข้ามา *เป็นวิโมกข์ ;* ก็ความหมายมันก็เต็มทีขึ้นมา ชัดเจน
รัดกุมขึ้นมาว่า *วิโมกข์* คือ *หลุดพ้นอย่างพิเศษ.* การใช้คำคำนี้ ที่มี วิ บ้างไม่มี
วิ บ้างนี้ คงจะมีความแตกต่างกันเพียงเท่านั้น คือ *ถ้าว่ามี วิ* แล้วก็ *เป็นชั้นสูงสุด.*

คำว่า วิ นั้นเป็นเพียงบทอุปสรรคสำหรับนำหน้าคำ; ไม่ใช่ตัวคำโดยแท้จริง.
คำว่า วิ นี้มีความหมายว่า *แจ่มแจ้งก็ได้, ต่างออกไปก็ได้, วิเศษก็ได้,* แม้แต่วินาศก็ได้,

หรือสันเข็งก็ได้. มันหลุดพ้นอย่างแจ่มชัด หลุดพ้นอย่างแตกต่างออกไป หลุดพ้นอย่างวิเศษ; หลุดพ้นเพราะว่าทำความวินาศให้แก่สิ่งที่ผูกพัน ก็เป็นการหลุดพ้นที่สันเข็ง.

ในพระพุทธคุณ ๑๐๐ บทนี้ แยกออกเป็น ๒ คำหรือ ๒ ที่มา คือเป็น **มุตฺโต** - ผู้พ้นแล้ว ที่มาหนึ่ง, **วิมุตฺโต** - ผู้พ้นวิเศษแล้ว อีกความหมายหนึ่ง.

ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ เมื่อกล่าวโดยหลัก ๗ ประการ ก็จะฟังมีอย่างนี้ว่า :-

สำหรับ ข้อที่ ๑. ศึกษาให้เข้าใจ จนมีศรัทธาตั้งมั่นไม่หวั่นไหว ในบุคคลผู้หลุดพ้นพิเศษแล้ว. สำหรับชาวพุทธแห่งประเทศไทย ก็นับเคยกับคำนี้ดี อยู่แล้ว เกือบจะไม่ต้องอธิบายอะไรกันมากนัก; ว่า **ผู้ใดหลุดพ้น ผู้นั้นก็เป็นผู้สูงสุด**, เป็นบุคคลผู้สำเร็จในคุณธรรมชั้นสุดท้าย ก็พอใจที่จะเป็นอย่างนั้น แล้ว ก็เลื่อมใสเคารพนับถือบูชา บุคคลที่ได้เป็นอย่างนั้น.

ฉะนั้นถ้าเรามีเวลาเหลืออยู่บ้าง ก็อย่าเอาไปคิดถึงเรื่องอื่นกันเลย. เอามา **คิดถึงเรื่องนี้** คือ **บุคคลที่มีความหลุดพ้น**, **เรื่องความหลุดพ้น** ที่เราจะทำความหลุดพ้นได้แก่เราเอง จิตก็จะค่อยโน้มไปพอใจ ศรัทธาเลื่อมใสในความหลุดพ้น หรือในบุคคลผู้หลุดพ้น. นี้จะมีประโยชน์มาก ก็จะเป็นการตั้ง จุง ให้เกิดการก้าวหน้า ตามทำนองคลองธรรมของพระศาสนา.

ที่นี้มาถึง ข้อที่ ๒. ที่ว่าระลึกถึงอยู่เป็นประจำ, นึกถึงพระคุณข้อนี้ อยู่เป็นประจำ; ก็พยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับ **ศึกษาเรื่องความหลุดพ้น หรือไม่หลุดพ้น**, และพยายามให้เกิดความรู้สึก ที่เป็นความหลุดพ้นของตน อยู่ในตน.

คอยจ้องหาแต่ภาวะของความหลุดพ้นแห่งจิตของตน อยู่เป็นประจำ. นั่นแหละ เรียกว่าระลึกถึงพระพุทธองค์ ที่อยู่ในรูปของพระพุทธรูปอยู่นั้นเป็นประจำ.

ข้อที่ ๓. ที่ว่า ระลึกถึงเมื่อมีอันตรายเกิดขึ้น นี้ก็เหมือนกับข้อทั่วไปว่า มีอันตรายเกิดขึ้น ก็อย่าฟุ้งซ่าน อย่าตกใจ อย่ากลัว. อย่ากลายเป็นบุคคลที่ไม่มีสติสัมปชัญญะไปเสีย, แล้วก็ระลึกถึงภาวะแห่งความหลุดพ้นของจิต ที่เราได้เคยกระทำไว้อย่างชำนาญมาแต่กาลก่อน. ให้ภาวะแห่งจิตชนิดนี้ กลับมา ก็จะทำให้จิตความขลาดกลัวเป็นต้นเสียได้, ก็มีสติสัมปชัญญะที่จะต่อสู้กับอันตรายหรืออุปสรรคศัตรูนั้น ๆ.

ข้อที่ ๔. ที่ว่า ทำตามพระองค์ ก็คือการน้อมนำพระคุณข้อนี้มาศึกษา ปฏิบัติ เหมือนกับว่าเดินตามรอยพระองค์อยู่เป็นปกติ. ประสบความสำเร็จที่ไร ก็พอใจตัวเอง ในลักษณะที่เรียกว่าไหว้ตัวเอง เพราะมีคุณธรรมข้อนี้.

คำว่า “ไหว้ตัวเอง” นี้ ขอฝากไว้แก่ท่านทั้งหลายทุกคน ช่วยนำไปศึกษา ให้ดีให้เข้าใจ แล้วก็ทำอย่างใดหรือทุกอย่างที่จะทำได้ ให้เกิดความรู้สึกที่ถึงกับยกมือไหว้ตัวเอง; อย่างที่เรียกว่ามันทนอยู่ไม่ได้ มันต้องยกมือไหว้ตัวเอง, ไม่ใช่ กระทำไปด้วยกิเลส ตัณหา มานะทิฏฐิ อะไร. แต่กระทำให้ด้วยจิตที่มีความรู้สึก ผิดชอบชั่วดี คือมีสติสัมปชัญญะ.

ข้อที่ ๕. ที่ว่า ทำอะไรให้ตามพระองค์ก่อน : ก่อนแต่จะทำ จะพูด จะคิด จะตัดสินใจอะไร ต้องมีสติยับยั้งไว้ เป็นระยะเวลาที่ล่วงไป ในลักษณะ เปรียบเหมือนกับว่าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า. แล้วก็ทูลถามพระองค์ก่อนว่า นี่จะต้อง

ทำอะไร? ด้วยการทำอย่างนี้จะมีสติสัมปชัญญะพอเพียง; ก็จะมีคำตอบออกมาเอง, จากจิตใจที่ประกอบอยู่ด้วยสติสัมปชัญญะนั้น ก็รู้ได้ทันทีว่า เราจะพูดหรือไม่พูด, จะทำหรือไม่ทำ, จะคิดหรือไม่คิด.

ถ้าจะพูดจะทำจะคิด แล้วก็จะคิดจะทำอย่างไร มันเต็มไปด้วยสติสัมปชัญญะ; อย่างที่เรียกว่าทุกกระเบียดนิ้ว. ข้อนี้ *จะทำให้ได้ง่าย สำหรับบุคคลผู้มีการฝึกสติอยู่เป็นประจำ*; เพราะว่าบทฝึกเกี่ยวกับสตินั้น ไม่ว่าจะแบบไหนวิธีไหน ล้วนแต่เป็นการฝึกให้มีสติ ก่อนแต่ที่จะพูด จะคิด จะทำ ด้วยกันทั้งนั้น. จะต่างกันบ้างก็ตรงที่ว่า มีกำลังมากหรือมีกำลังน้อย.

สำหรับ ข้อที่ ๖. ที่ว่า ละอายเมื่อล้มเหลว. นี้ก็เหมือนกับข้อปฏิบัติในบทอื่น ๆ ว่า “ละอายเมื่อล้มเหลว” ก็มีความละอายแก่ใจ, รวมทั้งความกลัว ก็กลัวว่าปกัลความผิดพลาด ที่ปล่อยไปในลักษณะเช่นนี้. . อย่าได้ถือว่าความผิดพลาดนี้เล็กน้อย; เพราะว่าความผิดพลาดนี้ไม่มีชนิดเล็กน้อย. *เรื่องทางจิตใจจะไม่มีขั้นตอน เพื่อจะเป็นการกระทำที่เล็กน้อย*; จึงควรกลัว ละอายและกลัวเมื่อผิดพลาด เพื่อจะป้องกันไม่ให้มันทำซ้ำ, ก็กำหนดิตีเยยนตัวเองบ้าง ว่า ช่างไม่มีความเป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสียเลย หรือมันมีน้อยเกินไป มันไม่สมกัน.

สำหรับ ข้อที่ ๗. ที่ว่า ตรวจสอบในลักษณะเป็นการประเมินผลอยู่เสมอ นี้ก็กระทำกันอย่างง่าย ๆ ก็ว่า สรรวจดู, ว่าจิตนี้ในวันหนึ่งนี้ มันเกลี้ยงคือปราศจากสิ่งเศร้าหมองนี้ที่มากน้อย? แล้วมันไม่เกลี้ยง คือมันเศร้าหมองก็มากน้อย? พอสิ้นเวลาวันหนึ่ง ๆ ควรจะทดสอบกันในลักษณะอย่างนี้ จะทำให้รู้ได้ว่า

มันดีขึ้นหรือมันเลวลง? คือมันก้าวหน้าในทางธรรม หรือว่ามันถอยหลังในทางธรรม?

เรื่องตรวจสอบจิตใจอยู่เป็นประจำ ให้ถือเป็นเรื่องสำคัญ. แล้วไม่ต้องมีใครมาช่วยตรวจสอบ. มันเป็นเรื่องเหลวไหลทั้งนั้น ที่จะให้คนอื่นมาตรวจสอบ, จึงต้องตรวจสอบด้วยตนเอง เพราะว่ามันรู้จักดี. จะต้องการมีการคุมสติอยู่มาก ที่จะไม่เผลอไปเข้าข้างตัวเอง. ตรวจสอบได้ผลไปในทางที่เข้าข้างตัวเอง แล้วก็ไม่ต้องตรงกับความจริง.

นี่คือวิธีปฏิบัติ ๗ ประการ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ ถ้าเอามาสรุปเป็นคำสั้น ๆ ง่าย ๆ ก็ว่า เป็นอยู่ด้วยความเกลี้ยงแห่งจิตใจ เป็นอยู่ ด้วยความเกลี้ยงแห่งจิตใจ.

คำนี้หรือว่าคำที่มีความหมายอย่างนี้ เราพูดกันมากที่สุดในสวนโมกข์; แล้วอาตมานี้แหละพูดมากที่สุด เกี่ยวกับคำคำนี้. เพราะว่าถ้ามีใครแปลกหน้ามา ก็อธิบายคำว่าโมกข์ให้เขาฟัง : อย่าให้เสียที่ที่ว่า เขามาถึงสวนโมกข์แล้วไม่รู้จักสวนโมกข์ มันก็เท่ากับไม่ถึงสวนโมกข์.

คำว่าโมกข์ สั้น ๆ นั้น มาจากคำบาลี ว่าโมก-ช ภาษาชาวบ้านแปลว่าเกลี้ยง ไม่มีอะไรรักรึง; แต่ภาษาธรรมะเรียกว่า หลุดพัน. หลุดพัน มันก็มีลักษณะเกลี้ยง, ถ้ามันไม่เกลี้ยง มันหลุดพันออกไปไม่ได้; เพราะมีอะไรผูกมัดรักรึง.

สวนโมกข์นี้จัดไว้สำหรับให้ง่าย แก่บุคคลที่ต้องการจะศึกษา เรื่องความเกลี้ยงแห่งจิตใจ; ชั่วแต่มานั่งอยู่ในสถานที่อย่างนี้ จะพบความเกลี้ยงแห่งจิตใจบ้าง ไม่มากก็น้อย.

เพราะว่าธรรมชาติอย่างนั้นมันบีบบังคับ หรือจะเรียกว่าปรุ้งแตงก็ได้อ ให้จิตไปอยู่ในลักษณะที่
 เกลี้ยง หรือหยุก หรือเย็นเสมอ; เป็นการง่ายแก่บุคคลที่จะศึกษา เรื่องความเกลี้ยงแห่งจิตใจ
 ในเมื่อมานั่งอยู่ในสวนโมกข์. สวนโมกข์ได้ชื่อว่าสวนโมกข์ ก็เพราะมีความมุ่งหมายอย่างนี้เอง
 ก็คือโอกาสอธิบายกันเสียในที่นี้.

คำว่า *เกลี้ยงแห่งจิตใจ* นี้ เป็นความหมายแห่งพระพุทฺธคุณข้อหนึ่ง คือ
 ข้อที่กำลังพูดอยู่นี้ โดยพระบาลีว่า *วิมุตโต*.

สำหรับบทช่วยจำเป็นคำกลอน สำหรับพระพุทฺธคุณข้อนี้ มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ผู้ทรงพัน พิเศษแล้ว
 เพราะผ่องแผ้ว จากความทุกข์ ทุกখনอน
 เพราะกิเลส ทำลายไป ในทุกตอน
 พันจากร้อน เหลือแต่เย็น เป็นนิพพาน.

มีคำยากหรือว่าเข้าใจไม่ได้ยักยักหนึ่ง ก็เห็นจะเป็นคำว่า *ทุกখনอน*.
 คำว่า *খনอน* ที่จริงมันแปลว่า *ชั้น* หรือ *ตอน* แต่เขาเอาไปใช้เป็นชื่อเรียกสถานที่
 ที่จัดตั้งขึ้นไว้ เพื่อทำอะไรตามชั้นตอน. เช่นที่ตรวจสอบหรือเก็บภาษี ที่ตั้งไว้
 เป็นลำดับๆ เรียกว่าเป็น *খনอน*. ขนอนก็คือชั้นตอนนั่นเอง.

เมื่ออาตมาเด็กๆ ก็ได้ยินชาวบ้านเขาพูดกันเป็นกันแล้ว คือเขาพูดว่า
 มันพันไปได้ทุกখনอน, คือทุกชั้นตอนที่มันยุ่งยากลำบากยิ่งขั้นๆ เป็นตอนๆ
 ไป. ถ้าผ่านพันไปได้ทุกชั้น ก็เรียกว่าผ่านไปได้ทุกখনอน.

“โอ้พระองค์ ทรงพัน พิเศษแล้ว เพราะผ่องแผ้ว จากความทุกข์
 ทุกখনอน”; เหมือนขนอนที่ตั้งไว้เก็บภาษี ผ่านไปได้. “เพราะกิเลส ทำลาย
 ไป ในทุกตอน” ก็อธิบายซ้ำอีกทีหนึ่งว่า กิเลสนี้มีหลายชั้นตอน หลายชั้น ชั้น
 เล็ก ๆ น้อย ๆ; เช่นแมลงหวี่ก็พวกนิวรรณ์ทั้ง ๕, พวกแมลงวันตัวโต ๆ ก็เป็น
 โลกะ โทสะ โมหะ ออกมาโดยตรง, แล้วมีอะไรที่ลึกซึ้งซ่อนอยู่ข้างใน ก็เป็น
 ชั้นที่เรียกว่าอนุสัยหรืออัสวะ. **เมื่อผ่านกิเลสไปได้ทุกชั้นตอน ก็พ้นจากร้อน
 ก็เหลือแต่เย็น แล้ว เป็นนิพพาน.**

ขอรบเร้าอยู่เสมอไม่กลัวว่าท่านทั้งหลายจะรำคาญ ว่ามาเลื่อนชั้นการศึกษากันเสียที
 เด็ด, **ให้รู้ว่าคำว่านิพพานนั้น แปลว่าเย็น.** แล้วจะขยายความหมายออกไปเป็นอย่างอื่น
 ก็อย่าง าก็ได้; แต่ให้มันตั้งต้นออกไปจากคำว่าเย็น. เพราะนิพพานเป็นภาษาชาวบ้านชาว
 เมือง ลูกเด็กเล็กแดงก็พูดเป็น แปลว่าเย็น เย็นก็คือ **ปราศจากร้อน.** เกียวนี้มันเย็นเพราะ
 ปราศจากไฟกิเลส เป็นภาษารธรรมะ.

....

อุบายพิรุณคุณบทที่ ๔๕ มีพระบาลีว่า ปฏิมนตโก แปลว่า
ผู้มีความคิดเหมาะเจาะเฉพาะเรื่อง.

พิจารณาความหมายของพระคุณบทนี้แล้ว เห็นได้ชัดว่ามัน **เป็นเรื่อง
 ของสติปัญญา.** พระพุทธคุณข้อนี้ จะต้องถูกส่งเคราะห์ลงใน **พระปัญญาคุณ**
 แห่งพระพุทธคุณทั้ง ๓; จะเห็นได้ว่า มีความหมายกว้าง ขยายตัวออกไป
 ให้ไปกลมกลืนกับเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกันทุกเรื่องด้วย, จึงเรียงความไว้ว่า “ผู้มี
 ความคิดเหมาะเจาะเฉพาะเรื่อง” เป็นเรื่อง ๆ ไป ไม่มีผิดพลาด.

คำว่า **ปฏิมนตโก** อาตมาเชื่อว่าคงจะแปลกหูสำหรับท่านทั้งหลาย เพราะว่าแม่แต่พวกเรา ที่ลุ่มบลำพระไตรปิฎกอยู่เสมอ ก็ยังรู้สึกว่ามันแปลกหู เพราะมันไม่มีบ่อยๆ มันมีอยู่สักแห่งสองแห่งเท่านั้น; จะเอามาเป็นคำที่พูดกัน ตามธรรมดาทันที ก็ยังไม่ได้. พูกว่าปฏิมนตโก ฟังดูมันแปลกๆ ไม่รู้ว่าอะไร ไม่มีใครเฉลียวใจว่าจะเป็นบทของพระพุทธคุณ; ดังนั้นต้องอธิบาย.

ปฏิมนตโก - **มีความคิดเหมาะเจาะเฉพาะเรื่อง** คนธรรมดาสามัญ ใครบ้างมีความคิดถูกต้องเหมาะเจาะเฉพาะเรื่องทุกเรื่องไป? คนธรรมดามีความคิด ที่ผิดๆ พลาดๆ ชาติๆ หย่อนๆ เกินๆ อะไร ก็ไม่เอาแน่นอนได้, มันก็ไม่เหมาะ เจาะเฉพาะเรื่องทุกเรื่องได้; เพราะมันมีความชาติเกิน

การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ที่รวมไว้ในความหมายว่า **สัมมาสัมโพธิญาณ** หรือ **สัพพัญญุตญาณ** อะไรก็ตาม ล้วนแต่มีความหมายว่า **ครบบริบูรณ์แห่งสติปัญญา กระทั่งปฏิภาณ**; ฉะนั้นจึงแจกออกมาได้, ไม่ว่าเรื่องไหน มันจะมีความเหมาะเจาะ เฉพาะเรื่อง ให้สำเร็จประโยชน์ไปได้ทุกเรื่อง.

ถ้าจะเข้าใจพระพุทธคุณข้อนี้ ก็ศึกษาได้ด้วยเรื่องของปฏิสัมภิทาทั้ง ๔ :-

๑. อรรถปฏิสัมภิทา - **เป็นผู้แตกฉานในส่วนที่เป็นเนื้อความ** หรือ เป็นผล หรือเป็นประโยชน์.

๒. ถัดไปก็คือ ธรรมปฏิสัมภิทา - **แตกฉานในหัวข้อ หรือ อุเทศ ใน เหตุ และ ในการกระทำ** ที่จะให้เกิดประโยชน์. **นี่มัน เป็นคู่ๆ กัน อรรถกับธรรมะ**

ในที่นี้มันเป็นคู่กัน. *อรรถะ* แปลว่า *เนื้อความ*, *ธรรมะ* ก็แปลว่า *หัวข้อย่อ ๆ* หรือ *อุทเทศ*. *อรรถะ* แปลว่า *ผล*, *ธรรมะ* ก็แปลว่า *เหตุ*. *อรรถะ* แปลว่า *ประโยชน์*, *ธรรมะ* ก็แปลว่า *การกระทำที่จะให้เกิดประโยชน์*.

พระพุทธองค์ทรงมีปฏิสัมภิตาในอรรถะ แล้วก็ในธรรมะ; เพียงเท่านั้น ก็เป็นปัญหาที่เพียงพอ ที่จะทำให้เกิดความคิดเหมาะเจาะเฉพาะเรื่อง ทั้งที่เป็นเรื่องของพระองค์ และเป็นเรื่องที่จะทรงแนะนำช่วยเหลือผู้อื่น.

ที่นี้ ก็ยังมีปฏิสัมภิตา ที่ ๓ ที่เรียกว่า *นิรุตติปฏิสัมภิตา ในภาษาไทย* ขอบเรียกกันว่า *นิรุตติปฏิสัมภิตา* โดยยืมภาษาสันสกฤตเอามา. ในที่นี้เป็นภาษาบาลี ก็เรียกว่า *นิรุตติปฏิสัมภิตา*. คำว่า *นิรুক্তิ* นั้น แปลว่า *ความฉลาดในการใช้ภาษาให้สำเร็จประโยชน์*, รวมทั้งพูดภาษาต่างๆ ได้ด้วย. แต่ *ความหมายอันแท้จริง* นั้น อยู่ที่ *รู้จักใช้ภาษาให้สำเร็จประโยชน์*.

คนเราที่เป็นไทย ก็ยังไม่รู้จักใช้ภาษาไทยให้สำเร็จประโยชน์. บางคนพูดไม่เป็นเอาเสียเลย; ทำความเข้าใจแก่คนไทยด้วยกันก็ไม่ได้. ถ้ายังเป็นเรื่องที่ลึกซึ้งแล้ว มันต้องการความฉลาดในนิรุตตินี้มาก จึงจะพูดให้คนอื่นเข้าใจได้. ในภาษาไทยเราเองเราก็ยังขาดนิรุตติปฏิสัมภิตา ไม่ต้องพูดถึงในภาษาอื่น; เพราะฉะนั้นอาตมาไม่ถ้อยสนใจภาษาต่างประเทศ ไม่ถ้อยอยากเรียนมันนัก; อยากเรียนแต่ภาษาไทยนี้แหละ ที่จะสามารถใช้ภาษาไทยให้สำเร็จประโยชน์ ก็ทำให้ท่านทั้งหลายเข้าใจได้.

พระพุทธเจ้าท่านประกอบไปด้วยนิรุตติปฏิสัมภิตา; ไม่ต้องพูดถึงว่า ท่านพูดภาษาได้หลายภาษา; จะเล็งถึงแต่ภาษาที่ท่านใช้อยู่เป็นประจำคือท่าน สามารถใช้ให้สำเร็จประโยชน์ แต่การพูดกับบุคคลคนนั้นบุคคลคนนั้น

บุคคลคนโน้น ที่มันมีอะไรต่างๆ กันจนไม่อาจจะใช้วิธีเดียวกันได้. ท่านแตกฉานในนิรุตติอย่างนี้ ก็เป็นเหตุให้มีความคิดเหมาะสมเฉพาะเรื่อง ไม่ว่าในกรณีไหน.

ปฏิสัมภิทาที่ ๔ เรียกว่า ปฏิภาณปฏิสัมภิทา นี้แปลว่ามีปฏิภาณเหมาะสมเฉพาะเรื่อง. พุคเป็นภาษาไทยธรรมตา ก็ว่ามีไหวพริบเหมาะสมเฉพาะเรื่อง. คำว่า *ไหวพริบ* นี้ ไม่ใช่สิ่งเดียวกันกับคำว่า *ปัญญา*. คำว่า *ปัญญา* แปลว่า *ความรอบรู้*; แต่คำว่า *ปฏิภาณ* นี้แปลว่า *พูดได้เหมาะสมเฉพาะเรื่อง*.

คนมีความรู้ *พูดไม่เป็น* ก็มี, มีความรู้แล้ว *พูดไม่ตรงเรื่อง* ก็มี, มีความรู้แล้ว *พูดไม่เหมาะสมเฉพาะเรื่อง* ก็มี, มีความรู้แล้ว *พูดไม่ทันแก่เวลา* ก็มี, นี้ *เพราะว่า เขาขาดสิ่งที่เรียกว่าปฏิภาณ*. พระพุทธเจ้าทรงประกอบด้วยปฏิภาณ-ปฏิสัมภิทา; ฉะนั้นพระองค์จึงทรงมีไหวพริบที่เร็วเป็นสายฟ้าแลบ ที่จะพูดอะไรออกมา ให้เหมาะสมเฉพาะเรื่องทันควัน.

นี้เหตุที่ทำให้พระองค์ทรงเป็นผู้มีความคิด และการพูดออกมาจากความคิดนั้น *เหมาะสมเฉพาะเรื่อง ก็เพราะอาศัยปฏิสัมภิทาทั้ง ๔* ประการนี้. นี้เป็นหลักที่ศึกษาได้ง่ายๆ เข้าใจได้ง่ายๆ อาตมาจึงเอามาพูดให้ฟัง แท้ที่จริงแล้วยังมีเรื่องอื่นอีกที่จะอธิบายข้อนี้ได้; แต่มันไม่ตีเท่าเรื่องปฏิสัมภิทาทั้ง ๔ นี้.

พระองค์ทรงประกอบได้ด้วยปฏิสัมภิทา : *อรรณปฏิสัมภิทา*—แตกฉานในเนื้อความ ในสิ่งที่^๕เป็นผล ในสิ่งที่^๕เป็นประโยชน์. และทรงมี *ธรรมปฏิสัมภิทา* - แตกฉานในสิ่งที่^๕เป็นหัวข้อ หรือบทสรุปความ และสิ่งที่^๕เป็นเหตุ และสิ่งที่^๕เป็นการกระทำให้เกิดประโยชน์. ทรงมี *นิรุตติปฏิสัมภิทา* - ทรงสามารถ

ทรงฉลาดในการใช้ภาษาพูดนั้น ให้สำเร็จประโยชน์แก่ทุกคนและทุกกรณี. ทรงมี
ปฏิภาณปฏิสัมพันธ์ - มีไหวพริบรวดเร็วทันควัน เหมาะเจาะเฉพาะเรื่อง.

สำหรับ ปฏิภาณ นี้ไม่ค่อยจะใช้พูดจากัน เลยไม่ค่อยจะรู้จัก. แต่ขอให้ระลึกถึงคำ
ภาษาไทยว่าไหวพริบ; หมายความว่าปัญญาตนเอง แต่ปัญญานั้นต้องมาทันควันอย่างรวดเร็ว;
แล้วก็พูดออกมาอย่างถูกต้องเต็มที่ด้วย, มารวดเร็วทันควันด้วย, แล้วพูดออกมาเป็นคำพูด
ถูกต้องด้วย. แม้ไม่พูดก็ได้ ก็ยังค้างไว้ในใจ, ไม่พูดก็ได้, ก็ยังคงเรียกว่าปฏิภาณอยู่
นั่นเอง; เพราะว่าเป็นปัญญาที่มารวดเร็วทันควัน และถูกต้องต่อเรื่องราวนั้น ๆ.

ที่นี้ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทศคุณข้อนี้ ที่ว่าจะมีอยู่ ๗ ประการ
นั้น ก็คือว่า :-

ข้อที่ ๑. เราศึกษาให้รู้จัก ให้เข้าใจ ให้ซาบซึ้งในพระคุณ
ของพระองค์ว่า ทรงมีความคิดเหมาะเจาะเฉพาะเรื่อง ก็มีปฏิสัมพันธ์ ยิ่งรู้จัก
สิ่งที่เรียกว่า ปฏิสัมพันธ์เท่าไร ก็จะมีเลื่อมใสศรัทธา ในพระผู้มีพระภาคเจ้า
มากเท่านั้น.

ที่นี้เกี่ยวกับพระอรหันต์ แม้ว่าพระอรหันต์ทั้งหลาย จะมีการหมดไป
แห่งกิเลส สิ้นไปแห่งกิเลสเท่ากัน ไม่มีความทุกข์ด้วยกัน; แต่พระอรหันต์บาง
องค์ไม่มีปฏิสัมพันธ์, ไม่ประกอบด้วยปฏิสัมพันธ์, มีแต่พระอรหันต์บางพวก.

ที่นี้สำหรับพระพุทศเจ้านั้น ก็เป็นพระอรหันต์ แล้วก็มีปฏิสัมพันธ์ชนิด
ที่พิเศษ หรือเหนือกว่าพระอรหันต์ที่มีปฏิสัมพันธ์ทั้งหลาย. เราจึงเห็นได้ชัดว่า
พระองค์ทรงปฏิบัติหน้าที่ของพระศาสดาได้ ชนิดที่พระสาวกทั้งหลายทำไม่ได้ ;

เพราะไม่ได้อยู่ในระดับเดียวกัน ในเรื่องอันเกี่ยวกับปฏิสัมภทา. เราก็จะเกิดความพอใจอย่างยิ่ง เลื่อมใสไม่หวั่นไหวในพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ว่าเป็นผู้มีความคิดเหมาะสมเฉพาะเรื่อง ทุก ๆ กรณีไปที่เดียว.

ข้อที่ ๒. ที่ว่า ระลึกถึงพระคุณซ้อนอยู่เป็นประจำ จะเรียกว่าระลึกถึงพระองค์ก็ได้; แต่หมายถึงระลึกถึงพระคุณซ้อนนี้ ในฐานะที่เป็นพระองค์ ว่าทรงมีภาวะแห่งจิตใจในลักษณะอย่างนี้ อย่าให้ลืมนเสีย ในการที่จะตามรอยพระองค์.

ข้อที่ ๓. ที่ว่า ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย. ถ้าอยากให้พระพุทฺธองค์มาช่วยคุ้มครอง เมื่ออันตรายเกิดขึ้น แล้วก็ *นึกถึงพระคุณ* ซ้อน, คือปฏิสัมภทาทั้งหลาย *โดยเฉพาะอย่างยิ่ง* สิ่งที่เรียกว่า *ปฏิกาณ*. *ถ้าคนเรายังไม่เสียสติสัมปชัญญะ ก็พอจะมีปัญญาและมีปฏิกาณ* ในที่เฉพาะหน้า ที่อันตรายมันได้เกิดขึ้น; ฉะนั้นพระคุณซ้อนนี้ก็ช่วยคุ้มครองเรา เมื่อเผชิญหน้ากับอันตราย. เราก็มีความกล้าหาญ เผชิญกับอุปสรรคศัตรูหรืออันตราย.

ข้อที่ ๔. ที่ว่า ทำตามพระองค์ คือน้อมนำพระคุณซ้อนเข้ามาสู่ตน ปฏิบัติอยู่ จนบางคราวมีผลเป็นที่พอใจ ยกมือไหว้ตัวเองได้. พุทฺธถึงคำว่ายกมือไหว้ตัวเองได้นี้ วันหนึ่งหลาย ๆ วันเพราะมันสำคัญ.

ถ้าเราเป็นคนใจงุ่มง่าม เพราะสะเพร่า เพราะอวดดี ไม่มีการเปลี่ยนแปลง; ความคิดก็ไม่เจริญ ไม่มีทางที่จะเหมาะสมเฉพาะเรื่องได้เลย. สิบปีมาแล้วมันงั่งงอยู่อย่างไร; เขียวก็งั่งงอยู่อย่างนั้น. ไม่ต้องพูดถึงเรื่องจิตใจ

แม้เป็นเรื่องของวัตถุแท้ ๆ, การใช้สอยวัตถุเกี่ยวกับวัตถุ ก็ยังโง่งอย่างนี้ได้ ไม่มีปฏิสัมพันธ์กันได้ ไม่มีความคิดเหมาะสมเฉพาะเรื่องได้.

เราจะต้องทำตามพระองค์ นิยมความเป็นผู้มีปฏิภาณ - ความรู้หรือสติปัญญาที่รวดเร็วเหมือนสายฟ้า มาช่วยได้ทันทั่วทั้งที่. ถ้าทำได้อย่างนี้สักทีหนึ่ง ก็ขยันยกมือไหว้ตัวเองบ้าง; มันจะเป็นเชื้อให้งอกงาม ให้ทำได้อย่างนั้นมากยิ่งขึ้นไปอีก.

ข้อที่ ๕. ที่ว่าทำอะไรให้ทุลตามพระองค์ก่อน. นี้หมายความว่าเมื่อจะทำหรือว่าจะพูดหรือจะคิด หรือจะตัดสินใจอะไร ยิ่งสติไว้ เหมือนกับว่าทุลตามพระองค์ก่อน. **ข้อนี้ไม่ขัดกันกับการที่มีไหวพริบหรือปฏิภาณ** ในเวลาอันเร็วเหมือนกับสายฟ้าแลบ; เพราะว่าโดยที่แท้แล้ว มันก็ต้องระวัง อยู่ด้วยเหมือนกัน. **ปฏิภาณนั้นอาจจะผิดได้; ฉะนั้นต้องรอให้พระพุทธรองค์ ในรูปของสติสัมปชัญญะ เสด็จมาเคียงข้าง** อยู่ด้วยกันก่อน. อะไร ๆ ที่ออกไปจากสติสัมปชัญญะนี้ ก็จะถูกต้อง. ฉะนั้นปัญญาหรือปฏิภาณก็ตาม มันก็จะได้ถูกต้องนี้เราเรียกว่า จะทำอะไรก็ทุลตามพระองค์ก่อน; แม้ที่นี่และเดี๋ยวนี้ เราก็ยังมีพระพุทธรองค์ สำหรับจะทุลตาม. ข้อนี้อธิบายมานานแล้วขอข้ามไป

ข้อที่ ๖. ที่ว่า **รู้สึกละอายเมื่อเราทำล้มเหลว** เมื่อเรามีการกระทำผิดพลาดล้มเหลว ในสิ่งที่จะต้องทำ ข้อไหนก็ตาม ไม่เฉพาะข้อนี้. เฉพาะข้อนี้ก็ว่า เมื่อเรามันโง่งเงาเหมือนกับเต่ากลานตัวมเต็ม ไม่มีความคิดเหมาะสมเฉพาะเรื่อง ไม่ตรงกับเรื่อง ไม่ตรงกับเวลาหรือเหตุการณ์ ก็จะต้องละอายแก่ใจเอง. **อย่าถือกระด้าง, อย่าบัดทิ้งไปเสียทุกที ว่าไม่รู้ไม่ชี้ช่วงหัวมัน.**

เมื่อพูดถึงคำว่าช่างหัวมัน^{นี้} กลัวจะเข้าใจผิดกัน ขออธิบายสักหน่อย.
ช่างหัวมันมีอยู่ ๒ แบบ : ช่างหัวมัน ชนิดหนึ่งเป็นอันตรายที่สุด, ช่างหัวมัน
 อีกชนิดหนึ่ง มีประโยชน์มากที่สุด.

อะไร ๆ ที่จะมาเกี่ยวข้องกับอยู่ในจิตใจ ให้เกิด **อหัลยอวารณ**, **นิวรณ** เป็นต้น
 แล้ว **บ้ดทิ้งออกไปว่า “ช่างหัวมัน” นี้มีประโยชน์ที่สุด.**

แต่ถ้า **เรื่องเกี่ยวกับความถูกต้องของธรรมะ** แล้ว **อย่าช่างหัวมัน** ;
 จะต้องรับเอามาพิจารณาพิจารณาให้เป็นอย่างดี แล้วก็กระทำไปให้ถูกต้อง. ในกรณี
 อย่างนี้^{นี้}ก็ใช้คำว่า อย่าช่างหัวมันนะ, ไม่ได้นะ. ถ้าในกรณีที่ตรงข้ามละก็
 รับช่างหัวมัน, ช่างหัวมัน บ้ดทิ้งไปเสีย ไม่ต้องสนใจ. นี่ปฏิกิริยาที่จะใช้กัน
 อย่างรวดเร็ว ในกรณีที่มีความหมายอย่างนี้. ก็คือว่าช่างหัวมัน^{นี้}, ปฏิกิริยานั้นจะ
 ต้องถูกต้องด้วย คือจะ **ช่างหัวมันในเมื่อควร** ที่จะช่างหัวมัน ชนิดที่บ้ดทิ้งไปเสีย;
 แล้วก็ **ไม่ช่างหัวมัน** ในกรณีที่**จะต้องหยิบขึ้นมาพิจารณา** ทำผิดพลาดแล้วก็จะ
 ต้องละอาย.

ข้อที่ ๗. หรือข้อสุดท้าย ว่าตรวจสอบในลักษณะที่เป็นการประเมิน
 ผลแห่งพระพุทธคุณข้อ^{นี้} ว่ามีอยู่ในตนเพียงไร? อยู่ในเราเพียงไร? ตามโอกาส
 ก็คือว่าเรามันได้ขึ้นหรือเปล่า? ในการที่จะเป็นผู้มีความคิดเหมาะสมเฉพาะเรื่อง.
คนโง่งจะทำผิดอยู่ซ้ำไป, คนอวดดี คนสะเพร่า คนจองหอง มันก็จะยังคงทำผิด
อยู่ซ้ำ ๆ ซาก ๆ เรื่อยไป, ไม่มีทางที่จะก้าวหน้าในพระคุณข้อ^{นี้} ได้. มันจะโง่งไป
 จนตาย มันจะผิดพลาดไปจนตาย กอຍคູກี้แล้วกัน.

สรุป ความสั้น ๆ แห่ง การปฏิบัติ ต่อพระพุทธรูปชั้นนี้ โดย ๗ ประการ นั้น จะสรุปได้ในคำสำคัญว่า : เหมาะสม ที่สุด และ รวดเร็ว ที่สุด, ความคิด ความนึก ความรู้สึก ตัดสินใจอะไรก็ตาม จะ ถูกต้อง ก็คือเหมาะสมที่สุด, แล้วก็ รวดเร็วที่สุดด้วย. นี่คือพระพุทธรูปชั้นนี้ ที่เราเอามาใช้ให้เป็นเครื่องโปรดปราน เรา อยู่ทุกที่พาราตริกกาล.

บทช่วยจำเป็นคำกลอน สำหรับพระพุทธรูปชั้นนี้ มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าปฏิมันต์กั
เพราะบัญญัติ สารพัน ทุกชั้นฐาน
เกิดขึ้นเหมาะ เจาะแก้เหตุ ทุกฐานการ
มีปฏิภาณ ผ่านไป ไม่ติดตัน.

“ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าปฏิมันต์กั” คือ ปฏิมันตะโก ย่อคำให้สั้น เลยเหลือแต่ปฏิมันต์กั แปลกหูเกินไปจนไม่มีใครเข้าใจได้ ก็เลยถือเป็นคำใหม่ ปฏิมันตะกะก็ไ้, ปฏิมันต์กัก็ไ้, ประฏิมันต์กัก็ยังไ้, ว่ามีความคิดเหมาะ-เจาะเฉพาะเรื่อง. พระองค์ทรงสมญาว่าปฏิมันต์กั “เพราะบัญญัติ สารพัน ทุกชั้น ฐาน”, เกิดขึ้นเหมาะ เจาะแก้เหตุ ทุกฐานการ. คำสั้น ๆ ไม่ต้องอธิบาย. “มีปฏิภาณ ผ่านไป ไม่ติดตัน” มีปฏิภาณอย่างทีกล่ามาแล้ว แล้วก็ผ่านไปไ้ รวดเร็ว ไม่ไปติดไม่ไปตันอยู่ที่ตรงไหน. นี่คือใจความของพระพุทธรูปชั้นนี้ ที่มีพระบาลีว่าปฏิมันตะโก และกำลังแปลกหู.

....

อุบายพิพุทธคุณข้อที่ ๔๖ มีพระบาลีว่า โมโน.

ฟังคุณล้ายคำฝรั่งไปเลย. โม-น เป็นตัวศัพท์, ประกอบวิภัติบัญญัติ ให้เป็นคำที่ใช้ได้ สำหรับบุคคลผู้เป็นผู้ชายคนหนึ่ง ก็ใช้คำว่า โมโน แปลว่า มีปัญญาเครื่องทำความเป็นแห่งมุนี, มีปัญญาทำความเป็นมุนี. พระคุณข้อนี้ เห็นได้ชัดอยู่แล้วว่า เป็นพระบัญญัติคุณ เพราะว่ามุนี แปลว่าผู้รู้.

พระคุณข้อนี้ จะถือโอกาสให้ย้อนไปทำความเข้าใจเกี่ยวกับพระคุณ ข้อที่ผ่านมาแล้วข้อหนึ่ง คือ พระพุทธรคุณข้อที่ ๓๔ ซึ่งมีพระบาลีว่า โมนะปัตโต แปลว่า ผู้ถึงแล้วซึ่งปัญญาเครื่องทำความเป็นแห่งมุนี. ส่วนบทนี้มีคำว่าโมโนเฉยๆ ก็แปลว่ามีปัญญาเครื่องทำความเป็นแห่งมุนี. เนื้อหาสาระนั้นเหมือนกัน ผิดกัน นิดเดียวว่า ^{ซึ่ง}ถึงซึ่งโมนะ ในเมื่ออีกอันหนึ่ง แปลว่ามีโมนะ. มีโม-นก็คือถึง ซึ่งโมนะ, หรือว่าถึงซึ่งโมนะ ก็คือมีโมนะ. แล้วทำไมท่านแยกออกมาเป็น ๒ บท? นึกเราก็ก็นึกถึงความประสงค์ของท่าน. แต่เท่าที่เราจะทำความเข้าใจ เอาเองได้ก็ว่า, อันนี้ หมายถึง ความมีโมนะ อันโน้น หมายถึง ความถึง ซึ่งโมนะ.

โมนะคืออะไร? คือ ธรรมสำหรับทำความเป็นมุนี. ธรรมที่ทำความ เป็นมุนีนั้น อธิบายแล้วในพระพุทธรคุณบทที่ ๓๔ ว่าปัญญาในการที่จะผูกจิตไว้ได้ ในอารมณ์ที่ต้องการให้กำหนด. โมนะนั้น ก็คือ ปัญญาที่จะทำความเป็นมุนี. โมนะนั้น ก็คือความนิ่ง ที่นิ่งด้วยโมนะ คือมีความเป็นแห่งมุนี; ไม่ใช่หนึ่งแห่ง คนใบ้ ไม่ใช่หนึ่งแห่งคนโง่.

คนที่ยังรู้อย่างหนึ่ง; นี้ขอให้เข้าใจกันไว้ด้วย. คนที่ไม่รู้อย่างพูดมาก, ยิ่งไม่รู้อย่างพูดมาก. คนที่รู้นั้น มัน พูดยาก; เพราะว่าสิ่งที่รู้ ถ้ามั่นลึกซึ้งแล้ว

มันยากที่จะเอามาระบายเป็นคำพูด. สิ่งลึกซึ้งเช่น พระนิพพาน ก็คือ อสังขตะ
อะไรก็ตาม มันมีลักษณะที่ เอามาพูดเป็นคำพูดยาก; แต่เราก็ยังจำเป็นที่จะต้องเอ
มาพูด เท่าที่จะทำได้, แล้วคำพูดนั้น ไม่ถึงความจริง ไม่ถึงตัวจริง.

ตอนนี้เราอาศัยคำพูดของเหล่าจื่อ มาถือเป็นหลักก็ได้; เพราะว่ามันเหมือนกัน คือ
เหล่าจื่อเขาเขียนไว้ว่า เท่าที่แท้จริงนั้น บรรยายด้วยคำพูดไม่ได้. เท่าที่บรรยายด้วยคำพูดได้
นั้น ยังไม่ใช่เท่าที่แท้จริง. ถ้าพูดอย่างชาวพุทธเรา ก็จะพูดว่า ธรรมะที่แท้จริงนั้น เอามาพูด
บรรยายด้วยคำพูดไม่ได้. ถ้าเอามาพูดบรรยายด้วยคำพูดได้เท่าไร มันก็ยังไม่เป็นธรรมะที่แท้
จริงเท่านั้น.

ถ้า มุนี เข้าถึงความจริงสูงสุดแล้ว มุนี ก็ต้องหุบปากเป็นธรรมตา; ฉะนั้น มุนี จึง
แปลในความหมายอีกความหมายหนึ่ง ว่า ผู้นิ่ง. ผู้ นิ่งนี้เขาได้นิ่ง เพราะว่าเขามีความรู้มาก
จนไม่รู้ว่าจะพูดอย่างไร จึงจะตรงกันกับสิ่งที่รู้นั้น.

ขอให้เข้าใจว่า ความจริงหรือสิ่งที่เราอาจจะรู้นั้น, บางสิ่งบางอย่างนั้น, มันมี
ลักษณะชนิดที่เอามาพูดเป็นคำพูดไม่ได้; ฉะนั้น มุนี ที่แท้จริงจึงนิ่งเพราะเหตุนี้. พระพุทธองค์
ก็ทรงเป็น มุนี ในลักษณะนี้ อยู่ด้วยเหมือนกัน. ฉะนั้น มุนี ก็แปลว่า ผู้รู้ รู้ลึกซึ่งจนถึงกับพูด
เรื่องบางเรื่องไม่ได้ แล้วก็ต้องนิ่ง. เรื่องนั้นก็อย่าพูดมันก็แล้วกัน เรื่องอะไรที่พอจะเอามาพูดได้
ก็พูดไปตามที่ รู้; แล้วคำว่า รู้นี้ ยังมีความหมายแปลออกไปว่า รู้จักกระทำจิตให้อยู่ในอำนาจ
ของตน. นี้ก็เรียกว่า มุนี ด้วยเหมือนกัน.

พระพุทุทธคุณบทที่ ๓๔ ใช้คำว่า ถึงซึ่ง ปัญญา เครื่องทำความเป็นแห่ง
มุนี. พระพุทุทธคุณบทที่ ๔๖ นี้ว่า มี ปัญญา เครื่องทำความเป็นแห่ง มุนี; ต่างกัน
นิดเดียวว่า อันโน้น ถึง อันนี้ มี.

สำหรับ ข้อปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้ ในลักษณะ ๗ ประการ ก็ถือเอาความตามที่ได้กล่าวมาแล้ว บรรยายแล้วในพระพุทธรูป บทที่ ๓๔.

ที่นี้ บทช่วยจำสำหรับพระพุทธรูปข้อ ๔๖ หรือ โมโน—ผู้มีปัญญาเครื่อง ทำความเป็นแห่งมุนี นี้ จะสรุปไว้ในคำกลอนเพื่อจำง่ายว่า :—

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าโมโน
 ความหมายเดียวกับพุทโธ ไม่ผิดผัน
 เป็นมุนี มีโมนะธรรม เป็นสำคัญ
 เครื่องฟาดฟัน อวิชา ฝ่าออกไป.

“ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าโมโน” แปลกหูอย่างยิ่งสำหรับเรา ที่ได้ ยินคำนี้เป็นคำแรก พระองค์ทรงสมญาว่าโมโน แปลว่า มีโมนะธรรม “ทรง สมญาว่าโมโน ความหมายเดียวกับพุทโธ ไม่ผิดผัน”. พุทโธ มีความหมาย อย่างไร โมโนก็มีความหมายอย่างนั้น. “เป็นมุนี มีโมนะธรรม เป็นสำคัญ” —เป็นมุนีได้ก็เพราะมี โมนะธรรม. โมนะธรรมก็คือสิ่งที่ได้กล่าวมาแล้วว่าความรู้, รู้ถึงขนาดต้องหนึ่งในบางเรื่อง, แล้วรู้ควบคุมจิตใจแห่งตนไว้ได้.

โมนะธรรมนี้เป็น “เครื่องฟาดฟัน อวิชา ฝ่าออกไป”. อวิชา เหมือนกับม่าน, อวิชาเหมือนกับ เปลือกไข่ แห่งฟองไข่ ที่หุ้มสัตว์ตัวเล็ก ๆ ไว้. สัตว์นั้นมันก็พัฒนาตัวเอง จนถึงขนาดที่ว่า มันจะทำลายเปลือกไข่ให้แตกกระจาย แล้วออกมาได้; นี่คือลักษณะของมุนี ท่านอบรมโมนะธรรม จนสำเร็จเป็นมุนี แล้วก็ทำลายม่าน นี่คืออวิชาออกมาได้ นี่คือมุนีที่น่าเลื่อมใส.

อุบายพิรุณคุณบทที่ ๔๗ มีพระบาลีว่า ปนฺนชฺโช.

แปลตามตัวหนังสือนี้ก็ว่า มีมานะดุจธง อันพระองค์ทรงลดลงได้แล้ว. เอาแต่ใจความสั้น ๆ ก็ว่า เป็นผู้ที่ลดธงแล้ว มันฟังง่ายกว่า ชัดเจนกว่า. คนทั่วไปตามธรรมดาสามัญมันยกธง มันชูธง มันแกว่งธง ตามภาษาของบุดูชนที่มีกิเลส เป็นเหตุให้ยึดถือตัวตน, แล้วมันก็อยากจะอวดดี.

คำว่า ธง ในที่นี้เป็น อุปมาของกิเลส ที่เรียกกันว่า มานะ. มานะ คือความสำคัญตน, มีการสำคัญตนว่าเป็นอย่างนั้น, เป็นอย่างนี้; เป็นอย่างไรน ก็ตาม มันกระด้างทงนั้น, มันถือตัวด้วยความกระด้าง. นี้เรียกว่ามานะ จึงถูกอุปมาด้วยธง; ที่คนใจไม่มีปัญญา แล้วก็ มักจะชอบยกธง เพื่อจะข่มขู่คนอื่น. ฉะนั้นคำว่า ธง ในที่นี้ เป็นชื่อของกิเลส ที่เป็นเหตุให้ยกตัวเหมือนกับยกธง. ส่วน พระองค์ นั้น ลดธง ลงได้สิ้นเชิง.

พูดกันถึงเรื่องมานะสักหน่อย. มานะในภาษาบาลี มีความหมายว่า สำคัญตนว่ามีอยู่ในลักษณะอย่างนั้นอย่างนี้; นี้เขาเรียกว่ามานะ. ในภาษาไทยมีความหมายอย่างอื่น เอามาใช้ในกรณีที่จะอธิบายนี้ไม่ได้. ภาษาไทยหมายถึงมานะอวดดีของหงอยอย่างเดียว; แต่มานะในภาษาบาลีหรือ ภาษารธรรมะนั้น จะหมายถึงความสำคัญตน ว่ามีอยู่ในลักษณะอย่างไร แล้วก็ยึดมั่นถือมั่นในลักษณะอย่างนั้น.

แม้จะอยู่ในลักษณะที่เลวกว่า ที่ต่ำต้อยกว่า; มันก็ยังไม่ยอม ยังมีมานะว่ากูเป็นกู อยู่เสมอ, มันไม่ยอม. ถ้ายิ่งมันมีความรู้สึก ว่า ตีกว่าเก่งกว่า เหนือกว่า แล้วมันก็ยังเอาใหญ่, มันยิ่งยกธงใหญ่. แม้จะมีความรู้สึก ว่าเสมอกัน มันก็ยังยกธง. แม้จะจมมุกอยู่ใต้ดิน มันก็ยังยกธงอยู่นั้นแหละ. มัน เป็นกิเลสชนิดหนึ่ง ซึ่งมันต้องการจะยกตัว.

รวมความว่าจะมีมานะว่าดีกว่า หรือเสมอกัน หรือว่าเลกว่า; มันก็เป็นการยกตรงทั้งนั้น. นี่เป็นเรื่องของบุุชชตามธรรมคาสามัญ. แต่ พระอริยเจ้านี้ เริ่มลดตรง ๆ ๆ, ลกหมกไม่มีเหลือเลยเมื่อเป็นพระอรหันต์.

คำว่า มานะ ที่เป็นเหตุให้ถือตัวอย่างกระต้างอย่างนี้ เป็นกิเลสที่ปรากฏออกมาเต็มตัว, แล้วมันก็มี อนุสัยแห่งกิเลส นี้ เรียกว่า มานานุสัย. เรายกตรงที่หนึ่ง หมายความว่าบุุชช ยกตรงที่หนึ่ง ก็สร้างอนุสัยแห่งมานะไว้ชนิดหนึ่ง, ยกตรงอีกที่หนึ่ง ก็สร้างอนุสัยแห่งมานะไว้ชนิดหนึ่ง, มากเข้า ๆ หลายครั้งเข้า มันก็สร้าง อนุสัยแห่งมานะ คือ ความเคยชินที่จะยกตรง.

ความเคยชินที่จะเกิดมานะมันก็มากขึ้น ๆ เข้มแข็งแก่กล้าขึ้น ; มานานุสัยมันก็ยกตรงยิ่งขึ้น คือมันส่งออกมาเป็นมานะในสำนึก มีความรู้สึก, จนเป็นการพูด การคิด การทำด้วยมานะนั้น เรียกว่ามันยกตรงยิ่งขึ้น ๆ. ตรงนี้ก็จะต้องเรียกว่า ตรงแห่งตัวกู หรือ ของกู. มีพระบาลีไว้ชัดว่า *อหังการ, มมังการ, มานานุสย* .

อนุสัย คือ ความเคยชินแห่งมานะ ที่จะทำความสำคัญมั่นหมายว่า *อหิ* คือ *ตัวกู, มมี* คือ *ของกู*. นี่เป็นต้นเหตุที่ทำให้ยกตรง; มันอยู่ในส่วนลึกของสันดาน เรียกว่าอนุสัย. พอมันได้โอกาส มันสูกงอมเต็มที *มันได้โอกาส* มันก็ไหลออกมาในรูปของอาสวะ; ออกมาเป็นมานะทางทวาร : *ทางมโน* ทวาร ออกมา *ทางกาย* ทวาร *ทางวิ* ทวาร. มันเลยยกตรงกันใหญ่ ชูให้เห็นเรื่อราชัดเจนทีเดียว.

นี่คือเรื่องของบุญชน; ส่วนพระหัตถ์นั้นลดตรง. ^{นี้}พระพุทเจ้าก็
เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง สูงสุดกว่าพระอรหันต์ทั้งหลาย; เพราะฉะนั้น
พระองค์จะต้องทรงลดตรงได้หมด ได้ดี ได้พิเศษยิ่งกว่าพระอรหันต์ทั่วไป.

ที่ ^{นี้}ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทคุณข้อนี้ ในรูปแบบ ๗ ประการ
ที่เราถือเป็นหลัก ก็พอจะมีขึ้นมาว่า :-

ข้อที่ ๑. ศึกษาให้เข้าใจ จนมีศรัทธาไม่หวั่นไหวในพระพุทของค์
ผู้ลดตรงลงได้แล้ว. เรา ^{ต้องรู้จัก} ^{ที่}เรายกอยู่เสมอ ว่า มันน่าเกลียดน่าอาย
สกปรกสกปรกอย่างยิ่ง; แล้วเรามันลดไม่ได้. แล้วถ้าใครลดได้ เราก็จะกราบ
ไหว้บูชาเลื่อมใส. คิดไปๆ ก็พบว่า พระพุทเจ้านั้นแหละลดตรงหมดแล้ว; แม้
เรายังลดไม่ได้ เราก็มีศรัทธาปลาทะเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นอย่างยิ่ง,
อย่างไม่อาจจะเปลี่ยนแปลงอีกต่อไป. ^{นี่} ^{ศึกษาให้เข้าใจเรื่องยกทรงและลดตรง,} ก็จะมี
ศรัทธาแน่นแฟ้นมั่นคงในพระพุทคุณข้อนี้.

^{นี้} ข้อที่ ๒. ที่ว่า ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ. ระลึกถึงพระพุทคุณ
ข้อนี้ ^{อยู่เป็นประจำ} ก็คือ ^{ระลึกถึงการลดตรงอยู่เป็นประจำ.} พวกที่ชูธงอยู่รำไป ^{นี้}
ก็ควรจะนึกถึงพระพุทของค์ ผู้ทรงลดตรงได้แล้วอยู่เป็นประจำ; มันจะน้อมนำ
ให้เกิดความคิดที่จะลดตรงได้ ก็ลดตรงได้จริงเหมือนกัน. ^{อย่ามีมานะทิฎฐิที่จะยกทรง}
เสียตะพึด.

ข้อที่ ๓. ที่ว่า ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย. ^{นี้}ก็ควรจะระบุงไปเลยว่า
^{เรื่องยกทรงนั้นแหละมันทำอันตราย.} ไปยกทรงใส่ใครเข้า เขาก็จะฟาดบुकคุณนั้น

ให้บ้างด้วยคันธของเขา; ต่างคนต่างยกธงเข้าใส่กัน มันก็ฟาดกันด้วยธงนั่นเอง. ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย ก็หมายความว่า อันตรายจากคู่แข่งที่ล้นแต่ถือธง และยกธงอยู่ด้วยกันทั้งนั้น. ระลึกถึงพระพุทธองค์ ผู้ลตธงได้แล้วเสียโดยเร็ว, แล้วก็ไม่มีอันตราย.

เราชนะผู้ยกธง ด้วยการลตธงของตัวเองเสีย; คนโง่งไม่รู้เรื่อง, ยิ่งคนชอบจะยกธงแล้วยิ่งโง่งไม่รู้เรื่อง. เช่นเดียวกับที่เขาฟังพระพุทธภาษิตอื่น ๆ ไม่รู้เรื่อง เช่นว่า *ให้ชนะความชั่วด้วยความดี* ^๕ *เขาฟังไม่รู้เรื่อง*. นี่ก็เป็นตัวอย่างเรื่องหนึ่งที่ว่า *จะชนะความชั่วด้วยความดี*, *เราชนะคนถือธงด้วยการลตธงเสีย*. อย่าเอาธงเข้าไปชูปะทะกับเขา; เขาก็จะชูเข้ามาปะทะกับเรา. ถ้าเราลตธงของเราเสีย ธงของเขาก็ไม่มีคู่ที่จะปะทะ มันก็เงยไป; เหมือนกับ *ตบมือข้างเดียว มันดังไม่ได้*.

ข้อที่ ๔. ที่ว่าทำตามพระองค์ ด้วยการน้อมนำพระคุณซ้อนนี้เข้ามาสู่ตน คือปฏิบัติอยู่ คือ *พยายามลตธงอยู่เสมอ*. มานะทิฏฐิที่เป็นศุยกธงนี้ให้มันลต; จัดให้มันลต, หรือว่ายังลตไม่ได้ ก็ให้มันชักอยู่แต่ข้างในใจ. อย่าให้ออกมาข้างนอก, นี้ก็ยังเป็นการตีมากอยู่แล้ว. ตามปกติมันคนมันไม่ได้เก็บไว้ข้างใน, มันเอาออกมาข้างนอก ต่างคนต่างยกธง แล้วก็ได้ฟาดกันด้วยธง.

^๕ *นี่เราเป็นผู้ลตธง ด้วยการทำตามพระองค์ก็อยู่เป็นประจำ*. เมื่อไรลตธงได้สักทีหนึ่ง ก็รีบไหว้ตัวเองให้มาก ๆ ให้มากเป็นพิเศษเลยในกรณีลตธงนี้. เพราะ *มานะทิฏฐิ* อย่างนี้ มี *พระพุทธภาษิตเปรียบไว้ด้วย* ของเน่าที่แมลงวันตอม *นำขยะแขยงอย่างยิ่ง*; ฉะนั้นอย่าไปชอบใจกำรยกธง. อย่าไปชอบใจการอวดดีจองหงอนยกตัว.

ลดตัวเสียนั้นแหละจะเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้า; ขึ้นยกธงกึ่งไกล จากความเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้า, แล้วก็สปรกมอมแมมมากขึ้นทุกที ไม่มีโอกาสที่จะไหว้ตัวเองได้.

ข้อที่ ๕. ที่ว่าทำอะไรให้ทุลถามพระองค์ก่อน : ก่อนแต่จะทำ จะพูด จะคิด จะตัดสินใจอะไร ก็มีสติยับยั้ง ให้เกิดความสมบูรณ์แห่งสติ; เหมือนกับว่าพระพุทธองค์มาประทับยืนอยู่เคียงข้างเรา, สำหรับแนะนำเรา, สำหรับตอบปัญหาของเรา. ถ้ามันเป็นเรื่องของการลตฺรง เรานี้ก็ถึงพระองค์ ผู้ไม่มีธงจะยก เราก็คงหยุดได้, ก็เลยไม่ต้องทำผิดในเรื่องที่เกี่ยวกับยกธง.

อยากจะขอพูดแถมพิเศษสักหน่อยว่า *เดี๋ยวนี้โลกของเรา* กำลังจะ *วินาศเพราะการยกธง*. ในโลกนี้มันมีกลุ่มมีค่าย ที่ต่างคนต่างจะยกธงของตน, แล้วมันไม่ยอมกัน มันก็จะฟาดฟันกันวินาศในเร็ว ๆ นี้, ถ้ามันไม่ขึ้นลตฺรง.

ที่นี้ในประเทศไทยของเราโดยเฉพาะ ก็มีการยกธงที่นั่นยกธงที่นี่ โดยพวกนั้นโดยพวกนี้; ไม่เท่าไรก็จะวินาศเพราะข้อนี้, ถ้ามันไม่มีการลตฺรง. แยกเข้ามา *ในหมู่บ้านในวัดวาอารามอะไรก็ตาม* ถ้ามันมีแต่การยกธงแล้วมันจะ *วินาศ*. คอยดูไปก็แล้วกัน. *ต่างฝ่ายต่างลตฺรงกันเสียนั้นแหละจะดีจะปลอดภัย*.

ข้อที่ ๖. ที่ว่าให้มีความละเอียดอย่างยิ่ง เมื่อมีความล้มเหลว, เหลวแหลกในข้อนี้ คือว่าบังคับเท่าไรมันก็ทำไม่ได้. มันยกธงขึ้นมาอีก ก็คือโอกาสที่จะละเอียด เสียใจ แล้วก็กลัวอันตราย ที่เกิดขึ้นจากการทำผิดข้อนี้; จัดตัวเองไว้ว่า เป็นสาวกที่เลวมาก, หรือไม่เป็นสาวกของพระองค์เสียเลย. *อย่า*

ได้รักชงนั้นยิ่งกว่ารักพระพุทธเจ้า, รักพระพุทธเจ้าให้มากเข้าไว้, มันก็จะไม่ต้องไปรักชง แล้วไม่ยกชง. ถ้าทำผิดชงนั้นก็อายให้มาก, เสียใจให้มาก, เกิดความหวาดกลัวให้มาก ว่ามันวินาศ.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะที่เป็นการประเมินผลอยู่เป็นประจำ ก็ดูสำรวจดูแต่ละวันแต่ละเดือน แต่ละปี : เรามันยกชงก็ครั้งก็คราว มากน้อย สูงต่ำอย่างไร? จะได้ว่ามันค้ำขึ้นหรือมันเลวลง? ยกชงมากขึ้นมันก็เลวลง, ลตชงลงมามากเท่าไรมันก็ค้ำขึ้น.

นี่ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธคุณ ข้อที่เรียกว่า **บันนธไซ - ผู้มีมานะ** **คุณชง อันพระองค์ทรงลดลงได้แล้ว.**

สรุปใจความของการปฏิบัติทั้ง ๗ ข้อนี้ว่า เป็นอยู่ด้วยการถ่อมตน เจียมตน อย่าไปทำตนให้มันเด่นด้วยกิเลส. ถ้าว่ากันโดยที่จริงแล้ว **ไม่ควรจะทำตนให้เด่น แม้ด้วยสติปัญญา** ก็ไม่ควร, เป็นเรื่องบ้า. ถ้าทำตนให้เด่นด้วยกิเลสแล้วก็ยิ่งผิดมาก เราจะนึกถึงคำพูดที่มีอยู่คำหนึ่งซึ่งน่าฟัง ก็ว่า **“ปิดทองหลังพระ”**. คนนี้แหละคือคนไม่ยกชง ไม่แสดงตัว ไม่ทำบุญเอาหน้า ไม่ยกชง.

เพราะคนที่ว่าบริจาคเงินให้อาตมาสร้างอาคารหลังนี้ เขาไม่ยกชง เพราะฉะนั้นจึงไม่มีหนังสือเขียนสักตัวหนึ่งที่ฝาผนังว่าใครสร้าง? เพราะว่าเขาไม่ยกชง ฝาผนังมันเสกเสียง. ฝาผนังโบสถ์บางแห่ง เต็มไปด้วยลวดลายของตัวหนังสือ ที่ว่าใครออกเงินที่บาทที่สตางค์; นี่มันเป็นเรื่องยกชง.

ขอให้เป็นอย่างนี้ด้วยความถ่อมตนเจียมตน, มีการประพฤติกระทำที่พอจะสรุปได้ว่า “ปิดทองหลังพระ” อยู่เสมอ. *อย่าเอาคืออย่าเอาเด่นเลย.*

บทช่วยจำเป็นคำกลอน สำหรับพระพุทธรูปขี้ มีว่า

*ไอ้พระองค์ ผู้มีรง ลดลงแล้ว
จึงผ่องแผ้ว จากอิตตา มานานุสัย
ไม่อวดโอ้ โอหัง คั่งใครใคร
ที่ยกขง ขึ้นไสว คั่นใหญ่ยาว.*

มีใจความสรุปว่าอย่างนี้ : พระองค์ลดตรงได้แล้ว จึงทรงผ่องแผ้วจากสิ่งสกปรก เรียกว่า “อิตตา มานานุสัย” - ไม่มีอิตตา คือตัวกู-ของกู. ไม่มีมานานุสัยคือ การสะสมกิเลส ที่เป็นเหตุให้ยกตน เรียกว่าอนุสัยแห่งมานะ. พระองค์ผ่องแผ้วจากอิตตา, ผ่องแผ้วจากมานานุสัย, จึงปราศจากความอวดโอ้หรือความโอหัง เหมือนคนทั้งหลายที่กำลังยกขงคั่นใหญ่ๆ อยู่สลอนไปหมด.

มันเป็นเรื่องละเอียดประณีต, เป็นสิ่งที่จะต้องพิจารณาให้เข้าใจให้ดี ว่าเรากำลังยกขง มีคั่นตรงติดหลังอยู่ ไม่ว่าที่นั่นที่นี้หรือที่ไหน; แม้ว่านั่งอยู่ที่นี้ในสถานที่นี้ บางคนอาจจะยกขงอยู่ในใจบ้างแล้วก็ไม่รู้, มันรู้กันไม่ได้. แต่ขอบอกว่า รีบลดขง รีบปลดคั่นขงที่เหน็บหลังออกเสีย. *อย่าได้ยกขง มันจะทรมาณตัวเอง, แล้วไม่เท่าไร มันก็จะได้ฟาดพันทันกับผู้อื่น* ด้วยการยกขงนั้น.

.....

อุบาทว์พุทฺธคุณบทที่ ๔๘ มีพระบาลีว่า วิตรรกะ,

แปลว่า **ผู้ปราศจากแล้วจากราคะ**, หรือจะแปลอีกรูปหนึ่งก็ว่า มีราคะไปปราศแล้ว ก็ได้; แต่มันพึงยากสำหรับคนไทย. พุทฺธสำหรับคนไทย ก็ต้องแปลว่า **ปราศจากแล้วจากราคะ**. พระพุทฺธคุณชั้นนี้ก็มีปัญหาอะไร พอไต่ยินก็ทายได้ทันทีว่า เป็นพระพุทฺธคุณ ที่จะต้อง **สงเคราะห์ลงในพระบริสุทธิคุณ** แห่งพระพุทฺธคุณทั้ง ๓.

ชั้นนี้พิจารณาถัดต่อไป ถึงคำว่าราคะ, ปราศจากราคะ. คำว่า **ราคะ** ที่เราแปลว่า **กำหนด** นะ มัน **เป็นความหมายที่ ๒**. ความหมายที่ ๑ **ความหมายแท้ ๆ** ของมันนั้น ก็คือคำว่า **ย้อมใจ**, นั่นแหละเป็นความหมายที่ ๑. เราเอามาเป็นความหมายที่ ๒ เสีย เพราะเรามาพูดกันแต่ในวัดเป็นภาษารธรรม. **ราคะ - เครื่องกำหนดย้อมใจ**, หรือจะให้เป็นสิ่งเดียวกันก็ได้ ตามใจ.

คำว่า **ราคะ** นี้ ถ้าเป็นภาษาชาวบ้าน **ภาษาวัตถุธรรม** ก็แปลว่า **สีที่ย้อม**, ย้อมผ้าย้อมอะไรก็ตามให้มันติดเป็นสี นั่นแหละคือเครื่องย้อม เรียกว่าราคะ. อยู่ที่บ้านที่เรือนก็ย้อมผ้า ย้อมของที่อยู่จะให้มันเป็นสีเป็นสี. พอมาเป็น **ภาษาธรรมะ** ก็แปลว่า **เครื่องย้อมของจิต** ซึ่งมันติดแน่นมาก, เหมือนกับสีที่ย้อมผ้า, ก็หมายถึง **ความกำหนดที่รุนแรง ในสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด**.

ใน **ภาษาไทยธรรมตา** หรือคนไทยธรรมตา **รู้เรื่องของความกำหนดแต่เรื่องเดียว** คือเรื่องกามารมณ์เท่านั้น; พอว่ากำหนดก็เล็งถึงกามารมณ์เสมอ. ที่จริง **ความกำหนด** นั้น ไม่มีแต่เฉพาะเรื่องกามารมณ์; เพราะมี **พระบาลีปรากฏ** ขัดอยู่ว่า : **กามราคะ** ก็มี **รูปราคะ** ก็มี **อรุปราคะ** ก็มี.

กามราคะ อย่างแรกนั้นแหละ คือ *กำหนดทางกามารมณ์*; ส่วน *รูป-
ราคะ อรูปราคะ* ราคะ ๒ อย่างที่หลังนี้ ไม่ใช่กามารมณ์, *จะใช้คำว่ากำหนด
ด้วยก็ได้*. เพราะมันย่อมนใจติดแน่นเกินไป; เหมือนกับว่ากามารมณ์ย่อมนใจติดแน่น
นี่ก็เป็นกามราคะ.

ที่ *ความสุขความพอใจ หลงไหลในรูปธรรมที่บริสุทธิ์* หรือว่า *จิตได้รับรสของรูป-
ผານ* เป็นต้น ก็ *กำหนดในรสของรูปผาน* นั้นเป็นต้น; อย่างนี้เรียกว่า *รูปราคะ*. ที่ *คนไม่เคย
มีผานไม่เคยมีสมาธิ* ไม่มีการบรรลุดุจธรรมช้อนนี้ เลยเข้าใจไม่ได้ ว่า *รูปผาน* นี้จะเป็นที่ *ตั้งแห่ง
ความกำหนด* ย่อมใจ ได้มากเหมือนกับ *กามารมณ์* ได้อย่างไร; ก็ดูตัวอย่างบางอย่างบางประการ
ที่พอจะเทียบเคียงกันได้.

คนบางคนหลงไหลในเรื่องรูปธรรม ที่มีใช้กามารมณ์ : หลงไหลในของเล่น เล่น
ไม้เท้า, เล่นแก้วเจียรไน เล่นบอน เล่นนกเขา เล่นปลาปัก อะไรก็ตาม, มันหลงไหล
รักสิ่งเหล่านี้ยิ่งกว่ารักลูกรักเมียก็มี; แต่มันมีนาน ๆ ครั้ง. นี่ก็เรียกว่าเป็นการ *กำหนดในรูป-
ราคะ* โดยรูปราคะ ด้วยรูปราคะ ก็ได้เหมือนกัน; แต่มันเล็กลงน้อยเกินไป ที่ใหญ่เต็มขนาด
ก็คือ *กำหนดในความสุขอันเกิดมาจากรูปสมาธิหรือรูปผาน*.

ที่ *อรูปราคะ* ก็ *กำหนดย่อมนใจในผลของอรูปผาน* กำหนดด้วยจิตใจ
ย่อมนใจแห่งจิตใจด้วยรสชาติของอรูปผาน ก็เรียกว่า *ราคะ* เหมือนกัน.

ตามธรรมคาคำว่า *ราคะ* ใช้ในลักษณะที่ผิดหรือที่เลว. แต่ในบางกรณี
เอามาใช้เหมือนกับว่าเพื่อเปรียบเทียบเท่านั้น ไม่ได้ใช้จริง ก็มาใช้ในคำว่า *ธรรม-
ราคะ* - *มีราคะในพระธรรม*; อย่างนี้ไม่ใช่กิเลสอย่างเดียวกัน, ไม่ใช่ราคะ
อย่างเดียวกัน, หมายถึง *ความพอใจยินดีในพระธรรมอย่างยิ่ง* ในพระพุทธ ใน

พระธรรม ในพระสงฆ์ อะไรก็ได้; แต่ไม่ใช่ราคาอย่างเดียวกัน แม้จะใช้คำ คำเดียวกัน.

ถ้า**กามราคา** **รูปราคา** **อรุปราคะ**แล้ว มันกำหนดด้วยความโง่ คือ **ด้วยอวิชา**. ถ้าเราจะ **พอใจในพระธรรม**แล้ว ไม่มีทางที่จะเป็นได้ด้วยอำนาจของ อวิชา; มันต้อง **เป็นไปด้วยอำนาจของวิชาหรือปัญญา**; มีความพอใจในน้ำหนัก หรือปริมาณเท่ากับความพอใจด้วยอำนาจกิเลส แต่ไม่มีกิเลส. เช่นเดียวกับเรา **ปรารถนาที่จะบรรลุ มรรค ผล นิพพาน** อย่างนี้ **ไม่ใช่ตัณหา**; เพราะที่ไม่เจือด้วย กิเลส, ไม่จัดเป็นโลภะ เพราะไม่เจือด้วยกิเลส. แต่ก็เป็นความอยากหรือความ ปรารถนาเหมือนกัน. แต่ถ้าไปปรารถนากามารมณ์เป็นต้น ความปรารถนาหรือ ความอยากนี้ ก็เปลี่ยนรูปไปอยู่ในชื่อว่าตัณหา ว่าโลภะเป็นต้น.

ข้อนี้ก็เหมือนเรื่องเทียบเคียงกันได้ สำหรับจะเข้าใจคำว่า**ราคา** ซึ่ง **แต่ เดิม** ก็หมายถึง **สีย้อมผ้า**; **เทียบกันก็มาเป็นสีย้อมจิต**. **การย้อมนั้นเรียกว่าราคา** คือ ความติดแน่น อยู่ในสิ่งที่มันรักหรือมันพอใจ เป็นกามารมณ์ก็ได้, เป็น ความสุขที่เกิดจากรูปธรรมบริสุทธ์ก็ได้, เป็นความสุขที่เกิดจากอรุปรธรรมอัน บริสุทธ์ก็ได้, เรียกว่า**ราคา**ทั้งนั้น.

พระพุทธเจ้าทรงมีพระทัยปราศจากราคะเหล่านี้ ในทุกความหมาย ในทุกขั้นตอน จึงมีคำพูดขึ้นมาใหม่ว่า**วิตะราคา** แปลว่า**ปราศจากราคะ**. บางที ก็เรียกสั้น ๆ ว่า**วิราคะ**, **วิราคะ**ก็แปลว่า**ไม่**, ไม่เหมือนกัน, **ไม่ราคา ไม่กำหนด**. **วิตะราคา**ก็**ปราศจากราคะ**. ข้อนี้เป็นได้ด้วยอำนาจแห่งปัญญา มองเห็น อนิจจลักษณะเป็นต้น; แล้วเกิดนิพพิทา คือเบื่อหน่ายในสิ่งเหล่านั้น. นี่

สีย้อมก็ละลายออกจากงอก เหมือนกับเราเอาน้ำยาที่วิเศษอย่างหนึ่ง มาฟอกผ้าให้ สีย้อมหลุดออกไป มันก็จะมีสภาพเป็นผ้าดั้งเดิม ที่ว่ามันเคยมีสีขาวเป็นต้น ; เพราะเอาสีออกหมดแล้ว.

นี่ **อาการที่เรียกว่าวิราคะ หรือ วิตะราคะ**; แปลกกันอยู่หน่อยหนึ่ง ที่ว่าคำว่า **วิราคะ** นี้ จะใช้ได้มาตั้งแต่เริ่ม ตั้งต้นสำรอกสี หรือ **สำรอกความกำหนัด** ออกจากจิต. ส่วนคำว่า **วิตะราคะ** นี้ จะมุ่งหมายเฉพาะเมื่อสำรอกออกได้หมดแล้ว.

ที่นี้ก็มาถึง ข้อปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้ ในรูปแบบ ๗ ประการ ที่เราถือเป็นหลักสำหรับศึกษา เกี่ยวกับพระพุทธรูป :—

ข้อที่ ๑ ที่มีอยู่ว่าศึกษาให้เข้าใจจนเกิดอเวจจำเป็นปัสัทธิธา; ศึกษาตัวเอง ที่ดีที่สุด ชัดเจนที่สุด เร็วที่สุด, ศึกษาตัวเอง ที่มีจิตใจที่ย่อมอยู่ด้วย สีย้อม : แล้วมันสกปรกเท่าไร? มันเหม็นอ้อเท่าไร? มันน่ารังเกียจเกลียดชังเท่าไร? แล้วพระพุทธรูปเจ้าท่านปราศจากสีย้อมเหล่านี้, มีพระหฤทัยบริสุทธิ์ผ่องแผ้วแล้วก็น่าศรัทธาน่าเลื่อมใส; ก็เกิดศรัทธาความเลื่อมใสขึ้นมาเอง โดยไม่หวั่นไหวเพราะเราศึกษาจนเข้าใจ สิ่งนี้เรียกว่าราคะ.

ข้อที่ ๒. ที่ว่า ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ระลึกถึงพระพุทธรูปข้อนี้ อยู่เป็นประจำ ก็เหมือนกับระลึกถึงพระพุทธรูปองค์ ในความหมายที่ว่า **ปราศจากราคะ อยู่เป็นประจำ**; เหมือนกับว่าภาวนา ที่จะเห็น จะได้ จะมี การที่สำรอกสีย้อมนี้ ออกเสียให้ได้. ระลึกอยู่เป็นประจำ ก็คือระลึกถึงพระพุทธรูปเจ้าในส่วนหนึ่ง ในความหมายหนึ่ง ก็เป็นผู้ปราศจากสีย้อม หรือราคะนั่นเอง.

ข้อที่ ๓. ที่ว่า ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย : อันตรายทางกายทางจิต ทางภายนอก ทางภายใน อะไรก็ตาม; เมื่อมันได้เกิดขึ้นแล้ว **ระลึกถึงพระพุทธองค์** ในความหมายที่ว่า **ปราศจากราคะหรือสิ่งข้อม**. เดียวก็จะมองเห็นว่า อันตรายทั้งหลายมันมาจากสิ่งข้อม มาจากเครื่องข้อมจิตทั้งนั้น.

ผู้ที่ไม่มีเครื่องข้อมจิตนั้น ข้อมไม่มีอันตราย, แม้อันตรายจะเกิดขึ้น ก็ไม่เป็นอันตราย. นี่มันเป็นของศักดิ์สิทธิ์หรือกายสิทธิ์ไปถึงขนาดนี้. อันตรายเกิดขึ้น ก็กลายเป็นไม่ใช่อันตรายไปเสีย. ทำจิตให้ปราศจากสิ่งข้อม เષฐินหน้ากับสิ่งที่เรียกว่าอันตราย จะมีสติสัมปชัญญะที่ ต่อสู้อันตรายนั้นได้. อย่าฟุ้งซ่าน อย่าขลาด อย่ากลัว เป็นต้น; ระลึกถึงพระพุทธองค์ในความหมายที่ว่า ไม่มีสิ่งข้อม.

ข้อที่ ๔. ทำตามพระองค์ โดยการน้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาสู่ตน, แล้วปฏิบัติอยู่ เหมือนกับว่า เราทำการซักฟอกชะล้างอยู่เป็นประจำ : ล้างถ้วย ล้างจาน ล้างชาม ล้างหม้อ ล้างไห ล้างพื้นบ้าน, หรือทำความสะอาดห้องนอนที่นอนอะไรก็ตาม มันอยู่ในความหมายที่ว่า ซักฟอกสิ่งนั้น ๆ ให้สะอาดอยู่เป็นประจำ; แต่ที่จะซักฟอกใจ กลับไม่ทำ ไม่รู้ไม่ชี้ ไม่รู้เรื่อง ไม่สนใจ. นี่ขอได้เปลี่ยนกันเสียใหม่ว่า ให้ซักฟอกชะล้างข้างในอยู่เป็นประจำ ให้มากกว่าเรื่องซักฟอกชะล้างข้างนอก ซึ่งมันไม่มีความสำคัญอะไรนัก.

ถ้าจะรังเกียจของสกปรก แล้วก็ให้มันถูกกับของที่สกปรกจริงๆ **มันคือกิเลส** นั้น; ไม่ใช่ฝุ่นละอองอะไรสกปรก อย่างที่เราเกลียดกลัวกันนัก. พุทธให้ชัดกว่า **อุจจาระมันก็ยังสกปรกน้อยกว่ากิเลส**, แล้วเราก็ไม่ได้เคยเกลียดกิเลสเหมือนกับเกลียดอุจจาระ.

ข้อที่ ๕. ทำอะไรให้ถ้ามพระองค์ก่อน : จะพูด จะคิด จะทำอะไร ก็ให้ระลึกรู้ถึงการที่จิตเป็นอิสระ ปราศจากสิ่งยึดมั่นเสียก่อน. อย่างน้อยในขณะนั้น ก็จะต้องบังคับสิ่งยึดมั่นจิตออกไปเสียที, ให้จิตมีความเป็นอิสระคล่องแคล่ว่องไว ในการที่จะคิดจะนึก จะตัดสินใจอะไร. ลักษณะอย่างนี้ ก็ควรมีพระพุทธองค์มา ยืนอยู่ข้าง ๆ สำหรับจะตอบปัญหา, ที่เราจะทูลถามว่า ในเรื่องนี้จะต้องทำอะไร ?

อาตมาหมายความว่า ทุกเรื่องที่มีมนุษย์จะต้องทำ แม้ที่ฆราวาสจะต้องทำ จะหย่าผ้า หย่าเมีย จะตีลูกตีหลานอะไร, ก็ขอให้มีความสติสัมปชัญญะ; เหมือนกับว่ามีพระพุทธองค์มาประทับอยู่เคียงข้าง, แล้วชี้บอกว่า ควรจะอย่างไร ? มันจะเป็นอย่างนี้ได้ เมื่อเรารู้จักทำจิต ให้ปราศจากสิ่งยึดมั่น แม้ชั่วขณะนั้น.

ข้อที่ ๖. ว่ามีความละเอียดเมื่อประสบความล้มเหลว โดยเจตนา หรือไม่เจตนา, ด้วยความพยายามหรือด้วยความไม่พยายามก็ตาม, ถ้ามันเกิดความล้มเหลวขึ้นมาแล้ว ให้ถือว่าน่าละอาย, ละอายว่าเป็นสาวกของพระองค์ ไม่ได้. พระองค์ปราศจากสิ่งยึดมั่น; เรามันก็หนาเกราะไปด้วยสิ่งยึดมั่น, เป็นลูกศิษย์อาจารย์กันไม่ได้ ต้องละอาย.

ข้อที่ ๗. ว่าตรวจสอบในลักษณะเป็นการประเมินผล อยู่เสมอไป. เราปฏิบัติในการที่จะชักฟอกจิตอยู่เป็นประจำ ก็ดูผลของมันบ้าง. แต่ถ้าผู้ใดไม่ได้รู้สึกที่ตัวเองปฏิบัติในการชักฟอกจิตให้สะอาดอยู่เป็นประจำ; แล้วคงไม่รู้เรื่อง, คงไม่เข้าใจความหมาย. เพราะว่าข้อนี้มันหมายความว่า บุคคลนั้น เขามีสติปัญญา รมัตถะวังสังวรณในการที่จะฟอกจิตให้บริสุทธิ์ หมตจก สะอาด ขาวรอบ เป็นตัน อยู่เป็นประจำ, ทำได้เท่าไรหรือทำไม่ได้เท่าไร, มันดีขึ้นหรือว่ามันเลวลง, ให้รู้ที่อยู่เป็นประจำ.

นี้เรียกว่า ข้อปฏิบัติ ๗ ประการ เกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้ เอมารวมกันแล้ว สรุปเป็นคำพูดสั้น ๆ ว่า เลิกเป็นช่างย่อมสีกันเสียที. ช่างย่อมสีกี่มือสกปรก เกรอะหนาไปด้วยสีย้อมนั้นแหละ เลิกกันเสียที. อย่าย่อมสีกิจด้วยราคะ เป็นต้น.

บทช่วยจำที่เป็นคำกลอน เกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงปราศ จากราคะ
 เครื่องย้อมติด หลุดละ เปลี่ยนเป็นขาว
 ไม่มีสี ไตโต ให้กลั่นขาว
 อย่างที่ขาว โลกย่อม กันมอมแมม.

“ไอ้พระองค์ ทรงปราศ จากราคะ” น้อธิบายแล้ว. “เครื่องย้อมติด หลุดละ เปลี่ยนเป็นขาว” น้อก็พูดแล้วว่า อย่างผ้าที่เราใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มสวมใส่ สีต่าง ๆ นี้; ถ้าเอาสีออกให้หมด มันจะเป็นผ้าที่สะอาด คือ ขาว “ไม่มีสี ไตโต ให้กลั่นขาว” น้อตามความรู้สึกของอาตมาว่า สีไหนก็ตามมันมีกลิ่น, แล้วกลิ่นนั้น น่าเกลียด. *อย่ามีสีดีกว่า* เลยให้คำจำกัดความลงไปว่า : *สีจะมีกลิ่นขาว; กาวชนิดไหนก็ไปว่าเอาเอง, ไปคุเอาเอง. ถ้ามันสะอาดขาวผ่องไม่มีสี แล้วมันไม่มีกลิ่นขาว; ไม่มีสี ไตโต ให้กลั่นขาว อย่างที่ขาว โลกย่อม กันมอมแมม”.*

เดี๋ยวนี้มันชอบย้อม ช้างนอกนสีเสื้อผ้ามันก็ชอบย้อม. น้อคิดว่าวันนี้นี้มีคนใส่เสื้อขาวกันมาก ๆ, บางวันสกปรกรกรุงรัง เหมือนกับเสื้อสาอะไรก็ไม่รู้. สีเสื้อลายเสื้อ ที่เขาใส่มานี้มันแปลกประหลาด; มันแสดงความสามารถที่

จะช่วยตัวเอง ต้องเอาลายเสือผ้าเลอะเทอะนี้ มาช่วยให้เป็นประโยชน์, เพื่อจะ
ชู่คนอื่นให้กลัวบ้าง. แต่โดยมากนั้นมันอยากจะสวย มันไม่มีความดี ความงาม
ความจริง อะไรที่จะสวย ด้วยตัวมันเองได้; มันต้องใช้เสือผ้าที่สีประหลาด ๆ นี้
มาช่วยให้สวย. นี้อาตมาเรียกว่า “*อย่างที่ ชาวโลกข้อม กันมอมแมม*” นี้จะ
มาก^๕จน.

.....

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๔๘ มีพระบาลีว่า ทนุโต,

แปลว่า **มีการฝึกตนอันฝึกเสร็จแล้ว.** พระพุทธองค์ทรงพระนาม
ว่าทนุโต แปลว่าผู้ที่ฝึกตนสำเร็จแล้ว. คำว่า *ทนุ* — *ต* นี้ก็แปลว่า *ฝึกแล้ว* ก็ได้
ทรมานแล้ว ก็ได้ *บังคับแล้ว* ก็ได้ *ข่มขี้แล้ว* ก็ได้, *คือว่า เสร็จเรื่องที่จะต้อง*
ปรับปรุงแก้ไข ทุกชนิดเลย เรียกว่าทนุโต. เมื่อฝึกตนเสร็จแล้ว มันก็สะอาด
ปราศจากโทษ; เพราะฉะนั้นพระพุทธคุณข้อนี้ ก็บอกกันได้เองทุกคนว่า *เป็น*
พระบริสุทธிகุณ สงเคราะห์ลงในพระบริสุทธிகุณแห่งพระพุทธคุณ ๓.

พิจารณากันต่อไปว่า “ฝึกตนเสร็จแล้ว” ตนนั้นคืออะไร? ที่ว่าเสร็จแล้ว
นั้นเสร็จอย่างไร? คำว่าตนนั้นมันเป็นคำสับสน; แต่มันสับสนได้ก็อย่างก็ประมวล
เอามาใช้ในที่นี้ได้ทั้งนั้น. ถ้าว่า *ตนหมายถึงจิต*, *ก็ฝึกจิต* นั้นแหละ. ถ้า *ตน*
หมายถึงกิเลสก็เช่นฆ่ากิเลส นั้นแหละ, ฝึกอย่าให้มันเกิดได้. หรือถ้า *ตนหมายถึง*
อุปาทานขันธ ก็ *ฝึกอย่าให้มันมีอุปาทานอยู่ในขันธ*. ฉะนั้น *ฝึกตนก็คือ ฝึกจิต*
ก็ได้ ฝึกกิเลส ก็ได้.

เรามีตนที่ไหนก็ฝึกเข้าไปที่นั่น. มองให้เห็นว่า ตนนี้มันกำลังออกนอกกลุ่มนอกทาง : ไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรม ประกอบอยู่ด้วยกิเลส ซึ่งเป็นเหตุแห่งความทุกข์; หรือว่าประกอบอยู่ด้วยความชั่ว ความผิดพลาด ความเป็นอันตราย เป็นจิตที่เหมือนกับบ้า เป็นจิตที่บ้าคลั่ง, ก็ฝึกให้มันอยู่ในร่องในรอย

คำที่ต้องนึกถึงในกรณีนี้ ก็คือคำว่า*อตฺตา* แปลว่า*ตัวตน* กับคำว่า*อตฺตณียา* ซึ่งแปลว่า*ของตน*. *ความรู้สึกเป็นอตฺตา* หรือ*รู้สึกเป็นอตฺตณียาก็ตาม* มันปรากฏขึ้นในจิต; เพราะว่าจิตนั้นมิได้รับการฝึกเสียเลย, หรือว่าจิตนั้นมิได้รับการฝึกอันถูกต้อง, หรือว่าจิตนั้นมิได้รับการฝึกอันเพียงพอ. มันเกิดความรู้สึกเป็นอตฺตาเป็นอตฺตณียา แล้วก็จะมีความทุกข์ทั้งนั้น; ฉะนั้นจะต้องฝึกจิตให้อยู่ในระเบียบ หรือคามทางแห่งธรรม ไม่อาจจะเกิดกิเลสประเภทตัณหาอุปาทานอะไรได้ : อหังการ มมังการก็ไม่เกิด, ความหมายแห่งอตฺตาอตฺตณียาก็ไม่เกิด. ขอให้รู้ไว้ในรูปแบบอย่างนี้ว่า *อตฺตา—ตัวกู, อตฺตณียา—ของกู* นี้ มันเกิดเพราะว่าจิตมิได้รับการฝึก.

ทีนี้สิ่งที่เรียกว่า*บาป* หรือ*อกุศล* หรือ*อกุศลกรรมบถ* หรือทางแห่งอกุศลก็คือ มันปรากฏขึ้น เพราะว่าจิตมิได้รับการฝึก, หรือรับการฝึกไม่ถูกต้อง, รับการฝึกไม่เพียงพอ. *ถ้าจิตได้รับการฝึกถูกต้องเพียงพอ อกุศลไม่เกิด, อกุศลกรรมบถก็ไม่อาจจะมี.*

หรือจะดูกันอย่างที่มันลึกไปกว่านั้นว่า การที่*เกิดตัณหา*มานะ*ทิฏฐิ*อะไรที่นำไปสู่ทุกข์ใหม่, การเกิดใหม่แห่งบาป แห่งอกุศล แห่งตัวกู—ของกู, เกิดแล้วเกิดอีก; นี้ก็เพราะว่า *จิตมิได้รับการฝึกอันถูกต้องและเพียงพอ.*

เหล่านี้ก็เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นแล้วว่า มัน มีความสำคัญมาก สำหรับการฝึกจิต; ฉะนั้นเราจะต้องฝึกจิต ให้จิตอยู่ในอำนาจ แล้วก็ควบคุมจิต ให้เป็นไปตามในวิถีทางที่ถูกต้อง แล้วปัญหาจะไม่เกิดขึ้นเลย.

พระพุทธองค์ ทรงเป็นผู้ฝึกตนถูกต้องถึงที่สุดแล้ว ในทุก ความหมาย : จะคนที่จิตก็ฝึกแล้ว, จะคนที่กิเลสก็ฝึกแล้ว, จะคนที่ผลที่แสดง ออกมา จากการประพฤติกระทำอะไรก็ตาม, แสดงว่าฝึกแล้วทั้งนั้น ไม่มีปัญหา อีกต่อไป. คำว่า *ฝึก* นี้ เขาหมายถึง *หมดอันตราย*. ฝึกข้างฝึกม้า ก็ฝึกจน หมดอันตราย, ฝึกผู้ฝึกคน ก็ฝึกจนหมดอันตราย ให้ใช้เป็นประโยชน์ได้. *ฝึกจิต* ก็หมายถึง *ให้มันหมดอันตรายในทางจิต*, ให้จิตนี้ใช้ประโยชน์ได้. พระองค์ ทรงทำเสร็จแล้ว แล้วพระองค์ทรงแนะวิธีฝึกจิตไว้ ให้เราฝึก ตามรอยของพระองค์.

เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ มีทางที่จะพึงปฏิบัติ โดยหลัก ๗ ประการนั้นว่า :-

ข้อที่ ๑. ศึกษาให้เข้าใจ เป็นข้อแรกก่อน : ว่าพระพุทธองค์ทรงฝึก อย่างไร? ทรงฝึกเสร็จแล้วอย่างไร? เป็นบุคคลสูงสุด เพราะว่ามีจิตฝึกแล้ว ไม่มีสิ่งที่จะต้องรังเกียจกินแหนง หรือไม่ไว้วางใจ หรือไม่มีอะไรทำนองนั้น; ก็เกิดความพอใจ ศรัทธา เลื่อมใส อย่างไม่คืนคลาย อย่างไม่หวั่นไหว ในพระผู้มี พระภาคเจ้านั้น. ให้ทุกคนทำในใจอยู่เสมอ ว่าฝึกเสร็จแล้วนั้นเป็นอย่างไร; ก็จะพอใจในผลของการที่ฝึกเสร็จแล้ว.

ข้อที่ ๒. ให้ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ. ระลึกถึงการฝึกจิตนี้, แล้วฝึกให้ได้หรือฝึกเสร็จแล้วอยู่เป็นประจำ ว่ามันเป็นอย่างไร? มันวิเศษอย่างไร? ก็เหมือนกับระลึกถึงพระองค์ ในความหมายหนึ่งอยู่เสมอไป.

ข้อที่ ๓. ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย เมื่อมีอันตรายเกิดขึ้นเฉพาะหน้า แล้วเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องบังคับจิตให้ถูกต้อง; แต่อาศัยที่เราเคยฝึกฝนกันไว้แต่ก่อนนั้น จึงสามารถที่จะบังคับจิตให้อยู่ในสถานะที่ถูกต้อง ที่จะเผชิญกันกับอันตราย. ถ้าสมมติว่าเราไม่เคยฝึกมา; จวนตัวเข้าแล้ว มันก็ต้องฝึก, จะต้องบังคับ, จะต้องควบคุมกันที่นั่นในเวลานั้น ให้จิตมันอยู่ในสภาพที่จะเผชิญกันกับอันตรายได้โดยปลอดภัย คือเอาชนะได้. นี่เหมือนกับระลึกถึงพระพุทธองค์ ในความหมายแห่งพระพุทธคุณข้อนี้ เมื่อมีอันตรายเกิดขึ้น.

ข้อที่ ๔. ทำตามพระองค์ น้อมนำพระคุณของพระองค์เข้ามาใส่ตน จนมีคุณธรรมข้อนี้ แล้วก็ให้ตัวเองได้ เมื่อเรารู้สึกว่าเราควบคุมตัวเองได้ที่ไร เราก็พอใจชอบใจ ให้ตัวเองได้.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรให้ทูลถามพระองค์ก่อน : จะทำ จะพูด จะคิด จะตัดสินใจอะไร มีสติเหนียวรั้ง บังคับจิตให้อยู่ในร่องรอยก่อน, แล้วจึงค่อยตัดสินใจลงไปว่า จะทำ จะพูด จะคิดอย่างไร. ทำอยู่อย่างนี้ เรียกว่ามีการทูลถามพระพุทธองค์ก่อน ก่อนแต่ที่จะทำ จะพูด จะคิดว่าจะอย่างไร.

ข้อที่ ๖. ว่าละอายเมื่อล้มเหลว เราทำผิดพลาด; เรามีหิริโอตตทัปปะ ไม่กระต้างตัวมานะ ก็ละอายและเสียใจและกลัว ว่าทำผิดแล้ว เดินเข้าไปหา

อันตรายแล้ว, แล้วก็ละอายุที่ว่า มันไม่ควรจะเป็นอย่างนั้น เป็นสาวกของ พระพุทธเจ้าด้วยแล้ว ไม่ควรจะเป็นอย่างนั้น.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะที่เป็นการประเมิณผล ว่าเราฝึกได้ อย่างไร? เท่าไร? เพียงไร? อยู่เป็นประจำ จะได้ทำให้มันก้าวหน้ายิ่งๆ ขึ้นไป จนประสบความสำเร็จเต็มที่.

นี่ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ จะมีอยู่อย่างนี้ สรุปใจความ สั้นๆ ว่า ฝึกจิตอยู่ตลอดเวลา ด้วยยึดถือหลักพระพุทธภาษิตที่ว่า จิตฺตสฺส ธมฺมโณ สาทฺ — การฝึกหรือการบังคับจิตนั้นแหละดี อันไม่ผิดเท่า.

บทช่วยจำเป็นคำกลอน เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ มีอย่างนี้ :-

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าทันโต
มีทะเลโม เป็นยอดธรรม ข้ามี่แถม
คือสัจจะ จาคะ ขันตี แนม
ปัญญาแกม ฝึกตนได้ ตั้งใจปอง.

“พระองค์ ทรงสมญา ว่าทันโต” แปลกหูสำหรับชาวบ้าน. ชาวบ้าน ได้ยินแต่คำว่า **ทันโต** ที่แปลว่า **พัน** เกี่ยวนั้น **ทันโต** นั้นเป็นคำพิเศษ หมายถึงว่า **ฝึกเสร็จแล้ว**. พระองค์มีพระนามว่า **ทันโต** เพราะว่า **ฝึกพระองค์เสร็จแล้ว**. ในการฝึกนั้นมี **ทะเลโม** คือ **ธรรมที่เรียกว่าทะเลโม** หรือ **ทมธรรม** นี้ เป็นหัวหน้า สำหรับฝึก. แล้วก็มี **สัจจะ** คือ **ความจริงใจ** มี **จาคะ** — **สลัดสิ่งสกปรกความชั่ว**

ไปจากใจ มีขันติ—ความอดทน เป็นของผนวก เข้ากับธรรมะที่เรียกว่าทะโม, แล้วยังมี **ปัญญา** ควบคุมอยู่ตลอดเวลา; การฝึกนั้นจึงสำเร็จได้ตามประสงค์.

....

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๕๐ นิปฺปญฺโจ.

ที่นี้ก็มาถึงพระพุทธคุณบทสุดท้ายแห่งวรรคนี้ คือบทที่ ๕๐ ซึ่งมีพระบาลีว่า **นิปฺปญฺโจ** แปลว่า **ผู้หมดสิ้นจากกิเลส เครื่องห่วงเหนี่ยวให้แน่นซ้ำ**, คือหมดกิเลสประเภทที่ทำให้เกิดความล่าช้า. พิจารณาความหมายเห็นได้ว่า **เป็นพระบริสุทธิตุณ**, สงเคราะห์ลงในพระบริสุทธิตุณ เพราะหมดจากกิเลส.

ที่นี้ก็พิจารณาถึง **เครื่องห่วงเหนี่ยวให้แน่นซ้ำ** ให้เกิดความแน่นซ้ำแก่การไป, แล้วก็ถามว่า **ไปไหน?** ก็ตอบอย่างกำปั้นทุบดินว่า **ไปนิพพาน**; ไม่มีอะไรที่จะเป็นจุดหมายปลายทางของพุทธบริษัท นอกจากนิพพาน, คือไปสู่สถานะที่หมดกิเลส สงบเย็นปราศจากความทุกข์, นั่นเป็นจุดหมายที่จะไป. ถ้ามีอะไรมาทำความแน่นซ้ำให้แก่การไป สิ่งนั้นเรียกว่า **ปฺปญฺจ**, **ปฺปญฺจ** แปลว่า **เครื่องทำให้แน่นซ้ำ**.

อย่างเราจะเดินทางไปที่ไหนสักแห่งหนึ่ง มันมีอะไรที่ทำให้แน่นซ้ำแก่การไปนั้นมาก เช่นว่าจะต้องหอบหามไปรุงรัง หนักมาก มันก็แน่นซ้ำแก่การไป, หรือว่าทางเดินไม่สะดวก มันขรุขระ มันเดินยาก มันก็แน่นซ้ำแก่การไป; เหล่านี้ก็มีมากเหมือนกัน แต่ไม่สำคัญอะไรเลย. **ที่สำคัญที่สุดก็อยู่ที่ความรู้สึกในจิตใจ**

ที่มัน *อยากไป* หรือมัน *ไม่*อยากไป. *ถ้ามันยังเกิดความอาลัย อารมณ์* ในของรักของชอบใจ *อยู่ที่นี้ มันก็ไม่*อยากไป.

ฉะนั้นขอให้มองเห็นว่า *เครื่องทำความเนิ่นช้าแก่การไปนั้น คือความรู้สึกที่เป็นความยึดถือติดพันอาลัยอารมณ์อยู่* ในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง. พระพุทธเจ้าทรงปราศจากสิ่งที่ทำความเนิ่นช้าอย่างนี้ ซึ่งได้แก่กิเลส ที่มีกันมาตั้งแต่เป็นบุรุษคนธรรมดาสามัญ, แล้วก็ค่อยๆ หมดยุติ จนกว่าจะหมดจดสิ้นเชิง ลุถึงความเป็นพระอรหันต์.

ในที่ทั่วไป *บัญญัติธรรม* นี้หมายถึง *อุปาทาน*. เมื่อพูดถึงอุปาทาน มันก็ต้องพูดถึงทุกอย่างที่เนื่องกันอยู่กับอุปาทาน; แต่เราพูดถึงอุปาทานก็แล้วกัน : *ความยึดมั่นถือมั่นอยู่ในสิ่งใด มันก็ไม่*อยากจะจากไปจากสิ่งนั้น, มันก็ติดอยู่ที่นั่น. *อุปาทานเป็นเครื่องทำความเนิ่นช้า*; ฉะนั้นจะต้องทำลายกิเลสที่เป็นเหตุให้เนิ่นช้านี้เสีย. เหมือนกับว่ามีอะไรผูกมัดตรึง ก็ตัดมันออกไป, อย่าให้มันผูกมัดตรึงได้.

เครื่องผูกมัดตรึงทั้งหลายก็เรียกว่าสัญญาโยชน์ มีชื่อต่าง ๆ กัน. ไปศึกษาดูจากธรรมะหมวดนั้น มันมีรายละเอียดยืดยาว. เดียวนี้เราจะพูดกันแต่พระพุทธคุณ ที่หมดจดจากเครื่องผูกพัน ที่ทำความเนิ่นช้า.

จะทำลายความเนิ่นช้าได้ ก็ให้นึกถึงภาพพจน์สักอย่างหนึ่ง *เครื่องผูกพัน* นุ่งนุ่งรุงรังไปหมดนั้น *จะต้องใช้ของที่มีคมตัดมัน*, มีกำลังพอที่จะตัดมัน. *สิ่งที่*

มีคมมีกำลังพอที่จะตัดกิเลสในทางจิตใจนั้น เขาเรียกว่า อริยมรรคญาณ, มีอยู่เป็นลำดับๆ จนถึงขนาดที่สูงที่สุด เรียกว่าอรรถมรรคญาณ. พระพุทธองค์ทรงผ่านญาณ กระทั่งญาณสูงสุด, พระองค์จึงตัดเครื่องผูกพันให้แน่นชำได้.

ที่นี้ ข้อปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ ก็คือ :-

ข้อที่ ๑. เราสมัครใจที่จะตัดสิ่งที่ทำความผูกพันให้แน่นชำ. พุทไปเที่ยวมันก็จะเกินเรื่องเกินราว ขอพูดแต่ใจความมากกว่า; เพราะว่าคนเรามีสิ่งผูกพันต่างกัน โดยเฉพาะเรื่องทรัพย์สินสมบัติ เรื่องกามารมณ์ เรื่องอะไรมากมาย ล้วนแต่เป็นความผูกพัน; เมื่อบางคนเขายังไม่ต้องการจะตัดนี้ มันก็ผูกพันไม่รู้เรื่อง. และเดี๋ยวนี้สมมติว่า **ต้องการจะตัดจากสิ่งผูกพันเหล่านี้ ก็ระลึกนึกถึงพระพุทธองค์ ที่ทรงมีพระคุณข้อนี้** ก็พ้นจากเครื่องผูกพันที่ทำให้แน่นชำ ทั้งในทางฝ่ายภายนอก และทั้งในฝ่ายภายใน คือทางจิตใจ ทางสติปัญญา, มีความรู้ที่ถูกต้อง ก็ตัดความรู้ที่ไม่ถูกต้อง ก็ออกไปได้เพราะเหตุนี้ ก็ศรัทธาในพระองค์อย่างมั่นคง.

ข้อที่ ๒. ที่ว่าระลึกถึงอยู่เป็นประจำนั้น มันก็สำคัญมาก **นี้เราก็ไม่ได้ระลึกนึกถึงการที่จะตัดสิ่งผูกพัน.** เพราะเหตุใดจึงเป็นอย่างนั้น? **เพราะว่าเรากำลังมีความสุขสนุกสนานเริงเริงอยู่ท่ามกลางสิ่งผูกพัน.** เราก็ไม่เคยคิดไม่เคยฝันที่จะออกไปจากสิ่งผูกพัน; เพราะฉะนั้นเราก็ระลึกไม่ได้. เราต้องมองเห็นอันตรายของสิ่งเหล่านี้ก่อน, และอยากจะหลุดออกไปจากสิ่งผูกพัน, ก็เลยอยากจะทำลายสิ่งที่ผูกพันให้แน่นชำ; เรียกว่ารู้จักพระพุทธองค์กันเสียก่อน ในฐานะเป็นบุคคลที่หลุดพ้นจากสิ่งผูกพัน ไม่มาทำให้แน่นชำ.

ที่นี้ ข้อที่ ๓. ที่ว่า ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย ทางกาย ทางใจเกิดขึ้น ;
ระลึกถึงพระคุณข้อนี ที่ทำลายความเนิ่นช้า, จะเอาความผูกพันนี้เป็นอันตราย
ก็ได้, ความเนิ่นช้าเป็นอันตรายก็ได้. ถ้าว่าเราจะต่อสู้กับอันตราย ก็ต้อง
เปลื้องจิตจากสิ่งผูกพันให้เนิ่นช้านี้เสียก่อน, ให้จิตเป็นอิสระจากสิ่งเหล่านี้เสียก่อน,
แม้แต่ชั่วคราวก็ยังดี. จิตจะเป็นอิสระ ผ่องใส ร่าเริง รวดเร็ว ในการที่จะต่อสู้
อันตราย ทางกายก็ได้ ทางจิตก็ได้.

ข้อที่ ๔. ที่ว่า ทำตามท่าน คือน้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาสู่ตน.
ให้รู้สึกว่ามีการกระทำที่ถูกต้อง : มีการเดินไปอย่างรวดเร็ว ก็ก้าวหน้าไปตาม
ทำนองคลองธรรมของพระธรรม, หรือของพระศาสนา. พอใจในการกระทำ
ของตัวเองแล้ว ก็ยกมือไหว้ตัวเองได้. พุคอีกครึ่งหนึ่งแล้วใหม่, ว่ายกมือไหว้
ตัวเองได้นั้นมันพุดบ่อยเหลือเกิน.

ข้อที่ ๕. ว่า ทำอะไรตามท่านก่อน : ทูลถามพระองค์ก่อน จะทำ
จะพูด จะคิด จะตัดสินใจ มีสติสัมปชัญญะทรงตัวให้ได้ก่อน, จะได้รับรู้จักความ
เนิ่นช้า รู้จักสิ่งที่ทำลายความเนิ่นช้า จะคิด จะพูด จะทำไปได้ โดยปราศจากสิ่ง
ที่กั้นกาง ขัดขวางให้เกิดความเนิ่นช้า.

ข้อที่ ๖. ว่า ละอายเมื่อลุ่มเหลว. เมื่อมันมาติดตันอยู่ที่นี้; แม้
ไปช้า ๆ ก็ยังไปไม่ได้ ก็ละอายสุดเหวี่ยง. ถ้าเห็นว่ามันเป็นไปอย่างช้าเกินไป
ก็ละอายเต็มทีเหมือนกัน. ถ้ามันไม่ถูกมันไม่ควร เรามาชะงักงันอยู่ที่นี้ก็น่าละอาย
อย่างยิ่ง. เราไปช้าเกินไป มันจะตายเสียก่อนที่จะลุดถึงจุดหมายปลายทาง ก็กลัว
และเสียใจ ก็เรียกว่าละอายได้เหมือนกัน.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะประเมิณผล : ว่าเราไปเข้าไปเร็ว
อย่างไร? บางที่มันเดินถอยหลังก็มี ก้าวไปข้างหน้าถอยหลังที่ หยุดเสียก็มี.
พอมาคู่ในที่สุดที่ก้าวแล้ว มันเป็นเรื่องถอยหลัง, คือ เมื่อยังเป็นเด็กก็มีกิเลส
น้อยมาก หรือเรียกว่าไม่มีปัญหา มีจิตที่พร้อมที่จะก้าวหน้าไปตามทางของธรรม.
แต่ที่นั่นมันมีบาปมีกรรมมีเวรอะไรก็ไม่รู้ เด็กๆ ยิ่งโตเข้ามา ยิ่งสอดเข้าไปในบ่วง,
ยิ่งเอาตัวเองสอดเข้าไปในบ่วง, ผูกพันเข้าไปในบ่วงที่ทำความเห็นช้า. เป็น
วัยรุ่นเป็นหนุ่มสาวก็ยังสอดเข้าไปในบ่วงที่ทำความเห็นช้า; นั่นก็เรียกว่าถอยหลัง.

เมื่อเข้าไปๆ ถ้ามัน *มีโชคบ้าง* เกิดความคิดนึกได้ หรือเผอิญมีใคร
มาช่วยชี้ทางให้ ก็ทำความรวดเร็วกันใหม่ *ก็ยังใช้ได้*. นี่เราอยู่ในสถานะอย่างไร?
พิจารณากันให้ดีๆ. ให้ดำรงตนอยู่ในลักษณะที่เป็นสาวกของพระองค์ให้ได้ คือ
มีพระพุทธคุณชั้นของพระองค์มาคุ้มครองเราอยู่. ถ้าพูดหยาบๆ หน่อยก็ว่า มา
ลากหัวเราไป. อย่ามัวช้าอยู่ที่นี้.

บทช่วยจำเป็นคำกลอน สำหรับพระพุทธคุณชั้นนี้ มีว่า :—

*ไอ้พระองค์ ทรงทำลาย สายระยาง
ที่รุงรัง ทั้งกิดขวาง อย่างห้วยหนอง
ให้เชื่อนแซ แก่การเดิน ในครรลอง
แล้วลอยล่อง สู่จุดหมาย ได้ฉับไว.*

*พระพุทธองค์ทำลายเครื่องกีดกันรุงรัง; อย่างกับว่าทางเดินมันเต็มไป
ด้วยปลักหนอง ทรงทำลายสิ่งกีดขวาง สิ่งที่ทำให้เห็นช้านี้เสียได้. เดินไปตาม
หนทางนั้นโดยเร็ว เหมือนกับว่าเหาะไป เรียกว่า “ลอยล่อง สู่จุดหมาย ได้ฉับไว”.*

เป็นอันว่า เราได้พุดถึงพระพุทธรูปไปอีก ๑๐ บท คือ พระพุทธรูปแห่งวรรคที่ ๕ ของพระพุทธรูป ๑๐๐ บท.

ที่นี้สรุปว่า ทั้งวรรคนี้มันมีพระพุทธรูปในรูปแบบใด? ก็จะพบว่าทั้งวรรค คือ ๑๐ พระคุณนี้ เป็นพระบริสุทธิ์คุณเดียว ๑ อย่าง คือ ปนฺตเสโน — มีการนอนอันสงัด ปราศจากการรบกวนแห่งกิเลส. ขันฺตสฺสโยชโน — มีสัญญาอันเครื่องผูกพันที่สิ้นแล้ว. วิมุตฺโต — พันพิเศษแล้ว. ปนฺนรโห — ลครลงได้แล้ว. วัตรวโถ — ปราศจากราคะแล้ว. ทนฺโต — ผีกตนเสร็จแล้ว นิปฺปฺปญฺโจอ — ไม่มีกิเลสเครื่องทำความเนิ่นช้า. เจ็ดอย่างนี้เป็นพระบริสุทธิ์คุณ.

ส่วน พระปัญญาคุณนั้นมี ๒ คือ ปฏิมฺนฺตโก — มีความคิดเหมาะเจาะเฉพาะเรื่อง โมโน — มีโมณธรรม เครื่องทำความเป็นแห่งมณี.

แล้วก็มีพระพุทธรูปครอบจักรวาล คือ ครอบพระคุณทั้งหลายทั้งปวง อยู่บทหนึ่ง คือบทว่า นาโถ — เป็นผู้ประเสริฐโดยพระคุณทั้งหลาย.

ที่นี้ก็มาถึงว่า บทช่วยจำทั้งหลายทั้ง ๑๐ พระคุณนั้น เอามาถูกราวเดียว มาพิจารณาคราวเดียวกัน อ่านกันอีกครั้งหนึ่ง. ขอให้ฟังให้ดี ๆ คงจะมีประโยชน์บ้าง นับตั้งแต่บทที่ ๔๑ ไปจนถึงบท ๕๐.

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา นาคะประเสริฐ

พระคุณเลิศ อุปมา พญาหัตถ์ดี
ทั้งเข้มแข็ง ทั้งอ่อนน้อม พร้อมวิธี
เกิดความคิด ทั่วโลกวัลย์ สดุดพรรณนา.

ไอ้องค์พระ บรมครู ผู้อิสระ
 กิเลสใด ไม่ประทะ ไปทุกท่า
 ทุกกาละ ทุกข์ใดใด ไม่บีทา
 เรียกได้ว่า มีวิเวก เป็นเอกจริง.

ไอ้พระองค์ ผู้ทรงสัน สิ้นผูกพัน
 ไม่เหลืออยู่ แก่สักชั้น วิสฺฐยั้ง
 อารมณ์ใด กิเลสใด ไม่พาดพิง
 จึงแน่วนิ่ง ไม่โคลงโยก : เป็นโลกอุดร.

ไอ้พระองค์ ผู้ทรงพ้น พิเศษแล้ว
 เพราะผ่องแผ้ว จากกองทุกข์ ทุกขนอน
 เพราะกิเลส ทำลายไป ในทุกตอน
 หันจากร้อน เหลือแต่เย็น เป็นนิพพาน.

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าปฏิมันต์กั
 เพราะบัญญัติ สารพัน ทุกชั้นฐาน
 เกิดขึ้นเหมาะ — เจาะแก้เหตุ ทุกฐานการ
 มีปฏิภาณ ผ่านไปได้ ไม่ติดตัน.

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าโมโน
 ความหมายเดียว กับพุทฺโธ ไม่ผิตผัน
 เป็นมุนี มีโมณะธรรม เป็นสำคัญ
 เครื่องฟาดฟัน อวิชา ฝ่าออกไป.

ไอ้พระองค์ ผู้มีธง ลดลงแล้ว
จึงผ่องแผ้ว จากอัสตา มานานุสัย
ไม่อวดโอ้ โอหัง คั่งใคร ใคร
ที่ยกทรง ชันไสว คั่นใหญ่ยาว.

ไอ้พระองค์ ทรงปราศ จากราคะ
เครื่องข้อมติค หลุดละ เปลี่ยนเป็นขาว
ไม่มีสี ไคไค ให้กลั่นขาว
อย่างที่ขาว โลกข้อม ก้นมอมแมม.

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าทันโต
มีทะโม เป็นยอดธรรม ชำของแถม
คือสัจจะ จากะ ชันดี แนม
ปัญญาแถม ผักตมได้ คั่งใจปอง.

ไอ้พระองค์ ทรงทำลาย สายระยาง
ที่รุงรัง ทั้งกิดขวาง อย่างห้วยหนอง
ให้เชื่อนแซ แก่การเดิน ในครรลอง
แล้วลอยล่อง สู่จุดหมาย ใต้ฉับไว.

สรุปความทั้งวรรคเป็นบทสุดท้าย มีว่า :—

ทั้งฉลาด ทั้งสามารถ ทั้งไหวพริบ
 จึงเห็นกาล ไกลลับ ได้แจ่มใส
 ทั้งอดีต อนาคต จดกันไป
 ทุกทุกนัย ก็ถูกต้อง เป็นคลองธรรม.

นี่คือบทช่วยจำแห่งพระพุทธคุณวรรคที่ ๕ เป็นอันว่า อาตมาได้บรรยาย
 พระพุทธคุณชุดพิเศษ ๑๐๐ บท มาได้ถึงบทที่ ๕๐ แล้ว.

การบรรยายในวันนี้ ก็สมควรแก่เวลาแล้ว ก็ต้องยุติการบรรยายไว้เพียงเท่านี้
 ก่อน. ให้เป็นโอกาสแก่พระคุณเจ้า ได้สวคบทพระธรรม ในรูปแบบของคณสาขายาย
 ให้ท่านทั้งหลายฟัง เป็นเครื่องกระตุ้นให้เกิดกำลังใจ ในการประพฤติปฏิบัติธรรมทั้งหลาย
 ดังที่ได้บรรยายมาแล้วนั้น ท่อไปในโอกาสนี้.

อุบาลีพุทธคุณ วรรคที่ ๖ *

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาควิชาขุขุชา เป็นครั้งที่ ๑๐ ในวันนี้
นั้น ยังเป็นการบรรยายอุบาลีพุทธคุณ ๑๐๐ บท ต่อไปตามเดิม บัดนี้ก็มาถึง
วรรคที่ ๖ แห่งพระพุทธานุคุณ ๑๐๐ บทนั้น.

ในวรรคที่ ๖ นี้ ก็มีบทแห่งพระพุทธานุคุณ ๑๐ บท อย่างเดียวกัน คือ
บทว่า อธิสตุตโม — เป็นผู้แสวงหาพบคุณอันใหญ่หลวงองค์ที่ ๑. อकुโห — เป็น
ผู้ปราศจากแล้วจากความคดโกง. เติวิขุโ — เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งวิชาทั้ง ๓. พรหม
สตโต — เป็นผู้เป็นพรหมแห่งปวงสัตว์. นหาคโก — เป็นผู้เสร็จจากการอาบ
การล้างแล้ว. ปทโก — เป็นผู้หลักมีเกณฑ์ในการกระทำทั้งปวง. ปสสุทโ

* บรรยายครั้งที่ ๑๐ เมื่อ ๔ มิถุนายน ๒๕๒๐

—เป็นผู้มีกมลสันดานอันระงับแล้ว. วิทิตเวโท —เป็นผู้มีญาณเวทอันวิจิตรแล้ว
 ปุรินุทโท —เป็นผู้ทำลายซึ่งชานันครแห่งกิเลสทั้งหลาย สกุกโก —เป็นผู้เป็นจอม
 แห่งสัตว์ทั้งปวง. รวมเป็น ๑๐ บทด้วยกันดังนี้ ข้อความอย่างอื่นเกี่ยวกับพระ-
 พุทธรูปแต่ละวรรคๆ นี้ ได้กล่าวแล้วแต่หนหลัง ในบัดนี้จักได้กล่าวไปตามลำดับ
 ถึงพระพุทธรูปแต่ละบทๆ แห่งวรรคที่ ๖ นี้.

.....

อุบาลีพุทธรูปบทที่ ๕๑ มีพระบาลีว่า อีสิตตโม.

ผู้แสวงหาพบคุณอันใหญ่หลวงองค์ที่ ๑ พระพุทธรูปบทนี้ สงเคราะห์
 ลงในบัญญัติคุณ; มีลักษณะที่จะสังเกตได้ง่าย ก็คือการแสวงหา; ต้องแสวงหา
 ด้วยปัญญา, เพื่อปัญญา, หรือเพื่อผลสุดท้ายแห่งปัญญา, จึงเห็นได้ว่า เป็น
 พระปัญญาคุณ แห่งพระพุทธรูปทั้งหลาย.

คำที่จะพิจารณาต่อไป ก็คือคำว่า อีสิต ซึ่งตามปกติแปลว่า แสวงหา.
 แต่คำว่า อีสิต นี้ มาจากรากศัพท์ว่า อี-ส. รากศัพท์ว่า อี-ส นั้น มีวรรด
 ต่างๆ กัน : อี-ส เข้ากับ ปุณฺเช หรือ ปรีเยสเน นี้แปลว่า แสวงหา. อี-ส
 เข้ากับ คติยฺ นี้แปลว่า ไป หรือถึง อี-ส เข้ากับ อภิขเณ แปลว่า เนื่องๆ คือเนื่อง
 กันไปโดยไม่ขาดสาย. คำว่า อีสิต จึงแปลได้อย่างน้อยก็ ๓ ความหมายด้วยกัน
 ดังที่กล่าวนี้.

คำว่า อีสิต แปลเป็นภาษาไทยมาแต่กาลก่อนทุกๆ ไป ก็แปลว่า ฤษี,
 หรือเป็นภาษาไทยแท้ๆ ก็ว่า ฤษี. ดังนั้นควรจะเป็นที่ทราบกันว่า คำว่า ฤษี นั้น

โดยความหมายแล้ว ก็แปลว่า *ผู้แสวง*; แต่เนื่องจาก *อิ-ส ธาตุ* แปลได้หลายอย่าง ก็ลองพิจารณากันดู :-

อิสปริเยสเน ใน *การแสวงหา* ก็หมายความว่า มนุษย์ได้มีการแสวงหาสิ่งที่สูงไปกว่าธรรมดาสามัญ; อยู่ในบ้านในเรือนไม่อาจจะแสวงหาได้ ก็ต้องออกจากบ้านจากเรือนไป, ไปอยู่ในที่สงัด ปราศจากการรบกวน, เพื่อแสวงหาคุณอันใหญ่หลวงในภายใน ซึ่งเป็นเรื่องทางจิตทางใจ ก็ต้องมีการเป็นอยู่พิเศษ ที่สะดวกแก่การแสวงหาในภายใน.

คนเหล่านี้จึง *ออกไปอยู่ป่า บำเพ็ญภาวนา*; และส่วนประกอบอื่นๆ ของภาวนานั้น บางทีก็เรียกปนกันไป ว่า *มุนี* บ้าง *ดาบส* บ้าง เป็นต้น; แม้จะต่างกันอย่างไรโดยตัวหนังสือ ใจความก็เพื่อแสวงหาด้วยกันทั้งนั้น. เป็น *มุนี* — *เป็นผู้นั่ง*, ก็นั่งอยู่ในการแสวงหา. *ดาบส* — *เป็นผู้บำเพ็ญตะบะ* ก็คือ *บำเพ็ญกิจอันยากลำบากในทางใจ*, ในการแสวงหาที่คล้ายเหมือนกัน. นี้คำว่า *อิสิ* ก็แปลว่า *ผู้แสวงหา*.

นี่ *อิ-ส* ในอรรถว่า *คติ* แปลว่า *ไป* หรือ *ถึง* ก็แปลว่า *แสวงหาไปเรื่อย* คือก้าวหน้าเรื่อย จนกว่าจะพบ ความหมายก็อยู่ที่การแสวงหา นั้นมันเป็นการไปอยู่ในตัว. *การบำเพ็ญความเพียรเพื่อให้รู้อะไรนั้น* มันเป็นการไป หรือดำเนินไปอยู่ในตัว, แล้วสักวันหนึ่งมันก็ถึงจุดที่ต้องการ แม้จะไม่สูงสุด. ถ้าเป็นที่พอใจของอิสิหรือฤๅษีคนนั้นแล้ว ก็เรียกว่าถึง ได้เหมือนกัน.

นี่ *อิ-ส ธาตุ* ในอรรถว่า *อภิษณ* เป็นกิริยาวิเศษณ์ ก็แปลว่า *เนื่อง ๆ* ใต้แก่การกระทำที่เนื่องกันไปไม่ขาดตอน; นี่ก็เป็นลักษณะอันสำคัญที่สุดของบุคคลผู้แสวง. เมื่อ

บ้ำาเพ็ญคนเป็นอติ หรือเป็นฤๅษีผู้แสวงแล้ว ก็ย่อมจะมีการกระทำที่เนื่องกันไปไม่ขาดตอน ไม่เหลวไหลนั่นเอง.

ถ้าจะเอาบรรดของธาตุธาตุนี้ ซึ่งมีอยู่ ๓ ความหมาย มาต่อกันเข้า ก็จะได้ใจความที่สมบูรณ์ คือ การแสวงหาสิ่งที่สูงไปกว่าธรรมดา อยู่เรื่อยๆ ไปโดยไม่ขาดระยะ จนกระทั่งไปพบหรือไปถึงสิ่งที่ปรารถนานั้น; นี่คือความหมายของคำว่าอติ หรือคำว่าฤๅษี. ฤๅษีแต่กาลก่อน คือ ก่อนพุทธกาลก็มีการแสวงหาความคัมภักซ์อย่างเดียวกัน; แต่พบเท่าไรก็บันทึกไว้หรือส่งสอนกันไว้เท่านั้น.

พระพุทธรูปที่ได้ ออกผวนและทรงแสวงหา; ได้พบอย่างที่เป็นที่พอใจของพระองค์, และของเราทั้งหลายผู้เป็นพุทธบริษัท คือ ได้พบพระนิพพานพร้อมทั้งหนทางแห่งพระนิพพาน จึงเป็นอติหรือฤๅษีที่สูงสุด. ในบาลีบางแห่งเรียกพระพุทธรูปเจ้าว่าฤๅษีก็มี เป็นคำทักของคนนอกก็มี.

สรุปความว่า ผู้แสวงหาทั้งหลายนั้นชื่อว่า อติ หรือ ฤๅษี. พระพุทธรูปเจ้าก็นับรวมอยู่ในอติหรือฤๅษี ในความหมายนี้. ดังนั้นอุปาสีผู้กล่าวพรรณนาพระคุณนี้ จึงกล่าวว่าพระองค์เป็นฤๅษีองค์ที่ ๗, ซึ่งเราแปลกันในที่นี้ว่า ผู้แสวงหาพบคุณอันใหญ่หลวงองค์ที่ ๗.

ที่นี้มาถึงคำว่าองค์ที่ ๗ นี้หมายความว่าอย่างไรกัน? เท่าที่เราทราบกันอยู่ทั่วไป ก็ปรากฏว่า มีรายพระนามพระพุทธรูปเจ้า ๗ พระองค์. แม้ในบาลีสุคตันตะแห่งพระไตรปิฎกนั้นก็มิสู้ครบบางสูตร เอยถึงพระพุทธรูปเจ้า ๗ พระองค์นี้. ซึ่งมี พระพุทธรูปเจ้าพระองค์ที่เรากล่าวถึงนี้เป็นองค์สุดท้าย ก็องค์ที่ ๗.

พระนามแห่งพระพุทเจ้าทั้ง ๗ พระองค์นั้น ก็คือ : พระพุทเจ้าวิปัสสี พระพุทเจ้าสิขี และพระพุทเจ้าเวสสภู พระพุทเจ้ากุกกสันโธ พระพุทเจ้าโกนาคโม พระพุทเจ้ากัสสโป และพระพุทเจ้าโคตโม ก็องค์สุดท้าย. รายละเอียดเกี่ยวกับพระพุทเจ้าเหล่านี้ แสวงหาได้จากหนังสืออื่น ๆ ผู้ใฝ่สนใจก็ไปแสวงหาเอาเอง ไม่จำเป็นจะต้องมากล่าวถึงในที่นี้.

ข้อที่จะต้องนึกถึงกันบ้างก็คือว่า จะเป็นพระพุทเจ้าองค์ไหน ก็องค์ ๆ ก็ตาม ย่อมจะเหมือนกันในข้อที่ตรัสรู้ คือตรัสรู้วิยสัจจ ๔; หรือจะพูดให้เป็นธรรมคาสามัญ ก็ตรัสรู้เรื่องความดับทุกข์ ซึ่งมันกินความไปถึงความรู้เรื่องทุกข์, เรื่องเหตุให้เกิดทุกข์, และเรื่องหนทางให้ถึงความดับทุกข์นั้นด้วย เป็นธรรมดา.

การนับพระพุทเจ้าว่าก็องค์ ๆ นี้ ยังมีแปลกออกไปจากนี้ เช่นเป็นพระพุทเจ้า ๒๘ พระองค์ เป็นต้น. และทางฝ่ายอื่น ก็พุทศาสนาในกายอื่น นับพระพุทเจ้านับด้วย ๑๐๐ องค์ ๑,๐๐๐ องค์ ๑๐,๐๐๐ องค์ ซึ่งตกมาอยู่ในบทสวดปริตของฝ่ายใต้ หรือฝ่ายเดรวาทเรา, หรือคือบทสวดมนต์ที่เรียกกันว่า บทสัหมพุทเธ. ผู้สนใจก็ไปค้นดูได้จากบทสวดมนต์บทนั้น.

ในที่นี้สรุปความแต่เพียงว่า พระองค์เป็นอสิ หรือ ฤษี ผู้แสวงหาและประสบความสำเร็จเป็นองค์ที่ ๗, หรือองค์สุดท้ายในกลุ่มพระพุทเจ้าที่มีความเด่นหรือพูดถึงกันมากในฝ่ายเดรวาท; ที่เลยไปจาก ๗ พระองค์นี้ ไม่ค่อยได้พูดถึง.

พระพุทคุณข้อนี้ มิได้แสดงปฏิปทาอะไรให้ชัดเจนนัก ก็คงกล่าวแต่ ว่า มีใจความสำคัญอยู่ที่การแสวง.

ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทคุณบทนี้ ในลักษณะ ๗ ประการนั้น ก็พึงมีแต่สั้น ๆ ว่า

ข้อที่ ๑. ศึกษาจนทราบได้ โดยตำนาน กิติ, โดยเหตุผล กิติ, รู้สึกว่าพระพุทธองค์นี้ เป็นพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งโดยแน่แท้ โดยไม่ต้องสงสัยเลย; เพราะทรงประสบความสำเร็จในการแสวง จึงได้เกิดศรัทธาในพระองค์อย่างที่เราเรียกว่าไม่หวั่นไหว.

ข้อที่ ๒. ปฏิบัติด้วยการระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ตลอดกาล โดยกาลนั้น ก็พอจะมองเห็นได้ว่า เราก็ปฏิบัติกันอยู่แล้ว : คือ มีการแสวงอยู่ตลอดเวลา, เพื่อจะให้ลู่ถึงจุดหมายปลายทาง, จะได้ประสบสิ่งที่ต้องการจะรู้, จะทราบจะลู่ถึง. แต่ส่วนใหญ่่นั้นเหลวไหลเสีย ไม่ประสบความสำเร็จ, หรือบางทีก็แสวงแต่ปาก แสวงแต่พอเป็นพิธี; จึงน่าจะเอามาสะสางกันเสียใหม่ ให้เป็นการระลึกถึง และมีการแสวงอยู่เป็นประจำ.

ข้อที่ ๓. ที่ว่า ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย นั้น ก็ต้องนึกถึงใจความที่สำคัญที่สุดของคำว่าแสวง ซึ่งมาจากความต้องการ, หรือความปรารถนา แล้วก็แสวงหาไปตามนั้น. **มีหลักที่ถือกันอยู่ทั่วไปว่า ขอให้แสวงเถิด แล้วก็พบ, มีความปรารถนาอยู่ที่ใด ก็จะมีความสำเร็จอยู่ที่นั่น,** ในลักษณะอย่างนี้; เพราะว่า ธรรมชาติย่อมอำนวยให้อย่างนั้น, หลักในทางศาสนาจึงได้มากกว่ากันอย่างนี้. เมื่อรู้สึกว่าการแสวงย่อมจะนำมาซึ่งผล บุคคลนั้นก็มีความกล้าหาญความแน่ใจในการที่จะเผชิญกันกับอันตรายหรืออุปสรรคใดๆ ที่ได้เกิดขึ้น.

ข้อที่ ๔. ที่ว่า ทำตามพระองค์ คือ นำเข้ามาสู่อันตราย ประสพผลพอที่จะยกมือไหว้ตัวเองได้; ก็หมายความว่า การแสวงของเรานั้น กระทำอย่างถูกวิธี อย่างเดียวกันกับที่พระองค์ทรงกระทำ. เมื่อทำอยู่อย่างนี้ อย่างน้อยก็จะ

พบอะไรบ้างในวันหนึ่ง ๆ แม้แต่เล็กน้อย ; เมื่อรวมกันเข้านาน ๆ ก็มากเป็นแน่นอน. ควรจะมีการอธิษฐานจิต ว่าวันหนึ่ง ๆ จะพยายามให้พบอะไรใหม่ แม้สักนิดหนึ่งก็ยังดี, สักเรื่องเดียวก็ยังดี.

ขอให้ปักใจแน่วแน่ออย่างนี้ จะเป็นการค้นคว้าจากตำรับตำราหนังสือหนังสือทั้งคัมภีร์, ตีความไม่ทำอะไรเสียเลย, แต่ทางที่ถูกต้องนั้น ควรจะใช้ความรู้สึกนึกคิดพิจารณา อย่างที่เรียกกันว่า ทำกรรมฐาน ทำภาวนา เป็นต้น. เวลาที่ร่างกายสบายดี เช่นตื่นนอนใหม่ๆ เวลาหัวรุ่ง ซึ่งเขาถือกันว่า เป็นเวลาที่ควรประกอบกิจภาวนา นั้นแหละ, เป็นเวลาที่จะพบอะไรได้สักอย่างหนึ่ง. ขอให้ใช้เวลานี้ให้เป็นประโยชน์ให้มากที่สุด.

ข้อที่ ๕. ที่ว่าทำอะไรทูลถามพระองค์ก่อน : เมื่อจะทำ จะพูด จะคิด จะตัดสินใจอะไร มีสติยังงี้ไว้ เพื่อทูลถามพระองค์ก่อน. นี้ก็เป็นหลักธรรมสำคัญสำหรับบุคคลผู้แสวง, แล้วผู้แสวงนั้น จะทำอะไรพรวดพราดไม่ได้. เป็นคนสะเพร่าปราศจากสติสัมปชัญญะแล้ว จะไม่ประสบผลแห่งการแสวง, มีแต่จะล้มละลาย. ดังนั้นจึงต้องหยุดคิด หยุดนึก สังเกต หรือ มีสติสัมปชัญญะ ก่อนแต่ที่จะทำอะไร.

ข้อที่ ๖. ที่ว่า ละอายเมื่อล้มเหลว นี้ ทุกครั้งที่ล้มเหลวในการแสวง. แม้แต่เรื่องทางโลก ๆ ก็รู้สึกตัวเองว่าเป็นคนเหลวไหล; ยิ่งในทางธรรมะแล้ว ก็จะต้องละอายและเสียใจมากขึ้น โดยรู้สึกว่าเป็นสาวกของพระองค์น้อยเกินไป.

ข้อที่ ๗. ที่ว่ามีการตรวจสอบ ในลักษณะที่เป็นการประเมินผล อยู่เป็นประจำ ก็จะช่วยได้มาก คือเป็นการปรับปรุงสิ่งที่ตนกำลังกระทำอยู่เป็นประจำ, ให้มันถูกต้อง, ให้มันก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป. การตรวจสอบประเมินผล ของการงานที่กระทำอยู่เป็นประจำนั้น เป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง.

นี่คือลักษณะ ๗ ประการของการปฏิบัติ อนุโลมตาม **พระพุทธคุณข้อนี้** ที่ว่า **ทรงแสวงหาและพบคุณอันใหญ่หลวง.**

บทช่วยจำสำหรับพระพุทธคุณบทนี้ มีอยู่เป็นคำกลอนดังนี้ว่า :-

โอ้พระองค์ ผู้อัส สัตตมะ
 แสงจน พบปะ คุณใหญ่หลวง
 เป็นองค์ที่เด็ด แห่งอัส ที่เด่นดวง
 สัตว์ทั้งปวง ได้ปรีดา เพราะบารมี.

คำทั้งหมดนี้ง่าย ไม่ต้องอธิบาย. **อัสสัตตมะ** ก็แปลว่า **ฤๅษีองค์ที่ ๗.** คุณใหญ่หลวงคือสิ่งที่ได้ตรัสรู้ เป็นองค์ที่ ๗ ในบรรดาพระพุทธเจ้าที่เด่น ๆ ตามลำดับกันมา ๗ พระองค์. สัตว์โลกทั้งหลาย พลอยได้รับความสุขเพราะพระบารมี นั้น ใจความมีเป็นใจความสำคัญก็อย่างนี้.

....

พระพุทธคุณบทที่ ๕๒ โดยพระบาลีว่า อุกุโ,

แปลว่า **ผู้ปราศจากแล้วซึ่งความคดโกง.** พระพุทธคุณบทนี้ พอใคร ๆ ได้ยินก็รู้ได้ด้วยตนเองทันทีว่า **เป็นพระบริสุทธิตคุณ.** กังนั้จึงสงเคราะห์ไว้ในพระบริสุทธิตคุณ. ความคดโกงเป็นกิเลส เป็นสิ่งเศร้าหมอง. พระองค์ทรงปราศจากกิเลส อันเป็นเหตุให้คดโกง.

ที่นี้ก็จะได้พิจารณากัน ถึงคำว่า **คดโกง.** เรื่องราวเป็นอันมากในพระบาลี ในอรรถกถา ในพุทธศาสนานี้ก็มี, เรื่องของพวกอื่นนอกจากพุทธศาสนาก็มี, ไต่กล่าวถึงพระมุนี พระฤาษี พระศาสดา ที่คดโกง คือหลอกลวง **ม้อยู่ทั่ว ๆ ไป :** อาศัยความคดโกงนั้นเป็นอาชีพ. แต่ก็มีพระ **ฤาษี มุนี พระศาสดา เป็นอันมาก เหมือนกัน ที่ไม่ได้คดโกง.** พระพุทธองค์ทรงเป็นฤาษีมุนีอยู่ในพวกนี้ คือพวกที่ปราศจากการคดโกง.

แต่การคดโกงนี้ มันมีความหมายหลายชั้น คือ ลึก ๆ ลงไปได้หลายชั้น ซึ่งควรจะได้รับการพิจารณาให้ถึงที่สุด. สำหรับคำค่านี้นี้ว่า **อุกุโ—ไม่คดโกง** หรือบางทีก็จะเป็น **อุกุโโก** ซึ่งก็แปลว่า **ไม่คดโกง** เหมือนกัน. และรากศัพท์ของคำค่านี้อือธาตุ ก็คือ **รากศัพท์ที่มาจกธาตุที่ว่า กุ—ห** ในอรรถว่า **วิมทาปน.** **วิมทาปน** มีอรรถว่า **การทำให้ง.** **การทำให้ง**ในที่นี้ ก็คือ **การหลอกลวง ;** เพราะว่าการหลอกลวงไม่ว่าชนิดไหน ย่อมทำให้ง. แต่เรามา **เรียกกันตรง ๆ ว่า การโกหก,** จะโกหกโดยเจตนา, หรือโดยไม่เจตนาก็ตาม ย่อมจะเป็นการทำให้ผู้ฟังงงไปทงนั้.

ที่นี้พิจารณาถึง **เหตุแห่งการคดโกง** ก็จะพบว่ากิเลสชนิดหนึ่ง ประเภทหนึ่ง หรือลักษณะหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดการคดโกง หรือการหลอกลวง, และการหลอกลวงนั้นดวงตัวเอง

ก่อนก็ได้; ค่ายอำนาจของความไม่รู้ ก็ดวงตัวเองก่อน; เพราะไม่รู้โดยประการทั้งปวง มันก็เป็นการดวงตัวเองอยู่ในตัวแล้ว.

ทีนี้ในบางกรณี ก็รู้ยู่่ว่า อะไรเป็นอะไร, ก็อย่างไร, ช่วยอย่างไร, ก็ยังไม่วายที่จะกดโก่งตัวเอง อยู่ในภายใน; คือไม่ทำตามที่รู้สึกอยู่ด้วยตัวเองว่า : มันถูกต้องอย่างนั้น, มันผิดอย่างนั้น. นี่ก็เพราะกิเลสตัวนี้ เป็นไปในทางจิต ทำให้ขาดต่อสังขารวม มันมีอาการเหมือนกับขาดต่อสังขารวม, มันจึงโกหกต่อสังขารวม, และโกหกแก่จิตใจของตนเอง นี้ระดับหนึ่ง โทหกกันข้างในก่อน. แล้วทีนี้มันก็ออกมาข้างนอก ซึ่งเป็นเหตุให้หลงผู้อื่น, โทหกผู้อื่นทางวาจา, หรือทางกาย; ดังนั้นจึงมีการพูดจาที่โกหก มีการแสดงกิริยาอาการทางกายล้วน ๆ ก็ได้ ที่ทำให้ผู้อื่นเข้าใจผิด ซึ่งเป็นการโกหก.

ฉะนั้นเราจึงมีการโกหกได้ทั้งภายในของบุคคลนั่นเอง, และออกมาภายนอกจนเนื่องไปถึงบุคคลอื่น; จึงมีการโกหกทั้งทางสติปัญญาของตัวเอง, ที่มันเป็นเนโก มันหลอกลวงตัวเอง, กระทำจิตให้เป็นจิตที่ไม่ซื่อตรง, ออกมาเป็นทางวาจาที่ไม่ซื่อตรง, ทางกายที่ไม่ซื่อตรง. ส่วนใหญ่ก็เป็นไปเพราะความโลภ, หรือกิเลสประเภทความโลภ; คือต้องการอะไร ตามความต้องการของกิเลสชื่อนั้น มันก็เป็นเหตุให้มีอาการที่เรียกว่ากดโก่ง, จะใช้คำว่าโกหกก็ได้เหมือนกัน.

ถ้าถือเอาความหมายว่า โทหกตัวเองก็ได้, โทหกผู้อื่นก็ได้, โทหกอยู่ภายในคือสติปัญญามันหลอกลวงกันเอง. มิฉนาทิฏฐิมันหลอกลวงสัมมาทิฏฐิ, ก็เรียกว่าสติปัญญามันโกหกกันเอง อย่างนี้ก็ได้อ. แต่ถ้าเราใช้คำว่ากดโก่งนี้ มันก็พียง่าย.

ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ ในลักษณะ ๗ ประการ ก็พอจะกล่าวได้ว่า :—

ข้อที่ ๑. จงศึกษาให้เข้าใจว่า พระพุทธองค์ทรงดำรงอยู่ในความสัตย์หรือสัจจะ เพราะว่าได้ประพฤติกะทำมา ในฐานะที่เป็นบารมีองค์หนึ่ง ซึ่งเรียกว่าสัจจบารมี รวมอยู่ในบารมีทั้ง ๑๐ ที่เราเคยได้ยินได้ฟังกันมาแล้ว. เมื่อระลึกนึกถึงข้อนี้ จึงมีความแน่ใจในความไม่คดโกงของพระองค์; ก็เกิดศรัทธา ความเชื่อความเลื่อมใสมั่นคงไม่หวั่นไหวในพระองค์; ว่าถึงอย่างไร ๆ ในเรื่องคดีนี้ไม่มีแน่.

ข้อที่ ๒. ที่ว่า ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ก็เพื่อว่า จะให้พระคุณข้อนี้ มากุมครองเรา, ให้เราตั้งตนอยู่ในความสัตย์เช่นเดียวกัน. คนที่ชอบโกหกตัวเอง ก็จะได้เลิกเสีย, ที่ขบถทรยศต่อสติปัญญาของตัวเอง ก็จะได้หยุดเสีย, ที่โกหกกับคนอื่นนั้น ไม่ต้องพูดถึงก็ได้, ขึ้นโกหกไปไม่เท่าไร ก็จะต้องประสบความวินาศ.

ข้อที่ ๓. ที่ว่า ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย และมีความกล้าหาญแน่ใจนั้น ก็เป็นธรรมเนียม เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น เมื่อมีอันตรายเกิดขึ้น ก็มีธรรมเนียมที่จะตั้งสัจจาธิษฐาน; ว่าด้วยอำนาจสัจจาธิษฐาน ด้วยอำนาจความสัตย์ที่เรามีอยู่; เรามิได้กระทำความผิด มิได้กระทำชั่ว มิได้กระทำความชั่วอันชั่วนั้น ก็ขอให้เกิดการคุ้มครองที่ปลอดภัย. เมื่อมีอันตราย; ระลึกนึกถึงความสัตย์ความจริง ที่สามารถอ้างมาเป็นสัจจาธิษฐานได้, ก็เกิดกำลังใจ เกิดความกล้าหาญ เกิดความแน่ใจ.

ที่ทำกันอย่างเพียงเป็นธรรมเนียมนั้น ก็อยู่มากแล้ว เพราะมันเป็นการรักษาไว้ให้คงอยู่ในแวดวงของความคิด. แต่ถ้าทำให้จริงยิ่งไปกว่านั้น ไม่เป็นเพียงธรรมเนียมหรือประเพณี ก็ยิ่งจะดีมาก ที่จะสู้อันตรายด้วยความสัตย์ด้วยความ

จริง, ด้วยความที่ ด้วยความงามความถูกต้อง. แม้มีช่องทางที่จะสู้ด้วยการคดโกง หรือจะเอาเปรียบเขาด้วยการคดโกงก็ไม่เอา, ก็ยอมเสียสละไป, ไม่ต้องการประโยชน์ที่ได้มาด้วยความคดโกง ให้เป็นผู้แน่ใจอย่างนี้.

ข้อที่ ๔. ที่ว่าทำตามพระองค์ น้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาไว้ในตน จนยกมือไหว้ตัวเองได้. นี้มีใจความชัดเจนอยู่แล้ว เกือบจะไม่ต้องอธิบาย. เมื่อเรารู้ว่าเราเป็นคนมีสัจจะ มีความจริง มีธรรมะ ความถูกต้อง ความเป็นธรรม มันก็คือเราทำตามพระพุทธองค์อย่างเคร่งครัด; มันจึงยกมือไหว้ตัวเองได้. ใครลองทำดูก็แล้วกัน : ทำอะไรที่พอให้ยกมือไหว้ตัวเองได้ ด้วยความสนิทใจแล้ว; มันจะเกิดความรู้สึกอะไรขึ้นในใจ ก็จะได้รู้ตัวเอง. คนอื่นบอกให้ไม่มีประโยชน์ หรือไม่อาจจะเข้าใจได้.

ข้อที่ ๕. ที่ว่าทำอะไรให้ทุลตามพระองค์ก่อน นี้ คือว่า *เมื่อจะทำอะไรลงไป ให้มีสติสัมปชัญญะยับยั้ง* : นี่มันเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามสัจธรรม หรือหาไม่? ระลึกอย่างนี้แหละ คือเป็นการกระทำเหมือนกันว่า ไปทุลตามพระองค์ก่อน; ว่านี่ควรทำหรือไม่ควรทำ? ควรจะอย่างไร? มันจะได้มีสติสัมปชัญญะอย่างเต็มที่เสียก่อน, แล้วก็เลือกเอาสัจจะ คือความจริง ธรรมะความถูกต้อง เอามาใช้ในการตัดสินใจลงไปว่า จะทำ จะพูด จะคิด กันอย่างไรดี.

กิเลสเป็นเหตุให้ลืมสัจจะ, หรือบางทีก็ย่ำยี เหยียบย่ำสัจจะไปบ่อยๆ. ถ้าเรา *ไม่ตั้งมั่นให้ดี* ในลักษณะอย่างที่ว่า ทำอะไรทุลตามพระองค์ก่อนแล้ว ก็ *จะเสียที่แก่กิเลส* หรือถูกตีปีศาจ โดยไม่ทันรู้ตัวนี้ บ่อยเกินไป.

ข้อที่ ๖. ที่ว่าให้รู้สึกละอายเมื่อล้มเหลว. นี้ก็คือเมื่อเสียสัจจะกลายเป็นคนคดไป ก็ควรจะรู้สึกว่ามันเป็นเรื่องน่าละอายที่สุดแล้ว; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ซื่อตรง. ฉะนั้น **ทุกคราวที่ไม่ตรง** ต่อพระพุทธเจ้า ต่อพระธรรม ต่อพระสงฆ์ ต่อตัวเอง ต่อคนอื่น, ก็ขอให้ **เสียใจให้มาก ให้ละอายให้มาก** คือที่เรียกว่า **มีหิริและโอตตัมปะ**, แล้วให้กลัว **ให้มาก** ว่า นี้คืออันตรายอย่างยิ่ง ซึ่งจะทำลายบุคคลนั่นเอง. ท่านเรียกว่าความละอาย คำเดียวก็พอ; เพราะมันแนบเนียนลึกซึ้งประณีต. ถ้าละอายได้แล้ว มันก็ต้องเสียใจ หรือกลัว หรืออะไรก็ได้.

ข้อที่ ๗. ที่ว่าตรวจสอบในลักษณะประเมินผลอยู่เสมอ เป็นสิ่งที่ควรทำ. ตรวจสอบเพื่อการควบคุมให้มันอยู่ในคลองของสัจจะ อยู่ตลอดไป, แล้วยังจะตรวจสอบต่อไป ถึงข้อที่ว่า มีผลมากน้อยอย่างไร ในคราวไหน เพื่อเป็นบทเรียนยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

นี่คือข้อปฏิบัติโดยย่อ ๆ ๗ ประการ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้.

บทช่วยจำเป็นคำกลอน จะมีว่า :-

ไอ้พระองค์	ทรงสัจจะเหลือ	เหนือความคด
ไม่มีเท็จ	ไม่มีปด	ทุกวิถี
กิเลสไว้	ลวงใคร	นั้นไม่มี
สมเป็นที่	อุ่นใจ	ไม่ระวาง.

คำยากในบทกลอนนี้ไม่มี แต่ความหมายบางที่ก็ยังแฝงอยู่บ้าง. **พระองค์ทรงมีสัจจะล้นเหลือเหนือความคดโกง**; ฉะนั้นความคดโกงจึงมีไม่ได้. พุทว่า

“พระองค์ ทรงสัจเหลือ เหนือความคิด”, “ไม่มีเท็จ ไม่มีปด ทุกวิถี” คือ วิถีทาง หรืออย่าง หรือชนิดอะไรก็ตามไม่มี; เพราะไม่มีกิเลส. เมื่อไม่มีกิเลส ก็เป็นอันว่า การคดโกงทั้งหลายมีไม่ได้.

การคดโกงมีได้เพราะมีกิเลส; กลอนมันพาไปว่า “ไม่มีเท็จ ไม่มีปด ทุกวิถี”, ก็หมายความว่า ไม่มีความเป็นธรรม หรือไม่ประกอบไปด้วยธรรม ไม่มีทุกอย่างทุกประการ. “กิเลสไว้ ลวงใคร นั้นไม่มี” — ก็หมดกิเลสแล้ว, ไม่เหลือกิเลสไว้สำหรับล่อลวงผู้ใด. มันตัดปัญหาหมดไปแล้ว ตั้งแต่คำว่าสัน อาสวะกิเลส “สมเป็นที่ อุ่นใจ ไม่ระแวง”.

พระสาวกทั้งหลายมีความแน่ใจ ไว้ใจ อุ่นใจ ในพระศาสนาของตน ทั้งนี้ ไม่ว่าในศาสนาไหน; ฉะนั้น *พระองค์ไม่มีความคิดโกง* จึงเป็นที่อุ่นใจ ของสาวก ไม่เกิดการระแวง.

....

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๕๓ มีพระบาลีว่า เทวิชฺโช,

แปลว่า *ทรงไว้ซึ่งวิชา ๓. วิชา แปลว่า ความรู้. วิชา ๓ คือ ความรู้ ๓ ประการ* พระคุณข้อนี้จึง *สงเคราะห์ไว้ในพระบัญญัติคุณ*; เพราะสิ่งที่ เรียกว่าวิชานั้นก็คือปัญญา.

ใช้คำว่า *วิชา* ตามพระบาลีเดิม เพื่อให้ชัดเจนแน่นอนว่าไม่หมายถึง วิชา. วิชา ช ข้าง ตัวเดียวของโลกสมัยนี้ ซึ่งเต็มไปด้วยความคิดโกง เห็นแก่ตัว ส่งเสริมกิเลสยิ่งขึ้นทุกที.

ใครจะว่าคำก็ตามใจ; อตมาขอยืนยันอย่างนี้ ว่าวิชาในโลกนี้ส่งเสริมกิเลส ส่งเสริมความเห็นแก่ตัว ส่งเสริมความคดโกงยิ่งขึ้นทุกที และไม่ดับทุกข์เลย; มีแต่ทำให้มีปัญหายุ่งยากจนคับขันไม่ถูก ไม่รู้ว่าจะคับขันอย่างไร. นี้คือวิชาในโลกนี้. ส่วนคำว่า วิชา ๓ ข้าง ๒ ตัว ในพระพุทธศาสนานี้เป็นอย่างอื่น, ก็เป็นวิชาความรู้ที่ดับทุกข์โดยตรงแต่อย่างเดียวไม่มีอย่างอื่น; เป็นขั้นต้นบ้าง, เป็นขั้นกลางบ้าง, เป็นขั้นปลายบ้าง, แล้วก็ดับทุกข์ทั้งนี้ที่ทรงประกอบไปด้วยวิชา ๓.

กถิพิจารณาถึงคำว่าวิชากันก่อน. คำว่าวิชานี้ มาจากรากศัพท์ที่เรียกว่า วิ-ท ธกฺ, หรือธกฺของศัพท์นี้ว่า วิ-ท. วิ-ทนี้มีอรรถหลายอย่างหลายประการ มันมาก; เพราะว่ามันเป็นคำพิเศษมาแต่โบราณ. ในที่นี้จะยกมาแต่เพียงสัก ๓ ประการ :

วิ-ท ในอรรถว่า ญาณ แปลว่าความรู้, วิ-ท ในอรรถว่า ญาณ ในอรรถว่า ควรจะได้ วิ-ท ในอรรถว่า สุกฺติ ในอรรถว่าควรจะยินดี. เอามาต่อกันมารวมกันเข้าทั้ง ๓ อรรถนี้ คำว่าวิชาก็จะแปลได้ว่า สิ่งทีควรรู้อย่างยิ่ง ควรได้อย่างยิ่ง ควรยินดีอย่างยิ่ง; ตะกุกตะกักนักก็ว่า วิชานั้น ก็คือสิ่งที่ควรรู้ ควรได้ ควรยินดี อย่างยิ่ง ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่า, แล้วมันก็เป็นอย่างนั้นจริง ๆ ด้วย.

ศัพท์ที่แปลว่าควรยินดี เช่น วิตฺตํ หมายถึงทรัพย์สมบัตินี้ ก็มาจาก วิ-ท ธกฺ. อันนี้ว่า เป็นสิ่งที่ควรจะยินดี; แต่นั่นมันเป็นเรื่องโลกเรื่องวัตถุ, ทรัพย์สมบัติ สิ่งของแก้วแหวนเงินทอง. ส่วนในกรณีนี้ หมายถึงความรู้ที่ดับทุกข์ได้; ฉะนั้นจึงเป็นทรัพย์อันประเสริฐยิ่งไปกว่าทรัพย์อย่างที่ชาวบ้าน หรือชาวโลกเขามี.

ฉะนั้นจึงควรจะถือว่าศัพท์ ๆ นี้ เป็นศัพท์ที่มีความหมายทั้งฉลาดทั้งลึกซึ้ง แล้วแต่จะมองกัน. ควรรู้อย่างยิ่ง ควรได้อย่างยิ่ง ควรยินดีอย่างยิ่ง นั่นแหละคือวิชา, ในทาง

พุทธศาสนา ก็ถึงถึงเฉพาะความกับทุกข์หรือ พระนิพพาน, วิชานั้นก็ต้องเป็น วิชาเกี่ยวกับ พระนิพพาน.

ที่นี้ก็มาถึงคำว่า **วิชา ๓** อุบัติที่เคยถือนิครนถ์มาก่อน เอาคำว่า วิชา ๓ มาแต่ไหนพูด ทั้งที่เขาเพิ่งเข้ามาในธรรมวินัยนี้หยกๆ. ถ้าเขาสามารถ พูดถึงวิชา ๓ ก็ต้องหมายความว่า เขามีความรู้เรื่องวิชา ๓ กันอยู่ทั่วไป ใน รูปหนึ่งแบบหนึ่งทั่วๆไป, เป็นกลางๆ ในระหว่างลัทธิศาสนาทุกศาสนา; นี้เรา รู้ไม่ได้, เราไม่รู้เขาไม่ได้. แต่เชื่อได้ว่า ในหมู่นิครนถ์ก็ดี ในหมู่มลัทธิอื่นก็ดี เขามีความหมายของคำว่า วิชา, วิชา ๓ กันมาแล้วทั้งนั้น. **อย่างในศาสนา พราหมณ์** ก็มีคำว่า **ไตรเวท** หรือไตรเพท ซึ่งเป็นคำคำเดียวกับคำว่าวิชา ๓; ต่าง พวกต่างมีความหมายสำหรับคำคำนี้ ตามพวกของตนเอง.

ในพุทธศาสนานี้ ก็มีความหมายตามแบบของพุทธศาสนา **วิชา ๓ ใน พระพุทธศาสนา** ก็คือ **ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ จุคุปปัตตญาณ** และ **อาสวัภยญาณ** รวมเป็นญาณ ๓ เรียกว่าวิชา ๓.

ญาณที่ ๑ **ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ** ถ้าพูดอย่าง ภาษาคน ก็เหมือนกับที่พูดกันทั่วๆไป ว่า **ระลึกชาติหนหลังได้** : ว่าเคยเกิดเป็นอะไร. อยู่ที่ไหน, ชื่ออะไร, มีอาหารอย่างไร, รูปร่างอย่างไร. และ **ก่อนแต่นั้น** อีก **ก็ระลึกได้** ว่าเคยเกิดที่ไหน รูปร่างอย่างไร ชื่อเสียงอย่างไร อาหารอย่างไร. **ระลึกออยหลัง** เข้าไป อย่างนี้ก็มีอยู่ความหมายหนึ่ง เป็นความหมายในภาษาคน ถ้าเป็นสิ่งที่แปลก ปลอมเข้ามาที่หลังก็จะต้องวินิจฉัยกันยืดยาว; แต่เนื่องจากมีอยู่ในพระบาลี ก็ยอมรับไว้ ว่าเป็นปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ในภาษาคน.

ส่วน ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ในภาษาธรรม นั้น มีกล่าวไว้ในที่อื่น ในสูตรบางสูตรว่า การ **ระลึกถึงอุปาทานขันธ์** ที่ได้เกิดขึ้นมาแล้วอย่างไร, ด้วยเหตุใด, วิธีใด, แล้วเกิดขึ้นที่ไร, **ก็ขบกัดเอา** คือ**ทำให้เกิดความทุกข์** **อย่างยิ่ง.** **ระลึกถอยหลัง** ไปตามลำดับของจิตใจของตน ที่ได้เกิดบัญญัติอุปาทานขันธ์ ที่มีความทุกข์ครั้งหนึ่ง ๆ วันหนึ่งก็ครั้งก็ตามใจ, ถอยหลังไปหลายวันหลายเดือน หลายปี **ก็ระลึกได้ว่าอุปาทานขันธ์ได้เกิดขึ้น** และเป็นทุกข์อย่างไร นี้ก็ความหมายหนึ่ง. แต่ไม่ใช่เวลาที่จะมาวินิจฉัยในเรื่องนี้กันให้ยุ่งยากลำบาก ว่าควรจะเป็นอย่างไรแน่, ก็เลย **ยอมรับเอาไว้ทั้ง ๒ อย่าง** คือทั้งอย่าง **ภาษาคน** และ **ภาษาธรรม.**

ที่^๕ ญาณที่ ๒ หรือวิชาที่ ๒ เรียกว่า จุตูปปาตญาณ ถ้าอธิบายอย่าง **ภาษาคน** ก็ว่า **มีทิพยจักขุ เห็นสัตว์จุติบังเกิดต่าง ๆ กัน** : ว่าด้วยเหตุใด ด้วยอาการอย่างไร เฉพาะสัตว์นั้น ๆ ตามที่พูดกันอยู่ในภาษาคน. ถ้าจะอธิบายเป็น **ภาษาธรรม** ญาณ^๕ ก็ต้องอธิบายว่า **เห็นความที่กรรมเป็นต้น เป็นเครื่องจำแนกสัตว์ให้เป็นไปต่าง ๆ กันดังนี้.**

ที่ท่านจะเห็นได้ทันทีว่า **ถ้าอธิบายอย่างภาษาคนมันมีลักษณะมีตัวมีตน** เหมือนกับสัตสสติปฏิฐาน. แต่**ถ้าอธิบายอย่างภาษาธรรม** มันไม่เกี่ยวเนื่องกับตัวตน ไม่มีคนที่เป็นเที่ยงแท้ หรือทำนองสัตสสติปฏิฐาน; **มีแต่กระแสแห่งอิทัปปัจจยตา** จะเลือกอธิบายอย่างไร ก็ตามใจ. ^๕ **นี่เอามาแสดงให้เห็นว่า ตามที่มีอธิบายไว้ในพระคัมภีร์ หรือในอรรถกถาก็ตาม มันมีอยู่อย่างนี้.**

ส่วน ญาณที่ ๓ หรือวิชาที่ ๓ ที่เรียกว่า อาสวักขยญาณ นั้น ไม่มี บัญหา คือเป็นญาณรู้การสิ้น และรู้วิธีการทำให้สิ้น ซึ่งอาสวะนั้น ๆ ก็เรียกว่า อาสวักขยญาณ.

พระพุทธองค์ทรงประกอบไปด้วยญาณทั้ง ๓ นี้ หรือวิชาทั้ง ๓ นี้ จึงทรงพระนามว่า *เทวโช* ตามภาษาบาลี จะเรียกเป็นไทยๆ อย่างแปลเป็นไทยๆ ก็เรียกว่า *ทรงไตรวิชา*. พระองค์เป็นไตรวิชา คือทรงวิชา ๓ ตามพระบาลีว่า *เทวโช*.

ข้อปฏิบัติ ๗ ประการ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ :-

ข้อที่ ๑. ให้ศึกษาให้เข้าใจเรื่องของวิชา และเห็นชัดว่า พระองค์ ทรงประกอบไปด้วยวิชาทั้ง ๓ นี้ อย่างครบถ้วน ก็จะเป็นเหตุให้เกิดความเชื่อมั่นขึ้นมาว่า พระองค์ทรงมีการตรัสรู้ที่สมบูรณ์ถึงที่สุดจริงๆ จึงมีความเชื่อความเลื่อมใสในพระองค์นั้น อย่างไม่หวั่นไหว แปลว่าลงรากด้วยศรัทธาในพระองค์ อย่างยิ่ง ด้วยความที่เห็นว่า พระองค์ทรงประกอบไปด้วยไตรวิชา.

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงเป็นประจำ ตลอดกาล โดยกาล ระลึกถึง พระองค์ผู้ประกอบไปด้วยวิชา ก็คือระลึกถึงวิชานั้นแหละ เราจะต้องสนใจเรื่อง วิชา เอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ ตามรอยของพระองค์ด้วย.

ข้อที่ ๓. ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย รู้ระลึกถึงอดีตที่ควรระลึก คือ ความผิดพลาด หรือความถูกต้องแต่อดีต เอามาเป็นประทักษณสำหรับปัจจุบัน ;

แล้วก็ระลึกถึงการเป็นไป ที่เป็นไปในปัจจุบัน ว่าเป็นไปตามเหตุปัจจัยนั้น ๆ, แล้วระลึกถึงความสันนิบาต คือสันเหตุสันปัจจัย, ที่จะต้องเป็นไป. ระลึกถึง เป็นประจำ ก็คือระลึกอย่างนั้นให้มั่นคง รู้ว่าวิชาเท่านั้น เป็นสิ่งที่ **จะขจัดปัญหาอุปสรรคอันตรายใด ๆ ได้.** ฉะนั้นเราต้องมีวิชา ต้องระลึกถึงวิชา ระลึกนึกถึง ผู้มีวิชา ผู้สมบุรณ์ด้วยวิชา, แล้วก็ใจมันก็จะกล้าขึ้นมา สำหรับเผชิญกับอันตรายนั้น ๆ.

ข้อที่ ๔. ว่า ทำตามพระองค์ คือ น้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาไว้ในตัว จนรู้สึก ว่า ตัวก็มีพระคุณเหล่านี้ของพระองค์ จนยกมือไหว้ตัวเองได้; หมายความว่าประพาศอยู่เสมอให้มันเกิดวิชา และให้เจริญด้วยวิชา ตามหลักแห่ง พระพุทธศาสนายู่เป็นปกติ และพอใจยิ่งขึ้น. ถ้าเห็นชั้ววันไหนละก็ ควรจะไหว้ตัวเองเสียทีหนึ่ง; ฉะนั้นทำให้ตัวเองถอยหลังลงมาไม่ได้. นี้พูดอย่างนี้ มันสรุปความอย่างนี้ ว่าทำให้ตัวเองกันบ่อย ๆ นั้น ก็เพื่อไม่ให้ตัวเองมันลุดต่ำลงมาได้.

ข้อที่ ๕. ว่า ทำอะไรให้ทุลถามพระองค์ก่อน ก็คือยกเอาหลักเรื่อง วิชา มาเป็นเครื่องตัดสติใจ ในปัญหาที่เกิดขึ้น. ก่อนทำ ก่อนพูด ก่อนคิด ก่อนตัดสินใจใดๆ จะทำการงานเรื่องโลก เรื่องค้าเรื่องขาย เรื่องครอบครัว จะหย่าผัวหย่าเมียอะไรก็ตาม ให้มันประกอบไปด้วยวิชา.

ข้อที่ ๖. ละอายเมื่อล้มเหลว คือไม่มีวิชาหรือใช้วิชาไม่สำเร็จ เพราะว่ามันโง่ ก็มันไม่มีวิชาจริง นี้ก็ละอายเสียใจ กลัวว่ากำลังอยู่ในอันตรายอย่างยิ่ง และไม่เป็นที่สาวกของพระพุทธเจ้าเสียเลย.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะประเมินผลอยู่เสมอ ให้อ่านว่ามีวิชาหรือไม่มีวิชา วิชามันเจริญขึ้น หรือว่ามันเสื่อมลง ได้เคยรับประโยชน์อะไรจากวิชาเหล่านี้บ้าง ก็ควรเอามาปรับปรุง หรือว่าเพราะไม่มีวิชาในคราวไหนเสียเลย มันจึงประสบความสำเร็จ.

นี่คือข้อปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธคุณที่ว่า พระองค์ทรงไว้ซึ่งวิชา ๓

บทช่วยจำ เกี่ยวกับพระพุทธคุณบทนี้ จะมีว่า :-

โอ้พระองค์ ทรงพระนาม ว่าไตรวิช
มีวิชา ขวลิต ได้ส่องแสง
รู้จักโลก รู้ช่วยโลก รู้จัดแจง
ให้โลกแล้ง เลิกโศก ทุกโลกเย็น.

คำยากไม่มี ไตรวิชก็คือไตรวิชา หรือเทวิชโซ มีพระนามว่าไตรวิช เพราะมีวิชาโชติช่วงส่องแสงอยู่เสมอในส่วนพระองค์ ทำให้รู้จักโลก ทำให้รู้จักช่วยโลก รู้จักจัดแจงให้โลกนี้หมดความทุกข์โศก กลายเป็นโลกที่เยือกเย็น.

....

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๕๔ มีพระบาลีว่า พรหมสตฺโต,

แปลว่า เป็นพรหมแห่งปวงสัตว์. เมื่อถามกันขึ้นว่า พระพุทธคุณบทนี้เป็นพระพุทธคุณหมวดไหน ? คนโดยมากก็ได้ยินคำว่า พรหม มาแล้ว และรู้

ความหมายของคำคำนี้ว่า **ผู้ประกอบไปด้วยเมตตา.** หรืออีกนัยหนึ่ง ก็คือ **ผู้ทรงคุณอันประเสริฐ.** แต่โดยทั่วไปแล้ว **พระพรหมหมายถึงเมตตา** จึงเอารูปของพรหมมาเป็นสัญลักษณ์ของเมตตา. นี้เราจึง **สงเคราะห์พระพุทธคุณข้อที่** ว่า **พรหมสัตโตน** **เข้าไว้ในพระเมตตาคคุณ.**

พระเมตตาคคุณของพระศาสดา เป็นสิ่งที่สาวกหวังกันอย่างยิ่ง; แม้โดยความโง่ก็หวัง โดยความฉลาดก็หวัง, โดยปัญญาตถาคตก็หวัง, โดยสติปัญญา ก็หวัง, หวังความเมตตากรุณาจากผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากบุคคลที่สูงที่สุด เช่น พระพุทธเจ้า. แล้วพระองค์ก็ทรงประกอบไปด้วยพระคุณข้อนี้ อย่างเต็มเปี่ยมเอาเสียเลย เป็นเหตุให้ได้พระนามว่า เป็นพรหมแห่งปวงสัตว์.

พิจารณาคูถึงคำว่าพรหม หรือ พ-ร-ห-ม ในภาษาบาลี กันต่อไปอีกสักเล็กน้อย. คำว่า พรหมะ มาจากรากศัพท์ว่า พรฺ-ห. พรฺ-ห ในอรรถว่า วัฒน. วัฒน แปลว่า ทำให้เจริญ. ความหมายแยกออกเป็น ๒ อย่าง : ทำให้เจริญ คือทำให้มีขึ้น น้อย่างหนึ่ง ก็ตรงกับ ความหมายของคำว่าพระพรหม ที่เป็นผู้สร้างโลก ทำโลกให้มีขึ้น; และทำโลกให้เจริญ นี้เป็นคำนาม. ถ้าเป็นคุณศัพท์ ก็แปลว่าประเสริฐ.

คำว่าพรหม ถ้าเป็นคุณศัพท์ แปลว่าประเสริฐ. ประเสริฐเพราะเหตุไร? ประเสริฐเพราะเหตุว่ามันทำให้เจริญ นี้ก็ทำให้เจริญ; ฉะนั้นถ้าใครเป็นพรหม คนนั้นก็ประเสริฐ ประเสริฐเพราะว่าทำให้เกิดความเจริญ.

ใครบ้างเป็นพรหม? ที่เรารู้กันมาตามธรรมเนียมประเพณี ก็ว่าพระพรหม อยู่ที่ไหนก็ไม่รู้. บางคนเขารู้. อาตมาไม่รู้ว่าจะพระพรหมอยู่ที่ไหน? แต่ก็เรียกว่าพระพรหมก็แล้วกัน. นั่นก็เป็นพรหม, พระพุทธเจ้าก็เป็นพรหม; อย่างเรียกพระองค์ว่าเป็นพรหมก็มีอยู่.

พ่อแม่ก็เป็นพรหม; เพราะมีความหมายอย่างเดียวกับพรหม; แม้ไม่ถึงขนาดระดับเดียวกัน ก็มีความหมายอย่างเดียวกับพรหม. พ่อแม่ก็เป็นพรหม; นี้พวกพราหมณ์เขาก็อ้างว่า เขาเป็นลูกหลานพรหม, จักตัวเองเป็นพรหมก็มี.

นี่อย่างน้อยก็มีตั้ง ๔ พวกแล้ว : พระพรหมก็เป็นพรหม, พระพุทธเจ้าก็เป็นพรหม, พ่อแม่ ของเราก็เป็นพรหม, พวกพราหมณ์เขายังลืบทว่า เขาเกิดมาจากพรหม เขาก็เป็นพรหม. เราไม่เอาทั้งนั้นเลย เอาพระพุทธเจ้าพระองค์เดียวพอแล้ว; เพราะเรามีหลักอยู่แล้วว่า เป็นพรหมแห่งปวงสัตว์ คือ พระพุทธองค์.

พระพุทธเจ้าสร้างโลกเหมือนพระพรหมก็ได้. ใครรู้ไหมว่า พระพุทธเจ้าทรงสร้างโลกให้เราอย่างไร? โลกที่เหลือที่จะทนทานได้ สุดแสนที่จะทนทานได้ตามธรรมชาตินั้น พระพุทธเจ้าไม่ต้องสร้าง, และไม่ได้สร้าง. แต่พระองค์ทรงสร้างโลกใหม่ให้เรา คือ โลกที่ไม่มีทุกข์, โลกพระศรีอารีย์ โลกที่ประกอบไปด้วยธรรม. ท่านช่วยแนะนำวิธีสร้าง, เมื่อสร้างสำเร็จ ก็เรียกว่าเป็นการสร้างโลกใหม่ขึ้นมา; จะเรียกว่าท่านทรงสร้างให้ก็ได้ คือทรงแนะนำให้. ถ้าไม่เกิดการแนะนำนี้แล้ว; พวกเราก็สร้างไม่ได้. นี้พระองค์ก็เป็นผู้สร้างโลกที่ประเสริฐอย่างนี้, ก็เรียกพระองค์ว่า เป็นพรหมผู้สร้างโลก ก็ได้ ในความหมายหนึ่ง.

ที่นี้ก็ เต็มไปด้วยเมตตา, สร้างสัตว์ขึ้นมาแล้ว ก็ประพาศต่อสัตว์เหล่านั้นอยู่ด้วยพระเมตตาคุณ นี้ก็ยังเป็นพรหมหนักขึ้นไปอีก. หรือว่าจะหมดทั้ง ๔ ก็ได้ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา; พระองค์ทรงเป็นผู้ประกอบไปด้วยคุณธรรมทั้ง ๔ นี้. สรุปลแล้วเป็นผู้ช่วยเหลือปวงสัตว์อยู่เสมอ จึงเรียกว่าพรหม.

คำว่า ปวงสัตว์ นี้ ก็ หมายถึงสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงในจักรวาลนี้ ได้รับประโยชน์จากพระพุทธองค์โดยตรง ก็เป็นพุทธบริษัทเห็นชัดอยู่; นอกนั้นไม่ได้

เป็นพุทธบริษัท ก็ได้รับประโยชน์โดยอ้อม, คือเมื่อโลกนี้ประสบสุขสันติภาพ อยู่ได้ด้วยพระธรรม ก็เป็นอันว่า ทุกคนในโลกนี้จะพลอยได้รับประโยชน์จาก พระธรรม ซึ่งมีกำเนิดออกมาจากการตรัสรู้ และการสั่งสอนของพระองค์นั้น.

พระคุณสูงสุดเกี่ยวกับข้อนี้ มีความหมายอยู่ที่พระเมตตาคุณ สร้างโลก ใหม่ หรือวิถีทางไปสู่โลกใหม่ ให้แก่ปวงสัตว์.

ข้อปฏิบัติ ๗ ประการ อันจะพึงมีในพระพุทธคุณข้อนี้ ก็คือว่า :-

ข้อที่ ๑. ศึกษาให้เข้าใจเรื่องนี้ ว่าพระองค์เป็นพรหมในความหมาย ไหน? จนเข้าใจว่า มันเป็นความหมายเฉพาะของพุทธบริษัทในพระพุทธศาสนา, แล้วเราก็มีพระพรหมที่แท้จริง จริงยิ่งกว่าพระพรหมชนิดไหน; เลยไม่ต้องไปไหว้ ไปสร้างพระพรหมอย่างอื่น ซึ่งเป็นฝ่ายศาสนาอื่น. เราไม่ต้องไปตำหนิเขา ไปดูถูกเขา เราไม่พูดถึงก็แล้วกัน; แต่ว่า **เราจะมีพระพรหมอย่างนี้** สำหรับ พุทธบริษัท หรือสำหรับสัตว์ทั้งปวง ที่มีความรู้เรื่องนี้, ก็พบว่าเรามีพระพรหม อันสูงสุด. ตรงตามความหมายของคำคำนี้ ที่ว่า **ประเสริฐที่สุด เพราะทำให้เจริญ ทำให้ดับทุกข์ได้.**

ข้อที่ ๒. ที่ว่า ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ. **ระลึกถึงพระพรหมนี้ อยู่เป็นประจำ** หูตเจาะจงลงไป ก็ระลึกถึงเมตตาธรรมที่จะก้าวไกล ให้โลกรอดอยู่ ได้, **มีพระพุทธเจ้าเป็นผู้นำ เป็นผู้ชี้ทาง.** ถ้าระลึกถึงเมตตาธรรมได้ ก็คือ ระลึกถึงพระองค์ได้, ในความหมายนั้น มันเป็นเรื่องเดียวกัน. ขอให้ทำความเข้าใจให้ดีๆ ว่า ถ้าเราระลึกถึงพระพุทธคุณได้ ก็คือระลึกถึงพระพุทธรูปได้.

มันเป็นสิ่งเดียวกัน ; เพราะพระพุทธองค์นั้น หมายถึงผู้ที่ประกอบอยู่ด้วยคุณอย่างนั้น ๆ. ฉะนั้นเมื่อระลึกถึงคุณอย่างนั้น ๆ มันก็เป็นการระลึกถึงพระพุทธองค์, หรือมันง่ายในส่วนไหน ก็ระลึกในส่วนนั้น ; หมายความว่า จะระลึกให้ชัดเจนได้ในลักษณะอย่างไร, ก็ระลึกกันอย่างนั้น. ฉะนั้นจึงแนะนำให้ถึงเมตตาธรรม ที่จะช่วยคำจุนโลก ตามพระพุทธประสงค์.

ข้อที่ ๓. ระลึกถึงพระองค์เมื่อมีอันตราย. ถ้าเอาพระพุทธคุณบทนี้เป็นหลัก ก็ต้องว่าเมื่อมีอันตรายเกิดขึ้น ก็ต้องระลึกถึงเมตตาคุณ. เหมือนกับไฟลุกขึ้นมา ก็เอาน้ำสาด อย่างนั้นแหละ เป็นอุปมา เมื่อเขาตำเรา เราไม่ต้องคำตอบ. เราเอาอะไรที่เป็นน้ำสาดเข้าไปให้ มันก็หยุด, หยุดคำ ; หรือเราเฉยเสียได้ มันก็เป็นน้ำเหมือนกัน. มันเมื่อยปากเข้า มันก็หยุดเองแหละ. อย่าเอาน้ำมันหรือเอาอะไรเข้าไปใส่ไปสาดให้มันลุกมากขึ้น. นี่เมื่อมีอันตรายเกิดขึ้น ก็ระลึกนึกถึงเมตตาธรรม แล้วจะกล้าหาญ จะแน่ใจขึ้นมาทันที ว่าเราทำถูกแล้ว ; แม้จะต้องเสียชีวิตลงไปเพราะเหตุนี้ ก็ยังเป็นความถูกต้องอยู่นั่นเอง, หรือว่าเป็นการเอาชนะอันตรายไต่อยู่นั่นเอง.

ข้อที่ ๔. ทำตามพระองค์ น้อมพระคุณข้อนี้เข้ามาสู่ตน จนให้ตัวเองได้ ; ความหมายก็อย่างเดียวกันอีก. ถ้ารู้สึกว่ามีเมตตาธรรมพอสมควรแล้ว ก็ให้ตัวเองเสียทีหนึ่ง, รู้สึกว่ามีเมตตาธรรมพอสมควร ก็ให้ตัวเองเสียทีหนึ่ง, มันจะลตไม่ลง มันจะมีแต่สูงยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรให้ทุลถามพระองค์ก่อน จะทำอะไรออกไป โดยเฉพาะในทางสังคม ให้นึกถึงเมตตาธรรมก่อนสิ่งใดทั้งหมด, แล้วจะมีความ

ถูกต้องอย่างเดียว. การพูด การคิด การตัดสินใจ ที่ทำไปโดยเมตตา มันไม่มีทางที่จะผิดได้. มีปัญหาอยู่แต่ว่า มันมีความรู้ที่ถูกต้อง ในเรื่องของเมตตา และการที่จะใช้เมตตาหรือหาไม่? ถ้าเขารู้เรื่องเมตตาดี ถูกต้องจริง ก็รู้จักใช้ถูกต้องได้.

ฉะนั้นถ้าใครจะสรุปเองง่ายๆ ว่า ไม่รู้ไม่ชี้ เราจะเอาแต่เมตตาเป็นเบื้องหน้า อย่างนี้ก็ยังรับรองได้ว่า มันไม่มีทางที่จะผิดได้, เป็นการกระทำอย่างเดียวกับพระพุทธองค์ ซึ่งมีเมตตาธรรมเสมอกันในสรรพสัตว์ เป็นบทเปรียบเทียบ. ถ้าเปรียบเทียบในหนังสือชั้นหลัง; ไม่ใช่พบในพระพุทธภาษิต. แต่พบในหนังสือชั้นหลัง มากมายทีเดียว; เช่นว่า พระองค์ทรงมีเมตตาธรรมในพระราหูอย่างไร ก็มีในข้างนาคคีรีหรือพระเทวทัตอย่างนั้น. มองดูแล้วก็เห็นว่า เป็นสิ่งที่ยากมาก, แต่ก็ไม่ง่ายสำหรับพระพุทธเจ้า.

ข้อที่ ๖. ว่าละเอียดเมื่อลุ่มเหลว ก็คงจะเป็นบทเรียนที่เรียกว่า จำเป็นในชีวิตประจำวันมากที่สุด. ประเดี๋ยวค่าคนนั้น, เดี่ยวตีคนนั้น, เดี่ยวขัดใจคนนั้น, เดี่ยวก็ขัดใจตัวเอง, โกรธตัวเอง; นี่มันก็ไม่มีคุณธรรมข้อนี้. เมื่อมีเมตตาเป็นเบื้องหน้า ใจมันก็จะเย็น ขนาดที่ไม่ขัดใจตัวเอง, ไม่ทะเลาะกับตัวเอง, มันก็ไม่ทะเลาะกับใคร, แล้วเราก็พอใจในความเป็นอยู่. ถ้าเห็นแก่การขาดเมตตาแล้วก็ ให้ถือเสียว่า ไม่มีความเป็นสาวกของพระองค์.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะเป็นการประเมินผล อยู่เป็นประจำนั้น ก็พอจะเข้าใจกันได้ว่ามีเมตตาหรือไม่? มีเมตตาที่มากขึ้นหรือไม่? ไม่ได้ใช้เมตตา ในกรณีหรือเวลาที่ควรใช้เมตตา ก็เรียกว่า ยังไม่ก้าวหน้าในความเป็นพุทธบริษัท.

สรุปความทั้ง ๗ ข้อ^๕ ลงเป็นคำพูดสักคำหนึ่งก็จะได้ว่าเราเป็นพรหมแก่คนทุกคน. จะอวดดีไปมากสักหน่อยหรืออย่างไร? ก็ไปคิดดู. แต่อาตมาคิดว่าได้ เราจะถือสั้น ๆ แต่เพียงว่า : “**เราจะ เป็นพรหมแก่คนทุกคน**” นับตั้งแต่แมว นับตั้งแต่สุนัข ขึ้นมาจนถึงมนุษย์. เราจะมีความเป็นผู้มีประโยชน์, หรือสร้างความเจริญให้แก่เขา, นั่นแหละคือความเป็นพรหม; เพราะพรหมมาจาก พ-รุ- ห ธาตุ ซึ่งแปลว่าทำความเจริญ. เราทำความเจริญให้แก่ทุกสิ่งทุกอย่าง เราก็เป็นพรหมแก่ทุกสิ่งทุกอย่าง, หรือว่าเป็นผู้ประเสริฐแก่ทุกสิ่งทุกอย่าง.

บทช่วยจำ สำหรับพระพุทธคุณบทนี้มีว่า :-

โอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าพรหมสัตว์

ทรงเมตตา สारพัต จนสัตว์เห็น

เป็นพระพรหม ที่เหนือพรหม อุดมเป็น

ค้ำยแข็งเข่น ที่อุดม กว่าพรหมปวง.

ฟังดูออกจะเอาเปรียบพวกอื่นสักหน่อย แต่^๕เป็นการพูดไปตามเหตุผลที่มีอยู่จริง. **พระองค์ทรงสมญาว่า เป็นพรหมแห่งปวงสัตว์** มีเมตตาทุกอย่างทุกประการ จนสัตว์มองเห็น, รวมทั้งพวกเราค้ำย ก็มองเห็นว่าพระองค์เป็นพรหมที่เหนือพรหม. บรรดาพรหมทั้งหลายที่เราเคยรู้จักก็ดี ได้ยินแต่ชื่อก็ดี อย่างไหนก็ดี, พรหมทั้งหลายเหล่านั้น ไม่เท่าเทียมกับพระพุทธองค์; จึงกล่าวว่า **พระองค์ เป็นพระพรหมที่เหนือพรหม.** พระองค์เป็นพรหมชนิดนี้^๕ เพราะว่ามีอะไรที่สูงกว่าพรหมทั้งหลาย. ข้อความ^๕นี้ไม่ลึกซึ้งอะไร เข้าใจได้โดยง่าย.

....

....

....

....

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๕๕ โดยพระบาลีว่า นุหาคโก -
ผู้สำเร็จจากการอาบการล้างแล้ว.

ผู้ฟังทุกคนก็คงนึกออกแล้ว ว่านี่เป็นพระพุทธรูปหมวดไหน? อาบน้ำ
นี้มันสะอาดนี่; ฉะนั้นพระคุณข้อนี้ก็ *เป็นพระบริสุทธิคุณ*; ผิดกันแต่ว่ามัน
สะอาดในทางจิต ในทางวิญญาณ ที่ลึกซึ้งที่สุด เป็นการอาบน้ำพิเศษ.

คำว่า *นุหาคโก* แปลว่า *ผู้อาบผู้ล้าง* นี้ ก็ถูกตามความหมายของคำ
คำนั้น. คำว่า *นุหาคโก* มีรากศัพท์ หรือว่า *ชาติของศัพท์* ว่า *นุหา* นหาใน
อรรถว่า *โสเจยเย โสเจยเย* — ตามทำให้สะอาด. ฉะนั้นจึงได้แก่การชำระ การ
อาบ การล้าง การทำให้อะไรก็ตาม ที่ทำเพื่อสะอาด.

ที่นี้มาพูดถึงการชำระให้สะอาดกันบ้าง พุทเข้าไปจากข้างนอก. ที่เห็นได้ง่าย ๆ:
ก็สะอาดกายก่อน, แล้วก็สะอาดวาจา, แล้วก็สะอาดจิต, แล้วก็สะอาดทิฏฐิ ก็คือความคึกความ
เห็นหรือสติปัญญา.

สะอาดกาย ในความหมายทางวัตถุ ก็อาบน้ำให้มันถึงขนาก กายมันก็สะอาด.
แต่ในทางธรรมะ ไม่ได้หมายความว่าอย่างนั้น ต้องไม่มีความประพฤติกผิดทางกาย จึงจะเรียกว่ากาย
มันสะอาด.

ที่นี้ สะอาดวาจา ก็ไม่ใช่เพียงแต่ขยับแปร่งฟันหรืออมยาหอม มันต้องไม่มีการ
ผิดในทางวาจา. ไปศึกษาดูรายละเอียดเรื่องวจีทุจริต กายทุจริต มีอยู่อย่างไร ก็ทำอย่างนั้น
ก็จะเกิดการสะอาดกาย แล้วก็สะอาดวาจา.

ที่นี้พอ *สะอาตจิต* ก็ทำไม่ให้นิรณหรืออุปกิเลสใดๆบวณจิต. จิตก็เป็นจิตที่สะอาต เป็นสมาธิ สมายที่อยู่ขณะนั้น; นี้เรียกว่าสะอาตจิต.

ที่นี้สูงขึ้นไป ก็ *ชำระมัจฉาทิฏฐิให้หมดไป* ให้เป็นสัมมาทิฏฐิขึ้นมา ทำความรู้ให้ ถูกต้อง ก็ให้ความรู้ผิดๆหมดไป, ความรู้ถูกๆเกิดขึ้นมา. ความเชื่อก็คือ ความคิดเห็นก็ดีขึ้น มันเป็นเรื่องถูกต้องหมด; อย่างนี้ก็เรียกว่าทิฏฐิมันสะอาต. รวมเป็น ๔ เรื่องด้วยกัน. ต้องทำให้ครบ ๔ เรื่อง : นี้สะอาตกาย สะอาตวาจา สะอาตจิต แล้วสะอาตทิฏฐิ เข้าไปหาข้างใน.

แต่พอถึงที่การปฏิบัตินี้ มันตรงกันข้าม. ถ้าจะเอาประโยชน์ให้มาก และฉลาด สมเป็นสาวกของพระพุทธเจ้ากันแล้ว ก็ทำให้สะอาตมาจากข้างใน; ทำทิฏฐินั้นแหละให้สะอาตก่อน แล้วจิตก็จะสะอาตเอง, วาจาก็จะสะอาตเอง; กายก็จะสะอาตเอง. มันสวนทางกันอยู่อย่างนี้; ว่าถ้าจะทำให้สะอาต; แล้วก็ทำที่ต้นตอรากเง่า คือทิฏฐิให้สะอาต ให้เป็นสัมมาทิฏฐิ. แล้วจิตก็จะสะอาต ไม่มีอะไรบวณจิต นิรณก็ดี อุปกิเลสก็ดี; แล้ววาจาก็ถูกต้อง กายก็ถูกต้อง.

เดี๋ยวนี้เรามักจะยึดถือเป็นหลักว่า ทำไปตั้งแต่ต้น, ทำไปตั้งแต่ต้น, ทำกายก่อน ทำวาจาก่อน แล้วก็ทำจิต ทำปัญญา. ใครอยากจะทำอย่างนั้นก็ตามใจ เช่นเดียวกับเรื่อง ศิล สมาธิ ปัญญา. ใครอยากจะทำไปตั้งแต่ศิล โดยไม่มีปัญญา ก็ล้มลุกคลุกคลานไปก็แล้วกัน. *ถ้าทำออกมาตั้งแต่ปัญญา แล้วสมาธิ แล้วศิล, มันก็จะขึ้นไปโดยง่าย, แล้วมันก็จะส่งเสริมกันเอง* วนไปวนมา เจริญยิ่งขึ้นทุกที.

นี่ การอาบน้ำให้สะอาต นี้ ควรจะไปอาบเข้าที่ทิฏฐิ นั้นแหละ ให้มัน *สะอาตก่อน*; แล้วจิตจะสะอาต วาจาจะสะอาต กายจะสะอาต. เอ้า, เลือกเอาเอง ใครชอบอย่างไร.

นี่พระองค์เป็นผู้เสรีจากการอาบการล้างแล้ว เพราะอนุตตรสัมมา-
สัมโพธิญาณ นั้น *อาบอะไร?* มัน *อาบเข้าไปที่ทิวฎี,* หรือดวงวิญญาณเป็น
ตัวสติปัญญา ให้มันสะอาด. *ทำโพธิให้หมกกิเลส จนเป็นสัมโพธิ อภิสัมโพธิ*
สัมมาสัมโพธิ นี่คือการอาบของพระพุทธองค์, สะอาดจากกิเลสด้วยอำนาจของน้ำ
คืออนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ.

การที่พระอาจารย์แต่กาลก่อน ชอบกล่าวอะไรโดยอุปมาอย่างนี้ มันก็มีประโยชน์.
เช่นกล่าวถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า ก็กล่าวโดยอุปมาอย่างนั้น อย่างนี้ อย่างโน้น; *เชื่อว่า*
ใครจะเข้าใจได้ง่าย ด้วยอุปมาชนิดไหน ก็มีประโยชน์แก่บุคคลนั้น, แล้วก็อุปมาด้วยสิ่งที่เห็น
กันอยู่แล้ว เข้าใจกันอยู่แล้ว เช่น การกิน การอาบ การถ่าย อะไรนี้ มันก็รู้กันอยู่แล้ว;
ก็เลยถือเอาเป็นอุปมาทำความเข้าใจให้แก่เรื่องที่มีนัยลึก. เกี่ยวกับพระองค์ก็เสรีจากการอาบ
การล้างแล้ว.

ข้อพึงปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้ :-

ข้อที่ ๑. ระลึกถึงความที่พระองค์เป็นผู้บริสุทธิ์สะอาด เป็น
เบื้องต้น ในความหมายที่เป็นบริสุทธิ์คุณทุกๆไป. ในพระพุทธรูปบทยื่น ก็ยัง
มีอีกมาก ที่พูดถึงความบริสุทธิ์สะอาดอย่างนี้. นี้เราก็ระลึกกันง่ายๆ ว่า พระองค์
เป็นผู้อาบน้ำเสร็จแล้ว; *ไม่ต้องอาบอีก, ด้วยความรู้สึกว่า มันหมายถึงอะไร?*
ความเชื่อความเลื่อมใสก็มั่นคง ไม่หวั่นไหว ไม่เปลี่ยนแปลง.

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงเป็นประจำ ใจความสำคัญ ก็ระลึกถึงความสะอาด
เป็นประจำ. ระลึกถึงพระพุทธรูปข้อนี้ อยู่เป็นประจำ, ก็คือระลึกถึงพระพุทธองค์
ในลักษณะนี้ ในข้อนี้; *คู่กันที่ความสะอาด.*

ข้อที่ ๓. ว่า ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย ให้รู้ว่าถ้าสะอาดแล้วไม่มีอันตราย. อันตรายก็เป็นความไม่สะอาดอย่างหนึ่ง, โดยเฉพาะในทางจิตแล้ว อันตรายคือความไม่สะอาดอย่างเดียว คือกิเลส. แม้เรื่องภายนอก ที่มันมีอันตราย จากบุคคลผู้เบียดเบียน ก็เพราะต้องมีความไม่สะอาดอย่างไร อย่างใดเข้ามาแล้ว, ไม่ฝ่ายใดก็ฝ่ายหนึ่ง หรือทั้ง ๒ ฝ่าย. ฉะนั้น **จะต้องเอาของสะอาดมาล้างของสกปรก.**

อย่าคิดที่จะเอาของสกปรกไปล้างของที่มันสกปรก มันไม่มีทางจะสะอาดได้, ที่เรียกว่าเอาน้ำโคลนไปล้างโคลนนี้ มันก็ไม่ทำได้. แต่ถ้าเอาน้ำสะอาดไปล้างโคลน มันมีทางจะทำได้. ถ้ามีอันตรายเกิดขึ้น ก็ให้ใช้ธรรมะซึ่งเป็นของสะอาด ขำระอันตรายซึ่งเป็นของสกปรก; มันเป็นเรื่องที่หวังได้ว่าจะมีผลดี. ผิดจากนั้นก็ไม่มีทางที่จะเป็นไปได้ มันมีแต่จะยุ่งยากมากขึ้น.

ข้อที่ ๔. ทำตามพระองค์ ด้วยการน้อมนำเอาพระคุณข้อนี้เข้ามาสู่ตน. พุทให้สั้นที่สุดก็ว่า ขยันอาบน้ำเสมออยู่แล้วกัน; แต่คงไม่ใช่ในห้องน้ำ. ต้องไปในที่ที่มันเหมาะสมแก่การที่จะอาบน้ำให้แก้จิตใจ.

ข้อที่ ๕. ทำอะไรให้ทุลตามพระองค์ก่อน ยับยั้งชั่งใจนึกถึงความสะอาดก่อน; นั่นแหละคือระลึกถึงพระองค์ ก่อนแต่ที่จะคิด จะพูด จะทำ จะตัดสินใจอะไรลงไป มันจะได้ตัดสินใจไปในทางที่มันสะอาด ก็มีอยู่อย่างนี้.

ข้อที่ ๖. ละอายเมื่อล้มเหลว, เมื่อสกปรกก็ละอาย. มันจะมี **ปัญหาอยู่บ้าง ก็คือไม่รู้จักของสกปรก** ก็เลยไม่รู้จักละอาย. **เดี๋ยวนี้เราก็คงได้ยิน**

ได้ฟังมามากพอแล้ว พอที่จะรู้ว่าอะไรเป็นกุศล? อะไรเป็นอกุศล? อะไรเป็นกิเลส? อะไรเป็นความบริสุทธิ์? ก็รู้เอาเอง. ถ้ามันมีสิ่งเศร้าหมองเกิดขึ้น ทางกาย วาจา ใจ ก็ละอาย; แม้แต่จะละอายว่า แหม! เรามันมีกรรมไว้อ, มีบาปไว้อ, อะไรๆ มันก็คอยแต่จะเกิดกิเลสอย่างนี้. ก็ยังดีกว่าที่จะไม่รู้สัก. โดยที่แท้แล้วมันเนื่อง จากเราไม่บังคับมัน, ไม่ตั้งใจจะบังคับมัน.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะประเมินผล เรื่องสกปรกเรื่องสะอาด แห่งกาย วาจา จิต และทิวฐิ อยู่เป็นประจำ.

นี่คือการปฏิบัติตามพระพุทฺทคุณข้อนี้ ในลักษณะ ๗ ประการ. ทั้ง ๗ ประการนี้ สรุปลงไปในคำคำเดียว ว่าสะอาดๆ สะอาดๆ, ร้อยครั้ง พันครั้ง. วันหนึ่งนึกถึงคำว่าสะอาด แล้วกาย วาจา จิต และทิวฐิ สะอาด.

บทช่วยจำ สำหรับพระพุทฺทคุณข้อนี้ มีว่า :-

โอ้พระองค์ ทรงเสร็จ จากการอาบ
มรรคญาณ ล้างทั้งบาป และบุญหลวง
สันอาสาสะ มนะ ที่เด่นดวง
อันโชติช่วง บริสุทธิ์ หยุคไปอนเลน.

มีคำที่ต้องอธิบายอยู่บางคำ “ทรงเสร็จ จากการอาบ” เหมือนกับที่อธิบายมาแล้ว คือชำระกิเลสหมดสิ้นไปได้ด้วยมรรคญาณ. “มรรคญาณ ล้างทั้งบาป และบุญหลวง” — ในระดับจะหลุดพ้นอย่างพระอรหันต์นี้ ต้องไม่เอามา

ยึดถือ ทั้งบาปและทั้งบุญ ที่ว่า *หลวง* นั้นคือ *ขนาดใหญ่* *ขนาดหนัก* *ขนาดสูง*. *บาปหลวง* ก็หมายความว่า *บาปใหญ่ที่สุด*. *บุญหลวง* ก็คือ *บุญใหญ่ที่สุด*. ต้องเอาน้ำรดให้หมดไป.

สิ้นอาสวะ คือสิ้นสิ่งสกปรก อาสวะแปลว่าเครื่องตองเครื่องหมักหมม คือ กิเลสที่มากขึ้นแล้วไหลออกมาเรียกว่าอาสวะ “*สิ้นอาสวะ มีมันะ ที่เด่นดวง*” คือมีจิตที่เด่นเพราะความบริสุทธิ์นั้น. “*โขติช่วง บริสุทธ หยุดเปอนเลน*” นี้ทำอย่างไรได้กลอนมันพาไป เพราะรีบแต่งเมื่อเข้าตัวเอง, ก็นึกถึงเรื่องที่พูดกันอยู่ สวคมนต์กันอยู่ :—

กิเลสนั้นเปรียบเหมือนเบือกตม, . เป็น *กามปงกโต* — เบือกตม กล่าวคือกาม. *เลนหรือตมที่สกปรกเป็นชื่อของกิเลส* และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องกาม. แต่เรื่องโลกะ โทสะ โมหะ อะไรก็ตาม มันเป็นเบือกตมทั้งนั้นแหละ. เดียวกันหยุดเปอนเบือกตม คือไม่ลงไปเบือกตม ใช้คำว่า “*อันโขติช่วง บริสุทธ หยุดเปอนเลน*”. อย่าลงไปเบือกตมหรือโคลนเลนนั้นอีก. สำหรับพระพุทธองค์นั้น ทรงหยุดแล้วโดยสิ้นเชิง.

.....

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๕๖. มีพระบาลีว่าปทโก. *ปทโก* แปลว่า *มีหลักเกณฑ์ในการกระทำทั้งปวง*; *มีบทในการกระทำทั้งปวง* ก็คือมีหลักเกณฑ์ในการกระทำทั้งปวง.

การที่จะมีหลักเกณฑ์ในทุกสิ่งทุกอย่างได้ ต้องประกอบด้วยความรู้ด้วยสติปัญญา ดังนั้นพระพุทธคุณชั้นนี้ ใคร ๆ ก็พอจะทายออกได้ว่า เป็นพระปัญญาคุณ, และจะเป็นพระปัญญาคุณ ที่ละเอียดประณีตสูงสุดขึ้นไป จนกระทั่งเป็นปฏิภาณปฏิสัมภินา, แตะฉานในปัญญาเพื่อจะใช้ปฏิภาณ.

คำว่าบทธนี่มีความหมายมาก. ถ้าจะศึกษากันในแง่ของภาษา ในกัมภีร์ศัพท์แสงแล้วก็เวียนหัวได้. เดียวนี้จะเอามาแต่ที่จำเป็น; ผู้มีบทธ ผู้ประกอบอยู่ด้วยบทธ นั่นคือพระพุทธเจ้า, แล้วบทธนี่คืออะไรบ้าง.

คำว่าบทธนี่เป็นธาตุอยู่ในตัวคำนั้นแล้ว : ป-ท ธาตุ ในอรรถว่า คติยิ คติยินั้นในความเป็นไป หรือในความไป หรือในความถึง แล้วแต่จะแปลงรูปจากเป็นอะไรก็ได้หลาย ๆ อย่าง : ว่าเป็นเครื่องถึงก็ได้, เป็นการถึงก็ได้.

คำว่าบทธ ในที่นี้หมายถึง สมุฏฐาน รากฐาน ฐานะ หรือสถานะ หรือเหตุ หรือการณะ, ซึ่งเป็นหลักสำคัญ ในการที่สิ่งทั้งหลาย มัน จะทรงอยู่ หรือว่ามัน จะดำเนินไป. เช่นว่าเราเป็นคน เป็นมนุษย์ เป็น ๒ ขาเดินไปนี้ มันต้องมีกรทรงตัวตามแบบของมนุษย์ มันจึงเดินไปได้ แล้วมันก็ไม่ล้ม. การที่มันทรงตัวอยู่ได้โดยสมดุลย์เดินไปได้นี้ ก็คือสิ่งที่เรียกว่าบทธ; มันก็มีบทธโดยเฉพาะ โดยถูกต้อง. สัตว์ ๒ ขา มันก็เดินไปได้ นี่เป็นตัวอย่างทางวัตถุ.

ที่นี้ทางการงาน หรือทางจิตทางใจสูงขึ้นไป ก็เป็นอย่างเดียวกัน, จะต้องมืบทธคือสมุฏฐานหรือรากฐาน ที่เป็นเครื่องรองรับที่ถูกต้อง. แล้วสิ่งนั้นก็ทรงตัวอยู่ได้, หรือดำเนินไปได้, กระทั่งถึงจุดหมายปลายทาง. เราทุกคน หรือว่าสัตว์ทุกตัว แม้กระทั่งต้นไม้ก็ได้ มันมีหน้าที่ที่ต้องกระทำ.

สิ่งที่มีชีวิตทั้งหมด ไม่ว่าจะจับไหน, มีหน้าที่ที่ต้องกระทำ. ถ้ามันไม่ทำหน้าที่ที่ต้องกระทำมันก็ตาย คือมันเสียชีวิต; เพราะฉะนั้นมัน เป็นบทธอันหนึ่ง ที่ทำให้ชีวิตรอดอยู่ได้

หรือความมีชีวิตรอดอยู่ได้นั้นแหละคือตัวบท. เราต้องมีบทชนิดนี้ ที่ทำให้ทุกอย่างดำเนินไปได้. พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้มีบท จึงทรงพระนามว่า ปทโก.

นี้คำว่า *บท* ในความหมายที่เกี่ยวข้องกับพวกเรา เท่าที่ต้องเอามาพูด มาศึกษากันในที่นี้ ตามหลักแห่งพระพุทธคุณนี้ก็มียู่. เช่นว่า *บท หมายถึงการดำเนิน* ก็เรียกว่าบท; เพราะต้องมีการดำเนิน. บางทีก็หมายถึงการประพฤติปฏิบัติ นี้ก็เรียกว่าบท. หนทางที่จะเดินนั้นก็เรียกว่าบท, เท่าหรือตื่นสำหรับจะเดินนั้นก็เรียกว่าบท, ส่วนสำคัญส่วนใดส่วนหนึ่งก็เรียกว่าบท. ตามส่วนแห่งความจำเป็นของส่วนนั้นๆ สมบัติพัฒนา ทรัพย์สินอะไรนี้ ก็เรียกว่าบท. นมนี้ทางร่างกายออกมา.

แล้ว *บทสุดท้าย* บทสูงสุด *ได้แก่พระนิพพาน*. พระนิพพานนั้น เรียกว่าบทด้วยเหมือนกัน. พูดว่าบทเฉยๆ เท่านั้น หมายถึงพระนิพพาน. นี้ คำว่าบทที่มีความหมายมาก เท่าที่ยกมาให้เป็นตัวอย่างนี้ ก็มากอยู่แล้ว.

พระองค์ทรงเป็นผู้มีบท ก็คือมีสิ่งเหล่านี้ทั้งหมด ในความหมายภาษาธรรม ก็คือมีค่าหรือมีประโยชน์สูงสุดในด้านจิตใจ *มีพระนิพพานเป็นที่สุด*. พระองค์มีบท คือพระนิพพานเป็นที่สุดนั่นเอง จึงทรงพระนามว่า *ปทโก - ผู้มีบท*.

ข้อปฏิบัติ ๗ ประการ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ ซึ่งจะสรุปกล่าวโดยย่อ เพราะว่าฝนมันจะชั้คคแล้ว.

ข้อที่ ๑. ศึกษาให้เข้าใจในสิ่งที่เรียกว่าบท ที่สำคัญที่สุดคือ พระนิพพาน. พระองค์ทรงประกอบไปด้วยบทนั้น หรือว่าทรงถึงบทนั้น,

ทรงชี้ทางแห่งบพนั้น, ทรงทำทุกอย่างเกี่ยวกับบพนั้น ๆ; ก็เลื่อมใสในพระองค์. การกระทำของพระองค์จะโน้มไปสู่บพ ๆ นั้น.

ข้อที่ ๒. พึงระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ว่าเราจะต้องไปตามบพ มีบพอย่างเดียวกับพระองค์.

ข้อที่ ๓. ระลึกนึกถึงเมื่อมีอันตราย ถ้าอันตรายก็จะต้องนึกถึงบพ. บพนั้นคือความถูกต้องโดยเฉพาะ เป็นเทคนิคเฉพาะที่จะบำบัดอันตรายนั้น ๆ. นั่นคือบพในทันที.

ข้อที่ ๔. ทำตามพระองค์ คือเรามีบพที่จะแก้ปัญหิต่าง ๆ ได้ ตามรอยพระองค์ เราก็ให้ตัวเองได้.

ข้อที่ ๕. ทำอะไรทูลถามพระองค์ก่อน : ก่อนแต่จะทำอะไร จะคิดจะพูด จะตัดสินใจ ให้มีการนึกถึงบพเสียก่อน; ว่าในเรื่องนี้ในกรณีนี้จะต้องใช้บพอะไร? นี่พูดแต่โดยย่อ ก็ต้องพูดอย่างนี้. มีสติสัมปชัญญะ ค้นหาให้พบที่สำคัญของกรณีนั้น ๆ เสียก่อน จะทำ จะพูด จะคิด ก็ให้ถูกกับบพ.

ข้อที่ ๖. ว่า ละอายเมื่อล้มเหลว; เป็นคนไม่มีบพเหมือนกับพูดว่า มันขายขี้หน้า, แล้วก็เลยละอายและเสียใจ, ช่างไม่เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ผู้มีบพอันสมบูรณ์เสียเลย.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะเป็นการประเมินผล ว่าชีวิตของเรา ล่องไป แต่ละวัน ๆ มันเป็นไปตามบพ ถูกต้องตามบพหรือเปล่า? จะได้ทำให้มันถูกต้องตามบพ.

สรุปความการปฏิบัติทั้ง ๗ ข้อนี้ว่า มันมีหลักเกณฑ์ที่ถูกต้องในการกระทำทุกสิ่ง เราจะเป็นคนมีหลักมีเกณฑ์ถูกต้อง ในการกระทำทุกสิ่ง.

บทช่วยจำ เป็นคำกลอนสำหรับพระพุทฺธคุณข้อนี้ มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าบทโก
มีสภาพ พุทฺธ โผล่ให้เห็น
พฤติกรรม แน่วหนัก มีหลักเกณฑ์
มุ่งความเย็น เป็นนิพพาน สถานเดียว.

ไม่มีคำยาก *บทโก* อธิบายแล้ว ว่าประกอบอยู่ด้วยบท สภาพพุทฺธะ คือ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ; แสดงให้เห็นอยู่ตลอดเวลา ในความเป็นผู้มีบท. พระองค์ ทรงมีพฤติกรรมแน่วแน่ตามหลักเกณฑ์ มุ่งส่อพระนิพพานอย่างเดียว ไม่มีอื่น “พฤติกรรม แน่วหนัก มีหลักเกณฑ์ มุ่งความเย็น เป็นนิพพาน สถานเดียว”.

....

อุบาลีพุทฺธคุณบทที่ ๕๗ มีพระบาลีว่า ปสฺสพุทฺธ. มีกมล
สันดานอันระงับแล้ว.

นี่เห็นชัดว่า เป็นพระบริสุทฺธิคุณ ในฐานะเป็นผลของการปฏิบัติ ไม่ใช่เป็นการปฏิบัติ หรือขณะที่ปฏิบัติ. แต่ว่าเป็นผลของการปฏิบัติสำเร็จแล้ว จึงเป็นปัสสพุทฺธ มีกมลสันดานอันระงับแล้ว. ปัสสพุทฺธิที่เป็นตัวการปฏิบัติ

เช่น **บัสัทธิสัมโพชงค์** นั้นเป็น**ตัวการปฏิบัติ**. แต่บัสัทธิที่ทรงมีในลักษณะ
อย่างนี้, เป็นตัวผลของการปฏิบัติ ที่ปฏิบัติเสร็จแล้วทรงมีกมลสันตทานอันระงับแล้ว.

คำว่า **สันตทาน** ในที่นี้ หมายถึง **พื้นเพแห่งจิต** หรือระบบแห่งจิต ทั้งหมด
นั้นระงับแล้ว. ระงับแล้วด้วยอะไร? **ด้วยอนุภาติเสสนิพพานธาตุ** ที่ได้ทรง
บรรลุแล้วในวันที่ตรัสรู้, **นิพพานธาตุที่กิเลสดับสิ้น เวทนาเย็นสนิท อินทรีย์**
ทั้งหลายถูกกำจัด คือควบคุมอยู่ในอำนาจได้โดยสิ้นเชิง; อย่างนี้เรียกว่า **อนุภาติ-**
เสสนิพพานธาตุ. เป็นสิ่งที่พระพุทธองค์ได้ทรงบรรลุแล้ว ในขณะที่แห่งการตรัสรู้
อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ, กมลสันตทานระงับแล้ว ด้วยอำนาจแห่งอนุภาติเสส-
นิพพานธาตุนั้น.

ถ้าจะพูดให้มันแจกลงออกไป ก็ว่า **อนุสัยก็ระงับแล้ว สังโยชน์ก็ระงับ**
แล้ว อาสวะก็ระงับแล้ว กิเลสก็ระงับแล้ว, ด้วยอำนาจแห่งพระญาณนั้น.

กิเลสระงับ หมายถึงมิจฉาทิฏฐิระงับ เป็นหลักสำคัญ ความผิด ความ
ไม่ถูก, ไม่ถูกต้อง, นี้เรื่องเกี่ยวกับทิฏฐิ. สติบัญญัติระงับแล้ว, จิตก็ระงับแล้ว,
วาทะที่เนื่องอยู่กับกายหรืออากาย ก็พลอยระงับด้วย. เมื่อเป็นดังนี้แล้ว เหตุการณ์
ภายนอกก็จะระงับ, การกระทำในบ้านเรือนก็ระงับ, การเกี่ยวข้องกับมิตรสหาย
คนข้างเคียง ก็ระงับไปด้วย; เพราะมันระงับออกมาจากข้างใน คือมีกมล
สันตทานอันระงับแล้ว. มันจะระงับออกมาถึงข้างนอกตามลำดับ ๆ เรียกว่าสำคัญ
อยู่ที่กมลสันตทานระงับแล้ว.

ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับข้อนี้ ก็มีว่า :-

ข้อที่ ๑. ระลึกรู้ถึงพระองค์เป็นข้อแรก ว่าทรงมีสังขารที่บริสุทธิ์ เกลียงเกล้าไปจากสิ่งเศร้าหมองวุ่นวาย โกลาหล ไร้สาระส่าย คือ กิเลสทั้งปวงมันไม่มี, แล้วความระงับก็เกิดขึ้น; เพราะการที่กิเลสไม่มีนี้. แล้วจะมีปัญหาอะไร, มันก็มีแต่ความไม่มีทุกข์เท่านั้นแหละ. ถ้าเข้าใจข้อนี้ ก็จะมีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธองค์ขึ้นมา, ในอีกความหมายหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ประทับใจมาก; ว่ามันระงับดับเย็น ไม่มีสันทรนกระวนกระวาย ไร้สาระส่าย ทั้งทางกาย ทางจิต ทางทิวฏฐิ.

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ก็ภาวนาถึงความว่างดับดับเย็นแห่งสังขาร ตามรอยพระพุทธองค์.

ข้อที่ ๓. ที่ว่าระลึกเมื่อมีอันตรายนี่ ถ้าอันตรายเกิดขึ้น ก็ระลึกนึกถึงความสงบว่างแห่งอันตรายนั้นเสมอ ด้วยทำภายในให้ระงับ; แล้วมันจะระงับออกมา จนถึงกับว่าอันตรายภายนอกนั้น ก็ระงับด้วย ไม่มีอำนาจอะไร จะยิ่งไปกว่าอำนาจของความสงบระงับ.

ข้อที่ ๔. ทำตามพระองค์ ในเรื่องความสงบระงับ จนมีสังขารสงบระงับ แล้วก็ไหว้ตัวเองได้.

ข้อที่ ๕. ทำอะไรให้ทุลตามพระองค์ก่อน คือมีสติสัมปชัญญะหยุดยั้งความผลุนผลัน หรือความไม่ถูกต้อง ไม่สมบูรณ์ไว้ทีก่อน, เพื่อจะค้นหาความถูกต้อง ในเมื่อจิตมันสงบระงับ.

ข้อที่ ๖. ละอายเมื่อล้มเหลว เมื่อมันเป็นอยู่ด้วยความไม่ระงับ คือ
มันระส่ำระสาย ก็เสียใจละอาย กลัวว่าความเป็นมนุษย์ของตนมันจะไม่มีผล ถึงกับ
เสียชาติเกิดทีเดียว.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะประเมินผลอยู่เป็นประจำ ว่ารำงับ
หรือไม่รำงับ, รำงับมากรำงับน้อย, รำงับได้เพราะเหตุอะไร, รำงับไม่ได้เพราะ
เหตุอะไร.

นี้เรียกว่า การปฏิบัติโดยหลักย่อๆ ๗ ประการ เกี่ยวกับพระพุทธคุณ
ข้อนี้ สรุปใจความสั้นๆว่า เห็นแก่ความสงบ, เห็นแก่ความสงบอย่างเดียว
โดยส่วนเดียว อื่นไม่เอา.

บทช่วยจำ ของพระพุทธคุณบทนี้ มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงรำงับ ดับสันดาน
สงบเย็น เป็นนิพพาน ไม่ช่านเสียว-
ต่ออารมณ์ ใดใด ไม่ยึดเหนี่ยว
ไม่เปล่าเปลี่ยว เพราะเมตตา วิหารธรรม.

คำเหล่านี้ไม่ยาก แต่ความหมายบางอย่างยังซ่อนเร้นอยู่ “พระองค์ ทรง
รำงับ ดับสันดาน” มีสันดานบริสุทธิ์ ปราศจากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง. “สงบเย็น
เป็นนิพพาน” ไม่หวั่นไหว ไม่ช่านเสียว ไม่กลัว ไม่เกลียด ไม่โกรธ ไม่รัก ไม่อะไร

เหล่านี้; ก็เรียกว่า *ไม่ข่านเสียวต่ออารมณ์ใดๆ* แล้วก็*ไม่ยึดเหนี่ยวอะไร*. เหมือนกับที่เราเคยพูดว่า *ไม่มีอะไรยึดไว้* โดยความเป็นตัวตนของตน. แต่แล้วพระองค์ก็ไม่เปล่าเปลี่ยว คือไม่ว่าแห่ว; ไม่เปล่าเปลี่ยว เพราะยังประกอบอยู่ด้วยเมตตา เป็นวิหารธรรม, เป็นธรรมเครื่องอยู่ประจำแก่จิตตลอดเวลา; แล้วเมตตา^๕นั้นไม่ได้ทำให้พระองค์ว่าแห่วหรือเปล่าเปลี่ยว. ^๕นี่คือความหมายของพระพุทธคุณบทนี้.

เฮ้, ฝนก็มากัดบท เป็นอันว่าหยุดการบรรยายไว้เพียงพระพุทธคุณข้อที่ ๕๗ นี้ก่อน ยังเหลืออีก ๓ บท ไม่อาจจะบรรยายได้.

อุบาสีพุทธคุณ วรรคที่ ๖* (บทที่ ๕๘, ๕๙, ๖๐)

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายพระพุทฺธคุณในวันนี้ ต้องบรรยายต่อวรรคที่ ๖ ที่บรรยายไม่จบในครั้งที่แล้วมาอีก ๓ ครั้ง ขอให้ท่านสนใจฟังให้ติดต่อกันไป.

.....

อุบาสีพุทธคุณบทที่ ๕๘ มีพระบาลีว่าวิทิตเวโท แปลว่า มีญาณเวทอันวิทิตแล้ว.

พระพุทฺธคุณชั้นนี้เห็นได้ชัดว่า เป็นพระบัพฺญาคุณ แล้วก็เล็งถึงระดับอันสูงสุด ลึกที่สุด และกว้างที่สุดด้วย จึงเรียกว่า ญาณเวทอันวิทิตแล้ว อันวิทิตก็แปลว่า รู้อย่างยิ่ง.

* บรรยายครั้งที่ ๑๑ (ต่อครั้งที่ ๑๐) เมื่อ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๒๐

อะไรที่เรียกว่าเวท เป็นสิ่งที่ควรทำความเข้าใจ ให้ชัดเจนกันสักหน่อย เพราะเป็นที่ยอมรับกันว่า; คำนี้^๕ ได้ยืมเอามาจากภาษาที่เก่ากว่าพุทธกาล, และเป็นภาษาที่ใช้อยู่ในฝ่ายอื่นมาก่อนด้วย. แต่ถึงอย่างไรก็ดี เมื่อได้พิจารณาถึงคำนี้แล้ว ย่อมเห็นว่า ใ้ร่วมกันได้.

คำว่า **เวท** มาจากรากศัพท์ว่า **วิ-ท** ในอรรถว่า **ญาเณ** คือ **ความรู้**, **ลาภ** คือ **การได้**, **สตุจฺยิ** คือ **ความยินดี** คำว่าพระเวท เราจึงเอาความหมายได้กว้างขวางแต่กระทั่งรัศมีที่สุด คือ **เป็นความรู้ที่ควรจะได้** และ **ควรจะยินดี**. ตามหลักของภาษาบาลี ก็เอาอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่^๕ เราเอามารวมกันเข้าทั้ง ๓ อย่าง ก็เลยได้ความหมายเต็มที่ว่า : **สิ่งที่ควรรู้นั้นมาก่อน แล้วก็ควรจะได้ เพราะมีประโยชน์, แล้วควรจะยินดีอย่างยิ่ง**; ก็เพราะมีประโยชน์นั่นเอง.

พระองค์ทรงมีพระเวทอันวิทิตแล้ว ก็คือ **แจ่มแจ้งแล้ว** ในสิ่งที่**ควรรู้อ** **ควรได้** และ **ควรยินดี**, ทั้งเพื่อพระองค์เอง และทั้งเพื่อสัตว์อื่น.

คำว่า **เวท** ในภาษาเดิมของเขา **บางทีก็เรียกว่า ฉันทะ** ก็มี **มันตะ** ก็มี **ฤติ** ก็มี แต่ในภาษาพระพุทธศาสนาไม่เคยใช้ คงใช้แต่ว่าเป็น**ความรู้**.

ทีนี้ **ความรู้** อะไร ที่**ควรรู้อ** ที่**ควรได้** และ **ควรยินดี**? ก็ปรากฏชัดอยู่ว่า เป็น**ความรู้** ในเรื่อง**ความทุกข์**, เรื่องเหตุให้เกิด**ทุกข์**, เรื่อง**ความดับสนิทแห่งความทุกข์**, และ**ทางให้ถึงความดับสนิทแห่งความทุกข์** ก็คือ **อริยสัจจ์**ทั้ง ๔ เป็น **เว-ท** คือ **ควรรู้อ** **ควรได้** และ **ควรยินดี**.

ถ้าเราจะถือเอาตามความหมายที่เขาใช้กันอยู่ในฝ่ายพราหมณ์ ฉันทะก็แปลว่า**ไพเราะ**, มันตะก็แปลว่า**ความคิด**, ฤติ ก็แปลว่า**น่าฟัง**. เรื่องอริยสัจจ์ ๔ ก็เป็นเรื่อง**ไพเราะ** เป็น

เรื่องน่ารู้ ควรรู้ และเป็นเรื่องน่าฟัง; เพราะฉะนั้นความรู้เรื่องอริยสัจ ๔ ก็เรียกว่าเวทได้. ที่เดิมคำว่าญาณเวทเข้ามา ก็เพื่อให้ชัดเจนไปว่า เป็นสิ่งที่ต้องรู้ด้วยญาณ คือความรู้จริงๆ. หลักพระพุทธศาสนา คืออริยสัจ ๔ จึงได้ชื่อว่าเวท หรือญาณเวท ควรรู้ ควรได้ ควรยินดี; เพราะเรา ไผเราะ น่ารู้ และน่าฟัง.

นี่คือความหมายทั้งหมดของคำว่าเวท. รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องอริยสัจ ๔ นั้น ก็มีบรรยายแล้วในที่อื่น; ไม่จำเป็นจะต้องนำมาบรรยายในที่นี้ ซึ่งประสงค์แต่จะพุดกันถึงความหมายของคำว่า เวทอันพระองค์ทรงวิทิตแล้ว.

การตรัสรู้เรื่องอริยสัจ ๔ ของพระองค์เป็นไปในลักษณะที่เรียกกันว่า มีปริวัฏฏี ๓, มีอาการ ๑๒, เหมือนที่เราสวดในบทสวดมนต์.

ข้อปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ โดยหลัก ๗ ประการ ก็คือว่า :-

ข้อที่ ๑. ทำความเข้าใจ ในความที่พระพุทธองค์ทรงมีญาณเวท ในอริยสัจทั้ง ๔ อันทรงวิทิตแล้ว จนกระทั่งเห็นว่า ไม่มีความรู้อะไรประเสริฐกว่านี้. พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้สิ่งประเสริฐสุด ซึ่งไม่มีอะไรสูงกว่า; เมื่อระลึกอยู่อย่างนี้ ก็เกิดศรัทธา ไม่หวั่นไหวไม่คลอนแคลนในพระพุทธองค์.

ข้อที่ ๒. ที่ว่า ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ก็หมายความว่า ควบคุมความรู้ ให้มีอยู่เป็นประจำ เหมือนกับที่พระองค์ได้ทรงรู้. สิ่งใดที่พระองค์รู้ เราเอมาระลึกถึงอยู่เป็นประจำ; จะช่วยให้เรามีความรู้. แล้วก็เหมือนที่พระพุทธองค์ทรงรู้ ก็หมายความว่า ให้เป็นอยู่ด้วยความรู้ มีลมหายใจอยู่ได้ด้วยความรู้.

ข้อที่ ๓. ทิวา ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย จะได้มีใจกล้าหาญ และมีความ
 แน่ใจ. ท่านทั้งหลายก็ลองคิดดูเถอะว่า อะไรมะมาช่วยให้คนเรากล้าหาญหรือแนใจ
 ยิ่งไปกว่าความรู้. เมื่อเรารู้สึกว่าเรารู้สิ่งนั้น ๆ ก็กล้าหาญที่จะทำสิ่งนั้น ๆ โดยใช้
 สิ่งนั้น ๆ ในการต่อสู้ ด้วยความแนใจ. **ที่นี้ พอมันอันตรายเกิดขึ้น จงระลึกนึกถึง
 ความรู้ ที่จะแก้ไขอันตรายนั้นได้.**

เดี๋ยวนี้กำลังพูดถึงเรื่องทางจิต ทางวิญญาณ **อันตราย** ของมัน ก็คือกิเลส
 ที่เรียกว่า **โลภะ โทสะ โมหะ**. เมื่อปรากฏว่ามีเวาแห่งกิเลส ก็ต้องระลึก
 นึกถึงความรู้; เพราะว่า **กิเลส** ทั้งหลายย่อม **มาจากอวิชา** คือความไม่รู้. ถ้า
ความรู้มีอยู่ กิเลสก็เกิดไม่ได้; ดังนั้นในปัญหาของกิเลส ซึ่งเป็นอันตรายอย่างยั้ง
 นั้น ต้องสางออกไปด้วยความรู้ ซึ่งในที่นี้ก็ได้แก่การตรัสรู้ของพระองค์.

ข้อที่ ๔. ทำตามพระองค์ ก็อน้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาไว้ในตน
 ให้รู้สึกว่ ตนมีคุณธรรมข้อนี้ จนเป็นที่พอใจและยกมือไหว้ตัวเองได้. พุทธบริษัท
 ทั้งหลายมีแต่ความจำ, มีแต่การไต่ยินไต่ฟัง, จึงไม่มีความรู้ ชนิดที่จะทำหัยยกมือ
 ไหว้ตัวเองได้. **ความรู้ที่ทำให้ยกมือไหว้ตัวเองได้** นั้น คือความรู้ที่ได้มาจากความ
 รู้สึกว่ เราได้กระทำสำเร็จแล้ว เช่น **เอาชนะความทุกข์ได้ด้วยความรู้** เป็นต้น.

ข้อที่ ๕. ทำอะไรให้ทุลถามพระองค์ก่อน : จะทำ จะพูด จะคิด
 จะตัดสินใจอะไร ให้ทำเสมือนหนึ่งว่า ได้ทุลถามพระองค์ก่อน; ในที่นี้ก็คือ
ความรู้ นั้นเอง. **ความรู้ตั้งอยู่ในฐานะเป็นพระพุทธองค์,** หรือว่าพระพุทธองค์
 ที่แท้จริงก็คือความรู้. มีสติสัมปชัญญะยับยั้งไว้ ให้ความรู้ได้โอกาส ที่จะมาปรากฏ
 แจ่มแจ้งทั่วถึง ด้วยอำนาจของสตินั้น ก็ทำอะไรไม่ผิด.

ข้อที่ ๖. ว่า ละอายเมื่อล้มเหลว ก็หมายความว่า เมื่อทำอะไรไปอย่างโง่เขลาหรือสะเพร่า แล้วก็แก้ตัวกันต่างๆ นานา โทษนั้นโทษนี้ กระทั่งโทษสิ่งของที่ไม่มีชีวิตวิญญาณ; นี่มันเป็นคนที่ไม่รู้จักความล้มเหลวของตัวเอง. มันก็เป็นคนโง่คนเขลา, ไม่รู้จักละอาย อยู่ตลอดเวลา, ไม่มีความเป็นสาวกของพระองค์ ผู้มีความรู้และเครื่องนำมาซึ่งความรู้ คือสติ.

ข้อที่ ๗. ที่ว่า ตรวจสอบในลักษณะประเมินผล อยู่ตามโอกาสนั้น หมายความว่า ทุกวัน ๆ จะต้องทดสอบความรู้ ผลแห่งการใช้ความรู้ ว่าได้เป็นไปอย่างมีผล, หรือว่ามันได้พลังผลตก ก็จะต้องเอามาเปรียบเทียบกันดู, ปรับปรุงกันใหม่. พูดย่าง ๆ ก็คือว่า ทุกคน ตกค้ำลงก็ทดสอบความโง่และความฉลาดของตนในวันหนึ่ง ๆ นั้น ว่ามันมีอยู่อย่างไร. นี่จะเป็นการปฏิบัติที่ถูกต้อง ต่อข้อพึงปฏิบัติในพระพุทธรคุณข้อนี้.

ทั้ง ๗ ประการนี้ สรุปไว้ในคำพูดสั้น ๆ ว่า ฉลาดและรอบรู้ไว้เสมอไป, มีคำว่าฉลาดและรอบรู้ไว้เสมอไป. คนที่รอบรู้ บางทีก็ไม่ฉลาดในการที่จะใช้ความรู้ ให้ตรงกับปัญหาหรือทันเวลา; จึงต้องขอพูดว่า **ฉลาดและรอบรู้ไว้เสมอไป.** พระพุทธองค์ทรงพระนามโดยบาลีว่าวิทิตเวโท แปลงมาเป็นคำไทยสั้น ๆ ว่า **วิทิตเวท.** ทรงมีพระเกียรติคุณ ปรากฏว่าเป็นวิทิตเวท มีปัญญาสูงสุดที่ทรงชนะแล้ว เอามาใช้เป็นประโยชน์ได้ทุกประการ.

บทช่วยจำ เป็นคำกลอนในข้อนี้ ควรจะมีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงธรรมกิตต์ วิทิตเวท
ปัญญาจร สุตวิเศษ ทรงอุปถัมภ์-
ให้มนุษย์ พันหลด จากกองกรรม
เพราะเหตุอ้า- นานาปัญญา มหาพลัง.

ทุกคำเป็นคำง่าย แต่อยากจะซ้อมความเข้าใจว่า; *ธรรมกิตติ* นี้คือ *เกียรติยศ* เกียรติศักดิ์ เกียรติคุณ ที่เนื่องด้วยธรรม, ได้มีขึ้นแก่พระองค์ ว่า วิทิตเวท. และมีบัญญัติว่า—*มีบัญญัติเป็นอาวุธ* เป็นเครื่องช่วยมนุษย์ให้หลุดพ้น *จากกรรม* สันกรรมและอยู่เหนือกรรม เพราะอำนาจของบัญญานัน.

....

อุปมาที่พระพุทธคุณบทที่ ๕๕ มีพระบาลีว่า *ปฺรินฺทโท* แปลว่า *ผู้ทำลายธานีนครแห่งกิเลสทั้งหลาย.*

เมื่อนึกถึงความสามารถในการทำลายก็ต้องนึกถึงปัญญา จึงจัด *เป็นพระบัญญัติคุณ*; แม้ว่าจะมีผลเป็นพระบริสุทธิคุณ. เทียบนี้ก็ถึงถึงตัวเหตุหรือเครื่องมือคือปัญญา.

คำว่า *ปฺรินฺท-ท* แปลกันว่า *ทำลายธานีนครแห่งกิเลส.* ตรววจุแล้ว ก็แปลกันอย่างนั้นจริงซึ่งเข้าใจว่า คงจะมีจากคำว่า *ปฺรินฺท-ท-ม* *ผู้ทรمانเจ้าแห่งบุรี* หรือ *เจ้านคร* ซึ่งหมายถึง *พญามาร,* หรือจะใช้อีกคำหนึ่งว่า *ปฺรินฺท-ม-ท-โน* ก็แปลว่า *ผู้ย้ายซึ่งเจ้าแห่งนคร.* มีผู้สันนิษฐานว่า คำนี้ยืมมา หรือว่าเป็นคำเดียวกันกับคำว่า *อรินทโม* *ผู้ทรمانข้าศึก.*

เอาเป็นว่าคำว่า *ปฺรินฺท-ท* นี้ *มีใจความสำคัญอยู่ที่ว่า ทำลายนครแห่งข้าศึก* ที่เขาใช้อยู่ทั่วไปในประเทศอินเดีย. คำนี้ก็เป็นชื่อของพระอินทร์ ซึ่งทำลายนครแห่งพวกอสูรได้; เลยกลายเป็นคำตลาด, เป็นปากตลาดพูดว่าผู้ทำลายนคร ใช้เป็นคำชื่อคำหนึ่งสำหรับเรียกพระอินทร์ ซึ่งมีชื่อหลายสิบชื่อ.

อาการที่ยืมคำของฝ่ายอื่นมาใช้แก่พระพุทธเจ้า^๕ เห็นได้ทั่วไป เพราะมีอยู่หลายคำ คือเอามาแต่ความสละสลวยของคำ เนื้อเรื่องเนื้อหาอันมีได้เป็นอย่างดีเดียวกัน. แต่ว่าเอามาเปรียบเทียบกันได้ อันหนึ่งทำลายธานีนครแห่งพวกยักษ์ พวกมาร ที่เป็นข้าศึก, นี้ก็ทำลายธานีนครแห่งกิเลส.

พุทธบริษัทก็ควรจะรู้จักว่า : อะไรเป็นนครแห่งกิเลส? ซึ่งเป็นข้าศึก ข้าศึกคือกิเลสนั้น, มันมีนครอยู่ที่ตรงไหน? มันมีบ้อมค้ำยอันมั่นคงของมันอยู่ที่ไหน? ถ้ารู้จักกิเลส โดยเฉพาะ คือ โลภะ โทสะ โมหะ กิเลสที่ขึ้นมาเต็มสำนักนี้ มันก็มาจากอนุสัย. เช่นโลภะมาจากรากอนุสัย, โทสะมาจากปฏิฆานุสัย, โมหะมาจากอวิชชานุสัย. อนุสัยอยู่ที่ไหน? นั่นแหละคือธานีนครของกิเลส.

พูดอย่างอุปมาก็ต้องพูดว่า เหมือนกับมันนอนอยู่ในสถานที่; แต่ที่จริงมันก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นคราวๆ ตามที่มันจะเกิดกิเลส. เพราะว่าอนุสัยนั้น ก็คือความเคยชินที่จะเกิดกิเลส. พอมีอารมณ์สำหรับเกิดกิเลส มันก็เกิดความรู้สึกประเภทอนุสัย; ก็คือเคยชินที่จะเกิดกิเลส แล้วมันจึงเกิดกิเลส. ดังนั้นธานีนครของกิเลส จึงอยู่ที่อนุสัย.

พระองค์ทรงทำลายธานีนครแห่งกิเลส ก็คือทำลายอนุสัย เป็นหลักทั่วไป ตามที่เราได้รู้ ได้ฟัง ได้ศึกษากันอยู่แล้ว. เจียนพูดด้วยคำอุปมา สละสลวยในรูปแบบของวรรณคดี; เมื่อเข้าใจเรื่องได้ก็เข้าใจความหมายในทางธรรมะได้.

ข้อปฏิบัติ ๗ ประการ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ :-

ข้อที่ ๑. ก็คือว่า ระลึกถึงความชนะกิเลสของพระองค์ ทรงเป็นผู้ชนะมาร. เราได้ยินได้ฟังคำว่าชนะมาร เช่น มารวิชัย มารขโม เป็นตัน อยู่ทุกๆ

ไป. เดียวนี้มันมีคำแปลออกมาว่า *ปริณทโท* มีความหมายกว้างออกไปหน่อยหนึ่ง ก็คือว่า *ทำลายนครแห่งมาร* จนมารอยู่ไม่ได้ หรือไม่มีมาร. พระองค์เป็นผู้ปราศจากข้าศึก คือกิเลสซึ่งเป็นมาร เพราะว่าทรงทำลายรังหรือรกรากของมันหมดแล้ว; ก็เกิดความรู้สึกศรัทธาปสาทะ ยินดี อิ่มใจด้วย. หมายความว่า เรามีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธรองค์อย่างไม่หวั่นไหวขึ้นมา ในลักษณะเป็นผู้พลอยชนะด้วย นี้มันมั่นคงอย่างนี้.

ข้อที่ ๒. ที่ว่า ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ คือ ระลึกถึงความที่ต้องชนะกิเลสอยู่เป็นประจำ อย่าให้เกิดพ่ายแพ้ได้. ระลึกถึงพระองค์ผู้ชนะกิเลสอยู่เป็นประจำ ก็เพื่อว่า เราจะกำหนดเอาความชนะกิเลส^๕อยู่เป็นประจำ; ก็จะทำให้ความไม่ประมาทอย่างยิ่ง ขึ้นมาในตน. มันผันแต่เรื่องจะชนะเท่านั้น ไม่ได้อยู่เฉยๆ แล้วก็ไม่ได้ยอมแพ้ด้วย.

ข้อที่ ๓. ที่ว่า ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย นี้ เมื่อมีอันตราย ก็จะต้องระลึกนึกถึงที่พึ่ง. ^๕นี้เป็นธรรมดาแม้แต่ลูกแมวลูกหมามันก็เป็นอย่างนั้น; ไม่เชื่อก็ไปดู. คนก็เหมือนกัน พอมีอันตรายก็นึกถึงที่พึ่ง; ลูกเล็กๆ ก็ร้องหาแม่หาพ่อช่วย. เดียวนี้เป็นเรื่องทางจิตทางวิญญาณ พุทธบริษัทก็ระลึกนึกถึงพระองค์ผู้ทรงชนะมารโดยเด็ดขาด : ว่าเป็นที่พึ่ง เป็นที่อุ่นใจว่ามีที่พึ่ง, ไม่ใช่ไร้ที่พึ่ง; เว้นแต่คนโง่เขลาเท่านั้น ที่จะไม่เป็นที่พึ่งได้จริง. เขามีที่พึ่งลมๆ แล้งๆ เพราะไม่พยายามทำความเข้าใจในข้อนี้ว่า อะไรเป็นที่พึ่งได้จริง. เขาไม่รู้แม้แต่ว่าอะไรเป็นข้าศึก แล้วเขาจะไปรู้จักที่พึ่งหรือที่ต้านทาน ต่อข้าศึกนั้นได้อย่างไร. ท่านทั้งหลายช่วยระวังตัวเองกันให้มากเกี่ยวกับข้อนี้.

ข้อที่ ๔. ที่ว่า ทำตามพระองค์ โดยการน้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาใส่ตนอยู่ จนรู้สึกว่ามีอะไรที่พอที่จะไหวตัวเองได้. ข้อให้ถือปฏิบัติว่า เมื่อไรความคุมกิเลสได้ครั้งหนึ่ง ก็ยกมือไหว้ตัวเองครั้งหนึ่ง. เช่นว่าท่านอยากจะทำใครแทบจะกลั้นไว้ไม่อยู่; แล้วก็กลั้นไว้ได้, ไม่ทำเขา, อย่างนี้ก็ควรจะให้ตัวเองเสียทีหนึ่ง. ไม่อยากให้ใครเห็น ก็แอบไปที่มุมไหนก็ได้ แสดงความยินดีในการที่ชนะกิเลสได้.

ข้อที่ ๕. ที่ว่า ทำอะไรให้ทูลถามพระองค์ก่อน : ในการพูด การคิด การตัดสินใจ เกี่ยวกับพระพุทธานุภาพข้อนี้ ก็ให้นึกถึงความชนะไว้เสมอไป อย่ายอมให้มีการพ่ายแพ้, แม้แต่คิดหนึ่งก็อย่าให้มันเป็นเรื่องของการพ่ายแพ้ แก่ข้าศึกคือกิเลส. มันลำบากอยู่ที่ว่า คนมันยึดถือตัวตน ยึดถือวัตถุ ยึดถือภายนอก เป็นหลัก; แล้วมันก็จะชนะด้วยวัตถุ ด้วยอาการกิริยาภายนอก เช่นไปทำเขา จนเขาเจ็บไป มันก็คิดว่าชนะ. ที่จริงมันพ่ายแพ้จนไม่มีอะไรเหลือแล้ว. ต่อเมื่อไม่โกรธและไม่ทำเขา ให้เขาต่ำข่างเดียวกันได้; นั่นแหละจึงจะเรียกว่าเป็นผู้ชนะ. ฉะนั้นเมื่อเกิดปัญหาอะไรขึ้น จะต้องนึกถึงความชนะที่ถูกต้อง ตามแบบของพระพุทธองค์, แล้วก็ทำไปในลักษณะอย่างนั้น.

ข้อที่ ๖. ที่ว่า ละอายเมื่อล้มเหลวนี้ ก็หมายความว่า ถ้าแพ้อะไรเข้าไปอย่างหนึ่งหรือครั้งหนึ่งแล้วให้ละอาย. ข้อนี้ก็หมายถึงพ่ายแพ้แก่กิเลสภายในไปทำใครเข้า, ไปตีใครเข้า, แม้แต่ไปตีแมวที่สุนัขโดยไม่มีเหตุผล ไม่ใช่เรื่องสั่งสอน; อย่างนั้นมันก็ควรจะละอายเหมือนกัน; เรียกว่าบังคับความรู้สึกไว้ไม่ได้ ก็เรียกว่าพ่ายแพ้ในลักษณะที่น่าละอาย, ก็ละอายว่า ข่างไม่เป็นสาวกของพระ-

ศาสนาเอาเสียเลย กิเลสเพียงเล็กน้อยเท่านั้น มันก็พ่ายแพ้ได้, แล้วมันจะเอาชนะ กิเลสอันใหญ่หลวงได้อย่างไรกัน.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะประเมินผลอยู่ทุกวันตาม โอกาส. พอคำถามก็ตรวจสอบดูว่าวันนี้มีขณะกี่เรื่องมีแพ้กี่เรื่อง? แล้วมันชนะได้โดยวิธีใด? แล้วมันพ่ายแพ้ลงไปเพราะเหตุอะไร? อย่าเห็นเป็นเรื่องเล็กน้อย. นี่มันเป็นเรื่องที่จะทำให้ออกตัวได้. เรื่องการเรื่องงาน เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติยศ มันก็ผ่านไปแล้ว. บัดนี้เป็นเวลาที่จะทดสอบเรื่องพ่ายแพ้หรือเรื่องชนะ, เพื่อว่าให้มันลดการพ่ายแพ้ ให้มันเพิ่มการชนะ; ไม่เท่าไรก็จะติดตามพระองค์ไปในลักษณะที่พอจะกล่าวได้ว่า เป็นผู้ใกล้ชิด.

นี่คือหลัก ๗ ประการ ที่จะพึงปฏิบัติต่อพระพุทธรูป ที่ทรงพระคุณ ข้อนี้ คือ ทำลายธาณีนครแห่งมาร.

บพช่วยจำ สำหรับพระพุทธรูปข้อนี้ จะมีว่า :-

โอ้พระองค์ ทรงขี้ บรู่มาร
คือกิเลส ในสันดาน พิชณม์
ให้เหือดแห้ง หายไป ไร้กำลัง
ทรงสอนสั่ง สวากให้ ทำลายมาร.

ไม่มีคำยาก “ขี้บรู่มาร” นี้ เป็นภาพพจน์ พุทธตามคำกลอนให้มันพาไป หรือว่ามันจำง่าย. ขี้เมืองมาร คือกิเลสที่คงอยู่ในสันดาน ซึ่งมีพิษอันร้ายกาจ. พระองค์ทรงกระทำแล้ว ทรงสั่งสอนสวากให้กระทำตาม.

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๖๐ มีพระบาลีว่า สกฺโก, แปลว่าผู้เป็นจอมแห่งสัตว์ทั้งปวง.

พระพุทธคุณชั้น^๕ไม่อาจจะแยกเป็นพระปัญญาคุณ หรือบริสุทธิคุณ หรือเมตตาคุณอะไร ; เพราะถึงถึงความเป็นจอมแห่งสัตว์ทั้งปวง, เพราะทรงประกอบไปด้วยคุณทั้งหลาย. ดังนั้นพระพุทธคุณชั้น^๕จึง *ประมวลลงในพระคุณทั้งหลาย* ซึ่งต่อไปนี้จะเรียกกันง่าย ๆ ว่า *สรรพคุณ*.

สิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจต่อไป ก็คือคำว่า *สก-ก* ที่เอามาแปลว่า *เป็นจอม*. คำว่าสก-ก นี้ มีความหมายหลายอย่าง :-

ความหมายที่ ๑. ที่ควรจะนึกถึง ก็เช่นในความหมายว่า *เป็นชื่อของพระราชวงศ์* วงศ์หนึ่ง คือ *วงศ์สักกะ* ที่เป็นที่กำเนิดอุบัติบังเกิดของพระพุทธองค์นั่นเอง. ถ้าจะถือว่า พระองค์เป็นเจ้าของวงศ์สักกะองค์หนึ่ง ก็รู้สึกว่าคุณความหมายมันยังน้อยไป. แล้วพระองค์ก็มักจะทรงเรียกพระองค์ว่าเป็น *ศากยบุตร*, คือเป็นสักกะบุตรหรือศากยบุตร ; ไม่ได้ตรัสเรียกพระองค์ว่าสักกะเฉย ๆ. และคำว่าสักกะบุตรนี้ ถ้ามันลงมาถึงพระภิกษุสงฆ์ ก็เติม อ-ย เข้าไปข้างท้ายเป็น *ศากยปุตฺติยะ*. คำว่า *ศากยบุตร* หมายถึง *พระองค์*, คำว่า *ศากยปุตฺติยะ* หมายถึง *พระสงฆ์*, สาวกของพระองค์. นี่สักกะในความหมายนี้ ก็เป็นชื่อแห่งพระวงศ์ของพระองค์ ก็มีอยู่ความหมายหนึ่ง.

ความหมายที่ ๒. คือคำว่า *สก-ก* ที่ยืมมาจากพวกอื่นอีกแหละ, คือ *สักกะที่เป็นชื่อของพระอินทร์*. พระอินทร์คือท้าวสักกะ มีความหมายว่า *เป็นผู้*

เลิศ เป็นผู้ประเสริฐ เป็นผู้เป็นจอม และเขาได้ใช้มาก่อนพุทธกาล. เพราะว่าเรื่องสักกะนี้ ถือว่าเป็นเรื่องทีก่อนพุทธกาล, และการยืมคำสำคัญ คำสูงสุด คำพิเศษ ฝ่ายอื่นมาใช้ในพระพุทธานุภาพ^๕ ก็เป็นของธรรมดา; ดังที่กล่าวให้ฟังมาแล้วหลายครั้งหลายหน.

ชาวบ้านชาวเมืองเขามีคำสูงสุดพิเศษ พุตกันอยู่แล้ว เเล็งถึงใครก็ตาม; แต่ถ้าความหมายมันเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า เอามาใช้กับพระพุทธเจ้าได้ ก็ยืมคำนั้นมาทันที คำว่าสักกะนี้ในความหมายอย่างนี้ ก็คือยืมมาจากฝ่ายอื่น.

^๕ **ที่ ความหมายที่ ๓.** เอากันตามตัวพยัญชนะทีกล่าว คือตามความหมายแห่งภาษาบาลี. คำว่า **สัก-ก** มาจากรากศัพท์ว่า **ส-ก** ในอรรถว่า **สามทฺทเย** คือ**ความสามารถ** **องอาจ, สามารถอย่างองอาจ** นี้เรียกว่า **สามัตตะ.** **พระองค์ทรงพระนามว่าสักกะ ในฐานะที่ทรงสามารถอย่างสูงสุด.** บางคนก็จะนึกถึงความสามารถ ที่กล่าวไว้ในตำนานเรื่องราวของการเกิดวงศ์สักกะ ที่ราชกุมารพี่น้องออกไปสร้างนครใหม่ได้. พระบิดาทรงสรรเสริญว่า **สักโก,** **สักโก** นั้นเป็นความหมายที่แคบมาก คือเพียงแต่ว่าสร้างบ้านสร้างเมือง หรือช่วยตัวเองได้.

^๕ **ที่ความเป็นสักกะของพระองค์นั้น** องอาจสามารถมากกว่านั้นหลายร้อยหลายพันเท่า หลายหมื่นหลายแสนเท่า, คือ **สามารถทำลายธานีนครแห่งมารได้,** สามารถทำลายกิเลสได้ ซึ่งคนธรรมดาทำไม่ได้; ซึ่งเขาค้นคว้าหาวิธีกันมานักหนาแล้วว่าจะดับความทุกข์โดยสิ้นเชิงอย่างไร. ทำไม่ได้ จนกระทั่งบุคคลอย่างพระพุทธเจ้าเกิดขึ้น จึงกระทำได้. ดังนั้นเราจะต้องถือว่า **นี่คือความสามารถองอาจอันแท้จริง** ที่เป็นเหตุให้พระองค์ได้ทรงพระนามว่าสักกะหรือสักโก.

แต่อย่างไรก็ดี ไม่ว่าจะเรามองกันในความหมายไหน มันก็มีความหมาย สรุปลงอยู่อย่างหนึ่ง คือความหมายที่ว่า **เป็นจอมโจกแห่งสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง.** จะ มองกันในความหมายไหน ท่านก็เป็นผู้เลิศ, เป็นผู้ประเสริฐ เป็นจอมโจกแห่งสัตว์ ทั้ปวง. นี่คือคำว่าสักโก ซึ่งเป็นพระพุทธรคุณข้อหนึ่ง.

ที่นี้ ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธรคุณข้อนี้ ควรจะถือว่า :

ข้อที่ ๑. ศึกษาให้เข้าใจความสามารถอย่างแท้จริง อย่างเต็มขนาด ถึงขีดสูงสุดที่พระพุทธรองค์มี, จนเห็นว่าเป็นความสามารถ ชนิดที่ไม่มีอย่างไหน จะมาเปรียบเทียบได้ ในบรรดาความสามารถของมนุษย์ หรือของเทวดาก็ตาม. เราก็จะมีศรัทธาความเชื่อความเลื่อมใส ไม่หวั่นไหวในพระองค์. ทั้งหมดนี้มัน เป็นการเพิ่มความเชื่อความเลื่อมใส ให้มันเกิดขึ้นอย่างมั่นคง ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ในทุก ๆ บทของพระพุทธรคุณ.

ข้อที่ ๒. ที่ว่า ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ระลึกถึงพระองค์ผู้เป็น สักกะ คือ สามารถและองอาจ. เราก็มามัวซ้ชลาต ยังไม่รู้ว่าจะเอาหน้าไปไว้ ที่ไหน; เพราะว่ามันกลัวแม่แต่จึงจก ตุกแก ลูกหนู มันก็กลัว มันทำอะไร ไม่ได้. แล้วมันจะเป็นสาวกของพระองค์ได้อย่างไร, นี่ยกตัวอย่างให้มันต่ำที่สุด : เรื่องกลัวผี กลัวเสือ กลัวอะไรก็ตามเถอะ, มันต้องไม่กลัว; ถึงจะเผชิญกับมัน ก็ไม่กลัว. แม้ว่าจะวิ่งหนี ก็ไม่ต้องวิ่งหนีด้วยความกลัว; แต่วิ่งหนีด้วยสติ- บัญญา, ความสามารถความเฉลียวฉลาด เพื่อให้ตัวมันรอด. ถ้าวิ่งหนีด้วยความ กลัว มันเป็นเรื่องของโมหะของอวิชชา; มันคงหนีไปไม่ได้, มันคงล้มให้เสียกิน.

แต่ถ้าวิ่งหนีด้วยสติปัญญา มันจะรอดได้; ฉะนั้นเราจะต้องระลึกรู้ถึง ความ
เป็นผู้องอาจสามารถอยู่เสมอไป; เพราะว่าเป็นความหมายแห่งพระพุทธรูปคุณ.

ข้อที่ ๓. ที่ว่า ระลึกถึงเมื่อมีอันตรายนี้ นึกกล่าวให้มันแคบเข้ามา
ให้มันชัดเข้ามา. พอมันอันตรายเกิดขึ้น ทางรูปธรรมก็ตี ทางนามธรรมก็ตี;
สิ่งที่จะปลุกขึ้นมาก่อน ก็คือความองอาจ, เพื่อจะแสดงความสามารถ ไม่ย่อท้อ.
อันตรายทางวัตถุ เช่นว่าน้ำท่วม ไฟไหม้ หรืออะไรก็สุดแท้, หรือว่าบุคคลที่เป็น
ข้าศึกศัตรูเข้ามา, ก็ต้ององอาจและสามารถที่จะต่อสู้.

เดี๋ยวนี้หมายถึง *อันตรายทางจิต คือกิเลส* ซึ่งคนคอยแต่จะยอม
แพ้, แล้วมันก็หาเรื่องสำหรับมาแก้ตัว ให้เห็นว่า ความพ่ายนั้นมันเหมาะสมแก่
เรา. ทั้งพระทั้งเณร ทั้งอุบาสกอุบาสิกา มักจะเป็นเสียอย่างนี้; หาเรื่องมา
ช่วยแก้ตัวให้เห็นว่า ไม่สู้หรือไม่เอาจริง, มันเป็นความเหมาะสมแก่เรา. ใน
เหตุการณ์อันนี้ก็เลยไม่ต้องพูดถึงองอาจหรือสามารถ.

ข้อที่ ๔. ที่ว่า ทำตามพระองค์ โดยน้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาสู่ตน
ก็มีจิตใจที่ตระเตรียมไว้ดีด้วยสติสัมปชัญญะ, องอาจสามารถในการที่จะเผชิญกับ
ข้าศึก คือกิเลส, โดยเฉพาะกิเลสที่มักจะพ่ายแพ้อยู่ทุกวัน ๆ นั้นแหละ. นี้ขอให้
ถือว่า คนหนึ่ง ๆ นั้นเขามีกิเลสชนิดหนึ่ง โดยเฉพาะของเขาเอง สำหรับเขาจะ
พ่ายแพ้อยู่ทุกวันทีเดียว. นี้ก็ต้องมีหลักที่ตั้งไว้อย่างแน่นแฟ้น : ว่าเราจะไม่ยอม
แพ้, ให้มีการตั้งหลักอยู่ได้ไม่เสียหลัก, จะได้ไหวตัวเองเพราะเหตุนี้.

ข้อที่ ๕. ที่ว่าทำอะไรให้ทุลฉามพระองค์ก่อน : ก่อนแต่จะทำ จะพูด จะคิด จะตัดสินใจอะไร ให้ยับยั้งสติสัมปชัญญะ; เพื่อให้โอกาสที่จะได้ ใช้ความสามารถ ความมองอาจ ความกล้าหาญอะไรต่างๆ ให้มันถูกต้อง ให้มันตรงกับเรื่องราว หรือให้มันทันแก่เวลา. ถ้าทำผิดระดับ ผิดเวลา ผิดอะไร เขาเรียกว่า คนบ้าบิ่น; มันน่าละอาย, มันไม่ใช่คนมองอาจสามารถ ที่ประกอบไปด้วย ความถูกต้อง. ที่นี้ทำแกกิลเลส^๕ มันบ้าบิ่นไม่ได้ คือหลอกมันไม่ได้; ไม่เหมือนกับคน ซึ่งมันมีคนง้อยู่มาก คนบ้าบิ่นก็ได้รับการยกย่องนับถือ.

ข้อที่ ๖. ที่ว่า ละอายเมื่อล้มเหลว หมายความว่า ถ้าความขลาดหรือ ความไม่มองอาจ ความไร้สมรรถภาพเกิดขึ้น ปรากฏให้เห็น, ก็ละอายว่า ไม่เป็นสาวกของพระพุทธองค์เสียเลย ทั้งที่ประกาศตนว่า เป็นสาวกของพระองค์อยู่ทั้งเข้า ทั้งเย็น.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบพระพุทธคุณข้อนี้ ในลักษณะเป็นการประเมินผล ว่ามีอยู่ในเราอย่างไร? ถ้าเราเป็นผู้มองอาจสามารถ เผชิญหน้ากับกิลเลสอยู่ ก็นับว่าเป็นฝ่ายบวก, คือได้. ถ้าเราหดหู่พ่ายแพ้อยู่ ก็เรียกว่ามันเป็นฝ่ายลบ, คือฝ่ายที่ไม่เหมาะสม กับที่จะเป็นพุทธบริษัท.

ความมองอาจกล้าหาญนี้เป็นคุณธรรมสำคัญ ไม่ใช่จะใช้กันแต่ในเรื่องโลกๆ เรื่องธรรมดาสามัญ; แม้ในเรื่องทางจิตใจที่จะชนะกิลเลส ก็ต้องการความมองอาจสามารถมาก.

สรุปเสียเลยว่า การเล่าเรียน กิติ, การปฏิบัติ กิติ, การเผยแพร่
สั่งสอน กิติ, ต้องใช้ความมองอาจสามารถ, ที่เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสทั้งนั้น.

นี่คือข้อพึงปฏิบัติต่อพระพุทธคุณข้อนี้ ในลักษณะ ๗ ประการ.

ถ้าจะสรุปรวมกันเป็นข้อเดียวแล้วก็อยากจะสรุปลงในวลีสั้น ๆ ว่า เก่ง
เสมอไป. ฟังดูแล้วคล้าย ๆ กับเรื่องเต็ก ๆ ที่มันอวดคิติ. เต็ก ๆ เขาก็จะต้องคุย
อย่างนี้ : เรื่องเก่งเสมอไป; แต่ผู้ใหญ่ก็เอามาใช้ได้ ในความหมายระดับผู้ใหญ่
ว่าต้องเก่งเสมอไป ในการปฏิบัติหน้าที่ของตนในชีวิตประจำวัน. เรื่องข้างนอก
เกี่ยวกับคน เกี่ยวกับของก็เก่ง, เรื่องข้างในเกี่ยวกับกิเลสการละกิเลสก็ต้องเก่ง.

บทช่วยจำ สำหรับพระพุทธคุณข้อนี้ จะมีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าศากยะ
เป็นหน่อเนื้อ โลกกาคะ อันกล้าหาญ
แล้วเป็นจอม สัตว์ทั่ว ทุกจักรวาล
ทรงปาฏิหาริย์ นำสัตว์ ขจัดภัย.

ทุกคำง่าย โลกกาคะนั้นเป็นต้นวงศ์ศากยะ พระองค์ทรงมีปาฏิหาริย์
นำสัตว์โลก นั้นนี่คือความมองอาจ ความสามารถ ความกล้าหาญ.

เป็นอันว่าเราได้พูดกันถึงพระพุทธคุณ ในวรรคที่ ๖ นี้ ครบถ้วน
บริบูรณ์ทั้งวรรคแล้ว. สรุปความทั้งหมดทั้งวรรค ใน ๑๐ ข้อนี้ ก็มีพระปัญญา

คุณอยู่ ๔ ข้อ คือ อธิสत्ตโม เดววิโช ปทโก วิทิตเวโท. และมีพระบริสุทธิคุณอยู่ ๔ ข้อ คือ อุกุโท นุหาคโก ปสฺสทุโช ปุรินฺทโท. มีพระเมตตากุณอยู่ ๑ ข้อ คือ พุรฺหมสฺสโต. มีสรรพคุณอยู่ ๑ ข้อ คือ สักโก ที่กำลังกล่าวนี้.

บทช่วยจำทั้งวรรคนี้ เอามาประมวลเข้าด้วยกัน ก็จะมีดังนี้ ขอให้ท่านตั้งใจฟังให้ได้ความหมาย เหมือนกับว่าเจริญพุทธานุสสติทีเดียว :-

โอ้พระองค์ ผู้มี สัตตมะ

แสวงจน พบปะ คุณใหญ่หลวง
เป็นองค์ที่ เจ็ดแห่งอสิ ที่เด่นดวง
สัตว์ทั้งปวง ได้ปรีดา เพราะบารมี.

โอ้พระองค์ ทรงสัจจ์เหลือ เหนือความคิด

ไม่มีเท็จ ไม่มีปด ทุกวิถี
กิเลสไว้ ลวงใคร นั้นไม่มี
สมเป็นที่ อุ่นใจ ไม่ระแวง.

โอ้พระองค์ ทรงพระนาม ว่าไครวิษั

มีวิชา ขวลิต ได้ส่องแสง
รู้จักโลก รู้ช่วยโลก รู้จัดแจง
ให้โลกแล้ง เลิกโศก ทุกโลกเย็น.

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าพรหมสัตว์
 ทรงเมตตา สารพัด จนสัตว์เห็น
 เป็นพระพรหม ที่เหนือพรหม อุดมเป็น
 ค้ำยเชิงเช่น ที่อุดม กว่าพรหมปวง.

ไอ้พระองค์ ทรงเสร็จ จากการอาบ
 มรรคญาณ ล้างทั้งบาป และบุญหลวง
 สันอาสวะ มีมณะ ที่เด่นดวง
 อันโชติช่วง บริสุทธิ์ หยุดเปื้อนเลน

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าบทโก
 มีสภาพ พุทฺโธ โสฬให้เห็น
 พุทธิกรรม แน่วหนัก มีหลักเกณฑ์
 มุ่งความเย็น เป็นนิพพาน สถานเดียว.

ไอ้พระองค์ ทรงระงับ ดับสันดาน
 สงบเย็น เป็นนิพพาน ไม่ช่านเสียว-
 ต่ออารมณ์ ใดใด ไม่ยึดเหนี่ยว
 ไม่เปล้าเปลี่ยว เพราะเมตตา วิหารธรรม.

ไอ้พระองค์ ทรงธรรมกิติ วิทิตเวท
 บัญญาวุธ สุกวิเศษ ทรงอุปถัมภ์-
 ให้มนุษย์ พันหลุด จากกองกรรม
 เพราะเหตุอ้า - นาจบัญญา มหาพลัง.

ไอ้พระองค์ ทรงขี้ บุรีมาร
คือกิเลส ในสันดาน พิษฉม้าง
ให้เหือดแห้ง หายไป ไร้กำลัง
ทรงสอนสั่ง สวาทให้ ทำลายมาร.

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าศากยะ
เป็นหน่อเนื้อ โลกกาละ อันกล้าหาญ
แล้วเป็นจอม สัตว์ทั่ว ทุกจักรวาล
ทรงปาฏิหาริย์ นำสัตว์ ขจัดภัย.

๕ พระพุทธคุณ ๑๐ ข้อ แห่งวรรคที่ ๖ แล้วสรุปรวมทั้งหมดเป็นท้าย
วรรคอีกครึ่งหนึ่งว่า

ทั้งเยือกเย็น ทั้งฉลาด ทั้งอาหาญ
ทั้งเมตตา มากประมาณ ไม่หวั่นไหว
ทรงชนสัตว์ จากวัฏฏ์วน พ้นออกไป
อย่างน้อยได้ รุ้ยบั้ง พลังวน.

อุปลัติพุทธคุณวรรคที่ ๖—๑๐ ข้อ มีคำอธิบายอย่างนี้.

อุบาสีพุทธคุณ วรรคที่ ๗

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาควิสาขบูชา เป็นครั้งที่ ๑๑ ในวันนี้ นั้น ตามกำหนดไว้ว่าจะบรรยายอุบาสีพุทธคุณร้อยบทวรรคที่ ๗ ดังที่ทราบกัน อยู่แล้ว.

ในวรรคที่ ๗ มีพระพุทธรูป ๑๐ บท เช่นเดียวกันอีก คือ บทว่า
อริโย ภาวิตตโต ปตฺตูปตฺโต เวยฺยากรโณ สติมา วิปสฺสี อนภินโต โนปนโต
อาเนโข และวสีปฺตฺโต ซึ่งจะได้ทำการอธิบายขยายความต่อไปตามลำดับ.

.....

* บรรยายครั้งที่ ๑๑ (ต่อจากวรรคที่ค้างครั้งที่ ๑๐) เมื่อ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๒๐

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๖๐ อริโย.

บทที่ ๖๐. หรือบทแรกแห่งวรรคนี้ ก็มีพระบาลีว่า อริโย แปลว่า ผู้พ้นแล้วจากข้าศึก คือกิเลส มีอรรถที่ควรพิจารณาตามลำดับ ทั้งวิธีที่แล้่ว ๆ มา.

พระพุทธรูปบทนี้ ท่านทั้งหลายก็เห็นได้เองว่า เป็นพระบริสุทธิ์คุณ เพราะว่าพ้นแล้วจากข้าศึก คือกิเลส ผ่องแผ้วจากสิ่งเศร้าหมอง โดยประการทั้งปวง.

ที่นี้ จะต้องศึกษา หรือพิจารณากันถึงคำว่า อริโย ให้สมกันกับที่คำนี้เป็นพิเศษ เป็นคำที่แพร่หลายที่สุด และยึดถือเป็นคำสำคัญที่สุด. อริโย หรือ อริยะ นี้ มันมีความหมายอย่างไรกัน ?

ก่อนอื่นก็อยากจะบอกว่า คำคำนี้เป็นคำเก่าแก่มาแต่คึกคักบรรพ์ก็ได้ จนสืบสาวเรื่องราวได้ไม่หมด ว่ามันตั้งกันขึ้นมาอย่างไร; เท่าที่เราจะศึกษาได้จากหลายแห่งหลายมุม เขามารวมกันแล้วก็พิจารณาดู ก็จะเห็นได้ว่า : คำว่า อริยะ นี้เป็นคำประหลาด เช่น :-

ความหมายที่ ๑. มีความหมายในทางชาติพันธุ์ หรือ race หรือ racial ของมนุษย์. เพราะได้เป็นที่ยอมรับกันว่า มีมนุษย์ชาติหนึ่ง เรียกว่าชาติอริยะกะ หรือ ชาติอริยัน มีกำเนิดของเขาอย่างนั้น. ใช้เป็นชื่อชนชาติหนึ่งหรือพวกหนึ่ง ทั้งในประเทศอินเดียและประเทศทางตะวันตก ซึ่งยังเป็นที่ยกย่องนับถือกันอยู่ กระทั่งทุกวันนี้ ว่าต้องเป็นชาติอริยัน แล้วก็เกลียดชัง; อย่างนี้เป็นต้น. นี้ คำว่า อริยะ หรือ อริยัน นี้มัน เป็นชื่อชาติ หรือ ชาติพันธุ์ของมนุษย์. แต่ก็

มีความหมายแห่งคำว่าอริยะอยู่ในนั้น อย่างที่เรียกว่าเป็นความหมายสำคัญ ซึ่งจะพิจารณากันทีหลัง.

ความหมายที่ ๒. นั้น มัน เป็นความหมายในทางสังคมมนุษย์ ที่เรียกว่า social ใช้อยู่ในประเทศอินเดีย ก็หมายถึงชนชั้นสูงชนชั้นพิเศษ. อย่างในประเทศไทยเรา ถ้าพูดถึงว่าชนชั้นสูง ก็หมายถึงชนชั้นเจ้านาย, หรือชั้นอะไรก็สุดแท้. แต่ในประเทศอินเดีย ในสมัยโบราณนั้น เมื่อพูดถึงชนชั้นสูง ก็หมายถึงพวกอริยะ ในทางสังคมก็ดี ในทางวัฒนธรรมก็ดี คำว่า อริยะ เป็นชื่อชนชั้นที่ได้รับการยกย่องในทางสังคม, แล้วคำว่าอริยะในลักษณะอย่างนี้ จะมีความหมายอย่างไร ก็ยวกี่เอามารวมกันพิจารณาก็ได้.

ที่นี้ ความหมายที่ ๓. เป็นความหมายทางจริยธรรมหรือทางศาสนา เรียกว่าทางศาสนาก็แล้วกัน คำว่า ethical นั้นหมายถึงทางศาสนา ทั้งในระดับต่ำและสูง ในทางจริยธรรม.

คำว่า อริยะ หมายถึง พระอริยเจ้า หรืออะไร ๆ ที่มันอยู่ในระดับของพระอริยเจ้า; เพราะ ในทางศาสนา นี้ เล็งถึงจิตใจเป็นส่วนสำคัญ. คุณธรรมที่สูงสุดในจิตใจ นั้นนะ ถือว่าสูง, หรือจะเรียกว่า มนุษย์จบชั้นของความเป็นมนุษย์ที่ตรงนั่นเอง. มนุษย์ที่จะเลื่อนชั้นขึ้นมาอย่างไร ตีพิเศษอย่างไร. มันก็มาจบชั้นอยู่ที่นี้ คือที่คำว่าอริยะ.

เปรียบเหมือนกับเป็น การศึกษาในทางจิตทางวิญญาณ ศึกษาจนถึงที่สุดแล้ว มันมาจบอยู่ที่นี้ มันไม่ต้องไปเลยนี้ไป ก็เรียกว่าชั้นอริยะ; ถ้าตรงกันข้าม มันก็ชั้นชาวบ้าน.

มีบาลที่ใช้เป็นเครื่องเทียบ อริโย - เป็นอริยะ อนริโย - ก็ไม่ใช่อริยะ. เมื่อเป็น อนริโย ก็ต้อง เป็นไปอุขนิโก คือ เป็นวิสัยแห่งบุดูชน, แล้วก็ เป็นคมโม คือวิสัยแห่งชาวบ้านที่ครองเรือน แล้วก็ เป็น หีโน คือ เป็นระดับต่ำ.

ความหมายที่ยกมาเป็น ตัวอย่าง ๔ คำนี้ ก็คือสิ่งที่ไม่ใช่ อริยะ, เป็น อนริโย; ไม่ใช่ของแห่งพระอริยเจ้า. เป็น ไปอุขนิโก มันก็เป็นของบุดูชน คมโม - เป็นของชาวบ้านธรรมดา หีโน - อยู่ในระดับต่ำ; ฉะนั้น คำว่าอริโย ก็ตรงกันข้ามกับความหมายเหล่านี้.

ทีนี้^๕จะดูให้ตลอดมาถึง ความหมายในพระพุทธศาสนา ของเราโดยเฉพาะ ในชั้นหลังนี้พระอาจารย์ทั้งหลาย รวบรวมความหมายทั้งหมดสำหรับคำว่า อริยะ นั้น มาใช้เป็นคำเดียว ก็แปลว่า *ประเสริฐ*. อริยะแปลว่าประเสริฐ, อริยะก็แปลว่า ประเสริฐ, มันก็พอแล้ว.

แต่ทีนี้คำว่า *ประเสริฐ* นั้น มันก็จะต้องมีคำถามขึ้นมาว่า มันประเสริฐอย่างไร? หรือประเสริฐเพราะเหตุไร? หลักฐานอย่างอื่นก็หลายมาก, ก็เลยเอาตามตัวหนังสือดีกว่า คือคำว่า อริยะ นั้นเอง : *อริ* แปลว่า *ข้าศึก*, *ยะ* แปลว่า *ไป*, อริยะ ก็แปลว่า *ไปเสียจากข้าศึกอย่างสิ้นเชิง*. นี่มันประเสริฐที่ตรงนี้แหละ. จะ เป็นชื่อของชนชาติ มัน ก็เป็นชนชาติที่ *ประเสริฐ* คือไม่มีข้าศึกต่อต้านได้. ถ้า เป็นชื่อของชนชั้น มันก็ เป็นชนชั้นที่ *ไม่มีข้าศึก* คือไม่มีปัญหายุ่งยากลำบากอะไร. ถ้า เป็นเรื่องทางจิตใจ ก็ *ปราศจากข้าศึก* กล่าวคือ *กิเลส* นั้นเอง.

เดี๋ยวนี้เราเป็นพุทธบริษัท เราก็ฟังเสียงถึงข้าศึกโดยตรงสำหรับพุทธบริษัท ก็คือกิเลส. ดูข้าศึกให้เป็นกิเลส, ดูกิเลสให้เป็นข้าศึกได้แล้วก็ดี, จะมีความเป็นพุทธบริษัทถึงขนาดได้. ถ้ายังเห็นคนหรือเห็นสิ่งอื่นเป็นข้าศึกนี้ ยังไม่ถึงขนาดที่จะเรียกว่าพุทธบริษัท.

ข้าศึกคือกิเลส มันก็หมายถึงกิเลสวัฏฏะ ที่เกิดขึ้นแล้วก็ **เป็นเหตุให้** **ทำกรรม** ซึ่ง **เป็นกรรมวัฏฏะ**. **กระทำกรรม** แล้วก็ **ได้รับวิบาก** คือ **ผลกรรม** เป็น **วิปากวัฏฏะ**; แล้วก็วนมาหา **กิเลส** อีก : เป็น **กิเลสวัฏฏ์** **กรรมวัฏฏ์** **วิปากวัฏฏ์**, เป็นวงกลม เป็นวงๆ อยู่เรื่อยไป. ในวันหนึ่งมันตั้งหลายวงหลายสิบวงก็ได้.

ใครเคยเห็นเป็นกิเลสบ้าง? ใครเคยรู้สึกว่ามันเป็นข้าศึกบ้าง? ถ้ายังไม่มองเห็นข้าศึกตัวนี้; อาจมาอยากจะพูดว่า ท่านยังไม่เป็นพุทธบริษัทก็ได้. ฉะนั้นเราจะถือเอาคำว่า **วัฏฏะ** นั้นแหละ เป็น **ตัวข้าศึก**. **วัฏฏะ** แปลว่า **วนเป็นวงกลม**, แล้วก็วนอยู่ในกิเลส — ในกรรม ในวิบาก, นี่เป็นวงกลมอยู่ที่นี้. **นี้วัฏฏะ**, **วัฏฏะ**นี่คือ **ข้าศึก**.

พระองค์ไม่มีวัฏฏะ ไม่มีข้าศึก; เพราะว่าพระองค์ทรงทำลายวัฏฏะ, หรือหักวงกลมลงเสียได้; มันไม่กลม มันก็หมุนไม่ได้, มันก็ไม่มีวัฏฏะ ก็เรียกว่าไม่มีข้าศึก จึงเป็น **อริยะ** ขึ้นมา. **อริยะ** แปลว่า **ประเสริฐ**, **ประเสริฐ** เพราะว่าไม่มีข้าศึก, ไม่มีข้าศึกก็คือไม่มีวัฏฏะ, สำหรับจิตที่จะหมุนวนเวียนอยู่ที่นั่น.

สรุปความสั้นๆ ก็ว่า **ข้าศึกคือวัฏฏะ**, **วัฏฏะคือข้าศึก**. ทำลาย **ข้าศึก** เสียได้ ก็คือทำลาย **วัฏฏะ** เสียได้, ทำลาย **วัฏฏะ** เสียได้, ก็เป็น **อริยะ** เหมือนนั้น

นี่คือพระพุทธานุคุณชั้น อธิบายมากหน่อย เพราะว่าสำคัญ และเป็นคำที่เอามาพูดกันมากที่สุด.

คำว่า *อริยะ* นี้ ที่พบโดยทั่วไป ก็ใช้เป็นคุณนามหรือวิเศษณะทั้งนี้ ไม่ค่อยพบหรือไม่เคยพบ ที่มันใช้เป็นนามนาม. เช่น อริโยจะแปลว่าบุคคลนี้ไม่ได้; ต้องเป็นอริยบุคคล, คือบุคคลที่เป็นอริยะ. ถ้าเป็นอริยะแล้วก็จะใช้เป็นคำประกอบ คือเป็นคุณนาม หรือเป็นวิเศษณะประกอบเข้าที่คำนามคำใดคำหนึ่ง. เช่น คำว่า *อริยชาติ* ก็เป็น *ชาติแห่งอริยะ* จะหมายถึงพระอริยบุคคลในพระศาสนาก็ได้; หรือแม้แต่ภิกษุที่บวชเข้ามาโดยชนบทรวมเนียมประเพณีวินัยนี้ก็ยังเรียกว่าเขาเข้ามาสู่อริยชาติได้, คือเข้ามาเพื่อจะปฏิบัติตนให้เป็นอริยชาติ. พระพุทธเจ้าเป็นอริยชาติ เหมือนบทที่เรากล่าวในวันวิสาขบูชา.

มีคำว่า *อริยธรรม - ธรรมที่เป็นของอริยะ* ที่เป็นชั้นอริยะ. อริยมรรคก็มรรคที่เป็นชั้นอริยะ. *อริยยาจะก็เครื่องไปที่เป็นอริยะ. อริยภูมิก็ภูมิของพระอริยะ* ที่เป็นชั้นอริยะ. *อริยชนก็ชนที่เป็นอริยะ. อริยชน, อริยทรัพย์ก็เป็นของพระอริยะ. อริยบุคคลก็เป็นของพระอริยะ อริยอุโบสถ* ถ้าถืออุโบสถดี ก็เรียกว่า *อริยอุโบสถ. อริยวงศ์ - วงศ์ของพระอริยะ. อริยवास - อยู่อย่างอริยะ. อริยวัตร - ประพฤติวัตรอย่างอริยะ. อริยวิหาร - อยู่อย่างอริยะ. อริยวิหารก็พูดจำอย่างอริยะ. อริยสังฆะ* คือ หมู่แห่งพระอริยะ. *อริยสังฆะ - สังฆะชั้นอริยะ. อริยสาวก - สาวกอย่าง อริยะ. อริยศีลขันธะ - กองแห่งศีลที่เป็นชั้นอริยะ* เป็นต้น.

ขอให้สังเกตดูให้ดี ว่าคำว่า *อริยะ* แปลว่า *ประเสริฐ*; ประเสริฐเพราะว่าเป็นของแห่งพระอริยะ. ใช้เป็นวิเศษณะประกอบคำนามอย่างนี้, และทุกคำ

จะมีความหมายว่าประเสริฐ เพราะออกไปจากข้าศึกคือกิเลสได้. ถ้าจะพูดว่า *อริยวงศ์ - วงศ์ของอริยะ* ก็เป็นวงศ์ที่ออกไปจากข้าศึกคือกิเลสได้. ถ้าพูดว่า *อริยโฆหาร* ภาษาพูดที่เป็นอริยะ ภาษาพูดที่ประเสริฐที่ทำลายข้าศึกได้, ที่ป้องกันข้าศึกได้ ไม่ให้เกิดข้าศึกเลย. คำว่า *อริยะ* นี้ เป็นของจำเป็น ต้องมี ต้องใช้ มีอยู่กับเนื้อกับตัวตลอดวันตลอดคืน.

แต่ใครเคยรู้ดีอย่างไรบ้าง? ท่านทั้งหลายทั้งหมดนี้ ทั้งพระ ทั้งเณร ทั้งอุบาสก อุบาสิกา เคยรู้ดีอย่างไรไหม? ว่าสิ่งที่เรียกว่าอริยะนั้นแหละ คือสิ่งที่จำเป็น จะต้องทำทั้งวันทั้งคืน ทั้งหลับทั้งตื่น. ไม่อย่างนั้นจะเป็นอะไร? มันก็เป็นสัตว์ธรรมดาสามัญ ที่เรียกว่า : *หิโน คมโม ปิณฑุชชิโก อนริโย*. เราจะเป็นกันทำไม? เมื่อมันเป็นอย่างธรรมดาอยู่ตามนั้นแล้ว มันควรจะเลื่อนชั้นขึ้นมา; เพราะฉะนั้นจึงพูดว่า จะต้องเข้าใจพระพุทธคุณข้อนี้ให้มาก คือความเป็นอริยะ, ลักษณะแห่งอริยะ.

ข้อพึงปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ ในลักษณะ ๗ ประการ ก็จะต้องมีดังนี้ :-

ข้อที่ ๑. ศึกษาให้รู้จักความเป็นอริยะของพระองค์ จนกระทั่งเกิดศรัทธาประสาทะ ไม่หวั่นไหวได้จริงๆไม่อย่างนั้นก็ทำแต่ปาก.

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงพระพุทธองค์เป็นประจำ ก็ระลึกถึงความ เป็นอริยะ, หรือความเป็นผู้ประเสริฐ, ความเป็นสิ่งประเสริฐ, หรือความเป็นแห่งความประเสริฐ ก็แล้วแต่จะเรียก อยู่เป็นประจำ. เพราะว่าความประเสริฐมีในเบญจขันธ์กลุ่มนั้น ที่สมมติเรียกกันว่าพระพุทธองค์; ถ้าไม่มีความประเสริฐชนิดนั้น อยู่ในเบญจขันธ์กลุ่มนั้น, เบญจขันธ์กลุ่มนั้น ก็เหมือน ๆ กันกับ

เบญจขันธ์กลุ่มอื่น. ฉะนั้นจึงทำให้พบความประเสริฐ ที่มีอยู่ในเบญจขันธ์กลุ่มนั้น แล้วก็ระลึกนึกถึงอยู่เป็นประจำ.

ข้อที่ ๓. ที่ว่า ระลึกถึงเมื่อมีอันตรายนี้ มีอันตรายที่ระลึกนึกถึงสิ่งสูงสุด, สิ่งทีประเสริฐที่สุด ที่จะเป็นที่พึงได้. *ในบาลีบางสูตรก็ระบุชัดว่า : ระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ความกลัวก็จะหายไป.* เมื่อมีอันตรายทางภายนอกหรือทางภายใน ก็ระลึกถึงพระพุทธองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ.

ข้อที่ ๔. ที่ว่า ทำตามพระองค์ น้อมนำพระคุณของพระองค์เข้ามาสู่ตน ให้มันมีความประเสริฐบ้าง พอจะยกมือไหว้ตัวเองได้ แม้จะไม่ไหว้ท่วมหัวได้ ก็พอพนมมือได้ก็ยั้งดี เพราะมันยังมีความประเสริฐบ้าง

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรให้ทูลถามพระองค์ก่อน : จะคิด จะพูด จะทำ จะตัดสินใจ ให้ระลึกนึกถึงความหมายของคำว่าประเสริฐ ๆ อยู่; มันจะได้พูดอย่างประเสริฐ, จะได้ทำอย่างประเสริฐ, จะได้คิดอย่างประเสริฐ.

ข้อที่ ๖. ที่ว่า ละอายเมื่อล้มเหลว ถ้าพบว่าไม่มีความประเสริฐอะไรเลย มีแต่ตรงกันข้าม หรือมีแต่ธรรมดาสามัญ ก็ละอาย เสียใจ ว่าไม่มีความเป็นสาวกของพระองค์อยู่ในเรา.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะประเมิณผล ค่ำลงก็กิตบัญญัติ ว่า วันนั้นมันมีอะไรประเสริฐบ้าง? หรือมันธรรมดาสามัญ, หรือว่ามันเลวกว่าธรรมดาสามัญไปเสียอีก. นี่มันก็จะช่วยให้มีการเลื่อนชั้นตัวเองที่แน่นอน.

หลัก ๗ ประการนี้ ฟังปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธคุณชั้น สรุปลให้สั้น
เหลือเพียงข้อเดียวก็คือคำว่า ประเสริฐ : มีลมหายใจอยู่ด้วยความประเสริฐ, ระลึ
นึกถึงแต่ความประเสริฐ, แล้วก็มีพระพุทธองค์อยู่คุ้มครองบุคคลนั้น.

บทช่วยจำ เกี่ยวกับพระพุทธคุณชั้น นี้ว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่า อริโย

เพราะสัมมา สัมโพ- ธญาณกล้า

ตัดกิเลส เหตุแห่งวัฏฏี เต็มอัตรา

ไม่มีข้า- สักใดเหลือ เชื้อต่อไป.

ทุกคำง่าย ความหมายง่าย เป็นอริยะเพราะตัดกิเลสไม่มีเชื้อเหลือ.

.....

**อบาลิพระพุทธคุณข้อที่ ๖๒ มีพระบาลีว่า ภาวิตโต -มีตน
อันอบรมถึงที่สุดแล้ว.**

ถ้าเป็นพระพุทธคุณ ก็ต้องพูดศัพท์ในระดับพระพุทธเจ้าที่ว่า **มีพระองค์
อันทรงอบรมถึงที่สุดแล้ว**; อบรมถึงที่สุดแล้ว ในที่นี้ก็หมายถึงทุกอย่างที่ต้อง
อบรม. ฉะนั้นเราจะถือว่า **พระพุทธคุณบทนี้** เป็นพระพุทธคุณรวมดีกว่า **ทาง
บัญญัติถึงที่สุด ทางบริสุทธกิจถึงที่สุด ทางเมตตาก็ถึงที่สุด**; เพราะการอบรม
ของพระองค์ เรียกว่าพระพุทธคุณเป็นบทรวม.

ที่นี้ก็พูดต่อไปถึงคำว่า *มีพระองค์* หรือ *มีตน* ก็ตาม *อันอบรมถึงที่สุดแล้ว*. คำที่เป็นปัญหามากที่สุด เรือรังไม่มีที่สิ้นสุด ก็คือคำว่า *ตน*, *มีตนอันอบรมถึงที่สุด*. *ตนนั้นคืออะไร?* เรามีตัวเราที่อบรมแล้วโดยตัวเราถึงที่สุด; ก็ไม่รู้ว่าตัวเราอะไร โดยมาก. แต่เมื่อเอาตามธรรมคาสาณญ์ที่รู้สึกอยู่ รู้สึกอะไรเป็นต้น ก็เอาตน นั้นแหละ; *ตน* ทำดีทำชั่ว มันก็ตนเป็นผู้ทำ, *ตน* ก็ได้รับผลของการกระทำ, แล้ว ก็เอาตนนั้นมาอบรมตน ให้มันเป็นคนทีอบรมแล้วถึงที่สุด.

แต่เดี๋ยวนี้ เราควรจะศึกษากันให้ลึกถึงรากศัพท์ ของศัพท์ ๆ นี้ บางที จะช่วยได้มาก. คำว่า *ตน* ตรงกับคำบาลีว่า *อัตตา*. *อัตตา* ก็แปลว่า *ตน*, *ตนก็คือ อัตตา*. คำว่า *อัตตา* นี้ *รากศัพท์* ของมันคือ *อ - ต*, *อ - ต ธาตุ* เป็นไปในอรรถะ ว่า *สาดจจคมเน*. *สาดจจคมเน* แปลว่า *เป็นไปอย่างติดต่อไม่ขาดสาย*; กิ่ง ๆ อยู่เหมือนกัน ไม่รู้จะอธิบายอย่างไร ให้มันตรงจริง. แต่เท่าที่มองเห็นในที่นี้ ก็มองเห็นว่า *ความคิดนึกอันหนึ่งซึ่งมันจะเป็นไปอย่างติดต่อไม่ขาดสาย* ก็คือ *ความรู้สึกว่าตัวเรา*.

ฉะนั้นจึงมีบทวิเคราะห์ตั้งไว้สำหรับศัพท์ ๆ นี้ว่า : *อาหิตโ อหิ มาโน* *เอญฺชาติ อตฺตา - ความสำคัญว่าเรา เป็นไปอย่างติดต่อในธรรมชาติใด* *ธรรมชาติ* *นั้นเรียกว่าอัตตา*. *นี่อัตตา* ที่เราแปลกันว่า *ตน* นั้นนะ; *เรามีคำอธิบายว่า* *มันเป็นที่เป็นไปติดต่อของ อหิ มาโน*.

อหิ มาโน คือ *ความสำคัญว่าเรา*. *อหิ* แปลว่า *เราก็ได้* *ว่ากูก็ได้* *ว่าฉันก็ได้*. *อหิ มาโน เป็นไปในธรรมชาติใดอย่างติดต่อ*, *ธรรมชาติ* *นั้น* *เรียกว่าอัตตา*. *ฉะนั้นจึงหมายถึง ตัวตนก็ได้*, *หมายถึงจิตก็ได้* *หมายถึงร่างกาย*

นี้ก็ได้; แล้วแต่ความรู้สึกของคนนั้น มันมีสติปัญญาหรือการศึกษามากน้อย
เท่าไร ?

ทั้งนี้บางคนจึงเอาร่างกายนี้เป็นตัวตน, บางคนจึงเอาจิตนี้เป็นตัวตน,
บางคนจึงเอาความรู้สึกอย่างหนึ่งลักษณะหนึ่ง ที่เกิดขึ้นติดต่อกับตัวเรานั้นแหละ
ว่าเป็นตัวตน. นี่คือคำว่า *อตฺตภา* หรือ *ตัวตน* มีความหมายอย่างนี้ ที่มัน *ให้เกิด*
ความรู้สึกว่า "ฉัน" นั้นแหละ มันมีอยู่ในสิ่งใดสิ่งนั้นเป็นตน.

คำที่เนื่องกัน เช่นคำว่า *อตฺตภา* - *ภาวะแห่งอตฺตภา* ก็หมายถึง
ร่างกายทั้งหมดนี้ คนทั้งคนก็เรียกว่า *อตฺตภา* - *อตฺตภาพ*; เลยไม่แน่ว่าจะ
เอาที่ร่างกาย หรือเอาที่อะไร ที่มันอาศัยอยู่ในร่างกายมาเป็นตน. เพราะบางคน
ก็เอากายนี้เป็นตน, เอาอตฺตภาพนี้เป็นตน เรียกว่าภาวะแห่งตน.

คำที่เนื่องกัน มีคำว่า *อตฺตมโน* - *มีใจเป็นของตน* ก็คือถูกใจตน
ก็คือความสบายใจ ถ้ามันถูกกันเข้ากับตนก็สบายใจ. ฉะนั้นเราก็มีตนสำหรับ
จะถูกใจ, สำหรับจะสบายใจกับอะไรอย่างใดอยู่เสมอไป. นั่นเป็นตนที่มันเฝ้า
คอยอยู่ สำหรับจะมีอะไรมาถูกใจ.

สรุปความว่า *ตน* นี้ คือสิ่งที่รู้สึกอยู่ว่าเรา จะเป็น *ร่างกายก็ได้* เป็น
จิตก็ได้ เป็น *ความรู้สึกอะไรก็ได้*, แล้วแต่ภูมิแห่งความรู้สึกของบุคคลคนนั้น.

ทั้งนี้ *ตน* *ตน* นี้จะมีการอบรมตนกันได้อย่างไร? ก็ดูไปถึงคำว่าอบรม
ซึ่งในที่นี้ มีพระบาลีว่า *ภาวิ - ต* ถ้าเอาตามรูปศัพท์ มันก็ลึกซึ้ง. *ภาวิ - ต*

มาจากรากศัพท์ว่า ภู ภู หรือ ภูธาตุนั้น เป็นไปในอรรถะว่า สดุดาย ก็แปลว่ามีอยู่ เป็นอยู่ เกิดอยู่ แล้วภู อีกธาตุหนึ่ง เป็นไปในอรรถะว่า ปตฺติย คือ ถึง หรือ บรรลุ หรือ ได้รับ ภู อีกธาตุหนึ่ง เป็นไปในอรรถะว่า อวกมฺปน แปลว่ามีจิต หวั่นไหวด้วยความเอ็นดู.

อาตมาเข้าใจว่า รากศัพท์ที่แปลว่าถึงได้ บรรลุได้นั้นแหละ เป็นความหมายอันแท้จริงของคำว่า ภาวิ—ต, หรือ การอบรมสำเร็จแล้ว มันถึงได้ เป็นได้ ถึงจุดหมายปลายทางนั้นแหละ; เรียกว่า ภาวิ—ต แปลว่า อบรมแล้ว.

การอบรมนั้นทำอย่างไร? ตอบอย่างกำปั้นทุบดินก็ว่า ทำให้มันถึงปลายทาง. ทำให้มันไปถึงจุดสูงสุดหรือปลายทาง, นั้นตอบอย่างไม่มีความหมายอะไร เป็นกำปั้นทุบดิน.

ทีนี้จะบังคับให้อธิบายอีกทีว่า ทำอย่างไรกันแน่? จึงจะเป็น ภาวิ—ต คือก้าวหน้าไป ๆ ๆ จนกว่าจะถึงจุดหมายปลายทาง. นี้ก็มีหลักที่จะพูดได้ว่า ทำให้ อนุสัยจางลง ๆ ๆ, ทำให้บารมีเพิ่มขึ้น ๆ ๆ; นี้ความหมายแห่งคำว่า อบรม.

อนุสัย คือ รังของกิเลส ทำให้มันน้อยลง ๆ ๆ บารมี คือ เป็นที่เต็มแห่ง ความดี ก็ทำให้มากขึ้น ๆ. มันเป็นการกระทำที่พร้อมกัน ลดฝ่ายหนึ่งลงไป, แล้วก็เพิ่มอีกฝ่ายหนึ่งขึ้นมา. นี้เรียกว่าการอบรมที่แท้จริง; ไม่ใช่ให้ท่องให้บัน ให้เขียน ให้จด ให้จำ. อย่างนั้นมันไม่ได้หมายถึงการอบรมในลักษณะนี้ ซึ่งมันเป็นการประพตติกระทำลงไปจริง ๆ.

อย่างไร้เราจะอบรมเท็กเล็ก ๆ สักคนหนึ่งให้มันดี ต้องมีการกระทำที่แน่นอนว่า ส่วนหนึ่งต้องลด ๆ ๆ, ก็ส่วนที่ไม่ดี. ส่วนหนึ่งทำให้มาก ๆ ๆ, นั่นคือส่วนที่ดี; ในที่สุดก็เป็นการอบรม. ในที่นี้จึงพูดเป็นหลักชั้นลึกที่สุดสำหรับ **เรื่องธรรมะชั้นลึก** ที่สุดว่า : **อนุสัยอาจไป ๆ บารมีเพิ่มขึ้น ๆ นี้คือการอบรม.**

พระพุทธองค์ได้ทรงอบรมพระองค์มาแล้ว ในลักษณะอย่างนี้ บารมีเพิ่มขึ้น ๆ ไม่ว่าบารมีไหน? สัจจบารมี ศีลบารมี ปัญญาบารมี, ทุกบารมีเพิ่มขึ้นจนเต็ม อนุสัยก็ลดลง ๆ จนหมด จนไม่มีเหลือ. อาสวะก็ดี, สังโยชน์ก็ดี, กิเลสประเภทไหนก็ดี, ได้หมดไปไม่มีเหลือ. พระองค์ **มีพระองค์อันทรงอบรมแล้วอย่างนี้ จึงได้ทรงประกอบไปด้วยพระคุณข้อนี้** ซึ่งเรียกว่า **ภาวิตคฺโค**.

ข้อพึงปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ ก็คือว่า :-

ข้อที่ ๑. พยายามทำการพิจารณาสอดส่อง รู้สึกคิดนึกอยู่ตลอดเวลาว่า พระองค์เป็นผู้เสรีจากการอบรม. มีพระองค์อบรมถึงที่สุดแล้ว; มองในแง่หลุดพ้นก็หลุดพ้นแล้ว, มองในแง่ที่ว่าพร้อมที่จะช่วยสัตว์ทั้งหลาย ก็พร้อมแล้ว, ก็เรียกว่าอบรมแล้วถึงที่สุด. เราก็จะเกิดศรัทธาปสาทะในพระองค์อย่างไม่ง่อนแง่น.

ข้อที่ ๒. ว่า ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ก็คือระลึกถึงผู้ที่อบรมตนเสร็จแล้ว เป็นจุดหมาย เป็นจุดมุ่งหมาย, เป็นเป้าหมาย, เพื่อให้เกิดความอยาก ความพอใจ หรืออะไรก็ตาม เพื่อจะเป็นอย่างนั้นบ้าง.

ข้อที่ ๓. ว่า ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย โดยเฉพาะอันตรายทางจิต ก็ระลึกรู้ถึงผู้ที่อบรมจิตเสร็จแล้ว ไม่มีอันตรายเหลืออยู่ ก็เกิดความกล้าหรือความแน่ใจขึ้นมา.

ข้อที่ ๔. ว่าทำตามพระองค์ น้อมพระคุณข้อนี้เข้ามาใส่ตน, ซึ่งสรุปความได้ว่า อบรมตนอยู่ตลอดเวลา. ลดสิ่งที่ควรลด, ระบายสิ่งที่ควรระบายออกไป, แล้วก็เพิ่มหรือสร้าง หรือทำให้เจริญในสิ่งที่ควรทำให้เจริญ.

ข้อที่ ๕. ทำอะไรทูลถามพระองค์ก่อน ก็หมายความว่า จะทำอะไร จะพูด จะคิด จะตัดสินใจนั้น ต้องมีสติสัมปชัญญะยับยั้ง, พอที่จะมีความแน่นอนว่า การกระทำนั้นเป็นไปเพื่อความเจริญ คือเป็นการอบรมให้มันดีขึ้น.

ข้อที่ ๖. ว่า ละอายเมื่อล้มเหลว หมายความว่า ตลอดเวลาไม่มีอะไรที่เป็นการอบรม, ไม่มีอะไรที่มันดีขึ้น; แล้วก็เสียใจว่า : แหม, มันเสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธศาสนาที่เกี่ยว.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะที่เป็นการประเมินผลอยู่ทุกวัน ๆ ว่าเราได้อบรมอะไร? อย่างไร? ได้ผลอย่างไรในวันหนึ่งๆ? อย่างนี้เกี่ยวทดสอบในข้อนี้. อย่างที่ว่าพอกำลังแล้ว ก็นับเงินนับทอง; เหมือนกับที่คนทั้งหลายเขากระทำ, แล้วก็ฝันอยู่ว่าพรุ่งนี้จะไปหามันอย่างไรอีก. นั่นมันทำให้เงินมันเจริญก็จริง แต่ว่าจิตมันไม่อาจจะเจริญก็ได้.

ทั้ง ๗ ประการนี้ สรุปความสั้น ๆ ว่า อบรม ๆ พอใจในการอบรม ยินดีในการอบรม ให้มันเป็นการอบรม คือเจริญขึ้นในส่วนที่มันทำให้เจริญได้.

บทช่วยจำ สำหรับพระพุทฺธคุณข้อนี้ มีว่า :-

ไอ้พระองค์ มีพระองค์ อบรมแล้ว
มีสันดาน ผ่องแผ้ว จากอนุสัย
ทุกบารมี เต็มล้น จนพระทัย -
วิมุติไกล จากวัฏฏ์วน พันว้ายเวียน.

ค้ำง่าย ๆ ทั้งนั้น พระองค์มีพระองค์อบรมแล้ว หมายความว่าต้องอบรม ตัวตนเอง ; อบรมแล้วสันดานก็หมดอนุสัย, แล้วบารมีทุกบารมีเต็มขึ้นมาแทน แล้วจิตนั้นก็วิมุติจากวัฏฏะ, คือหลุดพ้นจากวัฏฏะ ไม่อยู่ในวงของการว้ายเวียน อีกต่อไป.

.....

อุปมาดีพุทฺธคุณบทที่ ๖๓. ซึ่งมีพระบาลีว่า ปตฺติปตฺโต, แปลว่า มีธรรมที่ควรบรรลุนั้นบรรลุแล้ว,

ก็แปลว่าบรรลุธรรมถึงที่สุดแล้ว. และธรรมนั้นไม่ได้จำกัดลงไป ว่าธรรมอะไร. ก็ต้องหมายถึงทุก ๆ ธรรม, ก็จึงหมายถึงพระคุณทุก ๆ พระคุณ ; ได้ทรงบรรลุแล้ว พระพุทฺธคุณบทนี้ ควรจะจัดเป็นสรรพคุณ อีกอย่างหนึ่ง.

พิจารณาต่อไปถึงคำว่า **บัตติ** และคำว่า **บัตโต**. **บัตติ** ก็แปลว่า **การบรรลु** หรือ **สิ่งที่ควรบรรลุ**. **บัตโต** ก็แปลว่า **บรรลุแล้ว**. **บัตติบัตโต** ก็แปลว่า **บรรลุดังสิ่งที่ควรบรรลุแล้ว**. **บัตติ** ที่แปลว่า **บรรลุ** มีคำใช้อยู่ในพระบาลี เช่น คำว่า **นิพพานบัตติ - การบรรลุพระนิพพาน** **อคฺคฺสฺสฺบตฺติ - บรรลุดังสิ่งเลิศ**. **โยคคฺเขมตฺสฺสฺบตฺติ - บรรลุดังโยคเขมธรรม**. ฉะนั้น **บัตติ** ก็มีใจความสำคัญว่า **สิ่งที่ควรบรรลุ** หรือ **การบรรลุ**.

ความหมายออกไปจากนี้ก็มี เช่นคำว่า **ส่วนบุญก็เรียกว่าบัตติ** เพราะว่ามันควรจะลุ ควรจะได้ ควรจะถึง เหมือนกัน.

คำว่า **บัตติภาษาชาวบ้านจริง ๆ** ก็ยังมีอีก เขาแปลว่า **กองพล** หรือ **กองทัพ** ชนิดหนึ่ง ซึ่งเดินด้วยเท้าเดินด้วยตีน. นี่ **บัตติ** คือ **ทหารราบที่เดินด้วยตีน** เขาก็เรียกว่า **บัตติพลกโย**. **ภาษาธรรมดา** อีก ก็แปลว่า **ใบไม้, ที่มีใบมากเป็นพุ่มใบตก** ก็เรียกว่า **บัตติ**. ความหมายนั้นไม่เกี่ยวกับธรรมะในพระพุทธศาสนา. เว้นไว้แต่เราจะถือเอาแต่ใจความ ก็แปลว่า **สิ่งที่ควรจะลุ จะได้ จะถึง** เพราะมันมีคุณค่า.

ที่นี้เมื่อพูดถึง **ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้** ก็ไม่มีอะไรมาก เพราะเป็นหลักกลาง ๆ เท่านั้นว่า :-

ข้อที่ ๑. จะพยายามปฏิบัติ ในสิ่งที่ควรปฏิบัติ หรือเรียกง่าย ๆ ก็ว่า ในหน้าที่. ทุกคนพยายามทำหน้าที่ที่ควรกระทำ และกระทำทุกหน้าที่ที่ควรกระทำ พระองค์ทรงทำสำเร็จแล้ว บรรลุดังสิ่งที่ควรบรรลุแล้ว เราก็มีศรัทธาในพระองค์.

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงพระองค์อยู่เป็นประจำ เพื่อให้เกิดกำลังใจ.

ข้อที่ ๓. ระลึกถึงเมือมือนันตราย ก็ช่วยหวังว่า เราจะผ่านพ้นไปจากอันตรายนั้น ลุถึงสิ่งที่ควรบรรลุดัง.

ข้อที่ ๔. เราทำตามพระองค์ในข้อนี้ คือไม่เหลวไหล ทำสิ่งที่ป็นหน้าที่ของตนได้สำเร็จ ก็พอจะไหวตัวเองได้.

ข้อที่ ๕. ถ้าจะทำอะไรให้ระลึกนึกถึงพระองค์ในความหมายนี้ก่อน คือทำให้สำเร็จให้จนได้. ถ้าจะพุกก็พุกให้สำเร็จ, จะคิดก็คิดให้สำเร็จ, จะตัดสินใจในการทำอะไร, ก็ต้องรอบคอบพอที่ว่ามันจะสำเร็จได้.

ข้อที่ ๖. ละอายเมื่อล้มเหลว นี้เต็กๆมันก็ยังละอายเป็น ในเมื่อทำอะไรไม่สำเร็จ นี้พุทธบริษัทก็ไม่ควรจะต้อยกว่าเต็กๆ.

ข้อที่ ๗. นี้ก็ตรวจสอบการกระทำของตน เกี่ยวกับความสำเร็จหรือความไม่สำเร็จอยู่ทุกวัน ๆ ๆ.

เกี่ยวกับบทช่วยจำ สำหรับพระพุทธคุณข้อนี้ จะมีว่า :

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าบ้ตติบ้ตต์
เพราะลุดัง ธรรมสัจจ์ สุขเสถียร
กองกิเลส สูญกษัย ไม่เบียดเบียน
ทุกข์เกษียณ เป็นนิพพาน กาลนิรันดร์

มีคำฟุ้งยาก ๆ หรือว่าไม่ค่อยเป็นที่คุ้นเคยอยู่บางคำ ก็คือคำแรกว่า บัตติบัตติ. บัตติ กับ บัตตะ เรียกว่า**บัตติบัตติ** ถึงซึ่งสิ่งที่ควรถึง เพราะลุดถึง **ธรรมสัจจ์** - สัจจะแห่ง**ธรรม สุขเสถียร** - ก็มีความสุขที่**ตั้งมั่นและถาวร**. **กองกิเลส** **สูญกษัย** : กษัยแปลว่า**สิ้น** **สูญกษัย** ก็คือ**สิ้นสูญ**, **สิ้นสูญ**ก็**เหลือแต่สูญ** คือไม่มีอะไร. **กองกิเลส สูญกษัย**; กิเลส**สิ้นสูญ** ก็**ไม่เบียดเบียน**. เพราะไม่มีกิเลสจะเบียดเบียน. **นี้ทุกข์** คือ**ความทุกข์** **เกษียณ** ก็คือ**สิ้นไป**, **ทุกข์สิ้นไป** ก็เป็น**นิพพาน**. **นิพพาน**นั้นเป็น**นิรันตร**อยู่ใน**ตัวนิพพาน**เอง.

.....

อุบายพิพุทธคุณบทที่ ๖๔ มีพระบาลีว่า เวชยากรโณ กระทำซึ่ง อรรถะทั้งหลายให้แจ่มแจ้ง.

ทุกคนก็ควรจะนึกออกว่า มันหมายถึงอะไร มันเป็นบัญญัติ เป็นบัญญัติ จึงจะสามารถทำอะไรให้แจ่มแจ้งได้ ฉะนั้นพระคุณข้อนี้จึง **เป็นพระบัญญัติคุณ**.

คำว่า **เวชยากรโณ** หรือ **เวชยากรณะ** ไวยากรณ์^๕ เป็นคำที่มีความหมายกว้าง มีความหมายสับสน คือมันได้หลายอย่างเกินไป. **สรุปแล้ว**ก็มีความหมายว่า **เป็นคำตอบที่ถูกต้อง, เป็นการแสดงให้เห็นอย่างชัดเจน เป็นการวางแผนผังที่เหมาะสม** ที่สำเร็จประโยชน์. แล้วความหมายธรรมคาสามัญ ก็แปลว่า**ผู้เชี่ยวชาญ** **ในไวยากรณ์แห่งภาษา**, **นี้ไม่เกี่ยวกับธรรมะ**. **เวชยากรโณ** **นี้ผู้เชี่ยวชาญทางไวยากรณ์** สอนไวยากรณ์อยู่ในโรงเรียนก็ได้.

แต่สำหรับ **พระพุทธองค์ซึ่งทรงเป็นเวยยาครโณ** นั้น หมายถึง **พระองค์มีการแสดงให้เห็นแจ้ง ในการดับทุกข์**, ทรงวางระเบียบการปฏิบัติหรือแผนผัง หรือเสมือนกับแผนผัง ไว้อย่างเหมาะสมที่สุดชัดแจ้งที่สุด. พุทธภาษานำนวนโวหารสักหน่อยก็ว่า ทรงให้คำตอบแก่ชีวิตชัดแจ้งที่สุด. เคี้ยวนี้เราก็เห็นอยู่ว่า; ชัดแจ้งในส่วนปริยัติ คือคำพูดนี้ก็ชัดแจ้ง, ในส่วนการปฏิบัติ การกระทำนี้ก็ชัดแจ้ง, ในส่วนปฏิเวธ คือผลที่ได้รับ มันก็ชัดแจ้ง.

ชัดแจ้งที่ไหน? ชัดแจ้งอย่างไร? ก็ **ชัดแจ้งเพื่อนิพพานที่นิพพาน**. พระองค์ **ทรงกระทำอรรถะทั้งหลายให้แจ่มแจ้ง**. อรรถะนั้นก็แปลว่าประโยชน์, **ประโยชน์** ทุกชั้นเรียกว่าอรรถะ; แต่ในทางพุทธศาสนาก็ **ถึงถึงประโยชน์สูงสุด** ก็คือ **พระนิพพาน** ได้ความว่า : **ทรงกระทำประโยชน์คือพระนิพพานให้แจ่มแจ้ง**; ดังนั้นพระองค์จึงทรงพระนามว่าเวยยาครโณ.

ข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ :-

ข้อที่ ๑. ระลึกรู้ถึงพระองค์ผู้กระทำไว้อย่างแจ่มแจ้งสำหรับพวกเรา ในการบรรลุนิพพาน; จะได้เป็นสัตว์กตัญญูกตเวทีต่อพระองค์อย่างยิ่ง ในทุกๆ ประการ.

ข้อที่ ๒. แล้วก็ ขยั้นระลึกอยู่บ่อยๆ.

ข้อที่ ๓. แล้วก็ ระลึกให้ทันในเวลาที่มีอันตราย พอมีอันตราย จะต้องระลึกรู้ถึงอย่างแจ่มแจ้ง ในวิธีการที่จะระงับอันตราย.

ข้อที่ ๔. ทำตามพระองค์กันบ้าง หรือให้สุกความสามารถ ในการที่จะทำอะไรให้มันแจ่มแจ้ง; อย่างน้อยที่สุดก็ให้เป็นคนเปิดเผย. อย่ามีความลับหรือการปกปิดอะไรเลย, ตลอดจนช่วยอธิบายให้ผู้อื่นได้ฟังได้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง. นี้ก็เรียกว่าเป็นการทำตามพระองค์. ถ้าเรามีการกระทำให้แจ่มแจ้งแก่ตนเองหรือแก่ผู้อื่นก็ตาม ก็ควรจะยกมือไหว้ตัวเองได้, คือเทิดทูนมันไว้ อย่าให้มันตกลงมา.

ข้อที่ ๕. ทำอะไรทูลถามพระองค์ก่อน นั่นก็คือคิดนี่กวีนิพนธ์อะไรให้มันแจ่มแจ้งเสียก่อน ในขณะที่จะทำ จะพูด จะคิด จะตัดสินใจอะไร.

ข้อที่ ๖. แล้วก็ให้ละเอียด ในเมื่อมันเกิดความมืดมัว หรือทำอะไรไม่ชัดเจนไม่แจ่มแจ้ง เพราะว่ามันเป็นคนไร้สมรรถภาพ ไม่น่าให้อภัย.

ข้อที่ ๗. แล้วก็ตรวจสอบ ในลักษณะประเมินผลของการกระทำนี้อยู่เป็นประจำ, ว่าเรามีความแจ่มแจ้งเพิ่มขึ้น ๆ หรือเปล่า? แม้ที่สุดแต่ว่าสวคมนต์แปลนี้ อย่าให้มันสักแต่ปากว่าไป ๆ. ให้มันมีความแจ่มแจ้งในความหมายนั้นเพิ่มขึ้น ๆ ทุก ๆ คราวที่สวด หรือทุก ๆ เดือน ทุก ๆ ปีก็ยังคง. นี่คือประโยชน์ของการตรวจสอบ ว่าเราได้มีความแจ่มแจ้งในปริยัติ ในปฏิบัติ ในปฏิเวธมันเพิ่มขึ้นอย่างนี้.

เจ็ดข้อนี้ สรุปเหลือให้เป็นคำพูดสั้น ๆ ว่า ทำอะไรต้องให้มันชัดแจ้ง, ทำอะไรต้องให้มันชัดแจ้ง, เท่านั้นเอง.

บพ้วยจำ สำหรับพระพุทธคุณข้อนี้ มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงเผยอรรถ อย่างชัดแจ้ง
ถึงความลับ อันรุนแรง แห่งทุกข์ชั้นนี้
ให้ห่มสัตว์ สลัดได้ ไม่ติดพัน
ได้พากัน พันโศก โลกวิไล

คำไม่ยาก แต่ความหมายมันยังไม่ชัดแก่บางคนก็ได้ “ทรงเผยอรรถอย่างชัดแจ้ง” หมายความว่าความหมายที่ต้องเปิดเผยเพราะมันลึกนะ. ทรงเผยอย่างชัดแจ้ง โดยเฉพาะ *ความลับที่ลึกซึ้งของชั้นอันเป็นทุกข์* จึงพูดว่า “ถึงความลับ รุนแรง แห่งทุกข์ชั้นนี้”. ความทุกข์ที่มีอยู่ในชั้นนี้ เพราะยึดมั่นด้วยอุปาทาน “ให้ห่มสัตว์ สลัดได้ ไม่ติดพัน” ง่าย. “ได้พากัน พันโศก โลกวิไล” ก็โลกนั้นมันงาม; เพราะที่ไม่มีใครทนทุกข์ทนโศกอยู่ในโลกนี้, โลกนี้มันถึงงาม.

วันนี้ต้องขอโอกาสพูดให้จบ เพราะฉะนั้นต้องทนกันบ้าง ไม่ค้างเหมือนคราวก่อน แต่อาตมาต้องขอตัวไปธุระสถกนิก.

.....

อุปาลัพระพุทธคุณบทที่ ๖๕ ซึ่งมีพระบาลีว่าสติมาหรือสติมนโต. มีสติอันสมบูรณ์ในทุกกรณี,

เมื่อมีสติสมบูรณ์ในทุกกรณี ก็มีความไม่ประมาทถึงที่สุด ก็เลสไม่อาจจะเกิดได้ จึงมีความบริสุทธิ์อยู่โดยอัตโนมัติ; ดังนั้นเราจัดพระพุทธคุณข้อนี้ไว้ในฐานะเป็น *พระบริสุทธิ์คุณ*. มีความหมายเฉพาะพระพุทธองค์ ก็คือ มีสติ

สมบุรณ์ ตามมาตรฐานของพระอรหันต์ และเนื่องจากทรงมีพระปัญญาหรือ
คุณธรรมอย่างอื่นอีก; ฉะนั้นความสมบุรณ์แห่งสติของพระองค์ ก็คงจะสมบุรณ์
อย่างไม่มีใครเปรียบ. ผู้ฟังทุกคนก็เข้าใจได้เองว่าต้อง *สงเคราะห์พระพุทฺธคุณข้อนี้
ไว้ในประเภทพระบริสุทธิตุณ.*

สิ่งที่จะศึกษาต่อไป ก็คือคำว่า สติ จะอธิบายพอสมควรแก่เวลา เพราะ
ว่าเรื่องนี่ยาวมาก และได้อธิบายกันในที่อื่นอยู่เป็นประจำ.

คำว่า สติรากศัพท์ ของมันว่า ส-ร, ส-ร นี้ก็มีอรรถหลายอย่าง
ในที่นี้ถือเอาอรรถว่า อินฺทํยํ — *เป็นไปในความคำนึง ระลึก หรือคิด.* คำว่า
สติ จึงมีความหมายอันแท้จริงของตัวศัพท์นี้ว่า *การระลึก หรือ การคำนึงถึง.*

คำว่า ส-ร ซึ่งเป็นตัวรากศัพท์ อันมีอรรถว่า คตฺยํ เป็นต้น. คตฺยํ
แปลว่า *ไป* หรือว่า *ถึง* ก็ได้อีกเหมือนกัน; เพราะ สติ มัน *ทำหน้าที่ไป* หรือ *ถึง*
คือมัน *ระลึกถึง ถึงด้วยการไป.*

ระลึกถึงอะไร? ก็ระลึกถึงสิ่งที่ควรระลึกถึง มันจึงมีการไป หรือ การถึง
ของสิ่งที่เรียกว่าสติ. ฉะนั้นเราจึงถือเอาความหมายที่สำคัญว่า : มัน *ต้องไป* หรือ
ถึง ด้วยการระลึก. ความหมายนี้กว้าง จะไปใช้กับอะไรก็ได้ : *ระลึกถึงคน*
ถึงสัตว์ ถึงของ ถึงอะไร ก็เรียกว่าสติเหมือนกัน; แต่ไม่เกี่ยวกับธรรมะ *ใน*
กรณีของธรรมะนั้น ระลึกรู้ถึงสิ่งที่ควรระลึกถึง.

แล้วอะไร *ที่เรียกว่าควรระลึกถึง?* ก็ตอบอย่างกำปั้นทุบดินอีกว่า *ที่มัน*
ดับทุกข์ ได้ นั่นแหละ. แล้วก็ฟังต่อไปอีกว่า *ดับทุกข์ได้นั้นมันคืออะไร?* ก็เป็น

เรื่องที่เกี่ยวข้องกับความทุกข์, ที่ทำให้ความทุกข์เกิดขึ้น; ก็กลายเป็นการเกิดขึ้นแห่งกิเลส หรือการไม่เกิดขึ้นแห่งกิเลส อะไรเป็นที่ตั้งแห่งการเกิดขึ้น. ระวังถึงเพื่อไม่ให้มันเกิดขึ้น.

อะไรไม่เป็นที่ตั้งแห่งกิเลส? ก็ระวังถึงเพื่อไม่ให้มันเกิดขึ้นเหมือนกัน. รวมความแล้ว ก็ระวังถึงอะไรก็ตาม ต้องระวังถึงในลักษณะที่มันจะไม่เปิดโอกาสให้กิเลสเกิดขึ้น. โดยความหมายอันนี้ ท่านจึงได้กล่าวไว้เป็นหลักอันสำคัญที่สุดว่า สติมีหน้าที่ปิดกั้นการเกิดขึ้นแห่งกิเลส, ปิดกระแสแห่งกิเลส. ปิดอะไรที่มันควรจะเปิด มันต้องใช้สติ. พุทให้ชัดลงไปก็พูดว่า สติเป็นผู้ปิดกั้นอันตราย คือ ปิดทางมาแห่งอันตรายเสีย.

ผู้ใดปฏิบัติอะไรไปในความหมายอย่างนี้ ก็เรียกว่าผู้นั้นเขามีสติ สติเป็นชื่อของธรรมะชนิดนั้น, แล้วผู้มีสตินั้นก็เรียกว่าสติก็มี สติมากก็มี สติมันโตก็มี, มันแปลกันแต่ตัวหนังสือ. ความหมายนั้นเป็นอย่างเดียวกันคือมีสติ. เราจะไต่ถ้อยอยู่บ่อยๆว่า สติ สมุชชาในสติมา; น้อยในความหมายเดียวกันหมด เขาแต่ใจความที่ว่า : ผู้ที่กำลังใช้สติอยู่อย่างสมบูรณ์. ทำไมจะต้องพูดว่าใช้สติ? เพื่อให้ความมันจากชักชงลงไป ว่ามันต้องมีการใช้สติ.

ทีนี้เขาจะเอาสติไหนมาใช้? เอามาจากไหน? เขาก็ต้องฝึก; ฉะนั้นเขาต้องฝึกก่อน เขาจึงจะมีสติสำหรับมาใช้ให้ทำหน้าที่ คือการปิดกั้น. เมื่อเป็นผู้ใช้สติอยู่อย่างสมบูรณ์ในทุกกรณี ผลก็จะเกิดขึ้นว่า :-

ข้อที่ ๑. ทำผิดไม่ได้ คือทำผิดพลาดไม่ได้; เพราะเมื่อมีสติอยู่ มันทำผิดไม่ได้, ทำอะไรผิดไม่ได้. ถ้าทำผิดได้ ก็หมายความว่า มันขาดสติ โดยเฉพาะก็ในส่วนนั้น. เราทำอะไรผิด ก็เพราะว่าเราขาดสติในส่วนนั้น. ปัญญา

อยู่เฉยๆ *ไม่มีสติ* พามา มัน *ก็ช่วยไม่ได้*; เพราะฉะนั้น *สติ* นั้นมันจึง *มีคุณค่า* หรือ ความหมายแห่งปัญญา รวมอยู่ในนั้นด้วยเสร็จ, เพราะว่ามันทำหน้าที่ระลึก. ถ้าระลึกมันก็ระลึกถึงอะไร? มันต้องมีอะไรระลึกถึงแล้วพามา. *สิ่งนั้นคือความรู้ ที่ถูกต้อง*; ฉะนั้นคำว่า สติจึงมีปัญญารวมอยู่ด้วยเท่าที่จำเป็น เฉพาะเรื่องๆ เป็นกรณีๆ ไป; หากแต่ว่าพระพุทธรองค์ทรงมีสติสมบูรณ์ในทุกกรณี.

ข้อที่ ๒. เมื่อ มีสติแล้ว ก็มีผลว่า *กิเลสเกิดไม่ได้*; นั่นมันต่างจาก ข้อแรกที่ว่า *ทำผิดไม่ได้*. อันนั้นมันอยู่ข้างนอกเกินไป หรือมันเป็นผลของ กิเลสอยู่. *นี่ลึกเข้าไปข้างใน ก็คือกิเลสเกิดไม่ได้*. หมายความว่า อนุสัยจะ *ปรุงโรจระ โทสะ โมหะ ไม่ได้* นี้เรียกว่า *กิเลสมันเกิดไม่ได้ในภายใน โน่น*; เมื่อกิเลสไม่เกิด ก็ไม่มีปัญหาเกี่ยวกับกิเลส.

ข้อที่ ๓. ประโยชน์โดยวงกว้าง ก็คือมีการควบคุมรักษาเป็นอย่างดีได้. ถ้าผู้ใดมีหน้าที่ควบคุม รักษา ป้องกัน *คุ้มครอง* อะไรก็ตาม; เขา ต้องมีสิ่งที่เรียกว่า *สติ*. แม้แต่จะเลี้ยงเด็กเล็ก ๆ, หรือว่าจะคุ้มครองทรัพย์สมบัติสิ่ง ของ, จะคุ้มครองลูกหลานเหลน, จะคุ้มครองอะไรก็ตาม, จะทำการอารักขาใด ๆ *สำเร็จได้เพราะความมีสติ*.

นี่เป็นตัวอย่าง ๓ ประการ ที่แสดงถึงประโยชน์ของความมีสติ. ที่นี้ ถ้าเรามองกันถึง *สติขั้นสูงสุด* ในพระพุทธศาสนา ก็คือ *สติปัญญา* ตามแบบฉบับ. เราไปศึกษาเรื่อง *สติปัญญา ๔* หรือ *สติโดยเฉพาะเรื่องใด ๆ ก็ได้*; แต่ที่สำคัญ *ที่สุด* ก็คือ *สติปัญญา ๔* ซึ่งมี *โครงเรื่อง* แก่โครงของเรื่อง *ที่พระองค์ทรงจัดแจงไว้ ดีแล้ว* ว่ามันจะต้องเป็นไปตามลำดับๆ ตั้งแต่ต้นจนปลาย คือ *ดับกิเลสได้ ดับทุกข์ ได้*, จนกระทั่งรู้สึกด้วยตนเองว่า *ดับทุกข์ได้แล้ว* นี่เป็นเรื่องของ *สติปัญญา :-*

หมวดกายานุสสนา ก็รู้อะไรก็รู้อะไร รู้อะไรก็รู้อะไร จ्ञนควบคุมมันได้.
 หมวดเวทนานุสสนา ก็รู้อะไรก็รู้อะไร ในทุกแง่มุม จ्ञนควบคุมเวทนาได้. ในหมวด
 จิตตานุสสนา ก็รู้อะไรก็รู้อะไร และบังคับจิตใช้จิตได้ในทางที่ต้องการ. หมวดสุตถาย
 ธัมมานุสสนา รู้อะไรก็รู้อะไร หรือ เข้าถึงธรรมสัจจะอันลึกซึ้งของธรรมชาติ : รู้อะไรก็รู้อะไร
 เห็นความไม่เที่ยง จ्ञนเกิดความจางคลายแห่งความยึดมั่นถือมั่น. ก็เลยดับไป,
 ความทุกข์ดับไป, รู้อะไรก็รู้อะไรแล้ว. นี้เรียกว่าสติปัฏฐาน.

พระองค์ทรงสมบูรณ์ด้วยสติอย่างนี้; มีพระพุทธานุสสนา ยืนยันว่า “เรา
 ตถาคคก็อยู่ด้วยวิหารธรรมอันนี้มากที่สุด ตั้งแต่ก่อนตรัสรู้”, คือทรงสรรเสริญ
 อานาปานสติ ๑๖ ชั้น ที่เรียกว่า สติปัฏฐาน ๔ ชั้น ยิ่งกว่าการปฏิบัติระบอบใด.

พระองค์จึงทรงเป็นผู้มีสติตั้งแต่เริ่มต้น คือการแสวงเพื่อการบรรลุ
 อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ. ครั้นเสร็จแล้วก็มัสติสมบูรณ์อยู่โดยอัตโนมัติ เพราะ
 ความสิ้นไปแห่งกิเลส. สติย่อมมีโดยอัตโนมัติ : เพราะไม่มีกิเลสที่เป็นเหตุให้
 ไม่มีสติ. พระองค์จึง ทรงพระนามว่า มัสติสมบูรณ์ในทุกกรณี ทุกชั้น ทุกระดับ.

เราฟังปฏิบัติต่อพระพุทธคุณข้อนี้ ก็คือ :—

ข้อที่ ๑. ระลึกถึงความเป็นอย่างนี้ของพระองค์ ซึ่งผิดกับความมี
 สติของพระอรหันต์อื่น ๆ, ซึ่งเชื่อว่าไม่ถึงขนาดของพระพุทธเจ้า. พระพุทธเจ้า
 เป็นพระอรหันต์ และมีความเป็นพระพุทธเจ้าด้วย, จึงมีสติมากกว่าพระอรหันต์
 ธรรมดา. เป็นอันว่าสูงสุดไม่มีอะไรยิ่งไปกว่านั้นแล้ว สำหรับการที่มนุษย์เราจะ

มีสติ. เราก็มีความไว้วางใจ มอบหมายความศรัทธาความเลื่อมใสในพระองค์
อย่างไม่เอนแง่นกลอนแคลน.

ข้อที่ ๒. แล้วก็ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ระลึกถึงพระองค์ในความ
หมายนี้ ก็คือระลึกถึงความมีสติอยู่เป็นประจำ.

ข้อที่ ๓. ระลึกถึงเมื่อมีอันตรายนี้ ความหมายมันซัดอยู่ในตัวแล้ว
ว่า; *เพราะไม่มีสติมันจึงมีอันตราย.* โดยเฉพาะทางจิตใจ เมื่อมีสติอันตราย
เกิดไม่ได้ อันตรายเกิดขึ้นมา ก็จะไม่สลายไปทันที. พอรู้ว่า อ้าว นี่มันกิเลส, หรือ
ว่านี่มันอุปาทาน กิเลสมันก็หายไปทันที. ถึงแม้จะเผชิญกับอันตรายภายนอก
ซัดก็ศัตรูภายนอก ก็ต้องมีสตินั้นแหละเผชิญ; ถ้าไม่อย่างนั้นจะทำผิดหมด ยิ่ง
เป็นอันตรายมากขึ้น.

ข้อที่ ๔. ทำตามพระองค์ ด้วยการน้อมนำคุณธรรมนี้เข้ามาสู่ตน
ก็คือ *พยายามให้มีสติอยู่* จนรู้สึกตัวเองว่ามีสติอยู่ แล้วก็ให้ตัวเองได้ ทุกที่ที่ว่า
เรามีสติอยู่, หรือเรา *มีสติทันเวลา* เรา *ไม่เพลอสติ* เรา *ไม่เสยสติ* ในกรณีนั้น ๆ.

ข้อที่ ๕. แล้วทำอะไรให้ทูลถามพระองค์ก่อน ในข้อที่มีสติ นี่มัน
เป็นอยู่โดยตัวมันเองแล้ว; เพราะว่าสตินั้นแหละจะเป็นการทูลถามพระองค์อยู่ใน
ตัวมันเอง.

ข้อที่ ๖. ^๕ นิสัยเมื่อล้มเหลว *เพลอสติเมื่อไรก็ละลาย,* เมื่อรู้ว่า
เพลอสติก็ละลาย; เพราะมันเข้ากันไม่ได้. ถ้าไม่มีสติแล้วมันก็เข้ากันไม่ได้ กับ

พระอริยเจ้า หรือพระธรรม หรือพระศาสนาก็ตาม ซึ่งเป็นเรื่องของความเป็นสติ สมบูรณ์,

ข้อที่ ๗. นี้ตรวจสอบในลักษณะประเมินผลอยู่ตลอดเวลา กำลังก็สำรวจความเป็นสติหรือความไม่มีสติในวันที่ล่วงไปแล้วให้เห็นชัด แล้วก็ *มีสติในการหลับ* ก็ว่าหลับลงไปด้วยความมีสติ, แล้วก็ *ตื่นขึ้นมาด้วยความมีสติ*. โดยเหตุที่ฝึกไว้ดีแล้ว ว่าไม่ทำอะไรก่อนมีสติ; ฉะนั้นจึงไม่มีทำอะไรผิดพลาดแม้ในเวลาหลับ. การหลับของบุคคลนั้นก็มีความเท่ากัน. ที่ตื่นแล้ว *ก่อนแต่จะลุกไปจากที่นอน ก็มีสติต่อไป* ว่าเราจะทำอะไร เรามีอะไรที่จะต้องทำ จะทำอย่างไร ทำให้ดีที่สุดในวันนี้, แล้วก็ลุกไปทำสิ่งนั้นด้วยความมีสติ. นี้เรียกว่ามันเป็นผลดีที่สุดในการฝึกฝนสติ ปลูกฝังสติอย่างนี้.

ทั้ง ๗ ข้อนี้ สรุปความได้ว่า เป็นผู้มีสติอยู่ตลอดเวลา, เหมือนกับบทฝึกหัดที่ว่า หายใจเข้าก็รู้สึกตัวอยู่ หายใจออกก็รู้สึกตัวอยู่.

บทช่วยจำ สำหรับพระพุทธรูปข้อนี้ มีว่า :—

โอ้พระองค์ ทรงพระนาม สติมา
 เพราะเหตุว่า มีสติ เป็นนิสัย
 อวิชา ไม่อาจู่ สู่พระทัย
 หุกษ์น้อยใหญ่ ไม่อาจเกิด กวนกมล.

“พระองค์ ทรงพระนาม สติมา” นี้ก็ฟังชัด. “มีสติ เป็นนิตย์” นี้
 หมายความว่ามนุษย์เราจะมีสติได้สูงสุดเท่าไร พระองค์มีเต็มวิสัยนั้น ๆ อยู่เป็นนิตย์.
 “อวิชา ไม่อาจอยู่ คู่พระทัย” นี้เป็นหลักธรรมตา หรือหลักตายตัวว่า เมื่อใด
 อวิชาเกิดขึ้น เพราะ *ปราศจากสติแล้ว*; *กระแสแห่งปฏิจจสมุปบาท* ในก้าน
 หรือในฝ่ายแห่งความทุกข์ *ก็จะเป็นไป* คือมีอวิชา เมื่อมีการสัมผัสแล้ว, สัมผัส
 แล้ว, สัมผัสนั้นก็ทำให้เกิดปฏิจจสมุปบาทในฝ่ายทุกข์ แล้วก็ไป. *เดี๋ยวนี้*
เพราะความมีสติ อวิชาก็ไม่อาจจะอยู่เข้าไปในใจ คือไม่อาจจะเกิดขึ้นในขณะแห่ง
 ผัสสะ ทุกข์ทั้งหลายก็ไม่อาจจะเกิดขึ้นมาได้.

.....

อุบายพิทุทธคุณบทที่ ๖๖ มีพระบาลีว่า *วิปัสสี* แปลว่า *มีความ
 รู้แจ้ง เห็นแจ้งเป็นปกติ.*

เห็นแจ้งรู้แจ้ง นี้ ก็ต้องตอบอยู่ในตัวแล้วว่า *ด้วยปัญญา*; *ดังนั้น*
พระพิทุทธคุณนี้ ก็ต้องสงเคราะห์ลงไปในพระปัญญาคุณ.

ที่นี้มาดูกันที่คำว่า *วิปัสสี* : *ปัสสี* แปลว่า *มีการเห็น วิ* แปลว่า *อย่าง
 วิเศษ อย่างแจ่มแจ้ง อย่างสิ้นเชิง*; *วิปัสสี* ก็ *ผู้มีความเห็นอย่างแจ่มแจ้งสิ้นเชิง,
 เป็นบุคคล* เรียกว่า *วิปัสสี*, เป็น *การกระทำ* เรียกว่า *วิปัสสนา*. คำอื่นที่มีความ
 หมายเหมือนกัน ใช้แทนกันได้; เช่นคำว่า *อนุปัสสี* หรือ *อนุปัสสนา*; ต่างกัน
 แต่ว่าระดับ. ถ้าเป็น *อนุปัสสี* ก็กำลังเห็น *ตามเห็นอยู่ ใคร่ครวญอยู่ มีการ
 ปฏิบัติอยู่*. ถ้า *วิปัสสี*, ความหมายเอียงไปในทางที่ได้รับผลของการปฏิบัติแล้ว

อย่างน้อยก็ตามสมควร แต่เมื่อยังไม่ถึงที่สุด มันก็ยังเป็นวิบัติสัสไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะถึงที่สุด.

ส่วนในกรณีของพระพุทธองค์นั้น ย่อมหมายความว่าถึงที่สุด ฉะนั้น คำว่าวิ ในกรณีของพระพุทธองค์นั้น อยากจะให้มีความหมายเลยไปถึงความหมายอันสุดท้ายว่า สิ้นสุดลงด้วยการกระทำให้วินาศ คือ ทรงเห็นแจ้งในสิ่งทั้งปวง ถึงระดับที่ทำให้ความวินาศให้แก่กิเลสทั้งหลาย. นี่คำว่า วิเป็นอุปสรรค. อุปสรรคตัวนี้จะแปลว่าวินาศก็ได้ แล้วมันน่ากลัวดี. อาตมาเคยไปเอามาอธิบายให้ฟังว่า ถ้าความรู้เห็นมันเห็นแจ้ง จนถึงกับทำความวินาศให้แก่กิเลส หรือมารทั้งหลายได้แล้ว นั่นแหละวิบัติสัสขั้นสูงสุด.

เกี่ยวที่เราถือเอาความหมายพิเศษอีกนิกหนึ่ง สำหรับคำว่าวิบัติ คือความหมายที่ว่าเห็นอยู่เป็นปกติอยู่ หรือเป็นประจำ. ถ้ายังปฏิบัติอยู่ ก็ต้องให้เห็นอยู่เป็นประจำ, ปฏิบัติเสร็จแล้ว ก็ยังคงมีการเห็นอยู่เป็นประจำ, และอาจจะเห็นได้ ในอริยาบถใดก็ได้ ไม่เป็นสัพพัญญูทุกอริยาบถ; แต่ว่าต้องการจะเป็นสัพพัญญูในอริยาบถใดก็ได้, เมื่อใดต้องการจะเห็น เมื่อเห็นเป็นเห็น.

ฉะนั้น การหลับของบุคคลนั้น ก็มีค่าเท่ากับตื่น เพราะว่าเมื่อหลับก็เพียงแค่มืดความรู้สึก เมื่อใดต้องการเห็นเมื่อนั้นก็มีการเห็น. การหลับนั้นจึงไม่เป็นอุปสรรค, จึงถือว่าความหลับนั้นก็ยังมีค่าเท่ากับความตื่น; เพราะไม่อาจจะเกิดอันตรายกิเลสอะไรขึ้นมาได้ ในขณะที่เรียกว่าหลับ.

นี่เรียกว่า เป็นวิบัติสัสโดยสมบูรณ์ ซึ่งมีความหลับเท่ากับความตื่น. กนธรรมคาถาก็หลับอยู่ด้วยกิเลส ด้วยอวิชชา เรียกว่ากิเลสนิทรา มันก็มีทางที่จะฝัน หรือว่าจะประหลุดกิมโนทุจริตด้วยความฝัน. ท่านจึงถือว่า พระอรหันต์มิได้ฝันเลย เพราะอำนาจของสติ.

ข้อปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้ คือ :-

ข้อที่ ๑. ระลึกถึงความทำให้แจ่มแจ้งในการตรัสรู้ของพระองค์ ว่าทรงเป็นวิปัสสีถึงที่สุด ด้วยอำนาจแห่งการตรัสรู้นั้น, มันก็เลยสงเคราะห์เข้าไปในพระพุทธรูปที่มีความหมายคล้าย ๆ กัน เช่น สัมมาสัมพุทโธ เป็นต้น นั่นเอง; ก็มีศรัทธาตั้งมั่นในพระองค์ อย่างเดียวกับเมื่อมีความรู้สึกในพระพุทธรูปบทอื่น ซึ่งต่างกันแต่เพียงชื่อ หรือข้อปลุกย่อยเท่านั้น.

ข้อที่ ๒. ที่ว่า ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ก็เพื่อให้เกิดการไม่มีทมนท์, ระลึกถึงพระพุทธรูปในฐานะเป็นวิปัสสี ก็คือระลึกถึงความแจ่มแจ้ง ที่พระพุทธรูปได้ทรงแสดงไว้ ในการประพาศิพรหมจรรย์.

ข้อที่ ๓. ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย นี้ก็มีความหมายว่า ต้องมีความแจ่มแจ้งในการที่จะต่อสู้อันตราย โดยเฉพาะอันตรายภายใน คือ กิเลส.

ข้อที่ ๔. ข้อว่าทำตามพระองค์ โดยการน้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาสู่ตน ให้มีผลปรากฏชัด จนให้ตัวเองได้ ว่าเราก็เป็นวิปัสสีในระดับหนึ่ง; แม้จะไม่ทักเทียมกับพระพุทธเจ้า แต่ก็เดินทางเดียวกัน. แต่ที่เรานั้นประมาทเสียเอง ไม่ทำความก้าวหน้าในเรื่องนี้. ความแจ่มแจ้งของเรานั้นก็หยุดหรือว่าถอยหลัง; เรียกว่าเราไม่เดินตามพระองค์ ควรจะเสียใจ.

ข้อที่ ๕. ทำอะไรทูลถามพระองค์ก่อนนี้ ก็ให้มีความแจ่มแจ้งเสียก่อน จึงจะทำอะไร จะพูด จะคิด จะทำ จะตัดสินใจอะไรลงไป ก็ต้องแจ่มแจ้ง

เสียก่อน จึงจะตัดสินใจลงไป. คนเรามันตัดสินใจอะไร อย่างที่เรียกว่าตามอำนาจของกิเลส; ฉะนั้นจึงผิดโดยประการทั้งปวง. ไม่มีความแจ่มแจ้งแห่งวิชา มีแต่ความรู้ผิดๆ, เลยเห็นว่า จะนำมาซึ่งประโยชน์แล้วก็เอา. ฉะนั้นคนในโลกนี้จึงมีการทำผิดมากขึ้นๆ; เขาไม่รู้จักพระพุทธเจ้า, เขาไม่มีพระพุทธเจ้า, สำหรับมาทูลถามเสียก่อนว่า จะทำอะไรอย่างไร.

ข้อที่ ๖. ละอายเมื่อล้มเหลวนี้ ก็คือไม่มีความแจ่มแจ้ง ก็ทำอะไรไม่สำเร็จ, หรือบางทีก็ทำด้วยความมีคตินท์ มันก็ยิ่งตรงกันข้ามหนักขึ้น ก็จัดตัวเองไว้ว่า ไม่เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ก็มีความละอาย.

ข้อที่ ๗ นั้ตรวจสอบพระคุณข้อนี้ ว่ามีอยู่ในเราอย่างไร อยู่เป็นประจำ นับตั้งแต่วันที่ ความแจ่มแจ้งในทางปริยัติ เราก็มี่เพิ่มขึ้น. ความแจ่มแจ้งในทางปฏิบัติ เราก็มี่เพิ่มขึ้น. แล้วโดยเฉพาอย่างยิ่งผลของการปฏิบัติ ที่แสดงอยู่เป็นความดับทุกข์นี้ ควรจะชัดเจนยิ่งกว่าสิ่งใด.

สรุป ความว่า มีความแจ่มใสแห่งจิตเป็นปกติ รักษาจิตให้แจ่มใสให้ปกติ เป็นประจำ.

บทช่วยจำ เป็นคำกลอนสำหรับพระพุทธคุณบทนี้ มีว่า :-

โอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าวิบัสสี
 ความต้นมี ในความหลับ ไม่สับสน
 อริยา- บลโตโต ไม่มีคตินท์
 พระทศพล- ญาณมี ทุกวัน.

ไม่มีคำยาก แต่ความหมายมันไม่ค่อยชัด. “พระองค์ ทรงสมญา **วิบัสสี**” นี้ชัด. “**ความตื่นมี ในความหลับ**” หมายความว่าความหลับนั้นไม่สับสน ไม่มีอะไรที่จะเกิดอันตรายจากความหลับ; เพราะความแจ่มแจ้ง, เพราะความตื่น ด้วยความแจ่มแจ้ง, หลับเหมือนกับไม่หลับ. “**อิริยาบถใดใดไม่มีคมนท์**”; **นี้ใช้อิริยาบถเป็นเครื่องวัด** ว่าในขณะแห่งอิริยาบถใด ก็ไม่เคยมีความมีคมนท์ “**พระทศพลญาณ มีตลอดวัน**” หมายความว่า เมื่อประสงค์จะมีพระญาณข้อไหน ก็ยังคงมีอยู่ได้ตลอดวัน.

ทศพลญาณมี ๑๐ ประการ ส่วนใหญ่ก็เป็นการรู้เกี่ยวกับสัตว์โลก เพราะ ว่าพระองค์เป็นพระพุทธเจ้า มีหน้าที่ช่วยสัตว์โลก. พระทศพลญาณทั้ง ๑๐ ประการ จึงเป็นไปในลักษณะที่จะรู้จักสัตว์โลก. พระพุทธองค์ก็ทรงเป็นสัตว์โลกองค์หนึ่ง คนหนึ่งเหมือนกัน นี้เราจะพูดกันตรงๆ; แต่พระพุทธองค์**ทรงรู้จักพระองค์เอง** เหลือที่จะรู้จักแล้ว, แล้วก็หมดหน้าที่ไปแล้ว. ฉะนั้น**จึงมีเรื่องที่จะต้องสอดคล้อง** เกี่ยวกับสัตว์ทั้งหลายอยู่เป็นประจำ เพื่อทำหน้าที่ของพระพุทธเจ้า ผู้เป็นวิบัสสี.

.....

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๖๗ มีพระบาลีว่า อนภินโต, ซึ่งแปลว่า **มีจิตไม่แพบลงด้วยอำนาจแห่งกิเลส.**

มองดูกิริยาอาการนี้ ก็เห็นได้ **ว่าเป็นพระพุทธคุณประเภทบริสุทธิ์คุณ** คือ **กิเลสทำอะไร พระองค์ไม่ได้.**

นี้ดูคำว่า *แพบลง* มีจิตแพบลง นี่เป็นการแสดงลักษณะของจิตอยู่ด้วย พระพุทธคุณทั้ง ๓ บท เป็นลำดับๆ ไป : บทแรกนี้แสดงลักษณะหนึ่งก่อน คือ *จิตแพบ* หมายถึง *จิตลอยกำล้ง*. *จิตของคนธรรมดาสามัญทั่วไป จะแพบ* คือ มี *ลักษณะแห่งดินะมิทธะ* : ละเหยียละห้อย ซึมเซา ไม่ร่าเริงไม่อาจหาญ ไม่นึกสนุก ในการทำอะไร.

นี้เรียกว่าจิตมันแพบ สำหรับคนธรรมดาสามัญทั่วไป มีอยู่เป็นประจำ คือมีดินะมิทธะ บางทีมันไม่ไค้งวงนอน ไม่ไค้งจำเป็นจะต้งนอน แค่อาศัยดินะมิทธะมันก็เกิดจะอยากนอน ซึ้นมา หรือว่ามันห่อเหี่ยว มันละเหยียละห้อย โดยเหตุบังจยอย่างไคอย่างหนึ่ง ซึ่งมันมีอยู่รอบค่าน คนก็มีจิตแพบลงไป พระพุทธองค์ไม่มี.

อีกทางหนึ่งก็เพราะว่า *จิตไม่มีอุปาทาน* ในฝ่ายที่ทำให้แพบ คือ *การพ่ายแพ้หรือการสูญเสีย หรือการอะไรก็ตาม* ซึ่งมันเป็นไปในลักษณะที่ทำให้ *จิตมันแพบ* นี้เขามีอุปาทานในส่วนนั้นแล้วเขาก็จะมีจิตแพบ. สำหรับพระพุทธรองค์มีไม่ได้; เพราะที่ไม่มีนิวรรณ์ ไม่มีอุปาทาน. ที่นี้เราจะทำจิตไม่ให้แพบ ตามอย่างพระองค์บ้าง.

ดูอย่างทั่วๆ ไป แล้วสรุปเอามาแต่ใจความ ในระดับโลกิยะ *คนสามัญ ทำจิตไม่ให้แพบ ก็ด้วยหาสิ่งทีมากกระตุ้น*, มีสิ่งกระตุ้นต่ำต้อยที่สุด ก็เหมือนกับว่า นึกถึงอะไรทีมันกระตุ้นให้คึกคักซึ้นมา. หรือว่าลูกเด็ก ๆ เขาไม่ค่อยเคลื่อนไหว เราให้ส탕ค์เขาให้ซึ้นมเขา มันก็เป็นการกระตุ้นไม่ให้จิตมันแพบ. นี้ก็เรียกว่า มีสิ่งกระตุ้น. หรือว่าอย่างธรรมดาทั่วๆ ไป ก็มีสมาธิ *เมื่อทำจิตให้เป็นสมาธิได้ มันก็ไม่แพบ*; มันจะเป็นจิตที่ปกติด้วยสมาธิ.

ที่นี้ถ้าเป็น *อย่างโลกุตตระ* จิตจะไม่แพบได้ ก็เพราะหมคกิลลศ ตัฒหา
อุปาทาน ตามวิธีที่ได้ศึกษาและอธิบายกันมาแล้ว. มันไม่ไปยึดถืออะไรได้ ในสิ่ง
ที่ทำให้จิตมันแพบ.

ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ :-

ข้อที่ ๑. ระลึกถึงพระพุทธคุณ ซึ่งก็เป็นเรื่องแยกออกมาเพียงส่วน
หนึ่ง ก็ว่าจิตไม่แพบ นั้นก็มีนัยะคล้าย ๆ กันดังกล่าวแล้ว.

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงพระองค์ซึ่งไม่อาจจะมิจิตแพบ *ก็เป็นผู้ที่ปกคิ*
สทใจ แจ่มใส. เราชระลึกเพื่อความเป็นผู้มีจิตไม่แพบ. ถ้าใครระลึกถึงพระ-
พุทธคุณแล้ว จิตยังแพบอยู่ ก็แปลว่าคนนั้นมันระลึกไม่ได้, ระลึกไม่ถูก, ระลึก
ไม่เป็น, มันได้แต่ท่อง อิติปิ โส แต่ปาก. แต่ก็อาจจะเป็นได้ ถ้ามีอุปาทาน
ให้มากสักหน่อย แม้จะท่องแต่ปาก มันก็ยังมีจิตระปรึกระเป่าขึ้นบ้าง. ถ้าให้
ถึงขนาดแล้ว ต้องรู้ความหมายแห่งพระพุทธคุณนั้น ๆ, แล้วก็เอ่ยถึงพระพุทธคุณ
ข้อนั้นแล้ว จิตมันก็ไม่แพบ.

ข้อที่ ๓. โดยเฉพาะเมื่อมีอันตราย จิตจะไปแพบอยู่ไม่ได้ หรือ
ตามปกคิมันก็แพบอยู่ไม่ได้. เมื่อมีอันตรายมันก็คิดจะวิ่งหนี แต่ถ้ามันมีความกลัว
มีความเศร้าอะไรอยู่ มันก็แพบเหมือนกัน ฉะนั้นจึงสอนให้มีความกลัว แม้จะวิ่งหนี
ก็ต้องวิ่งหนีด้วยจิตที่กล้า ที่กล้าคือไม่กลัว หรือไม่แพบ ถ้าจิตแพบมันก็วิ่งไม่ได้
มันยกขาไม่ขึ้น.

ข้อที่ ๕. นี้ทำตามพระองค์ ในพระพุทธรูปข้อนี้ ว่าเรามีจิตที่ไม่
ตกต่ำ จิตที่ไม่ตกจมลงไป ก็ให้ตัวเองได้.

ข้อที่ ๕. ทำอะไรให้ตามพระองค์ก่อน ถ้าเกี่ยวกับพระพุทธรูป
ข้อนี้ ก็ทำใจไม่ให้แพบเสียก่อน จึงจะคิด จะพูด จะทำ หรือจะตัดสินใจอะไรลงไป.

ข้อที่ ๖. ละอายเมื่อล้มเหลว หมายความว่าจิตมันแพบ ทำอะไรไม่ได้
ก็เสียใจ ละอาย ไม่เป็นสาวกของพระพุทธองค์เสียเลย.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบความแพบของจิตอยู่เป็นประจำ พบต้นเหตุ
แล้วก็แก้ไขได้ สำหรับตนเองโดยเฉพาะ.

นี่คือข้อปฏิบัติ ๗ ประการ เกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้ สรุปเป็นคำพูด
สั้น ๆ ว่า ไม่แพบไฉน, จิตของเราจะไม่แพบ.

บทช่วยจำ เกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้ จะมีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา อะนะภินัด

น้ำพระทัย ไม่ตระหวัด ไม่เหหัน

ไม่แพบฟุบ หุบเหี่ยว เพราะเกี่ยวพัน -

อารมณ์อัน ไม่อภิมย์ ระทมใจ.

คำไม่ยาก แต่ความหมายมันยังไม่ชัด อธิบายสักหน่อยก็ว่า : “พระองค์ ทรงสมญา **อะนะภินัต**” ก็สรุปมาแต่บทว่า **อะนะภินะโต. อะนะภินะตะ อะนะภินะตะ** เป็น **อะนะภินัต**. “**น้ำพระทัย ไม่ตระหวัด**” คือ **ไม่ติดในสิ่งใด ไม่หันเหไป ไม่แปร ไม่ฟูบ ไม่หุบ ไม่เหี่ยว**. เพราะจะไปเกี่ยวพันกับอารมณ์ ที่ไม่น่าอภิมรย์ แล้วก็มีแต่ความระทมใจอยู่ จิตมันก็แปร. **อารมณ์อันไม่อภิมรย์** หมายความว่า **อารมณ์ทุกชนิดที่เป็นอนิฏฐารมณ์** เรียกว่าอารมณ์ที่ไม่อภิมรย์.

....

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๖๘ มีพระบาลีว่า โนอปณโต, แปลว่า มีจิตไม่ฟูขึ้นด้วยอำนาจแห่งกิเลส.

ถ้าถามว่าเป็นพระพุทธรูปกลุ่มไหน ? ก็ **พระบริสุทธิกุณ** ไปตามเดิม ; เพราะไม่มีกิเลสสมาย้ายได้, ไม่มีกิเลสมากระตุ้นได้, ไม่มีกิเลสมาชักจูงได้, ไม่มีอิทธิพลของกิเลสมาครอบงำ จึงจัดเป็นพระบริสุทธิกุณ.

ที่นี้ก็ยกคำว่า **จิตฟู** ดูกันง่าย ๆ ก็ **ตรงกันข้ามกับจิตแปร**. เมื่อตะกน^{๕๕} จิตแปร เพราะนิเวศประเภทดินะมิทธะ ; **เทียบ^{๕๖}จิตฟูก็เพราะนิเวศที่ตรงกันข้าม** คือ **อุทธัจจะกุกกัจจะ** ถ้าท่านผู้ใดได้ศึกษาเรื่องนิเวศมาอย่างถูกต้อง และครบถ้วนแล้ว ก็เข้าใจได้ทันที. นิเวศรบกวนจิตมันมีอยู่เป็นคู่อย่างนี้ : พวกหนึ่งทำให้จิตแปร ฟูบ หดหู่ เหี่ยวห่อลงไป. ที่นี้นิเวศอีกพวกหนึ่งมันทำให้จิตฟูขึ้น ฟู้งช่าน ตรงกันข้ามกับแปร.

ฉะนั้น ในกรณีนี้ **จิตฟูเพราะนิเวศประเภทอุทธัจจะกุกกัจจะ** ก็ได้, หรือว่า **จิตไปมีอุปาทานในสิ่งที่ทำให้จิตฟู** ก็ทำได้ การชนะ การยั่วให้ตีใจ.

นี้เรียกอุปาทานในสิ่งที่ทำให้จิตฟู พระพุทธเจ้าไม่มีอาการอย่างนี้; แม้แต่พระอรยิสาวกชั้นดี ก็ไม่มี.

ที่นี้มาพูดถึงจิตไม่ฟู ก็คือ ตรงกันข้ามจากจิตฟู อย่างโลกก็ยะทั้วๆ ไป ก็มีสมาธิ เสีย มีความรู้สำหรับปรามเสีย หรือ มีสิ่งมาชู่ มาเตือนสติ เสีย; วิธีอย่างชาวบ้านทั้วไป ก็จะต้องใช้อย่างนี้, หรือเป็นไปในระดับโลกียะธรรม.

แต่ถ้าเป็น อย่างโลกุตตระแล้ว มันก็ ต้องหมดกิเลสตัณหา อุปาทาน, อย่างเดียวกันอีก : ไม่มีตัณหา — อยากรในอารมณ์ชนิดนั้น, ไม่มีมานะสำคัญมั่นหมาย, ไม่มีอุปาทานสำหรับยึดมั่นถือมั่น ในอารมณ์ที่ทำให้จิตฟู.

นี่เราฟังศึกษาได้ โดยการทำกรเปรียบเทียบกับจิตแพบ. รู้จักจิตแพบเท่าไร ก็รู้จักจิตฟูเท่านั้น. รู้จักจิตฟูเท่าไร ก็รู้จักจิตแพบเท่านั้น. ศึกษาคู่กันไปได้; ดังนั้นเขาจึงเอามาเรียงลำดับติดกัน บทที่ ๖๗ จิตแพบ บทที่ ๖๘ จิตฟู.

ข้อปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ ก็เช่นเดียวกับบทที่แล้วมา :—

ข้อที่ ๑. ระลึกถึงความที่พระองค์ไม่มีอะไรมาทำให้จิตฟู เพราะไม่มีตัณหาอุปาทาน ที่จะให้เป็นอย่างนั้น จึงมีจิตปรกติ คือมีพระหฤทัยปรกติ. ไปหากำพุทเอาเองก็แล้วกัน ว่าสะอาด สว่าง สงบ หรืออะไรก็ได้, เรียกว่ามันปรกติ. ก็มีความเลื่อมใสในพระองค์ว่า เป็นผู้เป็นยอดคน ถึงที่สุดแห่งความเป็นมนุษย์เพราะจิตปรกติ ก็เลื่อมใสไม่หวั่นไหวในพระองค์.

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงเป็นประจำ ก็คืออย่าให้มันเกิดนิยมในความฟู
หลงไหลในความฟูแห่งจิต.

ข้อที่ ๓. ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย ควบคุมจิตอย่าให้ฟุ้งซ่าน อย่าให้ฟู
เมื่อเผชิญหน้ากับอันตราย.

ข้อที่ ๔. ทำตามพระองค์ในข้อนี้ คือมีการระมัดระวังไม่ให้ผล
จนจิตฟู ๆ แสบ ๆ.

ข้อที่ ๕. ทำอะไรทูลถามพระองค์ก่อน ถ้าเกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้
ก็หมายความว่า ถ้าจิตมันกำลังฟูก็อย่าไปทำอะไรเข้า มันจะบ้า. สังเกตให้ดีทุกคนว่า
ถ้าจิตมันกำลังฟูในลักษณะอย่างนี้ อย่าไปทำอะไรเข้า : อย่าไปพูด อย่าไปคิด
อย่าไปอะไร, มันจะเป็นเรื่องบ้าไปหมด.

ข้อที่ ๖. นีละอายเมื่อเราล้มเหลว คือมันมีจิตฟูหรือจิตฟุ้งซ่าน
ก็เสียใจ เพราะมันไม่ก้าวหน้าในพรหมจรรย์เสียเลย.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะประเมินผล วันหนึ่ง ๆ มันฟู ๆ
แสบ ๆ หรือไม่? แล้วก็เสียใจที่มันพบแต่ฟู ๆ แสบ ๆ มันไม่มีความเป็นปกติ.

บทช่วยจำเป็นคำกลอน สำหรับพระพุทธรูปข้อนี้ มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงมี กมลจิต
ไม่อาจฟุ้ง แต่สถิต ในทุกวิสัย
ความขี้ขลาด แห่งอารมณ์ ระทมใส่
สักเท่าไร ใจไม่ฟู, อยู่อย่างเดิม.
ทุกค่าง่าย ความหมายง่าย ไม่ต้องอธิบาย

.....

อุปมาพุทธคุณบทที่ ๖๘ อานนโฆ.

ใครเมื่อแล้วช่วยทนน้อย มันจะจบแล้ว มีพระบาลีว่า อานนโฆ แปลว่ามีจิตไม่หวั่นไหวด้วยอำนาจแห่งกิเลส. ขอให้สนใจในข้อที่ว่า มีจิตไม่แปรปรวน เพราะอำนาจแห่งกิเลส, มีจิตไม่ฟุ้งเพราะอำนาจแห่งกิเลส, มีจิตไม่หวั่นไหว เพราะอำนาจแห่งกิเลส. สังเกตดูคำว่า เพราะอำนาจแห่งกิเลส ทำให้แพบก็ทำได้ ทำให้ฟูก็ได้ ทำให้สั้นก็ได้. คำอธิบายมันจึงคล้าย ๆ กันกับ ๒ บทที่แล้วมา และเป็นพระบริสุทธิคุณ.

จิตหวั่นไหว ถ้าจะพูดกันถึงนิรโรคที่ทำให้จิตให้หวั่นไหว ก็อยากจะระบุไปถึง วิจิกิจฉา ซึ่งเป็นความหวั่นไหวที่ลึกซึ้ง. กามฉันทะ หรือ พยาบาท ก็ทำให้จิตหวั่นไหว เหมือนกัน ; แต่มันไม่ละเอียดลึกซึ้ง เหมือนกับวิจิกิจฉา สงสัยไม่แน่ใจ ลังเล นี้ มันหวั่นไหวอย่างลึกซึ้ง. หรือว่ามันมีกิเลสประเภทค้นหาเป็นตัวชักนำ; ความอยากในทาง กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา นี้ชักนำให้เกิดอุปาทาน หรือ ภพเป็นตัวกู อะไรขึ้นมาแล้ว มันก็หวั่นไหว.

นี่ ถ้าไม่หวั่นไหวจะทำอย่างไร? ในระดับโลกิยะ คนทั่วไปก็ทำตามแบบของบุญของคนทั่วไป เช่น มีศรัทธาในอะไรเสีย ก็ไม่หวั่นไหว. ศรัทธาอันนี้เป็นของเบื้องต้น เป็นหน้าปากคอก แต่แล้วก็ใช้ไต่ตลอปไป. มีศรัทธาในพระพุทธเจ้าหรือในอะไรก็ตาม ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาแล้วจิตก็ไม่หวั่นไหว. ถ้าพูดอย่างกำปั้นทุบดินอีก ก็ว่า เป็นสมาธิเสีย จิตก็ไม่หวั่นไหว, แล้วยังมีอะไรอื่นอีกมากที่จะช่วยให้จิตไม่หวั่นไหว ในลักษณะธรรมตาสามัญ.

แต่ถ้าเป็น *อย่างโลกุตตระ* แล้ว มันก็ *ต้องหมตกิเลส* อีกนั่นแหละ. *กิเลสที่เป็นเหตุให้หวั่นไหวไม่มี มันก็ไม่หวั่นไหว.* กิเลสที่เป็นเหตุให้หวั่นไหว ก็คือกิเลสที่มีต้นเหตุเป็นตัวยึดนำ. ปราศจากกิเลสก็ไม่หวั่นไหวโดยสิ้นเชิง. ถ้ายังมีกิเลสก็หวั่นไหว ซึ่งจะต้องหาทางแก้ไขไปตามที่จะทำได้สำหรับคนทั่วไป.

ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ :-

ข้อที่ ๑. ระลึกรู้ถึงพระองค์ ผู้ไม่ทรงหวั่นไหวโดยประการ ทั้งปวง ยิ่งคิดจะยิ่งเห็น, ยิ่งคิดจะยิ่งเห็นในข้อนี้ : ไม่ทรงหวั่นไหวในสิ่งอะไร โดยประการทั้งปวง เพราะไม่มีกิเลสที่เป็นเหตุให้หวั่นไหว; ก็มีศรัทธาปสาทะ มั่นคงในพระพุทธองค์.

ข้อที่ ๒. ให้ระลึกถึงเป็นประจำนั้น ระลึกถึงคุณค่าหรือว่าคุณสมบัติ ของความไม่หวั่นไหว; นั่นแหละคือระลึกถึงพระพุทธเจ้า ซึ่งประกอบไปด้วย พระคุณข้อนี้. เนื้อหนังร่างกายของพระองค์จะมีความหมายอะไร; แต่ว่าคุณ- ธรรมที่มีอยู่ในนั้น ในเบญจขันธ์กลุ่มนี้ มันมีพิเศษ, ไม่อาจจะหวั่นไหวเพราะกิเลส ไตๆ, เพราะไม่มีอนุสัยที่จะปรุงกิเลส ต้นเหตุไม่อาจจะเกิดขึ้น.

ข้อที่ ๓. ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย นี่ชัดมาก ถ้าหวั่นไหวแล้วก็พ่ายแพ้ แก่อันตราย ก็เสียเปรียบอันตราย.

ข้อที่ ๔. ว่าทำตามพระองค์ ก็น้อมนำคุณธรรมที่จะทำความไม่หวั่น ไหวเข้ามาใส่ตน; เช่นตั้งหน้าตั้งตาปฏิบัติ เพื่อความไม่หวั่นไหว เพื่อให้เป็นผู้

กงที่ หรือว่าปกติก็ได้. ทำได้สักขณะหนึ่ง ก็ยังพอจะไหวตัวเองได้ ถ้ายิ่งทำได้
ทั้งวันทั้งคืน ก็จะชวนให้ยกมือไหวตัวเองได้มากขึ้น, ไม่ต้องมีใครรู้ของใคร ต่าง
คนต่างทำ.

ข้อที่ ๕. ทำอะไรทูลถามพระองค์ก่อน ซึ่งปฏิบัติทำนองเดียวกับพระคุณบาทก่อน ๆ.

ข้อที่ ๖. ละอายเมื่อล้มเหลวนี้ หมายความว่ามันห้วนไหวไปเสีย
เรื่อย มีอาการอย่างเดียวกับคนเป็นโรคเส้นประสาท. นี่ก็เสียใจเถอะ, แล้วก็
ละอายเถอะ, มันอันตรายมากแล้ว.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะประเมินผลอยู่เป็นประจำ ว่าเรา
ห้วนไหวอะไรบ้าง? เราซึ่มักจะห้วนไหวในอะไรบ้าง? วันนั้นห้วนไหวก็มากน้อย?
เราจะทำให้มันดีขึ้นได้อย่างไร?

สรุป ข้อปฏิบัติทั้ง ๗ ประการนี้ ว่าคงที่ ๆ ๆ ๆ ภาวนาอยู่แต่ว่า
มันคงที่ ๆ.

บนช่วยจำเป็นคำกลอน เกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้ ซึ่งจะแปลงบทอาเนโช
มาเป็น อาเนช เฉย ๆ อาเนช ก็คือ อาเนโช.

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าอาเนช (ช ช้าง สะกด)

เหยือกก็เสก สักเท่าไร มาใส่เสริม
น้ำพระทัย ไม้ห้วนไหว ไม้ถูกเติม
ไม่ลดเพิ่ม แต่สักนิด จิตถาวร.

คำนี้ก็เหมือนกัน ว่าจิตถาวร คือจิตคงตัว. คำทุกคำง่าย ความหมายสั้น ไม่ต้องอธิบาย.

.....

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๗๐ วสีปุตโต.

พระพุทธรูปบทสุดท้ายแห่งวรรคนี้ คือบทที่ ๗๐ มีพระบาลีว่า วสีปุตโต แปลว่า ผู้ถึงซึ่งความมีอำนาจเหนือกิเลส. ใจความสำคัญที่ว่า มีอำนาจเหนือกิเลส. วสี แปลว่า อำนาจ หรือ ผู้มีอำนาจ, ปุตโต แปลว่า จึงแล้ว, วสีปุตโต ถึง ความมีอำนาจ.

นี้ถามว่า มีอำนาจเหนืออะไร ? ก็เหนือกิเลส เหนือจิต เหนืออารมณ์ ซึ่งมองเห็นได้ด้วยกันทุกคน. จะยกตัวอย่างว่า มีอำนาจเหนือกิเลส สำหรับพระพุทธรูปแล้ว ก็คือความไม่มีกิเลสนั่นเอง. ถ้าจะพูดว่า พระพุทธรูปมีอำนาจเหนือกิเลสที่มีอยู่ในพระองค์ มันก็เป็นเรื่องบ๊อบอเกินบ๊อบ; เพราะว่าพระองค์ไม่มีกิเลส แล้วจะมีอำนาจเหนือกิเลสที่ไหนอีกเล่า. ฉะนั้น ความมีอำนาจเหนือกิเลสของพระองค์ ก็คือความไม่มีกิเลส โดยอัตโนมัติ. พุทธภาษารัตนคาถาก็ไม่เป็นทาสของกิเลส.

ที่นี้คำว่ามีอำนาจเหนือจิต ข้อนี้อาจจะพูดได้ แม้สำหรับพระองค์เอง. พระองค์มีอำนาจเหนือจิต เพราะว่าทรงฝึกฝนมาแล้ว ชนะจิตโดยประการทั้งปวงแล้ว, ความมีอำนาจเหนือจิตนั้นก็มิได้อยู่ตลอดเวลา. เพราะว่าเกี่ยวสิ่ง

เรียกว่าจิตที่ยังมีอยู่ มีพระสัมมาสัมโพธิญาณควบคุมจิต เรียกว่ามีสัมโพธิญาณนั้นแหละ เข้ามีอำนาจเหนือจิต แทนกิเลส. เมื่อยังเป็นบุรุษอยู่นอกกิเลสมันมีอำนาจเหนือจิต; เคี้ยวก็มีสัมโพธิ คือโพธิ์ที่ถูกต้อนแล้ว มามีอำนาจเหนือจิต ซึ่งคนธรรมดาที่จะต้องถือหลักอย่างนี้ จะต้องให้ความรู้มีอำนาจเหนือจิต. อย่าให้กิเลสมีอำนาจเหนือจิตเลย.

ข้อหนึ่ง ที่ว่ามีอำนาจเหนืออารมณ์. อารมณ์ นี้คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ มีอยู่ ๖ อย่าง; เคยเล่าเรียนมาแล้ว ก็รู้จักดีแล้ว ว่าอารมณ์นั้นคืออะไร.

คำว่า อารมณ์ แปลว่าที่หวังเหนี่ยวของจิต. จิตนี้มันจะหวังไปหาอารมณ์ มันจะเกาะอยู่ที่อารมณ์; สิ่งนั้น ได้ชื่อว่าอารมณ์ เพราะว่าเป็นที่หวังเหนี่ยวของจิต : รูปก็ดี เสียงก็ดี กลิ่นก็ดี รสก็ดี โผฏฐัพพะก็ดี ธรรมารมณ์ก็ดี เป็นที่หวังเหนี่ยวแห่งจิต ทั้งที่เป็นอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์.

ถ้ามันเป็น อิฏฐารมณ์ มันก็หวังเหนี่ยวเพื่อให้รัก ให้เอา ให้เกิดกามตัณหา ภวตัณหา. ถ้ามันเป็น อนิฏฐารมณ์ จิตนี้ก็อดไม่ได้ ที่จะหวังเหนี่ยวเอามาสำหรับโกรธ สำหรับเกลียด สำหรับจะคิดฆ่าทำลายเสีย, ซึ่งควรจะจัดไว้ใน พวกวิภวตัณหา เพื่อจะทำลายมันเสีย.

ถ้าจิตมีอำนาจเหนืออารมณ์ ก็หมายความว่า รู้จักอารมณ์นั้น ว่าเป็นสังขาร, ว่าเป็นมายา, ว่าเป็นอะไรที่ถือเอาไม่ได้. ความสมบูรณ์แห่งสติ ทำให้มีอำนาจเหนืออารมณ์.

นี่คือคำอธิบายของคำว่า ลุถึงความมีอำนาจ บาลิมันมีเท่านั้นละ. ที่ว่า เหนือกิเลส เหนือจิต เหนืออารมณ์ นี้ เป็นคำอธิบายที่ประกอบให้ชัด ว่ามีอำนาจลุถึงซึ่งความมีอำนาจ. ถ้ามีอำนาจเหนือสิ่งเหล่านี้แล้ว ก็เรียกว่ามีอำนาจทั่วจักรวาล. พระองค์ทรงมีอำนาจทั่วจักรวาล, มีอำนาจเหนือกิเลส เหนือจิต เหนืออารมณ์; เพราะในจักรวาลมันก็ไม่มีอะไรนอกจากอารมณ์.

ข้อพึงปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ :—

ข้อที่ ๑. ระลึกรู้ถึงพระองค์ ผู้ทรงมีอำนาจเหนือสิ่งทั้งปวง สิ่งทั้งปวงไม่มีอำนาจที่จะครอบงำจิตของพระองค์; แล้วจะเรียกว่าอะไร? จะเรียกว่าผู้หลุดพ้น มันก็ถูกต้องที่สุด; แต่มันจะยังน้อยเกินไปก็ได้. นี่พระพุทธองค์เป็นผู้ทรงมีอำนาจเหนือทุกสิ่ง เราก็มีศรัทธาความเชื่อ ความเลื่อมใสไม่คืนคลาย.

ข้อที่ ๒. ที่เรา ระลึกรู้ถึงอยู่เป็นประจำ ก็ระลึกรู้ถึงความเป็นอย่างนั้น, หรือความที่ควรจะเป็นอย่างนั้นอยู่เป็นประจำ. ถ้าระลึกรู้ถึงความเป็นอย่างนั้นของพระองค์ ก็คือระลึกถึงพระองค์, แล้วจะเอามาสำหรับเรา เพื่อประโยชน์แก่เรา ก็ระลึกรู้ถึงตัวเหมือนกัน คือระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ว่าจะได้สิ่งนั้น, จะคงได้สิ่งนั้น.

ข้อที่ ๓. นี้ ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย ระลึกถึงไปในทางว่า เราต้องมีอำนาจเหนืออันตราย, อันตรายชนิดไหนก็เถอะ เมื่อเราปรับปรุงจิตใจในภายในดีแล้ว เราจะมีความเหนืออันตราย.

ข้อที่ ๔. ที่ว่า ทำตามพระองค์ ด้วยการน้อมนำพระคุณมาสู่ตน^{นี้} ก็หมายความว่า มีอำนาจเหนืออารมณ์หรือเหนือจิต เหมือนอย่างพระองค์เข้าแล้ว เข้าบ้างแล้ว; ^{นี้}ก็ให้ตัวเองได้.

ข้อที่ ๕. ^{นี้}ทำอะไรทูลถามพระองค์ก่อน : จะทำ จะพูด จะคิด จะตัดสินใจ จงกระทำไปด้วยการชนะ หรือชนะต่ออารมณ์. กำลังพ่ายแพ้แก่ อารมณ์อยู่นะ อย่าไปกล้าคิด กล้าพูด กล้าทำ หรือกล้าตัดสินใจอะไร; มันจะ ผิดโดยประการทั้งปวง, แล้วมันจะนำผลร้ายมาให้. ฉะนั้นทำใจคอยให้เป็นปกติ อยู่เหนืออำนาจของอารมณ์เป็นต้นแล้ว จึงทำ จึงพูด จึงคิด จึงตัดสินใจอะไรเถิด.

ข้อที่ ๖. ละอายเมื่อล้มเหลว หมายความว่าเราพ่ายแพ้แก่อารมณ์ ทำสิ่งเลวทรามเหลือประมาณก็ทำได้. ถ้าพ่ายแพ้แก่อารมณ์ ก็เสียใจ ละอาย ไม่ เป็นสาวกของพระองค์เลย.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะประหม่อมผลอยู่เสมอ ว่าอย่าให้ พ่ายแพ้แก่อารมณ์ได้. วัน^{นี้}พ่ายแพ้ไปในเรื่องอะไร พຽ่ง^{นี้}อย่าให้พ่ายแพ้เลย. วัน^{นี้}มันทำอะไรผิดพลาดไป ถ้าใครเข้าแล้ว ก็พຽ่ง^{นี้}อย่าต้องมีเลย. มันเป็นผล ของการตรวจสอบตนเอง ตามหลักแห่งพระพุทธคุณข้อ^{นี้}อยู่เสมอ. ที่^{นี้}อารมณ์ ทั้งหลายมันมีมาก มันเป็นที่ตั้งแห่งความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความเศร้าโศก ความอิจฉาริษยาอะไร มันมีมากมาย; ไปดูเอาเอง.

สรุปความการปฏิบัติ ๗ ประการ^{นี้} เป็นคำพูดสั้น ๆ ว่าเราอยู่เหนือ อารมณ์ คือเราไม่เป็นทาสของอารมณ์, ไม่เป็นทาสของอารมณ์, หกพยางค์ สั้น ๆ ก็พอแล้ว.

บทช่วยจำเป็นคำกลอน สำหรับพระพุทธคุณชั้นนี้ ก็มีว่า :-

โอ้พระองค์ จอมมุนี วสีปัตต์
สามารถตัด เชือกกิเลส เป็นเหตุถอน -
พระองค์ออก จากอำนาจ ศัสกร
ที่เคยร่อน กลับหาย กลายเป็นเย็น.

คำบางคำจะมีปัญหาแก่บางคน เช่นคำว่า วสีปัตต์ มันก็คือว่าแปลงมาหรือว่าปรับรูปใหม่มาจากคำว่าวะสีปัตโต. วสีปัตโตนี้ : วสี/ ก็คือ วสีปัตตะปัตโตมันอย่างเดียวกัน. เราจึงใช้คำสั้น ๆ สละสลวยว่า วสีปัตต์ — ถึงซึ่งวสี. พระองค์เป็นจอมมุนี วสีปัตต์ “สามารถตัดเชือกกิเลส” นี้ตัดอนุสัย เป็นเหตุให้ถอนพระองค์ออกมาจากอำนาจแห่งศัสกร คือขาศึก. ขาศึกก็คือกิเลส ที่เคยร่อนก็หายไป เหลืออยู่แต่เย็น; เพราะอำนาจแห่งความเป็นวสีปัตต์ มีอำนาจเหนืออารมณ์.

นี่พระพุทธคุณวรรคที่ ๗ บรรยายมาอย่างครบถ้วนแล้ว ทั้งวรรคนี้มีพระปัญญาคุณอยู่ ๒ คือ เวยยากรโณและวิปัสสี. มีพระบริสุทธิคุณอยู่ ๖ คือ อริโย สติมา อนภินโต โน อปณโต อาเนโซ และวสีปุตโต. มีพระคุณรวมอยู่ ๒ บทคือ ภาวิตตโต และปตฺติปตฺโต.

ประมวลทั้งวรรคนี้แล้ว ก็ได้เป็นพระพุทธคุณที่อาจจะอ่านติดต่อกันแล้วสรุปลงในบทสั้น ๆ ว่า :-

ทั้งมีพลัง ทั้งตั้งมั่น ทั้งขันแข็ง
ทั้งส่องแสง สัตว์ทั้งหลาย ได้มองเห็น-
ธรรมที่ซึ่ง . ถึงได้ . ทุกประเด็น
ความล้ำเคียด เศร้าโศก วิโยคไกล.

ความหมายชัด ไม่ต้องอธิบาย. ขอสรุปท้าย ด้วยการรวมพระพุทฺธคุณ
ทั้ง ๑๐ บทมาอ่าน ให้ท่านทั้งหลายกระทำอนุสสติกันที่ตรงนี้ อีกสักครั้งหนึ่งว่า
พระพุทฺธคุณวรรคที่ ๗ ทั้ง ๑๐ บท นั้น มีใจความดังต่อไปนี้ :-

โอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าอริโย
พระสัมมา สัมโพ - ธญาณกล้า
ตัดกิเลส เหตุแห่งวัฏฏ์ เต็มอัครา
ไม่มีข้า - สักใดเหลือ เชื้อต่อไป.

โอ้พระองค์ มีพระองค์ อบรมแล้ว
มีสันดาน ผ่องแผ้ว จากอนสัย
ทุกบารมี เต็มล้น จนพระทัย -
วิมุติไกล จากวัฏฏ์วน พันวายเวียน.

โอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าบัตติปัตต์
เพราะลุดถึง ธรรมสัจจ์ สุขเสถียร
กองกิเลส สุกฤษัย ไม่เบียดเบียน
ทุกข์เกษียณ เป็นนิพพาน กาลนิรันดร์.

ไอ้พระองค์ ทรงเผยอรรถ อย่างชัดเจน
ซึ่งความลับ รุนแรง แห่งทุกชั้นชั้น
ให้หมู่สัตว์ สลัดได้ ไม่ติดพัน
ได้พากัน พันโศก โลกวิไล.

ไอ้พระองค์ ทรงพระนาม สติมา
เพราะเหตุว่า มีสติ เป็นนิสัย
อวิชา ไม่อาจจู่ สู่พระทัย
ทุกชั้นน้อยใหญ่ ไม่อาจเกิด กวนกมล.

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา วิบัสสี
ความตื่นมี ในความหลับ ไม่สับสน
อิริยา - บดใด ไฉน ไม่มีคมนตรี
พระทศพล - ญาณมี ทุกวัน.

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา อะนะภินัต
น้ำพระทัย ไม่ตระหวัด ไม่เหิน
ไม่แพบฟูบ หุบเหี้ยว เพราะเกี่ยวพัน
อารมณ์อัน ไม่อภิมรย์ ระทมใจ.

ไอ้พระองค์ ทรงมี กมลจิต
ไม่อาจหุง แต่สักนิด ในทุกวิสัย
ความขวยุ แห่งอารมณ์ ระทมใส่ -
สักเท่าไร ใจไม่ฟู, อยู่อย่างเดิม.

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าอาเนข
 เข็อกกิเลส สักเท่าไร มาใส่เสริม
 น้ำพระทัย ไม่หวั่นไหว ไม่ถูกเติม
 ไม่ลดเพิ่ม แต่สักกนิค จิตถาวร.

ไอ้พระองค์ จอมมณี วสัปัตต์
 อำนาจตัด เข็อกกิเลส เป็นเหตุถอน -
 พระองค์ออก จากอำนาจ คัสกร
 ที่เคยร้อน กลับหาย กลายเป็นเย็น.

สรุปวรรค

ทั้งมีพลัง ทั้งคงมั่น ทั้งขันแข็ง
 ทั้งส่องแสง สัตว์ทั้งหลาย ได้มองเห็น
 ธรรมที่ข้ง ถึงได้ ทุกประเด็น
 ความสำคัญ เศร้าโศก วิโยคไกล.

เป็นอันว่า พระพุทธคุณในรูปแบบที่เรียกว่า อุบาสิพุทธคุณ ๑๐๐ บท
 อาตมาได้นำมาวิสาขนาแล้ว ถึงวันนี้ ๗๐ บท ในลักษณะอย่างนี้ แล้วก็จะได้วิสาขนา
 ต่อไป จนกว่าจะครบทั้ง ๑๐๐ บท.

บันทึกการบรรยาย ก็เป็นการสมควรแก่เวลาแล้ว ก็ขอยุติการบรรยายในวันนี้
 ไว้; เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย ได้สวดพระบาลีคุณสาธยายในบทพระธรรม,
 อันเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนใจให้ขยันขันแข็งในการปฏิบัติในพรหมจรรย์นี้ สืบต่อไป.

อุบาสีพุทธคุณ วรรคที่ ๘*

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาควิสาขบูชา เป็นครั้งที่ ๑๒ ในวันนี้ นั้น จักได้กล่าวด้วยพระพุทธคุณ ที่เรียกว่าอุบาสีพุทธคุณ ๑๐๐ บท ต่อไปตามเดิม เป็นวรรคที่ ๘, ซึ่งมีหัวข้อพระบาลีว่า สมมุคฺคโต ฌายี อนนฺตตนฺตโร สุทฺโธ อสฺสโต อปฺปภักฺโต ปวฺวิตฺโต อคฺคปฺปณฺโณ ตินฺนโณ ตารณฺโต รวมเป็น ๑๐ บทด้วยกันดังนี้.

อุบาสีพุทธคุณบทที่ ๗๑ สมมุคฺคโต.

บทนี้มาถึงบทที่ ๗๑ ซึ่งมีพระบาลีว่า สมมุคฺคโต แปลว่าผู้ไป แล้วและถึงแล้วโดยชอบ. พระพุทธคุณข้อนี้ เมื่อถือเอาอรรถที่เป็นปัจจุบัน

*บรรยายครั้งที่ ๑๒ เมื่อ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๒๐

ก็ใส่ใจความสำคัญว่า **เป็นพระบริสุทธิ์คุณ.** **ไปแล้วโดยชอบ** **ถึงแล้วโดยชอบ** ก็หมายถึง **การลุดถึงคุณอันสูงสุด** **เป็นการหลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ทั้งปวง.**

ข้อที่จะพึงศึกษา ก็คืออรรถหรือความหมายแห่งคำว่า **สมมุคฺคโต** ตามปกติคำว่า **สมฺมา** ใช้อยู่ทั่วไป แปลว่า**โดยชอบ** หรือ**โดยถูกต้อง.** แต่ในบางกรณี ที่มีบทตามเป็นสระหรือแม่แต่บทธรรมดา ก็มีอยู่บางบทที่คำว่า**สมฺมา** นั้น ระสะเสียงเป็น **สัมมะ** เช่นคำว่า**สัมมปัฏญญา** เป็นต้น **คโต** ก็แปลว่า**ถึงแล้ว.** **สมฺมาคโต** ก็แปลว่า**ถึงแล้วโดยชอบ** คำว่า**สมฺมา** ก็แปลว่า**โดยชอบ** ซึ่งมีใจความอย่างเดียวกับคำว่า**ดี,** ก็อบทว่า**สุแห่งสุคโต** หรือ**พระสุคต** เป็นต้น.

สุคโต แปลว่า**ไปดี** หรือ**ถึงดี.** **สมฺมาคโต** ก็แปลว่า**ไปดี** หรือ**ถึงดี,** คือโดยชอบ. **ไปดี** **ถึงดี** ในที่นี้ก็เสด็จถึงไปสู่นิพพาน, หรือถึงซึ่งนิพพาน มีความหมายละเอียดอยู่แล้วในพระพุทธรุณบที่ว่า**สุคโต** ตามที่ได้บรรยายมาแล้ว ในที่นี้จะไม่บรรยายอีก.

แต่อยากจะขยายความ ให้กว้างออกไปอีกอย่างหนึ่งว่า **ไปดี** หรือ**ถึงดี** นี้ **มีการกระทำให้ผู้อื่นได้ไปหรือได้ถึงด้วย.** พระพุทธรุณบถึงนิพพาน แล้วก็มีการทำผู้อื่นให้ถึงด้วย. การทำผู้อื่นให้ถึงด้วย ก็รวมอยู่ในความหมายของคำว่า**ไปดี**หรือ**ถึงดี.** **สัมมคฺคโต**ในความหมายนี้ มีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า**สุคโต** ดังนี้.

ที่นี้ก็อยากจะให้ถือเอาความหมายอีกอันหนึ่ง ซึ่งเมื่อพิจารณาดูแล้ว ก็มีทางที่จะทำได้ คือคำว่า**สัมมะ** นี้ ยังมีคำแปลอีกอย่างหนึ่ง คือแปลว่า**สหาย.** คำว่า**สหาย** แปลว่า**ผู้ที่เป็นด้วยกัน.** คำว่า**สัมมะ** นี้แปลว่า**ผู้มีการกระทำอันเสมอ** **กัน.**

ให้พิจารณาถึง *กิริยาอาการของสหาย* แปลว่า *ผู้มีการไปด้วยกัน*. การไปในที่นี้ ก็คือการกระทำ; เพราะว่าการกระทำนั้นคือการไป. โดยเหตุที่ว่า การกระทำนั้น ทำให้ถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นผลของการกระทำ. เช่นกระทำเพื่อพระนิพพาน ก็มีการถึงพระนิพพาน.

สหาย แปลว่า *ไปด้วยกัน* ก็คือ *ทำร่วมกัน, ได้ผลร่วมกัน*. ความหมายคำนี้ เหมือนกันกับคำว่า *สัมมะ* ซึ่งแปลว่า *ผู้มีการงานอันเสมอกัน*. แต่ในการศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียนนั้น แปลคำ *สัมมะ* นี้ว่า *สหาย* ทั้งที่ความหมายผิดกันอยู่เล็กน้อยโดยตัวหนังสือ. ผู้มีการงานเสมอกัน ก็ไม่พ้นไปจากความหมายที่ว่า ทำด้วยกัน, ทำอย่างเดียวกัน, แล้วก็ได้รับผลด้วยกัน; เป็นอัน สรุปความว่า คำว่า *สัมมะ* นี้ จะแปลว่า *สหาย*.

เมื่อถือเอาใจความอย่างนี้ *สัมมิกะโต* ก็แปลว่า *ไปแล้วอย่างสหาย*. ถึงแล้วอย่างสหาย. พระพุทธองค์เป็น *สัมมิกะโต* หมายความว่า *พระองค์ทรงไปหรือทรงถึงอย่างสหายแก่สรรพสัตว์*. พระองค์ทรงเป็นสหายแก่ปวงสัตว์ คือทรงกรุณาเอ็นดูในการช่วยเหลือ ให้ข้ามพ้นจากสังสารวัฏฏ์.

บางคนอาจจะพึงคิดว่า การที่พูดว่า “พระพุทธองค์เป็นสหายของปวงสัตว์” นั้น เป็นการลบหลู่พระองค์. ขอให้เข้าใจว่า ไม่มีความมุ่งหมายที่จะลบหลู่ หรือลกพระคุณของพระองค์ลงมาแก่ประการใด.

คำว่า *สหาย* นี้ มีความหมายหลายชั้นหลายระดับ ระดับที่สูงที่สุดอยู่ที่ว่า เราจะให้ผู้อื่นช่วยไม่ได้ หรือผู้อื่นก็ช่วยเราไม่ได้ โต้แต่แนะนำกัน แล้วก็ไปด้วยกัน หรือทำร่วมกัน; อย่างนี้เรียกว่า *สหาย*. เมื่อนึกถึงข้อที่ *พระองค์ตรัสว่า อภฺชา กาโร ตถาคตา* ซึ่งแปลว่า

ตลกาคทังหลายเป็นแต่ผู้ซึ่งทางแฉทาง การเดินเป็นหน้าที่ของท่านทั้งหลาย. นี้ก็ย่อมจะแสดงความหมายของความเป็นสหาย ในลักษณะที่ว่า “ไปด้วยกัน” ไม่ใช่ว่าจะช่วยอุ้มช่วยพาไปได้.

ขอให้ถือเอาความหมายของคำว่ามิตรหรือสหาย ให้กว้างหรือให้มีความสูงต่ำกันอยู่เป็นชั้น ๆ ก็ได้. เช่นคำว่า *มาตา มิตฺติ สเก มเร — แม่เป็นเพื่อนสูงสุดในบ้านเรือน.* แม่เป็นเพื่อนในที่นี้ หรือเป็นมิตรในที่นี้ จะเรียกว่าคำกลอนพาไปก็ได้; แต่โดยเนื้อแท้แล้ว ก็ *เป็นเพื่อนในความหมายที่สูง* ก็เป็นผู้คอยประคับประคอง ให้เดินไปถูกทาง, เป็นผู้พาไปให้ถูกทาง, เป็นผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุข ทุกอย่างทุกประการ. หรือว่า *ครูบาอาจารย์ในการปฏิบัติธรรมะ* นี้ เขาก็เรียกว่าเพื่อนหรือมิตร คือ *เป็นกัลยาณมิตร.*

เมื่อถือเอาความหมายในทำนองนี้กันแล้ว การที่จะกล่าวว่า *พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นสหายแห่งปวงสัตว์* นั้น ก็เป็นคำพูดที่แสดงเหตุผลชัดอยู่แล้วในตัว; พระองค์ทรงมีความเป็นสหายแก่ปวงสัตว์ *โดยมีพระมหากรุณา มีพรหมวิหาร* : คือเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ในสรรพสัตว์, มุ่งหมายจะช่วยเหลือให้ข้ามจากสังสารวัฏฏ์ จึงขอแปลความหมายของคำว่า *สัมมัคคะโตไว้อีกปริยายหนึ่ง คือไป หรือถึง อย่างเพื่อน.*

ข้อปฏิบัติ ๗ ประการ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ ก็คือ :—

ข้อที่ ๑. ขอให้ระลึกรู้ถึง การที่พระองค์เป็นเหมือนเพื่อนที่คอยช่วยเหลือทุกอย่างทุกประการ ไม่มีข้อบกพร่อง. และคำว่าเพื่อน มีความหมายบริสุทธิ์อยู่ในตัวเอง ก็ไม่ได้รับจ้าง หรือไม่ได้ทำไปในลักษณะที่ต้องการประโยชน์

อะไร. มีความหมายว่า สัตว์ทั้งหลายไม่ต้องว่าเหวหรือเปล่าเปลี่ยวใจ; เช่นเดียวกับพวกอื่นที่เขาถือว่า มีพระเป็นเจ้ามาคอยดูแลคุ้มครองอยู่ตลอดเวลา ในที่ทุกหนทุกแห่งนั้นเหมือนกัน. ถ้าผู้ใดสามารถทำให้พระพุทธรองค์ ในฐานะที่เป็นธรรมะ เป็นตัวธรรมะปรากฏแล้ว ก็จะมีรู้สึกเหมือนว่ามีพระพุทธรองค์เป็นเพื่อน อยู่ข้างเคียงโดยตลอดเวลา. เข้าใจข้อนี้แล้วก็จะเกิดศรัทธาปสาทะในพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น อย่างมั่นคงขึ้นมากอีกความหมายหนึ่ง.

ข้อที่ ๒. ข้อที่ว่า ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ นี้ก็จะมีประโยชน์ คือจะทำให้รู้สึกว่ามีเพื่อนคอยแวดล้อม คอยช่วยเหลือ คอยประคับประคอง คอยทำความปลอดภัยอยู่ตลอดเวลา. คนที่โง่เกินไปเท่านั้น ที่จะทำเช่นนั้นไม่ได้ คือไม่ทำให้เกิดความรู้สึกว่ามีพระพุทธรองค์มาเป็นเพื่อนเคียงข้างอยู่ตลอดเวลา; เพราะว่าเขาไม่รู้จักพระพุทธรองค์อย่างเพียงพอ.

ข้อที่ ๓. ข้อที่ว่าระลึกถึงเมื่อมีอันตราย นี้ก็เป็นการอธิบายอยู่ในตัวแล้วว่า ถ้ามีความรู้สึกเหมือนพระองค์มาเคียงข้างอยู่ตลอดเวลา ก็ไม่มีอันตรายอะไรจะมาขู่เข็ญให้หวาดกลัว ให้เป็นทุกข์เป็นร้อนได้; ก็จะมีความกล้าหาญ มีความแน่ใจในการเป็นอยู่ การประพฤติกระทำของตน.

ที่นี้ ข้อที่ ๔. ทำตามพระองค์ ด้วยการน้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาสู่ตน ก็หมายความว่า เราจงทำตนให้เป็นเพื่อนแก่คนทุกคน ตามอย่างพระองค์; โดยอาศัยหลักที่ว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น” ดังนี้. เมื่อเราทำความรู้สึกเป็นเพื่อนแก่สัตว์ทั้งหลายได้อย่างนี้ ก็ย่อมหมายความว่า มีความเห็นแก่ตัวที่เบาบางลงไปแล้ว, มีกิเลสที่เป็นเหตุให้เห็นแก่ตัว

เบาบางลงไปตามส่วน, จึงยอมรับว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้นแก่เรา”.

แม้ที่สุดแต่บุคคลที่ถือกันว่า เป็นศัตรูคู่อาฆาต เพราะเมื่อคู่ให้ทีแล้ว คนที่เป็นศัตรูคู่อาฆาต มัน ก็ยังเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย อยู่ด้วยกัน ตามธรรมชาติ อยู่นั่นเอง; ผิดอยู่แต่ว่า มันกำลังเป็นบ้าไปพักหนึ่ง. ถ้ามันหายบ้า มันก็จะมีความรู้สึกเหมือนคนทั่วไปจะรู้สึก ว่า “สัตว์ทั้งหลายเกิดมาในกองทุกข์ เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”. ถ้าเราระลึกได้ดังนี้ ก็เรียกว่า มีความรู้สึกสูง มีคุณธรรมสูง พอที่จะยกมือไหว้ตัวเองได้ ไม่มากก็น้อย.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรให้หูลงถามพระองค์ก่อน นั้น เกี่ยวกับพระพุทธรูป ข้อนี้ ก็จะมีคามหมายเกิดขึ้นมาว่า ก่อนจะทำ จะพูด จะคิด จะตัดสินใจอะไร ให้มีสติยับยั้งใจ ยับยั้งความรู้สึกอันรุนแรงไว้ก่อน; แล้วทำความรู้สึกว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเรา”, แล้วจึงทำ หรือจึงพูด หรือจึงคิด ไปในลักษณะที่มันกลมกลืนกันกับคามหมายที่ว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเรา ก็จะไม่มีการทำผิดพลาด, มีแต่จะทำสิ่งที่ เป็นประโยชน์เกื้อกูลที่กว้างขวาง.

ข้อที่ ๖. ว่าละอายเมื่อล้มเหลว นี้หมายความว่า เมื่อเราประพฤติ กระทำอยู่ในลักษณะที่ไม่เห็นแก่ผู้อื่น ไม่เห็นแก่สัตว์อื่น ไม่คำนึงถึงสัตว์อื่น นอกไปจากตัวเรา; แล้วก็ให้รู้สึกว่า มันเป็นอะไรไปแล้ว, ไม่เป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสียเลย, แล้วควรจะละอายและเสียใจ.

ข้อที่ ๗. ว่าตรวจสอบในลักษณะเป็นการประเมิณผล ตามโอกาส
ในพระคุณข้อนี้ ก็คือการที่ตรวจสอบความคิดรู้สึกแต่ละวัน ๆ ว่ามันเป็นไปอย่าง
เห็นแก่ตัวข้างเดียว, หรือว่าเห็นแก่ผู้อื่นอยู่ด้วยเสมอไป. **คนที่เห็นแก่ตัวข้างเดียว
ย่อมทำอะไรผิดได้มาก ;** เพราะว่าความโลภ ความโกรธ ความหลง เหล่านี้
ทั้งหมดก็มาแต่ความเห็นแก่ตัว. เมื่อมีความเห็นแก่ผู้อื่นอยู่ ความโลภ ความโกรธ
ความหลง ประเภทนี้ก็เกิดไม่ได้. ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ ที่จะขอให้ตรวจสอบ
ความรู้สึกข้อนี้อยู่ตลอดเวลา.

สรุปความว่า เราจะปฏิบัติทุกอย่างที่เป็นประจำวัน ไม่ชักกันกับความหมายที่ว่า
สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้นนั่นเอง. พระพุทธองค์ก็ยัง
ทรงเป็นเพื่อนในความหมายพิเศษสูงสุด แก่สัตว์ทั้งปวง, ทรงเมตตาประคับประคอง ให้เพื่อน
ทั้งหลายของพระองค์ ดำเนินไปแต่ในหนทางที่ปลอดภัย.

บทช่วยจำ สำหรับพระพุทธรูปข้อนี้ จึงมีว่า :-

**ไอ้พระองค์ ทรงสมญา สัมมัคคะโต
สัมพุทธโธ ผู้สหาย แห่งสัตว์ผอง
เมตตาสัตว์ ทรงทำนุทุกทำนอง
อยู่ในคลอง แห่งธรรม นำปลอดภัย.**

ทุกคำง่าย เกือบไม่ต้องการคำอธิบาย. ยังคงมีใจความที่แปลออกมา
ตรงที่ว่า **พระองค์ทรงเป็นเพื่อนของสัตว์ทั้งหลาย ;** แม้จะเสด็จปรินิพพานโดย
พระวรกาย ล่วงลับไปแล้ว แต่**พระคุณของพระองค์ก็ยังทรงอยู่** ในฐานะเป็นเพื่อน
แห่งสัตว์ทั้งหลาย ดังนี้.

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๑๒ ซึ่งมีพระบาลีว่า ฌายี แปลว่า ผู้มี
ความเพ่งพินิจทั้งในสมาธิและปัญญา.

พระพุทธคุณข้อนี้แสดงให้เห็นอรรถชัดแจ้งอยู่แล้วว่า เป็นพระปัญญาคุณ
เพราะว่า สมาธินั้นก็เป็นบุพพภาคหรือเป็นอุปการณ ของสิ่งที่เรียกว่าปัญญา.
พระคุณส่วนใหญ่ที่เป็นใจความสำคัญ ก็คือปัญญา. เคียวนี้มุ่งเอาอรรถะที่เป็น
ปัจจุบัน จึงจัดพระพุทธคุณข้อนี้ ว่าเป็นพระปัญญาคุณ.

สิ่งที่จะวินิจฉัยกันในที่นี้ ก็คือความหมายของคำว่าเพ่ง ซึ่งมีอยู่ ๒
ความหมาย : คำว่าเพ่งเป็นคำกลางๆ. เพ่งไปในทางสมณะ หรือ สมาธิ หรือ
เพ่งฌาน นี้ก็ทางหนึ่ง. นี้เพ่งไปในทางของปัญญา หรือ วิปัสสนา นี้ก็เป็นอีก
ทางหนึ่ง.

ทางแรกคือเพ่งฌาน นั้น ก็มีผลให้เกิดฌานเกิดสมาธิ; เพราะ
เพ่งลงไปที่ยารมณล้วน ๆ, ไม่พิจารณาหาความจริง; เป็นแต่ว่า มีจิตกำหนดลงไป
ที่ยารมณแล้ว ให้หยุดอยู่ที่อารมณนั้น จนกระทั่งแน่วแน่เป็นสมาธิ. หรือแม้จะ
ไปถึงขั้นสมาบัติ ซึ่งเป็นขั้นสุดท้าย นั้นก็ยังมีลักษณะแห่งการเพ่ง ตามแบบของ
เพ่งฌานอยู่นั่นเอง. จึงสรุปความเสียที่หนึ่งก่อนว่า เพ่งอารมณหรือเพ่งวัตถุ
หรือเพ่งนิมิตนี้ ได้ผลมาเป็นสมาธิหรือเป็นฌาน.

ที่นี้เพ่งอย่างที่สอง ไม่เพ่งอย่างเพ่งอารมณ หรือเพ่งวัตถุ หรือเพ่ง
นิมิต; แต่เพ่งลงไปทีความจริง จะหาความจริง จะดูความจริง อันลึกซึ้งของ
สิ่งนั้น ๆ. นี้คือเพ่งเพื่อปัญญา หรือเพ่งวิปัสสนา. ผลที่ได้รับก็คือแสงสว่าง

เป็นเหตุให้รู้แจ้งสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ตามที่เป็นจริง ซึ่งเมื่อรู้แจ้งตามที่เป็นจริงแล้ว ก็จะทำให้จิตจางคลายจากความยึดมั่นถือมั่น ในสิ่งที่เคยยึดมั่นถือมั่น มาแต่กาลก่อนว่าตัวเรา ว่าของเรา. คลายความยึดมั่นถือมั่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งหมดสิ้นไม่มีเหลือ ผลที่ได้รับก็คือสิ่งที่เรียกว่า ญาณ.

ฟังดูมันก็พอจะถือเป็นหลักได้ว่า **ถ้าเพ่งสมาธิ ผลที่ได้รับคือ ฌาน. ถ้าเพ่งอย่างปัญญา ผลที่ได้รับคือญาณ**; มีความหมายถึง มรรคญาณ ผลญาณ กระทั่งญาณในพระนิพพาน และญาณสุดท้าย พวกวิมุตติญาณ วิมุตติญาณทัสสนะ, หรือที่เรียกว่า ปฏิณิสตคคานุปัสสี **เห็นอยู่ซึ่งการกลับคืนแล้ว** โดยประการทั้งปวง.

ความเพ่งมีอยู่ ๒ อย่าง อย่างนี้ **เพ่งอารมณ์ก็ได้ฌาน เพ่งความจริงก็ได้ญาณ**; แต่ถ้าจะเอามาต่อกัน ก็ยังจะพอมองเห็นได้ว่า **มันต่อกันอยู่เป็นสาย** คือการเพ่งที่แรก มันเป็นการเพ่งอย่างกำหนดจิตลงไปทีอะไร. นี้เรียกว่าเพ่งกำหนด เช่นกำหนดที่ลมหายใจ เป็นต้น.

เสร็จแล้วก็เพ่งพิจารณา ว่ามันเป็นอะไรอย่างไร; **เสร็จแล้วก็เพ่งดู** ที่ว่ามันเป็นอย่างนั้นนั่นมันคืออะไร. **เสร็จแล้วก็เพ่งเห็น, เห็นแล้วก็เพ่งอยู่** ให้ความเห็นนั้นมันลึกซึ่งมันแน่นแฟ้นถึงที่สุด จนกระทั่งเกิดความเห็นในระดับสูง คือ **เป็นญาณทัสสนะ เป็นการเห็นด้วยญาณ.** นี้ก็ยังเพ่งอยู่นั่นเอง เพ่งอยู่ในระดับญาณทัสสนะ.

ตอนนั้นไปนั้นก็^๕เป็นผลญาณเกิดขึ้น มันก็ยังเป็นการเพ่ง คือรู้สึกอยู่ต่อผลญาณนั้น. **แม้ระดับสุดท้าย** ที่รู้ว่าบรรลุแล้ว หลุดพ้นแล้ว สลัดคืนหมดแล้ว **ในลักษณะแห่งปฏิณิสตคคานุปัสสี** ก็ยังเป็นการเพ่งอยู่นั่นแหละ คือ มันยังคงเห็นอยู่ว่า **เตียววัน หลุดแล้ว พ้นแล้ว สลัดคืนแล้ว.**

นี่คือความหมายของคำว่าเพ่ง ซึ่งเราเอามาพิจารณาดู เราจะเห็นความที่มันติดต่อกันไปเป็นสาย ; กังที่ได้อธิบายมาแล้วนั้น : ว่าเพ่งกำหนดลงไป, แล้วก็เพ่งพิจารณา, แล้วก็เพ่งดู, แล้วก็เพ่งเมื่อเห็นอยู่, แล้วก็เพ่งเมื่อเกิดญาณที่ตสณะ, แล้วก็เพ่งเมื่อเกิดผลญาณและญาณที่หลังจากการบรรลุผลแล้ว.

เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ มิได้มีอะไรมาก เพราะว่าเราจะสรรเสริญพระองค์ในข้อที่ว่า สมบูรณ์ด้วยการเพ่ง อย่างไม่มีขาดตกบกพร่อง. ส่วนพวกเรานี้ มันเป็นคนชนิดไหน คุณเองก็ได้, ว่ามันเป็นคนสะเพร่า เป็นคนโง่ เป็นคนเลือนลอย ไม่มีจิตที่เพ่งลงไปไหนในลักษณะที่ลึกซึ่งมันคงจริงจัง ก็ควรจะรู้สึกตะอายนั่งบ้าง. ความเสียหายข้อนี้ก็ไม่น้อยคือทำให้เป็นคนสะเพร่า ทำอะไรอย่างผิวๆ เฝินๆ หละๆ หลวมๆ ไม่ลึกซึ้ง.

ข้อปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ ก็จะมีขึ้นมาว่า :—

ข้อที่ ๑. ศึกษาให้เข้าใจ ว่าพระพุทธองค์ทรงสำเร็จเป็น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณนั้น ก็เพราะอาศัยซึ่งผลแห่งความเพ่งหรือการเพ่ง ๒ ประการนี้, จึงทรงรู้แจ้งแทงตลอดสิ่งที่ลึกซึ้ง คือแทงตลอดความมืดอันหนาทึบของอวิชชา. เรามองเห็นความจริงข้อนี้แล้ว ก็ให้เกิดศรัทธาในพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นเพิ่มขึ้น ว่าเป็นที่เชื่อถือได้โดยแน่นอนว่า : พระองค์ได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณจริง ด้วยความแหลมคมอย่างยิ่ง ของพระพุทธคุณ ข้อที่กำลังกล่าวอยู่นี้ คือการเพ่ง. ข้อนี้จะเป็นเหตุให้เราศรัทธามีความเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น แน่นแน่นขึ้นไปอีกทางหนึ่ง.

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงอยู่เป็นประจำตลอดกาลโดยกาล ก็ระลึกถึงพระคุณข้อนี้ เพื่อเอามาก้มครองเรา ให้เราเป็นผู้มีการเพ่งอย่างนั้น อยู่ตลอดกาลโดยกาล เหมือนกัน.

พวกชาวบ้านอยู่ที่บ้าน ทำไร่ ทำนา ค้าขาย ก็จะสงสัยขึ้นมาว่า **จะให้ชาวบ้านแห่งฌาณ แห่งวิปัสสนา ทำนองนี้ได้อย่างไรกัน?** ขอให้เข้าใจว่า ไม่ทำได้ถึงขนาดนั้น, คือไม่ทำได้ถึงขนาดพระพุทธรเจ้าหรือบรรพชิต. แต่ก็ยังสามารถกระทำได้โดยทำนองนั้น คือ **สามารถทำจิตให้ปกติ ในลักษณะของสมาธิ** จะอยู่ด้วยจิตที่ปกติอยู่ตลอดเวลา แล้วจิตปกตินี้จะไปเพ่งพิจารณาอะไร จะทำอะไร มันก็ทำได้ดี. แม้จะทำนาค้าขายหรือทำอะไรก็ตาม จะทำได้ดี คือมีความฉลาดลึกกว่าที่จิตเลว ๆ มันจะมองเห็นได้.

ขอภัยใช้คำหยาบ ๆ ว่า จิตเลว ๆ ของคนธรรมดาสามัญนั้น มันไม่มองเห็นสิ่งเหล่านี้ได้. ฉะนั้นต้องรู้จักฝึกฝนอบรม ให้มันเป็นจิต ที่เรียกได้ว่าปรกติเสียก่อน; นี้จะเห็นอะไรได้มากกว่าจิตที่ฟุ้งซ่าน, จิตที่เลื่อนลอยตามธรรมดาสามัญ. นี้คือการระลึกถึงพระพุทธรองค์ในความหมายข้อนี้ อยู่เป็นประจำ อยู่ในเนื้อในหัว.

ข้อที่ ๓. ว่าระลึกถึงเมื่อมีอันตรายนี้ ก็ยังสำคัญมาก เมื่ออันตรายเกิดขึ้นจิตต้องปกติที่สุด จิตต้องฉลาด เจียบแหลม ไหวพริบแหลมคมที่สุด มันจึงจะสู้กับอันตรายได้. ถ้ามีความกลัวเป็นต้น กรอบงำจิตแล้ว มันก็พ่ายแพ้แก่อุปสรรค, หรืออันตรายนั้นเป็นแน่นอน. **ในการเผชิญหน้ากับอันตราย นั้นแหละต้องมีจิตในแบบที่เรียกว่าสมาธิด้วย** และในแบบของ **ปัญญาด้วย** จึงจะต่อสู้หรือแก้ไขอันตรายนั้นได้. แต่เมื่อไม่ฝึกฝนกันไว้ล่วงหน้าแล้ว มันก็ทำไม่ทัน; เพราะฉะนั้นคนที่ไม่โง่เกินไป จะยอมสนใจที่จะฝึกฝนจิตของตน ให้มีความเพ่ง ๒ ชนิดนี้อยู่เป็นนตเรียน จะเอามาใช้ได้ทันที่เวลาที่ เมื่อมีอันตรายเกิดขึ้น ทางกายก็ดี ทางจิตก็ดี.

ข้อที่ ๔. ว่าทำตามท่าน หรือน้อมพระคุณ, เอาพระพุทธคุณข้อนี้ เข้ามาใส่ตัวนั้น. นี่ก็คือ **เป็นผู้ที่มีสติอยู่ตลอดเวลา**; เหมือนกับว่า มันมีการเพ่ง อยู่ตลอดเวลา. แต่มีได้เป็นการเพ่งอย่างชนิดที่ว่า มันจะเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าเพราะ การเพ่ง. มัน **เป็นการเตรียมพร้อม เมื่อมีอะไรเกิดขึ้น การเพ่งชนิดนั้นจักมีขึ้น มาได้ทันที**; เรียกว่าเรามีจิตที่แหลมคมอยู่ โดยประพฤติตามพระพุทธคุณข้อนี้ ก็เคารพนับถือตัวเองได้.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรทูลถามพระองค์ก่อน มันก็คือการเพ่งนั้นแหละ เมื่อมีการเพ่งชนิดทั้งอย่างสมาธิและปัญญาอยู่แล้ว มันก็เท่ากับเป็นการทูลถามพระ พุทธองค์อยู่แล้ว; **ว่านี่จะต้องทำอย่างไร? ความรู้ที่ถูกต้องมันก็จะสวนออกมา** จากการเพ่งชนิดนั้นว่าทำอย่างนั้น ๆ.

ข้อที่ ๖. ว่าละอายเมื่อล้มเหลวนี้ หมายความว่า คนโง่ คนขี้เกียจ คนโลเล คนเหลวไหล **ไม่ได้รับประโยชน์อะไรของจิตใจที่ได้ฝึกดีแล้ว** ในการเพ่งนี้ เป็นต้น; ก็จะต้องเสียใจว่า จิตใจของเรานี้ **ไม่ดีไปกว่าจิตใจของสัตว์ไตร่จรรย์เลย**. บางทีจะเลวกว่าจิตใจของสัตว์ไตร่จรรย์ ในบางแง่บางมุมเสียอีก; เพราะว่ามีอยู่ โดยสัญชาตญาณกันแล้ว จิตใจของสัตว์ไตร่จรรย์บางชนิด มีความเป็นสมาธิยิ่งไป กว่าจิตใจของคนธรรมดาสามัญเสียอีก.

ข้อที่ ๗. ว่าตรวจสอบ ในลักษณะประหม่อมผลอยู่ตลอดเวลา ก็คือ ว่าเราได้ประสบความสำเร็จ หรือล้มเหลว หรือเหลวไหล ในการใช้กำลังจิตหรือ กำลังปัญญา ๒ ประการนี้อย่างไรบ้างในวันหนึ่ง ๆ คนบุญชนคนโง่นี้ จะไม่ประสี ประสาข้อนี้เอาเสียเลย. ทำอะไรไปตามความคึกคึกชั่วขณะ ถ้าโง่เขลา ก็มุกตลกกันไป

ตามกิเลส, หรือความขาดสติ ขาดการเพ่งพินิจ ทั้งในส่วนสมาธิและปัญญา ทั้งที่กล่าวแล้ว.

บทช่วยจำ เกี่ยวกับพระพุทฺธคุณข้อนี้ จะมีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าฉายี
ความเพ่งมี สูงสุด พุทฺธวิสัย
เพ่งสมณะ จิตมั่นคง และว่องไว
เพ่งปัญญา สว่างไสว ได้รู้จริง

คำพูดเหล่านี้ไม่ยาก พอจะเข้าใจได้ คำว่า **ฉายี** นี้ แปลว่า **ผู้เพ่ง** หรือ **ผู้มีฌาน** **มีฌานก็คือมีการเพ่ง.** พระองค์มีความเพ่งสูงสุดในระดับพุทฺธวิสัย คือ ผู้เป็นพระพุทฺธเจ้านั้น ท่านมีการเพ่งในระดับที่สูงกว่าคนธรรมดา. ดังนั้นจึงกล่าวว่า **“ความเพ่งมี สูงสุด พุทฺธวิสัย”** เมื่อเพ่งสมณะ จิตมั่นคงจิตว่องไว. เมื่อเพ่งปัญญา จิตก็สว่างไสว ได้รู้ความจริง ตามที่ต้องการจะรู้.

.....

อุบายพิรุณคุณบทที่ ๘๓ ซึ่งมีพระบาลีว่า **อนนฺคตฺนฺตโร.** ซึ่งแปลว่า **มีสันดานอันกิเลสตามถึงไม่ได้แล้ว.**

คำแปลนี้ จะฟังตะกุกตะกักสำหรับชาวบ้าน ผู้ไม่เคยเรียนภาษาบาลี. นั้นมันออกจะเป็นการแปลตามวิธีของภาษาบาลี มากไปสักหน่อย จึงมีข้อความออกมาว่ามีสันดานอันกิเลส ตามถึงไม่ได้แล้ว.

มีสันดาน คือ **พื้นเพแห่งจิตใจ** นิสัยอะไรก็ตาม ที่จะเกิดกิเลสไม่ได้, ที่จะสะสมความเคยชินแห่งกิเลสก็ไม่ได้; ดังนั้นมันจึงเป็นบ่อเกิดที่เกิเกิดขึ้นมาแห่งกิเลสไม่ได้. คำว่าสันดาน, สันดานนี้ ก็พูดกันเป็นทุกคน แต่เข้าใจว่าน้อยคนที่จะรู้ว่า สันดานนั้นคืออะไร? เอาตามความหมายทั่วไปก็แล้วกัน ที่เราพูดกันอยู่ทุก ๆ วันนี้ ว่า **สันดาน** : สันดานหนา สันดานบาง สันดานสัตว์ สันดานคนพาล สันดานคนชั่ว; ใจความของมันคือ **ความเคยชิน** ของความรู้สึกทางจิตที่มันสะสมไว้มาก, แล้วก็มากเป็นพิเศษในข้อไหน บุคคลนั้นก็จะมีสันดานอย่างนั้น. ฉะนั้น **สันดาน** จึงหมายถึง **ส่วนลึก หรือพื้นฐานส่วนลึกของจิตใจ** นั่นเอง.

สำหรับคำว่า **มีสันดานอันกิเลสตามถึงไม่ได้** นั้น อธิบายกันง่าย ๆ ก็อธิบายอย่างที่มีมันเกี่ยวกับเรื่องของอนุสัย, ซึ่งอาตมาก็ได้อธิบายแล้วอธิบายอีกมาหลายครั้ง หลายสิบครั้งแล้ว; ว่ามันเกิดการสะสมความเคยชินแห่งกิเลสไม่ได้ ก็มันไม่สะสมอนุสัยได้ เมื่อไม่เกิดความโลภ, มันก็สะสมความเคยชินแห่งความโลภไม่ได้. เมื่อไม่เกิดความโกรธ, มันก็สะสมความเคยชินแห่งความโกรธไม่ได้. เมื่อไม่เกิดความโง่, มันก็สะสมความเคยชินแห่งความโง่ไม่ได้. เมื่อมันสะสมความเคยชินเหล่านี้ไม่ได้; **สันดานนั้นจึงสะอาด; เพราะปราศจากความเคยชินแห่งความโลภ ความโกรธ ความหลง** อย่างนี้เราเรียกว่า มีสันดานอันอนุสัยสะสมไม่ได้อีกต่อไป.

คนธรรมดาสามัญก็สะสมอนุสัยแห่งกิเลส ในสันดานอยู่ทุกวัน ๆ. เมื่อโลกที่หนึ่งก็สะสมอนุสัยแห่งความโลภที่หนึ่ง. เมื่อโกรธที่หนึ่ง ก็สะสมอนุสัยแห่งความโกรธที่หนึ่ง. เมื่อโง่ที่หนึ่ง ก็สะสมอนุสัยแห่งความโง่ที่หนึ่ง. แล้วใครบ้างที่รู้สึกตัวว่า วันหนึ่ง ๆ เราไม่เคยโลภ เราไม่เคยโกรธ เราไม่เคยหลง. ถ้าเห็นว่าเรายังมีความโลภ ความโกรธ ความหลงเป็นประจำวันอยู่แล้ว ก็ขอให้เข้าใจเถอะว่า : เรามีการสะสมอนุสัยแห่งกิเลสแต่ละอย่างนั้น ลงไปในสันดาน เพิ่มขึ้น ๆ อยู่ทุกวัน ๆ นี่คือการธรรมดา.

ที่^๕พระพุทธรองค์ เป็นผู้ตรัสรู้อนัตตธรรมสมาสัมโพธิญาณ; ความโลภ ความโกรธ ความหลง เกิดไม่ได้อีกต่อไป. ดังนั้น ในสันดานจึงขาดอนุสัยแห่ง ความโลภ ความโกรธ และ ความหลง. ถ้าถามว่าเพราะเหตุไร? ก็ตอบว่า เพราะว่า มีลำดับแห่งจิตอันกิเลสเกิดขึ้นไม่ได้, มีกระแสแห่งจิต มีพหุติแห่งจิต ในชีวิตประจำวันนั้น อันกิเลสเกิดขึ้นไม่ได้.

ข้อนี้ อธิบายได้ง่ายๆ ด้วยเรื่องของปฏิจาสุมุปบาท คือว่า เมื่อตากระทบ รูป เป็นต้น เกิดจักขุวิญญาณ - การเห็นทางตา. ทั้ง ๓ อย่างนี้ ถึงกันเข้าแล้ว เรียกว่าผัสสะ. ที่^๕ผัสสะของพระพุทธเจ้า เป็นผัสสะของบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยสติ หรือสมาสัมโพธิ; ฉะนั้นผัสสะนั้นก็^๕เป็นผัสสะที่ถูกควบคุมอยู่ด้วยปัญญา หรือสมาสัมโพธิ นั้น เพราะความมีสติสมบูรณ์; ฉะนั้นผัสสะนั้นจึงไม่ให้เกิดเวทนา ที่ทำความรู้สึกขึ้นมา ว่าน่ารักน่าพอใจ ไม่น่ารักไม่น่าพอใจ.

ผัสสะนั้นก็^๕เป็นแต่เพียงผัสสะ ที่บอกให้รู้ว่ามันเป็นผัสสะ, และเกิด ความรู้สึกขึ้นมา เป็นเรื่องอย่างนั้นๆ; ไม่เกี่ยวกับการพอใจหรือไม่พอใจ. ฉะนั้น จึงไม่เป็นสายแห่งปฏิจาสุมุปบาทที่จะเกิดเวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพ และชาติ; มันหยุดอยู่เสียเพียงผัสสะ แล้วก็ทำอะไรต่อไป ตามที่ควรจะทำ, เมื่อไม่ต้อง ทำก็ไม่ทำ, ก็ไม่ต้องทำอะไร. เรื่องมันก็จบกัน. นี้เรียกว่าลำดับของจิต ที่กิเลส จะเกิดขึ้นไม่ได้ เป็นลักษณะแห่งจิตของพระอรหันต์ทั่วๆไป.

สรุป ความว่า ไม่อาจจะมีเกิดกิเลสขึ้น ในชีวิตประจำวัน สันดานจึง สะอาดปราศจากการสะสมแห่งอนุสัย คือ ความเคยชินของกิเลสเหล่านั้น. ^๕นี่คือ พระพุทธคุณข้อนี้.

ข้อปฏิบัติสำหรับเราท่านทั้งหลาย เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ ก็ควรมี ไม่ใช่ว่าเป็นการยกตัว หรือว่าเป็นการลืมหืม; แต่ว่าจะเป็นการทำตามอย่างพระพุทธเจ้า, คือ เราจะชำระสันดานของเราให้สะอาด ด้วยการไม่เพิ่มของสกปรกลงไปในสันดานนั้น. ดังนั้นเราจึงมีข้อควรปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ โดยหลัก ๗ ประการ เป็นต้นว่า :—

ข้อที่ ๑. เราจะระลึกรู้ถึงความที่พระองค์มีพระสันดานอันบริสุทธิ์ ปราศจากอนุสัย. คุณแล้วคุณอีก, คุณแล้วคุณเล่า, ให้มองเห็น ว่าพระสันดานของพระองค์บริสุทธิ์อย่างไร? เพราะเข้าใจเรื่องนี่ดี. ถ้าไม่ศึกษาก็ไม่เข้าใจไปแล้วจะโทษใคร, ใครจะรับผิดชอบ. มันก็ต้องเป็นเรื่องของคนนั่นเอง. อย่าปล่อยให้มันงอแงอยู่ตามเดิม : ศึกษาเรื่องกิเลส, แล้วก็เรื่องอนุสัย, หรือความเคยชินแห่งกิเลสนั้น ให้เข้าใจจนได้; ก็จะเข้าใจความหมายของคำที่พูดว่า พระองค์มีพระสันดานอันบริสุทธิ์ หมดจดจากกิเลสและอนุสัย; ก็จะเกิดศรัทธาปสาทะ ความเชื่อ ความเคารพ ความนับถือ ความรักใคร่ ความบูชา อะไรก็ตาม ในพระพุทธองค์นั้น ถึงขนาดที่เรียกว่าแน่นแฟ้นไม่คืนคลาย, เป็นรากฐานอันสำคัญ อันจะรับประกันความมั่นคงแห่งความเป็นพุทธบริษัทของตน ๆ.

ข้อที่ ๒. ว่าระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ตลอดกาลโดยกาลนี้ ก็คือ ระวัง ๆ อยู่ด้วยการระลึกถึงอยู่. มันจะเป็นการระวังอยู่ คือนึกถึงพระคุณข้อนี้; ก็เหมือนกับระลึกถึงพระองค์นั่นเอง ว่ามีความประเสริฐอย่างนี้ มีประโยชน์อย่างนี้ เราจะทำได้ เราจะเดินตามพระองค์ในข้อนี้.

ข้อที่ ๓. ว่าระลึกถึงเมื่อมีอันตราย โดยเฉพาะเมื่อมีอันตราย หรือ แม้แต่เพียงอุปสรรค ก็ให้ระลึกได้ว่า เพราะเรามันแล้ว มันเหลว มันโลเล มันสะสม

กิเลสไว้ในสันดาน; มันจึงทำให้เกิดอันตรายขึ้นมา. มองเห็นเป็นมือนอันตราย
 เกียวกัน เกียวนี้ เกียวโน่น, เป็นอันตรายไปเสียหมด, เป็นอุปสรรคไปเสีย
 หมด, เป็นมารไปเสียหมด, หรือว่ากระทั่งเป็นพญามารไปเสียหมด. คนโง่
 ชนิดมันสร้างมาร, สร้างพญามารขึ้นมาเอง; เพราะในชั้นธสันดานนั้น
 มันสะสมของสกปรกไว้มากนัก นั่นคืออนุสัย ซึ่งเป็นเหตุให้มีตัณหาอุปาทานง่าย
 เกินไป.

ใจความสำคัญมันมีอยู่ในข้อที่ว่า เรามันหวัง เรามันต้องการ อย่างไรเขลามาก
 เกินไป. ทำไมเราจึงหวังอย่างไรเขลามากเกินไป? เพราะในสันดานมันสะสมความหวัง
 หรือเหตุแห่งความหวังไว้มากเกินไป. เราจึงหวังไปเสียหมด; หวังอย่างนั้น หวังอย่างนี้
 เต็มไปด้วยความหวังนั้นที่อยู่ตลอดทั้งวันทั้งคืน. เพราะหวัง มันก็ต้องมีการผิดหวัง, มันจะ
 สมหวังไม่ได้. หรือจะเรียกว่า ทุกเรื่องจะสมหวังไม่ได้, จะสมหวังไปหมดไม่ได้, ที่ไม่
 สมหวังจะมีมาก นั้นมันเป็นไปตามธรรมชาติ. เพราะเราไปหวังมันเข้า มันจึงเกิดการผิดหวัง.

ถ้าอย่าไปหวัง มันก็ไม่ผิดหวังแน่; เพราะเราไม่ได้หวังนี้ จะทำอะไรก็อย่าไปหวัง
 มันซิ. อย่าไปหวังว่าให้มันเป็นอย่างนั้น หวังว่าจะให้มันเป็นอย่างนี้. อย่าไปตั้งอะไรลงว่า
 วันนี้ต้องเป็นอย่างนี้, พรุ่งนี้ต้องเป็นอย่างนั้น มันคนโง่. จีนไปทำอย่างนั้นแล้ว มันจะเกิด
 มาร คือ ไม่ได้ตามที่ต้องการมันก็เป็นมาร. คนโง่อย่อมสร้างมารขึ้นมาให้ตัวเอง นับด้วยร้อย
 ด้วยพัน ด้วยหมื่น ด้วยแสน สมน้ำหน้ามัน.

อย่าไปหวังแล้วมันก็จะไม่เกิดมาร, และอย่าอยู่ด้วยความหวังนี้, ก็อยู่ด้วยพระ
 นิพพาน และเป็นสุขอย่างยิ่ง ไม่มีมารที่โหดมาได้. พอไปหวังก็มีมารทันที. พอเริ่มหวังก็
 เริ่มมีมารทันที. พอลงมือหวังมันก็ไม่ได้อย่างหวัง. มันก็เป็นมารชบกัดที่อยู่ที่นี่ หวังว่าจะ
 ให้เป็นอย่างนั้น, หวังว่าจะให้เป็นอย่างนี้, แล้วยังหวังไปถึงคนอื่นด้วย, คนนั้นต้องเป็น
 อย่างนี้, คนนี้ต้องเป็นอย่างนั้น, ลูกต้องเป็นอย่างนี้, หลานต้องเป็นอย่างนั้น, มันก็สร้าง
 มารเล็กมารน้อยขึ้นมาเกินไป.

นี่รู้ว่าอันตรายหรือมารหรืออะไรมันเกิดขึ้น เพราะสันดานมันสะสมของสกปรกไว้มากเกินไป. *ไม่ยอมมีมารก็อย่าหวัง. ทำอะไรก็ทำไป, ทำอะไรก็ทำไป, จนหมดความหวัง แล้วก็* เป็นพระนิพพานอยู่ในตัวเอง. *นี่เรียกว่ามีความสุขอยู่โดยไม่ต้องมีหวัง. ไม่มีหวัง แล้วก็ไม่มีมาร.*

ข้อที่ ๔. *ที่ว่าทำตามพระองค์ น้อมนำคุณของพระองค์เข้ามาสู่ตน ก็อยู่ที่วัยสันดานที่ไม่เต็มตะกอนสกปรก ให้มันตีขึ้นทุกวัน ทุกเดือน ทุกปี. ตรวจสอบตัวเอง แล้วพอใจว่ามันตีขึ้น คือสะอาดขึ้นโดยสันดาน ทุกวัน ทุกเดือน ทุกปี, แล้วจะยกมือไหว้ตัวเองได้ ว่ามันสะอาดขึ้นทุกปี.*

ฉะนั้นขอให้เอาความบริสุทธิ์ใจเป็นที่ตั้ง ตรวจสอบชำระสันดานของคน ว่าสมัยที่ยังเป็นเด็ก มันมีกิเลสน้อยกว่านี้ไหม? มันมีความทุกข์น้อยกว่านี้ไหม? มันมีโมโหโทโสน้อยกว่านี้ไหม? เคี้ยวมันแก้แล้วทำไมมันจึงมีมากอย่างนี้? ทำไมมันจึงนอนไม่หลับ? สู้เด็ก ๆ เล็ก ๆ ก็ไม่ได้ มันนอนหลับสบาย.

หรือพวกพระพวกเณรนั้นก็เหมือนกัน ควรจะตรวจสอบดูว่า เมื่อเป็นเด็กเป็นอย่างไร? เมื่อเป็นเณรเป็นอย่างไร? เมื่อเป็นพระแล้วเป็นอย่างไร? เมื่อเป็นอาจารย์ จนคนนั้นเรียกอาจารย์ คนนี้เรียกอาจารย์นี้แล้วมันเป็นอย่างไร? ในสันดานมันหนาไปด้วยของสกปรกหรือไม่? ไปเทียบกับเมื่อเด็ก ๆ โดยธรรมชาติแล้ว. มันจะต้องขอบได้ทันทีว่า : มันต้องมากกว่า; เพราะว่าเด็ก ๆ มันยังไม่เคยทำอะไร, มันไม่เคยใส่อะไรลงไป, มันไม่เคยสะสมอะไรลงไป. ดังนั้นในสันดานของมันจึงมีอนุสัยน้อย.

ที่นี้อยู่มาจนแก่จนเฒ่า จนเป็นครูบาอาจารย์ ล้วนแต่มีเรื่องรบกวน เกิดความโลภ เกิดความหลง เกิดทุกข์ที่มันก็ใส่ของสกปรกลงไปในสันดานทุกที, *ในสันดานจึงเต็มไปด้วยความสกปรก. เราจึงอยู่อย่างไม่สะสมอนุสัย โดยหลักแห่งพระพุทธคุณข้อนี้.*

ข้อที่ ๕. ว่าถ้าทำอะไรให้ชูลตามพระพุทธรูปองค์ก่อน ถ้าเกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้ ก็คือมีสติระลึกให้ทันว่า อย่าไปเพิ่มของสกปรกขึ้นมาใหม่; คือจะไม่ให้โอกาสแก่ความโลภ ความโกรธ ความงอ่ เกิดขึ้นในเรื่องนี้ในกรณีนี้ คือไม่เติมของสกปรกลงไปในอนุสัย. นั่นแหละคือการทำตามที่พระองค์จะทรงแนะ ทรงตอบปัญหาว่าเราจะต้องทำอย่างไร.

ข้อที่ ๖. ว่าละอายเมื่อล้มเหลว คือเมื่อไปโกรธเสียแล้ว ไปโลกเสียแล้ว ไปงอ่เสียแล้ว มันเป็นการเพิ่มของสกปรกลงในอนุสัยแล้ว ก็ควรจะเสียใจถึงขนาดร้องไห้ร้องให้กับตัวเองก็ได้ ไม่ต้องให้ใครเห็นก็ได้.

ข้อที่ ๗. ว่าตรวจสอบในลักษณะประเมินผลอยู่เป็นประจำ นี่ทุกวันควรจะทำ ว่าวันนี้เพิ่มของสกปรกลงไปในสันดานหรือไม่? นั่นเป็นฝ่ายลบเป็นฝ่ายเสียหาย. ถ้าวันนี้ไม่ได้เพิ่มอะไรเลยเว้ย ไม่ได้เพิ่มความเคยชินแห่งโลก แห่งโกรธ แห่งหลงอะไรลงไปสันดานเลย. นี่ก็เป็นฝ่ายได้, หรือฝ่ายบวก ก็จะมีอนุสัยจางลง ๆ; เพราะไม่เติมเชื้อให้อนุสัย. อนุสัยไม่ได้เชื้อไม่ได้อาหารก็ย่อมจะเบาบางลงไปเอง โดยตัวมันเอง โดยอัตโนมัติมันนั่นเอง; เพราะว่าเราไม่เพิ่มเติมให้ การที่ไม่เพิ่มเติมให้มันนั่นแหละ คือ การตัดกำลังของอนุสัย.

นี่คือข้อควรปฏิบัติ ๗ ประการ เกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้.

บทช่วยจำมีว่า :-

ไอ้พระองค์ ดำรงจิต เหนือกิเลส
ทุกประเภท ไม่กลับ มาสู่สิ่ง
หายหน้าไป เปรียบได้ ดังฝูงลิง-
ที่ถูกยิง ตายหมด งดหลอกใคร.

พระองค์ทรงดำรงจิตเหนือกิเลสทุกประเภท. กิเลสนั้นไม่กลับมาสู่, หรือไม่กลับมาสิงอยู่ในพระหฤทัยอีกต่อไป หายหน้าไปหมด, เหมือนฝูงลิงที่ถูกฆ่าตายหมด แล้วก็ไม่ได้มาทำหน้าที่หลอกคนได้อีกต่อไป. เปรียบกิเลสเหมือนกับลิงซึ่งมันชอบทำหลอก; แม้แต่เจ้าของของมัน มันก็ยังหลอก เมื่อยังมันตายหมดแล้ว มันจะมาหลอกใครได้อย่างไร. นี่แหละกิเลสที่เปรียบเหมือนกับฝูงลิง ถูกยิงตายหมดแล้ว ไม่มาหลอกใครให้ทำอะไรได้อีกต่อไป.

.....

อุปมาพุทธรูปบทที่ ๑๔ มีพระบาลีว่า สุทฺธโร, แปลว่า ผู้หมดจดแล้วจากสิ่งเศร้าหมองทั้งปวง;

ความหมายชัดเจน เกือบจะไม่ต้องอธิบายอะไรก็ได้. แต่ถึงอย่างนั้น ก็ยังอยากจะอธิบาย ว่าพระพุทธรูปบทนี้ ก็ **สงเคราะห์ลงในพระบริสุทธิตุณ.** ลูกเด็ก ๆ ก็คงจะตอบตัวเอง; เพราะบาลีมันก็ชัดอยู่ว่า **สุทฺธโร, สุทฺธโร-บริสุทธฺ์.**

ที่นี้พูดว่า **หมดจดจากกิเลส** นี้ไว้พอเป็นหลักบ้าง, สำหรับคนทั่วไป ที่ไม่มีโอกาสจะศึกษาให้ละเอียดพิศดาร.

พวกแรกจะพูดว่า **หมดจดโดยไตรทวารและทิวฐิ** คือ หมดจดโดยกาย โดยวาจา โดยใจ และโดยทิวฐิ. (๑) ที่กายไม่ทำผิดทางกาย เรียกว่ากายหมดจด (๒) ที่วาจาไม่ทำผิดทางวาจา เรียกว่าวาจาหมดจด. (๓) จิตไม่ทำผิดทางจิต คือมโนกรรมที่เป็นอกุศลไม่มี ก็เรียกว่าบริสุทธฺ์โดยจิต ทางจิต ของจิต นี้เข้าใจได้ทุกคน.

ที่นี้สิ่งที่ (๘) คือ **โดยทัญญู** นี้เป็นของละเอียดลึกซึ้ง แม้ว่าจิตบริสุทธิ์
มโนกรรมบริสุทธิ์ ไม่ทำผิดอะไร; แต่ทว่าทัญญูยังผิดได้. ฉะนั้นจึง **ต้องมีความ**
ถูกต้องของทัญญู เป็นสัมมาทัญญู : รู้ทุกอย่างที่ควรจะรู้ เช่น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา
ก็รู้โดยถูกต้อง. นี้ก็เรียกว่ามีทัญญูบริสุทธิ์ : **รู้เรื่องปฏิจาสมุปบาท** เรียกว่ามีทัญญู
บริสุทธิ์. **รู้เรื่องอวิยสัจจ์ ๔** เรียกว่ามีทัญญูบริสุทธิ์.

นี้เราเรียกว่า **หมดจดโดยไตรทวารและทัญญู**.

ที่นี้ **หมดจดอีกพวกหนึ่ง** ก็คือ **หมดจดโดยผล** คือหมดจดจากสังสารวัฏฏ์,
หมดจดจากความทุกข์, หมดจดจากการเวียนว่ายไปในสังสารวัฏฏ์. ถ้ายังต้องเวียน
ว่ายไปในสังสารวัฏฏ์ เรียกว่ายังไม่หมดจดยังสกปรกอยู่ด้วยสังสารวัฏฏ์นั่นเอง. เมื่อ
ไม่มีการเวียนว่ายโดยสังสารวัฏฏ์แล้ว ก็เรียกว่าหมดจดโดยวัฏฏะ : ไม่มีกิเลสวัฏฏ์,
กรรมวัฏฏ์, และวิปากวัฏฏ์; ซึ่งทำให้วน ๆ ๆ ๆ อยู่ที่นั่น. นี้หมดจดจากวัฏฏะ
เป็นผลของการหมดจดโดยไตรทวารและทัญญู. ทัญญูหมดจดเท่าไร ก็จะมีการหมด
จดจากวัฏฏะเท่านั้น.

ที่นี้ก็เอาความ **หมดจดอย่างลูกเต๋ากันบ้าง**; ซึ่งลูกเต๋าก็ก็นำพาได้; หรือ
คนแก่หัวหงอกแล้ว, แต่ยังมีอะไรเหมือนลูกเต๋ากันบ้าง นี้ก็นำพาได้ก็คือ **หมดจดจากนิรวันต์เป็น**
ประจำวัน. ทุก ๆ วันคนมันมีนิรวันต์ นิรวันต์ห้าที่ท่องกันได้เป็นปกติมันแหละ :-

กามฉันทะ-ใคร่ในทางกาม ทางเพศ พยาบาท-หงุดหงิดอยู่ด้วยความเกลียด ความ
โกรธ ความอาฆาต ถีนะमितะ-จิตเศร้าซึมเซา เพลีย อุทธัจจะกุกกุกจะ-จิตมันฟุ้งเพื่อไป
ด้วยเหตุอะไรก็ตาม.

วินิจฉัย - มันลึงเด ไม่รู้ว่าทำอะไรแน่ ไม่แน่ไปเสียทุกอย่าง. เกิดมาทำไม มันก็ไม่แน่. มันเปลี่ยนไปเปลี่ยนมา : วันนี้เกิดมาเพื่ออย่างนี้, พรุ่งนี้เกิดไปเพื่ออย่างโน้น. หรือตอนเช้าก็คิดว่าเกิดมาเพื่ออย่างนี้, ตอนเย็นก็เกิดมาเพื่ออย่างโน้น. หรือแม้กระทั่งทำอะไรวันนี้ มันก็ยังไม่แน่ ทำงานอะไรก็มันก็ยังไม่แน่. หรือว่ามันคิดขึ้นมาแล้วว่าจะทำอย่างนี้แน่; แต่ว่ามันยังนอนบิคอยู่เดี๋ยวก่อน ๆ จนมันเปลี่ยนไปเสียอีก.

ช่วยกตัญญูให้ที โดยเฉพาะพระเณรหนุ่ม ๆ นั้น กูให้ตีว่าความกตัญญูที่ถูกต้องมันเกิดขึ้นแล้ว มันก็ยังนอนบิคอยู่ จนความกตัญญูนั้นหายไป ก็คือความลึงเด. มันไม่มีอำนาจจิตที่เพียงพอที่จะให้มันเฉียบขาดลงไปว่า เราจะลุกขึ้นทำสิ่งนี้ทันที.

อย่างนี้เราเรียกว่า นิรวรณในชีวิตประจำวัน มีได้ทุกวัน ๆ จนกว่าจะตาย ก็ควรจะต้องหมดจดจากนิรวรณประจำวันนี้ด้วย.

รวมความว่า หมดจดโดยไตรทวาร โดยทิฏฐิ หมดจดจากวิภูฏสังสาระ แล้วก็หมดจด จากนิรวรณประจำวัน.

สำหรับพระพุทธเจ้าท่าน มีสัมโพธิญาณ ชำระความไม่หมดจดโดยประการทั้งปวงแล้ว เดียวนี้เอามาแจกแจงให้เราธรรมดาสามัญบุุชชนนี้ ให้เห็นว่า มันมีเรื่องที่จะต้องทำให้หมดจดอย่างไรบ้าง พอเข้าใจแล้วเห็นแล้ว; และรู้สึกว่าคุณพระพุทธเจ้าหมดจดจากสิ่งเหล่านี้แล้ว ก็คงจะยกมือท่วมหัว บูชาคุณของพระองค์ เพราะความเป็นผู้หมดจด.

สรุปความแล้ว ก็คือ หมดจดจากกิเลสจากอาสวะ จะพูดให้เป็นลำดับหน่อยก็ว่า หมดจดจากกิเลส หมดจดจากอนุสัย หมดจดจากอาสวะ.

หมดจดจากกิเลส ก็คือไม่มีการกระทำที่เป็นกิเลสด้วยอำนาจของกิเลส เช่น โสกะ โทสะ โมหะ และการกระทำอย่างอื่น ซึ่งสืบต่อไปจาก โสกะ โทสะ โมหะ อย่างนี้เรียกว่าหมดจดจากกิเลส.

ที่นี้เมื่อหมดจดจากกิเลส ไม่มีกิเลสแล้ว มันก็หมดจดจากอนุสัย เพราะไม่เพิ่มความเคยชินแห่งกิเลสลงไปในสันดาน; อย่างนี้เรียกว่าหมดจดจากอนุสัย. พอไม่เพิ่มอนุสัยลงไปสันดาน; มันก็หมดจดจากอาสวะ. เพราะว่าไม่มีอะไรที่จะไหลออกมาเป็นของเน่า ของบูด ของเหม็น เพราะว่าข้างในมันไม่ได้เป็นหนอง มันจึงไม่มีอะไรไหลออกมาเป็นอาสวะ. นี่คือ **หมดจดจากกิเลสหนึ่ง, หมดจดจากอนุสัยหนึ่ง, หมดจดจากอาสวะหนึ่ง**, เห็นได้ว่า มีอยู่เป็น ๓ ระดับกันดังนี้.

ข้อปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้ เมื่อกล่าวโดยหลัก ๗ ประการนั้น ก็จะมีว่า :—

ข้อที่ ๑. ศึกษาให้เข้าใจพระพุทธรูป ผู้ทรงพระคุณสูงสุดข้อนี้ คือความบริสุทธิ์ ว่าหมดจดจากกิเลส อนุสัย อาสวะแล้ว; จะเกิดศรัทธาปสาทะ แน่นแฟ้นมั่นคง เปลี่ยนแปลงไม่ได้, แล้วนั่นแหละจะเป็นรากฐานที่รับประกันเรา ให้มันปลอดภัยต่อไปข้างหน้า ด้วยอำนาจของศรัทธานั้นเอง. ฉะนั้นขอให้ปลูกฝังศรัทธาลงไปที่ที่ควรปลูก คือพระพุทธรูป ก็จะมีความปลอดภัยในขั้นต้นชั้นหนึ่งก่อน.

ข้อที่ ๒. ว่าระลึกถึงอยู่เป็นประจำนั้น ก็ระลึกนึกถึงพระพุทธรูป โดยพระพุทธรูปอยู่เป็นประจำ. ระลึกนึกถึงความสะอาดหมดจดอยู่เป็นประจำ

ของใครก็ได้, จะเรียกว่าของธรรมชาติก็ได้, มันก็จะเป็นของพระพุทธเจ้าเอง เพราะท่านเป็นผู้หมดจดแล้ว.

ข้อที่ ๓. ว่าระลึกถึงเมื่อมีอันตราย นี้ก็มีใจความที่สำคัญ. พอฉันมีอันตรายจะต้องนึกถึงความบริสุทธิ์, *จะต้องต่อสู้อันตรายด้วยความบริสุทธิ์*, จะต้องรู้ว่าอันตรายมันเกิดมาจากความไม่บริสุทธิ์; ฉะนั้นจะต้องต้อนรับมันด้วยความบริสุทธิ์. ด้วยบริสุทธิ์แล้วไม่ต้องกลัว ไม่มีแพ้ ไม่มีตาย. ผู้ที่ยึดถือความบริสุทธิ์จนสิ้นชีวิตไป ก็เรียกว่าไม่มีแพ้ และไม่มีตาย. *ตายมันจะมีแต่สำหรับคนโง่ ยึดถือตัวกู-ของกู* แล้วมันไม่ได้อะไร; แล้วร่างกายของมันแตกทำลายลงไป มันก็เสียใจว่ามันตาย. เพราะฉะนั้นการตายมันมีแต่สำหรับคนโง่ *ความตายมันจะไม่มีสำหรับคนฉลาดที่ไม่มีตัวตน.* เพราะฉะนั้นความกลัวตายนั้นนะ มันเป็นการกลัวเปล่าๆ ปล่อยให้กลัวฟรีๆ กลัวไม่มีเหตุผล กลัวเสียสทงค์เปล่าๆ.

ข้อที่ ๔. ทำตามพระองค์ ด้วยการน้อมนำพระพุทธคุณข้อนี้เข้ามาสู่ตน. นี้หมายความว่ายึดถือความบริสุทธิ์เป็นหลัก เป็นเบื้องหน้า เป็นเป้าหมาย เป็นอะไรทุกอย่าง; นับตั้งแต่บริสุทธิ์อย่างลูกเด็ก ๆ, ก็บริสุทธิ์ตามประสาของผู้ไม่ประสีประสา, แล้วก็บริสุทธิ์ตามอำนาจของผู้มีปัญญา, แล้วก็บริสุทธิ์เพราะทำลายกิเลสให้หมดไปนี่. นี่ทำตามพระองค์ในพระคุณข้อนี้เรื่อยไป ๆ ๆ; ทำได้เท่าไรก็ยกมือไหว้ตัวเองได้เท่านั้น.

ที่นี้ ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรต้องทูลถามพระพุทธองค์ก่อน : ในการพูด การทำ การคิด การตัดสินใจ ทูลถามพระพุทธองค์ก่อน. ก็คือ *มีสติยับยั้ง* เพื่อจะนึกถึงความบริสุทธิ์กันเสียก่อน. สิ่งบริสุทธิ์ ความบริสุทธิ์ เรื่องของ

ความบริสุทธิ์นี้ เป็นที่แจ่มแจ้งก่อน, แล้วจึงทำ จึงพูด จึงคิด จึงตัดสินใจ; เพื่อว่าสิ่งนั้น ๆ จะได้เป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์. อย่างนี้เรียกว่า ทำอะไรจะทูลถาม พระพุทธองค์ก่อน เกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้.

ข้อที่ ๖. ว่าละอายเมื่อล้มเหลวนี้ เมื่อปรากฏเป็นความไม่บริสุทธิ์ ชื่นมา ในลักษณะอย่างไร ในกรณีใดก็สุดแท้; ก็ควรจะเสียใจละอายตัวเอง ว่า นี่มันอันตรายอย่างยิ่ง มันกำลังตกลงไปในทางของอันตราย แล้วก็กลัวด้วย. ทั้งละอายทั้งกลัวทั้งเสียใจ นี่มันจะเป็นเครื่องป้องกันไม่ให้เกิดซ้ำอีก. ถ้าเป็นคนต่ำ เป็นคนกระต้าง เป็นคนไม่ละอายแล้วก็ มันก็จะเพิ่มความเคยชิน ที่จะทำผิดซ้ำ ๆ อีก.

ข้อที่ ๗. ว่าตรวจสอบในลักษณะเป็นการประเมินผล คือคิด บัญชีประจำวัน : คำลงอะไรก็ตามเถอะ ตรวจสอบความบริสุทธิ์ความไม่บริสุทธิ์ของตน, จะได้ปรับปรุงกันเสียใหม่ ให้มันน้อยไปในทางผิดพลาด, ให้มันมากขึ้น ในทางถูกต้อง, มันก็ใกล้ความบริสุทธิ์เข้าไปทุกที.

ข้อพึงปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้ คือข้อที่ว่า พระองค์เป็นผู้ หมจจดแล้วจากสิ่งเศร้าหมองทั้งปวง สรุปความ ๗ ประการนี้ ก็มีมนต์ขลังกันสัก บทหนึ่ง ก้อยู่ในหัว ในหู ในใจ ในอะไร ก็แล้วแต่จะเรียก ว่าเกลี้ยง ๆ ๆ ๆ มันก็สะอาดบริสุทธิ์ แล้วที่เกี่ยวข้องกับสังคมนั้น ก็ต้องเปิดเผย ๆ ๆ อย่า ปกปิดความชั่ว. เกลี้ยง หรือ สะอาด หรือ เปิดเผย สามคำนี้ เป็นใจความของ ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้.

บทช่วยจำ เกี่ยวกับพระพุทฺธคุณข้อนี้ มีว่า :-

โอ้พระองค์ ทรงมี บริสุทธิ์
เพราะวิมุติ จากกิเลส ทุกวิสัย
จากกองทุกข์ ทุกชนิด ไม่ติดพระทัย
ตั้งน้ำกลิ้ง จากใบ ปทุมมา.

นี่อุปมาอันน้อย คำทุกคำมันง่าย เห็นชัดอยู่แล้วเกือบจะไม่ต้องอธิบาย. พระองค์ทรงมีบริสุทธิ์ เพราะว่าหลุดไปเสียแล้วจากกิเลส “ทุกวิสัย” คือทุกรูปแบบ; ไม่ว่าแบบกิเลส หรือแบบอนุสัย หรือแบบอาสวะ หรือแบบไหนก็ตาม เรียกว่า ทุกแบบ. หลุดพ้นจากกิเลสทุกวิสัย และหลุดพ้นจากกองทุกข์ด้วย ไม่ติดอยู่ในพระทัย. ขอให้ถือเป็นหลักว่า พันนี้ก็พ้นจากกิเลสพ้นจากทุกข์, ดับก็ดับกิเลส และดับทุกข์, กิเลสเป็นเหตุความทุกข์เป็นผล, ก็บริสุทธิ์จากทั้งส่วนที่เป็นเหตุ และส่วนที่เป็นผล. แม้ผลแห่งกรรมเก่าก่อน ๆ โน้น ก็มีได้เหลืออยู่เลย. หลุดจากกิเลสและทุกข์ติดอยู่ไม่ได้ เหมือนกับน้ำไม่ติดอยู่ที่ใบบัว.

....

**อุปมาดีพุทฺธคุณบทที่ ๓๕ มีพระบาลีว่า อสิตโต แปลว่า ผู้อัน
ค้นหาและทักขิโอสัยไม่ได้แล้ว.**

คำแปลนี้ก็เป็นการแปลรูปภาษาบาลี. พึงยากสำหรับคนไม่คุ้นกับภาษาบาลี. ขอบอกโดยภาษาธรรมดาคือ พุทฺธว่า **อันค้นหาและทักขิโอสัยไม่ได้แล้ว** นั้น หมายความว่า **มีสันดานที่ไม่มีค้นหาและทักขิโอสัย, ไม่มีค้นหาและทักขิโอสัย** อยู่ในสันดาน ดังนั้นจึงจัด **เป็นพระบริสุทธิ์คุณ** แห่งพระพุทฺธคุณทั้ง ๓.

คำอธิบายมีอยู่ตรงที่คำว่า **ทำไมจึงอาศัยไม่ได้?** คำนี้มันเป็นคำที่เป็นไปตามภาษาพูดโดยสะดวก โดยคล่องปาก ว่า**อันทิวฐิจะอาศัยไม่ได้. ถ้าพูดอย่างธรรมดาสามัญ** ก็ว่า **มันเกิดขึ้นไม่ได้, มันติดอยู่ไม่ได้, มันฉาบทาอยู่ไม่ได้;** ก็เมื่อพระองค์หลุดพ้นจากกิเลส ไม่มีตัณหาและทิวฐิแล้ว ทำไมจะมาพูดว่า ตัณหาและทิวฐิอาศัยอยู่ไม่ได้อีกต่อไป มันขัดกันอยู่ในตัว.

ถ้าจะถือตามตัวหนังสือ มันก็จะขัดกันอยู่ในตัว แต่ว่าการพูดหรือภาษาพูดในโลก มันเป็นอย่างนี้เอง. เขาจะพูดกันง่ายหรือเร็วเกินไป ให้ภาพพจน์ของคำพูดนั้นตามสะดวก. ฉะนั้นจึงพูดเหมือนกับว่า จะมีทิวฐิและตัณหาอาศัยอยู่ในพระสันตทานนั้น แล้วก็อาศัยไม่ได้ **ความจริง** มันมากกว่านั้น คือมันจะ**ไม่มีตัณหาและทิวฐิเกิดขึ้นอีกต่อไป.**

ฉะนั้นขอให้เข้าใจว่า คำพูดที่ว่า **อันตัณหาและทิวฐิอาศัยไม่ได้**นั้น ก็คือ**มีจิตที่ตัณหาและทิวฐิเกิดขึ้นไม่ได้,** เกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป เพราะสันตทานมันเป็นอย่างอื่นเสียแล้ว, ไม่มีอะไรให้เกิดกิเลสแล้ว, แล้วจะสะสมเชื้อของกิเลสหรืออนุสัยลงไปนในสันตทานอีกก็ไม่ได้. นี่ก็คือตัณหาทิวฐิอาศัยไม่ได้ หมายความว่ามันจะเกิดตัณหาและทิวฐิอีกไม่ได้; ฉะนั้นจึงไม่มีตัณหาและทิวฐิใด ๆ ที่จะไปอาศัยในสันตทานนั้น.

เมื่อถามว่า นี่เพราะเหตุอะไร? ก็**เพราะเหตุว่า** มัน **มีความสมบูรณ์แห่งสติและญาณ.** พระอรหันต์ทั้งหลายสมบูรณ์ด้วยสติ และสมบูรณ์ด้วยญาณ. **ญาณ** คือ **ความรู้, รู้ในสิ่งที่ควรรู้** รู้หมด โดยเฉพาะคือ **หลักของอริยสัจจ์ ๔.** ที่นี้ก็มีสติ ที่จะให้ความรู้ขึ้นมาทำหน้าที่ทุกคราว ทุกเวลา ทุกแห่ง ทุกกรณี; ฉะนั้นมันจึงไม่อาจจะเกิดกิเลสได้ เพราะความสมบูรณ์แห่งสติและญาณ.

สำหรับพระอรหันต์ที่มีความสมบูรณ์ด้วยสติและญาณ ซึ่งควรจะมองดูต่อไป ถึงขนาดที่ว่ามันไม่ผลกกันให้เกิดความรู้สึกอะไรได้ที่เกี่ยวข้องกับกิเลส. ดังนั้นจึงไม่มีเรื่องหัวเราะ จึงไม่มีเรื่องร้องไห้ และจะไม่มีแม่แต่ม.

อาตมาเลยถือโอกาสเอาเปรียบสักหน่อย ซึ่งก็ไม่มีในพระบาลีหรือที่ไหน ก็จะทำเอาเองตามตัวหนังสือ :- *อสิต* นี้แปลว่า *ไม่ขี้ม* ก็ได้. *อสิต* หรือ *อสิต* นี้แปลว่า *ไม่ขี้ม*. ที่นี้ก็ลองพิจารณาดูว่า : คนที่มันขี้มอยู่นะ มันเพราะอะไร? เพราะมันอยากอะไรอยู่สักอย่างหนึ่งใช่ไหม? มันขี้ม หรือมันได้ยังไงอะไรสักอย่างหนึ่งใช่ไหม? มันขี้ม? เมื่อมันอยากมันขี้ม, เมื่อมันได้สมอยากมันขี้ม, นั่นมันคนธรรมดา.

พระพุทธเจ้าเป็นอสิตะ แปลว่า *ไม่ขี้ม* มันก็มีความหมายกว้างออกไปจนถึงกับว่า ที่ไม่ขี้มด้วยก็ได้, ขี้มก็ไม่ขี้ม แล้วไม่ขี้มก็ไม่ขี้ม, ก็คือไม่ต้องหัวเราะอะไรทำนองนี้. ฉะนั้นถ้าใครขี้มอยู่เพราะเหตุอะไร ก็นึกถึงพระพุทธเจ้าด้วย ว่าท่านไม่ขี้มนะ.

ข้อปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธานุภาพข้อนี้ ในรูปแบบ ๗ ประการนั้น ก็จะมีอย่างนี้ว่า :-

ข้อที่ ๑. เราจะระลึก ก็เราจะศึกษาๆ ศึกษาให้เข้าใจพระพุทธองค์ ว่าทรงเป็นอสิตะ ไม่มีกิเลสที่อาศัยในสันดานได้ แล้วมีผลออกมาถึงกับว่า *ไม่ขี้ม ไม่หัวเราะ ไม่ร้องไห้* ไม่อะไรหมค. ขี้มนั้นมันเป็นลักษณะของคตฺหา;

พอเข้าใจเห็นแจ้งในพระพุทธรูปซ้อน^๕ ก็มีศรัทธา ที่เรียกว่า อาเวจจับปลัศฐา ศรัทธาที่ไม่อ่อนแอจนคลอนแคลน ไม่หวั่นไหว ไม่เปลี่ยนแปลง, เพราะเห็น ความสะอาดในสันดานของพระองค์.

ข้อที่ ๒. ว่าระลึกถึงพระพุทธรูปอยู่เป็นประจำ ก็คือระลึกถึงความ ที่ไม่มีค้ำหาและทิวฐิในสันดาน. สันดานเกลี้ยง สันดานไม่ประกอบอยู่ด้วย ค้ำหาและทิวฐิ; ระลึกถึงสิ่งนั้น นั่นแหละคือระลึกถึงพระพุทธรูป. เพราะ ว่าพระพุทธรูปทรงพระคุณอย่างนั้นคือซ้อนนั้น. พระพุทธรูปโดยธรรมะนั้น จะ ต้องเป็นอย่างนั้น. นักรู้จักกันแต่พระพุทธรูปโดยร่างกาย โดยพระพุทธรูป โดย พระธาตุเป็นต้น นั้นมันมากเกินไปแล้ว พอทันที; มาระลึกนึกถึงพระพุทธรูป ในรูปของพระธรรม. “ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นเรา” กันเสียที แล้วก็ระลึกนึกถึง ความที่พระองค์มีสันดานอันสะอาด ไม่มีตะกอนแห่งค้ำหาและทิวฐิเหลืออยู่เลย.

ข้อที่ ๓. ว่าระลึกถึงเมื่อมีอันตรายนั้น มีอุปสรรคอันตรายเกิดขึ้น ระลึกนึกถึงพระพุทธรูปในข้อที่ว่า เป็นผู้ที่ไม่มื่ออะไรที่เป็นอันตรายอยู่ในสันดาน. อันตรายนั้นมันเกิดเพราะมีสันดานไม่สะอาด. ฉะนั้นเราจะต้องต่อสู้อันตราย ด้วย การทำให้มันมีสันดานสะอาด; อย่างน้อยในขณะนั้น, ขณะที่เผชิญหน้า อันตรายแล้ว ก็จะต้องมีจิตใจปกติ มีสติปัญญาเพียงพอ. อย่าให้มันมีกิเลสอนุสัย เข้าไปทำให้เกิดความมืดมัว ไม่รู้ทิศเหนือทิศใต้. ในขณะที่เผชิญกับอันตราย มีจิต ปกติ มีปัญญาปกติ มีอะไรปกติ แล้วก็เผชิญหน้ากันกับอันตราย; นั่นแหละ คือการที่เราอ้างเอาหรือถือเอา พระพุทธรูปซ้อนนั้นมา ต่อสู้อันตราย หรือป้องกัน อันตรายให้แก่เรา

ข้อที่ ๔. ว่าทำตามพระองค์ โดยการน้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาสู่ตน ใจความก็แสดงชัดอยู่แล้วว่า ชำระสันดานของตนอยู่เสมอไป. พอมองเห็นความเศร้าหมองในสันดาน ; แม้ส่วนน้อยก็เสียใจ. ถ้าไม่พบเห็นความเศร้าหมองแห่งสันดาน ก็ไหว้ตัวเองได้.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรทูลถามพระองค์ก่อนนี้ : จะทำ จะพูด จะคิด จะตัดสินใจอะไรลงไป นึกถึงความที่มีจิตใจปกติ คือมีสันดานเกลี้ยงอยู่ก่อน, ไม่มีเกิดอะไรขึ้นในสันดาน ที่เป็นฝ่ายกิเลสหรืออวิชา. กิริยาอย่างนี้เรียกว่า ทูลถามพระองค์ก่อน. การที่มีอะไรปกติ จิตใจปกตินี้ มันจะให้คำตอบออกมาว่า ควรทำอะไรในกรณีนี้ : ที่เราจะต้องทำก็ดี ต้องพูดก็ดี ต้องคิดก็ดี ต้องตัดสินใจก็ดี. ถ้าทำได้อย่างนี้ ก็จะไม่ทำอะไรผิดพลาด, และจะไม่ทำอะไรเพื่อ, ทำถูกทำดีจนเพื่อ จนเป็นโทษเป็นอันตราย.

ข้อที่ ๖. ว่าละอายเมื่อล้มเหลว คือเมื่อมีทำผิดในข้อนี้ ก็เสียใจ รู้สึกว่าในภายในนี้ มันยังไม่ปลดปล่อย ยังเอาเป็นที่พึ่งไม่ได้.

ข้อสุดท้าย ข้อที่ ๗. ตรวจสอบอยู่เป็นประจำตามโอกาส มีเวลาเมื่อไรหรือว่าทุกวันก็ยิ่งดี. ตรวจสอบสันดานของตัวเอง ว่ามันเป็นอย่างไรบ้าง ? ถ้ารู้สึกว่ามันเปลี่ยน ก็ขอให้สอบต่อไปว่า มันเปลี่ยนไปในทางไหน ? ทางที่ดีขึ้นหรือทางเลวลง ? มันควรจะเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น ๆ. ถ้าทำอยู่อย่างนี้ สันดานมันก็จะดีขึ้นจริงเหมือนกัน, คือมันสะอาดยิ่งขึ้นจริงเหมือนกัน ; เพราะมีการกระทำที่เป็นการขัดล้าง ป้องกัน ชำระสะสางอะไรกันอยู่เป็นประจำ.

บพ้วยจำ เกี่ยวกับพระพุทฺธคุณข้อนี้ ว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าอะลิต
เพราะมีจิต ลุกระทั่ง วิสังขาร
ไม่อาจเป็น หลักแหล่ง แห่งอวิชา
ทั้งทฤษฎี และคณหา ไม่เกาะกุม.

ทุกคำมันง่าย เกือบจะไม่ต้องอธิบาย “ทรงสมญา ว่าอะลิต” ก็พูดเป็นไทยๆ ก็พูดว่าอะลิต. ถ้าพูดเป็นบาลีก็ว่า อลิตโต. อลิตอนั้นแหละ เหลือเป็นเพียงอะลิต, ภาษาไทยง่าย ๆ “เพราะมีจิต ลุถึง วิสังขาร” อย่าง บาลีว่า วิสงฺขาร คคฺ จิตฺตํ ว่าจิตนี้ถึงแล้วซึ่งวิสังขาร. เพราะว่าจิตนี้ถึงแล้ว ซึ่งสภาพที่อะไรจะมาปรุงแต่งมันไม่ได้อีกต่อไป, เรียกว่าจิตนี้ถึงวิสังขาร. ถ้าจิตยังอยู่ในสภาพที่อะไรปรุงแต่งได้อยู่ แล้วก็เรียกว่ามันยังเป็นจิตที่ติดอยู่ในสังขาร, ไม่หลุดออกไปยังวิสังขาร.

เที่ยวนี้จิตลุถึงวิสังขาร สันตทานก็สะอาด สันตทานนั้นก็ไม่ใช่ที่เกิดแห่งอวิชา. อวิชานี้เกิดได้ทุกแห่ง ทุกอารมณ์ ทุกสถานที่; แต่ที่ว่ามันจะถือเอาเป็นแหล่งสะสมนั้น มันก็คือสันตทาน. เที่ยวนี้สันตทานมันไม่เป็นแหล่งให้อวิชาอาศัยเกิดได้, ทฤษฎีและคณหาที่ไม่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยได้, ทั้งหมดนี้คือความหมายของคำว่าอะลิต.

.....

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๑๖ มีพระบาลีว่า อปฺปภิโต แปลว่า
ไม่มีความหวาดกลัวในสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความกลัว.

จิตปราศจากความกลัวเป็นจิตที่บริสุทธิ์ ; เพราะความไม่มีกิเลส จึงไม่กลัว. ถ้ายังมีกิเลสอยู่ยังต้องกลัว. เมื่อไม่กลัวก็คือผลของความไม่มีกิเลส. ดังนั้น **พระพุทธคุณชั้นนี้ จึงจัดเป็นพระบริสุทธิ์คุณ.**

พิจารณาต่อไปตามลำดับดังนี้ว่า : สิ่งเป็นที่ตั้งแห่งความกลัว ก็เอาตามที่คนธรรมดาสามัญรู้สึกก็เหมือนกัน กลัวผี กลัวเสือ กลัวอะไรก็ได้, กระทั่งว่ากลัวกิ่งก้อ กลัวไล่เคื่อน กลัวจิ้งจก กลัวตุ๊กแกก็ได้, กระทั่งว่ากลัวฉิบหาย กลัวยากจน, กระทั่งกลัวตาย มันมีขอบเขตกว้างขวางมาก สำหรับสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความกลัวของบุรุษคนธรรมดาสามัญ แล้วเราก็กเคยเป็นอย่างนั้นกันมาแล้ว ฉะนั้นอาตมาจึงคิดว่า อย่าพูดกันถึงชั้นนี้ดีกว่า; อะไรเคยกลัว ก็ระลึกเอามากี่แล้วกัน.

แต่ควรจะรู้ว่า มันกลัวอย่างไ้เงลที่สดุ, หรือมันกลัวอย่างพอจะมีเหตุผลบ้าง; เช่นกลัวจิ้งจก ไล่เคื่อน ตุ๊กแก นี้ กุจะเป็นความกลัวอย่างไ้เงลที่สดุ โดยไม่มีเหตุผลเลย. แต่ถ้าว่า กลัวยาก กลัวจน กลัวลำบาก นี้มันพอจะมีเหตุผลอยู่บ้าง. ส่วนความกลัวตายนั้น มันเป็นสัญชาตญาณของสัตว์สามัญ มันช่วยไม่ได้ มันต้องกลัวแน่ ก็เลยเป็นเหตุให้กลัวเจ็บไข้, หรือกลัวสัตว์ร้าย, กลัวอะไรท้อไปอีก เรียกว่าสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความกลัว.

ที่นี้เราไปพูดถึงเหตุที่ทำให้กลัวกันดีกว่า จะเข้าใจเรื่องนั้นดีขึ้น. ว่าทำไมเราจึงกลัว? ตอบอย่างหลักธรรมะโดยภาษาบาลี ซึ่งคงฟังไม่ถูกแน่ แต่ก็ควรได้ยินไว้ที่ก่อนว่า : **เหตุที่ทำให้กลัวนั้น คือ ตัณหา คือ อุปาทาน คือ ทิฏฐิ** เป็นต้น ในรูปแบบที่ต่าง ๆ กัน. จะพูดให้สั้นที่สุดแล้ว **ระบุไปยังตัณหา** ดีกว่า; เพราะ **ว่าตัณหาก็ยอมให้เกิดอุปาทาน, ตัณหาก็ยอมให้เกิดทิฏฐิ** บางอย่างขึ้นมา หลังจากที่ว่ามันมีตัณหาอย่างใดอย่างหนึ่ง อย่างเป็นปีกแผ่นแล้ว.

ตัณหา แปลว่า *อยากด้วยอำนาจแห่งความโง่*. ถ้าอยากด้วยอำนาจของความฉลาด ไม่เรียกว่าตัณหา. ถ้าใครเขาสอนว่า ขึ้นชื่อว่าความอยากแล้ว ก็เป็นตัณหาทั้งนั้น; ก็ช่วยบอกเขาด้วยว่า อาตมาไม่เห็นด้วย, เขาพูดไปก็แล้วไป.

ความอยากที่เป็นตัณหาต้องเป็นความอยากที่มาจากความโง่ ซึ่งในพระบาลีก็ได้แยกไว้แล้วว่า : *กามตัณหา—อยากในกาม, ภวตัณหา—อยากในภพ* คือความมีความเป็น, *วิภวตัณหา—อยากในวิภพ* คือความไม่มีไม่เป็น; แต่ว่ามันมาจากอวิชชา ทั้ง ๓ ยากนั้นมันมาจากอวิชชา จึงจะเรียกว่าตัณหา.

อยากในกาม ก็เพราะ ไม่รู้จักกาม, ไม่มีความรู้เรื่องกาม ว่านี่เป็นเครื่องทำอันตรายสัตว์, ว่ามันเป็นค่าจ้างของธรรมชาติ จ้างให้คนทำงานที่ยาก ที่สกปรก ที่เหน็ดเหนื่อย คือกิจกรรมทางเพศอย่างนี้ เป็นต้น. มันไม่รู้จักอย่างนี้ มันก็มีกามตัณหา.

ที่นี้ *ไม่รู้เรื่องภพ* คือความมีอย่างนั้น ความเป็นอย่างนี้ มันอยากเป็นอย่างนั้นอยากเป็นอย่างนั้น; เพราะ *ไม่รู้* ว่ามันเป็นเรื่องลมๆ แล้งๆ มันก็อยาก อยากด้วยความโง่ นั่นอีกเหมือนกัน.

ส่วน *วิภวะ* ก็ว่า *ไม่มีไม่เป็น* นั้นมันก็โง่ มันจึงจะเข้าใจไปว่า ความตายเป็นของดี ความไม่เป็นอยู่ ไม่มีชีวิตอยู่ เป็นของดี. แต่ไม่ใช่ความรู้ที่เกี่ยวกับพระนิพพาน, โน้นมันไม่ได้อยาก. เช่น *นิพพาน* ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตาย ไม่อะไรก็ตาม มัน *ไม่เกี่ยวกับความอยาก ไม่เกี่ยวกับความยึดมั่นถือมั่น*.

ถ้าเกี่ยวกับความอยาก, เกี่ยวกับความยึดมั่นถือมั่น; เช่น *อยากตาย* *อยากฆ่าตัวตาย* ที่มาจากมิจฉาทิฐิ ที่เรียกว่า *อูฆาทิฐิ* แล้วก็ *เป็นตัณหา* ๕ นั้น, *เป็นวิภวตัณหา* คือ *ความอยากที่มาจากความโง่ความหลงของอวิชา*; เพราะมีทิฐิไปในทางที่ว่าขาดสูญเป็นของคืออย่างนี้.

เอาเป็นว่า *ขึ้นชื่อว่าตัณหาแล้ว ก็เป็นความอยากด้วยความโง่*. ที่นี้ *พออยากแล้ว มันก็โง่ทันทีเหมือนกัน*, ก็กลัวว่าจะไม่ได้สมอยาก. จะเข้าใจเรื่องนี้ ก็ไปศึกษาก็แล้วกัน ว่า ตั้งแต่เราเกิดมา ก็เคยอยากๆ, เป็นเด็กๆอยากอะไรบ้าง : *อยากได้ของกิน, อยากได้ของเล่น, อะไรก็ตามเถอะ; พออยากเท่านั้นมันก็เป็นทุกข์* เพราะกลัวว่าจะไม่ได้ตามอยาก; *เรียกว่าอยากนี้เป็นเหตุให้เกิดความกลัวว่าจะไม่ได้ตามที่อยาก*.

ที่นี้กระทั่งว่าอยากมีคู่รักอย่างนี้ *พออยากเท่านั้น มันก็กลัวว่า จะไม่ได้คู่รัก*, ก็ *จะพลัดพรากจากคู่รัก* *พอมันมีลูกมีหลานมีทรัพย์สินสมบัติแก้วแหวนเงินทองอะไรขึ้นมา มันก็มี* *ความอยากที่จะให้คงอยู่, หรือว่าอยากได้, แล้วมันก็กลัวว่าจะไม่ได้ หรือกลัวว่าจะวิบัติพลัดพราก* *ไป. ฉะนั้นความกลัวมันจึงคู่กันอยู่กับความอยาก* *เมื่อไม่ยอมมันก็ไม่กลัว; ฉะนั้นอยู่โดยไม่ต้องอยากคิดว่า มันจะได้ไม่ต้องกลัว*.

ภวตัณหา – อยากในการเป็นอย่างนั้น อยากในการเป็นอย่างนี้ หรือ เพื่อให้ยังคงอยู่อย่าให้ตายเสีย นี้เป็นภวตัณหา. *ด้วยความโง่ไม่รู้ว่าเป็นอยู่เช่นนี้คือ* *อะไร? ความตายนั้นคืออะไรมันไม่รู้, มันก็อยากด้วยความโง่คืออวิชา. พออยาก* *เป็นอะไร มันก็กลัวทันทีว่า จะไม่ได้เป็นอย่างนั้น* *ทุกกรณีไปเลย; มันจะ* *กลัวว่า จะไม่เป็นอย่างที่ตัวอยาก*.

ที่^{นี้} โดยพื้นฐานที่ลึกไปกว่านั้น มัน *อยากอยู่* *ไม่*อยากตาย *ไม่*อยาก *ดับ*; ฉะนั้นอะไรที่มีลักษณะแสดงว่า เป็นความตาย^{นี้}, เป็นนิमितแห่งความตาย^{นี้} มันก็กลัวทันที. อะไรที่แสดงอยู่ว่า ^{นี้}จะมาทำให้ตาย มันก็กลัวทันที : กลัวผี กลัวเสือ กลัวเจ็บไข้ อะไรก็ตาม; มันก็เพราะกลัวตาย, คือกลัวจะไม่ได้^{อยู่}.

ถ้าโง่หนักไปกว่านั้นอีก มันก็กลัวกระทั่งใส่เตี๊ยม ^{นี้} จึงจก ตุ๊กแก กิ่งก็อะไรมันก็กลัว; เพราะมันมีลักษณะอาการที่เข้าใจไม่ได้ แล้วมันดูน่ากลัว ว่ามันจะเป็นอันตรายแก่เรา, หรือจะทำให้เราเจ็บหรือตาย. คนก็เลยกลัว, กลัว ไอ้สัตว์ตัวเล็กๆ ที่มันทำอะไรไม่ได้^{นี้}. แต่มันมีลักษณะที่แสดงว่า มันอาจจะ เป็นอันตรายแก่ชีวิต. มันมีความเคยชินในเรื่องนี้มากเกินไป.

เพราะฉะนั้นมันจึงกลัวอย่างง่ายตาย กลัวไม่ทันรู้ กลัวไม่ทันคิด ไม่ทัน ^{นี้}; หนีภาวตัณหา *อยาก*เป็นอยู่, หรือ*อยาก*เป็นอย่างนั้นอย่างนั้น, เป็นเหตุให้ กลัวความตาย กลัวไม่ได้^{ตาม}ที่*อยาก*จะเป็น.

อันสุดท้าย *วิภวตัณหา*^{นี้} มันแปลกไปหน่อย หรือมันจะน้อยกว่า ๒ ตัณหาแรก คือ มัน *มิได้*อยาก^{กว่า} ๒ ตัณหาแรก มันจึงอยากไปในทางที่ตรงกันข้าม; เช่น *อยาก*ตายอย่าง^{นี้}; แต่ที่มันเป็นโดยมากนั้นนะ คือ *อยาก*ไม่^{ให้}เป็นอย่างนั้น *ไม่*ให้^{เป็น}อย่างนี้ *อย่าง*ที่มันไม่^{ต้องการ}. มันเอาไปจับคู่กันกับภาวตัณหา ต้องการจะเป็นอย่างนั้นอย่าง^{นี้}.

วิภวตัณหา คือ ต้องการไม่^{ให้}เป็นอย่างนั้น *ไม่*ให้^{เป็น}อย่าง^{นี้}; เช่น เรา*อยาก*จะ^{ไม่}เป็น^{คน}ต่ำต้อย^{น้อย}หน้า เป็น^{คน}ไม่^{มี}เกียรติ เป็นคนที่ใครๆ ก็ดูถูก

ดูหมิ่น ^๕ หนึ่งอย่าง ^๕ เราก็อยากไม่ให้ ^๕ เป็น ^๕ หรือไม่อยากเป็นคนจน ^๕ ไม่อยากเป็นอะไรก็ตาม ^๕ ที่มันกลับความหมายมาเสียอีกทีหนึ่งจากภวตัณหา. ^๕ มันก็เป็นวิภวตัณหา ^๕ หนึ่ง ^๕ นั่น ^๕ มันอยากไม่ให้เป็นอย่างนั้น ^๕ อยากไม่ให้เป็นอย่างนั้น ^๕; แล้วอันนั้นมันจะเข้ามาเป็น ^๕ มันก็กลัว.

เช่นว่า ^๕ เราเป็นความกันมึกที่อยู่ทีศาล ^๕ แล้วเราจะเป็นผู้ถูกตัดสินให้ ^๕ แพ้ ^๕; ^๕ เราไม่อยากเป็นคนแพ้คดี ^๕ เราก็ก้าว ^๕ ต่อความเป็นคนแพ้คดี. ^๕ ใครเคย ^๕ เป็นอย่างนั้นมาแล้ว ^๕ ลองเอามาชั่งน้ำหนัก ^๕ ซึ่งความรู้สึกดูที่เถอะ ^๕ มันกลัวก็มากน้อย? ^๕ กลัวจะถูกตัดสินให้เป็นคนผิด. ^๕ เด็ก ๆ ในห้องเรียนมันก็ยังกลัว ^๕ ที่จะถูกครู ^๕ ตัดสินให้เป็นคนผิด; ^๕ เพราะมันไม่อยากจะเป็นคนผิด ^๕ ทีเดียวมันไปถึงเป็นโรง ^๕ เป็นศาล ^๕ ก็กลัวจะถูกตัดสินให้มีความผิด ^๕ ติดคุก ^๕ ติดตะราง ^๕ หรือประหารชีวิต ^๕ มันก็ไม่อยาก. ^๕ หรือมัน ^๕ *อยากในทางที่ไม่ให้เป็น* ^๕ นั่นมันก็เป็นต้นเหตุให้กลัว.

ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า ^๕ *ความกลัวทั้งหลายนี้มันมาจากตัณหา* ^๕ ซึ่งจะเป็น ^๕ *กามตัณหา* ^๕ ก็ได้ ^๕ *ภวตัณหา* ^๕ ก็ได้ ^๕ *วิภวตัณหา* ^๕ ก็ได้ ^๕ นั่นเอง. ^๕ *เมื่อมีตัณหาแล้วก็มี* ^๕ *อุปาทาน* ^๕ เรื่องหรืออธิบายแล้วไม่อยากอธิบายให้เสียเวลา. ^๕ *อยากอย่างไร* ^๕ แล้วก็จะ ^๕ เกิดความรู้สึกถูกผู้อยากอย่างนั้น. ^๕ *ความรู้สึกเป็นเพียงความอยากได้* ^๕ แล้วมันจะ ^๕ เกิดรู้สึก ^๕ *เป็นอุปาทานว่า* ^๕ *กูเป็นผู้อยากได้* ^๕ มันก็เป็น ^๕ *กลัวที่กู* ^๕ นั่นเอง ^๕ *คือว่า* ^๕ *กูนั้น* ^๕ *เอง* ^๕ *มันจะเป็นผู้กลัว* ^๕ โดยไม่ต้องมีตัวจริง.

ส่วนทิฏฐินั้น ^๕ *เมื่อมีความเห็นผิด* ^๕ ไม่ตรงตามความจริงแล้ว ^๕ *มันก็กลัวได้* ^๕ *ตามรูปตามเรื่อง* ^๕ *ที่มันเกี่ยวกับทิฏฐินั้น ๆ*; ^๕ *ฉะนั้นจึงมี* ^๕ *คนธรรมดาสามัญ* ^๕ *โดยมากกลัว* ^๕ *นิพพาน* ^๕ *ไม่อยากจะไปนิพพาน* ^๕ *เพราะว่ามันไม่สนุกสนานอะไรเลยนี่.* ^๕ *เขา* ^๕ *คิดไปในรูปนั้น.*

ทีนี้อีกสิ่งหนึ่งที่จะคู่กันไปอีก ก็คือเหตุที่ทำให้ไม่กลัว. ทำไมเราจึงไม่กลัว? อันนี้มีขอบเขตกว้างมาก เพราะว่าคนโง่เขาก็มีของเขาวิธีหนึ่ง, คนฉลาดเขาก็มีของเขาวิธีหนึ่ง, พระอริยเจ้าท่านก็มีของท่านอีกวิธีหนึ่ง ที่จะไม่กลัว.

ถ้าเป็นคนโง่เป็นคนพาล เป็นคนหนาไปด้วยกิเลส ก็อาจจะใช้เกลือจิ้มเกลือ คือใช้กิเลสนั้นแหละเป็นเหตุให้ไม่กลัว. ความมีกิเลสมากเข้มข้นนั้นแหละ จะเป็นเหตุให้ไม่กลัว.

เช่นว่า คนที่มีราคะมาก ในความรักฉันทชู้สาวอะไรอย่างนี้ มันก็ไม่กลัวอะไรหมด. นกไปพบกันในป่าช้า บนกองหลุมศพ มันก็เอา มันไม่กลัว เพราะมันอาศัยกิเลสเช่นราคะ เป็นต้น. แล้วโทสะก็เหมือนกัน ถ้ามัน บันดาลโทสะจัดขึ้นมาแล้วมันก็ไม่กลัว ไม่รู้จักความตาย. ความโง่ หรือ โมหะ ก็เหมือนกัน ถ้ามัน มากเข้าแล้วมันก็ไม่กลัวตาย. โมหะประเภทที่เรียกว่ามานะ, มานะนี้ เป็นเหตุให้ไม่กลัวตาย. ฉะนั้นเราจึงเห็นคนชกกันไม่กลัวตาย, สัตว์กัดกันไม่กลัวตาย; เอาจิ้งหรีดมายั่วให้มันกัดกันจนไม่กลัวตาย, เอาไก่ให้มันชนกันโดยไม่ต้องกลัวตาย, มันมีโมหะประเภทมานะเข้มข้น มันก็ไม่กลัวตาย. อย่างนี้เรียกว่า ไม่กลัวตายเพราะเหตุแห่งกิเลส นั้นของคนที่มีกิเลสนั่นเอง. นี้เราไม่เอา; แต่เอามาพูดให้รู้ว่า มันเป็นเรื่องความไม่กลัวตาย ชนิดมิัจฉาทิฎฐิ.

ทีนี้มาเอาข้าง ฝ่ายสัมมาทิฎฐิ กันดีกว่า มันจะมีอะไรบ้างที่ทำให้ไม่กลัวตาย? ก็ควรจะแยกออกไปตามหลักของการปฏิบัติ ในพระพุทธศาสนา คือ ความเพ่ง ที่พูดเสร็จไปเมื่อครู่ที่ว่า เพ่งทางสมณะก็ได้, เพ่งทางบุญญาก็ได้.

เพ่งทางสมณะ มีสมาธิแล้วมันก็ลืม ไม่รู้สึกกลัวเหมือนกัน, มันขจัดความกลัวออกไปเสีย; เพราะมันมีความเป็นสมาธิเข้ามาแทน คือมีอารมณ์ของสมาธินั้นเองเข้ามาแทน. เช่น ระลึกถึงพระพุทธคุณอยู่ ความกลัวมันก็หายไป. นี้เพราะอำนาจของสมาธินั้น เป็นต้น แต่ไม่เด็ดขาดไม่แน่นอน เท่ากับอำนาจของบุญญา.

บัญญัติในที่นี้ ต้องหมายถึงบัญญัติที่แท้จริง ถึงขนาดที่เรียกว่า สัมมป-
 บัญญา หรือยถาภูตสัมมปัญญา แล้วก็เต็มรูปเต็มแบบของคำคำนี้ คือ **ปัญญา**
อันเห็นชอบตามที่เป็นอย่างจริง. นี่จะเป็นการตัดความกลัว อย่างชั้นสมุทเจตประหาม
 กันทีเดียว. เพราะบัญญัตินี้ทำให้รู้ความไม่มีสัตว์ บุคคล ความไม่มีตัวความไม่มีตน
 มีแต่กระแสแห่งธรรม ที่เป็นพวกสังขาร, พวกสังขตะเป็นไป, ปรุงแต่งกันไป,
 ไม่มีอะไรที่เป็นตัวเป็นตนอันแท้จริง ฉะนั้นจึงไม่มีความอยาก. เมื่อไม่มีความ
 อยาก ก็ไม่มีความกลัวโดยเด็ดขาด นี้เรียกว่าไม่กลัว.

ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ คือ ไม่มีความหวาดกลัวใน
 สิ่งที่เป็นที่ตงแห่งความกลัว ก็คือมุ่งหมายทำลายตัณหาอัน ๆ เสีย เมื่อกล่าวโดย
 หลัก ๗ ประการ ก็มีว่า :—

ข้อที่ ๑. ศึกษาให้เข้าใจพระพุทธองค์ผู้ปราศจากตัณหาแล้วปราศ-
 จากความกลัวโดยประการทั้งปวง ก็มีศรัทธามั่นคงในส่วนนี้.

ข้อที่ ๒. ที่ว่าระลึกถึงอยู่เป็นประจำ นี้ก็จะมีประโยชน์มาก คือ จะ
 ป้องกันความกลัวได้; ไม่มีตัณหาไม่อยากอย่างพระองค์ ก็ไม่มีความกลัว. ฉะนั้น
 เราจะระวังที่จะไม่ไปอยากอะไรเข้า โดยไม่ทันรู้ตัว, หรือด้วยความโง่เขลา ความคุม
 ความรู้สึกเกี่ยวกับความอยากไว้ได้ โดยเฉพาะเรื่องภวตัณหา เป็นนั่นเป็นนี่ หรือ
 เป็นอยู่ไม่อยากตายนี้ ก็จะป้องกันความกลัวนี้ได้ คือคุ้มค้ำกันกับที่ว่าเราระลึก.

ข้อที่ ๓. ว่าระลึกถึงเมื่อมีอันตรายนี้ ไปมัวกลัวอยู่เมื่อมีอันตราย
 ก็เรียกว่าบวมโอง. มันไม่มีประโยชน์อะไร; ยิ่งกลัวมันก็ยิ่งไม่รู้ว่าจะต่อสู้อันตราย

อย่างไร. ฉะนั้นเมื่อมีอันตรายมาถึงเข้า แล้วก็รีบทำความไม่กลัว. เราคิดนึก ให้เฉียบแหลม ให้อ่องไว ที่จะกำจัดอันตรายนั้นอย่างไร.

ที่อาตมาเคยพูดเป็นอุปมาให้ฟัง แล้วก็ เขาก็เอาไปหัวเราะเยาะ ว่าถ้า เราไปเจอเสือเข้าในป่านี้ ถ้าเราไปกลัวเสือ เราก็จะทำอะไรไม่ถูก. จะยืนตัวสั่น, หรือว่าให้เสียมันกิน. มันต้องตัดความกลัวออกไป มีความคิดนึกว่า จะทำอย่างไร จะวิ่งหนีหรือจะขึ้นต้นไม้, หรือว่าจะกระโจนเข้าไปแทงเสือฆ่าเสือ ให้มันแน่นลงไป; ฉะนั้นความกลัวต้องเอาออกไป ในเมื่อเผชิญกันกับอันตราย. ถ้ากลัวแล้วก็วิ่งหนี ไม่ถูก หรือวิ่งหนีไม่ออก ก้าวขาไม่ออก ขึ้นต้นไม้ก็ขึ้นไม้ได้ขึ้นไม้เป็น ขึ้นผิดๆ หรือจะเข้าไปแทงเสือเพราะจนตรอกแล้ว มันก็ต้องไม่กลัว; ถ้ากลัวแล้วก็คือ พ่ายแพ้. ฉะนั้นเราจะถือว่า คนที่เขาวิ่งหนีได้ ขึ้นต้นไม้ได้ สู้เสือได้นั้น; เพราะว่าเขากำจัดความกลัวออกไปเสียได้ขณะหนึ่ง แล้วเอาชนะอันตรายได้. เรา ควรจะมีหลักกันอย่างนี้ ทุกเรื่องที่เรากลัว.

ข้อที่ ๔. ว่าทำตามพระองค์ น้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาสู่ตน. อย่า กลัวๆ. คนกลัวไม่ใช่ลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้า มันอยู่กับคนละโลก. เมื่อพยายาม บรรเทาตัดหาอยู่ ความกลัวก็จะน้อยลงไปเอง, และเมื่อปัญหาอะไรเกิดขึ้นทำให้ กลัว. ก็มีสติระลึกนึกถึงพระพุทธองค์ เป็นผู้อยู่ด้วยความไม่ต้องกลัว; เพราะ ว่ามันเป็นการขาดทุนเปล่าๆ ปลื้ๆ ไม่มีประโยชน์อะไร.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรทูลถามพระองค์ก่อน ก็คือจะทำอะไรลงไป ก็อย่ากลัวนั่นเอง. จะทำ จะพูด จะคิด จะตัดสินใจ ต้องให้จิตใจแน่วแน่ไม่ลังเล ไม่ประกอบอยู่ด้วยตัณหาหรืออวิชชา ที่ทำให้จิตใจฟุ้งซ่านและกลัว, กลัวนั้น

กลัวนี่ กลัวโน่น กลัวรอบค้ำ จนตัดสิ้นใจอะไรก็ไม่ถูก คิดอะไรก็ไม่ถูก พูดอะไรก็ไม่ถูก หรือทำอะไรก็ไม่ได้. ต้องมีจิตใจที่ไม่กลัว.

ที่น้ำมันก็มีปัญหาว่า มันบ้ำบั้นหรือเปล่า? ไม่กลัวอย่างกล้าหาญ อย่างบ้ำบั้น อย่างโง่เขลาเช่นนั้น มันก็ไม่ได้, มันเหมือนกับที่ว่า มันไม่กลัวด้วยอำนาจของกิเลส มันมีกิเลสอึดเข้มขันแล้วมันก็ไม่กลัว; อย่างนั้นมันใช้ไม่ได้. เที่ยวนั้นเราไม่กลัว ด้วยการทำปกติแห่งจิตด้วยสติและญาณ คือความรู้, ใจปกติแล้วก็ตัดสิ้นใจอะไรได้.

ข้อที่ ๖. ว่าละอายเมื่อล้มเหลว คือละอายทุกที่ที่กลัว. คนธรรมดาเขาก็ไม่อยากจะกลัว; ที่จะเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าแล้วจะไปมัวกลัวอยู่อย่างนั้นมันก็ไม่รู้ว่าจะพูดว่าอย่างไร.

ข้อที่ ๗. ที่ว่าตรวจสอบในลักษณะประเมินผลอยู่ตามโอกาสถึงเวลาทุกวันก็ยิ่งดี. เรามันยังซ้ชลาตอยู่หรือว่ากล้าหาญขึ้นมาแล้ว ความกลัวที่รบกวนจิตใจของเราอยู่แต่เดิมนั้น ได้น้อยลงไปหรือยัง.

นี้เรียกว่า ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับความกลัวหรือความไม่กลัว ๗ ประการนั้นสรุป ความเอามาถือไว้เป็นหลักสัน ๆ ว่า มันไม่มีประโยชน์อะไรที่เราจะต้องกลัว.

บพช่วยจำ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงไม่มี ที่หวาดกลัว
เพราะไม่มี คนตัว ที่มัวสุม -
แห่งความอยาก ความคิด ชั่วตรุม
จะประชุม ตัวกู และของกู.

พระองค์ไม่ทรงมีที่หวาดกลัว; เพราะไม่มีกิเลสว่าตนว่าตัวที่มัวสุม
ไม่มีตนหรือตัวกู ที่เป็นที่รวบรวมแห่งความอยาก หรือความยึดมั่นถือมั่น ที่มัน
จะให้ชีวิตสรุปรวมอยู่ที่นั่น เป็นที่ประชุมแห่งตัวกูและของกู. อย่าให้ชีวิตนี้เป็น
ที่รวมอยู่ เป็นที่ประชุมอยู่ แห่งตัวกูและของกู ในความมัวสุม.

.....

อุบาสีพุทธคุณบทที่ ๗๗ มีพระบาลีว่า ปวิวิตโต, แปลว่า
ผู้สังัดแล้วจากการรบกวนแห่งกิเลส.

ถ้าว่าที่จริงแล้วพระบาลีนี้ก็มิแต่เพียงว่าสังัดแล้วเท่านั้นแหละ. แต่ที่นี้
เมื่อไม่รู้ว่าจะสังัดแล้วจากอะไร? ก็ขยายความให้เต็มไปเสียเลยว่า สังัดแล้วจากการ
รบกวนแห่งกิเลส. เมื่อไม่มีกิเลสก็บริสุทธิ์; เพราะฉะนั้นพระพุทธรูปคุณซ้อน
สงเคราะห์ไว้ในพระบริสุทธิ์คุณ : สังัดแล้วไม่มีอะไรรบกวน.

ที่นี้ถามว่า ที่รบกวนนั้นคืออะไร? ตอบว่าที่รบกวนนั้นแหละคือกิเลส. นี้จะต้องคิดให้
ละเอียด คือขอร้องว่า จะต้องคิดอย่างผู้มีปัญญาหรือฉลาดสักหน่อย จึงจะเข้าใจหลักสำคัญข้อนี้
ที่มันจะมีอยู่เป็นอย่างเดียวกันหมด ว่ามันไม่ใช่มีอะไรนอกจากกิเลส ที่เป็นตัวเรื่องตัวเหตุที่ทำให้
เราเดือดร้อน; แต่เราไม่เข้าใจอย่างนั้น.

เราไปมองเห็นเป็นของภายนอกรบกวน; เช่น เสียงรบกวน มันก็ว่า “เสียงรบกวน
แล้ว กูทำสมาธิไม่ได้”. นั่นมันชาติใจ มันไม่รู้ที่มันทำสมาธิไม่ได้ เพราะเสียงรบกวนนั้น
เพราะว่ากิเลสของมันออกไปรับเอาเสียงนั้น มาเป็นคู่ปฏิบัติภัย คือผู้รบกวน.

หรือว่าจะให้มันเล็กเข้ามากกว่านี้ว่า แผลงหัวมันทอมตาเรื่อยเพราะมันชุ่ม นี่คนก็จะพูดว่า แผลงหัวมันรบกวน แล้วมันก็โกรธขึ้นมาทะเล่ถึงถึงตั้ง; แต่ที่จริงมันไม่ใช่แผลงหัวรบกวน. มัน *กิเลส* ของคนนั้นมันรบกวน ก็ว่ามันมีความโกรธแผลงหัวหรืออะไรก็สุดแท้. มันรังเกียจว่า แผลงหัวนี้สกปรกบ้างอะไรบ้าง มันก็กลัว, แล้วก็หัวว่ารบกวน. นี่คนธรรมดาพูด เขาจะพูดว่าแผลงหัวรบกวน.

แต่ *พระอริยเจ้าท่านพูด* ท่านจะพูดว่า : *กิเลสมันรบกวน* เพราะมันได้เกิดกิเลส; กิเลสเกิดขึ้นกับบุคคลนั้น แล้วก็รู้สึกว่ามีอะไรรบกวน.

ถึงความเจ็บปวดก็เหมือนกัน ถ้าเจ็บปวดเป็นแผลที่นั่นที่นี้ กัดทอนอะไรก็ตาม เจ็บปวดอยู่ ก็จะพูดว่าความเจ็บปวดรบกวน; แต่ที่จริงกว่านั้นแล้ว *กิเลสที่มันรบกวน* หรือ *มันยึดเอาความเจ็บปวดนั้นต่างหาก ที่มันเป็นผู้รบกวน*.

ขอให้มองดูจนกระทั่งมองเห็นว่า *ถ้าไม่มีกิเลสแล้ว ไม่มีอะไรรบกวน* ได้; ไม่มีอะไรรบกวนได้จะไม่รู้สึกเป็นทุกข์, เป็นความทุกข์ ที่เกิดมาจากความรบกวน. เพราะคำว่ารบกวนนี้ เรามีความหมายสูงไปถึงกับว่า มันเกิดความทุกข์. ถ้าทุกข์ไม่ได้ ก็ไม่มีอะไรรบกวน.

เราจะต้องดูให้เห็นกว้างออกไปว่า *ในทุกอิริยาบถก็ทำได้ ไม่มีการรบกวน* : นั่ง นอน ยืน เดิน อิริยาบถไหน, ก็จะไม่รู้สึกว่ามีการรบกวน, เวลาเข้า เวลาเที่ยง เวลาเย็น เดือน ปี อะไรก็ตามเถอะ มันไม่ได้รับรบกวน, ที่นั่นที่นี้ ที่ไหน ก็ไม่รบกวน, ทา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็จะไม่เกิดการรบกวน. รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ รัชมารมณฺ์ ก็จะไม่ให้เกิดความรบกวน; ถ้ากิเลส มันไม่ได้ออกมารบกวนเรื่องนั้น ๆ มาปรุงกันเป็นตัวกู แล้วก็ไม่ได้อ่างที่กู มันต้องการ.

สรุป ความข้อนี้ว่า ความรบกวน สิ่งรบกวน อะไรนั้น มันคือตัวกิเลส, ที่ออกไปรับเอาสิ่งนั้น มาเป็นคู่ปฏิบัติและรบกวน. ถ้าปราศจากสิ่งเหล่านั้น ก็เรียกว่าวิเวก.

ที่นี้มาตุค้ำว่า **วิเวก** กันต่อไป. **วิเวก** นี้เอาความหมายอย่างกำปั้นทุบดิน หรือว่าที่อ ๆ ตรง ๆ ตามตัวหนังสือ ว่ามัน **เดียว** หรือ **หนึ่ง** หรือ **เดี่ยว** คือ **ไม่มีสอง**, ไม่มีอะไรมาเป็นสิ่งที่สอง, บุคคลที่สอง, ที่จะมากระทบกระทั่ง ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย อย่างนี้เรียกว่าวิเวก.

เมื่อบุคคลวิเวก มันก็คือ **ไม่รับอารมณ์อะไรเข้ามาเป็นเครื่องรบกวน**. มันเหมือนกับอยู่ในโลกอีกโลกหนึ่งที่เดี่ยว ไม่ใช่อยู่โลกนี้ ที่เต็มไปด้วยความรบกวน. แม้ว่าร่างกายมันตั้งอยู่ที่นี้ ในโลกอย่างนี้; แต่จิตมันเป็นอย่างอื่น. มันเหมือนกับไปอยู่ในโลกอื่น ที่ไม่มีอะไรรบกวน; อย่างนี้เรียกว่าวิเวก.

แม้ที่สุดแต่ **กายวิเวก** มันก็ต้องเกิดความรู้สึกที่ไม่มีอะไรรบกวน ถ้าเราจะตัดความรู้สึกต่อเสียง ต่อรูปอะไรออกไปเสียได้ มันก็ไม่มีอะไรรบกวน; แม้ว่ามันมีอยู่ตรงหน้าหรือว่าข้าง ๆ.

สำหรับ **จิตวิเวก** นั้น ไป **อยู่ในสมาธิเสีย อะไรก็รบกวนไม่ได้**; แต่ **ว่ากิเลสวิเวก**, วิเวกจากกิเลสนั้น **ต้องทำให้หมดกิเลสจึงจะไม่มีอะไรรบกวนโดยสิ้นเชิง** โดยทุกวิถีทาง เรียกว่าเดี่ยว หรือหนึ่งอยู่ได้ตามลำพังของจิต ก็เรียกว่าวิเวกได้ทั้งนั้น.

นี่ **พระองค์ทรงสด** หรือ **วิเวกจากสิ่งรบกวนโดยประการทั้งปวง** เพราะความหมกมุ่นแห่งกิเลส, ไม่มีกิเลสเหลือเลยนี้; มันจึงเกิดความรู้สึกเป็นตัวตนที่ถูกรบกวนไม่ได้, ไม่มีความทุกข์ที่เกิดจากความรบกวน. พุทให้ชัดที่ว่า วิเวกจากความทุกข์. วิเวกคือพ้น คือไม่มีกิเลส ไม่ได้รู้สึกอยู่ต่อสิ่งที่เรียกว่าความทุกข์. นี่ **วิเวกจากความทุกข์, วิเวกจากกิเลสซึ่งเป็นเหตุให้เกิดทุกข์นั้นแหละเป็นตัวทำให้วิเวกจากทุกข์.**

ข้อปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ เมื่อกล่าวด้วยหลัก ๗ ประการแล้ว :-

ข้อที่ ๑. ขอให้ระลึกนึกถึงพระพุทธองค์ว่า ได้ทรงวิเวกจากกิเลสและทุกข์ คือไม่มีกิเลสและทุกข์. ทำไมมาพูดว่าวิเวก วิเวก ให้มันยุ่งยากลำบาก? เพราะมันมีความหมายที่น่าชื่นใจ เพิ่มขึ้นมาอีกส่วนหนึ่ง ว่าวิเวกจากกิเลสและความทุกข์. ถ้าพูดว่าสิ้นกิเลสและสิ้นทุกข์ มันยังไม่ไพเราะเท่า, มันไม่ไพเราะเท่าที่จะพูดว่า วิเวกจากกิเลสและความทุกข์ มันน่าฟังกว่า. เราระลึกนึกถึงพระพุทธองค์ว่า เป็นผู้เป็นอย่างนี้ คือวิเวกจากกิเลสและทุกข์.

ข้อที่ ๒. ว่าระลึกถึงพระองค์อยู่เป็นประจำ ก็คือระลึกถึงวิเวกชนิดนี้ อยู่เป็นประจำ.

ข้อที่ ๓. ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย ก็คือระลึกถึงความวิเวกจากอันตราย, ไม่มีอันตรายเข้ามาเป็นสิ่งที่สองที่จะมาถูกต้องสัมผัส. มีอันตรายก็ระลึกถึงวิเวกจากอันตราย, มุ่งหมายที่จะพ้นจากอันตราย ว่าหนทางมีอยู่ทางเดียว คืออย่าไปรับเอา

อันตรายเข้ามา ในฐานะเป็นของกูเป็นตัวกู. มันลึกซึ้งถึงขนาดที่ว่า **วิเวกจากตัวกู** แล้วก็**วิเวกจากอันตราย**.

ข้อที่ ๔. ว่าทำตามพระองค์ในข้อนี้ แล้วยกมือไหว้ตัวเองได้ทุกที ที่มีความรู้สึกวิเวกอย่างนี้. พูดสำหรับลูกเต็กๆ ก็ได้ ว่าเมื่อไรจิตมันสบายบอกไม่ถูก เพราะจิตมันเยือกเย็น, วิเวกจากสิ่งรบกวนเหล่านี้, เราก็พอใจที่สุด บอกไม่ถูก. เราก็ควรจะยกมือไหว้ตัวเองว่า วันนี้มีบุญจริงโง่. นี่มันจะเป็นจุดตั้งต้น ที่ทำให้เราเกิดความพอใจ ที่จะเป็นอย่างนั้น. นั่นแหละมันจะเป็นเงื่อนไข ที่ให้เกิดความพอใจในพระนิพพาน; เพราะพระนิพพานนั้นเป็นวิเวกอย่างยิ่ง. ถ้าเราเกิดชอบรสชาติของความวิเวกแล้ว ก็คือเราตั้งต้นความพอใจในพระนิพพาน.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรทูลถามพระองค์ก่อน ก็พอจะทำอะไร จะพูดอะไร จะคิดอะไร จะตัดสินใจ ทำจิตให้มันวิเวกเสียก่อนเถอะ, วิเวกจากความงมงายเฉพาะ, หรือจะเรียกว่าวิเวกจากความรู้สึกที่เป็นตัวตนของตนก็ได้; แล้วจะทำถูก พูดถูก คิดถูก ตัดสินใจถูก. เพราะจิตที่มันวิเวก ก็เป็นอิสระนั่นเอง.

ข้อที่ ๖. ว่าละอายเมื่อล้มเหลว คือเราทำจิตให้หลุดไปจากการรบกวนของกิเลสไม่ได้; เราก็ควรจะเสียใจ ว่าเรานี้มันเป็นมนุษย์อะไรก็ไม่รู้. มันยังต่ำเกินไป จะแยกความรู้สึกเลวร้าย ออกจากจิตใจเสียบ้าง ก็ยังทำไม่ได้, ก็ละอายและเสียใจหรือกลัว; มันก็จะค่อยๆ หมุนไปในทางที่จะทำได้, จะทำได้มากขึ้นในที่สุด.

ข้อที่ ๗. ว่าตรวจสอบในลักษณะประเมินผลอยู่ตามโอกาส หนักุ ความวิเวกที่เรามี ที่เราได้รับ. ศึกษาให้เข้าใจ คิดบัญญัติว่า เทียบวันเรามีความ

เข้มแข็ง, สามารถจะเรียกความเข้มแข็ง ความเป็นอิสระ จากความรู้สึกเลวร้าย ปรกวนต่าง ๆ ได้.

สรุปให้สั้นที่สุดก็หมายความว่า เราสามารถที่จะตัดความรู้สึกเลว ๆ นั้น ออกไปจากจิตใจได้ทันที. อย่างว่ามานั่งร้องไห้อยู่, อย่างว่ามานั่งกลัวอยู่, อย่าง มาทำอะไรอย่างนี้อยู่. เราจะบ๊อคออกไปทันที ในเมื่อรู้สึกว่ามันเป็นความรู้สึก แห่งกิเลส.

ทำได้ง่ายโดยอาศัยกำลังของสัญญาตญาณ ที่มันเกิดได้เองตามธรรมชาติ. เช่นมันมีอะไรมาเกาะลงที่ผิวหนังเรา ที่หลังที่อะไรก็ได้ ที่เราไม่เห็นนะเราก็บ๊อค ทันที. ในกรณีอย่างนี้ก็เรียกว่า บ๊อคทันทีโดยไม่ต้องดูว่าอะไร. บ๊อคทันทีแล้ว ก็ดู, แล้วก็ดูได้; เพื่อไม่ให้สิ่งนั้นมันทำอันตรายแก่เรา. พอกิเลสสักว่าเกิดขึ้น ก็บ๊อคออกไปทันที, เป็นอิสระจากกิเลสแล้ว จึงค่อยคิดค่อยตัดสินใจ, คือวิธีปฏิบัติ ให้มันดีขึ้น ๆ; แล้วเราต้องคอยทดสอบ คอยส่งเสริมอยู่เป็นประจำด้วย.

จะใช้คำสรุปความสั้น ๆ ว่า ปิดตา ปิดหู ปิดปาก ปิดจมูกนี้ อย่า ให้เป็นช่องทางที่อารมณ์แห่งกิเลสจะไหลเข้าไป. ถ้าไม่มีอะไรไหลเข้าไปสู่จิต จิตก็จะยังวิเวก เราบ๊อคช่องทางที่อารมณ์จะไหลเข้าไปหาจิต เข้าไปทำให้วุ่นวาย ขึ้นมา.

บทช่วยจำ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงมี ความวิเวก
เป็นธรรมเอก สงบสิ้น กิเลสอยู่
ในภายใน ไม่มียึด ซึ่งธรรมคู่
ภายนอกสู่ วิเวกได้ ไม่วุ่นวาย.

คำนี้^{๕๗}ไม่ลึก แต่ใจความมันยังไม่ชัด เพราะว่ากลอนมันบังคับ หรืออะไรทำนองนั้น; จึงอธิบายกันอีกทีว่า พระองค์ทรงมีวิเวก เป็นธรรมอันเอก อยู่ในพระหฤทัย สงบจากการรบกวนของกิเลส นี่เป็นใจความสำคัญ.

ที่^{๕๘}บอกความสำคัญอีกอันหนึ่งว่า ถ้าข้างในไม่มีเรื่องตัวกู - ของกูแล้ว; ข้างนอกมันวิเวกเอง. อย่าให้ข้างในใจมีเรื่องตัวกู - ของกู; แล้วข้างนอกจะวิเวกเอง. แม้จะไปนั่งอยู่ท่ามกลางสิ่งอึกะทึกครึกโครม หรือว่ากลางแดดกลางฝน กลางอะไรก็สุดแท้; ถ้าข้างในไม่มีเรื่องเป็นตัวกูเป็นของกูแล้ว, ข้างนอกจะวิเวกเองโดยอัตโนมัติ.

....

อุบายพิทุทธคุณบทที่ ๑๘ มีพระบาลีว่า อคฺคปฺปตฺโต. แปลว่า ผู้บรรลุลแล้วซึ่งธรรมอันเลิศ.

ธรรมอันเลิศมีอย่างเดียว. ถ้าเลิศจริงก็คือพระนิพพาน. เมื่อมีพระนิพพาน ก็เป็นบริสุทธิ์คุณ ฉะนั้นพระพุทฺธคุณชั้น^{๕๙}ก็คือ พระบริสุทธิ์คุณ เพราะเป็นผู้บรรลุลแล้วซึ่งธรรมอันเลิศ. ความหมายชัดเกือบจะไม่ต้องอธิบาย.

สำหรับพระองค์นั้น เมื่อพูดถึงว่าเลิศๆ ก็คือเลิศเพราะลุลถึงนิพพาน. ที่ว่าจะให้เลิศทุกอย่าง ก็เลิศแห่งพระคุณทั้ง ๓ ว่า : พระปัญญาคุณก็เลิศ, พระบริสุทธิ์คุณ ก็เลิศ, พระเมตตาคคุณก็เลิศ; นี่เป็นตัวอย่างของการเลิศทุกอย่าง ที่เกี่ยวกับพระองค์.

แต่ถ้า *เอาเพียงอย่างเดียว* กันแล้ว ก็คือ *นิพพาน*, ในความหมายว่า พระองค์เย็นเป็นนิพพาน. *การที่จิตเย็นไม่มีกิเลส* นั้น ก็เรียกว่า *นิพพาน*. จะพูดโดยสมมติภาษาสมมติ ก็พระองค์เป็นผู้ลุดถึง. แต่ความจริงมันก็จิต; *จริงกว่านั้นก็คือภาวะแห่งจิตนั้น เรียกว่านิพพาน*.

เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความเลิศ จะเลิศในแง่ไหนก็ดูเอาเอง; จึงไม่มีอะไรที่จะต้องอธิบาย. ถ้าอธิบายก็เป็นการอธิบายเรื่องที่เคยอธิบายมาแล้ว ก็ซ้ำซาก จึงขอบอกกล่าวให้ไปสังเกตดู เฉพาะในความหมายของคำว่าเลิศ ๆ ๆ ๆ. แล้วมีอะไรบ้าง ที่เกี่ยวกับพระองค์แล้วมันไม่เลิศ คืออย่างนี้.

ข้อปฏิบัติสำหรับพวกเรา เกี่ยวกับพระพุทธรคุณข้อนี้ก็คือ :-

ข้อที่ ๑. ระลึกนึกถึงพระพุทธรองค์ ผู้เลิศด้วยสิ่งที่ควรจะเลิศทุกอย่างไป พอเห็นจริงก็จะมีศรัทธาปสาทะมั่นคง ไม่เปลี่ยนแปลง.

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ถ้าระลึกนึกถึงพระคุณข้อนี้อยู่เป็นประจำ มันทำให้ชอบความเลิศ ไม่ชอบเหลวไหล ไม่ชอบครึ่ง ๆ กลาง ๆ. เคี้ยวนี้คนเขาไม่ค่อยจะชอบความเลิศ; มีกิเลสอันหนึ่งเป็นเหตุให้แก้ตัว. มองดูไปในทางเลว, แทนที่จะมองดูไปในทางเลิศ. เขาจะมองดูไปในทางเลว.

เช่นพระณเรองค์หนึ่ง อ่างวาก็พระณเรองค์นั้นมันเลวถึงขนาดนั้นทำไมจะให้ผมดีกว่านั้นเล่า? ผมก็ไม่สบายซี. นี่มันมีข้อแก้ตัวอย่างนี้ คือไปเอาความเลวเป็นประตักฐาน, แล้วมันก็มีข้อแก้ตัว เราไม่ต้องทำอะไรดีกว่านี้. เพราะ

เพื่อนเขายังทำกันอย่างนี้. อันนั้นมันเป็นเรื่องซุกหุลุมฝังตัวเอง หรือยิ่งไปกว่าซุกหุลุมฝังตัวเอง. ขอให้รู้ให้ดี ถ้าระลึกถึงพระพุทธองค์เป็นอารมณ์อยู่ ในคุณข้อนี้แล้ว; จะชะเง้อมองไปในฝ่ายที่ดีกว่า ในฝ่ายบุคคลที่ดีกว่า, แล้วมันก็จะจูงให้คนนั้น เล่นไปในทางเล็กลง, ไม่มามั่วสุมอยู่กับพวกที่เลวกว่า.

ข้อที่ ๓. ว่า ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย นี้ ระลึกนึกถึงพระคุณข้อนี้เมื่อมีอันตราย ให้เข้าใจความสำคัญว่า เราเลิกแล้วเราอยู่เหนืออันตราย. เราพยายามที่จะให้มันเลิก แม้ในขณะที่เผชิญหน้ากับอันตราย เทียบเรามีอันตราย พ่ายแพ้แก่อันตรายเพราะว่าไม่รู้จักเลิกเอาเสียเลย.

ข้อที่ ๔. ว่า ทำตามพระองค์ ด้วยการน้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาสู่ตน จนให้ตัวเองได้ ไม่ต้องอธิบายแล้ว เมื่อตนมีความเลิกก็ให้ตัวเองได้. น้อมนำพระคุณของพระองค์มาถือไว้เป็นหลักอยู่ มุ่งความเลิกที่แท้จริง.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรทูลถามพระองค์ก่อน นี้ก็ทูลถามความเลิกอีกนั่นแหละ. จะพูด จะทำ จะคิด จะตัดสินใจอะไรไป ยับยั้งหยุดอยู่ก่อนว่าอะไรมันเลิก; เทียบก็จะพบว่า อะไรมันเลิกจริง. โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับสิ่งที่มันตรงกันข้าม กับความรู้สึกของชาวบ้าน. ชาวบ้านเขาก็จะพูดว่า ตีมันเสียให้ตาย, ช่ามันเสียให้ตาย, แก้แก้นมันถึงที่สุดนั่นแหละดี. แต่อีกทางหนึ่ง หรือโดยเฉพาะทางของพระอริยเจ้านั้น ท่านจะพูดไปทำนองว่า “ให้อภัยมันเถิด” คือไม่โกรธไม่แก้แค้น, จนเกิดคำพูดขึ้นมาใหม่ว่า “**แพ้นั้นนะเป็นพระ ชนะนั่นแหละเป็นมาร**” ฉะนั้นแพ้นั้นคือเลิกเพราะได้เป็นพระ. นี่ถ้าเราหยุดอยู่ ทูลถามพระพุทธองค์ก่อนว่า จะทำอย่างไร? เกี่ยวกับพระพุทธานุคุณข้อนี้ ก็คือ **ต้องทำใน**

สิ่งที่มันเลิศจริง ๆ เช่น *ยอมนั่งเสียด* เหมือนกับว่าแพ้ ให้คนเข้าใจว่าเราแพ้; *เรา* ก็ไม่แพ้ กลับเลิศกลับชนะ.

ข้อที่ ๖. ละอายเมื่อล้มเหลว เมื่อไม่มีอะไรดี ไม่มีอะไรเลิศ ไม่มีอะไรที่จะแสดงให้ผู้อื่น หรือครูบาอาจารย์เห็นได้ว่า เราก็อะไรดีอยู่เหมือนกัน. อย่างนี้แล้ว; ก็ควรจะไปซ่อนเสียอย่าให้ใครเห็นดีกว่า.

ข้อที่ ๗. ที่ว่าตรวจสอบในลักษณะเป็นการประเมินผล อยู่ตามเวลาว่า เรามีอะไรเลิศบ้าง วันนี้ เดือนนี้ ปีนี้ มันมีอะไรที่พอจะจัดไว้ในชั้นที่เลิศได้บ้าง ทั้งในทางคติโลก ทั้งในทางคติธรรม. การศึกษาเล่าเรียนก็ดี, การประพฤติการงานอาชีพก็ดี, การเป็นอยู่ในสังคมก็ดี, มันมีอะไรเลิศบ้าง; อย่างนี้เรียกว่า เลิศในทางโลก. ที่นี้ในทางธรรม เรามีอะไรบ้าง? ที่มันใกล้ความสิ้นสุดแห่งกิเลสและสังกรรม มากยิ่งขึ้น.

สรุปความแล้ว ก็คือเฟื่องถึงความที่ก้าวหน้าไปในทางสูง จะภาวนาว่าเอาดีเอาเลิศ เอาดีเอาเลิศกันก็ได้ โดยมีความรู้ที่ถูกต้อง ไม่ใช่บ้าบิ่น.

บทช่วยจำ ของพระพุทธรูปข้อนี้ มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงพระนาม อัคระบัตต์
 ทรงคุณธรรม สารพัด ตามมุ่งหมาย
 ล้วนสูงสุด เป็นโลกุตร์ แห่งธรรมกาย
 เรียกว่าได้ สิ่งเลิศสุด วิมุติประจำ.

ไม่มีคำยาก แต่ใจความจะชัดหรือไม่นี้ ก็ตรองเอาเอง. “**ไอ้พระองค์ ทรงพระนาม อักกะปัตต์**” ย่อมาจากคำว่า **อคฺคฺคฺปตฺโต** — ถึงซึ่งความเลิศ. ทรงพระนามว่าอักกะปัตต์ “**ทรงสุธรรม สรพค ตามมุ่งหมาย**” คือประสบความสำเร็จในการบรรลุธรรมทุกอย่างตามที่มุ่งหมาย. “**ล้วนสูงสุด เป็นโลกุตร์ แห่งธรรมกาย**” หมายความว่าในหมู่ธรรมทั้งหลาย แล้วก็ทรงสุธรรมยอดสุด เรียกว่า **โลกุตตระ** คือ **เหนือโลก ยิ่งกว่าโลก** เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า ทรงได้รับสิ่งเลิศ คือมีวิมุตติอยู่เป็นประจำทุกอิริยาบถ.

....

อุบายพิทุทธคุณบทที่ ๑๕ มีพระบาลีว่า ตินฺโน. แปลว่า ผู้ข้ามแล้วซึ่งโอชะกัณดาร.

เมื่อข้ามโอชะกัณดารได้ก็หมดกิเลส พ้นกิเลส พ้นความทุกข์; ดังนั้นจึงเห็นว่า **เป็นพระบริสุทธิ์คุณ** ก็จัดพระคุณข้อนี้เป็นพระบริสุทธิ์คุณ.

ข้ามแล้วซึ่งโอชะกัณดาร เป็นภาษาที่ชาวบ้านไต่ยิน ได้ฟังอยู่เป็นประจำ. ถ้าขยันฟังเทศน์แบบโบราณ ที่เขาเทศน์ด้วยโบลานแล้ว ไต่ยินคำว่า **ข้ามโอชะกัณดาร** นี้ ครังละหลาย ๆ หน แต่ก็อาจจะไม่รู้ว่าจะอะไรก็ได้.

นี้ควรจะทำความเข้าใจ เกี่ยวกับคำว่า **โอชะกัณดาร** : **โอชะ** นี้ก็แปลว่า **หวังน้ำ** ใหญ่ ๆ เช่น มหาสมุทร เป็นต้น. คำว่า **กัณดาร** นั้น ภาษาไทยก็แปลว่า **มันยาก มันลำบาก**; เช่นว่า **ถิ่นกัณดาร** นี้ **ไปยากไปลำบาก**. แต่ภาษาบาลีโดยตรง

เขามีความหมายไปอีกทางหนึ่ง *กัณฺดาร* แปลว่า *ต้องขำมน้ำ*. *กัณฺ* แปลว่า *น้ำ*
ตา—ร แปลว่า *ขำม*, *กัณฺตา—ร* แปลว่า *ขำมน้ำ*.

นี่เราต้องหลับตาเห็นภาพว่า ถ้าต้องขำมน้ำแล้วมันไม่สนุกแน่ มัน
 ลำบากแน่. ที่จะลุดน้ำไปนี่มันลำบาก มันยุ่งยาก. เอาคำนี้มาใช้สำหรับ *อาหาร*
ที่เดินไปลำบาก ก็เรียกว่ากัณฺดาร. มันก็ซ้ำกับคำว่า *โอะมะ, โอะมะ* แปลว่า *น้ำ*,
กัณฺ ก็แปลว่า *น้ำ*, *ตา—ร* ก็แปลว่า *ขำม*. เอาความรวมกันก็แปลว่า *ลำบาก*
 เพราะน้ำ มันเป็นห่วงน้ำใหญ่เป็นมหาสมุทร จะขำมไปอย่างไร ?

เดี๋ยวนี้ พระองค์ทรงขำมได้แล้ว ห่วงน้ำใหญ่ คือ กาม หรือ
 กามารมณ์ทั้งหลาย ก็ขำมได้แล้ว. *ห่วงน้ำใหญ่ คือมิจฉาทิฏฐิ* ทั้งหลาย ก็ทรง
 ขำมได้แล้ว. *ห่วงน้ำใหญ่* คือ *ความหวัง* จะเป็นอย่างนั้น หวังจะเป็นอย่างนี้
 หวังจะเป็นอย่างโน้น ที่เรียกว่าภพทั้งหลาย พระองค์ก็ขำมได้แล้ว. *ห่วงน้ำใหญ่*
พิเศษ อีกอันหนึ่ง คือ *อวิชชา* — ภาวะที่มีติดบอดปราศจากความรู้ นี่ก็ทรงขำมได้
 แล้ว. ทรงขำม *ห่วงน้ำใหญ่* คือ *กาม* คือ *ทิฏฐิ* คือ *ภพ* คือ *อวิชชา* ได้แล้ว
 มันยิ่งกว่าขำมมหาสมุทร.

การขำมมหาสมุทรรอบโลกเวลานี้ เป็นของเด็กเล่นอมมือเสียแล้วนั่ง
 เรือบินไปไม่กี่ชั่วโมง มันก็ขำมมหาสมุทรทุกสมุทรได้. แต่ที่นี้มาลองขำมมหาสมุทร
 คือ กาม คือ ทิฏฐิ คือ ภพ คือ อวิชชา ลองดูบ้าง มันจะยากอย่างไร ? พระองค์
 ทรงขำมได้เพราะสัพพัญญุตญาณ รู้จักกามดี รู้จักอัสสาทะแห่งกามดี รู้จัก
 นิสสรณะแห่งกามดี ; ก็เลยออกไปจากกามได้ ทิฏฐิ ภพ อวิชชา ก็เหมือนกัน
 ทรงขำมได้.

คำว่า “ข้าม” ในที่นี้ มีความหมายที่ชัดกว่า ก็คือว่า *ไม่จมลงไปโดยเด็ดขาด*. คำว่าข้ามนะ คือไม่ทำให้จมลงไปโดยเด็ดขาด, คือ *ไม่จมลงไปในกาม ไม่จมลงไปในทิฏฐิ ในภพ ในอวิชชา*. แต่^{นี้}จะ *จมอะไรกันอีกเล่า* จะมีความหมายที่ *ดีกว่า* ^{นี้}อีก? ก็ต้องว่าทำลายเสียซึ่งสิ่งเหล่านี้ *ทำลายเสียซึ่งกาม ซึ่งทิฏฐิ ซึ่งภพ ซึ่งอวิชชา* นั้นแหละคือข้าม ไม่ให้มันเกิดมาอีกโดยสิ้นเชิง.

ติลฺโล - *ผู้ข้ามแล้ว ซึ่งกาม ซึ่งทิฏฐิ ซึ่งภพ ซึ่งอวิชชา*. รายละเอียดเกี่ยวกับสิ่งทั้ง ๔ ^{นี้}มันมีมาก ถ้าพูดจนคำก็ไม่จบ. แต่รวมความแล้ว คือว่ามันเป็นเหมือนกับว่าห่วงน้ำใหญ่ ที่เราจะบุกก็ไม่ไหว จะว่ายข้ามก็แสนยาก. แต่แล้วพระองค์ก็มีวิธีเฉพาะ เพื่อจะทำลายสิ่งเหล่านี้เสีย เมื่อทำลายสิ่งเหล่านี้แล้ว มันก็เหมือนกับข้ามแล้ว.

ข้อปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ ที่เราควรจะนึกถึงก็มีอยู่เหมือนกัน คือว่า :-

ข้อที่ ๑. ระลึกถึงพระพุทธองค์ ให้เข้าใจพระพุทธองค์ ว่าเป็นผู้ข้ามแล้วซึ่งกิเลสและกองทุกข์ ก็ะศรัทธาในพระองค์.

ข้อที่ ๒. ว่าระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ก็ให้ระลึกหรือหวังที่จะข้าม^{นี้}อยู่เป็นประจำ.

ข้อที่ ๓. ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย ก็หมายความว่า ^{นี้}มันก็จะตกอยู่ในน้ำ วายอยู่ในน้ำ กระตือกรระตึกอ้อแอ้อยู่ในน้ำ. แล้วไม่ทำไม่จึงจะไม่

ระลึก ไม่รู้สึก ว่าเหมือนกับลอยจมน้ำแหล่มีจมแหล่อยู่ตลอดเวลา. ในสิ่งที่เรียกว่า *กาม* ว่า *มิถตาภิฏฐิ* ว่าความเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ว่า *อวิชชา* เป็นต้น. มันก็จะรู้จักอันตราย, แล้วก็ขึ้นมาจากอันตรายได้.

ข้อที่ ๔. ว่าทำตามพระองค์ในข้อนี้ จนไหวตัวเองได้. เมื่อไรไม่ตกน้ำ เมื่อนั้นไหวตัวเองเสียทีหนึ่ง. แต่อย่าลืมว่าน้ำมีตั้ง ๔ อย่าง : *ความหลงไหลในกาม, ความเห็นผิด* เข้าใจผิด, *ความหลง* เป็นอย่างนั้น หลงเป็นอย่างนั้น และ *ความโง่*. ความโง่เป็นน้ำที่รู้จักยาก ไม่ตกน้ำทีหนึ่ง รอดตัวไปได้ ก็ไหวตัวเองเสียทีหนึ่ง.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรทูลถามพระองค์ก่อน : จะพูด จะคิด จะตัดสินใจ อะไรนี้ ก็ทูลถามพระองค์ คือผู้ข้ามแล้วได้เสียก่อน. สมมติก็เหมือนกับว่า พระองค์ข้ามน้ำแล้วยืนอยู่บนบกแล้ว เราชะเง้อถามพระองค์ ว่าทำอย่างไรจึงข้ามไปได้? ไปอยู่ในสภาพอย่างนั้น ก็จะได้รับคำอธิบาย นี้เราก็จะรู้ว่าทำอย่างไร? พูดอย่างไร? คิดอย่างไร? จึงจะไม่จมน้ำ.

ข้อที่ ๖. ว่าละอายเมื่อล้มเหลว ไปจมน้ำทีหนึ่ง ก็ละอายทีหนึ่ง. วันหนึ่งจมน้ำก็ครั้ง ก็อย่าเสียใจเลย, อย่าบิตพริ้วเลย. ยอมรับสภาพ ละอายมันทุกครั้ง เมื่อจิตมันจมน้ำลงไป. ในส่วนเหตุคือกิเลสก็ดี, ในส่วนผลคือความทุกข์ก็ดี, มันนั่งเป็นทุกข์อยู่ ก็เรียกว่าจมน้ำแล้ว, อย่างน้อยก็จมน้ำตา, นั่นแหละก็ควรจะละอายเสียทีหนึ่ง.

ข้อสุดท้าย ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะประเมิณผลตามโอกาส:
จมน้ำครั้ง? ไม่จมน้ำครั้ง? วันนตนาครั้ง? วันนไม่ตนาครั้ง; ทั้งเดือน
ทั้งปี รวมกันเป็นอย่างไร;

ทั้ง ๗ ประการนี้ เป็นสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติอยู่เป็นประจำ เกี่ยวกับ
พระพุทธรูปบูชา **ติณโณ**—ผู้ข้ามแล้ว. ถ้าจะให้สรุปความสั้น ๆ สำหรับถือเป็น
หลักปฏิบัติง่าย ๆ จะพูดสักคำหนึ่งว่า ไม่มีน้ำท่วมจิต ฟุ้งออกหรือไม่ออก;
ก็พยายามคิดกันสักหน่อยว่า ไม่มีน้ำท่วมจิต. คนธรรมดาอยู่ด้วยภาวะที่เหมือน
กับมีน้ำท่วมจิต. **น้ำคือกิเลสที่ท่วมจิต, น้ำคือความทุกข์ที่ท่วมจิต,** มันอยู่ใต้น้ำ
ท่วมเสียเรื่อยไป. **นี่เราจะภาวนากันใหม่ว่า ไม่มีน้ำท่วมจิตโวย** แล้วก็ทุกคน
จริงๆ ค่าย.

บทช่วยจำเกี่ยวกับพระพุทธรูปบ่อนี้ มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงพระนาม ว่าติณโณ
ตั้งศุคโศ ข้ามสมุทร สุดลึกล้ำ
คือข้ามทั้ง กองกิเลส และกองกรรม
การกระทำ เป็นเพียง กิริยา.

มีความหมายอยู่ที่ประโยคสุดท้าย มีใจความในบทสำหรับจำนี้ว่า
ติณโณผู้ข้ามแล้ว. เปรียบเหมือนกับว่า ข้ามฝั่งสมุทรที่ลึกล้ำ คือ **ข้ามทั้ง
สมุทรกิเลส และข้ามทั้งสมุทรแห่งกรรม.** นี่มาถึงประโยคที่ว่า **“การกระทำเป็น
เพียงกิริยา”.**

ขอให้ทุกท่านช่วยจดจำประโยคนี้ไว้ด้วยว่า มันเป็นประโยคที่จัดได้ว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาประโยคหนึ่ง ด้วยเหมือนกัน “การกระทำเป็นเพียงกิริยา”. ถ้าผู้ใดมีการกระทำเป็นเพียงกิริยาแล้ว ผู้นั้นก็เป็นพระอรหันต์เป็นแน่นอน. ทุกคนมีการกระทำที่เป็นกรรม; เพราะมันทำด้วยกิเลสอย่างใดอย่างหนึ่ง. การกระทำนั้นเรียกว่าเป็นกรรม, แล้วจะมีวิบาก แล้วจะต้องรับผลของกรรม.

ที่นี้ สำหรับผู้ไม่มีกิเลส การกระทำทุกอย่างมันเป็นเพียงกิริยา เพราะว่ามันไม่มีเหตุคือกิเลส มันจึงเป็นเพียงการเคลื่อนไหวอันบริสุทธิ์; เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าท่านจะทำอะไร จึงไม่มีกรรม ไม่เป็นกรรม เป็นเพียงกิริยา ไม่ต้องมีวิบาก ไม่ต้องเสวยวิบาก. เมื่อไม่มีกิเลส ตัณหา อุปาทาน แล้วมันก็ การกระทำนั้นก็ไม่เป็นกรรม, เรียกว่าเป็นกิริยา; เป็นหลักธรรมตาเป็นคำธรรมตา. แต่ว่ามันไม่ค่อยผ่านหูพวกเรา, ฉะนั้นเราจึงไม่ค่อยรู้เรื่องเกี่ยวกับประโยค ๆ นี้.

อาตมาจึงเอามาทำให้คุ้นเคยกับท่านทั้งหลาย ว่าให้ช่วยจำไว้ว่า : **หลักหัวใจของพระพุทธศาสนาประโยคหนึ่งว่า “มีการกระทำที่เป็นเพียงกิริยา ไม่มีความยึดถือมันหมายความว่าตัวกูว่ของกู ในสิ่งใดหมดแล้ว การกระทำทุกอย่างนั้นจะเป็นเพียงกิริยา”**. เพราะพระองค์ทรงข้ามน้ำได้ทั้งหมดแล้ว; ไม่ต้องข้ามน้ำอีกต่อไปอีก, ไม่มีหน้าที่ไม่มีปัญหาที่จะต้องข้ามน้ำอีกต่อไป, ไม่มีความประสงค์อะไรอีกต่อไป. สู่ถึงภาวะที่เรียกว่า การกระทำเป็นเพียงกิริยา.

คำว่า **กรรม** ก็แปลว่า **การกระทำ**, คำว่า **กิริยา** ก็แปลว่า **การกระทำ**; แต่ความหมายไม่เหมือนกัน; ไม่เหมือนกันตรงที่ว่า กรรมนั้นต้องมีกิเลสเป็นเหตุให้ทำ ส่วน กิริยานั้นไม่มีกิเลสเป็นเหตุให้ทำ ทำด้วยปัญญา ก็ได้, ทำด้วย

พระสัพพัญญุตญาณก็ได้, หรือแม้แต่ทำด้วยจิตที่มันว่าง ไม่มีกิเลสอะไรเลย
ก็ได้, คือไม่มีเจตนาด้วยกิเลสอย่างใดอย่างหนึ่ง.

.....

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๘๐ ตารยนุโต. บทสุดท้ายแห่งวรรคนี้ คือ
บทที่ ๘๐ มีพระบาลีว่า **ตารยนุโต แปลว่า ผู้ยังบุคคลอื่นให้ข้ามซึ่งโอชะ.**

นี่ลองคิดดู. เมื่อได้ยินว่า **ผู้ยังบุคคลอื่นให้ข้ามโอชะ** นี้ มันต้องนึกถึง
ความสามารถของบุคคลนั้น ที่สามารถทำบุคคลอื่นให้ข้ามโอชะ ฉะนั้นจึงเป็น
เพราะอำนาจแห่งพระปัญญา จึงสามารถนำบุคคลอื่นให้ข้ามโอชะ เราจึงเห็นว่า
ควรจะ **จัดพระพุทธคุณข้อนี้ไว้ ในปัญญาคุณ** เป็นข้อแรก แต่ถ้าว่าเราจะเล็งให้ลึก
ไปกว่านั้นอีก คือมองเห็นว่า พระองค์ทรงมีพระมหากรุณาต่อสัตว์โลก หรือว่า
พระองค์ทรงปฏิบัติหน้าที่ของพระพุทธเจ้า ที่จะพึงมีต่อสัตว์โลกแล้ว พระพุทธคุณ
ข้อนี้ก็จะเป็นพระเมตตาคุณ เราจะถือว่า **พระพุทธคุณข้อนี้ เป็นพระเมตตาคุณ**
ซึ่ง **เป็นหลัก** สำคัญและก็มี **พระปัญญาคุณแฝงอยู่เป็นอุปกรณ์.**

นี่มาพิจารณาตักกันสักหน่อยว่า **อะไรเรียกว่าหน้าที่ของพระพุทธเจ้า?** หน้าที่
ของพระพุทธเจ้าโดยตรง โดยเจาะจง โดยสมบูรณ์นั่นคืออะไร? ต้องตอบว่า คือการชนสัตว์
หรือนำสัตว์โลกไป; ไม่ใช่หน้าที่เพียงว่าดับกิเลสและดับทุกข์. นี่พระอรหันต์ทั้งหลายก็
ดับได้ ดับกิเลสและดับทุกข์นี้ รุขริยสัจจดับกิเลสดับทุกข์ พระอรหันต์ทั้งหลายก็ดับได้. แล้ว
มีหน้าที่ส่วนไหน ที่มีไว้เฉพาะเจาะจงพระพุทธเจ้า? ก็คือส่วนที่จะชนสัตว์ออกไปด้วย นำโลก
ออกไปด้วย. นี่เรียกว่า **ยังบุคคลอื่นให้ข้ามซึ่งโอชะ** นั้น.

ที่ พระองค์ทรงใช้อะไร ในการปฏิบัติหน้าที่ของพระพุทธเจ้า? ขอให้สังเกตคู่สัณทิต โดยแยกพระพุทธคุณทั้งหลายออกเป็น ๓ ตามหลักทั่วๆ ไปว่า พระบริสุทธิคุณ พระปัญญาคุณ พระเมตตาคุณ. ลำดับนี้ไม่ค่อยแน่นอน บางทีก็ว่าพระปัญญาคุณก่อน แล้วจึงพระบริสุทธิคุณ โดยอ้างเหตุว่าต้องมีปัญญาก่อนแล้วจึงจะบริสุทธิ. พอเสร็จแล้วก็เมตตา. ถ้าจะให้ตีก็ควรจะมองไปในทางที่ว่า ทั้ง ๓ พระคุณนั้นวนกันอยู่เป็นวงกลม.

เมื่อพระองค์ประกอบไปด้วยพระคุณทั้ง ๓ แล้ว พระองค์ใช้พระคุณของพระองค์เหล่านี้ เพื่อทำหน้าที่ของพระองค์นั้น ทรงใช้อย่างไร? อาจมาอาจจะกล่าวโดยอุปมาอีกทีหนึ่งว่า : พระพุทธองค์ ทรงมีพระปัญญาคุณ นี้เป็นสมรรถนะ คือเป็นความสามารถ. แล้วพระองค์ ทรงมีพระบริสุทธิคุณ นี้แหละ เป็นทุน, เป็นทุนสำหรับลงเป็นเดิมพันสำหรับใช้. แล้วพระองค์ก็มี พระเมตตาคุณ เป็นเครื่องกระตุ้น.

เราต้องมีทุน ต้องมีปัญญา ในการใช้ทุน, แล้วก็ต้องมีเครื่องกระตุ้น. นี้เป็นหลักทั่วไป แม้ทำมาหากินมันก็ต้องเป็นอย่างนี้. ต้องมีความรู้ว่าจะทำอะไร แล้วต้องมีทุนที่จะเอามาลง. แล้วต้องมีอะไรมากระตุ้นใจให้เกิดมานะ พยายาม ความหวัง สนุกสนานอยู่เสมอ.

ในการที่ยังสัตว์ให้ข้ามโอชะกันดารนั้น พระพุทธองค์มีพระปัญญาคุณ เป็นสมรรถภาพ มีพระบริสุทธิคุณ เป็นทุนรอน มีพระเมตตาคุณ เป็นเครื่องกระตุ้น ก็ยังสัตว์ให้ข้ามไป, ทำให้สัตว์ขึ้นจากน้ำได้ โดยลำดับ :—

พระโสดาบัน ก็เหมือนกับว่า มองเห็นฝั่งว่ามีน้ำอยู่ทาง นี้ละไฉย, แล้วก็ว่ายไป ๆ ไปยังจุดหมายนั้น. แล้วก็ไปจนถึงที่ต้นเหยียบดินได้. ลุยน้ำไป, ลุยน้ำไป จนกระทั่งขึ้นไปนั่งอยู่บนบกที่แห่งสนิทแล้ว. นี้แหละคืออาการในตอนที่พระพุทธองค์ทรงชนสัตว์, นำสัตว์ให้ข้ามจากโอชะวิฎฐสงสาร ด้วยอาการอย่างนี้.

ถือเสียว่า **ทุกคนกำลังจมน้ำผลุบโผล่ ๆ**, ตายแล้วตายอีก, ตายแล้วตายอีกอยู่, มันไม่รู้จะไปทางไหน. ก็ได้รับการนำให้เห็นทิศทางว่าไปทางนี้; แล้วก็ว่ายไป ๆ, ถึงที่ตื้นแล้วก็เดินขึ้นไป, ก็ขึ้นไปบนบกโดยปลอดภัย.

นี่พวกเราทั้งหลายทุกคนนี้ **กำลังอยู่ในระคับไหน?** กำลังจมน้ำอยู่ หรือจมน้ำทีเดียวแล้วเกิดอีก, ตายแล้วเกิดอีก อยู่ในวัฏฏะในโอฆะนี้, หรือว่าเรากำลังไม่จม, กำลังว่ายมุ่งเข้าไปหาฝั่งคือพระนิพพานอยู่; เป็นเรื่องส่วนตัว ไปดูเอาเอง ถ้าอาตมาจะพูดมันก็จะเป็นการรุกร้า. พระองค์ทรงยังบอกคนอื่น ให้ข้ามซึ่งโอฆะนั้น.

ข้อปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทฺธคุณข้อนี้โดยหลัก ๗ ประการแล้ว ก็เรียกว่า มีความสำคัญมากที่สุดทีเดียว ที่เราจะต้องมองให้เห็น :—

ข้อที่ ๑. ศึกษาให้เห็นให้เข้าใจว่า พระพุทฺธองค์นั้น ทรงเป็นผู้พาเราข้ามน้ำ เหมือนกับว่าเป็นเพื่อนหรือว่าเป็นยิ่งกว่าเพื่อน จะพาข้ามน้ำ. ถ้ามองเห็นข้อนี้แล้ว เราก็จะศรัทธามอบกายถวายชีวิตในพระพุทฺธองค์ เหมือนกับที่เราสวมนนต้อยู่ทุกวัน ไม่ว่าแต่ปาก.

ข้อที่ ๒. ว่าระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ถ้าระลึกนึกถึงพระคุณข้อนี้อยู่เป็นประจำ ก็คือระลึกนึกถึงการที่จะข้ามน้ำให้ได้ อยู่เป็นประจำ.

ข้อที่ ๓. ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย ก็ว่ากำลังมีความทุกข์เป็นน้ำท่วมอยู่ เมื่อความทุกข์มันเหมือนกับน้ำท่วมอยู่ ก็ระลึกนึกถึงพระคุณข้อที่ว่า พระองค์ขึ้นจากน้ำได้. เมื่อเราจมน้ำ มันก็อยู่ใต้น้ำหายใจไม่ค่อยจะออกนั้น ลองนึกดูว่า

มันเป็นอย่างไรบ้าง? ทุกคนก็ดูเหมือนจะเคยกันทั้งนั้น โดยเฉพาะเมื่อเป็นเด็ก ๆ มันจมอยู่ในน้ำมันหายใจไม่ได้นั้น มันอยากจะขึ้นเหลือประมาณ เพราะถ้าไม่ขึ้นมันก็ตาย. นี่จะนึกถึงการขึ้นมาจากน้ำอย่างยิ่ง; เหมือนอย่างนั้น.

เดี๋ยวนี้มันไม่มีใครรู้สึกว่ายากน้ำ มันก็ไม่อยากข้ามน้ำ หรือว่ามันตกน้ำอยู่ มันก็ไม่รู้สึกว่ายากน้ำอยู่ ฉะนั้นจึงไม่มีใครมาพึ่งเทศน์นี้กับคน เขาไม่ได้ต้องการจะศึกษาเรื่องข้ามน้ำ. มันเป็นคำตอบสำหรับปัญหาทั่วไปทั้งโลกเลย ว่าทำไมจึงไม่มีใครศึกษาพระธรรมในพระศาสนาของตน ๆ. เพราะไม่มีใครรู้สึกเหมือนกับว่าเรากำลังจมอยู่ในน้ำหายใจไม่ออก เราอยากจะขึ้นมาหายใจบนผิวน้ำอย่างรุนแรง. ถ้ามันมองเห็นความทุกข์หรืออันตราย ที่ตนกำลังประสบอยู่เหมือนกับจมอยู่ในน้ำหายใจไม่ออกแล้ว ก็คงจะมาศึกษาพระศาสนาของตน ๆ ยิ่งกว่าที่มีอยู่ในบัดนี้.

ข้อที่ ๔. ที่ว่าทำตามพระองค์ ด้วยการน้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาสู่ตน นี้ก็นึกถึงการช่วยผู้อื่นให้ข้ามน้ำ โดยช่วยเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น เห็นได้ง่าย ๆ.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรทูลถามพระองค์ก่อน ก็คือเมื่อมีปัญหาจะพูดจะทำ จะคิด จะตัดสินใจ ก็จะต้องหยุดชะงัก ทูลถามพระองค์ก่อนว่า : จะทำลงไปอย่างไร มันจะเป็นอย่างไร? พระพุทธองค์ก็จะได้ตอบว่า มันเป็นการข้ามน้ำหรือไม่? เมื่อมองเห็นและพิสูจน์ได้ว่า การกระทำอย่างนั้นมันเป็นการข้ามน้ำแล้วก็เป็นอันว่า ได้รับคำแนะนำหรือคำรับรองจากพระพุทธองค์ ว่ามันทำได้ มันควรจะทำ.

ข้อที่ ๖. ว่าละอายเมื่อล้มเหลว หมายความว่า ไม่สามารถจะช่วยให้ใครให้ข้ามปัญหาข้ามอุปสรรคได้แม้แต่เล็กน้อย ไม่มีประโยชน์อะไรแก่เพื่อนมนุษย์ในโลกนี้ก็เสียใจ. เรามีเรื่องทำบุญทำกุศล มาเป็นเครื่องจูงใจให้คนช่วยเหลือผู้อื่นก็ตามใจเขา. หรือว่าเราก็เคยทำอย่างนั้นมาแล้ว; แต่เดี๋ยวนี้อยากจะให้เลื่อนชั้นมาถึงว่า ที่เราช่วยเหลือผู้อื่น; เพราะว่าเราอยากจะทำตามพระพุทธองค์ เพื่อสนองพระพุทธคุณข้อนี้. เมื่อเราไม่ได้สนองพระพุทธคุณข้อนี้ คือไม่ได้ช่วยผู้ใด เราก็ละอาย.

ข้อที่ ๗. ที่ว่าตรวจสอบในลักษณะเป็นการประเมินผล ก็คิดดูว่า วันหนึ่ง เดือนหนึ่ง ปีหนึ่ง เราช่วยใครหรือเปล่า? ช่วยได้หรือเปล่า? หรือว่าเราโกหกตัวเอง? เจยเสียไม่รู้ไม่ชี้ทั้งที่เห็นว่าช่วยได้มันก็ไม่ช่วย. นี้ก็เรียกว่าโกหกตัวเอง ก็ใช้ไม่ได้. ฉะนั้นเราจะต้องสอบกันให้ได้ว่า เราได้ชื่อตรงต่อหน้าที่ของเรา ช่วยผู้อื่น. โดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับพระศาสนา ทำให้เขาเกิดความสว่างไสวในพระธรรม เพื่อจะนำตนออกจากกองทุกข์ได้.

นี้เรียกว่าข้อปฏิบัติ ๗ ประการ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ ที่ว่า *ตารยนฺโต* ยังบุคคลอื่นให้ข้ามแล้ว, หรือจะเปลี่ยนเป็นว่า ยังบุคคลอื่นให้ข้ามอยู่ก็ได้. เดียวนี้พระองค์ยังทรงอยู่โดยพระคุณ แล้วพระองค์ยังทรงยังบุคคลให้ข้ามอยู่ๆๆ ไม่มีอะไรจำกัด.

ข้อปฏิบัติ ๗ ประการ เกี่ยวกับพระคุณข้อนี้ สรุปความสั้นๆว่า เราว่าหน้าเป็นแล้วหัดช่วยเพื่อนด้วย. เมื่อเราว่าหน้าเป็น นี้ส่วนเรานั้นรอดตัวไป, เราก็หัดช่วยเพื่อนด้วย; แล้วจะได้ช่วยเพื่อนให้รอดชีวิต. แต่ถ้าเราไม่หัด ช่วย

ไม่ได้เที่ยวเราก็จะจมน้ำเพราะว่าช่วยเพื่อนคนอื่นอีก. ฉะนั้นต้องว่ายน้ำเป็นด้วย,
แล้วต้องหัดช่วยเพื่อนให้เป็นด้วย.

เกี่ยวกับบทช่วยจำ สำหรับพระพุทธคุณข้อนี้ มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงขนสัตว์ ข้ามสมุทร
ให้พ้นหลุด จากห้วง แห่งสังสารี
คือไม่เกิด กิเลสอยู่ ทางหู ตา ฯลฯ
เลยได้นาม สมญา ว่าตารยันต์.

ทุกคำไม่ยาก แต่ใจความมันยังลึกๆ ะไรอยู่ “พระองค์ ทรงขนสัตว์ ข้ามสมุทร หลุดพ้นจากห้วง แห่งสังสารี”; คือ **สังสารวัฏฏ์** “ไม่เกิด กิเลสอยู่ ทางหูตา” ตรงนี้ต้องละ ฯลฯ หู ตา นั้นเสียงไปถึง จมูก ลิ้น กาย ใจ ด้วย. “ไม่เกิด กิเลสอยู่ทางหูตา เลยได้นามสมญา คือ พระเกียรติว่าตารยันต์” ซึ่งเอาแต่เนื้อแท้ของ คำว่า **ตารยนิโต ตารยนิต** — **ผู้ยังผู้อื่นให้ข้ามซึ่งโอฆะ**.

เป็นอันว่า จบบทพระพุทธคุณแห่งวรรคที่ ๘ นี้แล้วทั้ง ๑๐ บท เมื่อ สรุปรุบททั้งหมด. เกี่ยวกับพระพุทธคุณแล้วจะพบว่า ในหมวดนี้มีพระปัญญาคุณอยู่ ๑ คือ **ฉาโย** — แห่งทั้งสมณะและปัญญา. มีบริสุทธิคุณอยู่ ๗ คือ **สมมุคคต อนุคคต นตร สุกท อสิต อปปฏิต ปวีจิต** และ **ติณณ**. มีพระเมตตากคุณอยู่ ๑ บทคือ **ตารยนิต**. มีพระคุณรวมหรือประมวลพระคุณทั้งหลายอยู่บทหนึ่ง คือ **อภคปฏิต**.

เป็นอันว่า เราได้พรรณนาพระพุทธรูป ๑๐ บท แห่งวรรคนี้ สรุป
เป็นใจความสำคัญ เป็นคำกลอนจำง่าย ๆ อีกครั้งหนึ่ง ตลอดทั้งวรรคว่า :—

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา สัมมัตตะโต
สัมพุทธโร ผู้สหาย แห่งสัตว์ผอง
เมตตาสัตว์ ทรงทำนุทุกทำนอง
อยู่ในคลอง แห่งธรรม นำปลอดภัย.

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าฉาย
ความเพ่งมี สูงสุด พุทธวิสัย
เพ่งสมณะ จิตมั่นคง และว่องไว
เพ่งปัญญา สว่างไสว ได้รู้จริง.

ไอ้พระองค์ ดำรงจิต เหนือกิเลส
ทุกประเภท ไม่กลับ มาสู่สิ่ง
หายหน้าไป เปรียบได้ คั่งฝูงลิง
ที่ถูกยิง ตายหมด งดหลอกใคร.

ไอ้พระองค์ ทรงมี บริสุทธ์
เพราะวิมุติ จากกิเลส ทุกวิสัย
จากกองทุกข์ ทุกชนิด ไม่คิดพะทัย
คั่งน้ำกลิ้ง จากใบ ปทุมมา.

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าอะสิต
 เพราะมีจิต ลุกระทั้ง วิสังขาร
 ไม่อาจเป็น หลักแหล่ง แห่งอวิชา
 ทั้งทิฐิ และคัมहा ไม่เกาะกุม.

ไอ้พระองค์ ไม่ทรงมี ที่หวาดกลัว
 เพราะไม่มี คนตัว ที่มัวสุม
 แห่งความอยาก ความคิด ชีวีตรม
 จะประทุม ตัวกู และของกู.

ไอ้พระองค์ ทรงมี ความวิเวก
 เป็นธรรมเอก สงบสัน กิเลสอยู่
 ในภายใน ไม่มียึด ซึ่งธรรมคู่
 ภายนอกอยู่ วิเวกได้ ไม่่วนวาย.

ไอ้พระองค์ ทรงพระนาม อักคะปัตต์
 ทรงลุธรรม สारพัต ตามมุ่งหมาย
 ถ้วนสูงสุด เป็นโลกุตร์ แห่งธรรมกาย
 เรียกว่าได้ สิ่งเลิศสุด วิมุติประจำ.

ไอ้พระองค์ ทรงพระนาม ว่าคินโณ
 คัจจุคโค ข้ามสมุทร สุดถึกล้า
 คือข้ามทั้ง กองกิเลส และกองกรรม
 การกระทำ เป็นเพียง กิริยา.

ไอ้พระองค์ ทรงชนสัตว์ ข้ามสมุทร
ให้พ้นหลุด จากห้วง แห่งสังสารี
คือไม่เกิด ก็เสถอยู่ ทางหู ตา ฯลฯ
เลยได้นาม สมญา ว่าคาระยันต์

สรุปทั้งวรรค

ทั้งข้ามเอง ทั้งช่วย ผู้อื่นข้าม
ถึงที่สุด แห่งความ สุทธิสันต์
ทั้งงดงาม ทั้งสดใส ในอนันต์
แห่งนิรัน— ตรีภาพ ทรงทราบเอง.

เป็นอันว่า การบรรยายพระพุทฺธคุณ อุปาถิปุทธคุณ วรรคที่ ๘ สิ้นสุดลง
ด้วยตามสมควรแก่เวลาแล้ว อาทมาชยอุติการบรรยายนี้ไว้เพียงเท่านี้ เพื่อเป็นโอกาสให้
พระคุณเจ้าทั้งหลายสวคบทกณสาธยายพระธรรม ที่ส่งเสริมกำลังใจในการปฏิบัติสืบต่อไป.

อุบาสีพุทธคุณ วรคที่ ๙*

ท่านสาธุชน ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาควิสาขบูชา เป็นครั้งที่ ๑๓ ในวันนี้
จะได้พรรณนาถึงพระพุทธรูป ที่เรียกว่า อุบาสีพุทธคุณ ๑๐๐ บท ต่อไปตามเดิม.
บทนี้ก็มาถึงวรคที่ ๙ ซึ่งมีอยู่ ๑๐ บท โดยพระบาลีว่า *สนโต ภูริปญฺโญ มหาปญฺโญ*
วัตตโลโก ตถาคโต สุกโต อปฺปฏิปกฺกโต อสโม วิสารโท และ นิปฺโญ.

อุบาสีพุทธคุณบทที่ ๙๑ มีพระบาลีว่า *สนโต*, แปลว่า **ผู้มี**
สถานอันสงบระงับแล้ว

ใจความข้อนี้แสดงชัดอยู่แล้วว่า พระพุทธรูปข้อนี้ *สงเคราะห์* เข้าใน
พระบริสุทธิตถุณ.

* บรรยายครั้งที่ ๑๓ เมื่อ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๒๐

ที่นี้ก็จะได้พิจารณาต่อไป ถึงความหมายต่าง ๆ ที่ควรจะทราบ คำว่า **สนฺโต** แปลว่า **สงบระงับแล้ว**.

ข้อแรก จะพิจารณาว่า **สงบระงับ** เพราะมีจิตบรรลุถึงซึ่งสันติ จิตนั้นจึงได้เป็นสันตะ คือสงบระงับแล้ว. หรือจะพูดว่า **จิตถึงสิ่งซึ่งเป็นสันตะก็ได้อาศัยพระบาลีที่ว่า** **เอตํ สนฺตํ เอตํ ปณฺธิตํ ยทฺทํ สหฺพสงฺขารสมฺโถ** เป็นอาทิ ซึ่งมีใจความว่า **สิ่งนั้นระงับ สิ่งนั้นประณีต คือ ความเข้าไปสงบรำงับแห่งสังขารทั้งปวง ; เป็นที่สลัดคืนซึ่งอุปธิทั้งปวง, เป็นที่สิ้นไปแห่งคันหา, เป็นที่ดับแห่งกิเลสและความทุกข์ เป็นนิพพาน. มีคำสุดท้ายว่านิพพาน จึงกล่าวได้ว่า เพราะเหตุที่จิตถึงซึ่งสิ่งที่เรียกว่านิพพาน จึงได้มีความสงบระงับ และเรียกว่าสันตบุคคล.**

ความหมายแห่งนิพพาน ก็ได้บรรยายมากมายหลายครั้งหลายหนแล้ว สรุปใจความสั้น ๆ ว่า นิพพาน หมายถึง **ความดับเย็น และ กินความลงมาถึงสิ่งที่ เป็นเหตุให้ดับเย็นด้วย, ความสิ้นไปแห่งราคะ โทสะ โมหะ เรียกว่า นิพพาน เพราะเป็นเหตุให้ดับเย็น. สิ่งทีเรียกว่านิพพาน เป็นที่ดับแห่งทุกข์ทั้งปวงเพราะเย็น ; เพราะสิ้นไปแห่งกิเลส ซึ่งเป็นความร้อน.**

ข้อที่สองต่อไปก็พึงพิจารณาได้ว่า **เพราะเหตุที่บัจจัยไม่อาจจะปรุงแต่งได้** ดังนั้นจึงเป็นสันตะ คือ ความรำงับแล้ว. ถ้าบัจจัยยังปรุงแต่งได้ก็ไม่อาจจะสงบรำงับ ซึ่งทราบโดยเรื่องของปฏิจัสสมุปบาท เป็นต้น. เมื่อตากระทบรูปเป็นต้น เกิดจักขุวิญญาณ เกิดผัสสะแล้ว ; ไม่มีอวิชาเข้ามาประกอบซึ่งผัสสะนั้น จึงไม่มีเวทนา, คือไม่เกิดเวทนาที่จะทำให้เกิดคันหาอุปาทาน เป็นต้น. บัจจัยแห่งกิเลสและความทุกข์ไม่มี, หรือจะเรียกว่า จิตนั้นไม่มีเหตุบัจจัยที่จะปรุงแต่งให้เป็นทุกข์ได้ ; จึงได้ชื่อว่า **สงบรำงับอยู่ตลอดกาล เพราะความสิ้นกิเลสของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นการถาวร.**

หรือจะพิจารณาโดยนัยะ ข้อที่สาม อื่นอีกก็ได้ เช่นว่า เพราะมีอนุสัยอันสิ้นแล้ว จึงมีความสงบรำงับ. สิ่งทีกล่าว่าว่าอนุสัยก็เคยบรรยายไว้ในที่ต่าง ๆ มากมายแล้ว.

สรุปความว่าความเคยชินของกิเลส ที่จะเกิดกิเลสนั้นเรียกว่าอนุสัย เกิดกิเลสครั้งหนึ่งก็สะสมอนุสัยหรือความเคยชินของกิเลสไว้ครั้งหนึ่ง. คนทั่วไปก็เกิดกิเลสบ่อย ๆ อนุสัยจึงแน่นหนาขึ้นในสันดาน, ก็มีความเคยชินที่จะเกิดกิเลสรวดเร็ว รุนแรงมากมาย; อย่างนี้เรียกว่าอนุสัย. อนุสัยหมักหมมอยู่ในสันดาน เหมือนกับการบูดเน่า. สิ่งทีบูดเน่าก็ต้องพ่องออกมา. อาการที่หมักหมมและพ่องออกมานี้ เรียกว่าอาสวะ. เมื่อไม่มีอนุสัยก็เป็นอันว่าไม่มีอาสวะ; ดังนั้นเราจึงไต่ยีนคำว่า : สันกิเลสและอนุสัยและสันอาสวะ เนื่อง ๆ กันไป. โดยใจความก็เพราะสันอนุสัยจึงไม่มีอาสวะ; เพราะสันอนุสัยกิเลสก็เกิดไม่ได้. ดังนั้นจึงสรุปความว่า เพราะสันอนุสัยจึงมีความสงบรำงับ ดังนี้.

นี้เป็นคำอธิบายให้มองเห็นได้ว่า : มีสันดานอันสงบรำงับแล้วนั้น ; ด้วยเหตุที่จิตถึงซึ่งสิ่งที่เรียกว่าสันตะ, หรือว่าเพราะปัจจัยปรุงแต่งไม่ได้อีกต่อไป, หรือว่าเพราะสันอนุสัยโดยสิ้นเชิง.

คู่ต่อไปสักหน่อยหนึ่งว่า ความสงบรำงับนั้นปรากฏที่ไหน? เราอาจจะกล่าวได้ว่าปรากฏให้เห็นได้ ตั้งแต่ภายนอกเข้าไป : ปรากฏที่กาย เป็นกายรำงับ, ปรากฏที่วาจา เป็นวาจารำงับ, ปรากฏที่จิต เป็นจิตรำงับ. เมื่อมีพฤติกรรมทางกายก็ดี วาจาก็ดี ทางจิตก็ดี ล้วนแต่แสดงลักษณะแห่งความสงบรำงับ.

สำหรับคำว่ารำงับนั้น เป็นคำธรรมชา พอดีเข้าใจกันได้; จะถือเอาความหมายว่าเย็นก็ได้ เพราะความร้อนระงับไป, จะถือเอาความหมายว่าสงบรำงับ ก็ได้ เพราะว่ามีกิจการ

ผลักโสปรุ่งแต่งอะไร, จะถือเอาความหมายว่าเกลี้ยงก็ไ้ เพราะไม่มีอะไรจะแปดเปื้อนหรือฉาบ
ทา หรือทำความรำคาญให้. นี้เราจะดูที่กาย วาจา ใจ ก็ล้วนแต่มี ลักษณะแห่งความสงบ
เย็น วิเวกและ สงัด มีความเกลี้ยงเกลา จากสิ่งรบกวน. นี้เป็นพระพุทธรุณซ้อน.

ข้อปฏิบัติสำหรับเราท่านทั้งหลาย โดยลักษณะ ๗ ประการนั้น
ก็จะพึงมีว่า :-

ข้อที่ ๑. ศึกษาให้เข้าใจในพระพุทธรุณซ้อน จนเกิดศรัทธาไม่
หวั่นไหว ในพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น โดยที่พระองค์ทรงมีสันดานอันสงบรำงับ
แล้วจริง.

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ในพระพุทธรุณซ้อน จะเป็นการ
ชักจูงให้มีความพอใจในคุณธรรมซ้อนมากขึ้น.

ข้อที่ ๓. ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย จะทำให้จิตสงบลง มีสติสัมปชัญญะ
พอที่จะต่อสู้อันตรายนั้น ๆ; มีความกล้าหาญมีความแน่ใจ เพราะอาศัยพระพุท-
รุณซ้อน ซึ่งเป็นที่แจ่มแจ้งแก่จิตใจแห่งตนมาแล้วเป็นอย่างดี; ไม่ใช่เพราะมานั่ง
นึกนั่งคิดกันอยู่เดี๋ยวนั้น ว่าสงบรำงับนั้นอย่างไร.

ข้อที่ ๔. ว่าทำตามพระองค์ น้อมนำพระคุณซ้อนเข้ามาสู่ตน จน
ยกมือไหว้ตัวเองได้; หมายความว่า เราก็เหมือนกัน จะต้องมีความคุณธรรม คือ ความ
สงบรำงับนั้น มากที่สุดเท่าที่จะทำได้. ความจริงก็ไม่ใช่สิ่งที่เหลือวิสัย; แต่
ด้วยเหตุที่ไม่เข้าใจ หรือไม่ได้ทำในใจให้แยบคาย, หรือบางทีก็มีความงอแงเขลา
มากเกินไป จนจัดตัวเองไว้ ในลักษณะที่ว่าเราไม่อาจสงบรำงับได้. นี้ก็เป็นเหตุ

หลับอยู่ ก็ตรวจสอบว่ามีความสงบรำงับหรือไม่ ? *อาศัยหลักเกณฑ์ที่เรียกว่าสี่ไสยา* ซึ่งเป็นปฏิปทาสำหรับปฏิบัติของพระสาวก. ที่นอนอนขึ้นมาเห็นมีอะไรผิดปกติไป เพราะการตื่น ก็คำตัวเองว่า “ไอ้ชาติสุนัข ไม่มีความเป็นราชสีห์เสียเลย” เพราะไม่มีความสงบรำงับแม้ในขณะที่หลับ ซึ่งมันควรจะสงบรำงับอย่างยิ่ง.

สรุปความทั้ง ๗ ประการนี้ว่า ทุกอย่างต้องเป็นไปเพื่อความสงบรำงับ ในหมู่พุทธบริษัทเรานิยมเรียกกันว่า *สัคบุรุษ* แปลว่าคนที่มีความสงบรำงับ. ความหมายเดิมในครั้งพุทธกาลนั้น คำนี้ใช้เรียกพระอรหันต์ ปรากฏอยู่ตามจารึกในยุคแรก.

คำว่า *สัคบุรุษ* หมายถึง *พระอรหันต์* ต่อมาก็ใช้ถึงบุคคลทั่วไป ที่มีความสงบรำงับพอสมควรกัน; แม้กระทั่งปัจจุบันนี้ ก็ยังนิยมเรียกกันว่า *สัคบุรุษ* สำหรับบุคคลที่เป็นพุทธบริษัท หมายความว่า *มีความสงบรำงับ* นั่นเอง. ก็นั้นขอให้พิจารณากันอย่างยิ่ง ในทางที่จะถือเป็นหลักกว่า *เป็นสัคบุรุษกันเถิด*. เคียงนี้เราเป็นสัคบุรุษกันเถิด แล้วก็เติมไปด้วย *พระพุทธรุคุณ* ซ้อนเป็นแน่นอน.

บพ้วยจำ เป็นคำกลอนสำหรับพระพุทธรุคุณซ้อนนี้ มีว่า :

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าสันโต

มีมโน กายา วาจาผอง

รำงับได้ เพราะไม่มี กิเลสครอง

อาสวะ ไม่ไหลนอง อีกต่อไป.

ถ้อยคำทั้งหมดนั้นง่าย ไม่ต้องอธิบาย; ก็มีใจความสั้น ๆ ว่า เมื่อไม่มีกิเลสเข้ามาเกี่ยวข้องแล้ว ก็มีความสงบรำงับ. อาสวะไม่ไหลนอง ก็คือ ไม่มีอนุสัยที่จะไหลออกมาเป็นกิเลสที่ปรากฏอยู่ในภายนอก.

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๘๒ ซึ่งมีพระบาลีว่า ภูริปญฺโฆ, แปลว่า
ผู้มีปัญญาอันหนาแน่นดุจแผ่นดิน.

ถ้อยคำเหล่านี้แสดงชัดอยู่แล้วว่ามีปัญญา เพราะฉะนั้นจึง *สงเคราะห์*
พระพุทธคุณข้อนี้ไว้ ในหมวดพระปัญญาคุณ แห่งพระคุณทั้ง ๓.

ที่นี้ก็จะได้พิจารณาถึงความหมายแห่งพระบาลีต่อไป ก็คำว่า *ภูริปญฺโฆ*
คำบาลีคำนี้อยู่ในรูปสมาส. คำสมาสในภาษาบาลีนั้น แปลกย้ายได้มากกว่า
อย่างหนึ่ง. เมื่อมันไปถูกต้องตามหลักเกณฑ์แล้วก็เรียกว่า ถูกต้องหรือใช้ได้
ทั้งนั้น.

ฉะนั้น คำว่า ภูริปญฺโฆ จะแปลออกมาว่าอย่างไรได้บ้าง? นัยแรก
เราก็แปลกันมาแล้วว่า *มีปัญญาหนาแน่นเหมือนแผ่นดิน*. ที่นี้มันยังอำนวยให้
แปลอย่างอื่นได้ เช่น แปลว่า *มีปัญญาแทงทะลุแผ่นดินก็ได้*, หรือ *มีปัญญาที่ทนต่อ
ความพิสดารเหมือนแผ่นดิน*; อย่างนี้ก็ใช้ได้.

ข้อที่ว่า มีปัญญาหนาแน่นเหมือนแผ่นดิน นี้ท่านทั้งหลายก็ลอง
ใคร่ครวญดูเอาเอง ให้รู้ลักษณะของแผ่นดิน แล้วก็เข้าใจได้ไม่มากก็น้อย.
ข้อแรกก็ต้องนึกถึง *ภาวะที่ว่าแผ่นดินนั้นมันลึ้มไม่ได้*; ตามความรู้สึกของเรา
แผ่นดินจะลึ้มได้อย่างไร เพราะว่ามันเป็นผืนแผ่นดิน; ฉะนั้นมันจึงมันคง.
ความรู้ของเราก็ควรจะลึ้มไม่ได้, และไม่ควรจะถูกก้านได้.

หรือจะกล่าว *แผ่นดินนั้นมันเป็นที่รองรับสิ่งทั้งปวง*. ในบรรดาที่เกี่ยวข้อง
กันอยู่กับสิ่งที่มีชีวิตเป็นสัตว์ เป็นคน เป็นต้นไม้ เป็นก้อนดินก้อนหินอะไรก็ตาม

มีแผ่นดินเป็นที่รองรับ จึงถือว่ามันมีกำลังมาก และรองรับได้ทั้งหมด. ถ้าปัญญาหนาแน่นเหมือนแผ่นดิน ก็เป็นปัญญาที่รับปัญหาต่างๆ ได้.

ข้อที่ว่า มีปัญญาแทงทะลุแผ่นดิน นี้ก็เป็นคำที่เราพูดกันอยู่บ่อยๆ ; เช่นพูดว่าคนนั้นคนนี้มีปัญญาแทงทะลุแผ่นดิน. คนที่เราได้ยินได้ฟังกัน แม้แต่ในนิยายว่าเขามีปัญญามาก เหมือนกับแทงทะลุแผ่นดิน. แผ่นดินมันก็ของแข็ง ของหนา ของมีค ของทึบ. สิ่งที่จะแทงทะลุลงไปได้นั้น มันต้องแหลมคมมาก. ขอให้ปัญญาย่างนั้นกันเถิด.

ข้อที่ว่า ทนได้เหมือนแผ่นดิน ก็คือ มีปัญญาที่ทนได้ต่อภารกิจหนัก ก็คือความหนักแน่นอีกนั่นเอง ที่ทำให้พอจะทนได้. ที่ปัญญาของคนในโลกนี้ มันทนไม่ได้; มีเหยื่อล่อของกิเลส เขียวๆ แดงๆ นิดๆ หน่อยๆ มาล่อ มันก็พังทลายแล้ว; แม้แต่เป็นพระเป็นเณรก็ไม่มีปัญญาที่จะทนได้ต่อสิ่งชั่วร้าย แม้เล็ก ๆ น้อย ๆ เหล่านี้. ส่วน พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ทรงมีภูมิปัญญา - ปัญญาที่หนาแน่นเหมือนแผ่นดิน, ปัญญาที่แทงทะลุแผ่นดินได้, ปัญญาที่สามารถทนได้ต่อสิ่งทั้งปวง. เป็นพระคุณอันใหญ่หลวงในทางของปัญญา.

เราเป็นสาวกของพระองค์ มีหน้าที่จะพึงปฏิบัติตามพระพุทธคุณข้อนี้ โดยหลัก ๗ ประการ คือ :-

ข้อที่ ๑. ศึกษาให้เข้าใจในพระคุณข้อนี้ คือข้อที่ว่าพระองค์ทรงประกอบไปด้วยปัญญา เห็นปานนี้จริงๆ ไม่มีปัญญาอะไรจะเหลือนอกออกไปจากนี้ จึงได้มีศรัทธาอันไม่หวั่นไหวเกิดขึ้นในพระศาสนานี้ ในฐานะแห่งบุคคลผู้มีปัญญา;

ยึดถือเอาการตรัสรู้ของพระองค์ เป็นหลักสำหรับประพฤติปฏิบัติอย่างมั่นคง อย่าง
แน่นแฟ้น อย่างไม่อ่อนแอจนคลอนแคลน.

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงอยู่เป็นประจำนั้น หมายความว่า จะต้องระลึกถึง
พระพุทธคุณข้อนี้ อยู่ตลอดเวลา ถือเอาเป็นที่พึ่ง ว่าคนเรานั้นรอดตัวได้เพราะ
บุญญา. บุญญาที่ถูกต้องไม่ใช่บุญญาเจโก. บุญญาที่มองเห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวง
ตามที่เป็นจริง เช่นที่เรียกว่า *ยถาภูตสัมมัตตัญญา* ก็คือ, โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เรียก
สัมมาทิฏฐิ แล้วก็ยิ่งสมบูรณ์. *ความทุกข์* ทั้งหลาย *จะถูกทำลาย* ไปได้ *ด้วยอำนาจ*
ของบุญญา เช่นเดียวกับที่พระศาสดาได้ทรงกระทำมาแล้ว; จึงระลึกถึงอยู่เป็น
ประจำว่า บุญญา บุญญา เพื่อจะเอามาใช้ให้เป็นที่พึ่งได้ ทันทตามความ
ประสงค์.

ข้อที่ ๓. ระลึกถึงเมื่อมีอันตรายนั้น นี้ก็หมายความว่า เมื่อถึงระยะ
ที่คับขันที่สุด ก็ยิ่งจะต้องการบุญญาที่เข้มข้นที่สุด; เพราะไม่มีอะไรที่จะป้องกัน
หรือต่อสู้อันตรายนั้นได้ นอกจากบุญญา; เป็นสิ่งธรรมดาสามัญที่สุด ที่คนเรา
จะต้องมีบุญญาชนิดหนึ่ง คือบุญญาที่สมบูรณ์และว่องไวที่สุด. เขาเรียกกันว่า
ปฏิภาณ คือบุญญาที่มาทันเวลา; แม้แต่ในการพุดจา เมื่อบุญญาชนิดนี้มา ก็
ปลดเปลื้องอันตรายออกไปได้.

ข้อที่ ๔. ทำตามพระองค์ ด้วยการน้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาสู่ตน
ให้มืออยู่ในตน จนยกมือไหว้ตัวเองได้. ขอให้ปฏิบัติง่าย ๆ โดยหลักที่ว่า พอพบความ
ฉลาดหรือมีบุญญาของตัวเองเมื่อไร ก็ยกมือไหว้ตัวเองเสียทีหนึ่ง. ทำไว้อย่างนี้
เสมอไป อย่าให้มันโง่งงมาได้; คือไหว้ไว้เรื่อย อย่าให้มันโง่งงมาได้, เคียงวัน

มันมีแต่ความโง่ อย่างที่ไม่น่าจะโง่ แล้วมันก็ยังอวดดีด้วย. ขอให้ไปพิจารณา ตูกันให้ถี่ทุก ๆ คน ยิ่งเรียนยิ่งอวดดี ยิ่งมีความรู้ยิ่งอวดดี นั่นก็มันคือยิ่งโง่.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรทูลถามพระองค์ก่อน; พระพุทธองค์ในรูป ของปัญญา. เราจะทำอะไรต้องปรึกษาพระองค์ก่อน, ก็มีสติสัมปชัญญะยับยั้งไว้ ให้โอกาสให้เวลา ให้เกิดปัญญาสมบูรณ์ในเรื่องนั้นเสียก่อน. แล้วจึงทำ จึงพูด จึงคิด จึงตัดสินใจ.

ข้อที่ ๖. ว่ามีความละเอียดเมื่อล้มเหลว หมายความว่าเมื่อพลาดพลั้ง ไป ในลักษณะที่เป็นคนโง่ หรือไม่มีปัญญา มาใช้ทันที่ในหน้าที่การงานของตน, หรือว่าเอามาใช้ไม่สำเร็จ เท่าไร ๆ ก็ไม่สำเร็จ ก็จะต้องจัดตัวเองไว้ ในฐานะที่ว่า ช่างไม่เป็นสาวกของพระพุทธองค์ ผู้เป็นจอมปัญญาเสียเลยอย่างนี้. หรือว่ามันเป็น สาวกของพระพุทธองค์น้อยเกินไปไม่สมกันดังนั้น; แล้วก็เกิดความละเอียด. ถ้า ตึกว่านั่น ก็จะเกิดความเสียใจและความกลัว, จะได้เกิดการเปลี่ยนแปลงเสียใหม่ ในทางที่จะทำให้มีปัญญามากขึ้น.

ข้อที่ ๗. ว่าตรวจสอบในลักษณะเป็นการประเมินผล อยู่ตาม โอกาสนั้น เป็นสิ่งที่น่ากระทำอย่างยิ่ง เมื่อวันหนึ่งคืนหนึ่งล่วงไป เราฉลาดขึ้นเท่าไร? วัน คืบ เดือน ปีล่วงไป หรือวัยทั้ง ๆ วัยก็ผ่านไป เราฉลาดขึ้นเท่าไร? ถ้าโดยที่แท้แล้ว ธรรมชาติเขาจัดมา **ให้เวลาเป็นเครื่องอบรมสั่งสอน.** ไม่ต้องพูดถึงคน แม้แต่สัตว์ เตรัจฉาน ตัวที่อายุมากย่อมมีปัญญามากกว่าตัวที่มีอายุน้อย. ขอให้ ไปสังเกตดู สัตว์เลี้ยงที่เราเลี้ยงไว้ก็จะเห็นได้. เดียวนี้เป็นมนุษย์ทั้งที่ อายุก็เข้ามาถึงเท่านั้นแล้ว มันมีปัญญาพอสมควรกันหรือไม่? ให้สังเกตดูตรงที่ว่า มันแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้มาก

น้อยเท่าไร? ทำเนนกิจการทั้งหลายล่องลอยไป ด้วยอำนาจของบัญญัตินั้นสักเท่าไร? แล้วก็ทำให้มันมากขึ้น ๆ.

บทช่วยจำ สำหรับพระพุทธคุณข้อนี้ มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงบัญญัติ อันหนาแน่น
เปรียบดังแผ่น พสุธา ให้อาศัย
หรือบัญญัติ ผ่าทะเล แผ่นดินไป
หรือหนต่อ อารมณฺ์ได้ จดแผ่นดิน.

.....

อุปมาที่พระพุทธคุณบทที่ ๘๓ ซึ่งมีพระบาลีว่า มหาปญฺโฆ, แปลว่า มีบัญญัติอันใหญ่หลวง.

พระพุทธคุณข้อนี้ ก็แสดงชัดอยู่ในตัวแล้วว่า เป็นหมวดแห่งพระบัญญัติคุณ, ถึงกับมีบัญญัติอันใหญ่หลวง.

ที่นี้คำว่า **มหาปญฺโฆ** ที่เป็นรูปภาษาบาลีนี้ เราก็อาจจะแปลความหมายได้หลายอย่างต่างกัน, ตามความหมายของคำว่า **มหา** นั้นเอง. คำว่า **มหา** ในภาษาบาลีนี้ มีความหมายหลายอย่าง; ตัวอย่าง เช่นมีความหมายว่า **ใหญ่**. **มหา** แปลว่า **ใหญ่**; เช่นคำว่า **มหาปศุโล มหานิสฺโส - มีผลอันใหญ่หลวง, มีอันสงัดอันใหญ่หลวง**. ในบางกรณี ก็แปลว่า **มาก** เช่น บทว่า **มหาปฺหโล - มีกำลังมาก, มหัทฺตโน - มีทรัพย์มาก มหคฺขมฺโส** แปลว่า **มันกินมาก มันคนตะกละ มันกินมาก** ก็ยังเรียกว่า **มหคฺขมฺโส**.

บางทีก็แปลว่า กว้าง มหาที่แปลว่ากว้าง เช่นคำว่า มหณฺณโว มหาสมุทฺโท - ห้วงน้ำอันกว้าง, มหาสมุทฺรอันกว้าง. ถ้าแปลว่าใหญ่มันก็เป็นภาษา เด็ก ๆ; เพราะมหาสมุทรมันแผ่แบนออกไป มันไม่มีรูปที่จะใช้คำว่าใหญ่ เขาจึง ใช้คำว่ากว้าง.

บางทีก็แปลว่า ลึก คำว่า มหา ที่แปลว่า ลึก; เช่นคำว่า มหานิทฺทา มหานิทฺทา นี้แปลว่า หลับลึก คือคนขี้เมา. บางทีก็แปลว่าสูง เช่นคำว่า มหาโวหารโ-มิโวหารอันสูง, มีคำพูดจาหรือมีการพูดจาที่สูง.

คำว่า มหา แปลว่า ใหญ่ ก็ได้ มาก ก็ได้ กว้าง ก็ได้ ลึก ก็ได้ สูง ก็ได้ พระองค์ทรงประกอบไปด้วยมหาปัญญา ก็คือมีปัญญาใหญ่ ปัญญามาก ปัญญากว้าง ปัญญาลึก ปัญญาสูง ซึ่งใคร ๆ ก็พอจะมองเห็นความหมายได้ ว่ามันจะเป็นอย่างไร. ใหญ่หรือมากนั้นก็สามรถที่จะแก้ปัญหาก็หมด; ดังนั้นพระองค์จึงช่วยให้พ้นจาก ปัญหาที่ใหญ่ คือความทุกข์ได้.

มีปัญญากว้าง ซึ่งเป็นลักษณะของพระสัพพัญญุตญาณ ซึ่ง เป็นเหตุให้ได้พระนามว่า สัพพัญญู - รู้กว้างขวาง. ที่ว่ารู้ลึก ที่ว่ามีปัญญาลึก เช่น ปัญญาที่ทำให้รู้ปฏิจสุมุปบาท ซึ่งเป็นของลึก ซึ่งพระองค์ก็ได้ตรัสไว้เอง ว่า เป็นสิ่งที่ลึก; ไม่มีอะไรจะลึกเท่า แต่ปัญญาของพระองค์ก็ทรงแทงตลอดซึ่ง ธรรมสัจจะอันเรียกว่าปฏิจสุมุปบาทนั้นได้ โดยไม่ยากเลย. ถ้าจะเล็งถึงคำว่าสูง พระองค์ก็มี พระปัญญาสูง ซึ่งพุทธบริษัทก็พอจะเข้าใจความหมายของคำว่าสูงนี้ ได้ คือเหนือโลกโดยประการทั้งปวง, เหนือจากความหมายของคำว่าโลก จนได้ นามว่า โลกุตตระ ซึ่งแปลว่าเหนือโลก.

สำหรับข้อปฏิบัติ ๗ ประการ อันเราทั้งหลายจะพึงประพฤติ เพื่อ
สนองพระพุทธคุณข้อนี้ ก็ควรจะมีว่า :-

ข้อที่ ๑. ศึกษาให้เข้าใจพระพุทธคุณข้อนี้ คือข้อที่ว่ามหาปัญญา
จนรู้สึกได้ด้วยความสำนึก ไม่ต้องเชื่อตามใคร ว่าพระพุทธองค์นั้นทรงมีปัญญาอัน
ใหญ่หลวงจริง. หรือจะพูดอีกอย่างหนึ่ง ก็พูดว่าเพียงพอเพื่อจะแก้ปัญหทั้งหมดได้ ;
ไม่ว่าโลกนี้หรือโลกไหน ; ไม่ว่าระดับ ต่ำ กลาง สูง อย่างไร. มีปัญญาเพียงพอ
จนไม่มีใครมีปัญญาเสมอเหมือน ก็จะเกิดศรัทธา ความเชื่อ ความเลื่อมใส ใน
พระพุทธองค์ อย่างไม่อ่อนแอจนกลอนแคลน, ยินดีที่จะรับเอาคำสั่งสอนหรือการ
ตรัสรู้ของพระองค์ ไปประพฤติปฏิบัติ.

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงอยู่เป็นประจำตลอดเวลา^{นี้} ขอให้ระลึกไปใน
ทางที่ว่าเราต้องการปัญญาชนิดที่เพียงพอ, จะต้องสะสมกันเรื่อยไป ; มีพระพุท
ธองค์เป็นตัวอย่าง เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นเป็นตัวอย่าง.

ข้อที่ ๓. ว่าระลึกถึงเมื่อมีอันตราย^{นี้} ก็เหมือนกับพระพุทธคุณ
ในบทที่แล้วมา. แต่ในข้อนี้จะถึงความหมายว่า ต้องมีปัญญาที่ใหญ่ ที่มาก
ที่กว้าง ที่ลึก ที่สูงพอ ที่จะแก้ไขอันตราย ที่มาถึงเข้าเฉพาะหน้า ; อันตราย
ทางกายก็ดี ทางจิตก็ดี จะต้องแก้ไขด้วยปัญญาที่เพียงพอทั้งนั้น.

ข้อที่ ๔. ว่าทำตามพระองค์ ด้วยการน้อมเอาพระพุทธคุณข้อนี้เข้า
มาใส่ไว้ในตน. จนให้ตัวเองได้ ก็เหมือนกับพระพุทธคุณบทที่แล้วมา. เมื่อไร
รู้สึกได้ว่า ตัวมีปัญญามีความฉลาด ก็ยกมือให้ตัวเองเสียทีหนึ่ง, คือเทิกุนมันไว้

อย่าให้มันลดต่ำลงมาได้. ตูกล้ายๆ กับว่า เป็นอุบายหรือเป็นศิลปอันหนึ่ง ที่จะไม่ยอมให้มันลดลงมาได้, หรือสร้างนิสัยกันเสียใหม่ ก็อนิสัยที่ลดลงมาไม่ได้ แล้วก็ให้ตัวเองได้ยิ่งๆ ขึ้นไป เป็นความเจริญทางจิตใจที่แน่นแฟ้นและมั่นคง.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรทุลถามพระพุทธรองค์เสียก่อน นั้น ก็เหมือนกับข้อที่แล้วมาอีกเหมือนกัน ก่อนจะทำอะไร ต้องเรียกหาสิ่งที่เรียกว่าปัญญาก่อนเสมอไป; **สำเร็จได้ด้วยความมีสติ.** ขอให้สนใจคำว่าสตินี้พร้อมกันไป. คนที่ไม่ทำอะไรด้วยสติ มันก็จะผลอ; มันก็จะผลอแม้กระทั่งว่าลืมปิดประตู. ฉะนั้นจึงมีสติที่ฝึกไว้จนเป็นนิสัย; ว่าก่อนแต่จะทำ จะพูด จะคิด จะตัดสินใจ จะระลึกนึกถึงความมุ้งมิ้งถูกต้อง หรือปัญญาเสียก่อน ก่อนแต่จะทำ จะพูด จะคิด จะตัดสินใจ.

ข้อที่ ๖. ว่าละอายเมื่อล้มเหลว หมายความว่า เมื่อทำอะไรลงไปอย่างโง่เขลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบางครั้งบางคราว, ก็มันโง่เขลาอย่างไม่น่าจะเป็นได้, มันโง่เขลาเกินไป ก็ควรจะละอายและเสียใจ และกลัวว่ามันจะต้องตายเปล่า; เกิดมาชาติหนึ่งจะต้องตายเปล่า ถ้ายิ่งขึ้นทำกันอยู่อย่างนี้.

ข้อที่ ๗. ว่าตรวจสอบในลักษณะเป็นการประเมินผล อยู่เป็นประจำนั้น เป็นการตรวจสอบความรู้หรือสติปัญญาอยู่เป็นประจำ. ถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญกว่าเรื่องใดๆ. อย่าได้ถือเสียว่าเรามีปัญญาถึงที่สุด. มันมีสิ่งที่จะต้องพลังพลาถถ้าเราประมาท; แม้เราไม่ประมาท มันก็ยังมีสิ่งที่จะต้องทำให้มากกว่านั้นอีก, ก็จะทำให้มันมากขึ้นไปตามลำดับ จนกว่าจะถึงที่สุดนั่นเอง.

บทช่วยจำ สำหรับพระพุทธรูปข้อนี้ มีว่า :—

โอ้พระองค์ ทรงปัญญา มหาศาล

ทุกเหตุการณ์ ทรงทราบได้ ดั่งถวิล

ปัญญาสูง ปัญญาลึก ปัญญาอจินไตย

เป็นมุนินทร์ จอมปัญญา แก่กล้าจริง.

มีคำบางคำที่บางทีจะไม่เข้าใจ **ปัญญามหาศาล** ตามปกติเราก็ถือเอาความหมายว่า **มันกว้างใหญ่**. คำนี้เป็นคำโบราณใช้มาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล. **มหาศาล** แปลว่า **มีศาลาใหญ่**. เช่นว่า มีทรัพย์สมบัติมหาศาล ก็หมายความว่า มีทรัพย์สมบัติเต็มศาลาใหญ่, มีอะไร ๆ อย่างมหาศาล ก็หมายความว่าอย่างนั้นทั้งนั้น. แทนที่มีปัญญามหาศาลก็ยืมคำนี้มาใช้. “**ทรงมีปัญญามหาศาล ทุกเหตุการณ์ ทรงทราบได้ดั่งถวิล**”.

ปัญญาสูง อธิบายแล้ว, ปัญญาลึกอธิบายแล้ว, ปัญญาอจินไตย ออกแต่เสียงฟังไม่ถูก, คือ อจินไตย ซึ่งเรามักจะได้ยินแต่ว่าอจินไตย. **อจินไตย** หมายความว่า **ใคร ๆ คิดไม่ได้**. ใคร ๆ หรือว่าคนในโลกนี้ **คิดไม่ถึง** ปัญญาของพระพุทธรูปเป็นอจินไตย แปลว่า **ใคร ๆ คิดไม่ถึง** เพราะว่ามีปัญญานั้นมากเหลือเกิน, แล้วพระองค์ก็เป็นจอมปัญญา.

....

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๘๔ ซึ่งมีพระบาลีว่า วิตโลโก, แปลว่า
ผู้ปราศจากแล้วจากโลกะ.

พุทธบริษัทมองเห็นได้เองว่า พระพุทธคุณข้อนี้ สงเคราะห์อยู่ในหมวด
พระบริสุทธิตุณ ; เพราะว่าโลกะเป็นกิเลส, ปราศจากโลกะ ก็คือ บริสุทธิตุณ จึงจัด
เป็นพระบริสุทธิตุณ.

ที่นี้ก็คู่กันถึงความหมาย ในบางอย่างบางประการ ที่แปลกออกไปจากที่เคยรู้ หรือ
เคยพูดกันอยู่เป็นประจำ. คำว่า โลกะ ๗ นี้ สังเกตเห็นว่าเข้าใจผิดกันอยู่มาก. เพราะมีครูบา
อาจารย์พวกหนึ่งสอนว่า ถ้ามีความอยาก แล้วก็จัดเป็นความโลภทั้งนั้น ; แล้วเขาสอนว่า ถ้า
มีความอยากมีความต้องการแล้ว จัดเป็นความโลภทั้งนั้น. นี่มันผิด อย่างที่ไม่รู้ว่ามันจะผิด
อย่างไร. มันเป็นความโลภของคนพูดนั่นเอง ไม่พูดให้มันถูกต้อง. ไม่รู้ให้ดีกว่า คำว่าความ
โลภนั้น มันหมายถึงความอยากชนิดไหน ?

ในภาษาบาลีเขามีคำจำกัดเฉพาะ ; เช่น โลกะ หรือว่า ตัณหา หรือ ราคะ
หรือว่า นันทิ เหล่านี้ มัน มีความหมายตรงตามตัว, และล้วนแต่เป็นความอยาก เพราะ
อำนาจของความไม่รู้ หรือความโง่เขลาทั้งนั้น. ส่วนภาษาไทยเรา คำว่า ความอยาก
มัน เป็นกลาง ๆ ; ทั้งนั้นมันจึงเกิดความยุ่งยากกันขึ้น คือมันเป็นคำที่กำกวม.

ถ้าอยากด้วยความฉลาดหรือด้วยสติปัญญา ก็เป็นความอยากที่ควรกระทำ ;
มัน เป็นเพียงความประสงค์ หรือ ความต้องการ ด้วยอำนาจของปัญญา. แต่คำว่า ความอยาก
นั้นเป็นไปด้วยอำนาจของความโง่ ความไม่รู้ หรือว่าอยากด้วยอำนาจของกิเลสนั้นแหละ
จึงจะ เป็นความอยากที่เป็นอันตราย.

เมื่อพูดว่า โลกะ กามพระบาลีย่อหมายถึง สิ่งที่มาจากอวิชชาเสมอ จึงจะเป็น
ความต้องการของอวิชชา, แล้วก็เรียกว่าความโลภ. ความอยากชนิดนี้จะเรียกชื่อเป็นอย่างอื่น

ก็ได้; ถ้ามาจากอวิชา คือ ความไม่รู้แล้ว ก็เรียกว่า ความโลภบ้าง เรียกว่าคัมภบาง
เรียกว่า รากะ บ้าง.

แต่ข้อนี้ต้องยกเว้น ว่าในบางกรณี เราชอบใช้สำนวนพลิกแพลง คือยืมคำฝ่าย
ตรงกันข้ามมาใช้; เช่น เด็ก ๆ สมัยนี้ ชอบพูดว่า “ก็เข็นบ้าน” มันพูดว่าเข็นบ้านนั้น มันก็
หมายถึงที่ที่สุด; อย่างนี้เรียกว่าสำนวนพลิกแพลง. จึงมีคำของฝ่ายกิเลสที่นำมาใช้ เพื่อให้คน
ที่มีกิเลสฟังง่าย ให้ฟังง่ายสำหรับคนมีกิเลส. เช่น บอกว่าให้โลกบุญ, ให้โลกในบุญอย่างนี้;
ถ้าถือตามตัวหนังสือมันก็ใช้ไม่ได้. โลกในบุญนั้นมันเป็นไปได้ เพราะว่าความโลภนั้น
มาจากความโง่; ฉะนั้นมันจะโลกในบุญไม่ได้.

แต่ถ้าเป็นภาษาธรรมคา ก็โลกในบุญก็ได้, คือให้มีความต้องการในบุญให้มาก.
บางทีก็เอากำว่ารากะ กิเลสนี้ ไปใช้ในฝ่ายดี, เช่น เรียกว่า ธรรมรากะ – มีรากะในธรรมะ,
ธรรมหนัก – มีความเพลิดเพลิดในธรรม, ธรรมกามะ – มีความใคร่ในธรรม, นี้ก็มี. นี้ก็ต้อง
ถือว่าเป็นสำนวนพลิกแพลง. แต่เมื่อกล่าวตามธรรมคาสามัญแล้ว คำเหล่านี้ เป็นชื่อของกิเลส
มาจากอวิชา.

สำหรับคำว่าโลภะนี้ ก็เข้าใจกันโดยทั่วไปแล้ว. สำหรับคำว่ารากะนั้นควรจะเข้าใจ
ให้ครบถ้วน; เช่น กามรากะ – กำหนดยินต์ในกาม, รูปรากะ – กำหนดยินต์ในสิ่งที่มรูรูป ไม่
เกี่ยวกับกาม แต่เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนดด้วยเหมือนกัน. อรูปรากะ – รากะในสิ่งที่ไม่มีรูป
คือสิ่งที่ละเอียดยิ่งขึ้นไปอีก จนถึงกับไม่มีรูปร่าง ก็เป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่นหรือกำหนด
ยินต์ได้เหมือนกัน. รากะในความหมายไหน ก็ถูกสรุปรวมอยู่ในคำว่าโลภะ.

ที่นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า นั้น เป็นผู้ปราศจากแล้วจากโลภะ;
เพราะว่าไม่มีอวิชา เพราะมีสัมมาสัมโพธิญาณ, แล้วก็ไม่มีอวิชาเกิดขึ้นได้ ใน
กรณีให้เห็นรูปด้วยตา ฟังเสียงด้วยหู ตมกลิ่นด้วยจมูก รู้รสด้วยลิ้น สัมผัสด้วย

ผิวหนัง หรือกระทั่งความคิดของจิตใจ ไม่เป็นโอกาสของอวิชาอีกต่อไป. พระองค์จึงปราศจากโลภะ ซึ่งย่อมจะปราศจากราคะด้วย เพราะเป็นสิ่งเดียวกัน.

ที่นี้จะไต่ไปถึงข้อที่ว่า เมื่อปราศจากโลภะแล้ว ก็ย่อมปราศจาก โทสะด้วย; เพราะสิ่งที่เรียกว่าโทสะนั้น มันเกิดขึ้น เพราะเหตุที่มันไม่ได้ตามที่ โลภะต้องการ. ถ้าโลภะมันได้รับอะไรเต็มตามต้องการแล้ว โทสะเกิดไม่ได้. โทสะ เกิดได้เมื่อราคะหรือโลภะมันไม่ได้ตามต้องการ. เมื่อปราศจากโลภะหรือราคะเสีย แล้ว ก็ไม่มีทางที่จะเกิดโทสะได้; ทั้งหมดนั้นก็ไม่มีโมหะได้; เป็นอโมหะ อยู่อย่างนี้ก็ได้ เป็นการสังเกตที่ละเอียดลออ ให้เห็นลึกตามที่เป็นอยู่จริง.

เดี๋ยวนี้คนซึ่งเกียจคิด ซึ่งเกียจสังเกต ก็เหมาๆเอาว่า เมื่อไม่มีอวิชา ก็ไม่มีโลภะ. เมื่อไม่มีอวิชา ก็ไม่มีโทสะ. เมื่อไม่มีอวิชา ก็ไม่มีโมหะ, เพราะ เป็นคนซึ่งเกียจคิดนั่นเอง จึงไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่ากิเลสกันอย่างเพียงพอ.

เดี๋ยวนี้พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นผู้ปราศจากโลภะ; คนบางคนก็จะ แย่งขันว่า ถ้าอย่างนั้นโทสะยังเหลือโมหะยังเหลือชั. แต่ถ้าคิดให้จริง ให้เห็น ลึกซึ่งตามที่ถูกมาแล้ว มันก็เหลือไม่ได้. เพราะว่าถ้าปราศจากโลภะจริงๆแล้ว ไม่มีอะไรเหลือสำหรับโทสะและโมหะ; เพราะมันต้องหมดอวิชานั้นเอง. ดังนั้นพระพุทธคุณข้อนี้ แม้กล่าวไว้เพียงสั้นๆว่า *ปราศจากโลภะ* เท่านั้นก็พอแล้ว ไม่ต้องแถมว่า ปราศจากโทสะปราศจากโมหะก็ได้. ขอให้รู้ไว้เพื่อจะไม่สงสัย หรือไม่เข้าใจผิด.

ข้อปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ โดยหลัก ๗ ประการ ก็จะมีว่า :-

ข้อที่ ๑. เราจะต้องศึกษาให้เข้าใจต่อพระพุทธองค์ ผู้ปราศจาก โลภะแล้ว คือปราศจากกิเลสทั้งปวง. ถ้าเข้าใจจริง ก็จะเกิดศรัทธาที่ไม่หวั่นไหว ไม่อ่อนแอ ในพระพุทธองค์. แต่ถ้าไม่เข้าใจสิ่งที่เรียกว่า โลภะ โทสะ โมหะ มัน ก็ว่าแต่ปาก มันก็เป็นศรัทธาที่เป็นเพียงคำพูด ไม่ใช่ศรัทธาแห่งความรู้สึกลับ.

ข้อที่ ๒. ว่า ให้ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ คือระลึกถึงพระพุทธองค์ ผู้ปราศจากโลภะอยู่เป็นประจำ ก็คงจะมีประโยชน์มาก ในข้อที่ว่ามันอยู่กับเราไม่ได้ ; เช่นเดียวกับที่มันจะอยู่กับพระพุทธองค์ไม่ได้ จะมองเห็นว่ามันเป็นสิ่งที่ เป็นอันตราย. โลภะนั้นคืออยากด้วยความโง่. ขอให้ช่วยจำกันไว้สั้น ๆ ว่า *โลภะ นั้นคืออยากด้วยความโง่ ต้องการด้วยความโง่ บรรณาด้วยความโง่ หวังด้วยความโง่ ;* อยู่กับใคร คนนั้นจะเหมือนกับตกนรกทั้งเป็นทันทีทีเดียว.

ข้อที่ ๓. ว่าระลึกถึงเมื่อมีอันตราย หมายความว่า พอมีอันตราย ทางกายทางจิตเกิดขึ้น ระลึกถึงพระพุทธองค์ผู้ปราศจากโลภะ ให้เห็นว่าเพราะ ปราศจากโลภะ พระองค์จึงไม่มีอันตราย. ปราศจากโลภะแล้ว อันตรายอันใด เกิดขึ้นไม่ได้ ; ไปคิดดูเถอะ. คนที่มีอันตราย เพราะว่ามีการทำผิดในเรื่องนี้ เพราะอยากด้วยอำนาจของความโง่ มันไปกระทบกระทั่งคนอื่นเข้า ก็เกิดอันตราย. เมื่ออยากด้วยความโง่ จิตใจของเขาก็กระวนกระวาย เป็นทุกข์เดือดร้อน เหมือนกับตกนรก. นี้อันตรายไม่ว่าทางกายหรือทางจิต เกิดเพราะความโง่ ; ทำให้อยาก ทำให้ต้องการ ทำให้หวัง ; ก็เลิกหวังเสีย เลิกอยากอย่างความโง่เสีย. ทำอะไรก็ทำไปด้วยสติปัญญา ; แล้วก็จะไม่เกิดอันตรายแต่อย่างใดทั้งสิ้น.

ข้อที่ ๔. ว่าทำตามพระองค์ ด้วยการน้อมนำพระพุทธรูปขึ้นเข้ามาสู่ตน ให้ตัวเองยกมือไหว้ตัวเองได้ ในเมื่อมันพิสูจน์ออกมาว่า เราไม่ได้ทำอะไรด้วยโลภะ โลภะไม่ได้บังคับเราให้ทำอะไร. เราเป็นอยู่โดยปราศจากโลภะ เพราะเรามีสติสัมปชัญญะเพียงพอ เราก้ไหว้ตัวเองได้.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรให้ทูลถามพระองค์ก่อน ก็มีสติสัมปชัญญะ ยกเอาความปราศจากโลภะมาตั้งไว้ ในลักษณะของพระพุทธรูป พอจะทำ จะพูด จะคิด จะตัดสินใจอะไร ก็ทูลถามทูลก่อนว่า : ทำลงไปอย่างนั้นมันเป็นโลภะหรือไม่? ความรู้สึกนั้นมันก็จะตอบให้ทันทีว่า เป็นหรือไม่เป็น. เราก้เลือกกระทำแต่ที่มันไม่เป็น ฉะนั้นจึงมีการทำ การพูด การตัดสินใจ ที่ไม่ผิดพลาด.

ข้อที่ ๖. ว่าละอายเมื่อล้มเหลว หมายความว่า เมื่อโลภะเกิดขึ้น ก็ควรจะเสียใจ ควรละอายควรจะกลัว, ว่าได้เผชิญอันตรายแล้ว, และว่าจะมีโอกาสของอันตรายยิ่งขึ้น; เพราะว่าเมื่อโลกที่หนึ่งแล้ว มันก็ง่ายที่จะโลกซ้ำๆ.

ข้อที่ ๗. ว่าตรวจสอบในลักษณะเป็นการประเมินผล อยู่ตามโอกาสนั้น หมายความว่าเมื่อมีโอกาสเมื่อใด ก็ทำการตรวจสอบทดสอบ ความที่ตนมีโลภะมากหรือน้อยอย่างไร. ที่จะตรวจสอบว่ามีหรือไม่มีนั้น ไม่ต้องก็ได้ เพราะเมื่อยังเป็นคนธรรมดาอยู่ มันก็ต้องมี. แต่ที่นี้จะมีมากหรือน้อย นั้นอย่างหนึ่งแล้วควบคุมไว้ได้หรือไม่อีกอย่างหนึ่ง

หลักปฏิบัติมันก็อยู่ที่ควบคุมไว้ให้ได้ อย่าให้มันปรากฏออกมาทางภายนอก, จนเป็นการกระทำ. พอรู้สึกว่ ความคิดอันนั้นมันเป็นโลภะ ก็หยุด

อยู่เสียเพียงแก่ความคิดในเวลาอันเร็วที่สุด. เราทำอย่างนี้ ได้หรือไม่ตรวจสอบอยู่
อย่างนั้นเสมอไป.

เป็นหัวข้อปฏิบัติ ๗ ประการเกี่ยวกับพระพุทธองค์ ผู้ปราศจากโลภะ
ถ้าจะ สรุปลงให้สั้น ๆ ง่าย ๆ ก็จะสามารถว่า หยุดอยากด้วยความโง่กันเสียเถิด,
หยุดอยากด้วยความโง่กันเสียเถิด, ความอยากที่มาจากความโง่กันเสียเถิด.
ถ้าอยากก็อยากด้วยสติปัญญาเถิด. นี้คือบทสรุปเกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ ว่าเรา
ทั้งหลาย หยุดอยากด้วยความโง่กันเสียเถิด *อยากด้วยสติปัญญาหรือความฉลาดเถิด.*

บทช่วยจำ สำหรับพระพุทธคุณข้อนี้ มีว่า :—

โอ้พระองค์ ทรงปราศ จากความโลภ
ไม่อ้อมโอบ อารมณ์ใด ไว้สู่สิ่ง
อุปาทาน ทุกทุกแบบ ไม่แอบอิง
แต่สักสิ่ง ว่าตัวเรา หรือของเรา.

พระองค์ปราศจากความโลภ บทที่ว่า “ไม่อ้อมโอบ อารมณ์ใด ไว้สู่สิ่ง”
คือไม่จับจวบอารมณ์ใด ไว้เป็นเหยื่อของกิเลส ไม่เข้าสู่อารมณ์นั้น หรือไม่สิงอยู่ใน
อารมณ์นั้น หรืออารมณ์นั้นไม่เข้ามาสู่ในจิตใจ ไม่มาสิงอยู่ในจิตใจ.

บทว่า “อุปาทาน ทุกทุกแบบ ไม่แอบอิง” หมายความว่า ไม่เกิด
อุปาทานชนิดไหนหมด : *กามอุปาทาน* ก็ดี *ภิกขุอุปาทาน* ก็ดี *สัลพัตตอุปาทาน* ก็ดี
อิตตวาทุอุปาทาน ก็ดี ทั้ง ๔ นั้นไม่อาจจะเกิดขึ้นได้.

“แต่สักสิ่ง ว่าตัวเรา หรือของเรา” ไม่มีอุปาทานใด ว่าตัวเราก็คือ ว่า
ของเราก็คือ เกิดขึ้นมาได้แม้แต่อย่างเดียว.

....

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๘๕ ตถาคโต.

ที่นี้ก็มาถึงบทว่า *ตถาคโต* โดยพระบาลีว่าตถาคโต มีคำแปลว่า
มีการไปการมาเหมือนอย่างพระพุทธเจ้าทั้งหลาย. อากาที่ที่มีการไปการมา
เหมือนอย่างพระพุทธเจ้าทั้งหลายนี้ จะจัดไว้ในพระพุทธคุณหมวดไหน? เมื่อไม่มี
ลักษณะแห่งพระปัญญาคุณ หรือบริสุทธิตคุณ หรือเมตตาคคุณโดยตรง ก็จัดไว้ใน
พระพุทธคุณรวม คือรวมได้ทั้งหมด. จะมองดูในแง่ไหนก็ได้, หรือว่ามันเป็น
ผลของทั้งหมดก็ได้, เมื่อมีพระปัญญา พระบริสุทธิตคุณ และพระเมตตาคคุณแล้ว.
นั่นแหละคือมีการมาการไปเหมือนอย่างพระพุทธเจ้าทั้งหลาย.

ที่นี้ก็พิจารณาคูถึงคำว่า มีการไปการมาเหมือนอย่างพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
สรุปสั้น ๆ ง่าย ๆ ก็ว่า มีการเป็นอยู่เหมือนพระพุทธเจ้านั่นเอง. แต่เพื่อให้
ความมันชัดขึ้น แจกแจงออกเป็นข้อย่อย ๆ สำหรับกำหนดได้ง่ายขึ้น จึงได้ใช้คำที่
มันมีการจำแนกอยู่ในตัวว่า การไปการมาเหมือนอย่างพระพุทธเจ้าทั้งหลาย.

ที่นี้ก็พิจารณาต่อไปถึงว่า มันมีภาวะอย่างไรจึงจะเรียกว่า มีการมาการ
ไปเหมือนอย่างพระพุทธเจ้าทั้งหลาย. พระพุทธเจ้าท่าน*มีการไปไหน?* ก็ตอบ
กันง่าย ๆ ว่า *ไปสู่นิพพาน*. ถ้าไปสู่นิพพานก็มีการไปเหมือนพระพุทธเจ้า; แต่
ในบทนี้ไม่เรียกว่านิพพาน, ไปเรียกว่า*ตถา*. คำว่า*ตถา* นั่นแหละ *เป็นชื่อของ*

นิพพาน. ตถา แปลว่า **เป็นอย่างนั้น**, เปลี่ยนเป็นอย่างอื่นไม่ได้ เรียกว่า **ตถา**. ฉะนั้นสิ่งที่เป็นอย่างเดียว เปลี่ยนเป็นอย่างอื่นไม่ได้ นั่น มีแต่อสังขธรรม คือ นิพพานเท่านั้น ; เพราะฉะนั้นนิพพานจึงได้ชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า **ตถา** คือ **ความเป็นอย่างนั้น**.

ตถาคโต แปลว่า **ผู้ถึงแล้วซึ่งตถา**, แล้ว **ก็ถึงซึ่งนิพพาน** เรียกว่า **ไปก็ไปนิพพาน** ถ้าถึงก็ถึงนิพพาน ; เพราะพระองค์ทรงไปสู่ตถา, และถึงแล้วซึ่งตถา, เหมือนอย่างพระพุทธเจ้าทั้งหลาย. ทั้งนั้นพระองค์จึงได้พระนามว่า **ตถาคต**, และพระองค์ก็ทรงเรียกพระองค์เองว่า **ตถาคต**.

ที่อื่นอีกยี่อื่นอีก ก็จะมีมองไปในทางที่กว้างกว่า คือ **ตถาคโต** นี้จะแปลว่า **มาก็ได้ ไปก็ได้ ถึงก็ได้** ซึ่งตถา พระพุทธเจ้าท่านมาอย่างพระพุทธเจ้า ก็คือมาสำหรับช่วยเหลือสัตว์ทั้งปวงให้ถึงซึ่งตถา. ท่านต้องมาเพื่อช่วยเหลือสัตว์โลกทั้งปวง ให้ถึงซึ่งตถา, จึงจะชื่อว่ามาอย่างพระพุทธเจ้า. **ถ้าท่านไปก็ไปสู่ตถา** หรือถ้าทำสัตว์ให้ไป ส่งสัตว์ให้ไป หรือพาสัตว์ไป ; **ก็ต้องไปสู่ตถา** ฉะนั้นจึงได้ความว่า **มาก็ดี ไปก็ดี ล้วนแต่ไปสู่ตถา** ทั้งนั้น ; แล้วก็ท่านทำสัตว์ให้มา หรือให้ถึง ให้ไปสู่ตถาทั้งนั้น ; เพราะฉะนั้นพระองค์จึงทรงพระนามว่า **ตถาคต**.

ตอนนี้อยากจะบอกไว้เป็นพิเศษสักหน่อยหนึ่งว่า เราเคยเข้าใจกันมานานมาผิด ๆ ตลอดเวลาที่ได้สังเกตศึกษามาหลายสิบปีนี้ ทำให้เกิดความแน่ใจว่า : คำว่า **ตถาคต** นั้น ควรจะแปลว่า **ผู้ถึงซึ่งตถา**. อย่าแปลว่า **สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง** หรืออย่าแปลอย่างอื่นเลย. **ตถาคต** แปลว่า **ผู้ถึงซึ่งตถา** พระอรหันต์ทั้งหลาย ก็เป็นผู้ถึงซึ่งตถา. **พระพุทธเจ้า** ก็เป็นยอดแห่งบุคคล ผู้ถึงซึ่งตถา. อันคทาหิกทัญญูที่มีคำถามว่า **ตถาคต** ตายแล้วเกิดอีกหรือไม่? นั้นมันหมายความว่า **ผู้ที่ถึงซึ่งตถาแล้ว** ตายแล้วจะเกิดอีกหรือไม่นั่นเอง? เราเคยแปลกันว่า “**สัตว์ทั้งหลาย, สัตว์ทั้งหลาย**” นี้เข้าใจว่าไม่ถูกต้อง.

ข้อปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธรูปขื่อนี้ สำหรับเราทั้งหลาย โดยหลัก ๗ ประการนั้น ก็ควรจะมีว่า :-

ข้อที่ ๑. ศึกษาให้เข้าใจคำว่าตถาคตอย่างถูกต้อง อย่าให้เลื่อนกลาง หรือว่าผิดตรงกันข้าม ว่าตถาคตนั้นคืออะไร? ให้มองเห็นชัดลงไปว่า พระพุทธรูปทรงพระนามว่าตถาคตนั้นเป็นอย่างไร? ก็คือเป็นอย่างไรมาแล้ว ว่าถึงซึ่งตถา แล้วก็พาสัตว์ไปสู่ตถา. ทำหน้าที่อย่างพระพุทธเจ้า ก็คือทำหน้าที่ถึงตถา, และ ทำคนอื่นให้ถึงตถา ถ้าเห็นชัดอย่างนี้ ก็จะเกิดศรัทธาตั้งมั่นไม่หวั่นไหว ในพระพุทธรูป.

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ หมายความว่า ทุกคนจงระลึกถึงสิ่งนี้ คือสิ่งที่เรียกว่าตถา. ระลึกอยู่ว่าเราจะต้องถึงสิ่งที่เรียกว่าตถานั้นให้ได้. ถ้าไม่ได้ ก็แปลว่าเราไม่ได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้. นี่เราระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ศึกษาอยู่เป็นประจำ เราก็เข้าใจมากขึ้น ก็มีโอกาที่จะถึงสิ่งนั้นได้มากขึ้น.

ถ้าเราจะแบ่งความหมายของคำว่าตถา ให้ลดลงมาต่ำๆ สำหรับคนสามัญทั่วไปก็ยังใช้ได้. ตถาแปลว่า ความเป็นอย่างนั้น. ความเป็นอย่างนั้น แปลว่า ความคงที่, ความไม่เปลี่ยนแปลง.

เราจะเป็นคนที่คงที่ ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่หวั่นไหว เมื่อมีอะไรมากระทบ ไม่เสียสติสัมปชัญญะ เมื่ออารมณ์มายั่ว. ถ้าคงที่อยู่ได้ อย่างนี้ ก็เรียกว่า มีตถา หรือถึงตถา. เราระลึกอยู่เป็นประจำ ที่จะ ถึงซึ่งตถาในระดับสูงสุด ก็คือพระ

นิพพาน ก็ได้, หรือถึงซึ่งตถา ในระดับธรรมทาสาณัญ แม้แต่เด็กเล็กๆเราก็ยังสอนให้เขาเป็นผู้ที่มั่นคงไม่หวั่นไหว ไม่เปลี่ยนแปลงเมื่อมีสิ่งมายั่ว.

ข้อที่ ๓. ว่าระลึกถึงเมื่อมีอันตราย หมายความว่า เมื่อเกิดอันตรายทางกายหรือทางจิต นี้ก็ถึงตถาให้มาก ๆ:- มันจะคงที่, จะไม่หวั่นไหว, จะไม่เปลี่ยนแปลง, จะมีความเข้มแข็ง, เผชิญหน้ากันกับอันตราย. นี่เหมือนกับพระพุทธองค์ในนามพระตถาคต มายืนอยู่ข้าง ๆ เรา ช่วยคุ้มครองเราให้พ้นจากอันตราย ทั้งทางกายและทางจิต.

ข้อที่ ๔. ว่าทำตามพระองค์ ด้วยการน้อมนำคุณข้อนี้เข้ามาสู่ตน เพื่อให้ไหว้วางใจได้. เพื่อให้ไหว้วางใจได้ ขอให้จดจำไว้ตลอดเวลา ว่ามันมีอะไรดีพอที่จะไหว้วางใจได้. เมื่อใดเรามีความมั่นคง หรือว่ารักษาความมั่นคงไว้ได้ เมื่อนั้นจงยกมือไหว้วางใจทันที. เชิดมันไว้ เทิดทูนมันไว้ อย่าให้มันต่ำลงไป คือให้มันสูงขึ้นไปไว้เรื่อย อย่าให้มันลงมาได้.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรให้ทุลถามพระองค์ก่อน คือ จะทำ จะพูด จะคิด จะตัดสินใจอะไร มีพระพุทธองค์ในนามว่าตถาคต มายืนอยู่ให้เราถาม : ว่าควรทำไหม? ควรคิดไหม? อะไรถามเถอะ. แล้วพระตถาคตก็จะบอกให้อย่างถูกต้อง ว่าควรหรือไม่ควร, คือความรู้เรื่องตถาตัวเอง, จะทำให้เราตัดสินใจถูกต้อง; แล้วเราก็พูด หรือคิด หรือกระทำได้อย่างถูกต้อง.

ข้อที่ ๖. ว่าละอายเมื่อล้มเหลว เมื่อความมั่นคงล้มครืนลงไปนั้นเรียกว่าล้มเหลว. เราก็ต้องเสียใจ ต้องละอาย ต้องกลัว : ว่าเราอยู่ในเขตแห่งอันตราย, ยังอยู่ในเขตอันตราย ก็จะได้ตั้งตัวกันเสียใหม่ ให้มีความมั่นคง.

ข้อที่ ๗. ว่าตรวจสอบในลักษณะประเมินผลอยู่เสมอ นี้คือตรวจ
สอบความมั่นคงของตนเองอยู่เสมอ. แต่คนทั่วไปเห็นว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย; นั้น
คือคนโง่ เห็นว่าการบังคับตัวเอง ให้คงอยู่ในความถูกต้องไม่เปลี่ยนแปลงนี้
เป็นเรื่องเล็กน้อย. คิดดูเถอะ ว่ามันจะเป็นอย่างไร.

บทช่วยจำ เป็นคำกลอนสำหรับพระพุทธคุณข้อนี้ จะมีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ตถาคต
มีญาณจรด ถึง "ตถา" มาความเขลา
เข้าถึงแดน นิรันดร สอนพวกเรา
เหมือนเทือกเขา แห่งพระองค์ ผู้ทรงญาณ.

พระองค์ทรงสมญาว่าตถาคต, แล้วมี พระญาณจรด ก็คือ จดถึงซึ่งตถา
พระญาณของพระองค์ได้เข้าถึงซึ่งตถา ก็คือความเป็นอย่างนั้น ซึ่งในที่นี้หมายถึง
นิพพาน. ถ้ามีญาณถึงขนาดนี้ ก็ทำลายอวิชชาได้หมด จึงเรียกว่ามาความ
เขลา "เข้าถึงแดน นิรันดร สอนพวกเรา". พระองค์เข้าถึงเขตแห่งพระนิพพาน
ที่เรียกว่านิรันดรหรืออมตะนั้นแล้ว, แล้วก็สอนพวกเรา "ตามเทือกเขา แห่งพระองค์
ผู้ทรงญาณ" คือตามแบบ ตามฉบับ ตามประเพณี ที่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ได้
กระทำมาแล้วแต่กาลก่อน; เรียกว่าพระองค์มีการไปและการมาอย่างพระพุทธเจ้า
ทั้งหลาย.

.....

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๘๖ มีพระบาลีว่า **สุคโต**, แปลว่า **ผู้ไป
แล้วดี หรือผู้ถึงแล้วดี** ก็ได้.

พระพุทธคุณข้อนี้จะสงเคราะห์ลงในพระพุทธคุณหมวดไหน ? เรา
พิจารณาเอาตรง ๆ ว่า; เมื่อไปแล้วดีถึงแล้วดี ก็ถึงซึ่งความหมกมิดเลสคือนิพพาน.
ดังนั้นจึงสงเคราะห์พระพุทธคุณข้อนี้ไว้ใน **หมวดพระบริสุทธคุณ**.

ที่นี้ถ้ามาพิจารณาถึงคำว่า **สุคโต** แปลว่า **ไปดี** หรือ **ถึงดี**. คำอธิบาย
เหมือนกันกับบทว่าตถาคโต ที่ได้อธิบายมาแล้วในพระพุทธคุณบทก่อน; ฉะนั้น
จะเว้นไม่อธิบายบางอย่างเสีย. อยากจะชี้เฉพาะคำคำนี้ ที่มีความหมายแบ่งเป็น
๒ อย่าง : ว่า **ไปดี** นั้น **สำหรับพระองค์เอง**, **ไปดีสำหรับสัตว์โลกทั้งหลาย**.

ถ้า **ไปดี** แล้ว **ถึงดี** สำหรับพระองค์ เองนั้น หมายความว่า **ไปสู่**นิพพาน
แล้วก็ **ถึง**นิพพาน นี้คือ **ไปดี** และ **ถึงดี** สำหรับพระองค์.

ที่นี้ถ้าว่า **ไปดีถึงดี** สำหรับสัตว์โลกทั้งหลาย ก็หมายความว่า **ไปดีคือ
ไปช่วย, ไปช่วยสัตว์**. นี้มีประโยชน์แก่สัตว์. สำหรับสัตว์โลกเราแล้ว คำว่า
ไปดีของพระองค์ หมายถึง **พระองค์ไปช่วยสัตว์**. คำว่า **ถึงดี** ก็หมายความว่า **ช่วย
ให้สัตว์ถึงหรือสำเร็จซึ่งวัตถุประสงค์คือพระนิพพาน** นั้น. นี้ควรจะเข้าใจเป็นพิเศษ
สำหรับบทว่า **สุคโต**. รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้บรรยายไว้แล้ว ในบทว่า
สุคโต ของพระพุทธคุณ ๘ บทข้างต้น.

ข้อปฏิบัติสำหรับเราทั้งหลาย เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ ใน
ลักษณะ ๗ ประการ จะมีว่า :—

ข้อที่ ๑. ขอให้พยายามศึกษาให้เข้าใจ ความหมายของคำว่าพระสุกต. เราอ้างถึงพระสุกต, ออกชื่อพระสุกต. โดยเฉพาะพระอาจารย์ผู้ร่ายกรองพระคัมภีร์พระไตรปิฎกนี้; ชอบอ้างชื่อพระสุกต. เราต้องรู้ว่า *พระสุกตนั้นเป็นอย่างไร? ก็คือไปตีถึงตี;* อย่างที่เข้ามาแล้ว. ถ้าเรามองเห็นจริงๆว่า ทรงไปตีถึงตีอย่างไรจริงๆ ศรัทธาก็จะเกิดขึ้นมาอย่างไม่หวั่นไหว ในพระพุทธรองค์.

ข้อนี้หมายความว่า พระพุทธรคุณมีมากบพ มีความหมายต่าง ๆ กัน, คงจะไม่เป็นที่เข้าใจหรือพอใจ สำหรับบางคนในแต่ละบพ. เราจึงเลือกเอาบพที่เป็นที่เข้าใจได้ง่าย หรือพอใจได้ง่ายสำหรับเรา. ฉะนั้นถ้าใครมีความง่ายในการที่จะเข้าใจพระพุทธรองค์ โดยบพว่าพระสุกต; แล้วก็พยายามจะให้เห็นความไปตีถึงตีของพระองค์; แล้วจะช่วยให้เราไปตีและถึงตี เหมือนพระองค์บ้าง.

ข้อที่ ๒. ว่าระลึกถึงอยู่เป็นประจำ คือระลึกถึงพระสุกตอยู่เป็นประจำ ตลอดเวลาที่เราจะระลึกได้; มันจะเป็นเหมือนกับว่า ช่วยกระตุ้นความไปตีของเราให้มันเร็วเข้า, และความถึงตีให้มันถึงเร็วเข้า; เพราะเราระลึกถึงอยู่ทุกวันทุกคืน, หรือว่าทุกครั้งที่ย้ายใจเข้าออก ถ้าหากว่าเรากระทำพุทธานุสสติ โดยบพว่าสุกโตเป็นอารมณ์.

ข้อที่ ๓. ว่าระลึกถึงเมื่อมีอันตราย ในความหมายว่า ขอให้พระสุกตมาช่วย; ก็ต้องรู้จักพระสุกตที่มาก่อน. พอระลึกถึงพระสุกตก็ให้เข้าใจความหมายนั้นอย่างครบถ้วน; แล้วจิตใจก็จะเข้มแข็งขึ้นมา จะตั้งเนื้อตั้งตัวได้ ก็จิตนั้นจะไม่หวั่นเสียว จะไม่สะดุ้งกลัว จะไม่รวนเรอ่อนแอจนกลอนแคลน. ให้มีพระสุกตมาชานาบข้างอยู่; จิตนั้นจะสามารถ, จะมีสมรรถภาพในการที่จะเผชิญอันตราย.

ข้อที่ ๔. ว่าทำตามพระองค์ ด้วยการน้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาสู่ตน จนไหว้ตัวเองได้. เมื่อใดเราได้ตรวจสอบดูแล้ว เห็นอยู่ว่าเรากำลังดำเนินอยู่ในหนทางที่ถูกต้อง, คือประพฤติอยู่ในทางที่ถูกต้อง. นั่นแหละ เรียกว่าดำเนินอยู่ในหนทางที่ถูกต้อง. นี่คือการเดินตามพระสุคตอย่างแท้จริง.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรให้ทุลฉามพระพุทธองค์ก่อน; หมายความว่า จะทำ จะพูด จะคิด จะตัดสินใจ ให้นึกถึงพระสุคต มันจะได้ทำไม่ผิด. ถ้านึกถึงพระสุคตแล้ว จะคิดไม่ผิด, จะตัดสินใจไม่ผิด เพราะรู้แล้วว่าไปทีนั้นคืออย่างไร, ถึงทีนั้นคือถึงอย่างไร.

ข้อที่ ๖. ว่าละอายเมื่อล้มเหลว หมายความว่าเมื่อเราเดินเลว, ไปเลว ถึงเลว นี้ ก็จะต้องเสียใจ เสียใจจริงๆ, เสียใจอย่างสุดซึ้ง ว่ามันเดินเลว, ไม่เป็นสาวกของพระสุคตเสียเลย. มันต้องเดินให้ดี ให้เป็นสาวกของพระสุคต จึงจะมีปิติปราโมทย์ขึ้นมา มีพระสุคตอยู่กับเนื้อกับตัวเมื่อนั้น.

ข้อที่ ๗. ว่าตรวจสอบในลักษณะเป็นการประเมินผล อยู่ตามโอกาส ก็มีความหมายที่เห็นชัดว่าตรวจสอบ *การไป การถึง* การอะไรของตัวอยู่เสมอ. วันหนึ่งล่องไป ก็สรุปวันนั้นดูว่า เราเดินดีหรือเดินไม่ดี? เดินหน้าหรือถอยหลัง? ถ้าจะลดลงมาเป็นระดับต่ำๆ ก็ว่า มันมีอะไรบ้าง ที่จะจัดได้ว่าเป็นความดี ที่เราได้ลุถึงแล้วในวันนี้; แม้จะยังมีใช้พระนิพพาน; แต่ก็มีความหมายเหมือนกัน ก็มีความเย็น. ถ้าเราทำอะไรให้มันเย็นลงไปได้; แม้ไม่ถึงขนาดพระนิพพาน ก็เรียกว่าถึงพระนิพพานในระดับหนึ่งในความหมายหนึ่ง. นี่เราจะมีพระสุคตอยู่กับเรา.

เจ็ดประการ^๕ สรุปลงเป็นบทมนต์สั้น ๆ ว่า มาติ ไปดี ถึงดี ก็แล้วกัน
ขยันที่จะบริกรรมว่า มาติ ไปดี ถึงดี. แล้วขยันที่จะบังจเวกชน^๖ คือพิจารณา
ให้เห็นชัดว่าเราก็คงมาติ ไปดี ถึงดี มาติ คือ เกิดมาติ. ขอให้ทุกคนถือว่า
ตัวเองเกิดมาติก็แล้วกัน. แล้วก็ ไปดี คือให้ ไปข้างหน้าต่อไป ตามทางที่พระพุทธ-
องค์ได้ทรงวางไว้ให้แล้ว. แล้วก็ ถึงดี - ถึงจุดหมายปลายทาง; อย่างที่
พระพุทธองค์ทรงชี้ให้หรือแนะให้. อย่างน้อยที่สุดก็ขอให้ถึงดี. ถึงดีไปตาม
ลำดับ ๆ จนถึงดีที่สุด. พอถึงดีที่สุด ก็เหนือดีพันดี คือ เป็นโลกุตระ^๗ นั้นเอง.

บทช่วยจำ สำหรับพระพุทธคุณข้อนี้ จะมีว่า :-

โอ้พระองค์ ทรงพระนาม พระสุคต
ด้วยปรากฏ ว่า “ไปดี” ทุกสถาน
ชั้นสุดท้าย ได้ลุถึง ชัยนิพพาน
เรียกว่าการ ถึงดี มีแต่เย็น.

คำเหล่านี้ง่าย เรียกว่า “การถึงดี มีแต่เย็น” เพราะพระนิพพานแปลว่า
เย็น.

.....

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๘๓ มีพระบาลีว่า อปฺปฏิปฺกฺกโล, แปลว่า
ไม่มีบุคคลใดเปรียบ.

พระพุทธองค์เป็นผู้ที่ไม่มีบุคคลใดเปรียบ พระพุทธคุณข้อนี้จะ
สงเคราะห์ลงในพระพุทธคุณหมวดไหน? เมื่อไม่อาจจะระบุชัดเจนไปว่า เป็น

พระปัญญาคุณ หรือบริสุทธิคุณ หรือเมตตาคุณแล้ว ก็จัด เป็น **พระพุทธคุณรวมหมด** เรียกว่า **ศัพท์คุณ** หรือ **สรพคุณ**.

ที่นี้ก็ดูความหมายของคำว่า ไม่มีบุคคลใดเปรียบ คำว่า **ปฏิบัติ** คำนี้ แปลว่า **เปรียบ** ก็ได้, แปลว่า **ขัดขวาง** ก็ได้, **ต่อต้าน** ก็ได้, ดังนั้นจึงมีความหมายแยกแยะได้; เช่นว่า **ไม่มีบุคคลที่เป็นคู่แข่ง**. คู่แข่ง นั้นแหละคือ **บุคคลคู่เปรียบ**; ไม่มีผู้ใดกระทบได้ในการแข่งขัน. ในการแข่งขันไม่มีผู้ใดมาขัดได้ อย่างนี้ก็เรียกว่า **อุปปฏิบุคคล** เหมือนกัน. ในความหมายที่เป็นศัตรู ศัตรูคู่แข่งนั้นไม่มี.

ที่นี้อีกอย่างหนึ่ง **ไม่มีบุคคลใดเป็นข้าศึกได้** คือไม่อาจจะทำลายพระองค์ได้. ในฐานะที่เป็นข้าศึก. รวมความว่าในฐานะเป็นคู่แข่งกัน ก็ไม่ได้, ในฐานะที่เป็นผู้ทำลายให้วินาศไป ก็ไม่ได้, นี่คือความหมายของคำว่า **อุปปฏิบุคคล**.

นี้ดูให้ลึกกลงไปในพระหฤทัย ว่า **ทำไมจึงไม่มีข้าศึก?** **พระพุทธองค์ไม่มีข้าศึก** ให้มีพระเทวทัตสักกร้อย สักหมื่น สักแสน, ให้มีช่างนาพาศิริสักกร้อย สักหมื่น สักแสน, ให้มีพวกเหล่าเสกข์ล้านกัแสน ก็ไม่มีข้าศึก. นี้เพราะเหตุว่า **ไม่ทรงมีกิเลส** ที่เป็นเหตุให้รู้สึกว่ามัน เป็นข้าศึก.

ขอภัยใช้คำหยาบคายสักหน่อยได้ไหมว่า เราทุกคนนั้นมันโง่เหลือที่จะโง่ คือ **สร้างความรู้สึกว่าข้าศึกขึ้นมาใส่ตัวเอง**. ข้าศึก สิ่งที่เรียกว่าข้าศึก หรือบุคคลที่เรียกว่าข้าศึกนั้น เราสร้างขึ้นมากด้วยความโง่ของเราเอง. สิ่งที่เราเรียกว่ามาร พระยามาร อะไรก็ดี มันคือสิ่งที่สร้างขึ้นมากด้วยความโง่ของเราเอง. ความโง่ของเราเองสร้างข้าศึก, สร้างมารขึ้นมาใส่เราเอง มากมายเหลือประมาณ; สมณะหน้าที่เรามันโง่.

ที่^๕ **ความรู้สึกลึกชนิดไหนที่มันไม่สร้างมาร** ไม่สร้างข้าศึก ? ก็คือ **อย่าไปอยาก อย่าไปหวังด้วยความโง่**. อย่าไปอยากอย่าไปหวังด้วยความโง่ ว่าเราจึงมีความสุขตลอดเวลา ทั้งวันทั้งคืน ทั้งหลับทั้งตื่น. มัน^๕ เป็นความอยากหรือความหวังด้วยความโง่; มันก็ต้องผิดหวังแหละ. แล้ว ความผิดหวัง^๕ นั้นก็กลายเป็นมาร หรือ เป็นข้าศึก^๕ ขึ้นมา : เป็นบุคลิกบ้าง, หรือว่าแม้แต่เป็น^๕ สิ่งของบ้าง, เป็นธรรมชาติบ้าง, มันก็เกิดเป็นมาร^๕ ขึ้นมาทันที.

อย่าไปอยากอย่างโง่ๆ, อย่าไปหวังอย่างโง่ๆ, มันก็ไม่มี^๕ ความผิดหวัง^๕ ซึ่งเรียกว่ามาร หรือเรียกว่า ข้าศึก.

พระองค์ทรงชนะมาร ทรงชนะข้าศึก เพราะที่ไม่มีกิเลส^๕ ที่เป็นเหตุให้สร้างความรู้สึกว่ามารหรือกิเลส^๕ ขึ้นมา. นั้นคนโดยมากจะเข้าใจว่า พระองค์มีอาวุธคือปัญญา ชำมาร ชำยักษ์ชำมาร; พญามารซึ่งข้างศิริเมขล์มาสำหรับผจญ, หรือว่าอะไรก็ตาม มันไปมองเห็นเป็นภาษาเด็กๆ ไปเสียหมด : ว่าพระองค์ทรงชำมาร, เหมือนกับคนเขาชำกัน.

แต่พระองค์ไม่ได้ทำอย่างนั้น ทรงชำมารไม่มีเหลือ เพราะทรงชำกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดความรู้สึก^๕ ว่า : นั่นมันข้าศึก, คือไม่มีกิเลส ไม่มีตัณหา ไม่มีอุปาทานใดๆ ที่จะไปยึดมันว่า เราจะเอาอย่างนั้น เราต้องการอย่างนั้น เราหวังอย่างนั้น เราหวังอย่างนั้น.

เช่นคนโง่คนหนึ่ง เขาหวังว่า “จะอยู่ให้สบายสักเดือนหนึ่ง” นี้ก็**ต้องมีมารทันที**; เพราะหวังไปด้วยความโง่. ไม่ทันถึงเดือน ก็ต้องมีอะไร

เกิดขึ้น. พระพุทธองค์จึงตรัสว่า *คนพาล คนโง่* นั้นจึง *หวังว่า* : “เราจะอยู่ *ที่นี่* *อย่างเป็นสุขสัก ๓ เดือน*”, คือเข้าพรรษา ๓ เดือน. สามเดือนนั้นมันก็เรียกว่าน้อยมากแหละ สำหรับชีวิตทั้งชีวิต. แต่ไม่ควรหวังว่า เราจะอยู่ที่นี่สัก ๓ เดือน แล้วอยู่ด้วยความสุขด้วย; มันเป็นไปได้ มันก็แล้วแต่เหตุและปัจจัย.

ฉะนั้น *อยู่ด้วยความไม่หวังอะไร จะไม่มีทางผิด, แล้วจะไม่เกิดผิดหวัง,* แล้วก็ *ไม่มีมาร* อะไรก็ได้ เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ของสิ่งที่มีเหตุมีปัจจัย. มีอะไรเกิดขึ้น ก็ไม่มีความรู้สึก ว่า กูถูกกระทำ หรือ กูได้กระทำ หรือ กูได้รับอะไร; มันไม่มีตัวกู-ของกู. นี้พระองค์จึงไม่มีมาร, ไม่มีข้าศึก, ไม่มีคู่เปรียบ, ไม่มีคู่แข่งชั้น, เพราะเหตุนี้.

ข้อปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ โดยหลัก ๗ ประการ สำหรับพวกเราทั้งหลายจะพึงมีว่า :-

ข้อที่ ๑. ขอให้ศึกษาให้พิจารณาอย่างยิ่ง จนมองเห็นชัดลงไปว่า พระพุทธองค์นั้นไม่มีปฏิบุคคล *ปฏิบุคคล* คือคนที่เป็นข้าศึก เป็น *ฝ่ายตรงกันข้าม,* หรือแม้แต่เป็นคู่แข่งชั้น; เพราะพระองค์ทรงทำลายรากเหง้าเสียหมดสิ้น ไม่อาจจะเกิดข้าศึก หรือเกิดคู่แข่งชั้น. ทรงอยู่ด้วยมหาปรमสฺสฺยญฺตา, *ปรมาณุตตรสฺสฺยญฺตา* คือว่างอย่างยิ่ง จนไม่รู้ว่าจะพูดอย่างไร, ไม่มีตัวตนสำหรับจะเปรียบ, ไม่มีตัวตนสำหรับจะแข่งขัน, ไม่มีตัวตนสำหรับจะหวังและผิดหวัง, คือให้พญามารบังเกิดขึ้น. เมื่อรู้สึกอย่างนี้เห็นชัดอย่างนี้ ก็จะมีศรัทธาปสาทะไม่หวั่นไหว ในพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น; เพราะพระองค์ไม่มีคู่แข่ง. ถ้าเป็นนักมวยก็คือไม่มีคู่แข่ง.

ข้อที่ ๒. ว่าระลึกถึงพระพุทธรูปชื่อน้อยเป็นประจำ. ถ้าระลึกได้จริง เราจะระลึกไปในทางที่ว่า เราไม่ทำตนเป็นคู่แข่งกับใคร. เคียวมันมีแต่กิเลส ที่จะต่อสู้รุกราน, จะต่อสู้ก็ยั้งดี; นี้เคียวจะรุกรานเขาก่อนด้วยซ้ำ. นีกิเลสของคนมันเป็นเสียอย่างนี้ ถ้าระลึกถึงพระคุณชื่อน้อยเป็นประจำ มันก็ไม่มี การต่อสู้.

ข้อที่ ๓. ว่าระลึกถึงเมื่อมีอันตราย. เมื่ออันตรายเกิดขึ้นทางกายและทางจิต ระลึกนึกถึงพระพุทธรูปชื่อนี้แล้ว; จะไม่มีคู่แข่ง คือทำลายคู่แข่งตายหมด โดยความรู้เรื่องสุญญตา, เรื่องอนัตตา, เรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่นเป็นต้น; ไม่อาจจะมีคู่แข่งเกิดขึ้นมาในความหมายใดๆ.

ข้อที่ ๔. ว่าทำตามพระองค์ด้วยการน้อมนำพระคุณชื่อนี้เข้ามาสู่ตน จนไหว้ตัวเองได้. เมื่อเราทำสำเร็จในการที่ไม่มีคู่แข่ง ไม่มีคู่แข่งเมื่อไร ไหว้ตัวเองทันที. ไหว้ตัวเองทันที ไม่มีการกระทบกระทั่งกับอะไรๆ.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรให้ทุลลามพระองค์ก่อน เพื่อให้เกิดสติสัมปชัญญะ ที่จะไม่กระทบกระทั่งใคร ไม่ไปสร้างคู่แข่งอันอะไรขึ้นมาได้ผลอย่างนี้.

ข้อที่ ๖. ละอายเมื่อล้มเหลว เมื่อเราผลอไปสร้างคู่แข่งคู่แข่ง คู่ต่อสู้อะไรขึ้นมา ก็รู้สึกว่ามีผิดอย่างใหญ่หลวงแล้ว, ทำผิดอย่างใหญ่หลวงแล้ว, ไปทำสิ่งที่ไม่ควรจะทำ, คือไปทำสิ่งที่ทำลายตัวเอง โดยไม่จำเป็นจะต้องทำ, ก็เสียใจจนไม่รู้อะไรจะเสียใจกันอย่างไร.

ข้อที่ ๗. ก็ตรวจสอบ ในลักษณะเป็นการประเมินผลข้อนี้^๕อยู่ตามโอกาส. วันหนึ่งคืนหนึ่ง เราได้ทำผิดอะไรในข้อนี้? คือไปทำความผิดในทางความคิดนึกความรู้สึก กระทั่งไปสร้างคู่ทะเลาะวิวาทขึ้นมาได้ กับสุนัขกับแมว, หรือกับถ้วยชามลามไหอะไรก็ตาม, ไปตีถ้วยชามแตกหมด ก็เป็นคนบ้า ไม่ระลึกรู้ถึงพระพุทธคุณข้อนี้ ว่าอยู่โดยไม่ต้องมีคู่เปรียบ คู่ปรับ คู่แข่งขัน คู่ทะเลาะวิวาท.

๕ ความหมายของคำว่า *อุปปฏิบุคคล* อันมีหลาย ๆ แง่อย่างนี้ ไม่มีคู่เปรียบในทางความดีก็ได้, ไม่มีคู่เปรียบในทางแข่งขันทำลายก็ได้, เป็นผู้ที่ไม่มีข้าศึกต่อต้านเลยก็ได้, ฉะนั้นเราภาวนาว่า เราจะมီးอะไรดีสักอย่างหนึ่งเถิด; ถึงแม้ไม่มากอย่าง ก็ให้มีอะไรดีสักอย่าง ซึ่งไม่มีใครดีกว่าเรา มันมีหลายอย่าง มีให้เลือก.

บพ้วยจำ สำหรับพระพุทธคุณข้อนี้ มีว่า :-

โอ้พระองค์ หาไม่ได้ ผู้ใดเปรียบ
เป็นคู่เทียบ หรือคู่ทำ หาไม่เห็น
ทรงอยู่เหนือ รบรุก ทุกประเด็น
อยู่เหนือเช่น เเชิงกระเทียบ หรือเปรียบเปรย.

ไม่มีคำยาก แต่ความหมายมันยังมัวอยู่ “พระองค์ หาไม่ได้ ผู้ใดเปรียบ” หรือคู่ทำหาไม่เห็น” น้อย. “ทรงอยู่เหนือ รบรุก ทุกประเด็น”; พระองค์ทรงอยู่เหนือ หรือนอกเหนือการรบ หรือการรุก คือไม่ทรงเป็นอันตราย

แก่ใคร. ไม่ทรงเป็นข้าศึกกับใคร. รบก็ไม่เอา รุกก็ไม่เอา ค่ายอำนาจของ
กิเลส. ไม่มีการกระทบกระทั่งเทียบเปรียบเปรยใครทั้งสิ้น, จึงไม่มีคู่ที่จะกระทบ
กระทั่งหรือเปรียบเปรย. เราจะอยู่ในโลกนี้กันอย่างไม่มีคู่กระทบกระทั่ง
เปรียบเปรย.

.....

**อุบายพิทุทธคุณบทที่ ๘๘ ซึ่งมีพระบาลีว่า อสโม, แปลว่า
ไม่มีบุคคลใดเสมอ.**

พระองค์^{นี้}ก็ยังจะต้องจัด **เป็นพระพิทุทธคุณรวบยอด** หรือรวมหมด
อยู่ที่; ไม่อาจจะแยกเป็นปัญญาคุณ หรือบริสุทธิคุณ หรือเมตตาคุณ; เพราะ
ว่าพระองค์^{นี้}ไม่มีใครเสมอได้ โดยพระองค์^{ทั้งหลาย} โดยพระองค์^{ทุกๆ} พระคุณ ไม่มี
ใครเสมอพระองค์^{ได้}.

คำแปลพระพิทุทธคุณ^{ข้อนี้}ว่า **ไม่มีบุคคลใดเสมอ** โดยเนื้อแท้แล้ว
ไม่เหมือน ไม่เป็นอันเดียวกันกับพระพิทุทธคุณบทที่แล้วมา ที่ว่าไม่มีบุคคลใดเปรียบ.
ขอให้พยายามที่จะทำความเข้าใจให้ดี, ให้แยกกันให้ได้. ว่าทำไมเขาจึงต้องพูดเป็น
๒ บท : ว่าไม่มีบุคคลใดเปรียบ, แล้วก็ไม่มีบุคคลใดเสมอ. **เปรียบ** นั้น **เป็นคู่
เปรียบ** คู่ทำ คู่แข่งขัน. ^{ที่}**เสมอ** ^{นี้} หามาเสมอ อะไรที่เสมอ ไม่ได้.
โดยคุณธรรมทั้งปวงแล้ว ไม่มีใครเสมอพระพุทของค์. ^{นี้}เราจะดูในแง่ที่เสมอ
หรือสูงกว่า หรือต่ำกว่า แล้วก็บอกว่า ไม่มีบุคคลใดเสมอ. ข้อที่แล้วมานั้น
ไม่มีบุคคลใดเปรียบ เป็นคู่เปรียบ คู่แข่งขัน ข้อนี้ไม่มีเสมอ.

พระองค์ทรงมีพระคุณ ซึ่งเรียกว่าเป็นคุณธรรมของพระพุทธเจ้า แล้ว **พระพุทธคุณนั้นไม่มีใครเสมอ** ; แต่ต้องยกเว้นว่า นอกจากพระพุทธเจ้าด้วยกัน, นอกจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยกัน มีพระบาลีในที่บางแห่งว่า **อสมวิริโย - มีพระวิริยะที่ไม่มีบุคคลใดเสมอ**. **วิริยะ** คือ ความพากเพียรกล้าหาญ. ปฏิบัติหน้าที่ของพระพุทธเจ้าสำเร็จ พระพุทธองค์ทรงมีวิริยะที่ไม่มีบุคคลใดเสมอ. นี้สำหรับการปฏิบัติ.

ที่นี้สำหรับช่วยเหลือปวงสัตว์นั้น มีพระบาลีในที่ บางแห่งว่า **อสมชฺโร - มีการขณการะหนักที่ไม่มีบุคคลใดเสมอ**. คำนี้ถ้าแปลเป็นภาษาธรรมตา ๆ ก็ต้องแปลว่า **มีการลากแอกหนัก ๆ ที่ไม่มีใครเสมอ**. พุทธอย่างนี้เดียวจะพึงเป็นคู่หมั้นพระพุทธเจ้าไปเสียอีก. ตัวหนังสือมันว่าอย่างนั้นนะ : **ชฺโร** แปลว่า **แอก**, แอกที่เทียมวัวเทียมควายนี่. **มีการลากแอกที่ไม่มีบุคคลใดเสมอ** ; หมายความว่า **พระพุทธเจ้าทรงรับภาระหนัก ที่ไม่มีบุคคลใดเสมอ**. พระองค์จึงทรงพระนามว่า **อสมชฺโร** นี้เป็นตัวอย่างของคำว่า **ไม่มีใครเสมอ**.

ไม่มีใครเสมอ จะมองกันไหนแง่ไหนก็ตาม, **ไม่มีใครเสมอ** เมื่อกล่าวถึงหน้าที่ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ก็จะมีเสมอกันแต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยกันเท่านั้น. ที่นี้ **ในหมู่สัตว์โลกทั้งหลาย** ทั้งเทวดาและมนุษย์ มาร พรหม หมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์อะไรก็ตาม **ไม่มีใครเสมอพระองค์ในขั้นนี้** เรื่องไม่มีอะไรมาก มีแต่เพียงจะแสดงให้เห็นว่า **ไม่มีใครเสมอ**.

ข้อปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้ สำหรับพวกเรา :-

ข้อที่ ๑. ก็ขอให้พิจารณาจนมองเห็นว่า **ไม่มีใครเสมอจริงๆ** เราก็จะรักพระพุทธรูปเจ้ามากขึ้น, จะเลื่อมใสในพระพุทธรูปเจ้ามากขึ้น, จะไว้ในพระพุทธรูปเจ้า หรือการตรัสรู้ของพระองค์มากขึ้น, มันเป็นความมั่นคงแก่ศรัทธาของเรานั่นเอง.

ข้อที่ ๒. ว่าระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ว่าพระพุทธรูปไม่ทรงมีผู้ใดเสมอ. เราก็มั่นใจว่าเราได้ที่พึ่งซึ่งสูงสุด, ที่พึ่งอื่นของเราไม่มี. พระพุทธรูปเจ้าเป็นที่พึ่งอันสูงสุดของเรา.

ข้อที่ ๓. ว่าระลึกถึงเมื่อมีอันตราย หมายความว่า เรามีผู้นำที่ไม่มีใครเสมอ. เราก็ไม่ต้องกลัวอันตราย ก็คำสั่งสอนของพระองค์นั้นมีครบถ้วนในการที่จะทำลายข้าศึกหรืออันตราย.

ข้อที่ ๔. ว่าทำตามพระองค์ ถ้าจะใช้คำอย่างเดียวกันว่า เราจะทำชนิดที่ว่า ให้มันสมกับที่เป็นสาวกของพระองค์, หรือจะแยกออกมาว่า เราจะต้องมีอะไรที่บ้าง อย่างน้อยสักอย่างหนึ่ง ที่ไม่มีใครเสมอกับเรา; เหมือนกับที่เขาเรียกกันว่า ผู้เชี่ยวชาญพิเศษ, ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะอย่างนั้นบ้างก็ยังมี. ขอแต่ให้มันเป็นไปในทางดี เช่น เรารักษาดีได้ไม่มีใครเสมอ ในสักข้อใดข้อหนึ่งก็ยังมี; แม้ว่าข้ออื่นจะเหมือนกับคนอื่น. แต่ข้อนี้เรารักษาได้ดีกว่า อย่างนี้ก็อนุโลมตามพระพุทธรูปข้อนี้ได้.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรให้ทุลฉามพระองค์ก่อน ถ้าทำอะไร ให้พิจารณากันถึงข้อนี้ก่อนว่าจะให้มันตีเสมอหรือให้มันตีกว่า เราจะได้ทำอย่างดีที่สุดที่เราจะทำได้; เพราะว่าพระพุทธรูปทรงทำอย่างที่ไม่มีการเสมอ เราเป็นสาวกของท่าน.

ข้อที่ ๖. ว่าละอายเมื่อล้มเหลว นี้มาแล้วไม่มีอะไรที่พอจะยกมือไหว้ตัวเองได้. แม้ในข้อที่ว่า อะไรบ้างนะที่มันจะดีที่สุดสำหรับเรา ซึ่งพอจะทำให้เราไม่เก้อเขิน ไม่งก ๆ เงิน ๆ ในเมื่อมีการสนทนาพาทีกันถึงในเรื่องนี้. เมื่อเพื่อนมนุษย์มาพูดกันถึงเรื่องนี้ แล้วเราไม่ต้องละอาย, ไม่ต้องงก ๆ เงิน ๆ; เพราะเรามีอะไรบางอย่างที่ไม่มีใครเสมอ. แต่แล้วอย่าไปอวดเลย เก็บไว้รู้คนเดียวก็แล้วกัน. อย่าเอาไปเที่ยวอวดเขาเลย.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะประเมินผลอยู่เป็นประจำ จะได้เร่งให้เราทำอะไรที่ไม่มีใครเสมอในความรู้สึกของเรา; แม้สักแต่ว่าเรากวาดลานวัดนี้ ไม่มีใครเสมอเรา, มันก็ยังดีกว่าที่จะไม่มีเสียเลย.

บทช่วยจำ สำหรับพระพุทธรูปข้อนี้ หึงมีว่า :-

ไอ้พระองค์ ไม่ทรงมี ผู้ที่เสมอ
ใครเผยอ เทียมพระองค์ ก็ทรงเฉย
ที่ตีกว่า ไม่มีท่า จะมีเลย
พวกเราเอ๋ย โชคดี ที่มีพระองค์.

คำทั้งหมดง่าย ไม่มีผู้เสมอ ถ้าใครเผยจะมาเทียบพระองค์ก็ทรงเฉยเสีย
 ซ่อนสำคัญมาก. นี่คนทั่วไปไม่เป็นอย่างนี้ เทียบกตนชมท่าน ; ชมไม่ได้
 ก็โกรธ. ถ้าใครมีอะไรดีเท่ากับตัวก็อิจฉาเขา, อยากจะทำลายเขา. สำหรับ
 พระพุทธเจ้า ถ้าว่าใครจะมีอะไรดีเท่า พระองค์ก็ทรงเฉย. ที่นี้มีใคร
 เผยขึ้นมาจะทำเทียบพระองค์ ก็ยังทรงเฉย. นี่ ขอให้สังเกตข้อนี้ไว้ด้วย จะ
 ได้ไม่เที่ยวว่าคนนั้น เที่ยวว่าคนนี้ เที่ยวบ่นคนนั้น เที่ยวบ่นคนนี้, เที่ยว
 เปรียบเทียบตัวเองกับคนนั้น, แล้วก็ทำให้ตัวเองเลวลง เพราะไปมัว
 แต่เปรียบเทียบกับผู้ที่เร็วกว่า. พวกที่จะดีกว่าพระองค์นั้น มันไม่มีท่าจะมี
 ได้เลย. นับว่าพวกเราโชคดีที่สุด ที่มีพระพุทธองค์นี้เป็นพระศาสดา.

.....

**อุบายพิรุณคุณบทที่ ๔๘ พระบาลีว่า วิสารโท, แปลว่า ผู้มี
 ญาณอันแก่ล้า.**

ความหมายปรากฏชัดอยู่ในถ้อยคำนั้นแล้ว ว่ามีญาณคือมีปัญญา. ดังนั้น
 พระพุทธคุณบทนี้ จึง *สงเคราะห์ลงในพระปัญญาคุณ.*

ที่นี้ก็คู่ต่อไป ถึงความหมายที่ควรจะทราบ เกี่ยวกับพระพุทธรูปบทนี้
วิสารโท ในที่นี้ก็แปลว่า *มีญาณอันแก่ล้า.* แต่ถ้าดูตามตัวหนังสือ ภาษาบาลี
 คำนี้ ถ้าเป็นภาษาชาวบ้านใช้ตามบ้านเรือน มันก็มีความหมายว่า *ไม่ดิบ ๆ สุก ๆ
 หรือไม่ห้าม.* คำว่า *สารทะ* นั้น มันแปลว่า *ดิบ,* ดิบคือ *ยังไม่ได้ที่ ยังกินไม่ได้,
 ผลไม้ที่ยังดิบกินไม่ได้, อะไรที่ยังดิบกินไม่ได้ ; แม้ห้ามแล้วมันก็ยังจะกินไม่ได้,
 ต้องได้ที่.*

ผู้คำว่า *สารทะ* นั้นมันแปลว่า *ยังดิบ*. *วิสาร์ทะ* แปลว่ามัน *ไม่ดิบแล้ว* มันถึงขนาด *ถึงที่สุด* ที่มันควรจะกินได้แล้ว; จึงได้ความหมายของคำคำนี้ว่า มันได้ที่ มันถึงขนาด มันแก่กล้า มันเชื่อถือได้ ไว้ใจได้.

พระองค์ทรงพระนามว่า *วิสาร์โท* เพราะพระองค์ ทรงมีญาณที่ได้ที่ ถึงขนาด แก่กล้า เชื่อถือได้. เอาใจความว่า ทรงทราบ ทรงรู้ทุกอย่าง ที่ควรกระทำแก่ตนอย่างถึงขีดสุด. ความหมายจำกัดอยู่แต่เพียงว่า : ทุกอย่างที่ควรกระทำแก่ตน ไม่ต้องไปหวังว่าจะรู้หมดทุกอย่าง. มันจะเป็นคนบ้า ที่หวังจะรู้จะอะไรหมดทุกอย่าง. *จะต้องรู้เฉพาะอย่าง* ที่ควรกระทำแก่ตน หรือควรมีสำหรับตน. ถ้าอย่างนี้แล้ว เป็นอันว่ารู้หมดรู้สิ้นเชิง และรู้ถึงขีดสูงสุดด้วย. บุคคลอย่างนี้เรียกว่า *วิสาร์โท* เป็นผู้ที่มีญาณอันแก่กล้า.

เดี๋ยวนี้คนในโลกมักรู้จักเฉพาะอย่าง; ถึงแม้จะถึงที่สุดเฉพาะอย่าง ก็ต้องเรียกว่าไม่รู้สิ่งที่ควรรู้สำหรับตน. พิสูจน์ได้ตรงที่ว่า ตนไม่เคยมีความสงบสุขเลย. ถ้าพูดกันเป็นภาษาเฉพาะพระพุทธเจ้า ก็พูดว่า ทรงมีความเต็มเปี่ยมแห่งบารมีธรรม ที่ทำความตรัสรู้ *บารมีธรรม คือสิ่งที่ต้องสะสม เพิ่มพูนเรื่อยไป เพื่อความตรัสรู้*. พระองค์ทรงกระทำถึงที่สุดแล้ว; เพราะฉะนั้นพระองค์ จึงทรงพระนามว่า *วิสาร์โท*.

ข้อปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ สำหรับเราทั้งหลาย โดยหลัก ๗ ประการ จะพึงมีว่า :—

ข้อที่ ๑. พยายามที่จะศึกษาให้เข้าใจในพระคุณข้อนี้ ว่า พระองค์ ทรงมีความแก่กล้า ความสุกงอม ความแก่รอบอะไร ของพระองค์ สำหรับ

ความเป็นพระพุทธเจ้าของพระองค์. เราก็เกิดความมั่นใจว่าเราได้มีพระศาสดาที่ถึงขนาด ที่ไม่อาจจะหาให้ดีกว่านี้ได้อีกแล้ว แล้วก็มึศรัทธาชนิดที่ไม่หวั่นไหว.

ข้อที่ ๒. ว่าระลึกถึงอยู่เป็นประจำนั้น ก็ระลึกเพื่อให้เราสร้างความเป็นอย่างนั้น ตามพระองค์บ้าง. อะไรที่เป็นหน้าที่ของเราต้องทำให้ถึงที่สุด.

ข้อที่ ๓. ว่าระลึกถึงเมื่อมีอันตรายนี้ หมายความว่าเมื่อมีอันตรายแล้วก็จะต้องใช้สติปัญญาในระดับสูงสุด; ไม่ใช่สติปัญญาครึ่งๆ กลางๆ หรือมั่ว, ประมาท, มั่วเหลวไหลด้วยอำนาจความโง่เขลา. ฟังดูแล้วมันก็ไม่น่าจะเป็นได้ที่ว่าเราไม่ใช่สติปัญญาให้ถึงที่สุดเมื่อมีอันตราย; เพราะเหตุไร? เพราะว่าเราไปมีความโง่เสีย ไปกลัวเสีย ไปประมาทเสีย ไปฟุ้งซ่านเสีย จิตใจมันก็กวัดแกว่งหมด; ไม่ได้มีโอกาสใช้ความรู้ หรือสติปัญญาให้ถึงที่สุด เมื่อเผชิญกับอันตราย.

ข้อที่ ๔. ว่าทำตามพระองค์ ด้วยการน้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาใส่ตน จนไหวตัวเองได้, คือทำอะไรก็มีหลักว่า จะไม่สุกๆ ดิบๆ แต่จะถึงที่สุดของความรู้ หรือของการกระทำนั้นๆ.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรทูลถามพระองค์ก่อน นี้ก็คือว่า อย่าไปทำอย่างสุกๆ ดิบๆ เอาความเต็มเปี่ยมความสมบูรณ์มาตั้งเป็นหลัก, แล้วก็เปรียบเทียบดูว่า เรารู้ เราคิด เรากระทำ ในระดับที่เต็มเปี่ยมหรือสูงสุดอย่างนี้หรือหาไม่?

ข้อที่ ๖. ว่าละอายเมื่อล้มเหลว หมายความว่า เมื่อเราทำอย่างสะเพร่าอย่างลวกๆ, มีปัญญาเหมือนกับไม่มีปัญญา, หรือว่ามีปัญญาที่สุด แต่เป็นปัญญา

กดโกง ; อย่างนี้เรียกว่าเราไม่มีปัญญาอย่างพระองค์ ไม่มีปัญญาที่บริสุทธิ์, และถึงที่สุดแห่งหน้าที่ของปัญญา, ก็ละอายและเสียใจว่าช่างไม่เป็นสาวกของพระศาสดาเสียเลย.

ข้อที่ ๗. ว่าตรวจสอบในลักษณะประเมินผลตามโอกาสทันที นี้วันหนึ่งก็ได้ สัปดาห์หนึ่งก็ได้ เดือนหนึ่งก็ได้; แต่อย่าให้เลยไปถึงปีดีกว่า ที่ จะตรวจสอบสติปัญญาของตน ในแง่ที่ว่ามันถึงขนาดหรือไม่? มันมีการใช้ถึงขนาดหรือไม่? มันจะต้องเพิ่มเติมอีกสักเท่าไร? จะต้องระมัดระวังแก้ไขอีกสักเท่าไร?

นี่คือข้อปฏิบัติ ที่จะปฏิบัติเพื่อสนองพระพุทธคุณบทนี้ คือบทที่ว่า **วิสาร์โท – ทรงมีญาณอันแก่ล้ากล้า**. ถ้าจะสรุปเป็นบทสำหรับพูดติดปากสั้น ๆ แบบคำที่อยู่ริมฝีปาก ก็อยากจะให้พูดว่า มันโง่เกินไปสำหรับจะกลัว แต่แล้วก็อย่าประมาทสำหรับที่จะฉลาด.

บทช่วยจำ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้มีว่า :-

โอ้พระองค์ ทรงพระญาณ อันแก่ล้ากล้า
เรียกได้ว่า วิสา-รท บทประสงค์
สิ่งใดใด ทราบได้ ดังจ้านง
จึงได้ทรง ทราบสิ้น สรรพธรรม.

มีคำแปลกหูอยู่คำหนึ่ง คือคำว่า **วิสาร์ท** เพราะย่อมาจากคำว่า **วิสาร์โท**; จะให้เป็นไทยสั้น ๆ ก็ว่า **วิสาร์ท**. พระองค์ทรงเป็นวิสาร์ท หรือ วิสา-ร-ท เพราะมีญาณแก่ล้ากล้า ทราบทุกสิ่งได้ตามประสงค์ จึงทรงทราบธรรมทั้งปวง.

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๕๐ นิปฺโณ.

บทสุดท้ายแห่งวรรคนี้ คือ พระพุทธคุณบทที่ ๕๐ มีพระบาลีว่า นิปฺโณ แปลว่า มีปัญญาละเอียดอ่อน, มีคำว่าปัญญาปรากฏอยู่แล้วในคำๆ นี้. ดังนั้นเราก็ทราบได้ทันทีว่า พระพุทธคุณบทนี้จะต้อง *สงเคราะห์* ไว้ในหมวด *พระปัญญาคุณ*.

ที่นี้ก็มีมาคู่กันถึงคำว่า *นิปฺโณ* ซึ่งแปลกหุสำหรับพวกเราซึ่งเป็นชาวไทย. *นิปฺโณ* แปลว่าอะไร? ในที่นี้แปลว่า *ละเอียดอ่อน* สำหรับปัญญาเราก็มักจะพูดว่า ปัญญาลึกซึ้ง ปัญญาหลักแหลม ปัญญาสุขุม เหมือนกันทั้งนั้น. จะใช้คำว่า *ละเอียดอ่อน* ก็ดีเหมือนกัน ซึ่งหมายถึง *ลึกซึ้ง หลักแหลม สุขุม*. คำว่า *นิปฺโณ* มักจะมาควบคู่กัน มากับคำว่า *คัมภีโร* แปลว่า *ลึกซึ้ง* และคำว่า *ทุทเทโส—อันบุคคลเห็นได้ยาก* เพราะมันลึกนี้ มันจึงเห็นได้ยาก บทประกอบเหล่านี้มันก็แสดงความหมายอย่างเดียวกัน รวมกันเข้าเป็นคำว่า *ละเอียดอ่อน*, มีความหมายว่า *ลึกซึ้ง หลักแหลม สุขุม คัมภีรภาพ*.

คำว่ามีปัญญาละเอียดอ่อนนี้, ความหมายของคำว่า *ปัญญา ไกลออกไป* กว้างออกไป *ถึงคำว่า สติและสัมปชัญญะ* ด้วย. หมายความว่า *พระองค์ทรงมีสติ ละเอียดอ่อน มีสัมปชัญญะละเอียดอ่อน*. มันจึงเกิดความหมายของคำว่า *ถึถ้วน สุขุม รอบคอบ* อะไรขึ้นมา *รวมอยู่ในคำว่านิปฺโณ*. ถ้าเราพูดเป็นภาษาไทยสั้นๆ เพียงคำเดียวว่า *ละเอียดอ่อน* หรือว่าพูดเป็นบาลีสั้นๆ ว่า *นิปฺโณ* แล้วก็ขอให้ตั้งเอามาให้หมดเลย ทุกคำที่มีความหมายเนื่องกันไป ว่าละเอียดอ่อน ว่าลึกซึ้ง ว่าหลักแหลม ว่าสุขุมคัมภีรภาพ ว่าถึถ้วน ว่ารอบคอบ. แล้วพวกเราเป็นอย่างนั้นหรือเปล่า? เป็นลูกศิษย์พระพุทธเจ้ากันก็มากน้อยในชั้น?

ที่นี้ก็ถึงคำว่า **ละเอียดอ่อน** นี้ มันมุ่งหมายอะไร? คำว่าบัญญัติละเอียดอ่อนนี้ มันเหมาะสมสำหรับจะรู้ร้อยสัจ. **ถ้าบัญญัติไม่ละเอียดอ่อน ก็ไม่เหมาะสมที่จะรู้ร้อยสัจ,** ซึ่งจะเรียกชื่อเลยไปถึง **ปฏิจสมุปบาท** ก็ได้. ปฏิจสมุปบาท ก็คือเรื่องร้อยสัจที่กล่าวอย่างลึกซึ้ง ถ้าพูดถึงร้อยสัจแล้วก็กล่าวอย่างลุ่ม ๆ ง่าย ๆ ๔ อย่าง แล้วก็แจ่มแจ้งอะไรมา. แต่ถ้าใช้คำว่า **ปฏิจสมุปบาท** ก็หมายถึงพูดเรื่องเดียวกัน. แต่ **พูดแจ่มแจ้งละเอียดลอลลึกซึ้ง** มาก. แล้ว **ลึกที่สุดในตอนสุดท้ายก็คือนิพพาน.** ฉะนั้น ทรงมีบัญญัติละเอียดอ่อน เหมาะสมสำหรับการรู้ร้อยสัจ รู้ปฏิจสมุปบาท และ รู้พระนิพพานในที่สุด. ดังนั้น พระพุทธองค์จึงทรงพระนามว่า **นิปฺโณ** — **มีบัญญัติอันละเอียดอ่อน.**

ข้อปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ สำหรับเราทั้งหลาย โดยหลัก ๗ ประการก็จะพึงมีว่า :-

ข้อที่ ๑. ขอให้พยายามอย่างยิ่ง ที่จะศึกษาจะพินิจพิจารณาให้เข้าใจ ถึงความละเอียดอ่อน แห่งพระบัญญัติคุณข้อนี้. เมื่อเห็นจริงเมื่อไร; เราก็จะรักพระพุทธเจ้ามากขึ้น, จะนับถือพระพุทธเจ้ามากขึ้น, จะไว้ใจพระพุทธเจ้ามากขึ้น, นี้ก็เรียกว่าศรัทธาของเราไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า.

ข้อที่ ๒. ว่า ระลึกถึงอยู่เป็นประจำนั้น ระลึกนึกถึงพระพุทธคุณข้อนี้แล้ว จะมาคุ้มครองให้เราทำอะไรด้วยบัญญัติอันละเอียดอ่อน ในความหมายอย่างเดียวกัน.

ข้อที่ ๓. ว่า ระลึกถึงเมื่อมีอันตรายนั้น หมายความว่า พระพุทธคุณข้อนี้จะมาช่วยคุ้มครองเรา ให้พ้นจากอันตราย, ว่าเมื่อเราเผชิญหน้ากันกับ

อันตรายแล้ว เราจึงเป็นผู้มีปัญญาอันละเอียดอ่อน ; เราจะไม่กลัว, เราจะไม่
ฟุ้งซ่าน, เราจะไม่ทำผิดพลาด. แล้วเราจะกล้าหาญ, เราจะแน่ใจในการที่จะ
กำจัดอันตรายนั้นเสีย.

ข้อที่ ๔. ว่าทำตามพระองค์ น้อมนำพระพุทธคุณข้อนี้มาสู่ตน
จนให้ตัวเองได้ขึ้น ทุกคราวที่มีปัญญาหยาบ. แล้วก็ควรจะชกหัวตัวเองเข้าสัก
ครั้งหนึ่ง จะไปให้มันทำไม? ถ้าพบว่ามันมีปัญญาละเอียดอ่อน, แล้วก็ช่วยยกมือ
ให้ตัวเองทุกครั้งไป เพื่อจะได้ช่วยสร้างนิสัยของความมีปัญญาละเอียดอ่อนนี้ให้
มันมากขึ้น.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรให้ทุลธามพระองค์ก่อน หมายความว่า จะทำ
จะพูด จะคิด จะตัดสินใจอะไร จึงใช้ความมีปัญญาอันละเอียดอ่อนของพระองค์
มาขึ้นอยู่กับเคียงข้าง; เหมือนกับเป็นที่ปรึกษาว่าจะทำอะไร จะพูดอย่างไร
จะคิดอย่างไร จะตัดสินใจอย่างไร มันจึงจะละเอียดอ่อน คือถูกต้องหมด.

ข้อที่ ๖. ว่าละเอียดเมื่อล้มเหลว ก็มันไม่อาจจะใช้ปัญญาที่เหมาะสม
หรือละเอียดอ่อน ก็ให้เสียใจว่า : ไม่มีความเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าเสียเลย.
มันอยู่กับคนละทิศคนละทางกับพระพุทธเจ้าเสียแล้ว.

ข้อที่ ๗. ว่าตรวจสอบในลักษณะประเมินผลอยู่เป็นประจำ. นี้
ก็มีความหมายชัดเจนแล้วว่า ตรวจสอบความสุขรอบคอบของคนอยู่เป็นประจำ;
แต่คนทุกคนประมาท, ถือว่าเราเก่งแล้ว, เราไม่ต้องตรวจสอบแล้ว, มันจึงหยาบ
ขึ้นทุกที แล้วก็ไม่รู้สึกตัวด้วย.

ถ้าจะสรุปข้อปฏิบัติ ๗ ประการนี้ ให้เป็นบทมนต์ติดปากอยู่ ก็เห็นจะไม่มีอะไรนอกจากจะพูดว่า ละเอียต — ละเอียต — ละเอียต — ละเอียต อยู่ร้อยครั้ง พันครั้ง.

บทช่วยจำ สำหรับพระพุทธคุณข้อนี้ ก็มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงบุญญา ละเอียตอ่อน
 ทุกชั้นตอน ช่วยชুব อุปถัมภ์ -
 ให้ทรงชนะ กองกิเลส และกองกรรม
 ทุกขสตั้มภ์ ทลายลง ตรงนั่นแล.

คำบางคำมันอาจจะไม่ทราบ. คำว่า *สตั้มภ์* นี้ มันriebแต่งเป็นกลอนนี้ มันก็ต้องไปหาคำที่ไม่ได้ใช้พูดอยู่ตามธรรมดาบ้าง. *สตั้มภ์* ภา สำเภากรันต์ ถ้าเป็นบาลีก็ว่า สะตัมภะ สะตัมภะ แปลว่า *เสา* หรือว่า *หลัก*. หลักที่ใหญ่ ๆ สำหรับมีไว้เพื่อความมั่นคงอะไร ก็เรียกว่า *สะตัมภะ* หรือ *สะตัมภ์* คำเดียวกัน *สะตัมภะ* *จตุสตั้มภ์* — *หลักใหญ่ ๔ ประการ* นั้นแหละ. เคี้ยวนี้ก็เอาเป็น *สตั้มภ์* *ทุกขสตั้มภ์*, แปลว่า *เสาหลักแห่งความทุกข์*, “*เสาหลักแห่งความทุกข์ ทลายลง ตรงนั่นแล*” เพราะว่าพระองค์ทรงบุญญาละเอียตอ่อน *บุญญานันทุกชั้นตอน* ช่วยอุปถัมภ์พระองค์ ให้ทรงชนะกองกิเลสและกองกรรม มีอยู่ ๒ กอง; ถ้าจะพูดให้สั้นเชิง ก็กองกิเลสกองหนึ่ง, กองกรรมกองหนึ่ง. *กิเลส* มันก็ให้ร้อนเป็นไฟไปตามแบบของกิเลส. ที่นี้ *กรรม* เมื่อกระทำลงไปแล้ว *ได้รับผลกรรม* ก็ร้อนไปตามแบบของผลกรรม เมื่อยึดมั่น ถือมั่นว่าของเรา. ฉะนั้นเราจึงแยกกิเลสเป็นข้าศึกตัวหนึ่ง, แยกกรรมเป็นกิเลสอีกตัวหนึ่ง. *พระองค์ทรงชนะ*

กองกิเลสได้, ขณะกองกรรมได้ เพราะบัญญัติอันละเอียดอ่อน. ทุกขสะเก็ดมี
ก็ทลายลง นี้อุบาลีพระพุทธรูปบทที่ ๕๐ เป็นบทสุดท้ายแห่งวรรคที่ ๕.

สรุปทั้งวรรค จำแนกพระพุทธรูปเหล่านี้ออกไป ในวรรคนี้มีพระ
บัญญัติคุณ ๔ บท คือบทว่า *ภูริปัญโญ महाปัญโญ วิสารโท และนิปโป.*
มีพระบริสุทธิคุณ ๓ บท คือบทว่า *สนโต วิตโลโก สุกโต.* มีบทรวมหมด ๓ บท
คือบทว่า *ตถาคโต อปปฏิปุคฺคโ* และ *อสโม.*

เป็นอันว่า เราได้พรรณนากันถึงพระพุทธรูปวรรคที่ ๕ แห่งอุบาลี-
พุทธรูป สิ้นสุดลงไปแล้ว มีบทช่วยจำสรุปคราวเดียวทั้งวรรคหรือ ๑๐ พระพุทธรูป
อีกครั้งหนึ่งว่า :-

โอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าสนโต

มีมโน ภาชา วาจาผอง

ร่างบได้ เพราะไม่มี กิเลสครอง

อาสวะ ไม่ไถลนอง อีกต่อไป.

โอ้พระองค์ ทรงบัญญัติ อันหนาแน่น

เปรียบตั้งแผ่น ทสฺธา ให้อาศัย

หรือบัญญัติ ผ้าทะเล แผ่นดินไป

หรือทนต่อ อารมณ์ได้ คงแผ่นดิน.

ไอ้พระองค์ ทรงบัญชา มหาศาล
 ทุกเหตุการณ์ ทรงทราบได้ คั้งฉวิล
 บัญชาสูง บัญชาลึกลับ บัญชาอจินตย์
 เป็นมุนินทร์ จอมบัญชา แก่กล้าจริง.

ไอ้พระองค์ ทรงปราศ จากความโลภ
 ไม่อ้อมโอบ อารมณ์ใด ไว้สิ่ง
 อุปาทาน ทุกทุกแบบ ไม่แอบอิง
 แต่สักสิ่ง ว่าตัวเรา หรือของเรา.

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ตถาคต
 มีญาณจรด ถึง“ตถา” ฆ่าความเขลา
 เข้าถึงแดน นิรันดร สอนพวกเรา
 เหมือนเทือกเถา แห่งพระองค์ ผู้ทรงญาณ.

ไอ้พระองค์ ทรงพระนาม พระสุกต
 ด้วยปรากฏ ว่า“ไปติ” ทุกถิ่นฐาน
 ชั้นสุดท้าย ได้ถึง ซึ่งนิพพาน
 เรียกว่าการ “ถึงติ” มีแต่เย็น.

ไอ้พระองค์ หาไม่ได้ ผู้ใดเปรียบ
 เป็นคู่เทียบ หรือคู่ทำ หาไม่เห็น
 ทรงอยู่เหนือ รบรุษ ทุกประเด็น
 อยู่เหนือเช่น เเชิงกระเทียบ หรือเปรียบเปรย.

ไอ้พระองค์ ไม่ทรงมี ผู้ที่เสมอ
ใครเขยอ เทียมพระองค์ ก็ทรงเฉย
ที่คิดว่า ไม่มีท่า จะมีเลย
พวกเราเอ๋ย โชคดี ที่มีพระองค์.

ไอ้พระองค์ ทรงพระญาณ อันแก้วกล้า
เรียกได้ว่า วิสารท บทประสงค์
สิ่งใดใด ทรงทราบได้ ตั้งจำนง
จึงได้ทรง ทราบสิ้น สรรพธรรม.

ไอ้พระองค์ ทรงปัญญา ละเอียดอ่อน
ทุกชั้นตอน ช่วยชุบ อุปถัมภ์—
ให้ทรงชนะ กองกิเลส และกองกรรม
ทุกขสตั้มภ์ ทลายลง ตรงนั้นแล.

สรุปวรรคว่า

ทั้งแก้วกล้า ทั้งปัญญา ละเอียดอ่อน
ทั้งลึกซึ้ง ทุกชั้นตอน ทุกกระแส
แม้หม่มมาร ใดใด ใฝ่รังแก
หรือเข้าแห่ย์ ก็พินาศ ปราศไปเอง.

การบรรยายพระพุทธคุณวรรคที่ ๘ แห่งอุบาสีพุทธคุณ ๑๐๐ บท ก็นับว่าพอ
สมควรแก่เวลาแล้ว. ขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้เพียงเท่านั้น เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้า
ทั้งหลาย สวคบทสาธยายเพื่อให้เกิดกำลังใจ แก่บุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติต่อไป.

อุบาสีพุทธคุณ วรรคที่ ๑๐.*

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ เป็นครั้งที่ ๑๔ แห่งภาคอาสาฬหบูชาในวันนี้
นี้ ยังเป็นการบรรยายพระพุทธรูปบรรยาย ต่อไปตามเดิม เพราะว่ายังไม่จบ
ยังจะต้องบรรยายอีกครั้งหนึ่ง คือครั้งนี้จะจบ.

ในวันนี้ก็มาถึง อุบาสีพุทธคุณ ๑๐๐ บท วรรคที่ ๑๐ หรือวรรคสุดท้าย
ประกอบไปด้วยพระพุทธรูป ๑๐ บท โดยพระบาลีดังต่อไปนี้ **ตณฺหจฺฉิทฺโห พุทฺโธ**
วิตรูโฆ อนุปลิตฺโต อาหุเนยฺโย ยกฺโข อุตฺตมปฺกฺกโล อตุโล มหนฺโต ยสฺสคฺคฺปฺตฺโต.

* บรรยายเมื่อ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๒๐

อุบายพิทุทธคุณบทที่ ๕๑ มีพระบาลีว่า **ตณฺหณฺจิทฺ**, แปลว่า **ผู้เจาะทะลุข้าย ก็คือตัณหา** เครื่องทักสัตว์;

หมายความว่า **ทำลายข้าย** คือ **ตัดตัณหาเสียได้** จึงเป็นอันว่าพระพิทุทธ-
คุณบทนี้ ต้องสงเคราะห์เข้าในหมวดแห่งพระบริสุทธินุณ.

ข้อที่จะพิจารณาต่อไป ก็คือสิ่งที่เรียกว่า **ข้าย**. คำว่า **ข้าย** เป็น **เครื่อง**
ทักสัตว์ โดยทั่วไป ก็คือเครื่องมือชนิดหนึ่ง ตกเป็นตาๆ ใช้ทักสัตว์ เพื่อสัตว์จะติด
อยู่ในนั้น แล้วก็จับเอาตัวไป. นั้นเป็นข้ายอย่างวัตถุ และ **กล่าวโดย**
ภาษาคน. เมื่อ **กล่าวโดยภาษาธรรม** ทางนามธรรมแล้ว **ข้าย** ก็คือ **ตัณหา**.
ตัณหามีอารมณ์ ๖ อารมณ์; แต่ละหกก็แยกแจกออกไปเป็น : **บิยรูป สาครูป**
หลายสิบวัตถุ, มันจึงมากเหมือนกับตาข่ายคือมีตามาก สำหรับสัตว์จะเข้าไปติดใน
ข่ายคือตัณหานั้น.

สิ่งที่เรียกว่า **ตัณหา** ได้ชื่อว่า **ข้าย** ก็เพราะว่าประกอบอยู่ด้วยความ
กำหนด ด้วยอำนาจแห่งความเพลิน ที่เรียกเป็นบาลีว่า **นฺนฺทฺรคคสทคค** -
ประกอบอยู่ด้วยความกำหนด ก็คือ **ติด** แล้วก็ **ติดอยู่ด้วยความเพลิน** คือความ
สมฺกฺรใจ ความพอใจ. ตัณหาเป็นข้าย เพราะมีอะไรให้เป็นที่พอใจของสัตว์ แล้ว
ก็กำหนดอยู่, และยังมีบทว่า **คคฺร คคฺรภินนฺทฺน** - **เป็นเครื่องเพลินอย่างยิ่งใน**
อารมณ์นั้น ๆ. นี่หมายความว่า ข้ายชนิดนี้ยังติดก็ยังเพลิน แล้วก็ไม่ว่าติด
ก็เลยติดมาก ติดถึงที่สุด.

คำว่า **ติดอยู่ในตาข่าย** นี้ มีอาการเหมือนกับที่ **ติดอยู่ในภพ** บ้าง
ในวัฏฏะบ้าง ในกองทุกข์ บ้าง, ซึ่งเรียกว่า **กามภพ รูปภพ อรูปภพ** ทั้งนี้บ้าง.
หรือต้องติดอยู่ในวัฏฏะ คือ **กิเลสวัฏฏ์ กรรมวัฏฏ์ วิปากวัฏฏ์** แล้วแต่ว่ากำลังวน

อยู่ในระยะไหน ทั้งนี้บ้าง. นีติดอยู่ในกองทุกข์ เพราะไม่รู้ว่าเป็นทุกข์ ทั้งนี้บ้าง. โดยทั่วไปที่เห็นได้ง่าย ๆ ก็คือ **ติดอยู่ในอารมณ์ทั้ง ๖** คือ **รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ฐัมมารมณ** ซึ่งเป็นคู่กับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. ถ้าอารมณ์นั้นเป็นที่น่าพอใจ ก็ติดอยู่ด้วยความยึดมั่นถือมั่น ในสิ่งที่พอใจ; ถ้าอารมณ์นั้นไม่น่าพอใจ ก็ติดอยู่ด้วยความยึดมั่นถือมั่น ชนิดที่ทำความไม่พอใจ; ก็ยังเป็นการติดอยู่ดี เหล่านี้คือลักษณะของการที่ติดอยู่.

ที่นี้ จะมีอะไรจะเป็นเครื่องเจาะแทงตาข่ายให้ทะลุและหลุดออกไปได้? สิ่งนี้ก็ไม่มีอะไร นอกจากสิ่งที่เรียกกันว่า **ปัญญา**. ปัญญาก็มีหลายระดับ แต่รวมความแล้วก็เล็งถึง **ขตาทุสสัมมปัญญา**—**ปัญญาเห็นชอบถูกต้องตามที่เป็นจริง**. ถ้าเกิดปัญญาชนิดนี้ขึ้นมาแล้ว ก็ย่อมจะเห็นข่ายโดยความเป็นข่าย แล้วก็ไม่ติด, หรือแม้กำลังติดอยู่ ก็มองเห็นตามที่เป็นจริงว่า จะทะลุข่ายนี้ ออกไปได้อย่างไร. การเจาะข่ายให้ทะลุไปนั้น จึงต้องอาศัยสิ่งที่เรียกว่า **“ปัญญา”**. หรือถ้าดีกว่านั้นไปอีก ก็คือ มีสติสำหรับไม่ติด.

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง **ในกรณีที่เกี่ยวกับปฏิจสมุปบาท**; เมื่อตาเห็นรูป เป็นต้น เกิดจักขุวิญญาณ เป็นต้น ขึ้นมาแล้ว สามอย่างนี้ก็เรียกว่าผัสสะ; มีสติในขณะแห่งผัสสะ ก็ไม่เป็นผัสสะแห่งอวิชา จึงไม่เกิดเวทนาสำหรับให้เกิดตัณหา ซึ่งเป็นตัวข่าย จึงไม่ติดข่าย คือกระแสแห่งปฏิจสมุปบาทนั้น, หรือว่า ทะลุข่ายแห่งกระแสปฏิจสมุปบาทไปได้ ในขั้นของผัสสะนั่นเอง. พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้เจาะทะลุข่าย คือตัดหาเครื่องกักสัตว์ไว้ ในลักษณะอย่างนี้.

ข้อปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้ สำหรับเราทั้งหลาย ก็มีว่า:-

ข้อที่ ๑. ศึกษาให้เข้าใจ ข้อที่ทำอย่างไร ๆ นกตัวนี้ก็ไม่อาจจะติดข้ายอีกต่อไป, หรือแม้จะติด ก็สามารถจะทำลายให้ขาดกระจัดกระจาย และหลุดออกไปได้; มองเห็นข้อนี้แล้ว ก็จะเกิดศรัทธาไม่หวั่นไหวในพระผู้มีพระภาคเจ้า ว่าทำอย่างไรเสีย ก็ไม่ติดข้าย.

ข้อที่ ๒. ว่า ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ก็คือระลึกถึงในลักษณะที่เราอย่าไปผลอติดข้ายเข้านั่นเอง. ระลึกถึงความที่พระองค์ไม่ทรงติดข้ายอยู่เป็นประจำ ก็จะช่วยให้เราไม่ผลอไปติดข้ายอยู่เป็นประจำด้วยเหมือนกัน.

ข้อที่ ๓. ที่ว่า ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย นั้นหมายความว่า เมื่อมีอันตราย ก็จะต้องระลึกถึงผู้ที่หลุดจากข้าย, กำลังมีอันตรายครอบงำอยู่ ก็คือติดข้ายชนิดใดชนิดหนึ่งอยู่; แล้วจะได้เกิดความกล้าหาญ ความแน่ใจ ในการที่จะก้าวล่วงอันตรายนั้นเสียได้. รวมความว่า เมื่อรู้สึกว่ามีอันตราย ก็ระลึกนึกถึงพระองค์ผู้ไม่มีอันตราย.

ข้อที่ ๔. ข้อที่ว่า ทำตามพระองค์ ด้วยการน้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาสู่ตน จนยกมือไหว้ตัวเองได้. นั้นหมายความว่า เมื่อหลุดจากข้ายไปได้อย่างหวุดหวิด ก็ยกมือไหว้ตัวเองเสียครั้งหนึ่ง; เช่นเมื่อมันจะต้องไปรัก ไปหลงไหล แล้วหยุดเสียได้ ก็หลุดออกไปได้ ก็เรียกว่าหลุดข้ายไปที่หนึ่ง. มีเรื่องที่จะโกรธจะเคือง จะอาฆาตพยาบาท จะร้อนใจ ก็หยุดเสียได้; นี่ก็เรียกว่าหลุดข้ายหลุดจากข้ายไปครั้งหนึ่ง. เมื่อจะต้องโง่, เมื่อถึงคราวที่จะต้องโง่ ก็ไม่โง่ มันก็

หลุดเข้าไปได้ครั้งหนึ่ง. ทุก ๆ ครั้งยกมือไหว้ตัวเองเพื่อให้มันเป็นอย่างนั้น
มากขึ้น ๆ อย่าให้มันลดลงมา.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรให้ทูลถามพระองค์ก่อน นั้น เมื่อระลึกอยู่ถึง
พระคุณข้อนี้ ก็ย่อมหมายความว่า จะทำอะไร จะพูดอะไร จะคิดอะไร จะตัด
สินใจอะไร; ระวังให้ดี อย่าให้มันเข้าไปในข่าย, อย่าให้เข้าไปติดอยู่ในข่ายของ
กิเลส. นี้เรียกว่าเป็นการทูลถามพระองค์ก่อน : มีสติยับยั้งชั่งใจ ใคร่ครวญ
อย่างดีที่สุด นึกถึงพระคุณข้อนั้นแล้ว ก็ทำให้รู้จักทำไป ในทางที่ไม่ไปติดอยู่ใน
ข่ายของอะไร.

ข้อที่ ๖. ว่า ละอายเมื่อล้มเหลว นี้ก็คือเสียใจ ว่ามีความเป็นสาวก
ของพระองค์น้อยเกินไป ตามธรรมดาก็มักจะติดอยู่ในข่ายนั้นนี่อยู่ ไม่มากก็น้อย
นี้ก็ควรจะเสาะแสวงเสียด้วย แต่เมื่อกล่าวโดยหลักธรรม ที่แท้จริงแล้ว กิเลสเป็นสิ่งที่
เกิดเป็นครั้งเป็นคราว เมื่อมีความรู้สึกคิดนึกในอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง มันจึงจะ
เกิดกิเลส จึงจะติดข่ายของกิเลส.

ฉะนั้นการที่เรามีบุตร ภรรยา สามี ทรัพย์สมบัติ แก้วแหวนเงินทอง
นั้นก็ไม่ได้หมายความว่า ติดอยู่ในข่ายนั้น ตลอดวันตลอดคืน ทุกลมหายใจเข้า
ออก. ถ้าพูดว่า ฆราวาสอยู่ด้วยบุตร ภรรยา สามี แก้วแหวนเงินทอง ติดข่าย
อยู่ตลอดเวลา; อย่างนี้ เป็นคนหลับตาพูด ไม่รู้ว่าอะไร เป็นอะไร; จะเรียก
ว่าคนโง่ก็ได้, แล้วคนก็ชอบที่จะโง่ และจะพูดอย่างนั้น.

ข้อนี้ขอให้เข้าใจว่า แม้มันบุตร ภรรยา สามี แก้วแหวนเงินทอง หน้าที่การงาน อะไรก็ตาม สิ่งนั้นจะเป็นเครื่องผูกมัด ก็เฉพาะเมื่อเราไปรู้สึกเข้า เท่านั้น; เวลาที่ไม่รู้สึก ก็ไม่ได้ผูกมัดอะไร, มันก็เหมือนกับไม่มี. ก่อนจะมีอะไรมาสะกูด ให้เกิดความรู้สึกขึ้น เป็นความผูกพัน; เมื่อนั้นมันก็เกิดขึ้น เป็นกิเลสและผูกพัน. ฉะนั้น คนที่ครองเรือน เป็นภรรยาสามี อย่าได้คิดว่า มันติดข้ายอยู่ตลอดเวลา มีชื่อ มีกา สวมกอบอยู่ตลอดเวลา; อย่างนั้น มันผูกเพื่อ ๆ ไป.

ขอให้สังเกตดูให้ดีๆ มันต้องมีอะไรมาสะกูดขึ้นเป็นคราวๆ แล้วจึงรู้สึกลำบากยากแค้นเพราะสิ่งนั้น. ที่นี้ถ้าระวังไว้ อย่าให้มันมีอะไรสะกูดอย่างนั้น ก็เป็นอันว่า อยู่กันไปได้ ด้วยสติสัมปชัญญะ.

นี่จะเป็นการช่วยให้เข้าใจได้ ว่าแม้ภรรยาสามีก็สามารถที่จะพยายามอย่างยิ่ง ที่จะไม่ติดข้าย; ถ้าเพลินมันก็ติดแน่นอน แล้วมันติดง่าย เพราะมันอยู่ท่ามกลางข้ายที่รอบไปเสียหมด. แต่ก็อาจจะทำให้ไม่ติดได้เหมือนกัน เพราะมีสติสัมปชัญญะที่เพียงพอ; แต่แม้จะยากเท่าไร ก็ต้องพยายามทำให้มาก. ถ้าเป็นบรรพชิตมันก็ค่อยยังชั่ว จึงได้เปรียบในการที่จะปฏิบัติธรรมตามหลักแห่งพระพุทธคุณข้อนี้.

ข้อที่ ๗. ที่ว่า ตรวจสอบในลักษณะที่ว่าประเมินผลอยู่เสมอ ก็ ก็เนื่องกันกับที่กล่าวมาแล้วว่า; เราติดข้ายหรือไม่ติดในวันหนึ่งๆ นั่ง นอน ยืน เดิน อยู่ท่ามกลางข้ายรอบตัวแล้วมันติดหรือไม่ติด? ถ้าติดมันติดอย่างไร? ติดมากน้อยเท่าไร? ติดด้วยเรื่องอะไร? ก็เอามาศึกษาเพื่อผลดีต่อไปข้างหน้า. อย่าให้มันติดแล้วโง่, ยิ่งติดยิ่งโง่.

นี่มันจะนำละอายสัตว์ไตรัจฉาน สัตว์ไตรัจฉานจะเป็นนกก็ดี, เป็นสัตว์สี่เท้าอะไรก็ดี, ถ้าติดบ่วงสักที แล้วหลุดไปได้ แล้วที่หลังมันก็ติดยาก

เพราะมันฉลาดขึ้น. ฉะนั้นคนเราก็ควรจะต้องดีกว่านั้น คือว่ายิ่งติดก็ต้องยิ่งฉลาด สำหรับที่จะไม่ติดอีกต่อไป.

สรุปใจความสั้น ๆ ในการปฏิบัติ ๗ ประการนี้ว่า อย่าติดข้าย แม้จะ แวดล้อมไปด้วยข้าย.

บทช่วยจำเป็นคำกลอน สำหรับพระพุทธคุณข้อนี้ จะมีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงทำลาย ข้ายตัณหา
 คังพญา บัณฑิต มีฤทธิ์ใหญ่
 หลุดจากภพ จากวัฏฏะ ละทุกข์ไถล
 อารมณ์ไหน ก็ไม่มี ที่พันพาน.

ทุกคำง่ายเข้าใจได้ สำหรับคำว่า “อารมณ์ไหน ไม่มีที่พันพาน” หมายความว่า ไม่มีรูป เสียง กลิ่น รส โสภณรูปะ ธัมมารมณ์ใดๆ ที่จะพันคือ ผูกพัน หรือที่จะพาน; แม้เพียงพานพาตไป ก็ยังไม่มี จึงกล่าวว่า อารมณ์ไหน ไม่มี ที่พันพาน.

.....

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๘๒ มีพระบาลีว่า พุทฺโธ. แปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เป็นปกติ.

เป็นอันเห็นได้ว่า พระพุทธคุณบทนี้ ก็คงสงเคราะห์ในหมวดพระ- บัญญาคุณ แล้วท่านทั้งหลายก็จะเห็นได้เองว่า มีพระพุทธคุณบทว่า พุทฺโธ เข้ามา

อีกในพระพุทธรูป ๑๐๐ บท ซึ่งพระพุทธรูปบทนี้ก็มีอยู่แล้วในพระพุทธรูป ๔ บท ที่เรียกว่า นวารหคุณ.

ในที่นี้ก็จะได้อธิบายแต่โดยสรุป เพราะได้เคยอธิบายละเอียดแล้ว ในที่ มาแห่งนวารหคุณนั้น จะอธิบายแต่โดยหลักย่อๆที่เป็นหัวข้อ คือ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน และเป็นปรกิติ.

ผู้รู้ ก็เพราะว่าทรงมีโพธิญาณ คือโพธิที่อบรมถึงที่สุดแล้ว จน เป็น สัมมาสัมโพธิ กระทั่งเป็นอนุตรสัมมาสัมโพธิ. ส่วนคนธรรมดาสมาณีนั้น มีโพธิในลักษณะที่เป็นเมล็ดพืชเท่านั้น คือสำหรับรู้เท่านั้น : รู้ผิดก็โพธิ, รู้ถูก ก็โพธิ; เพราะมันรู้ไปตามสัญชาตญาณของสัตว์. แม้แต่สัตว์ไตร่จรรย์มันก็มี โพธิ ในลักษณะที่มันเป็นเพียงเชื่อ หรือเป็นเพียงพืช; มันต้องอบรมที่เรียกว่า ภาวนา อมรม ๆ ๆ จนละฝ่ายที่เป็นมิจออกได้หมดจด ก็เหลือแต่ฝ่ายสัมมา; ฉะนั้นจึงเป็นสัมมาสัมโพธิขึ้นมาเพราะเหตุนี้.

พระองค์ทรงถึงที่สุดแห่งความเจริญ ของสิ่งที่เรียกว่าโพธิ, เป็นความรู้ สูงสุด เป็นความรู้ที่นำมาซึ่งความแน่ใจ, เป็นความรู้ที่นำมาซึ่งความกล้าหาญ, เราจะเรียกว่า เพราะมีโพธิปัญญาอันกล้าหาญ อย่างนี้ก็ได้อ.

ที่นี้คำว่า ผู้ตื่น คือ ตื่นจากหลับ : หลับด้วยอำนาจของกิเลส เรียกว่า กิเลสนิทรา. กิเลสในที่นี้ ก็ถึงถึงอวิชชา; ถ้ามีอวิชชาก็คือ หลับ. สัตว์ ทั้หลายหลับด้วยกิเลสนิทรา ทั้ที่วิ่งไปวิ่งมา เดิน ยืน นั่ง นอน อะไร ง่วนอยู่ ึ้น ก็เรียกว่าหลับอยู่ด้วยกิเลสนิทรา; มันไม่รู้ในส่วนจิต ส่วนวิญญาณที่ถูกต้อง

เหมือนกับคนตาบอด, หรือเหมือนกับคนหลับอยู่ แล้วเป็นมาอย่างนั้นนานแล้ว จนกว่าจะค่อยตื่น ๆ คือตื่นขึ้นมาบ้าง แล้วก็ตื่นถึงที่สุด. ส่วนพระองค์นั้น เป็นผู้ตื่นจากหลับอันเนิ่นนาน ด้วยอาการเหมือนกับลูกไก่ ถีบหลายกะเปาะฟองไข่ ออกมาได้; นี้เรียกว่าผู้ตื่นจากหลับคืออวิชชา.

ครั้นแล้วก็มาถึงความเป็น ผู้เบิกบาน; ถ้ายังหลับอยู่ มันก็งัวเงีย มันเบิกบานไม่ได้, หรือว่าตื่นครึ่ง ๆ กลาง ๆ มันก็งัวเงียมันเบิกบานไม่ได้. ทำลายกิเลสสินิทธาเสียได้แล้ว ก็เบิกบาน จึงมีคำว่า “เบิกบาน” เติมขึ้นมาอีกคำ หนึ่ง : เบิกบานเหมือนกับดอกไม้ได้แสงแดด แล้วมันก็เบิกบาน, มีความหมาย ไปในทางที่สวย สด งดงาม; ความงိုไม่สวย; คนงိုประกอบด้วยความไม่งาม. เคี้ยวนี้ ถึงที่สุดแห่งปัญญา จึงเป็นผู้งดงาม ในทางจิต ทางวิญญาณ เราจึง เรียกว่า ผู้เบิกบาน.

คำสุดท้าย ก็คำว่า อยู่เป็นปรกติ; เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน อยู่เป็นปรกติ ก็หมายความว่า หลังจากตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ก็มี ปรกติ รู้ ตื่น และเบิกบาน ไม่มีขาดตอน.

ที่นี้ ข้อปฏิบัติ สำหรับพระพุทธคุณข้อนี้ จะกล่าวซ้ำอีกที่หนึ่งก็ได้ว่า :—

ข้อที่ ๑. ระลึกถึงพระองค์ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เพราะตรัสรู้ อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ถึงที่สุดแห่งการรู้ ไม่มีการรู้ชนิดไหน ของใคร ที่ไหน จะยิ่งไปกว่านั้นแล้ว ก็มีศรัทธาในพระองค์ ผู้มีความเป็นอย่างนั้น.

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ นี้จะเป็นเหมือนเครื่องวางกันไว้ : กันไม่ให้เผลอ, กันไม่ให้สะเพร่า, กันไม่ให้กลายเป็นคนโง่, ขอให้ระลึกนึกถึงพระพุทธรูปข้อนี้อยู่เป็นประจำ.

ข้อที่ ๓. ว่าระลึกถึงเมื่อมีอันตราย หมายความว่า ถ้ามีอันตรายหรือความทุกข์เกิดขึ้น จงระลึกถึงความรู้ คือ โพรธิที่พัฒนาดีแล้ว มันจะขจัดอันตรายได้หมดสิ้น ไม่ว่าอันตรายชนิดไหน; มันจะขจัดได้ด้วยสิ่งที่เรียกว่าปัญญาทั้งนั้น เพียงแต่ระลึกถึงปัญญา มันก็มีกำลังใจแล้ว ในการที่จะต่อสู้อันตราย.

ข้อที่ ๔. ว่าทำตามพระองค์ ด้วยการน้อมนำพระพุทธรูปข้อนี้เข้ามาสู่ตนจนไหว้ตัวเองได้; ก็คือยกมือไหว้ตัวเองทุกคราว ที่รู้สึกว่ามีปัญญาเกิดขึ้น หรือว่าผ่านอุปสรรคใด ๆ ไปได้ ด้วยอำนาจของปัญญา. **ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา** สมกับคำว่า **“เป็นบัณฑิต”** อย่าเป็นคนพาลเลย. คนพาลมันดำเนินชีวิตอยู่ด้วยอวิชชา; บัณฑิตก็ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยปัญญา. เราทำตามพระองค์ในข้อนี้ ทุกครั้งที่ปัญญาปรากฏในเหตุการณ์ใด ๆ ก็ตาม ก็เคารพตัวเอง ไหว้ตัวเอง นั่นแหละคือเคารพในพระพุทธรูปข้อนี้ ซึ่งมาอยู่ในเรา มาปกบ้องเรา.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรให้ทูลถามพระองค์ก่อน หมายความว่า จะทำอะไร จะพูด จะคิด จะตัดสินใจอะไรลงไป ให้หยุดไว้ เพื่อโอกาสแห่งสติสัมปชัญญะจะได้เกิดขึ้นโดยสมบูรณ์. มีสติสัมปชัญญะในความรู้ที่ถูกต้อง, หรือโพรธิปัญญา หรือสัมมาสัมโพธิกันเสียก่อน, แล้วมันก็จะมีความสว่างไสว ในการที่จะทำ จะพูด จะคิด จะตัดสินใจ; เรียกว่าเอาพระพุทธรูปคำว่า “พุทธ” นี้ มาตั้งไว้ในฐานะเป็นพระพุทธรูป อยู่เคียงข้างเรา สำหรับทูลถามเมื่อเกิดปัญหาขึ้น.

ข้อที่ ๖. ว่าละอายเมื่อล้มเหลว คือเมื่อมันโง่งลงไปนั้นแหละ ไม่ต้องพูดอะไรกันมาก แล้วก็เสียใจและละอายใจว่า มันเสียที่ที่เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน, เสียใจว่ามีความเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้าน้อยเกินไป, หรือว่าถึงกับไม่มีเอาเสียเลย. ถ้ามันโง่งมากเกินไปแล้ว ก็ควรจะสารภาพว่า ไม่มีความเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้าเหลืออยู่เลยในเรา แล้วก็เสียใจจนไม่รู้ว่าจะเสียใจกันอย่างไร, เสียใจจนเลือดตาไหล.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะเป็นการประเมินผล อยู่ทุกโอกาส ตรวจสอบอยู่ว่าเรามีพระพุทธคุณชั้นมากี่ชั้นครองอยู่หรือไม่? ในวันหนึ่ง ๆ ในคืนหนึ่ง ๆ เรามีความรู้ ความตื่น ความเบิกบาน ตามพระพุทธองค์สักกี่มากน้อย? เมื่อตรวจสอบอยู่เสมอ มันทำให้ฉลาดขึ้น แล้วมันทำให้รู้จักปฏิบัติให้ดีขึ้น ให้มากขึ้น ดังนั้นจึงไม่เสียหลาย.

ข้อปฏิบัติทั้ง ๗ ประการนี้ สรุปให้เหลือเพียงคำเดียวที่ว่า หายใจอยู่ด้วยปัญญา, ให้ยาวอีกสักนึกหนึ่งก็ว่า ว่าหายใจอยู่ด้วยสติปัญญา เท่านั้นพอ; หมายความว่า อย่าเป็นอยู่ด้วยความโง่ ยังอวดดีแล้วก็ไม่รู้ที่โง่ โง่แล้วยังอวดดี.

บทช่วยจำเป็นคำกลอน สำหรับพระพุทธคุณชั้นนี้ อยากจะสรุปอีกทีหนึ่ง ตามหลักที่เป็นหัวใจของพระพุทธคุณนี้เอง คือผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน คำกลอนนั้นมีว่า :—

ไอ้พระองค์ ทรงพระนาม ว่าพุทธโ
 เพราะมีโพ-ธิปัญญา อันกล้าหาญ
 เป็นผู้ตื่น จากหลับ อันเนิ่นนาน
 แล้วเบิกบาน สดสวย ด้วยปัญญา

ทุกคำง่ายไม่ต้องอธิบาย.

อุบายพิพุทธคุณบทที่ ๘๓ มีพระบาลีว่า **วิคฺชฺโอม**. แปลว่า ผู้มี
กิเลสจุกวันไฟไปปราศแล้ว. ปราศจากกิเลส ก็คือบริสุทธ์ จากกิเลส.

ดังนั้นพระพุทฺธคุณชั้นนี้ก็เป็นอันว่า จะต้องสงเคราะห์ลงในหมวดแห่ง
บริสุทธ์คุณ.

ข้อที่จะต้องพิจารณากันต่อไป ก็คือคำว่า **“คฺวันไฟ”** ภาษาบาลีเรียกว่า
ชฺโอม แปลว่า **คฺวันไฟ** เป็นไอฝอยๆ แล้วก็บังตา บังแสงสว่างที่จะมาถึงตา; เพราะ
ฉะนั้นตาจึงไม่ได้รับแสงสว่าง เพราะอำนาจแห่งคฺวันไฟ.

มีบาลีบางคำว่า **ชฺมนุช** แปลว่า **บอดเพราะคฺวัน**; **ชฺม** แปลว่า **คฺวัน**
อนุช แปลว่า **บอด ชฺมนุช** แปลว่า **บอดเพราะคฺวัน**. ทางวัตถุทั่วไปนี้ เมื่อใดคฺวันไฟ
กลุ้มรอบตัว เราก็ไม่มองเห็นอะไร; อย่างนี้เรียกว่า ตาบอดเพราะคฺวันเสียแล้ว
คฺวันมันทำให้มองไม่เห็น จึงเหมือนกับตาบอดนี้เป็นเรื่องวัตถุ.

ถ้าเป็นเรื่องทางธรรมะ ทางนามธรรม ก็ว่ามี**บอดเพราะคฺวัน**.
คฺวัน นั้นก็คือ อวิชชา หรือ โมหะ ทำให้มองไม่เห็น ไม่เห็นอะไร, ก็ไม่เห็นอรรถะ
ไม่เห็นธรรมะ ไม่เห็นสัจจะ; **ไม่เห็นอรรถะ** คือ **เนื้อความ** หรือ **ความหมาย** หรือ
คุณค่าของสิ่งนั้นๆ, นี้เรียกว่า **ไม่เห็นอรรถะ**. **ไม่เห็นธรรม** ก็คือ **ไม่เห็นวิถี**
ปฏิบัติ เพื่อจะได้รับประโยชน์ตามที่ตัวต้องการ. ในที่นี้ก็ว่าไม่เห็นทางปฏิบัติ ที่
จะได้รับซึ่งอรรถะ คือประโยชน์นั่นเอง; เรียกว่ามีคฺวันบังแล้ว ก็ไม่เห็นอรรถะ
ไม่เห็นธรรม.

ที่นี้ถ้าพูดรวบอีกทีหนึ่ง ให้กว้างกว่านี้ก็คือพูดว่า ไม่เห็นสัจจะ คือ ไม่เห็นธรรมสัจจะของสิ่งใด ๆ โดยประเด็นใด ๆ ที่เกี่ยวกับสิ่งนั้น ๆ ที่ตนควรจะรู้ ควรจะเห็น ว่าความทุกข์เป็นอย่างไร? ความดับทุกข์เป็นอย่างไร? ทางให้ถึงความดับทุกข์เป็นอย่างไร? นี้ก็ล้วนแต่เป็นธรรมสัจจะหนึ่ง ๆ ที่จะต้องเห็น; นี้ก็มีวัน คือโมหะมาบังเสีย ก็เลยไม่เห็น.

ที่นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น มีพระคุณคือมีคุณสมบัติว่า *วิตรุโม-ปราศจากควัน* ก็พระองค์ไม่มีควัน ไม่มีอะไรที่จะเป็นควันมาบังได้ เพราะว่า *ไม่มีโมหะ ไม่มีอวิชชา* ไม่อาจจะเกิดอวิชชาขึ้นได้อีกต่อไป.

ถ้าจะกล่าวอย่างวัตถุ ก็ว่า โมหะ หรือควันนั้นแหละ มันถูกกวาดไปเสียแล้ว ถูกเพิกถอนไปเสียแล้ว ด้วยอำนาจแห่งปัญญา หรือสัมมาสัมโพธิญาณ พระองค์จึงเป็นผู้ปราศจากควัน.

ข้อปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ ก็มีว่า :-

ข้อที่ ๑. จะระลึกนึกถึงพระองค์ ผู้ปราศจากหมอกหรือควัน แล้ว มาเทียบกับเราก็ดำมันอยู่ท่ามกลางหมอกควัน เหลียวไปทางไหน มันก็เป็นหมอกเป็นควัน มันไม่เห็นอะไรชัดเจน. ส่วนพระองค์เป็นผู้ปราศจากหมอกควันนั้นโดยสิ้นเชิง; เราจึงมีความรัก มีความศรัทธา มีความเลื่อมใสในพระองค์ ชนิดที่ไม่หวั่นไหว.

ข้อที่ ๒. ว่าระลึกถึงพระองค์ โดยพระพุทธรูปชื่อน้อยเป็นประจำ
นั่นแหละ คือระลึกนึกถึงความที่เกลียดจากหมอกควัน มีจิตใจที่สอคลายมองหา,
ภาวนาอยู่ ก็จะได้เห็นความเกลียดจากหมอกควันเป็นประจำ; นั่นแหละคือระลึกถึง
พระองค์อยู่เป็นประจำ.

ข้อที่ ๓. ว่าระลึกถึงเมื่อมีอันตราย นหมายความว่า พอเกิดอันตราย
ขึ้นแล้ว อย่าไปสร้างหมอกควันอะไรให้มันหนาขึ้นมามาก; เช่นไปกลัว ไปเสียใจ
ไปเศร้าโศก ไปอะไรก็ตาม; อย่างนั้นมันก็เกิดหมอกควันอันใหม่ ที่หนาที่บขึ้นมา
อีก มันก็พ่ายแพ้แก่อันตรายหนักขึ้นไปอีก. ดังนั้นพอรู้สึกว่ามีอันตราย ก็ทำ
จิตใจให้ไม่มีหมอกควัน อย่ามาบังวิธีที่เราจะต่อสู้อันตราย.

พูดสั้น ๆ ก็ว่า พอมีอันตรายเกิดขึ้น ก็มีความแจ่มแจ้งแห่งจิตใจ ที่จะ
รู้จักอันตราย, รู้จักเหตุแห่งอันตราย, รู้จักวิธีดับอันตราย.

ข้อที่ ๔. ว่าทำตามพระองค์ ด้วยการน้อมนำพระคุณชื่อนี้เข้ามา
สู่ตน จนไหวตัวเองได้. เมื่อใดจิตใจแจ่มแจ้ง สว่างไสว ไม่มีหมอก ไม่มีควัน
นี้ ไหว้ตัวเองเสียทีหนึ่ง; มีชีวิตเป็นอยู่ด้วยความสว่างไสวยิ่งกว่าแสงอาทิตย์ อยู่
เป็นประจำ ไม่มีกลางคืน มีแต่กลางวันไปเสียทั้งนั้น.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรทุลตามพระองค์ก่อน จะทำ จะพูด จะคิด จะ
ตัดสินใจ ก็เอาแสงสว่างมาก่อน มันหมดหมอก หมดควันเสียก่อน แล้วจึงจะ
ตัดสินใจ ในการทำ การพูด การคิด.

ข้อที่ ๖. ว่าละอายเมื่อล้มเหลว คือบางคราวเรามันเต็มไปด้วยความ
มีตมัว มีชีวิตอยู่ด้วยความมีตมัว เพราะว่ามันไหลไป หรือมันเหลือวิสัยก็ตามเถอะ ;
ถ้ามันมีตมัวไปแล้ว ก็เสียใจว่านี่ คราวนี้มันพ่ายแพ้ ก็เสียใจว่า อย่างนี้ไม่
สมกับที่เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ผู้ไม่มีหมอกควัน.

ข้อที่ ๗. ก็ตรวจสอบเป็นการประเมินผลอยู่เสมอว่า มีเวลาไหน ที่
ได้เกิดหมอกควันแก่เราอย่างไร? เราได้พ่ายแพ้ไปอย่างไร? จะตรวจสอบประจำวัน
ก็ได้ ทุกวันตรวจสอบความที่มันไหลไปเป็นคนโง่; เผลอไปเป็นคนโง่ที่หนึ่ง
ก็เรียกว่า ได้ปล่อยให้เกิดหมอกควันขึ้นแก่จิตใจครั้งหนึ่ง.

ที่นี้ถ้าว่าครั้งไหนเราฉลาดทันแก่เวลา ทันแก่เหตุการณ์แล้วก็ เอ้า,
ก็ถือว่าถูกต้องแล้ว. นี่ควรตรวจสอบอยู่เสมอ สำหรับความผิดพลาด หรือความ
ถูกต้อง เกี่ยวกับเรื่องนี้ ในที่สุดมันก็จะดีขึ้นทุกที.

สรุปความของข้อปฏิบัติ ๗ ประการนี้ ก็จะได้คำพูดสั้น ๆ ว่า **อย่ามี
ควันกันเลย** วั้ย.

บทช่วยจำเป็นคำกลอน

ไอ้พระองค์ ทรงออก จากหมอกควัน
ที่เคยกัน ดวงใจ ไว้แน่นหนา
คือหมอกแห่ง โมหะ อวิชชา
ไม่กลับมา มีตมัว ผ่านพ้นไป.

อุบายพิทุทธคุณบทที่ ๕๔ มีพระบาลีว่า **อนุปลิตโต**. แปลว่า ผู้อัน
ตัณหา และ ทิฏฐิ ไม่ฉาบทาได้อีกต่อไป.

เพียงได้ยินได้ฟังเท่านั้น ก็รู้ว่ามันั้นเป็นพระบริสุทธิคุณ คือไม่มีกิเลสมา
แปดเปื้อน ฉาบทา ตีตพัน ใต้อีกต่อไป ก็สงเคราะห์พระคุณข้อนี้ไว้ในหมวดพระ
บริสุทธิคุณ.

ที่นี้ก็ศึกษากันถึงคำว่า ฉาบทา. คำว่า “ฉาบทา” นี้ก็มีความหมายอย่างเดียวกัน
กับทางวัตถุ; ถ้าเราเอาสีมาทา สีมันก็ติดอยู่ที่นั้น. ที่นี้พูดในความหมายทั่วๆ ไป มันก็คือ
เปื้อน; ฉาบทาคือทำให้เปื้อน นี้ถ้าว่ามันเป็นเรื่องติดที่มากไปกว่านั้น มันเป็นเรื่อง
เหนียวเหนอะหนะ มันก็ทำให้ติดกันอยู่ได้เหมือนกับเอากาวมาทาของสองอย่าง แล้วมันก็ติดกัน
นี้ก็ทำให้ติดอย่างนี้ก็ได้.

สรุปความแล้ว ก็คือทำให้เกิดความยุ่งยากลำบาก หรือเป็นทุกข์นั่นเอง เพราะฉะนั้น
เรื่องฉาบทา มันไม่ไหว อย่าฉาบอย่าทากันดีกว่า ไม่เปื้อน ไม่ติด แล้วก็ไม่เป็นทุกข์.

ที่นี้คิดถึง สิ่งที่เป็นเครื่องฉาบทา หรือสิ่งสกปรกที่จะมาฉาบทา มัน
คืออะไร? มันก็ตัวสีนั่นแหละ สีที่เอามาฉาบทานี้ ในทางจิตใจในทางนามธรรม
พอที่จะแยกออกไปได้เป็น ๒ พวก หรือสี ๒ พวกก็พอแล้ว; แยกให้มากมันก็
ยุ่งเปล่าๆ :-

ติดทางอารมณ์ ก็หมายความว่าอารมณ์คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏ-
ฐัพพะ รั้มมารมณ คือมีความหมาย คือมีคุณหรือมีค่า แล้วโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็น
อัญจารมณ คือมีความหมายแห่งความน่ารัก น่าพอใจ น่ายินดี; อารมณ์อย่างนี้
ก็เป็นเหตุให้ติด ติดเพื่อเกิดราคะ เพราะว่ามีตัณหาในอารมณ์นั้นๆ; แล้วมัน

ก็เกิดความติดอารมณ์นั้น ก็เพื่อกามราคะเป็นต้น ถึงแม้รูปราคะ อรูปราคะ ก็มีความหมายอย่างเดียวกัน. อย่างนี้เรียกว่า ติดอารมณ์ในตัณหา.

ที่นี้ติดอีกอย่างหนึ่ง เป็นการติดอย่างมิจฉาทิฏฐิ ก็เป็นการติดด้วยทิฏฐิ เมื่อทิฏฐิมันเห็นผิด มันเป็นโมหะ เป็นอวิชชา แล้วมันก็ติดอยู่ในมิจฉาทิฏฐินั้น; นี้เรียกว่า ติดอยู่ในมิจฉาทิฏฐิ โดยอำนาจของทิฏฐิ มันจึงเป็นไปในทางโมหะ มากกว่าที่จะเป็นไปในทางราคะ. ถ้ามันเกิดราคะเป็นความผูกพันของราคะแล้ว มันก็จะมาในทางติดของอารมณ์ ซึ่งจะรวมถึงโทสะด้วยก็ได้; เพราะสิ่งที่เรียกว่าราคะ หรือโลภะนั้น ถ้าไม่ใ้ใจก็ย่อมเกิดโทสะ โกรธ เป็นธรรมดา.

ฉะนั้นเราจึงเอาไว้พวกเดียวกันกับราคะ หรือโลภะ ถ้าเพื่อโมหะแล้ว มันก็เป็นเรื่องมิจฉาทิฏฐิ ก็มันเป็นอีกชั้นตอนหนึ่ง ซึ่งขึ้นมาถึงทิฏฐิแล้ว ก็มีโมหะเกิดขึ้น แล้วก็ติดอยู่ในอารมณ์ของโมหะ อย่างนี้เราเรียกว่า ติดมิจฉาทิฏฐิ.

พระองค์ไม่มีตัณหาสำหรับติด ไม่มีทิฏฐิสำหรับติด จึงกล่าวว่า ทรงเป็นผู้อนัตตหา และทิฏฐิไม่ฉาบทำได้อีกต่อไป; ไม่เลอะเทอะ ไม่นุงนัง ไม่แปดเปื้อน ไม่ติดตั้งอะไรด้วยตัณหาและทิฏฐิ.

ข้อปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธรคุณข้อนี้ โดยหลัก ๗ ประการนั้น ก็จะมีว่า :—

ข้อที่ ๑. เราทำเหมือนกับว่า หลับตาเห็นพระองค์ ผู้สะอาดหมดจดจากตัณหาและทิฏฐิแล้ว; มีความพอใจ มีความเลื่อมใส มีความรัก มีความศรัทธา เป็นต้น อย่างไม่หวั่นไหว.

ข้อที่ ๒. ว่าระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ก็ระลึกถึงพระองค์ ผู้มีความ
สะอาดอยู่เป็นประจำ ก็ไม่ฉาบเทาอยู่ด้วยตันทหาและทิวฐิ ก็เท่ากับว่า ทำตัวเอง
ให้ระมัดระวัง อย่าให้ถูกฉาบเทาด้วยตันทหาและทิวฐิ.

ข้อที่ ๓. ว่าระลึกถึงเมื่อมีอันตรายนี้ พอมีอันตรายก็ระลึกถึงว่า
อันตรายนั้นมันก็มาจากตันทหาและทิวฐินั่นเอง ก็จะได้แก้ไขกันที่ตรงนี้ นั่นมันเรื่อง
เดียวกัน.

ข้อที่ ๔. ว่าทำตามพระองค์ ด้วยการน้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาสู่ตน
จนให้ตัวเองได้. นี้คงจะหาโอกาสให้ไม่ได้ไม่ยากนัก เมื่อใดจิตใจสะอาด ปราศจาก
ตันทหาและมิจฉาทิวฐิแล้ว ก็รีบให้ตัวเองทันที.

คำว่า “มิจฉาทิวฐิ” นั้น บางคนจะเข้าใจไปเสียว่า เรามีมิจฉาทิวฐิอยู่ตลอดเวลา.
เมื่อกล่าวโดยความจริงแล้ว ทิวฐิหรืออะไรก็ตาม มันเกิดขึ้นเป็นเรื่องๆ เรื่องๆ. เกิดขึ้นตาม
เหตุตามปัจจัยเป็นคราวๆ; ต้องมีเรื่องอะไรเกิดขึ้น แล้วความกตัญญูความเห็นของเราเกี่ยวกับ
เรื่องนั้น มันถูกหรือมันผิด? ถ้ามันผิดจริงจะเรียกว่า มิจฉาทิวฐิได้เกิดขึ้น.

นี่แสดงให้เห็นว่า เราไม่ได้มีมิจฉาทิวฐิอยู่เป็นประจำตลอดเวลา เหมือนที่เขา
สอนกันโดยมาก. หลกัทั่วไปโดยพระบาลีแล้ว สังฆตธรรมทั้งหลาย ไม่ได้มีอะไรเกิดอยู่
อย่างตายตัวตลอดเวลา มันเพียงแต่เกิดเป็นคราวๆเสมอ. เกยวันเรานั้นยังอาจจะเกิดได้อยู่
ก็จริง; แต่ว่าบางคราวมันไม่เกิด. คราวที่ไม่เกิดนั้นแหละ รีบให้ตัวเองเสียเถิด มันจะได้
ทรุกไม่ลง, มันจะได้เลวไม่ลง, มีแต่จะดีขึ้นไป. สำหรับพระองค์นั้น มันไม่อาจจะเกิดได้
อีกต่อไปเท่านั้น; ส่วนเรานั้นมันอาจจะเกิดได้ แต่เราระวังไว้ไม่ให้มันเกิด.

ข้อที่ ๕. ว่าจะทำอะไรให้ทุลตามพระองค์ก่อน ก็มีสติสัมปชัญญะ อย่าให้ไปติดตั้งเหนียว แปรแป้นอะไรขึ้นมา, หรือถ้ามันมีตั้งเหนียวอะไรอยู่ในใจ ก็สลัดออกไปก่อน. ถ้ายังสลัดไม่ได้ อย่าเพ้อทำ อย่าเพ้อพูด อย่าเพ้อคิด อย่าเพ้อ ตัดสินใจอะไร, ทำให้ปราศจากสิ่งแปรแป้นติดตั้งนั้นเสียก่อน แล้วจึงจะ ตัดสินใจ.

ข้อที่ ๖. ว่า ละอายเมื่อล้มเหลว; หมายความว่า มันมีอะไรมาหุ้มห่อ จิตใจ บิดบังจิตใจ เรียกว่าฉาบเทาจิตใจไว้ให้ติดอยู่ในอารมณ์ที่น่ารัก หรือติดอยู่ใน ความโง่แห่งมิจฉาทิฏฐินี้ ก็เรียกว่าล้มเหลว แล้วก็เสียใจ ที่เป็น พระสาวก หรือเป็นลูกศิษย์พระพุทธเจ้าเหนื่อยเกินไป หรือไม่เป็นเอาเสียเลย. ไปตัดสินเอาเอง ก็ได้ คือไปตัดสินตัวเองว่า มันไม่เป็นเอาเสียเลย, หรือมันเป็นเหนื่อยเกินไป, นี่ไปตัดสินเอาเอง แต่อย่าเข้าข้างตัว.

ข้อที่ ๗. ว่า ตรวจสอบในลักษณะเป็นการประเมินผลอยู่เป็นประจำ นี้ ก็มีลักษณะคล้าย ๆ กันกับพระพุทธคุณข้ออื่น ๆ ที่ได้พูดมาแล้ว : วัน หนึ่งคืนหนึ่งก็มาคิดบัญญัติกันเสียทีหนึ่ง; ว่าวันหนึ่งคืนนี้ ๒๔ ชั่วโมง มัน เป็น อย่างไร? มันไปผิดอะไรเข้าแล้ว? มันสกปรกอะไรเข้าแล้ว? หรือมันไปติดตั้ง เหมือนกับลิงติดตั้งเข้าแล้ว ก็คือต้องเป็นทุกข์ หรือต้องตาย.

สรุปใจความข้อปฏิบัติทั้ง ๗ ประการ ก็คืออย่าติดตั้ง เครื่องฉาบทานั้น มันก็มีความหมายสำคัญอยู่ที่มันติดตั้ง อยู่กับสิ่งที่ฉาบทานั้น.

บทช่วยจำเป็นคำกลอน สำหรับพระพุทธคุณข้อนี้จะมีว่า :—

ไอ้พระองค์ ไม่ทรงคิด ในตังเหนียว
ที่สัตว์โลก เกาะเกี่ยว แต่ไหนไหน
คือคัมภีร์ และทฤษฎี วิมุติไกล
ไม่เป็นภัย ดังเช่นตัง รังนกตาย.

ที่จริงคำก็ง่าย แต่อาจจะฟังผิดไม่เข้าใจ *ไม่เป็นภัย ดังเช่นตัง รังนกตาย*. ยางเหนียวเขาคักนก นกติดแล้วมันก็รังนกไว้ หนีไปไม่ได้ นกก็ตายอยู่ที่ตรงนั้น. พระองค์ไม่ติดตังเหนียว ที่สัตว์โลกเคยติดกันมาแต่ไหน ๆ ก็ติดคัมภีร์ และทฤษฎี; เคี้ยวนี้ไม่มีแล้ว หนีไปหมดแล้ว.

.....

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๕๕ มีพระบาลีว่า **อาหุเนยฺโย**. แปลว่า ผู้ควรแก่ของที่เขานำไปบูชา.

ข้อนี้เราจะสงเคราะห์ลงในพระพุทธคุณหมวดไหนโดยตรงไม่ได้ จึงกล่าวว่าเป็นพระพุทธคุณรวม; เพราะเหตุว่า พระบริสุทธิคุณ ก็ทำให้ควรแก่ของที่เขานำไปบูชา; พระปัญญาคุณก็ทำให้ควรแก่ของที่เขานำไปบูชา, พระเมตตากุณก็ทำให้ควรแก่ของที่เขานำไปบูชา ก็ต้องจัดไว้เป็นสรรพคุณ หรือสัพพคุณทั้งปวง.

ท่านทั้งหลาย จะเห็นได้แล้วว่า พระพุทธคุณบทนี้ก็ซ้ำกันกับพระพุทธคุณบทหนึ่ง ในพระพุทธคุณทั้ง ๔ ในบทพระสังฆคุณ ที่มีบทว่า **อาหุเนยฺโย**.

ฉะนั้นขอให้จับใจความสำคัญให้ได้ว่า **อาหุเนยฺโย** นั้น ไม่ต้องใช้แก่พระสงฆ์อย่างเดียว แม้จะใช้แก่พระพุทฺธเจ้าก็ได้; มีพระบาลีหลายแห่งเหลือเกิน ที่ใช้คำว่า **อาหุเนยฺโย** ในฐานะเป็นพระพุทฺธคุณ คือพระคุณของพระพุทฺธเจ้า; ความหมายก็อย่างเดียวกัน. พระสงฆ์เป็นอาหุเนยฺโยอย่างไร, พระพุทฺธองค์ก็เป็น อาหุเนยฺโยอย่างนั้น, หากแต่ว่ามันสูงสุด.

เมื่อพูดถึงของที่เขานำไปบูชา ก็หมายถึงชนบทรรมนิยมประเพณี มีมาแต่โบราณกาลศึกอำบรพพ์ ไม่รู้ว่ามาแต่ครั้งไหน เขาทำกันอยู่แล้ว. เมื่อเขามีอะไรที่จะบูชาแก่อสิ่งใด ด้วยความเคารพรักใคร่นับถือ เขาก็จัดเขาก็ทำขึ้นเพื่อบูชา : จะบูชาวิญญานของบรรพบุรุษ หรือบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือบูชาอะไรก็ตาม ก็เรียกว่า ของที่นำไปบูชา. แต่ที่เป็นมาก หรือเป็นอย่างไรเรียกว่า เป็นกิจลักษณะนั้น ก็ไปบูชามุคฺค ที่เป็น **อาหุเนยฺยมุคฺค** หมายความว่าบูชาแล้วเกิดบุญ เกิดกุศล เกิดความดีดังที่สุด ถ้าเขามีความรู้เท่าไร; เขาก็จะถือเอาตามความรู้ของเขาว่า มุคฺคชนิดไหนเป็นมุคฺคที่ควรบูชา.

เมื่อพระพุทฺธองค์ยังไม่ทรงอุบัติขึ้นมาในโลกนี้ ก็ต้องมีมุคฺคบางระดับ หรือนักบวชบรรพชิตบางระดับ ถูกจัดให้เป็น อาหุเนยฺยมุคฺค คือคนที่ควรบูชามาก่อนแล้วทั้งนั้น แล้วต่างลัทธิ ต่างศาสนา ต่างก็มีของตน ๆ. เกยวัน ในพระศาสนาของเรา มีพระอรหันต์เป็นอาหุเนยฺยมุคฺค จะเป็นพระอรหันต์ธรรมคาสามัญก็ได้ เป็นจอมพระอรหันต์ เช่นพระพุทฺธเจ้าก็ได้.

ที่นี้ ยังขยายขอบเขตกว้างออกไปว่า แม้แต่มุคฺคที่แน่นอนว่า จะเป็นพระอรหันต์นี้ก็ได้ ก็สงเคราะห์ไว้ในพวกเดียวกัน คือ **มุคฺคที่กำลังพยายามปฏิบัติอยู่เป็นอย่างยิ่ง เพื่อความเป็นพระอรหันต์ ก็ถูกจัดไว้ในฐานะเป็นอาหุเนยฺยมุคฺค.**

ที่นี้ ถดถ่วงมาจากนี้อีก แต่โดยความหมายเดียวกัน ก็ลงมาถึงบิคา มารคา ที่เป็นอาหุเนยฺยมุคฺคของบุตร นี้อยากจะเตือนบิคา มารคาแก่ ๆ เฒ่า ๆ ที่นั่งอยู่ที่นี้ ว่าระวังให้ที

ตัวเองก็เป็นอาหุเนยยบุคคลของบุตร แล้วก็จะเตือนบุตร ลูกหลานเด็ก ๆ ที่อยู่ที่ไหนก็ตามว่า จงรู้ไว้ว่า บิคารมารคานั้นเป็นอาหุเนยยบุคคล ช่วยไปทำความเข้าใจกันให้ดี ระหว่างบิคารมารคากับบุตรธิดาให้เกิดความเข้าใจขึ้น ว่ามีขนบธรรมเนียมประเพณีมาอย่างนี้ ว่าในโลกนี้ ต้องมีอาหุเนยยบุคคล คือคนที่มื่ออะไรก็ตาม เหนือกว่า สูงกว่า มีพระเดชพระคุณ มีอะไรก็ตาม เราจะต้องว่าเขาเป็นอาหุเนยยบุคคล. ถ้าจะให้จำง่าย ๆ ก็พูดอย่างนี้ว่า ผู้ที่จะให้เกิดบุญ อย่าใช้คำว่า “จะ” ตีคำว่า. ใช้คำว่าผู้ที่ให้เกิดบุญ แก่บุคคลที่ควรบูชา แล้วก็จะเรียกเขาว่า อาหุเนยยบุคคลทั้งนั้น.

ข้อปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้ โดยหลัก ๗ ประการ จะพึงมีว่า :-

ข้อที่ ๑. ศึกษาให้เข้าใจความเป็นอาหุเนยยบุคคล ของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น จนเห็นว่าเป็นอาหุเนยยบุคคลสูงสุด ไม่มีอาหุเนยยบุคคลอื่นยิ่งกว่า, แล้วก็เกิดศรัทธาเป็นต้น อย่างไม่หวั่นไหวในพระองค์. นี้ขอให้สังเกตว่า ศรัทธา^๕ มีทางเกิด หรือมีทางจะมีมา ได้มากอย่างมาประการ; เช่นพระพุทธรูปทุกบทก็จะนำมาซึ่งศรัทธาทั้งนั้น. ทำไมจะต้องพูดกันให้มากมาย? ก็เพราะมันมีมาก. แล้วทำไมจะต้องพูดกันทั้งหมด? ก็เพราะว่า บางอย่างมันเหมาะแก่บางคน.

ฉะนั้นถ้าใครจะเกิดศรัทธาได้โดยวิธีไหน, คือโดยพระพุทธรูปบทไหน, แล้วก็เร่งพิจารณาพระพุทธรูปบทนั้นให้มาก แม้ที่สุดแต่บทว่า อาหุเนยยบุคคล นี้ก็เหมือนกัน.

ข้อที่ ๒. ว่า ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ ข้อนี้จะทำให้เรารู้จักอาหุเนยยบุคคลยิ่งขึ้น ๆ แล้วเราก็จะได้บำเพ็ญกุศลถูกต้อง ต่ออาหุเนยยบุคคลยิ่งขึ้น ๆ ก็จรรู้จักเลือกอาหุเนยยบุคคลก็ได้.

ข้อที่ ๓. ว่าระลึกถึงเมื่อมีอันตรายนี้ หมายความว่า เมื่ออันตราย มีความทุกข์ เป็นต้นเกิดขึ้นแล้ว ระลึกถึงอาหุเนยบุคคล ถ้านึกไปไม่ได้ ก็นึกถึงตัวเอง ว่ามันมีความเป็นอาหุเนยบุคคลบ้างหรือเปล่า? ถ้ามันมีความเป็นอาหุเนยบุคคลบ้าง มันคงไม่เกิดอันตรายอะไร หรือว่าถ้าถึงขนาดที่เป็นอาหุเนยบุคคลจริงๆ แล้ว ก็อยู่เหนือความยึดมั่นถือมั่น ว่าตัวกู-ของกู ก็เลยไม่มีพญามาร ไม่มีอันตราย ไม่มีอุปสรรค ไม่มี ความทุกข์อะไร.

แต่เดี๋ยวนี้ พอเรามีอันตราย ก็ระลึกถึงพระพุทธองค์ ผู้เป็นอาหุเนยบุคคลสูงสุด ก็ของท่านมีความดีสูงสุด มีความประเสริฐสูงสุด มีคุณธรรมสูงสุด จึงได้เป็นอาหุเนยบุคคล, ก็ทำจิตใจให้กล้าหาญขึ้นมาได้ โดยเฉพาะคนที่มีความเชื่อเป็นเบื้องหน้า.

ข้อที่ ๔. ว่าทำตามพระองค์ ด้วยการน้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาสู่ตน จนไหว้ตัวเองได้นั้น คงจะมองเห็นกันได้แล้วกรรมัง ว่าถ้าเรามีความดีพอที่จะรับของที่ดีคนอื่นให้ ให้เกิดบุญแก่เขาได้ละก็ ไหว้ตัวเองสักทีหนึ่งเถอะ. **เรามีอะไรดีในตัว พอดีจะเป็นที่รับของคนอื่น ที่เขาเอามาให้นั้น โดยไม่ตะจิตตะขวงใจ แล้วยกมือไหว้ตัวเองเถิด;** เป็นพระก็ได้ เป็นฆราวาสก็ได้, จะกินอะไรเข้าไปให้ระลึกว่า เรามีความถูกต้อง ความยุติธรรม ความเป็นธรรม ความดีความงามที่จะกินของที่เขาเอามาให้ไหม? ถ้าเห็นว่ามี ก็ไหว้ตัวเองได้.

นี่มันเป็นเรื่องของธรรมะ แต่มีหลักอย่างนี้ แต่ถ้าเขาเอามาให้ในการซื้อขาย การแลกเปลี่ยน การแลกกันกิน นั่นมันเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ไม่เกี่ยวกับเรื่องนี้.

แต่อยากจะขอเตือนว่า เราที่อยู่กันในโลกนี้แหละ จะต้องมီးไรดี พอกที่คนอื่นเขา จะพอใจ รักใคร่ เลื่อมใส แล้วเขาอะไรมาให้กิน อย่างที่เรียกว่าฟรีๆนี่. ขอบภัยใช้คำโลกๆ อย่างนี้ มันฟังง่ายหน่อย มันไม่ใช่ฟรีอะไรนั้กตกอก; เรามันต้องมีอะไรที่ พอกที่จะกินของเขา ด้วยความถูกต้องเหมาะสม สมควร ถ้าไม่อย่างนั้นแล้ว มันเป็นหนี้เป็นสิน มันไม่ฟรีแล้ว.

ถ้าฟรีก็คือไม่มีหนี้ ไม่มีสิน เพราะไปกินอะไรของใครเข้า อยากจะขอร้องว่า ให้ระวังกันให้มากๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกบรรพชิต พวกพระพวกเณรนั้นแหละ จะฉ้ออะไร เข้าไป ให้รู้สึกเสียก่อนว่า เรามีอะไรดีพอกที่จะบริโภคสิ่งนี้ โดยไม่เป็นหนี้เป็นสิน นั่น คือการปฏิบัติตามพระพุทธรคุณข้อนี้.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรให้ทุลถามพระพุทธรองค์ก่อน : จะทำ จะพูด จะคิด จะตัดสินใจอะไรลงไป ให้ระลึกนึกถึงพระองค์ ผู้มีความเป็นอาหุเนยยบุคคล คือที่จนเขาบูชา. เราก้เหมือนกัน จะพูด จะทำ จะคิด จะตัดสินใจอะไร ให้ มันเป็นไปในทางดี ที่คนเขาจะเคารพนับถือบูชา; ถ้าไม่อย่างนั้นก็อย่าทำดีกว่า.

ข้อที่ ๖. ว่าละอายเมื่อล้มเหลว; ถ้าทำอะไรไม่น่าบูชา เมื่อทำไปแล้วก็ให้เสียตาย เสียใจ ละอาย ว่าไม่มีความเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธรเจ้าเสียเลย ไปกินอะไรเข้าก็มิแต่หนี้สิน.

ข้อที่ ๗. ว่าตรวจสอบในลักษณะเป็นการประเมินผล อยู่ตาม โอกาสก็หมายความว่า วันหนึ่งคืนหนึ่งมาคิดดู การกระทำของเรามีอะไรบ้างที่ น่าบูชา? ที่คนเขารู้เข้าแล้ว เขาจะสาธุการ สรรเสริญและบูชา ทำอยู่อย่างนี้ มันก็ จะเป็นการเดินตามรอยพระพุทธรองค์ ตามหลักแห่งพระพุทธรคุณข้อนี้ เป็นแน่นอน.

ข้อปฏิบัติทั้งหมดนี้ สรุปรวมในคำพูดสั้น ๆ ก็ได้ แล้วจะง่าย แล้วจะกว้างลงไปถึงคนทุกชั้นทุกระดับ ก็คือสรุปอยู่ในคำที่ว่า ทำอะไรให้เขานับถือทำอะไรก็ทำให้เขานับถือหรือจะใช้คำว่าบูชาก็ได้, ทำอะไรทำให้เขาบูชา; แต่บางทีเห็นว่ามันมากเกินไป ก็เอาแต่เพียงว่า ทำอะไรให้เขานับถือ.

บทช่วยจำเป็นคำกลอน สำหรับพระพุทธคุณข้อนี้จะมีว่า :-

ไอองค์พระ อาหุเนย - ยะบุคค
เป็นบ่อเกิด แห่งกุศล แก่สัตว์หลาย
ไทยทาน เกิดบุญ คุณมากมาย
มีพระกาย เป็นนาบุญ โลกอุ่นใจ.

คำเหล่านี้ก็ไม่ยาก แต่ความหมายมันก็มีอะไรเร้น ๆ อยู่บ้าง. พระองค์เป็นอาหุเนยยะบุคค เพราะเป็นบ่อเกิดแห่งบุญแก่สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง. ไทยทาน ที่ถวายไปในพระองค์นั้น เกิดบุญ เกิดกุศล หรือเกิดคุณก็ตาม มากมายเหลือเกิน; ถือว่ามีพระองค์เป็นนาบุญแก่สัตว์โลก แล้วโลกก็อุ่นใจในการที่ มีพระองค์นั้นเป็นนาบุญ.

นาบุญ ก็เหมือนกับนา เปรียบด้วยนา เป็นอุปมาของนา ที่เขาลงทุนหว่านข้าวพืชลงไปแล้ว ก็ได้ข้าวเปลือกมาเป็นกำไร; คุณเหมือนข้าวพืชเมล็ดหนึ่ง ทำให้เกิดต้นข้าวขึ้นมากอหนึ่ง มันก็ได้ตั้งร้อยเมล็ดพันเมล็ด หรือหลายพันเมล็ด ละครวม ถ้ามันดี ๆ จริง ๆ. นี่พระองค์ก็เป็นนาบุญแก่สัตว์ทั้งหลายอย่างนี้แล้วโลกก็อุ่นใจเพราะเหตุนี้.

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๘๖ มีพระบาลีว่า **ยกฺโข**. ยกฺโขคือเป็นยักษ.

คนที่ไม่รู้เรื่อง^๕ ไม่รู้คำศัพท์ คำบาลี^๕ จะตกใจ ในเมื่อได้ยินได้ฟังว่า **พระพุทธเจ้าเป็นยักษ**. บางคนก็จะหาว่า อาตมาพูดบ้างอะไรไปแล้วก็ได้ ว่า พระพุทธเจ้าเป็นยักษ; แต่พระบาลีมีอยู่อย่างนั้น เรียกว่า **ยกฺโข** — **เป็นยักษ**; ^๕ก็ต้องคุยกันต่อไป ว่าคำว่ายักษ^๕ มันแปลว่าอะไร.

คำว่า “**ยักษ**” ^๕แปลว่า **ผู้ที่คนทั้งปวงต้องบูชา**; ตัวหนังสือแปลว่า อย่าง^๕ พิจารณากันโดยตัวหนังสือก่อน. คำว่า **ยกฺ-ข** นี้มันมาจากรากศัพท์ว่า **ย-ข** ซึ่งแปลว่า **บูชา**. บทวิเคราะห์ของมันว่า **ยขติ ตตฺร พลี อุปรหฺนตีติ ยกฺโข** — **ขนทั้งหลายย่อมบูชา ย่อมนำไปซึ่งพลีในบุคคลนั้น**; ดังนั้นบุคคลนั้นชื่อว่า **ยกฺโข** คือ **ยักษ** คือ **ผู้ที่คนทั้งหลายจะบูชาด้วยการนำพลีไปด้วย**.

คำว่า “**พลี**” ^๕เป็นคำกลางๆ คือของที่ให้ในเมื่อรู้สึกว่าจะควรจะให้ หรือต้องให้; อย่างนี้เรียกว่าพลี แม้จะไม่ไต่ผลเป็นบุญเป็นกุศล แต่อย่างน้อยก็ได้ผลเป็นการคุ้มครอง. ฉะนั้น จึงมี **ราชพลี ญาติพลี อติถิพลี** กระทั่งยักษพลี, ^๕พลีให้แก่พระราชา **พลีให้แก่หมู่ญาติ** **พลีให้แก่แขกที่มาเยี่ยมเยียน**; ^๕พลีอย่างนั้นมันไม่ได้หวังบุญกุศล แต่หวังผลตอบแทน เช่นการ คุ้มครอง เป็นต้น.

นี่เขาทำพลีแก่ยักษก็เหมือนกัน แม้จะเป็นยักษที่ดูร้ายประจำบ้าน ประจำป่า ประจำที่ ไท่น คนเขาก็ทำพลี แล้วก็ด้วยหวังว่ายักษนั้นจะคุ้มครอง. บางทีก็บูชาญ บางทีก็ทำพิธี- ร์ตอง อะไรต่างๆเป็นการบูชาแก่ยักษนั้น.

ฉะนั้นคำว่ายักษ^๕นี้ ก็แปลว่า **ผู้ที่คนทั้งหลายต้องบูชา** นั้นมันยักษตามธรรมดา. ^๕เดี๋ยวนี้พระพุทธเจ้าท่านเป็นบุคคลอีกชั้นหนึ่ง มีคุณธรรมอย่างอื่นมากกว่ายักษประเภทนั้น;

แต่ก็ยังตกอยู่ในความหมายที่ว่าทุกคนต้องบูชาอยู่นั่นเอง. เพราะฉะนั้นพระพุทธองค์จึงทรงพระนามว่ายักษ์ ในความหมายนี้; ในพระบาลีพระไตรปิฎกนั่นเอง ก็มีอยู่หลายแห่ง ที่พวกเทวดาบ้าง ไครบ้าง ทักพระองค์ว่า ข้าแต่ยักษ์, หรือดูก่อนยักษ์, ซึ่งหมายถึงพระพุทธเจ้าพระองค์นี้.

ทีนี้ เราเอาความกันอย่างน้อยว่า คำว่า “พลี” นั้น หวังผลตอบแทนเป็นการอารักขา; เช่นพวกยักษ์จะช่วยอารักขา ก็สวดภาณยักษ์ สวดบ้านสวดเมืองกัน ให้ยักษ์ช่วยรักษานี้ ก็เพราะเขาเชื่ออย่างนั้น; แต่เดี๋ยวนี้พระพุทธองค์ยังทรงอารักขาได้มากกว่านั้น สูงกว่านั้น ยิ่งกว่านั้น เพราะฉะนั้น จึงเป็นจอมโจกแห่งยักษ์ไปเสียเลยก็ได้ ถือว่าเขาบูชายักษ์ทั่ว ๆ ไป เพื่อให้เกิดความเจริญแก่บ้านแก่เมือง.

ถ้าเราบูชาพระองค์ ก็จะทำให้เกิดความเจริญแก่จิตใจแก่ดวงวิญญาน ได้ถึงพระนิพพาน; จะช่วยให้บรรลุนิพพานยิ่งขึ้นไป จนถึงพระนิพพาน. นี่คือประโยชน์ที่จะได้จากยักษ์ ในความหมายนี้ ซึ่งเป็นความหมายทางจิตทางวิญญาน; ฉะนั้นควรจะทราบกันเสียที จะได้ไม่ประหลาดใจ ถ้าได้ยินว่า พระองค์ก็ทรงพระนาม หรือโดยพระคุณอย่างหนึ่งว่า เป็นยักษ์ แต่ในความหมายที่พิเศษกว่ายักษ์ธรรมดา ซึ่งเด็ก ๆ เห็นเข้าแล้ว ก็ร้องไห้เพราะความกลัว.

ข้อปฏิบัติ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ ก็มีว่า :-

ข้อที่ ๑. ศึกษาให้เข้าใจในความเป็นยักษ์ของพระองค์; ถ้าเข้าใจจริง ๆ ก็จะมีศรัทธา ความเชื่อ ความเลื่อมใส ในพระองค์ยิ่งขึ้นไป ในฐานะที่เป็นผู้ที่บุคคลควรจะทำพลีอย่างสูงสุด ไม่มีบุคคลใดยิ่งไปกว่า.

คำพลี นั้นต่างจากทาน ถ้าทาน ก็ให้ด้วยศรัทธา หรือว่าบูชาด้วย ความรัก ความชอบใจ; แต่ถ้าพลี นี้ให้ด้วยความรู้สึกว่าเป็นธรรมที่มีความยุติธรรมที่ควรจะให้; เช่นเราจะต้องเสียภาษีอากรอย่างนี้ เราก็ต้องเสียด้วยความรู้สึกว่ามันเป็นสิ่งที่ควรกระทำ แต่มันไม่ใช่เสียอย่างให้ทาน เพราะฉะนั้น คำว่า “ทาน” กับคำว่า “พลี” นี้ไม่เหมือนกัน.

ที่นี้ พระองค์เป็นผู้ที่ควรได้รับพลี เพื่อความเป็นธรรมอย่างยิ่ง ก็แปลว่าให้มันหมดจดทุกแง่ทุกมุมนั่นเอง ในการที่จะตอบแทนพระองค์. เมื่อมองเห็นความที่พระองค์เป็นบุคคลที่ควรจะได้รับพลี ในทุกอย่าง ทุกประการ ในชั้นสูงสุดแล้ว ก็มีศรัทธาเกิดขึ้นได้เหมือนกัน แล้วก็ไม่วุ่นไหวด้วยความ.

ข้อที่ ๒. ว่า ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ หมายความว่า ระลึกถึงพระองค์ผู้ที่บุคคลควรบูชาอยู่เป็นประจำ แล้วเราก็จะได้บูชา แม้ด้วยการกระทำพลี ในความหมายของคำว่า “พลี”. สมมุติว่าจะทำบุญให้ทาน ด้วยการสร้างวัดสร้างวาอะไรขึ้นมา สักวัดหนึ่ง เพื่อเป็นพลีในความหมายนี้ก็ได้อีก เพื่อเป็นการบูชาแก่พระองค์ ในความหมายที่ว่า มีความยุติธรรมอย่างยิ่ง ที่เราจะต้องกระทำ.

ข้อที่ ๓. ว่า ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย. เมื่อมีอันตรายพวกสมุณย์ทั้งหลาย เขาก็ระลึกถึงหัวหน้ายักษของเขา : พวกเทวดากลัวขึ้นมา ก็ระลึกถึงจอมเทวดา เช่นท้าวสักกะ เป็นต้น, พุทธบริษัททั้งหลาย เมื่อมีอันตรายเกิดขึ้นรู้สึกแล้ว ก็ระลึกถึงพระพุทธรองค์ ในนามว่าเป็นยักษนี้ จะช่วยป้องกันอันตรายได้โดยประการทั้งปวง ในความหมายอย่างเดียวกัน แต่ไม่ใช่วัตถุ หรือรูปร่างอะไรอย่างเดียวกัน.

ข้อที่ ๔. ว่า ทำตามพระองค์ ด้วยการน้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามา ในตัว จนไหว้ตัวเองได้; พูดย่างๆ ก็คือ ทำตัวให้เป็นนัยักษ์กันเสียบ้าง. แต่ว่า ในความหมายนี้ ในความหมายที่กำลังพูดอยู่นี้ ก็มีอะไรชนิดที่ว่า นำบูชา นำนั้ถือ หรือ นำเกรงขามก็ได้ ไม่เสียหายอะไร เรามีอะไรที่น่ารัก นำบูชา นำเกรงขามเมื่อไร ก็ไหว้ตัวเองได้.

ข้อที่ ๕. ว่า ทำอะไรทูลถามพระองค์ก่อน : จะพูด จะทำ จะคิด จะตัดสินใจอะไร ก็มีสติสัมปชัญญะยับยั้งไว้ เพื่อให้การกระทำนั้น เป็นไปในลักษณะ ที่นำบูชา นำเกรงขาม.

ข้อที่ ๖. ว่า ละอายเมื่อล้มเหลว; ก็จะขอพูดสั้นๆ ง่ายๆ ว่า เมื่อ ทำอะไรลงไป อย่างลูกเต๋ากอมมือ อย่างไส้เทียน อย่างกิ่งก้อ แล้วก็รู้สึกละอายกัน เสียบ้างเถิด ไม่สมกัน.

ข้อที่ ๗. ว่า ตรวจสอบในลักษณะเป็นการประเมินผล อยู่เป็น ปรกตินี้ ก็ควรตรวจสอบดูทุกๆ วันคืนว่า วันนั้นคืนนั้นได้ทำอะไร ที่ดูแล้วนำบูชา นำเกรงขามบ้าง ถ้าไม่มีก็ทำให้มี ถ้ามีก็ทำให้มันยิ่งขึ้นไป.

นี้เรียกว่าข้อที่จะพึงปฏิบัติต่อพระพุทธคุณ บทที่ว่า *ยกใจ - ทรงเป็น ผู้ที่โลกทั้งปวงทั้งหมดต้องบูชา.* สรุปรูปปฏิบัติ ๗ ประการนี้ ก็ว่าทำอะไรๆ ก็ให้นำบูชา นำเกรงขาม อย่างมันเป็นเต๋ากอมมืออยู่เลย.

บช่วยจำเป็นคำกลอน สำหรับพระพุทธรูปนี้ มีว่า :-

โอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าเป็นยักษ
แปลกหนัก บางคน ก็สงสัย
ความจริงคือ สัตว์ต้องกลัว ทั่วโลกัย
ต้องบูชา สุดใจ ได้เชื่อง.

คำเหล่านี้ก็ไม่ยาก แต่บอกว่าพระพุทธรูปนี้เป็นยักษ^๕นี้แปลกหู บางคน เขาก็สงสัย, แล้วก็บอกให้เขารู้ว่า คือผู้ที่สัตว์ต้องกลัว ทั่วโลกัย. โลกัย^๖นั้นก็มีมาจากคำว่า "โลกิยะ". ในบรรดาสัตว์ที่ยังอยู่ในวิสัยโลกิยะ ต้องกลัว ควรกลัว ควรเกรงขาม ควรบูชา สุดชีวิตจิตใจต่อพระพุทธรูป.

.....

อุบายพิพุทธคุณบทที่ ๑๑. ซึ่งมีพระบาลีว่า อุตตมปุณฺณโล, แปลว่า เป็นบุคคลสูงสุดแห่งบุคคลทั้งหลาย.

นี้ก็ไม่ได้แสดงว่าในความหมายไหนโดยตรง จึงเป็นพระพุทธรูปรวม คือสูงสุดไปกว่าบุคคลทั้งหลายไปในทุกแง่ทุกมุม. ในแง่ของ บัญญาคุณ ก็สูงกว่าคนทั้งหลาย, ในแง่ของ บริสุทธิคุณ ก็สูงกว่าคนทั้งหลาย. ในแง่ของ เมตตาคุณ ก็สูงกว่าคนทั้งหลาย, จึงถือเอาพระพุทธรูปนี้ว่า เป็นพระพุทธรูปรวม ซึ่งเราจะเรียกกันเอาเองว่าสรรพคุณหรือสัพพคุณ.

ที่พิจารณาสักหน่อยหนึ่ง ก็ตรงที่คำว่าสูงสุด อะไรสูงสุด หรือสูงสุด นั้นคืออย่างไร ศัพท์ว่า “สูงสุด” ในที่นี้ใช้คำว่า “อตุตฺตโม” ถ้าถอดตัวหนังสือออกมาตรงๆ ก็คือคำว่า *อฺตม*; *อฺตม* ก็แปลว่า *สูงสุด*, *อตุตฺตโม* – *สูงสุด*. คำที่แทนกันได้ เช่นคำว่า *อกุโค* ก็ว่า *เลิศ*, *เสฏฺโฐ* ก็ว่า *ประเสริฐ*, *เขฏฺโฐ* ก็แปลว่า *แก่กว่าเขาหมด* คือ เป็นพี่กว่าเขาหมด.

ปวโร ก็ตรงกับคำว่า *บวร* หรือแปลว่า *ดี* ว่า *งาม* ว่าดีทั้งหมด. *ว-ร* ก็แปลว่า *ประเสริฐ* หรือดี *ปกียัง* หรือ*ทั้งหมด*, *ปวโร* ก็ว่า *บวร*. *นาโค* ก็ว่า *ประเสริฐ*, *ปรโม* ก็ว่า *อย่างยิ่ง*. *อตุตฺตโม* ก็ดี *เสฏฺโฐ* ก็ดี *เขฏฺโฐ* ก็ดี *ปวโร* ก็ดี *นาโค* ก็ดี *ปรโม* ก็ดี คำเหมือนกันยังมีอีกมาก มีความหมายว่า สูงสุด; ถ้าเป็นเรื่องโลกๆ มันก็หมายถึง อำนาจสูงสุด. แต่เดี๋ยวนี้เป็นเรื่องของพระธรรม ก็มีความดีที่สุด มีคุณธรรมสูงสุด ใหญ่ที่สุด ดีที่สุด สูงที่สุด แล้วแต่จะเรียก เพราะมีคุณธรรม สูงสุด.

ที่เป็นคุณธรรม ก็หมายถึงพระนิพพาน, คุณธรรมสูงสุดนั้นหมายถึงพระนิพพาน. ที่นี้ถ้าผู้ใดมีพระนิพพาน บุคคลนั้นก็เป็นผู้บุคคลสูงสุด เพราะว่าได้บรรลุถึงคุณธรรมสูงสุด นี้ *อตุตฺตโม* ก็แปลว่า สูงสุด; เมื่อหมายถึงพระพุทธองค์ก็เพราะว่า พระพุทธองค์ได้ทรงบรรลุถึงพระนิพพานอันเป็นคุณสูงสุด.

ในเรื่องนี้ไม่มีอะไรมากที่จะต้องแจกแจง เพราะอาจจะสรุปความได้สั้น ๆ ทั่วทั้งเป็นเรื่องสูงสุดเท่านั้น ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่านี้แล้ว เราจะมองดูพระพุทธองค์ในแง่ไหนก็ตาม จะพบความสูงสุด แม้แต่ในแง่รูปธรรม เช่นพระกาย เป็นต้น ก็สูงสุด คงที่กล่าวว่า ประกอบด้วยมหาปริสถลักษณะ ๓๒ ประการ อย่างนี้ก็เรียกว่า ในส่วนรูปธรรมก็สูงสุด.

ที่^๕ ในส่วนนามธรรมก็ไม่ต้องพูดถึง มีศีล สมาธิ ปัญญา วิมุติ วิมุติญาณทัสสนะ อะไรสูงสุดหมด แล้วมีผลคือ มรรค ผล นิพพาน สูงสุด; ให้นั่งพูดไปสักเดือนสักปี ก็ไม่หมดคำว่าอะไรสูงสุด คือทุกอย่างของพระองค์ ถึงระดับสูงสุด.

ที่^๕ ก็มาถึงข้อที่เรา, สวาททั้งหลาย จะพึงปฏิบัติเนื่องด้วยพระพุทธคุณ ข้อ^๕ โดยหลัก ๗ ประการ กงที่ได้วางกันไว้แล้ว ก็จะมีว่า :—

ข้อที่ ๑. ระลึกถึงพระพุทธองค์ ในฐานะเป็นบุคคลสูงสุด. เราสามารถจะกระทำได้ แม้แก่ลูกเด็ก ๆ ลูกเด็ก ๆ เล็ก ๆ ที่เขายังไม่สามารถจะเข้าใจพระพุทธเจ้า. ในแง่อื่น ๆ ที่เป็นธรรมะอันประณีตละเอียดสุขุม เราก็บอกให้ลูกเด็ก ๆ เล็ก ๆ นั้น รับไว้ที่ก่อน เชื่อไว้ที่ก่อน ว่าพระพุทธองค์เป็นบุคคลที่สูงที่สุด; ถ้าว่าสูงสุดยังไม่เข้าใจ ก็บอกว่า ดีที่สุด. อตมาเชื่อว่าลูกเด็ก ๆ คงจะเข้าใจเมื่อพูดว่าดีที่สุด เด็กตัวเล็ก ๆ ไปโรงเรียน จะได้ยินได้ฟังนั้น นี่ โน่น จนเข้าใจ คำว่าดีที่หนึ่ง แล้วดีที่สุด. นี่เขาเข้าใจคำนี้แล้ว นี้ก็ฝากไว้ที่ก่อน ว่าพระพุทธเจ้านั้นดีที่สุด หรือดีที่หนึ่ง.

ถ้าจะนับถือใคร, จะถือเอาใครเป็นที่พึ่ง แล้วก็ขอให้เอาคนที่ดีที่สุดนี้ไว้ก่อน คือพระพุทธเจ้า แล้วก็ให้ศึกษาต่อไป ๆ จนเรารู้ว่า คืออย่างไร, คืออย่างไร โตขึ้นมาเหมือนเรา เท่าเรา แล้วเขาก็รู้จักได้ทั่วถึง; ฉะนั้นการระลึกถึงพระพุทธเจ้า ในฐานะเป็นบุคคลสูงสุด หรือดีที่สุดนี้ควรกระทำ และกระทำแม่แก่ลูกเด็ก ๆ ทั่ว.

ข้อที่ ๒. ว่าให้ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ^๕; ให้ระลึกถึงความสูงสุด
ที่ดีที่สุด ไว้เป็นประจำ อย่าให้มันถอยหลังได้.

ข้อที่ ๓. ว่าระลึกถึงเมื่อมีอันตราย จะได้ระลึกถึงว่า นี่เพราะมันไม่
ถึงที่สุด มันไม่ดีที่สุด มันจึงมีอันตราย จะต้องอ้างเอาคุณของสิ่งที่ดีที่สุด หรือผู้
ที่ดีที่สุด ที่สูงสุด มาเป็นวิธีการ, เครื่องมืออะไรก็ได้ เพื่อจะขจัดอันตราย;
อันตรายนั้นขจัดได้ เพราะคุณธรรมที่ดีที่สุด หรือสูงสุด.

ข้อที่ ๔. ว่าทำตามพระองค์ ด้วยการน้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาสู่
ตน จนให้ตัวเองได้ ความหมายชัดแล้ว เราทำตามพระองค์ในข้อที่ว่า จะต้องเป็น
บุคคลสูงสุด สุดความสามารถที่เราจะทำได้; เพราะว่าพระองค์ผู้เป็นพระศาสดา
นั้น ประกอบอยู่ด้วยคุณธรรมอย่างนั้น ก็เดินตามรอยพระองค์นี้ เท่าที่จะทำได้
สุดความสามารถของเรา. ถ้าเป็นพระอรหันต์ได้ ก็เรียกว่า เดินตามพระพุทธองค์
ทัน ในความหมายที่สำคัญ คือดับทุกข์สิ้นเชิง, นอกนั้นเป็นเรื่องเบ็ดเตล็ด เป็น
เรื่องแฝงไม่ต้องก็ได้.

ที่^๕ เคียน^๕ เราก็มีความดีพอที่จะให้ตัวเองได้บ้างในบางคราว คือมี
จิตใจเกลี้ยงเกลา จากความรบกวนแห่งกิเลสและความทุกข์ สักชั่วขณะหนึ่ง;
คล้ายๆ กับว่า มีพระพุทธเจ้า หรือเป็นพระพุทธเจ้าสักชั่วขณะหนึ่ง สักแวบหนึ่ง
ก็ให้ตัวเองได้.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรตามพระองค์ก่อน : จะทำ จะพูด จะคิด
จะตัดสินใจอะไร ให้ยับยั้งไว้ด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อจะใคร่ครวญดู พิจารณาดูว่า

อะไรดีที่สุด? ระดับไหนดีที่สุด? ทำอย่างไรจึงจะดีที่สุด? หากจุดที่ว่าดีที่สุดให้พบ แล้วจึงตัดสินใจ ในการที่จะทำ จะพูด จะคิด. นี้เรียกว่าทำอะไร ให้ทุลถาม พระพุทธองค์ก่อน.

ข้อที่ ๖. ว่า ละอายเมื่อล้มเหลว นี้หมายความว่าเมื่อทำอะไรลงไป ไม่มีอะไรดีเสียเลย, ไม่มีอะไรดีเอาเสียเลยนี้ก็จะเสียใจ ในการที่เป็นสาวกของ พระองค์น้อยเกินไป.

ข้อที่ ๗. ว่า ตรวจสอบในลักษณะประเมินผลอยู่ตามโอกาส นี้เรา เอาเป็นเพียงว่า วันหนึ่งคืนหนึ่ง ก็ตรวจสอบดูว่า เราได้ทำอะไรที่ดีที่สุด สุขความ สามารถของเราแล้ว ในวันนี้หรือคืนนี้; ยังไม่ใช่ที่สุดของทั้งหมดนะ แต่ว่าที่สุด เป็นระดับที่สุดที่เราจะทำได้ในเวลาอัน ในสภาพอย่างนั้น. ถ้าเมื่อได้ทำอย่างนั้นจริง ก็เรียกว่าดี เป็นอยู่ถูกต้องดี ถ้าไม่มีอะไรพอที่จะมาบอกตัวเองได้ในวันนี้ ว่าได้ทำ อะไรที่ดีที่สุด ก็คือเป็นคนโง่ คนเลว คนเหลวไหล คนอ่อนแอ คนเหลวไหล ก็เสียใจ ก็จะได้แก้ไขกันต่อไป.

ข้อปฏิบัติ ๗ ประการนี้ อาจจะสรุปลงเหลือใจความสั้น ๆ ว่า สูงสุด เข้าไว้เสมอไป, สูงสุดเข้าไว้เสมอไป เหมือนกับนักปราชญ์บางท่าน ได้ผู้กล่าวกลอน ไว้บทหนึ่งว่า ทำอะไร ทำให้ดี เอกอุตตม.

บทช่วยจำเป็นคำกลอน เกี่ยวกับข้อนี้ว่า

	ไอองค์พระ	ปัญญาคม	อุดมบุรุษ
เป็นมนุษย์	งามปลอด	ยอดอรหัง	
เพราะดุถึง	ซึ่งนิพพาน	กิเลสพัง	
เป็นสรวณะ	มนุษย์ทั้ง	เทพและพรหม.	

ค้ำง่าย ๆ แต่สัมผัสกลอนทำให้ฟังยาก จึงข้อมความเข้าใจกันบ้าง
 อย่างนี้ ว่า “**ไอองค์พระ บัญญาคม อุดมบุรุษ**”. **อุดมบุรุษ** ฟังออกแล้ว.
บัญญัติาคม นี้มีความหมายพิเศษอยู่. **บัญญัติาคม** แปลว่า **เป็นที่มาแห่งบัญญัติ,**
บัญญัติ แปลว่า **บัญญัติ, อาคม** แปลว่า **ที่มา บัญญา – อาคม** รวมกัน **เป็นบัญญัติ-**
คม, บัญญาคม แปลว่า **เป็นที่มาแห่งบัญญัติ.** ไอ้พระองค์ ซึ่งทรงเป็นที่มาแห่ง
 บัญญา แล้วก็**เป็นอุดมบุรุษ,** แล้ว **เป็นมนุษย์** **งามปลอด ยอดอรหัง** นี้ไม่ต้อง
 อธิบาย “**เพราะลุดัง ซึ่งนิพพาน กิเลสทั้ง**” กิเลสพั้งนี้กลอนมันพาไป ก็เป็น
 อันว่า เข้าใจได้ว่า กิเลสหมด”.

“**เป็นสภาวะ มนุษย์ทั้ง เทพและพรหม**” คือเป็นที่พึ่งทั้งของมนุษย์
 ทั้งของเทวดา และของพรหม. นี่เขาแบ่งชั้นแห่งสัตว์ในโลกนี้ เขานิยมแบ่งกัน
 อย่างนี้ ว่ามนุษย์นี่คือธรรมดาทั่วไป เทวดานี้คือผู้ที่ไม่ต้องเหน็ดเหนื่อย แล้ว
 พรหมนี้หมายถึง บริสุทธิจากกาม ทั้งรูปพรหมและอรุปรหม พระองค์ทรงเป็น
 ที่พึ่งตั้งแต่ มนุษย์ เทวดา และพรหม เพราะว่าแม้เป็นพรหมแล้ว ก็ยังไม่ถึงที่สุด
 แห่งการหลุดพ้นจากความทุกข์ ดังนั้นพรหม ก็ยังต้องอาศัยการตรัสรู้ของพระองค์
 เพื่อทำประโยชน์สูงสุดแก่ตนต่อไป.

.....

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๘๘. มีพระบาลีว่า **อดุโล.** แปลว่า **มีคุณ**
อันใคร ๆ วัดไม่ได้.

มีพระคุณอันใคร ๆ วัดไม่ได้ นี้ไม่ได้ระบุว่า พระคุณข้อไหน จึงหมายถึง
 ถึงพระพุทธคุณทั้งปวง. ดังนั้นพระคุณข้อนี้ **อดุโล** นี้จะสงเคราะห์ลงในสรรพคุณ
 หรือพระคุณทั้งปวง.

ข้อพึงศึกษากันอยู่บ้างว่า *อดุไล* — *วัดไม่ได้* ทวงไม่ได้ ชั่งไม่ได้
ประมาณไม่ได้ นี่เพราะว่ามันอยู่เหนือการวัด เหนือการเปรียบเทียบ เหนือการ
บรรยาย.

เหนือการวัด นี้หมายความว่า จะเอาอะไรมาวัด มาตวง มาอะไรไม่ได้;
เหนือการวัด เหนือการเปรียบเทียบ, เอาอะไรมาเปรียบเทียบไม่ได้; และเหนือการบรรยาย
นี้ก็มีปาก มีลิ้น มีสติ ปัญญาอะไรก็ตาม จะมาบรรยายพระพุทธคุณให้สิ้นสุดนั้น
มันไม่ได้ เพราะว่า พระองค์ได้ทรงสิ่งซึ่งวัดไม่ได้ แล้วสิ่งนั้นคืออะไร? สิ่งนั้น
คือสุญญตา.

พระพุทธองค์ได้ทรงลู่ถึงสิ่งที่เรียกว่า สุญญตา หรือ ตถา. ตถา
คือเป็นอย่างนั้นเอง, ไม่เป็นอย่างอื่นเลย มันก็ไต่แกสุญญตา คือความว่าง
จากความหมายแห่งตัวตน. ฉะนั้น *ตถา* ก็คือ *สุญญตา* ก็คือ *เป็นสิ่งที่วัดไม่ได้*
ทวงไม่ได้ พรรณนาไม่ได้ มันไม่มีอะไรให้พรรณนา. เมื่อพระองค์ทรงลู่ถึงสิ่งนี้
พระองค์จึงอยู่ในฐานะที่ใคร ๆ วัดไม่ได้ โดยคุณธรรมทั้งปวง.

นี่ใจความสำคัญมันก็มีเท่านี้ พระองค์ทรงมีคุณธรรมอันใด ๆ วัดไม่ได้
จะวัดทั่วพระองค์ก็ไม่ได้ จะวัดคุณธรรมของพระองค์ก็ไม่ได้.

ที่นี้ข้อปฏิบัติ สำหรับพุทธบริษัททั้งหลาย เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้
โดยหลัก ๗ ประการ ก็มีอย่างนี้ว่า :—

ข้อที่ ๑. ระลึกรู้ถึงพระพุทธองค์ ในฐานะเป็นบุคคลที่ไม่มี
อะไรวัดได้ เปรียบได้หรือพรรณนาได้. ถ้าเข้าใจจริงจะรู้สึกขึ้นมาเองว่า มัน

สูงสุด ไม่รู้จะพรรณนากันอย่างไร, ไม่รู้จะเปรียบจะเทียบกันอย่างไร; ลุถึงสิ่งที่พูดไม่ได้ ที่เปรียบเทียบไม่ได้ นั่นแหละคือของจริง.

หลักเกณฑ์อันนี้ ไม่ใช่มีแต่ในพุทธศาสนา แต่มันก็แปลกอยู่ที่ว่า มันมีในฝ่ายตะวันออกเรา; เช่นลัทธิเต๋าของเหลาจื่อ บรรทัดแรกเขาก็พูดถึงลักษณะนี้เหมือนกัน ว่าสิ่งซึ่งวัดไม่ได้ นั่นแหละเป็นของจริง คือสิ่งที่พูดไม่ได้ เปรียบเทียบไม่ได้ บรรยายไม่ได้ นั่นแหละเป็นของจริง. ถ้ายังวัดได้ พูดได้ เปรียบได้ บรรยายได้ พรรณนาได้ นั่นยังไม่จริง. นี่ให้รู้ไว้ว่า หลักเกณฑ์อย่างนี้ ไม่ใช่มีแต่ในพุทธศาสนา ก็มีทั่วไป ในระดับผู้ที่มีปัญญาได้เห็นสิ่งหนึ่ง ซึ่งวัดไม่ได้.

นี้เราระลึกนึกถึงพระพุทธองค์ในลักษณะอย่างนั้นแล้ว จะมีศรัทธาปสาทะไม่หวั่นไหวในพระองค์.

ข้อที่ ๒. ว่าระลึกถึงเป็นประจำ ก็คือให้ระลึกนึกถึงสิ่งที่วัดไม่ได้ บรรยายไม่ได้ นั่นว่า มันอยู่ข้างหน้า รอเราอยู่ เราจะไปถึงให้ได้; ดังนั้นเราจะระลึกถึงอยู่เป็นประจำ.

ข้อที่ ๓. ว่าระลึกถึงเมื่อมีอันตราย จะระลึกว่า อันตรายเป็นสิ่งที่วัดได้ ตวงได้ พรรณนาได้ บรรยายได้; ถ้าเราลุถึงสิ่งที่วัดไม่ได้แล้ว เราก็อยู่เหนืออันตรายโดยแน่นอน.

ข้อที่ ๔. ว่าทำตามพระองค์ ด้วยการน้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาสู่ตน จนให้ตัวเองได้ ก็หมายความว่า เราจะพยายามทำตามพระองค์ ให้ลุถึงสิ่งที่วัดไม่ได้. นี่ถ้ามันยังไกลนัก ก็เอาแต่เพียงว่า เราจะพยายามทำตนให้ใกล้เข้าไป,

ให้ใกล้เข้าไป ยังสิ่งที่วัดไม่ได้; แล้วเราก็ไหว้ตัวเองได้เหมือนกัน ไม่ต้องค้ำทิ้งไปเสียเลย. มุ่งหมายสิ่งที่วัดไม่ได้ แล้วก็ทำตัวเองให้ใกล้สิ่งนั้นเข้าไป, ให้ใกล้สิ่งนั้นเข้าไป ก็พอจะไหว้ตัวเองได้.

แต่อย่าไปตั้งมาตรฐานชนิดที่ว่า เรายังดีกว่าคนอื่น แล้วเราก็ไหว้ตัวเองได้; อย่างนี้ก็ไม่วอ มันจะเพิ่มกิเลส หรือว่าไปทำมาตรฐานวัดกับคนที่เร็วกว่าเรา แล้วก็ไปว่า เราก็ดีกว่าคนอื่นแล้ว, เราใกล้เข้าไปแล้ว นี่ก็ไม่ควร; มันจะดึงเราให้เลวลงไป ทรุดลงไป ไปหาคนที่เขาเร็วกว่าเรา หรือต่ำกว่าเรา.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรให้ทุลตามพระองค์ก่อน. ข้อนี้หมายความว่า จะทำ จะพูด จะคิด จะตัดสินใจอะไร ก็ให้มุ่งหมายจุดสูงสุดที่ว่า วัดไม่ได้นี้ไว้เป็นหลักสำหรับมุ่งหมายในปลายทาง, ในสุดท้ายปลายทาง จะคิด จะจัด จะทำ จะตระเตรียมอะไรทุกอย่าง ให้มันเป็นไปในหนทางของสิ่งสูงสุดจนวัดไม่ได้. นี่เราจะได้ติดตามพระพุทธเจ้าไป เราตามพระพุทธองค์ก่อน ก็เพื่อว่าให้รู้ว่า ทำอย่างไรจึงจะพุ่งไปยังสิ่งที่วัดไม่ได้.

ข้อที่ ๖. ว่า ละอายเมื่อล้มเหลวนี้ ก็หมายความว่า มันไม่มีอะไรดี, มันมีอะไรวัดได้เสียหมด. อย่างคนโบราณเขาว่า “พออ้าปาก เพื่อนก็เห็นลิ้นไก่”; นี่มันไม่มีอะไรดี ต้องมีอะไรดีกว่านั้น จึงจะถือว่า เป็นสาวกของพระพุทธองค์.

ข้อที่ ๗. ว่า ตรวจสอบในลักษณะประเมินผลอยู่ตามโอกาส มีโอกาสเมื่อไรจะพยายามใคร่ครวญพิจารณาว่า มันใกล้เข้าไปถึงจุดหมายปลายทางที่วัดไม่ได้นั้นหรือเปล่า? จะช่วยกระตุ้นให้เกิดความมานะพยายามให้ใกล้เข้าไปยังสิ่งที่วัดไม่ได้.

ที่นับท้าวจำเป็นคำกลอน สำหรับพระพุทฺธคุณข้อนี้ ก็มีว่า :-

ไอ้พระองค์ ทรงพระคุณ ไม่วัดได้
 เหนือการเปรียบ การบรรยาย ให้เสียงชม
 เหตุว่ามี สุนฺญตา เป็นอาคม
 โลกนิยม พระคุณเห็น เป็นอคุลย์.

“ไอ้พระองค์ ทรงพระคุณ ไม่วัดได้” นี้ใจความชัดแล้ว “เหนือการเปรียบ การบรรยาย ให้เสียงชม”; แม้ว่าเราจะช่วยกันพูดพรรณนาพระคุณของพระองค์ ให้เสียงชมระงมไปหมดทั้งโลก ก็ยังไม่พอ, ยังไม่ถึงคุณค่าอันแท้จริงของพระองค์. พระอาจารย์แต่กาลก่อน ก็เคยรู้สึกถึงข้อนี้ จึงได้แต่งบทกวีประพันธ์ไว้ เป็นบาลีว่า สหสฺสตีเส สเกโกโส ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งมีใจความว่า **ให้คนคนหนึ่งมีศีระะพันศีระะ ในหนึ่งศีระะมีพันปาก ในหนึ่งปากมีพันลิ้น แล้วก็เป็นคนมีกำลังมาก มีฤทธิ์มาก แล้วก็พรรณนาพระคุณของพระองค์ไปสักกับปีหนึ่ง ก็ยังไม่หมด** พระคุณของพระพุทธองค์; หมายความว่า ลิ้นไม่รู้จักก็แสนกล้านลิ้นนั้น จะช่วยกันพรรณนาตั้งกับปีหนึ่ง ก็ยังไม่หมดพระคุณของพระองค์; ในที่นี้เราพูดว่า เหนือการเปรียบเทียบการบรรยาย ให้เสียงชมทั้งโลก.

เหตุว่ามีสุนฺญตาเป็นอาคม ก็เพราะว่า พระหฤทัยของพระองค์อยู่ด้วยสุนฺญตา เรียกว่า มหาสุนฺญตาวินิหาร หรือ ปริมาณุตตรสุนฺญตาวินิหาร แล้วแต่จะเรียก, ให้มันเป็นสุนฺญตาสุงสุดก็แล้วกัน มีพระหฤทัยอยู่ด้วยสุนฺญตา **เหตุว่ามีสุนฺญตาเป็นอาคม** เพราะสุนฺญตาวัดไม่ได้ พระองค์จึงมีอะไรที่วัดไม่ได้.

“โลกนิยม พระคุณเห็น เป็นอคุลย์” อคุลย์ก็คือ อ—ตฺ—ล แปลว่า วัตไม้ได้ ชาวโลกก็ยกให้ว่า พระองค์ทรงเป็นอคุลย์ คือวัตไม้ได้.

.....

อุบาลีพุทธคุณบทที่ ๘๘ มีพระบาลีว่า มหนฺโต. แปลว่า ผู้ทรงคุณอันใหญ่หลวง.

ทรงคุณอันใหญ่หลวง ไม่ได้ระบุว่าคุณไหน จึงเป็นคุณทั้งปวง เพราะฉะนั้นพระพุทธรูปบทนี้ก็ต้องจัดเป็นพระคุณทั้งปวง คือสรรพคุณ.

ที่นี้คำว่า “พระคุณอันใหญ่หลวง” มาจากคำว่า มหนฺโต หรือมาจากคำว่า มหา ก็แปลว่า มหาบุรุษ; มหาบุรุษ ก็คือ ผู้ที่เป็นใหญ่ด้วยคุณ เป็นใหญ่เพราะประกอบไปด้วยคุณอันใหญ่.

ที่นี้มาถึงคำว่า “คุณ” คำว่าคุณนี้มีหลายความหมาย คุณค่า หรือคุณสมบัตินี้ แปลว่าราคา หมายถึงราคาหรือค่า เรียกว่าคุณค่า ตามแต่จะกำหนดราคากันว่าเท่าไร. แล้วที่นี้ก็มีคำว่าคุณประโยชน์ นี้มันมีประโยชน์อย่างไรแก่ใคร ถ้าเขาไม่ต้องการมันก็ไม่เป็นประโยชน์อะไร; แต่ว่าเรามีความจำเป็น หรือต้องการ มันก็มีประโยชน์มากขึ้น หรือถึงที่สุด เช่นพระธรรมนี้ ก็มีคุณประโยชน์แก่มนุษย์ผู้มีปัญญาอย่างนี้ แต่ก็ไม่มีประโยชน์แก่สัตว์เดรัจฉานเลยก็ได้ เพราะมันไม่ได้มีปัญญาอย่างนี้ ฉะนั้นพระองค์ก็มีคุณประโยชน์ เฉพาะผู้ที่มีความต้องการ หรือต้องอาศัยคุณประโยชน์นั้น.

ที่นี้คุณสมบัติในตัวคน นี้ก็คือคุณธรรมในพระองค์ ที่นี้คุณธรรมนี้ใหญ่หลวงก็ได้ ประเสริฐก็ได้ ลึกซึ้งก็ได้. ใหญ่หลวงก็มันกว้างขวาง ที่ใช้เป็นประโยชน์ได้แก่มนุษย์ทั้งหมด

โดยตรงและโดยอ้อม แล้วคุณค่าที่จะได้จากคุณธรรมนี้ก็ประเสริฐ ความประเสริฐนี้ก็เรียกว่า มหา ไท้เหมือนกัน.

ที่นี้ก็มองในแง่อื่นออกไปอีก ก็คือว่าลึกลับ คำว่าลึกลับนี้ ก็มีความหมายของคำว่า มหา นั้นคล้ายเหมือนกัน.

ดูกันอีกทางหนึ่ง ก็ดูว่า ทั้งแก่พระองค์เอง และแก่บุคคลอื่น นี้ก็ “มหา” เหมือนกัน มันใหญ่มันมากจนเป็นประโยชน์ทั้งแก่พระองค์เอง และแก่บุคคลอื่น. ดังนั้นพระองค์จึงทรงพระนามว่า มหันโต หรือมหาบุรุษ คือผู้มากไปด้วยคุณธรรมเหล่านี้ แล้วก็ถึงระดับสูงสุด แล้วก็ลึกลับที่สุด.

เรื่องที่จะต้องพูดกันก็กลายมาอยู่ที่คำว่า มหา คือใหญ่หลวง ประเสริฐ ลึกลับ กว้างขวาง ก็ตาม เพื่อให้ได้ความขึ้นมาว่า พระพุทธองค์ทรงเป็นมหาบุรุษ เพราะประกอบไปด้วยคุณธรรมอันเป็นมหา ซึ่งมีความหมายทั้งที่กล่าวมาแล้ว ไม่มีรายละเอียดอันอื่น.

ข้อปฏิบัติ ที่พุทธบริษัทจะพึงปฏิบัติต่อพระองค์ เกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ ก็คือ :—

ข้อที่ ๑. ให้ศึกษาจนเข้าใจความใหญ่หลวง : ความใหญ่หลวงแห่งพระคุณของพระองค์ และก็น่าคิดนึก พิจารณาจนพบความใหญ่หลวงที่วัดไม่ได้ของพระองค์ จนเกิดศรัทธาไม่หวั่นไหวในพระองค์.

ข้อที่ ๒. ระลึกรั้งอยู่เป็นประจำ เพื่อจะยึดเอาจิตใจไว้ ในพระคุณของพระองค์.

ข้อที่ ๓. ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย ว่าความใหญ่หลวงแห่งคุณธรรม
นั้น มันขัดหรือป้องกันอันตรายได้.

ข้อที่ ๔. ทำตามพระองค์ ก็คือพยายามที่จะบรรลุ ถึงซึ่งคุณอัน
ใหญ่หลวงยิ่ง ๆ ขึ้นไป ก้าวหน้าไปได้เท่าไร ก็ให้ตัวเองเสียทีหนึ่ง.

ข้อที่ ๕. ว่าทำอะไรทูลถามพระองค์ก่อน ที่จริงก็ไม่มีอะไรอีก
นอกจากว่าจะยับยั้ง สติสัมปชัญญะ ให้รู้จักความใหญ่หลวง หรือคุณค่าอันใหญ่หลวง
แล้วจะได้ตัดสติใจลงไป ในการที่จะทำ จะพูด จะคิด ให้มันเป็นไปในทางคุณธรรม
อันใหญ่หลวง.

ข้อที่ ๖. ว่า ละอายเมื่อล้มเหลว ก็คือว่า เมื่อมันไม่มีอะไรพอที่จะ
กล่าวได้ว่า เป็นคุณธรรมอันใหญ่หลวง หรือสงเคราะห์ในคุณธรรมอันใหญ่หลวง
หรือไม่ก้าวหน้าไปในคุณธรรมอันใหญ่หลวงก็ตาม ก็ควรจะเสียใจละอาย.

ข้อที่ ๗. ว่า ตรวจสอบในลักษณะเป็นการประเมินผลอยู่เสมอ ก็
คือดูให้รู้ว่า เรากำลังก้าวหน้าไปในทางของคุณธรรมอันใหญ่หลวงหรือไม่.

พระคุณข้อนี้สรุปได้ว่า มีความใหญ่หลวงถึงที่สุด คือเป็นของเลิศของสุด.

บทช่วยจำเป็นคำกลอน สำหรับพระพุทฺธคุณข้อนี้ ก็มีว่า :-

โอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่ามหันต์
เพราะคุณอัน ล้ำเลิศ ประเสริฐสุนทร
ทั้งลึกซึ้ง ใหญ่หลวง กว่าปวงคุณ
ทั้งค้ำจุน โลกกว้าง ว่างทุกขภัย.

คำไม่ยาก แต่บางคำมันจะฟังยาก “**โธพระองค์ ทรงสมญา ว่ามหันต**” ก็อมหันตะ ตรงตามพระบาลีแห่งพระพุทฺธคุณข้อนี้ แล้วฟังทราบไว้ด้วยว่า คำว่า **มหันต** นี้ พวกอื่นนอกจากพุทธศาสนาเขาก็ใช้เหมือนกัน ฝ่ายฮินดู ฝ่ายอะไรต่างๆ เขาก็มีคำนี้ใช้เหมือนกัน ในความหมายที่มุ่งหมายอย่างเดียวกันนี้เหมือนกัน ถ้าไปได้ยินเข้า เดียวก็จะหาว่า ไปยืมของเขามา คือต่างฝ่ายต่างมีใช้.

“**เพราะคุณอัน ล้ำเลิศ ประเสริฐสุนทร**” สุนทรนี้ คือ สุนทร หรือ สุน-ท-ร ก็คือค็หรืองาม มีพระคุณอันล้ำเลิศ ประเสริฐสุนทร ลึกซึ้งใหญ่หลวงกว่าคุณใดๆ หมด คำจุนโลกที่ใหญ่กว้างเท่าไรก็ตาม ให้ห่างทุกขภัย.

.....

อุปาลีพุทฺธคุณบทที่ ๑๐๐ ว่า ยสกุคปฺตโต. พระคุณบทที่ ๑๐๐ นี้คือ บทสุดท้ายแห่งอุปาลีพุทฺธคุณ พระพุทฺธคุณข้อนี้มีพระบาลีว่า **ยสกุคปฺตโต** แปลว่า **ผู้ถึงแล้วซึ่งความเลิศด้วยเกียรติคุณ.**

โดยเหตุที่ไม่ได้ระบุว่า เป็นพระคุณข้อไหน, พระองค์เลิศด้วยเกียรติคุณไปเสียทั้งหมด บัญญาคุณก็เลิศ บริสุทธิคุณก็เลิศ เมตตากุณก็เลิศ ฉะนั้นก็เลยจัดไว้เป็นพระคุณรวม คือสรรพคุณ.

คำว่า “**ถึงแล้ว**” ก็คือมีแล้ว ได้แล้ว ประสบแล้ว เป็นประโยชน์อยู่แล้ว เพราะถึงแล้วซึ่งยอดสุด คือสุดยอดของคุณนั้นๆ ก็ถึงซึ่งยอดสุดแห่งเกียรติคุณ เกียรติยศ หรือเกียรติศักดิ์อะไรก็ตาม; นี่มันเป็นคำที่บุคคลอื่นสรรเสริญพระองค์ ฉะนั้นเขาก็มีสิทธิ์ หรือความชอบธรรม ที่จะกล่าวออกไปให้

หมกความรูสึกของเขา; เขาจึงได้กล่าวว่า พระองค์ทรงถึงที่สุดแห่งเกียรติคุณ เกียรติยศ เกียรติศักดิ์ ทั้งที่พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้ประสงค์สิ่งเหล่านี้.

ข้อนี้ก็เช่นเดียวกับที่เราสวดบททำวัตรเย็นนั้นแหละ **กิตติสทโท อพภุคโคโต อติปิ โส ภควา - กิตติศัพท์ของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น อพภุคโคโต - ได้พุ่งไปแล้วอย่างนี้** นี้เขาก็หมายความอย่างเดียวกัน. ผู้ที่ชื่ออุบาลีนี้ เขาสรรเสริญพระพุทธคุณในข้อสุดท้าย เป็นการสรุปว่า ทรงถึงซึ่งยอดแห่งเกียรติคุณ เกียรติยศ และเกียรติศักดิ์ ถ้าพูดเป็นบาลีก็ว่า **ยสคคปฺปโตโต**.

ที่นี้ เรื่องเกียรติยศ เกียรติคุณในโลก ที่ชาวโลกเขาบูชา นี้ เราจะไม่พูดถึงกันนักก็ได้ แล้วก็เป็นที่รู้จักอยู่แล้ว นี่ไปพูดถึงยอดสุดของเกียรติคุณจะดีกว่า; นั่นคือพระนิพพาน. พระองค์ทรงถึงยอดสุดของคุณธรรม คือพระนิพพาน ก็ได้ เพราะไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าพระนิพพาน ในฐานะเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องการ.

ที่นี้จะว่ายอดสุดอีกทางหนึ่ง เป็นเครื่องวัดเท่านั้น ก็เรียกว่าโลกุตตระ. **โลกุตตระ** แปลว่า **เหนือโลก**; ถ้าเหนือโลกแล้วก็ไม่มีอะไรอีกแล้ว มันก็สุดเหมือนกัน ก็เรียกว่ายอดสุดเหมือนกัน. พระองค์ทรงถึงโลกุตตรสภาพ ก็ถึงยอดสุด หรือจะพูดง่ายๆ ว่า พระองค์ทรงถึง สุนฺณมฺมตา. สุนฺณมฺมตานี้ก็ยอดสุด ไม่มีอะไรเหนือไปกว่าสุนฺณมฺมตา ซึ่งวัดไม่ได้ และเหนือสิ่งทั้งปวง.

นี่ทรงถึงซึ่งยอดสุดแห่งยศ หรือเกียรติ เพราะพระองค์ได้ถึงยอดสุดแห่งธรรมะ รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนิพพาน เรื่องสุนฺณมฺมตา เรื่องโลกุตตระนั้น ก็อธิบายไว้ในที่อื่น หรือ

ในบทพระพุทธคุณข้อต้น ๆ นั้นจึงไม่ต้องอธิบาย พุคเอาแต่ใจความว่า ทรงถึงที่สุดแห่งเกียรติยศ เกียรติคุณ เกียรติศักดิ์ เท่านั้นก็เป็นพอ.

ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธคุณข้อนี้ สำหรับพุทธบริษัท ในลักษณะ ๗ ประการก็จะพึงมีว่า :-

ข้อที่ ๑. ว่าเราศึกษาให้ละเอียดลออ จนเข้าใจว่า พระพุทธองค์ทรงถึงที่สุด แห่งสิ่งที่มนุษย์นิยมยกย่องกันจริงๆ จะมองเห็นในแง่ไหน ก็ถึงที่สุด ทั้งนั้น เราก็มีศรัทธาปสาทะ ในพระพุทธองค์เพิ่มขึ้นอีกทางหนึ่ง, หลาย ๆ ทาง ประสงค์กันเข้ามาทุกทาง; แล้วแต่ละทางก็จะช่วยให้เกิดศรัทธาไม่หวั่นไหว, นี้เรียกว่าศึกษาให้เข้าใจจนเกิด อเวจฉับปัสสัธา, *อเวจฉับปัสสัธา* แปลว่า *ศรัทธาที่ไม่หวั่นไหว*.

ข้อที่ ๒. ระลึกถึงอยู่เป็นประจำ นี้ ระลึกถึงพระองค์ ที่ลู่ถึงสิ่ง สูงสุดโดยคุณธรรม หรือโดยเกียรตินี้ อยู่เป็นประจำ คงจะมีผลทำให้เรามีกำลังใจ ก้าวหน้าไปตามทางของพระองค์ด้วย.

ข้อที่ ๓. ว่า ระลึกถึงเมื่อมีอันตราย ก็ระลึกถึงไปในแง่ที่ว่า เมื่อยังไม่ถึงที่สุดแห่งคุณธรรม ก็ยังมีอันตราย ความถึงที่สุดแห่งคุณธรรม ย่อมขจัดอันตรายในตัวเองโดยอัตโนมัติ.

ข้อที่ ๔. ว่า ทำตามพระองค์ ด้วยการน้อมนำพระคุณข้อนี้เข้ามาสู่ตนเอง จนพอใจตนเอง ก็คือทำอะไรก็มุ่งหมาย ที่จะให้ถึงที่สุด ในทางเกียรติคุณ

คือคุณที่มันเป็นประโยชน์; แล้วคุณนั้นควรระเบิดลือซาออกไป, แล้วมองดูด้วยจิตใจที่เป็นธรรมว่า ถ้าใครดี มีความดี เกียรติคุณก็แพร่ไป นั่นมีประโยชน์แก่คนเป็นอันมากที่ได้ยิน. ถ้ามันไม่มีอะไรแพร่ไปอย่างนี้ คนเหล่านั้นก็ไม่ได้ยิน, ก็ไม่ได้รับประโยชน์. ฉะนั้นการระเบิดลือซาแห่งเกียรติคุณ เกียรติศัพท์ของพระพุทธองค์ จึงเป็นประโยชน์แก่อุคโลก; เราจึงเอามาสดอยู่ทุกเย็นว่า *กิตติศัพท์ อัทภุคคโต อติปิ โส ภควา.* เมื่อมีอันตรายก็กล้าหาญ เมื่อทำตามท่านก็จะไหว้ตัวเองได้.

ข้อที่ ๕. เมื่อทำอะไรตามท่านก่อน ก็จะก้าวไป, ก้าวไปโดยแน่นอน เพื่อถึงจุดที่สูงสุดแห่งเกียรติคุณ.

ข้อที่ ๖. ละอายเมื่อล้มเหลว นี้จะป้องกันไม่ให้ถอยหลัง.

ข้อที่ ๗. ตรวจสอบในลักษณะประเมินผล ว่ามันก้าวหน้าหรือไม่? นี่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการประพฤติปฏิบัติทั่วไป แม้ในทางเรื่องโลกๆ แล้วเรื่องทางธรรมะ ก็เป็นอย่างนั้น.

เถียนพระบาลีมีว่า *ยสคฺคปฺปตฺโต - ดั้งแล้วซึ่งที่สุดแห่งยศ.* คำว่า *ยศ* นี้มันแปลว่า *เกียรติคุณ* ก็ได้ *เกียรติศักดิ์* ก็ได้ *เกียรติยศ* ก็ได้; อย่าถือเอาความหมายตามที่ตัวเองได้ยินได้ฟังแคบๆ ว่ายศ แล้วก็ติดอยู่ในยศ; แล้วก็มาชวนให้พระพุทธองค์ เป็นผู้ที่ติดอยู่ในยศ อย่างนั้นมันไม่ถูกตามความหมาย; ถ้าพูดถึงยศ อย่างนี้ มันก็มีอันตรายสำหรับคน ที่ยังไม่เป็นพระอรหันต์.

แต่ถ้าเป็นพระอรหันต์แล้ว แม้จะมีเกียรติยศอย่างไร ก็ไม่เป็นอันตราย เพราะที่ท่านไม่ลืมหิว หรือท่านไม่รู้สึกริว ว่ามีตัว และมียศ. ที่นี้เมื่อเรายังมีตัวอยู่ ก็ชอบให้ตัวมียศ แล้วก็มักจะลืมหิว แล้วก็ไปหลงไหลในสิ่งที่เรียกว่ายศ.

การปฏิบัติในพระพุทธคุณขั้นนี้ จึงขอสรุปความว่า มียศนั้นไม่ใช่ลืมหิว, มียศไม่ใช่ลืมหิว.

บทช่วยจำ สำหรับพระพุทธคุณข้อสุดท้ายนี้ มีว่า :-

โอ้พระองค์ ทรงมี กิตติยศ
กิตติศัพท์ ปราภฏ โลกไหนไหน
กิตติคุณ ร่ำระบือ เลื่องลือไกล
โลกน้อยใหญ่ ล้วนเคารพ ครบไตรทวาร.

คำง่าย ๆ แต่ความหมายอาจจะสลับ “โอ้พระองค์ ทรงมี กิตติยศ” นี้ อยากจะ *เล็งถึงยศศักดิ์* ที่เขานิยมยกย่องบูชา; พระองค์ทรงมีโดยอัตโนมัติ โดยไม่ต้องประสงค์ แล้วกิตติศัพท์ปราภฏโลกไหนไหน. *กิตติศัพท์* นั้น แปลว่า *กิตติศัพท์* เสียงระบือลือชาปราภฏไปทุกโลก มนุษย์โลก เทวโลก มารโลก พรหมโลก.

ที่นี้ *กิตติคุณ* ร่ำระบือ เลื่องลือไกล นี้ *กิตติคุณคือพระคุณธรรม* ที่ควรแก่การสรรเสริญนี้ร่ำระบือ. คำว่า “ร่ำ” นี้ไม่ใช่ร้องไห้ คำว่า ร่ำ นี้ แปลว่าดัง ๆ. เมื่อพูดว่าร้องไห้ มันก็คือร้องไห้ แต่ถ้าพูดว่าร่ำไห้ แล้วคือร้องไห้ดัง ๆ. คำว่า ร่ำไม่ได้หมายความว่าดัง, คำว่าร่ำไม่ได้หมายความว่าดังร้องไห้. คำว่า “ร่ำ” นี้ หมายความว่าดัง มันดัง ร่ำให้คือร้องไห้ดัง ๆ กิตติคุณร่ำระบือ คือระบือดัง ๆ.

เลื่องลือไกล โลกน้อยใหญ่ ล้วนเคารพ ครอบไตรทวาร คือเคารพกันจริงๆ ค้วย
กาย วาจา ใจ.

นี่คือพระพุทธคุณบทสุดท้าย เป็นบทที่ ๑๐๐ พอดี, เป็นพระพุทธคุณ
๑๐๐ บท วรรคสุดท้าย ซึ่งเป็นวรรคที่ ๑๐.

สรุปทั้งวรรคแล้ว ก็มีพระพุทธคุณ ซึ่งจัดเป็นปัญญาคุณ ๑ บทคือ
พุทธโธ. จัดเป็นปริสฺสุทฺธิคุณ ๓ บท คือ *ตณฺหจฺฉิโต วัตรฺฐโม อนฺุปลิตฺโต* แล้วจัด
เป็นสรรพคุณ คือรวมกันไปหมด ๖ บท คือ *อาหุเนยฺโย ยกฺโข อุตฺตมปฺกฺกโล
อตุโล มหนฺโต ยสฺสคฺคฺปฺตฺโต* เป็น ๑๐ บทพอดี

ที่นี้พระพุทธคุณทั้ง ๑๐ บท แห่งวรรคที่ ๑๐ นี้ ประมวลคำกลอน
จากทุกบทที่กล่าวมาแล้ว มารวมไว้ในที่เดียวกัน ก็จะพึงมีคร่าวเดียวกัน ๑๐ บทว่า :—

ไอ้พระองค์ ทรงทำลาย ชำยตัดหา
ดั่งพระยา บัณฑิต มีฤทธิ์ใหญ่
หลุดจากภพ จากวัฏฏะ ละทุกข์ไกล
อารมณ์ไหน ก็ไม่มี ที่พันพาน.

ไอ้พระองค์ ทรงพระนาม ว่าพุทธโธ
เพราะมีโพธิ์- ธิปัญญา อันกล้าหาญ
เป็นผู้ต้น จากหลับ อันเนิ่นนาน
แล้วเบิกบาน สดสวย ค้วยปัญญา.

ไอ้พระองค์ ทรงออก จากหมอกควัน
 ที่เคยกัน ดวงใจ ไว้แน่นหนา
 คือหมอกแห่ง โมหะ อวิชชา
 ไม่กลับมา มีคมนต์ ผ่านพ้นไป.

ไอ้พระองค์ ไม่ทรงติด ในตังเหนียว
 ที่สัตว์โลก เกาะเกี่ยว แต่ไหนไหน
 คือคันทา และทัญญู วิมุติไกล
 ไม่เป็นภัย ดังเช่นตัง รั้งนกตาย.

ไอ้องค์พระ อาหุเนย- ยะบุคคล
 เป็นบ่อเกิด แห่งกุศล แก่สัตว์หลาย
 ไทยทาน เกิดบุญ คุณมากมาย
 มีพระกาย เป็นนาบุญ โลกอุ่นใจ.

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่าเป็นยักษ์
 แปลกหนัก บางคน ก็สงสัย
 ความจริงคือ สัตว์ต้องกลัว ทั่วโลกภัย
 ต้องบูชา สุดใจ ได้เชื่อฟัง.

ไอ้องค์พระ บัญญากม อุดมบุรุษ
 เป็นมนุษย์ งามปลอด ยอดอรหัง
 เพราะลุดัง ชึ่งนิพพาน กิเลสพัง
 เป็นสรวณะ มนุษย์ทั้ง เทพและพรหม.

ไอ้พระองค์ ทรงพระคุณ ไม่วัดได้
เหนือการเปรียบ การบรรยาย ให้เลี้ยงขรม
เหตุว่ามี สุนทรียา เป็นอาคม
โลกนิยม พระคุณเห็น เป็นอตุลย์.

ไอ้พระองค์ ทรงสมญา ว่ามหันต์
เพราะคุณอัน ล้ำเลิศ ประเสริฐสุนทร
หังลึกซึ้ง ใหญ่หลวง กว่าปวงคุณ
หังคำจุน โลกกว้าง ว่างทุกขภัย.

ไอ้พระองค์ ทรงมี กิตติยศ
กิตติศัพท์ ปราภฏ โลกไหนไหน
กิตติคุณ ร่ำระบือ เลื่องลือไกล
โลกน้อยใหญ่ ล้วนเคารพ ครอบไตรทวาร.

สรุป

หังเรื่องยศ เรื่องเดช เรื่องกิตติศัพท์
ทั่วไคววัลย์ ขอมรับ สมณสาร
ไว้เป็นหลัก ปฏิบัติ ชัดสันดาน
มีนิพพาน เป็นที่หมาย ฝ่ายอนันต์.

บทสรุปแห่งวรรคนี้ว่า พระองค์ทรงเรื่องยศ เรื่องเดช เรื่องกิตติศัพท์
ทั่วไคววัลย์ คือทั่วทุกโลก ทุกจักรวาล ขอมรับสมณสาร คือคำแนะนำสั่งสอนของ
พระองค์ ไว้ปฏิบัติเป็นหลัก เพื่อขัดเกลาสันดานของตนๆ แล้วก็ มีนิพพานเป็นที่

หมายได้. **อนันต์** คือว่าไม่มีที่สิ้นสุด อันจะมีต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด. อย่าใ้ว่า มันจะเท่านี้ปีเท่านี้ปี **ให้ถือหลักว่า** ถ้ายังมีคนปฏิบัติดีปฏิบัติชอบอยู่แล้ว โลกก็ไม่ว่างจากพระอรหันต์เลย.

นี่เป็นอันว่า เราได้บรรยายพระพุทธคุณ ส่วนอุปาสิพระพุทธคุณมาครบ ๑๐๐ บทแล้ว; แบ่งเป็นวรรค, วรรคละ ๑๐ บท จึงเป็น ๑๐๐ บทพอดี มีใจความแต่ละบท ๆ แปลก ๆ กัน เกิดขึ้นโดยบุคคลที่ชื่อว่า อุปาสิ ซึ่งเคยเป็นสาวกศิษย์มาก่อน แล้วก็เข้ามาสู่พระศาสนา. เมื่อศาสดาก่อนมาทักท้วงว่า ศาสดาใหม่มีดีอะไร อุปาสิอุบาสกนั้น ก็พูดขึ้นอย่างนี้ว่า :—

พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ประกอบไปด้วยพระคุณ อย่างนี้ ๆ อย่างนี้ ๆ. พอครบ ๑๐๐ บท ตามข้อความในพระสูตรนั้นกล่าวว่า มีโลหิตพุ่งออกมาจากปากของอาจารย์คนแรกของเขา; จะด้วยเหตุอะไร จะไม่วิจารณ์. เราเป็นพุทธบริษัท เราจะไม่วิจารณ์เรื่องอย่างนี้ ขึ้นวิจารณ์ออกไป ก็เป็นการยกตนข่มท่านโดยอัตโนมัติ.

ที่นี้อยากจะชี้ให้เห็นว่า อุปาสิพระพุทธคุณทั้ง ๑๐๐ บทนั้น จะมีประโยชน์อะไร และขอสรุปไว้เป็นคำกลอนอีกครั้งหนึ่งว่า :—

อุปาสิ **พุทธคุณ** **หนุนให้คิด**
มีนิมิตร **ร้อยรส** **บทแผกผัน**
หากผู้ใด **ทำในใจ** **ไว้ทุกวัน**
จะพากัน **แน่นหนัก** **รักพระองค์.**

แม้เพียงแต่ ท่องบ่น สาธยาย
ก็บังเกิด ผลได้ ตามประสงค์
มีศรัทธา ปสาทะ ประสะลง
อย่างมั่นคง เป็นอเวจจับ- ปัสัทธิ.

ในพระพุทธ ในพระธรรม ในพระสงฆ์
ให้เกิดองค์ อริยกัน- ตศีลกล้า
ครบเป็นองค์ โสตาปัต- ดิยังค, มา
มันต์อหน้า อมตะ มหาทวาร.

ต่อแต่นั้น มีแต่ จะก้าวไป
ไม่มีอะไร อะไร จะตายด้าน
จะเข้าสู่ อมตะ มหานิพพาน
ได้ตามกาล อันสมควร ถ้วนทุกคน.

เป็นอันว่า การพรรณนาพระพุทธคุณ ตามแนวแห่งอุปาสีสูตรนี้ ก็
สิ้นสุดลงแล้ว. หวังว่าท่านทั้งหลาย จะได้นำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ ให้มากที่สุด
เท่าที่จะทำได้.

อาตมาขออุทิศการบรรยาย เกี่ยวกับพระพุทธคุณบรรยาย นับตั้งแต่พระพุทธ-
คุณ ๙ บท มาจนถึงพระพุทธคุณครบ ๑๐๐ บทนี้ เรียกว่า เราได้ทำดีที่สุดแล้ว ได้ทำสุด
ความสามารถของเราแล้ว ที่จะพรรณนาพระพุทธคุณ. เป็นอันว่าอุทิศการบรรยายพระพุทธ-
คุณไว้แต่เพียงนี้ ที่สุดนี้ก็จะเป็นโอกาสให้พระคุณเจ้า ท่านสวดคณสาธยายบทพระธรรม
ที่จะเป็นกำลังใจ ในการปฏิบัติธรรมสืบต่อไป.

โปรดแก้คำผิดในหนังสือ พระพุทธคุณบรรยาย

(การนับบรรทัด ให้นับลงตั้งแต่บรรทัดบนสุด คือบรรทัดของเลขหน้า
ถ้ามี (จล.) ให้นับขึ้นมาจากล่าง, เพื่อประหยัดเวลา)

หน้า	บรรทัดที่	คำผิด	แก้เป็น
๑	๖	มีเอ	เมื่อ
๒	๖ (จล.)	ผู้ ^{๒๔} คน ;	ผู้ ^{๒๔} คน.
๖	๑ (จล.)	กึ่ง ^{๒๕} น	กึ่ง ^{๒๕} น.
๗	๓ (จล.)	ชนม ^{๒๖} ชีพ	ชนม ^{๒๖} ชีพ
๘	๑๐	เทียบ	เทียบ
๘	๑๓	สัมป ^{๒๗} ชญณะ	สัมป ^{๒๗} ชญณะ.
๙	๕ (จล.)	พระ	พระ—
๑๐	๘ (จล.)	ชนม ^{๒๘} ชีพ	ชนม ^{๒๘} ชีพ
๑๑	๑๒	ระ	พระ
๑๒	๑๒	พุทธเจ้า.	พุทธเจ้า
๑๔	๑ (จล.)	ผู้ ^{๒๙} จัดพิมพ์.	(ผู้ ^{๒๙} จัดพิมพ์.)
๒๐	๗—๘ (จล.)	ป ^{๓๐} ฏิญาณ	ป ^{๓๐} ฏิญาณ
๒๔	๖ (จล.)	สมณะ ^{๓๑} ศากยบุตร	สมณะ ^{๓๑} ศากยบุตร
๒๔	๖ (จล.)	อียะ	อีย
๒๕	๔ (จล.)	ลับ	ทับ
๒๗	๑๒	หน ^{๓๒} ง	หน ^{๓๒} ง.

หน้า	บรรทัดที่	คำที่ผิด	แก้เป็น
๓๒	๑๑ (๒ คำ)	บุคคลิกลัษณะ	บุคคลิกลัษณะ
๓๘	๕	สระอิ ม ม้า	สระอิ ส เสือ ม ม้า
๔๒	๔ (จล.)	สมณโคตม	สมณะโคตม
๔๓	๕	สมณโคตม	สมณะโคตม
๔๙	๑๑	ถึงอย่าง	ถึงส่วนที่ ๓ อย่าง
๕๐	๙	เจาะจงคน	เจาะจงพระองค์และแก่คน
๕๐	๔ (จล.)	มาฆบูชา	วิสาขบูชา
๕๐	๑๒	สหสฺสสีเส สเจโปโส	สหสฺสสีเส สเจ โปโส
๕๔	๔	สมณโคตม	สมณะโคตม
๕๖	๑๐	อเวจฺจปุตฺถา	อเวจฺจปุตฺถา
๖๔	๓ (จล.)	บิตพลั้ว	บิตพริ้ว
๖๖	๙	พุทฺธนวารหุณ	พุทฺธนวารหุณ
๖๖	๒ (จล.)	อรหํสมฺมาสมฺพุทฺโธ	อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ
๖๖	๒ (จล.)	วิชฺชา จรณสมฺปนฺโน	วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน
๖๖	๑ (จล.)	สตุถา	สตุถา
๖๖	๑ (จล.)	ภควา อิติ	ภควาติ
๖๗	๑๐	“อิติปิ โส ภควา”	“อิติปิ โส ภควา”
๖๗	๑๑	ถูกแล้ว	ไม่ถูกแล้ว
๖๗	๒ (จล.)	โส-นั้น	โส-นั้น,
๖๙	๖	สมฺมาสมฺพุทฺโธ	สมฺมาสมฺพุทฺโธ
๖๙	๘	นวารหุณ	นวารหุณ
๖๙	๔ (จล.)	รหะ	อรหะ

หน้า	บรรทัดที่	คำผิด	แก้เป็น
๗๔	๘ (จล.)	กิลเสาสวัณณ์	กิลเสวัณณ์
๗๕	๓	บัจเจกพุทธเจ้า	บัจเจกพุทธเจ้า
๗๕	๑๒	ให้ตี.	ให้ตี,
๘๑	๒ (จล.)	หรรอม ๆ แหรม ๆ	หรร่อม ๆ แหร์ม ๆ
๘๔	๑๒	สมุมาสมพุทโธ	สมุมาสมพุทโธ
๘๔	๕ (จล.)	ครฐบา	ครฐบา.
๘๔	๑ (จล.)	จริง	จริง.
๘๕	๗ (จล.)	กัน	กัน.
๘๘	๓ (จล.)	วิชาจารณสัมปันโน	วิชาจารณสมุปนโน
๘๙	๔	วิชา	วิชา
๙๑	๔	อินทริยสังวร	อินทริยสังวร
๙๑	๔ (จล.)	อย่าง	อย่า
๙๓	๒ (๒ คำ)	อินทริยสังวร	อินทริยสังวร
๙๖	๕	นโม	มโน
๙๗	๘	น	น
๑๐๐	๑ (จล.)	อรหํ คือสะอาค	(ตัดออก)
๑๐๑	๑ (จล.)	กรรมวัณณ์	กัมมวัณณ์
๑๐๑	๖ (จล.)	กัน ว่า	ว่า ถึง
๑๐๒	๗	ว่าไปตี"	ว่าไปตี".
๑๐๔	๑	พุทธบรรยาย	พุทธคุณบรรยาย
๑๐๔	๑ (จล.)	พรรณา	พรรณนา
๑๐๙	๑๐	กิสฺมี	กิสฺมี

หน้า	บรรทัดที่	คำผิด	แก้เป็น
๑๑๕	๑๐	สุญญา.	สุญญา
๑๒๓	๕ (จล.)	ปฏิญาณ	ปฏิญาณ
๑๒๓	๖ (จล.)	พลาญาน	ทศพลาญาน
๑๒๔	๖	ปฏิญาณ	ปฏิญาณ
๑๒๔	๔ (จล.)	ปฏิญาณ	ปฏิญาณ
๑๒๖	๗ (จล.)	สมณะพราหมณ์	สมณพราหมณ์
๑๒๙	๒ (จล.)	รัสมิ	รัสมิ
๑๓๓	๙ (สรุปบรรทัด)	ฉลาตต่อ-	(ตัดทิ้ง)
๑๓๕	๕	พระ	พระ-
๑๓๕	๗	เท่าไร.	เท่าไร,
๑๔๑	๘	ของเขา	ของเขา.
๑๔๑	๖-๙-๑๕-๑๗	ทะมะ	ทมะ
๑๔๒	๒	ทะมะ	ทมะ
๑๔๒	๗-๘ (๒ คำ)	พะกพรหม	พกาพรหม
๑๔๒	๖ (จล.)	อัสสมิมานะ	อัสมิมานะ
๑๔๒	๓ (จล.)	สัจจะนิครนถ์	สัจจนิครนถ์
๑๔๓	๓	ไต้เขา	ไต้ เขา
๑๔๓	๕-๖ (จล.)	ปุริ-สมมุสารถิ	ปุริส-ทมมุสารถิ
๑๔๔	๖ (จล.)	นิก	นิก
๑๔๘	๒ (จล.)	ปุริสมมุสารถิ	ปุริสทมมุสารถิ
๑๔๘	๑ (จล.)	ที่นี้ก็มาถึงบทที่ ๗ :	(นำไปไว้ที่จุดค้นข้างล่าง)
๑๔๙	๔-๗-๘-๙ (จล.)	ศาสตรา	ศาทรา
๑๕๑	๙	ตะปะ	ทปะ

หน้า	บรรทัดที่	คำผิด	แก้เป็น
๔๘๐	๙-๑๒-๑๔	โมนะธรรม	โมนธรรม
๔๘๒	๗ (จล.)	มานานุสย	มานานุสย.
๔๘๘	๒	วितราโก,	วิตราโก.
๔๙๐	๒-๔ (จล.)	วितระวาคะ	วิตระวาคะ
๔๙๑	๗	วิตระวาคะ	วิตระวาคะ
๔๙๓	๓ (จล.)	สังวรณ	สังวร
๔๙๕	๗	ทนุโต,	ทนุโต.
๔๙๖	๕	รอย	รอย.
๔๙๗	๓ (จล.)	ผู้มี	ผู้มี—
๔๙๙	๘	ทมมโต	ทมโต
๔๙๙	๑๒-๑๘	ทะโม	ทโม
๔๙๙	๔ (จล.)	คำว่า ทันโต	คำว่า ทันตา
๕๐๐	๒	ทะโม	ทโม
๕๐๕	๑ (จล.)	ไกลวัลย์	ไกววัลย์
๕๐๖	๓	ปะทะ	ปะทะ
๕๐๗	๘ (จล.)	ทะโม	ทโม
๕๐๙	๔	อุปาลี	อุบาลี
๕๐๙	๔ (จล.)	พรหม	พรหม—
๕๑๐	๒	ผู้มีญาณ	ผู้มีญาณ
๕๑๒	๗ (จล.)	อุปาลี	อุบาลี
๕๑๗	๒	อกุโ,	อกุโ.
๕๒๒	๗ (จล.)	เทวิชฺโช,	เทวิชฺโช.
๕๒๖	๑ (จล.)	ประทักษฐาน	บรรทัดฐาน หรือปทัสฐาน

หน้า	บรรทัดที่	คำผิด	แก้เป็น
๕๒๘	๓ (จล.)	พฺรหฺมสตฺโต,	พฺรหฺมสตฺโต.
๕๓๕	๘	นหาใน	นุหาใน
๕๔๓	๖	มีอนฺตราย	มีอันตราย
๕๕๐	๖	ญาณ	ณาณ
๕๕๐	๗	สุตฺตฺจฺยํ	คฺคฺจฺยํ
๕๕๙	๗ (จล.)	สํกฺกะปฺตฺตะหรือศากยปฺตฺตะ	สํกฺกปฺตฺตะหรือศากยปฺตฺตะ
๕๙๙	๖ (จล.)	สํกฺกะปฺตฺตะ	สํกฺกปฺตฺตะ
๕๖๖	๙	เลน	เลน.
๕๖๖	๔ (จล.)	กิติ	กิตฺ
๕๖๗	๑ (จล.)	อุปาสี	อุปาสี
๕๖๙	๕ (จล.)	อริยะกะ	อริยกะ
๕๗๑	๓	โปตฺตฺชนิโก	โปตฺตฺชนิโก
๕๗๑	๓	ปฺตฺตฺชน	บฺตฺตฺชน
๕๗๑	๖	โปตฺตฺชนิโก	โปตฺตฺชนิโก
๕๗๒	๗	กรรวมวักฺขะ	กัมมวักฺขะ
๕๗๔	๖ (จล.)	ศรัทธาปฺรสาทะ	ศรัทธาปสาทะ
๕๗๕	๑๑	บ้าง	บ้าง.
๕๘๒	๔ (จล.)	แล้ว	แล้ว.
๕๘๘	๔ (จล.)	กรณี,	กรณี.
๕๙๒	๓ (จล.)	สท	สทิ
๖๐๓	๗ (จล.)	ถีนะมิทฺธะ	ถีนมิทฺธะ
๖๐๓	๒—๖ (จล.)	อุทฺทจฺจะกุกฺกจฺจะ	อุทฺทจฺจกุกฺกจฺจะ

หน้า	บรรทัดที่	คำผิด	แก้เป็น
๖๐๔	๔	โลกียะ	โลกียะ
๖๐๔	๖	โลกियะธรรม	โลกियธรรม
๖๐๕	๑ (จล.)	อธิบาย	อธิบาย.
๖๑๓	๔ (จล.)	โน อปนโต	โนอปนโต
๖๑๘	๗	ระสะ	รัสสะ
๖๑๙	๑ (จล.)	อกุขา กาโร	อกุขากาโร
๖๒๗	๔	กระ	กระ—
๖๒๘	๑ (จล.)	มุกุตุ	มุกะตุ
๖๒๘	๒ (จล.)	ประสี่	ประสี่—
๖๓๖	๙	ทังปวง;	ทังปวง.
๖๓๗	๙ (จล.)	กรรมวัฏฏ์	กัมมวัฏฏ์
๖๓๗	๒ (จล.)	ตีนะมิทระ—อุทัจจะกุกุกจะ	ตีนมิทระ—อุทัจจกุกุกจะ
๖๔๗	๓-๘-๙	อะสิต	อสิต
๖๕๓	๗	ฉันท	ฉัน
๖๕๔	๔	สมุจเฉทปะหาน	สมุจเฉทปะหาน
๖๖๓	๗	อิกกะทิก	อิกทิก
๖๖๔	๑ (จล.)	ประทัดฐาน	บรรทัดฐานหรือปัทธาน
๖๘๑	๓ (จล.)	อุปาลี	อุบาลี
๖๘๒	๔ (จล.)	แล้ว	แล้ว.
๗๑๒	๓ (จล.)	พระยามาร	พญามาร
๗๑๕	๗ (จล.)	สติ	สติ—
๗๒๓	๗	มัว,	มัว

หน้า	บรรทัดที่	คำผิด	แก้เป็น
๗๒๕	๑๑	กัมภีโร/ทุทหะโส	กัมภีโร/ทุทหุโส
๗๒๘	๑๒	ว่า สะตัมภะ สะตัมภะ	ว่าตัมภะ สันสกฤตว่า สตัมภะ, สตัมภะ
๗๒๘	๑๓	สะตัมภะ/สะตัมภ์/สะตมภ์	สตัมภะ/สตัมภ์/สตมภ์
๗๒๘	๑๔	สะตมภะ	สตมภะ
๗๒๙	๒	ทุกขสะตัมภ์	ทุกขสตัมภ์
๗๓๒	๑ (จล.)	๒๒	๒๓
๗๓๓	๑ (จล.)	กรรมวัฏฏ์	กัมมวัฏฏ์
๗๔๖	๕ (จล.)	กลอน	กลอน :—
๗๔๖	๑ (จล.)	มีตมณฑ	มีตมน
๗๕๒	๑๑	กิจลัษณะ	กิจจะลัษณะ
๗๕๒	๑๑-๑๕-๑๗-๒๑	อาหุเนยฺยบุคฺคส	อาหุเนยฺยบุคฺคส
๗๕๓	๑๑	อาหุเนยฺยบุคฺคส	อาหุเนยฺยบุคฺคส
๗๕๔	๙	อาหุเนยฺยบุคฺคส	อาหุเนยฺยบุคฺคส
๗๕๖	๗	ยะบุคฺคส	ยบุคฺคส
๗๖๑	๒	กุน	กุน
๗๖๒	๖ (จล.)	พุทฺธ	พุทฺธ—
๗๖๕	๕ (จล.)	ว่า	ว่า :—
๗๗๗	๕	พระ	พระ—
๗๗๙	๗ (จล.)	พระยา	พญา
๗๘๐	๑๐	ยะบุคฺคส	ยบุคฺคส
๗๘๒	๕-๗-๙-๑๔-๑๖	อุปาถี	อุปาถี

คำพยานเป็นพยาน

- ๑. เกิดในตระกูล "พณิช" บรรพบุรุษ ทำการค้า, ตัวเองก็เคย
 บดนี้ไปสืบมา เป็น พ่อค้า ทางวิเศษ ในนามว่า
 พุทธทาส, เป็นลูกพี่ของ พระพุทธเจ้า แต่แต่งงาน
 กับ นางสีดา โดยพิธีของฮินดู มีพิธีการ แต่ไม่มี
 ๙ ครุฑ กันที่ คช.
- ๒. ทักษิณ ชื่อนาง ตามแบบของ พระพุทธเจ้า มีชื่อตาม
 แบบพระเวณีในคัมภีร์ ซึ่งเป็นเรื่องในวิสกนหรือทาง
 โลก; ทักษิณก็โร เฝ้ามองใน คชคตว แม้ยังไม่ถึงที่
 ทักษิณ-โยชนอน และประโยชนอน ผู้อื่น ในคัมภีร์
 ใด เป็นพี่พ้อง ชื่อนี้ นอกเป็นสูง กว่าคนธรรมดา
 มาก อยู่เหนือกัน.
- ๓. มีถิ่นตั้งประจักษ์ขึ้น ชื่อ สอนไม่ถูกพาทราฐ,
 นายของโรมันคือพิณ, จักรวรรดิ ชื่อ "อราเมอโร" ^๑
 สันนิษฐาน ทุกชั้น ทุกวัย ทุกชนิด ทุกเพศ, ซึ่งกว่า
 เดิม สรรพสิ่งนี้.
- ๔. แต่ก็มีในชื่ออื่น กัน พี่นางคนโรมันชื่อ แลริเน
 ว่า ชายของปโลม, นางคนตา สีดำที่ลพบุรี มี
 ภายพิณสีตาของนาง แต่ชื่อของนางก็โรมันแล้ว ก็มี
 มีคนอื่นชื่อ เฝ้ามองจีนชื่ออื่น.
- ๕. มีชื่อ คำพยาน อายุ ๘๖ กว่าปีแล้ว ก็ยังไม่คิด
 จะไปต่อ เหตุการค้า กลับจะหนักโตขึ้น แต่ด้วย
 ข้อใจ ไม่กล้าเล่าโรมันชื่ออื่น, ที่อบรมผู้สนใจ
 ให้เข้าใจ สรรพทุกที่เห็น รอยตาม ใด จำนวนหนึ่ง
- ๖. ของตัว พันธ์หนึ่ง นาย ดงจ-รัฐจักจำพ (ที่) ดงพ
 เป็น ครั้ง ชื่ออื่น ให้พี่พ้อง และชื่อของคำพยาน
 รวมชื่อต้น ให้พี่พ้อง ชื่ออื่นไม่, ๓๓๓๑

บันทึก

หนังสือชุด "ธรรมโมฆณของพุทธทาส" เท่าที่ได้จัดพิมพ์ขึ้นไว้ในพระพุทธรศาสนา
มาจนถึงวันนี้ มีรายชื่อ และเลขหมายประจำเล่ม ดังนี้ :-

ลำดับพิมพ์	ชื่อหนังสือ	เลขประจำเล่ม	
(๑)	พุทธประวัติจากพระโอษฐ์	๑	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๑๓]
(๒)	อิทัปปัจจยตา	๑๒	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๕]
(๓)	สันทัสเสตัพพธรรม	๑๓	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๓]
(๔)	ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย เล่ม ๑	๓๖	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๕)	พุทธิจรรย์ธรรม	๑๘	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๖)	ขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์	๓	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๘]
(๗)	ไอสาเรตัพพธรรม	๑๓.ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๓]
(๘)	พุทธจริยา	๑๑	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๙)	ตุลาการิกธรรม เล่ม ๑	๑๖	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๑๐)	มหิตลธรรม	๑๗.ข	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๑๑)	บรมธรรม ภาคต้น	๑๙	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๕]
(๑๒)	บรมธรรม ภาคปลาย	๑๙.ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๕]
(๑๓)	อานาปานสติภาวนา	๒๐.ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๕]
(๑๔)	ธรรมปาฏิโมกข์ เล่ม ๑	๓๑	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๑๕)	สุญญตาปริทรรคณ์ เล่ม ๑	๓๘	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๑๖)	ค้ำยธรรมบุตร	๓๗	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๑๗)	มราวาสธรรม	๑๗.ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๔]
(๑๘)	ปรมัตถสภาวะธรรม	๑๔.ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๑๙)	ปฏิปทาปริทรรคณ์	๑๔	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๐)	ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย เล่ม ๒	๓๖.ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๑)	สุญญตาปริทรรคณ์ เล่ม ๒	๓๘.ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๒)	เตกัจฉกธรรม	๑๗.ง	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๓)	โมกขธรรมประยุกต์	๑๗.ค	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๔)	ศารทกาลิกเทศนา เล่ม ๑	๒๖	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๕)	ศีลธรรม กับ มนุษย์โลก	๑๘.ข	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๖)	อริยศีลธรรม	๑๘.ค	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๗)	การกลับมาแห่งศีลธรรม	๑๘.ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๘)	ธรรมสังฆสงเคราะห์	๑๘.ช	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๙)	ปฏิจฉสมุปบาทจากพระโอษฐ์	๔	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๔]
(๓๐)	ธรรมะกับการเมือง	๑๘.จ	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๓๑)	เยาวชนกับศีลธรรม	๑๘.ง	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]

ลำดับพิมพ์	ชื่อหนังสือ	เลขประจำเล่ม	
(๓๒)	เมื่อธรรมครองโลก	๑๘.ฉ	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๓๓)	ไภวาลัยธรรม	๑๒.ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๓]
(๓๔)	อาสาฬหบูชาเทศนา เล่ม ๑	๒๔	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๓๕)	มามบูชาเทศนา เล่ม ๑	๒๒	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๓๖)	พระพุทธคุณบรรยาย	๑๑.ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๓๗)	วิสาขบูชาเทศนา เล่ม ๑	๒๓	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๓๘)	ชุมนุมล้ออายุ เล่ม ๑	๔๒.ก	
(๓๙)	ธรรมบรรยายต่อทางสุนัข	๓๙.ค	
(๔๐)	เทคนิคของการมีธรรมะ	๓๗.ก	
(๔๑)	อะไรคืออะไร?	๓๗.ค	
(๔๒)	ใครคือใคร?	๓๗.ข	
(๔๓)	อริยสังคจากพระโอรส	๒	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๔]
(๔๔)	ราชภโฆวาท	๓๘.ง	
(๔๕)	กข กกา ของการศึกษาพุทธศาสนา	๑๔.ค	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๔๖)	ธรรมะเล่มน้อย	๔๐	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๔๗)	ใจความแห่งคริสต์ธรรมเท่าที่พุทธบริษัทควรทราบ	๔๔.ก	
(๔๘)	ธรรมปาฏิโมกข์ เล่ม ๒	๓๑.ก	
(๔๙)	หัวข้อธรรมในคัมภีร์และบทประพันธ์ของ "สิริวิลาส"	๔๒.ค	
(๕๐)	ฟ้าสว่างระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ ตอน ๑	๔๖.ค	
(๕๑)	ฟ้าสว่างระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ ตอน ๒	๔๖.ง	
(๕๒)	ชุมนุมปาฐกถาชุด "พุทธธรรม"	๓๒	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๕๓)	สมถวิปัสสนาแห่งยุคปรมาณู	๑๕.ข	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๕๔)	นวกานุสาสน์ เล่ม ๑	๓๙	
(๕๕)	สันติภาพของโลก	๑๘.ช	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๕๖)	ธรรมะกับสัญชาตญาณ	๑๕	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๕๗)	ธรรมศาสตร์ เล่ม ๑	๔๐.ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๕๘)	อัครมมยตาประยุกต์	๑๒.ข	
(๕๙)	ธรรมะในฐานะวิทยาศาสตร์	๑๕.ข	
(๖๐)	อัครมมยตาประทีป	๑๒.ง	
(๖๑)	อัครมมยตาปริทัศน์	๑๒.ค	
(๖๒)	สันติปฏิกรรรม	๑๓.ข	
(๖๓)	พุทธธรรมประยุกต์	๑๗.จ	
(๖๔)	สัมมัตตานุภาพ	๔๐.ฉ	
(๖๕)	ตุลาการภิธรรม เล่ม ๒	๑๖.ก	
(๖๖)	โพธิปักขิยธรรมประยุกต์	๑๔.ง	
(๖๗)	คู่มือการศึกษาพุทธศาสนา	๔๐.ช	

ลำดับพิมพ์	ชื่อหนังสือ	เลขประจำเล่ม
(๖๘)	อานาปานสติบรรยาย-อภิปราย-สัมมนา-สาธิต	๒๐.ค
(๖๙)	พลังไตรเทศนา	๒๕.ง
(๗๐)	ตุลาการภิธรรม เล่ม ๓	๑๖.ข
(๗๑)	คู่มือที่จำเป็นในการศึกษาและปฏิบัติธรรม	๔๐.ข
(๗๒)	ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ	๓๗.ง
(๗๓)	มนุสสธรรม	๑๗
(๗๔)	พุทธวิธีชนะความทุกข์	๑๔.จ

ผู้บริจาคทรัพย์ในการพิมพ์ และผู้ร่วมมือช่วยเหลือทุกท่าน
ขออุทิศกุศลแก่สรรพสัตว์

๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗

[โปรดช่วยค่าพิมพ์ พระพุทธคุณบรรยาย พิมพ์ครั้งที่ ๒ เล่มละ ๔๐๐ บาท]

